بســـــــــم الله الرحمن الرحيم

Amerika Birleşik Devletleri Ricali ile Mustafa Kemal Temaslarının Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Etkisi Üzerine Bir Zaman Akışı (1918-1923)

Ömer Faruk Altay[*]

Takdim

Elinizdeki eser, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ricali ile Mustafa Kemal temaslarını, Türkiye'deki rejim değişikliğinin belirleyici sebeplerinden birisi addediyor. Okuyucular, sabırlı davrandıkları takdirde, muhtelif türde ve çok sayıda şaşırtıcı verilerle karşılaşacaklardır. Mesela: 1) Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Derneği Başkanı Mustafa Kemal ABD'ye ve ABD'lilere hususî muhabbet besliyordu; 2) ABD Senatosu alenen mandater idareyi üstlenecek olsaydı, Mustafa Kemal Türkiye'yi ABD "müzaheret"ine vermek için -elbette amme efkarını dilgir etmeyecek surette- çalışacaktı; 3) Mustafa Kemal, Sivas'ta gizli görüştüğü Tümgeneral James Harbord'a hilafet-saltanat makamının birbirinden ayırılması, demokratik bir siyasî rejimin kurulması gerektiğini fakat bunların gerçekleştirilebilmesi için ABD yardımına muhtaç olunduğunu belirtmişti; 4) Mustafa Kemal, Sadrazam Damad Ferid İkinci Kabinesini düşürebilmek için ABD'li yarı resmî temsilci Louis Edgar Browne'yi kurye olarak kullanmıştı. 5) ABD'de yayımlanan "ASIA" dergisi, Mustafa Kemal'in İslam'dan uzak, batıcı modern bir devlet kuracağını, Ocak 1920'de öğrenmişti; 6) Washington'a gönderdiği birçok raporunda Osmanlı Devleti laikleştirilmelidir diye yazan ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiseri Tuğamiral Mark Lambert Bristol, Mustafa Kemal'in kurduğu rejimi gerekli kötülük telakki ediyordu, olumluyordu.

Gayret bizden, tevfik Allah'dan.

18 Kasım 2026
İstanbul

Atıf Gösterimi: Ömer Faruk Altay. (2026, Kasım 18). Amerika Birleşik Devletleri Ricali ile Mustafa Kemal Temaslarının Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Etkisi Üzerine Bir Zaman Akışı (1918-1923) [Erken Erişim]. *Tarih Tahkik*, tarihtahkik.com adresinden temin edilmiştir.

[ÖFA notu: Bu nakıs ve son okuması maalesef yapılamamış eserin erken erişime açılmasını, bazı zarurat vechile münasib gördük. Referanslar ile nadir sayıdaki tahlillerimiz sarahaten ayırt edilebilir vaziyetdeler binaenaleyh bilgi fişlerinden müteşekkil musannef bir dosya mahiyetindeki eserin erbabına takdim edilmesi herhalde faydalı olacakdır zannımız galib geldi, böylece muhtemel kusurları da tesbit ve tashih edilebilecekdir (29 Ekim 2026).]

[*] Türkiye siyasî tarihi (~1906-1923~) sahasında bağımsız araştırmacı-yazar. 1994 miladî senesinde İstanbul'da dünyaya geldi. Lisans tahsilini İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde ikmal etti. Meslekî okur-yazarlık vetiresinde, dünya görüşü ve ilmî alakası dönüşüm geçirdi ve bu vechile aynı bölümdeki yüksek lisans tahsilini terk etmek zorunda kaldıydı. Halihazırda, (*1*) 1918-1922 Harekat-ı Milliye'nin tarihini bilhassa Kemalist cuntanın devletleşmesi vakasındaki Müttefik ve Bolşevik düvel yardımlarının etkilerini; (*2*) 1906-1918 İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin tarihini bilhassa az bilinen cihetlerini tetkik ediyor. Elektronik posta: tarihtahkik@gmail.com.

Şahide Bazı İktibaslar

"Avrupalı yazarların Panislamizm'in kanatlarını en iyi şekilde kesmek için, hilâfetin saygınlığını yitirmiş bir Türk sultanı tarafından muhafazasının mı, yoksa Mekke Şerifi'ne devredilmesinin mi, ya da tamamen lağvının mı daha uygun olacağını tartıştıklarını görürüz."[1]

Woodrow Wilson: "Türkiye yok ki, [büyükelçi] göndermeye ne ihtiyaç var." (1912).[2]

Wilson: "Türkiye bütünüyle ortadan silinmeli ve ona uygulanacak işlem, barış konferansına bırakılmalıdır." (10 Ekim 1917).[3]

"Woodrow Wilson, Amerikan savaş hedefleri ve barış şartlarını ortaya koyan ve *On Dört Nokta* (Fourteen Points) olarak adlandırılan konuşması ile [1916 tarihli Sykes-Picot-Sazonov uzlaşmasını Bolşeviklerin ifşasından sonraki] ikinci bombayı patlatmıştır. Başkan, 8 Ocak 1918 tarihinde Kongre'de yaptığı sunumda, Osmanlı devletinin etnik yoğunluk alanları göz önüne alınarak, *milliyetler* bazında bölünmesini önermiştir. Yılın başında korkunç bulunan bu proje, savaş sonlandığında felâket senaryosu olmaktan çıkarak ümit kaynağı haline gelecektir."[4]

"Wilson daha önceki bir taslakta Türkiye'nin haritadan silinmesini önermişti."[5]

"Başkan Wilson, ona [Venizelos'a]: [30 Aralık 1918 tarihli Paris'deki] *Konferansta sizin kadar hürmet ettiğim bir başkası yoktur* demişti."[6]

"Mustafa Kemal 1918'de, *Türk kadınının Amerikalı kadına benzemesini istiyorum* demişti."[7]

---

1 Lothrop Stoddard, *Yeni Âlem-i İslam*, 1338(1922), s. 56; Aktaran: Hasan Gümüşoğlu, *Arşiv Belgeleri Işığında İngiltere'nin Hilâfet Politikası (1875-1925)*, 2021, s. 19. Lothrop Stoddard, Klu Klux Clan üyesi ırkçı bir ABD'li.

2 Charles Seymour (ed.), *Albay House'un gizli evrakı*, 1926, c. 1, s. 96; Aktaran: Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 27.

3 Wilson'un özel kalemi Albay "House: Eğer böyle bir işlem uygulanacaksa, *Türkiye'yi galip devletler arasında paylaştırmamalı ve orada, ırklara göre özerk yönetimler kurulmalı* tezini öne sürdü. Başkan da bu tezi kabul etti." Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 36.

4 Şükrü Hanioğlu. (2023). *Atatürk: Entelektüel Biyografi* içinde (s. 264). İstanbul: Bağlam Yayınları. "Lloyd George, anılarında, *biz onları [Wilson'ın on dört hedefi] resmen hiçbir zaman kabul etmedik ve onlar resmi İtilaf politikasının bir parçası değildir* diye yazar." Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, 1998, s. 59, dipnot 66.

5 David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 2008, s. 227. "[..] On Dört Nokta bir İtilaf Devletleri politikası bildirgesinden çok, tek yanlı bir Amerikan bildirisi olarak kaldı. [..] On İkinci Nokta sadece tek yanlı değil, aynı zamanda garipti: Başkan, Birleşik Devletler'in savaş halinde olmadığı Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamayı öneriyordu." (Fromkin, 2008, s. 228).

6 Dimitri Kitsikis, s. 49; Aktaran: Selâhattin Tansel. (1977). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar* (2. basılış) içinde (c. 1, s. 160, dipnot 38). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

7 Jean-Francois Solnon. (2013). *Sarık ve İstanbulin* (A. Berktay, çev.) içinde (s. 533). İstanbul: Doğan Kitap.

"Türk Milliyetçileri umutlarını, Başkan Wilson'un ünlü ilkelerinin onikincisine bağlamışlardı."[8]

"[..] en faal Wilsoncular İttihat ve Terakkililer ya da en azından milliyetçilerdi [..]"[9]

"Doğu Trakya ve Anadolu'da ortaya çıkan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin çoğu, Anadolu ve Doğu Trakya'nın Müslüman Osmanlı halklarının, barıştan sonra, Başkan Woodrow Wilson'un On Dört İlkesi arasında yer alan kendi kaderini tayin etme hakkı ilkesine dayanarak, azınlık toplumlarındaki benzerleri gibi hak iddia edebileceğini öngören Talat'ın talimatı ile kurulmuştu."[10]

"Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri [..] daha çok Başkan Wilson'un 14 ilkesinden esinleniyorlardı."[11]

Amiral Bristol: "Türkler hem kendilerini, hem de başkalarını yönetmede yeteneksizdi[r]ler." (Ocak 1920).[12]

"Millici olarak adlandırılan Millî Mücadele taraftarları arasında dahi manda fikri yaygındı."[13]

1914

Haziran 1914. Demokrat Woodrow Wilson başkanlığındaki ABD, İTC Hükümeti Washington Büyükelçisi Alfred Bilinski'nin protestosuna rağmen, Yunanistan'a *Missisipi* ve *Idaho* nam iki adet savaş gemisi sattı:

> Türk Hükümeti bu durumu resmi bir şekilde protesto etmiş, Beyaz Saray'a giden Osmanlı Devleti'nin Washington büyükelçisi A. Rüstem Bey, ABD'nin Akdeniz'de barışı sağlamak için Yunanistan'ın donanmasını güçlendirmeyi bırakması gerektiğini Amerikan Hükümeti'ne iletmişti. Buna karşılık açıklama yapan Amerikan Donanma Sekreteri, Türkiye'nin gemi satışına yönelik protestosunun ABD Hükümeti'nin kararını değiştirmediğini açıklamıştı. Hatta Başkan Wilson yaptığı açıklamada savaş gemilerinin satışından yana olduğunu belirterek bu satışın bölgedeki barışa yönelik bir hareket olduğunu iddia etmişti.
>
> Daha sonra açıklama yapan Osmanlı büyükelçisi ise satışın Yunanistan ve Türkiye arasındaki kuvvet dengesini bozacağını, Türkiye'nin sipariş ettiği ve yapım aşamasında olan iki savaş gemisinden önce Yunanistan'ın bu gemileri almasının ona büyük bir cesaret ve üstünlük sağlayacağına dikkat çekmişti. Görüldüğü üzere bu

---

8 Erik Jan Zürcher. (1987). *Milli Mücadelede İttihatçılık* (N. Salihoğlu, çev.) içinde (s. 162, dipnot 107). İstanbul: Bağlam Yayınları.

9 Sina Akşin. (2004). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele* (2. baskı) içinde (c. 1, s. 156). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

10 A. L. Macfie, *Osmanlının Son Yılları 1908-1923*, 2003, s. 194.

11 Salâhi R. Sonyel. (1987). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika* (2. baskı) içinde (c. 1, s. 70). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. "Ulusal akımın gelişme ve yayılması üç evrede gerçekleşmiştir: 1. İtilâf devletlerince işgal edilen ya da işgal edilmesi kararlaştırılan bölgelerde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kuruluş dönemi. Bu cemiyetler daha çok Başkan Wilson'un 14 ilkesinden esinleniyorlardı." Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1991, c. 2, s. XVI.

12 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 266.

13 Aylin Hacihanifioğlu, *Millî Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları (1919-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2019, s. 53.

süreçte Amerika Birleşik Devletleri bölgedeki güç dengesinin Yunanistan lehinde olmasına bizzat katkı sağlamış ve Türklerin itirazlarına kulak asmayarak tarafsızlık politikasına aykırı bir yol izlemişti.[14]

1916

Şubat 1916. *ABD Başkanı Wilson, İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın Türkiye'yi paylaşma pazarlıklarından gizli anlaşmalardan haberlidir. Hatta Wilson'un en yakın çalışma arkadaşı Albay House, Avrupa'daki bu paylaşma toplantılarına katılır. Örneğin House, 1916 Şubatında Londra'da İngiliz Savaş Kabinesi ile toplantı yapar. Toplantıdan sonra House, güncesine şunu not eder: "Türkiye'yi hem Asya'da, hem de Avrupa'da neşe içinde paylaştık." Görüşmelerin özeti, 22 Şubat tarihli Grey Memorandumunda verilir. Buna göre, Başkan Wilson'un temsilcisi House, Rusya'ya Akdeniz'e bir çıkış sağlanması, Almanya'ya Avrupa'da yitireceği topraklara karşılık Anadolu'da toprak verilmesi görüşündedir. Memorandum, Wilson tarafından da kabul edilir*.[15]

Haziran 1916. *Haziran 1916'da House, İngiltere Dışişleri Bakanına, gizli anlaşmalarla İtalya'ya ayrılan payı da tanıyarak şöyle yazar: "Almanya'nın kayıpları Anadolu'da karşılanabilir. Rusya bir sıcak deniz limanı elde edebilir ve İtalya, kendisine tanınan yerleri alabilir."*[16]

18 Mayıs 1916. *Ağaoğlu Ahmed Bey, Yusuf Akçuraoğlu ve Hüseyinzade Ali Beylerin imzası ile, 18 Mayıs 1916 tarihinde Başkan Wilson'a aynı mealde, yani "Rusya Müslümanlarının haklarını müdafaa ricası" ile bir telgraf daha çekilmişti. Bu telgraflarda, "Rusya Müslüman Türk-Tatar kavimlerinin siyasî ve medenî haklarının tanınması" istenmişti*.[17]

1917

6 Nisan 1917. ABD, Almanya'ya savaş ilân etti.[18]

İtilâf Devletlerinin Türkiye'yi ortadan kaldırmayı düzenleyen bu kararları [gizli andlaşmaları] *Wilson ve House tarafından yalnız bilinmekte kalmıyor, aynı zamanda, uygun da bulunuyordu*.[19]

"İdealist" ününü kazanan ABD Başkanı Wilson, şampiyonluğunu yaptığı "milletlerin kaderlerini tâyin hakkı"nı bu ölçüde hafife alan bir ikiyüzlülük içindedir. Wilson, aynı ikiyüzlülüğü Türkiye'yi paylaşma konusunda İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya'nın imzaladıkları gizli anlaşmalar dolayısiyle de göstermiştir. Wilson, daha 1916 yılında bildiği ve geniş ölçüde kabullendiği gizli anlaşmalardan haberi yokmuş gibi davranmış, onları tanımadığını ileri sürmüştür. Hatta idealist Wilson, 1919'da Versay Antlaşması Senato Dışişleri Komisyonu'nda

[14] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 30-31. ABD acenta (misyoner okulları) ve ajanlarının Yunan, Ermeni ve Bulgar milliyetçi hareketlerindeki rollerine bakılırsa, "Monroe Doktrini" nam infirad politikası, diplomatik manevra işlevi görmektedir. Diğer bir deyişle, ABD, Amerika kıtası haricine müdahale etmekteydi. Örneğin "1911'de Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgali sırasında Babıâli Amerika'dan arabulucu olmasını istemişse de Amerikan Hükümeti Monroe Doktrini çerçevesinde bu olayın dışında kalarak tarafsız bir politika izleyeceğini Türklere iletmişti." (Berk, 2020, s. 27, 30).

[15] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 302.

[16] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 302.

[17] Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, 1990, s. 504.

[18] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 30.

[19] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 54-55. Diplomatik olarak, gizli andlaşmaların aleyhinde olduklarını söylüyorlardı. Malumdur ki diplomaside bazı inkârlar, tasdiktir. Ayrıca, ABD Dış İşleri, manevra serbestliğine ehemmiyet veriyor, taahhüd dağıtmak suretiyle hareket kabiliyetini kısıtlamak istemiyordu.

görüşülürken, yıllar önce gördüğü ve incelediği, çeşitli belgelerle saptanan gizli anlaşmaların varlığını ancak Barış Konferansı sırasında öğrendiğini ileri sürebilmiştir![20]

20 Nisan 1917. *Osmanlı İmparatorluğu, Almanya tarafından ABD'ye savaş ilan etme konusunda baskıya maruz kalmasına karşın savaş ilan etmeyerek, yalnızca 20 Nisan 1917 tarihinde ABD ile diplomatik ilişkileri kesmekle yetinmiştir. Bunu gerçekleştirirken de, Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde bulunan Amerikan eğitim kurumları[*] ve diğer kurumların faaliyetlerini, herhangi bir değişiklik olmaksızın, geçmişte olduğu haliyle sürdüreceği konusunda ABD elçisine güvence vermiştir*.[21]

16 Ekim 1917. *Aslında Balfour Bildirisi de, kendisine "siyonist" diyen ABD Başkanının teşvikiyle yayınlanmıştır. Bu, 16 Ekim 1917'de Wilson'un House'a İngiliz bildirisini onaylama yetkisi vermesiyle mümkün olmuştur. Weizmann'ın sözleriyle, "Antisiyonist İngiliz yahudilerinin yarattığı çıkmazdan kurtulmak ve İngiliz Hükümetine bildiriyi yayınlama kararı aldırmak için, bu en önemli etken olmuştur. Bildiriye karşılık, Amerikan ve Avrupa siyonistlerinin de katıldıkları bir 'Yahudi Birliği', Allenby'nin ordusunda Türklere karşı savaşmıştır." Bu siyonist birlik, Albay Paterson'un komutasında Gelibolu'da dövüşmüş ve son Orta Doğu seferine katılmıştır*.[22]

24 Ekim 1917. *24 Ekim tarihli bu memorandumla, ABD, Boğazlar'ın kontrolünü Türkiye'nin elinden alma kararını vermiş olur*.[23]

16-21 Kasım 1917. *Albay House, 16 kasımda,* [Yahudi Isaac Rufus] *Lord Reading'lerde, akşam yemeğini* [Başvekil] *Lloyd George ile birlikte yedi ve kendisini, İngilizlerin düşündükleri barış şartları konusunda yoklamaya çalıştı, fakat, düşüncelerini açıkça söyletmeyi başaramadı. Bununla birlikte, durumu yeniden açmayı uygun gördüğünden, 20 kasımda Başbakan ile savaş amaçları konusunda yeniden görüştü. House'un bildirdiğine göre; İngilizler, Almanya'nın Afrika'daki sömürgelerini; İngiliz egemenliği altında bağımsız bir Arabistan ve bağımsız bir Ermenistan ile Boğazların uluslararası bir yönetime bağlanmasını istiyordu. Filistin, İngiliz ya da Amerikan yönetiminde siyonistlere verilmeli idi. House, bunları, Wilson'a bir mektupla iletti ve ertesi gün konu üzerine daha büyük bir önemle duracağını, görüşmelerin ayrıntılarını Washington'a dönüşünde kendisine bildireceğini ekliyordu*.[24]

6 Aralık 1917. ABD Hariciye Nâzırı Lansing, Senato Dış İlişkiler Komitesine mektub gönderdi. ABD'nin Türkiye'ye savaş ilân etmesi münasib değildir:

> bu sorun'un, ilkin temel olarak bir savaşa başlamanın moral etkisi ve ikinci olarak da, Türkiye ve Amerika'nın birbirlerini uğratabilecekleri dalaylı zararlar bakımından göz önünde tutulması gerekir. Çok iyi biliniyor ki Türkler ile Almanlar arasında çatışmalar, anlaşmazlıklar var. Bir savaş açılması Türkiye'yi yalnızlığa mahkûm edecek ve dolayısıyle bundan sonra onları büsbütün Alman egemenliği altına sokacaktır. Amerika'nın Doğu cephesinde birlikleri yoktur. İki memleket ordularıyle doğrudan doğruya çatışmaya girişmek ise hiç de arzu edilir bir şey değildir. Türkiye'nin Amerika'daki çıkarları hiç bir değer taşımazken, Amerika'nın Türkiye'deki çıkarları pek çoktur. Başlıca kültür kuruluşları milyonlarca dolar değerindedir. Bu kuruluşlar ya kapatılacak, ya

[20] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 308.

[*] "Abdülhamit'in Eğitim Bakanı Zühtü Paşa, 1893'te Padişaha verdiği bir raporda, o tarihte sayıları 392'ye ulaşmış olan Amerikan okullarının amaçlarını şöyle açıklamıştır: 1. Türkiye'de protestanlığı yaymak 2. Zihinleri karıştırıp halkın merkezî yönetime bağlılığını sarsmak 3. Öteki yabancı ve özellikle Fransız okullarının kültürel etkisi ile mücadele etmek, bu etkiyi silip kendi etkilerini ön plana çıkarmak." Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 63.

[21] Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 1-2.

[22] G. Lenczowski, *The Middle East in World Affairs*, s. 80; Aktaran: Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 313, dipnot *.

[23] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 303.

[24] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 70.

da el konacaktır. Okullar yeni açılmış ve çalışmaktadır; bir çok Türk de buralara devam etmektedir. Bu gerçekten değerli nüfuzumuz kaybolacaktır.[25]

22 Aralık 1917. Albay House, ABD Başkanlık Riyasetine muhtıra teslim etti. İtilâf Devletlerinin Türkiye'ye ilişkin aslî bir politikası şudur: *Büyük ölçüde küçülmüş olarak, artık, Türkiye, kendi sınırları içinde, haklarında kötü yönetimini uygulayacak yabancı ırklar da bulunmayacağından, kendi öz halkının ihtiyaçları üzerine kuvvetle eğilebilir*.[26]

1918

6 Ocak 1918. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *İngiltere, Osmanlı Devleti'nin başkentinin statüsünün korunmasını, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin Osmanlı yönetiminde kalmasını, Arabistan, Ermenistan, Mezopotamya, Suriye ve Filistin'in kendi devletlerini kurmasını ve Çanakkale Boğazı'nın mutlaka tarafsız ve uluslararası bir komisyon tarafından kontrol edilmesini istiyor*.[27]

8 Ocak 1918. *Amerikalı başkanın 8 ocak 1918'de açıklanan ondört prensipi, bolşevik ihtilâli liderinin 9 kasım* [doğrusu 8 Kasım (ÖFA notu)] *1917 tarihli "Sulh kararnâmesi"ne bir cevaptı*.[28]

> ON DÖRT NOKTA söylevi, politikanın bir genel anlatımı idi. Bu nedenle Wilson'un dış politikasını kesin olarak anlatır sayılamaz. Söylevde ileri sürülen toprak konuları, stratejik hesaplara dayandığından, bu noktalar halka açıklanmamıştı. Özel politik durumlara "on dört nokta"nın uygulanması bakımından kamuoyuna söylenenlerin arkasında neler bulunduğuna bakmak, Amerikan dış politikasının ortaya atılan formülündaki anlamı çözmek ve bunu tamamlamak için zorunludur.[29]

Fransa Başbakanı Benjamin Clemenceau, "Yüce Tanrı bile sadece on emirle yetindi, onlara yenilerini eklemek için uğraşmak niye?" diyerek Wilson'un 14 maddelik prensiplerini, İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında yaptığı gizli anlaşmalara karşı olmasından dolayı eleştirmiştir.[30]

9 Ocak 1918. *New York Tribune* gazetesi, Woodrow Wilson "14 Şartı"nı ve bizzat Wilson tarafından çizilmiş bir "Orta Avrupa" haritasını neşretti. *Haritada Türkiye'nin doğusu ve güneyinde "Ermenistan", "Suriye", "Mezopotamya" ve "Filistin" ismiyle bölünmüş olarak gösterilen bölgeler farklı bir renk tonuyla çizilirken Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Türkiye'nin batı ve orta Anadolu kısmı başka bir renkle resmedilmişti*.[31]

---

[25] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 39-40.
[26] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 75.
[27] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 76-77.
[28] Arno J. Mayer, *Political Origins of the New Diplomacy, 1917-1918*, 1959; Aktaran: Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 116, dipnot 1. "Sovyetlerin gayretiyle yeryüzünde *demokratik bir sulh, âdil bir düzen* kaim olacağı sanılıyordu. Demokratik tabirine *Barış dekret*inde önem verilmesi, bilhassa Amerika halkını kazanmak içindi; ayni veçhile Başkan Wilson, Amerika'nın Almanya'ya karşı harbe girişi münasebetiyle irad ettiği nutkunda, *Amerika'nın bu harpten hiçbir arazi fütuhatı veya harp tazminatı beklemediğini* de söylemişti. Dolayısiyle *ilhaksız ve tazminatsız barış* prensibi Wilson tarafından da benimsenmişti." Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, 1990, s. 341.
[29] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 79.
[30] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 77.
[31] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 41.

New York Tribune

Wilson Proclaims America's Peace Plan To Make All the World Free and Safe

President Champions The Russian Cause

The Fourteen Conditions

Fourteen Definite Aims Laid Down

British Terms Denounced by Enemy Press

WILSON'S HANDWRITING ON MITTELEUROPA

Fotoğraflar. *New Tork Tribune*, 9 January 1918.

7 Şubat 1918. İTC Hükümeti Hariciye Nâzırı Halil (Menteşe), *Wilson ilkelerine genel olarak katıldığını açıkla*dı. *Dışişleri Bakanı'na göre, "Savaştan önce bağımsız olmayan millî gruplar, her bir ayrı ülkenin anayasasına uygun biçimde kurumlar kazanacaklardır." Boğazlar'da ise, milletlerarası garanti olmadan serbestlik tanınacaktır*.[32]

8 Şubat 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Başkan, kongrede yaptığı konuşmada, Türklerin bağımsızlığının garanti edilmesini aynı zamanda Osmanlı egemenliğinde yaşayan ulusların da kendi devletlerini kurmalarını ve özgürlüklerinin sağlanmasını, Çanakkale Boğazı'nın uluslararası bir garanti ile tüm ülkelerin ticaret gemilerine açık hale gelmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir*.[33]

20-24 Şubat 1918. Milliyetçi, ılımlı sosyalist Mavrogordato, Venizelos'un talimatı üzere, Londra Central Hall Müttefiklerarası İşçi ve Sosyalist Konferansına "Atina ve Pire İşçi Merkezleri Komitesi delegesi" olarak katıldı. Mutedil içerikli bir muhtıra takdim etti. *Bunda batı Trakya istenmiyor, sadece bulgar birliklerinin doğu Makedonya'dan çekilmesi gerektiği söyleniyordu. Türkiye'deki rumlar üzerinde duruluyor, ama bunların Yunanistan'a bağlanmasından söz edilmiyerek, milletlerarası, ya da amerikan himayesi altına konulmaları yeter görülüyor*.[34]

9 Nisan 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor. *Amerikan Dışişleri Bakanlığı, yaptığı açıklamayla, Amerika'nın, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş açmasına kongrenin onay vermediği, Almanya ile müttefik olan ülkelerin, İtilaf güçlerinin tümüne savaş ilan etmediğinden Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile savaşmak için uluslararası bir zorunluluk olmadığını ifade etti*.[35]

21 Nisan 1918. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Amerika, Almanya ve Avusturya ile savaşıyor. Ancak bu iki devletin müttefiki olan Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'ne savaş dahi ilan etmedi*.[36]

25 Nisan 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Kongre, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş açılmasına taraftar değildi*r. *ABD, iki ülkenin Almanya ile müttefik olmasını savaş için yeterli ve geçerli*

[32] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 305.
[33] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 76.
[34] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 362-363.
[35] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 78.
[36] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 78.

bir neden olarak görmedi. *Başkan da aynı düşüncede*dir. *Osmanlı Devleti toprakları içinde yaşayan Amerikan vatandaşlarının güvenliği için Türklerle savaşmamak daha akılc*ıdır.[37]

Chicago Tribune yazıyor: *Amerikan senatosunda, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş açılmasını isteyen bazı senatörler olmasına rağmen başkan, söz konusu kişiler üzerinde etkili*dir *ve en azından bir süre için iki ülkeye de savaş ilanının gündeme gelmesini engelledi*.[38]

26 Nisan 1918. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Başkan Wilson, Osmanlı Devleti'ne savaş açmayı hiçbir zaman düşünmedi. Kongre de Başkan ile aynı fikirde*dir. *Bu durumun gerekçesi ise, Amerikan kamuoyunun ve yönetiminin, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Amerikan vatandaşlarının ve misyonerlerin, Türkler tarafından katledileceği ve Amerikan okullarının kapatılıp, yağmalanacağı korkusu*dur.[39]

3 Haziran 1918. ABD'de münteşir *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Savaş şartları insanları zorluyor. Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu çok kötü bir hal almıştır*, *temel gıda ürünlerinin sağlanabilmesi konusunda ciddi problemler yaşanmakta hatta kıtlık çekilmekte*dir. *Nüfusun çok büyük bir bölümü fakirlik ve yoklukla mücadele etmeye çalışıyor*.[40]

28 Haziran 1918. *The New York Times* gazetesi yazıyor. *Amerikan Kongresi üyeleri arasında, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş ilan edilmesi gerektiği duygusu yükselişe geçti. Başkan Wilson, bunun uluslararası bir mesele olduğunu belirtti. Kongre özellikle Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilmesi konusunda oldukça hassastır*.[41]

The New York Times yazıyor. *Amerika'da yaşayan Rum iş insanı Alexander Kehaya'nın, The New York Times'ın editörüne konu ile ilgili olarak gönderdiği mektup gazetede haber olarak yayınlandı. Mektupta, Türklerin medeniyet düşmanı olduklarına dair en ufak bir şüphe olmamasına rağmen ABD'nin Osmanlı Devleti'ne henüz savaş ilan etmediğini, İtilaf Devletleri'nin, Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılması gerektiği noktasında aynı fikirde olduğunu ifade etti. Almanlara karşı olan kinlerinin tek nedeni olarak Almanların, Türklerle ittifak yapmalarını gösterdi*.[42]

2 Temmuz 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Türk Ordusu Tebriz'e girmiştir*. *Bölgede bulunan Amerikan hastane ve kurumlarına, zarar verdiğine dair raporlar Washington'a ulaştı, konu ile ilgili Türk yetkililerden açıklama talep edildi. Gelecek cevaba göre Osmanlı Devleti'nin, Amerika'nın düşmanlarının listesine eklenip eklenmeyeceği belli olacak ancak Tebriz'e baskın yapan askerlerin Kürt ya da Osmanlı Devleti Ordusu'ndan kaçan düzensiz askeri gruplar olduğu düşünülmekte*dir. *Amerikan vatandaşlarının can kaybı yoktur, olay büyük bir önem arz etmemekte*dir.[43]

4 Temmuz 1918. Vahideddin, Mehmed-i Sâdis (Altıncı Mehmed) namıyla Osmanlı saltanatına iclas etti.

---

37 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 78.
38 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 78.
39 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 78.
40 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 80.
41 The New York Times, 24 June 1918, *Congress Prepared To Sit All Summer*, p. 5; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 79.
42 The New York Times, 24 June 1918, *Turkey*, p. 10; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 78-79.
43 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 79.

ABD Başkanı Woodrow Wilson[44], George Washington'un mezarı başında *ulusların kendi kaderlerini serbestçe belirleme ilkesini* ilân etti.[45]

Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un Yunan taraftarlığı

"Şahsan İtalyanları pek sevmeyen" Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'a gelince o, Batı Anadolu nüfusu hakkında verilen yanlış bilgilere dayanarak, Türk boyunduruğu altında yaşadığını sandığı Rumların bu defa da İtalyan hâkimiyetine bırakılmasının doğru olmadığı ve bu toprakların Yunanistan'a bağlanması lâzım geldiği kanaatında idi.[46]

14 Temmuz 1918. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor. *Gazete okuyucularının, mektuplarının yayınladığı köşeye gelen, C.P. Triandafil imzalı mektupta, Amerika'nın Türkiye ve Bulgaristan'a savaş ilan etmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin kendi toprakları içinde yok edilmesi zorunludur ve Amerika'nın desteklemesi halinde Yunanistan bunu başarabilir. Türkiye ve Bulgaristan, Almanya ile güçlerini birleştirerek, Avrupa'yı baskı altına almayı hedefledi, açılacak savaşın ardından Türkiye'nin yok olacağını ümit ettiklerinin altını çizilerek mektup sonlandırılmıştır.*[47]

16 Temmuz 1918. ABD'nin Cenevre Yardımcı Konsolosu Samuel Edelman, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi. *Veliaht Abdülmecid Efendi için diğer sultanlardan daha güçlü bir karakter ve daha iyi eğitimi olduğunu, kendisinden daha fazla şey beklenmesi gerektiğini* bildiriyor.[48] *Lewis Heck'in aktardığına göre ise, veliaht Abdülmecid Efendi'nin, Sultan Vahdeddin'e göre çok daha enerjik olduğu ve iktidara gelirse ülkeyi yönetme hususunda uygulamaya koymayı deneyeceği kendine özgü fikirleri olduğu düşünülüyor*.[49]

20 Temmuz 1918. *The New York Times* gazetesi neşrediyor. *Vahan Cardashian tarafından yazılan makalede, Amerika'nın, Osmanlı Devleti ile savaşa girmesinin gereksiz ve akılsızca olduğu, Osmanlı topraklarında çok sayıda Amerikan vatandaşı yaşadığı ve bu kişilere ait mülklerin bulunduğu, savaş halinde ise Amerikan vatandaşlarının hayatının ve değeri 20.000.000 dolara ulaşan mal varlıklarının tehlikeye düşeceğini belirtilmiştir. Rus tehlikesi ve büyüyen İslam tehdidinin, savaşın sonucunu olumsuz yönde etkileyeceğinin öngörülebildiği bir durumda, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilmemeli*dir.[50]

30 Temmuz 1918. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor. *Türklerin Almanya'dan ayrıldığı manşeti ile çıkan haberde, Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkinin tamamen koptuğu bilgisi verilmiştir. Romanya'nın topraklarının bölünmesinin ardından hem Türkiye hem de Bulgaristan, Almanya ile bağlarını kopardı,*

---

[44] "Bir din adamının torunu ve bir Presbiteryen rahibin oğlu olan Wilson hukuk ve siyasal bilgiler okumuş, profesörlük, Princeton Üniversitesi Rektörlüğü, New Jersey Valiliği yapmış ve sonunda Birleşik Devletler başkanı olmuştu. Ancak karakter, düşünce ve davranış bakımından avukat, bilim adamı ya da politikacı değil, babası ve büyükbabası gibi dinbilimciydi. İkna etmeyi, ya da bunu başaramazsa, ödün vermek yerine yenmeyi yeğlerdi. Politikacılar uzlaşmaktan mesleki bir gurur duyar. Oysa bir politikacı gibi görünmek istemeyen Wilson, uzlaşmalardan kaçınmaktan gurur duyuyordu." David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 2008, s. 223.

[45] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 28.

[46] Selâhattin Tansel. (1977). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar* (2. basılış) içinde (c. 1, s. 162). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

[47] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 79.

[48] *NARA*, Bern'den ABD Dışişleri'ne gönderilen rapora ek olarak sunulan Cenevre'deki Yardımcı Konsolos Samuel Edelman'ın Yakın Doğu meselelerine dair raporu, 16.07.1918, 867.00/820, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 93.

[49] *NARA*, Bern'den ABD Dışişleri'ne gönderilen rapora ek olarak sunulan, Lewis Heck'ten alınan memorandum, 867.00/820, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 93-94.

[50] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 79-80.

Romanya ile yapılan barış antlaşmasının sonucunda Romanya topraklarının düşmanları tarafından işgal edilmesi ve paylaşılması Bulgaristan ve Türkiye için rahatsız edici ve güven kırıcı olacak deniliyor.[51]

8 Ağustos 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor. *Osmanlı Devleti tarafından, Tebriz olayı ile ilgili Amerika'ya verilen cevapta, iletişimde yaşanan güçlükler nedeni ile olayı netleştirmenin zor olduğu, baskın sırasında Amerikan konsolosluğundan çıkarılan mobilyaların, Türk askerlerince konsolosluğa iadesinin sağlandığı ifade edilmiştir. Ancak Türk Dışişleri Bakanı'nın iletmiş olduğu bilgiler ile raporda belirtilen hastane baskını detayları birbirini tutmamakta*dır.[52]

25 Ağustos 1918. *Chicago Tribune* yazıyor. *Türkiye'de, Almanya'ya karşı oluşan hoşnutsuzluk tüm ülke geneline yayıldı, Türk gazeteleri Almanya karşıtı yayınlar yapmaya başladı*.[53]

Ağustos 1918. *WILSON'UN İKİYÜZLÜLÜĞÜ. "Milletlerin kaderlerini tâyin hakkı" ilkesini savunma iddiasındaki Wilson, bu ilkenin Türk ve müslümanlara uygulanmıyacağının çarpıcı bir örneğini Filistin'de "Yahudi Yurdu" kurulması konusunda vermiştir. İngiltere, Balfour Bildirisi ile bunu tanımıştır. Siyonistlerin baskısıyla, Wilson da, 1918 Ağustosunda kişisel olarak Balfour Bildirisi'ni imzalamış ve böylece müslüman Filistinlileri yurtlarından kovup, dışarıdan yahudi göçmen getirmeye dayanan İsrail Devleti'nin temelleri atılmıştır*.[54]

> Wilson, Lord Rothschild'e yazdığı bir mektupta, "Filistin planlarının gelişmesiyle büyük ölçüde ilgileniyorum. Bu planların memnunluk verici ve sürekli olmasını bütün kalbimle umarım" demiştir. Yalanlanmıyan bir demecinde ise, Wilson, açıkça bir "Yahudi Devleti"nden söz eder:
>
> "Tamamiyle güven içindeyim, İtilâf Devletleri, bizim hükümet ve halkımızın kesin ve tam katkısıyla Filistin'in bir yahudi devletinin doğum yatağı olmasını kabul ettiler."[55]

6 Eylül 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor. *Dışişleri'nin verdiği bilgilere göre, Osmanlı Devleti'nin İran'daki birliklerinin komutanına, bölgede yaşayan Amerikalıların herhangi bir taciz ve saldırıya uğramaması için gerekli emrin verildiği, uzun süren telgraf trafiğinin ardından Türk komutanın, Tebriz'deki Amerikan kurum ve hastanelerinin durumu hakkındaki raporu olumlu*dur.[56]

7 Eylül 1918. Belçika matbuatından muhafazakâr siyasî çizgili *La Nation Belge* gazetesi, ABD Bahriye Nâzırı Yardımcısı Franklin Delano Roosevelt'in beyanatını neşretti. *"Müttefiklerin Barışı" başlıklı haberde, Roosvelt'in savaş sonrası yapılacak barışla ilgili demeci yer almaktaydı. Türklere pek de olumlu bir gözle bakmadığı anlaşılan Roosvelt bu demecinde, Türklerin Avrupa'dan kovulması gerektiğine dikkat çekerken Almanların tazminat ödemesini, İngiltere ve Japonya'nın fethettikleri Alman sömürgelerini geri vermemelerini, Avusturya ve Türk imparatorluklarının uyruklarına ve Ermenistan'a özgürlük verilmesini, Alsace-Lorraine'in Fransa'ya verilmesini istiyordu*.[57]

9 Eylül 1918. *The Washington Post* gazetesi neşrediyor. *İsimsiz olarak yayınlanan bir makalede Sadrazam Talat Paşa ve onun yakın arkadaşı olarak tanımlanan William Hohenzollern'in Viyana'da verdikleri röportajda barışın kış gelmeden sağlanacağına inandıklarını söyledikleri belirtilmiştir. Ayrıca savaşın başarılarının da kendi içinde tükendiğini, savaşı devam ettirmenin, ABD dahil tüm devletler için faydasız olduğunu ifade eden Talat Paşa bu söylemlerinden dolayı yazar tarafından saf Türk olarak tanımlanmıştır. Yazara göre, Talat Paşa hayatı boyunca muhtemelen hiç poker oynamadı, eğer*

---

51 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 80.
52 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 80.
53 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 80.
54 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 308.
55 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 312.
56 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 80.
57 Halil Yılmaz, *Belçika Basını ve Diplomatik Belgelerine Göre Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)*, 2016, s. 36.

*oynadıysa da oyunda güçlü kartlardan mahrum bırakıldı ve şu anda oyunu bırakması gerektiğinin farkına varması zorunlu*dur. *Makalede, "nay nay Talat" ifadesi kullanılarak da savaşın sonucunun ciddi kazanımlarının olacağı, Talat'ın, Türklerin Avrupa'da olmasının büyük suç olduğunu ve mutlaka Avrupa'dan uzaklaştırılarak insanlık adına büyük başarılar kazanılacağını anlamasının gerekli olduğu iddia edilmiş ve barış bu kış da gelemeyecek Talat denilmiş*tir.[58]

21 Eylül 1918. ABD Hariciye Nâzırı Lansing muhtıra kaleme aldı: *"Türkiye, Avrupa topraklarından yoksun bırakılmalı, yalnız Anadolu'da kalmalıdır. Istanbul, milletlerarası bir himaye düzenine konulmalıdır. Boğazlar, milletlerarası bir yönetime verilmelidir. Ermenistan ve Suriye, açık pazar koşulları bozulmadan, en kısa sürede himaye altında özerk yönetime kavuşturulmalıdır." Ayrıca, Türkiye gibi savaştan yenik çıkmakla birlikte, ABD tarafından desteklenen Bulgaristan, Yunanistan lehine yitirebileceği topraklara karşılık, Istanbul'a kadar uzanan bölgede Türkiye'den arazi almalıdır*.[59]

24 Eylül 1918. ABD Dışişleri Bakanlığı, Londra Büyükelçiliğine telgraf gönderdi. 18/19 Eylül taarruzuyla Yıldırım Ordular Grubunu imha eden *İngiliz ordularının, Türklere ayrı bir barış yapmaya girişmek zorunluğunu ve fırsatını verebilecek olan Filistin'deki başarılarından duyulan memnunluk bildiriliyor*.[60]

The New York Times gazetesi yazıyor. *İstanbul'un, İngilizler tarafından 2 gün boyunca bombalandığı ve Yunanlılarla birlikte hazırlanan binlerce broşürün uçaklardan İstanbul'a dağıtıldığı bilgisini okuyucuya aktardı. Haberde, broşürlerin içeriği hakkında herhangi bir detaya yer verilmedi*.[61]

25 Eylül 1918. *Chicago Tribune* gazetesi neşrediyor. *"Hindi turtasının, servisi için yeni müttefik planı", başlığı ile çıkan haberde, İtilaf Devletleri'nin, Türkiye'deki çıkarlarını gözden geçirdiklerini, ABD'nin savaşa dahil olmasıyla beraber savaşın amacının yeniden şekillenmesi ve 1915 Londra Antlaşması'nın Avrupa ülkeri arasında anlaşmazlığa neden olduğu yazılmıştı*r. *Ermeniler uluslararası bir garanti altında bağımsız bir devlet kurmak istiyor. Aynı zamanda Filistin toprakları üzerinde de uluslararası garanti ve koruma altında Yahudi devleti kurulması talebini dile getirmişlerdi*r. *Suriye, Fransa ve İtalya tarafından paylaşılacak, Mezopotamya, uluslararası olarak konumlandırılıp, İngiltere garantisi altında tüm ulusların ticaretine açık hale getirilecekti*r.[62]

Chicago Tribune yazıyor. *İngilizler, Filistin kıyılarındaki Hayfa ve Akka limanını işgal etti, İtilaf Devletleri askerleri Amman'ın kuzey batısından 50 mil içeriye doğru harekete geçti. Bu sırada 25.000'den fazla Türk'ün esir alındığı da rapor edildi. Kutsal topraklardaki, Türk Ordusu 100.000 kişiden fazla*dır. *İtilaf kuvvetlerinin süvari birlikleri Türk savunmasını çok zorluyor. Türkler İngiltere'nin gazabına uğrayacaklardı*r.[63]

1 Ekim 1918. Fransa'nın Nantes şehrindeki ABD Başkonsolosu G. Bie Ravndal, Washington'a rapor gönderdi. Ravndal'a göre, *eğer Türkler Avrupa'dan atılmayacak ve İstanbul'da kontrolü ellerinde bulunduracaklarsa, Boğazların tarafsızlaştırılmasıyla, kişisel haklar ve mülklerin korunmasını garanti altına alacak bir yabancı kontrolü sistemi kurmanın yolunu bulmak gerekmekte*dir. *Bu amaçlar için savaştan öncesi Düyûn-u Umûmiye gibi bir kurum hiçbir şekilde kâfi olmayacaktı*r. *Her halükarda iyi niyetli, ancak sıkı bir yabancı kontrolü gelecek birkaç yıl için elzem görünmekte*dir. *Eğer Almanlar*

[58] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 80-81.
[59] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 309.
[60] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 83.
[61] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 81.
[62] Chicago Tribune, 25 September 1918, *Serve Turkey Pie A La Wilson, New Allied Plan*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 82.
[63] Chicago Tribune, 25 September 1918, *British Take 2 Turk Ports In 60 Mile Drive*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 82.

*savaştan muzaffer ayrılsaydı, Türkiye'yi hemen hemen Mısır'a eşit bir duruma getirecekti. Elbette ki problemi çözmek, eşitlerin birincisi (prima pares) olma iddiasında bulunmayan bir grup ulustan oluşan İtilaf için daha zordur. Uluslararası kontrol, pek çok tehlikenin varlığı ile endişe verici*dir. *Mesele, sadece İstanbul'u ve Boğazları ilgilendirirse daha uygun olacaktır. Mezopotamya, Filistin, Suriye, Ermenistan ve Adalar Denizi (Türkiye'den) ayrılsa bile Türkiye'ye, açık kavgalara olmazsa da uluslararası kıskançlığa sebep olacak, azımsanmayacak genişlikte topraklar kalacaktır*:

> Aynı raporun devamında aktarılana göre, ABD'nin dünyadaki pozisyonu köklü bir şekilde değişmişti ve ABD, bu savaşta tüm bencilce amaçları sürekli olarak reddetmişti. ABD'nin ilgisizliğinin, tarafsız çevrelerde olduğu gibi ABD'nin müttefikleri arasında da evrensel olarak tanındığı düşünülmekteydi. Ancak Amerikan halkı, eskiden olduğu gibi Avrupa meselelerinden uzak durma politikasına geri dönemezdi. ABD, uygun görülse de görülmese de yeni, görülmemiş ve geniş sorumluluklar üstlenmeliydi. Amerikan ulusunun, özellikle de Türkiye'de siyasi vazifeler üstlenmek için de çağırılacağı muhtemeldi. Her halükarda Fransa, İtalya, Büyük Britanya ve muhtemelen diğer müttefikler de Türkiye'de meseleleri herhangi bir Avrupa ulusuna tercihen, Amerika'nın idare etmesini kabul edeceklerdi. Raporda aktarılana göre, son yüz yıldır ABD vatandaşları, eğitim ve hayır işleri vasıtasıyla Türkiye'ye büyük hizmet etmişti. Eskiden ABD Hükümeti tarafından sürekli olarak desteklenen bu girişim, şimdi de terk edilemezdi. Görünen o ki, Türkiye'de bu girişime daha geniş çapta destek vermek ABD'nin vazifesiydi. Böylesine bir vazife ABD'nin üzerine düşse de düşmese de Türk sorununun başka hiçbir çözümü, pratik siyaset alanında bu kadar iyi görünmeyecekti. Varılan bu noktada temel faktör (ABD'nin benimsediği) siyasi ilgisizlik meselesiydi. Diğer etmenler ise dünya savaşından sonra İtilaf ulusları arasında görev ve sorumlulukların makul dağılımı meselesi ve demiryolu, liman inşası ve diğer imar işlerini kapsayan Türkiye'nin eski haline getirilme sürecini finanse etmesi için Amerika'ya başvurulacağı gerçeğiydi. Türk yönetimi, hiçbir şekilde kısıtlayıcı ve düzenleyici yabancı etkisine alışık değildi ancak barış anlaşmasında düzgün bir biçimde onaylanır ve tanımlanırsa, Türkiye'deki Amerikan işleri, üstesinden gelinemeyecek bir mesele değildi. Bu durum, Türk insanının kendi kendini kontrol etmeyi ve aydınlanmayı başarabilmesine kadar belirsiz bir dönem için yasal hale getirilerek tesis edilebilirdi. Ne zaman ki Türkler bu hedefte başarılı olursa, (ABD) Temsilciler Meclisi ve ABD Başkanı'nın fikrince veyahut gelecekteki Milletler Cemiyeti'nin kararıyla, tamamen kendi kendilerini yönetmeye bırakılabilirlerdi. Bu bir himaye (*protektora*) değildi. Gücünü ve devamlılığını, Amerika'ya veyahut başka ülkelere ait savaş gemilerinden değil, barış anlaşmasıyla uygulamaya konan finansal düzenleme sisteminden alan Amerikan danışmanlarıyla bir Türk idaresi önerisiydi.[64]

Fotoğraf. Chicago Tribune, 1 October 1918, p. 1; akt., Oğuz-Uzuner, 2021, s. 282.

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türk yetkilileri mütareke için arayış ve beklentide, Almanya ile olan bağlarını kestiler, tekrardan silahlanabilmek ve mücadele etmek için bir ümitleri de kalmadı*.[65]

3 Ekim 1918. *The New York Times* gazetesindeki *Londra kaynaklı bir haberde, hiçbir resmi yetkilinin Osmanlı Devleti ile barış yapılması için henüz bir adım atmadığı buna rağmen sosyal ve resmi statüsü yüksek çok sayıda Türk'ün, savaşın dehşetini bastırmak için arayış içinde olduğu yazılmıştı*r.[66]

---

[64] *NARA*, ABD'nin Nantes Başkonsolosu G. Bie Ravndal tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen "Türkiye'deki Amerikan Görevleri" konulu rapor, 01.10.1918, 867.00/827, s. 4-7; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 16-18. Ravndal, ilerleyen aylarda, İstanbul'a komiser tayin edilecektir.

[65] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 83.

[66] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 83.

5 Ekim 1918. İTC yönetimi, *Alman ve Avusturya hükümetleriyle birlikte hareket ederek Madrid'deki maslahatgüzarına, İspanyol dışişleri bakanından (Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika'daki çıkarlarını İspanyol hükümeti koruyordu) Amerikan dışişlerine, esasen Alman ve Avusturya dışişleri bakanlarının aynı zamanlarda ilettikleri notaların aynısı olan ve derhal mütareke ilan edilmesini ve Başkan Woodrow Wilson'un On Dört ilkesi temelinde bir barış konferansının toplanmasını teklif eden bir nota göndermesini rica etmesi talimatını verdi*. Bu teşebbüs, cevabsız kalacaktır.[67]

The Washington Post gazetesi yazıyor. *İtilaf Devletleri Komutanı General Franchet d'Esperey tarafından yapılan açıklamada, mevcut sürecin sonunda İstanbul'un Türklerden alınacağı, Türklerin Anadolu'nun içlerine gönderileceği belirtildi*.[68]

6 Ekim 1918. Belçika matbuatından muhafazakâr siyasî çizgili *La Nation Belge* gazetesi "Almanya, Avusturya ve Türkiye Barış İstiyor" manşetli haberinde naklettiğine göre ABD Başkanı demokrat Woodrow Wilson şu beyanatta bulunmuştur: *Türk rejimi altında yaşayan diğer uluslar bağımsız olacaklar ve Çanakkale Boğazı bütün devletlere açık olacak*. Aynı gazetesinin ikinci safyasındaki haber: *Düşmanlarımız Başkan Wilson'un bütün şartlarını kabul ediyor*.[69]

8 Ekim 1918. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor. *Türkiye'nin İspanya aracılığı ile Wilson ilkeleri doğrultusunda barış yapmak istediğini Washington'a bildirdiği duyuruldu*.[70]

14 Ekim 1918. *Amerika'da, Türk yararlarını korumak görevlisi İspanya Elçisi, İspanya'daki Türk İşgüderinin İspanya Dışişleri'ne verdiği notanın bir örneğini, 14 ekimde, Başkan'a gönderdi. Bu nota, Osmanlı Hükümeti'nden aldığı talimat üzerine, İspanya Hükümetinin Başkan'dan şu hususun ricasına öncü olmasını istiyordu: "Başkan, barışın yeniden kurulması ödevini kendi üzerine alsın" ve şunları da ekliyordu: "İmparatorluk* [Bâb-ı Âlî] *Hükümeti, on dört noktayı ve Başkan'ın son mesajını barış görüşmelerine temel olarak kabul ediyor." Buna herhangi bir karşılık verilmeden önce, Washington'daki İtilaf Devletleri elçilerinden Türklere verilecek cevap konusunda kendi hükümetlerinin görüşlerini almaları istenildi. Yalnız İtalyan Elçisi, 26 ekimde, hükümetinin cevabını bildirdi*.[71]

16 Ekim 1918. *Chicago Tribune* yazıyor. *Türkler için hazırlanan barış teklifi, Almanya ve Avusturya'nınki ile benzerlikler gösteriyor ancak resmi olarak teyit edilmemesine rağmen Türkler ayrı bir barış teklifi beklentisinde*dir.[72]

19 Ekim 1918. İstanbul'da Meclis-i Âyân içtima ediyor. Hariciyeci Dâmad-ı Şehriyârî Ferid Paşa söz alıyor, sakıt Sadrazam Talat Kabinesinin sulh için ABD'ye müracaatla Wilson Prensiblerini kayıtsız şartsız kabul etmişliğini (ki İTC artçısı Sadrazam Ahmed İzzet Kabinesi de 19 Ekim tarihli Meclis-i Mebusan'da hükümet programını beyanla Wilson Prensiblerine tamamen taraftar olduğunu bildirmiştir) devletin tamamiyeti açısından tehlike addediyor:

> [..] Dört seneden beri kemâl-i germi ile devam eden ve neticede memleket için fevâid-i âzime vadedilen muharebe-i müthişeyi birdenbire tâtil arzusu ile Almanya ve Avusturya Devletleri ile müttefikan Amerikan Reisicumhuru Mösyö Vilson'dan sulh talep edildiği malûmdur. İade-i sulh hakkında müşarünileyhin beyanat-ı mütekaddimesinin esası olarak bilâ takyid kabulü Devlet-i Osmâniyyenin necât-ı istikbâl ümidini nâkabil-i ifâkat bir surette imha ediyor. [..][73]

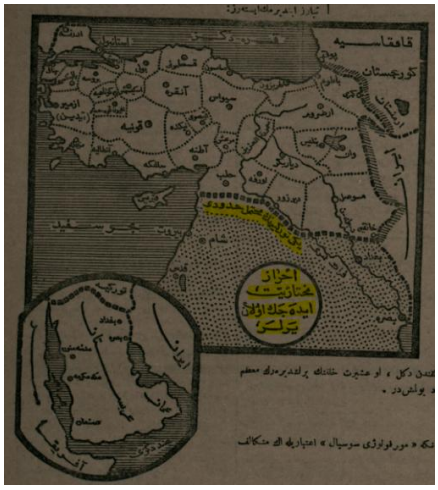

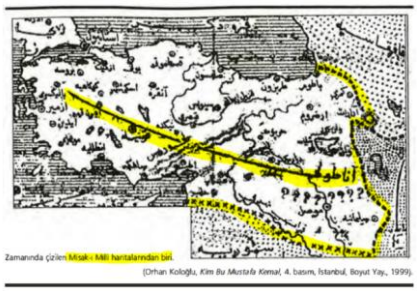
67 A. L. Macfie, *Osmanlının Son Yılları 1908-1923*, 2003, s. 181.
68 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 83.
69 Halil Yılmaz, *Belçika Basını ve Diplomatik Belgelerine Göre Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)*, 2016, s. 39.
70 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 84.
71 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 84.
72 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 85.
73 Meclis-i Âyan Zabıt Ceridesi, 19 Teşrinievvel 1334 (1918), Cilt 1, s. 12.

Ferid Paşa'ya göre ABD'nin ve Avrupa'nın milletlere ihraç ettikleri demokrasi, Devlet-i Osmaniye'nin parçalanması demekti:

> [..] Cemahir-i Müttefika-yı Amerika ve Avrupa düvel-i itilâfiyyesi, milletlere saadet ve müsalemet teminini kâfil (demokrasi) usulünün istihsali arzusunu şu badire-i âleme sebep olarak irae ediyorlar. Bu cihetten dahi Saltanat-ı Osmaniyyenin musap olacağından havf edilmelidir. Mehazir-i şedide ve bedihiyesine rağmen bilatakyid kabul edilen sulh nazariyesinin umumu hakkında birkaç söz ilâvesine müsaade-i devletlerinizi rica ederim.
>
> Ezmine-i kadimeden beri milletlerin ahvalini tetkik edenlerce, malûmdur ki, (demokrasi) tabir edilen Hükümet-i avam, (aristokrasi) denilen Hükümet-i havastan daha ziyade insanları mesut edemedi. Milletlere dahilen müsalemet-i içtimaiyye veya beynelmilel müsalaha temininde şekl-i hükümetin asla tesiri yoktur. O lâtif ve zarif ve hâkim Yunanistan-ı kadimi perişan eden demokrasi; dünya kadar cesim ve kavi Roma Devletini mahveyleyen aristokrasi; tarz-ı idareleridir. Bu hakayık-ı tarihiyye ve içtimaiyeye bugün dünyaya hâkim olan rical-i siyasiyyenin tamamiyle vukufu muhakkak ve yalnız hâkimiyet-i âlem arzusunu setr için, demokrasi usulünün muharebeye sebep olarak irae ettikleri ammeye malûm olmasaydı, bizim halimizden ibret almaları ve bütün âlem-i insaniyyete demokrasi usulünü tahmilde ifrattan tevakki etmeleri tavsiye olunurdu. Sekiz sene mukaddem demokrasi prensibine tevfikan Kanun-u Esasinin tadil ve onun netayic-i fi'liyyesi olan idare-i avam değil midir ki, daha dün şu muazzam Osmanlı Devletini cazibe-i vasıtasını kaybeden ecsam gibi duçar-ı inkısam etti. Bundan ziyade demokrasiden Cenab-ı Hak bu mülkü muhafaza etsin. Türkler, Türklerin efkâr-ı selime eshabı feci bir surette anladılar ki, milletlerin manen ve maddeten itilası ve onlar arasında uhuvvet ve müsalemet-i ebediyyenin temini şekl-i hükümetin hâsıl ettiği netice değildir. Filhakika insanlar, hakayık ve fazail-i ebediyyeye riayet ve icabınca hareket etmedikçe şekl-i Hükümet her ne olursa olsun, cem'iyat-ı beşeriyyenin muhakkakan duçar-ı felâket olduğunu tarih-i âlemin her sahifası bize irae ediyor. [..][74]

21 Ekim 1918. 2 ay sonra resmen kurulacak Wilson Prensibleri Cemiyeti'nin müessislerinden, ABD mandası taraftarı Yunus Nadi; sahibi olduğu *Yeni Gün* gazetesinde *Wilson Esasatına Göre Yeni Türkiye* nam makale ve harita neşretti. 1) Mezkûr harita ile Wilson'un "Orta Avrupa" haritasının alakası yoktur. 2) Mezkûr harita ile Şubat 1920'de Meclis-i Mebusan'da kabul ve neşr edilecek olan Misâk-ı Millî hududunun fevkalâde örtüştükleri görülmektedir.

Zamanında çizilen Misak-ı Milli haritalarından biri.

(Orhan Koloğlu, *Kim Bu Mustafa Kemal*, 4. basım, İstanbul, Boyut Yay., 1999).

[74] Meclis-i Âyan Zabıt Ceridesi, 19 Teşrinievvel 1334 (1918), Cilt 1, s. 14.

Fotoğraf. *(Vilson) Esasatına Göre Yeni Türkiya* (Yeni Gün, 21 Teşrîn-i evvel 1334-1918, s. 1).

Fotoğraf. *Misâk-ı Millî haritalarından biri* (Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, 2009, c. 1, s. 106).

26 Ekim 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Yeni kabineyi kuran Ahmet İzzet Paşa parlamentoda yaptığı konuşmada, Osmanlı Devleti'nin Wilson Prensipleri temelinde olan hak ve özgürlükleri kabul ettiğini açıkladı. Ayrıca hükümet herhangi bir gecikme olmaksızın Osmanlı egemenliğinde yaşayan tüm ulusların sadece politik haklarına sahip olacaklarını değil aynı zamanda hiçbir din ve ırk ayırımı yapılmadan ülke yönetiminde söz sahibi olacaklarının teminatını verdi*.[75]

30 Ekim 1918. Mondros Mütarekenamesi imzalandı. İsmet (İnönü), dört sene sonra Lozan müzakeresinin açılışında, Mondros Mütarekenamesinin *Wilson ilkeleri temelinde ve onlara duyulan inanç* sebebiyle imzalanmış olduğunu beyan edecektir.[76]

Fakat *Türkiye'nin imzaladığı savaş bırakışması, Almanlarınkinin tersine "on dört nokta" temeline dayanmıyordu*.[77]

Wilson hükümeti, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmemiştir:

> Başlıca Müttefik kuvvetlerin aksine, Birleşik Devletler Türkiye'ye hiç savaş açmadı. Kamuoyundan ve kongreden zaman zaman bu yönde baskılar gelmesine rağmen Wilson da, Dışişleri de bu önerilere şiddetle karşı çıktı. Çeşitli nedenleri vardı bunun. Birleşik Devletler'in Almanya'yla savaşa girmesine neden olan denizaltı batırma eylemlerine benzer davranışlar, Osmanlı hükümeti tarafından hiç benimsenmemişti. Türkiye'nin, Almanya'nın elinde bulunan bir araçtan başka bir şey olmadığına inanan Amerikalı diplomatik uzmanlara göre, savaş açılması, sadece Almanya'nın Osmanlı hükümeti üzerindeki denetimini artırmasına yarayacaktı. üstelik, Amerika henüz savaşın Yakındoğu cephesiyle ilgili bir hareket üzerinde kafa yormamıştı. Savaş ilan edilmesi halinde, Türkiye'de bulunan pek çok Amerikan eğitim kurumu kapanacak ve mallarına el konacaktı. Amerika'nın Suriyeliler'e ve Ermeniler'e yaptığı ayda bir milyon dolara yaklaşan yardım da, Türkiye'deki misyoner kaynaklar vasıtasıyla ulaştırıldığı için kesilecekti.[78]

Doktor Rıza Nur, mütareke devresini anlatırken Amerikalıların Türkiye'deki Rum millî hareketini desteklediğini ifade etmiştir:

> Trabzon'dan Sinop'a kadar olan sahilde Pontus Komitesi kuruldu. Trabzon Rum Papazı başta. Bu adam Samsun'lu idi. Komiteye Samsun merkez. Bu komite savaştan önce Merzifon'daki, Amerikan Kolejinde Rum öğrenciler tarafından kurulmuştu. Amerikalı'lar onları destekliyordu.[79]

> Samsun ve civarındaki Rumların Pontusculuk etrafında toplanmasında ve yetiştirilmelerinde Merzifon Amerikan Kolej'inin payı pek büyüktür. Çünkü Türkiye'nin ilk Pontus Cemiyeti bu Kolej'in yardım ve kışkırtmasiyle 1904'te kuruldu, bundan sonra da Kolej, bine yakın Rum gencini bu hayal ile yetiştirdi. 1908'de "Müdafaa-i Meşruta" adında bir "ihtilâl teşkilatı" kuran bu gençler, 1910'da Pontus adlı bir "risâle" yayımlamağa başladılar. Bundan başka, zengin Rumlardan para toplayabilen ve gerektiği vakit ölüm cezası bile verebilen "Mukaddes Anadolu Rum Cemiyeti" adında bir kuruluş da vardı. 1920 sonlarında Merzifon Kolej'ine yapılan baskında Büyük Yunanistan, Büyük Ermenistan ve Pontus'a ait haritalarla bu işler hakkında bilgiyi kapsayan birçok kitap ele geçirildi. "Pontus Cemiyeti tarafından bastırılan haritaya göre Pontus Cumhuriyeti, merkezi Samsun olmak üzere Batum'dan İnebolu'nun batısına kadar olan Karadeniz kıyıları ile Kastamonu, Çankırı, Yozgad, Sivas, Tokad, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve kısmen de Erzincan vilâyetini kapsamakta idi." Ayrıca Rum ve Ermeni çeteleri bu Kolej'den her çeşit yardımı görmekte idiler. Kolej'in müdürü White,

---

75 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 85.

76 Şükrü Hanioğlu, *Atatürk*, 2023, s. 267. Sözlerinin devamında ise İsmet Paşa, "ancak akabinde Türklerin, böylesi bir barıştan yararlanmalarına izin verilmemesi nedeniyle, haklarını almak amacıyla savaşmak zorunda kaldıklarını ileri" sürmüştür.

77 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 133.

78 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 14.

79 Rıza Nur. (1994). *Millî Kıyam: Millî Mücadelenin İç Yüzü* (Y. Toker, haz.) içinde (s. 32). İstanbul: Toker Yayınları.

pontusculara sadece yardım etmekle kalmıyor, müslümanların en güçlü devleti sayılan Osmanlı Devleti'nin yıkılması için Türkiye'deki Ermeni ve Rumların korunmasının da lâzımgeldiğini kabûl ediyordu. "Hristiyanlık için Ermeni ve Rumların" çok kan döktüklerini ve bunlardan bir çoğunun "islâmlara karşı mücâdelede şehid" düştüğünü söyleyen M. White, Anadolu'daki alevîleri de Osmanlı Devletine karşı ayaklanmağa kışkırtıyordu. Ona göre alevîler, serbest bırakıldıkları takdirde hıristiyanlara katılabilirlerdi. Nihayet bu kişi "hıristiyanların şimdiye kadar görmüş oldukları zulümlere karşı onların zekâtını ödeyecek bir ruh aşılamalıyız; biz bunu şimdiye kadar yaptık ve muvaffak olduk demek suretiyle bu Kolej'in öğretim işlerinden çok politika ile uğraştığını meydana koymuş oluyordu.[80]

31 Ekim 1918. *Chicago Tribune* gazetesi *barış görüşmelerinin şartları gereği, Çanakkale Boğazı'ndan giriş yapacak olan İtilaf kuvvetleri donanmasının, karaya çıkartacağı küçük bir müfrezenin Osmanlı Ordusu'nun silahsızlandırılmasına refakat edeceği*ni yazıyor.[81]

1 Kasım 1918. ABD basınına yansıyan Mondros Mütarakenamesi maddeleri "oldukça sert" nitelendiriliyor.[82]

The New York Times gazetesi yazıyor. *Osmanlı Devleti ile İtilaf kuvvetleri arasında 3 gün süren görüşmelerin ardından mütareke Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda imzalandı. Mütareke ile Osmanlı Devleti üzerinde kesin ve net bir şekilde askeri hâkimiyet kuruldu, Osmanlı Devleti'nin elindeki silahların, Boğazlar'ın geçiş hakkının, haberleşme ve demiryolu ağının kontrolü İtilaf Devletleri'nde olacaktı, Osmanlı Devleti kayıtsız şartsız teslim oldu. Ermenilerin durumu için Türklerle pazarlık yapılacaktır*.[83]

2 Kasım 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Türklerin atılan imzalarla elleri kolları bağlandı. Mütareke tamamıyla ve kayıtsız şartsız işgal anlamına gel*mektedir *ayrıca Ermeniler için dezavantaj olabilecek hiçbir gizli madde* yoktur.[84]

Fotoğraf. Chicago Tribune, 1 November 1918, p. 1; akt., Oğuz-Uzuner, 2021, s. 283.

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türklerin yönetimi altındaki, Ermenistan, Suriye, Filistin ve Arabistan'ın durumu ile ilgili herhangi bir pazarlık söz konusu dahi değildir, bu bölgelerle ilgili hiçbir gizli anlaşma yapılmadı ve bu milletler, Türklerin gölgesi altında yaşamaya devam etmeyecek. Mütareke'de İstanbul'un durumu ile ilgili net bir açıklama yer almıyor ancak İtilaf güçleri, İstanbul'a donanmalarını gönderecek ve Osmanlı'nın başkenti bu şekilde koruma altına alınacak*tır.[85]

The New York Times yazıyor: *Altı Ermeni vilayetinde (Erzurum, Sivas, Van, Diyarbakır, Bitlis, Elazığ) yaşanabilecek herhangi bir asayiş sorununda İtilaf kuvvetleri söz konusu illeri hemen işgal edebilecek. Ermeniler, Türklerin "geleneksel kurbanları" olduğu için mütarekenin acısını, Ermenilerden çıkartmak isteyebileceklerinden dolayı, alınacak tedbirlerin*

[80] Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1977, c. 1, s. 91-92.
[81] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 88.
[82] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 41.
[83] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 88.
[84] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 89.
[85] The New York Times, 2 November 1918, *Turkish Armistice Terms*, p. 1-2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 89.

normal karşılanması gerekiyor. İtilaf Devletleri'nin söz konusu altı vilayette silahlı birliklerinin bulunması yeni bir rejimin başlangıcı eski rejimin ise bitişinin işaretidir.[86]

6 Kasım 1918. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) İstanbul'daki eski Büyükelçisi siyonist Yahudi Henry Morgenthau, *The New York Times* mülakatında *Türkiye'nin birkaç yıl süreyle işgal edilmesi, kendi kendini yönetecek duruma gelinceye kadar, İtilaf Devletleri'nin ya da Amerika'nın mandası altına alınması gerektiğini söyledi.*[87]

> Büyükelçi Morgenthau New York'ta Ermeniler tarafından düzenlenen bir yemeğe katıldı ve orada yaptığı konuşmada, Osmanlı Devleti'nde kargaşa ve kaos yaşanmasından korktuğunu bunu önlemenin tek yolunun da işgal ve ülke yönetiminin Türklerden alınması olduğunu dile getirdi. İşgal kuvvetlerinin en az birkaç yıl Osmanlı topraklarında kalmasını ardından da Türklerin kendi kendilerini yönetecek duruma gelene kadar İtilaf Devletleri ya da ABD mandası tarafından idare edilmesi gerektiğini ve bağımsız Ermeni Devleti'nin ancak bu şekilde varlığını devam ettirebileceğini söyledi.[88]

***İstitrad**:* Morgenthau, İslâmiyetin cihad farizasının ortadan kaldırılması gerektiğini savunuyor: *Cinayet, Kuran tarafından Muhammed dininin bir parçası olarak kabul edildiği sürece, Müslümanlar'ın Hıristiyanlar'ı ya da Yahudiler'i idare etmesine izin verilmemelidir*.[89] Morgenthau, "cinayet" diyerek ajitasyon yapıyor, meseleyi sıhhatli zeminden alıp kendi arzusunun derhal gerçekleştirilmesine matuf "mantık" kuruyor. Cihad, "cinayet" değildir. Fatih İslâm ordusu, Darü'l-Harbde üç gün İslâm'a davet eder. Üç tercih sunulur: (i) İslâm ol kardeşlik hukukuna dahil ol, (ii) cizye ver zımmî ol İslâm milletinin astı olarak can namus din mal nesil hususlarında emniyet altına alın, (iii) İslâmiyet ile halk arasında küfür engeli olmayı seçersen harb vaziyeti al.

8 Kasım 1918. İspanyol *La Nacion* gazetesinin haberine göre *ABD ve müttefikler, Türkiye'nin "moralsiz sivil halk"ına yardım etmek için ellerinden geleni yapacaklardı. Versay'da toplanan konsey, bu konuda şu kararı almıştı: "Konseyimiz, Türkiye ile sivil Türk halkının gıda malzemesi ve gerekli diğer malların sağlanması konusunda işbirliği yapmak istiyor*."[90]

9 Kasım 1918. Almanya'da cumhuriyet ilan edildi. Alman Kayzeri, tahtından feragat etmişti. ABD Başkanı Woodrow Wilson, *Almanya'ya ancak demokratik bir hükümetle alışveriş yapılabileceğini* Cihan Harbi nihayetinde bildirmişti.[91]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Fransız İhtilali ile başlayan gelişim süreci, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının yıkılması ile devam etmiştir, imzalanan mütarekeler sayesinde 30 milyon insan bağımsız devletler kurabilecek ve özgür insanlar olarak yaşayabilecektir*.[92]

12 Kasım 1918. *12 Kasım 1918 tarihinde İngiltere'nin Amerika'daki Ataşesi kendisine iki Amerikalının müracaat ederek Türkiye'ye bir yardım heyeti göndermeyi teklif ettiklerini, bunların Anadolu'daki "Ermeni vilayetlerinde" ilaçtan tohuma ve traktöre kadar yardım yapmak istediklerini bildirmişti. Resmî*

---

[86] The New York Times, 2 November 1918, *Ermenians Protected, Cecil Declares*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 89.

[87] Zeki Sarıhan. (1993). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü* (Cilt 1) içinde (s. 14-15). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

[88] The New York Times, 6 November 1918, *Fears Chaos In Turkey*, p. 15; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 90.

[89] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 15.

[90] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 24.

[91] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 15.

[92] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 90.

bir görevi olmadığı anlaşılan bu şahıslar İngiltere'nin Türkiye'ye girmelerine izin verip vermeyeceğini öğrenmek istiyorlar.[93]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Fransız ve İngiliz donanmaları Çanakkale Boğazı'na girdi. Demiryolları İtilaf kuvvetleri tarafından kontrol altına alındı*.[94]

14 Kasım 1918. *The New York Herald* gazetesinin haberine göre *13 Kasım gününe gelindiğinde daha önceden belirlendiği üzere Müttefik donanması Çanakkale'den geçerek İstanbul'a girmişti. Donanmayı karşılayan Türkler Romanya ve Rus limanlarına kaçan Almanlardan kendilerini kurtardıkları için onlara minnettar olduklarını bildirmişlerdi*r. *Söz konusu haberde herhangi bir askeri işgalin olmayacağı belirtilmekle birlikte bir karışıklık olması durumunda bunun mümkün olabileceğine de dikkat çekilmekte*dir.[95]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Dokuz İngiliz uçağı, İstanbul'un kırsal kesimine iniş yaptı. İtilaf Devletleri ordusu ve donanmasının eş zamanlı olarak Çanakkale'de olması planlandı*.[96]

18 Kasım 1918 sonrası bir tarih. *İstanbul'da çıkmakta olan Theologos Gazetesi, baş tarafında bulunan "Türkçe isim ve yazıları" silmiş ve çok saygısız resimler yayımlamağa başlamıştı. Bu resimlerden birisi, Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un ateşlediği bir toptan çıkan bir güllenin Venizelos şeklini alarak Ayasofya kubbesi üzerinde oturmasını gösteriyordu*.[97]

20 Kasım 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İtilaf kuvvetlerine ait filonun, Osmanlı karasularına ulaşması ile "zorba" Osmanlı yöneticilerinin zulmü sona erdi. Türkler için kaderini kabul etmek artık kaçılmazdı*r. *Osmanlı Devleti'nde yönetim sürekli barış sağlanana kadar, İtilaf kuvvetlerinin kontrolünde olacak*tır. *Geçiş döneminin olaysız geçmesi bekleniyor*. *Çünkü İtilaf Devletleri'nin kesin ve tartışmasız zaferi karşısında, Türklerin muhalefet etmesine imkân yoktu*r.[98]

23 Kasım 1918. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği, İngiliz Hariciye Nezâretine telgraf gönderdi. Buna göre *üç büyük İtilâf Devleti'nin (İngiltere, Fransa ve İtalya) ardından İstanbul'a Yüksek Komiser atamak için harekete geçen Amerika esas niyetini sözlü olarak belli etmeye başladı*.[99]

24 Kasım 1918. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türkiye meselesinde, Fransa ve İngiltere, Amerika ile aynı düşüncede olmadıklarını açıkça gösterdi. Başkan Wilson, Türk toprakları üzerindeki farklı ulusların bağımsızlığını, İngiltere ile Fransa ise Türkiye üzerinde geniş bir hâkimiyet kurmak istiyor*.[100]

Radikal Avam Fırkası yayın organı *İnkılab-ı Beşer* gazetesi, "İnsaniyet Fikrinin Galebesi" başlıklı makale neşretti: *Dünyada harp fikrinin ölmesi lazımdır, çünkü "Wilson bu nazariyeyi buldu ve meşhur 14 maddelik umumi sulh teklifi ile harp fikrini öldürdü."*[101]

26 Kasım 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İtilaf kuvvetlerine ait gemiler, Boğaz'ı geçerek, Karadeniz'e çıktı. Varna(Bulgaristan), Samsun, Sinop, Trabzon, Batum (Gürcistan), Poti (Gürcistan),*

---

93 WO, 106/1578, 14.a.; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 213.
94 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 91.
95 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 41.
96 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 91-92.
97 Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1977, c. 1, s. 85.
98 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 92.
99 FO, 371/3418, 194681; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 34.
100 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 92.
101 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 31-32.

Novorossisk (Rusya) limanlarını ziyaret edeceklerdir. Karadeniz'e çıkan gemilerden bağımsız başka bir donanma da İstanbul'da bulunuyor.[102]

27 Kasım 1918. *The New York Times* gazetesinin haberine göre *üst düzey bir Türk yetkili* şu beyanatta bulunmuştur: *Başlangıçta biz Müttefik kuvvetlerin buraya işgalci değil bir dost olarak geldiklerini düşünmüştük. Fakat bir taraftan Fransızlar İskenderun'u, İngilizler Musul'u işgal ederken, biz İstanbul'a sürekli olarak askeri birliklerin çıkarılmakta olduğunu gördük*. Ardından gazetenin muhabiri mezkûr beyanatı yorumluyor, buna göre, *geleneksel İngiliz yumuşaklığına aldanarak mütarekeyi imzalayan Türkler, geçmişte sürekli olduğu gibi yine İngilizler tarafından yavaş bir şekilde hüsrana uğratılıyor*.[103]

28 Kasım 1918. Britanya Lloyd George Kabinesinden İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliğine telgraf gönderildi. Buna göre *müttefikleri Amerika'nın İstanbul'a kendileri ile aynı statüde bir Yüksek Komiser değil bir temsilci göndermesini daha uygun buluyorlar*. *Başlangıçta İtilâf Devletleri, İttihatçıların Amerika'nın temsilci atamasını sağlamak üzere "bazı entrikalar çevirmekte" olduklarından şüpheleniyorlardı*. *Gerçekten de İttihatçılara yakınlığı ile bilinen ve o sıralarda Polonya'da bulunan Hahambaşı Nahoum (Naum)'un bu maksada çalışmalar yürüttüğüne dair istihbarat elde edilmiştir*.[104]

30 Kasım 1918. *Lewis Heck, İstanbul Amerikan Yüksek Komiseri olarak atandı*.[105]

Kasım 1918. ABD'de genel seçimleri cumhuriyetçilerin demokratlara üstünlüğüyle neticelendi. Müttefiklerin istisnasız hepsinde sağ siyasî kanat meclis çoğunluğunu elde etmiş durumdadır:

> Barış Konferansı sırasında Amerikan delegasyonunun durumunu değerlendirirken, son olarak bir husus çok önemlidir. Kasım 1918'de yapılan Kongre seçimleri, her iki mecliste de bir Cumhuriyetçi çoğunluğu oluşmasıyla sonuçlanmıştı. üstelik bu durum, Wilson'ın Demokratlar'ın zaferi için çok dil dökmesine rağmen ortaya çıkmıştı. Söz konusu zafer, kendi liderliği ve barış programı için güvenoyu anlamına da gelecekti. Seçim kampanyası sırasında, topyekün bir askeri zafer ve katı barış koşulları isteyen Cumhuriyetçiler doğrudan tavizsiz bir tutum benimsemişti. üstelik, Cumhuriyetçiler'in zaferiyle birlikte Dışilişkiler Komitesi Başkanı Henry Cabot Lodge, Senato'da çoğunluk lideri durumuna gelmişti. Bunun önemi, Lodge'un uzun süredir Wilson'a kişisel ve siyasi antipati duymasında yatıyordu. Öyle ki, 1915 yılında Theodore Roosevelt'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Siyasette hiç kimseden, Wilson'dan ettiğim kadar nefret edeceğimi sanmıyorum." Cumhuriyetçiler'in lider kanadından Wilson'ın barış programına gelen itiraz öylesine hararetliydi ki, sonunda Wilson iki meclisten de bir tek Cumhuriyetçi'yi bile barış delegasyonuna almamaya karar verdi. Birinci sınıf bir diplomatik rezaletti bu. Wilson uzun vadede kamuoyunun ve Kongre'nin kendi barış prensiplerine dayalı bir çözümü destekleyeceğinden emindi ama, kendi delegasyonundan ve Müttefik hükümetlerinden pek çok kişinin aynı derecede rahat olduğu söylenemezdi. Sonuç olarak, İtalyan ve Fransız delegasyonları ülkelerindeki sağ eğilime göre kendilerini ayarlamış ve Lloyd George da İngiltere' deki benzer rüzgarlara karşı tedbirini almışken; Wilson'a gelindiğinde, kendisi henüz tam olarak farkında olmasa da, yurtiçinde savaş baltaları çıkarılmış ve ilk mücadele barış programına karşı başlamıştı.[106]

1 Aralık 1918. *1. Kânun-ı Evvel, 1334 (1 Aralık 1918) tarihli Vakit gazetesinde yazdığı bir baş makalede Ahmet Emin (Yalman), "devletin hukuk-ı istiklâline kat'iyyen halel vermemek ve bir ecnebî devletin himâye ve murakabesi şeklini tazammun etmemek şartiyle memleketimize ecnebî heyeti islâhiyelerin dâvet edilmesinin" en muvafik esas olarak benimsenmesini tavsiye ediyor ve bu yabancı ıslâhat*

---

[102] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 92-93.

[103] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 42.

[104] FO, 371/3418, 194681; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 34.

[105] FO, 371/3418, 201368; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 35. "Müttefiklerinden farklı olarak Amerikan yardım kuruluşları da Türkiye'ye gönderilecekti."

[106] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 16.

heyetlerinin Amerikalılardan mürekkep olmasını ve bunun sebeplerini izah ettikten sonra bu heyetlerin çalışmağa başlamaları ile istiklalimizi ve izzet-i nefsimizi haricî tecavüzlerden koruyabileceğimizi yazıyordu.[107]

2 Aralık 1918. *Star Gazette*, *Türklerin neredeyse iki milyona yakın Ermeni ve Rum'u katlettiğ*ini manşet attı. *Ancak sürgüne gönderilen ve katledilen yüz binlerce Hristiyan'a dair verilen yüksek rakamlı verilerin hepsi Yunan veya Rum kaynaklarına dayandırılmakta*dır.[108]

3 Aralık 1918. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türkiye'den bir grup gazeteci, ABD'nin ülkelerini koruması için talepte bulundu ve bununla ilgili bir takım gereklilikleri dile getirdi. Padişah'ın yetkisinin sınırlandırılarak, her bakanlığa Amerikalı bir danışman atanması, yargı reformu yapılarak, yabancı ticaretin kontrol altına alınmasını ve söz konusu sürecin 25 yıllık bir zamanla sınırlı olmasını yazdılar*.[109]

4 Aralık 1918. *Robert Koleji mahfilli oldukları anlaşılan ve aralarında Halide Edip (Adıvar), Ali Kemal, Ahmet Emin (Yalman), Yunus Nadi, Refik Halid (Karay), Celal Muhtar (Özden), Velid Ebu Ziya gibi gazeteci ve aydınların bulunduğu Wilson Prensipleri Cemiyeti 4 Aralık 1918 tarihinde kuruldu*.[110]

> Kentlerdeki gazeteci, yazar, sanat ve bilim adamları gibi aydınların, dış görünüşe göre "Batı fikirleri"nin temsilcileri olmalarına rağmen, kesin bir tutumları yoktu. Bunlardan birçoğu, başlarda, yabancı ülke himayesini benimsemişti. Tüm Avrupa ülkelerine bağımlı olmaktansa bir tek devletin himayesini istiyor ve hatta bu tutumu Türkiye'nin modernleşmesi için "tek çare" olarak görüyorlardı.
>
> Bu kişiler Batı kültürü etkisiyle milliyetçilik ve burjuva toplumu fikirlerini benimsemişlerdi. Ancak, Türkiye'deki modern eğitimin büyük bir kısmı, yabancı kültür propagandasına dayanıyor ve eğitim, çağdaş emperyalizm yöntemlerinin perde arkasından yürütülmesini sağlıyordu. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın aydın ve liberal ideolojilerine doğru bu yüzeysel yöneliş, politik-ekonomik çıkarlar gözeten emperyalist devletlerin etki alanlarındaki bağımsızlaşma hareketlerine karşı olmaları ile çelişkiye düşüyordu. Batı uygarlığını Amerikan okulları, kitapları ve öğretmenleri aracılığıyla tanımış olan aydınların tutumunda bu durum açık olarak görülür. Bu grubun öncüsü, özellikle kadın haklarını savunan yazar Halide Edip Adıvar'dır. Amerikan mandasını benimsemekteydi. İstanbul'daki Amerikan Koleji'ni bitirmiş olan Halide Edip, önceleri Amerikan mandasını benimsemişti. Oysa, Washington hükümeti (özellikle Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurma çabalarıyla) Türkiye'nin parçalanmasına, kendi çıkarları nedeniyle, taraftardı. Halide Edip ise o dönemde Amerikalıların manda kuvveti olarak özel bir çıkar gözetmediklerini ve Türkiye'ye "gerçek ekonomi ve düşünce bağımsızlığını" getireceklerini ve yalnız "Avrupalılara Amerika'nın ne derece iyi bir idareci" olduğunu göstermeyi amaç edindiklerini ileri sürüyordu. Bu görüşe, öğreniminin bir kısmını Amerika'da tamamlamış olan ünlü Türk gazetecisi Ahmet Emin Yalman da katılıyordu.[111]

5 Aralık 1918. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği, Lloyd George Kabinesine telgraf gönderdi. Buna göre *sadece Hahambaşı* Haim Naum *değil Robert Kolej Müdürü Doktor Gates de, Amerikan Hükûmeti'ne bir telgraf göndererek Osmanlı Hükûmeti'nin Amerika tarafından diplomatik bir temsilci atanmasını arzuladığını bildirmiştir*. *Gates, telgrafında İstanbul'da Alman menfaatlerinin dahi İsviçre temsilcisi tarafından koruduğunu izah ederek Amerika'nın acilen bir temsilcilik açmasını tavsiye etmiştir*. *Gates, Fowle Brown'un yetkili bir temsilci gönderilene kadar geçici olarak Amerikan çıkarlarına "göz kulak olmak" üzere atanmasını istemekte*dir.[112] İngiliz Fevkalâde Komiserliğinin bir başka

---

[107] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 36

[108] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 42.

[109] Chicago Tribune, 3 December 1918, *Ward Of U.S*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 98-99.

[110] Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 424.

[111] Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, 1999, s. 75-76.

[112] FO, 371/3418, 194681; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 34-35.

telgrafına göre ise *İtilâf Devletleri Doktor Gates'in teklifinin arkasında Türklerin olduğundan şüpheleniyorlar. Türklerin, Amerika'ya yakınlaşmak, Amerikan himayesini talep etmek, idari birimlere Amerikan müşavirler atanmasını teklif etmek gibi düşüncelere sahip olduklarına, yine Gates aracılığıyla ve mason localarının desteğiyle Başkan Wilson'u ikna etmeye çalıştıklarına inananlar az değildir*.[113]

Wilson Prensibleri Cemiyeti *mensupları 5 Aralık 1918 de Wilson'a, İngilizce yazılmış bir Muhtıra ile İtilâf Devletlerine, fransızca yazılmış bir mektup gönderdiler.* [..] *İtilâf Devletlerine Devletlerine gönderilen mektupta özetle şöyle deniliyordu: "Türk aydınları ve basın mensupları memleketlerinde en iyi şekilde bir reform yapabilmek mevzuunda fikirlerinin teatisi için bir cemiyet kurmuşlardır. Gayeleri, alacakları kararlar ile barışın neticesine tesir etmekti. Sulh Konferansının tayin edeceği hudutlar dahilinde diğer aynı ırktan olan milletler gibi hür olma yolundaki inkişaflarını garanti altına almasını, istiyorlardı ve milletler arası bir idarenin kısa ömürlü olacağını, belirttikten sonra Wilson programına uygun olarak Türkiye'yi uygar milletler ile yirminci yüz yıla yakışır şekilde aynı seviyede tutacak bir reform komisyonunun teşkilini, başkan Wilson'dan talep ettiklerini yazıyorlar ve Amerika' dan tatmin edici bir cevap alınması için İngiltere'nin hakemliğini talep ediyorlardı."*[114]

> Muhtıradaki dokuz madde'nin iyice incelemesinden çıkan neticeye göre Türk hükûmeti şeklen mevcut olup hiç bir teşrî, kaza ve icra yetkisine sahip olmayacaktır. Bütün idare Amerikan baş müsteşarlarından müteşekkil bir komisyonun elinde bırakılmıştır. Amerikanın rehberlik edeceği Türkiye'nin ordusu da olmıyacak ve sadece başında Amerikalı bir umumî müfettiş ile onun seçeceği bir heyetin bulunacağı polis ve jandarma kuvvetleri olacaktır. Bu cemiyetin mensuplarına göre, Amerika Türkiye'yi koruyacağı için, onun ordu beslemesine lûzum yoktur. 8. maddede belirtildiği gibi, bu Amerikan rehberliği ve eğitim devri, yahut Türkçe beyânnâmede denildiği üzere, "terbiye ve irşat sistemi " en az onbeş ve en çok yirmibeş yıl devam edecektir. Bu zamanın bitiminden sonra, cemiyet mensupları'nın tasavvurlarına göre, Amerikalılar çekilip gidecek ve arkalarında hür, kuvvetli, müreffeh, kültürlü, bütün etnik unsurları müşterek değerlere sahip bir Türkiye bırakacakdır. İşte Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin asıl kuruluş maksadı ve tahakkukunu arzu ettiği gaye budur. Bu sözlerimizden anlaşılacağı üzere cemiyet mensuplarının Amerikan mandasını istemeleri yalnız Türk imparatorluğunun yahut Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak kaygısı ile ilgili değildi. Gerçi Halide Edib " taksim faciasına uğrayan Türkiye tabii olarak dikkatini Wilson gibi hiç bir ülkeye göz dikmeyen adamın tarafına çevirdi" sözleri asıl maksadın parçalanmayı önleme hususu olduğu fikrini verebilir ise de, beyânnâme ve muhtıra, bunun yanında diğer amillerin de yer aldığını şüpheye yer vermeyecek bir surette ortaya koymaktadır. Bu amillerden birisi Türk milletinin kendi kendisini istikrarlı bir rejim kurup ilerleyemeyeceği şeklinde onlarda mevcud bulunan bir kanaat idi.[115]

6 Aralık 1918. *Vakit* gazetesi, Wilson Prensibleri Cemiyetinin beyannamesini neşretti.[116] Söz konusu beyannamenin *umum muhtevası, bu cemiyet mensuplarının Amerika'nın muvakkat bir zaman için Türkiye'yi himaye veya mandası altına almasını gaye edindikleri şüphesini veriyor*.[117]

---

[113] FO, 371/3418, 202011; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 35.

[114] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 39-40. "Mezkûr muhtırada imzaları bulunan sahıslar şunlardır: Hâlide Edib, Yunus Nadi (Yenigün), Ahmet Emin (Vakit), Dr. Celâl Muhtar (Eski Nâzırlardan), Velîd Ebuzziya (Tasvir-i Efkâr) , Ali Kemal (Sabah) , Celâl Nuri (İkdam), Necmettin Sadık (Akşam), Mahmut Sadık (Yeni Gazete) M. Cemal (Zaman) ve imzası okunamayan iki şahıs. Bu isimlerinin çoğunun tanınmış gazete sahibi ve baş muharrirler olduğu görülüyor." (Erol, 1972, s. 36).

[115] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 41. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[116] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 36.

[117] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 39.

Washington'daki Yunan diplomatik temsilcisi ABD Dışişleri Bakanlığı'na nota verdi. *Muhtırada "İzmir ve çevresinde Hıristiyanların katledildiği ve Osmanlı Devleti'ni halen İttihat Terakki kalıntılarının yönettiği" özellikle vurgulan*ıyor.[118]

Kaklamanos, Paris'deki Yunan Büyükelçi Romanos'a mahrem mektub gönderdi: *Sayın meslekdaşım, Sen Sinod sekreteri A. Papadopulos'un size getirmekte olduğu kurye çantasında, Amerika Birleşik Devletleri başkanı Mr. Wilson'a yazılmış iki zarf bulunuyor. Bu zarflarda, Morning Post yazarlarından Mr. D. Kalapotakis'in kaleme aldığı, başkan Wilson'a yunan meselelerine dair bilgi veren beş memorandumla, gene bu ünlü gazeteci tarafından hazırlanmış haritalar var. Sizden bu zarfları, Paris'e gelir gelmez Mr. Wilson'a iletmenizi rica ederim. Kendisi bunların, yunan elçiliği tarafından gönderildiğini farketmemelidir*...[119]

7 Aralık 1918. Washington'daki Pasaport Kontrol Bölüm Şefi R. W. Flourney'e Louis Edgar Browne hakkında rapor gönderildi:

> Sevgili Bey Flourney;
>
> İngiltere, Fransa, İtalya, Balkanlar, Hindistan ve Türkiye'ye gazetesi adına çalışmak üzere gitmek isteği ile başvuran L.E. Browne'ın, bu büroya 6 Aralık'ta (1918) başvuru formu geldi. Bu zat hakkında önemli bilgiler elde etmiş durumdayız: Browne 1918 Temmuz'undan önce Rusya'da, Troçki ve Lenin gibi Bolşevik liderleriyle yakın ilişkiler içerisinde idi. Bu yakın ilişkilerden dolayı, grup içi toplantılara katılmasına müsaade edildi. O da elde ettiği bilgileri Chicago Daily News gazetesine gönderdi. Konumundan dolayı, Chicago gazetesine pek çok atlatma haber yazdı, nitekim gazete çalışanları da Browne'ı en iyi muhabirlerden biri olarak gördüklerini ifade ediyorlar. Browne'ın Rusya'ya geri dönmesi ve News gazetesi için, Birleşik Devletler için hizmette bulunması oldukça önemli, zira Bay Browne'ın Rus işlerindeki ses getiren tutumu (kararı), oradaki Alman ajanları tarafından sürdürülen sinsice propagandalarla başa çıkma yeteneği, Amerika için fırsattır…
>
> Chicago Daily News gazetesinin haber Müdürü Bay H.S. Smith ile görüşüldü. Smith'in belirttiği üzere; Browne, Rusya'yı kaostan kurtaracak ve düzene sokacak tek şeyin Sovyet Hükümet sistemi olacağına, gazete yayımcılarını ikna etmiş. Smith, Browne'ın Bolşeviklerin bir temsilcisi olduğuna inanmadığını, ancak Rusya'yı kontrol edenlerle yakın teması sonucu, bazı fikirlerinin oluştuğunu söyledi. Smith, Browne'ın Troçki-Lenin partisinin liderlerinin toplantılarına katıldığını, bildiğini de itiraf etti, ama Browne'ın bu toplantılara, haber kapmak için katılmasını da akıllı bir gazetecilik olayı olarak görüyor.[120]

8 Aralık 1918. *Wilson'a gönderilen muhtırada imzası bulunan Yeni Gün gazetesi sahibi ve başmuharriri Yunus Nadi*, bugünkü makalesinde Wilson Prensiblerini müdafaâ etti ve 4'üncü maddesinin istiklâli emniyet altına aldığını savundu.[121]

9 Aralık 1918. Damad-ı Şehriyarî Ferid Paşa, Meclis-i Âyan'da Wilson Prensiblerinin Devlet-i Osmaniye'yi taksim planı olduğunu söylüyor:

> Yalnız gazetelerde bir müdetten beri ve birinci defa olarak bugün de Kuvve-i Teşriiyyenin bir kısmında Vilson prensiplerinden bahsediliyor. Acaba Vilson prensipleri ne yolda anlaşılıyor? Bendeniz, Vilson prensiplerinin, Devlet-i Osmaniye gibi, Avusturya gibi ecnas ve milel-i muhtelifeden mürekkep devletlerin taksimine matuf olduğunu anladım.

[118] İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 186.
[119] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 166.
[120] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 59-60.
[121] Mine Erol. (1972). *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920* içinde (s. 46). Giresun: İleri Basımevi.

> Eğer hakikat bendenizin tefehhüm ettiğim vadide, ise, Vilson prensibinden bahis caiz değildir. Böyle olmayıp da, zahabımda hata varsa ihtar buyurulmasını rica ederim.[122]

Sabık Dahiliye Nâzırı İttihadçı Ali Fethi (Okyar) ile İttihadçı Mirliva Mustafa Kemal'in gazetesi Minber, 9 Aralık 1918 günü Wilson Prensiblerini savunuyor:

> Biz (Vilson) Prensiblerinin insânî gâyelerini ta'kîb etmeğe mecbûruz. Fakat herhâlde kat'î bir şart ile!.. Maksadımızın umumî umdeleri hâricinde siyâsî mevki'imize dokunacak harekâta, birbirine muhâlif teşebbüslere kalkışmamalıyız. (Vilson) nazariyelerinin cihanşümul hedefini milletlerin te'min-i hukûku teşkil ediyor.[123]

10 Aralık 1918. ABD'nin Cenevre'deki Yardımcı Konsolosu Samuel Edelman, *İsviçre ve Alman basınında çıkan haberlere* istinaden rapor kaleme aldı:

> Raporda, İstanbul'da çıkan bir habere göre Enver Paşa'nın eski sadrazam İzzet Paşa'ya, Kafkaslara gidip oradaki bir İslam Devleti'ni yeniden diriltmeye yardımcı olacağını bildiren bir mektup yazdığı bilgilerine rastlanmaktadır. Alman basın organı *The Francfurter Zeitung*, Berlin'den, o dönemlerde Almanya'da bulunan ve mevcut Türk Hükümeti tarafından iadesi talep edilen eski Sadrazam Talat Paşa'nın, İstanbul ile demiryolu bağlantısı güvenli bir yolculuğa müsaade eder etmez İstanbul'a dönüp kendisini Türk Hükümeti'nin tasarrufuna bırakmaya karar verdiğinin doğru olduğunu belirtmiştir. Söylenilene göre Talat Paşa, İttifak Devletleri ile anlaşma politikasının soruşturulmasından korkmamaktadır, ayrıca iade notasında yer alan bencilce amaçlara yönelik suçlamaları da öfkeyle reddetmiştir. İstanbul'dan gelen ve Türk Hükümeti tarafından, Enver Paşa, Talat Paşa ve diğer önemli Jön Türkleri tutuklamasının Almanya'dan talep edildiği tebliğ ile ilgili olarak *The Francfurter Zeitung*, bu haberin doğruyu yansıtmadığını açıklamış ve durumu şu şekilde ifade etmiştir. "*Berlin'deki Türk Büyükelçisi, siyasi gerekçelerle Talat Paşa'nın tutuklanması talebinde bulunmuştur. Almanya ve Türkiye arasındaki suçluların iade antlaşması, siyasi suçlar sebebiyle iadeye yetki vermemektedir. Bu sebeple tutuklamalar gerçekleştirilmemiştir. İlaveten Talat Paşa Türkiye'ye dönmeye hazır olduğunu ilan etmiştir. Enver Paşa ve Şükrü Bey'e gelince, kendileri Almanya'da değildir. İade talepleri bu sebeple manasızdır. Diğer Jön Türklerin tutuklanmaları siyasi gerekçelerle değil, diğer gerekçelerle talep edilmiştir. Berlin, bu talepleri karşılama olanaklarını incelemektedir.*"

> Yukarıda verilen aynı raporda, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu mevcut duruma dair bir takım bilgilere de yer verilmiştir. İlk olarak, İstanbul'dan Atina ajansına gelen telgrafta yer alan bazı siyasi gelişmelere değinilmiştir.

> Raporda bahsedildiği üzere, Jön Türkler Cemiyeti isim değişikliğine giderek "Teceddüt Fırkası" adını almıştı. Fırka, Tevfik Paşa Kabinesi'nin istifasına yol açmak için Meclis huzurunda güvensizlik oyu vermişti. Meclis başkanı, olayları yatıştırmak için çaba harcıyordu. Jön Türkler umumi af talebinde bulunmuşlardı, Tevfik Paşa ise meclisi dağıtmak tehdidi ile bu talebi reddetmişti. Bunun üzerine Jön Türkler bu isteklerinden vazgeçmişlerdi ancak durumun mevcut haliyle ne kadar daha süreceği belirsizdi. Rapora göre Jön Türkler, hala mevcut durumun mutlak hâkimiydi. Prens Sabahaddin İstanbul'a bekleniyordu ve geldikten sonra Tevfik Paşa Kabinesi düşecek ve yerine yeni Kabine'yi kurması için yetki Prens Sabahaddin'e verilecekti. Aktarılana göre İzmir eski Valisi Rahmi Bey, kendi başkanlığı altında Türk ve *Levantenlerden* oluşan bir cemiyet kurmuştu. Cemiyetin amacı ise İzmir üzerinde bir Müttefik himayesi kurmaya çabalamaktı.

> Aynı raporda, siyasi gelişmeler aktarıldıktan sonra iç bölgelerdeki mevcut durumdan da bahsedilmiştir. Müttefik etkisinin ulaşamadığı bu bölgelerde durum tehlikeli olarak değerlendirilmiştir. Aynı ajansın İzmir'den aktardığı bilgilere bakıldığında, bir takım yağma haberleri görülmektedir. Söylenilene göre, binlerce Türk asker kaçağı yağma amaçlı çeteler kurmuştur. Raporda ifade edilene göre silahlı bir çete, Bursa'ya girerek Hıristiyanların ev ve dükkânlarını yağmalamış, kanlı çatışmalar meydana gelmiş ve pek çok Hıristiyan bu çatışmalar esnasında öldürülmüştür. Yine aynı ajansın Selanik yoluyla İstanbul'dan aldığı haberlerde ise Jön Türklerin, Ermeni ve Rum nüfusa karşı işledikleri suç karşısında Barış Konferansı'ndan çıkacak hükmü gergin

[122] Meclisi Âyan Zabıt Ceridesi, 9 Kânunuevvel 1334 (1918), Cilt 1, s. 159.
[123] Minber, 9 Kânûn-ı evvel 1334-1918, *Avrupa Rekâbeti Karşısında Amerikaya İlticâ Doğrumudur?,* s. 1.

bir şekilde bekledikleri ayrıca tüm partilerin Müslüman ahaliyi "*ortak tehlike*"den muhafaza etmek amacıyla önlem almaya başladıkları bildirilmiştir. İlaveten, katliamların sorumluluğunu Jön Türk Hükümeti'nin üzerine atarak Türk milletinin anlayışı hak ettiğine dair uygar milletleri (*civilized people*) ikna etmek amacıyla bir propaganda cemiyetinin kurulduğu bilgisi de verilmiş, bu propagandaları genişletmek için Darülfünun profesörlerine İstanbul'daki mevcut Müttefik Temsilcileri ile temasa geçmeleri konusunda talimat verildiği de bildirilmiştir. Türk gazetecilerin, Türk halkının Müttefikler hususunda iyi niyetli olduğuna ikna etmek amacıyla, Müttefik gazete temsilcilerine bir ziyafet sundukları bilgisi verilmiştir. Müttefik yanlısı olarak nitelendirilen Ayan Meclisi Reisi Ahmet Rıza Bey, Dr. Tevfik ve General İzzet Fuad'ın Avrupa'ya doğru yakında yola çıkmalarının beklendiği haberi aktarılmıştır. Mütareke'nin imzalanması sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler, bir özet halinde sunulduktan sonra aynı raporda, Mütareke hükümlerinin uygulanmasına dair bir İngiliz kaynağından alınan bilgilere yer verilmiştir.

İngiliz kaynağında, Türk Hükümetinin İstanbul'daki bütün Alman ve Avusturya askerlerini Marmara'daki Adalara (*Princess Isles*) nakletmekte olduğu bilgisi aktarılmıştır. Devamında Aden'deki birliklerin mütareke hükümlerini uygulamayı geciktirmeye devam ettiği söylenmiştir. Bölgedeki Türk Komutanın, bu gecikmeyi Lahey ve Sanaa arasındaki yolun Türkler tarafından kapatıldığı bahanesiyle haklı çıkarmaya çalıştığı, birlik komutanının ise Said Paşa'dan ivedi teslim olma sözü aldığı ifade edilmiştir. Kafkaslarda ise Bakü-Batum demiryolunda raylı taşıt ve tamamlanmış ray hattı ile ilgili bir takım çalışmaların gerekli olduğu belirtilmiş, Türklerin ise geri çekilirken demiryolu istasyonlarını ve köyleri yağmalamaya devam ettikleri söylenmiştir.[124]

11 Aralık 1918. *İngiliz Yüksek Komiser Vekili R. Webb, Doktor Gates'in de Hahambaşı gibi "İttihat ve Terakki Cemiyeti entrikalarının kurbanı" olduğunu ve bu nedenle onun yaptığı tavsiyelerin de dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekte*dir.[125]

12 Aralık 1918. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İtilaf kuvvetlerinin çözmek zorunda olduğu birçok problem vardı*r. *Osmanlı Devleti'nde kaotik, Bulgaristan'da İtilaf kuvvetleri'nin çıkarları açısından tehlikeli, Avusturya-Macaristan'da anarşik bir ortam hâkimdi*r. *Almanya'da da sivil savaş devam ediyo*r. *Bulgar Çarı ve Osmanlı Sultanı'nın tahtlarının kontrolü ve kaderi İtilaf Devletleri'nin elinde*dir. *Liderler, yıllarca ordularını ve halklarını birbirlerinden toprak almak için savaştırmıştı*r. *Yapılacak olan konferans mevcut kaos ve anarşiyi bitirmeye yetmeyecekti*r. *İtilaf kuvvetleri, ordularını, düşman ülkelerin her noktasında operasyona hazır tutmakla görevli*dir. *Bolşevizm'in, Avrupa'ya yayılması özgürlükler için büyük tehlike arz ettiğinden, Rusya ile mücadele edilmesi gerekti*r. *Almanya'yı vurmak için destek olan Amerikan askerlerinin, Hohenzollern tarafından Avrupa'yı bir an evvel terk etmeleri istendi. Amerikan askerleri Avrupa'nın polisi olmamasına rağmen, Avrupa'ya barış gelmeden eve dönmeyecekti*r. *Düşman ülkeler mağlup edildi ancak kontrol altına alınmadı. İtilaf Orduları, medeniyet ve yıkım arasındaki tek bariyerdi*r. *Mütareke ile barış fikri dünyaya hâkim oldu ve düzenlenecek konferansta haritalar yeniden çizilerek nihai barışın sağlanması gerekmekte*dir.[126]

14 Aralık 1918. *The New York Times* gazetesinin haberine *göre Türklerin şaşkınlığı esasında Mondros Mütarekesi'ni algılama şekliyle de ilişkili*dir. *Buna göre, pek çok Türk siyasetçi Türkiye'nin işgale uğramasıyla bir ateşkes imzalandığını düşünmüyor aksine eşit taraflar arasında bir barış anlaşmasına onay verildiği görüşünü savunuyor. Özellikle İttihat ve Terakki Partisi taraftarları bu konuda oldukça rahatsızlık duymakta ve mütareke sürecinin uzamasıyla birlikte yaşananlar Türklerin sinirlerini bozmakta*dır.[127]

---

[124] *NARA*, 867.00/834, s. 1-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)*, 2021, s. 8-10. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[125] FO, 371/3418, 202011; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 35.

[126] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 107.

[127] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 42, dipnot 214.

16 Aralık 1918. ABD Hariciye Nâzırı Lansing, Paris Sulh Konferansı ABD Murahhas Heyetindeki general dostuna telgrafname gönderdi: *Biz bencil olmadığımız, toprak tutkusu beslemediğimiz için özellikle güçlüyüz. Eğer onlar (İngiltere ve Fransa), bu boş sözlerle bizi oyalamayı başarırlarsa, kesin bir yarar sağlamış olacaklardır. Kanımca, önümüze bir Afrika kolonisi sorununu ya da Pasifik Adaları konusunu ortaya atarak bazı deneme girişimlerinde bulunabilirler. Belki de bir tuzak olarak, Ermenistan ya da Filistin mandası önümüze sürülür*.[128]

Britanya kolonisi Güney Afrika'nın murahhası Jan Smuts (3 Eylül 1919'da Güney Afrika Dominyonu başvekili olacaktır), *artık ömrünü tamamlamış olan Türk, Rus ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarına ait toprakların tasarruf hakkının Milletler Cemiyeti'ne verilmesini* istiyor. *Smuts'un tavsiyesi, bu toprakların, Milletler Cemiyeti'ne karşı sorumlu olacak tek bir gücün denetimindeki bir mandaya terk edilmesi*dir. *Toprak ilhakı yasak olmalı ve manda uygulayan güç, ekonomik gelişmeyle ticareti ilgilendiren hususlarda bir açık kapı politikası izlemeli*dir. *Manda sistemi altındaki bölgeler sonuç olarak bağımsız kalmalı*dır. Smuts'un önerileri, Woodrow Wilson tarafından makbul addediliyor.[129]

Görünen o ki, demokrat Başkan Woodrow Wilson ile ABD Dışişleri Bakanı Lansing arasında mühim nazariye farkı bulunuyor.

17 Aralık 1918. Wilson Prensibleri Cemiyeti beyanname neşretti:

1. Padişah ve hükûmetinin egemenliğinin muhafaza edilmesi.
2. Nispî temsil ile gayrimüslimlerin korunması.
3. Türkiye'nin maddi olarak kalkınması ve refahı için, Maliye, Ziraat, Sanayi ve Ticaret, Nafia, Maarif gibi Nezâretlere Amerikalı uzmanların ve danışmanların atanması.
4. Amerikalı danışmanların rehberliğinde adli reformlar yapılması.
5. Hapishane, jandarma ve polis denetiminin Amerikalı müfettişler tarafından yapılması.
6. Yerel hükûmetlerin yeniden şekillendirilmesi için her vilayette Amerikan başmüfettişleri bulunması.
7. Amerikalıların yardımı ile vilayetlerin geliştirilmesi.
8. Amerika'nın kılavuzluk süreci ya da Amerika tarafından verilecek talimatların en az 15 en fazla 25 yıllık bir süreç için geçerli olması.[130]

Daha sonra, bu derneğin temelinde, Türkiye üzerinde Amerikan mandası görüşünü yaygınlaşhrmayı üstlenen "Millî Kongre" örgütlendi.[131]

The Washington Post gazetesi, "Türk Meselesi" sernameli yazı neşretti: *Barış Konferansı'nda çözüme ulaştırılacak birçok problemden en önemlisi, İstanbul ve Türk halkının kaderinin belirlenmesi olacaktır*. *İngiltere, Fransa ve İtalya'nın "Hasta Adam" olarak nitelendirdikleri Osmanlı Devleti'nin mirası üzerindeki hırslarını bir kenara bırakmaları gerekiyor. "Hasta Adam'ın" mirasına sahip olmanın bu ülkeleri çok mutlu edeceği kesin olsa da bu mirasın paylaşılması imkânsızdır*. *Bir süre önce Türk Başkenti ile Rusya karşılaştırıldığında, Osmanlı Devleti daha kolay baş edilebilir bir düşmandır*. *Ancak Rusya'da yaşanan devrimin ardından dengeler değişti. İstanbul'un kaderi uluslararası bir tartışma haline geldi.*

[128] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 66-67.
[129] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 18.
[130] FO 608/52/11, "Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin 17 Aralık 1918 Tarihli Bildirisi ve İngiliz Yüksek Komiserliği Siyasi Uzmanlarından T.B. Hohler'in Değerlendirmeleri"; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 425.
[131] A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1999, s. 41-42.

*Konu*nun *çözümü için ilk yol, İstanbul'un uluslararası bir şehir haline getirilerek, belediye yönetiminin de Hollanda, Belçika ya da İskandinav ülkeleri gibi tarafsız devletlerden birine devredilmesi*dir. *Daha uzak bir ihtimal ve çözüm yolu olsa da diğer seçenek ise tüm Türk İmparatorluğu'nun yönetiminin ABD'ye verilmesi*dir. *Bu sayede İslami kurallara göre yönetilen, Rumlar ve Ermeniler de daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilecekti*r. *Yaklaşan barış konferansı ABD'yi, birçok insanın düşünmediği ve evrensel hiçbir karşılığı olmayacak şekilde "beyaz adamın" yükünü üstlenmeye çağırıyor*.[132]

18 Aralık 1918. *Amerika, savaşa katılanlardan biri olarak, kazanılan Alman toprakları üzerinde bazı haklara sahipti. Bununla beraber, Türkiye ile savaşta olmaması bakımından, Doğunun toprak işlerinin kararlaştırılmasında, yani barışın bu konu ile ilgili döneminde, Amerika'nın rolü biraz karanlık kalıyordu. Wilson, 18 aralıkta, Londra'da Lloyd George'u gördüğü zaman, kendisi ile Alman sömürgeleri konusunu tartışmış, Türkiye toprakları üzerinde durmamıştır*.[133]

19 Aralık 1918. Selanik Dönmesi Ahmed Emin'in (Yalman) İstanbul'da münteşir *Vakit* gazetesi, "Wilson Prensipleri'ne Dair Mühim İzahat" başlıklı makale neşretti. Thomas Woodrow Wilson'un doktrini, *cihana yeni bir hürriyet bahşeden doktrin* tavsif ediliyor. *Yalnız İstanbul'daki bazı aydınlar değil, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde vatanın kurtarılmasına çare arayan aydınlar arasında da Wilson Prensipleri'ni tek çare bulanlar vardı*r.[134]

20 Aralık 1918. ABD'nin Selanik Başkonsolosu Washington'a telgraf gönderdi. ABD'nin Selanik Başkonsolosu talimatı mucibince Smith Koleji öğretim üyesi Şarkiyatçı Miss Barnette Miller tarafından hazırlanan raporda *mevcut Tevfik Paşa Kabinesi'nin İtilaf yanlısı olduğu ve tıpkı selefi İzzet Paşa gibi bünyesinde iki İttihat ve Terakki üyesi bulundurduğu bilgilerine rastlanmaktadır. Rapora göre parlamento savaşa neden olan parlamentodur ve ezici bir çoğunlukla ittihatçıdır. Aynı şekilde polis ve jandarma da İttihat ve Terakki'nin elindedir. Miss Miller, edindiği bilgilere göre sarayda bulunan devlet adamlarının da İttihat ve Terakki mensubu olduğunu ve yeni sultanın bu kimseleri değiştiremediğini aktarmıştır. İttihat ve Terakki'nin, "Teceddüd (yenileşme)" Fırkası olarak vücut bulması, fırkanın gerçek yapısını değiştirmemiştir. Bu olay belgede "başka bir isim altında aynı" olarak nitelenmiştir. Sultan için de İtilaf yanlısı olduğu ifade edilmiştir. Bu nokta şüphe götürmezdir. Kendisiyle ilgili her şey, Sultan'ın iyi niyetli ve güçlü bir kişi olduğunu göstermektedir. Görüntüde, aşırı derecede atik bir insan olan Sultan'ın tavrında, hayatı boyunca insanlara karşı nazik davranan bir adamın ifadesi vardır. Sultan, İtilaf yanlısı bir kabine kurmak amacıyla İzzet Paşa Kabinesi'nin devrilmesini sağlamıştır. Bu hadise nedeniyle kendisi, İttihat ve Terakki tarafından anayasaya aykırı yöntemler kullanmakla suçlanmıştır. O zamanki mevcut söylentilere göre, Sultan yine aynı gerekçeyle Parlamento'yu da dağıtma teşebbüsünde bulunacaktır*.[135]

Selanik Dönmesi Ahmed Emin'in (Yalman) İstanbul'da münteşir *Vakit* gazetesi, Ruşen Eşref'in (Ünaydın), "İstanbul İçin" başlıklı makalesini neşretti: …*Bir taraftan Rusların bu son galeyanı, harbden yorulmuş -kabahati kudretsizlikten ibaret birçok biçare millet çocuğunun cesedi ve kanıyla beslenmiş- Avrupa ülkelerinde bir bora çılgınlığıyla esip herkesi ürkütüyor, titretiyor, bir taraftan da Wilson yeni dünyadan ihtiyar kıt'aya taze bir fikir getiriyor. Onun fikri nihilizm ile karışık lüzumundan fazla gürültülü bir istiklal fikri olmaktan çok, hali istikbale geçirecek bir geçiş devresi fikridir: Her millet mukadderatına*

---

[132] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 107-108.

[133] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 90, dipnot 1.

[134] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 32.

[135] *NARA*, Selanik'teki Amerikan Konsolosluğu'ndan ABD Dışişleri'ne gönderilen rapora ek olarak sunulan ve Miss Barnette Miller'in İstanbul'daki genel duruma dair gözlemlerini içeren rapor, 20.12.1918, 867.00/835, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)*, 2021, s. 11-12. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

hâkim olarak, dini ve milliyeti her saldırıdan uzak olarak serbest bulunacak…, eğer bu nazariye beşeriyet sürüsünün son cılız kuzularını yutmaya yeltenen sinsi ve ihtiyar bir kurt masalı değilse çok a'la, o vakit herkes ihtirasını bir tarafa gömüp bu yeni mefkûrenin muzaffer olmasına çalışmalı…[136]

22 Aralık 1918. *Chicago Daily Tribune* gazetesi, *Osmanlı Devleti'ni gösteren bölünmüş bir harita yayımla*dı. Haritaya göre *Ege kıyıları Yunanlılara, Doğu Anadolu Ermenilere, Güneydoğu Anadolu İngilizlere, Doğu Trakya Bulgarlara veriliyor, Türklere ise Konya ve Ankara merkezli bir bölge bırakılıyor. Söz konusu haritanın haber başlığında ise "Türk İmparatorluğu'nun Bölüşülmesi" yazıyor*.[137]

Fotoğraf. Chicago Tribune, 22 December 1918, p. 2; akt., Oğuz-Uzuner, 2021, s. 284.

24 Aralık 1918. İngiliz Fevkalâde Komiserliği Siyasî Müsteşarı Thomas B. Hohler, İngiliz Hariciyesi memurlarından Rennie'ye 3223 numaralı mektup gönderdi: Wilson Prensibleri Cemiyeti *önemli* bir cemiyet değildir.[138]

Chicago Daily Tribune gazetesi röportaj neşretti. *Chicago'daki Yunan Toplumu Derneği başkanı Paul Demos yaptığı açıklamada*, *İstanbul dâhil Doğu Trakya ve Batı Anadolu bölge*lerinin *ırksal, sosyal ve siyasi bağlamda Yunanlılara ait olduğunu öne sürerken, bu "kurtarılmış" bölgelerin Yunanistan'a ilhakını savunmakta*dır.[139]

The New York Times gazetesi haberinde *Türkiye'de çıkan ikisi Fransızca olmak üzere dokuz gazetenin Amerika'nın Türkler üzerinde askeri ve ekonomik olarak denetiminden yana olduğu belirtiliyorken, eğitim sisteminde de Amerikan kontrolünün desteklendiği söyleniyor*.[140]

[136] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 32.
[137] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 47.
[138] FO/4194/3223; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 6, dipnot 39.
[139] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 167.
[140] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 61.

Chicago Daily Tribune gazetesi, "Büyük Yunanistan"ı gösterir bir harita neşretti.[141]

Harita. Chicago Daily Tribune, 24 December 1918.

29 Aralık 1918. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği, Lloyd George Kabinesine telgraf keşide eyledi. Buna göre İstanbul Hahambaşısı Haim Naum'un İttihadçılarla *entrika* çevirdiği istihbaratı, *İtilâf Devletlerini alternatif bir Hahambaşı arayışına sevk etmiştir*. *Hahambaşı, Siyonizm faaliyetlerini tam anlamıyla desteklemediği için Türkiye'de bulunan Yahudi cemaatinin bir kısmı tarafından da istenmeyen adam olarak gösterilmekte*dir. *Bu düşünceleri benimsemiş olan Braith Umumî Yahudi Komisyonu, Hahambaşı'nın değiştirilmesi için İtilâf temsilcileriyle temas halinde*dir.[142]

30 Aralık 1918. İngiltere Harb Kabinesi içtima ediyor. Başvekil Lloyd George'nin belirttiğine göre ABD Başkanı Woodrow Wilson, Lloyd George'ye, *Türklerin Avrupa'dan tümüyle sürülmesinden yana olduğunu açıkladı* idi.[143]

Yunan Başvekil Eleftherios Venizelos, Paris Sulh Konferansı Yüksek Şûrasına muhtırasını sundu. *Kuzey Epir'i* [Güney Arnavudluğu]*, tüm Trakya'yı, Batı Anadolu'yu, Oniki Ada'yı ve Kıbrıs'ı talep* ediyor.[144]

> Westermann "Paris'te olup bitenlerin gerçek yüzü" adlı kitabının 155. sayfasında diyor ki: "On'lar Konseyi önünde dinlenen Elefterios Venizelos, Yunan taleplerini takrarladı. İngiltereyle Fransa'nın desteğine sahipti... Ama İtalyan delegasyonu inatla ve şiddetle karşı duruyordu... İtalya, Doğu Akdenizdeki kendi emelleri sebebiyle, Yunanistan'ın bütün isteklerine prensip bakımından karşıydı. Amerikalılara gelince... Onlar Venizelos'un bilhassa Batı Anadoluyla ilgili taleplerini kabule hiç niyetli değillerdi. Zira İzmir limanını tam kontrolün, Anadoluda yaşıyan altı yedi milyon türkün gelişmesi ve gelecekteki bağımsızlığı bakımından vazgeçilmez bir şart olduğuna inanıyorlardı... Anadolu ürünlerini Batıya, İstanbul'dan değil, fakat daima İzmir'den ihraç etmiştir..."[145]

[141] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 243.
[142] FO, 371/3418, 214176; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 34.
[143] İmparatorluk Savaş Kabinesi Tutanakları; Londra, PRO; Cab. 23/42; Aktaran: Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, 1998, s. 51, dipnot 31.
[144] Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı*, 2010, s. 133.
[145] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 53, dipnot 1.

*Tuğamiral Mark Lambert Bristol ABD'nin İstanbul'daki temsil eksikliğini doldurma amacıyla 30 Aralık 1918 tarihinde "Kıdemli Donanma Subayı" unvanıyla İstanbul'a atanmış*tır.[146]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Osmanlı mahkemelerinde, Ermenileri katledenler cezalandırılmadı, hatta sempati ile karşılandı. Rusya'nın ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından koşullar değişti bundan dolayı Ermeni meselesine bakışın da farklılaşması gerekmek*tedir. *Şimdiye kadar Ermeniler Rusya, İran ve Osmanlı Devleti arasında bölündüler. 3.500.000 Ermeni, yaşadığı topraklardan ayrılmak zorunda kaldı. Ancak bundan böyle Ermeniler, sadece haklarını almayacak aynı zamanda maruz kaldıkları katliamlara ve zor koşullara karşı gösterdikleri sabır da kendilerine ödül olarak dönecekti*r.[147]

31 Aralık 1918. *Türk halk efkârı, Wilson Prensipleri Cemiyeti mensuplarının Amerikan Başkanı Wilson'a bir muhtıra gönderdiklarini bilmekle beraber, bu muhtıranın muhtevasından haberdar değildi. 31 Aralık tarihli Vakit gazetesi, Amerika'nın Paris ve Londra elçilikleri vasıtasıyle gönderilmiş olan muhtıranın Başkan Wilson'a ulaştırılmış olduğunu bildiriyordu*.[148]

İngiliz Deniz Güçleri İstihbarat Şefi de, personel subayının göndermiş olduğu şu raporu 31 Aralık 1918'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na aktarmıştı: "Birçok yerlerde İttihat ve Terakki örgütleri kuruluyor. Bu örgütlerin amacı, İttihat ve Terakki'nin adını anmadan, Türkiye'nin yeniden diriltilmesi için ABD'nin destek, sempati ve yardımını sağlamaktır. Amerika'ya, ülkeyi birkaç yıl yönetmesi için izin verilecek; ondan sonra İttihat ve Terakki, yönetimi yeniden devralacak; Amerika bu lokmayı yutar yutmaz Türkiye'nin bölünmesine hemen karşı koyacaktır. Bu proje, Enver, Talât ve Cemal paşalar tarafından dikkatle hazırlanmış; padişah da bu planı onaylamıştır."[149]

> Bırakışma'nın imzalanmasından hemen sonra kurulan kimi parti ve derneklerin, çalışmalarını, Mason Locaları aracılığıyla sürdürdükleri, İngiliz İstihbaratı'nın gözünden kaçmıyordu. 31 Aralık 1918 tarihli "gizli" işaretli rapora göre, "İttihatçı yönetimin tüm üyelerinin yargılanmasını; Türkiye'nin bir imparatorluk olarak kurtuluşunu; sosyal koşulların geliştirilmesini, v.s." sağlamak amacıyla, son günlerde, "Teceddüt, Milli Talim-i Terbiye, Sulh ve Selâmet ve Türk Yolu" denli dernekler kuruluyordu. Bu dernekleri, kendi eylemlerini gizli tutmak amacını güden İttihat ve Terakki Cemiyeti kurmuştu; dolayısıyla, faal İttihatçı'lar bu derneklere katılmamışlardı. Dernek üyeleri, toplantılarını, Mason Locaları'nda yapıyorlardı. Bu Localar, 28 Kasım'dan beri her gece toplanıyor; sonuçta şu iki kararı alıyorlardı: a) Türkiye'yi güdümüne alması için Amerika'ya başvurmak; b) basını gizlice denetlemek. Her dernekten iki üye, ulusun temsilcisi sıfatını takınarak İstanbul'daki Amerikan basın temsilcisi M. Barry'ye yanaşacak; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden hiç söz etmeden, ona, Türkiye'nin diriltilmesi için Amerika'nın destek, sempati ve yardımını halkın memnunlukla karşılayacağını bildirecekti.
>
> İngiliz istihbarat raporuna göre, söz konusu delegeler Barry ile görüşüyor; bu Amerika'lı basın temsilcisi, onların dileklerini Amerika'da ilgili kişilere duyurmayı memnunlukla kabulleniyordu. Delegeler, ayrıca, Sadarete, Bakanlıklara, polis, gümrük ve içişleriyle uğraşan yetkililere Amerika'lı danışmanlar atanmasını kabule hazır olduklarını da Barry'ye açıklamışlardı. Yine bu rapora göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti, madencilik ve öteki sahalarda Amerika'ya önerilecek ayrıcalık haklarının oldukça çekici bir yem olacağını sanıyor; Amerika'ya, ülkeyi birkaç yıl yönetmesi için izin verilebileceğine ve İttihatçıların, çok geçmeden, Türkiye'ye yine egemen olacağına inanıyordu. Böylece Amerika, verilen yeme kapılarak, Türkiye'nin bölünmesine ivedilikle karşı çıkacaktı.

---

[146] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 60, dipnot 297.

[147] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 109.

[148] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 45.

[149] FO 371/4141/71, İngiliz Donanması İstihbarat Şefinden İngiltere Dışişleri Bakanlığına, NID 4123 künyeli gizli muhtıra, 31 Aralık 1918; Aktaran: Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 22.

İngiliz İstihbaratı, bu projenin Enver, Talât ve Cemal Paşalar'ca hazırlandığına; Meclis eski başkanı Halil, Cambolat, Ahmet Rıza, Hacı Adil, Fethi ve eski savunma Bakanı İzzet Paşa'nın projeyi desteklediğine; Padişah'ın dahi bundan haberi olduğuna ve bunu onayladığına; Taht'ın varisi Abdülmecit'in Padişah'la dernekler arasında postacı görevi yaptığına; Robert Kolej'in müdürü C. F. Gates'ce desteklenen Halide Edip Hanım'la Dr. Rıza Tevfik'in, yukarıda anılan derneklerle ilişiği olduğuna ve Türk halkının zalim değil, zulme uğramış bir halk olduğunu göstermek amacıyla Bağlaşık Devletler'in ülkelerinde propaganda yapmaya başlayacaklarına inanıyordu.[150]

Doktor Rıza Nur: *Mandacıların başları Cami [Baykurt], Rauf [Orbay], Ahmet, Halide [Edib] Hanım, Bekir Sami [Kunduh], Doktor Adnan [Adıvar].. İsmet [İnönü] Paşa'da bunlarla beraber. Bunlar İstanbul'daki Amerika yetkileri ile bu konuda ilişki ve görüşmelere de giriyorlar*.[151]

Ermenistan Müttefik Yüksek Komiseri nezdinde irtibat subayı olan Commander H. V. Bryan'ın raporuna göre Yakındoğu Yardım (Relief) heyeti Mütareke döneminin başlarında Ermenilere 3 milyon tüfek fişeği, ordularına günde 27 bin tayın vermiş, ayakkabı satmış. Bu şekilde desteklenen Ermeniler de birçok katliam yapmışlar.[152]

Aralık 1918. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı gizli istihbarat raporunda belirtildiğine göre Osmanlı Devletinin parçalanması şerrine karşı ehven-i şerr olarak ABD güdümüne başvuran siyaset, Enver-Talat-Cemal emrine matuf idi. Mandacı İttihadçılar ise Halide Edib ve Rıza Tevfik öncülüğünde kurulan ve Robert Kolej müdürü Doktor Gates tarafınca da desteklenen Wilson Prensibleri Cemiyetiyle teşrik-i mesaidelerdir.[153]

1918 Aralığı'nda Derby, Wilson'ın "çok anti-İtalyan" olduğu görüşünü dile getirdi. "Orlando'dan, Sonnino'dan ve üsluplarından ölesiye nefret ettiğini ve onlarla konuşmak istemediğini söylüyor." Sonnino, Aralık toplantılarının ardından Wilson'la ilgili izlenimi sorulduğunda, "Sanki bir rahip," yorumunu yaptı.[154]

Aralık(?) 1918. Yunus Nadi'den Kereste Tüccarı Süleyman'a: *Bu işgal bizim için her cihetçe faydalıdır. Bir kere ittihat ve terakki serserilerinden kurtulduk. Bilhassa Amerikan himayesine geçersek bizim için bir devri saadet açıldı demektir. Bir kere keselerimiz altınla dolacaktır. Zengin olacağız. Refah ve saadet içinde yaşıyacağız*.[155]

1919

[150] FO 371/4141/71, İngiliz Donanması İstihbarat Şefinden İngiltere Dışişleri Bakanlığına, NID 4123 künyeli gizli muhtıra, 31 Aralık 1918; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, 1995, s. 4-5.

[151] Rıza Nur, *Millî Kıyam*, 1994, s. 35.

[152] *State Department*, 867.00/1047; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 319, dipnot 720.

[153] FO/4141/71; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 100.

[154] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 25, sonnot 27.

[155] Romanya Pazarcık'daki Kereste Tüccarı Süleyman Hacı Dursun'dan İstanbul'daki Yarın gazetesi sahib-i mesulü Arif Oruç'a mektub, 16 Temmuz 1931; Aktaran: Yarın, 25 Temmuz 1931, s. 1. Yunus Nadi ile Arif Oruç arasında cereyan eden tahrirî düellonun ana hatları için bakınız: Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, 1999, s. 290, dipnot 67.

"Anadolu'da da *Rumluk ve Ermenilik kurulma* tehlikesine karşı direnişe geçen milli örgütler, Wilson ilkelerine sarılacaklardır."[156]

"Yunan askerinin İzmir'e çıkmasını öneren Lloyd George olmasına rağmen, Wilson, İngiliz liderin başlarda dediği gibi Yunanlılar'ın bir süre gemide kalmalarını değil, hemen toprağa ayak basmalarını istemişti. Velhasıl, Küçük Asya'daki Yunan çıkarmasından Lloyd George kadar Wilson da sorumluydu."[157]

"Versailles Konferansı sırasında, Amerikan basın kurulu başkanı R. S. Becker şöyle yazıyordu: *Türkiye, hiç kuşkusuz, savaşın en zengin ganimetiydi... Bu ülkede, el değmemiş petrol, bakır, gümüş kaynakları ve tuz yatakları vardı. Hidroteknik mühendislerinin yardımıyla muazzam ölçüde ürün verebilecek olağanüstü verimli tarlalar bulunmaktaydı. Daha da önemlisi, bu ülkenin, ağır çalışma koşullarına alışmış kalabalık ahalisi, sürekli bir egemenlik altında, muazzam zenginlikler yaratabilir ve geniş bir ticaret geliştirebilirdi.*"[158]

Shell-Standard Oil petrol mücadelesi: *1919'da Filistin'de imtiyaz sahibi ve Mezopotamya petrolleriyle ilgili olan Standard Oil of New York ile yine Mezepotamya ile ilgili bağımsız bir grup petrol şirketleri, kendi çıkarlarının İngilizlerin Orta Doğu yöneticilerince engellenip tehlikeye düşürülmekte olduğundan Dışişleri'ne şikâyette bulundular. Standard Oil Şirketi, Filistin'deki İngiliz yönetiminin şirket yöneticilerini Kudüs'e sokmadığını ve kendi haklarını ispatlayan belgeleri alıp götürdüklerini bildirmişti. Aynı şirket, yine o yıl içinde Dışişleri'ne, kendi ajanlarının Mezopotamya'da petrol araştırması yapmaları için istenilen izni reddettikleri halde bir Britanya jeoloğu'nun Shell Şirketi tarafından dört ay süre ile çalıştırıldığını bildirmiştir*.[159]

Ocak 1919. Paris Sulh Konferansı ABD Heyeti Hukuk Müşaviri David Hunter, ABD Başkanı Wilson'a muhtıra gönderdi: *Milletlerin kaderlerini tayin hakkı ilkesi, Filistin'de bir yahudi devleti kurulmasını olanaksız kılacaktır. Hatta herhangi bir özerk Ermenistan kurulmasını da engelleyebilecektir. Zira bu iki halk, açıkça azınlıktadırlar*.[160]

Hojas Selectas dergisinin Ocak 1919 sayısında konuyla ilgili yer alan haberde, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'nin mandasını kabul etmemesinin ardından, İngiltere ile Fransa'dan birinin Suriye diğerinin ise İstanbul'u kendi himayeleri altına alacaklarının düşünüldüğü ifade edilmiştir.[161]

4 Ocak 1919. ABD'nin İstanbul mümessili Lewis Heck, Ermeni meselesi hakkında ABD'nin Paris Sulh Konferansı murahhas heyetine telgraf gönderdi:

---

[156] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 305-306. "Gerçekten Wilson ilkeleri, boş umutlar yaratmaktan öte bir değer taşımayacaktır. Eğer ABD'nin 12. maddeyi nasıl yorumladığını Anadolu'daki millîciler bilselerdi, Wilson ilkelerine herhalde umut bağlamayacaklardı. [..] Amerika'nın resmî yorumuna göre, Türkiye'nin millîci çevrelerinde umutlar uyandıran 12. madde, Türkiye aleyhinde Sevr Antlaşması'ndan da geri bir anlayışı yansıtmaktadır. Anadolu, azınlıkta da olsalar, Rum ve Ermeni egemenliğine peşkeş çekilmektedir." (Avcıoğlu, 1978, s. 306-308).

[157] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 94.

[158] A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1999, s. 39.

[159] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 295.

[160] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 312-313.

[161] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 67. "Bununla birlikte, Amerikalı finans grupları, Asya Türkiye'sinde petrol içeren topraklar elde etme garantisi almışlardı." (Tüylü-Turan, 2019, s. 67).

Birleşik Devletler'in İstanbul vekili Lewis Heck, çok gaddarca davranışlarda bulunmuş olan kimi subayların görevlerinden alınmadığını bildiriyordu. "Yenilginin farkında olmayan Müslüman halk, Müttefikler tarafından bir güç gösterisi de olmayınca iyice saldırganlaşmış"tı. Türk subayların karaborsacılıkla uğraştığı belirtiliyordu raporda. Daha önce yaşadıkları yerlere dönen Ermeniler, Türkler'in hem askeri, hem de yerel muhalefetiyle karşılaşıyordu. Daha önce onlara ait olan topraklar artık böyle kabul edilmiyordu. Gidecek hiçbir yerleri kalmayan Ermeniler de bu durumda, Amerika tarafından sağlanan yardıma bağımlı olarak şehirlerde toplanıyordu.

Türk silahlı kuvvetleri bölgeyi boşaltarak silahsızlanmayı kabul etmiyordu. Toprağı hem Ermeniler'e hem de Gürcüler'e vaat ederek, bu iki halk arasında sürtüşmeye neden olmuşlardı. Türk işgaline bir son verilmesi ve bölgede huzursuz da olsa bir barışın sağlanması ancak İngiliz birliklerinin sevkiyle mümkün olabilmişti.

Bölgede huzursuzluğun had safhaya varması ve ortada en küçük bir Müttefik denetiminin bile hissedilmemesi üzerine, Heck, 4 Ocak günü Paris'e bir uyarı notası göndermek zorunda hissetti kendini.

> Eğer bağımsız bir Ermenistan kurulacaksa; ya Küçük Asya'da sıkı bir Müttefik Askeri Denetimi sağlanana kadar ya da geçmiş katliamların sorumluları gözaltına alınarak Türkler'e bundan böyle katliam yapmanın bedelinin ağır olacağı hissettirilinceye kadar, resmi bir duyurudan uzak durulmalıdır.[162]

5 Ocak 1919. *The New York Times* gazetesinde *Edirne'de Yunanlıları katledilmesi yönünde bildiriler dağıtıldığı iddia ediliyor*.[163]

9 Ocak 1919. İspanyol *El Sol* gazetesi yazıyor: *Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson, 9 Ocak 1919'da Amerikan Hazine Bakanı'na bir telgraf göndererek, Avusturya, Türkiye, Polonya ve Batı Rusya'nın özgür kesimlerine gıda yardımı yapmak için kendisinden 100 milyon dolarlık bir kredi talep etmiştir. Wilson, gönderdiği mesajda, meblağın büyük olmasına rağmen, dünyayı daha iyi bir yer haline getirme beklentisi ile harcanması gereken masrafla kıyaslandığında oldukça küçük olduğunu ifade etmiştir. Wilson bu doğrultuda, gıda malzemeleri ve diğer acil malzemelerin temini ve taşıma masraflarının karşılanması amacıyla, kongrenin toplanarak talep ettiği krediyi bir an önce onaylamasını arzu ettiğini bildirmiştir*.[164]

10 Ocak 1919. *The Washington Post* ve *The New York Times* gazeteleri yazıyorlar: *İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti Medine'den çekilmediği sürece, ordularının Çanakkale'yi her an vurup, yok edebileceğini, Türklerin mütareke şartlarını uygulamakta isteksiz davrandığını açıkladı. Arabistan'ın en büyük şehri olan Medine'de bulunan Fahrettin Paşa'nın, şehrin İtilaf kuvvetlerine teslim edilmesini engellemek adına ileri sürdüğü mazeretler İtilaf kuvvetlerini, Türk Hükümetine ültimatom vermeye zorlayacak duruma getirdi*.[165]

11 Ocak 1919. *Samsun'daki Amerikan Tabacco Company (tütün Şirketi), bütün Müslümanların, özellikle köylülerin silahlandırıldığını bildirdi.*[166]

> Daha önce, önde gelen İttihat ve Terakkililerin ve azınlık önderlerinin, The American Tobacco Co., The Lorillard Co.'nun acentesi W.H. Alston'un memuru P.E. King tarafından ABD Komiserliği yoluyla İngiliz görevlisi Heathcote Smith'e rapor edildiğine tanık oluyoruz.[167]

[162] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 34-35.
[163] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 158.
[164] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 292.
[165] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 93.
[166] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 91.
[167] FO, 371/4157, 1330; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 250.

İngilizler daha 11 Ocak 1919'da Albay Lawrence'in, de bulunduğu bir özel toplantıda, ABD'nin Istanbul ve Ermenistan mandalarını almasını önermişlerdir. Lawrence buna Suriye mandasını da katar.[168]

15 Ocak 1919. ABD ile Britanya rekabeti: *İngilizci çalışmaların yoğunlaşması Amerikalıları telaşlandırdı. Amerikan siyasî temsilcisi, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'i ziyaret etti. Cavit Bey Amerikan yardımı için hemen karar verilmesini istedi*.[169]

15-21 Ocak 1919. *Siyonist liderler, Faysal'la Barış Konferansı'nda Amerikan Delegasyonunun desteğini elde etmeye çalışırlar. ABD'li siyonist lider Stephen S. Wise, Prens Faysal'ın Wilson tarafından dâvet olunmasını sağlar. Wise, 15 Ocak tarihli bir mektubunda, Başkan Wilson'a Faysal ile Lawrence'i çağırmasını hatırlatır ve "Yurtlarını Türklerden kurtaran Prens'in halkının bu güzel başarısı"na atıfta bulunur. Faysal, bu mektuptan sonra, 21 Ocakta, Lawrence aracılığıyla, Wilson tarafından çağrılır. Wilson'la bir kez, öteki Amerikan yetkilileriyle birçok kez konuşur. Faysal, ABD'nin Suriye mandasını almasını önerir. Fransa'nın sert direnmesi karşısında bu çabalar sonuçsuz kalır ve sonunda Fransa ile İngiltere bu bölgeyi paylaşmakta anlaşırlar*.[170]

16 Ocak 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, Türk hâkimiyetinin, Türklerin yoğunlukta olduğu Anadolu ile sınırlandırılmasını, Ege'nin Yunan Deniz'i haline gelmesini istediklerini ve Trakya'nın kendilerine verileceğini umut ediyorlar*.[171]

17 Ocak 1919. *17 Ocak 1919'da Paris'te Barış Konferansı'nda* Fransız *Mareşal Foch, antibolşevik bir seferde serbest kalmak için Almanya ile hemen barış imzalanmasını, Polonya'ya bir Amerikan generalinin komutasında büyük bir Amerikan ordusunun gönderilmesini, Almanya'daki Rus esirlerinin Bolşeviklere karşı kullanılmasını ister. Wilson ve Lloyd George, ordu yollamak yerine, başka yollardan Bolşevikliğin devrilmesini önerirler. Lloyd George, askerlerin Bolşeviklere karşı döğüşmiyeceğini, ayaklanacağını ileri sürer*.[172]

19 Ocak 1919. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Konferansta görüşülmesi gereken çok fazla sorun vardır. Yakın Doğu'daki karmaşa ve kaos sürekli artmakta, Türkiye için ise, İstanbul'un uluslararası bir yönetime devri ya da tek bir garantör ülkenin kontrolünde olması, Anadolu'nun da Yunanlılara önerilebileceği düşünülmekte*dir.[173]

20 Ocak 1919. *İstanbul'da bir Amerikan Komisyonu kurulduktan sonra, bu komisyon delegesi Levis Heak, Barış Konferansı'ndaki Amerikan delegelerine İç Anadolu'daki durumla ilgili olarak 20 ocak 1919'da bir rapor gönderdi. Bu raporunda Heak, İç Anadolu Türklerinin, sürgünden evlerine geri gelmiş olan Hıristiyanlara, özellikle Rum ve Ermenilere baskı yaptıklarını bildiriyordu. Hıristiyanlara kıyım yapmakla sorumlu olanları yargılamak için kurulmuş Harp Divanının bir aldatmaca olduğunu ekliyen delege, Türkiye'de işleri daha iyi duruma getirmek için İtilâf Devletleri'nin işgal alanlarını genişletmelerini öğütlüyordu. Mart boyunca Anadolu'da karışıklığın artarak sürdüğü yolundaki raporlar Paris'e* [Sulh Konferansı Yüksek Konseyine] *yağdı durdu*.[174]

New York Herald gazetesi, ABD'nin İstanbul eski büyükelçisi Yahudi Henry Morgenthau'nun beyanatını neşretti. *Morgenthau, Paris Konferansı'nın başladığı süreçteki havayı değerlendirirken Türkiye'nin*

[168] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 316.
[169] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 95.
[170] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 314.
[171] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 109.
[172] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 2, s. 768-769.
[173] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 109-110.
[174] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 168.

durumunun umutsuz olduğunu belirtmekle birlikte artık tek çarenin Türklerin Avrupa'dan sökülüp atılması olduğunu iddia etmekte. Ona göre Avrupa'da yer alan ve Hristiyan toplulukları yöneten bir Müslüman hükümetin var olmaması gerekiyor. *Geçmişte yaşananları hatırlatarak Türkiye"nin asla ıslah edilemeyeceğini söyleyen Morgenthau açıklamasını şöyle bitiriyor*:

> (…) Barış Konferansı tarihi tekerrür ettirme ve Doğu sorununu eski bilindik yollarla çözme niyetinde midir, yoksa gerçekten Türk sorununu temelli olarak ortadan kaldırma niyetinde midir? Rus tehdidi ortadan kalkmıştır. İngiltere'nin artık İstanbul"daki bir Rus yerleşmesinden de korkusu yoktur. Lloyd George ve arkadaşları Gladstone'un kamu hakları düşüncesini Avrupa siyasetinin yönetim anlayışına uyarlamış ve İngiliz bilinci de artık değişmiştir.[175]

Fransız yarı resmî *Le Temps* gazetesi, Venizelos'un beyanatını yazıyor: *Büyük Amerika Cumhuriyeti Başkanı, Osmanlı egemenliği sadece "şimdiki İmparatorluğun Türk kısımlarına tanınacaktır" diyor. Bu prensip gereğince Küçük-Asya'nın bir takım önemli bölgelerinin Yunanistan'a katılması gerektiği açık değil mi?*[176]

21 Ocak 1919. Paris Sulh Konferansındaki ABD Heyeti İstihbarat Şubesi, Başkan Woodrow Wilson için muhtıra kaleme aldı. Raporda, *Boğazlar ve Marmara kıyılarında -İstanbul ve Bursa dahil- uluslararası bir devlet kurulması* önerilirken, *İzmir bölgesinde Yunanistan'a hak tanımanın ticari, stratejik, siyasal bakımlardan sakıncalı olduğu* belirtiliyor. *Bu yola gidilmesine karşı çıkı*lıyor. Bununla birlikte ABD uzmanları, *anti-Toros Dağları, Mersin, Adana, Giresun ve Trabzon'u Ermenistan'a bırakacak biçimde* hudud çizmiş durumdalardır.[177]

Paris Sulh Konferansı ABD Heyeti istihbarat memurları Başkan Wilson'a rapor sundular: *Bağımsız bir Ermenistan kurulması sorunu güçlük" yaratmaktadır, "çünkü her yerde Ermeniler azınlıkta'dır; "nüfusun ancak %30 ya da 35'ini oluştur"maktalardır. "Söz konusu devletin sınırları içinde Ermeni olmayan birçok unsurlar da bulunacağından, onların güvenliği için uluslararası güvenceye gerek duyulacakt*ır.[178]

21 Ocak 1919 tarihli Barış Konferansı toplantısında, Lloyd George, Başkan Wilson ve Clemenceau'ya Bolşevizmle savaşmak için kurulması tasarlanan 150 bin kişilik orduya Fransa ve Amerika'nın katkısının ne olacağını sorar. İkisi de hiçbir kuvvet veremiyeceklerini söylerler. Mareşal Foch, Fransızlarla değil, Amerikan, Rus, Polonyalı ve Romanyalı askerlerle Bolşeviklere karşı savaşmayı tasarlamaktadır. İtalya da asker vermeyi reddeder.[179]

23 Ocak 1919. General Tasker Bliss'in günlük kaydına nazaran Doktor Bliss, Generalin nezdine gelerek *özel bir görüşme* gerçekleştirmiş ve *Araplar'ın Amerikan mandası istediğini söylemiştir*.[180]

ABD Doğu Akdeniz Donanması Başkumandanı Amiral Mark Bristol İstanbul'a muvasalat etti. Siyasî mevkii, Fevkalâde Komiseri Lewis Heck'in fevkinde bulunuyor.[181]

---

[175] New York Herald, Jan 20, 1919; Aktaran: Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 47-48.

[176] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 113.

[177] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 270-271, dipnot 192. "Robert Kolej Müdürü C.A. Gates de, Prof. Lybyer'e, Konya ve Güneydoğu Anadolu'yu gezdikten sonra, Türkleri yenik ve boynu bükük sanmanın yanlış olduğunu, konferansın yapacağı en doğru işin bu ülkeyi büyük bir devletin denetine vermek ve Ermenistan kurma tasarısını da ertelemek olacağını bildiriyordu." (Akşin, 2004, c. 1, s. 271). "21 Ocak tarihli istihbarat raporu, Küçük Asya'daki her türlü Yunan toprağına karşı çıkıyordu." Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 66.

[178] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 24.

[179] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 2, s. 769.

[180] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 46, sonnot 17.

[181] Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 36.

24 Ocak 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği Temsilcisi Lewis Heck, Paris Sulh Konferansı ABD Heyetine rapor gönderdi: *İç bölgelerdeki Türkler, hıristiyanlara, özellikle sürgünden yuvalarına dönen Rum ve Ermenilere kötü gözle tepeden bakıyorlar. Hıristiyan kırımından sorumlu Türk resmî kişilerinin Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanmaları gülünç bir aldatmacadır. Türkiye'de durumu iyileştirebilmek için Müttefiklerin işgal bölgesini genişletmesi uygun düşebilir*.[182]

Paris Sulh Konferansı'nın 24 Ocak toplantısında Cemiyet-i Akvam'ın kurulması üzerinde müzakere açılmıştı. Bu toplantıya M. Clemenceau riyaset ediyordu. İlk sözü Başkan Wilson aldı ve yaptığı uzun bir konuşmada, Wilson iki maksatla orada toplandıklarını söyledi: "Halihazırdaki düzeni kurmak ve dünya sulhünü koruyup desteklemek." Her ikisi için de Cemiyet-i Akvamın lüzumlu olduğunu bildirdi. Konuşmasının bir yerinde orada bulunan temsilcilerin "milletleri değil halkı temsil" ettiklerini sözlerine ilâve etti.[183]

27 Ocak 1919. İspanyol *El Heraldo de Madrid* gazetesi yazıyor. *Amerika Birleşik Devletleri Senatosu, Wilson'un* 9 Ocak tarihli *talebiyle ilgili kararını 26 Ocak tarihinde vermiştir. Wilson'un kredi talebi, 53'e karşı 18 oyla kabul edilmiştir. Kararda bu 100 milyon dolarlık kredinin özellikle merkezi imparatorlukların dışındaki ülkelerde ve bir kısmının da Ermenistan, Suriye ve halen Türkiye'nin tebaası olan Hıristiyan ve Yahudi bölgelerinde kullanılması gerektiği de belirtilmekte*dir.[184]

29 Ocak 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri Hükümetleri'nin, Paris Barış Konferansı'nda, Ermenistan'ın tanınması ve Ermenilerle ortak savaş verildiği ile ilgili yaptıkları oylamanın sonucunda çıkan ret kararı Ermenilerce protesto edildi*.[185]

30 Ocak 1919. Woodrow Wilson, Paris Sulh Konferansı Onlar Konseyinde konuşuyor. *Amerikan kamuoyunun bir mandanın kabulü konusunda "en küçük bir eğilimi bile bulunmadığını" söylemesine rağmen, "Amerikan halkını pek çok şey için ikna etmeyi başarmış biri olarak ou külfeti de kabullenmelerini sağlayabilir"* imiş. İlerleyen saatlerdeki beyanatında ise *Wilson konuya bir kez daha değindi. Bu sefer, Amerikan halkına mandayı kabul ettirmesinin kendi hesabına epey zaman alacağını söylemesine rağmen, "Birleşik Devletler'in görev ve sorumluluktan kaçınacağını düşünmüyorum,"* diyor.[186]

> 30 Ocak 1919 günü Yüksek Konsey'de Ermenistan, Suriye, Mezopotamya, Filistin ve Arabistan'ın Türkiye'den ayrılmasını kararlaştırırlar. Hatta Lloyd George, bir arazinin daha alınmasını ister. "Lloyd George, bu arazinin ayrı olduğunu farkedememişti. Mezopotamya ve Ermenistan'ın bu araziyi de kapsadığını düşünmüştü. Fakat şimdi ona bildirilmişti ki, bu doğru değildir. Mezopotamya ve Ermenistan arasında Kürdistan vardır."
>
> Bu unutkanlığın düzeltilmesinden sonra, 30 Ocak 1919'da şu karar alınır: "Ermenistan, Suriye, Mezopotamya ve Kürdistan, Filistin ve Arabistan, Türk İmparatorluğu'ndan tamamen ayrılmalıdır. Bu karar, Türk İmparatorluğu'nun öteki parçaları hakkında getirilecek çözümleri etkilemez."
>
> Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu kararlaştırılmış olmaktadır.[187]

Mine Erol:

> Manda sisteminin ise, 30 Ocak 1919 da yapılan toplantıda Osmanlı İmparatorluğunun işgal edilmiş topraklarına ve Alman kolonilerine tatbik edilmesi kabul edildi. Fakat her memlekete tatbik edilecek mandalar

[182] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 342.
[183] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 3.
[184] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 292.
[185] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 110.
[186] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 36-37.
[187] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 311.

birbirlerinden farklı olacaktı. Çünki, o devletin coğrafi şartları ve halkın karekteri göz önünde tutulacaktı, bunun için de mandayı üç sınıfa ayırdılar:

1 - Halkı medenî olan, fakat henüz teşkilâtlanmamış, halkın tam manasiyle teşkilatlanması için bir asır geçebilecek olan memleketlere tatbik edilecek manda. Meselâ Arap memleketleri. Bu durumda onlara tam kendi kendilerini idare etme hakkını vermek ve aynı zamanda bu topraklara tatbik edilecek manda ile halkın birbirini yedikleri yamyam kolonilerine tatbik edilecek manda arasında fark vardı.

2 - Tropikal kolonilere tatbik olunabilecek mandalar, muhtemelen mandater Devletten çok uzakta bulunuyorlardı. Meselâ, Yeni Gine. Bu kolonilerde mandeterliğin tam prensipleri, açık kapı siyaseti de dahil olmak üzere tatbik edilecekti.

3 - Mandater olarak tayin edilmesi durumu ortaya çıkacak komşu büyük Devlet teşkilatının hemen hemen bir cüz'ünü meydana getiren memleketlere uygulanabilecek.[188]

31 Ocak 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türkler, kendi hükümetlerini istemiyor, başka güçlü bir devletin himayesinde yönetilmeyi tercih ediyor. Bu düşünce, sadece misyonerler tarafından değil, Türkler tarafından da dile getiriliyor. Halkın büyük çoğunluğu Almanya'yı istemiyor, ABD, İngiltere ya da Fransa'yı tercih ediyor, ülkede her şeyin kötüye gitmesinden dolayı halk mevcut yöneticileri suçluyor*.[189]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Türk topraklarının yönetimine ilişkin talimat bekleyen İtilaf kuvvetlerinin askeri temsilcilerine, düzeni ve asayişi sağlamak için askeri güç yükünün İtilaf birlikleri arasında adil dağıtılması ve düzenli raporlama yapılması yönünde talimat verildi*.[190]

Louis Edgar Browne, *hakkında tutulan gizli raporlara ve Bolşevik suçlamalarına rağmen, kendisine iş verilmemesi hususundai raporlara, ülkeden çıkmaması için gösterilen gayretlere rağmen, Ocak 1919'da önce Kanada'ya, oradan da deniz yolu ile 31 Ocak Cuma günü İngiltere'ye -İngilizlerin itirazlarına rağmen- varmıştır*.[191]

Ocak-Şubat 1919. *ABD basınında ise bu süre zarfında Türklerin lehine sayılabilecek bir haber neredeyse yok gibi. Gazetelerde Osmanlı coğrafyasını gösteren haritalar sıklıkla etnik unsurlar ön plana çıkarılarak parçalı bir şekilde çizilirken ABD ve batı kamuoyu önceden bölünmüş bir Anadolu fikrine adeta hazır hale getiriliyor*.[192]

1 Şubat 1919. *The Washington Post* ve *Chicago Tribune* nam gazeteler yazıyorlar. *Hangi ülke Türkiye'de garnizon oluşturmak için donanma ve asker gönderirse göndersin, ABD benzer bir davranış içinde olmayacaktır. İtilaf kuvvetlerinin amaçlarına hizmet etmek için Amerikan askerleri Türklerle karşı karşıya gelmeyecektir. Çünkü Türklerle Amerikalılar hiçbir zaman savaşmadı*.[193]

2 Şubat 1919. ABD'li General Tasker Howard Bliss, Roma'daki Yunan Büyükelçiye telgraf gönderdi. *Venizelos'un İzmir'in sahilden uzak kesimlerinden istediği kadarını almak için güçleri ikna etmekte*

[188] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 5.
[189] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 99.
[190] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 110.
[191] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 62. "15 Eylül 1918 tarihli raporda L. E. Browne'ın, Savunma Bakanı Baker'le kişisel tanışıklığı olduğu ve onun için, geçmişte çok önemli işler yaptığı ifade ediliyordu." (Bilgen, 2004, s. 55).
[192] The Brooklyn Citizen, Jan 16, 1919; The Dispatch, Feb 3, 1919; The Atlanta Constitution, Feb 23, 1919; Aktaran: Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 47.
[193] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 94.

zorlanacağı yorumunu yaptı. Burada, Bliss'in İzmir'in Yunanistan'a verilmesini kabul ettiğine dair bir ima bulunduğunu söylemek zordur.[194]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Ermenistan, Suriye, Mezopotamya, Filistin ve Arabistan, Türk İmparatorluğu'ndan ayrılacak ve şu ana kadar koloni olarak konumlandırılmış olan bu bölgelerin Milletler Cemiyeti'nin himayesinde kalkınması sağlanacaktır*.[195]

3 Şubat 1919. *Yunanistan Başbakanı Venizelos'un, konferans sırasında verdiği bir röportajda, Başkan Wilson'dan küçük devletlere yardım etmesini, Trakya ve İstanbul'un Yunanistan'a verilerek, Türklerin Avrupa'dan atılmasını talep etti. Venizelos, Wilson'un programını iyimser bulduğunu, çoğunluk için faydalı olabileceğini dile getirdi. Ayrıca İstanbul'un tarihi bir Yunan şehri olduğunu, hala Türklerin dışındaki diğer tüm uluslardan daha fazla, Yunanlının İstanbul'da yaşadığını ama aynı zamanda İstanbul'un stratejik öneminden dolayı uluslararası bir yönetimin kontrolü altında olmasını kabul edeceklerini belirtti. İstanbul dışında, Ege Bölgesi'nde de ciddi bir Yunan nüfusu olduğunu bu bölgenin Yunanlılara ait olması düşüncesini de açıkladı*.[196]

Chicago Tribune yazıyor: *İstanbul'un uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesi, Türkleri çok derinden etkileyecektir, İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun en hassas noktasıdır. Wilson prensipleri doğrultusunda, İstanbul'da referandum yapılarak sonuca ulaşılması tercih ediliyor. İstanbul'da uluslararası bir yönetimin olması sadece Türkiye'nin parçalanmasına değil aynı zamanda ülkenin sürekli kan kaybederek, hayat kaynağının da yok olması anlamına gelecektir*.[197]

4 Şubat 1919. *Washington Post* gazetesi yazıyor: *Barış Konferansı'ndaki katılımcı ülkelerin oy birliği ile aldıkları Amerika'nın, Ermenistan ve Osmanlı Devleti'nde mandater ülke olması kararına, Amerikan delegeleri tarafından herhangi bir cevap verilmedi. Amerikan delegeleri, bu sorumluluğu almanın çok ciddi olduğu, söz konusu bölgedeki insanların güvenliğini ve refahını sağlamak gerektiği, Amerika'nın üstün bir devlet geleneği ve halkın sınırsız güvenine sahip, yönetim anlayışını benimsediğini ve topraklarını genişletme yönünde bir isteği olmadığını düşünüyorlar. Buna rağmen Ermenistan ve İstanbul'da bulunan Robert Kolej mevcut durumdan etkilenecektir. Uzun bir sürecin yaşanacağından dolayı da Amerika'nın mandater güçlerin arasında olması gerekebilir*.[198]

Amerikan basınında Hürriyet ve İtilaf Partisi adına Wilson'a bir bildiri gönderilerek İstanbul'da bir referandum yapılmasının talep edildiği bilgisi yer almaktadır. Cenevre'den General Şerif Paşa imzasıyla gönderilen bildiride İstanbul olmadan Türkiye'nin varlığını sürdüremeyeceğini vurgularken aksi takdirde bölgede Bolşevik tehdidinin ortaya çıkacağı uyarısında bulunulmuştur. Gönderilen mesajın bir kısmı ise şöyle:

> (…)Eğer bir Türk çoğunluğu ortaya çıkar ve buna rağmen başkent uluslararası bir yönetime verilirse, Türkiye'nin sadece canlı bir parçası değil, kalbi sökülmüş olacaktır, zira Türkiye İstanbul olmadan yaşam kaynağı elinden alınmış kansız bir ceset haline gelecektir. Bunun yanında İstanbul'da Akdeniz"in kapılarını ele geçirme heveslisi olan Bolşevikleri engellemekten aciz bastırılmış bir kuvvet olacaktır.(...)[199]

Paris'de münteşir *Le Petit Journal* gazetesi, Venizelos'un beyanatını yazıyor: *Bu sabah (3 Şubat 1919) Kuzey Epir, Trakya ve İstanbul'la ilgili Yunan toprak isteklerini anlattım. Yarın da Ege adaları ve Küçük-*

[194] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 45, sonnot 4.
[195] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 111.
[196] The United States Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1919: The Paris Peace Conference,* Volume III, 3 February 1919, p. 861; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 166-167.
[197] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 99.
[198] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 99.
[199] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 50.

Asya ile ilgilileri tamamlayacağım… Bütün isteklerimiz Başkan Wilson'un yüce prensibinden ilham almaktadır: "Halklar geleceklerini kendileri belirlemelidirler." Artık ispatlanmış bir gerçektir ki Türkler kendi ırklarından olmayan halkları yönetmekten âcizdirler. Onların katliam ve işkenceleri sürdürmelerine imkân verilmemelidir.[200]

7 Şubat 1919. ABD Temsilciler Meclisi içtima ediyor. *E.C. Little adlı bir millet vekili, Ermeniler lehinde uzun bir konuşma yaparak onların Türklerin idaresinden kurtarılmasını istemiştir. Little bu konuşmasında Ermeniler hakkında mübalâğalı methiyeler yapmış, Türkler için de ağır iftiralarda bulunmuştur. Hattâ o, Türklerin Ermenileri dinî taassuplarının zevkini tatmak için öldürdüklerini bile söylemekten kaçınmamıştır. Böylece Amerikan Temsilciler meclisine dolayısiyle Amerikan umumî efkârına Türk idaresinden çıkarılacak Ermenilerin Amerika tarafından himaye edilmesi fikrini benimsetmek istiyordu*.[201]

Chicago Tribune gazetesi neşrediyor. *George F. Herrick tarafından yazılan makalenin girişinde, Herrick'in ömrünün 50 yılını İstanbul ve Türkiye'nin farklı bölgelerinde geçiren bir misyoner olduğu ifade edildikten sonra Herrick'in sözlerine yer verilmiştir. Herrick, Türklerle Almanların işbirliğinin bozulduğunu, Türklerin Panturanizm fikrinden uzaklaştıklarını ve İmparatorluğun iflas ettiğini, hem Türklerin çoğunluğunun hem de ülkede yaşayan Hristiyanların tiranlık yönetimini istemediğini ifade etti. Osmanlı bünyesindeki değişik ulusların yarı bağımsız bir yönetim altında olması gerektiğini ancak farklı ırkların yüzyıllardır birbiri içine geçen hayatlarının olduğunu, kalıcı ve akılcı bir ayırım yapmanın imkânsızlığını ama genel ve tarafsız bir yönetim altında bir arada yaşamaya devam edebileceklerini söyledi. Hatta belirlenmiş güvenceler altında Ermenilerin bile Türklerin çoğunlukta oldukları bölgelerde güven içinde yaşayabileceklerinin altını çizdi. İstanbul'un, güçlü ellerde olması gerekiyor bunun için de İngiltere ve ABD dışında bir alternatif yoktur. Boğazlar'ın Anadolu tarafında kalan bölgelerinin Osmanlı Devleti'ne verilmesi ve düzenli bir ordusunun bulunmaması uygun olacaktır. ABD, Osmanlı mandasını alması durumunda çözülmesi gereken ciddi sorunlar ile uğraşacaktır. Ama öte yandan da Türk toprakları çok verimli tarım alanlarına, maden yataklarına sahiptir. Akarsularının da temiz ve bol oluşu çok ciddi kazanımlar sağlayacaktır*.[202]

8 Şubat 1919. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türkler, kendilerini ve topraklarında yaşayan farklı etnik grupları yönetebilecek güçte değillerdir. Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde etkili ve medeni bir ülkenin vesayeti altında olmaları Türk İmparatorluğu sınırlarında yaşayan herkes için en doğrusu olacaktır. Belçika için uygulanan model Türkler için de ihtimal dahilinde olabilir*.[203]

9 Şubat 1919. *Yunan Donanması Amerikan Hükümeti'nin satmak niyetinde olduğu avcı gemilerini (chasser) inceleyerek gemileri satın almak isteğinde bulundu*.[204]

---

[200] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 114.

[201] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 17-18.

[202] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 99-100.

[203] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 100. "Belçika Devleti'nin kuruluşu sisyasal çeşitliliğin merkezinde yer alan kesimler tarafından şekillendirilmiştir. Uzlaşmacı bir tutum sergilenmiş, hem liberallerin hem de geleneksel sınıfların kabulünü alan bir rejim kurulmuştur. Ulus egemenliği esası anayasada net olarak tanımlanmıştır. Kralın yetkileri anayasada belirlenerek, tüm kararları karşı imza esasına tabii tutulmuştur bundan dolayı da yarı parlamenter sistem işlemiştir. Dini özerklik sağlanmış ve dilsel eşitlik ilkesi benimsenmiştir." (Oğuz-Uzuner, 2021, s. 100, dipnot 370).

[204] *LCMD*, The Papers ef Mark L. Bristol-I, Weekly Report, Pireaus, Greece, February 9, 1919; Aktaran: İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 186.

*Yunanlılar Pire limanında bulunan bir İtalyan balıkçı teknesindeki İtalyan bayrağını indir*miştir.[205]

10 Şubat 1919. Fransız yarı resmî *Le Temps* gazetesi yazıyor: *Dün akşam profesörlerden kurulu bir heyet Paris'teki ikametgâhında Başkan Wilson'u ziyaretle kendisine Atina Üniversitesi fahrî hukuk doktoru diplomasını vermiştir*.[206]

12 Şubat 1919. *12 Şubat 1919 tarihinde Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa, Paris Barış Konferansı'na iletilmek üzere bir muhtıra verdi. Wilson prensipleri esas alınarak hazırlanan muhtırada, Trakya ve Anadolu'da Türk nüfusunun çoğunlukta olduğu savunuluyor, savaş sırasında yaşananların sorumlusunun Ermeniler olduğu açıklanıyor, gerçekleri araştırmak üzere tarafsız devlet temsilcilerinden bir heyet seçilmesi öneriliyor. Muhtırada her şeye rağmen Ermenilerin savaş öncesinde yaşadıkları bölgelere dönebilecekleri veya Ermenistan sınırlarının genişletilmesiyle oluşturulacak bu bölgeye yerleştirilmeleri de alternatif olarak sunuluyor. Wilson prensiplerinden hareketle Boğazlardan serbest geçiş yapılmasının yararlarından bahseden muhtıra Arap toprakları konusunda Wilson prensiplerinden saparak bu toprakların Türk idaresine bırakılmasını talep etti. Öncelikle şunu söylemekte yarar var ki; karşı tarafın talepleri bildirilmeden Osmanlı Devleti'nin taleplerini iletmesi taktiksel bir hata idi. Bir diğer hata ise Amerika'nın geleceğe yönelik planların bir mahsulü olan ve Osmanlı Devleti'ni parçalamayı amaçlayan Wilson Prensiplerinin referans alınması ve baştan kabul edilmesi idi*.[207]

The New York Times gazetesi yazıyor. *Amerika'nın Türkiye* [eski] *Büyükelçisi Henry Morgenthau, İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı tarafsız bölge statüsüne dönüştürmesinin şart olduğunu ve eğer Amerika, Türkiye üzerinde herhangi bir bölgenin veya tümünün vesayetini kabul etmesi, durumunda tarafsız bölge haline getirilen Boğaz'ın sadece Türkiye'nin değil tüm ülkelerin Rusya ile ticaretinin sigortası olacağını söyledi*.[208]

The Washington Herald gazetesi, Morgenthau'nun beyanatını neşretti. *ABD'nin Türkler üzerinde bir yönetim üstlenmesini destekleyen Morgenthau, Türkiye'nin artık gelişme gösterecek gücünün kalmadığını bu nedenle de reform yapmanın işe yaramayacağını belirtmiştir*.[209]

13 Şubat 1919. Faysal, *Batı Asya Bölümü'ne bağlı Amerikalı uzman William Yale'e, Amerika'nın "en çıkarsız ülke" olması nedeniyle Suriye'de bir Amerikan mandası tercih ettiğini, ama "Amerika'dan bir teşvik göremediği için bunu açıkça dile getiremediğini" söylemiştir*.[210]

Louis Edgar Browne, Londra'dan mufarakat etti.[211]

14 Şubat 1919. *Suriye sorununda Amerika'nın tutumu bakımından bir şansızlık oldu. Wilson, 14 şubat'ta, kendi yurdunun iç sorunları ile uğraşmak üzere Amerika'ya uçtu ve Konferans çalışmalarını izleyemedi. Tam bu sırada İngilizler ile Fransızlar arasında Suriye üzerinde pazarlıklar başladı. Bu görüşmeler, Wilson'suz ve ondan uzak tutma anlayışı içinde sürdürüldü. Başkan'ın yokluğu süresince, Albay House, Amerikan delegasyonunun fiilî lideri durumunda bulundu. Kendisi, Milletler Cemiyeti'nde, Başkan'ın genel politikasını yürütmekle görevlendirildiği zaman, bir ay öncesinden beri, Wilson'un tutumunu gittikçe büyüyen bir sertlikle eleştiriyordu. O'nun barışa götüren yolları sımsıkı kapattığını*

[205] *LCMD*, The Papers ef Mark L. Bristol-I, Weekly Report, Pireaus, Greece, February 9, 1919; Aktaran: İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 186.
[206] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 118.
[207] Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 110. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
[208] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 100.
[209] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 60.
[210] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 49. William Yale, "savaş öncesinde Standard Oil Şirketi'nin mümessili olarak tanınıyor"du (Helmreich, 1996, s. 114, sonnot 21).
[211] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.

söylüyor ve şaşkınlık yaratmaktan başka bir yararı olmadığı kanısında bulunduğu Cemiyeti, barışı sağlama yolundaki çabalara karıştırmakta direnmesini bu eleştirilere konu yapıyordu.[212]

L. E. Browne, Fransa'ya muvasalat etti.[213]

15 Şubat 1919. L. E. Browne, *15 Şubat Cumartesi günü, Ermeni Heyetlerinin Paris'teki temsilcileri ile görüşmüştür*.[214]

16 Şubat 1919. Wilson Prensibleri Cemiyeti mensubu Sabataycı Ahmed Emin (Yalman), *Yegâne Halâs Yolu* nam başmakale neşretti:

> Dün muharrirlerimizden birinin Amerika Fevkalâde Komiseri Amiral Bıristol ile icrâ etdiği mülâkât esnâsında amiralin söylediği bir söz kâri'lerimizin nazar-ı dikkatini celb etmekden hâlî kalmayacakdır.
>
> Amiral, (Vilson Pirensibleri) Cemiyetini teşkîl eden zevâtın kâmilen İttihadcı olub olmadığını muharririmizden sorub cevab-ı nefyi alınca: "Jön Türk değillerse demek ki ihtiyar Türklerdir." demişdir. Memleketimizdeki rakib grubları bir genclik, bir de kudemâ diye ikiye ayırmak yalnız Amerika amiralinin yapdığı bir hatâ değildir. Ekser-i ecnebîler bu hatâya düşmekdedirdir. Bu sû-i tefehhümden de memleket pek çok zarar görmekdedir. Hâlbuki hakîkat aranırsa bu memleketde münevver sınıflar hiç bir zaman hayât-ı memlekete hâkim bulunmamışlardır. İttihad ve Terakkî idâresi hiçbir ma'nâsiyle bir genclik idâresi değildi. Derebeğlik edvâr-ı kadîmesinden kuvvet alan ibtidâsı tegallüb idâresiydi. Böyle olduğu hâlde hâricde Jön Türk ve İttihad ve Terakkî kelimelerinin mürâdif addedilmesine sebeb, inkılâb zamânında ortaya Jön Türkler diye bir kuvvet çıkması, bu kuvvet mürûr zamanla mâhiyetini değişdirdiği hâlde ortalıkda bulunan teşkîlâtın eski ismi muhâfaza etmesi idi.
>
> Ahvâlimizi yakından ta'kîb etmemek yüzünden ecnebîlerin düşdüğü bu hatâya İttihad ve Terakkî hâricindekileri kâmilen kudemâ diye telakki etmekden (?) ikinci bir hatâ daha inzimâm etmekdedir ki bunu pek tabi'î görmek icâb eder. Ortalığa siyâsî terbiyeye mâlik bir garblı nazariyle bakalım: Bizde bir İttihad ve Terakki idâresi vardı ki tegallüb etdi, memleketi harâbeye sürükledi, milletin haysiyetini hârice karşı lekeledi. Bu idâre esbâb-ı fevkalâde te'siriyle sukût eder etmez ortalığa azimkâr, temiz bir îmân-ı millî sâhibi, asrî zihniyetle düşünmeğe ve iş görmeğe muktedir unsurların hâkim olması lâzım gelirdi. Hâlbuki ne oldu? Bu gibi unsurlar tamamiyle kenarda ve köşede kaldı ve birbirleriyle vahim sebebler içün boğaz boğaza döğüşmeğe başladı. Münevver sınıflar böyle dâhilî bir tefrikaya uğrayarak kuvvetini gâib etdikce meydân-ı kudemâya idâre-i maslahat zihniyetine kaldı. Bu ahvâlin şekl-i zâhiresine bakarak bir ecnebînin vereceği hüküm, İttihad ve Terakkiye muhâlif tarafın kudemâdan ibâret olduğundan ve Jön Türk diye tanıdıkları fırka mevki-i iktidârından düşer düşmez yerine kudemânın geçdiğinden ibâretdir.
>
> Memleketin sân i'tibâriyle değil, fikir ve gâye i'tibâriyle genc olan efrâdına düşen vazîfe üç aylık kudemâ ve idâre-i maslahat idâresinin acılarını müştereken çekdikden sonra nihâyet birleşmek ve asrî zihniyeti ortalığa müştereken hâkim kılmakdır. Bu sırada hiçbir fırka ve hizbin hayât-ı umûmiyede yeri yokdur. Bu gibi fırkalar iştihalarını intihâbât zamanına saklamalıdırlar. Bir harb zamanında nasıl husûsî maksadlar içün istihsâlât icrâ eden dest-gâhlar/tezgâhlar durur ve muhtelif eşyâ i'mâl edecek bir hâle konursa fırkalar da bu sıralarda muvakkaten millî hayâtın millî renklerle mülevven birer şu'besi hâlinde bulunmalıdır. Hiçbir fırkanın veyâ zümrenin kuvveti memleketin hayâtına asrî zihniyeti sokmağa kâfî değildir. Hep birden çalışmak lâzımdır. Bu müşterek mesâî sâyesinde Tevfik Paşa kabînesinin her gün daha çirkin bir şekilde yamanarak memleket işlerini sürüklemesine mümâna'at edilmeli ve meydana milletin azmini ve gâyelerini hakîkî bir sûretde temsil eder bir temerküz kabînesi çıkarılmalıdır. Yegâne halâs yolu budur.[215]

[212] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 133-134.
[213] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
[214] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
[215] Mütevakkıt, 16 Şubat 1335-1919, Numero (474)24, *Yegâne Halâs Yolu*, s. 1, sütun 1.

17 Şubat 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor. *Türkiye "su tavuğu" yakıştırması ile tasvir edilerek, Barış Konferansı'nda geleceğine karar verileceği ancak en uygulanabilir çözümün bölgede bir koloni yönetimi kurmak olduğu yorumu yapıldı*.[216]

19 Şubat 1919. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Konferansta sorunların bölgesel olarak tartışılıp çözüme ulaştırılması, konferansa katılan ülkelerin gruplara ayrılarak farklı konularla ilgilenmesi gündeme geldi. Balkan bloğunu küçük uluslar oluşturmakta*dır. *Balkan ulusları uzun yıllar Türklerin egemenliğinde yaşadı. Ancak bundan sonra ne Türklerin ne de Avrupa'nın idaresi altında olmak istemediklerini açıkladılar. Osmanlı Devleti artık yıkılmıştı*r. *Türkler varlığını sürdürebilmek için Anadolu'ya çekilmek ve başkentlerini Konya olarak belirlemek zorunda*dır. *Bu zamana kadar Türkler, kendileri dışında herkesi yönetmeye çalıştı ama artık medeniyet, insanları bölen, sınıflandıran ve haklarını yok sayan yasa ve yönetimlerin karşındasında*dır. *Türklerin yerleşimi için Anadolu'da bir bölge oluşturulmalı, eğer isterlerse çiftçilik ya da yapabiliyorlarsa kendi işlerini yapmalı*lar. *Asya tarafında da herhangi bir kıyı şeridine sahip olmamalılar*. *Ancak ticaret yapabilmeleri için de bazı haklar tanınmalı, yaşayacakları bölgede, medeni dünyanın gözlemi altında tutularak, kendi başlarına davranmaları engellenmeli*dir. *Ancak bu şartlar altında katliam yapıp, suç işlemelerinin önüne geçilebilir*.[217]

Louis Edgar Browne, *19 Şubat 1919 Çarşamba akşam saat 08:30'da Paris'ten ayrıldı*.[218]

20(?) Şubat 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği, Washington'a rapor gönderdi. *Sultan'ın tarafları ve ırklar arasındaki çekişmeleri yatıştırmak, bastırmak üzere bir delegasyon gönderdiğini bildiriyor. Hükümetin, Anadolu üzerinde pek zayıf bir denetim kudreti olduğu noktasında yeniden ve kuvvetle duruyor. İttihat ve Terakki Komitesi oradaki başlıca politik güçtür. Ülke silahlı insanlarla, terhis edilmiş, fakat silah ve cephanelerini yanına alarak anayurda gitmiş subaylarla doludur. Eğer İtilâf Devletleri ve Milletler Cemiyeti, Türkiye'de kontrolü sürdürmek istiyorlarsa daha fazla askere ve silaha gerek vardır, dedikten sonra, Türkiye Barış Konferansında paylaşılmak isteniyorsa karşılaşacakları kritik, bunalımlı bir dönem vardır. İtilâf Devletleri örgütleri arasındaki en kötü şey, birlik duygusunun yokluğu ve kıskançlıktır, diye rapor bitiyor. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Sultan'ın gönderdiği delegasyon hakkında ve İtilâf Devletleri arasındaki kıskançlık ve geçimsizlik üzerinde daha fazla bilgi istedi*.[219]

21 Şubat 1919. *Westermann 21 Şubat günü günlüğüne, Küçük Asya'da Yunanistan'a toprak verilmesine dair Fransız ve İngiliz önerilerine karşı çıktığını, çünkü Türkiye'nin mandacı olması gerektiğini ve onu böyle bölmenin mandacı gücün çalışmasını engelleyeceğini yazmaktadır*.[220]

> Yunanistan'la ilgili işler komisyonunda Amerika'lı uzmanlar, Anadolu konusundaki yunan istatistiklerinin karşısına kendi rakamlarını çıkarmaktadırlar. Komisyon tutanaklarında okuduğumuza göre, Amerikan delegesi Westermann şöyle diyor: "Kesin rum çoğunluğu yalnız İzmir sancağında var. Yunanistan'ın istediği toprakların bütünü üzerinde yüzde 32 ruma karşılık yüzde 63 türk yaşamaktadır... Bu rakamlar Aydın vilayeti askeri idaresi sayım memurluğu tarafından 1908'de elde edilmiş, daha sonra amerikalı misyonerlerin verdikleri bilgilerle düzeltilmiştir." Aynı Westermann, Amerika'ya döndüğü 1920-21 kışında vatandaşlarına şunları söylüyordu: "Konu ile ilgili batılıların büyük çoğunluğu, amerikan misyonerleri, amerikan tütün şirketleri, Freshfield ve Withall gibi büyük ingiliz ticaret müesseseleri İzmir'in Yunanistan'a verilmesine karşıydılar. Buna rağmen bir uzlaşma sonunda hadise gerçekleşti."

[216] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 111.
[217] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 111.
[218] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
[219] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 169.
[220] Paul Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 76-77, sonnot 12.

> Batı Anadolu'daki Elenizm konusunda amerikalıların düşündüğü şuydu: hiç şüphesiz rumlar artık Osmanlı boyunduruğu altında yaşıyamazlar. Ama bunların mutlaka Yunanistan'a bağlanması da gerekli değildir.
>
> Gene komisyon tutanaklarında şunları okuyoruz: "Westermann. -Şüphesiz anadolulu rumlar, türk boyunduruğu altında kalmaktansa, yunan krallığına bağlanmayı tercih ederler. Elbette halkın isteklerini de gözönünde bulundurmalıyız. Ancak rumların, bağımsız bir yeni rejim kurtarmaktansa, Yunanistan'a bağlanmayı tercih edeceklerine dair elimizde hiçbir delil yoktur. Şu anda bilmiyorum, ama böyle bir rejimin kuruluşu ve şartlarını tasarlamak elbette mümkündür". Amerikalı uzmanlar neticede Yüksek Kurula şunu teklif ediyorlar: "Amerikan delegasyonu bu bölgelerin Türkiye'den ayrılmasına karşıdır... amerikan delegasyonu gelecek türk devletinin, büyüklerden birinin himayesi altına konulabileceği fikrini ileri sürmektedir".[221]

L. E. Browne, Roma'ya muvasalat etti. Akşam 19:24'de Roma'dan ayrıldı.[222]

22 Şubat 1919. Browne, Yunanistan'a muvasalat etti.[223]

23 Şubat 1919. İstanbul matbuatından *İleri* gazetesinin haberi: *Amerika'dan İstanbul'a yakında 200.000 çuval un geliyor.*[224]

The Washington Post gazetesi yazıyor. Buna göre:

> Amerika, özgürlük, eşitlik ve hukuku temsil ediyordu, esaret altında yaşayan ulusların, kendi kendilerini yönetebilme hakkına karşı hassas ve duyarlıydı. Barış Konferansı'nda bu konunun göz ardı edilmesi suç kabul edilecekti. Konferansta, İstanbul'un durumunun çok özel olduğu, iki kıtaya yayılmış olan şehrin iki denize birden kıyısının bulunduğu ve Hristiyanlık tarihi açısından önemli olduğunun altı çizildi. Avrupalı devletlerden hiçbiri İstanbul'un tek bir Avrupalı güç tarafından yönetilmesini istemiyordu. Ancak Amerika'nın hem Boğazlar'ı hem de İstanbul'u kontrol etmesine sıcak bakılıyordu. İstanbul, ticari açıdan değerlendirildiğinde de anahtar konumundaydı. Avrupa, İstanbul'da Sultan'ın yönetimini kabul etmiyordu, stratejik yönden bu kadar önemli bir şehir Türklerin eline bırakılamayacaktı, güçler dengesinin merkezinde olan İstanbul birçok farklı milletten nüfusu barındırmaktaydı. Gazeteye göre, Osmanlı Devleti'nin bu zamana kadar ayakta kalabilmesinin en büyük hatta tek nedeni, İstanbul ve Boğazlar'ın kontrolünü elinde tutmasıydı. Ancak artık dengeler değişmişti, İstanbul'un ve Boğazlar'ın Amerikan mandası altında olmasının Avrupa'da barışı sağlamak için gerekli olduğu öne sürülmüştü. Ortadoğu ve Balkanlar'da barışın egemen olabilmesi için Türklerin uluslararası siyasetten uzaklaştırılması ve alınacak kararlarda rol oynamaması gerekiyordu. Amerikan yönetimi altında İstanbul, yüzünü doğuya değil batıya dönecekti.[225]

Paris'de münteşir *Le Petit Parisien* gazetesi, Venizelos'un beyanatını, Venizelos'un büyükçe bir fotoğrafı eşliğinde birinci sayfadan yazıyor:

> Osmanlı egemenliğinin İmparatorluğun sadece Türk kısımlarına tanınacağını" öngören Wilson programının 12. Noktası tam olarak uygulanırsa İstanbul Türk idaresinde kalamaz. Çünkü İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar ve Çamlıca'ya kadar banliyösüyle beraber tüm vilâyette 1.173.670 nüfus vardır ve bunun ancak 449.114'ü Türktür. Bu nüfus içinde Rumlar 364.450 dir ve Türkler hariç bütün öteki tabiiyetlerdeki nüfusun toplamından fazladır. İstanbul artık Türklerle kalamayacağına göre Yunanlılara verilmelidir… Bununla beraber şehrin özel durumu nedeniyle Yunanistan bir Milletler Cemiyeti korumasına karşı çıkmaz.
>
> İstanbul meselesinden sonra Küçük-Asya meselesine gelince, orada da Mösyö Wilson'un 12. Noktasını uygulamak gerekir; yani Osmanlı egemenliği, Türk unsurunun gerçekten ağır bastığı iç kısımlarda kalmalıdır. Batıda Aydın ve Bursa illeri içinde yoğun bir kitle halinde 1.013.195 Rum oturmaktadır. 15 merkeze dağılmış olan bu Rumların 565 kilisesi ve 91.548 öğrencisi bulunan 652 okulu vardır. İmroz, Bozcaada, Midilli, Rodos,

[221] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 52-53.
[222] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
[223] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
[224] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 144.
[225] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 100-101.

vs. gibi adaların Rum halkını da sayarsak, Batı Anadolu'da hellenizm 1.383.333 kişilik bir güçtür diyebiliriz. Böyle bir gücün lehine Barış Konferansının, adalardan başka Bursa ve Aydın illerinden de bir parça alması adalete uygun düşer…[226]

24 Şubat 1919. *The Los Angeles Times* ve *Chicago Daily Tribune* gazetelerinin haberine göre Yunan Başvekil Venizelos, *İstanbul üzerinde bir Amerikan mandasını tercih ettiğini duyurmuş ve Yunanistan'ın çıkarlarının bu sayede güvende olacağını dile getirmiştir*. *Ardından Yunanistan'ın ne istediği sorusuna verdiği cevapta ise Balkanlarda ve Türkiye'de yaşayan halkını geri istediğini belirtmiş, Güney Arnavutluk'la birlikte Ege adaları ve İstanbul'u dışarda tutarak Batı Anadolu'yu Atina ile birleştirme arzusunu dile getirmiştir*.[227]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Yunanistan, Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılmasını, İstanbul'da yaşayan Rumların kendi kendilerini yönetmelerini talep ediyor*. Venizelos *ayrıca kentte Rum nüfusun çoğunlukta olduğu ve İstanbul'un yüzyıllar boyunca, tarihi bir Yunan şehri olduğuna dikkat çekmiştir*. *Trakya'nın, Yunanistan sınırları içine dahil edilmesi, Boğazlar'ın ise uluslararası bir yönetim tarafından idaresi Venizlos'un talepleri arasında*dır.[228]

25 Şubat 1919. Louis Edgar Browne, *Bari, Korfu, Patuan, Piracus'tan sonra 25 Şubat akşamı Atina'ya varmış*tır.[229]

26 Şubat 1919. İstanbul matbuatından *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinin haberi: *Amerika'dan üç vapur un geldi*.[230]

27 Şubat 1919. Fransız *Le Petit Marseillais* gazetesi yazıyor. *Barış Konferansı, Şubat'ın ilk günlerinde, Yunanistan'ın hak iddialarını incelemekle görevli bir komisyon kurmuştu. Komisyonun Amerikalı üyesi, görüşmeler sırasında bir gün haykırmıştır: "Batı Anadolu kıyı şehirleri ve yakın çevreleri Rumdur diye, Rum olmayan yerlerin de buralara katılması neden gereksin?" Elini masanın üstüne koymuş, sıra ile tırnaklarını, parmaklarını ve elinin sırtını göstererek: "Tırnaklar, kıyıdaki Rum şehirleridir, parmaklar onları içeriye bağlayan dağlar ve elin sırtı da içerde Osmanlının oturduğu yüksek bölgelerdir; tırnaklar Rum diye parmaklar da Rumdur derseniz, bu elin parmaklarını kesmekten farksızdır: O zaman elin sırtı, yani Anadolu'nun iç kısımları yaşayamaz*.[231]

28 Şubat 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Ermeniler, Türklerin boyunduruğu altında yaşamak istemiyor. Türkiye'nin altı vilayetini de kapsayacak şekilde bölgede bağımsız bir Ermeni Devleti kurulmasını ve 20 yıl boyunca güçlü bir garantör devletin korumasını talep ediyorlar*.[232]

1 Mart 1919. Sir Maurice Hankey, Lloyd George'a mektub gönderdi: *Albay House özel bir sohbetimiz sırasında bana Amerika'nın Türkiye'de manda alacağını söyledi. Anladığım kadarıyla, kendileri henüz bunu açıklamamış olsalar da, bu mandaların biri Ermenistan diğeri de İstanbul için olacaktır*.[233]

İspanyol *El Sol* gazetesi yazıyor. *Paris Barış Konferansı sırasında, Ermeni delegeler, Ermenistan'la ilgili olarak iki hususta ısrarcı*dır. *Bu hususlardan ilki, Ermenistan Cumhuriyeti ve Türkiye'deki Ermeni vilayetlerini içeren Ermenistan'ın tam bağımsızlığı*dır. *Bu şekilde kurulacak olan yeni devlet, Milletler Cemiyeti ve cemiyet içerisinden dönüşümlü olarak seçilecek büyük bir devletin garantisi altında*

[226] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 114.
[227] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 50.
[228] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 112.
[229] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
[230] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 144.
[231] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 117-118.
[232] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 169.
[233] Paul Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 68.

*kalacaktır. İkinci husus, Ermenistan'ın her taraftan düşmanlarla kuşatılmış olması ve Batı kültürü ile etkileşim kuramaması durumunda hem güvenliğini hem de ekonomik ve kültürel gelişimini garanti altına alamayacak olması göz önünde bulundurulduğunda, kurulacak olan bu devletin denize çıkış noktasına ihtiyaç duyacak olması*dır.[234]

L. E. Browne, Selanik'e muvasalat etti.[235]

2 Mart 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Osmanlı Devleti topraklarında Abdülhamit döneminde 300.000 Ermeninin katledilmesinden dolayı, nüfus dengesinin Ermeniler aleyhine bozuldu ve 1.000.000'dan fazla Ermeninin savaş sırasında soykırıma uğradı. Ayrıca, Türkler, Ermenilerden sayıca fazla olsalar bile Ermeniler, Türklerden en az 5 kat daha fazla varlık sahibi, tutumlu ve düzgün ticaret insanları*dır, *Türkler ise sünepe ve miskin bir hayat yaşa*maktalardır. *Türkler, Ermenilerden aldıkları borçları ödememek için onları öldürüyor. Tüm bu nedenlerden dolayı Ermenilerin, ABD mandasına ihtiyacı vard*ır.[236]

3 Mart 1919. *"Osmanlı İmparatorluğu'nu Ortadan Kaldıran Planlar" başlığına sahip bir habere göre, İstanbul ve Boğazlara uluslararası bir statü verilirken Türklere Anadolu'da bir devlet kurulacak ve tüm azınlıklar Türklerin yönetiminden özgür bırakılacaktır. Ayvalık, Efes ve İzmir bölgesi ise kıyı şeridiyle birlikte tamamıyla veya uluslararası bir manda idaresi altında Yunanlılara verilecektir*.[237]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Anadolu'daki Yunan çıkarlarının korunması ve genişletilmesi görüşüldü. İstanbul ve Boğazlar'ın uluslararası komisyona devredilmesi, Türklerin egemenliği altında yaşayan tüm etnik grupların bağımsız olması ve Türklere, merkezi Anadolu olan yeni bir sınırın çizilmesi planlandı. Oluşturulması düşünülen yeni harita ile ilgili İtilaf Devletleri prensipte anlaştı*.[238]

L. E. Browne, Selanik'ten mufarakat etti.[239]

4 Mart 1919. *Amerikan Komisyonu Murahhas vekilleri arasında yapılan bir görüşmede Lansing ve Bliss, Amerika'nın genel yaklaşımının "deniz sahilinin gerisinde kalan toprakların kıyıdan kopartılamayacağı" yolunda olduğu konusunda görüş birliğine vardılar*.[240]

5 Mart 1919. Browne, İstanbul'a muvasalat etti.[241]

6 Mart 1919. ABD raporuna göre murahhas Dr. Sidney Mezes, *Yunan taleplerinin ekonomik ve etnik olarak haklılığından duyduğu şüpheleri dile getirdi. Mezes'in tavsiyesine göre, "bölgeye, doğrudan Cemiyet Mahkemesi'ne bağlı olarak Türkiye içinde geniş bir özerklik sağlanması, Yunanistan'ın pek doğal hırsını tatmin etmese de nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilir"*.[242]

7 Mart 1919. Paris Sulh Konferansında Dörtler Konseyi gizli içtima ediyor. *7 mart'ta, İngiliz, Fransız, İtalyan ve A.B.D. delegasyon liderleri -Lloyd George, Clemenceau, Orlando ve House-, resmî olmayan bir toplantıda konuyu özel olarak tartışmaya başladılar. Liderlerce, On'lar Kurulu'nun konuyu uzmanlar,*

---

234 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 294.
235 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
236 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 101.
237 The New York Times, Mar 3, 1919; The News Journal, Mar 3, 1919; King Fisher Daily Free Press, Mar 3, 1919; Aktaran: Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 48.
238 The New York Times, 3 March 1919, *Plan To Wipe Out Ottoman Empire*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 112.
239 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
240 Paul Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 66.
241 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
242 Paul Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 66.

danışmanlar ve stenograflar gibi çok geniş kadronun katılacağı bir toplantıda görüşmelerinin sakınca yaratmasından kaygı duyuluyordu. Clemenceau, bütün Suriye ve Kilikya'ya yönelmiş Manda isteklerini anlattı, fakat Lloyd George ve House, Fransızların Kilikya için istedikleri Mandaterliğe karşı çıktılar. Çünkü, bu istek, Ermenistan için düşünülen bölgenin en verimli parçalarını da içine arıyordu. House'un de dediği gibi A.B.D. bu Mandaterliği onaylamak taraflısı idi. Bu yüzden, tartışmalar Suriye üzerine yöneldi. Lloyd George, Clemenceau'yu uyararak "Faysal'la bir anlaşmaya varmadan Suriye'yi işgal etmek isterse, oradan istediklerine olursa olsun, uzun ve kanlı bir savaşa yol açılmış olacaktır" dedi.[243]

7 Mart 1919'da Clemenceau, Suriye ve Kilikya için Fransız mandası ister. ABD Temsilcisi, Kilikya mandasına, "Kilikya, Ermeni Devleti'nin en zengin parçası, ABD bu mandayı alabilir" gerekçesiyle karşı çıkar. Clemenceau, "Eğer ABD, Ermenistan mandasını alırsa, İskenderun ve onun nehir vâdisi dışında, Kilikya'dan vazgeçeceği" cevabını verir. Hatta Ermenistan üzerinde bir ortak Fransız-Amerikan mandası önerir. Tartışma bu noktada kalır.[244]

Başkan Wilson'ın en güvendiği danışmanlarından Albay Edward M. House, Amerika'nın Ermeni ve İstanbul mandalarını kabullenmesi konusunda Lloyd George ve Clemenceau tarafından yöneltilen bazı özel sorulara olumlu cevap vermekte hiçbir çekince göstermedi. "Öneri gelirse, Birleşik Devletler'in istekli davranacağına inanıyorum." House, bu konuşmaları Wilson'a bildirmeyi de ihmal etmiyor.[245]

ABD'nin oluşturduğu komisyonun "nüfus bileşimi yüzde 32 Rum'a karşılık yüzde 63 Türk olduğu için bölgenin Yunanistan'a verilmesine" karşı çıkan raporu Paris Konferansı'nın Ülke Sorunları Merkez Komitesi'ne sunuldu.[246]

9 Mart 1919. İspanyol *El Sol* gazetesi yazıyor: *Amerikan Yardım Komitesi'nin hesaplamasına göre, Türklerin katliamları sonucunda ölen Ermeni, Suriyeli, Yahudi ve Yunanlı sayısı 4.000.000'du*r.[247]

11 Mart 1919. *The New York Times* gazetesi yazıyor. *İttihat ve Terakki'nin canlanması ve Bolşevizm tehlikesi* İstanbul'un işgaline gerekçe teşkil ediyorlar.[248]

12 Mart 1919. *İstanbul'daki Amerikan vekili Lewis Heck, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi hususundaki endişelerini dile getirdi*.[249]

13 Mart 1919. Paris Sulh Konferansı Dörtler Konseyi içtima ediyor. Britanya Başvekili Lloyd George: *Niyetim Kıbrıs adasını da aynı şekilde Yunanistan'a vermektir*. Fransa Başvekili Clemenceau: *Unutmayınız ki, Berlin andlaşmasına göre, bu konuda benden izin almanız gerekmektedir*. Lloyd George: *Bu izni bana vereceğinizi ümit ederim.* ABD Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson: *Yunanistan'a bu hediyeyi verebilirseniz, büyük ve değerli bir iş yapmış olacaksınız*.[250]

---

[243] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 135.
[244] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 316.
[245] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 37.
[246] Ayşe Hür, *Milli Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 58.
[247] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 293. İspanyol *La Accion* gazetesinin 28 Şubat 1919 tarihli nüshasına göre "Almanya, Bulgaristan, Avusturya-Macaristan ve Türkiye'nin ölü sayısı 2.900.000'in biraz üzerindeydi." 4 milyon gayr-i müslimin katliam edildiği iddiası fevkalade sakat bir önermedir, bu haliyle kuyruklu yalan intibaı vermektedir. İTC Hükümeti, her ne kadar Müslim'e ve gayr-ı müslime kıyıcı olsa da, 4.000.000 kişiyi sistematik yok edebilecek teknik altyapıya sahib değildi.
[248] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 89.
[249] Paul Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 66.
[250] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 74. "Halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkını savunan bir kimsenin ağzında bu *hediye* deyimi, hiç de hoş kaçmıyordu."

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Vekili Kontramiral Richard Webb, Hariciye Nâzırı Vekili Lord Curzon'a telgraf gönderdi. Belirtildiğine göre ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Mark Bristol, Paris Sulh Konferansına rapor vermek üzere İzmir'e gitmiş, teftişini tamamlamış ve raporunu göndermiştir. Amiral Bristol raporunda, *Rumların Türk yönetiminden kurtulmayı istemekte haklı, fakat kendilerinin hükümet kurmak için yetersiz ve pek küçük bir azınlık olduklarını, tek çıkar çözümün Anglosakson deneti olduğunu bildirmiştir*.[251]

Amiral M.L. Bristol'ün, 13 Mart 1919'da Samsun'u ziyaret ile Anadolu'daki genel durumu gözlemlediği anlaşılıyor.[252]

14 Mart 1919. Woodrow Wilson, Paris'e sulh konferansına avdet etti.[253]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Bulgaristan, Almanya, Avusturya ve Türkiye ile ayrı ayrı antlaşmalar yapılacaktır*. *Ancak hepsinin eş zamanlı imzalanması mümkün görünmüyor. Yapılacak antlaşmaların ortak noktası askeri kuvvetlere getirilecek sınırlamalar olacaktır*.[254]

15 Mart 1919. Britanya Hariciye Nezâreti üçüncü kâtibi, Paris Sulh Konferansı Murahhas Heyeti kâtibi Harold Nicolson, Hariciye Nezâreti Müsteşarı Yardımcısı *Sir Eyre Crowe'a bir memorandum verdi. Karşılıklı ödünlerle sağlanacak olası bir çözümden bahseden Nicolson, doğrudan ilhak edilecek İzmir dışında kuzey Epir ve Küçük Asya'daki tartışmalı bölgelerde bir Yunan mandası öne sürüyordu. Amerikalılar bile, diyordu Nicolson, Yunanlılar'ın İzmir'de mutlak çoğunlukta olduğunu kabul ettiğinden, bölgenin Yunanistan'la birleşmesine itiraz edemezlerdi*. *Bunun ardından* Hariciye Nezâreti Müsteşarı Lord Hardinge, Hariciye Nâzırı Lord Balfour'dan *gelen talimatlar çerçevesinde, Nicolson'dan* ABD'li murahhas Doktor Sidney Mezes'le *kişisel görüşmeler yapmasını istedi*.[255]

*Star Gazette*nin haberine göre *Paris Konferansına bir bildiri gönderen Müslüman Hint delegesi, Türk Hükümeti'nin İstanbul dışına çıkarılmasının Müslümanların İngiltere ve Müttefik Devletlere olan bağlılığına darbe vuracağına dikkat çekiyor. Ayrıca bazı İngiliz çevrelerinde Ayasofya'nın bir Yunan ayiniyle yeniden Hristiyan kilisesi olarak değiştirilmesi fikrinin tüm Doğu dünyasında Müslümanların zihninde öfke ve acı yaratacağı da vurgulanıyor*.[256]

16 Mart 1919. Başkan Wilson, Dr. Sidney Mezes'e mahrem bir not gönderdi: *Maddeleri birkaç defa yukarıdan aşağıya inceledim ve önerebileceğim hiçbir şey olmadığını gördüm. Umuyorum, Mr. Lloyd George döner dönmez "Dörtler"in değerlendirmesine sunulmaya hazır hale gelirler. George, bu konuyla özel olarak ilgileniyor*.[257]

17 Mart 1919. Kâtib sıfatıyla Cami (Baykurt), İzmir Müdafaa-yı Hukuk Kongresinde Wilson Prensiblerini izah etti. Kongreye Mirliva Sakallı Nureddin (Paşa) riyaset etmektedir. Cami'ye göre ABD Reisicumhuru Woodrow Wilson'un 14 prensibine *sadakat gösterildiği takdirde İzmir'in işgal edilemiyeceğini savun*du; *buna rağmen İzmir işgal edilirse Türk milletinin bunu kabul etmemek için her çareye başvuracağını*

[251] FO, 371/4156, 42039; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 270.
[252] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 90.
[253] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 136-137.
[254] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 112.
[255] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 64.
[256] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 51.
[257] "Bu notun konusu, kesin değilse de büyük olasılıkla Küçük Asya'daki Yunan talepleriydi. Çünkü Yunanistan'ın bölgeye yönelik isteklerinin en kuvvetli savunucusu hep Lloyd George olmuştu. Yunan Komitesi'nin raporu o sırada Merkezi Yurt Komitesi tarafından görüşüldüğünden, Mezes'in önerilerle ilgili olarak Wilson'ın düşüncelerini öğrenmek istemiş olabileceği akla yakın görünmektedir. Wilson'ın tam da bu notu gönderdiği gün, Mezes'in rapordaki ayrılıkları uzlaştırmak için ani bir istek duymaya başlaması sadece tesadüfle açıklanamazdı." Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 67.

belirttikten sonra; bir "İşgal ihtimalinin İ'tilâf Devletleri katında hemen protesto edilmesini ve bir Redd-i ilhak Cemiyeti'nin" kurulmasını teklif etti ve bu teklif kabul olundu.[258] Başka bir deyişle Redd-i İlhak Cemiyeti, Wilson Prensiblerine mebnî bir teşkilattır.

20 Mart 1919. *Star Tribune* ve *The Philedelphia Inquirer* nam gazetelerin aktardıklarına göre *Amerikalı bir muhabire konuşan Yunan başbakan Venizelos, Balkanlardaki halkını geri istediğini belirterek bölgedeki nüfusun ağırlıklı olarak Yunan olduğunu öne sürmüş ve Trakya'nın tümünün Yunanistan'a katılması gerektiğini söylemiştir*.[259]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Modern Yunanistan'ın büyük devlet adamı Venizelos katılımcı olmamasına rağmen Paris Barış Konferansı'nın en önemli figürlerinden biri*dir. *Venizelos, İstanbul'un binlerce yıldır Yunan İmparatorluğu'nun başkenti olduğunu, şehrin ABD'nin kontrolünde olmasına kendi yurttaşlarının güvenliği açısından olumlu baktığını ifade etmiştir*. *Türklerin yönetimi altındaki her yerde katliam yaptıklarını, savaş boyunca 300.000 Yunanlının, yaşadıkları yerlerden sürgün edildiğini ve Türk egemenliğine son verilmesi gerektiğini söylemiştir*. *Venizlos, Marmara Denizi'ndeki adalarda Yunan nüfusun yoğunluğuna dikkat çekmiş ve adaların Yunanistan'a devredilerek Ege ve Akdeniz Bölgesi'nin de Yunanlılara ait olması gerektiğini öne sürmüştür*.[260]

22 Mart 1919. *Amerikan delegasyonundan Albert Lybyer* Yunan ve Arnavutluk Meseleleri Komitesi raporunu *okuduktan sonra, batı Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasına tamamen karşı çıkan bir rapor sundu*.[261]

> Amerika Birleşik Devletlerinin Anadolu'da hiçbir toprak talebi yoktu. Başkan Wilson'un Yunanistan'ın Türkiye'den toprak talepleri karşısındaki durumu rum halkı Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak ve İtalyan işgalinden sakınmak üzere, meşhur prensiplerine de uyan bir çözüm yolu aramaktan ibaretti. Şahsen italyanları pek sevmediği için, yunan istekleri karşısında daha yumuşaktı. Bununla beraber Wilson'un müşavirleri çok ihtiyatlıydılar. Yukarıda sözünü ettiğim Petrakopulos'un hatıralarından bir kısmı daha okuyalım: Petrakopulos "Bir sabah otele dönerken Venizelos'a rastladım, diyor; Amerikan heyetinin kaldığı otele kadar birlikte yürümemizi rica etti. İşlerin nasıl gittiğini sordum, Anadolu konusunda amerikalıların muhalefetiyle karşılaştığını söyledi. Anadolu'da yaşamış ve çalışmış amerikan misyoner'lerinin amerikan hükûmetini bize karşı kışkırttıklarını anlattı. Ama, diye devam etti; amerikan delegasyonunu, Anadolu'da haklarımız bulunduğuna ve oraya ordumuzu gönderme müsaadesinin bize verilmesi gerektiğine inandırmayı başaracağımı ümid ediyorum."[262]

Louis Edgar Browne'nin Romanya'yla alakadar haberi, *Western Union aracılığı ile News Chicago*da yayınlandı. Browne, İstanbul'a muvasalat ettikten sonra, *bir aralık Bulgaristan'a ve Romanya'ya gitmiştir. Bu ülkelerdeki Bolşevik eğilimleri ve halkın içinde bulunduğu yoksulluğu anlatan haberler hazırlamıştır*.[263]

23 Mart 1919. *Amerikan Barış Delegasyonunun bilgi isteyen bir baş vurması üzerine İstanbul'daki Amerikan Kurulu, 23 martta gönderdiği telgrafta şöyle demektedir: "Anadolu içinden güvenilir pek az haber alınmaktadır; çünkü, buralarda askerî ajanlar, konsolosluk ajanları yoktur. Bununla birlikte, İstanbul'a gelmiş bulunan bazı bilgilere göre, büyükşehir ve kasabalar dışında kalan bütün Türkiye'de pek büyük karışıklıklar vardır. Merkez Hükümeti zayıftır, ciddî ve ağır karışıklıklarda düzeni koruyabilecek durumda değildir. Barış Konferansı, bu yerler halkının memnun olmayacağı kararlar*

[258] Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1977, c. 1, s. 171.
[259] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 158.
[260] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 112.
[261] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 75, sonnot 4.
[262] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 51-52.
[263] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63, dipnot 61.

alırlarsa böyle karışıklıklar olabilir." Rapor: "Konsoloslar eski yerlerine ve görevlerine dönmelidir. Özellikle izmir, Sivas, Adana ve Halep'te konsolosluklar yeniden açılmalıdır," diye bitmektedir.[264]

> İstanbul'daki Amerikan Komisyonu, Paris Barış Konferansı'ndaki Amerikan delegelerinin isteği üzerine Anadolu'daki aşayişsizlik konusunda bir telgraf gönderdi: Anadolu içinden güvenilir pek az haber alınmaktadır. İstanbul'a gelen bazı bilgilere göre, büyük şehir ve kasabalar dışında kalan bütün Türkiye'de pek büyük karışıklıklar vardır. Hükümet zayıftır, ciddi ve ağır karışıklıklarda düzeni koruyabilecek durumda değildir. Konsoloslar, eski yerlerine ve görevlerine dönmelidir.[265]

24 Mart 1919. Paris Sulh Konferansı İngiliz murahhas heyeti kâtibi Harold Nicolson'un günlük kaydı: *Aşağı indim ve Mezes'le görüştüm. Onun delege başkanlığı da sadece ünvandan ibaret. Küçük Asya konusunda anlaşıyoruz -Ayvalık'tan Selçuk'un kuzeyine kadar bir yarım daire. Bu da bir şeydir...*[266]

25 Mart 1919. Harold Nicolson'un günlük kaydı: *Mezes'le görüşmelere devam ediyorum. Kuzey Epir'le ilgili konuşuyoruz. Benim önerim, Yunan mandasıyla birlikte Milletler Cemiyeti denetiminde özerklik. Bu onu bayağı korkutuyor...*[267]

Yunanlılar'a uzun süreden beri karşı çıkan Westermann, 25 Mart tarihinde Mezes'e şunları yazmıştır:

> Geçen akşamki konuşmamızdan edindiğim izlenime göre Amerikan temsilcileri, Başkan Wilson ve Albay House ya da sadece Albay House, Yunanlılar'a İzmir civarında belli bir toprak parçası verilmesine yönelik İngiliz-Fransız teklifini kabul etmişlerdir. Net olarak ne Başkan Wilson'ın, ne de Albay House'un ismi anılmamıştır ama, konuşmada geçen "üst düzey yöneticiler" ifadesi izlenimimi doğrular niteliktedir.
>
> Bu karar, Amerikan delegelerinin Komisyon'da Yunanistan'ın talepleriyle ilgili tutumunun tersine bir yaklaşımdır. Görüşmemizden anladığım kadarıyla bu karar değişikliğinin nedenleri şöyle sıralanabilir: 1) uluslararası siyasi durumun gereklilikleri ... Ve 2) anlaşılıyor ki Yunanistan'ın istekleriyle ilgili iki ayrı taraf oluşmuştur; bu durumda da komisyonumuzun üyeleri Yunan tarafına benden daha çok inanmaktadır.[268]

26 Mart 1919. Harold Nicolson'un günlük kaydı: *Türkiye'nin nasıl paylaşılacağını ayrıntılarıyla konuşuyoruz...*[269]

Salt Lake Tribune gazetesi "Türkler Avrupa'ya Güvenmiyor ve Amerikan Kontrolü İstiyor" başlıklı haber neşretti. *İstanbul'da İngilizce bilen bir grup Türk'ün konferans düzenlediği ve bu konferansta Amerikan kontrolünün istendiği belirtiliyor. Konferansta, Amerikan denetimi altında herhangi bir dış müdahale olmadan, tam bağımsızlık ve tam eşitliğin her sınıftan insana sunulması halinde, Ermeni, Rum ve Suriye sorununun da ortadan kalkacağı duyuruluyor. Ancak abartılı Ermeni iddialarının kabulü halinde sekiz milyon Müslümanın bir milyon Hristiyan'ın yönetimi altına gireceği ve bunun da daha çok sorun yaratacağı uyarısı yapılıyor*.[270]

27 Mart 1919. Paris Sulh Konferansı Dörtler Konseyince Suriye'ye tahkikat heyeti *gönderilmesi kararının hemen ardından Wilson kendi temsilcilerini belirlemişti: Charles Crane ve Henry King. Bu karar, Amerikan Komisyonu Murahhas Vekilleri'ne danışılmadan verilmiş ve daha sonra Henry White tarafından kendilerine iletildiğinde, "Herhalde Suriye hakkkında hiçbir şey bilmedikleri için bu iki kişi Başkan tarafından özellikle göreve uygun bulundu," yorumu yapılmıştır*.[271]

---

[264] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 168-169.
[265] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 182.
[266] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 64.
[267] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 64.
[268] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 66.
[269] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 64.
[270] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 61.
[271] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 60, sonnot 6.

Harold Nicolson'un günlük kaydı: *Özerk bir Epir için plan hazırlamaya çalışıyoruz. Venizelos, Albay House'un Küçük Asya'daki Fransız-İngiliz sınırını Birleşik Devletler'in kabul edeceğini ima ettiğini söylüyor. Mezes bundan hoşnut...*[272]

Müttefik fevkalâde komiserler içtima ediyorlar. Toplantı tutanağına göre *1919 yılının ilk aylarından itibaren işgal altındaki İstanbul'da Amerikan Donanma Radyosu'nda yayınlanan haberler gazetelerde yer bulmaya başlamıştı. Bu haberlerin Amerikan savaş gemisi Scorpion'daki Amerikan denizcileri tarafından yerel basına verildiği tespit edildi. Amerikalıların, Türkler lehine yayın yaptığı iddiasıyla bu tür haberler Yüksek Komiserlere jurnallenmekteydi. Yüksek Komiserler Hohler'in ileri sürdüğü düşünceler doğrultusunda bu tür haberlerin de sansüre tabi tutulmasına karar vererek durumu Amerikan Yüksek Komiseri Bristol'a dostça bildirdiler*.[273]

Paris Sulh Konferansı ABD Komisyonu, Washington'a rapor gönderdi:

> Bir süre önce, (ABD) Dışişleri Bakanı Robert Lansing, Türkiye'nin Ege illerinde ikamet eden halkın ne gibi bir yönetim sistemi dilediğini öğrenmek istemişti. Barış konferansına katılmış olan ABD temsilcilerinden M. Hecks, bu konuyla ilgili olarak şu bilgiyi Washington'a iletmişti: "Rum halkı, Yunanistan'la birleşmek konusunda oybirliğiyle karar almış görünüyor. İzmir bölgesindeki birçok Rumlar, geçmişte Yunanistan'a göç ederek orada çeşitli mesleklerde Yunanlılarla rekabete girişmede epey başarılı olmuşlardı. Şimdiki durumda, Türkiye'nin Batı sahilindeki Rumlar, Helen Greklerinden daha girişken bir unsur olduklarına ve kısa bir süre içinde, Grekler arasında önderlik seviyesine erişeceklerine inanıyorlar. Bu bölgelere gelmiş olan yabancılar, bölge Yunanistan'a ilhak edilirse, Grekler dışında her toplumun ticaret özgürlüğü ve gelişmeden yoksun bırakılacağına inanıyorlar. İzmir ilinde çoğunluğu oluşturan Türk halkı, bu bölgenin Yunanistan'a ilhakına pek doğal olarak karşı çıkmaktadır. Bu bölgedeki Amerikan ve İngiliz eğitimcileriyle misyonerler, orasının Yunan yönetimine verilmesinin, bölgenin en iyi çıkarları yararına olmayacağı görüşünde birleşmişlerdir. Nüfusun *Levanten* olarak nitelendirilen az sayıda ama etkili olan işadamları, burasının İtalya'nın denetimine verilmesini destekliyorlar. Bu, hiç de gayritabii değildir, çünkü Levantenlerin çoğunluğu İtalyan kökenlidir. Yerel halkın çoğunluğu, görünüşte, burada Amerikan güdümü kurulmasını destekliyor. Öte yandan, Rumlarla/Greklerle Türkler arasındaki durum epey gergindir ve herhangi bir anda kan dökülmesine neden olabilir."[274]

[272] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 64.

[273] FO, 371/4155, 58429; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 479.

[274] *ABD Arşivi*, NARA 8700/136; Aktaran: Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 40-41.

Fotoğraf. *USS Scorpion* Savaş Gemisi, 7 Temmuz 1920 (Wikipedia).

29 Mart 1919. İstanbul matbuatından *İleri* gazetesi: *Amerika'dan şehrimize dün külliyetli miktarda gaz yağı gelmiştir*.[275]

Woodrow Wilson'un özel kalemi Albay House ile Faysal-Lawrence ikilisi mülakat ediyorlar:

> BAŞKAN'IN Suriye'ye bir araştırma kurulu gönderilmesi önerisi, ilgililer arasında olumlu ve olumsuz tepkilerle karşılaştı. Araplar çok memnundular. Faysal, Wilson'a yazdığı 24 mart tarihli mektupta, bir komisyon kurulmasından ötürü minnetlerini bildirdi. Faysal, "bu, Araplara savaşı kazanmış olanların zafer naraları arasında kendi seslerini duyurma olanağını sağlayacaktır," diyor ve kendisinden bir görüşme dileğinde bulunuyordu. Wilson, bu sırada Arapların önderini kabul edemeyecek ölçüde doluydu. Fakat, beş gün sonra, House, Grilion'da Faysal ile görüştü ve bu görüşmede T. E. Lawrence tercümanlık yaptı. Faysal, Suriye'ye gitmek üzere olduğundan Allaha ısmarladık demeye geldiğini söyledi. House, Suriye'ye bir kurul gönderilmesi konusunda ne düşündüğünü sordu. Faysal, bunun düşünebildiği en iyi davranış olduğu karşılığını verdi, sözü, İngilizleri seçtiğine, ancak İngilizler ile Fransızlar arasında bu konuda bir sürtüşme olduğuna göre, acaba, Amerika bu Mandaterliği kendi üzerine alamaz mı sorusuna getirdi. House, bu konuda şüpheli olduğunu söyleyince Faysal, "bir Fransız Mandasını kabul etmektense, Araplar ölümü seçeceklerdir," dedi. Lawrence, İngilizlerin bu işi üzerlerine alamayacaklarını leri sürerken House'un da bu konuda cesaret vermez durumu değişmedi. Bundan sonra Faysal, Ermenistan Mandası hakkında Amerikan planını öğrenmek istedi. House, "bu noktada herhangi bir şey söyleyemem." dedi.[276]

30 Mart 1919. *Yunan arazi isteklerini incelemekle görevli* Yunan-Arnavut Komisyonu, tahkikatını rapor olarak kaleme aldı. Buna göre *"İzmir'in ve arka bölgesi"nin Yunanistan'a verilmesi kabul ve tavsiye* edilmektedir.[277]

ABD'li tetkik encümenleri Başkan Woodrow Wilson'dan farklı mütalaa ediyorlardı:

> Fransa ve İngiltere, Venizelos'un istediğinden daha küçük olmakla birlikte Yunanistan'ın batı Anadolu'da büyük bir bölgeye sahip olması konusunda anlaşmışlardı. Amerikalılar anlaşmaya yanaşmamışlardı, çünkü

[275] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 188.
[276] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 143-144.
[277] Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 1989, c. 1, s. 23; Tevfik Bıyıklıoğlu. (2000). *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)* (N. Uğurlu, haz.) içinde (s. 16). İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

> ellerindeki istatistikler İzmir kentinin dışında her sancakta Yunanlıların azınlıkta olduğunu gösteriyordu ve İzmir bölgesinin iç bölgelerden ayrılmasını ekonomik nedenlerle uygun bulmuyorlardı. [..] Bununla birlikte, mart sonlarına doğru Amerikalılar, Anadolu'da Yunanlılara bir bölge verilmesinin uygun olacağı fikrine yanaşmış göründüler.[278]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İngiltere ve Fransa, Anadolu'da oluşturulması düşünülen manda yönetimi ile ilgili Amerika'nın aktif rol oynamasını tercih ediyor. Manda yönetimine dahil olma konusunda Başkan Wilson, istekli olmasına karşın senato ve kamuoyu bu fikre karşı mesafeli ve şüpheli*dir. *Ermenilerin vesayetinin üstlenilmesi yönünde de Amerika henüz bir adım atmadı*.[279]

Mart 1919. *Amerikan basınında Türklerin kötü gösterilmediği bir haber neredeyse yok gibi*dir. "*Current History" dergisinde "The London Morning Post" gazetesine dayandırılarak "Türkiye'deki Rum Katliamı" başlıklı uzun bir makale yayımlanmış ve Ermenilerde olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı'nda Türkler ve Almanların bir Rum katliamı organize ettikleri öne sürülmüştü*r. *Buna göre Anadolu ve Trakya"da yüzbinlerde Rum'un sürgün ve katliamlarda öldüğü iddia ediliyor*.[280]

1 Nisan 1919. *Albay House 7 Mart'ta Lloyd George'a, Amerika'nın İstanbul, Boğazlar ve Ermenistan mandalarının yanı sıra "Anadolu'da genel bir nezaretçilik" yaklaşımını kabul edeceğini duyur*muştu. *1 Nisan'da House'ın bu sözlerinin Wilson tarafından açıkça inkar edilmesi ve başkanın Küçük Asya'da bir Yunan bölgesi olmasına yönelik Yunan Komitesi önerisini kabul etmesi üzerine, Dörtler Konseyi'nde genel prensipler yeniden düzenlendi. Bu sefer varılan karara göre, Türkiye'nin barış antlaşmasından öğreneceği, sadece, elinden alınan toprakların nereler olduğuydu. Ayrıca, Yunan bölgesinin sınırları da, "batı sahilindeki limanları açmak için etnografik limitlerin ötesine taşınacak"tı. Büyük güçlerin Anadolu'yla ilgili nihai kararları ne olursa olsun, Türkiye'den buna uyması istenecekti. Anadolu, bağımsız bırakılmaması durumunda, İstanbul ve Boğazlar dışında bir manda hakimiyetinde olacaktı*.[281]

The Evening Sun gazetesinin haberine göre *Paris Barış Konferansı'nda Venizelos'un ilettiği taleplerin büyük oranda kabul edildiğine dair bir mektup Pazar ayininden sonra Patriklik tarafından İstanbul'daki tüm kiliselerde okunmuş, Rum cemaati ise bu durumu sevinç gösterileriyle kutlamıştı*r. *Bununla yetinmeyen bir takım Rum çeteler ise sokaklarda nümayiş çıkarmış, bu olaylar ertesi gün de sürmüştü*r. *Dolayısıyla İstanbul'daki Türkler, Rumların bu tutumundan rahatsız olmuş, iki kesim arasında yaşanan gerginlik nedeniyle İstanbul Hükümeti bir uyarı ve itidal mesajı yayınlayarak; "Pazar günü toplanan ve dini vecibelerini yerine getirmesi gereken Rumların bunun yerine kilisede siyasi etkinlikte bulunmalarının başkentte panik yaratan dedikoduların yayılmasına sebep olduğuna" dikkat çekmiştir*. *İstanbul'da yaşanan bu gelişmelere ek olarak Yunan askeri yetkililerinin Girit adasından 40 kişilik jandarma grubunu başkente getirmesi ise durumu daha da kötüleştirmiş, Türk Hükümeti olayı protesto ederek mütarekenin ihlal edildiğini İtilaf Devletleri'ne iletmekle yetinmiştir*.[282]

2 Nisan 1919. Louis Edgar Browne, *bir ay İstanbul'da kaldıktan sonra, 2 Nisan Çarşamba, Amiral Mark Bristol Bayrak gemisi Nahma ile öğleden sonra 13.00'te İstanbul'dan ayrılmış*tır.[283]

4 Nisan 1919. L. E. Browne, Odessa'ya muvasalat etti.[284]

---

[278] Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, 2002, s. 112-113.
[279] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 101.
[280] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 81.
[281] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 82.
[282] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 81.
[283] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.
[284] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63.

5 Nisan 1919. *The Seattle Star* gazetesinin haberine göre *Hint Müslümanları bu isteklerini sadece bir bildiriyle iletmemiş aynı zamanda Hindistan'da protesto eylemleriyle birlikte İngiliz Dışişlerine tepkide bulunmuşlardı. İstanbul'un bir Müslüman şehri olarak kalmasını istedikleri bir mesajda ise şöyle diyorlar*:

> İstanbul, Müslüman olan kurumlarla donatılmış ve her köşesi inanç abideleriyle sarılmıştır. Nüfusu baskın bir şekilde Türk ve Müslümandır ve bu durum son dönemde Avam Kamarası tarafından da kabul edilmiştir. Asya'da Suriye'nin kuzeyinden başlayarak Ege ve Karadeniz kıyılarıyla birlikte Azerbaycan sınırlarına kadar yaklaşık 19-20 milyonluk insan nüfusu ağırlıklı olarak Türk ve Müslümandır. Trakya'da da durum aynıdır. Biz tüm bu bölgelerin başkent İstanbul ile birlikte Türk milletine bırakılmasını saygıyla arz ediyoruz.[285]

6 Nisan 1919. ABD'li gazeteci-istihbaratçı Louis Edgar Browne'nin *Odessa'dan 6 Nisan 1919'da "Chicago Daily News"a gönderdiği özel haberinde [ancak, bu haber "Chicago Daily News"ta yayımlanmamıştır], Odessa'ya, Fransızların gelişine neden olan Bolşevik yayılmacılığına karşı Fransızların, Bolşevikleri, Rusya'dan silip süpürmek için oluşturulacak gönüllü askeri birliklerin çekirdeğini oluşturduklarını ve Bolşeviklere karşı "Asil Rusların bir araya gelmelerinin beklendiğini" yazıyor. Yine 6 Nisan'da Odessa'da yazılmış bir diğer raporunda; Bolşevikler hariç, şehir halkının panik içinde olduğunu, yüzlerce Rus sivilinin Amerikan Konsolosluğu'nu kuşattıklarını ve Konsolos Jenkins'e, Odessa'dan ayrılmaları için yalvardıklarını belirtiyor ve "… Fransızlara yardım eden ya da Bolşeviklere karşı olan her Rus, Bolşeviklerin eline düşmekten korkuyor ve herkes buradan ayrılmak arzusunda" diyor. L.E. Browne, 6 Nisan tarihli bir diğer haberinde, Fransız garnizonu henüz Odessa'dayken, Sovyet Bolşeviklerinin şehri teslim aldıklarını ve mültecilerin içinde bulunduğu ağır şartları bildiriyor. Haberin devamında ise; "…Amerikan Konsolosu Jenkins de tahliyeye katıldı. Tahliye devam edilmezse yüzlerce Rus muhtemelen ölecek ya da Bolşevik subayların ellerine mahkûm olacak. Jenkins'in yardımı ile Bristol'ün bayrak gemisi Nahma'ya aileler gece demeden gündüz demeden bindirildi… Amerikalılara karşı, bu insanların minnet duyguları var" yorumunu yapıyor*.[286]

7 Nisan 1919. *The Washington Times* gazetesinin haberine göre *Yunanistan'ın 98. bağımsızlık kutlamaları kapsamında Washington'da toplanan yaklaşık dört bin kişilik Yunan kökenli grup adına Paris'te bulunan Başkan Wilson'a bir mesaj gönderilmiştir*. Mesajda, *Amerikan bayrağı ve başkanın liderliği altında otokrasi baskısında yaşayan küçük milletlerin özgürlüğü için savaşmış olan Yunan kökenli Amerikalılar, 466 yıldır özgürlükleri için savaşan İstanbul, Trakya, Trabzon ve Anadolu'nun artık Türkiye'nin ıstıraplı boyunduruğuna bırakılmamasını, özgürlük ve demokrasi için kardeş Yunanistan Krallığına bağlanmasını talep ediyor*.[287]

L. E. Browne, Odessa'dan mufarakat etti.[288]

8 Nisan 1919. Browne, Sivastopol'a muvasalat etti.[289]

11 Nisan 1919. *L. E. Browne, Fransız tahliyesinin başladığı 11 Nisan'da, Sivastopol'den ayrılmış*tır.[290]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Enver'in 100 000 kişilik ordusu*.[291]

12 Nisan 1919. Browne, *12 Nisan öğleden sonra 15.30 civarında İstanbul'a varmıştır*.[292]

---

[285] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 51.
[286] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 63-64.
[287] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 79.
[288] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 64.
[289] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 64.
[290] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.
[291] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 89.
[292] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.

13 Nisan 1919. *The New York Times* gazetesinin haberine göre *Amerika'daki Federal Hristiyan Kiliseleri Konseyi adına Başkan Yardımcısı ve Beyaz Saray sözcüsüne bir muhtıra gönderilmiş, Amerikan hükümetinden Türk idaresinin Avrupa'dan dolayısıyla İstanbul'dan kaldırılması ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıkların refahını sağlama konusunda sorumluluk üstlenilmesine dair istekte bulunulmuştur*.[293]

The New York Times gazetesinin haberinde *Türkiye haritası yayımlanmış, Paris Konferansı'ndaki Yunan talepleri haritaya yansıtılmıştır*. *Buna göre, Batı Anadolu, Trakya'ya ek olarak Sinop, Samsun, Trabzon, Batum, Amasya ve Sivas'ın içinde bulunduğu Karadeniz Bölgesi "Pontus Cumhuriyeti" ismiyle gösterilmekte*dir.[294]

13 Nisan 1919 tarihli muhtırasında, *Sivastopol'deki Bolşevik propagandalarından, bazı Fransız askerlerinin de etkilendiğini belirten L.E. Browne, Bolşeviklerin ilanlarından bahisle, "Niçin tek başınıza mücadele edeceksiniz? Bolşeviklere karşı silah kullanmayın. Ekmek, Aş ve Eşitlik İçin Sovyet'i Selamlayın" şeklinde, Sivastopol Devrimci Savaş Komitesi imzalı duvar ilanlarının, bir Amerikalı için hiçbir şey ifade etmeyeceğini, oysa Şark'ta yaşayan yoksul ve çaresiz insanları, hatta Fransız denizcileri dahi nasıl etkilediğini gözlemlerine dayanarak ifade ediyor*. *L.E. Browne'a göre, Bolşevizme olan bu sempatiye karşı, önlem olarak Rusya dahil, Bolşevizm saplantısı olan diğer ülkelerde önyargısız olarak Bolşevik eğilimlerin nedenleri incelenmeli*dir. *Ona göre, silahlı direnmeyi ileri sürenler, akıllarında şunu tutmalılar ki, Kızıl Ordu'ya karşı gönderilen bütün güçler, son derece dikkatli seçilmeli*dir, *aksi takdirde bu tahrip edici gücü durdurmak yerine "ateşe benzin dökülmüş olunacaktı"*r. Browne, *11 Nisan Cuma günü Sivastopol'ün de tahliyesinin başladığını vurguluyor*.[295]

14 Nisan 1919. ABD Başkanı Woodrow Wilson, İtalya Başvekili Orlando'ya "Wilson Hattı"nı takdim etti. Buna göre *Dalmaçya'nın tamamı ile adalar Yugoslavya'ya, Lissa, İtalya'ya veriliyor*; *Fiume, Yugoslavya gümrük sistemi içinde otonom hale getiriliyor*. *Orlando, Wilson'a bu çözümü kabul etmeyeceğini söyledi*.[296]

17 Nisan 1919. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türk İmparatorluğu'nun parçalanması ile ilgili çok büyük bir belirsizlik vardı*r. *İstanbul'un geleceği ile ilgili hiçbir detay henüz belirlenmemiş*tir. *İngiltere, Fransa ve İtalya Avrupa'ya özgü kıskançlıklarını bir yana bırakarak, Türk Başkenti'nin yönetiminde Amerika'nın da söz hakkı olmasını kabul etmiş*tir. *Sadece Türkiye ile ilgili değil konferansa konu olan diğer ülkelerle de, antlaşma en erken ve en iyi ihtimalle haziran ayında olabilecektir*.[297]

ABD'de münteşir *Star-Gazette*nin haberine göre *İngiliz Amiral Webb İzmir'deki duruma yönelik Türk ve Rumların birbirinin boğazını sıkmaya hazır olduklarını, tüm ülke genelinde asayişsizliğin kol gezdiğini, İttihat ve Terakki'ye bağlı Jön Türklerin bölgede yeniden kuvvetli bir hareket planladıklarını öne sürmüştür*.[298]

ABD'de münteşir *Times Herald* gazetesi: *İzmir bölgesi eşkıyaların elinde*.[299]

18 Nisan 1919. Robert Kolej Müdürü Dr. Gates, İngiliz Fevkalâde Komiserliği Siyasî Müsteşarı Thomas Hohler'e mektub: *Türkler, bağımsız bir Ermenistan kurulursa, bunun sınırları içinde kalacak Türk nüfusu*

[293] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 55.
[294] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 79.
[295] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 64-65.
[296] Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, 2002, s. 86.
[297] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 112-113.
[298] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 85.
[299] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 85.

*Ermenilerden merhamet görmiyece*ktir. *Barış Konferansı, kurulacak Ermenistan'ın yönetimini büyük devletlerden birine devretme*lidir.[300]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor. *İtilaf güçlerinin, ABD'nin farklı ulusların sorumluluğunu alması için coşku ve fikir birliği içinde olmasının, gelecekte ABD'nin dünyadaki yerinin ne olacağı ile ilgili yeni gelişmelere yol açtığı belirtilmiştir. Şu ana kadar teklif edilen mandaterlik önerilerinin İstanbul dahil tüm Türk toprakları, Ermenistan, Arnavutluk ve Meksika'yı kapsadığı, Başkan Wilson'un barış konferansı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması durumunda ortaya çıkacak alanın tümünü olmasa da, önerilen İstanbul mandasına çok ciddi önem verdiği ifade edildi*.[301]

The Houston Post gazetesi yazıyor: *İzmir'deki durumun ciddiyeti her saat artmakta*.[302]

19 Nisan 1919. Paris Sulh Konferansı Dörtler Şûrası içtima ediyor. İtalya'nın Adriyatik kıyındaki talebleri, Müttefik bloğunda ayrışamaya sebeb oluyor:

> 19 nisan'da, Orlando, Dört'ler Konseyi'ne, Adriyatik'in Slavca konuşulan bölgelerinin İtalya topraklarına katılması konusunda bazı istekler sundu. Bu istekler içinde Fiume, Dalmaçya kıyılarında bazı adalar ve asıl Dalmaçya kıyıları vardı. Öteki Başbakanlar İtalyan isteklerine karşılık vermeyi Wilson'a bıraktılar. Wilson, İtalya'nın stratejik sorunlarını bir anlaşmaya dayanak tutmayı kabul edemeyeceğini bildirdi; bu tip düşünüşler ve hesaplar, 1815'den beri uluslararası ilişkileri çürüten düşünüşlerdi. Bu, geçmiş yüzyılın içinde, ulusları birçok savaşlara, sonunda da bir dünya savaşına sürüklemişti. Böyle bir anlaşmayı Amerikan milletine sunamazdı, çünkü, sadece reddedilirdi. Clemenceau, ve Lloyd George, eğer İtalyanlar geçerliği üzerinde direniyorlarsa, kendileri de Londra Antlaşması'na bağlı kalmayı onayladıklarını, ancak, Adriyatik konusunda Wilson'u desteklediklerini söylediler. İtalyan lider, tarafsız kalmak için Avusturya-Macaristan tarafından verilmesi kabul edilenden daha azı ile İtalya'ya geri dönemeyeceğini ve bu yüzden meslektaşlarının tutumunu ve Konferans'ın kararını kabul edemeyeceğini söyledi. Bununla birlikte, Konferans vereceği karar için Londra Antlaşmasını temel alırsa, Fiume konusunu ileriye bırakmak kaydıyle kendi arkadaşları olan İtalyan delegeleriyle konuşmaya hazır olduğu ve kararlarını konseye bildireceği karşılığını verdi. Wilson bunu kabul etmedi." İngiltere ve Fransa adına buna cevap veremem, ama, ben gizli antlaşmaların, barış anlaşmalarına temel alınacak ilkelerle bağdaşacağını kabul edemem," dedikten sonra, "ben anlaşmayı eleştirmek istemiyorum, fakat Avusturya ile yapılacak anlaşmanın Almanya anlaşmasından ayrı ilkelere göre yapıldığını görmek istemem," diye devam etti. Kendisi, Konferans'ın, içinde gizli antlaşmaların yer almayacağı yepyeni bir düzen yaratılacağı yolunda dünyaya verdiği sözlerle bağlıydı. Bir gizli antlaşmanın, Londra Antlaşması'nın İtalyan istekleri için alınan kararlara dayanak tutulduğunun görülmesi, A.B.D.'yi içinden çıkılmaz bir duruma sokacaktı. Bu bakımdan, bütün bunlara karşı çıkma nedenlerini, ve karşı çıkma zorunluğunu dünyaya açıklamak, anlatmak, kendisi için vazgeçilemez bir ödevdi.[303]

The Los Angeles Times gazetesinin haberine göre *Amerikan yardım kuruluşu görevlileri ve misyonerlerin yaptığı açıklamalar yüzbinlerce Ermeni'nin sürüldüğü veya katledildiği, ateşkes imzalanmasına rağmen bu vahşetin hala devam ettiği yönünde*dir.[304]

The Los Angeles Times ve *Star Tribune* nam gazetelerin belirttiklerine *bölgede Ermenilerin yaşadıkları trajedilerden bahseden bir Amerikan Kızılhaç çalışanı Antep'ten sürülen on binlerce Ermeni'den çok azının geri geldiğini söylüyor ve mütarekeye rağmen Ermenilerin halâ Türkler tarafından katledildiğini öne sürüyor*.[305]

---

[300] FO/3658/68100; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 26.
[301] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 113.
[302] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 85.
[303] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 157-158.
[304] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 62.
[305] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 139.

20 Nisan 1919. Paris Sulh Konferansı Dörtler Şûrası içtima ediyor. İtalyan Başvekil Orlando Fiume meselesinde kat'î tavır içerisinde: *Orlando Konsey'e, "isteklerimizin en azı Fiume'dir ve bunu elde edemezse İtalyan ulusu çok sert bir tepki gösterecek, sorumlulara karşı nefret duyacaktır. Bununla beraber, İtilaf Devletleri Londra Antlaşması üzerinde duruyorlar ve İtalya'nın bu anlaşmadan doğan yükümlülüğünü sürdüreceklerini söylemek istiyorlarsa ve eğer konferans da bütün bu anlaşmaları mahkûm ediyorsa kendisi de verecekleri kararı onaylayacağını resmen bildirebilir," dedi*. ABD Başkanı Woodrow Wilson reddiye babında cevab verdi.[306]

> Sözgelişi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali konusundaki Wilson politikası, İtalyanların Fiume hakkındaki isteklerinin, onun önüne çıkardığı sorunlar bilinmeden anlaşılamaz ve bu incelemede işlenmesi zorunlu olan Fiume kavgasındaki politikasını tam olarak haklı bulmak mümkün değildir.[307]

20 Nisan'a kadar İstanbul'da kalan, ancak ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu bilemediğimiz L.E. Browne, 20 Nisan Pazar günü Kafkaslar bölgesine gitmek üzere gemi ile İstanbul'dan ayrılacaktır.[308]

21 Nisan 1919. Paris Sulh Konferansı Üçler Şûrası içtima ediyor. ABD Başkanı Woodrow Wilson: *...yunanlılar ve diğerleri İtalyanların komşuluğundan çekiniyorlar. Pek orijinal ve saygıdeğer bir kimse olan İstanbul patriği geçen gün beni görmeğe geldi ve bir din adamına yaraşır şekilde üstü kapalı olarak bana, İtalyanlarla komşu olmak ihtimalinden duyduğu endişeyi belirtti*.[309]

> İtalyan hükûmetinin fransız basını üzerindeki etkisine öfkelenen Clemenceau, Yüksek Konseyde bu acıklı duruma ilişme fırsatını kaçırmıyordu. 21 nisan 1919 günü, İtalya konusunda fikir aykırılığına düşen üçlerin tartışmasını görüyoruz: "Başkan Wilson: -Eğer italyanlar görüşlerini yarın açığa vuracaklarsa, ilk yumruğu onların vurmasını beklemiyeceğim... M. Clemanceau: -Yarın bizim gazetelerimizde makaleler okuyacaksınız, ama bunların fransız umumî efkârının sözcüsü olmadığını size temin edebilirim".[310]

Wilson'a göre Türkler *kendi kendini yönetme yeteneğinden yoksun*dur:

> Lloyd George, stratejik nedenlerden dolayı İtalyanlara Fiume dışında, adaları ve Dalmaçya kıyılarını vermeyi önerdi, çünkü, Yugoslavlar, henüz adalar konusuna ilgi göstermemekteydiler ve bu durumda belki öneriyi kabul ederlerdi. Wilson, bir Sırplı ile konuştuğunu ve bu kişinin kendisine, "eğer adalar İtalyanlara verilirse, Sırbistan'da büyük karışıklıklar başgösterecektir" dediğini anlattı. Orlando'nun bulunmadığı öğleden sonraki toplantıda Lloyd George, Clemenceau'nun onayını kazanmış bir karşı görüş ve plan önerdi. **Bu, İtalya'ya, Türkiye Mandaları üzerinde bir pay ayırmaktı. Ancak bu pay, Anadolu'nun birçok yerlerini içine alacak fakat İzmir bölgesindeki Yunan Manda çevresiyle İstanbul ve Ermenistan bunun dışında kalacaktı**. Wilson; "Komşularından her biri İtalya'yı tehdit ediyor, duygusu içinde plan çorbaya çevriliyor. Kendi düşünceme göre, konunun uygulanmasında çok dikkatli olmak gerekir. Çünkü, Konferans hakkındaki inanç, bunun bütün dünya barışını güven altına alacak bir örgüt olduğu ve barışı ürkütecek nitelikte anlaşmalara girmeyeceği, doğrultusundadır," dedi... Bunun üzerine Lloyd George: "İtalya'ya, Manda yerine belki bir etki alanı verilebilir," dedi. Fakat Wilson, buna da güvenemedi. Wilson bakımından, İtalya bu tip yönetimlerde deneme geçirmemiş olduktan başka Yunanlılar gibi etnik yönden bir istek sahibi de değildi. Lloyd George, "İtalyan'lara verilecek bölgelerde kendileri halk üzerinde bir yetkiye değil, ancak ticarî haklara sahip bulunmalıdır." dedi. Wilson; buna da "inanıp güvenemeyeceği" karşılığını vererek, **Türklerin kendi kendini yönetme yeteneğinden yoksun oldukları varsayımına dayanması bakımından, Türkiye üzerine konulacak Mandalar planı, dokunulmadan,**

---

[306] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 158-159. Wilson'un cevabını tamamen iktibas et.

[307] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 418.

[308] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.

[309] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 355, dipnot 1.

[310] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 178.

> **olduğu gibi kalmalıdır,"** dedi. Her halde ve her şeyden önce, İtalyan'lara, hakları olmayan bir şey için ödül vermeye benzer bir düşünüşe katılamayacağını ekledi. [..][311]

Açıklamalı [ÖA1]: Uzunca alıntı. Tamamen iktibas et. Usanıldı, tehir edildi. Sayfa 160-161'i alıntıla.

Harekat-ı Milliyecilerin istinad edeceği prensiblerin sahibi ABD Başkanı Woodrow Wilson, Sulh Konferansı Üçler (İngiltere, Fransa, ABD) Şûrasında iken dedi ki Yunanlılar İzmir'de etnolojik hakka sahiptir.[312] Ona göre *Yunanlıları kendi yurtlarında, her şeyi hâkim yapabilmek için İzmir ve civarının, Yunanistan'la birleştirilmesi* gerekmektedir.[313]

Fransız yarı resmî *Le Temps* gazetesi yazıyor. *Yunan dinî çevreleri ona* [ABD Başkanı Wilson'a], *"Ayasofya'nın kiliseye çevrilmesi ve gerçek sahiplerine verilmesi" için başvurdular*.[314]

23 Nisan 1919. İttihadçı Celâl Nuri'nin (İleri) *İleri* gazetesi: *Cihan mukadderatı ve Amerika: Bütün dünyanın barış ve huzur güvencesi Amerika'dır.*[315]

24 Nisan 1919. Adriyatik kıyısındaki Fiume mıntıkasının hangi devlete aid olduğu meselesinde ABD Başkanı Wilson ve heyetiyle derin ihtilafa düşmüşlük sebebiyle İtalyan Başvekil Orlando ve heyeti, Üçler Şûrasını protesto ederek Paris Sulh Konferansından ve Paris'ten ayrıldı.[316]

> Başkan Wilson'un Adriatik'teki İtalyan iddialarını kamuoyuna şikayet etmesi üzerine, 24 Nisan 1919'da İtalyan heyeti Barış Konferansı'nı terk etmiştir. Fakat daha önce İtalyanlar, Anadolu kıyılarını işgal için bazı hazırlıklar yapmışlardır. 21 Mart'ta Paris'teki İtalyanlar İngilizlere başvurarak Antalya'yı işgal etmek istediklerini bildirmişlerdir. İngilizler, Amerika'dan habersiz olmaz diye bunu kabul etmemişlerdir. Fakat Konya'da esasen bir müttefık kuvveti bulunduğundan oraya bir İtalyan birliğinin gelmesinin sakıncalı olmayacağını söylemişlerdir. 22 Mart'ta Regina Elena gemisi Antalya'ya gelmiştir. Asayiş bozukluğunu bahane ederek 28'inde karaya asker çıkarmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon bunu protesto etmiştir. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un 16 Nisanda bildirdiğine göre İtalyanlar o sırada Fethiye, Bodrum, Kaş ve Alanya'ya çıkarma yapmışlardır. 23 Nisanda Regina Elena Marmaris'e gelip yerel makamlara, buranın ıtalyanlar için ikmal merkezi yapılacağını bildirmiştir. Asıl işgaller 11 Mayıs'ta Bodrum, 12'sinde Marmaris ve Fethiye, 13'ünde Kuşadası şeklinde gerçekleşmiştir.[317]

İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği, Paris Sulh Konferansı ABD Heyetine rapor gönderdi: *İttihat ve Terakki başlıca siyasal güç. Ülke silâhlı adamlarla dolu. Terhis edilen askerler memleketlerine silâh ve cephaneyle gönderilmiş. Eğer Müttefikler Türkiye'yi kontrol altında tutmak istiyorlarsa, Türkiye'ye daha çok asker ve cephane göndermek gereklidir*.[318]

27 Nisan 1919. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Ermenilerin yaşadığı zulüm ve acılar dünyanın her yerinde onlara karşı sempati uyandırsa da ABD, Türklere savaş ilan etmedi. Amerika dışındaki medeni ülkeler Türklerin katliam, zulüm ve işkencelerini önlemek için çaba harcıyor ve geride kalan kurbanlar için mücadele ediyor. Bazılarının beklentisi, Amerika'nın tek başına Ermenilerin sorumluluğunu almasıydı ancak bu durum beraberinde birçok belirsizliği de getiriyor. Lazlar, Kürtler,*

---

311 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. ?.
312 Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 1971, s. 70.
313 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, 2000, s. 16.
314 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 140.
315 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 214.
316 Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, 2002, s. 114-115.
317 Nilüfer Erdem. (2010). *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)* içinde (s. 146, dipnot 339). İstanbul: Derlem Yayınları.
318 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 342.

*Araplar, Yezidiler ve Çerkezlerin de Ermenilerin bağımsız Ermenistan'ı kurmak için talep ettiği sınırların içinde yaşamasından dolayı, Amerika Ermeniler konusunda temkinli olmalı*dır.[319]

Louis Edgar Browne, Tiflis'den İstanbul'a Tuğamiral Bristol'a rapor gönderdi. Browne, *kıtlığın yoğun olduğu Kafkaslar'da, Azeri-Ermeni düşmanlığının yanı sıra, Gürcü-Ermeni düşmanlığının da mevcudiyetinden söz ederek, Kafkaslar'ın üç ayrı düşman Cumhuriyeti'nin, T.W. Wilson'un prensiplerinden hareket ile kendi kendilerin, tanımlama ve ayrı ayrı varlık gösterme ve hür olma hakkı iddia etmelerine rağmen, "sosyalizmin kırmızı bayrağının bu bölgede görüldüğüne" dikkatleri çekiyor*.

28 Nisan 1919. *İstanbul'daki Amerikan Komiseri Lewis Heck, ABD Dışişleri Bakanı'na, Âyan Reisi ve halk arasında "Milli Blok" (Milli Kongre) diye bilinen, Osmanlı Birliği'ni desteklemek için yeni kurulmuş derneğin Başkanı (metinde böyle) Ahmet Rıza Bey'in Amiral Bristol'ı ve kendisini ziyaret ettiğini bildir*iyor:

> Ahmet Rıza Bey, mevcut uluslararası durumda, kendi grubunun ve Türkiye'nin en iyi unsurlarının, gelecek için biricik umudun, belirli bir süreyle güçlü ve tarafsız bir yabancı kontrolü olduğunu kavradıklarını söyledi... Yeni Padişah'a büyük umutlar bağlanmış olmasına rağmen olup bitenler gösteriyor ki, VI. Mehmet, Türkiye'nin yeniden hayat bulmasının yolunu tek başına açacak kadar güçlü bir karakter değil. Durum böyle olunca, Ahmet Rıza Bey ve onunla birlikte çalışan insanlar Amerikan yardımı için bir açık çağrı yapmayı arzuluyorlar... O ayrıca, Büyük Britanya'nın, Mısır gibi bu türden ülkelerde halka iyi bir yönetim getirdiğini ve halkın maddi refahını büyük ölçüde artırdığını, buna karşılık tüm ulusal bağımsızlık duygu ve düşüncelerini bastırdığını, oysa Amerikan Hükümeti'nin, Filipinler'de, ulusal özlemleri bastırmaya girişmeksizin benzeri ölçüde bir maddi gelişme sağladığını söyledi... İngiliz basınında çıkan çok sayıda makalenin Türkiye'de Amerikan mandası fikrinden yana olmalarına rağmen, buradaki çeşitli kaynaklardan öğrendiğime göre İstanbul'daki İngiliz görevlileri Türkler'i bu fikirden vazgeçirmeye ve onların asıl umudunun Büyük Britanya'ya bağlı olduğuna inandırmaya uğraşıyorlar.[320]

29 Nisan 1919. *Konferansın 29 nisan 1919 tarihli toplantısında kabul edilen Milletler Cemiyeti şartının 22. maddesine giren ve Başkan Wilson'un düşüncelerine de uyan, General Smuts'ın 29 ocak tarihinde açıkladığı, mandalar konusundaki karar suretinde şu esaslar belirtilmekteydi: "Eskiden Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bulunan bazı topluluklar öyle bir gelişme derecesine ulaşmışlardır ki, kendilerini tamamen bağımsız olarak idare edebilecek hale gelinceye kadar mandater bir devletin yardım ve tavsiyelerinden faydalanmak şartıyle, şimdiden bağımsız milletler durumuna getirilmeleri mümkündür. Mandater devletin seçimi konusunda herşeyden önce bu toplulukların dilekleri gözönünde bulundurulmalıdır."*[321]

30 Nisan 1919. *22 Nisan'da Batum'a varan L.E. Browne, özel bir trenle, Batum'dan Tiflis'e oradan da 27 Nisan'da Erivan'a gitmiş, Erivan'da Ermeni Papazı Auntronik ve diğer yetkililerle görüşen L.E. Browne, 30 Nisan'da tekrar Tiflis'e dönmüştür*. *Tiflis'te, İngiliz General Beach ile görüşmüş*tür.[322]

ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi, Luther R. Foule'nin makalesini neşretti. Muharrir, *İttihat ve Terakki'nin, Bolşevizm ile işbirliği yapabileceğinden söz* ediyor. Foule: *Türkler, bizi insanlık uğruna hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan bir millet olarak tanımaktadır. …ülkede (Türkiye'de) geçerli olan feci şartlara karşın, herhangi bir Bolşevizm belirtisi görülmemektedir. Bunun başlıca nedeni,*

[319] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 144-145.
[320] U. S. Records 867.00/867; Aktaran: Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 2008, s. 86.
[321] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 57.
[322] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.

kaderci bir insan yığını olup, sürü gibi güdülmekten hoşlanan Türklerin, kendi geleceklerine yön verecek bağımsız bir eylem gücünden yoksun oluşlarıdır.[323]

Nisan 1919. İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiserliği muhtırası: *Hükümetin, Anadolu üzerinde pek zayıf bir denetim kudreti olduğu noktasında yeniden ve kuvvetle duruyor. İttihat ve Terakki Komitesi oradaki başlıca politik güçtür. Ülke silahlı insanlarla, terhis edilmiş, fakat silah ve cephanelerini yanına alarak anayurda gitmiş subaylarla doludur*.[324]

1919 Nisanında Başkan Wilson'a yazılan bir açık mektupta, Stratos ve Kalogeropoulos, Yunan hükümetinin barış konferansında ileri sürdüğü isteklerinin tüm Yunanlıların görüşünü temsil ettiğini onaylıyorlar:

> Tüm Yunan halkı, sadece iç politikaya ilgili herhangi bir görüş ayrılığı dışında, yalnız ulusal istekleri gerçekleştirmek amacını beslemekte ve Helenizmi ilgilendiren Doğu sorunlarının hakça çözümlenmesinin, tek bir ulusal Yunan devletinin kurulması -Bu Yunan Devleti, bugünkü krallık toprakları, Kuzey Epir, İstanbul'la birlikte Gelibolu yarımadasını da içine alan Trakya, Aydın ve Bursa vilayetleri, İzmit ve Çanakkale kazaları, Oniki Ada ve Kıbrıs topraklarından oluşmaktadır- ve Pontus'da özgür bir politika yaşamına kavuşacakları konusunda Yunanlılara güvence verilmesi olduğuna inanmaktadır.[325]

Amerikalı uzmanlar İzmir'e Yunanlıların çıkması fikrine karşı çıksalar da Wilson, Yunanistan'ın Batı Anadolu'da etnik bir hakka sahip olduğunu ifade ederek Nisan 1919'da şehre Yunan çıkarmasına onay vermiştir.[326]

1 Mayıs 1919. Louis Edgar Browne, Trabzon'a muvasalat etti. *Trabzon'da Rum doktor Stephatons ile görüşen L.E. Browne, Trabzon'dan* ayrıldı.[327]

ABD'nin Philedelphia Eyaletindeki Amerikan Siyasal ve Sosyal Bilimler Akademisinde konferans tertiblendi. Abram Isaac Elkus, "Osmanlı Türkleri ve Türkiye'nin Küçük Asya'daki Geleceği" sernameli tebliğini sundu. Elkus, *konuşmasında, yayılmacı eğilimleri önlenerek kendi topraklarında bırakılan Türklerin bir cumhuriyet kurma imkanına sahip olabileceklerini dile getirmiştir. İlaveten tahayyülündeki bu yeni Türkiye'nin federal bir yapıda teşkilatlanmasından yana görüş bildirmiştir*.[328]

4 Mayıs 1919. *EURS İkinci Şubesinden, Onüçüncü Kolordu Kumandanlığı'na yazılan bir telgrafta "…Amerikan heyetlerine hüsnü muamele edilmesi" bildiriliyor*.[329]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Osmanlı Devleti ve bünyesinde yaşayan milletlerin ortak gayreti ve isteği Amerika'nın desteğini almakt*ır. *Amerikan halkı ve hükümetine duyulan sempati, güven duygusunu besliyor ve kaderlerini belirlemek için sadece Amerika'ya umut bağladılar*. *Bu hissiyatın temelinde de Türk ve Amerikan askerlerinin birbirleri ile hiçbir zaman savaşmaması, Amerikan okullarının ve Amerikalıların ülkelerine yaptıkları hizmetlerin, Türkler tarafından kabul görüp, memnuniyetle karşılanması ve diplomatik ilişkilerin zaman zaman kesintiye uğrasa da daima barış ve saygı ilkeleri etrafında devam etmesi* bulunuyor. *Türklerin, Amerika'ya karşı besledikleri güven ve umut,*

---

[323] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 89, dipnot 3.
[324] Laurence Evans. (1972). *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)* (T. Alanay, çev.) içinde (s. 169). İstanbul: Milliyet Yayınları.
[325] Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, 2002, s. 211.
[326] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 249.
[327] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.
[328] Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 10. "Abram I. Elkus, [..] savaş sonrası Türkiye'sine cumhuriyet rejimi ile homojen bir toplum düzenini uygun görürken, Yakın Doğu geneline farklı derecelerde otonomi imkanı sunan Amerikan sistemini önermiştir. [..] Eski büyükelçinin öngörülerini gerçek kılacak ilk adım, aynı sene Amasya'da atılmıştır." (Ertuğrul, 2026, s. 10-11).
[329] *ATASE*, D.286 (112), Kl.77, F.3; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 84, dipnot 85.

*Wilson Prensipleri ile derinlik kazandı. Hatta Türkler, nüfus çoğunluğuna göre kendi kendini yönetme ilkesinin uygulanabilmesi için çalışmalara başladı. Wilson ismi Osmanlı Devleti topraklarında sihirli bir propaganda aracı haline geldi. Öte yandan, Türklerin soru işaretleri ile dolu geçmişleri ve kendileri hakkında yapılan haber ve propagandalar ile yazılan kitaplardan dolayı Amerikan halkının bu konudaki düşünceleri karmaşık ve belirsizdi*r.[330]

Browne, İstanbul'a muvasalat etti.[331]

5 Mayıs 1919. Paris Sulh Konferansı Üçler Şûrası içtima ediyor. Britanya Başvekili Lloyd George, ABD askeriyesini İstanbul'a çıkartmaya çalışıyor. ABD tarafı olumsuz:

> [..] konseye, İtalyanların Güney Anadolu'da kendi işgal bölgelerini genişlettikleri ve oraya yeni birlikler gönderdikleri haberi ulaştı. İtalyanların İzmir'i işgal niyetinde oldukları ve karaya çıkarılacak birliklerin hazır bulunduğu söylentileri vardı. General Wilson, 5 mayıs'ta, İtalya'nın davranışları hakkındaki raporunu konseye verdi. Lloyd George, İtilâf Devletleri işgal yönetiminin, İtalyanların bu çaba ve davranışlarını gözetlemelerini istedi. **"Günün birinde İtalya Anadolu'yu eline geçirmiş bulunursa, işgalden sonra kendilerini oradan atmak zor olacaktır."** Türkiye Mandalarıyle ilgili sorun oraya bir komisyon gönderilmesine karar verilmiş bulunmaması nedeniyle bir çözüme bağlanamamıştı. Kendi düşüncesine göre, ilk önerisinde ileri sürdüğü, "işgal kuvvetlerinin yeniden düzenlenmesi ve ayarlanması konusuna dönmek gerekiyor," dedi. **A.B.D. birlikleri İstanbul'a ve Ermenistan'a, İngiliz birlikleri Kafkasya'ya, Fransız birlikleri Suriye'ye Yunan birlikleri de İzmir'e gönderilmelidir. Wilson, buna katılmadığını ve Amerikan birliklerinin gönderilmesinden bir yarar elde edileceğinden şüphe ettiğini söyledi**. Sonunda General Bliss'in General Wilson ile görüşerek Türkiye'deki askerî durumun açıklığa kavuşturulmasının sağlanması uygun bulundu.[332]

General Bliss, Britanya Genelkurmay Başkanı Feldmareşal Henry Hughes Wilson'a, *Kongre'nin İstanbul ve Ermenistan'a Amerikan birlikleri gönderilmesine asla izin vermeyeceğini söyledi*.[333]

6 Mayıs 1919. Paris Sulh Konferansı Üçler Şûrası saat 11:00 itibarıyle içtima ediyorlar. -Britanya Başvekili Lloyd George: …*Bence M. Venizelos'a birliklerini İzmir'e göndermesini bildirmeliyiz*... -ABD Başkanı Woodrow Wilson: *Niye derhal çıkarma yapmalarını söylemiyoruz? Bir itirazınız var mı?* -Lloyd George: *Hiçbir itirazım yok*. -Clemenceau*: Benim de yok. Ama İtalyanları haberdar etmek gerekmez mi?* -Lloyd George: *Ben bu kanaatte değilim*.[334]

İngiliz Başvekil Lloyd George, Fransız Başvekil Clemanceau ve Amerika Birleşik Devletleri cumhurbaşkanı Woodrow Wilson, *Yunan kuvvetlerinin Türk topraklarına çıkarılabileceği kararını* aldılar.[335]

> İtalyanlar'ın Barış Konferansı'na dönüşünün ardından, İzmir çıkarmasıyla ilgili görüşmeler sadece Üç Büyükler'in oturumlarında devam etti. İtalya bu oturumlarda yer almıyordu. Görüşmeler o kadar gizli tutuluyordu ki, General Bliss dışında Amerikan delegasyonu bile plan hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Yunan

[330] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 101-102.

[331] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.

[332] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 162-163.

[333] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 111, sonnot 2.

[334] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 288, dipnot 1. Amerikalı yazar Laurence Evans ise ABD Başkanını edilgen, Britanya Başvekilini aktif olarak sunuyor: "Lloyd George, İtalyanları önlemek üzere Yunan ordusunun İzmir'de karaya çıkmasına izin verilmesini öğütledi. Çünkü, İtalya İzmir limanına yedi gemi göndermişti ve karaya asker çıkarma ihtimali de vardı. Wilson bunu onayladı. Esasen, Yunan komisyonu da bu bölgenin Yunanistan'a verilmesini uygun bulmuştu."

[335] Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 29; Aktaran: Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1978, c. 2, s. 196, dipnot 178.

> birliklerinin İzmir'e sevkedilmesi süreci, Amerikan delegasyonu içindeki kopukluğun ve Wilson'ın "bildiğini okumak" eğiliminin en çarpıcı örneklerinden birini oluşturur.[336]

Wilson, 6 mayıs'ta meslektaşlarına, danışmanlarla görüştüğünü ve bunların kendisine Türkiye'ye birlik göndermek yeteneği olmadığını söylediklerini anlattı.[337]

7 Mayıs 1919. *Türk-Amerikan ilişkilerinde oldukça önemli bir isim olan Amiral Mark L. Bristol'un görevlendirilmesi ile ilgili, 7 Mayıs 1919 tarihli bir telgrafta kısa bilgilere yer verilmiştir. Telgrafta, Heck'in yokluğunda Amiral Bristol'un geçici olarak İstanbul'da ABD baş siyasi yetkilisi olarak atandığı, kendisinden İstanbul'da ve Türkiye'deki genel duruma dair zaman zaman telgraf ve yazılı rapor sunması talep edildiği bilgileri verilmiştir*.[338]

8 Mayıs 1919. ABD Dışişleri Bakanlığı, Padişah Hükümetinin Anadolu'ya gönderdiği Nasihat Heyetleri hakkında tafsilat istemişti. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği bu vechile Washinton'a cevabî rapor gönderdi:

> Sadrazam (Başbakan) tarafından, İç Anadolu'da durumun "çekilmez, olduğu yolundaki İtilâf Devletleri'nin sızlanması üzerine delegasyonun gönderildiği karşılığı verildi. İtilâf Devletleri arasındaki ilişkilere gelince, kendilerinin yakındıkları karışıklıkların doğurduğu ve yüreklendirdiği bir sonuçtur bunlar, denildi. İtilâf Devletleri denetim kurulu etkisiz ve yararsızdı. Bu bakımdan, sözgelişi General Allenby çapında ve Barış Konferansı tarafından onaylanmış bir yüksek baş gerekiyordu. İngiltere ve Fransa kavgalı, geçinemez durumdaydılar. Şimdiki halde Türkiye'yi ele geçirmiş olan İngiltere'ydi. Bu yüzden bölgede işlerin birinci derecede denetim sorumluluğunu üzerine almış olan da oydu. Fransız Generali D'Esperey, İtilâf Devletleri'nin İstanbul kesimi komutanlığına atanmıştır. Kendisi, görevinin askerlik alanıyle sınırlandırılmış olduğunu bilmekle birlikte politik işlere de karışmak eğilim ve girişimini denemeye kalkıştı. İngilizler onu olabildiği kadar anlamazlığa gelerek kendi planlarını bildikleri gibi uygulamayı sürdürdüler.. İngilizler, Türkiye'de başl ıca ticari üstünlükler ardındaydılar. Amerika'nın da politik denetimi kendi üzerlerine almaları gereğine onları inandıracaklarını umuyorlardı. Öte yandan Fransızlar, Türkiye Mandasını alabilme umudundaydılar. Müttefik iki ülke arasındaki güvensizlik, güney Rusya olayları ile artmıştı. İtalyanlar İstanbul'da canlı bir rol oynamıyorlardı, fakat Güney Anadolu'da zararlı bir eylem içindeydiler. Yunanlılar, hem İstanbul'da, hem de İzmir'de canlı faaliyet gösteriyorlardı. Fransızlar, ülke içinde çalışmakta olan Amerikan denetim elemanlarının Fransız subaylarının denetimi altında çalışmalarını ve böylelikle kendilerinin öncülüğünde yürüdükleri izlenimini yaratmak çabalarına girişmişseler de bunda başarı kazanamadılar. Amerikalılar bu güçler arası kıskançlıkların etkisinden uzak kalabilmişlerdir. Kısaca, bu konunun tümüyle tartışılmasını dört büyüklere bırakan telgraf, Türkiye'de durumun yeteri kadar memnunluk verici olmadığını bildirerek son buluyordu.[339]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Avrupalı Devletlerin, Osmanlı Devleti'ni kendi istedikleri şekilde bölmek ve yönetmek istemelerine karşın, Türkler ABD mandasını talep etti*. *Osmanlı Devleti yönetiminde söz sahibi olan etkili kişiler, ülkenin tekrardan toparlanması ve sorunların çözülebilmesi için mümkün olan en kısa zamanda, Osmanlı yönetimi altındaki tüm toprakların ABD mandası altında yönetilmesi için çaba harcamaya başladı. Türkler, ABD'nin manda konusunda net bir fikirde olmadığını bilmelerine rağmen Amerika'nın adil olduğunu, yanlışların düzeltilmesi konusunda hassas ve tarafsız davranacağını düşünüyorlar*. *Türk Milleti, Avrupa'nın hileli ve ikiyüzlü oyunlarından korunmak için ABD'den destek bekliyor*. *Wilson Prensipleri'nin etkinliği ve Amerika dışında hiçbir devlete güvenmiyorlar*. *Osmanlı Devleti, finans, politika, eğitim ve ticareti tam anlamı ile iflas etmiştir ve kendi başına bırakılırsa bir daha kesinlikle toparlanma imkânı yoktur*. *Öte yandan, Paris Barış Konferansı'ndaki baskın fikir İstanbul'un uluslararası bir yönetim altında olması ve Avrupalı Devletler'in*

[336] Paul Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 71.
[337] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 163, dipnot 2.
[338] Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 21.
[339] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 169-170.

hiçbirinin İstanbul'da tek bir ülkenin hak sahibi olmasını istemediği merkezindedir. *Türklerin talebine rağmen Amerika'nın bu sorumluluğu alıp almayacağı iyi analiz edilmeli*dir.[340]

9 Mayıs 1919. *Sabah* gazetesinin haberi: Amerikan Yardım Heyeti, İzmir, Burdur ve Isparta'da besin maddeleri dağıttı.[341]

10 Mayıs 1919. İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, Tahkik Heyeti Reisi olarak İzmir'e muvasalat etti. İzmir'in sayılı tüccar zenginlerinden Şerif Remzi Reyent'in dahil olduğu bir heyet, Bristol'u ziyaret ederek şu teklifte bulunmuştur: *Yunanlıların geri alınarak işgalin Amerikan birlikleri tarafından yapılmasını* taleb ediyoruz.[342]

> 10 Kasım 1918-10 Mayıs 1919 tarihleri arasında müttefiklerle yapılan sözleşmelerle Yunanistan'a açılan 10.000.000 pound (850 milyon altın frank) kredi idi. Bu krediyi İngiltere, Fransa ve ABD'nin karşılaması gerekirken Fransa sorumluluğunu yerine getirememiş açılan 10 milyon poundun 6 milyonunu ABD, 4 milyonunu İngiltere karşılamıştı. Borçlar ödenmeyince ve ABD ambargo kararı almış, Yunanistan' da yönetim değişince İngiltere de bu karara uymuştu.[343]
>
> Venizelos orduyu 150,000 kişiye çıkarıp, donanmayı yenilerken çok ağır bir yükün altına girmişti. "Bu masraflar yeterli kaynaktan yoksun küçük bir devlet için fazla büyük idin. 1916-1918 Makedonya Cephesi için İngiltere'den 12 milyon pound, Fransa' dan 300 milyon frank, Amerika'dan 50 milyon dolar borç alınmıştı.[344]

11 Mayıs 1919. *Amerikan zırhlısı Arizona, Dyer, Gregory, Luce ve Manley adlı dört destroyer ile 11 Mayıs'ta İzmir'e gelip demirlemiştir*.[345]

11 Mayıs 1919'da Yunan Genel Karargâhı'ndan, İzmir'in işgalini gerçekleştirecek tümen komutanına gönderilen gizli bir mesaj ile Amerika, İngiltere ve Fransa'nın ortak kararı ile İzmir'in sadece Yunan Ordusu tarafından işgal edileceği bildirildi.[346]

> Hukukçu ve kongre eski üyesi William Thomas Ellies yazdığı makalede, manda konusunu irdeleyerek, olması gereken koşullara ne kadar uyum sağlanabileceği ve ne kadarının Türkler tarafından kabul edileceği ile ilgili soru işaretlerine dikkat çekti. Eğer Amerika mandayı kabul ederse manda sınırlarının Çanakkale Boğazı'ndan Basra Körfezi'ne uzanmasını ve ülke yönetiminden günlük hayatın gereklerine kadar her konuda tam anlamı ile kayıtsız şartsız Amerikan kontrolü olması gerektiğini yazdı. Amerikan mandası söz konusu edildiğinde bir takım sorulara da net cevaplar aramak gerektiğinin altını çizdi. William Thomas Ellies, Padişah'ın yerinden edilmesinin gerekli hale gelmesi durumunda Türkler bunu kabul edecekler mi? Amerika'ya güvenerek, Amerika'nın yapmayı düşündüğü her şeye izin verecekler mi? Amerikan mandasının yerel mahkemeler ve kamu hizmetlerini de kontrol edeceğini ve yolsuzlukların son bulacağını biliyorlar mı? sorularını yöneltti. Ayrıca Amerikan halkının, sadece adalet istediğini, adaletin kılıcının hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar için keskin olması gerektiğini düşündüğünü, Ermenilerin yaşadıkları zulüm ile ilgili Amerika'nın kendi soruşturmasını yapmasını da beklediğini ifade etti. Makalede, bütün yasaların Kuran'a göre oluşturulduğu Osmanlı Devleti'nde, bu durumun Amerika tarafından ortadan kaldırılarak yeniden düzenleneceği ve bütün dinlere eşit seviyede özgürlük tanınacağı, Osmanlı Devleti'nin çok ciddi bir toprak kaybı olacağı konusunda tüm dünyanın hem fikir olduğunu belirtti. Fanatik Türklerin Hristiyan kanunları ve yönetimi altında yaşamayı kabul edip etmeyeceklerinin bilinmediğini de vurguladı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ortam ve

[340] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 102.
[341] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 231.
[342] Nurdoğan Taçalan, *Hasan Tahsin*, 1998, s. 165 dipnot 53, s. 174, 190. Şerif Remzi Reyent, Bir Rotaryen/mason idi: izmirrotary.org. Ordu kumandanlarından Ali Fuat Erden ile akraba idi. Remzi Reyent'in yeğeni, Fuat Erden'in kızı Ayla Öymen; 2000 senesinde, Türkiye'nin en çok kira geliri (370 milyar lira) elde eden kişisi olacaktır: Milliyet, *Emlak kraliçesini ailesi kalkındırmış*, 28 Mart 2001, milliyet.com.tr adresinden edinilmiştir.
[343] Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket*, 2021, s. 205, dipnot 274.
[344] Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket*, 2021, s. 207, dipnot 281.
[345] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 340.
[346] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 94.

> yaşamakta olduğu süreci, acı bir okula benzeterek, Türklerin yurtseverlik ve demokrasinin büyük derslerini öğrenmeye başladığı yorumunu yaptı.[347]

The New York Times gazetesi, *Sivas'tan Batum'a kadar olan bölgede nüfusun ağırlıklı olarak Rumlardan oluştuğ*unu*, Rumların çok eski zamanlardan beri bu bölgede olduğ*unu, *kurulması planan Pontus Cumhuriyeti'ndeki liman kentlerinden birinin tarafsız olması gerektiğini* yazıyor. Gazeteye göre *bu limandan Ermenistan'a serbest geçiş imkânının sağlanması önemli*dir.[348]

12 Mayıs 1919. ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi yazıyor: *İtalya ve Yunanistan arasındaki gerginlik giderek tırmanmakta, 2000 kadar Yunanlı Amsterdam'da Opera Binası önünde gösteri yaptı. Güneş doğmaya devam ettiği sürece Yunan özgürlüğü ve haklarını tehdit eden, yok sayan hiçbir barışı kabul etmeyeceklerine dair yemin ettiler. Söz konusu gerginliğe Oniki Adalar'ın durumu neden oldu*.[349]

Louis Edgar Browne, *Gürcü yetkililer ile görüştü*.[350]

13 Mayıs 1919. Paris Sulh Konferansı İngiliz murahhas heyeti kâtib-i evveli Harold Nicolson'un *Anadolu'da bir süre manda yönetiminde kalacak yerler ve etki altına alınacak bölgeler* meselesine ilişkin günlük kaydı:

> Umduğum gibi, Anadolu'da İtalya'ya verilecek ödünler fıkri çok önde geliyordu... Ben büyük haritayı yemek masası üzerine sermiştim, herkes de çevresine toplanmıştı. Lloyd George, A.J. Balfour, Milner, Henry Wilson, Mallet ve ben. Lloyd George, Orlando'yla Sonnino'nun birkaç dakika sonra geleceklerini söyledi ve kendilerine ne önerebileceğini bilmek istediğini sordu. Ben de Antalya bölgesinin İtalyanlara, güney Anadolu'nun geri kalan bölümünün de Fransızlara verilmesini önerdim. Milner, Malfet ve Henry Wilson buna karşı çıktılar, A.J. Balfour çekimser kaldı.
>
> Kararsız Orlando'yla inatçı Sonnino yemek salonuna aldıkları sıra biz hala tartışıyorduk. Herkes haritanın başına oturmuştu. Böylece dağıtılmak üzere olan pastanın görünüşü büyütülmüştü. Lloyd George, ne önerdiğini İtalyanlara gösterdi. İtalyanlar, Kuşadası'nı da istediler. "Hayır! Alamazsınız, orası Yunanlılarla doludur!" dedi Lloyd George. "Makri'de de Yunanlılar var, İskenderun'a kadar bütün kıyılarda Yunan toplulukları var" diye konuşmasını sürdürdü. "Yok, hayır! Orada fazla Yunanlı yok" diye kulağına fısıldadım. "Tam tersine, yeşile boyanmış olduğunu görmüyor musun?" diye yanıtladı Lloyd George. O zaman Lloyd George'un, haritamı bir etnoloji haritası sandığını, yeşilleri ovalar yerine Yunanlılar ve kahverengileri de dağlar yerine Türkler kabul ettiğini anladım. Lloyd George kusurlarını büyük bir olgunlukla düzeltmeyi bilir. Şeytan gibi de kurnazdır. Bu düzeltmeyi de büyük bir keyifle yaptı.
>
> Bu arada Orlando'yla Sonnino aralarında İtalyanca konuştular ve Ereğli kömür madenierini istediler. Artık bu konu hakkında gerçekten yeterince bilgi sahibi olan Lloyd George, "Kömür çok kötü, zaten fazla bir şey de kalmamış" dedi. Sonnino bu görüşü Orlando'ya çevirdi. Orlando da "Evet, evet, ama bir moral etkisi olur!" diye yanıtladı.[351]

*13 Mayıs'ta, İngiltere Başbakanı, mükafât olarak İtalya'ya Antalya bölgesini sundur. Fakat İtalyanlar, Kuşadası ve maden kömürünün zengin olduğu Ereğli'yi de istediler. Aynı gün öğlede*n *sonra yapılan*

---

[347] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 102-103. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir. Daha basit bir deyişle, ABD mandater yönetimi Hilafet-Saltanat rejimini tasfiye eder ve Türkiye'yi laikleştirirdi.

[348] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 167.

[349] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 113-114.

[350] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.

[351] Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, 2002, s. 121. "Sonunda İtalyanlar, Antalya'da bir süre manda yönetimi kurmayı kabul ettiler."

Paris Sulh Konferansı içtimaına *bu teklif götürüldü. Bu kez de Amerika Birleşik devletleri Başkanı Wilson, Kuşadası ve Ereğli'ye karşı çıktı*.[352]

Paris Sulh Konferansı Dörtler Şûrası içtima ediyor. ABD Başkanı Woodrow Wilson: *İtalya'ya Anadolu'nun güneyinde bir bölgeyi veriyoruz. Yunanistan da Oniki Adalar ve uzmanlarımızın üzerinde anlaşmaya vardıkları (sözü geçen yalnız ingiliz ve fransız uzmanlarıdır) topraklarla birlikte, İzmir'in bütününü alacaktır. Aydın'ın geri kalan kısmını ise, Milletler Cemiyeti adına Yunanistan'ın idaresine bırakmayı teklif ediyorum*.[353]

> Aydın'ın da tamamını isteyen Venizelos'a karşı, ingiliz ve fransız uzmanlar, 30 Mart 1919 tarihli raporlarında, bu vilâyetin ancak bir kısmının Yunanistana verilmesine taraftar olduklarını bildiriyorlardı. Yani Wilson, yunanlılar hesabına, ingiliz ve fransız uzmanlardan daha da cömert davranıyordu. Clemenceau'nun, yunanlıların pek idari kabiliyetleri bulunmadığına dair ikazına, Wilson şu cevabı verdi: "Yunanistan bugüne kadar, modern bir millet muamelesi görmemiştir. Güvenimizi belli ederek onları, her şeyi daha iyi yapmaya teşvik etmiş olacağız."[354]

8 nisan 1919'da, İngiliz ve Fransız temsilcileri bir ön anlaşma hazırladılar. Bunun adı: Long-Berenger anlaşmasıdır. Bu anlaşma iki memleketin Dünya petrolleri üzerinde karşılıklı haklarını ayarlamakta ve anlaşma savaştan önceki Türk petrol kumpanyaları holdinglerindeki payları da içine almaktadır. A.B.D. 13 mayıs'ta bu hususu soruyor ve böyle konuşmalar olduğu (Petrol Hakkında) fakat Amerika yararlarını aradan çıkarma yolunda hiç bir anlaşmaya varılmadığı cevabını alıyor. Anlaşma gerçekte bir yıl sonra San Remo anlaşmasında olduğu gibi, benzeri konuları içine almaktaydı. Lloyd Goorge bu anlaşmadan çekilmişti ve konuşmalar San Remo anlaşmasına kadar bir sonuca bağlanmamıştı.[355]

14 Mayıs 1919. ABD, Fransa ve İngiltere'den müteşekkil "Üçler Konseyi" Fransa'nın Paris şehrinde içtima etti. İngiliz Başvekil Lloyd George, Yunan-Arnavut Komisyonunun "İzmir ve arka bölgesini Yunanistan'a veren" 30 Mart tarihli mütalaasına muvafakat etmekle birlikte Türklerin bu emrivaki karşısında *çok vahşice* davranabileceğini binaenaleyh İzmir ve havalisinde ihdas edilecek müstakbel Yunan idaresinin Türkleri yönetemeyebileceğini şerh düştü. Fevkalade ilginçtir ABD Başkanı Woodrow Wilson, Lloyd George'den daha şedid surette tavır sergilemek suretiyle ağırlığını koydu ve Yunan'ın İzmir'e ihracı takarrür ettirildi:

> 12 Mayıs'da "Üç Büyükler" (İzmir'e) karaya asker çıkarmanın barış sözleşmesindeki İzmir'e ait nihaî hükümleri aslâ ihlâl etmediği hususunda [İtalya Başvekili] Orlando'ya teminatta bulunmuştu. Fakat daha ertesi gün Wilson: "İzmir'le civarının; Yunan-Arnavut Komisyonu raporunda teklif edildiği gibi, Yunanistan'ın mutlak hâkimiyeti altında birleştirilmesi, ayrıca Mösyö Venizelos'un istediği toprakların da Yunanistan mandasına terkedilmesi. . . dağların batı sathı maili dahil olduğu halde. . . bütün bu havalinin Yunan mandasına bırakılması" fikrinde olduğunu söyledi. Lloyd George yalnız Müslüman halkın çok vahşice davranmasından korktuğunu ve Yunanlıların bu halkı idare edebileceğinden şüphe ettiğini beyan etti. "Üçler" 14 Mayıs'ta Lloyd George'un sakıncalarına rağmen İzmir ve Ayvalık limanlarının ve haritada kırmızı çizgi ile işaret edildiği veçhile hâkim Rum unsurunu ihtiva eden yerlerin. . . Yunanistan'ın mutlak hâkimiyeti altında tutulmasına karar verdi.[356]

---

[352] Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, 2002, s. 99.
[353] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 53.
[354] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 53-54.
[355] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 295, dipnot 1.
[356] Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 1971, s. 82. "*Paris*: Üçlerin kararı : İstanbul, Trakya ve Boğazlar Türk hakimiyetinden alınacak. İzmir ile Ayvalık ve havalisi Yunan hakimiyetine verilecek. Üç manda teklifi: 1) Yunanistan'a İzmir'in hinterlandı, 2) İtalya'ya Güneye uzanan mıntaka, 3) Fransa'ya Ermenistan'dan başka Anadolu'nun bakiyesi verilecek." Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 1989, c. 1, s. 32.

> Başkan Wilson'ın, danışmanlarının çok daha makul tavsiyelerini bir kenara itip, İzmir'in Yunanlılar'a verilmesinde ısrar ederek, coğrafi ve etnik sebeplerle Trakya'nın Yunanlılar'a verilmesini savunması da aksi bir tesadüftür.[357]

Britanya'nın Galli liberal Başvekili Lloyd George, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un Paris Sulh Konferansı *boyunca İzmir'deki Yunan iddialarının yürekli bir savunucusu olduğunu söylüyor*du.[358]

İzmir'deki 17'nci Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, Bâb-ı Âlî Harbiye Nezâretine muhtıra gönderdi. Deveran eden şayiaya göre İzmir ya İtalyanlar ya Yunanlar ya da Salib-i Ahmer mensubu kılığında Yunan militanlar tarafından üç ihtimalden biri suretiyle işgal edilebilecektir: *Son günlerde İzmir'e bir İtalyan ve bir Amerikan dritnotu ile Yunan'ın en büyük iki zırhlısının vürudu ve Amerikalı Amiral Bristol'ün İzmir'e vürudu ve avdet etmesi bunu müteakip Fiç Moris* [Fitzmaurice] *nezdindeki İngiliz Amiralinin vürudu bugün akşama doğru bir İngiliz dritnotunun gelmesi herhalde şu günlerde İzmir hakkında mühim mukarrerat ve tasavvurat olduğunu işrap ediyor*.[359]

Mayıs 1919 ortası. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği Washington'a mektub gönderdi. *İstanbul'da İtilâf Devletleri donanmasına rağmen "millî blok"un hükümeti devirmek için bir plan hazırlamayacağı kesin olarak söylenemez; hükümetin* [Bâb-ı Âlî'nin] *yeterli bir askerî gücü olmadığı nedeniyle milliyetçilerin deneyiminin yalnız İtilâf Devletleri'nin kuvvetine bağlı olduğu bir zamanda, "İttihatçıların" devlet depolarından çalınmış büyük ölçüde silahı vardır*.[360]

15 Mayıs 1919. *İzmir, Bağlaşıkların ve Amerika'nın desteği ile Yunanlılar tarafından işgal edildi*.[361]

Yunan işgal kuvvetleri İzmir'e çıkartılırken Amerikan zırhlısı *Arizona* limanda demirlemiş vaziyetteydi. *Arizona*nın en kıdemli subayı, Amerikan birliğinin de iştikariyle gerçekleştirilen işgal hakkında şu malumatı vermektedir:

> [İngiliz Fevkalâde Komiseri] Amiral Calthorpe'un forsunu taşıyan H.M.S. Iron Duke ve Amiral Sargot-Duvaureoux'un forsunu taşıyan Fransız dretnotu Paris; 13 mayıs'ta İzmir'e girdiler. Amiral Calthorpe, Paris'teki yüksek konsey'in Yunanlıları, İzmir'i 14 mayıs'ta işgalle görevlendirildiğini ve şehir kalelerinin mevcud müttefik gemilerinden inecek askerlerce işgal edileceğini haber verdi. Sabah saat sekizde Amerika Arizona Zırhlısı kıyıya 1000 yarda kadar daha sokuldu ve öğleden sonra saat dörtte üstteğmen Perraud komutasında bir Amerikan birliği Arizona'dan sahile çıktı. 15 mayıs'ta saat 8 sularında Yunan kıt'aları çıkarma yaptılar saat sekizden biraz önce bir Yunan subayı Eaglewood adlı zırhlımıza gelerek, kuzeyde rıhtıma bağlı olan bu geminin bir Yunan gemisine yer vermek üzere başka bir yere naklini istedi. Yunan birliklerinin askerî harekâtını engellememek için bu teklif kabul edildi. Çıkarma hemen başladı. Yunan asıllı sivil halk limana doluştu ve karaya ayak basanları alkışlayıp tezâhüratta bulundu. Saat 11.15'te Türklerden ilk mukavemet başladı, vuruşma bir anda bütün şehri sardı. Hem Türk askerleri hem sivil Türkler Yunanlıların ilerlemesine karşı ciddî bir mukavemete başladılar. Bu arada Yunan askerleri ve sivilleri katl-i âma girişti. Bir çok Türkün

[357] Alexander Anastasius Pallis. (1997). *Yunanlıların Anadolu Macerası* (O. Azizoğlu, çev.) (2. baskı) içinde (s. 52). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

[358] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 235, dipnot 98.

[359] Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, Eylül 1961, Sayı 37, Vesika No: 894.

[360] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, 1972, s. 174.

[361] İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 186. "[ABD Başkanı Demokrat Woodrow] Wilson'un İzmir bölgesinin Yunan'lılara verilmesinde mühim bir rolü olmuştur." Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 11. "[..] vatandaşlarının insaniyetçi bir idealist olarak tanıyıp sevdikleri Wilsonun, T. Bailey'in dediği gibi üç yıl devam ederek binlerce insanın ölmesi ve Batı Anadolunun harabesiyle neticelenen Türk - Yunan harbinin çıkmasında baş sorumlu olduğu muhakkaktır." (Erol, 1972, s. 15).

> cesedinin denize atılışını seyrettik. Öğleden sonra Türk evlerine saldırı ve yağma oldu. Vuruşmalar gece 10'a kadar sürdü.[362]

Ocak 1918'de beyan ettiği *14 Nokta*nın 12'ncisiyle *Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan kısımlarının egemenliği sağlanacak*ını taahhüt eden ABD Başkanı Wilson, mezkûr parçalama planını tatbik için hem Yunan'ı İzmir'e çıkartmış hem de Büyük Ermenistan projesini desteklemiştir.[363]

Yunan'ın İzmir'e ihracında ABD Başkanı Woodrow Wilson'un büyük çabası olduğu halde, bu hakikat, nedense, gizlenmeye veya görmezden gelinebilmektedir. Örneğin *özellikle Alman kaynaklarına dayanan Prof. Dr. Münir Aktepe, Yunanlıların İzmir'e gönderilmesinde Başkan Wilson'un oynadığı önemli rolden hiç söz etmemektedir*.[364]

Bristol, günlüğünde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline izin verilmesini, "...Bir kişinin politik hırsları için binlerce kişinin mülteci durumuna düşürülmesi ve insanlık dışı muameleye maruz kalması olarak..." nitelemiştir.[365]

Yunan gazeteci Hristo Kesari, Londra'daki Yunan Büyükelçi Kaklamanos'a mektub gönderdi:

> Paris, 15 mayıs 1919. Sayın büyükelçi ve aziz dost, tekrar görüşemeden gitmiş olmanızdan pek üzgünüm... İzmir'e birliklerin gönderildiğini elbette Morning Post'tan öğrenmediniz. Ben size işin içyüzüne dair, anahatlarını gazetede bulacağınız bazı bilgiler vereyim... **Alınmasında Wilson'un büyük rolü bulunan karar başbakanımıza bildirildi...** Üçlerin bu kararını öğrenen Orlando prensip olarak karşı durmadı, ama askıda kalmış ve acele diğer bazı işlerin daha önce ele alınmasının iyi olacağını öne sürdü. Bunun üzerine üçler kararın uygulanmasını bir kaç gün geri bırakmanın daha uygun olacağını düşündüler. Ama İzmir konusunda, yerinde bir tutumla çok hassas olan başbakanımız, Pazar sabahı acele olarak Clemenceau'yu gördü, onunla uzun uzun tartıştı ve akşam yemeğini de Lloyd George'la yedi. Bu görüşmelerin sonucu, pazartesi sabahı Üçler'in Venizelos'a "to go on with the execution of their decision" ["kararlarını uygulamaya gitmesini"] bildirmeleri oldu. Dün akşam rastladığım ana kadar, dostumuz Emmanuel bir şey bilmiyordu; muzip bir sevinçle ona olanı anlattım. Yıldırımla vurulmuşa döndü, önce bana inanmak istemedi, ama tafsilatıyla anlatınca, acı gerçeği kabul etmek zorunda kaldı ve **Wilson'a ateş püskürdü: -Anlıyorsunuz ya! Rumların azınlıkta olduğu İzmir'i size veriyor da, italyanların çoğunlukta olduğu Fiume'yi bize vermiyor**... Öfkeli ve benzi kül gibi olmuş durumda, yanımdan ayrıldı...
>
> Başbakanımız için sevinçten uçuyor demek bile az. Öyle ki kendine hâkim olamıyor. Sevinçten taşkın bir hâlde, Selânik'teki mücadele arkadaşlarından ve Mercédes otelinin kulisindeki otuzlardan biri olan Spiromilyo'yla kucaklaşıyordu. Bana "Birkaç dakikalık bir görüşme sonunda, kenarına kadar geldiğimiz uçuruma düşmekten kurtulduk ve şimdi büyük bir devlet olduk" dedi. -Bunu size borçluyuz sayın başbakan, dedim; Bu gerçekleşen Perikles'in hayalidir, Elen birliğidir. -"Evet, evet ama milletim olmasaydı ben ne yapabilirdim. Bu eşsiz, mükemmel bir millete mensubuz. Yeter ki politikacılarımız ona lâyık olabilsinler.." Bugün ziyaretine gelenler başbakanın sevinçten uçtuğunu unutamıyacaklardır. Sizin de orada çok sevindiğinizden şüphem yok... Hristo Kesari.[366]

---

[362] Türkkaya Ataöv, *Kurtuluş Savaşımızla ilgili hiç bir yerde yayımlanmamış gizli Amerikan Belgeleri*, Devrim Gazetesi, 1 Eylül 1970; Aktaran: Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1977, c. 1, s. 191-192, dipnot 160.

[363] Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, 1978, s. 107, dipnot 3.

[364] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 56, dipnot 135.

[365] İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 187. Bristol'un ismini zikretmediği o "bir kişi", Venizelos olsa gerek.

[366] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 289-290. İktibasdaki **vurgular** tarafımıza aiddir.

Beykoz'da mukim sabık Genelkurmay Başkanı Kavaklı Mustafa Fevzi'nin (Çakmak) günlük kaydı: [Harbiye Nâzırı] *Cevat Paşa işe başladı. İzmir'i İngilizler Yunanlılara teslim etti. Tebdîl-i havâ için, istida ettim. (Ben, Cevat, Mustafa Kemal) üçümüz Anadolu'da mukavemete karar verdik*.[367]

Sabık Sadrazam Ahmed İzzet'in (Furgaç) yıllar sonra kaleme aldığı hatıratında belirttiğine göre Mirliva Mustafa Kemal, mütareke İstanbulu'nda iken önce Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye Reisliği sonra Harbiye Nâzırlığı yapan Birinci Ferik Cevad'la (Çobanlı) teşrik-i mesai ederek Amerikan mandasına tarafdar olmuştur:

> Mustafa Kemal Paşa, meşhur *Nutuk*'unda beni manda taraftarı olmakla suçlamak istiyor. Mütareke esnasında manda taraftarı zâtlar ve cemiyetler vardı. Ben bunlarla bir kerecik bile görüşmedim. [..] Fakat paşa hazretleri o tarihlerde benden çok manda yanlısı olup Cevat Paşa Konağı'ndaki toplantılar da onun bilgisi dâhilinde ve katılması dairesinde yapılmakta olduğu sonradan anlaşıldı.[368]

Louis Edgar Browne, Robert Kolej Müdürü Doktor Caleb Frank Gates'in muhtırasını *Chicago Daily News*e iletti. Gates, *Doğu Anadolu'yu kapsayan bağımsız bir Ermeni Devleti'nin kurulmasının politik ve ekonomik temelde kabul edilemez olduğu konusunda uyarıda bulunuyor. Gates'e göre, böyle bir çözüm üzerinde konuşmak Türkleri tahrik edecek ve Ermenileri tehlikeye atacak*tır, *oysa en iyi çözüm, şu anda kendi kendisini yönetemeyecek bütün dini ve ırki unsurları kalkındırmak*tır. *İmparatorluğun bir bütün olarak, Amerikan idaresine verilmesi ile Ermeniler güvenle geri dönebilecekler ve Doğu vilayetlerine yeterli sayıda Ermeni yerleştirdikten sonra, Ermenilere bir nevi "yurt-ülke" idaresi verilebilir*. *Gates, Yakındoğu'nun sorunlarının uluslararası sorunlar olduğunu ve Ermeni sorunu halledilirken, Türkiye sorununu görmezden gelmenin dünya barışını tehdit edeceğini ve gelecekte savaşlara yol açabileceğini söylüyor. Gates, ABD'nin manda konusundaki kararını bir an önce vermesini öngörmekte ve hür bir Ermenistan ile sorunu yatıştırmak ve Türkleri de kendi kendilerini idare etmeleri için serbest bırakmanın hata olacağını ve bu karara varmadaki gecikmenin de karar vermeyi güçleştireceğini, çünkü Türklerin kabul edilemeyecek bir barış antlaşmasını zorla kabul ettirecek herhangi bir teşebbüse karşı, milli birliğe yönelik propagandalar yapmaya başladıklarını bildirmiştir*. *Gates, Ermenilerin iki büyük hata yaptıklarını söylemekten de kaçınmıyor*:

> İki hata yapıldı, birincisi Ermeni askerlerini Kilikya'ya getirmekle vahim bir hata yapıldı. Diğer bir hata da şöyle yapıldı: Milli Ermeni Delegasyonu'nun Paris'te, Ermenilerin taleplerini gösteren bir kitapçık ortaya koyması idi. Bu kitapçıkta, Sivas'tan İran'a, Gürcistan'dan Akdeniz'e varan ve Türkiye'nin yarısından çoğunu kapsayan bir arazinin kendilerine ait olduğunu iddia ediyorlardı. Bu insanlara karşı koymak için kenetlenme yolları arayan Türkler, bu saçma iddiaları kendi yararına kullanmakta ise yavaş değillerdi. Küçük Asya'daki Türk halkı, özgür bir Ermenistan yaratmak için yapılacak herhangi bir teşebbüse karşı koymak için, şimdi her zamankinden daha çok kararlı ve Türkler, Ermeniler için verilecek en ufak bir tavize karşı bile muhalefet ruhu göstermeyeceklerine inanmaktalar ve gelecek sefer bir Ermeni dahi bırakmayacaklarını söylüyorlar ve Ermenistan arazisinin belirlenmesi ile ilgili kararlara karşı meydan okuyorlar. Bütün bu koşullar altında tümü ile Türk İmparatorluğu'nu kapsayacak adaletli bir yönetimin sağlanması en akılcı politika; okullar yapmalı, ziraati, ticareti ve üretimi geliştirerek, bütün memleket için refahı sağlamalı, çünkü refah milli hoşnutsuzluğun en iyi ilacı olacaktır.

*Gates'e göre, "Ermeniler Türk egemenliğinden kurtarılmalı idi, çünkü Türkler tarafından gösterilen insanlık dışı zalimlik ve barbarlık hiç abartısızdı ve her ne şekilde olursa olsun Hıristiyan nüfus, Türklerin insafına terk edilemez idi." Sonuç olarak, Türklerin de Hıristiyanların da istedikleri şey, güçlü bir yabancı devlete duydukları özlem*dir. *Gates'e göre, "Türk halkı, eğer korkuları hafifletilebilse ve kendileri için iyi bir hükümet garanti edilebilirse uzlaşmaya hazır*dır. Gates:

---

[367] Nilüfer Hatemi. (2021). (Haz.). *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri* (3. baskı) içinde (c. 2, s. 650). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

[368] Ahmet İzzet Furgaç, *İstiklâl Harbi'nin Gerçekleri: Feryadım*, 2017, c. 2, s. 64, dipnot 22.

> Türkler, Türklerin hatalı yönetilmesinden muzdariptirler ve Türk nüfusunun büyük bir kısmı kendilerine adil davranacak ve eşit şans verecek yabancı bir hükümeti olumlu karşılayacaklardır. Küçük Asya'daki hem Türklerin hem de Hıristiyanların Amerikan Korumacılığı isteklerinin birlik ve bütünlük içerisinde olmasından hayrete düştüm ve şuna inancım tam, Türkleri ikna etmek ve gergin duyguları azaltmak için böyle bir korumacılığın ilanı herhangi bir önlemden daha çok işe yarayacaktır. Birleşik Devletler'in böyle bir göreve, diğer devletlerden daha çok hazırlıklı olmadığının farkındayım, fakat Amerikan korumacılığı için duyulan bu güçlü ve evrensel istek göz ardı edilmemesi gereken bir ödevdir.

Gates, "Türkleri savunmadığını, sadece, Anadolu'nun yarısını kapsayan aşırı Ermeni taleplerinin olmasının, yeni soykırımlara sebep olabileceğine inandığını söylemiştir. Sadece, Amerika'nın bütün İmparatorluğu koruması altına alması halinde, Ermenistan, tespit edilmiş bir bölgede kendi kendilerini idare etmeye doğru ilerleyebileceklerini belirtmiştir.[369]

16 Mayıs 1919. ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi: *İzmir'in Müttefik deniz kuvvetlerinin himayesi altında Yunan birlikleri tarafından işgali, bilindiği kadarıyla, İstanbul'da veya Küçük Asya'da herhangi bir kargaşaya sebebiyet vermedi*.[370]

ABD basınının bugünkü efkâr-ı umumiyesi: *İşgale yönelik Amerikan basınına yansıyan haberler ise bir işgali anlatmaktan çok Yunanlıların uzun süredir planlamış oldukları sürecin nihayet tamamlanmış olduğu yönünde*. "*Yunan Rüyası Şimdi Gerçek Oldu*", *"Yunanlılar Anadolu Kıyısını İşgal Etti ve 500 Yıllık Hayaline Kavuştu", "Yunan Kuvvetleri Anadolu'nun Kıyı Bölgesini İşgal Etti" başlıkları eşliğinde Amerikan gazeteleri bu hareketin "Yunanistan'ın modern tarihindeki en önemli olaylardan biri olduğunu" duyuruyor*.[371]

Buffalo Evening gazetesinin haberine göre *İzmir limanına demirleyen Yunan gemilerinden biri de 1914 yılında ABD'nin Yunanistan'a sattığı eski adıyla "İdaho", değişen ismiyle "Kilkis" gemisi*dir.[372]

Reno-Gazette Journal gazetesi, "Helen Kuvvetleri Anadolu'nun Meşhur Şehrine Ayak Bastı" başlıklı haberinde *İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika'ya ait savaş gemilerinden oluşan Müttefik donanmasının da bölgede hazır beklediğinden bahsediliyor*.[373]

Louis Edgar Browne, *16 Mayıs Cuma günü Amerikan Gregory Destroyeri ile tekrar Batum'a hareket etmiştir*.[374]

9'uncu Ordu Kıtaatı Müfettişi Fahrî Yaver Mirliva Mustafa Kemal, İstanbul'dan karargahıyla Samsun'a doğru Bandırma Vapurunda yola çıktı.

17 Mayıs 1919. Paris Sulh Konferansı Üçler Şûrası nezdine *Hind ileri gelenlerinden kurulu bir delegasyon geldi. Türk ırkının oturduğu toprakların parçalanmaması ve yalnız Türklerin değil, bütün Müslüman aleminin ruhanî reisi, Halifesi olan Sultanın durumuna dokunulmamasını savundu. Bunlar, özellikle on ikinci noktayı ve Wilson'un söylevinden üç gün önce Lloyd George'un Türkiye'nin geleceği hakkında verdiği demeci hatırlatıyordu*.[375]

---

[369] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 283-285, dipnot 96-97.
[370] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 16.05.1919, 867.00/874, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 24-25.
[371] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 86-87.
[372] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 87.
[373] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 87.
[374] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65.
[375] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 164.

> İzmir'e çıkarma yapıldıktan birkaç gün sonra, Türkiye'de korkunç bir sessizlik oldu. Bundan sonra, Türkiye'deki Amerikan Kurulu, Anadolu'nun içinden İzmir'in işgalini protesto eden bir çok telgraflar alındığını bildirdi. Bunların pek çoğu on dört noktaya ve Başkan Wilson'un ortaya attığı ilkelere dayandırılıyordu. Birçokları da İzmir'in Türk olduğunu ve her şeye rağmen öyle kalacağını uyarma yollu bildiriyordu. Bazıları ise, Yunan ve İtalyan yönetimi altına girmektense ölünceye kadar savaşacaklarını yazıyor, gözdağı veriyorlardı.[376]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, Washington'a rapor gönderdi. Belirtildiğine göre *İzmir trajedisi olarak adlandırılan hadiseden sonra Türk Kabinesi istifa etmiştir ve yeni bir Hürriyet ve İtilaf kabinesi kurulması bekleniyor. O ana değin İttihat ve Terakki Fırkası başkentte herhangi bir etkinlik göstermemiştir. İstanbul'daki Müttefik polis güçleri güçlendirilmiştir ve -örneğin Yunan bayraklarının asılmaması gibi- bir takım kısıtlamalar uygulamaya konmuştur. Henüz işgal gerçekleşmeden bir gün evvel, Amerikalı Konsolos Chesborough, 14 Mayıs'ta İstanbul'a gitmek üzere İzmir'den ayrıldığında, konsolosluk binasını tutmak ve Amerikan çıkarlarını korumak amacıyla Arizona zırhlısından Amerikan bahriyelileri gönderilmişti. Konsolos Chesborough'un aktardığına göre yaklaşan bir Yunan işgali dedikoduları, radikal Rum unsurlar dışında İzmir'de şiddetli bir öfkeye neden olmuştu. Benzer hisler Helenler dışında İstanbul'un tüm yabancı çevrelerinde de hüküm sürmekte*dir. *Telgrafını noktalarken Komiser Ravndal, Bandırma ve Fethiye de dâhil çeşitli bölgelerdeki (Sorna, Smyran) yetkililerden, yaklaşan Yunan ve İtalyan tecavüzlerine karşı sayısız Türkçe protesto telgrafları almakta olduğunu söyledikten sonra, Barış Konferansı'nın İzmir'e dair kararı yine de çok fazla kan dökmeden uygulanmışa benziyor yorumunu ekle*mektedir.[377]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İtilaf kuvvetleri, İzmir'i işgal etti. Yunanistan, mandater devlet olmak için hazır bekliyor. Yunan Ordusu, Selanik'ten hareket ederek şehre geldi. İzmir'de olma*k *Yunanlılar için çok büyük coşku, heves ve mutluluk*tur.[378]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İtilaf güçlerinin İzmir'de denizde ve karada askerleri var. İzmir'de Yunan mandası kurmayı hedefliyorlar, İngiliz ve Fransızlar Yunanistan'ı destekliyor, ABD gemileri ise işgale dahil olmadı ve geri döndü. Fransız ve İngiliz askerleri, Selanik'ten hareket ederek İzmir'e geldi ve bölgede Yunan hâkimiyetini sağlamak için çabalamaya başladı*.[379]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İngiltere ve Fransa, çıkartma birliklerini taşıyan donanmalarıyla İzmir sahillerinde hazır bekliyor. Yunanlıların bir savaş gemisi, İtalyanların ise 5 büyük savaş gemisi bölgede hazırdı*r. *İzmir ve çevresindeki askeri yığınak, Türklere masa başında teklif edilecek, barış antlaşmasından doğması muhtemel tepkileri önlemek amacında*dır. *Yapılacak olan antlaşma ile Türklerin Avrupa'daki son kalıntılarını da temizleyecekti*r.[380]

> İzmir'in işgalini haklı gören basının en önemli ismi *The New York Times* idi ve 17 Mayıs 1919 tarihli sayısında "İzmir Türklerin Elinden Alındı" başlığı altında Müttefiklerle işbirliği yapan Yunan ordusunun, İzmir'e ayak bastığını sevinçle kamuoyuna duyuruyordu. Haberde, İzmir'in işgalinin "Türklere masa başında kabul ettirilen barış şartlarının uygulanabilmesi için gerekli" olduğu vurgulanıyordu.[381]

İspanyol *La Epoca* gazetesi "Türkiye'nin Geleceği" nam haber neşretti: *İzmir limanına bir Fransız kruvazörü ile birkaç Amerikan savaş gemisi giriş yaptı*. *Bu durumun Türkiye'ye koşulan barış şartlarının yürütülmesi için bir önlem olduğunun belirtili*yor. *8 gün önce İtalyanlar Antalya'ya Fransızlar da*

---

[376] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 171-172.

[377] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 17.05.1919, 867.00/873; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 23.

[378] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 95.

[379] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 95.

[380] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 95.

[381] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 110.

*Kilikya'ya asker çıkardı*lar. *Türkiye'nin Kütahya ve Konya arasındaki ovalar ile Bursa'dan Karadeniz'e kadarki bölgeye döneceği vurgulanı*yor. *Bunların yanı sıra gazeteler İzmir'in müttefik kuvvetlerce işgal edileceğine dair uzun yorumlar yayınladı*lar, *bu hareket Türk imparatorluğunun sonunun ve Osmanlıların Avrupa topraklarından kovulmasının başlangıcı olarak görül*mektedir. *Bazı gazeteler ise Türkiye'nin Fransa, İngiltere, İtalya ve Yunanistan arasında bölüşüleceğini ve İstanbul'un ise uluslararası bir rejimle yönetileceğini ve Kuzey Amerika'nın mandası altında olacağını ifade etmekte*dir.[382]

18 Mayıs 1919. Paris Sulh Konferansı içtima ediyor. Woodrow Wilson: *İstanbul ve Boğazlar'ın denetimi kesinlikle Türkler'e bırakılmayacak da olsa, Anadolu Türkiyesi'nin parçalanmasından kaçınmak yerinde olacak. Padişah, eğer isterse, Vatikan'da bulunan papaya benzer koşullarla İstanbul'da kalabilir. Padişahın orada egemenliği bulunmayacak, ama "kendi İmparatorluğu'yla arasında sadece dar bir su ve toprak şeridi olacak"*.[383]

> Yunanlıların İzmir çıkarmasından sonra İstanbul'a raporlar gelmeye başladı. Bunlar, Türklerin olağan sayılan, Hıristiyanlara saldırılarını değil, Yunan ordularının zulüm ve edepsizliklerini anlatan raporlardı. Komisyon, 18 mayıs tarihli raporunda kasabalarda Yunan çapulundan, yağmasından söz ediliyordu. Bunlar bir çok tutuklamalar yapmışlar ve sokak savaşlarından bazı Türkleri öldürmüşlerdi. Ordu, yurt içinde ilerlemekte olduğundan Yunan vahşeti de devam etmekte ve bunun doğruluğu gün geçtikçe inanılır ve resmilik kazanır bir nitelik almaktadır.[384]

İstanbul Arnavutköy'deki Amerikan Kız Koleji'nde, İzmir'in Yunan tarafından işgal edilmesi aleyhine bir miting tertip edildi.[385]

ABD'nin İstanbul Komiseri G. B. Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi:

> Telgraf
>
> Dışişleri Bakanı
> Washington
>
> 18 Mayıs 1919, İstanbul
>
> Yeni Türk kabinesinin, İzmir'in Yunanlılarca işgalini protesto ederek istifa eden büyük vezir Ferit Paşa tarafından, bugün kurulması bekleniyor. Yeni kabineye, *İttihat ve Terakki*'ye olduğu kadar, *Hürriyet ve İtilaf* partisinin kişisel cezalandırma ve intikam alma politikasına karşı olan, *Barış ve Selamet* partisinin bazı üyelerinin alınması olasılığı var.
>
> Barış ve Selamet partisinin lideri Ferit (?) Paşa emekli bir general, üstün yetenekleri var, ayrıca Türkiye'nin savaşa girmesine karşı çıkmış. Büyük vezir Ferit Paşa ile onu karıştırmamak gerekir. Büyük vezir Ferit Paşa İngilizci sayılıyor, Harbiye Bakanlığına getirilecek general ise açıkça Amerikan yandaşı. Fransız görüşünün şampiyonu Bayındırlık Bakanı Ali Kemal ise, Dışişleri Bakanlığına aday olmuşa benziyor.
>
> Hükümet ve basın, karışıklıkları önlemek için oldukça birleşmiş gibi görünüyor ama duygular gergin durumda... İç bölgelerden haber gelmiyor. Türk üniversite öğrencileri tarafından bugün bir gösteri düzenlenecek. Onlar açıkça Amerikan mandasından yana... İzmir, Yunanlılar dışında başka bir yabancı devlete verilmiş olsaydı Türkler bu kadar tepki göstermezlerdi. İstanbul'daki Türk gazeteleri matem ilanına hazırlanıyorlar.
>
> Kentlerden, Yunanlılara teslim olmaktansa Türklerin öleceğini belirten bir yığın protesto telgrafı alıyorum. Hemen hepsi kan akacağı tehdidini öne sürüyor. Bu sabah Milliyetçilerin yürütme kurulu adına bana bir nota verildi ve İtalyanların Bodrum, Marmaris, Megri (Fethiye) ve Scala Nuova'a (Kuşadası) çıkışı protesto edildi. Hükümet, görünüşe göre, belirmesi olası bir dağınıklığı karşı, neyi kurtarabilirse kurtarmak için çaba harcıyor ve yavaş yavaş üstün dış güçler karşısında geri çekiliyor. Muhalefetin Milliyetçi-İslamcı temele dayalı bir ihtilal

[382] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 251.
[383] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 89.
[384] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 178.
[385] Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1977, c. 1, s. 246.

gerçekleştirip, yabancı savaş gemileri Boğaziçi'ndeyken hükümeti devirip devirmeyeceğini göreceğiz. İttihatçılar [*taşraya, Anadolu'ya (ÖFA notu)*] kaçırılmış olanaklara sahipken, hükümet müttefik politikasını hızla uygulayabilecek fonlardan yoksun. Çatışmanın sonucu Müttefik askeri gücüne bağlı, karışıklıklar çıkınca Rumlar ve Ermenilerin saklanacakları sanılıyor.

Ravndal
Amerikan Komiseri[386]

USS Manley Donanma gemisinin 18 Mayıs 1919 tarihli raporuna göre, İzmir'in işgali şöyle gerçekleşmişti:

15 Mayıs Perşembe günü, sabah saat 8.00'de Yunan askeri araçları karaya ayak bastı. Askerlerin gelişi, Rum toplumunda büyük bir taşkınlık yarattı. Kıyıdaki kayıklar, rıhtım dışındaki askeri gemileri karşıladılar. Gemiler süslenmiş ve sirenleri çalıyor. Yunan bayrakları her yerde göze çarpıyor. Karaya ayak basacak ilk askeri birlik, silahlarını çatmış, güvertede bekliyor. Şimdilik Yunanlıların, İzmir halkına karşı hiçbir ayrımı görünmüyor, ancak Türkler için vatanlarının işgal edilmesi acı verici bir durum yaratıyor. Albay J.H. Dayton şuna inanıyor ki, en azından bir sürtüşme meydana gelecek.

Yunan askerlerinin yaptığı ahlaksız, kaba hareketlerle ilgili raporlar çok yaygın, fakat geminin demir attığı yerine şehre uzaklığından dolayı, tanıklık yapabilme durumunda değiliz. Kıyıdaki bazı kişiler, işgal sırasında şahit oldukları hadiseleri yetkililere sunmaya karar verdilerse de yetkililer yukarıda adı geçen ahlaksız, kaba olaylara benzer hadiselere ait ifadeleri ele geçirmek için hiçbir teşebbüste buunmadılar. H.M.S Adventure Donanması'nın Albayı ki, kendisi olayları doğrudan izlemek konumunda idi, Yunan askerlerinin yaptığı ahlaksızlıklardan, kaba davranışlardan tiksindiğini bana, şahsen ifade etti. Bu da gösteriyor ki, diğer kaynakların da belirttiğine göre, olaylarda herhangi bir abartma yok.[387]

ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiserliğinden Washington'a telgraf keşide edildi: *İzmir'den alınmış olan haberlere göre Türk evleri (Yunanlılar tarafından) yağma edilmiş; sokaklarda çarpışmalar olmuş; kimi kişiler öldürülmüştür. İç bölgelerdeki Hıristiyanlar kaygı içindedir. Yunanlılar, kendi güçleri dışında bir görev üstlenmişlerdir*.[388]

The New York Times gazetesinin haberi: *İzmir'in işgali, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması yolunda önemli bir adımdır*.[389]

18 Mayıs 1919 tarihli *The New York Times*'ta ise, İzmir'in işgalinin gerçekleştiği söylendikten başka, "Türkiye=Sonun Başlangıcı: Türklere, Anadolu'da küçük bir bölge bırakılabilir. İstanbul'un Amerikan Mandası Altına Girmesi İçin Israrlar Devam Ediyor" başlığı altında şu açıklama vardı:

İzmir'in işgali, Türk İmparatorluğunu dağıtmak ve Asya, Avrupa Türkiye'sinin her tarafında manda yönetimleri kurabilmek yolunda atılan ilk adım. Halen İstanbul'da bulunan Türk Sultanı'na, Bursa ve civarında küçük bir bölge bırakılabilir. İstanbul'da bir Amerikan mandası kurulacağı yolundaki haberler üzerine fikirlerine başvurulan yetkililer, bu konuda henüz kesin bir karara varılamadığını belirtiyorlar ise de Dörtler Konseyi'nin almış olduğu bir kararla: Mezopotamya ve Filistin'de İngiltere'nin, Suriye ve Kilikya'da Fransa'nın, Antalya'da İtalya'nın ve Ermenistan'da ABD'nin mandater devlet olarak tanındığı söyleniyor. Aynı kaynaktan verilen diğer bir habere göre, Avrupa Türkiye'sinin de ikiye ayrılarak bir bölümünün Yunanistan'a verilmesi, diğer bölümün ise, yani İstanbul ve çevresinin Amerikan mandası altında yönetilmesi düşünülüyor.[390]

386 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 12-13. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
387 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 102-104.
388 Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 47-48.
389 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 254.
390 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 110-111.

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Sultan, İstanbul yakınlarındaki Bursa'yı başkent yapabilir. Paris Barış Konferansı'nda, İngiltere'nin, Mezopotamya ve Filistin, Fransa'nın, Suriye ve Çukurova, İtalya'nın On İki Adalar ve Amerika'nın da Ermenistan'ı mandater devlet olarak yönetmesi ile ilgili kararlar hedeflendi*.[391]

İspanyol *El Sol* gazetesi "Müttefikler İzmir'de" nam haber neşretti. *Müttefik ordularının İzmir'e asker çıkardığı ve Fransızların şehrin müstahkemlerini işgal ettiği belirtil*iyor. *Yunan kuvvetlerinin şehrin önemli semtlerine yerleştikleri ve İngiliz ve İtalyan birliklerinin de belirlenen noktaları işgal ettiğinin bildirildiği haberde, limanın demir atma yerinde birçok müttefik savaş gemisi olduğu da ifade edil*iyor. *Ateşkesin müttefik kuvvetlerin güvenlik endişesi duydukları yerleri işgal etmelerine olanak sağlayan 7. maddesi gereğince gerçekleştirilen operasyonla ilgili olarak Osmanlı Hükümetinin müttefik donanma yetkilileri tarafından bilgilendirildiği de aktarıl*ıyor.[392]

19 Mayıs 1919. Paris Sulh Konferansı Üçler Şûrası suretiyle içtima ediyor. Woodrow Wilson, Halife'nin Papalaştırılmasını diğer bir deyişle Hilafetin Vatikanlaştırılmasını istiyor:

> Lloyd George, konseye kendi yeni politikasını bildirdi. Meslektaşlarına, Orlando ile görüştüğünü ve onun, Fiume kendi lerine verilirse "Anadolu'da dururuz," dediğini anlattı. Başbakan şöyle devam etti: "Ben düşünüyorum ki Anadolu'da İtalyanların bulunması söz konusu oldukça sorun şüpheleri üstüne çekecek bir nitelik kazanacaktır." Anadolu'nun parçalanmasına çok güçlü bir biçimde karşı çıkıyorlardı. Özellikle, planın Türkleri İtalyan egemenliği altına koyduğu yerler için bu karşı çıkışları daha da güçlü idi." Ben, önceden alınmış
>
> olan geçici kararın üzerinde yeniden durulması taraflısıyım.. ben, bu durumda, duraksadığımız kanısını uyandırmak pahasına bile olsa kararımızı tekrar gözden geçirmek ve en iyisi İtalyanları Anadolu'dan çıkarmak olacaktır. Bu tereddüt göstermekten iyidir."
>
> Wilson, [Hindli] Müslüman delegelerin Türk egemenliği hakkındaki sözlerinin kendisini etkilediğini söyledi. Delegasyonun kendisine hatırlatılmasına kadar on dört nokta söylevindeki sözünü unutmuştu. Deneme niteliğinde olarak şu öneride bulundu: **Sultan İstanbul'da kalacak ve Anadolu'da Türklere bırakılan yerlerin egemeni olacak, fakat İstanbul'u yönetime yetkisi olmayarak orada bir çeşit Papa durumunda bulunacaktır. Dış ilişkiler, ekonomik, malî konularda danışman isteyebilecektir**. Başkan, Manda sözünün söylendiği anda bu sözün Hind delegasyonu üzerinde yaptığı etkiyi de belirtmektedir. Türklerin, Manda tipleri arasındaki farkı birbirinden ayırmakta güçlük çekeceklerini düşünerek Mandaterliğin, bu ad kullanılmamak üzere, Fransa'ya verilmesini, Fransa'nın Milletler Cemiyeti'ne karşı sorumlu tutulmasını, ancak anlaşma şartları altında Türk Hükümeti'ne danışman adıyle iş görmesini öneriyor.
>
> Lloyd George, ilk önce bu öneriyi ele aldı. Fransa, bütün Anadolu için üzerine böyle bir ödev alırsa -bu çok büyük bir emanet olacaktır- kendisi, Türkiye İmparatorluğu'nda verilecek Mandaterliklerin hepsinin yeniden gözden geçirilmesini istemek zorunda kalacaktır.[393]

Woodrow Wilson: *Bana öyle geldi ki, şayet* [Hindistanlı] *müslüman askerler Türkiye ile Almanya arasındaki anlaşmayı bozmaktan öte bir şey yaptıklarını anlasaydılar, hiç şüphesiz savaşmaktan kaçınacaklardı. Müslümanların rum ahali üzerindeki hâkimiyetine son vermek istediğimizi de biliyorlardı; ama yüzde yüz müslüman bir memleketin bağımsızlığını elinden almak için kendilerinden faydalanmamıza asla razı olmıyacaklardı*.[394]

Paris Sulh Konferansı öğleden sonra Dörtler Şûrası suretiyle celse inikad ediyor:

---

[391] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 95-96.
[392] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 251-252.
[393] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 164-165.
[394] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 65.

> Wilson, Clemenceau ve Lloyd George, konseydeki yeni İtalyan temsilcisi Sonnino ile buluştular. Kendisind en yeni İtalyan çıkarması hakkında bilgi istediler. Sonnino, bu çıkarmayı, İtilâf Devletleri'nin Londra ve St. Jean antlaşmalarıyla verdikleri sözü yerine getirmemeleri nedenine bağlayarak haklı göstermeye çalışan bir memorandumu meslektaşlarına sundu. Bu, Anadolu üzerinde İtalya'nın ne hakkı olduğu konusunda Lloyd George ve Clemenceau ile Sonnino arası nda büyük bir tartışmaya yol açtı. Wilson, bu tartışmayı derhal durdurdu ve: "Sonnino'ya, saygıyle hatırlatmaya mecburum ki, bu toplantının amacı, sadece İtilâf Devletleri arasında konuşmak değildir, Amerika da Konferans'ta bir hak sahibidir. Bundan başka, önem vermemekle beraber, Londra Antlaşması hakkında bazı şeyler sormaya da hakkım vardır. **Bu antlaşma, ne Anadolu kıyılarına çıkarma yapmaya, ne de bu bölgeniın İtalya tarafından işgaline bir hak vermemektedir,"** dedi. Sonnino, bölgede karışıklık çıkmış olduğunu ve İtalya'nın davranışının en sonunda alınacak kararlarda haksızlığa yol açmayacağı karşılığını verdi. Wilson, "amacım bu değil, fakat böylelikle çözüm sakıncalı bir biçim almaktadır," dedi. Bu sözler de İtalyan hakları üzerine yeni bir tartışmaya yol açtı. Wilson, bir defa daha, ötekilere, kendisinin davranış özgürlüğüne sahip olduğunu hatırlattı. **"Eminim ki benim İngiliz ve Fransız meslektaşlarım, Türkiye halkını İtalyanlara teslim etmeye hakları olmadığını kendilerine niçin söylediğimi anlayacaklardır,"** dedi. "Bu, bütün bir dünya işidir ve kendileri de dünyaya örnek olma durumundadırlar." Sonnino, bir defa daha, İtalyan birliklerinin Güney Anadolu'da bırakılmasını istemişse de Wilson, yine kendisine kalırsa, **"İtalya Hükümeti, Türkiye'de birliklerini tutmakta devamın bütün sorumluluğunu üstüne almalıdır,"** dedi. Lloyd George ve Clemenceau da Wilson'u desteklediler.[395]

The Washington Post, *Detroit Free Press*, *The Boston Globe* nam gazetelerde belirtildiğine göre *Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkmasıyla birlikte yaşanan çatışmalarda 300 Türk ve 100 Yunanlı (Rum) ölmüştü*r. *Çatışmaların ağırlıklı olarak Türklerin yaşadığı bölgelerde Yunanlılara tüfek atışları sonrasında gerçekleştiği iddia edilirken, aynı haberde İzmir'de yaşanan olaylardan dolayı İstanbul'da siyasi bir kriz yaşandığı ve Sadrazam'ın istifa ettiği bilgisine de yer verilmiştir*.[396]

Great Falls Tribune gazetesi: *Yunan işgali sırasında yaşanan çatışmalara dair 800 kişinin öldüğü ve bunlardan 700'ünün Türk olduğu duyurulmuştu*r.[397]

Batum'da bir gün kalan L.E. Browne, Amerikan Yardım Komisyonu'ndan (ACRNE) Albay Lane ile birlikte, Tiflis'e hareket etmiş ve 19 Mayıs Pazartesi günü Tiflis'e varmışlardır.[398]

Mustafa Kemal, Samsun'a muvasalat etti.

20 Mayıs 1919. Sabık Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye Reisi (Genelkurmay Başkanı) Ferik Mustafa Fevzi'nin (Çakmak) günlük kaydı: *Daireye gittim.* [Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye Reisi] *Cevat* [Çobanlı] *Paşa, Amerika himayesini istemek hususunda reyimi sordu, tasvip etmedim*.[399]

ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol, Başkan Woodrow Wilson'a 20 Mayıs'ta gönderdiği telgrafta, İzmir'deki olayların üzücü olduğunu ve kaygı yarattığını bildirmiş; şunları eklemişti: "Tüm ümitlerimizin kaynağını oluşturan siz (Wilson) de sayın başkan, kimi emperyalist devletlerin bol keseden vermiş oldukları sözlerin gerçekleşmesine yardımcı olarak görülüyorsunuz." Wilson'un ilkelerine de değinen Bristol, İzmir'le ilgili kararın bu "ulu ve adil prensiplere" açıkça ters düştüğünü; oysa Amerika'nın, bu prensiplerin gerçekleşmesi için savaşa girmiş olduğunu; İzmir'in, Batı Anadolu'nun denize tek çıkış kapısı olduğunu; orada 1.500.000 Türk'ün yaşadığım ve Türklerin, oradaki nüfusun yüzde 83'ünü oluşturduklarını vurgulayarak şunları eklemişti: "İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edilmiş olması, Osmanlı ulusunu epey etkilemiş ve onları ümitsizliğe sevk etmiştir. Çeşitli mesajlarınızda açıklamış olduğunuz ilkelere güvenen Osmanlı halkı, kendi geleceklerinin bu denli prensiplerin

[395] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 166-167.
[396] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 87.
[397] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 87.
[398] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 65-66.
[399] Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, 2021, c. 2, s. 651.

uygulanmasına dayandığına inanmıştı... Müttefik devletlerin İzmir'le ilgili olarak almış oldukları karar, Türk halkım, Osmanlı ulusunun var olma hakkının şimdi çeşitli devletler arasında kurulacak güdüm sistemiyle ortadan kalkacağına inandırmıştır. Bu denli kararlar tehlikeli rekabet yaratır ve Osmanlı ulusunu ümitsizliğe sevk eder. Bu da Avrupa'nın çıkarları yararına olmayacak ciddi komplikasyonlar yaratır... Müttefik güçler, İzmir'i Yunanistan'a vermekle, binlerce Türk'ün ekonomik mahvına neden olur ve Küçük Asya'da yeni bir Makedonya sorunu yaratır."[400]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına acele telgraf keşide eyledi. *Telgrafta, Müttefiklerin Türkiye'nin kaderine ilişkin karar veya planlarındaki belirsizlik durumunun, Türk tarafında ilerde daha fazla kan akmasına sebep olacak kuşkulara sebebiyet vermekte olduğu ifade edilmiş, bu nedenle de İstanbul'da bulunan Yüksek Komiserler tarafından Müttefiklerin amaçlarına ilişkin bir açıklamanın resmi olarak mümkün olan en kısa sürede yapılmasının arzu edilir göründüğü belirtilmiştir. Metinde, 19 Mayıs'ta Amerikan radyo servisinin Türkiye'nin tamamen haritadan silineceğini ileri sürdüğü, İngiliz radyo servisinin de derhal, cebri hizmet sistemi getirilirken Arap vilayetleri dışında Türkiye'nin bütünlüğüne saygı duyulacağını ve Sultan'ın yine İstanbul'da ikamet edeceğini duyurduğu ifadeleri yer almıştır. İzmir'in işgaline yönelik olarak, şehrin Yunanlılar tarafından işgalinin Türkiye Müslümanlarını derinden tahrik ettiği ve umutsuz bir ruh hali içinde oldukları belirtilmiş, geleceğe daha karamsar bakmaya meyilli oldukları ve bu sebeple de ırk ve inançlarının sonsuza dek karanlığa mahkûm olduğunu düşündükleri ifade edilmiştir*.[401]

21 Mayıs 1919. *Lloyd George sözünde durarak ayın 21'inde Türk probleminin çözüm şekli olarak Konseye yeni bir Manda önerisi sundu.* ***Bu planın ana noktaları, Amerika'nın Türkiye Mandasına katılması, Aydın'ın Yunan egemenliği altına konması ve İtilaf Devletleri arası kurul raporuna kadar, Suriye, Mezopotamya ve Filistin'in Mandaterliğinin geçici olarak İngiltere'ye ve Fransa'ya verilmesiydi. Amerika "İstanbul, Boğazlar ve Ermenistan üzerinde ya da başka bir deyimle bütün Anadolu üzerinde" tam ve eksiksiz bir Mandaterlik yapacaktı***. Clemenceau, Lloyd George'ye itiraz etti. Wilson, ABD'nin Türkiye mandaterliğini üstlenemeyeceğini belirtti.[402]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi. *Telgrafta, protesto mitinglerinin düzenlenmeye devam ettiği ve protestoların Paris'e aktarılmak üzere düzenli olarak İtilaf Komiserleri tarafından yakından takip edildiği bilgileri verilmiştir. Ayrıca Ravndal, Trakya ve Küçük Asya'nın çeşitli yerlerinden, Yunan işgalini protesto eden ve misilleme tehditleri içeren iki yüzden fazla telgraf aldığını söylemiştir. Aktarılana göre Sultan'ın başkanlık edeceği bir Saltanat Şurası93, Cumartesi günü öğlen yapılacaktır. Telgrafta, gerçekleştirilen mitinglerde kadınların rolüne dikkat çekilmiş ve kadınların alışılmamış bir rol üstlendikleri yorumu yapılmıştır. Aktarılana göre Hükümet, İttihatçı liderlerin mahkemelerini ertelemeye meyilli görünmektedir, ayrıca birçok siyasi parti de tıpkı Yunanlılar gibi İslam düşmanlarına karşı birleşik cepheyi muhafaza etmek için bir araya geliyor gibi görünüyorlardır. Seçkin çevrelerde, Müslüman güçleri idare eden Büyük Britanya ve Fransa'nın Türkleri aşağılanmaktan kurtaracağı umudunun var olduğu, ancak genel olarak barışçıl bir çözüm için hiçte iyiye işaret olmayan öfke dolu fakat sessiz bir umutsuzluk hissinin hâkim olduğu belirtilmiştir. Son olarak,*

[400] Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 48-49.

[401] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 20.05.1919, 867.00/876, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 28. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[402] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 165-166.

tüm tartışmalarda Wilson Prensiplerinin, özellikle de 12. maddesinin bu nedenle ilk sırayı meşgul etmekte olduğu ifade edilmiştir.[403]

The Washington Post gazetesinde İzmir'in *Yunanlılar tarafından işgali sırasında İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri stratejik alanlarda mevzilenmiş vaziyette beklediği sırada, Amerikan kuvvetlerinin karaya çıkmadığı belirtiliyor*.[404]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İstanbul'un Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde olması ve bu süreçte İtilaf kuvvetlerinin, Başkan Wilson'u, İstanbul'un mandasını alma konusunda ikna etmesi bekleniyor. Ancak Başkan'ın, Kongre'nin onayı olmadan mandayı kabul etmesi mümkün değildi*r.[405]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Konferansta, İtilaf Devletleri Hükümetleri ile Türkiye arasında hiçbir barış antlaşmasının yapılmaması ihtimali üzerinde duruldu ve İtilaf güçlerinin, Türkiye'ye fethedilmiş bir ülke gibi davranarak, Türk İmparatorluğu'nun kâğıt üzerinde parçalaması, Sultan'a siyasi olarak hak iddia edebileceği hiçbir toprak parçası bırakılmayacak olması kuvvetli bir ihtimaldi*r.[406]

22 Mayıs 1919. *22 Mayıs günü Magie ve Westermann arasında yapılan bir toplantıda, Wilson kendilerini Anadolu'da Fransız hakimiyetine ilişkin önerisinden haberdar etti. İki gün sonra bu iki uzman olumlu cevaplarını bildirdiler, ama tercihleri İstanbul, Anadolu ve Ermenistan için tek bir Amerikan mandasından yanaydı*.[407] Wilson ile Paris Sulh Konferansı ABD murahhas heyeti arasında gerilim yaşanıyor:

> Wilson, A.B.D.'nden döndükten sonra, kendisini meslektaşlarından gittikçe çekti. Lansing'in ve House'un anıları, Wilson'un kendilerini unutmuş olmasından doğan yakınmalarla doludur. Bunlar, Dört'ler Konseyi'nde olup bitenlerden bütünüyle habersizdirler. General Bliss, İngiliz meslektaşı General Sackwill-West ile, Dört'ler Konseyindeki görüşmeler konusunda bilgi alabilmek için bir anlaşmaya vardı. House, istediği bilgileri Sir William Wisemann kanalıyle elde ediyordu. Amerika'nın Türkiye işleri uzmanları, kendi öğütlerinin bir kıyıya itilmesinden acı acı sızlanıyorlardı. Yunanlıların İzmir'e çıkışlarından beş gün sonra, Amerikan uzmanları Magie ve Westermann, Wilson'a Anadolu üzerindeki Yunan istekleri hakkında kurul görüşünün alınmasına karşı olduklarını bildiren ve kendisini uyaran bir yazı yazdılar. Buna göre, Amerikan delegelerinin konu hakkında bilgileri yoktur. Bu nedenle komisyonun ileri süreceği görüşler ve öğütler, genellikle ve hemen hemen yalnız Yunan Başbakanı Venizelos'un ve İngiliz uzmanlarının görüşlerini yansıtacaktır. Bütün Amerikan delegasyonunun İzmir'in Yunanlılara verilmesine karşı olan duyguları o kadar sertti ki sonunda Wilson, Türkiye işlerini Magie ve Westermann ile tartışmak zorunda kaldı. 22 mayıs'ta kendilerini çağırarak Dört'ler Konseyinde Türkiye konusunu onlarla tartışmaya girişti. Delegeler, Başkan'ın İzmir'in Yunanistan'a verilmesi politikasını tersine çevirip çeviremediklerini anlayamamışlardı, ancak artık iş işten geçmiş, geç kalınmıştı. Yunanlılar şimdi İzmir'e çıkmış bulunuyorlardı.[408]

Londra'daki Yunan Büyükelçi Kaklamanos, Paris'deki Yunan murahhas heyetine telgraf gönderdi: *…Manchester Guardian gazetesinin ileri sürdüğüne göre, İngiltere'deki müslüman şefler, Milletler Cemiyeti adına Amerika'nın kontrolü altına konulması kararının İstanbul'un daha sonra yunanlılara devredilmesi gayesini güden bir kamuflaj hareketi olduğunu öğrenmişlerdir. Gazete şunu da ilâve*

---

[403] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 21.05.1919, 867.00/877; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 28-29.

[404] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 87.

[405] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 103.

[406] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 115.

[407] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 97, sonnot 26.

[408] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 170-171.

ediyor: Böyle bir kararın politik etkileri, müslümanlara göre, büyük bir reaksiyon hâlinde ortaya çıkacak ve bütün Doğu âleminde tehlikeli bir durum yaratacaktır.[409]

Bandırma'daki 17'nci Kolordu Karargâhı Yüzbaşısı İttihadçı Selâhaddin'den (Yurtoğlu) İstanbul'daki Harbiye Nezâretine muhtıra: [..] *İzmir'deki Yunanlılara sırasıyla Fransız, İngiliz ve Amerikalıların yardım ettikleri ve bir haftadır sürekli olarak İzmir'e asker çıkardıkları*. [..][410]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Osmanlı Devleti ile ilgili her konu çok büyük bir sorundur. Avrupalı Devletler, ABD'nin İstanbul için mandater devlet olmayı kabul etmemesi durumunda yeni bir savaş çıkmasından endişe ediyor, aynı zamanda Hintli Müslüman delegeleri, Sultan'ın İstanbul'dan uzaklaştırılmasına karşı çıktı. Hintli delegeler, Osmanlı Sultanı'na, tüm Müslümanların Halifesi olması sıfatı nedeni ile destek olduklarını, din savaşlarından kaçınmak için bu hassas durumun göz ardı edilmemesi gerektiğini söyledi. Amerikalı delegeler, konferansta manda ile ilgili endişelerini ve konu ile ilgili planlarını açıkladılar. Buna göre, Müslümanların Sultan hakkındaki hassasiyetlerine çözüm bulunmalı, Osmanlı Devleti'nin yapısı korunarak, Sultan İstanbul'dan uzaklaşmalı ve Osmanlı'nın savaş öncesi borçları ve yükümlülükleri yok sayılmalı. Ayrıca Ermenilerin korunması ve Ermeni ordusunun yenilenmesi de sağlanmalı. Bu şartlar altında manda teklifinin kabul edilebilme ihtimali olduğunu ifade ettiler*.[411]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Konferansta, Türkiye problemi gittikçe zor bir hal almakta*dır, *bazı delegeler Türkler ile ilgili alınacak kararların din savaşlarına neden olabileceğini dile getirdi. Amerika, Avrupa'da yeni bir savaşa meydan vermeyecek şekilde İstanbul hakkında karara varılmasını önemsiyor. Bununla birlikte Amerikan delegeleri, Amerika'nın manda yönetiminde yer alma konusunda gönüllü olmadığını ifade ettiler. Özellikle Osmanlı Sultanı'nın İstanbul'dan ayrılmak zorunda bırakılması Hindistan ve diğer Müslüman ülkelerde çok ciddi tepki ile karşılanacağı için, İngiltere bu riski göze almak istemiyor. Manda konusunun belirsizliği, Sultan'ın durumu, İstanbul'un geleceği, Anadolu'da hak arayan İtilaf Devletleri'nin fikir ayrılıkları, Ermenilerin statüsü hakkındaki bilinmezler bir araya geldiğinde kocaman bir Türkiye sorunun resmi de ortaya çıkıyor*.[412]

Detroit Free Press ve *The Tennessean* nam gazetelerin neşrettiği ve *Yunan yetkililerinin resmi açıklamasına dayandırılan haberlerde ise İzmir'de işgale direnen kişilerin Jön Türk ajanları oldukları ve bunların yakalanıp tutuklandıkları aktarılıyor*.[413]

Chicago Daily Tribune gazetesinin haberine göre *ABD'li Senatörler, Paris'te kararlaştırılan özellikle Milletler Cemiyeti fikrinin uzun süredir Amerika'yı koruyan Monroe Doktrini'ni ortadan kaldıracağına dikkat çekerken, bu durumun barıştan çok çatışmaya neden olacağını belirtmiş*lerdir.[414]

23 Mayıs 1919. Harekat-ı Milliyeci İttihadçıların tertibatı cümlesinden İstanbul Sultanahmed Meydanında miting yapılıyor.[415] İngiliz Bahriye İstihbaratı Ege Dairesi Şefi Yarbay Heathcote-Smith,

[409] Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 65.
[410] İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, 2006, c. 2, s. 52.
[411] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 115.
[412] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 116.
[413] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 87.
[414] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 64.
[415] "Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, birkaç hâkim ve müderris ile birlikte Dr. Esat Paşa (Işık) ve -İTC merkez-i umumîsinden- Mithat Şükrü (Bleda) tarafından yönetiliyordu. Mütarekeden sonra, Cemiyet, Millî Kongre'nin toplanmasına öncülük etti ve 1919 Mayısı'nda, İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da büyük mitinglerin örgütlenmesinde rol oynadı. Bu mitingler, dört bin üniversite ve mesleki okul öğrencisinin dersleri boykot etmesi ve bir protesto mitingi düzenlemesiyle başladı. 19 Mayıs'ta Fatih'te ve 23 Mayıs'ta Sultanahmet Meydanı'nda yapılan kitle mitingiyle sona erdi." Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, 1987, s. 142.

Harekat-ı Milliyeci Halide Edib'e (Adıvar) mülakî oldu ve Türk Ocağı Reisi Harekat-ı Milliyeci Ahmed Ferid'in (Tek) küratörlüğünde (ki Ahmed Ferid, ilginçtir Ali Kemal'in tavassutuyla Damad Ferid Paşa Kabinesine Nafia Nâzırı olacaktır) Fatih, Kadıköy, Üsküdar ve Sultanahmet'te tertiplenen milliyetçi *mitingleri teşvik eder biçimde konuş*tu. Heathcote-Smith, Halide Edib'e, *meclisli bir Osmanlı hükümetini tercih edeceklerini söyle*di. Halide Edib, bu sözlerden *İngilizlerin güçlü bir kabine ve milli şûradan yana olduklarını* anlıyor. Diğer taraftan İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği, Baştercüman Andrew Ryan'ı Sadrazam nezdine göndermiş ve *İstanbul'da ihtilal çıkacağından çekindiklerini bildirmiş* idi. İngiliz mercilerin ikiyüzlü politikası dikkat çekicidir. Sadrazam Ferid Paşa Kabinesi, 25 Mayıs'da tertiplenmesi planlanan Beyazıt ve Beşiktaş mitinglerini men edecek.[416] İngilizler bir taraftan Harekat-ı Milliyecileri terviç ediyor, diğer taraftan Bâb-ı Âlî'yi Harekat-ı Milliyecilere tedabir ittihaz etmesi için baskılıyor.

> Bazı kaynaklara göre bu halk mitingleri İttihat ve Terakki'nin istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsusa tarafından örgütleniyordu. Teşkilat-ı Mahsusa savaş öncesi, Osmanlı devletinin gizli siyasi polis teşkilatı olarak kurulmuştu. Örgütün istihbarat ağının büyük bölümü Mondros Mütarekesi'nden sonra da sağlam kaldı ve ulusal hareketle birlikte çalıştı.[417]

Ünlü Türkçü ve İttihatçı Hamdullah Suphi, İzmir'in işgali üzerine Sultanahmed'te yapılan mitingdeki konuşmasında bugün için hayretle karşılanabilecek şu sözleri söylemektedir:

> Ey şehit anaları, mazlum kardeşler; bizim için en büyük düşman Rusya değildir. Bizim için en büyük düşman Yunanistan'dır. ... Yunanlıları istemiyoruz. Eğer mutlaka bir vatan parçasının alınması icab ediyorsa İngilizler, Amerikalılar alsınlar![418]

Himmetzade Hüsnü yazıyor:

> 23 Mayıs 335 (919) İzmir'in işgalini, orada işlenen cinayet ve faciayı protesto etmek üzere bu gün Sultanahmet meydanında bir miting tertip edilmişti.
>
> Sultanehmet meydanı, mahşerden bir numune denilecek kadar dolmuştu. Cuma namazı bir cemaati kübra ile eda edilmişti. Polis müdürü yanında bir Fransız polisi ve birde Fransız mülazimisânisi olduğu halde oradaydı.
>
> Kürsii hitabetin etrafına ve camii şerif avlusu ile defteri hakani meydanlığına büyük siyah bayraklar dikilmişti. Herkes matem içindeydi. Önce hitabet krsüsüne, Türk Şairi Mehmet Emin Bey geldi. Yanık, hazin ve müessir nutkunu okudu. Bu esnada camii şerif minarelerindeki müezzinler de münacat okuyorlardı. Meydan hakikaten mahşerden bir numuneydı. İkinci olarak Halide Edip Hanım kürsüye geldi. O da kendine mahsus belagatle okuduğu nutku ile yürekleri dağladı ve bütün halk hüngür hüngür ağladı.
>
> Bu sırada nereden ve kimden geldiği anlaşılamayan (kara haber) serlevhalı halka birer kâğıt dağıtıldı. Bu kâğıtta şunlar yazılı idi.
>
> (21 Mayıs 335 Çarşamba günü, dörtler meclisi, Türklerin gayri müslimlere tatbik ettiği zulüm ve işkenceden müteessir olan Avrupa Efkârı Umumiyesini teskin etmek için, Türkiye'nin sureti katiyede taksimine karar verilmiştir. Yalnız Amerika Türk ganimetinden istifade etmek istememiştir. Padişah Fransız ve İtalyan'ların himayesi altında İstanbul'da kalacaktır. Bu dağıtılan kâğıtlar hakikaten bir (Kara haber) idi. Meydanı dolduran islâmlar zaten hadise ve iki hatibin nutkiyle göz yaşları dökerken, kasten dağıtıldığından şüphe edilmiyen bu kâğıtlarla, göz yaşlarını silmeden birer birer dağılmaya başlamışlardı.[419]

[416] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 316-317, 342, dipnot 85, 345, dipnot 90.
[417] Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, 1998, s. 59, dipnot 68.
[418] Emel Akal, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2018, s. 124.
[419] Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Harbinde İstanbul ve Yardımları*, 1975, c. 1, s. 426-427. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

23 Mayıs'ta Sultanahmet'te yapılan Büyük Protesto Mitingi'nden sonra, Amerikan milletine çekilen telgrafta, İzmir'in işgali kararını Amerika Cumhurbaşkanı aldığı halde, "Siz, ilkelerinizle bize bu cesareti verdiniz ve bugün bizi savunmanız gerekir" denilmektedir.[420]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, İtalya ile İngiltere, Fransa ve ABD arasında soruna neden oldu. İtalyaların İzmir ve Batı Anadolu'ya sahip olma hedefleri çıkar çatışmalarını derinleştirdi. İtalyan Hükümeti'ne konu ile ilgili bir nota gönderildi. Ancak nota İtalyan Hükümeti'nin tepkisine yol açtı*.[421]

The New York Times gazetesi yazıyor. *Türkiye'nin bir ya da birden fazla devletin mandası altına alınması ile ilgili belirsiz durum sürerken, Amerikalı barış delegeleri, Türkiye'de ABD mandası konusunda çok olumlu fikirlere sahiptir*. *Hatta bu durumu geri kalmış ve kendi kendini yönetemeyen milletleri, kendi menfaatleri doğrultusunda nasıl yönetilebileceklerini tüm Avrupa ve Asya'ya gösterme fırsatı olarak değerlendirmekt*eler.[422]

> 23 Mayıs 1919 tarihli haberde ise, "Yetkililer, Türkiye için Manda Yönetimini Salık Veriyorlar" başlığı alında "Türkiye'nin bir ya da birkaç devletin mandası altına alınması konusunda henüz kesin bir karara varılmamış olsa da -bu arada Amerikalı barış delegelerinin Türkiye'de bir Amerikan mandası kurulmasını kuvvetle arzu ettikleri bilinmekte idi- ABD bu fırsattan yararlanarak, geri kalmış bu ülke insanlarının nasıl yönetileceğini bütün Avrupa ve Asya'ya göstermeli" deniyordu.[423]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *ABD, Büyükelçi Morgenthau'nun önerilerini dikkate alarak Türkiye mandasının işaretini verdi. Türkiye'yi içinde barındırdığı farklı uluslardan ayırmak doğru değildi*r. *İstanbul, Anadolu ve Ermenistan tek manda yönetimi altında olmalı*dır. *Neredeyse diğer bütün ülkeler de Türkiye üzerinde ABD mandasını onayladı hatta Türkler bile 25 yıl ile sınırlandırılarak manda yönetimini tercih ve talep etmekt*elerdir.[424]

New York Herald gazetesinin haberine göre ABD'nin İstanbul eski büyükelçisi Yahudi Henry Morgenthau, *başkan Wilson'a bir öneri sunarak İstanbul, Ermenistan ve Anadolu'da üç farklı manda idaresinin kurulmasını ancak bu yönetimlerin tek bir Amerikan mandaterliği altında olmasını istemiş ve bu planın Amerikan kongresine sunulmasını tavsiye etmiştir*.[425]

The Los Angeles Times gazetesinin haberine göre *İtalya'nın Adana, Bodrum ve Marmaris'e asker çıkarması neticesinde ABD, İngiltere ve Fransa İtalya'ya bir nota göndererek durumun açıklanmasını istemişti. Bu olayla birlikte İtalya ve Yunan tarafı arasındaki gerilim o derece yükselmişti ki Konferans'ta İtalya güç dengesini ön plana çıkarmaktan çekinmemişti. Nitekim verilen notanın ardından Paris'teki görüşmede Wilson İtalyan başbakanına bu duruma yönelik cevabını sorduğunda Başbakan Orlando açıklamasını Dörtler Konseyi'ne yapacağını bildirerek Venizelos'un bu Konsey'de olmadığı için ayrılmasını istemiş ancak Wilson bu tutuma itiraz etmişti. İtalya'ya göre çıkartma yaptığı bölgeler zaten Milletler Cemiyeti altında daha önce kendisine verilecek olan bölgelerdi dolayısıyla ortada olağandışı bir durum yoktu*.[426]

24 Mayıs 1919. Yunanistan Başvekili Venizelos, ABD Başkanı Woodrow *Wilson'dan bir mektup aldığını ve başkanın Aydın vilayetinde bir Yunan mandasını, ayrıca İzmir sancağında ve Ayvalık kazasında Yunan egemenliğini onayladığını belirttiğini* Harold Nicolson'a söylüyor. *Bu doğru değildir*. *Üçler Konseyi bu*

[420] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 260.
[421] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 117.
[422] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 103.
[423] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 111.
[424] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 103.
[425] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 60.
[426] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 88.

taleplerin bir kısmına rıza göstermesine rağmen, Wilson mektubunda sadece Venizelos'un, Küçük Asya'ya yönelik İtalyan taleplerinin geçersizliğine dair görüşlerine "tamamen" katıldığını ifade etmiştir.[427]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi. *Telgrafta*, *İzmir'in işgali sonrasında tansiyonun artmakta olduğu ve henüz yayın yasağı konmamış Türk gazetelerinin öfkeyi daha da hararetlendirdiği bilgileri verilmiştir. Ayrıca aktarılana göre, Edirne'nin de Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair haberler yayılmaya başlamıştır. Devamında bunun, durumu kötüleştireceği ve yakın zamanda Hükümet'in, Milliyetçi-İslamcı hissiyata hitap eden İttihat ve Terakki propagandasının teşvik ettiği halkın öfkesine karşı iktidarda kalıp kalamayacağı sorularının artmasına sebep olabileceği söylenmiştir*. *Aktarılana göre Paris'ten gelmesi beklenen Müttefiklerarası Komisyon'un yatıştırıcı eğilimi olacaktır*. *İzmir hadisesinin manda meselesi ile bağlantısına dikkat çeken Komisere göre, Yunan meselesi olmasa Türkler manda uygulamasına boyun eğebilirdi. İlaveten Ravndal, hiçbir mandaterin de ABD kadar içtenlikle kabul edilmeyeceği ve ABD'nin Türkiye'de İstanbul, Anadolu ve Ermenistan'ı içermeyen bir mandayı kabul etmemesi gerektiği konusunda, Amiral Bristol ile büsbütün hem fikir olduklarını söylemiştir. Zira bu bahsedilen bölgeler olmazsa, mandanın fiiliyatta maddi-manevi başarıya ulaşması imkânsız olacaktır*.[428]

Ravndal, bir başka telgraf daha keşide eyledi. *Telgrafta, 23 Mayıs 1919'da gerçekleştirilen Sultanahmet mitingine dair, Yunanlıların İzmir'i işgalinin sebep olduğu İslam şovenizmini doruk noktasına çıkardığı düşüncelerine yer verilmiştir. Türk milliyetçiliğini bu şekilde teşvik etmenin devam edilmesiyle ortaya çıkabilecek ciddi kargaşaların farkına varan Sultan ve Müttefiklerarası (komisyon) yetkilileri, ilgili iletişim kanalları vasıtasıyla itidali tavsiye etmektedir. Aynı gün için ilan edilen protesto mitinglerinin bazılarının iptal edildiği bilgileri verilmiştir. Telgrafta, genel Müslüman galeyanının katiyen durulmadığı ve İzmir hadisesinde katledilen Türklerin ruhları ve vatanın kurtulması için o hafta (halka) dualar anons edildiği ifade edilmiştir. Parlamento toplantısı yerine geçecek ve milli iradeyi temsil edecek olan Sultan'ın himayesinde toplanacak olağanüstü şuranın programına dair pek çok spekülasyon mevcut olduğu belirtilmiştir. Bunun, Wilson Prensiplerine dayanarak barış konferansına bir çağrı şeklini alabileceğinden bahsedilmiştir. Sultan'ın tahttan çekileceğine dair dedikoduların mevcut olduğu da vurgulanmıştır. Türk halkının genel durumuna dair, büsbütün birlik oldukları ve öne çıkan İttihatçı liderlerin hapishanede olmalarına rağmen, siyasi görüşlerin az çok kenara bırakıldığı gözlemleri aktarılmıştır. Ravndal, bir önceki hafta boyunca yerel Türk cemiyetlerinden aldığı muhtıraların yanı sıra, Küçük Asya ve Trakya'daki Türk kaynaklarından üç yüz elli kadar protesto telgrafı aldığını söylemiştir. Türk kadınları için kitlesel mitinglerde mühim bir rol üstlendikleri yorumu, mevcut telgrafta da yinelenmiştir. Sultan'ın o sabah, halka hislerini ifade etmelerini, ancak bunu yaparken şiddet içeren eylemlerden kaçınmalarını tavsiye etmesinin, olumlu bir etki yaratacağı öngörülmüştür. Ermeni sorunun ise Yunan meselesinden dolayı şimdilik sürüncemede kaldığı not düşülerek telgraf noktalanmıştır*.[429]

The Burlington Free Press gazetesi *Türklerin zalim ve barbarlığını anlatan sayısız haberi uzun bir süredir Amerikan halkına aktar*maktadır. *Dolayısıyla onlara göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni ve*

[427] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 78, sonnot 28.

[428] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 24.05.1919, 867.00/878, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 29-30. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[429] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 24.05.1919, 867.00/879, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 30-31.

*Hristiyan kanını on yıllardır su gibi akıtan Osmanlı tahtının İstanbul'da kalması, Amerikalıların aklının alamayacağı bir durumdur ve bu nedenle Türkler gitmeli*dir.[430]

25 Mayıs 1919. Veliahd Abdülmecid; İngiliz Kralı Beşinci George'ye, Fransız Cumhurbaşkanı Poincaré'ye, ABD Başkanı Woodrow Wilson'a ve İtalyan Kral Üçüncü Vittore Emanuele'ye mektub gönderdi. *ABD'den gelen cevap, telgrafın alındığını ve Paris'te Osmanlı temsilcilerinin dinlenilmesine karar verildiğini bildiriyor*.[431]

25 mayıs'ta, kabineden, Sadrazamın da içinde bulunduğu üç kişilik bir delegasyon İstanbul'daki Amerikan Barış Komisyonundan, İzmir cephesindeki Yunan ordusuyle beraber bulunmak ve onların davranışlarını gözlemek üzere İtilâf Devletleri subayları gönderilmesi ve aynı zamanda Yunan haydutlarının (ki bunlar, orduya birlikte giden başı bozuklar olabilirdi) geri çekilmeleri için gerekeni yapmak üzere eyleme geçmelerini istediler.[432]

Günlük kaydına göre İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Mark Bristol, *Milliyetçi Hareket'e olumlu bakıyor*:

> O, Washington'a, Türkiye üzerinde tek bir manda olmalı diye tavsiyede bulundu; çünkü Yunanlılar, hem emperyalist emellerin izlerini açığa çıkarıyorlardı, hem de Trakya'da Yahudiler'e yaptıkları eziyetle, başka milliyetlere karşı tutumlarında ehil olmadıklarını kanıtlamışlardı. Amiral Bristol'a göre etnik düşmanlık, derinlere kök salmış dini, siyasi ve kişisel farklılıklardan ileri geliyordu. Dolayısıyla Yunanlılar'a, ne Trakya'da, ne de Küçük Asya'da toprak verilmeliydi.[433]

İngiliz Yüksek Komiseri Calthorp'un, 25 Mayıs'ta Lord Curzon'a gizlice bildirdiğine göre, Damat Ferid, Türk savını İngiltere Başbakanı David Lloyd George'un dikkatine sunmak amacıyla en erken vakitte Paris'e gitmek için izin dilemişti. Calthorpe, gizli telgrafında şunları eklemişti: "Ferid'e göre, Türkiye güdüm altına alınacaksa, Fransa'nın çürümüş olması ve ABD'nin uyrukları yönetmede deneysiz olması nedeniyle, padişahtan en son köylüye kadar herkesin içten dileği, bu güdümün İngiltere'ye verilmesidir."[434]

25 Mayıs'ta, Vakit gazetesinde "Himaye değil İstiklâl" adlı bir başmakale yayınlanmıştır. Bu makale Yusuf Râzi mahlâslı bir şahıs tarafından yazılmıştır. Gazete'nin asıl başmuharriri olan Ahmet Emin bu esnada Kütahya'da sürgünde bulunuyordur. Yusuf Râzi bu makalesinde öğrenildiğine göre Darülfünun müderrisleri adına İtilâf Devletleri mümessillerine, Dr. Akil Muhtar Bey tarafından verilen bir muhtırada, "himaye değil, istiklâl" talep edildiğini bildirmişti. Yusuf Râzi de, bahsedilen bu başmakalesinde istiklâl fikrini savunmuş ve bu hususta şunları yazmıştır: "Biz yalnız muavenet ve müzaheret isteriz, yoksa ne İngilizler ne Amerikalılar'ın ne de hiç bir devletin himâyesini talep edecek kimse yoktur. Efendiler Çanakkale siperleri önünde denizden, karadan üzerlerine yağdırılan demir ve ateş tufanına karşı göğüslerini gererek feda-yı can eden şehitlerimizin kanları daha kurumadı. Mısır, Tunus birer Türk eyâletiydi. Türkiye ne Mısırdır ne de Tunus…[435]

The Washinston Post gazetesi yazıyor. *Başkan Wilson, Paris'teki Dörtlü Konseyi, Amerika'nın İstanbul ya da Osmanlı Devleti'nde herhangi bir bölgenin mandater devleti olmama ihtimali konusunda bilgilendirdi. Hem Başkan kişisel olarak hem de Amerikan Kongresi, manda fikrine sıcak bakmıyor. İstanbul'da uluslararası bir yönetim olduğunda çok seslilik ve karmaşa hakim olacaktır. İzmir ve Batı*

[430] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 52.
[431] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 381.
[432] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 172.
[433] Bristol, *War Diary*, 25 Mayıs 1919; Aktaran: Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 2008, s. 87.
[434] Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 50.
[435] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 49.

Anadolu için de, Avrupalı güçler arasındaki rekabet, İngiltere ya da İtalya'nın bölgeyi kontrol etmesine olanak tanımayacağından dolayı bölgede Yunanistan'ın destekleneceğinin öngörülmesi nedeni ile manda konusunda olumsuz fikir beyan edildi. ABD'nin böylesine karmaşık uluslararası bir konuda sorumluluk alması akılcı değildir.[436]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Başkan Wilson, Paris Barış Konferansı'ndaki konseye, Amerika'nın İstanbul ya da Türkiye'nin herhangi bir bölgesinin vesayetini kabuletmeme ihtimalinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiği mesajını iletti. Bunun kendi kişisel yaklaşımı değil, Amerikan Senatosu'nun düşüncesi olduğunu da vurguladı. Wilson, İstanbul ile ilgili iki çözüm yolu olduğunu, ilkinin şehrin uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesi, diğerinin ve kabul edilme ihtimali çok az olan yöntem ise İtalya, İngiltere, Fransa ya da Amerika'nın kontrolü altında, İstanbul'un yönetiminin Yunanlılara verilmesi olduğunu söyledi. Venizelos da Yunanistan'ın ne Amerika ne de başka bir ülkenin kontrolü ya da uluslararası komisyona gerek olmadan İstanbul'un yönetiminin sorumluluğunu almaya hazır olduğunu dile getirdi*.[437]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Avusturya ile barış antlaşması bir gün sonra imzalanacakt*ır. *Almanya konferansta verilen son kararı 29 Mayıs'ta kabul edip, onaylayacak ve Rusya'nın durumu tekrardan ilgi odağı olacakt*ır. *Başkan Wilson, İtilaf Devletleri'ne ABD'nin Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde mandater devlet olmayacağını açıkladı ancak onlar bu karara hazırlıklı olmadıklarını belirttiler*.[438]

İngiliz "bağımsız liberal" *The Observer* gazetesi, *"Türkiye'nin Geleceği" başlıklı haberde Amerikan Mandacılığı ile ilgili olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul'dan sorumlu olmayı reddettiği dedikodusunun dayanaktan yoksun olduğu vurgulanmıştır. "Konstantinopolis'in Kaderi. Eğer Amerika mandayı reddederse." başlıklı aynı sayfada yer alan Reuter Haber Ajansı'nın özel haberine göre ise Başkan Wilson'un Birleşik Devletler'in İstanbul ya da Türkiye'nin herhangi bir yerindeki mandayı reddetmeye hazırlandığı bilgisini konseye verdiğinden bahsedilmiştir. Bunun iki sebebi olduğu, birincisinin Büyük Güçlerin söz hakkına sahip olduğu İstanbul'daki Uluslararası Komisyon, diğerinin ise manda yetkisinin Büyük Güçlerin desteğiyle Yunanistan'a verilmesi olarak belirtilmiştir. Venizelos'un bu plan için ısrarlı olmadığı ancak Yunanistan'ın* [takatini aştığı için normal şartlarda] *al*[a]*mayacağı manda sorumluluğunu üzerine almaya hazır olduğu bilgisi de verilmiştir*.[439]

Louis Edgar Browne, Tiflis'den Batum'a avdet etmiş bulunuyor.[440]

26 Mayıs 1919. Yıldız Sarayı'nda Şûrâ-yı Saltanat içtima ediyor. *İstiklâl* gazetesi naşiri Rauf Ahmed (Hotinli), *Amerikan himayesini tesis etmek* lüzumundan bahsettiği vakit; Sadrazam Damad Ferid Paşa sandalyesinden yekinerek kat'î bir edayla *Rica ederim, himaye bahis mevzu olamaz* dedi.[441] Osmanlı Bankası idare heyeti üyesi, Vahdet-i Milliye Heyeti müessisanından Hamid (Hasancan), Wilson Prensiblerini savunuyor, ABD mandaterliğine yeşil ışık yakıyor: *Eğer başka çare yoksa, o suretle muvakkat bir müddet için büyük devletlerden birinin yardımı suretiyle* [Osmanlı devletinin] *idare*

[436] The Washington Post, 25 May 1919, *U.S. May Not Rule Turk, Says Wilson*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 104.

[437] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 117-118.

[438] Chicago Tribune, 25 May 1919, *U.S Will Not Take Mandate Over Turkey*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 104.

[439] The Observer, 25 May 1919, *Future of Turkey*, p. 11; Aktaran: Aylin Hacihanifioğlu, *Millî Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları (1919-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2019, s. 33.

[440] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.

[441] M. Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, 2011, s. 115.

olunması kabul edilebilir. [..] *Bizi kurtaracak olan, Vilson prensiplerinin unutulmayıp tam ve haklı olarak uygulanmasıdır*. [..][442]

Şûra'ya eski Moskova elçimiz Galip Kemali Bey de davet edilmişti . Galip Kemali Bey, yalnız başımıza devlet gemisini bu tehlikeli durumdan kurtarmanın mümkün olmadığını, bir devletin geçici ve muayyen bir zaman için selamet ve medeniyet yolunda bize rehberlik etmesi gerektiğini söylemiştir.[443]

27 Mayıs 1919. *Paris, 27 mayıs 1919. Amerikan Senatosunun 23 mayıs günü, rumların çoğunlukta bulunduğu Batı Anadolu'nun yunan hükûmetinin kontrolü altına konulmasıyla ilgili bir teklifi görüştüğünü bildirmekle şeref duyarım. Politis*.[444]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İtalyan kuvvetleri, Söke'ye ilerledi. Türk Hükümeti, Barış Konferansı'nda, topraklarının paylaşımına ilişkin tartışmaların karşısında olduğunu bildirdi ve İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesini protesto etti. Başkan Wilson, Venizelos'un konferansa katılmadığı halde Paris'te olmasını doğru bulmadığını açıkladı. Başkan'ın ısrarcı tutumu neticesinde Venizelos Paris'ten ayrıldı*.[445]

İspanyol *El Sol* gazetesinin aktardığına göre *Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, The Tribune gazetesi muhabirine verdiği demeçte, Osmanlı Hükümeti'nin çok zorlamadan manda rejimini kabul edeceğini ancak büyük devletlerin denetim komisyonlarının raporlarına özen göstermesinin arzu edildiğini ifade etmiştir. Mehmet Ali Bey, her halükarda, küçük devletlerin meseleleri çözme konusunda kabiliyetsiz olmaları nedeniyle, Türkiye meselelerine dâhil olmalarının istenmediğini de vurgulamıştır*.[446]

The Boston Globe, *New York Tribune* ve *The Washington Post* nam gazetelerde belirtildiğine göre İzmir'in işgaline karşı *İstanbul Hükümeti'nin tepkisi ise Barış Konferansı'nı protesto etmek olmuştu*r. *Ancak Hükümet'in İtilaf Devletleri'ne olan sitemi işgalin kendisinden ziyade çıkartmanın Yunanlılar tarafından yapılmış olmasına yöneliktir*. *İstanbul Hükümeti'ne göre işgalin Müttefiklerce gerçekleştirilmesi daha akıllıca olacaktı zira şimdi ülkenin iç kısımlarına doğru sorunların baş gösterme ihtimali doğmuştur*.[447]

28 Mayıs 1919. *Evening Star* gazetesi, haber neşretti. *İzmir'in işgalinde yaşanan olaylara dair Yunanistan'ı suçlayan İtalyanlara göre, farklı bir milletin yaşadığı herhangi bir toprağı işgal etme konusunda Yunanlılar yetersizdir ve Güney Arnavutluk'ta onların işgaliyle yaşanan katliam ve yakılan köylere rağmen, Venizelos iddialarının geçerli olduğu konusunda Konferans'ı ikna etmiştir*.[448]

29 Mayıs 1919. *Akşam* gazetesinde iki yazı: (i) *Wilson, hürriyet kahramanı: Çok güzel sözler, fakat...* (ii) *Amerika'nın Anadolu'ya yardımı*.[449]

30 Mayıs 1919. Bâb-ı Âlî murahhas heyetinin Paris Sulh Konferansına davet edilip edilmemeleri meselesi Yüksek Konseyin gündeminde. Woodrow Wilson itiraz ediyor. Ona göre *Osmanlı heyeti İzmir'in işgali sorununu ortaya atacak*tır. Fransa Başvekili Clemenceau ve Britanya Başvekili Lloyd George, *bunun pek sakıncası olmadığını savun*uyorlar.[450]

---

442 M. Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, 2011, s. 116-117.
443 Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 51.
444 Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 308.
445 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 118.
446 Esin Tüylü-Turan, İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923) [Doktora Tezi], 2019, s. 83-84.
447 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 88.
448 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 88.
449 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1993, c. 1, s. 288.
450 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 379, dipnot 168.

İlginçtir, aynı Wilson, Yunan'ın İzmir'i işgal biçiminin protesto edilmesini teklif etti fakat Lloyd George ile Clemenceau tarafından reddedildi:

> Türklere, Alman ve Avusturyalılara yapılanın tersine, kendi sorunlarını konferans önüne getirmeye izin verilmişti. Türkler, Sadrazam'ın, Türkiye'deki durum ve Türkiye'nin Avrupa devletleri yanında savaşa katılması konusunda "konferansı aydınlatmak" için yaptığı baş vurma üzerine kendilerini dinlemek için çağırılmışlardı. Clemenceau, konuyu, 30 mayıs'ta Konsey'e anlattı. Lloyd George da Türklere Almanlara davranıldığı gibi davranmaya bir gerek olmadığını söyleyerek Clemenceau'yu destekledi. Wilson, yapılacak ilk işin, Yunanlıların İzmir'e yaptıkları çıkarmanın yeniden protesto edilmesi gerektiğini ileri sürdü, fakat, Clemenceau ile Lloyd George işgalin sürmesinde bir sakınca görmediler ve Türkler tarafından gösterilecek tepkiyi beklemeyi kararlaştırdılar. İstanbul'daki Yüksek Komiserler'e, Konferans kararlarının Türk Hükümetine tebliğ talimatı verildi. Bu işlerde Fransızların, kendileriyle ilgili konuları ele alışı, İngilizleri son derece kızdırdı.[451]

Bağdad'daki İngiliz makamları, King-Crain Heyetinin bölgeye muvasalat edeceği haberi üzerine telaşlanmış durumda. Britanya Hariciye Nezâretine gönderilen muhtırada, *bu ziyaretin Avrupa devletlerinin Ortadoğu'daki durumunu zayıflatacağı, komisyonun yetkilerinin daraltılması gerektiği belirtiliyor*.[452]

King-Crain Heyeti, Paris Sulh Konferansına takdim edeceği raporunda, *Mondros Türkiyesi'nin İstanbul, Ermenistan ve kalan Anadolu olmak üzere üç devlete ayrılmasını, fakat her üçünün de ABD mandası altına sokulmasını tavsiye* edecek.[453]

New York Times gazetesi, ABD'nin İstanbul eski büyükelçisi Yahudi Henry Morgenthau'nun beyanatını neşretti. *Ona göre İstanbul ve Ermenistan sorunsuz bölgelerdi ama asıl nokta ikisinin arasında kalan ve dörtte üçü Müslüman olan bu coğrafyaydı. Morgenthau, bu bölgenin Yunan, Fransız ve İtalyanlar arasında bölüşülmemesi gerektiğini belirtiyor, Padişah'ın Türkler üzerindeki hâkimiyetini Bursa veya Konya'da ikamet ederek sürdürebileceğini söylüyordu. Bu sayede bölgede geniş çapta yayılmış olan misyonerlik ve eğitim yatırımları da korunmuş olacaktı. Ancak bu durum Amerika veya İngiltere olmadan gerçekleştirilemezdi*.[454]

Yusuf Râzi Vakit Gazetesinin 30 Mayıs tarihli nüshasında manda aleyhinde bir makale yazdı.[455]

31 Mayıs 1919. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Cevad (Çobanlı), Meclis-i Âyandan Çürüksulu Mahmud ve sabık Sadrazam Ahmed İzzet (Furgaç), İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiserliğinde gerçekleştirilen içtimaya katıldılar. *Bütün Türkiye üzerinde bir ABD mandası istediler.* Cevad*, ordunun ABD mandasını destekleyeceğini söyledi.*[456]

> 31 mayıs'ta, Amerikan kuruluyle Genel Kurmay Başkanı olan Cevat Paşa, eski bir general olan Mahmut Paşa özel bir toplantıda, Türk delegeleri, bütün Türkiye için Amerikan Mandası isteğinde bulunmuşlar ve Amerikan kuruluna, Amerika'nın Türk ordusunun da desteğine dayanabilecekleri yolunda güven vermişler.[457]

> ..eski Sadrazam İzzet Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa ve Mahmut Paşa'nın (Çürüksulu) Amerikan mandası fikrinde oldukları bildirildiği gibi, Anadolu'daki milliyetçilerin başı Mustafa Kemal Paşa'nın da

[451] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 189-190. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
[452] FO, 371/4180, 86913; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537, dipnot 218.
[453] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 538.
[454] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 60.
[455] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 52.
[456] Laurence Evans, *United States Policy and the Partition of Turkey,* s. 124; Aktaran: Sina Akşin. (2004). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş 1918-1919* (2. basım) içinde (c. 1, s. 329). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
[457] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 172.

> İstanbul'daki taraftarlarına gönderdiği bir mektupta Amerikan mandasını tercih ettiğini yazmış olduğu söyleniyordu. Eski Âyân Meclisi Reisi Ahmet Rıza'nın da açıkça Amerikan mandasını müdafaa edebilmek için İsviçre'ye veya İtalya'ya gideceği de gelen haberler arasında idi.[458]

ABD Dışişleri Bakanlığı, tüm elçiliklerine talimatname gönderdi. Bulundukları memleketlerin petrol kaynakları ve imtiyazatı hakkında rapor verilecektir:

> ORTA DOGU petrolleri konusuna gelince: Savaş'tan sonra ulusal petrol kaynaklarının hızla tükenmekte olduğunun görülmesi, Amerika'daki tedirginliği artırmıştı. Savaş sırasında petrol tüketiminin büyük ölçüde artması, hükümetlerin gözlerini gelecekte işletilmesinden faydalanılabilecek kaynaklara yöneltmişti. Yapılan araştırmalar, A. B. D. kalan kaynakların ancak otuz yıldan biraz fazla bir süre için tüketimi karşılayabileceğini gösteriyordu. Bunun sonucunda denizaşırı kaynaklardan, gelecekteki petrol ihtiyacını karşılamak konusuna yurtta artan bir ilgi doğmuştu. 31 mayıs 1919'da, petrol bulunabilmesi olanağı bulunan bölgelerdeki bütün konsoloslara birer genelge gönderilerek "buralardaki petrol kaynakları üzerindeki denetim durumunu, gelişme umutlarını ve bu alanlardaki petrol üretimine Amerika'nın karışabilmek imkânlarını bildirmeleri," istenmişti.[459]

İstanbul matbuatından *Vakit* gazetesi, Ahmed Selahaddin imzalı makale neşretti: *İtiraf-ı aczden fâide beklemek abestir. Teşkil-i hükûmet lâyık ve vesayetine mâlik olmayan hurda ve mürde milletlerin bile tanındığı esnadâ 650 senelik koca bir devletin ağzından bu işi beceremiyorum itirafının çıkması büyük bir zuldür. Çanakkale'nin müdafileri bu zillete lâyık değildir*.[460]

Mayıs 1919. *Diğer Yüksek Komiserler İstanbul'a gelen Amiral ve Kumandanlardan bağımsız hareket ederken, Amerikan Yüksek Komiseri, Bristol'den bağımsız hareket edemiyordu. Bu da iki yetkili arasında ihtilafı kaçınılmaz hale getirdi. Heck ile Bristol arasındaki yetki tartışmalarına Amerika Dışişleri yetkilileri müdahale ederek Heck'e, Bristol'un rütbe olarak altında olduğunu bildirdiler. Tartışmaların sona ermemesi üzerine Heck görevden alınarak yerine 1919 Mayıs ayında Gabriel Bie Rawndal atandı. Onun Bristol'un kumandasını kabul etmesi ile sorun kendiliğinden halloldu*.[461]

Haziran 1919. Erzurum'daki İngiliz istihbaratçı Kaymakam Alfred Rawlinson:

> İstanbul'daki Birleşik Devletler Yüksek Komiseri Amiral Bristol'e bağlı ve Amerikan İstihbarat Servisi'ne mensup bir deniz subayı Teğmen Dunn da bizi ziyaret etti. Bu denizci dostumuz ve müttefikimiz, hem zeki, hem neşeli, hem de mükemmel bir yoldaştı. Sonra 300 mil kadar batıda Sivas'a gitmek üzere bizden ayrıldı. Oradan da Samsun'a gidecekti.[462]

John C. Granberry nam Amerikalı bir profesör, Yunan Başvekil Venizelos'a tarihsiz ve adressiz mektub gönderdi. Granberry, İzmir ve havalisinin Yunanî ve buradaki Yunan askerî idaresinin iyi olduğunu belirtti:

> Sayın bay Venizelos, Anadoluda, İzmir ve Efes'te geçirdiğim iki hafta bende belirli intibalar bıraktı. Önce bu memleketin her bakımdan, halkıyla, medeniyetiyle, diliyle yunan karakterini taşıdığını gördüm. Sonra, yunan makamlarının dürüst ve etkili bir yönetimi gerçekleştirmek için ellerinden geleni yaptıklarına inandım. Yunan askerlerinin gözüme ilişen hiçbir kötü davranışı olmadı. Esef edilecek hâdiselere herkesten fazla yunanlıların üzüldüğüne ise ben şahidim. Nihayet, yunan görevlilere cesaret vermesi ve yardımcı olması gereken bazı kimselerin, dostluğa yakışmaz tenkitçi bir tavır takınarak, yunan makamlarının işini büsbütün güçleştirmekle

[458] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 20.
[459] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 293.
[460] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 52.
[461] Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 36.
[462] Alfred Rawlinson. (2016). *Ortadoğu Hatıraları* (C. İ. Çay, çev.) içinde (s. 230-231). İstanbul: Tarih & Kuram Yayınları.

onlara büyük haksızlık etmekte olduklarını, esefle bildirmek isterim. Profesör John C. Granberry Amerika Birleşik Devletleri.[463]

Haziran 1919 bidayeti. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği Washington'a telgraf gönderdi. *Anadolu'da şartların ağır ve tehlikeli olduğunu bildirmekte ve Yunanlılarla silahlı çarpışmalara büyük bir hızla hazırlanılmaktadır; hükümet bu hazırlıkları denetim gücünden yoksundur; çünkü, etkisi içerilere ulaşamamaktadır. Bununla birlikte, Milliyetçiler, daha iyi örgütlenmiş olmakla kalmayarak ülkeyi gerçekten temsil eder durumdadırlar, demektedir*.[464]

1 Haziran 1919. Mustafa Kemal, Sadarete telgraf gönderdi. Şûrâ-yı Saltanat'ta Amerikan mandasının Türkiye'de tesis edilmesi Refik Ahmed (Hotinli) tarafından mevzubahis edilmesine rağmen Mustafa Kemal'in nazar-ı dikkatini, her nedense, Sadrazam Damad Ferid muhalifi ve İngiliz ajanı Miralay Sadık'ın İngiliz himayesi talebi celbetmiştir:

27.5.35 (27 Mayıs 1919) tarihli "Türkiye-Havas-Royter" ajansı, Saltanat Şûrası'nda ortak fikrin, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak şartıyla büyük devletlerden birinin yardımını sağlamak merkezinde olduğunu kaydediyor ve haber veriyordu. Saltanat Şûrası görüşmelerini aynen yayımlayan 27 Mayıs 35 (27 Mayıs 1919) tarihli İstanbul gazetelerinin açıklamalarına göre, yalnız [Hürriyet ve İtilaf Fırkası reislerinden] Sadık Bey'in yazılı bildirisinde İngiltere himayesinin teklif edildiği ve bunda ortak fikrin bulunmadığı anlaşılıyor. Ajans ile gazetelerin yayını arasındaki karşıtlık bazı taraflarca dikkat çekici ve ajansın hakikati tahrif etme yetkisine cüret etmesi sorulmaya değer görülmüştür.

İçinde bulunduğumuz bu hassas devirde artık her hakikati çok iyi kavrayan ve bütün uğursuz sonuçlara karşı en son fedakârlığı göze aldırarak milli bağımsızlığın korunmasına kararlı olan milletin sükûnete ulaşmasının ve teselli bulmasının, hilafet ve saltanat merkezinden gelecek açık ve samimi açıklamalara bağlı olduğu kanaatindeyim. Milli vicdanı temsil etmeyen haberlerin endişe verici yankılar doğurabileceği göz önüne alınarak, bu konuda aydınlatılmamı ve yol gösterilmesini hasseten istirham ederim.[465]

Mustafa Kemal, Şûra-yı Saltanatta Wilson Prensiblerini ve ABD mandaterliğini terviç eden *İstiklâl* gazetesi başmuharriri Rauf Ahmed'i (Hotinli), *Vahdet-i Milliye Heyeti*nden Hamid'i (Hasancan), *Millî Ahrar Fırkası*ndan Refik'i tenkid etmemiştir.

Bu safhada belirtmemiz gerekiyor ki, Mustafa Kemal, 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında mutlak reisicumhur sıfatıyla *Nutuk*unu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde irad edecek ve Havas Reuter meselesini çarpıtacaktır. Mustafa Kemal, 8 sene evvel Sadarete göndermiş olduğu telgrafın tam metnini iktibas etmeyip şahsını istiklâlci, Bâb-ı Âlî'yi mandacı telakki ettirecek cümleleri cımbızlayacaktır. Hılafet-saltanata bağlılığını ifade eden kelimeleri de sükût geçecektir:

Bu tarihlerde bütün milletin İngiliz Muhipler Cemiyetine iştirakle İngiltere muzaheretinin talep edilmesi, bu cemiyet namına, Said Molla imzasile umum belediye riyasetlerine bir telgrafla bildirildiği ve bu telgrafın tesirini akim bırakmak için milleti lüzumu gibi tenvir etmekle beraber hükûmet nezdindeki teşebbüsatım malûmunuz olmuştur. Bundan başka 27 Mayıs 1919 tarihinde *Türkiye-Havas-Royter* ismindeki ajansın, in'ikat eden *Şûrayı Saltanat* hakkındaki tafsilâtta "heyeti umumiyetinin fikri, Türkiyenin düveli muazzamadan birinin muzaheretini temin merkezindedir" havadisini neşrü tamim etmesi üzerine sadrazama "Milletin istiklâli milliyi muhafazaya âzim olduğunu ve bütün avakıbi meş'umeye karşı en son fedakârlığı göze aldığımı ve vicdanı

[463] "Bu mektubun kopyası Paris'ten [Londra'daki Yunan Büyükelçi] Kaklamanos'a 3 eylûl 1919'da gönderilmiştir." Dimitri Kitsikis. (1963). *Yunan Propagandası* içinde (s. 220). İstanbul: Meydan Neşriyat.

[464] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 174.

[465] Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Eylül 1978, Sayı 77, Belge No: 1683; Aktaran: *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, 2003, c. 2, s. 345.

> milliyi temsil etmiyen ihbaratın şayanı endişe akisler tevlit ettiğini" yazmakla beraber bütün milleti de bu keyfiyetten nasıl haberdar ettiğimi başka bir münasebetle beyan etmiştim.[466]

İstanbul'daki Harbiye Nezâreti Miralayı Mustafa İsmet (İnönü), Erzurum'daki 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kâzım Karabekir'e hususî mektub gönderdi: *İstanbul'da bir müddetten beri hangi mandayı arzu etmeliyiz diye faalâne cereyanlar var. Alemdar ve Türkçe İstanbul gazeteleri İngiliz mürevvici, İngiliz Muhipleri Cemiyeti namında bir cemiyet teşkil etti, imza toplayorlarmış. Galiba İngilizleri isteriz diye. Halbuki Fransızlar, İngilizleri hiç yalnız bırakmak istemiyorlarmış. ... Hükûmet de İngilizi Fransızı müştereken istiyormuş. Ekseriyet diye ifade olunabilecek bir kitle de (yahut benim tanıdıklarımın ekseriyeti) Amerikan mandasını, parçalanmamış bir Türkiye'yi toptan deruhte etmek üzere tercih ediyorlar. ...*[467]

Louis Edgar Browne, Batum'dan İstanbul'a avdet etmiş bulunuyor.[468]

2 Haziran 1919. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Oramiral Calthorpe, Hariciye Nâzırı Vekili Lord Curzon'a gayet mahrem telgraf gönderdi: *Amerikan yardım kurullarının faaliyet gösterdiği Türkiye'nin sıkıntı içindeki bölgelerinde bile bu yardım kurullarından bazıları, Amerika'ya ekonomik alanda çıkar sağlamak için ticarî delegasyon görevini görüyorlar*.[469]

3 Haziran 1919. King-Crain Heyeti, Osmanlı Devletinin ABD mandaterliğinde yeniden tanzimi meselesini tetkik için Paris'ten İstanbul'a muvasalat etti. *Türk sorununa tek çözüm olarak Amerikan güdümünü benimseyen parti ve derneklerin temsilcilerince özel törenlerle karşılan*dı. *Halide Edip, bu komisyonun başlıca üyelerinden biri olan Charles R. Crane'le ilişki kur*muş vaziyettedir ve *Amerika'nın güdümünü hevesle destekle*mektedir.[470]

ABD mandası taraftarı olan Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Cevad (Çobanlı), 9'uncu Ordu Kıtaatı Müfettişi Mustafa Kemal'i tenbihleyerek, Diyarbekir'deki 13'üncü Kolordu Kumandanı ile olan muhâberatını İngilizlere mümkün mertebe duyurmaması gerektiğini şifreli telgrafla bildirdi:

> [..] İngiliz Mısır Ordusu Kumandanı General Allenby dört aydan beri On Üçüncü Kolordu'nun lağvı için uğraşıyordu. Pek çok muhâberât ve müteâddit mürâcaâtlar bu arzunun önüne geçemedi. Bu gün bu kolorduyu kâmilen lağvederek jandarmaya kalb mecbûriyetinde kalıyoruz. Kendisinin zayıf kaldığını hisseden General Allenby bu zâfiyeti gidermek için karşısında Osmanlı kuvveti ve bir faal kumandan kalmamasını istedi. Ve bunda muvaffak oldu. Binâen-aleyh zât-ı âlîlerinin mıntıkalarında pek mühim ve büyük olan vezâiflerinde müsterîh ve muvaffak çalışabilmekliğiniz ve hiç bir müdâhaleye ma'ruz kalmamaklığınız için el-yevm

---

[466] Gazi Mustafa Kemal. (1934). *Nutuk* içinde (c. 1, s. 19). İstanbul: Devlet Matbaası. İşin ilginç tarafı, 4 Eylül 1919'da Mustafa Kemal riyasetinde küşad edilen Sivas Kongresi Amerikan mandaterliğini müzakere edecekken, İngiliz Muhibleri Cemiyeti aynı gün şunu ilân edecektir: "Cemiyetimiz her şeyden evvel vatanını sever ve bu muhabbetin lâzıme-i mühimmesi kanâ'atiyle de İngiliz muhibidir. Fakat İngiltere veyâ herhangi bir devletin mandasına değil, istiklâlimize dokunacak mahiyetde bir müdahalesine bile tarafdar olmamışdır ve olamaz." İleri, 4 Eylül 1335-1919, Numero 596, *İngiliz Muhibleri Cemiyeti (Manda) İstemiyor*, s. 1. Mandater yönetim aleyhtarı olduğunu resmen beyan eden İngiliz Muhibleri Cemiyeti, Wilson Prensibleri Cemiyetine karşıt işlev görüyordu: Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 48-49. Sadrazam Damad Ferid Paşa'nın dikkat çektiği üzere, Wilson Prensibleri, Devlet-i Osmaniye'yi milliyet esasına göre taksim ediyordu.

[467] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 101. Hususî mektubun tam metni için okuyunuz: Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1960, s. 59-60. *Zafer* gazetesi, 16 Nisan 1952 tarihli nüshasında, hususî mektubun elifba asıl metninin fotokopisini neşretmiş: A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1999, s. 94, dipnot 121. "İsmet İnönü'ye gelince, [..] Amerikan mandası olma fikrini ısrarla savunmuştur." Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 245.

[468] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.

[469] FO/4228/92729; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 101.

[470] Salâhi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, 1995, s. 17.

lağvolunmak üzere bulunan ve On Üçüncü Kolordu mıntıkasına âit muhâberât da pek ziyâde i'tinâlı davranmanızı ve isminizin oralarda mebzûlen intişârına meydân verilmemesinin çok muvâfık olacağını mütâlaâtan arz eylerim.[471]

9'uncu Ordu Kıtaatı Müfettişi Fahrî Yaver-i Hazret-i Şehriyarî Mustafa Kemal, Havza'dan, şifreli zata mahsus acele telgraf keşide eyledi. Muhtelif mevkilerden Padişah'a ve Sadrazam'a millî talebleri haiz telgrafların gönderilmesini, bu suretle Paris Sulh Konferansına gidecek Sadrazam Paşa'nın güçlü bir müktesebatla müzakereye başlamasının teminini istiyor:

Samsunda Üçüncü Kolordu Kumandanı Refet Beyefendiye.
Erzurumda On Beşinci Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa Hazretlerine.
Canik Mutasarrıfı Hamit Beyefendiye.
Erzurum Valisi Münir Beyefendiye.
Sivas Vali Vekili Hâkim Hasbi Efendi Hazretlerine.
Kastamonu Valisi İbrahim Beyefendiye.
Ankarada K. O. 20 [20'nci Kolordu] Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine.
Konyada Yıldırım Kıtaatı Müfettişi Cemal Paşa Hazretlerine.
Diyarbekirde On Üçüncü Kolordu Kumandan Vekili Cevdet Beyefendiye.
Van Valisi Haydar Beyefendiye.

Fransa mümessili siyasisi Müsyü *Döfrrans* ın nezdi sadaretpenahiye gelerek hukuku osmaniyeyi konferans huzurunda müdafaa için Parise azimet edebileceklerini tebliğ eylediği Dahiliye Nezaretinin tebligatı resmiyesinden ve ajans neşriyatından anlaşılmıştır. İzmir vak'ası üzerine milletimizin gösterdiği asabiyeti milliye ve bu suretle muhafazai istiklâliyet hususunda tezahür eden azmi kat'isi neticesi olan bu mazhariyet şayanı şükrandır. Fakat buna rağmen Yunanlılar İzmir Vilâyetinde işgalden menedilmiş değildir. Herhalde milletin, hukukunu müdrik ve onu çiğnetmemek için yekvücut olarak fedakârane harekete müheyya olduğu Düveli İtilâfiyeye karşı izhar ve ispata devam edildikçe düveli müşarileyhimin milletimize hürmetkâr ve hukukuna riayetkâr olacağına şüphe yoktur.

Sadrazam Paşa Hazretlerinin konferans huzurunda hukuku osmaniyeyi müdafaa için bezli himmet buyuracakları tabiîdir. Ancak milletçe kat'iyyen müdafaası matlup ve mültezem olan hukuk, bilhassa iki noktada kespi nezaket eder. Birincisi alelıtlak devlet ve milletin istiklâliyeti tammesi. İkincisi de eczayi asliyei vatanda ekseriyetin içtihadile vicdanı millinin talebi kat'isi arasında mutabakati tamme şarttır. Aksi takdirde millet, gayet müşkül vaziyette ve gayrikabili telâfi emrivakiler karşısında kalabilir. Bu endişeyi tevlit eden sebepler şunlardır: Sadrazam Paşa Hazretleri mesmu olan beyanatında bir Ermeni muhtariyeti esasını kabul etmiş olduğunu bildirdi. Bunun hududunu zikretmedi. Bundan vilâyatı şarkıye ahalisi bittabi müteessir ve istizahı keyfiyete mecbur oldu. İn'ikat etmiş olan Şûrayı Saltanatta da hemen heyeti umumiye istiklâli millinin muhafazasını ve mukadderatı milletin bir şûrayı millye tevdiini talep eylediği halde yalnız hükûmetin istinat eylediği İtilâf ve Hürriyet Fırkası namına Reisi Sadık Beyin tahrirî ifadesinde İngilterenin himayesi teklif olundu.* Bir Ermenistan muhtariyeti vasiasını ve devletin bir ecnebi himayesini kabul mesailinde arzuyu millî ve hükûmeti hazıranın içtihadında mutabakat olmadığı taayyün ediyor. Sadrazam Paşa Hazretlerile beraberinde hareket edecek olan heyetin müdafaai hukuku millette takip edeceği esasat ve program milletçe malûm olmadıkça marülarz noktalarda endişenak olmaktan men'i nefs edilemez. Bu suretle vilâyat ve mülhakatındaki Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin heyeti mümessilleri ve henüz teşkilâtı ikmal edilemiyen yerlerde de belediye heyetleri Sadrazam Paşa Hazretlerine ve doğrudan doğruya zatı şahaneye telgrafnamelerle müracaat ederek istiklâli tamı millinin masuniyeti ve hukuku ekseriyeti milliyetinin mahfuziyeti milletçe şartı esasî olduğunu beyan ve buna nazaran gidecek heyetin müdafaa esasatını millete resmen ve alenen iblâğı talep olunmalıdır. Milletin bu tarzı hareketile, gidecek heyetin müdafaasına çalışacağı esasatın hakikaten milletin arzu ve talebi olduğu Düveli İtilâfiyece malûm olacak ve bittabi daha ziyade

[471] Genelkurmay Başkanlığı. (1996). *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV* içinde (s. 21). Ankara: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

* Mustafa Kemal, Şûra-yı Saltanata katılan bazı Millî Şûra taraftarlarının Wilson Prensiblerini ve ABD mandaterliğini savunmalarını nedense endişe verici telakki etmiyor.

> ehemmiyetle nazarı dikkate alınarak heyetin vazifesini teshil eyliyecektir. Mütaleatı mesrudenin icap edenlere şürati iysal ve iblâğını vatanımızın mukadderatı namına zatı âlii vatanperverilerinden hassaten istirham eylerim. Bu telgrafın zamanı vusulünün iş'ar buyurulmasını da rica ederim. Mustafa Kemal[472]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Amerikan Ulusal Ermeni Birliği Başkanı Vahan Cardashian, Amerika'nın Ermenistan, Anadolu ve İstanbul'un vesayetini kabul etmesi durumunda, Ermeni halkının Türklerle ve Türk toprakları ile bağlantılı olmayı kabul etmeyeceğini, bunun kasaplar ve koyunları bir arada tutup, kasapları korumak olduğu benzetmesini yaptı. Türkler, Ermenileri inançlarına olan bağlılıkları yüzünden cezalandırdı. Türklerle Ermenilerin 600 yıllık geçmişleri olmasına rağmen birlikte yaşamayı beceremediğini, her iki toplumun da birbirleri ile hiçbir ortak noktası olmadığını, Ermenilerin kendi devletlerini kurarken Amerika'nın desteğini almak istediklerini ifade etti*.[473]

4 Haziran 1919. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Amiral Calthorpe, Londra'ya telgraf gönderdi. Bâb-ı Âlî'nin Paris Sulh Konferansına davet edilmesi olayında Fransızların müstakil tavrından şikâyetçidir. Amiral Bristol, Britanya-Fransa münasebetinde arabuluculuk vazifesi ifa edecektir:

> İngiliz Yüksek Komiseri, kendi Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 4 haziran tarihli telgrafında, Fransız Yüksek Komiseri'nin söz konusu talimatı 1 haziran'da aldığını ve derhal Sadrazam'ı özel olarak ziyaretle ona, Konferans'ın Türkleri dinlemek istemesinin Fransız baskısı sonucu olduğu kanısını vermeye çalıştığını söylüyor. Oysaki, bu talimat kendisine ancak haziran'da gelmiştir. Bu amaçla bir yayım kampanyası da başlatılarak bütün ajanlar harekete geçirilmiş ve öyle bir propagandaya girişilmiştir ki, bunu uzun zaman etkisiz bırakmak zor olacaktır. Amerikan Yüksek Komiseri bu olayları Paris'e aktardı ve Fransızlarla İngilizlerin, Konferans'a gönderilecek delegelerin seçimi için korkunç çabalar sarfettiklerini ve Fransızların, bu çağırının yalnızca Fransızların Türkiye'ye karşı olan iyi niyetlerinin sonucu olduğunu göstermeye çalıştıklarını yazdı. İngilizler, Fransız Yüksek Komiseri, sonunda Amerikan Yüksek Komiseri'ne baş vurarak kendilerinin yaptığı bir şey olmadığını, bu nedenle, İngilizlerle aralarındaki bu kırgınlık duygularını hafifletmeye yardımını istemiştir. Delegeler seçilince, Amerikan Yüksek Komiseri, İngiliz ve Fransız çıkarlarının aynı derecede korunduğunu, delegelerin hükümet içinde fiilen İngiliz ve Fransız taraflıları arasından seçilmiş bulunduklarını söylemiştir.[474]

King-Crane Komisyonu İstanbul'a muvasalat etti.[475]

İstanbul matbuatından *İstiklâl* gazetesi başmuharriri Rauf Ahmed yazıyor: *Biz de memleketi hüsn-i idare edebilecek esbab ve evamilin, hükümet adamlarının kâfi miktarda mevcut olduğuna kail değilim. Son beş senelik idare-i müstakilemiz meydandır. Hep bu mülâzaatın sevkiyle sulh konferansında her şeyden evvel siyasî, iktisadi ve harsi birliğimizin, millî vahdetimizin müdafaâ ve siyasetine taraftarım. Ondan sonra da Cemiyet-i Akvam'ın tahtı tekeffülünde sarih ve mazbut şeraitle muvakkat bir Amerikan vekâleti tayin olunmalıdır. Amerikan mandasını tercih edişimizin sebebi, iki sene yakından gördüğümüz bu memleketin tarih-i siyasiyesinin emniyet bahş olmasıdır*.[476]

5 Haziran 1919. Celal Nuri'nin (İleri) İstanbul'da münteşir *İleri* gazetesi yazıyor. King-Crane Heyeti *İstanbul'dan inceleme yapacağı bölgelere hareket etmeden önce, bir bildiri yayınladı ve bu bildiride manda "vekalet" sorununun önemine ve güçlüğüne değinerek, Amerikan halkının görüşünün de bu kararda etkili olacağını vurguladı*.[477]

---

[472] Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 20-21.
[473] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 104-105.
[474] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 190.
[475] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 70.
[476] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 50.
[477] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 70.

6 Haziran 1919. *The Indianapolis Star* gazetesi, bir Kızılhaç yetkilisinin beyanatını neşretti: *Ne zaman bir Amerikalı İstanbul'da dolaşsa kendisinin Türk, Rum ve Ermeniler tarafından sevgiyle karşılanacağının ve Amerika'ya güvenin tam olduğunun farkındadır. Türk Dışişleri ve Babıâli'nin raporlarında açık bir şekilde Amerika'nın gelip her şeyi düzene sokacağına dair kanaat hâkimdir. Türkler mütarekeden bu yana Amerika'nın kendileri için yaptıklarına minnettardırlar. Nereye gidilse pirinç, un torbalarında, konserve ve malzeme kutularının üzerinde Amerikan bayrağı görülmektedir. Sokaklarda ve dükkânlarda Amerikan üniformasına pek rastlanmasa da, nerede bir Amerikan askeri yetkilisi, Kızılhaç çalışanı ya da Yakındoğu Komisyon üyesi bir Türk tarafından fark edilse mütareke öncesinde kıtlık yaşayan İstanbul'a Amerika'nın gönderdiği yiyecek gemileri için kendisine minnettarlığını sunar*.[478]

Selanik Dönmesi Ahmed Emin'in (Yalman) İstanbul'da münteşir *Vakit* gazetesi yazıyor. *King-Crane Heyeti'nden bir üye, gazetecilerin sorusu üzerine, manda meselesi hakkında, "Mandalar meselesi hayli güç ve ağır bir mesele olup, bunun için Amerika milletinin efkar-ı umumiyesi yoklanmalı. Bu cidden hayli güç bir mesele" demiştir*.[479] *King-Crane Heyeti'nin görevi, kamunun duyarlı olduğu konuları ve Osmanlı toprakları üzerinde -Arap bölgesi hariç- genel bir mandanın koşullarını araştırmak ise de manda meselesi "hayli güç ve ağır" bir mesele*dir, *çünkü bu ilk defa tesadüf edilen "müstesna bir hal"*dir. *Başkan T.W. Wilson, bu manda meselesini Kongre'ye tavsiye edebilir, ancak Kongre, Amerikan kamuoyunun fikrini almaya mecbur du*r.[480]

7 Haziran 1919. King-Crane Heyeti, İstanbul'dan Arab lisanının konuşulduğu mıntıkalara doğru yola çıktılar.[481]

Mustafa Kemal Paşanın erkanı harbiyesinde istihbarat ve siyasiyat şubesi müdürü [Rıdvanbeyoğlu] *Hüsrev* [Gerede] *Bey* 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kâzım Karabekir'e şifreli telgraf gönderdi*: (Amerika gibi bitaraf ve prensiplerine sadık bir hükûmetin himaye değil fakat murakaba tarzında olan manda)sını ileri sürüyor*.[482]

The New York Times gazetesi haberine göre *Amerikan yardım kuruluşu çalışanları ve misyonerleri de ABD basınına yansıyan açıklamalarında bir taraftan Türklerin Ermenilerin yüzde yetmişini katlettiğini iddia ederken, diğer yandan bölgedeki unsurların tümünün ABD mandasını istediklerine dikkat çekiyor ve "Anadolu'nun Amerika'ya Güvendiğini" söylüyor*lar.[483]

> Ermeniler, Türkler tarafından sistemli olarak katledilmekteydi. Savaşta 3.000.000 Ermeni öldü, 1.000.000'nu ise soykırıma uğradı. Yüzbinlerce Ermeni'nin cansız bedeni Türk İmparatorluğu'nun her tarafına saçıldı. Ermeniler, büyükbaş hayvan sürüleri gibi zor şartlar ve işkenceler altında bir şehirden diğerine sürüldü. Ermeni din adamları, yok edilmek istendi, 44 piskopostan sadece 8 i hayatta kalmayı başardı. Ermenileri içinde bulundukları bu şartlardan sadece ABD kurtarabilirdi.[484]

L. E. Browne, İstanbul'dan Batum'a muvasalat etti.[485]

10 Haziran 1919. Paris Sulh Konferansı ABD Murahhas Heyetine İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliğinden telgrafname teslim edildi. Buna göre *Merzifon-Sivas bölgesinde ağır bir durum ortaya*

---

[478] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 62.
[479] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 81.
[480] Vakit, 6 Haziran 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 82.
[481] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537.
[482] Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1960, s. 59. Telgrafın tam metin sureti (Karabekir, 1960, s. 60-62).
[483] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 62.
[484] The New York Times, 7 June 1919, *Reports Asia Minor Looking To America*, p. 6; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 145.
[485] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.

çıkmıştır. Burada Türk ve Kürt birlikleri Türk subayları tarafından eğitilmektedir. Aynı durum, Trabzon ve Erzurum arasında da vardır.[486]

King-Crane Komisyonu Yafa'ya muvasalat etti:

> KİNG-CRANE Komisyonu ve resmî adı söylenmek gerekirse Türkiye Mandaları üzerine araştırma yapmakla görevlendirilen İtilâf Devletleri arası kurulun Amerikan dalı 10 haziran'da Yafa'ya geldi. Bundan sonraki birçok haftalar boyunca Suriye, Filistin ve Lübnan'ı baştanbaşa dolaştı, delegeleri dinledi, dilekçeleri aldı ve Arap önderleriyle görüştü. 10 temmuz'da Kurul, ilk raporu Başkan'a ve aynı gün benzeri bir raporu Paris'teki Amerikan barış delegelerine gönderdi. Bu iki mesajın özü şu idi: Faysal, Suriye Kongresi ve Suriye halkı, hepsi birlikte Fransa'ya karşıdırlar. Maruni'ler ve Latin grubu dışında kalan bütün ulus bir Fransız denetimini kesin olarak istememektedirler. Rapor, Mandaterlik Fransa'ya verilirse savaşın çıkabileceği yolunda uyarmalarda da bulunuyordu. Siyonistlere karşı tutumlarında da birleşmişlerdi. Suriye'yi birleştirme ve bağımsızlık amacında çok güçlü bir duygu ve akım vardı. Faysal bu işi götürecek ve tamamlayacak adamdı. Halk, Wilson'a ve konuşmalarına güveniyor, A.B.D.'nin Mandayı kendi üzerine alması için çok güçlü bir eğilim ve davranış içinde bulunuyordu. Kurul'un öğütü, A.B.D.'nin sorunu, İngiliz ve Fransızların Yakın Doğu'daki toprak kavgalarından ayırarak, asıl kendisinin taşıdığı değerle dikkate alması yolundadır. Bununla birlikte, bu uyarmalar, Başkan'a pek az yardımcı olabilecekti, çünkü durum, çok çabuk davranmayı gerektiriyordu. Artık geç kalınmıştı.[487]

ABD'nin İstanbul Komiseri G. B. Ravndal, ABD Hariciye Nâzırına telgraf gönderdi:

> Telgraf
>
> Dışişleri Bakanı
> Washington
>
> 10 Haziran 1919, İstanbul
>
> Raporlar *Merzifon-Sivas* dolaylarında durumun ciddi olduğunu belirtiyor. Bu bölgede *Türk* ve *Kürt* birlikleri toplanmışlar ve Türk subayları tarafından açıkça talim ettirilmişlerdir. Bu gerilla birliklerinin çoğu Havza çevresinde birikmişlerdir ve İzmir'in Yunanlılarca işgalini ve Türkiye'nin daha da parçalanması olasılığını protesto etmişlerdir. Samsun'daki İngiliz istihbarat subayları karışıklığın bulunduğu bölgeye 1000 kadar Müttefik askeri gönderilmesini ve bölge üzerinde uçaklar uçurulmasını önermişlerdir. Ayrıca Samsun'a telsizi olan bir savaş gemisi gönderip İstanbul'a devamlı haber ulaşımının sağlanmasını salık vermişlerdir. *Trabzon* ile *Erzurum* arasında da durumun aynı biçimde karışık olduğu bildirilmiştir. Konsolos *Chesborough*'un Karadeniz kıyısında gelecek hafta bir geziye çıkacağı sanılmaktadır.
>
> *Ravndal*
> Amerikan Komiseri[488]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türk delegasyonu Fransa'ya ait bir savaş gemisi ile Paris'e geldi, gelen heyet alınacak kararlar ve imza için tam yetkili değildi*r. *Antlaşma için görüşmeler yapılacakt*ır. *Türkler, Ermenistan, Arabistan ve Trakya ile ilgili olan her durumu kabullenmekte ancak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karşı tepkili*dir.[489]

11 Haziran 1919. *Quad-City Times* gazetesi, *işgale tanıklık eden Amerikalı bir denizcinin mektubu*nu neşretti. *Buna göre Yunanlılar 10 bin askerden oluşan bir tümenle bölgeye gelmişler ve çıkartma başlar başlamaz Türkler evlerden ve çatılardan ateş açmaya başlamışlardı. Karaya çıkmayı başaran Yunan askerleri ve Türkler arasında zaman zaman göğüs göğse mücadeleler yaşanmış, en yoğun çatışma ise deniz kenarı boyunca uzanan ana caddede gerçekleşmişti. Saatler boyu süren çatışma sonunda*

[486] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 174-175.
[487] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 152-153.
[488] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 13.
[489] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 118.

Yunanlılar, direniş gösteren Türkleri şehir dışındaki tepelere doğru uzaklaştırmıştı. Amerikalı denizciye göre bu süreçte çok ağır kayıpların yaşandığı muhakkaktı.[490]

12 Haziran 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türkiye'nin kaderinin üzerindeki belirsizlik bulutları dağılmadı. İtilaf Devletleri delegasyonun henüz net bir planı yoktur ve Türkiye'nin bir bütün olarak kabul edilmesi imkânsızdır. Türk heyet mutlak yetki sahibi değildir. Türkiye, Fransa ve İngiltere'ye sempati duyanlar olarak ikiye bölünmüştür. Anadolu'da Yunan, İtalyan ve İngiliz kuvvetleri hâkimdir. İstanbul ise Fransa ve İngiltere tarafından kontrol altında tutuluyor*.[491]

14 Haziran 1919. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Barış konferansı yetkilileri, yaklaşık bir hafta önce Paris'e gelen Türk heyeti ile hala görüşmedi. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'daki koltuğunda kalmaya devam edebilmesi için Türklerin, Fransa ya da İngiltere'nin veya her iki devlet tarafından ortak paylaşılan manda yönetimi altında olacağını anlaması gerekiyor*.[492]

15 Haziran 1919. *The New York Times* gazetesinin haberine göre *Yunanistan başbakanı Venizelos'un verdiği bir röportajda Türklerin uyguladıkları korkunç ve sistematik katliamlarla bölgedeki Hristiyan halkın nüfusunu azalttığı* ileri sürülmüştür.[493]

15 Haziran 1919'da Erzurum'a çekilen telgrafta, Mustafa Kemal Paşa, King-Crane *Heyeti'nin "Vilayat-ı Şarkiye'ye azimet" edeceğini bildirmiştir*.[494]

16 Haziran 1919. Louis Edgar Browne, Batum'dan İstanbul'a avdet etti.[495]

17 Haziran 1919. *Türk delegasyonu, tam vaktinde Paris'e geldi ve onları dinlemek için 17 haziran'da toplanması kararlaştırılan On'lar Konseyi önüne çıktı. Türkiye adına [De]legasyon Başkanı Damat Ferit Paşa konuştu. Türkiye'nin savaştan dolayı bir sorumluluğu olduğunu reddederek, bütün sorumluluğu Almanlara, özellikle Göben ve Breslav zırhlıları amiralinin kendi kendine Odesa'yı bombardıman etmiş olmasına, İttihat ve Terakki Fırkası liderlerine yükledi. Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu parçalanmamalı, fakat, Wilson ilkelerine uygun olarak varlığını korumalıydı. Bu görüş, Konsey üyeleri üzerinde etki yapmadı. Türklerin sorumluluğunu bu kadar açık bir biçimde üstlerinden atmak istemeleriyle alay ediyorlar. Osmanlı İmparatorluğu'nu koruma önerilerini büyük bir küstahlık sayıyorlardı. Konsey, birkaç gün sonra resmî cevabını gönderdi. Türklerin sorumluluğu üzerlerine almama tezini reddediyor ve bir ulusun, kendi hükümetinin davranışlarından doğan sorumlulukları yüklenmesi gerektiğini ileri sürüyordu*.[496]

18(?) Haziran 1919. *İzmir'deki İngiliz, Fransız ve İtalyan delegeleri, kendi hükümetlerinin temsilcileri bulunan Yüksek Komiserlere, Aydın vilâyetinde Yunan işgalinin sebep olduğu çok ağır durumu bildirdiler. Yunanlılar İzmir'deki İtilâf Devletleri Komutanlarının emirlerini yerine getirmemektedir. Oysa Yunan kuvvetleri, teknik bakımdan bunların kamutası altındadır. Yunan sahra subayları, kendi komutanlarının bile emirlerinden habersiz görünmekte, bütünüyle bağımsız davranmaktadırlar. Bunun sonucu olarak, savaş alanlarında genellikle ordular üzerinde denetim uygulanamamakta ve savaş cephesi boyunda ve yan kanatlarda çarpışan başıbozuk güçler de kontrol edilememektedir.* ***Bunlar, Türk halkına her yerde***

[490] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 88.
[491] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 118.
[492] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 119.
[493] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 82.
[494] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 71. Fakat King-Crane Heyeti, İstanbul-Yafa-Filistin-Suriye-Lübnan-Adana-Mersin-İstanbul güzergahını takib edecek fakat Doğu Anadolu'yı ziyaret etmeyecektir. Buna gerekçe olarak ise Türk andlaşmasının gecikmişliği gösterilecektir (Bilgen, 2004, s. 71-72).
[495] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.
[496] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 190-191.

yeni kıyımlar uygulamakta, haydutluklara, eşkiyalıklara ve yapabildikleri ölçüde yağmalara koyulmaktadır. Sonunda, bütün Yunan birliklerinin İzmil bölgesine çekilmesini öğütlediler. *Bu raporu Washington'a bildiren Amerikan kurulu, rapordaki olaylarla ilgili bilgilere ve ileri sürülen öğüde katıldığını eklemiştir*.[497]

19 Haziran 1919. İttihadçı Maliye eski nâzırı Sabataycı Mehmed Cavid'in günlük kaydı:

> Halide Hanım geldi. Buraya gelen Amerika hey'etini bizim hakkımızda pek iyi *dispose* bulduğunu, Trabzon heyetini de Amerikalılarla görüştürmüş olduğunu, gerek vilâyât-ı şarkiyede gerek İzmir cihetindeki teşkîlatın pek iyi yürüdüğünü, Amerikalıların kendisinden bazı raporlar istemiş olduklarını, bil-hâssa Flyn'ın bizim lehimizde çalışmayı Va'd etmiş olduğunu, Hürriyet ve İ'tilâf'ın vilâyât-ı şarkiyede hiç bir nüfûzu kalmayarak kulûplerini bile kapamaya mecbûr kaldığını hikâye etti.
>
> Benim de gidip teslim olmamı kat'iyyen münâsip görmüyor. Her hâlde yakında mühim tebeddülat vukû'u muhtemel olduğu cihetle daha bir müddet intizârda bulunmaklığımı münâsip görüyor.
>
> Gerek Abdurrahman Efendi gerek Reşid Akif Paşa Ali Kemal'in bugünlerde mutlaka kabîneden atılacağını, yerine adam aramakla meşgûl olunduğunu söylemişler.
>
> Sekiz on günden beri şâyi olan bu rivâyet artık bu defa tahakkuk etse.[498]

İttihadçı Hüseyin Cahid'in (Yalçın) İstanbul'da münteşir *Tanin* gazetesi yazıyor. Mandaterci Sabatayist Halide Edib (Adıvar), *ABD Heyeti'ni Türklere eğilimli bulmuştur ve Amerikalılar kendisinden bazı raporlar istemişlerdi*r. *Halide Edip'e göre, "yakında önemli değişiklikler" söz konusu*dur.[499]

23 Haziran 1919. İspanya'nın İstanbul Elçisi Servert, Madrid'e rapor gönderdi. *İzmir'de Türk memurlarının öldürüldüğünü ve öldürülmeden önce "yaşasın Venizelos" diye bağırmaya zorlandıkları; diğer birçok öldürme sırasındaysa İtilaf Diplomatik ve Askeri Temsilcilerinin ve Amerikan subaylarının caddelerde atla dolaştıkları, fakat bunu engellemek için hiçbir şey yapmadıkları belirtilmektedir*.[500]

24 Haziran 1919. Paris Sulh Konferansı içtima ediyor. ABD ile Fransa delegasyonu arasında sert rüzgârlar esiyor:

> 24 haziran'da toplanıldığı zaman, Henry White, Konse'ye, Başkan'ın bir telgrafını veriyor. Bunda, Amerika'nın bir Manda kabul edip etmeyeceğinin kararlaştırılabilmesi için daha çok zamana gerek duyulduğu yazılıyor ve "bu arada devletlerin Türkiye için tutumlarının ne olacağı" soruluyordu. Clemenceau, "benim bildiğim kadarıyle davletlerin tutumu beklemekten ibaret olacaktır," dedi. Kendisi, Anadolu hakkında bazı nedenlerle görüşmek istemezken Başkan'ın düzenin korunmasını istediği ve bunu amaçladığı karşılığını verdi. Clemenceau'nun buna cevabı, Konseyin gereken tedbirleri alacağı, fakat, Yunanlılar, İtalyanlar ve Türkler savaşa tutuşurlarsa bunların savunmasını yüklenemeyeceği, çünkü sorumluluk ve hatanın kendisinde olmayacağı şeklindeydi. White, A.B.D.'nin Mandayı kabul edip etmediği hakkında bir karar vermesine kadar beklemek niyetinde olup olmadığını Clemenceau'ya sorduğunda o, sonsuz bir bekleyişe razı olmamakla birlikte şu anda kesin bir karar da veremeyeceğini bildirdi ve ekledi: "Konferansın öteki işleri izin verir vermez Türkiye anlaşması ele alınmalıdır ve şimdi söyleyebileceği şey, Konsey'in, Başkan'ın mesajını not etmesidir," dedi ve yine ekledi: "Başkan zorlukları bütünüyle ve çok iyi biliyor." Balfour, bu densizliği hemen yumuşatmaya çalıştı. Başkan'ın, kendi meclislerince, Türkiye üzerinde şimdilik bir sorumluluk yüklenmemesi için uyarılmış

---

497 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 179.

498 Cavid Bey. (2015). *Meşrutiyet Ruznâmesi* (H. Babacan & S. Avşar, haz.) içinde (c. 3, s. 728-729). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. "Halide Edip, ABD heyetini Türklere eğilimli bulmuştu. Doğu'da ve Ege'de örgütlenme iyi gidiyordu ve Amerikalılar kendisinden bazı raporlar istemişlerdi. Halide Edip, yakında önemli değişiklikleri muhtemel buluyordu." Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537, dipnot 218.

499 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 81.

500 Yasemin Türkkan-Tunalı, *İspanyol Diplomatik Kaynaklarına Göre I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de Türkiye* [Doktora Tezi], 2016, s. 287.

olması üzüntü konusudur. Bununla birlikte Konsey, düzeni korumaya çalışacaktır. Clemenceau'nun bu ve bundan önce konuşmalarının tonu oldukça sakat, olağan dışıdır. Çünkü kendisi, Amerika'dan istediğini Versay ve garanti antlaşmalarıyle elde etmiş olarak, Konferans'ı zorlayabileceği yolunda, kendi yeteneğine artan bir güven duygusu içindedir. Clemenceau görünüşe göre, Wilson ayrılınca, konseydeki meslektaşlarının kolaylıkla yola getirileceğini düşünmüş olsa gerektir. Fakat, genellikle, temmuz, Barış Konferansı'nda, ağır karışıklıklar ve sorunlar içinde geçmiştir.[501]

24 Haziran 1919. *Amerika Birleşik Devletler Başkanı Wilson elinde Alman Barış antlaşması olduğu halde 27 Haziranda bir daha geri gelmemek üzere memleketine döndü. Türkler ile barış, Amerika'nın Boğazlar'da ve doğu Anadoluda yaratılacak Ermenistanda manda alıp almayacağına karar vermesinden sonra yapılacaktı. Çünki Wilson'un Amerikan Anayasası'na göre bu gibi meselelerde karar verme yetkisi yoktu. Wilson Amerikaya dönmeden üç gün önce Dörtler Meclisinde yapılan işlerin bir hülâsasini yapmış ve bu arada Türkiye hakkında şu sözleri söylemişti: "Amerika'nın Türkiye'yi manda altına alacağını vaad edemem ve hattâ harhangi bir şey için de vaàdde bulunmağa hakkım yoktur. Yapabileceğim tek bir şey vardır, o da bu messeleyi Amerikan halkına sunmak ve onların vereceği karara göre hareket etmektir. İstanbul meselesine gelince, bu meselede de karar yine Amerika halkına aittir. Şayet Amerika halkı kabul eder de İstanbul Amerika mandası altına sokulursa, Amerika oraya sahip olacak, diğer devletlerden daha farklı bir siyaset takibedecek ve Amerika İstanbul'u Avrupa'nın siyaset sahasından uzak tutacaktır. Diğer devletler İstanbul'a sahip olurlarsa kendi çıkarlarına bakacaklardır. Halbuki Amerika'nın Türkiye'den menfaat gözetmeyeceğini herkes bilir. Bunun yanında, İstanbul'u idare etmenin gayesi, dünya ticareti için Boğazları bir serbest ticaret yolu olarak bulundurmaktır. Diğer devletler de İstanbul'u en iyi idare edecek devletin Amerika olduğuna kanîdirler. Hiç bir maddi faydası olmayan Anadolu'nun herhangi bir yerini manda altına alması Amerika için müşkül bir iştir. Amerika'nın istediği büyük devletler arasında ahengi kurmak ve dünya barışını temin etmektir. Bu mese- lenin sadece bu noktadan mütalaâ edilmesini isterim*.[502]

25 Haziran 1919. ABD Başkanı Woodrow Wilson: *Türkiye mandası bir hatadır, fakat İstanbul ve Boğazlarda herhangi bir devlet kuvvetli bir rejim vücuda getirmeli, Türkler İstanbul'u terketmelidir.*[503]

25 Haziran 1919 tarihinde, Başkan Wilson'un Paris'teki evinde, Lloyd George, Clemanceau, Sonnino (İtalya), Makino (Japonya)ların iştirakiyle yapılan hususî mahiyetteki bir toplantıda, Başkan Wilson'un Anadolu'da büyük bir Ermenistan yaratmak istediğini, Irak ve Suriye ile Filistin'in de Osmanlı Devletinden ayrılacağını ifade etmekle kalmayıp, "Türkiye meselesini uzun yıllardanberi tetkik ettiğini ve Türklerin İstanbul'dan koğulmaları gerektiği kanaatının yıl geçtikçe kendisinde kuvvet bulduğu"nu beyan etmesiyle, kendisinin Türkiye hakkında neler düşündüğünü açıkça ortaya koymuştu.[504]

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Calthorpe'den Hariciye Nâzırı vekili Curzon'a muhtıra: *12 Amerikalı Mühendis Marmara bölgesinde Standart Petrol Şirketi için petrol aramak müsaadesi istediler*.[505]

Atina'daki ABD Elçisi M. Green, Paris Sulh Konferansı ABD Murahhas Heyetine muhtıra gönderdi: *Burada (Atina'da) henüz doğrulanmamış olan haberlere göre, Yunan askeri güçleri Bergama'da yenilgiye uğratılarak, iç bölgelerdeki Menemen'e çekilmiş ve öç almak amacıyla yüzlerce sivil Türk halkı*

[501] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 194-195. "Başkan Wilson'un White'a çektiği 25 temmuz tarihli telgraf: *İtalyanlara karşı Adriyatik ve Anadolu konusundaki tutumunuzu son derece takdir ettim*."

[502] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 15-16.

[503] Gotthard Jaeschke. (1989). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi* (2. baskı) içinde (c. 1, s. 46). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

[504] *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*, First series IV, p. 644; Aktaran: Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, 1990, s. 595.

[505] Erol Ulubelen. (1967). *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye* içinde (s. 201). İstanbul: Ayraç Kitabevi.

katletmiş; genel olarak yağmalar yapmıştır. Yaralıları tedavi etmek amacıyla oraya İngiliz ve İtalyan doktorları gönderilmiştir... İzmir de yeni bir Makedonya olacaktır. Venizelos... Yunan emperyalizminin sözcüsü olmuştur. Tüm Avrupa ulusları Türkiye'den çıkmalı ve Türkiye, tüm halklarının çıkarları yararına yönetilmelidir.[506]

26 Haziran 1919. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Oramiral Calthorpe'nin Hariciye Nâzırı Vekili Lord Curzon'a gönderdiği mahrem telgrafta belirtildiğine göre *güçlü Amerikan malî ve ticarî kuruluşları, Türkiye'nin ticaretinden pay koparmak için büyük hazırlıklar içinde*ler.[507]

27 Haziran 1919. ABD Başkanı Woodrow Wilson'un beyanatı: *Bizim İstanbul'da bulunmamızın bazı yararları olacağını hissediyorum; çünkü bu, başkenti Avrupa siyasasından uzak tutmaya yarayacak. Orada başka bir devletin de bulunması şahsî çıkar sorunlarına yol açacak. ... Türkiye'ye karşı tamamen ilgisiz davranıyoruz. Şöyle ki; İstanbul'un güdümünü uhdemize alırsak, bu şehri Avrupa politikasından uzaklaştırmış olacağız...*[508]

Paris Sulh Konferansı encümeni, Türkiye mandater yönetiminin biçimlerini belirliyor. Paris Sulh Konferansı Yüksek Konseyi, Türkiye *sorunlarını ve İtilâf Devletleri'nin Türkiye üzerindeki kazanç hırsları konusunu incelemeye başladığında, Manda biçimlerini hazırlamakla görevli kurul, bu hırsları denetleme ve Konferans'ın ciddi olarak toplantıya başladığı sıralarda Wilson'un çabalarıyle kurulmuş olan Uluslararası Manda Örgütü (Yediemin) düzenini tamamlamaya girişmişti. 27 haziran'da Dört'ler Konseyi'nde Mandaların biçimini belirtmek üzere bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. Fakat, bu konuda çalışmalar daha o zaman epeyce ilerlemiş bulunuyordu. Manda ile ilgili İngiliz delegasyonu üyeleri de, Amerikan meslektaşları ile tamamen aynı görüşteydiler. İngiliz ve Amerikan uzmanları, bütün Paris Konferansı süresince, sıkı bir biçimde çalıştılar.*[509]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Avrupa'da barışın sağlanabilmesi için Yakın Doğu Sorunu'nun çözümü şarttır. Problem birçok gizli antlaşma ve çıkar çatışması ile derinleşmiştir. Bölgede uzun yıllar zorlu savaşlar yapıldı. Türkler artık savaşmaktan yoruldu ve bunun tekrarını önlemek için ellerinden gelen her şeyi ortaya koyacaklardır. Türkler, Amerika'nın adaletine güveniyor ve gelecekte çıkabilecek bir savaşı engelleyebileceğine inanıyorlar. Bugünkü sorunu anlamak için mutlaka geçmişe bakmak gerekiyor. Osmanlı Devleti aslında Almanya'nın yanında savaşa girmek istememişti. Ancak zayıf karakterli Sultan, Enver ve Talat Paşalar tarafından hırsları ve istekleri doğrultusunda savaşa ikna edildi. Barışın sağlanabilmesi için Türkiye ile ilgili yapılacak antlaşmanın, Avrupalı Devletler arasında anlaşmazlık tohumları ekmemesi gerekiyor. Türkiye parçalandığı zaman Fransa, İngiltere, İtalya ve Yunanistan, dağılan İmparatorluk topraklarından ne kadar kazanç elde edeceklerinin peşinde*lerdir. *Türkler, mutlaka bir başka ülkenin vesayeti altında olmalılar, kendilerini yönetebilecek kapasitede değillerdir ve yönlendirilmeye ihtiyaçları vardır ve Amerikan mandasını çıkış yolu olarak ümit ediyorlar. Amerika'nın diğer ülkelerden farklı olarak kendi menfaatleri için Türkiye aleyhinde politika üretmeyeceği kanaatinde*lerdir.[510]

İstanbul matbuatından *Vakit* gazetesi yazıyor. Fransız *Journal des Debats gazetesinde "Türk Meselesi" başlığıyla yayınlanan baş makalede, Amerika'nın Türkiye'de manda tesisini mutasavver olmadığını çünkü bu hal bir Avrupa politikası takibi demek olacağını, halbuki Amerika efkâr-ı umumiyesinin buna karşı olduğunu beyan eylemekte, daha sonra sözü İngiliz mandası meselesine getirerek Londra'daki rical-i siyasiyenin böyle bir vazife deruhte etmeyi istemediğini, Fransa ve İtalya'nın da doğuracağı*

[506] Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 71.
[507] FO/4228/104604; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 101.
[508] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 102.
[509] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 200.
[510] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 120.

uluslararası anlaşmazlıklar sebebiyle Türkiye'de manda vazifesine karşı olduğunu söylemekteydi. Makalede bu kadar mühim bir vazifenin küçük hükümetlere verilemeyeceğine de dikkat çekiliyor.[511]

28 Haziran 1919. Mütarekeden (11 Kasım 1918) yaklaşık 7 ay sonra, İtilâf Devletleri ile Almanya *Versailles Andlaşması*nı imzaladı. Buna göre Almanya, (i) Asya'daki, Afrika'daki ve Okyanusya'daki sömürgelerini kaybetti; (ii) 75.000 km^2 araziyi İtilâf Devletlerine terk etti; (iii) nehirlerinin beynelmilel hâle getirilmesini kabul etti; (iv) ordu mevcudunun 100.000 neferle sınırlandırılmasını kabul etti; (v) harb tazminatını ödeyinceye değin Ren mıntıkasını rehin bıraktı; (vi) Cemiyet-i Akvam'ın tasdiki olmaksızın Avusturya ile birleşmeyeceğini taahhüt etti.[512]

Paris Sulh Konferansı Reisi Fransız Başvekil Clemenceau, Yüksek Konsey namına, Sadrazam Damad Ferid Paşa'ya cevabî muhtıra tevdi etti. Muhtırada, *Osmanlı muhtıralarının Türkiye dışında bazı çıkarları ve hemen çözümü imkânsız olan uluslararası sorunları ortaya çıkardığı, bundan ötürü bir gecikme olacağından, Türk hükümetinin dileği üzerine gönderilen Türk heyetinin Paris'te daha uzun kalmasından "hiçbir yarar" elde edilemeyeceği* bununla birlikte *yeni fikir alışverişinin yararlı olacağı zamanda, Konsey üyesi devletlerin bunun en uygun nasıl yapılacağını kararlaştırmak için Türk hükümetiyle temas edecekleri* bildiriliyor.[513]

> **28 haziranda, artık Versay Antlaşması imzalanarak Konferans'ın büyük işi tamamlanmış olduğundan Türk delegasyonuna, soğuk (birkaç kelime ile) Paris'te bekleyerek boşuna zaman kaybettikleri, Konferans'ın bir süre daha Türkiye ile anlaşma konusunu ele alamayacağı ve konseyin uğraşacağı Türkiye'den başka konuların da bulunduğunu söylemiş, delegasyonun ülkesine dönmesi öğütlenmiştir.** Türkiye ile savaş durumunun sürdürülmesi de doğru ve mantıkî değildir. Başkan da Amerika'ya dönme hazırlığındadır. Bu bakımdan, Konsey, anlaşmanın alacağı son biçimi, Amerika'nın nerede Mandaterlik kabul edeceğini bildireceği zamana bırakılmak üzere, Türkiye'ye verilecek sınırlar konusunu da kapsayacak biçimde barış şartları belirtilsin, dedi. Wilson bu öneriyi kabul etti ve şunu ileri sürdü: Türkiye, kaybettiği topraklardan Barış Antlaşması'yle çıkarılmış İtilâf Devletleri'nce Barış Antlaşması'nda belirtilecek şartları önceden kabul etmiş olsun. Wilson, o andaki görüşüyle, "bir Manda kabul etmek uygun değildir, hatalıdır; fakat devletlerdem birinin orada *sağlam bir eli* bulunması doğrudur," diyordu. İstanbul ve Boğazlar tarafsız bir yönetime bırakılmalıydı; şimdi bunlar İtilâf Devletleri'nin işgalindeydi ve Sultan, İstanbul'dan çıkarılacaktı.[514]

O [ABD Başkanı Demokrat Woodrow Wilson], *Haziran ayında Konferansa çağrılan Türk heyeti hakkında da antipatisini ve hatta nefretini ifade eden sözler söylemişti ve Türk heyetinin Paris'te daha fazla kalmasına müsade edilmemesi sırf onun isteği üzerine yapılmıştı*.[515]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türk heyeti, konferansın, galip devletlerin üzerine, farklı ulusları himayesinde barındıran İmparatorluğun kaderini belirlemek gibi bir sorumluluk yüklediğini, bu görevin söz konusu halkların talep ve daimi çıkarları doğrultusunda yerine getirilmesinin hayati önemde olduğunu belirtti. İmparatorluklarının herhangi bir değişikliğe uğramadan devam etmesi talebini dile getirdi. Ancak Türklere, İmparatorluğun artık yolun sonuna geldiği söylendi*.[516]

29 Haziran 1919. Paris Sulh Konferansı içtima ediyor:

> [..] yeniden tartışmalar oldu. Bu tartışmaların başında İtalyanların Anadolu'da giriştikleri hareketin etkileri olmak üzere İtilâf Devletleri'nin karşılaştıkları zorluklar, Türklerin İstanbul'dan da yoksun bırakılmalarına

[511] Ş. Can Erdem, *Sadrâzam Damat Ferit Paşa* [Doktora Tezi], 2002, s. 92.
[512] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 1, s. 350.
[513] *Documents on British Foreign Policy*, c. IV, p. 645-647; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 415-416.
[514] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 191-192.
[515] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 15.
[516] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 120.

Konferans'ın karar vermesinin gerekip gerekmediğiydi. Bir sonuca varılamadı. Wilson, Amerika'ya geri dönmemeye karar verdi. Senatoya, İtalya elini kolunu bağlamazsa kendilerine barışın yeniden kurulduğunu müjdeleyen anlaşma olacağını bildirecekti. Konsey'de tartışmalar sürdü, fakat İstanbul sorunuyle Anadolu'daki Yunan ve İtalyan eylemlerine, Amerika'nın Türkiye'de Ermenistan ya da İstanbul için bir Mandaterlik kabul etmedikçe çözüm yolu bulunamayacağı kanısına varıldı. Her şeyden önce, şehrin statüsü, kuşkusuz onu denetleyecek devlete bağlı olacaktı. Bunun anlamı, Orta Doğu'da devletler arasındaki bütün dengenin altüst olacağıydı. Bu denetimi Amerika kendi üzerine alırsa ya da düşündüğü gibi, Avrupalılar arası politikaya yönelinirse, şehir, tarafsızlaştırılacak, bir sorun da kalmayacaktır. Fakat, bu denetim, devletlerden birine verilecekse o zaman denetimin yetki ve sınırları çok büyük bir dikkatle yeniden çizilmesi, aynı zamanda Orta Doğu'nun öteki denetim alanlarında da yeniden bir dağıtıma gidilmesi gerekecektir. İkincisi, Manda sorunu çözülünceye kadar Anadolu'daki işgal kuwetleri, olduğu gibi kalmalı, anlaşma imza edilince de bu birlikler çekilmelidir. Bu nedenle Amerika'nın bir Mandaterlik kabul edip etmeyeceğini bildirmesine kadar Türkiye antlaşmasının geciktirilmesi resmen onaylandı.[517]

Recent dispatches from Paris indicate a new solution of the problem of Turkey. It is reported that President Wilson may urge America to accept a mandate over Constantinople and Armenia, but not over Anatolia, leaving that as the remnant of the old Turkish empire.

1—Constantinople; American mandate here would insure the world open entry to the Black sea.

2—Anatolia, which will constitute all left of Turkish empire.

3—Armenia, over which United States may accept mandate.

4—Smyrna and its vicinity, which possibly will go to Greece.

5—Strip of coast which peace conference may give to Italy.

6—Palestine, to be independent, possibly under British protectorate with consent of league of nations.

7—Syria to be independent under French protection.

8—Mesopotamia, over which British will have mandate.

9—Hedjaz, to be independent under British protectorate.

Fotoğraf. Chicago Tribune, 29 June 1919, p. 2; akt., Oğuz-Uzuner, 2021, s. 288.

30 Haziran 1919. Kâzım Karabekir'in günlük kaydı:

Ermeni mutalebat ve müddeiyatını tetkik eylemek üzere on iki kişiden mürekkep bir Amerikan heyeti bu kere Kafkasya'dan şehrimize avdet etmiştir. Heyet-i mezkûre gayr-i kabil-i cerh vesaike müstenit olarak tertip eylediği raporu sulh konferansına takdim eyleyecektir. Raporun hulasası:

[517] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 192.

1- Ermenistan nüfusunun kalmaması hasebiyle Ermenilerin tasavvur eylediği veçhile muazzam ve vâsi bir hükümet haline gelmesi mümkün değildir.

2- Ermenistan'daki para fıkdanı o nisbette mahsûstur. Muavenet-i nakdiyede bulunulmadığı takdirde hükümetin temadi-i hayatı mümkün olamayacaktır.[518]

Detroid Free Press ve *Star Tribune* gazetelerinde *"Kenal" Paşa'nın merkezi Türk Hükümeti'ne karşı bir isyan başlattığı ve Amasya'da karargâh kurduğu* bildiriliyor.[519]

Haziran 1919 nihayeti. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği raporu: *Hükümetin* [Bâb-ı Âlî'nin] *bütün illerin yetkililerine, gönüllü asker toplanmasının durdurulması hakkındaki buyrukları uygulanmıyor*.[520]

Temmuz 1919. *ABD'nin Doğu Akdeniz Filosu* Kumandanı Amiral Mark Bristol, İstanbul'a fevkalâde komiser tayin edildi. Bristol, *Arap ülkelerini dahi kapsayacak geniş, tek bir manda* yönetimine taraftardır.[521]

ABD'nin sabık İstanbul Büyükelçisi A. I. Elkus'un makalesi *The Annals* mecmuasının Temmuz 1919 tarihli nüshasında neşredildi. *Ona göre, Ortadoğu için ideal çözüm, Amerikan mandası altında bir Osmanlı Birleşik devletleri" konfederasyonu*dur.[522]

1 Temmuz 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği Washington'a telgraf gönderdi. *"Durum açıkça ve yetkin bir biçimde anlaşılmıştır" ki Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey, kendilerini koruyacak bir orduyla Anadolu'nun kalbi* ***Amasya'da bir askerî hükümet kurmuşlardır****; İstanbul Hükümetini tanımadıklarını, fakat Sultan'a sadık olduklarını ve bütün amaçlarının yalnız Yunan sızmasına, Yunan saldırısına karşı savaşmaktan ibaret bulunduğunu açıklamışlardır. "Her iki kişi de yaygın bir sevgi ve üne sahiptirler," diyordu. Mustafa Kemal, Çanakkale savaşları ile, Rauf Bey, Balkan Savaşı'nda Hamidiye kruvazörünün süvarisi olarak büyük şan ve şöhrete sahiptiler. Hükümet, bu yeni gelişmeler karşısında "acınacak kadar güçsüzdü". Bütün temmuz boyunca, Dışişleri Bakanlığı'na ve Barış Komisyonuna, Mustafa Kemal'in ve baş kaldırma eyleminin hızla güç kazanmakta olduğu yolunda sürekli telgraflar geliyordu*.[523]

Telgraf

1 Temmuz 1919, İstanbul

Güvenilir kaynaklardan belirtildiğine göre, *Mustafa Kemal Paşa* ve *Rauf Bey*, etraflarına bir ordu olarak, Amasya'da askeri bir hükümet kurmuşlardır. Padişah'a bağlıdırlar ama onun dışında bugünkü Türkiye Hükümetini tanımıyorlar. Yunan sızmasına karşı savaştıklarını belirtiyorlar. İkisi de Türkler arasında tanınmış kişilerdir. İlki Çanakkale'de komutan olarak ün yapmıştır. Rauf Bey ise Balkan Savaşında Hamidiye Zırhlısını yönetmiştir. Bu gelişmeye karşı hükümetin durumu zayıf gözüküyor.

Başka gelişme olursa ivedi bildirilecektir.

Ravndal
Amerikan Komiser[524]

2 Temmuz 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türk delegasyonu İstanbul'a geri çağrıldı. Türkiye ile ilgili problemler hala devam ediyordu ve herhangi bir çözüm için antlaşma sağlanamadı. Türkiye;*

[518] Kâzım Karabekir, *Günlükler*, 2009, c. 1, s. 607.
[519] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 93.
[520] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 175.
[521] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537.
[522] Mim Kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 1990, s. 260, dipnot 4.
[523] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 175. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
[524] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 13-14.

İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında dörde bölünmüştü. Ancak daha önce yapılan bu plan şu anda geçerli değildi. Manda yönetimi fikri üzerinde durulsa da durum belirsizliğini muhafaza ediyor.[525]

The Richmond Virginian gazetesi "Türk Askerleri Kendi Hükümetlerine Sahib Olacaklar" başlıklı haber neşretdi: *Osmanlı Heyeti'nin Paris Barış Konferansı'ndan olumlu bir sonuç alamaması, Anadolu'daki dengeleri ciddi biçimde sarsmıştır. Zira muhtelif cephelerde mevzilenen Türk orduları, İstanbul'u hiçe sayarak kendi hükümetlerini kurma niyetlerini açıkça ortaya koymuşlardır*.[526]

The Washington Times gazetesi yazıyor: *Merkezi Osmanlı otoritesi iyiden iyiye zayıflamış, padişahın talimatlarına uymayı reddeden bazı komutanlar Amasya civarında örgütlenmeye başlamış ve Anadolu'da yeni bağımsızlık hareketlerinin başlama olasılığı artmıştır*.[527]

United Press (UP) muhabiri Fred S. Ferguson, Osmanlı İmparatorluğu'na dikte edilecek barış şartları kesinleştiği takdirde geniş çaplı ayaklanmalar çıkabileceğini ve hükümlerin uygulanmasında büyük zorluklar yaşanabileceğini yazmıştır.[528]

3 Temmuz 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği Washington'a telgraf gönderdi: *İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri, hükümetten, Mustafa Kemal'in geri çağırılmasını istedi. "Hükümetin, böyle bir emri yerine getirmeye gücü olduğu çok şüphelidir."*[529]

Paris Sulh Konferansı içtima ediyor. *Lansing, Amerikan delegelerinin başına geçtikten kısa bir süre sonra, Clemenceau'yu kızdırdı. 3 temmuz'da, İtalyan delegesi Titoni, İtalyan birlikleri tarafından işgal altında tutulan bölgelerde kömür konusunu dile getirdi.* ***İtalya'nın, Anadolu'nun kendi işgal bölgelerinde egemenlik istemediğini, fakat Ereğli'de bazı kömür madenlerinde ve Van petrol kuyularında imtiyaz isteklerini ortaya attı.*** *Lansing, kömür madenleri konusunda İtalyan arzularına yakınlık duymakla birlikte, "Ermeniler fakir olduklarından petrol kaynaklarından yoksun bırakılmamalı ve bu kaynaklar İtalyanlar tarafından alınmamalıdır," dedi.* ***Clemenceau, Fransızların Ereğli'de imtiyazları bulunduğunu, İtalyanların, kendi alanlarına el atmak istediğini söyledi.*** *Lansing, İtalya'nın herhangi bir kömür madenine sahip olup olmadığını sordu; "hayır" karşılığını aldı. Lansing; daha sonra Clemenceau'ya aynı soruyu yöneltti. Clemenceau, "Fransa'nın hangi madene sahip olduğunu şüphesiz Lansing de bilir" cevabını verdi. Lansing, "bu şartlar altında İtalya da kömür madenleri imtiyazına sahip olmalıdır," dedi. Bunun üzerine toplantı kritik noktasına ulaşmıştı. Clemenceau, bir çeşit sinirlilik, kızgınlık ve ağır bir sertlik içinde, kendi ulusunun haklarını pazarlık konusu yapamayacağını söyledi*.[530]

İstanbul matbuatından *Alemdar* gazetesinin makalesine göre *Ali Kemal'in dahiliye nazırlığı sırasında Amerikalı misyoner Dr. Usher'in Doğu Anadolu için ortaya attığı bir tasarı* mevzubahisti. *Ali Kemal'in anlattığına göre, bu tasarı ile Bitlis, Van, Erzurum'a geniş kalkınma yardımları yapılacak, bu iller Türk sayılacak, fakat jandarma ABD subaylarının komutası altında bulunacaktı. Usher, bu tasarıyı Ali Kemal'e sunduğunda Damat Ferit İstanbul'dan ayrılmış bulunduğundan, Nazır, Usher'in Paris'te Sadrazam'la görüşebilmesi için kendisine bir tavsiyename vermişti. Ali Kemal'in, daha ileri giderek tasarıyı imzaladığı* [Ahmet] *Ferit* [Tek] *Bey tarafından duyulduğundan, Vükela arasında, bu, tepkilere yol açmıştı*.[531]

---

525 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 120.
526 Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 12.
527 Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 12.
528 F. S. Ferguson, "Expect Turks to Cause Row", *The Seattle Star*, 2 July 1919, p. 14; Aktaran: Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 12.
529 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 175.
530 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 193-194.
531 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 541.

4 Temmuz 1919. Louis Edgar Browne, İstanbul'dan Samsun'a muvasalat etti.[532]

5 Temmuz 1919. *The New York Times* gazetesi, Paris Sulh Konferansı Yunan heyeti murahhaslarından sabık Boston Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Hukuku Profesörü Theode P. Ion'un beyanatını neşretti. *Açıklamasında ağırlıklı olarak Amerikan mandası konusuna değinen Ion, Rum iddialarına yönelik ise Batı Anadolu'da çoğunlukla Rumların yaşadığını tekrarlamış, bu bölgenin Yunanistan'a bağlanması gerektiğini belirtirken, Trabzonlu Rumların Konferans'ta Pontus Cumhuriyeti altında bağımsız bir devlet olma talebine rağmen Ermenistan'la birlikte bir Federasyon veya müttefiklik altında yaşamaya da istekli olduklarını ifade etmiştir*.[533]

The New York Times gazetesi, *Rum-Amerikan Pontus Cemiyeti* aracılığıyla bir mektub neşretti. *Haber alt başlığında Doğu Karadeniz için "Helenistik Bölgeler" tabiri kullanılarak kamuoyu nezdinde bölgenin yapısına dair farklı bir algı oluşturuluyor. Mektupta sayısız Ermeni çocuk ve kadını katleden Türklerin gözünü Rum toplumuna çevirdiği ve Rum köylerini basarak buradaki insanların soğuk, açlık ve vahşet içinde ölmelerine sebep olduğu iddia ediliyor. Son olarak ise mektubu yazan kişi, Türkleri*n *cinayetlerine engel olması için Avrupalı müttefiklere yalvarıyor ve ana vatan Yunanistan'la birleşilemese bile demokratik bir Pontus Devleti'nin kurulacağını belirtmeyi de ihmal etmiyor*.[534]

İspanyol matbuatı yazıyor. *Ermeni Patriği Zaven imzalı ve Paris'teki Ermeni heyetine gönderilen yazışmaya göre, "eski Bahriye Nazırı Rauf Beyle birlikte Anadolu'nun hâlihazırdaki sahibi eski Doğu Orduları Müfettişi Mustafa Kemal, kuvvetlerini Erzurum'da toplamış ve Ermenistan Cumhuriyeti'ne saldırmaya hazırlanıyor. Geniş askeri kaynakları olan bu asker ve milisler, Kafkasya'dan Ermenileri atmayı ve böylece Ermenistan devleti oluşturulmasını imkânsız hale getirmeyi amaçlıyor. Tehdit çok ciddi ve müdahale bekleniyor."*[535]

L. E. Browne, Samsun'dan Batum'a muvasalat etti.[536]

6 Temmuz 1919. *Memleket* gazetesinin haberi: *Vilâyât-ı Şarkıyyedeki ahvâl-i vaz'ıyeti tedkîk etmek ve bu babda bir rapor tanzim ederek Paris Sulh Konferansına irsâl eylemek üzere şehrimizdeki Amerika hey'eti murahhaslarından birkaç kişi İstanbuldan hareket etmişdir.*[537]

7 Temmuz 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Ravndal, ABD Hariciye Nezâretine 119 numaralı telgraf gönderdi. *Türk milliyetçilerinin* [*Türkiye'nin tümü üzerinde barışçı yollarla uygulanabilecek ve ucuza mal olacak*] *bir güdümden yana olduklar*ını *ve Erzurum'daki kongrenin Amerika'dan tüm Türkiye üzerinde bir güdüm kabul etmesini isteyeceği*ni yazıyor.[538]

> 7 Temmuz 1919 tarihli başka bir telgrafta, önemli bilgilere rastlanmaktadır. İngilizler tarafından talep edilen Cemal Paşa'nın, hükümetin çağrısına itaat ederek İstanbul'a geldiği ve Harbiye Nazırı Ferit Paşa ile uzunca bir görüşme yaptıkları bilgilerini verilmektedir. Devamında, Mustafa Kemal'in de İstanbul'a çağırıldığı ancak bu emre itaat etmeyeceği, zira kabineye baş kaldırdığı ifade edilmiştir. Bu sebeple, İstanbul'da kendini güvende hissetmeyeceği yorumu yapılmıştır. Alınan bilgiye göreMustafa Kemal, o sıralarda Sivas'ta ülkenin kaderini müzakere etmek üzere ülkenin çeşitli yerlerinden iki yüz delegenin katılacağı ulusal bir kongre hazırlığı yapmakla meşguldür. Mustafa Kemal İstanbul'dan ayrıldığında, kendisi ve Rauf Bey'in Amerikan mandası taraftarı olarak bilindikleri ifade edilmiştir.

[532] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.
[533] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 82.
[534] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 82.
[535] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 294.
[536] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.
[537] Memleket, 6 Temmuz 1335-1919, Numero 145, *Amerika Hey'eti*, s. 2, sütun 3.
[538] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 101-102.

> Aynı telgrafta yer aldığı üzere, Amerikan nazarında o dönemler Türk halkını endişeye sevk eden iki husus vardır ve bu sebeple ne yapacaklarını bilemiyorlardır. Bunlardan ilki: acaba Türkiye'nin bir veya daha fazla mandaya ayrılacağına kesin olarak karar verilmiş midir? İkincisi ise Fransa, Büyük Britanya ve İtalya'nın Amerika'dan, Türkiye'de bir veya daha fazla manda kabul etmesini istedikleri doğru mudur? Devamında bu sorulara olumlu cevap alacağı takdirde, Sivas'ta toplanacak olan ulusal kongrede muhtemelen Amerikan mandası talep edileceği ve böylelikle kendiliğinden, kendi kaderini tayin etme (self-determinasyon) ilkesine uygun olarak hareket edilmiş gözükeceği yorumları yapılmıştır. Bu yorumlarla bağlantılı olarak Ravndal, Amerika'dan, eski Osmanlı İmparatorluğu topraklarının bir bölümünde mandaterlik kabul etmesinin istendiğine dair, ABD Dışişleri'nden Bükreş'teki Amerikan temsilcisine çekilen gizli bir telgraf gördüğünü sözlerine eklemiştir. Türk halkını endişeye sevk eden iki husus konusunda da bilgilendirilmek ricasında bulunmuştur.[539]

Laurence Evans:

> 7 temmuz'da Mustafa Kemal'in İstanbul'a çağırıldığı, fakat hükümete birçok kere kafa tutması yüzünden gelmek istemediği bildiriliyordu. Sivas'ta sözde yeni bir Millî Meclis toplayacağını yaymıştı. Komisyon, "bir soru Türkleri çok heyecanlandırdı" diyordu. Fransa, Britanya ve İtalya'nın Türkiye Mandaterliğini A.B.D.'ne teklif ettikleri doğru mu idi? Eğer bu doğru ise, Sivas Kongresi, Amerika'nın bütün Türkiye üzerine Mandaterlik kabul etmesini isteyecektir. Bu takdirde Amerika'nın Manda planı hakkında Dışişleri Bakanlığının bilgi vermesi gerekir.
>
> Dışişleri Bakanlığı, kurul'a, "bu yol da bilgi vermeyi gerektiren bir durum yoktur," diye karşılık verdi. Buna bir de şöyle hir uyarma ve ihtiyat notu ekledi: Her ne kadar komisyon bütün anlamlı gelişmeleri bildirmekle görevli ise de "sizin , Türklerin politik planları ya da Manda konusunda kendilerine herhangi bir düşünce vermekten çok titiz bir biçimde kaçınmanız gerekir." Kurul, bu direktifi ancak, 21 temmuz'da aldı. Bundan önce, şu bilgiyi ilk raporunda ekledi: İtilâf Devletleri Yüksek Komiserleri, hükümete, millî hareketi "kökünden kurutmak, söndürmek" için baskı yapmışlardı; fakat, hükümetin bunu yapabilmesi şansı çok azdı. Mustafa Kemal, şimdi ordudan ayrılmış, İstanbul ile ilişkisini temelinden kesmişti. Sivas Kongresi de belki 23 temmuz'da toplanacaktı ve yine belki seçime gidilmek istenecek, yeni bir kabine kurulacaktı. Bir hafta sonra, geniş bir yayım şeklinde seçim çağırısı yapıldığı zaman, kendi kabinesinin birliğini koruyabilmek için Sadrazam, seçim emri vermek zorunda kaldı, ancak, eski seçim kanununa göre seçim yapılabilecek ve sonuçlar, dört ay sonra açıklanabilecekti. **Bu arada Harp Divanının da baskısını artırarak Mustafa Kemal ve Rauf'un da asılması ile millî hareketin denetim altına alınması umuluyordu**.[540]

Dahiliye Nâzırı Vekili İbrahim Bey, Sivas'ta millî meclis teşkil edileceğine ilişkin gizli teşebbüsün olup olmadığını Sivas Valisi Reşid Paşa'ya sormuş; Reşid Paşa ise böyle bir tasavvurun dahi bulunmadığını bildirmiştir.[541] Diğer taraftan İstanbul'daki Amerikan komisyonu, Sivas'ta bir kongre toplanacağını ve dahi bu kongrede Amerikan mandasının teklif edileceğini ABD Hariciye Nezâretine bildirmiş durumdadır.[542]

The Sun gazetesi, Laurence Hills imzalı makale neşretdi: *Yakın Doğu sorunu, Türkiye'nin ufuktaki tehditkar sureti ile birlikte Barış Konferansı'nın tepesinde bir karabulut gibi dolaşıyor. Türkler, mütareke sonrası kapıldıkları rehavetten kurtuluyorlar. Müttefiklerin tereddütlerinden istifade ederek imparatorluklarını sürdürmek için ciddi bir savaş veriyorlar. Bu gerçeği görmezden gelmek artık mümkün görünmüyor. (…) Türkiye'deki durumlar, (…) Müttefik cephesinde kapsamlı askeri önlemlere ihtiyaç duyulduğunu gösteriyor. (…) Küçük Asya'da faaliyet gösteren kıdemli ve donanımlı Türk*

---

[539] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 07.07.1919, 867.00/895, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 36-37. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[540] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 175-176. Bristol, "Erzurum" yazacağı yerde "Sivas" yazmış görünüyor.

[541] Cevdet R. Yularkıran, *Reşit Paşanın Hatıraları*, 1939, s. 67-68.

[542] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 175.

kuvvetleri, komutanlarıyla birlikte İstanbul otoritesinin dışında hareket ediyorlar. (…) Türkler, konferansa açıkça meydan okuyor ve gün geçtikçe güçleniyorlar.[543]

8 Temmuz 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, ABD Hariciye Nezâretine mektub gönderdi. *Kendi hükümetini yalnız Ermenistan üzerinde çok pahalıya mal olacak bir güdüm kuracak yerde, Türkiye'nin tümü üzerinde barışçı yollarla uygulanabilecek ve ucuza mal olarak bir güdümü kabul ettirmeye çalışıyor*.[544]

> 8 temmuz'da Clemenceau, Yunan ordusu aleyhindeki suçlamaları incelemek için bir Araştırma Komisyonu kurulmasını önerdi. Amerikan delegesi Henry White, komisyon gönderilmesini onaylıyordu ama, bu kurula bir de Amerikan delegesi katılması konusunu Washington'a danışmak gerekeceğini söyledi. İstanbul'a henüz bu konuda bilgi verilmemişti. İtilâf Devletleri Yüksek Komiserleri, bir Araştırma Komisyonu'nun kurulduğunu Türk Hükümeti'ne bildirmek üzere gönderilecek noktaya katılmasını Amerikan Kurulu'na teklif ettikleri zaman, Amerikan Komiseri, sanki Araştırma Kurulu'na bir Amerikan subayının katılmasına karar verildiğinden haberi yokmuş gibi, bu konuda bir talimat almadığı için kabul edemeyeceğini bildirdi. Amerika Dışişleri Bakanlığı'nda şaşkınlık biraz daha sürdükten sonra, Başkan tarafından, Soruşturma Komisyonu'na Amiral Bristol'un atanmış olduğu, gerekli talimatla birlikte iletilmişti.[545]

Evening Star ve *Star Gazette* gazetelerinde neşredilen *"Paşa Birleşebilir" başlıklı diğer haberde ise Mustafa "Kamel" ve Esad Paşa tarafından Anadolu'da ayrı bir hükümet kurma olasılığının Yunan kaynaklardan Paris Konferansı'na iletildiği aktarılırken, 40.000 asker, 55 ağır silah ve makineli tüfekle birlikte M. Kemal Paşa'nın İstanbul'daki hükümetin talimatlarına uymayı reddettiği belirtiliyor. Ayrıca Anadolu'da bulunduğu anlaşılan Esad Paşa'nın M. Kemal ile bağlantı kurarak yeni bir hükümet koalisyonu oluşturmayı umduğu aynı haberde geçmekte*dir.[546]

The Wall Street Journal, Anadolu'daki Müttefik temsilcilerinin istihbaratına istinaden; "Türkler, Barış Konferansı'ndaki menfaat çatışmalarını değerlendirerek Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcudiyeti ve restorasyonu için mücadele edeceklerdir" yorumunu paylaşmıştır.[547]

11 Temmuz 1919. L. E. Browne, Batum'dan Bakü'ye muvasalat etti.[548]

11 Temmuz gününe ait haberlerde, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey öncülüğünde Küçük Asya merkezli bir devrimsel hareketin başladığı paylaşılmıştır. Haberin devamında Osmanlı Hükümeti'nin ismi geçen "asilere" karşı koyacak durumda olmadığı; ancak silah ve cephane yetersizliği nedeniyle bunun henüz ciddi bir tehlike oluşturmadığı vurgulanmıştır.[549]

12 Temmuz 1919. Browne, Bakü'den Tiflis'e muvasalat etti.[550]

---

[543] Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 13.
[544] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 101.
[545] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 179-180.
[546] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 93. Berk, mezkûr "Esad Paşa"yı yanlış olarak Arnavud Esad Toptani telakki etmiştir. Adı geçen Esad, İttihadçı Ferik Yanyalı Mehmed Esad Bülkat olmalıdır. Nitekim Mekâtib-i Askeriye Umûmî Müfettişi Esad, 24 Temmuz 1919'da Konya'daki 2'nci Ordu Müfettişliğine tayin edilecek fakat 19 Ekim'de şahsî talebi üzere emekliye ayrılacaktır: Mustafa Talha Savaş, *Son Dönem Osmanlı Kumandanlarından Mehmed Esad (Bülkat) Paşa (1862-1952)* [Yüksek Lisans Tezi], 2019, s. 167-168.
[547] Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 12-13.
[548] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.
[549] Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 13.
[550] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.

13 Temmuz 1919. General Bliss, günlüğüne kaydediyor ki İngiliz askeri uzman meslektaşlarıyla beraber Paris Sulh Konferansı Dörtler Konseyini şu hususta ikaz etmişlerdi fakat onlara kulak asılmamıştı: İzmir'e Yunan kuvveti ihrac edilirse sorun çıkacaktır. "Ama bize fikrimizi soran çıkmadı."[551]

15 Temmuz 1919. L. E. Browne, Tiflis'den Batum'a avdet etti.[552] Browne, *15 Temmuz 1919'da Bakû'den gönderdiği altı sayfalık raporunda, Azerbaycan'daki sosyal yaşam, Türk Ermeni ilişkileri, Bakû katliamına sebep olanlar ile ilgili bilgiler ve Azerbaycan'daki dini yapılaşma ve İslamiyetin genel hoşgörüsü ve bazı güçlerin bunu bozma çabasını anlatıyor. L.E. Browne, bu raporda en çok Bakû petrollerinin gelirinin yaratacağı refahtan söz ediyor ve buna karşılık, Bolşevizmin yarattığı tehdit üzerinde duruyor. L.E. Browne'a göre, bu bölgedeki savaşların sebebi olarak kabul edilen ve dini temele dayalı gibi görünen nefretin, aslında "onda dokuzu ekonomik nedenlere, sadece onda biri dini faktörlere" bağlı*dır. *Buna göre "farklı dini inançlar bir zamanlar olan soykırımların sadece bir bahanesi, ama esas sebebi" değil*dir *ve düşmanlığın temelinde "mülk, zenginlik ve altın değerindeki petrol yatıyor*".[553]

18 Temmuz 1919. ABD Hariciye Nezâreti, İstanbul'daki ABD Komiseri Ravndal'a 159 numaralı telgraf gönderdi. *Türklere siyasî plânları konusunda öneride bulunmaktan ya da güdümlerle ilgili olarak herhangi bir görüş belirtmekten kaçınması* isteniyor.[554]

> Komiser Ravndal'a gönderilen 18 Temmuz 1919 tarihli bir telgraf ile kendisinden Komiser olarak Türkiye'deki yerel ve uluslar arası gelişmelerle alakalı bütün bilgileri, Washington ve Paris'e iletecek bir siyasi gözlemci olmasının beklendiği hatırlatılmıştır. Ayrıca Türklere, siyasi planları hususunda tavsiyede bulunma ve manda konusunda Türklere fikir beyan etmekten de titizlikle kaçınması gerektiği söylenmiştir. Ravndal'ın rica ettiği bilgilendirmenin de yapılamayacağı kendisine bildirilmiştir.[555]

Browne, *Amerikan Destroyeri Roper ile* Batum'dan mufarakat etti.[556]

19 Temmuz 1919. Yakındoğu Yardım (Near East Relief) Komisyonu Başkanı Binbaşı M. Arnold, Padişah'ın huzuruna kabul edildi. *Böylece İtilaf cephesinden Padişah'ı alenen ziyaret eden ilk resmi kişi ABD'li oluyor*.[557]

Sivas'taki Mustafa Kemal'den Konya'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya zata mahsus telgraf:

> Bahsedilen Amerikan manda ve müzaheratının gayet dikkatli olarak tahlili ve gaye-i milliyemiz ile mukayese olunması pek mühimdir. Dersaadet'teki zümre-i mesainin gayesi milletin vahdeti, mülkün tamamisi, istiklâl ve hâkimiyetin temini noktasında tasvir ve irae edildiğine göre Amerika mandasını kabul halinde bu gaye masun kalabilir mi? İstiklal ve hâkimiyete hiçbir veçhile halel gelmemek şartıyla Amerikalıların iktisadi ve fenni müzaheretlerine taraftar olmaktan bir mazarrat tahaddüs etmeyebilir.[558]

---

551 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 77, sonnot 17.
552 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.
553 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 294-295.
554 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 102.
555 *NARA*, ABD Dışişleri'nden, İstanbul'da bulunan Amerikan Komiseri Ravndal'a çekilen telgraf, 867.00/895, 18.07.1919; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 37-38. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
556 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.
557 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537, dipnot 221.
558 Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Ekim 1982, Sayı 82, s. 33, Belge No: 1785.

İzmir'in işgalini tasvib etmeyen İzmir'deki ABD Konsolosu George Horton, ABD Hariciye Nâzırına muhtıra göndererek *Küçük Asya Yunanistan'ın mezarı olacaktır* dedi.[559] Horton, telgrafının bir suretini de ABD'nin Paris Büyükelçisine keşide eyledi:

Rapor

Amerikan Elçiliğine
Paris

19 Temmuz 1919, İzmir

Baylar,

Bu raporun amacı, Yunanlılar konusunda buradaki durumun güçlüklerine değinmek, yerli Rum ahalinin davranışlarının katkısıyla ortaya çıkan güçlükler de dahil, tüm güçlüklere ivedi çözüm bulmanın gereğini anlatmaktır. Güçlüklerin en ciddi ve temelden olanı, iki ırkın büyük bir bölümünün birbirine karşı duyduğu derin nefret ve antipatidir. Bir yıl öncesine kadar bu bölgede Rumlar, Türklerce şiddet, soygun, kıyım, yağma ve hakaret yoluyla yabanıl bir baskı altında tutuluyorlardı. Ve bunların anısı tazedir. Türkler ise "*eski kölelerimiz*" dediklerinin şimdi "*efendi*" olmasını kabule yanaşmıyorlar.

İşgalin ilk günü İzmir'de, daha sonraki günler dolaydaki köylerde görülen talihsiz olaylar, her yerde Türkler arasında yangın gibi yayıldı ve onları dehşete sürükledi. Yerli Rum halkı aşağı türden olup, Yunan işgalini sadece intikam alma fırsatı gibi görüyor. Türkler, her gün konsolosluğa gelip, sığırlarını çalan, köylerine saldıran, evlerini tahrip eden Rum köylülerinin baskılarından yakınıyorlar. Her bakımdan iyi bir insan olan Yunan komiseri Bay Sterghiades, bu şikâyetleri kendine iletmemi istedi ve onun işbirliği sayesinde, çoğu kez kötülüklere uğramış Müslümanları tatmin etmeyi güvence altına alabildim.

Başka bir zorluk öğesi, Yunan askerlerinin çoğunun gururlu olması ve Yunan sivil memurlarının huzur ve sükûnu sağlama aracı olarak onları kullanmakta karşılaştıkları güçlüklerdir. Düzensiz (gayri nizami) Türk kuvvetlerinin çok sayıda ilkel davranışlarda bulunduklarına kuşku yok. Bu konuda tekrar tekrar anlatılanlar doğruya benziyor. Ömeğin, yaralı Rumların ayaklarına nal çakmak ya da anlatılması olanaksız pis ve akıl almaz vahşet eylemleri... Bu olaylar Yunan askerlerinin kızgınlığını artırıyor ve onları daha denetimsiz bir duruma sokuyor.

Yüksek komiserden ve başkalarından öğrendiğime göre şeytanca düşünen bazı yerli Rumlar, saklı silahlar ve Türk hainliği konusunda Yunan subaylarına masallar anlatıp, onların Türk köylerini aramasına ve sivillerin kötü muameleye uğramasına yol açmaktadır. Bu gibi olaylar her gün Türklerle Rumlar arasındaki uçurumu genişletiyor. Ayrıca Yunanlıların askeri açıdan kimi zaman gerilemeleri Türklere cesaret vermektedir. Telgraflarımda belirttiğim gibi geniş bir Yunan birliği Bergama'dan dışarı atılmış, bunların hemen hemen yarısı bozgun sırasında öldürülmüştür. 30 bin nüfuslu Aydın'ın Türk düzensiz (gayri nizami) kuvvetleri tarafından geri alınması Yunan işgalinin en karanlık olayıdır. 3000 kadar Yunan askeri, Aydın'dan çekilmek zorunda bırakılmıştır. Burası alınırken sokak çarpışmaları sırasında kentin Türk mahallesi yanmıştı. Türkler geri dönünce intikam için Rum mahallesini ateşe vermiştir. Yunan albayı *Schinas* sivil halkın kendileriyle birlikte gelmesine izin vermemiş, onlar da Türklerce iç bölgelere götürülmüşlerdir. 3000 kadar Hrıistiyan, Türkler tarafından Nazilli ve Denizli'de rehin tutulmakta ve Yunanlıların başka Müslümanları öldürmesi halinde yok edilmekle tehdit edilmektedir. Birkaç hafta önce 30.000 nüfusu olan Aydın kentinde bugün 3000 kişi kalmıştır. Bunların ancak 105'i Müslümandır. 25 bin Türk dağıtılmış ya da İtalyan bölgesine sığınmıştır. Olayla ilgili duygular o ölçüde hassastır ki kumandan Albay *Schinas* şu anda hapistedir ve yargılanmayı beklemektedir. Ve bu bölgede çok sayıda bulunan Yunan düşmanları açıkça Aydın'a saldıran Türklerin sayısının 250 olduğunu söylemektedirler. Yalnız bir şey kesindir. Bu çarpışmada Türklerin silahları Yunanlılarınkinden daha üstün ve uzun menzilli idi. İşgal bölgesinde bugün genel bir dehşet havası egemendir, çiftliklerin çoğu tamamen terk edilmiş durumdadır.

Yunan Yüksek Komiseri Bay *Sterghiades* ve onunla birlikte olanlar, düzeni yerleştirmek, birlikleri denetim altında tutmak ve Türklere saldıran Yunanlıları cezalandırmak için olağanüstü çaba harcıyorlar. Teğmen *Cassimatis* adında çok zeki bir Yunan subayı, işgal günü Türklerin evlerinden ve dükkânlarından yağma edilen

[559] Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1978, c. 2, s. 181.

eşyaları bir araya getirmekle görevlendirilmiş ve bu eşyaların çoğunun geriye verilmesini sağlamıştır. Gerçekte, Yunanlıların yüksek tabakası ellerinden geldiğince genel vali ile işbirliği yapmaktadır.

İşgal günü İzmir'in yakınlarındaki Buca köyünde, kaba kimseler ortalığa yayılıp Türkleri dövmeye ve soymaya başladılar. Kaçan Türklere ateş eden 12 yaşında çocuklar bile görülmüştür. Yalnız burada şunu belirtmek doğru olur, bu Rumlar daha kısa bir zaman önce, Türklerin baskısı altındaydılar ve çoğu ya tavan aralarında ya da toprağa kazdıkları deliklere saklanıyorlardı. Burada *Athinoyenis* adında bir avukat intikam peşinde koşan Rumları denetim altına almak ve düzeni geri getirmek için çok şeyler yaptı.

Yunanlılar için bir başka güçlük ise, bura halkının bazı kesimlerinde yürütülen Yunan aleyhtarı propagandadır. Yunan aleyhtarlarının başında Katolikler gelmektedir. Doğu sorununu bilmeyen bir kimseye, Katoliklerin yürüttüğü Yunan aleyhtarı propagandanın nasıl etkili olduğunu anlatmak güçtür. Ve ben sadece burada buna değinmekle yetiniyorum.

Buradaki yabancı koloninin büyük bir bölümünü oluşturan yabancı tüccarlar ve imtiyaz sahipleri, öyle Yunan aleyhtarıdırlar ki, Türkleri Yunanlılara tercih ederler. Bir tek atla çekilen eski püskü arabalardan oluşan İzmir'in tramvay sistemini ya da ortaçağdan kalma ışıklandırma düzenini görenler, Türk Hükümetinin himayesinde kötü hizmetlerini pahalıya satarak zengin olan bu bayların niçin Yunan aleyhtarı olduğunu anlayabilir. Hemen hemen bütün firmalar, Türk ortaklarla ya da Türk memurlarla birlikte çalışarak, büyük kâr sağladıkları ve özel ayrıcalıklardan yararlandıkları için, Doğu'da başlıca ticari rakipleri olan Yunanlıların gelişinden hiç hoşnut olmadılar. Bütün bu topluluklar, iç bölgelerde kolları olduğu için, güçlü bir propaganda biçiminde Yunan aleyhtarı haberler çıkarmaktadır. Bunlar kimi zaman o ölçüye varmaktadır ki, herhangi bir olayın içyüzünü anlamak olanaksızdır.

Yunanlıların ileri sürdüğüne göre, İtalyanlar, Türkler arasında propaganda yapıp, müttefiklerin hiçbirinin Yunanlıları burada istemediğini, Venizelos'un ısrarı yüzünden Yunanlılara izin verildiğini söyleyip Türkleri Yunanlılara saldırmaya teşvik etmekte, buna Müttefiklerin de göz yumacağını bildirmektedirler.

Geniş çapta servetin ve binlerce insanın hayatının yitirilmesine neden olan bu tehlikeli durumun bir an önce giderilmesi gerekmektedir.

Kısa süre önce buradaki iş çevrelerinin en aklı başında ve önde gelen kişilerinden *Mac Andrews* and *Forbes* firmasından *Mr. Forbes* ile, *Whittall* firmasından *Mr. Herbert Whittall* ile görüştüm. Her ikisi de Yunan yanlısı olmadıkları halde, Yunanlıların İzmir'den çıkarılmasının bir felaket olacağını, Türklerin bir daha yeniden efendi durumuna geçmesine ya da bir başarı kazanmasına karşı olduklarını belirttiler.

Mr. Forbes kısa bir süre sonra Paris'e uğrayacak. Ona Paris'teki Amerikan elçiliğine yazılmış bir mektup vereceğim, umarım görüşlerini anlatmak olanağını bulur.

Yunanlılar her gün yeni birlikler getiriyorlar, bu çevrede şimdiden 70 bin askerleri var ve bu rakam gün geçtikçe büyüyor. *Bay Sterghiades* ile bugün konuştum, onun görüşleri benimkilere tamamen uyuyor. Küçük Asya'nın bu bölümünün işgali, Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşa dönüşürse, Yunanistan yıllarca burada geniş bir ordu tutmak zorunda kalacak, kan, ateş ve yakıp yıkma egemen olacak, bu da Yunanistan'ı mali bakımdan zor durumda bırakacaktır. Küçük Asya Yunanistan'ın mezarı olacaktır. İzmir'de Atina ikinci bir Sirakuza seferi ile karşılaşmış olacak, bunun altından bir daha kalkamayacaktır. Yunanistan'ın ve bu bölgenin iyiliği için, böyle bir şeyin olması önlenmelidir. *Bay Sterghiades* Türk kuvvetlerinin ulaşımını denetleyecek noktalara birkaç İngiliz ve Fransız birliğinin yerleştirilmesi gerektiği yolunda telkinde bulundu. Bunların sayısının kabarık olmasına gerek yoktur, varlıkları dahi Türklere, tek başına bırakılmış bir Yunanistan'la çarpışmadıklarını göstermeye yeter. Ayrıca İtalyanların, Yunanlılardan ayrılmalarını istiyor. Bu arada şunu da belirtmeliyim ki, daha başlangıçta *Bay Sterghiades*, buraya, Türkiye'ye savaş açmak amacıyla gelmedikleri konusunda bana güvence verdi.

Yunan birliklerinin kötü davrandıkları yolundaki iddiaların daha çok Yunan aleyhtarı propagandacıları abartmaları olduğu gerçeği karşısında, bir miktar İngiliz, Fransız ya da Amerikan subayının Yunan subayları ile işbirliği yapması Yunanlıların kendi çıkarlarına uygun olur, ama Yunan subaylarının böyle bir düzenlemeyi olumlu karşılayacaklarından kuşkuluyum.

Saygılarımı sunarım.
Hizmetkârınız
George Horton
Amerikan Konsolosu[560]

20 Temmuz 1919. Amiral Mark L. Bristol, rapor kaleme aldı. *Mustafa Kemal önderliğindeki hareket ilk defa "Milliyetçi (Nationalist)" olarak nitelenmiş ve Erzurum'da toplanacak Kongre ile neyin amaçlandığının henüz bilinmediği belirtilmiştir. Bristol, İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'daki hareket üzerinde herhangi bir yetkiye sahip olmadığını düşünüyor. İstanbul ile Anadolu arasında sadece Sultan Vahdettin vasıtasıyla bir bağlantı mevcuttur. Etkin Türklerin bazıları bu harekete katılmak için Anadolu'ya gitmiştir. Bristol, raporuna Milli Mücadele'nin Türkler için olumlu bir şeyler yapma niyetinde olup olmadığının zamanla görüleceği kaydını düştü. Raporda; Türklerin bir biri ile anlaşamadığı belirtildikten sonra, tek elden Amerikan güdüm idaresinin barış için en iyi çözüm olduğu söyleniyordu*.[561]

Amiral Bristol ise 20 Temmuz tarihli haftalık raporunda, kongrenin amacının net olarak bilinmediğini ifade etmiştir. Türklerin iddialarına göre amaçları, halkı milli savunma için bir araya getirmektir ancak bazı yabancılara göre asıl amaç, Hıristiyan nüfusa karşı katliama girişmeleri için Türk halkının bir araya getirilmesi ve silahlandırılmasıdır. Bu duruma kanıt olarak, Doğu Anadolu'da şiddetin azalmış olsa da tamamen durdurulmamış olması kanıt gösterilmektedir.[562]

The New York Times gazetesi haberinde *50.000 Ermeni kadının Türklerin elinde tutsak olduğu, 250.000 Ermeni çocuğun Türk Hükümeti'nin katliam ve sürgün politikasından dolayı yetim kaldığı iddia ediliyor*.[563]

The New York Times yazıyor: *Ulusal Ermeni Meclis Başkanı Sevalsi, Amerika'nın Ermenistan mandasını almasını ısrarla dile getirirken, söz konusu mandanın Türkiye ile Ermenistan üzerinde iç içe geçen bir manda yönetimi olmadığının altını çizdi*.[564]

Louis Edgar Browne, Amerikan Roper Destroyeriyle sırasıyla Novorossisk'e ve Samsun'a uğradıktan sonra İstanbul'a ulaştı.[565]

21 Temmuz 1919. Tuğamiral Bristol, rapor kaleme aldı. *İlk defa Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'den bahsederek Türk Kongre Heyetinin Sivas'tan Erzurum'a hareket ettiği bilgisi*ne yer verdi. *Bristol raporunda, "Kongre'nin niyetinin ne olduğunun tam olarak bilinmemekle birlikte Türklerin, Kongre'nin amacının bir araya gelmek ve milli bir savunma cephesi kurmak olduğunu söylediklerini..." belirt*iyor.[566]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal da ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi:

21 Temmuz 1919 tarihli telgrafta, ilk olarak 1 Temmuz 1919 tarihine ait başka bir telgrafta detaylı olarak aktarılan kabine krizinin, Damat Ferit Kabinesi'nin bir önceki gece istifa etmesiyle gerçeğe dönüştüğü bildirilmiş ve bu durumun muhtemelen diğer damat Tevfik Paşa'nın sadrazam olması ile geçici olarak çözümleneceği tahmininde bulunulmuştur. Ancak bu durum, mevcut pasif politikanın devamı demek

[560] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 15-19.
[561] İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 188.
[562] Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 39.
[563] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 62.
[564] The New York Times, 20 July 1919, *Wants Ermenia Under U.S.*, p. 8; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 169.
[565] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 66.
[566] İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 188.

olacaktır. İç bölgelerdeki Yunan tecavüzlerine karşı koymak üzere teşkilatlanan ve yeni bir meclis ve meclise karşı sorumlu bir kabine seçimleri yapılmasını isteyen iç bölgelerdeki daha milliyetçi unsurlar, 23 Temmuz'da Sivas'ta toplanacaklardır. Burada yeni bir kabine ve bir ay içerisinde meclis seçimleri yapılmasını talep edeceklerdir. Yüksek komiserler, bu arada Bursa ve İzmir içlerine kadar yayılmakta olan Sivas hareketinin yok edilmesi konusunda Hükümete baskı yapıyor olsalar da böyle bir baskının ciddi bir şekilde deneneceğine inanmak için bir neden yoktur zira nafile olacaktır.[567]

ABD Hariciye Nezaretinin talimatı İstanbul Fevkalade Komiserliğine ulaştı: *Türklerin politik planları ya da manda konusunda kendilerine herhangi bir fikir vermekten çok titiz biçimde kaçınmanız gerekir*.[568]

23 Temmuz 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, Washington'a 3364 numaralı telgraf gönderdi. *Birleşik Amerika'nın, İtilâf devletlerinin elinde bir araç olması tehlikesine değiniyor; yalnız Ermenistan üzerinde bir güdüm kabul ederse, Türkiye'nin İtilâf devletleri arasında paylaşılmasına göz yummuş olacağını belirtiyor*. Bristol'a göre *İngilizler, Kafkaslarda Ermenistan üzerinde bir manda kabulüne Amerikayı teşvik etmekte onu tampon bölgede Ruslara karşı Türkiye'nin yerini alacak bir güç durumuna getirmeye çalışıyorlar. Türk sorunu ancak şu şekilde çözümlenebilir: Tüm Osmanlı imparatorluğu tek bir güdüm altına verilmeli, bir süre vesayet altında kaldıktan sonra bağımsızlık isteyen ülkelere kendi kaderini çizme hakkı tanınmalı. Bu ülkeler, bir seçim yapamayacak kadar gelişmemiş ve geri*dirler.[569]

Bristol'un ilk raporu, 23 temmuz tarihli telgrafı oldu. Onun ileri sürdüğü ana fikir şuydu: Amerika, İtilâf Devletlerinin elinde bir araç olmakla büyük bir tehlikeye doğru koşmaktadır. Ermenistan için Mandaterlik kabul ederse Türkiye'nin İtilâf Devletleri arasında paylaşılmasına boyun eğmek durumunda kalacaktır. Bu telgrafın, aynı zamanda Paris'e gönderilen bir yazıda genişletilmiş açıklaması vardı. Bunda İtilâf Devletlerinin Türkiye planlarının daha derinlerine sürüklenmeden bütün oluşumların incelenmesini önemle rica ediyordu. Bristol, şöyle diyordu: "Britanya, bütün Mezopotamya'yı, Arabistan'ı ve Filistin'i almak istiyor; Mezopotamya'daki petrol alanları belki de dünyadaki en zengin petrol yataklarıdır ve İngilizler, bu yerleri elde tutmak için Baku'yu italyanlara vermek istiyorlar. İngiltere, Mezopotamya petrolünü kendi tekeline almak ve öteki devletleri buradan uzaklaştırmak için her şeyi yapacaktır. İngilizler, Rusların, Devrim'den sonra, savaş öncesi durumlarından çok daha büyük bir tehlike olacakları düşünce ve görüşündedirler. Bu yönden, Kafkasya'da kendileri için dostluklar yaratmak yolunda çok büyük çaba harcamakta ve hatta Amerika'nın işbirliğini işe karıştırarak o mıntıkadaki etkisinin "zayıflamasını" önlemek istemektedir. Amerika'ya karşı yürütülen İngiliz politikasına gelince, Amerika'yı Kafkasya ve Ermenistan Mandalarını üstüne almaya kışkırtmakla güttüğü amaç, Rusya'ya karşı, Türkiye'nin yerine bir başka tampon yaratmaktır. Türkiye'de bir Amerikan Manda yönetimi kurulursa bunun anlamı, Türkiye'nin bölüşülmesinin Amerika'ca onayı ve Amerika'nın, İtilâf Devletleri'nin sömürgeci amaçlarına karşı çıkmış olan görüşlerinin ortadan kaldırılmasıdır ve artık, İngiltere, Mezopotamya'yı, Fransa Suriye'yi herhangi bir aykırı ses çıkmadan alabileceklerdir. Türkiye sorununun tek çözüm yolu, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamı üzerine yalnızca tek bir Manda düzeni getirmek ve belli bir dönemden sonra, bağımsızlık isteyen çeşitli bölgelere kendi kendilerini yönetme yolunda bir fırsat vermektir. Şu anda, hem cahil, hem de eğitim görmemiş olmaları bakımından kendilerinde bir seçim yeteneği yoktur".[570]

[567] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 21.07.1919, 867.00/896, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 38. "Mustafa Kemal Paşa'nın ordudan istifası haberi de ancak daha önce içeriğine değinilen 21 Temmuz 1919 tarihli Amerikan Komiseri Ravndal'ın telgrafında bildirilmektedir." (Yasavul, 2021, s. 40).

[568] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 93.

[569] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 102.

[570] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 177-178.

King-Crain Heyeti, İstanbul'a avdet etti.[571]

25 Temmuz 1919. Woodrow Wilson, *Paris'te bulunan Amerikan delegasyonuna* telgraf gönderdi. *Doğu ve batı Trakya'nın İstanbul'daki yeni uluslararası devletin bir parçası olarak kalmasında ısrar edilmesini* istiyor.[572]

Güdüm tartışmaları Erzurum Kongresi'ne kadar ulaşmıştı. Kongre'nin açılışında tartışılan en önemli konulardan bir tanesi, Amerikan güdüm idaresi isteyenlerin talepleriydi. İlk teşebbüs 25 Temmuz 1919 tarihinde Bekir Sami Bey' den geldi. Güdüm taraftarları, Türkiye'nin birkaç farklı güdüm idaresine bölünmesindense, tek bir gücün güdümü anlamına gelen Amerikan güdümünün kabul edilmesini en uygun yol olarak görüyordu. Wilson Prensipleri Cemiyeti yanlıları ile birlikte hareket eden güdüm taliplileri Kongre üzerinde etkin olmaya çalışmaktaydılar. Oysa, Bristol raporlarının Erzurum Kongresi ile ilgili kısımlarında Amerikan güdümüne yönelik çok fazla bilgi bulunmaz.[573]

Amasya'da bulunan sabık Beyrut Valisi Bekir Sami (Kunduh), Erzurum'daki Mustafa Kemal'e şifreli telgraf gönderdi. *Ancak iki ya da üç ili kapsayacak bağımsızlık yerine, tüm ülkenin toprak bütünlüğünü güvence altına alacak Amerikan güdümünün daha iyi olacağı görüşünde*dir. Temas kurmuş olduğu İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Tuğamiral *Bristol'un, kongrenin seçeceği bir kurulu güdüm istemek üzere bir savaş gemisiyle Amerika'ya göndermeye hazır olduğunu bildiriyor*.[574]

25 Temmuz 1919 tarihli *Near East*'te belirtildiğine göre, *İngilizler de Amerikalıları suçlayarak, Amerika'nın manda meselesini pazarlık konusu yaptığını, bunun da hoşa gitmeyen bir durum yarattığını, oysa kendi etkinliği altına girecek toprakların az olmadığını ileri sürüyorlar*.[575]

25-26 Temmuz 1919. Millî Ahrar Fırkası idare heyeti âzâsı, sabık Beyrut Valisi Bekir Sami (Kunduh), Mustafa Kemal'e mektub gönderdi. Bekir Sami'ye göre *bağımsızlık "şayan-ı arzuydu" fakat tam bağımsızlık istenirse, ülkenin birçok bölgelere bölünmesi "kati ve şüphesizdi." Onun için, iki-üç ille sınırlı bağımsızlık yerine, "Memalik-i Osmaniye'nin cümlesine şamil" meşrutiyet ve dış ülkelerde temsil hakkı kabul edilmek şartıyla manda tercih edilmeliydi*. *Kendisi ABD mümessili ile görüşmüştü -herhalde bu, Amiral Bristol olmalıydı. Ona göre, birkaç kişinin değil, "bütün milletin" sesini ABD'ye duyurmak için şu şartlar dairesinde Wilson ve Kongre'ye başvurulmalıydı: 1) Adil bir hükümetin kurulması; 2) Genel eğitimin yayılması; 3) Din ve mezhep özgürlüklerinin sağlanması; 4) Gizli antlaşmalara son verilmesi; 5) "Umum memalik-i Osmaniye'yi şamil olmak üzere ABD hükümetinin mandaterliğimizi kabul etmesi. Mümessil, Kongre'nin (bu bütün ülke adına konuşmaya yetkili Sivas Kongresi olmalı) seçeceği bir heyeti ABD'ye zırhlı ile göndermeyi üstlenmiştir*.[576]

---

[571] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 71. Sina Akşin, King-Crane Heyetinin 21 Temmuz 1919 tarihinde İstanbul'a geri döndüğünü yanlış yazmıştır: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537.

[572] "Bliss, White ve Polk böyle bir şeyin sonuçlarından korkuyordu. Batı Trakya'nın hiçbir koşulda Yunanistan'a verilmemesi konusunda görüş birliği içinde olmalarına rağmen, bütün bölgenin uluslararası devlete dahil edilmesinin Amerika'nın açgözlülüğü olarak görüleceğinden emindiler. Ne de olsa, Birleşik Devletler'in İstanbul mandasını kabul edeceği umuluyordu. O halde, eğer olabilirse en azından batı Trakya'nın Bulgaristan'da kalmasını sağlayacak bir çözüm bulunması hususunda anlaştılar." Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 117-118.

[573] İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 189.

[574] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 104.

[575] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 289.

[576] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 542. Akşin'e göre Amiral Bristol "ABD mandacılığını kızıştırıp körükle"mektedir. "Yoksa ABD'nin Ermenistan ya da İstanbul devleti dışında Osmanlı

26 Temmuz 1919. 20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın babası İsmail Fazıl Paşa, Ankara'ya muvasalat etti.[577] Sivas Kongresine İstanbul delegesi olarak iştirak edecek ve Amerikan mandaterliğini teklif edenler arasında yer alacaktır.

27 Temmuz 1919. *The New York Times* gazetesi, Ermeni tarafından kaleme alınmış ve Türklerin Ermenileri katliam ettiğini müddei bir mektub yayınladı.[578]

28 Temmuz 1919. 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin (Köseoğlu), Sivas'a muvasalat etti: *Sivas'taki Ermeni cemaati Amerikan kuvvetlerinin vesaitinden (otomobiller) ve açtığı iç bürosundan (halı tezgâhları) geçim hususunda istifade etmekte ve şimdilik unsur-u müsalemet [sulh unsuru] halinde görünmekte idi*.[579]

29 Temmuz 1919. *KONFERANSI'N büyük işi olan Versay Antlaşmasından sonraki ay oldukça durgun ve sessiz geçti. Fakat bu durgunluk ağustos başlarında dağılıverdi. 29 temmuz'da White, Dışişlerine bir telgraf çekerek Clemenceau'nun kendisine, Yunanlılar ile İtalyanların Batı Anadolu'yu işgal konusunda anlaştıklarından şüphelendiğini söylediğini bildirdi. White, bu anlaşma hakkında Titoni'den bilgi istedi. Titoni, böyle bir anlaşma olmadığını, ancak Venizelos ile görüştüklerini ve bir anlaşmaya varmayı umduklarını söyledi. Clemenceau da White'a, Türk antlaşmasının, Amerika Mandası sorununun karara bağlanmasına kadar geciktirilmiş olmasından memnun olduğunu bildirdi. Kendisi, "İngilizlerin Suriye üzerinde güttükleri amaç üstünde büyük ölçüde şüpheciydi," diyor White. Ona göre, Lloyd George, birçok defa Suriye hakkında sözünden caymıştı ve kendisiyle Balfour, Türkiye antlaşması yapılmazdan önce, bu sorunun bütününü bir karara bağlamak istemektedirler. White, bu konuşmayla ilgili olarak Washington'a gönderdiği raporda ayrıca, Balfour'un kendisine, Suriye'nin Fransa'ya verilmesinden korktuğunu fakat, var olan şartlar altında başka bir çözüm yolu da bulunmadığını söylediğini, bildirdi. "Bliss ve ben, Anadolu sorunlarına son biçimi vermenin geciktirilmesinin, Asya durumunda büyük sakıncalara yol açacağı düşüncesindeyiz.." diyen White,* [ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı ve Başmurahhas Frank] *Polk'un da aynı teşhisi koyduğunu ekliyordu*.[580]

30 Temmuz 1919. *Galatasaray Lisesi mezunu* Çerkes *Bekir Sami* (Kunduh)*, Erzurum Kongresi sırasında Mustafa Kemal'e gönderdiği 30 Temmuz 1919 tarihli mufassal mektubuyla, ne kadar "Batıcı" olduğunu kanıtlamış bir siyasi aktördür. Bu mektupta çekinmeden Manda talep eden Bekir Sami şunları yazmaktadır: "İstiklali Tam" görüşünü savunanlar "bir hayal-i muhal arkasından koşacaklardır"; "Bendeniz ... zamanın ihtiyaç gösterdiği asri bir zihniyette idare mekanizmasını tanzim ve tedvir için icap eden vasıflara haiz olmadığımız kanaatindeyim"; "rüştümüzü isbat edinceye kadar bir hükümeti ecnebiyyenin mandaterliğini kabülünü çare-i necat [kurtuluş çaresi] addediyorum". Mustafa Kemal Bekir Sami'yi Bolşevik Rusya'ya* [Mayıs 1920] *gönderirken de, Londra Konferansı'na* [Şubat-Mart 1921] *gönderirken de bu düşüncelerini gayet iyi bilmekteydi*.[581]

Meclis-i Vükela, Meclis-i Mebusan intihabı için *kararname-yi mahsusa* tamim etti: *1) Dahiliye hemen hazırlıklara girişilmesini temin edecek; 2) Vali, mutasarrıf ve kaymakamların "bitaraf ve şayan-ı itimat zevat-ı muktedireden" olmaları sağlanacak, bu niteliklere uymayanlar "acilen" değiştirilecek; 3) 25 Eylül 1328 günlü geçici kanun gereğince askerlikle ilişkili herhangi bir kimse oy kullanamayacağına göre, bu gibilerce seçime katılınmaması ve karışılmaması için, Harbiye ve Bahriye nezaretleri tamimde*

Devleti'nin mandasını üstleneceği konusunda hiçbir ciddi işaret yokken, bu denli çok *saygıdeğer* kişinin bu davaya sıvanması beklenemezdi."

577 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 7.

578 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 62.

579 Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 139, 141.

580 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 195.

581 Emel Akal, *İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, 2013, s. 451.

bulunacaklar; 4) İşgal altındaki yerlerde seçimlerin yürümesinde kolaylık gösterilmesi için, Hariciye girişimlerde bulunacaktır.[582]

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Amiral Calthorpe, Hariciye Nâzırı Vekili Curzon'a Türkiye'nin ahvali hakkında muhtıra gönderdi:

> Umumî asayiş gittikçe daha fenaya gidiyor. . . millî hareketin yayılması haydutluğa taze şiddet vermiştir, bir Haçlılar Seferi için toplanan kuvvetler tahsisan Türk bağımsızlığının savunulması içindir. . . M. Kemal Paşa ve onunla birleşenler. . . nüfuzlarını mahallî memurlara zorla kabul ettirmektedirler. . . hareket kendiliğinden olma değil. . . ama İttihat ve Terakki Komitesinin liderlerinin teşvikiyle, hâlâ mevcut teşkilâtın da yardımı ile bir lâzime gibi meydana gelmiş görümektedir.[583]

Calthorpe'nin muhtırasına göre *kamu güvenliği gittikçe* kötüleşmekte, *Millî Hareket* hızla yayılmaktadır. Mustafa Kemal ve kadrosu merkezî hükûmetle bağlarını koparmış; henüz müstakil bir hükümet kurulmamışsa da merkezî hükümetin hâkimiyeti silinmektedir. *Millî Hareket* şu sebeblere binaen hızla sirayet etmektedir: (*i*) Anadolu'daki Yunan ve İtalyan işgalleri; (*ii*) Pontus Cumhuriyetinin ve Ermenistan Cumhuriyetinin kurulacağı söylentileri; (*iii*) İttihadçıların desteği; (*iv*) merkezî hükümetin güçsüzlüğü. Binaenaleyh *tevkifler ve sürgünler Millî hareketi pek* de önleyemeyecektir.[584]

Sadrazam Damad Ferid Paşa, İngiliz Fevkalâde Komiserliğini ziyaret ederek Siyasî Müsteşar Hohler'le görüşüyor: *Komiteler gene 9 başlı yılan kafalarını kaldırıyorlar ve kabinesi üyeleri ondan (M. Kemalden) çekilmek için emir alıyorlar*.[585]

Hohler'in Amiral Calthorpe'ye aktardığına göre Sadrazam, *iç durumun büyük tehlike arz ettiğini, bir çıkmaza doğru gidildiğini, kabine üyelerinin milliyetçilerden durmadan istifa etmelerini isteyen mektuplar aldıklarını, işlerin işlemez halde olduğunu söylemiştir*. *Sadece Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanmasıyla ilgili emri çıkarabilmek için 15 gün uğraştığını, emre muhalefetin daha çok askerlerden geldiğini, Harbiye nazırının* [Ferik Mustafa Nazım'ın] *vatan haini olduğunu, hareketin başında* [Ahmed] *İzzet* [Furgaç] *Paşa, Ahmet Rıza ve Mahmut Çürüksulu'nun bulunduğunu, bunların veliahtı avuçlarının içine aldıklarını anlatmıştır*.[586] Sadrazam Paşa, mezkûr eşhasın *İstanbul'da iktidara karşı çevrilen dolabın içinde* bulunduklarını belirtiyor ve *bu hareketi Saray ve İngilizler açısından özellikle anlamlı -ve tehlikeli- kılan* hususiyeti *başta İzzet Paşa olmak üzere bu kişilerin yeniden canlanmış bulunan ABD mandası akımının içinde olmaları*dır diyor.[587] Sadrazam Ferid Paşa, mezkûr müşkilat sebebiyle *istifa etmek istediğini, sadrazamlığı Tevfik Paşa'nın kabul etmemiş olması ve Padişah'ın da İzzet Paşa veya başka birine güvenmemesi nedeniyle görevinde kalmak zorunda bırakıldığını belirtmiştir*. Sadrazam *bu izahattan sonra sadede gelerek, lüzumu halinde Padişah'ın ve kendisinin İngilizler tarafından korunup korunmayacağını sordu. Hohler, bu hususta Londra'nın talimatına ihtiyaç duyulacağı, ancak talimat gelene kadar gerekirse meselenin, lehlerine mütalaa edileceği cevabını verdi.* Damad Ferid Paşa, her zamanki gibi diplomatik manevrasını icra ederek *"Padişah Hazretleri, İngiliz ve Fransız temsilcilerini ziyaret etmemi söyledi. Ancak olumlu bir sonuç beklemediğim için, Fransız'ı görmeyeceğim. Görevim boyunca, devlet yönetiminde daima İngilizlerin yardım ve fikirlerine değer verdim. Fakat maalesef, bugüne kadar İngilizlerin telkinlerinden faydalanılmadı. Sonuç da böyle oldu. Şimdi her zamankinden daha fazla Allah ve İngiltere'den başka ümidim olmadığıma inanıyorum"* demiş ve İngiliz Fevkalâde

---

[582] Meclis-i Vükela Mazbataları, 216/356; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 458.

[583] Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 1971, s. 168-169.

[584] Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, 1973, c. 1, s. XXXVI.

[585] Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 1971, s. 169.

[586] Taner Baytok, *İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a*, 2007, s. 56.

[587] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 501. Taner Baytok, Sadrazam Paşa ile Hohler mülakatındaki kritik ABD mandası mevzuundan nedense bahsetmemiştir.

Komiserliği binasından ayrılmıştır.[588] Hohler, Sadrazam Paşa mülakatından sonra yazdığı raporda, *İzzet Paşa'nın uyarılmasını* istiyor ve *bir İttihat ve Terakki hükümeti ihtimalini önlemek üzere, Paşa'yı ve belki bazı arkadaşlarını tutuklayıp sürmek gerekebileceğini işaret* ediyor.[589] Anlaşılıyor ki Millîciler Saray'a ve Bâb-ı Âlî'ye nüfuz etmişler ve idareyi kilitlemişlerdir. Heyet-i Vükelânın askerî kanadı Milliyetçi acentasıdır. Veliahd Abdülmecid, Padişah Vahideddin Hân'a karşı bir koz suretinde kullanılmakta ve böylece Hanedan-ı Osmanîye tefrika sokulmaktadır. Telgraf hatları ise merkezî hükûmet ile taşra arasındaki muhaberatı kesmesinin de ötesinde Milliyetçilerin propaganda vasıtası haline gelmiştir.

> Erol'un saptadığına göre, Amerikancılığın en faal propagandacıları Halide Edip, Ahmet Emin ve Rauf Ahmet'ti. Bunlar, ya Amerikan eğitimi görmüş (Halide Edip, Ahmet Emin) ya da ABD'de bulunmuş kimselerde (Ahmet Emin, Rauf Ahmet). Bir de bu propagandanın etkisinde kalan "devlet adamı" kişiliğindeki paşalar vardı ki, bunlar da başta İzzet Paşa olmak üzere Ahmet Rıza Bey, Cevat Paşa, Çürüksulu Mahmut ve Esat paşalardı. ABD mandasını destekleyen örgütlerin başında Vahdet-i Milliye, Milli Ahrar Fırkası, Milli Kongre geliyordu.[590]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan dokümanlarda da, Türklerin, Ermenileri katlettiği ile ilgili ifadeler yer almakta, yaklaşık 1.850.000 Ermeni, Türklerin asimilasyon ve yok etme politikasının kurbanı oldu*.[591]

31 Temmuz 1919. *Türkiye Mandaları İçin Uluslararası Tahkik Heyeti Amerikan Kolu (King-Crane), bir bildiri yayımlayarak Amerikan'ın Avrupa veya Yakın Doğu'da hiç bir siyasi amacı olmadığını, halkın ve sınıfların görüşlerini almakla görevli olduğunu bildirdi. Amerikan Yüksek Komiserliği'nden bir yetkili, İstiklal Gazetesi'ne şöyle dedi: "Amerika şimdi Alman barışı ve Cemiyet-i Akvam konularıyla uğraşıyor. Bu günlerde Türkiye mandasının söz konusu olabileceğini sanmıyorum. Derneklerden ziyade basın olarak manda isteyip istemediğinizi bir an önce belli ediniz. Heyetin amacı Amerika'yı aydınlatmaktır. Türkler Amerikan mandasına taraftar olduğunu belli etmedikçe Amerika, İstanbul ve Türkiye üzerinde manda almaya yanaşmayacaktır.*[592]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Hariciye Nâzırına telgraf keşide eyledi:

> Telgraf
>
> Dışişleri Bakanlığına
> Washington
>
> 31 Temmuz 1919, İstanbul
>
> Buradaki siyasal durum biraz karanlık. Padişah seçimlerin yapılmasını istemiyor, ama Padişah'ı yöneten Sadrazam, halkın isteğine boyun eğmeden kabinesini bir arada tutamayacağı için, milletvekili seçimi yapılması emredildi. Gene de, zaman kazanmak için eski seçim yasası uygulanacak ve sonuçlar dört aydan önce alınmayacak. Halk hareketini daha da ezmek için sıkıyönetim daha sıkı uygulanacak, böylece mümkün olursa siyasal partilerin miting düzenlemeleri engellenecek. Erzurum dolaylarında olduklan bildirilen *Mustafa Kemal* ve *Rauf*'un tutuklanması için müzekkere çıkarıldı. İç bölgelerdeki asi güçler, paraları olmadığından, önerdikleri

[588] Taner Baytok, *İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a*, 2007, s. 56. İttihadçı Karakol Cemiyeti Reisi Kara Vasıf, Ağustos 1919'da "Erzurum Kongresi Reisi" Mustafa Kemal'e Amerikan mandasının kabulünü isteyen uzunca bir mektub göndermiş ve bu mektubda Sadrazam Damad Ferid Paşa kabinesindeki millîci acentadan bahsetmiştir: "Kabine, karîben düşecek. Harbiyye Nâzırı Nâzım Paşa, (Meclis-i Vükelâ'ya Me'mur Ahmed Hamdi) Abuk Paşa (1859-1923), (Hâriciyye Nâzırı, Kırımlı ve "Son Osmânlı Sadria'zamı Milliyetçi Ahmed) Tevfik (OKDAY) Paşa (1845-1936), Adliyye Nâzırı Mustafâ Efendi, Harekâti Milliyye'yi lekedâr etmiyorlar, bunu, millî görüyorlar; ve şiddetle mücâdele ediyorlar.." Fahrettin Kırzıoğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, 1993, c. 2, s. 282.

[589] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 501.

[590] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 539.

[591] The Washington Post, 30 July 1919, *Hun Reveal Turks Crimes*, p. 5; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 145.

[592] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 14.

ulusal meclisi toplayamadılar ve erken seçim istemek üzere İstanbul'daki arkadaşlarına katılmışa benziyorlar. Seçimlere resmi müdahale olmazsa, yeni parlamentoda İttihatçılar çoğunluğu alabilir. *İzzet Paşa*, *Mustafa Kemal*'e sert önlemler alınmasına karşı olduğu için kabineden istifa etti. *Tevfik Paşa*'nın da istifası bekleniyor. Kabine, Anadolu ve Trakya'da dolaşıp halkın şikâyetlerini dinleyecek beş barış komisyonu kurdu. İstanbul'daki siyasal partilerin liderleri kendilerinin Amerikan mandasından yana olduklarını belirten bir belge imzaladılar. Barış konferansının uzaması yüzünden daha yumuşak bir belge bu. Bu belge şimdilik yayınlanmıyor, ancak genel duyguyu gösteriyor. Veliaht Amerikan mandasından yana, yalnız Padişah'ın, bütün Amerikalılan misyoner sanıp dini nedenlerle çekindiği belirtiliyor.

Ravndal[593]

The Boston Globe gazetesinde *Paris Barış Konferansı'na 250.000 mülteci adına bir çağrı yapıldığı ve Trakya'nın Yunanistan ile birleştirilmesinin istendiği* belirtiliyor.[594]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkler ve Tatarlar, Ermenilere karşı harekete geçerek, Amerika'nın gönderdiği yardım malzemelerinin Ermenilere ulaşmasını engellediler. Ermenilerin durumu gün geçtikçe kötüye gitmekte*dir. *Ermeniler için ek askeri koruma sağlanmazsa Türkler ve Tatarlar tarafından katledileceklerdir. Yaşanacaklar 1915'deki kıyımdan çok daha kötü olacaktı*r.[595]

Temmuz-Ağustos 1919. *Yaz ortasına gelindiğinde, Birleşik Devletler'de, Ermenistan'da bir Amerikan mandasına karşı yoğun bir muhalefet olduğu ortaya çıktı. Yaygın kanı, diğer ülkeler kolay, karlı mandalar edinirken Birleşik Devletler'e pahalı, kötü ve karsız mandaların yutturulduğu yolundaydı. Wilson bu eleştiriler çerçevesinde 1 Ağustos'ta yeni bir karara vardı. Yurduna dönmek isteyen insanlar sorununu ve mandacı bir ulusun karşılaşacağı ekonomik, askeri ve siyasi problemleri incelemek üzere Ermenistan'a ayrı bir Amerikan heyeti gönderecekti. Paris'teki Amerikan delegasyonunun Ermenistan'a hemen on bin asker gönderilmesi gerektiği uyarılarına rağmen, Amerika'dan bir süre için konuyla ilgili karar çıkmayacağı açıktı. Hatta, eldeki veriler nihai cevabın da olumsuz çıkacağını gösteriyordu*.[596]

Ağustos 1919. *İngiliz ve Amerikalı yetkililer, eğer Yunanistan'a Küçük Asya'da sürekli kalma izni verilirse iç eyaletlerin İstanbul'a karşı ayaklanacağına ve barışçıl bir çözümün olanaksız hale geleceğine inanıyorlar*.[597]

Woodrow Wilson, Lansing'e muhtıra gönderdi: *Şüphesiz ki Türkiye'de Manda uygulanacaktır ama Paris'te Manda düzeni tartışılırken Türkiye'den ancak örnek olarak söz edilmekte ve asıl Manda sistemi, Lloyd George ve Clemenceau ile Suriye ve Arabistan için söz konusu olmaktaydı. Savaş kazancı olarak Türkiye'nin yağma edilmesini görmektense Fransız antlaşmasından çekilmeyi yeğ tutarım*.[598]

ABD Dışişleri, petrol kaynakları ve imtiyazatı meselesinde Britanya Hariciyesiyle munakaşa ediyor: *Yurt içi petrol kiralama kontratlarında petrol kaynaklarının azalması ihtimali üzerine bu kaynakların sömürülmemesini sağlamak düşüncesiyle, 1919 ağustos'unda ve daha sonraki aylarda Senato'da yabancı ortaklığı üzerinde geniş tartışmalar olmuş ve petrol holdinglerine yabancıların ortaklığı yasaklanmıştı. Tartışmalar süresince, İngiltere'nin dünya ve Orta Doğu petrollerini kendi denetimine almak politikası üzerinde durulmuştu. Bu, Elçi Grey'in Dışişleri'ne gönderdiği sert bir karşılığa yol açtı. Grey, Hükümeti'nin dünya petrollerine herkesten önce el koyma niyetini reddediyor ve Amerika Hükümeti'nin, kendi denetimi altında bulundurduğu geniş kaynakları hatırlatıyordu. Dışişleri, cevabında, Senato'da söylenen sözlerin sorumluluğunu kabul etmiyor ve şunu ekliyordu: Amerikan*

[593] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 25-26. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
[594] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 158.
[595] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 145.
[596] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 98-99.
[597] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 123.
[598] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 209.

üretimi her ne kadar genişse de tüketime ayak uydurmuş değildir. Öteki devletlerce denetlemekte olan petrol alanlarında arama ve üretimin petrolden gelecekte yararlanılacak şekilde yoluna konulmamış olması ihtimalinden A. B . D . tedirgindir. Sonraki iki-üç yıl boyunca, İngilizler tarafından yabancı petrol kaynaklarının geliştirilmesine Amerika'nın katılmasını önleyerek onun yararlarına engel olma tutumu, kamuoyunda büyük ölçüde tepki ve yorumlara yol açmış, bu hal, hükümetine yöneltilen suçlamalara karşı İngiliz Elçisi'nin protestolarıyle karşılaşmıştır.[599]

1 Ağustos 1919. *Amerikan Kongresi'nin 1 Ağustos 1919 Cuma günkü 66. Kongre'nin ilk oturumunda, Senatör Mr. King, Wilson'un Ermeni mandasını almaya eğilimli olduğunu, ancak Amerikan kamuoyunda eleştiriye uğradığını ifade ediyor*.[600]

ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı ve Paris Sulh Konferansı ABD Başmurahhası Frank Polk, Washington'a telgraf gönderdi. Müttefikler Trakya ve Anadolu mıntıkalarında toprak takası yapmaktalar. Wilson bu takas-taksim-mutabakat muamelesini reddediyor. Wilson, Yunan'ı İzmir'e çıkartmak hususundaki izin verişinden pişmanlık duyar bir vaziyette:

Açıklamalı [ÖA2]: İki sayfalık uzunca bir alıntı. Sonra tamamen iktibas et.

> Polk şunları söylüyor: "Doğu Trakya hakkındaki Yunan isteklerinin doğurduğu uyuşmazlık üzerinde İngiliz hakemleri, İtalyanlar ile Yunanlılar arasında bir anlaşma sağlamışlardır. Titoni bunu, Yunanlılar tarafından kendi yararlarına Anadoluda kabul edilen ayrıcalık karşılığında kabul etmiş ve Yunanlıların Doğu Trakya üzerindeki isteklerinde kendilerini desteklemeyi uygun bulmuştur. Barış Konferansı'nın bütün üyeleri, Bulgar anlaşmasında adalet yerine getirilmezse Barış Konferansı'ndan çekilme gibi önemli bir durumun ortaya çıkabileceğini kabul ediyorlar. Hatta ben bile, A.B.D.'nin Türk ve Bulgar anlaşmasından çekilebileceğini devletlere bildirmek yerinde olacaktır, diye düşünmeye başladım... Pazarlık konuşmaları bir "takas kafası"nı ortaya çıkarmış ve sonunda "bir toprak kapma planı içinde bitmiştir". Böyle bir antlaşmanın Amerikan milletine onaylatılması çok güç olacaktır. Clemenceau ve Balfour ile görüşülerek kendilerine, tutulan yoldan duyulan kaygıyı anlatmak ve ilerideki pazarlık görüşmelerinde de aynı yol izlendiğinde Amerika'nın bütün görüşmelerden çekileceğini söylemek konusunda Dışişlerinin düşüncesini sormuştur. Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar böyle bir tutumu sevinçle karşılayacaklardır. Çünkü, istediklerinin hepsi, hem de savaşsız elde edilmiş bulunuyor. Belki İngilizler Amerikan katkısını isteyebilirler. Fakat böyle bir korkunun varlığı kabul edildiğine ve yapılacak anlaşmalar Milletler Cemiyeti'nce garanti edileceğine göre, bakanlık, Amerikan delegasyonunun görüşmelere katılmaya devam etmesini isteyebilir."
>
> Bu telgraf alınır alınmaz Wilson, [ABD Dışişleri Bakanı] Lansing'e şöyle yazıyor: "Bu gelişmeden üzgünüm. Ne yazık ki Titoni ve Venizelos, önceden verilmiş bir kararla Anadolu üzerinde özel bir anlaşmaya varabilmişlerdir. Düşüncem açıkça şudur: Bulgar Trakya'sı Yunanistan'a verilmemelidir. Amerikan delegasyonu, bu noktada kesin bir tutum takınmalıdır. Öte yandan, burasını Bulgarlara geri verdirmek ağır bir durum yaratabilecektir." diyor ve tarafsız bir kurul, bu konuda karar verinceye kadar Milletler Cemiyeti çerçevesi içinde geçici bir uyuşma öğütlüyor. A. B. D. kendi ilkeleri dışında böyle toprak üzerinde takas gibi anlaşmaları onaylayamayacağını açıklamak zorundadır. Amerika, İtalyanlara ve Yunanlılara, sorunları onların istedikleri şartlara göre sonuca bağlamaya izin verirse kendi ilkelerini kendisi çiğnemiş olacaktır. **Venizelos'un, İzmir'i almasına izin vermiş olmamızdan dolayı, bizi kendilerinden soğutmakta ve yaptığımızdan pişman etmekte bir çıkarı olamayacağını bilecek bir kafaya sahip olduğu inancındayım**." Bu mektubun özü, aynı gün Polk'a tellendi.[601]

İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği, ABD Dışişleri Bakanlığına telgraf gönderdi:

> 1 ağustos'ta Türk kabinesi uzun bir toplantı yaptı. Bu toplantıda alınan bir kararla, millî hareketin örgütlendiği bütün illerin valilerine talimat verilerek Mustafa Kemal'in ve Rauf'un tutuklanması emrediliyordu. Kurul, Washington'a, bu kararın İngiliz baskısı altında verildiğini ve söylentilere göre kabinede, millî hareket büyüdüğü bütün Anadolu'ya yayılan bir ayaklanma halini aldığından İtilâf Devletleri'nin yardımını istemeye

[599] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 293-294.
[600] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 302, dipnot 151.
[601] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 196-197.

karar verilmiş olduğunu bildiriyordu. “Bununla beraber, genel kanı odur ki," diyordu kurul, "bu iki ulusal önderin tutuklanma emri, ölü doğmuş bir emir olarak kalacaktır. çünkü, kendileri bu emri yerine getirmekle görevli bütün resmi memurların tam desteğini kazanmışlardır," ve telgraf ekliyordu: "Mustafa, Sultan'a yakınlık duyuyor ve onu eleştirilerinin dışında tutuyor, bütün sorumluluk ve kabahatları yalnız, yurdu yabancılara teslim eden kabineye yüklüyordu."[602]

İkdam ve *Tanin* gazetelerinde, *Milli Ahrarcı Cami [Baykurt] Bey ve Kemal Mithat Bey, davet edildikleri Amerika Büyükelçiliği'nde; "Osmanlı ülkesine Anglosakson yönetim ve eğitim usülleri ithal edilmesi gerektiği" fikrini beyan etmişlerdir*.[603]

King-Crane Heyeti ilk görüşmeyi, Milli Ahrar Fırkası temsilcileri Cami ve Kemal Midhat Beyler ile yapmıştı. Cami Bey'in İstanbul basınına verdiği beyanata göre, Heyet'e, Türkler ile meskûn yerlerin bölünmez bir bütün teşkil ettiğini, konuşmanın da bu esas üzerine yapılabileceğini söylemişti. Ona göre, Wilson Prensipleri Türkler için de uygulanmalı ve Türkler kendi sınırları içinde bırakılmalı idi, çünkü Türkiye'de "ecnebi ve gayr-i müslimlere karşı bir düşmanlık olmadığı gibi, Türk meselesi asıl mesele, Ermeni meselesi fer'i mesele" idi. Öte yanda Ermenilere çoğunluğa sahip oldukları yerlerde bağımsızlık tanınabilirdi. Heyet ise, Ermeni meselesini, diğer bütün meselelerden daha çok önemsediğini söylemişti.[604]

King-Crane Heyeti'nin ikinci olarak dinlediği siyasi parti, Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası olup, Fırka, Ermen meselesine karşı açıkça cephe almış, Anadolu veya İstanbul konusunda fedakârlığa rıza göstermeyeceğini belirtmişti. Heyet'e, manda fikrini kabul etmediğini, Anadolu'da Ermeni Devleti kurulmasına karşı olduğunu söyledikten başka, Batılılaşma sorununu, Wilson Prensipleri dahilinde -tam istiklal- koşuluna bağlamıştı.[605]

Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise, bu görüşmede, Wilson Prensipleri dahilinde "istiklalin tamamiyeti" fikrini savunmuştu.[606]

Morgenthau'nun da ricasıyla başkan Wilson tarafından 1 Ağustos 1919'da bu göreve atanan General Harbord, yanındaki bir grup uzman ve danışman eşliğinde Doğu Anadolu ve Transkafkasya bölgesindeki şehirleri ziyaret edecektir.[607] Tümgeneral James Guthrie Harbord, *Fransa'daki Amerikan Silfilllı Kuvvetleri Başkomutanı General Pershing'in Kurmay başkanı*dır. *Daha önce Filipinler' de Amerikan mandası idaresinde başarılı hizmetlerde bulunmuş*tur. *Harbord heyetinin vazifesi, Ermenilerin, "Anadolu ve Kafkaslardaki gerçek durumlarını yerinde inceleyerek, Amerikan mandasında bir Ermenistan kurmanın, İstanbul ve Türkiye üzerinde bir manda idaresi tesisinin lüzumlu ve mümkün olup olmadığını tetkik ederek Amerikan Senatosuna rapor etmekti"*.[608]

---

602 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 176-177.

603 Gökmen Küçükali, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Muhalefeti Yönüyle Âsaf Muammer* [Yüksek Lisans Tezi], 2013, s. 171.

604 Vakit, 1 Ağustos 1919; İkdam, 1 Ağustos 1919; Tanin, 1 Ağustos 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 74.

605 Vakit, 1 Ağustos 1919; İkdam, 16 Ağustos 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 74.

606 Alemdar, 1 Ağustos 1919 & 16 Ağustos 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 74.

607 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 66.

608 Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 72-73."James Guthrie Harbord, 21 Mart 1866'da Bloomington'da doğdu. 1886'da Kansas Eyaleti Ziraat Koleji mezunu olup 1899'da gönüllü olarak 4. Piyade birliğine katıldı ve 1891 yılında süvari birliklerine atandı. 1903-1914 yıllarında Filipinler'de görev yaptı. Orduda hızla yükseldi ve ABD. I. Dünya Savaşı'na girdikten hemen sonra 1917'de Fransa'daki Amerikan Hudut Birlikleri komutanlığına atandı. Orada Tugay komutanlığına yükseltildi. 1917, 1918 ve tekrar 1919 yıllarında Fransa'da yaptığı görevlerinde önemli başarılar elde etti. Daha sonra, 1921-22 yıllarında Genel Kurmay Başkan Yardımcılığı da yapan Harbord, 1922'de Korgeneral olarak emekli oldu Ordudan ayrıldıktan sonra 1923'te Amerikan Radyo şirketinin başkanı ve 1930'da da yine aynı yerin Yönetim Kurulu Başkanı oldu 20 Ağustos 1947'de Ryeny'de öldü." (Güven, 2012, s. 72-73, dipnot 242).

The New York Times, *The Wilmington Morning Star* ve *Evening Public Ledger* gazetelerinde belirtildiğine göre *Paris Barış Konferansı'nda rahatsızlığa sebep* olan, *elinde altı tümen bulunan ve kendisine "milli savunmanın diktatörü" diyen M. Kemal Paşa'nın Müttefik kuvvetleri tehdit ettiği öne sürülmüştür*. *Erzurum Kongresi'ne de değinilen haberde Erzurum ve Trabzon civarında Türk kuvvetlerinin toplandığı ve farklı bölge temsilcilerin katıldığı siyasi bir kongrenin Erzurum'da yapıldığı bildiriliyor. Ayrıca Hristiyanların bölgede etkinlik kazanmasını istemeyen İranlıların M. Kemal Paşa'ya yardımda bulunduğuna dair dedikoduların Paris'e ulaştığına da dikkat çekiliyor*.[609]

The New York Times, "Türkler Birleşik Devletlere Dönüyorlar" başlıklı yazı neşretti: "*The Daily News'a, L.E. Browne tarafından çarpıcı bir hikâyenin telgrafı çekildi. Bu telgrafta, Türklerin yeni Milliyetçi Hareketi'nin amacı, Birleşik Devletler'in bütün Türkiye'nin mandasını kabul etmesine ilişkin artan talebi ortaya koymak ve anayasal kuralları gözeten bir hükümet kurmak" olduğu vurgulanıyor*.

Louis Edgar Browne, rapor kaleme aldı. İstanbul'daki ABD'li mümessiller şu müşterek mütalaada bulunuyorlar: *Trakya'nın, Yunanistan'a verilmesi, şu anda fazlaca bulunan dinamiti ateşleyecek ve de patlatacaktır*. Browne'ye göre, *Yunanlıların, Trakya ve Ege bölgesindeki gaddarlığında İngiliz ve Fransızların da payı vardır*.[610]

2 Ağustos 1919. İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol'dan ABD Hariciye Nezâretine muhtıra göndererek *Mustafa Kemal diktatör olma çabası ile hareket ederek hâkim olduğu doğu vilayetlerinde seçimlerin yapılmasını istediğini* bildirdi.[611]

İstanbul matbuatından *İkdam* gazetesi yazıyor. Buna göre *King-Crane Heyeti, ilk görüşmeyi Türklerle yaptı. Türk siyasal partilerinin ve cemiyetlerinin temsilcileri Amerikan Elçiliği'nde yapılan görüşmelerde hayal kırıklığına uğramışlardı, çünkü Amerikan Heyeti onlara, kendileri için en önemli meselenin Ermenistan meselesi olduğunu ve Doğu'da bir Ermenistan kurulmasının Türkiye'nin kendi "menfaatları iktizasından" bulunduğunu açıkça söylemiştir*.[612]

Mustafa Kemal'den Bekir Sami'ye (Kunduh) telgraf: *Amerikan mandeterliği hakkındaki izahatı ahirenize muttali olduk. Bu şeraite göre esas itibarile korkulacak bir şey olmamak lâzım*.[613]

Açıklamalı [ÖA3]: Tamamını iktibas et. Bu haliyle fevkalade noksan.

İspanyol La Correspondencia de España gazetesi: *M. Polk'un bir radyo ajansına verdiği demeçte, Amerika'nın İstanbul'un mandasını kabul etmekle ilgili ne bir sözleşme yaptığını ne de bu konuda bir işarette bulunulduğunu ifade ettiği ve Türkiye'nin mandatörlüğü meselesinin çok yeni bir olgu olduğunu ve bunun kabul edilmesinin şüpheli olduğunu belirttiği bildirilmiştir*.[614]

3 Ağustos 1919. Mustafa Kemal, millî cereyanın İttihadçı olduğuna ilişkin şayiayı tekzib etti: *Cereyanı millî, İttihatçılık tahrikâtından ve ricali sabıkanın tesir ve alâkasından külliyen ârî ve münezzeh bulunduğu* [..] *keyfiyeti gerek irade-i milliyeye taraftar olan namuslu Hürriyet ve İtilâf zümresine ve bitaraf zevata ve gerekse Amerikan mümessillerine sarahaten iblâğ ve temin ve şüphenin izale buyurulmasını rica ederiz*.[615]

[609] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 93-94.
[610] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 113.
[611] *NARA*, 184-021/46; Aktaran: Taha Niyazi Karaca. (2023). *Milli Mücadele Yükselirken: İşgal Dönemi Politikaları ve 1919 Seçimleri* (2. baskı) içinde (s. 175). İstanbul: Timaş Yayınları.
[612] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 73.
[613] Gazi Mustafa Kemal. (1934). *Nutuk* (c. 1, s. 67). İstanbul: Devlet Matbaası.
[614] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 102.
[615] Ali Fuat Cebesoy. (1953). *Millî Mücadele Hâtıraları* içinde (s. 139-140). İstanbul: Vatan Neşriyatı.

4 Ağustos 1919. Louis Edgar Browne rapor kaleme aldı. Ona göre *Kafkas halkları "Kafkaslar'da da Yakındoğu'da olduğu gibi Birleşik Devletler'in mandater olmasını umuyorlar"*.[616]

Halide Edib'in (Adıvar) King-Crane Heyetine beyanatı *Vakit* gazetesinde neşredildi:

> Düşüncelerimi, hak ve insaniyet namına kan döken Amerikan milletine ulaştırmanızı rica ederim. Meseleyi iyi inceleyiniz. Türkler de zulme uğradı. İmha siyaseti dursun. Türkiye'nin bir bütün olarak kalmasını ve asri gelişmesini, Doğu' da ihtiras peşinde koşmayan bir milletin müzaheretinde buluyoruz. Bir tek Türkiye, bir tek müzaheret...[617]

Browne'nin tarihsiz raporuna göre *Halide Edip ve diğer manda taraftarları, King-Crane Heyeti ile yakın temas halinde idiler ve öyle anlaşılıyor ki, İstanbul'daki Amerikan mandacıları, Sivas Kongresi'nden çıkacak kararın ABD mandası yönünde olacağını telkin ederek King-Crane Heyeti'nin kararını etkileyeme çalışıyorlar, çünkü C.R. Crane, Paris'e gitmeden önce, L.E. Browne ile yaptığı bir görüşmede, Halide Edip Hanım'ın, kendisine yapılacak olan Sivas Kongresi'nin amaçları hakkında bilgi verdiğini, "kararın, manda ile ilgili olacağına dair bir şeyler söylediğini" belirtmiştir. C.R. Crane'e göre, Sivas Kongresi'nden çıkacak iki sonuçtan ikincisi, "Amerika'nın, Türkiye'yi bir bütün olarak mandası altına almasını sağlayacak" bir kararı çıkarmak içindir*.[618]

Kuva-yı Milliye rüesası arasında Amerikan mandası mürevvicdir:

> Amerikalı Mister Crain adlı bir zatın başkanlığı altında, dört kişiden kurulu, bir inceleme ve araştırma heyeti İstanbul'a geldi. Daha önce Anadolu, Suriye, doğu illerinde dolaşıp inceleme ve araştırmalar yaptıktan sonra başkente varan bu heyet, İstanbul'daki her türlü siyasî cemiyetlere başvurarak bir temsilcilerini kendilerine göndermelerini istedi. Bundan amacı şuydu: Osmanlı imparatorluğunun kaderi ve Türk ulusunun geleceği hakkında neler düşünülüyor, neler isteniyordu? Bu istek bütün bu tür cemiyetler tarafından olumlu karşılandı. Hepsi, delege olarak, birer ya da bir kaç kişi seçip gönderdiler.
>
> Bu arada belirli çevrelerde belirli bir siyasî görüş oluşmaya başlamıştı: Amerika'nın desteğini sağlamak, daha doğrusu Amerikan mandası altına girmek. Bu suretle Avrupalı düşmanlarımızın hışmından bir hayli kurtulacağımız umulmaktaydı.
>
> Kutsal toprakları -Mekke, Medine ve dolayları- toprağının verimi ve bereketiyle tanınmış koca Irak'ı ve dünyanın en güzel bölgelerinden bulunan Suriye, Lübnan, Filistin'i kaybetmiştik. Bunlar da yetmiyormuş gibi Anadolumuzun canevine Yunanlılar girmişti. Uğursuz Sevr anlaşmasıyle aziz vatanın öteki bölümleri de birer birer koparılmak isteniyordu. Bütün bunları görüp de kötümser olmamak, yürekten kan ağlamamak imkânsızdı. Herkes tarifsiz yeis ve ümitsizlikler içinde yüzmekteydi. Sırf Türklüğün ve islâmlığın bu son barınağını kurtarmak için -denize düşenin yılana sarılması çeşidinden- Amerikan mandası altına girmeyi isteyenler gün geçtikçe çoğalıyordu.
>
> Çaresizlik içinde bu isteğe ister istemez yönelenler Mustafa Kemal'in çevresine kadar uzanmıştı. Fakat O, sadece O: "Ya istiklâl ya ölüm!." parolasından dönmüyor da dönmüyordu.
>
> Tanrı'ya yüzbinlerce şükürler olsun ki onun dediği oldu. Gerçek istiklâl, onun başında bulunduğu Kuvayı Milliye'nin eşsiz kahramanlığı sayesinde elde edildi.
>
> Eski harbiye nazırlarından Cevat Paşa, Nişantaşı'ndaki konağında, Amerika inceleme ve araştırma heyeti şerefine bir çay ziyafeti verdi. Birçok yüksek şahsiyetler arasında paşa beni de lütfen davet etmişti. Sofrada heyet üyeleri ile ve özellikle başkanları Mister Crain ile uzun uzadıya görüştüm. Bu zat iki defa orta Asya'ya kadar seyahat ettiğini ve müslümanların gerçek bir dostu olduğunu söyledi. Gerek Mister Crain, gerek öteki arkadaşları bize karşı çok iyi niyetli buldum. Bunların barış konferansına ve Amerika hükümetine

[616] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 297.
[617] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 25.
[618] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 82-83.

memleketimiz konusunda sunmuş oldukları, sonderece dostça ve iyiliğimizi öngören raporlar, çeşitli düşmanlarımızın ustaca entrikaları yüzünden -çok yazık ki- hasıraltı edildi.[619]

Türkiye'de görevli Amerikan istihbarat subaylarından Robert Dunn, Türkler, Amerikan mandası denilince "evet" diyorlar, çünkü Türkler Amerika'nın iş makineleri ile gelişmek istiyorlar diyordu. R. Dunn'a göre, Türkler de ABD'nin, Avrupa kıtasından farklı olduğunu biliyorlardı, çünkü Monreo Doktrini, yeni dünyanın ideallerinin ve çıkarlarının, eski dünyanınkinden farklı olduğu düşüncesine dayanıyordu. Avrupa'nın monarşik ve gerici yapısı, Birleşik Devletler'in cumhuriyetçi ve demokratik liberalizmi ile çatışmakta idi. Ona göre, Türkiye'deki aydınların gelecek ile ilgili idealleri, yeni dünya ilkelerine dayanıyordu.[620]

5 Ağustos 1919. ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, hilafet-saltanatın birbirinden ayırılmasını öneriyor:

5 Ağustos 1919, İstanbul

Komiser Ravndal ile yapılan konuşmanın tutanağı:

"Türkler ne kendilerini yönetebilirler ne de başkalarını, ama ıslah edilmeye değerdirler. Bir manda yönetimi gereklidir. Ahlaki ve maddi yönden Birleşik Devletlerin mandası en uygunu olabilir. Uluslararası kıskançlıklar ve ABD görüşü açısından gereksinme duyulmadığı için Arapça konuşan ahali bir tarafa bırakılmalıdır. Göçebeleri yerleştirmek Amerikan Kızılderililerini yerleştirmek kadar güç olacaktır.

Bulgaristan'dan İran'a ve Kars'ın kuzeyinden İskenderun'a uzanarak, İstanbul'da, Anadolu'da ve Ermenistan'da olmak üzere üç manda düşünülebilir.

Türk hükümetini İstanbul'da bırakmak bir hata olur, çünkü bu, Türklerin Avrupa politikasını izlemelerine ve Rusya ve Yunanistan'la ardı kesilmeden çıkan dertlere karışmalarına neden olur. Mandacı ülke çekilirse, Türkler Boğazlarda kalabilirler. Dolayısıyla İstanbul'da bir manda düşünmek yerine, burada egemenlik Uluslar Birliğine (Cemiyet-i Akvam'a) verilmelidir, yönetim de, ABD'nin de üye olacağı tarafsız ülkeleri temsil eden bir uluslararası komisyona bırakılmalıdır. Cemiyeti Akvam, İstanbul üzerinde egemenlik alırsa, Amerika, derneğin mandacısı olabilir.

Birleşik Devletler, İstanbul mandasını üzerine almazsa, Büyük Britanya mandayı İtalya'ya bırakabilir. İngilizler burada, Rusya ya da Fransa olsun istemez. Biz almazsak Türk hükümeti İstanbul'da kalabilir. Birleşik Devletlere, iyi bir sonuç almak için Kürdistan'a kadar bütün bölge gereklidir. Yüksek amaçlarımız olmalı. Birleşik Devletler sadece Ermenistan'ı ve İstanbul'u alırsa, ve arada, etki alanları demek olan acayip bir yorgan kalırsa, sonuç kötü olur. Yunanlıların ve İtalyanlann çıkarılması mutlaka gereklidir. Başpiskopos'un söylediğine göre İzmir'in işgali, Küçük Asya'da Yunan genişlemesinin başlangıcıdır.

Ermenilere bir arazi ve başlangıçta bu arazinin bölünmezliği konusunda garanti verebiliriz. Ermeniler panik halindeler ve böyle bir garanti gereklidir. Karadeniz'de ve Akdeniz'de birer liman çok uygun olabilir. Manda altında bir kuşak geçtikten sonra, deneylere göre Ermeni devleti biçim değiştirebilir.

Türkiye'de, Amerikan yönetimi, Yakındoğu ve Balkanlar'da düzenleyici ve barış getirici bir etki yaratabilir ve bu karışık bölgede, barışın güvencesi olabilir. Savaşa milyarlar harcayacak yerde mandaya milyonlar harcamak daha akıllıcadır. Manda, savaşa karşı bir sigorta sayılabilir ve Amerika öbür mandacılara bir ömek olabilir.

---

[619] Lütfi Simavi. (1979). *Osmanlı Sarayının Son Günleri* içinde (s. 534-536). İstanbul: Hürriyet Yayınları. Lütfi Simavi, Kemalist tarih anlatısına râmen Mustafa Kemal'i paranteze alarak onun Amerikan mandasına taraftar olmadığını bilakis tam bağımsızlığı tesis ettiğini iddia etmiştir. Doğru değildir. Diğer bir husus, Sevr projesi 10 Ağustos 1920'de heyet tarafından imza edilmiştir. Halbuki Amerikan senatosunun Türkiye mandasını kabul etmeyeceği Eylül 1919 itibarıyla malum olmuştu.

[620] Robert Dunn, *World Alive, A Personal Story*, 1956, p. 309; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 194.

> Hükümet, Konya'ya ya da Ankara'ya götürülebilir, Padişah'a ise İstanbul'da Halife olarak kalma olanağı tanınabilir.[621]

5 Ağustos 1919 tarihli aynı telgrafa göre Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey, henüz tutuklanmamışlardı ve muhtemelen de yakalanamayacaklardı, zira halkı yanlarına almış görünüyorlardı. İfade edilene göre Yüksek Komiserler, ateşkes altında barışın ancak ve ancak devrimci hareketi ezmekle güvence altına alınacağı inancıyla mevcut kabineyi destekler görünüyorlardı. Zira bu hareket, Sultan'ın veliaht şehzade lehine tahttan feragat etmesine yol açmak için halk baskısı aracılığıyla çaba gösterebilirdi.[622]

> Söz edilen 5 Ağustos 1919 tarihli telgrafta ilk olarak Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini üstelendiği ulusal bağımsızlık hareketinin yabancı çevrelerde neden olduğu endişeden bahsedilmektedir. Telgrafta aktarılana göre, Anadolu'daki Mustafa Kemal yanlılarının tehditkâr tutumu hususunda söylentiler yaygındır. Söylenilenlere göre bu sözde vatanseverler, Ermenilere karşı yeni misillemelerde bulunmak üzereydiler. Bu kimselerin, Pan-İslamist milliyetçi hisler ile kışkırtıldığı ve Hazar Denizi'ne doğru geniş çapta bir Müslüman hâkimiyeti tasavvur ettikleri ifade edilmektedir. Diğer taraftan İstanbul'daki yandaşları, -ki görünüşe göre bu kimseler gazete editörleri ve kabine dışındaki siyasetçiler arasında çoğunluktaydılar- uzun süren tansiyon ve gerginlikten ötürü nahoş hadiseler meydana gelme ihtimali olsa da Mustafa Kemal hareketinin, başlıca Ermeni ve Rumlara karşı bir askeri teşkilatlanma değil, mevcut "aciz ve irticacı" hükümete karşı olduğu hususunda ısrarcıydılar.
>
> [..] Amerikan Komiseri Ravndal [..] Erzurum'da bir kongrenin toplanmasının beklendiğini de aktarmıştır. Kongre için Sultan'dan daha güçlü ve ilerici bir kabine talebine yönelik bir kararı oylayabileceği yorumu yapılmıştır. Ayrıca kongrede, Wilson İlkeleri temelinde Amerikan mandası için de oylama yapılabileceği eklenmiştir.[623]

5 ağustos'ta İstanbul'dan verilen bilgilere göre, Mustafa Kemal'in tehdit edici durumunun gittikçe büyümekte olduğu söylentileri dolaşmaktadır. Öte yandan, Milliyetçilerin İstanbul'daki dostları, kabine dışında bırakılmış politikacılarla gazetecilerin büyük bir bölümüdür. Eylemin Hıristiyanlara ve Yunanlılara karşı bile olmadığını zayıf ve gerici hükümete karşı yapıldığını savunuyorlardı.[624]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin haberini neşretti. Browne, *Türklerin politikasının ABD'nin Türkiye mandasını kabul etmesi olduğunu vurguluyor*.[625]

Browne, 5 Ağustos 1919 tarihli rapor kaleme aldı. King-Crane Heyetiyle mülakat eden *Türk temsilcilerine göre, Anadolu'da Ermenistan Devleti yaratmaya çalışmak, tırnağı etten ayırmak gibi bir şeydir. Azınlık Ermeni yönetiminin, Müslüman bir çoğunluğun üstünde olması Wilson Prensipleri'ni ihlal edeceği gibi ciddi kargaşaya da yol açacaktır, ancak Doğu Anadolu'da Van, Bitlis vilayetlerinde sınırlı toprak imtiyazları ile Kafkaslar'da Ermeni Cumhuriyeti'ne yeterince toprak verilebilirdi. Türk temsilcileri, otonom bir Ermenistan'ın kurulmasını kabul ederek karşılaştıkları güçlükleri halletmede Amerika ile işbirliği yapmak konusunda istekli*ler, *çünkü bu gruplara göre, en iyi çözüm "bütün İmparatorluk için*

---

621 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 26-27.

622 *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından çekilen 05.08.1919 tarihli aynı telgraf, 867.00/907, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 40. Tematik anlatım, bir vesikayı parçalara ayırdığı için, vesikayı bütüncül göremiyor, değerlendiremiyoruz. Sık sık tekrara düşmek pahasına, yap-boz parçalarını birleştirir gibi bir vaziyete düçar oluyoruz. Fakat böylece, tematik anlatımın bünyesindeki mahzuru, handikapı gözler önüne serebiliriz de.

623 *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 05.08.1919, 867.00/907, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 39. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

624 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 181.

625 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 170.

*insan hakları ve eşitlik yanlısı rejimle donatılmış bir Amerikan gözetmenliği"*dir.[626] *Kafkaslar için gerekli olan tahmini asker sayısı 60 000 olup Kafkaslar'ın ihtiyacı olan yardım için, bu birlik gönderilmeli, çünkü yardımın güvenliği bu birliğe bağlı*dır. *Öte yandan Kafkaslar'daki her resmi Amerikalının düşündüğü gibi, bir bütün olarak Türkiye'nin mandacılığı kabul edilmediği sürece Kafkaslar'a birlik göndermeye de karşı*yım.[627]

6(?) Ağustos 1919. ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı ve Paris Sulh Konferansı Başmurahhası Frank Polk, Washington'a telgraf gönderdi. Polk, Tittoni-Venizelos gizli mukavelesi hakkında malumat toplamıştır:

> Titoni, Yunanlıların Menderes nehrinde durmayı kabul ettiklerini, İtalyanların da bu nehirden Antalya'ya kadar olan bölgeyi işgal edeceklerini söyledi. Yine Titoni'ye göre, Fransızlar, bu anlaşmayı olumlu karşılıyorlardı fakat, Suriye'de Fransız ve İtalyan sınırları konusunda açık bir tutum takınmıyorlardı. Polk, bu bilgileri kendisine söylediği zaman Balfour şaşırmıştı. Kendisinin İtalyanlara Anadolu'da herhangi bir toprak verilmesine taraftar olmadığı, fakat Batı Trakya'nın Yunanlılara verilmesini istediğini söyledi. Polk bu arada, Bulgaristan'daki durum hakkında bilgileri olan İngiliz askeri önderleriyle General Foch'a göre, bölgede askerî yönden kudretli tek ülke Bulgaristan'dı. Yunanistan bütünüyle Anadolu'ya bağlanmıştı. İtilâf Devletleri'nin ise oradaki birlikleri yok denecek kadar azdı. Polk, Trakya sorununun, Türkiye antlaşmasının yapılmasına ve Amerika'nın, İstanbul Mandasını kabul edip etmeyeceği anlaşılıncaya kadar geri bırakılmasını konferansta önerdi; o zaman, Batı Trakya sorunu çözülürdü.[628]

6 Ağustos 1919. İngiliz yarı resmî *The Times* gazetesi, "Türklere Amerikan Yöntemleri" başlıkla makale neşretti: *Geçen iki gün boyunca, manda ile ilgili Uluslararası Komisyon'un Amerikan Seksiyonu, İstanbul'da temsil edilen çeşitli siyasi ve milliyetçi grupların görüşlerini dinledi. Heyet, Suriye ve Filistin'de daha önce yapılan uygulamaya benzer şekilde, grupların delegelerini davet etti ve bazı sorulara cevap vermeleri için 15 dakika zaman verdi. Cuma günü, Boğazlar ve Ermenistan meselesi ile ilgili düşünce ve isteklerini belirtmek için davet edilen Türk grupları, Boğazlar sorunu ile ilgili olarak tutarlı bir cevap veremediler ve hiçbirisi konuyu tartışma taraftarı görünmüyor. Ermeni sorunu ile ilgili olarak da hiçbir pratik çözüm önermediler. Türk basını, Türk delegelerin başarısızlığını sütunlarında tartışarak, Amerikan Komisyonu'na mesele ile ilgili net bir öneri teklif edilmeli diyorlar. Türklerin çoğunluğu, Ermenistan'a büyük bir arazi tavizine karşı duruyor, ancak Türkler İttihat ve Terakki'nin Ermeni politikasını kınıyorlarsa da uzmanların belirttiğine göre, Türkler, Anadolu'nun Doğusu'ndaki arazi üzerinde herhangi bir değişikliğe karşı meyilli değiller*.[629]

23 Temmuz-7 Ağustos 1919. *Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi günlerinde, öfkeli bir ânında "...şu Amerikalılar manda mıdır, nedir, bir an evvel kabul etseler de memleket de millet de bu herc-ü merçten kurtulsa..." dediği halde, gerçekte her türlü himaye ve mandaya karşıydı. Ama gene de, emperyalist çıkarlar peşinde koşmayan herhangi bir büyük devletin yardımına sığınmaktan başka çare olmadığını biliyordu.*[630]

Lavrov: *Türk halkının en iyi evlatları olarak komünistler, Türkiye'ye mandayı dayatan Amerika'nın işgalci plânlarını teşhir etmişlerdi. Türk proleteryasının eşsiz lideri ve Türkiye Komünist Partisi'nin öncüsü Mustafa Suphi, Amerikan mandası taraftarı olan Türk devlet adamlarını milliyetçi hainler olarak damgalamıştı: "Türkiye'ye Amerikan mandası getirmeye heveslenenler Türk değildir, bilakis Türk halkının ebedi düşmanıdır." şeklinde yazmıştı*.[631]

---

[626] *Hoover Institution Archives* (HIA), Browne's Papers (BP), Bn:I, FID:14, No:26; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 77-78.
[627] HIA, BP, Bn:I, FID:14, No:26; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 297.
[628] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 197-198.
[629] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 78-79.
[630] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 103.
[631] İsmet Konak, *Türkiye'nin İç Savaş Döneminde (1918-1922) Sovyet Rusya ile İlişkileri*, 2017, s. 252, dipnot 433.

7 Ağustos 1919. Selanik Dönmesi Ahmed Emin'in (Yalman) İstanbul'da münteşir *Vakit* gazetesi yazıyor. Vahdet-i Milliye rüesası Ahmed Rıza, Çürüksulu Mahmud, Nabi; *Vakit* muhabirine, *bütün memlekete şamil olmak ve muvakkat bir zaman için Amerikan müzaheretinin faydalı neticeler vereceğini* ifade etmişlerdir.[632]

İttihadçı, Sabataycı Halide Edib, Amerikan halkına hitaben mektub kaleme aldı. Laik bir rejimin teessüsünü istiyor. Türkiye'nin imparatorluk ülküsünü ve Suriye'yi terkedeceğini yazıyor:

> Türkiye'deki Rumların hakları söz konusu olduğunda veya yanlış bir şey yaptıklarında, Müttefiklerin özel himayesine tabi olan Rumlara karşı, Türklerin haklarından kimse söz etmiyor.[633]
>
> …Şu anda, eski ve yeni dünya devletleri, siyaset masası üzerindeki Yakındoğu meselesinde hüküm verme aşamasında. Yakındoğu meselesi, size pek çok değişik kaynaklardan, binlerce defa sunulmuşsa da Türkler meselenin içinde olmasına rağmen, hiçbir zaman bir Türk veya Türkler tarafından bu durumun mahiyeti size izah olunmamış. Size, bu durumu tümü ile Türkler açısından sunacağım: Bu meseleyi, diğer Müttefiklerden çok, Amerikan halkının doğru anlaması gerektiğini düşünüyorum, zira Amerikalılar, Doğu'nun güvenliğini tarafsızca ve bölgesel çıkar gözetmeksizin düşünüyorlar ve dünyayı düzeltmek için samimi bir arzu ile bu savaşın içindeler. Avrupalı güçler, bu meseleyi çözümlemek yerine, konuyu karmaşık hale getirip gerçekleri örttüler. [..] Türk meselesini, mümkün olduğunca açık bir ifade ile belirteceğim. Türkiye, eski padişahların yönetimi dışında, iyi idare edilememiş ve güçlü vasıfları yok edilmiştir. Türkler, bu durumu geçen yüzyıl boyunca artan bir açıklıkla hissetmişler ve 1908 devrimi ile mutlakiyet sona ermiş, yönetim, toplumsal hakları gözetmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti, değişik ırk ve dinlerden oluşmuş azınlıklara sahiptir. Eskiden beri Türkler, bu azınlıklara hemen hemen tüm özerkliği ve siyasi imtiyazı vermiş olup, bunlar kendi dillerini, kültürlerini, yaşantılarını ayrı birer topluluk olarak geliştirmişlerdir. Aynı zamanda yönetimle de iyi geçinmişlerdir. Milliyetçilik dalgası Türkiye'ye geldiğinde ise, azınlıkların başlattığı hareketlerden erkilenen Türkler de diğer cemaatlerin tavrı ile hareket etmişlerdir, ki şu anda Türk çocukları Rum veya Ermeni bölgesinden geçememekte ve Hıristiyan çocuklarının saldırısına uğramaktadırlar. Aynı olay Türk bölgesindeki Hıristiyan çocuklara yapılmaktadır. Doğu, değişik ırk ve topluluklardan oluşan Osmanlıdır. İster Rum, ister Ermeni, isterse Türk olsun, her insana eşit fırsatlar verilmelidir. Kurulması düşünülen Ermenistan'ın büyüklüğü ne olursa olsun, Türkiye'deki Ermeniler bulundukları yerlerden asla gitmeyeceklerdir, çünkü bu insanlar ticaretle uğraştığından aynı fırsatı dünyanın hiçbir yerinde bulamayacaklardır. Aynı şey Rumlar için de geçerlidir.
>
> Türkiye'deki toplumsal unsurlar birbirlerine ne kadar çok düşürülürse, o kadar çok harap olmuş gruplar ortaya çıkacaktır. Nefret ve parçalanma artacaktır. Birbirinin boğazını kesen Türkler ve Hıristiyanlar, Müttefikler için medeniyet metodu mudur? Bu kadarı yeter sanırım. Daha fazla ileri gidersem; Yunanlıların, Bulgarların ve Türklerin içinde bulunduğu durumu iyi geğerlendirenler, hadisenin aynı, değişenin ırk ve isimler olduğunu söyleyebilirler.
>
> Bütün toplumsal unsurları memnun edecek kanun ıslahı ve bütün ırkların temsil edildiği laik bir yönetimin uygulanması için gerekli adımlar atılmalı.
>
> Doğu meselesinin iki özelliği var: 1) Türkiye, 12 milyon Türk ve birkaç milyonu değişik azınlık ve topluluktan oluşan bir ülkedir. 2) Türkiye, geniş Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece bir parçası ve buna ilaveten yaklaşık 15 milyon insanın yaşadığı Suriye ve Arabistan'a sahip büyük bir coğrafyadır. Türkiye'deki aydınlar, Suriye ve Arabistan'ın ekonomik ve siyasi olarak Türkiye'yi ilgilendirdiğine inanıyorlar, ancak imparatorluk ülküsü Türkiye açısından geride kalmış bir düşünce olup, Suriye'nin tamamı, Türk idaresi altında hiçbir şekilde olamaz. Öte yandan Türkiye ve Suriye'nin ekonomik olarak birbirine bağlı olduğu düşünülmelidir. Buralara gelecek yönetimler, birbirlerini iyi veya kötü etkileyeceklerdir. Düşünülen sınırlardaki topluluklar öylesine karışık yaşarlar ki, Osmanlı İmparatorluğu meselesinin çözümünde kalıcı sistemler düşünülmeli ve uygulanmalıdır.

[632] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 75.

[633] *Hoover Institution Archives*, Browne's Papers, Bn:I, FID:3, Halide Edib, *Amerikan Halkına Mektuplar*, 7 Ağustos 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 113.

Eğer Osmanlı topraklarından bir bölümüne yabancı bir güç mandacılık edecek ise, diğer bölümünü de entrika ve siyasi karmaşıklıklardan kurtarmak için, mandasına almak zorunda kalacaktır.

…Fransız gazeteleri "Büyük Miras" başlığı atarken, Müttefik ülkeler arasında Türkiye'nin nasıl bölüneceği ve en büyük payı kimin alacağı yazılmakta ve buna yönelik eylemler mübah sayılmakta, ancak bu büyük paylaşım tasarısında ilk engel Türkler görülmekte. Öyle ise, ilkönce Türkler tahrik edilmeli ve iyi veya kötü eylem durumuna getirilmeli idi ve bu yapılmıştır. Türklerin Avrupa ve Amerika'da inandırıcılığı kaybettirilmiş, şimdi de Avrupa ve Amerika'da hadiseler tek taraflı olarak, Ermeni katliamı şeklinde izah edilmekte olup hedef, Büyük Ermenistan tasarısıdır. 15 milyon insan arasına 1 milyon Ermeni'yi dağıtmak Ermeniler için bile dostane bir çözüm değildir. Bu durum Ermeniler tarafından çocukları ve kadınları katledilen, hemen hemen hepsi silahlı 4 milyon Kürt'ü de harekete geçirecektir. Aynı şey, Türkler için de geçerlidir. Ermeniler hep aynı hikâyeyi anlatıyorlar. Bilhassa, Ermenileri kayırmak ve azınlık konumundaki Ermenilerin, büyük çoğunluğu idare etmesini istemek ikinci büyük trajedidir.

Amerika, Türkiye'de siyasi olmayan ve ticari, endüstriyel ve zirai faaliyetlere girişmelidir. Türkiye bu tür teşebbüsler için yeterince zengindir, ancak 1) Müttefiklerin siyasi rekabeti ve Türkiye'yi parçalama siyasetleri sona ermelidir; 2) içerdeki eşitsizlikler ve ayrıcalıklar ortadan kaldırılmalıdır; 3) tüm ülke insanlarının menfaatı için, modern ve mükemmel bir yönetim oluşturulmalıdır. Bu yeni tutum, değiştirilmek istenen Doğu'nun fizyonomisi, şu niteliklere sahip bir güçle ele alınabilir: 1) Türkiye, kendisini sömürmek isteyen Avrupalı güçler ailesinin dışında olmalıdır. 2) Türkiye, Avrupa'dan müdahale almayacak kadar güçlü olmalıdır. 3) Türkiye meselesi doğru bilgiler doğrultusunda ele alınmalıdır. 4) Türkiye'deki dini ve ırksal unsurlara karşı kesin ve tarafsız olunmalıdır.[634]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD'nin Paris Büyükelçisine rapor gönderdi:

Rapor

Amerikan Elçiliğine
Paris

7 Ağustos 1919, İstanbul

Batum ve Trabzon'dan dönen *Chesbrough*, bu bölgedeki durumu anlatmak için şu raporu verdi:

"Rus ve Türk birliklerinin sürekli varlığı nedeniyle Trabzon ve Erzurum yöreleri büyük ölçüde yoksullaşmıştır. Nüfusu savaş sırasında yanı yarıya azalan Trabzon, şimdi yavaş yavaş geriye dönen Müslüman, Ermeni ve Rum göçmenlerle dolmaktadır. Ticaret durmuştur ve iyileşme eğilimi göstermiyor. Bu bölgelerde, birkaç denetim subayı dışında İngiliz birliği yoktur. Rus ordusunun geride bıraktığı silahları Novorosisk'e götürmek için İngiliz denetim subayı yardımıyla Gönüllü Ordudan (Beyaz Rus Ordusu) gelen bir Rus heyeti şimdi Trabzon'dadır, ancak çabalarını Türkler engellemektedir. 10 Temmuz'da Trabzon'da meydana gelen dinamit patlaması, kuşkusuz Türklerin hesaplı bir eylemidir.

Mustafa Kemal Paşa kurmaylanıyla birlikte Erzurum'da bir kongreye katılmışlar. Kongreye Küçük Asya'dan iki yüz Müslüman delege, Afganistan, Türkistan, Dağıstan, Mezopotamya, Gürcistan, Rus Ermenistanı ve Azerbaycan'dan bazı delegeler katılmışlardır. Bu vilayetlerdeki subayların büyük bir bölümü Kemal'in etkisi altındadır. Bu subaylar ona askere alınacakların listesini vermişler ve gizlice üç sınıf askere çağrılmıştır. Bunlar ayda 10 kuruş almakta ve yiyecek verilmemektedir, dolayısıyla pek çoğu kaçmaktadır. Trabzon'dan ayrılan iki yüz kişiden 35'i gelmiş, iki teğmen dahil, geri kalanı kaçmıştır. Bu vilayetlerde halen 20 bin kişilik dört Türk tümeni bulunmaktadır. Çoğu Rusların bıraktığı askeri malzemeyi ve silahları kullanmaktadır. Bu bölgelerde Müslümanların heyecanı, müttefik kuvvetlerinin bulunmayışı, iç bölgedeki Hıristiyanların katledilmesine yol açabilir, Müttefik kuvvetleri gelmeden pek azı silahlanabilmiştir.

Mustafa Kemal ve kliği şimdi Azerbaycan'ın Karabağ yöresinde 2.000 Türk askeri ile yerleşmiş bulunan ve yakalanmaktan korkmayan Enver Paşa ile entrika çeviriyorlar. Planları, Kuzey Anadolu, Rus Ermenistanı, Azerbaycan, İran ve Afganistan Müslümanlarını bir Pan-İslam-Turan imparatorluğunda birleştirmektir. Bu,

[634] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 153-156. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

Tatarlar, Türkmenler, Kürtler ve Türkler gibi Turan kökenli uluslardan da oluşabilir. Türkler doğal olarak öbürlerini yönetecektir.

Geçen Ocak ayında başka İttihat ve Terakki liderleriyle Karabağ'a gelen Enver Paşa propagandayı yönetiyor ve İstanbul'dan para alıyor. Azerbaycan birliklerinin komutanı, Kemal Paşa adında bir Türk generalidir. Planları, şimdi düşmanca tavır takınan ve onlan bastırmak isteyen Müttefik girişimlerine meydan okuyarak, Müslümanlarla çevrili Türk ve Rus Ermenistan'ındaki Ermenileri temizlemektir. Barış Konferansının bu bölgelerin statüsünü saptamakta gecikmesi, planlarını kolaylaştırmaktadır. Karabağ'da 300 bin Ermeni vardır. Afganistan'da Türkler tarafından kışkırtılan ciddi karışıklıklar nedeniyle, İngiliz subayları bu ülkeye gitmek üzere Kafkasya'dan ayrılıyorlar.

Bakü'de 2.000 İngiliz askeri var ve bunlar geçen Haziran'da Karabağ'daki Ermenilerin katlinden sorumlu liderleri tutuklamak ve cezalandırmak için yeterli sayıda değiller. İngilizler bu olayları ya önleyemiyorlar ya da önlemek istemiyorlar, şimdi de daha önce silahlardan arındırılmış Azerbaycan'daki Ermeni bölgesinin başına ünlü Müslüman ve Türk taraftarı lider *Sultanof*'u getirdiler. İngiliz Korgeneral'i *Bridges*, Azerbaycan'daki bir inceleme gezisinden sonra, yanına oradaki İngiliz komutanını da alıp Paris ve Londra'ya dönüyor.

İtalyanların Kafkasya'daki güç sorunlarla başa çıkması fiziksel ve parasal yönden olanak dışıdır. Tiflis'te durumu incelemek için bulunan birkaç İtalyan subayı İtalya'nın başarısından kuşkuludurlar ve kötümserdirler. Gürcülerin ve Tatarların, onları denetime alacak herhangi bir İtalyan girişimine sonuna kadar karşı koyacaklanna inanıyorlar. İtalyanların eğilimlerini bir yana bırakırsak, burada sayıları sekiz-on bine inen İngilizler, Ağustos'ta bölgeden tamamıyla çekilecekler. Buradaki ince sonunlara derinliğine bulaşmak istemiyorlar, bunu yaparlarsa öbür sömürgelerindeki Müslümanların ayaklanmalarına yol açabileceği kanısındalar.

Gerçek buysa ve Azerbaycan ve Rus Ermenistan'ındaki Ermeniler himaye edilmeyecekse, kuşkusuz bunlar ortadan kaldırılacaktır. Turancılık akımını denetim altına almanın ve daha fazla kan dökülmesini önlemenin yolu, Kafkasya'nın yeni statüsünü ivedi ve kesin yoldan saptamak, bu bölgeleri güçlü Müttefik kuvvetleriyle işgal etmek, başlıca isyancı Müslüman liderlerini tutuklayıp sürgüne yollamak, ırk ve inancına bakmadan bütün halkı silahsızlandırmaktır. Yazılı bir rapor yoldadır.

Ravndal
Amerikan Komiseri[635]

Chicago Daily News gazetesi yazıyor: *Eğer ABD, İstanbul mandasını alacak ise, bu mandaya Doğu ve Batı Trakya'yı da dahil etmeli ve bu manda da Türkler lehinde olmalı. Gazeteci John F. Bass'ın bildirdiğine göre, bir Amerikalı subay, ABD mandaterliğinin, Trakya'yı da güvence altına alacağını söylüyor. Bu subaya göre, Amerikalı yetkililer biliyorlar ki, "etnolojik olarak tespit etmişler, Türkler, Batı ve Doğu Trakya'daki nüfusun çoğunluğunu oluşturuyorlar. Bu yüzden her kim İstanbul'un mandacılığını alır ise, Trakya'nın da mandasını almalı. Bu tasarı birçok sebepten dolayı doğru*dur, *çükü birinci sebep, hem İstanbul hem de Trakya, Türk çoğunluğuna sahiptir. İkinci sebep, yabancı bir manda altında olsa bile Sultanı İstanbul'da Müslüman halkın başında tutmayı tasarlayanların görmesi gereken şey, Trakya'nın-İstanbul'un kaderini paylaşması gereği*dir. *İstanbul-Trakya'sız, İstanbul ve Çanakkale boğazlarını kontrol edemez. Birçok ülkenin ticareti için bu iki yolun açık ve serbest tutulması önemli*dir, *bu da ancak Trakya'nın, İstanbul mandasına dahil edilmesi ile mümkündür. Böyle bir karar, Bulgaristan ve Yunanistan arasında anlaşmazlık konusu olan Trakya meselesini devreden çıkaracak doğru bir karardır*.[636]

Gazeteci John F. Bass tarafından *Chicago Daily News*'a gönderilen haberde, "Birleşik Devletler Türk Mandasını Alacak mı?" sorusu soruluyor ve alması gereği vurgulanıyordu. Haberin devamı ise, "Amerikan delegelerinin tutumu, Birleşik Devletler'in, Türkiye'nin mandasını alacağı varsayımını güçlendirdi. Hiç kuşku yok ki, Büyük

[635] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 27-29. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[636] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 111-112. Ayrıca sayfa 167'de de tekrar edilmiş.

Britanya veya Fransa bu fikre karşı değiller. Amerikan mandası altında Fransız ve İngiliz ticari işleri güvenceye alınacaktır. Aynı zamanda İstanbul için herhangi bir Rus ihtirasının tekrar canlanması söz konusu olmayacak. Rusya, Büyük Britanya ile arasında Birleşik Devletleri bulacak" deniliyordu. Yazının devamında İtalya'nın da ABD'nin bölgede manda almasına sıcak baktığı vurgulanıyordu.[637]

John F. Bass "Amerikan Delegelerinin tutumu, US'in, Türkiye'nin mandasını alacağı varsayımını güçlendirdi" yorumunu yapıyor ve Türkiye mandasının ABD'ce kabulünün, Amerika'ya ekonomik çıkar sağlayacağı kadar, bölge için de tek zorunluluk olduğunu söylüyordu. Ona göre Rusya kaos içinde olduğundan, böylece herhangi bir Rus ihtirasının canlanması engelleneceği gibi, Rusya, Britanya ile arasında US'i bulacaktı. Büyük Britanya'nın ise, eli altındaki topraklarda huzursuzluk vardı ve Britanya sahip olduklarını dahi özümseyemiyordu. Fransa'nın ise, kolonileri vardı, fakat oralara gönderecek insan gücü yoktu, çünkü nüfusu sadece anayurda yetiyordu. J.F. Bass'a göre, o halde Avrupa nasıl Amerikan mandasına başkaldıracaktı? Gazeteciye kalırsa, ABD, Türkiye'nin mandasını alarak Avrupa'ya da büyük bir iyilik yapmış olacaktı. Eğer bu gerçekleşmez ise, sonu gelmeyen tartışmalar ve toprak paylaşımları ile sonuçlanacaktı. Oysa ABD mandayı kabuk eder ise, "Trakya, İstanbul ve Asya Türkiye'sinde sanıldığının aksine küçük çaplı bir askeri güce ihtiyaç" olacaktı. Aynı yazıda "Birleşik Devletler Bundan Ne Yarar Sağlayacak?" sorusuna "Küçük Asya, Asya ve Rusya'ya açılan bir kapı olduğundan bölge ekonomisi için o araziye ihtiyaç olacak" görüşü ileri sürülüyordu.[638]

8 Ağustos 1919. *Chicago Daily News* gazetesi Louis Edgar Browne'in Millî Kongre hakkındaki yazısını neşretti:

-Türkiye'de Bir Grup Tarafından Birleşik Devletler Mandası İstendi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rehabilitasyonu Görevini Amerika'nın Üstlenmesi İsteniyor- İstanbul Türkiye, Perşembe, Ağustos 7. Türkiye'deki en önemli politik grup, Birleşik Devletlerden Osmanlı İmparatorluğu mandasını kabul etmesini açıkça talep etti. "Milli Kongre" birkaç gün önce Amerikan Komiseri Amiral Bristol'a, -daha sonra bir kopyasını bana verdikleri- bir mektup sundular. Bu mektupta Millî Kongre'nin görüşü yer alıyordu. Özetle, Türkiye'nin kendi hükümet işlerini reorganize ve rehabilite edemeyeceği ifade ediliyor ve Birleşik Devletler'den bu görevi üstlenmesi isteniyordu. Böylece, uluslararası meselelerde güçsüz kalmış Türk politikası, ilk kez Türkiye'nin yeniden yapılanmasının dış yardımı gerektirdiğini yazılı bir itirafla istemekte. İttihat ve Terakki Komitesi hariç, her siyasî partiden elli üyenin oluşturduğu Milli Blok, organize olduktan sonra Türkiye'nin dahili ve harici politikaları ile ilgili resmi olmayan bir grup haline geldi. Milli Blok'un amacı, partilerüstü bir tavırla, kabineye tavsiyelerde bulunmak, eleştirmek, yaptırım gücü sağlamak. Milli Blok, çeşitli partilerin temsilcilerinden olup, Türkiye'nin en iyi politikacılarını bünyesinde bulundurmakta. Milli Blok, Türkiye'nin yeni parlamentosu niteliğinde olup, Birleşik Devletler'den, Türkiye'nin kontrolünü üzerine almasını istemektedir ve Türk halkının gözleri Milli Blok üzerindedir…[639]

Milli Kongre'den gelen, Birleşik Devletler'in Türkiye kontrolünü üstlenmesi isteği, ABD Hükümeti'nin ne yapacağından daha çok, Türk halkı açısından öneme haizdir. Notanın içeriği şudur: "Osmanlı topraklarının dur-durak bilmeyen sebeplerle ardı ardına işgali ve İzmir'de her gün olan üzücü olaylar Türklere şunu ispatladı ki, büyük güçler, Başkan Wilson'un Prensipleri'ni uygulamamışlardır, oysa biz bu prensipleri asil bir kalbin yansıması olarak kabul ediyoruz. Mütareke'den bu yana şahit olduğumuz oldukça acıklı olaylar, Türkiye'nin susturulması için, diplomatik entrikalar yolu ile ve eski emperyalist milliyetçi haset yöntemleri ile yapılıyor ve bunlar Türk mandası bahanesi altında yapılıyor. Mandanın paylaşılması Türkiye'nin parçalanmasıdır. Wilson Prensipleri'ne göre, var olma hakkı olan Türk milleti, Müttefik güçlerin, barışın temeli olarak ileri sürdükleri, bu Prensiplerin uygulanmasında ısrar edecek güçten yoksundurlar. Şurası açıktır ki, Başkan Wilson'un Prensipleri'nin uygulanması, Türk milletini koruyacaktır. Aynı zamanda, bizim yönetim mekanizmamızın reorganizasyona ve transformasyona ihtiyacı olduğu gerçeğini saklamak istemiyoruz ve kendi vasıta ve çabalarımız ile bunu gerçekleştiremeyiz. Bu yüzden, özgürce gelişmemizi temin edecek, işlerimizi yoluna koyacak büyük bir gücün moral ve fiziki yardımına ihtiyacımız var. Bu gücün, geleceğimiz için mutlu sonuçlar doğuracak Birleşik Devletler olacağına inanıyoruz. Aynı zamanda amaçları, tarafımızca bilinen, emperyalist

[637] Chicago Daily News, 7 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 161-162.
[638] Chicago Daily News, 7 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 167-168.
[639] Chicago Daily News, 8 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 76-77.

> yağmacılardan kurtulmayı arzu ediyoruz. Bu yüzden aşağıdaki koşullarda belirli bir dönem için Birleşik Devletler'in yardımını istemek zorundayız.[640]

"Chicago Daily News" için yazılmış, ancak Amerikan basınında yer almayan L.E. Browne'ın bir haberine göre de ABD araştırma komisyonları; Makedonya ve Trakya'nın Yunanistan'a verilmesine karşı idi, çünkü Müttefik temsilcilerinin büyük çoğunluğunun kabul ettikleri üzere "Yunanistan hem Helenistik özlemlere sahipti, zalimdi, hem de finansal olarak yetersizdi". Yine L.E. Browne'a göre, aslında Müttefik temsilcilerin çoğunluğu, Yunanistan'ın yayılmacı özlemlerine karşı olduklarından Trakya'yı, Yunanlılara vermeye karşı çıkıyorlardı, "önemli oranda bir grup şuna inanıyordu ki, Trakya'nın, Yunanlılara kalması öncelikle gerilla savaşına, ikinci olarak da Balkan savaşlarına temel oluşturacaktı." L.E. Browne'a göre, Yunanlıların iddialarına rağmen, Gelibolu Yarımadası'ndaki küçük bir bölge hariç, Trakya'da nüfusun çoğunluğuna sahip değillerdi; "on merkezde Yunanlıların ve Bulgarların nüfus oranı yüzde 18 iken, aynı merkezlerde Müslümanlar ise, yüzde 64 oranında nüfusa sahipler" idi.[641]

9 Ağustos 1919. *Halide Edip Cavit Bey'e gelip, işin pek iyi gittiğini, ABD'lilerin büyük Ermenistan kurmanın imkânsızlığına inandıklarını anlattı*.[642]

İstanbul matbuatından *Alemdar* gazetesi: *Evvelki akşam Amerika Fevkalâde Komiseri Ravandal ile kerimesi Misis Biyırın Adada Mösyö (Kıreyn) ile Mösyö (King) şerefine bir ziyafet keşide etmişlerdir. Davetlileri Büyük Adaya getiren İskorpiyon Yatı saat sekizde Ada önünde demirlemişdir. Büyük Otelin latif taraçası üzerinde ihzar olunmuşdur. Davetliler mahiyetinde Mösyö Bristol, Miralay Haskel de bulunmakda idi*.[643]

Louis Edgar Browne, *"Chicago Daily News"te yayımlanan 9 Ağustos 1919 tarihli haber yorumunda, Türkleri göz ardı etmenin mümkün olamayacağını vurguladıktan başka, Türkiye'de bir düzine manda, bir düzine bölge oluşturulur ise de huzur olmayacağını yazıyor ve şöyle diyor:*

> Büyük zorluk şudur ki, çeşitli ırklar, İmparatorluk'ta tuz ve biber gibi dağılmış, eğer büyük güçler bir yöreyi seçer ve oraya Ermenistan derler ve bütün Ermenilerin oraya gitmesini emrederler ise ve aynı şeyi Türkler ve Rumlar için de yaparlar ise çözüm kolay, fakat böyle bir ayrım sınırlı alan hariç kesinlikle mümkün değil, çünkü tuz ve biberin karıştığı gibi ırklar karışmış. Diplomatik entrikalara izin verilmez ise, ırklar bir arada -diplomatik entrikalar izin verdiği sürece- tekrar huzurlu bir şekilde yaşayabilirler. Dine karşı din, ırka karşı ırk entrikaları olduğu sürece bir düzine manda gücü oluşturulsa bile Türkiye'de bir istikrar sağlanamaz. Şu göz önünde tutulmalı, ırklar büyük oranda birbirlerine bağımlı; Türkler çiftçi, Ermeniler ve Rumlar tüccar ve komisyoncu. Hıristiyanların ziraate meyilleri yok. Ekonomik durum ırkların ayrılmasını imkânsız kılıyor. Bir Ermeni veya Rum tüccarın şehirden ayrılıp iç kesime geçerek ziraatle uğraşmasını düşünmek mümkün değil.[644]

10 Ağustos 1919. Osmanlı Bankası idare heyeti üyesi Hamid (Hasancan) İttihadçı Maliye eski nâzırı Sabataycı Mehmed Cavid'i ziyaret etti. Hamid'in naklettiğine göre, *ABD'lilere Paris'te Osmanlı maliyesi hakkında birçok korkutucu bilgi verilmiş. Bu konuda, Türk uzmanlarının görüşünü istiyorlarmış.* Hamid, *ABD Yüksek Komiserliği'nde ve Robert Kolej'de birçok açıklamalarda bulunmuş*.[645]

Kara Vasıf, Mustafa Kemal'e uzunca bir muhtıra gönderdi.[646]

Sabataycı Halide Edib, Mustafa Kemal'e mektub gönderdi, *mandacılık akımına katılmaya çağırdı. Bu mektupla "eski ve yeni Türkiye hudutlarını şamil olmak üzere" geçici bir manda savunuluyordu. Fakat*

---

640 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 75-76, dipnot 45.
641 Chicago Daily News, 8 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 112.
642 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 539, dipnot 226.
643 Alemdar, 9 Ağustos 1335-1919, Numero 137-1537, *Dahilî Haberler: Büyük Adada Bir Ziyafet*, s. 2.
644 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 113-114.
645 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 539, dipnot 226.
646 Fahrettin Kırzıoğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, 1993, c. 2, s. 270-282.

bu görüşün belli başlı hemen bütün dayanakları yanlış bazı bilgilere dayanıyordu. Halide Edip'in dediklerinin tersine, ABD'ye yapılan ve Wilson'ın Senato'ya danışmak üzere kabul etmiş olduğu manda önerisi, yalnız Ermenistan ve İstanbul devleti içindi; ABD idare makinesi, hele Müslümanlık söz konusu olduğunda "dinsiz ve milliyetsiz" sayılmazdı; ve "resmi ABD, Türk toprakları üzerinde Ermenistan yapmaya yalnız mütemayil değil, hem de pek istekliydi. Üstelik, Halide Edip "Filipin gibi vahşi bir memleketi bugün kendi kendini idareye kaadir askeri bir makine haline koyan Amerika'dan" söz ediyordu. Oysa, Filipin'in, gerek Amerikalılardan ve gerekse İspanyollardan önce, ne ölçüde "vahşi" sayılabileceği tartışmaya çok açık olduğu gibi, Amerikalılar bu kendi kendini yönetmeye yetenekli "asri makineye" ancak 1946'da tam bağımsızlık tanıyabilmişlerdir.[647]

Açıklamalı [ÖA4]: Halide Edib mektubunun tam metni Nutuk'ta ve Mevlanzade'de bulunuyor. Tamamen iktibas et.

Memleket gazetesi, "Manda İster Miyiz?" başlıklı makale neşretti. Gazete, *manda konusunu okuyucular arasında tartışmaya açmış ve şu sonuca ulaşmıştı: "Anlıyoruz ki yalnız İstanbul ve İstanbul'un mahdut muhalifi ve maruf eşhası haricinde bütün milletin arzusu tam ve mükemmel bir istiklâlden başka bir şey değildir."*[648]

11 Ağustos 1919. Londra'daki ABD Büyükelçisi Davis, Britanya Hariciye Nezâretine mühim bir nota verdi: *1919 yılı Ağustos ayında Kafkasya'daki İngiliz kuvvetlerinin toplam gücü yaklaşık 22.000 kişi civarındaydı ve bunların da tahliyesi için hazırlıklara başlandı. Dahası bunların yerlerine ikame edilecek yeni Müttefik kuvveti de bulunamıyordu. Bu bağlamda İngiliz Hükûmeti ABD'nden taze kuvvet beklemekteydi. Fakat 11 Ağustos 1919 tarihinde Amerika'nın Londra'daki Büyükelçisi Davis, İngiliz kuvvetlerinin masraflarını karşılamaya yönelik bir fon ayıramayacaklarını, bölgeye kendi kuvvetlerini göndermeyeceklerini ve bu konuda herhangi bir sorumluluk alamayacaklarını açıkça iletti.*[649]

Erzurum'daki İngiliz Kaimmakam/Yarbay Alfred Rawlinson'dan İngiliz Askerî İstihbarat Dairesine: *Erzurum Kongresi'nin amacı, ABD Başkanı Wilson'un prensipleri doğrultusunda "self-determinasyon" ilkesine dayalı bir hükümet şekli oluşturmaktır*.[650]

Quad-City Times gazetesinde *Trakya'da Türk jandarma ve eşkıyaların Rum köylüleri katlettiği ve Hristiyanların öldürülmeye devam edildiği öne sürülürken bölgede durumun kritik bir hal aldığından bahsediliyor*.[651]

İstanbul'daki ABD Donanma Radyosundan bildiriliyor: *Yüce Meclis, bugün öğleden sonra Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile anlaşma imzalanıncaya kadar, sekiz aydan beri devam eden Barış Konferansı'nın tatil edilmemesine karar verdi, ancak Türkiye ile ilgili anlaşma ele alınmadan önce Türkiye mandasını kabul etmesi hakkındaki Amerikan tutumu netleşinceye kadar, Barış Konferansı tatile girebilir. Türkiye ile anlaşmanın yapılabilmesi için, Amerika'nın manda konusundaki tutumu önem taşımaktadır*.[652]

---

[647] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 544.

[648] Memleket, 10 Ağustos 1919, Numero 180, *Manda İster Miyiz?*, s. 1; Aktaran: İsmet Konak, *Türkiye'nin İç Savaş Döneminde (1918-1922) Sovyet Rusya ile İlişkileri*, 2017, s. 252.

[649] Curzon'dan Lindsay'a 29 Ağustos 1919, FO, 406/41, No. 91; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket*, 2021, s. 158.

[650] PRO, FO 371/3659/114390; Aktaran: Tolga Başak, *The Times Gazetesinde Mustafa Kemal Paşa Hareketi*, 2018, s. 196, dipnot 628.

[651] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 158.

[652] *Hoover Institution Archives*, Browne's Papers, Bn:I, FID:3d; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 27, dipnot 17.

Chicago Daily News gazetesi, "Türkiye'de ABD İdaresi Umudu Artıyor" sernameli haber neşretti: *Charles R. Crane ve Oberlin Koleji Müdürü Henry Churchill King, Mütareke'nin imzalanmasından bu yana Şark'ta en büyük girişimi ortaya koyuyor*.[653]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin makalesini neşretti: *…Türk İmparatorluğu'nu parçalamak isteyen bazı milletlerin, çirkin teşebbüsleri ile Türkler hayal kırıklığına uğradılar. Bunların her biri manda gücü olma bahanesi ile savaş ganimeti olarak bir bölgeyi ele geçirmek istiyorlar*.[654] *Türkler, ABD'den bütün Osmanlı İmparatorluğu'nun manda gücü olmasını istiyorlar, çünkü Türkler ekonomik gerekçelerle farklı ırkların bir arada, birlikte yaşam sürmeleri gerektiğine inanıyorlar. Üniversiteli Türk gençlerine göre, eğer Türkiye değişik mandalar altında bölünür ise, bu öncelikle Türkiye'nin refahını ve huzurunu, genelde de dünyanın huzurunu etkileyecekti ve Avrupa için iki felaket yaratacaktı ki, burası Balkanlar ve Anadolu olacaktı*.[655]

> -Komisyonerler King ve Crane, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Bütün Grupları Dinliyor- Komisyon, Türkiye'nin gelecekteki statüsü ile ilgili düşüncelerini öğrenmek üzere Ermeni, Rum ve Yahudi topluluk liderlerini ve bütün Türk partilerinin yöneticilerini davet etti. Liderlere, Heyet'in araştırmalarında, kendilerine rehberlik eden bilgiler aktarıldı. Rehberlik eden bu bilgiler ki, bir kararı içeriyordu: "Müttefik güçler, söz konusu milletler üzerinde, Türklerin tarihsel yanlış yönetimleri yüzünden, Ermenistan ve Arabistan'ın Türk İmparatorluğu'ndan ayrılması gerektiğinde anlaştılar." Bu karar kendilerine okunduğunda, Türk liderler irkildiler. Yahudiler, Türklere sempati eğilimi gösterirken, Ermeniler ve Rumlar bu duruma fazlaca sevindiler…[656]

Browne, King-Crane Heyetinin Doğu Anadoluda Ermenistan kurulması lazım geliyor mülahazası hakkında yazıyor. "*Görüşler, Türkiye'nin Üzüntüsüne Sebep Oluyor: Bay Crane, bütün Türk delegelerine 1878'den bu yana Türkiye'nin sıkıntılarının yüzde doksanının iki sebebe dayalı olduğunu açıkladı. Birincisi Boğazlar meselesi, ikincisi de Ermeni meselesi. C.R. Crane, bu iki sorunun, derhal ve ebediyyen halledilmesi" gerektiğini vurguladı*.[657] *L.E. Browne'ın belirttiğine göre, C.R. Crane'in bu teşhisine genelde bütün Türk siyasi partileri katılıyorlar ve onlar da sıkıntıların çözümü için birlikte hareket etmeyi benimsiyorlar*.[658] Browne: *Amerikan mandasını benimseyen her Türk gazetesi sayfalarını, Birleşik Devletler'in, bir bütün olarak Türkiye'nin mandasını kabul etmesi için yazılara ayırmıştır. Türk politikasında etkili her unsur, Amerikan Komisyonu üzerinde korkunç baskı kurmaya çalışarak Komisyonun, Başkan Wilson'u, Amerika'nın kayıtsız şartsız Türk mandasını Senato'ya önermesi için ikna etmeye çalışıyorlar*.[659] *King-Crane Heyeti "…bütün yerli halkın, Türk İmparatorluğu üzerinde Amerikan mandasının mümkün olabileceğine inanmalarına" sebep olmuştur ve onları cesaretlendirmiştir*.[660]

Chicago Daily News gazetesi, Browne'nin yazısını "Özetle İşte Gerçekler" başlığıyla neşretti:

> Şu bir gerçek ki, Asya Türkiye'sindeki her havali Müslüman çoğunluğa sahip ve ayrıca, ırklar ve dini gruplar bütün İmparatorluğa ayrılamaz bir şekilde yayılmışlar. Hiçbir ırk veya grup şu anda tek başına hükümet kurma kapasitesine sahip değil, ne de gelecek yıllarda sahip olabilecek. Birbirinden ayırmak mümkün olmadığı için, farklı ırklar ve dini gruplar fraksiyonsuz bir arada yaşamak zorundalar. Bunu başarmak için soruna tarafsız yaklaşmak gerek. Anadolu'daki 10 milyon Müslümandan 6 milyonu saf Türk ve 2 milyon da diğer Müslümanlar var, eğer gerçekten barışı sağlamak istiyor isek, bu Müslüman halkın özlemlerini göz ardı edemeyiz.

---

653 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 82, dipnot 73.
654 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 37.
655 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 169.
656 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 72-73.
657 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 73.
658 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 79.
659 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 81.
660 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 82.

> Birçok insan, Yakındoğu sorununu tartışmaya, artık Türk faktörünün önemli olmadığı varsayımı ile başlıyor, oysa Müttefiklerin istatistiklerine göre, Türkler buradalar ve aynı zamanda çoğunluktalar. Onların varlığını yok saymak veya onları yok etmek mümkün değil.[661]
>
> Türkler, son tahlilde manda gücüne razılar, ancak Türkiye'nin bölünmesinin, başıbozukluk, gizli diplomasi ve entrika anlamına geleceğinin farkındalar. Türklere göre, bu kâbustan sakınmanın yegâne yolu, bütün Türkiye için tek bir manda gücünün tayininde yatıyor.[662]

12 Ağustos 1919. *Gerek Heck ve gerekse Ravndall'a gönderilen talimatlarda Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerin başlamadığı ve Yüksek Komiserlerin görevlerinin bilgi toplamak olduğu vurgulanmıştı. Osmanlı Devleti ile ilişkiler yeniden tesis edilinceye değin Amerikan menfaatleri İsveç Büyükelçiliği aracılığıyla korunacaktı. Diğer Yüksek Komiserler kendi menfaatleri söz konusu olduğunda Osmanlı Devleti ile tek taraflı diplomatik ilişkiler kurabiliyorlardı. Amerika bu yönüyle müttefiklerinden ayrılıyordu. Bristol'a bağlı olmayı kabul eden Rawndal da uzun süre görevde kalmadı. Onun yerine 12 Ağustos 1919 tarihinde Bristol Yüksek Komiser olarak atanmıştı*.[663]

Louis Edgar Browne, tarihsiz bir raporunda şöyle yazıyor: *….Türkiye mandaları Müttefikler Komisyonu Amerikan Heyeti Başkanı C.R. Crane boş zamanım olduğunda elçiliğe uğramamı isteyen 12 Ağustos (1919) tarihli bir kart gönderdi. Bu kartta, Ağustos'un 20'sinde (1919) Sivas'ta Türk Milli Hareketi'nin büyük bir Kongresi olacağını yazıyordu. Benden bu toplantıya katılmamı, herhangi bir kararın alınması halinde, bu kararları en kısa zamanda Paris'e, kendisine bildirmemi rica etti*.[664]

13 Ağustos 1919. Söylemezoğlu Süleyman Şefik, Harbiye Nazırı tayin edildi.[665]

Arcansas Democrat gazetesinin haberinde *Halil (Kut) Paşa'dan eski bahriye nazırı olarak söz edilirken kendisinin İttihat ve Terakki'nin liderlerinden Talat Paşa ile birlikte Mustafa "Kamil"e katılmak üzere Anadolu'ya kaçtığı bilgisi verilmekte*dir. *Aynı haberde 4 Ağustos'ta İstanbul'dan bildirilen bir raporda İzmir ve Erzurum'da silahlı çeteler kurulması ve ayrılıkçı kongre düzenlenmesi suçlamasıyla İstanbul Hükümeti'nin Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i tutuklayacağı belirtiliyor*.[666]

Chicago Daily News gazetesi yazıyor. ABD'nin Tiflis'deki Ermenistan Fevkalade Komiseri Miralay William E. Haskell'e göre *ABD'nin Kafkaslar'a birlik göndermesi bir bütün olarak Türkiye'nin mandasının kabul edilmesi programının bir parçası olmalı*dır, *yoksa Kafkaslar'daki her Amerikalı subay, birlik göndermeye karşı*dır.[667]

14 Ağustos 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, Washington'a 152 numaralı mahrem telgraf gönderdi: *Anadolu'nun İtilâf devletleri tarafından işgal edilmemiş tüm bölgeleri, yetkisi başkentin surlarını aşmayan İstanbul yönetimine karşı açıkça başkaldırmış durumda.*

---

661 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 114-115.

662 Chicago Daily News, 11 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 166.

663 Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 36. Louis Edgar Browne'nin tarihsiz raporuna bakılırsa Bristol'un fevkalade komiser tayin edilişi, "Yakındoğu ve İstanbul'daki Amerikalılar tarafından müthiş bir coşku ile karşılanmıştı"r: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 90.

664 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 84-85. "C.R. Crane ile Browne'ın ilişkisi, sadece görev icabı değil, dostluk temeline da dayalıdır. Browne, C.R. Crane'e gönderdiği mektuplarda samimi hitaplarda bulunmuştur." (Bilgen, 2004, s. 85, dipnot 91).

665 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 140, dipnot 93.

666 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 94. Halil'in bahriye nazırlığı yaptığı, Berlin'de firarî Talat'ın Anadolu'ya Mustafa Kemal'e iltihak ettiği kısım, asparagastır.

667 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 297.

İtilâf devletleri Yüksek Komiserlerinin ya halk tarafından aşağı görülen bir hükûmeti savunmak, ya da Mustafa Kemal'le anlaşmaya varmak gibi çok güç bir durumda kalmaları ihtimali var.[668]

14 ağustos'ta, Yüksek Kurul, durumun bunalıma döndüğünü telledi. İtilâfçılarca işgal edilmemiş olan bütün Anadolu, etki alanı İstanbul'un çevresinde sınırlı bir bölgeden dışarı çıkamayan hükümete karşı ayaklanmış görünmektedir. Bazı bölgelerde bölgesel örgütlerini kurmuşlardır. Kurul, şunları da eklemektedir: Türkiye'deki İtilâf Devletleri Yüksek Komisyon üyeleri bile, ya kendi ulusu gözündeki yok olmuş bir hükümeti savundukları ya da Mustafa Kemal ile bağlantı kurdukları için "ağır zorluklar" içindedirler.[669]

Amiral Bristol, İtilâf Devletleri'nin Türkiye'deki politikaları konusunda son derece şüpheci idi. Uluslararası politikanın olağan gidişinin kendisini sarsan bir yanı vardı ve bu şüphecilik onun raporunu renklendiriyordu. Yüksek Komiser, 14 ağustos tarihinde, Mustafa Kemal partisinin Erzurum'da bir hazırlık kongresi yaptığını ve bu kongrede Türkiye'nin parçalanmamasını istediğini yazıyordu. Bu, Mandaya karşı çıkmak anlamına gelmiyordu, fakat herhangi bir Manda yanlısı olmamakla birlikte, bu konuda bir zorunluk olursa, daha çok bütün Türkiye'yi içine alan tek bir Manda düzeni yeğ tutuluyordu. Bu arada, Mustafa Kemal zamanla Türkiye'nin denetimini ele geçirmeyi ve güçlü bir hükümet kurmayı umuyordu. Yüksek Komisyon, Türkiye anlaşmasının geciktirilmesinin, Mustafa Kemal'in lehine çalıştığı kanısındaydı.[670]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi:

Telgraf

Dışişleri Bakanlığına
Washington

14 Ağustos 1919, İstanbul

Türklerin işleri bir bunalıma gidiyor. Müttefiklerce işgal edilmemiş bütün Anadolu, Hükümete karşı isyan halinde gözüküyor. *Harbiye Nazırı Nazım Paşa*'nın, *Enver*'in amcası *Halil Paşa*'nın İstanbul'da hapisten kaçması üzerine istifa ettiği öne sürüldü. Gerçek istifa nedeni ise, iç bölgedeki durumun onu eli kolu bağlı hale sokmasıdır. Hükümetin yetkisi, ancak çevredeki sınırlı bir alanda geçiyor.

Fotoğraf n. *İstanbul'daki "Türkiye Mandaları Beynelmilel Komisyonu Amerika Şu'besi" unvanlı Amerikan heyeti*.[671]

Bu uyarıcı haberler iki barış komisyonu tarafından getirildi. Uşak ve Eskişehir gibi yerlerde isyancıların mahalli memurları görevden alıp yönetime el koydukları bildirildi. Kabinenin durumu çok zayıf ama *Damat Ferit Paşa* çekilse, belki de yerine, gene aynı okuldan 80 yaşındaki *Damat Tevfik Paşa* atanacak. Ayrıca Padişah'ın görevden alınıp, yerine, isyancı hareketin beyinleri sayılan aydınların tercih ettiği Veliaht'ın, Mustafa Kemal partizanları tarafından padişah yapılması olanaksız görülüyor. Buradaki Müttefik komutanları, yakında kendilerini halkın gözünden düşmüş bir hükümeti savunmak durumunda ya da rahatsız Türk kuvvetlerinin tehdidi karşısında çok güç durumda bulabilirler. Geçen pazartesi gecesi bir siyasal parti toplantısında, bazı heyecanlı kişiler Cumhuriyetin ilanını önerdiler ama hemen tutuklandılar.

Ravndal[672]

---

668 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 113.

669 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 181.

670 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 184.

671 Tasvîr-i Efkâr, 14 Ağustos 1335-1919, Numero 2812, s. 1. "Şehrimizde pek mühim mesâil-i milliye hakkında tahkîkât icrâ eylemekde bulunan Amerika hey'eti âzâsı Yüzbaşı (Yeil), Müverrih (Laibâyer), Mistır (King), Mistır (Kıreyn), Mistır (Montgomeri)"

672 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 34. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir. "Telgrafın sonunda yer alan bilgiler son derece ilgi çekicidir. Henüz cumhuriyetin ilanından söz edilmesi

Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuad (Cebesoy), Mustafa Kemal'e şifreli telgraf gönderdi. Ali Fuad'ın bildirdiğine göre *İstanbul'daki Karakol Cemiyeti kurucularından Kara Vasıf, Ali Fuat'a gönderdiği mektupta, Osmanlı aydınlarından Ahmet Rıza, Cami Bey, Reşid Said ve Ahmet İzzet, Cevat, Çürüksulu Mahmut, Reşat Hikmet ve Esat paşaların görüşlerini yansıtarak, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yardımın Amerika tarafından yapılmasının kolay katlanılır bir kötü durum olarak kabul edildiğini bildiriyor; Kongrede bir an önce iş görmek, Amerikalılar gitmeden durumu bildirmek gerektiğini ve bu maksatla Kongrenin ivedilikle toplanmasını rica ediyor*.[673]

> 14 Ağustos 1919'da Ankara'daki Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa da İstanbul'daki Kara Vasıf Bey'den aldığı mektuba dayanarak, İstanbul'da hazırlanmış matbu bir rapordan bahsederek, bu raporun bütün fırka ve cemiyetlerin fikirleri yoklandıktan sonra, büyük bir çoğunluğun arzusu üzerine hazırlandığını belirtmişti. Dört sayfa olan bu rapora göre, "…Özgürce gelişmemizi sağlamak ve mümkün olduğunca çabuk hak ettiğimiz yeri elde etmek için, güçlü bir devletin desteğine ihtiyacımız vardı. Bu güçlü devlet yalnızca Amerika Birleşik Devletleri olabilir" deniliyordu.
>
> Kimin nerede-kime yazığı belli olmayan bu raporun bir nüshası Hacim Muhittin Çarıklı'nın evrakı arasında, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi'ne intikal etmiştir.[674]

Bristol; *Mustafa Kemal'in İstanbul'daki yakınlarına gönderdiği özel mektuplarda Amerikan mandasını yeğ tuttuğunu belirttiğini* Hariciye Nezâretine bildiriyor.[675]

> İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiserliği'nin raporu: Durum bunalıma dönüştü. Bütün Anadolu, etki alanı İstanbul dışına çıkamayan Hükümet'e karşı ayaklanmıştır. Bazı bölgelerde bölgesel örgütler kurulmuştur. Mustafa Kemal Partisi, Erzurum'da bir hazırlık kongresi yaptı. Türkiye'nin parçalanmamasını istedi. Herhangi bir manda yanlısı olmamakla birlikte, bu konuda bir zorunluluk olursa, daha çok bütün Türkiye'yi içine alan tek bir manda düzeni yeğ tutuluyor.[676]

Louis Edgar Browne, Charles Crane *ile öğle yemeği yedi*.[677] Crane, Browne'ye *"Ağustos'un 20'sinde Sivas'ta Türk Milli Partisi'nin büyük bir kongresinin olacağını söylüyor" ve o toplantıya katılmasını ve "herhangi bir kararın alınması halinde bu kararların en kısa vasıtalar ile Paris'e kendisine bildirilmesini" rica ediyor*.[678]

Browne'nin raporuna göre *14 Ağustos akşamı saat 10.00 civarlarında Hazim Atif Bey isminde yakışıklı bir genç kendisini görmeye gelmiştir. Hazim Atif Bey'in, Halide Edip'ten getirdiği mesajda, L.E. Browne'ın 16 Ağustos 1919 Cumartesi sabahı saat 7.00'de Galata Köprüsü'nden Haydarpaşa'ya gidecek olan vapura binmesi ve Haydarpaşa'ya vardığında da Eskişehir'e gidecek trene geçmesi isteniyor. Bir de ilgili kimseye verilmek üzere, L.E. Browne'a kırık bir kurşunkalemle, testere ağzı biçiminde kesilmiş bir kâğıdın yarısı parola olarak verilmiştir. Ona verilen bir başka talimat da, Haydarpaşa'dan ayrıldıktan bir saat sonra, yani Hükümetin kontrol bölgesinden geçtikten sonra, bir sivilin veya bir subayın, muhtemelen de sivil giysiler içerisinde bir subayın, kompartımana gireceği, aynı kâğıt ve kurşunkalemin diğer parçasını -parolayı- göstereceği*dir, *ancak parolayı gösterecek adamın*

---

için hayli erken ve ülkenin dört bir yanında işgallerle mücadele edildiği bir dönemde, böylesine bir hareket ABD yetkililerinin de dikkatini çekmiştir. Ancak telgrafta hadise aktarılırken bu kimseleri tanımlarken tercih edilen *deli fişek* (orijinal metinde *hot head*) ifadesi, böylesine bir fikrin gerçekleşemeyecek kadar uzak bir ihtimal olarak değerlendirildiği izlenimi vermektedir." Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 41.

673 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 125.

674 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 157-158, dipnot 27.

675 Doğan Avcıoğlu. (1974). *Millî Kurtuluş Tarihi* (Cilt 1) içinde (s. 262). İstanbul: Tekin Yayınevi.

676 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 45.

677 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 546.

678 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 120.

öldürülmesi veya gelmemesi halinde doğruca Eskişehir'e gitmesi, oraya varınca da Türk askerleri treni kontrole gelinceye değin kompartımanda beklemesi söylenmiştir. Bu Türk askerinin bazılarının düğme deliklerinde bir şerit olacaktır ve bunlardan birinin kolundan tutmak ve kulağına parolayı fısıldamak ve bagajlarını göstermek ve "Ankara" demek yeterli olacaktır. L.E. Browne'ın, Eskişehir'den sonra Ankara'ya gitmesi isteniyor. Ankara'da, trenden indikten sonra da bir Türk subayının gelip, Fransızca "Bay Browne musunuz?" demesine kadar peronda duracaktır. Bu subaya olumlu cevap verdiğinde, bu subay da "Cengiz hizmetinizde" diyecektir. Daha sonra birlikte Ali Fuat Paşa'yı görme gideceklerdir. L.E. Browne'ın Sivas'a olan gezisini de "Cengiz" isimli bu subay ayarlayacaktır, ancak 16 Ağustos sabahı yola çıkmasına karar verilen L.E. Browne seyahatini ertelemek zorunda kalacaktır.[679]

ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı ve Paris Sulh Konferansı Başmurahhası Frank Polk, Washington'a telgraf gönderdi: *"Batı Trakya sorununda her türlü anlaşma havada". İtalyanlara ve Yunanlılara, Anadolu ve Trakya üzerindeki karşılıklı anlaşmalarda biraz duraklama yapmalarını; "çünkü, A.B.D.'nin İtalya'nın, Anadolu'nun güney kıyısını ele geçirmesine asla razı olmayacağını söyledim," diyen Polk, Dışişlerinden, Batı Trakya'nın İstanbul ve Boğazlar için kurulacak yönetim alanına katılması şeklinde bir ortalama çözüm yolu önermesine izin vermesini istedi. 15 ağustos'ta, Dışişlerinden, kendisinin ileri sürdüğü ortalama çözüm yolunun önerilmesi iznini yeniden istediği gibi bu konuda Başkan'ın da görülmesini, olmazsa, daha önce tartışılması yapılmış önerilerin uygulanmasını önleyemeyeceğini bildirdi*.[680]

Harbiye Nazırı Süleyman Şefik, Harekat-ı Milliyecileri kastederek *güvenliği bozanlara karşı mülki makamlarca istenecek yardımın hemen yapılmasını askeri birliklere emret*ti. Aynı gün, *Ordu Müfettişliklerinin lağvı hakkında Sadarete bir yazı göndermiş*tir.[681]

San Francisco Chronicle gazetesi, "Harbord Anadolu'da Çalışma Yürütecek" başlıklı haber neşretti. *Hükümet tarafından bölgeye gönderilen Harbord'un bölgedeki halkın istekleri doğrultusunda neyin mümkün olabileceğini, bölgede yaşanan kaosu azaltma ve katledilen yüzlerce insanın yaşamını kurtarma adına izlenecek muhtemel yöntemin araştırılacağı belirtiliyor*.[682]

The Boston Globe gazetesinin haberine göre *ABD'nin Türkiye'deki donanma kuvvetlerinin komutanı olan Amiral Bristol'un İzmir olaylarını araştırmada görevlendirildiği duyurulmuştur*.[683]

[679] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 122-124.
[680] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 198.
[681] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 140, dipnot 93.
[682] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 66-67.
[683] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 90.

Fotoğraf. William Thomas Ellis (findagrave.com)

15 Ağustos 1919. *15 Ağustos sabahı 9.00'da üç Türk Hanımı,* Louis Edgar Browne'yi *ziyarete gelmiştir*. *Bunlar, Halide Edip, küçük kız kardeşi ve Sivas'a giden tanınmış bir arkadaşı*dır. *Sabahın erken saatindeki bu ziyaretin sebebini, Halide Edip Hanım planda bir değişiklik olduğunu söyleyerek açıklamıştır*. *Yani, ikinci bir rehberden ve ikinci - belki ihtiyaç olacak- bir paroladan söz etmiştir*. *Böylece L.E. Browne'ın yola çıkışı da kararlaştırılandan bir gün sonra* [17 Ağustos'da] *olacak*tır.[684]

Harbiye Nazırı Süleyman Şefik, *15 Ağustos 1919 tarihli emri ile "Kolordu Kumandanları ile Kolordu Ahz-ı Asker" başkanlıklarının birbirleri ile şifreli muhaberede bulunamayacakları, ancak bunun, çok önemli işlerde Harbiye Nezareti'nin aracılığı ile mümkün olacağı* bildiriliyor. Bu babda, Louis Edgar Browne'nin belirttiğine göre *bu yasaktaki amaç "devrimci duyguları ve Hükümete karşı olan direnci kırmak içindi"*. Böylece *İstanbul Hükümeti ile Anadolu'daki Milliyetçiler arasındaki ilk çatlağın Kolordular arası şifreli yazışmalara engel konulması ile ortaya çıktığını* yazacaktır.[685]

The Washington Post gazetesi, avukat ve Kentucky'den Senato eski üyesi demokrat William Thomas Ellis imzalı makale neşretti. Ellies, *Amerika'nın manda talebini kabul etmesi durumunda sınırları Edirne'den Basra Körfezi'ne, Mısır'dan Rusya'ya kadar uzanan Osmanlı Devleti'nin tüm sorumluluğunu üstleneceği, söz konusu coğrafyanın büyük çıkar çatışmalarının ve kaosun merkezi olduğunu belirtti. Sadece Ermenistan'ın mandasını kabul etmenin de çok büyük bir hata olacağını, Amerikan halkının, Amerika dışında ne Osmanlı Devleti ne de başka bir ülkenin yönetilmesini istemediğini, sınırlarının kilometrelerce uzağında bir savaşın içinde olmanın kabul edilebilir bir yanı bulunmadığını da cümlelerine ekledi. Türkleri düşmanı olarak gören Ermeniler, Kürtler ve Suriyeli Hristiyanların olduğu bir bölgede Müslümanların koruyucusu olmanın yanlış olduğunu ve bu dağınık ve karmaşık ortamın içinde Amerika'nın neden bulunacağı sorusunu da sordu*.

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Osmanlı topraklarında durum çok karışıktır*. *Anadolu'da sadece Mustafa Kemal'in dehasına inanlar yeniden varoluş için ümidini korumakta*dır. *Anadolu'da oluşan milliyetçi hareket, Osmanlı Meclisi'nin toplanması için baskı yapmakta*dır. *Milliyetçiler İstanbul'da birçok kişinin sempatisini kazandı ama asıl beklentileri, Erzurum'da yapılan kongrenin sonunda Hükümet'in halkın taleplerini kabul etmesi*dir.[686]

Ağustos 1919 Ortalarına Doğru. ***Vahdet-i Milliye, Millî Ahrar ve belki diğer bazı fırka ve cemiyetler (fırak-ı muhtelife) Ağustos'un ortalarına doğru, Türk ve Kürtleri muhaceret ettirerek Doğu'da Ermenilere arazi verilmesini ve "Müzaheret" adiyle Amerikan mandasının kabul edilmesi üzerinde anlaşmışlar ve bunu Amerikan Tahkik Heyetine bildirmeyi kararlaştırmışlardı. Onlar Ermenilere toprak vermeyi, sırf Amerika'yı memnun ederek onun Türkiye mandasını üzerine almasını sağlamak için kabul etmişlerdi. Çünki Ermenilerin harpten önce de Doğu Anadolunun hiç bir yerinde çoğunlukta olmadıklarını Amerikalılar da biliyorlardı. Onların Sivas-Erzincan arasında yaşadığını tasavvur ettikleri kesif Ermeni nufusu da Ermenilere verilecek araziye nakledileceklerdi.***[687]

15/16 Ağustos 1919. *L.E. Browne, C.R. Crane ile olan görüşmesinden bir veya iki gün sonra* [İttihadçı, Sabataycı (ÖFA notu)] *Halide Edip ile görüşmek üzere evine gittiğinde Halide Edip Hanım, kendisine "Damat Ferit Kabinesi'nin halkı temsil etme yetkisinin kalmadığını ve Sivas'ta toplanacak Milli Kongre'nin baskısı ile Hükümet'in istifaya zorlanacağı ümidini ve inancını" belirtmiştir*. *Daha sonra da*

[684] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 124.
[685] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 140-141, dipnot 93.
[686] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 125.
[687] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 69.

ona Anadolu'ya yapacağı seyahat ile ilgili detaylı bilgileri ve Milli Kongre'ye takdim için güven belgesini, koyu renk elbise giymiş birinin kendisine getireceğini söylemiştir.[688]

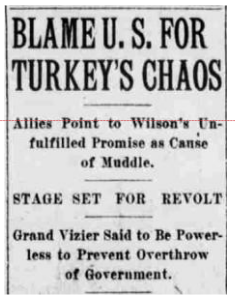
16 Ağustos 1919. ABD Dışişleri Bakanlığı, Amiral Bristol'a talimatname gönderdi:

> 16 ağustos'ta Amiral Bristol'a bir telgraf çekildi. Bunda şöyle deniliyordu: "Başkan, Türk yetkililerinin uyarılmasını istiyor. Kafkasya'da ve başka yerlerde Ermenilerin kıyıma uğramasını önleyecek acele ve etkili tedbirler almazlarsa, *on dört noktanın* Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerin oturduğu ve yerleşmiş bulunduğu parçalarında, Türk egemenliğinin korunmasıyle ilgili olarak verilmiş söz geri alınacak ve barış şartları bütünüyle değiştirilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun tam ve kesin dağılışına yol açacaktır." Bristol, Türklere, "eğer durumu denetleyemeyeceğinizi savunursanız ve eğer imparatorluğun herhangi bir bölgesi için egemenlik umar ve bu egemenliği de uygulayabilirseniz bu, yurttaşlarınız ve dindaşlarınız tarafından yapılacak zulmü önleme güç ve yeteneğine sahip olduğunuzu gösterecektir. Bu durumda, özürler kabul edilmeyecektir," diyordu.[689]

Louis Edgar Browne rapor kaleme aldı: *Amiral, en zor şartlarda bile US'in başarılı bir temsilcisi olmuştu ve buradaki Müttefikler içinden sıyrılarak, politikası ile Amerikan prestijini sürdürmeyi başarmıştı*. Bristol, fevkalade komiser olduktan sonra demiştir ki *Hiçbir dinin mensuplarını, diğerlerinden ayrı ve yakın tutmayacağız. Dürüstlük ve adalet yolundan ayrılmayacağız*.[690]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türklerin büyük çoğunluğu, Türkiye'nin mandasını güçlü bir Avrupa Devleti'nin alması durumunda hiçbir zaman bağımsız bir devlet olamayacağını düşünüyor. Bundan dolayı da ABD mandasının kendilerini tekrardan toparlayabilmeleri için fırsat yaratacağı fikrine inanıyorlar. Türkler, ABD okullarının devamını hatta Türk çiftçilerinin de eğitilmesini ve kamu hizmetlerinde ABD'li danışmanların da olmasını istiyor*.[691]

Türkiye'deki Karmaşanın Mesulü ABD - Müttefikler, Wilson'un yerine getirilmemiş vaadini karışıklığın sebebi ittihaz ediyorlar - Sahne, isyan için hazırlandı - Sadrazam'ın, hükümetin devrilmesini engellemek için güce malik olmadığı söyleniyor.[692]

BLAME U. S. FOR TURKEY'S CHAOS

Allies Point to Wilson's Unfulfilled Promise as Cause of Muddle.

STAGE SET FOR REVOLT

Grand Vizier Said to Be Powerless to Prevent Overthrow of Government.

Fotoğraf. The Sun, 16 August 1919

New York Tribune gazetesinin haberine göre *Avrupa, Türkiye'de yaşanmakta olan "kaosun" suçlusu olarak ABD'yi işaret etmeye başlamıştır. Zira Wilson'un Türkiye üzerindeki manda idaresine yönelik cevabının gecikmesi Müttefik kuvvetleri harekete geçmekten alıkoymuştur. "Jön Türk" hareketi yeniden güç kazanarak İttihat ve Terakki Partisi'ni diriltme ve İtilaf yanlısı mevcut hükümeti devirme tehdidi ortaya çıkmıştır. Üstelik Anadolu'da örgütlenmeye devam eden Mustafa Kemal, yakında Sivas'ta bir kongre daha toplamayı planlıyordu. Buna göre M. Kemal Paşa'nın programı şu altı maddede özetlenmişti: "Halifelik makamına saygı, Türkiye'nin bağımsızlığını tamamlamak, Anadolu'nun hiçbir bölgesini başka bir devlete özellikle de Ermenilere bırakmamak, Yabancı bir kontrole veya mandaya karşı durmak, Bağımsız dış politika, Azınlık haklarının güvence altına alınması." M. Kemal bu programın İtilaf Devletlerine karşı herhangi bir düşmanca niyet taşımadığını belirtirken Anadolu'nun parçalanmasına yönelik bir teşebbüse karşı ise savaşmaya kararlı olduğunun altını çiziyor*.[693]

Açıklamalı [ÖA5]: Tamamen iktibas et. Mühim detaylar var.

---

[688] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 121-122.
[689] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 181.
[690] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 91.
[691] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 105.
[692] The Sun, 16 August 1919, p. 1.
[693] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 95.

Chicago Daily News gazetesi yazıyor. *Türkiye'deki, Yahudi azınlığın dahi, -dini güvence dışında- Osmanlı İmparatorluğu için, ABD mandasına eğilimli olduğu vurgulanıyordu: "Wilson Prensipleri'nin 12. maddesine bağlı olarak, Osmanlı İsraillileri milli azınlık olarak korunmayı ve tanınmayı dini etnik ve milli dil hakları ile birlikte talep ederler" deniliyor ve "Yahudilerin genel eğiliminin Türklere karşı sempati ve Osmanlı İmparatorluğu içinde bir Amerikan mandası" olduğunu belirtiyor*.[694]

Chicago Daily News, Paul Scott Mowrer'in Paris mahreçli haberini neşretti: *Şunu en yetkinliğimle bildirebilirim ki, eğer Birleşik Devletler Türkiye mandasını almaz ise, bu önemli sorumluluk ya Fransa'ya ya da İngiltere'ye geçecek*.[695]

İspanyol *El Dia* gazetesi "Ermeni Sorunu Araştırma Komisyonu" başlıklı haber neşretti. *Ermeni sorunuyla ilgili araştırma yapmakla görevlendirilen komisyonun çalışmalarını tamamladığı ve farklı politik ve dini gruplardan Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nun kıyısında bir Ermenistan yaratılmasını protesto ettikleri bildiril*iyor. *Ayrıca, Amerikan Komisyonu'nun İzmir ve Edirne'ye giderek, halkın manda yönetimiyle ilgili arzularını öğreneceği inancının yayıldığı ve bu araştırmanın da 15 gün sürmesinin beklendiği ifade edil*iyor.[696]

17 Ağustos 1919. ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiserliğinden ABD Hariciye Nezaretine telgraf keşide edildi. *İki Amerikalı gazetecinin Sivas'taki konferansa katılacakları belirtildikten sonra, İngiliz "Morning Post" gazetesinin yorumundan bahis ile bütün Osmanlı İmparatorluğu üzerinde İstanbul'dan, İran Körfezi'ne kadar İngiliz mandasının kabul edileceğinden bahis ile Amerikan manda komisyonunun da Paris'e hareket edeceğinin yazıldığı vurgulanıyor*.[697]

Britanya'nın Washington Büyükelçisi Lindsay, Britanya Hariciye Nâzırı Lord Curzon'a cevabî telgraf keşide eyledi:

> Genel izlenime bakılırsa bunun [ABD'nin Türkiye'de manda alma şanlarının] kabul edileceği son derecede kuşkuludur. Şimdiye kadar Devlet Başkanı herhangibir demeç vermiş değildir, manda sorununu tamamiyle Kongre'ye bırakması beklenebilir.
>
> [ABD] Dışişleri Bakanı, mandaya kesinlikle karşıdır. Basında, dışardan yeterli bilgi sağlamış olmakla birlikte, bu konuda bir tutum takınılmamıştır. Gerçekte Kongre ve kamuoyu belli bir kanıya varmamışsa da, bunun aleyhte olacağını beklemekteyim.
>
> Şimdiye kadar manda yanlısı olanlar, bâzı önemsiz ticaret çıkarları sâhipleri ile misyonerlerdir.
>
> Bunların durumu değiştirecek güçte olduklarını sanmıyorum.[698]

Nitekim *Paris Barış Konferansı'ndaki ABD Temsilcisi Polk da, manda işini "eşek arısı yuvası"na çomak sokmaya benzetir*.[699]

Karakol Cemiyeti rüesasından İttihadçı emekli Miralay Kara Vasıf (Karakol), İtilâf Devletlerini Anadolu'dan çıkarmak saikasıyla Amerikan güdümünü, 20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuad (Cebesoy) vasıtasıyla şifreli telgrafla Mustafa Kemal'e teklif ediyor:

> Nihâyet Amerika tahkik hey'etinden iki kişiyi Sivas'a gönderip milletin arzusunu öğrenmeğe iknâ' ettik. Bunları kabul ederseniz yollamak üzere gayet müsta'cel iş'ârınıza şiddetle müntazırız. İlâveten böyle bir mülâkatın her

[694] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 163-164.
[695] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 168.
[696] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 297-298.
[697] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 125.
[698] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 324. İktibasdaki köşeli parantezler "[]" içi ifadeler tarafımıza aiddir.
[699] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 324.

> suretle mûcib-i menfaat olacağı buraca mülâhaza edilmektedir efendim.[700] Yardım için Amerika'yı isteyecek olursa ve bunu Doğu İlleri Kongresi, Ulusal Kongre, bir istek gibi telle hükümetimize bildirirse, Wilson için, Amerikan Kongresine karşı güzel bir dayanak olacağından, İstanbul'daki aydınların çoğu bu düşüncede yanadırlar ve böyle bir şey hazırlıyorlar. ... Böyle olursa, Amerika'nın güdümünden yararlanarak öbür alçakları çıkarabiliriz; sonra yalnızca Amerikalılarla karşılaşabiliriz ve onlarla uğraşmak da kolay olur... Eğer Mustafa Kemal Paşa buraya genel bir buyruk vermezse ve kendisi de ivedilikle oradan Amerika ile, İngilizlerle ve öbür devletlerle ilişki kurmazsa elbette burada da çalışmalar ilerleyecektir..."[701]

Louis Edgar Browne, zahiren *Chicago Daily News* muhabiri fakat hakikatte Crane'nin hususî temsilcisi sıfatıyla[702] İstanbul'dan Sivas'a doğru yola çıktı.[703] Browne: *Sabah Galata Köprüsü'nden ayrıldım. Vapur kalabalıktı ve yolcular arasında Derince'ye giden üç Amerikan yardım işçisini de buldum*.[704]

Browne: *Haydarpaşa'da ayakta duran bir İngiliz askeri vardı. Kendi kendime "İşte seyahatimin ilk engeli" dedim. Biletim açıkça düzgün değildi, bu yüzden Türk görevli bir şey demek istedi, fakat bu İngiliz askeri, görevliye döndü ve "bırak gitsin yabancı olduğunu anlamıyor musun?" dedi*.[705] *Browne, İngiliz askerlerinin kontrolünden geçerek Haydarpaşa'dan trene binmişti, ancak kendisine yapılan bir diğer uyarı da Eskişehir'deki İngiliz kontrol subaylarının gideceği yeri anlamaları halinde, onu yolundan alıkoyabilecekleri idi, çünkü bu sıralarda İngiliz ve Amerikan manda mücadelesi iyice kızışmıştı*.[706] Browne:

> Haydarpaşa'dan beş saat sonra ve şifreyi söyleme ve karşılığını alma, rehberleri kaçırma endişesi ve bunun gibi şeyler beni sıkıntıya soktu, ama Amerikalı arkadaşlarla birlikte olduğum için mutluydum. Her bir yolcuya şüphe ile özellikle o anda benim Sivas'a gitmemi engelleyecek olan bir eşkıyaya veya katile, yıkanmamış palas pandıras giymiş hamallara dahi baktım.
>
> Benim ve diğer Amerikalıların biletleri birinci sınıftı. Birinci sınıf kompartımanı gerçekten iyice kontrol ettik. Kompartımanın ek yerlerinde küçük yaratıklar olduğunu ve gizlenmiş böcekler olduğunu fark ettik ki, bu medeni insanı tedirgin ediyordu. Bunlardan milyonlarca vardı. Bagajlarımızla üçüncü sınıf yere gittik ve uzun bir tartışmadan sonra Türk, Rum ve Ermeni grubunu dışarı çıkarmayı başardık. Üçüncü sınıf kompartırmanlarda hiç koltuk yok. Bunun sonucu olarak da "Doğu'nun küçük hayvanlarına" saklanacak yer yok. Bu kompartımanda İngiliz sağlık servisi tarafından imzalanan ve buranın enfeksiyondan arındırıldığına dair bir poster vardı. Kuşkusuz ki, enfeksiyondan arındırılmıştı, fakat kompartımandan dışarı çıkardığımız insanlar bu sefer de Anadolu'nun pirelerini bırakmışlardı. Anadolu'da yaşayan birisi, Anadolu piresinin ne kadar dayanıklı olduğunu bilir. Derince'de Niles* trenden indi. Alman personeli daha önceleri burada konuçlandırılmıştı. Geniş hangarlar şimdi ACRNE tarafından kullanılıyor. İzmit Körfezi harika bir liman ve Haydarpaşa yerine kullanılır ise, demiryolu 50 mil [*takriben 80 km (ÖFA notu)*] daha kısa olacak. Goben, körfezin başında demir atmış. Üzerinde Türk bayrağı dalgalanıyor. Geminin batmaması için her gün 10 saat pompalarını çalıştırmak zorundalar.[707]

Haydarpaşa'dan ayrıldıktan bir saat sonra birisi Çerkezlerin milli kıyafetleri içinde tabancalı ve hançerli, diğeri sivil kıyafetler içinde iki adamın geldiğini ve bu iki şahsın L.E. Browne'a yaklaşarak, kırık

---

700 Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1960, s. 121; Aktaran: Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1978, c. 2, s. 90, dipnot 101.

701 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 126.

702 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 124.

703 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 546.

704 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 125, dipnot 36. Browne'nin biri kadın üç ABD'liyle "tesadüfen" bir araya gelmiş olması ilginçtir (Bilgen, 2004, s. 125).

705 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 124, dipnot 34.

706 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 124.

* Baltimorlu Emory N. Niles, "Erzurum, Van, Bitlis ve Trabzon'u kapsayan gezisinden yeni dönmüştü ve de söylediğine göre 19 Ağustos 1919'da Amerika'ya geri dönecekti." (Bilgen, 2004, s. 125-126).

707 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 125-126, dipnot 36.

kurşunkalemi ve testere ağzı biçiminde kesilmiş kâğıt parçasını gösterince, o da bunun kendisindeki parolanın parçası olduğunu anlamıştı. Browne: *…Bu sırada üç Amerikalı, bize merakla ve belli belirsiz bakıyorlardı. Çerkez kıyafetinden etkilendiği belli olan E.H. Niles adlı genç Amerikalı, yerinde bir eski Amerikan özdeyişi ile "bu sinema malzemelerini nereden buldun" dedi.* Browne'ye *Çerkez kıyafetli rehber Osman Bey* [Kara Vasıf (Karakol), "Cengiz" ismini de ikinci takma ad olarak kullanmakta] refakat etmektedir. Browne:

> …Rehberim kompartımandan dışarı çıkmamı elle işaret etti. Fransızca olarak kendisi ile beraber, bir arkadaşını getirdiğini söyledi, çünkü Sivas Kongresi'ne kurye olarak giden son adamı öldürülmüştü. Sivas'a kadar bana rehberliğine ilaveten, aynı zamanda Konstantinopol'daki karargâhtan, Mustafa Kemal'e, Milliyetçilerin habercisi olduğunu söyledi. Ardından, hemen hayret edecek bir şekilde irkildi ve "Şüphesiz tabancan var" dedi. Ona silahımın olmadığını söyledim ve bana İzmit'e geçtiğimizde demiryolu görevlisinden bir tabanca alacağını söyledi. O gün akşamleyin saat dört civarlarında Çerkez rehberim, arkadaşlarıma ve bana aç olup olmadığımızı sordu, olumlu cevabım karşısında bagaj vagonuna doğru kayboldu. Birkaç dakika sonra, mükemmel bir öğle yemeği için seçilmiş yumurtalar, harika pastalar, et ve diğer şeylerle dolu bir sepet ile döndü. İki şişe şampanya vardı. Ne o ne de arkadaşı alkole el sürmedi. İçkiye el sürmemenin Türkler arasında genel bir kural olduğunu anladım.[708]

ABD matbuatından *The Washington Post* ve *The Sun* nam gazetelerde *Enver ve Talat Paşa gibi isimlerin Anadolu'daki milliyetçilerle doğrudan temas halinde olduğu*, *Enver Paşa'nın Kafkaslardaki Pantürkist çizgideki faaliyetleri ve Ruslarla olan yakın temasının Anadolu'daki Milli Hareket adına yapıldığı, M. Kemal ve Rauf Bey'in imparatorluğu kurtarma adına Bolşeviklerle ilişki kurmaya çalıştığı* bildiriliyor.[709]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Türk topraklarında hedeflenen barış koşullarında, İtilaf Devletleri'nin yapıcı ya da kısıtlayıcı her eyleminin kararsızlık ve çelişki içinde olmasından dolayı, İtilaf kuvvetlerinin askeri ve sivil otoritesi alay konusu oldu. Bu durum Genç Türklere, İtilaf Devletleri'nden istekte bulunmaları ve direniş göstermeleri için cesaret verdi. Türkler, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde bir araya geldiler ve donanma kahramanı olarak tanınan Rauf Bey da bu grubun içinde*dir. *Anadolu'da özellikle Erzurum, Trabzon, Konya ve Sivas gibi merkezlerde komiteler oluşturup, toplantılar yaparak, İtilaf Devletleri'ne karşı organize olmayı hedeflediler*.[710]

18 Ağustos 1919. Harbiye Nazırı Süleyman Şefik, *Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu Müfettişliklerinin lağvedildiğine dair 16 Ağustos 1919 tarihli İrade-i Seniyye'yi 18 Ağustos'ta ilgililere duyurmuştur*.[711]

*L.E. Browne, 18 Ağustos gecesi 01.30'da Eskişehir'e vardıklarında kompartımanlarını dolduran Türk askerlerinin, iki veya üçünün düğmelerinde yeşil şeritlerin olduğunu fark etmişti*r. *Osman Bey* [Kara Vasıf] *onlardan birine bir şeyler fısıldayınca, derhal askeri bir selamla koşuşturmuşlar ve L.E. Browne'ı Ankara'ya gideceği vagona yerleştirmişlerdi*r. *Bu defa, hiç de öncekine benzemeyen bu vagon yeni olup, kompartımanı da gerçek anlamda birinci sınıf*tır. Browne: *Bagajımız oradaydı ve yataklar hazırlanmıştı. Osman "yatsan ve biraz uyusan iyi olur, fakat ben elbiselerimi çıkartmayacağım, çünkü bildirildiğine göre şehir dışında bazı eşkıyalar var ve treni durdurma girişiminde bulunabilirler" dedi. Uzandım, fakat oldukça heyecanlıydım ve uyuyamayacak kadar tedirgindim. Bu yüzden seyahat, olabileceği kadar tatsız ve ilgi çekici değildi. Konstantinopol'de Halide Edip Hanım'ın verdiği bilgiler, benim daha dikkatli çalışmamı gerektirmişti. Son derece memnun olmama rağmen, heyecan verici herhangi bir şeyin olmamasından da halihazırda biraz hayal kırıklığına uğramıştım*.[712]

---

[708] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 126-127, dipnot 38-40.
[709] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 151.
[710] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 125.
[711] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 140, dipnot 93.
[712] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 127, dipnot 43.

*L.E. Browne, bundan sonra bir Türk generali ile üç Türk Albayının kendisini ziyaret ettiğini, isimlerini açıklamadan belirtiyor ve İstanbul'dan uyarılmış oldukları anlaşılan bu subaylar, bir Amerikalı'nın Anadolu'ya seyahat etmesinden oldukça memnun kaldıklarını ifade etmişlerdi*r. *L.E. Browne'a bakılırsa, bu subaylar, Damat Ferit Paşa Kabinesi'ne karşı olduklarını gizlemedikleri gibi, Sultan'ın da bu kabineyi görevden almadığı sürece tahtının güvenliğini dahi sağlayamayacağını vurgulamışlardı*r. *Bu subayların söylediklerine göre, İzmir'i kurtarmak için, bütün Anadolu harekete geçmişti ve yılbaşına kadar da yüz bin gönüllünün orduya katılması bekleniyor*.[713]

19 Ağustos 1919. Louis Edgar Browne, 12 saat süren tren yolculuğunun ardından, öğleden sonra Ankara'ya muvasalat etti. *İstasyonda bir miktar İngiliz askerinin olduğunu görmüştü*r. *Gerçekte ise, şehrin, Ali Fuat Paşa'nın kumandasındaki Yirminci Kolordu'nun kontrolünde olduğunu gözlemle*miştir. *Trenin istasyona yaklaşmadan durduğunu ve dört İngiliz askerinin trene binerek baştan başa kontrol ettiğini, güya silah aradıklarını, aslında bu kontrolün sadece bir formaliteden ibaret olduğunu ve kimsenin üstünün aranmadığını vurgulamaktadır*. Browne: *İngiliz askerlerin silah aramlarında böyle ihmalkâr olduklarını yeni anladım. Bir hafta önce bir Türk subayının üzerinde bir tabanca bulmuşlar ve İngiliz gardiyanlar silahı bırakmasını istediklerinde subay reddetmişti. Takiben çıkan olayda, kaba davranan İngiliz askeri vurularak öldürüldü. Bu arama bir gösterişti, çünkü şehirde sorgulanmaksızın veya izinsiz her türlü mühimmatıyla birlikte tabanca, otomatik silah alabileceğini iki düzine dükkân var. Ankara'da, İngiliz birlikleri silah olup olmadığını anlamak için trende arama yaptılar. Arkadaşlarımı aradılar ve bana geldiklerinde ne istediklerini sordum. Asker "silah" dedi ve ben "yok" diye cevap verdim ve beni aramadı. Nazikçe gülümsedi ve "sağa" devam et dedi. Arama o ana kadar gördüğüm en ciddiyetsiz aramaydı*.[714] Browne:

> İstasyon peronunda İngiliz bir subay ile bir konuşma yaptım.
>
> "Sanırım Amerikalısınız" dedi. "Biliyorsun, Allah'ın memleketine saygı duyarak, dünyanın bu bölgesinde mandayı kabul edeceğinizden ve bunda başarılı olacağınızdan kuşkuluyum. Dünyada doğru işi yapacak tek bir halk var. Onun da kim olduğunu biliyorsun."
>
> "İngilizler, sanırım" diye cevap verdim.
>
> "Biliyorsun, çok geniş deneyimimiz var ve Asya halklarına aşinayız. Bu bizim için küçük işler, o kadar önemli değil. Bu işleri yapmaya hazır adamlarımız var. Bu insanlar yılların deneyimine sahip eğitilmiş insanlardır. Bir subayı üç ay içerisinde eğitemezsiniz. Ordunuzu kurma işine giriştiğinizde bunu anlarsınız. Hiç kimse Asya halklarını yönetecek bir kişiyi 15 yıldan daha az bir sürede eğitemez ve daha önce Doğu'da yöneticilerin olan atalarının desteği olmadığı sürece, bu yöneticinin çok az değeri vardır. Neticede, bütün zorlukları ve Doğu Halklarının bilinçaltındakileri ancak onlar bilebilir…"
>
> "Bu İngiliz Güney Afrika Savaşı'nda hizmet görmüştü. İspanyollarla Amerika'ya karşı savaşmakla övünüyordu. Oldukça iyi bilinen bir İngiliz maceracı tipiydi ve bayraklarında da yer alan fanatik güvenden destek alıyordu. Amerika'nın, Türkiye'nin mandacılığını alması ile ilgili görüşleri, bana en iyi şekilde hizmet etmesini engellemedi. Bana, bir yatak bulabileceğini ve yeterince erken kararımı kendisine bildirirsem, çorbanın içine fazladan birkaç parça et atmasını aşçıya söyleyeceğini belirtti. Bu tip bir İngilizi sınayın!"[715]

Sonra, Kara Vasıf, iki Türk subay ve 25 er perona gelesiye kadar iki İngiliz subayı, Browne'yi *misafir etmek bahanesi ile alıkoymak istemişlerdi*r. Browne: *…İyi viskilerinin ve bit ve pireden arınmış yataklarının olduğunu söylediler. Bu iki şeyi Anadolu'da bulmak çok zordu. Benimle politik konularda tartışmaya çalıştılar. Manda konusunda ne düşündüğümü sordular ve en son haberleri öğrenmek*

[713] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 127.
[714] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 128-129, dipnot 48.
[715] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 130-131, dipnot 54.

istediler. Onlara herkesin bildiklerini söyledim ve bazı İstanbul gazetelerini verdim. Browne, Ankara'nın en iyi oteline yerleştirilecek.[716]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İngiltere, Türkiye ile yapılacak olan barış antlaşmasının gecikmesinden dolayı ABD'yi suçladı. ABD'nin Türk hâkimiyeti altındaki insanların korumasını üstlenip üstlenmeyeceği ve Türkiye mandası ile ilgili konuda kararsız davrandığını açıkladı*.[717]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Ermenistan Cumhuriyeti Geçici Başbakanı Sikhatissian, Türkler ve Kürtlerin saldırıları nedeni ile Amerika'ya kendilerine yardım etmesi için çağrı yaptı, özellikle de bu konuda Amerika'nın, Fransa'ya ısrarcı olmasını istedi, en kısa sürede askeri yardım ve cephane sağlanamadığı takdirde çok zor ve telafisi mümkün olmayan bir durumun içinde olacaklarını söyledi*.[718]

19 Ağustos gecesi, saat 21.30 civarında Ali Fuat Paşa ile görüşmek üzere, büyük bir gizlilik içinde, şehrin birkaç mil dışındaki Paşa'nın karargâhına götürüldüklerini belirten L.E. Browne, Ali Fuat Paşa'nın ve yanındakilerin, Cengiz ve kendisini "oldukça samimi" karşıladıklarını ve "çok özel bir şekilde ağırladıklarını" kaydetmektedir. Browne: *General Ali Fuat yaklaşık 38 yaşlarında genç birisi. Kendisi şimdiye kadar gördüğüm hoş bir Türk*[*]*. Kahverengi saçlı, çok güzel yapılı ve Fransızcayı çok mükemmel konuşuyor. Personelin çoğu da Fransızca konuşuyor*. Ali Fuat ise yıllar sonra kaleme alacağı hatıratında, Browne'yi ve ziyaretini sıradan hatta önemsiz bir vaka göstermeye çalışacaktır. *L.E. Browne'a göre, Ali Fuat Paşa, Milli Hareket'in istekleri ile ilgili olarak şunları söylemişti*r:

> Sultanımız ile bir anlaşmazlığımız yok. Mümkün olur ise, Saltanat kalmalı ve biz ona karşı en az güvensizliği duymak istiyoruz, fakat Anadolu içlerindeki askerlerin hemen hemen hepsi Milli Hareket'i destekliyor. Bu hareket Yunanlıların İzmir'den çıkarılması amacını güdüyor. İstanbul Hükümeti hiçbir şekilde Türk Milleti'ni temsil edemez. O süt ve su kabinesi (sulanmış bir kabine) macundan daha yumuşak ve Müttefik isteklerine göre, değişik kalıplara giriyor. Biz Türkler buna tahammül edemeyiz. Bir ay içerisinde kabinenin çökeceğine inanıyoruz, fakat çökmez ise de sonuçlardan biz sorumlu olamayız. Biz Türkler, milletini yüksek ücret verene satan üyelerin bulunduğu bir hükümetin varlığına izin vermeyeceğiz. Devrim gerekebilir. Anadolu'daki birlikler bizi izleyecekler ve İstanbul'daki birliklerin de bize katılacaklarına inanıyoruz. Aksi takdirde iç savaş durumu ile yüz yüze geliriz. Sultanımızı korumayı arzu ediyoruz, fakat memleketinin sesini dinlemesini de bütün arzumuzla diliyoruz.[719]

*L.E. Browne'a göre, Ali Fuat Paşa, İngilizlere ilişkin şunları söylemişti*r:

> İngilizler, Türkiye'yi sağıyor. Bizim parçalanmamızı ve birbirimize düşmemizi istiyorlar. Böylece, kendimizi tüketeceğiz ve sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun kemiklerini çok daha kolay toplayacaklar… kontrol subayı olarak, İzmir'i bizden koparmak isteyenlerden iki kişi Ankara'da. Bunlar masum İngiliz değiller, Lavantenler. Bir taraftan, bize karşı hakaret edici davranışta bulunurken, diğer taraftan ticaretle uğraşıyorlar. Propaganda amacıyla Türk-İngiliz Birliği kurmuşlar, fakat bu boş bir iştir. Ayrıca, Ankara yünü almak için ticari bir şirket kurmuşlar ve sermayesi 200 000 Türk Lirası, şimdi bu yünü ihraç etmek ve sahillerden malzeme ithal etmek amacıyla demiryollarındaki İngiliz kontrolünü kullanıyorlar. Bunlar Türklere karşılar ve İzmir'deki yerli Rumlarla evlilikler yapmışlar. Burada maddi durumu iyi olmayan bir Fransız subayı var. Hiç parası yok ve İstanbul'daki bürosu da hiç para göndermiyor. Yirmici Bölük [*Kolordu (ÖFA notu)*] Karargâhı ona bir araç ve şehirde bir bina tahsis etti. Türklerin hassasiyet gösterdiği konular ile ilgili bilgileri topluyor ve dosyalıyor. Bu

[716] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 129-130, dipnot 51.
[717] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 120.
[718] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 169.
[*] İttihadçı Ali Fuat, ırken gayr-ı Türk idi. Esbak Meclis-i Mebusan Berat mebusu, Arnavudluk'un Viyana sefiri, Avlonyalı Mustafapaşazade Süreyya'nın belirttiğine göre; (Ali Fuat'ın dedesi) Müşir Mehmet Ali Paşa (Karl Detroit), "Berlinli bir Yahudi dönmesi" idi: Abdülhamit Kırmızı, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*, 2009, s. 100. Hristodulu'nun belirttiğine göre Ali Fuat'ın pederi İsmail Fazıl Paşa, "dönme" idi: Hristos K. Hristodulu, *Mustafa Kemal ve Selanik Yaşamı*, 2008, s. 123.
[719] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 132-134. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

> iki İngiliz kontrol subayının skandal dolu ilişkilerini de ayrıntıları ile biliyor, ancak bu Fransıza da güvenmemiz mümkün değil, çünkü Fransızların da en az İngilizler kadar, Türkiye'nin parçalanmasını arzu ettiklerinin farkındayız.[720]

Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin (Köseoğlu), Browne hakkında sadece şu ifadeleri hatıratına yazacaktır: *İstanbul'dan Mister Brown isminde Amerikalı genç bir gazeteci Miralay Vasıf Bey (Kara Vasıf) ile gelerek kolorduya misafir edildikleri gibi Tokat'ta da Bekir Sami Bey İstanbul'dan Ferik İsmail Fazıl Paşa, "Memleket" gazetesi sahib-i muharririnden İsmail Hami Bey (Danişment) vesair zevat peyderpey gelmiş bulunuyordu*.[721]

20 Ağustos 1919. Paris Sulh Konferansı ABD murahhas heyeti reisi Polk, başkan yardımcısı Albay House'a telgraf gönderdi: *Trakya konusunda bir yığın mücadelenin ardından tam da bir uzlanma sağlanmış gibiyken, Washington bize hiçbir uzlaşmayı dinlemeyeceğini ve doğu ile batı Trakya'yı Uluslararası Devlet sınırları içinde görmek istediğini iletti. Böyle bir şey söz konusu bile olamaz. Çünkü İstanbul mandasına kimin sahip olacağı bilinmediği sürece, ne İngiltere ne de Fransa, bir diğeri için Ege kıyısındaki topraklara sahip olma fırsatı yaratmak istemiyorlar. Washington'a da bir telgraf gönderdim ve şu anda acaba "azarlanacak mıyım" yoksa Bulgar antlaşmasını bağlayabilecek miyiz, diye merakla bekliyorum*.[722]

Heyet-i Temsiliye reisi Mustafa Kemal, Sivas Valisi Reşid'e şifreli telgraf gönderdi. *"Özgürlük ve bağımsızlık" mücadelelerine önderlik eden Fransız kamuoyunun, Türk ulusal akımına karşı düşmanca davranmasının ihtimal dışı olduğuna dair Sivas valisini temin ediyor; Erzurum Bildirisinin yayınlanmasından sonra, İngiltere de dahil, İtilâf devletlerinin, ulusal akımı "doğal" olarak nitelemeye başladıklarını; öte yandan, Amerikalıların Türk kamuoyunun görüşünü öğrenmek için Sivas Kongresinin alacağı kararları beklediklerini, hattâ bu amaçla Türk ulusunun temsilcileriyle doğrudan doğruya temas edecek iki siyasî memuru Sivas'a göndermek kararını aldıklarını bildiriyor*.[723]

Mustafa Kemal'e İstanbul'dan bildiriliyor: *Ermenice gazeteler General Pershing'in Erkân-ı Harbiye Reisi bulunan General Harbord'un Ermenistan'a müteveccihen Brest'den hareket eyleyeceğini yazıyor. Amerika Muâvenet Heyeti bu babda âtideki malûmatı yazıyor. General Harbord, Reisi Wilson tarafından Ermenistan'daki vâridâtı tedkik ederek mufassal bir rapor vermek üzere memur edilmiştir. Mumaileyhin refakatinde bir torpido filosu bulunduğu halde Amerika sefinesiyle şehrimize gelecektir. Maiyetinde zabitan ve erbab-ı ihtisasdan mürekkep bir heyet bulunacaktır*.[724]

Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'dan Erzurum'daki 15'inci Kolordu Kumandanlığına telgraf:

> Nuh Bey'e verilecekdir.
>
> 1- Tekmîl kolordu mıntıkasındaki telgrafhâneler işgâl-i askerî altına alınarak şifre muhâberâtına başlanmışdır.
>
> 2- Garbdan gelecek murahhasların kısm-ı a'zamı Ankara'dan Sivas'a hareket etdiler. Vaz'iyyet-i hâriciye ve dâhiliyemiz serî'an Millî Kongre'nin küşâdını îcâb ettirmekde ve zât-ı âlîleriyle arkadaşlarınızın serî'an Sivas'a hareketleri lâzımdır.

[720] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 134-135.
[721] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 151.
[722] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 119.
[723] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 119.
[724] Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 74.

> 3- İstanbul'daki Amerika Hey'eti nâmına Bahriyeli Mister Browne buraya geldi. Üç gün sonra Sivas'a otomobil ile göndereceğim. Türk muhibbî olub usûl-i umûmiye hakkında ma'lûmât vermekdedir. Sizlerle görüşecekdir. Her tarafda misâfirimiz olarak hüsn-i kabûl edilmesi Dersaâdet'den ricâ olunur.
>
> 4- İngilizler sizi meyyiten veyâ hayyen derdest ve Rauf Bey'i de siyâseten elde etmek için Dersaâdet'den (kodlama) üzerinden oralara (kodlama) adamlar gönderdiği Dersaâdet'den bildiriliyor. Bu husûstaki tafsilât ayrıca bildirilecekdir.[725]

Amasya cuntası mensubu Miralay Refet (Bele), *at sırtında 25 günlük bir denetleme gezisinden sonra 20 Ağustos 1919 akşamı Ankara'ya* muvasalat etti.[726]

21 Ağustos 1919. İstanbul'daki ABD Komiseri Bie Ravndal, ABD Dışişleri Bakanlığına telgraf gönderdi: *İngilizlerin, Kemal'i destekleyecekleri bildiriliyor. Çünkü İstanbul Hükümeti yetersiz olduğu gibi savaş bırakışmasından beri Mustafa Kemal'in tutumu, Türkiye'de politik bir güç olma yolunda ilk işareti de vermiştir. İngilizler, İstanbul Hükümeti'nden bıkmış durumdadır; Kemal ile ilişki kurma peşindedir. Kemal'in yirmi bin kişilik bir ordusu ve geniş bir sivil gücü vardır*.[727]

King-Crain Heyeti, Paris'e muvasalat etmek üzere İstanbul'dan ayrıldı.[728] King-Crain Komisyonuna göre *Sivas Kongresinin bir Amerikan güdümü istemesi bekleniyor*.[729]

> King-Crane Heyeti, Paris'e dönüşünde yaptığı açıklamada, halkın büyük çoğunluğunun Suriye'yle Filistin'in ayrılmasına ve bölgenin Siyonist Yahudi toprağı haline gelmesine karşı olduğunu belirtti. Heyet ayrıca, Lübnan'da yoğunlaşan Hıristiyan nüfusun dışında yöre halkının ağırlıklı olarak Birleşik Devletler mandası ya da ikinci seçenek olarak İngiliz mandasını tercih ettiğini söyledi. Aynı çoğunluk, ne kadar küçük olursa olsun Fransız denetiminin hiçbir türünü istemediğini de ısrarla söylüyordu.[730]

ABD Başkanı Woodrow Wilson, Bâb-ı Âlî'ye teslim edilmesi üzere İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliğine nota gönderdi. *İstanbul yönetiminin güçsüzlüğüne rağmen, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, Kafkasya ve diğer ülkelerdeki Ermenilerin katledilmelerini önleyici etkin tedbir en kısa zamanda alınmazsa, Wilson prensiplerinde belirtilen ve Osmanlı imparatorluğunun Türk toprakları üzerinde Türk egemenliğinin sürmesini sağlamayı öngören 12. prensibin kaldırılarak, barış koşullarının tamamen değiştirilmesi ve Osmanlı imparatorluğunun kesinlikle ortadan silinmesi ihtimali olduğu yolunda uyarıda bulunuyor*.[731] *Osmanlı hükümetinin bu gibi olayları önleyemediği biçiminde bir özrünün de kabul edilmeyeceği* ihtar ediliyor.[732]

Sadrazam Damad Ferid Paşa, Woodrow Wilson'un notasına cevabî nota tevdi etti. *Hükûmetin çok küçük askerî güce sahip olduğunu, daha çok kuvvet bulundurmasına İtilâf devletlerince izin verilmediğine göre, düzeni yeniden kurmanın güç olduğunu bildiriyor, daha çok sayıda asker bulundurmak ve*

---

[725] Yavuz Selim Kıran. (2019). (Ed.). *100. Yılında 1919: Arşivimizden Belgeler* (s. 55). Ankara: Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı. "Nuh Bey", Mustafa Kemal'in kod adı idi.

[726] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 136.

[727] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 184. Milliyet Yayınları yine ilmî açıdan nakisalı bir iş yapmıştır. Şöyle ki, Bristol'un 21 Ağustos 1919 tarihinde göndermiş olduğu mezkûr telgrafın künye bilgisi *United States Policy and the Partition of Turkey*de (1965) dipnot gösterilmek suretiyle açıkça yazılmışken (p. 186), *Türkiye'nin Paylaşılması*nda künye bilgisi çıkartılmış. Yani, İngilizce aslını okumayan kişi, mezkûr telgrafın tarihini bilemeyecektir.

[728] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537.

[729] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 125.

[730] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 103. "Yüksek Konsey'in asla değerlendirmeye almadığı rapor, 1922 yılı Aralık ayın a kadar da kamuoyuna açıklanmadı."

[731] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 114.

[732] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 519.

İzmir'deki Yunan işgalini sona erdirmek için gereken yardımı yapmasını Başkan Wilson'dan rica ediyor.[733]

Wilson'un blöfü üzerine Sadrazam *çok telaşlandı.* İngiliz Fevkalâde Komiseri Vekili Kontramiral Richard Webb'i ziyaret etti. *Hükümetin İzmir'in işgali yüzünden ortaya çıkan olaylar karşısında elinden geleni yaptığını, fakat bu bildirinin sanki tam Hıristiyanları karışıklık çıkartarak Müslüman çoğunluğa egemen olmaya kışkırtacak biçimde kaleme alındığından yakın*ıyor. *Sadrazam, dahilde bir yatıştırma gezisine çıkmayı düşündüğünü söylediyse de, Webb bunu pek uygun bulmadı. Paşa ve Webb, Mustafa Kemal hareketiyle bir uzlaşma yapılabileceği konusunda biraz iyimser*ler. Sadrazam, *askeri bir yerden bir yere göndermesine bile izin verilmedikten sonra, çıkacak olaylardan nasıl sorumlu tutulabileceğini anlayamadığını* söylüyor. *Herhalde bazı tutuklamalar yapıp Hıristiyanlarıa güven vermek üzere bir seferi heyet göndermek gerektiği konusunda ısrar ettiyse de, mali sıkıntıdan da şikâyet etti*.[734] Sadrazam *Hükûmetinin kırım hareketlerini ve huzursuzluğu önlemek için elinden geleni yaptığını, gerginlik olan bölgelere asker göndermesine izin verilmediğine göre, sorumlu tutulamıyacağını, bununla birlikte, ülkeyi yatıştırmak göreviyle Anadolu'ya gitmeye hazır olduğunu bildirmişse de, Amiral Webb, olayları başkentten denetlemesinin daha iyi olacağı görüşünü savunuyor. Damat Ferit, hâlâ, Mustafa Kemal'in hükûmete barışçı yollarla boyun eğmeye ikna edileceğine inanıyor; Amiral Webb ise, M. Kemal'in yaratmış olduğu durumun Ağustos sonlarında "daha az tehlikeli" olduğu görüşünü Dışişleri Bakanlığına duyuruyor*.[735]

20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuat (Cebesoy), Miralay Refet (Bele) ve Louis Edgar Browne, öğle yemekli mülakat ediyorlar. *L.E. Browne'a bakılacak olursa, Anadolu'daki Milliyetçiler kendilerine o derece güveniyorlar ki, Ali Fuat Paşa "Hükümet istifanı isterse, ne yapacaksın" sorusuna, "Hükümete cehenneme kadar yolun var diyeceğim" cevabını vermiştir*.[736] Refet: *Biz 700 yıldır bu memleketi yönettik ve biz Müslümanlar çoğunluktayız. Bu memleket için çarpıştık ve gerekli olduğu sürece çarpışmaya devam edeceğiz*. *Refet, İzmir'in Yunanlılarca işgali esnasında, İstanbul Hükümeti'nin tutumundan üzüntü duyuyor. "İstanbul'daki hükümetin memleketin sesine cevap vermesini beklediklerini" vurguluyor ve "iki aydır içerden gelen baskılar yüzünden Hükümetin düşeceğini ümit ettiklerini" belirtmekle kalmıyor bir devrimin gerekli olduğunu, "<u>öyle görünüyor ki, devrim kaçınılmaz olmuştur</u>" diye ifade ediyor*. Refet:

> …Mütarekeden sonra, İngilizlerle açıkça ve dostça görüşmeye hazırdık, ancak bizimle el sıkışan ve bizi anladığını söyleyen bu el, diğer eliyle de bizi arkadan vurmayı hedefledi ve sonuçta biz kirli diplomasileri, gizli planları olan bu millete karşı soğuduk, şimdi İngilizlere karşıyız. Sizin Başkanınızın "Siyaset değil, halkın çoğunluğu önemlidir" diyen güzel sözleri olmasaydı, biz Mütarekeyi asla imzalamazdık. Bütün Türkiye'de Müslümanlar çoğunlukta. Türkler, Araolar ve Kürtler birleştiler. Başkanınızın sözleri esas alındığında, Türkiye parçalanamaz. Mütarekeyi imzaladığımızda, İngiltere barış masasına oturmanın temelinde, Wilson Prensipleri'nin olacağını söyledi. Biz de bundan çok memnun olmuştuk, fakat şimdi İngiltere, Mütareke'nin bir temelini göz ardı ediyor ve İzmir'e Yunanlıları yerleştiriyor. Sözünü tutmayan İngiltere, Çar Rusyası'ndan daha az emperyalist, Almanya'dan da daha az şarlatan değildi.

[733] Bristol'dan ABD Hariciye Nezâretine mahrem telgraf; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 114.

[734] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 519. Wilson: "Türkler, Kürtler veya diğer müslümanlar tarafından Kafkasya'da veya başka yerlerde Ermenilerin öldürülmesine mani' olunmadığı takdirde Osmanlı İmparatorluğunun Türklerle meskûn kısımları için va'd edilmiş olan istiklâlin geri alınacaktır." Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1978, c. 2, s. 231.

[735] FO/4158/120189, Webb'den Curzon'a 22 Ağustos 1919 tarihli 1704 numaralı mahrem telgraf; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 114.

[736] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 136-137. İktibasdaki <u>vurgu</u> tarafımıza aiddir.

> Ermeniler ve Rumlar 700 yıldır Osmanlı tebaası. Kolomb Amerika'yı keşfettiğinde, bunlar 300 yıllık Osmanlı tebaası idiler. Amerika'daki Kızılderililer veya Zenciler veya herhangi bir yabancı ırkın Amerika'ya olan bağlılıklarından 300 yıl daha fazla, bunların Osmanlı İmparatorluğu'na bağlılık borçları var. Farz edelim ki, Batı kıyısında Japonlar ile olan bir savaş esnasında, Kızılderililerin veya Zencilerin isyanı ve Almanya'nın yardım girişimleri ile savaş kazanılsın. Amerikalılar ne yapacaklardı? Kesinlikle kan dökülecekti. Ermeniler 700 yıldır Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası oldukları halde, bu savaş esnasında Rusya'ya satıldılar ve hain oldular. Savaş sırasında ön cephelere yerleşip burada en büyük tahribatı yaptılar. Onları iç kesimlere kaydırmaya mecburduk.[737]

Browne, Refet hakkında raporuna şu notları kaydetmiştir:

> Çok becerikli birisi. Şimdi Albay, ancak kimliğini gizleyerek Anadolu'da dolaşıyor. Askeri okuldan birincilikle mezun olmuş. General Ali Fuat dün akşam Türkçe olarak bir iki sayfalık bir haber okudu ve daha sonra da bana Fransızca olarak tercüme etti. Haberi yalnızca bir kere dinleyen Refet, araya girdi ve beş veya beşten daha fazla kelime atlamaksızın hafızasında mükemmel bir çeviri yaptı. Refet bir Alman karşıtı idi. Alman Personel Başkanı onu genç Türk subaylarının en parlağı kabul etmekle beraber, ondan bir zehir gibi nefret etmişti.[738]

Browne: *…Manda sorununa gelince, bu insanlar herhangi bir mandayı gerçekten arzu etmiyorlar. Türkler, dünyadaki herhangi bir yaralı ırk kadar hassas, belki de daha fazla… Onlar ekonomik ve mali yardım arzu ediyorlar ve Amerika'dan bunun mümkün olduğunca çabuk gelmesini istiyorlar. Eğer ki Türkiye'nin birliği için tek yolun, ABD'nin mandası olması gerektiğini inanılacak olunur ise, ABD mandasına razı olacaklar. Filipinler'de yaptığımız işi ve Küba'ya nasıl özgürlüğünü verdiğimizi onlara anlattım. Şunu anladım ki, bu subaylardan her biri gerek Küba ve gerekse Filipinler ile ilgili ABD politikasını az çok biliyorlar. Bu subaylar bana çok güven duyuyorlar ve bana samimiyetle her şeyi söylediler. Amerika ile dürüst olmak istediklerini, ancak Amerika'nın da dürüst olması şartı ile… onlar Müslümanlar ve dinleri aleyhine olacak herhangi bir şeye karşı silah gücü ile karşılık verecekler…*[739]

Heyet-i Temsiliye'den Sivas Valisi Mustafa Reşid Paşa'ya şifreli telgraf gönderildi:

> [..] Dersaadetten aldığımız malûmatta da umum Düveli İtilâfiyenin meşru ve makul olan bu cereyanı milliyi pek tabii telâkki eyledikleri, bilhassa Amerikalıların milletin efkârı umumiyesini anlamağa son derece ehemmiyet verdikleri, umumî şekilde in'ikat edecek olan Sivas Kongresi mukarreratına intizar olunduğu hattâ milletle doğrudan doğruya temas için Sivasa İstanbuldaki heyetlerden iki Amerikalı memuru siyasî göndermeğe karar verdikleri bildirilmektedir.[740]

Mustafa Kemal, Sivas Kadısı Hasbi Efendi'ye teslim edilmesi üzere Sivas'taki 3'üncü Kolordu Kumandanlığı Erkân-ı Harbiye Riyasetine şifreli telgraf göndererek, İstanbul'daki Müttefik fevkalâde komiserlerin bilhassa İngilizlerin ve Amerikalıların Erzurum Kongresinden memnun olduklarını bildirdi:

> [..] İstanbuldaki ecnebilerin milletin bu gibi tezahüratını pek tabii ve meşru bulduğu istihbar kılındığı gibi, Erzurum Kongresinin İngiliz ve Amerikalılara pek iyi tesir yaptığı ve hattâ Amerika heyetinden iki murahhası mes'ulün Sıvasa gönderilmek üzere bulunduğu da ayrıca şayanı kayıttır. Sıvas halkının beyhude yere endişeye düşürülmesine sebebiyet vermek şayanı esef bir hata olur. Milleti dalâlette bırakmamak lâzımdır. Bu sebeple zatı fazılanelerince Sıvaslıları irşat ve tenvir ile Sıvas Kongresinin millet ve vatan hakkında yapacağı hayırlı tesiri

[737] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 137-138. Refet, Yunan'ı İzmir'e çıkartan Üçler Konseyinde ABD Başkanı Wilson'un yer aldığını bilmiyordu herhalde. Netice itibarıyla bir asker, diplomasiye vakıf olması beklenemez. Fakat diplomasinin künhüne vakıf olduğunu zanneden ihtilalci bir asker.

[738] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 136, dipnot 78.

[739] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 138. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[740] Kemal Atatürk. (1969). *Nutuk* (10. basılış) içinde (c. 3, s. 935). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

izah ve bu suretle halkın beyhude yere tevehhüme duçar olmamalarının temin buyurulmasını hassaten rica eyler ve arzı hürmet ederiz.[741]

Chicago Daily News gazetesi, Paul Scott Mowrer'in yazısını neşretti: *Birleşik Devletler'in Türkiye'nin mandasını kabul edip etmeyeceğine ilişkin bir karar alınmadığı için, bu esnada herhangi bir huzursuzluğun çıkmasından sakınmak için Türkiye'nin tamamıyla silahsızlandırılmasının etkin olacağı düşünülmektedir*.[742] Mowrer: *Fransızlar ve İngilizler, Amerikan mandası muallakta gibi davranabilirler*.[743]

22 Ağustos 1919. *Birleşik Devletler'in bir planı daha vardı. 22 Ağustos tarihinde Amiral Bristol, Washington'dan aldığı talimatlar doğrultusunda Türk hükümetini uyararak, İngiliz kuvvetlerinin çekilmesi sonucunda herhangi bir katliam meydana gelirse, bunun karşılığında Türkiye'nin On Dört Madde ile garanti edilen bağımsızlık hakkını yitireceğini belirtti ve "Türk İmparatorluğu'nun tamamen yok edilmesi" tehdidinde bulundu. Türkler nazik bir dille, asayişi sağlamak için yeterince kuvvet bulundurulmasına izin verilmediğini ifade ettiler. Öte yandan, Amerika'nın bu yaptığı Yüksek Konsey'in diğer üyelerinin hiddete kapılmasına neden oldu. Türkiye ile resmen savaş halinde olmayan bir gücün tek taraflı hareketinden duydukları rahatsızlığı açık bir biçimde belirttiler ve tehdit unsuru olarak kullanılan cezanın ancak Barış Konferansı toplu kararıyla uygulanabileceğini kaydettiler*.[744]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Hariciye Nezâretine muhtıra gönderdi. *İngilizlerin Kemal'e yaklaşması söylentileri yeniden söz konusu edildi; buna, İngilizlerin Kemal'e karşı görünüşlerinin aldatmaca olduğu ve gizliden gizliye onu desteklediklerini söylentisi de eklendi*.[745]

> Komiser Ravndal'ın 22 Ağustos 1919 tarihli telgrafında aktardığına göre İstanbul'daki İngiliz yetkililer, ilerde çok ciddi sonuçlara yol açabilecek Mustafa Kemal önderliğindeki Milli Mücadele'ye mutlak bir karşı tutum sergiliyordu. Tıpkı geçmişte olduğu gibi, Türklerin milli ülkülerini temsil ettiğini öne süren ve bir zamanlar Türk ordusunun büyük bir çoğunluğu tarafından desteklenen İttihat ve Terakki Fırkası'na hala düşman gibi görünüyorlardı. Mustafa Kemal hareketinin tamamıyla, mutlak liderlerini kaybetse de varlık itibariyle zayıflamamış olan Jön Türk Fırkası ile aynı olduğuna inanmaları sebebiyle, bir çeşit çatışmanın meydana gelmesi kaçınılmazdı. İzmir bölgesi komutanı İngiliz Generali Woodbury, o kısımda milliyetçi çetelerin dağıtılması emrini vermişti. Bazı insanlar, İngilizlerin karşıtmış gibi görünürken gizliden gizliye Mustafa Kemal'e destek verdiğine inandıklarını iddia etmişlerdi. Amerikan Komiseri Ravndal, bunu henüz doğrulayamadığını belirtmiştir. Ardından İngilizlerin Sivas'ta toplanacak olan kongreye temsilci göndermek için müsaade istediklerinin söylendiğini aktarmıştır.[746]

Star Tribune gazetesi Amiral Bristol'un beyanatını neşretti. Bristol, *ayrı bir Ermenistan mandası yerine İstanbul ve Ermenistan'ı da kapsayan tek bir manda idaresinin olması gerektiğini dile getiriyordu. ABD*

---

[741] Kemal Atatürk, *Nutuk: Vesikalar*, 1969, c. 3, s. 935-936. Mustafa Kemal'den 3'üncü Kolordu Kumandanlığına 21 Ağustos tarihli şifreli telgraf: "..Sırf Vilâyatı Şarkıyyeye münhasır olan Erzurum Kongresi mukarreratının İngilizler üzerinde bile hüsnü tesir eylediği, asıl milletin efkârını anlamağa çalışan Amerikalıların Dersaadetten salâhiyettar iki memuru siyasiyi Sıvasa yollamağa karar verdikleri bir zamanda Sıvas Kongresinin aleyhinde idarei kelâm için ya pek zaifülkab olmak yahut vatan ve milletle alâkadar bulunmamak icabeder.." (Atatürk, 1969, c. 3, s. 936).

[742] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 163, dipnot 55.

[743] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 168.

[744] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 112, sonnot 5.

[745] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 184-185. Türkçe çeviride şu künye bilgisi çıkartılmıştır: İstanbul'dan 22 Ağustos 1919 tarihli ve 165 numaralı telgraf, 763.72119/913; Aktaran: Laurence Evans, *United States Policy and the Partition of Turkey, 1914-1924*, 1965, p. 186-187.

[746] *NARA*, Amerikan Komiseri Ravndal tarafından İstanbul'dan çekilen ve Paris yoluyla ABD Dışişleri'ne iletilen telgraf, 22.08.1919, 867.00/913, s. 2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 41. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

basınına yansıyan açıklamalarında Bristol, böyle bir idarenin bölgeye yönelik daha az asker ve daha az çatışmayı sağlayacağı ve bu nedenle de Amerika için tüm Türkiye'yi manda altında yönetmenin daha kolay olacağı görüşünü savunuyordu.[747]

23 Ağustos 1919. Belçika'nın İstanbul'daki Orta Elçisi Sırb asıllı Marghetitch, Brüksel'deki Dışişleri Bakanı liberal Paul Hymans'a telgraf gönderdi. Bildirdiğine göre *Türkiye'de İstanbul'un otoritesi çok zayıflıyor*. *Amerikan Manda Komisyonu'nun Osmanlı yönetici çevrelerinin tam bir uyumsuzluk içinde oldukları ve Türkiye'de hiçbir otoritenin tanınmadığı sonucuna vardıkları belirtiliyor*.[748]

Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanlığına, Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi reisi Mustafa Kemal ve 15'inci Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir imzalı telgrafname keşide edildi[749]: *…Fuat Paşa'dan aldığımız bir şifrede İstanbul'daki Amerikan Heyeti namına Bahriye Zabiti (Mister Bravn)un Ankara'ya muvasalat eylediği ve oradan bizimle görüşmek üzere Sivas'a hareket edeceği bildirilmektedir. Mumaileyh mıntıka-i alileri dahilinde her türlü teshilat ve misafirperverliğe mazhariyeti ve geçeceği yollardaki halk ile temasının münasip surette tanzimi ve refakatine mutemet ve muvafık eşhasın tayini hususunda himmet ve gayretleri rica olunur*.[750]

İstanbul matbuatından *İkdam* gazetesi, *New York Herald* gazetesini iktibas ediyor. Buna göre *gerek T.W. Wilson, gerek ise ABD Dışişleri Bakanı Lansing mandaterlik konusunda taahhütte bulunmanın, Amerikan Kongresi'nin, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını da kapsayan Alman Barışı'nı onaylamasından önce yapılmasının zamansız olacağına inanıyorlar*.[751]

24 Ağustos 1919. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanlığına telgraf gönderdi. 16 Ağustos tarihli talimatname (Ermeniler katliam edilirse Osmanlı Devleti Wilson Prensibleri 12'nci maddesinden yararlanamayacaktır) mucibince Bâb-ı Âlî'ye ultimatom verildiğini bildirdi:

> Bristol, 24 ağustos'ta, Başkan'ın [Woodrow Wilson'un] mesajının, Sadrazam'a özel olarak, resmî mesajın da İsveç Elçiliği kanalıyle Hükümet'e verildiğini bildirdi. Sadrazam, Hükümet'in pek az askeri bulunduğunu, İtilâf Devletleri fazla asker toplamaya izin vermezlerse düzenin yerine getirilmesinin çok güç olacağını söyledi. Ayrıca şunu da ekledi: Hıristiyanlar aleyhine patlak verecek yeni bir eylemin, Türkiye için felaket olacağını çok iyi anlıyorum. Bu görüşle bütün illerin valilerine talimat gönderilmiştir."[752]

Sadrazam Damad Ferid, ABD'nin dayatmasını Müttefiklere haber verdi ve niza çıkmasını sağladı:

> Bu arada Sadrazam, Başkan'ın mesajını İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri'ne tebliğ ederek A.B.D.'nin, tek yönlü hareket ettiği noktasına dikkatlerini çekti. **"Amerika, Türkiye ile savaşa girmediği ve savaşı bırakışma anlaşmasında imzası da bulunmadığı halde böyle emredici bir noktayı, öteki devletlerin dışında, tek başına vermiş olmasına özellikle işaret etmeden geçmek mümkün değildir"** diyordu. Fransız Yüksek Komiseri, bunu derhal Paris'e telledi. İki gün sonra, 25 ağustos'ta Clemenceau, Delegasyon Başkanları Kurulu'nda konuyu öne

[747] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 61.

[748] DT 1916-1925, P1415-1416, CT 1916 a 1920, Marghetitch'den Dışişleri Bakanı Paul Hymans'a (Brüksel), Palais de Belgique No 267/175, İstanbul 23 Ağustos 1919; Aktaran: Halil Yılmaz, *Belçika Basını ve Diplomatik Belgelerine Göre Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)*, 2016, s. 108.

[749] *ATASE*, D.(60)-4, Kl.323, (323), F.91; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 118, dipnot 4.

[750] *ATASE*, D.(60)-4, Kl.323, (323), F.91; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 144. Browne: "İçinde geçilen her yerleşim yerinde, askere, köylülere ve halka bir Amerikalı'nın geldiği anlatıldı. İşlerini bıraktılar ve etrafımızı sardılar." (Bilgen, 2004, s. 143, dipnot 105).

[751] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 302.

[752] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 181-182.

sürdü; "tek bir devlet, Türkiye'ye barış şartları dikte edemez" diyerek Amerika'nın bu davranışına karşı protestoda bulundu.[753]

Venizelos, 24 ağustos'ta, Amerikan delegasyonu kanalıyla Başkan'a bir mesaj göndererek, ortalama bir çözüm şekli olarak, kendi ilk isteklerinden birazını kısarak, Trakya'nın Yunanlılar, Bulgarlar ve Uluslararası İstanbul yönetimi arasında bölüşülmesini önerdi. Başkan'ın karşılığı 28 ağustos'ta çekilmişti ve konseye 1 eylül'de sunuldu. Başkan, Venizelos'un önerisini kabule değer bulmadı.[754]

Basın özeti olarak İstanbul'dan (Harbiyye mahreçli) 24 Ağustos 1919 tarihli Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen diğer bir raporda da, konu ile ilgili şu hususlar yer almaktadır:

Paris'ten bildirildiğine göre, Amerika'nın deruhde edeceği mandalar meselesi, Avrupa mehafil-i siyasîsini fevkalâde alâkadar eylemektedir. Konferans heyetine memur bir Amerikalı murahhasın beyânâtına nazaran Müttefikler, Türkiye ile akdedilecek sulhun müzâkeresine başlamazdan önce Amerika kararının çıkmasını beklemek mecburiyetindedirler. Bu karar Eylül sonunda veya Teşrin-i evvel (Ekim) başında alınmış olacaktır...

Ermenistan'a hareket eylemek üzere bulunan General Harbord, Kafkasya teşkilât-ı hâzırasından daha farklı ve mühim bir vazifeyle mükellefdir. Bilhassa Ermenistan'daki hal-i hazır şartlar hakkında tedkikattan sonra mezkûr memleket idaresine rabtedilecek meseleleri tedkik eyleyecek ve bu meselelerin ardındaki hususları dahi tahkik edecektir. General Harbord, vaziyet-i askeriyeye nezaret etmek ve siyasî, askerî ve iktisadî bir heyete rapor hazırlatmak için talimat aldığı gibi, tedkik edilecek mevad meyânında müstemlekât vaziyet-i askeryesi dahi mevcuttur.[755]

Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin (Köseoğlu), Erzurum'daki 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kazım Karabekir'e telgraf keşide eyledi:

24/8/1335

15'inci Kolordu Kumandanlığına,

1. Bekir Sami Bey'le Yozgat'tan iki, Ankara, Afyonkarahisar, Alaşehir'den beş zat gelmiştir. İsmail Fazıl Paşa ile Hami Bey'in yarın akşama muvasalatları muhtemeldir. Amerikalı Mister Brown namında bir zatın otomobil ile harekete hazır olduğu ve hakkında riayet-i lâzımede bulunulması zatı alileri ile görüştürülmesi Fuat Paşa'dan bildirilmişti.

2. Şu günlerde İstanbul'daki Amerika heyetinin Paris'e hareket ettiği, Lloyd Geroge'un Türkiye meselesiyle iştigale birdenbire atf-ı ehemmiyet etmesi ve Amerikalılarla temas yapılamaması cihetle memleketimizin mukadderatı üzerinde kat'î bir karar verilmeden evvel seda-yı milletin tamamıyla Avrupa ve Amerika'ya ve memleketimizin her tarafa neşr ve ismai elzem düşünülmektedir.

Yalnız bu sebeple kongrenin tesri-i içtimaına büyük bir menfaat ve ehemmiyet atf eylemekteyiz. Bekir Sami Beyefendi de tamamen aynı fikirdedirler. Cümleten arz-ı hürmet eyler, gözlerinizden öper ve zaman-ı hareketinizin işar buyurulmasını rica eyleriz efendim.

Refet kayıplara karışmıştır.

Üçüncü Kolordu Kumandanı Salâhattin[756]

Karesi ve Saruhan Harekat-ı Milliye ve Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi ve Alaşehir Kongresi Reisi Hacim Muhiddin'in (Çarıklı) günlük kaydı:

[753] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 182.
[754] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 198.
[755] Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 74.
[756] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 331.

Alaşehir, 24.8.35: Bizim arkadaşların hepsi Kongrenin çabuk bitirilmesini istiyor, güyâ uzattığımdan dolayı benden şikâyet ediyorlar?

Affi umumi meselesi. (Kongre'ye).

Bu sabah kongre içtimaında Ceza Talimatnamesini, Pâdişaha yazılacak telgrafnameyi hazırladık. Merkezi Umumi veya Heyeti Umumiye'yi esas itibarile kararlaştırdık, öğleden sonra şeklini müzakere edeceğiz. Padişaha yazılan telgrafname sureti. (Metin vesikalar arasındadır.)

Öğleden sonra yine içtima ettik. Akşam üzeri Kongreden çıkarken [Çerkes Edhem'in ağabeyisi] Tevfik bey çağırdı, kendisiyle baraber bir iki rakı içtik. Yine hayli şikâyetler etti ve hatta bu gidişle yine kendi arkadaşlarının Mustafa beyi öldüreceğini söyledi. İhtimalki bir tertibi var, eğer böyle ise denaet! Tevfik bey biraz daha yumuşamış, evvelce mağrur, çok mutaazzım idi. Kongrenin muntazaman içtima ederek kendisine hiç aldırmaması ve Bahri giderken kendisinden tavsiye almadığı için Denizli ve Nazilli cihetinde muvaffak olamıyacağını ve hatta belki kovulacağını söylerken cihet murahhaslarının gelmesi Tevfik beyin azametine dokundu. Ben de kendisine Teşkilât Talimatnamesi mucibince yeni yapılacak intihapta bittabi kendisi de intihap edileceği cihetle, o zaman işleri eline alabileceğinden bahsettiğim zaman memnun oldu. Ve Amerika bayrağı her tarafa niçin çekildiğini izah etti. Bu bâbda da biraz mübadeleyi efkâr ettik.[757]

25 Ağustos 1919. Amerika Birleşik Devletleri, Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya (Beş Büyükler) ekabiri Paris'de içtima ediyorlar. *Amiral Bristol'un Damat Ferit'e tevdi ettiği tehdit edici notaya değinen Fransız devlet başkanı Clemenceau, Amerika Yüksek Komiserinin bu konuyla ilgili olarak İstanbul'daki İtilâf devletleri Yüksek Komiserlerine danışmadığına işaret ediyor; Başkan Wilson'un böyle bir davranışı herhalde onaylamıyacağını ve bir Yüksek Komiserin, ülkesinin savaşmadığı Türkiye'ye, İtilâf devletlerine danışmadan şart koşamıyacağını belirtiyor. Bunun üzerine, Beş Büyükler, hiçbir İtilâf devletinin, Padişahın üzerinde tek başına baskı kullanmamasına oybirliğiyle karar veriyorlar*.[758]

Britanya Hariciye Nezâreti Şark Dairesi yetkililerinden N. D. Peterson, Webb'in 22 Ağustos tarihli 1704 numaralı mahrem muhtırasına derkenar yazdı. *Damat Ferit'e gönderdikleri notadan ötürü Amerikalıları kınıyor; M. Kemal'in de içindekileri öğrenebilmesi için notanın yayımlanmasının daha iyi olacağı görüşünü öne sürüyor; barış koşulları kargaşalık çıkarmadan kabul edilirse, İstanbul'la Anadolu'nun bir kısmının Türk egemenliğinde bırakılacağına dair Barış Konferansı tarafından bir açıklama yapılmasının daha etkili olacağını belirtiyor*.[759]

Hemşerisi Mustafa Kemal'e taraftar, sabık Wilson Prensibleri Cemiyeti idare heyeti üyesi Selanik Dönmesi Ahmet Emin'in (Yalman), *Vakit* gazetesindeki başmakalesinden: *Amerika'nın Türkiye mandasıyla, Türkiye topraklarının sahipsiz olmadığı anlaşılacaktır. Başka bir hal tarzı yoktur*.[760]

Ankara'daki Louis Edgar Browne, Paris'deki C. R. Crane'ye şahsî mektub gönderdi: *Sivas'taki konferans 1 Eylül veya o günlere ertelendi, çünkü birçok delege, hükümetin engellemeleri ve Asya Türkiyesi'nin uzaklığı, ulaşım zorlukları yüzünden, o zamana kadar burada olamayacaklardı*.[761] *…Burada herkes, Birleşik Devletler'e elinden gelen en büyük dostluğu gösteriyor ve manda şeklindeki, Amerikan yardımı fazlasıyla kabul görecek…*[762] Browne'ye göre kolordular arasındaki şifreli muhaberatın yasaklanması, *yaklaşan Sivas Kongresi'nde telgraf yolu ile yapılacak haberleşmeyi engellemek* amacına matuftur.[763]

---

[757] Şerafettin Turan, *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, 1967, s. 43. İktibasdaki köşeli parantez "[]" içi ifade ve vurgular tarafımıza aiddir.

[758] *Documents on British Foreign Policy*, First Series, vol. I, p. 509; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 115.

[759] FO/4158/120189; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 115.

[760] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 69.

[761] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 204, dipnot 7.

[762] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 84.

[763] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 141.

Ancak bu şifreli telgraflar savaşında, başarılı olanın Anadolu'daki Milliyetçiler olduğunu L.E. Browne belirtmekle kalmayıp, buraların "devrim-inkılap" koktuğunu da vurguluyor. *Browne tarihsiz notlarında şunu yazmaktadır*:

> İngiliz kontrol subayı, General'e (Ali Fuat Paşa'ya) uğradı ve telgraf bürosu işgalinin ne demek olduğunu sordu. General "Kesinlikle o mesele ile ilgili bir şey bilmiyoruz. Belki de bir aksilik olmuştur ve polisler bir veya iki gün içerisinde hâkimiyeti alırlar" dedi. General, bana İngilizlerin kendisine inanmadığını ve İngilizlerin hemencecik Konstantinopol'e bunun devrimin ilk adımı olduğunu ima eden, uzun bir telgraf çektiğini söyledi. Hepimiz güldük ve "belki de İngiliz gerçeğe çok yaklaşmış" diye söyledim. General ve subayların hepsi gülümsediler ve cevap vermediler. General bana, Ankara telgraf bürosunun zabt edilmesini emrettiğini söylediği zaman, kendisine "Bu devrim kokuyor değil mi?" dedim. Cevaben "olup olmayacağını Allah bilir, beklemek ve görmek zorundayız" dedi.[764]

Chicago Daily News gazetesi, Paul Scott Mowrer imzalı Paris mahreçli "Küçük Asya Yönetimi için US İstenecek" başlıklı makale neşretti. *Bu yazıya göre, İstanbul ve Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları dahil olmak üzere, burası zengin bir tarım bölgesi idi ve halkı homojendi ve de bu topraklar kendi masraflarını karşılamaya yetecek nitelikte idi. P.S. Mowrer'e göre, Hükümetleri ve resmi görevlileri hakkında kim ne düşünürse düşünsün, Türkler dürüst, sözünde duran ve çalışkan insanlardı. Yüz tane yetenekli Amerikan subayı bütün mandayı idare edebilirdi. Yanlış anlaşılan ve yanlış tanıtılan Türkler de manda gücü olarak Birleşik Devletler'i kabule hazırdı*.[765]

P. S. Mowrer, *Chicago Daily News*'e Paris'den bildiriyor: *Harbord Heyeti'nin, Ermenistan'a ve Kafkaslara'a yaptığı seyahat, Barış Konferansı'nı derinden etkiledi. Gerçekte, bir Ermeni mandacılığı düşünülmediği sürece, Birleşik Devletler'in, bu bölgeye, General James Harbord gibi önemli bir şahsiyeti göndermeyeceği belirtiliyor, ancak Heyetin, araştırmayı Küçük Asya'ya yaygınlaştırmaması konusunda biraz şaşkınlık var, oysa Yakındoğu meselesi ile ilgili uzmanlar; Küçük Asya mandasının oldukça basit ve ekonomik açıdan daha iyi olacağını kabul ediyorlar*.[766]

> Paris çıkışlı ve Paul Scott Mowrer imzalı bir haberde; "Ermeni Mandası Bir Tehlike -Küçük Asya'nın Yönetimi Birleşik Devletler'den İstenecek-" deniliyor ve mandanın Ermenistan ile sınırlı kalmaması gereği üzerinde duruluyordu. Buna göre, Yakındoğu meselesi ile ilgili bütün uzmanlar, Küçük Asya mandasının oldukça basit ve ekonomik açıdan daha iyi olacağını kabul ediyorlardı. P.S. Mowrer'a göre, Türkiye'de on yıldan fazla kalmış ve bölgeyi her yönü ile bilen Müttefiklerin bir uzmanı şunları söylemişti: Sadece Ermeni mandasını alacak devlet zorda kalacaktı, çünkü Ermenistan'da aşağı yukarı eşit oranda üç ırk yaşamakta idi. Bunlar Ermeniler, Kürtler (Kürtler göçebedir) ve Türklerdi. Bölge, fakir ve çalkantılı idi. Mandater devlete sadece Kafkaslar yıllık 1 000 000 frank'a (200 000 000 dolar) mal olacaktı. İtalya'ya, burada manda teklif edildiğinde, İtalya'nın kabul etmemesinin temel sebebi bu idi. Dahası, mandayı kabul eden devlet, güvenlikten sorumlu olacağından, burada en az 100 000 kişilik bir birliğe ihtiyaç olacaktı. Bu birliğin yarısı yerlilerden, diğer yarısı ise, mandater güç birliklerinden olmak zorunda idi. Demek ki, Ermeni mandası, Birleşik Devletler'in, Avrupa'nın meselelerine dahil olmasına neden olacaktı ya, sadece Ermenistan mandası ile ABD ne kazanacaktı? Hiç kuşku yok ki, ABD, Ermenistan için Kafkaslar'da Rusya ile İngiliz emperyalist istekleri ile de Türkiye'de savaşa devam etmek zorunda kalacak idi.[767]

26 Ağustos 1919. Tuğamiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanlığına telgraf gönderdi: *Çok kuvvetli söylentilere göre İngiltere, Türkiye işlerine daha etkili biçimde karışma niyetindedir. Bir İngiliz Mandası istemeye zorlamak amacıyle Milliyetçiler'i Malta'ya sürecek, bir süre sonra serbest bırakıp Türkiye'ye*

[764] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 141, dipnot 98. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
[765] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 168-169.
[766] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 273.
[767] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 298-299.

dönmelerine izin verecek, Kemalistlere baskı yaparak Türkiye'yle İngiltere arasında, İran'ınkine benzer bir anlaşmaya varmak isteyecektir.[768]

Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuad (Cebesoy), Erzurum'daki 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kazım Karabekir'e gayet acele telgraf keşide eyledi:

> Gâyet aceledir
> Ankara'dan Âsâyişe â'iddir
> 15. Kolordu Kumandanlığına
>
> (Nuh Bey'e) Mister Browne yirmi altı Ağustos'da buradan Sivas'a otomobil ile hareket etdi. (Kodlama) yirmi dokuz Ağustos'da oradadır. Burada da benzin kalmadığından maalesef Sivas'a gönderilen beş yüz kilodan sarf edecekdir. İstanbul'dan benzine intizâr ediyoruz. Geldikçe sarf edeceğiz. Maamâfîh birkaç yüz kilo benzinin Sivas'daki Amerikalılardan almaya tevessül edebileceğini Mister Browne va'ad etmişdir.[769]

Browne, tarihsiz raporunda şöyle yazmaktadır: *Şehirde sadece bir otomobil var. O da General tarafından kullanılıyor. Bir diğerinin de iç lastikleri yok. İç lastikleri temin etmesi için, General bir kişiyi İstanbul'a gönderdi, eğer iç lastikler gelirse arabayı Sivas'a muhtemelen de Erzurum'a götüreceğim*. Browne, Ankara'dan Sivas'a önce otomobil sonra at vasıtasıyla 10 günde azimet edecektir.[770]

Alaşehir Kongresi içtima ediyor. *Alaşehir Kongresi idare heyeti mandacı İttihatçılar'dan oluşturulmuştur*:

> Kara Vasıftan haber getiren Ragıp Bey, 26 Ağustos'ta Kongreye katılmış ve "kongrenin herhalde tekrar içtimaı [toplanması] lüzumundan ve çünkü kendisinin Dersaadet'ten üç grup namına gel"diğini söylemiştir. [..]
>
> Ragıp Bey kendisini ne kadar yetkili görüyor ki, Ege'deki "mesailerini tenkit ederek [çalışmaları eleştirerek]" "bu mesaiyi israfla itham edebiliyor" [bu çalışmayı boşunalıkla suçluyor]. Bizim günlükte hangi zor koşullarda ve ne büyük çabalar sonrasında oluştuğunu gördüğümüz bu "mesainin" neden hor görüldüğünü Hacim Muhittin maalesef yazmamaktadır.
>
> Kongre sonunda şu kararlar alınır: 1) Kongre azaları kendilerini 17 Mart 1919'da ilk kongresini toplayan Müdafaa-i Hukuki Osmaniye Cemiyeti'nin azası kabul ederek cemiyet merkezini İzmir'den İstanbul'a naklederler. Böylece Müdafaa-i Hukuk adının alınması tekrar merkezileşmeyi işaret etmektedir. Hem de inisiyatif İstanbul'a, yani Karakol'a gitmektedir. 2) Yeni İdare Heyeti şu beş kişiden oluşmuştur: Cami Bey, Halide Edip Hanım, Ragıp Nureddin, Aydınlı Nazmi Bey ve Moralızade Halid Bey. Böylece Alaşehir Kongresi idare heyeti *mandacı İttihatçılar*'dan oluşturulmuştur. Bu durum "aşağıdan yukarı doğru" "demokratik bir tarzda" kurulduğu ve "sivil örgütler" olduğu iddia edilen cemiyet ve kongrelerin durumuna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Cemiyet merkezi, İstanbul'dan gelen "biri"nin müdahalesiyle bir hamlede İstanbul'a alınmış ve beş kişilik yönetim kuruluna Ege'yle yakından uzaktan alakası olmayan Halide Edip Hanım adeta "atanmıştır". Bu, ancak merkezi bir örgütün çalışma tarzıdır. Daha sonra Ragıp Bey, Hareket-i Milliye'nin parasının Müdafaa-i Hukuki Osmaniye'ye aktarılmasını isteyecek, ama reddedilecektir.[771]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Ermeni bölgesindeki, İngiliz birlikleri çekildiği anda Ermeniler, Türkler ve Kürtler tarafından korkunç bir katliama maruz kalacaktır*, *bu tehlikeyi bertaraf etmenin tek*

---

[768] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 184-185. Türkçe çeviride sansürlenen künye bilgisi şöyledir: İstanbul'dan 160 numaralı telgraf, 26 Ağustos 1919, 867.00/915; Aktaran: Laurence Evans, *United States Policy and the Partition of Turkey, 1914-1924*, 1965, p. 187.

[769] Yavuz Selim Kıran, *100. Yılında 1919*, 2019, s. 57.

[770] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 142-143, dipnot 104.

[771] Emel Akal, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2018, s. 236-237. Alaşehir Kongresi Uşak Heyet-i Merkeziyesinin birincil kaynak nitelikli çok kıymetli arşivi, müstakbel TBMM Hükümeti tarafından Afyonkarahisar'da yakılarak imha edilecektir: İlhan Tekeli & Selim İlkin, *Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, 1989, s. 2.

*yolu Amerika'nın Ermenistan mandasını kabul etmesi*dir. *Ermeniler, kaderine terk edilmemeli. Aksi takdirde yaşayacakları vahşetin hiçbir açıklaması ve özrü olmayacak*tır.[772]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin makalesini neşretti: *"Şimdiki durumda, Türkiye'nin Doğu bölgesinin, Ermeni nüfusun izlerini taşımadığı söyleniyor. Türk evleri tahrip edilmiş, Türkler de Ermeniler tarafından terk edilen evlerde yaşıyorlar, çünkü Türklerin evleri, Rusların yanında çarpışan ve Rusların kötü bir yenilgi almasından sonra, onların arkasından giden Ermeniler tarafından tahrip edilmişti. Bütün halk tamamıyla silahlı ve Türkiye'den koparılmaya karşılar. Müttefik Birlikler, bu bölgede yoğun bir şekilde yerleştirilmediği sürece, bu topraklarda Ermeniler kesinlikle güvencede olmayacak. Bağımsız bir Ermenistan'ı korumak için gerekli olan asker sayısı ise, en az 75.000" kişi olup "düşmanlığı giderecek" çözüm de ABD'nin tümü ile bölgeyi manda altına alması ile olacak*tır. *Türk liderleri de ABD bütün Türkiye'nin mandasını alacak olur ise, bu gücün gerekli olmadığını söylüyorlar, çünkü ABD'nin garantisi, mevcut olan düşmanlık duygularını yok edecektir*.[773]

L.E. Browne, "Chicago Daily News"ın 26 Ağustos 1919 tarihli sayısında, "Albay W.E. Haskell, Kafkaslar'a vardığında Türk-Rus sınırı boyunca çarpışmaların olduğunu, Ermenistan ile Gürcistan arasındaki ilişkilerin kopma noktasına geldiğini ve durumun gergin olduğunu gördü. Burada bulunan Amerikalı yetkililer, üç Kafkas cumhuriyeti; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'da barışı koruma görevi olan Amerika'nın, büyük bir birlik olmaksızın bu görevi yapmasının mümkün olamayacağını anladıklarını" yazıyor.[774]

Browne: Amiral Bristol *en kötü şartlarda bile Amerika'nın en başarılı temsilcisi*dir.[775] *L.E. Browne 26 Ağustos tarihinde "Chicago Daily News"ta çıkan bir yazısında M.L. Bristol'ün -parçalanmamış bir Türkiye- tezinden yola çıkarak "…Bugün Amerikalılar Yakındoğu'da en sevilen insanlar. Bütün ırklar, Amerikan mandasını dile getiren gösterileri ile hoşnutluklarını belirtiyorlar. Wilson'un söyledikleri Amerikan idealizmine dikkatleri çekti ve Bristol'ün temsilciliği, bölgede ABD'nin inandırıcılığını artırdı" diye ve M.L. Bristol'ün, ABD Hükümeti'ne, bölge açısından olumlu tavsiyelerinin Washington'da kabul ve destek gördüğünü iddai ediyordu ve sözlerini şöyle tamamlıyordu: "Yakındoğu ile ilgili sorunlar, Kongre (ABD Kongresi) önüne geldiğinde, Kongre bilmelidir ki, Bristol'ün düşünceleri Türkiye'nin her yerinde ticaretle eğitimle ve misyonerlikle uğraşanların, çoğunluğu tarafından desteklenecektir."*[776]

27 Ağustos 1919. Paris Sulh Konferansı *konsey tartışmalarında Clemenceau, Fransa'nın Ermenistan'a, on bin asker göndermeye hazır olduğunu söyledi. Polk, **"bu Ermenistan'a yardım hikâyesi, bir çeşit Anadoluya ayak atmadır"** diye düşünüyordu. Fransızların "elle tutulur biçimde" Kafkasya'nın denetimini elde etmek girişimine niçin razı olduğunu sordu. Balfour'un karşılığı: "İngiltere çekilecektir; Amerika da ordu göndermediğine göre karşı çıkmasının bir dayanağı yoktur," oldu*.[777]

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Vekili Kontramiral Richard Webb'den Hariciye Nâzırı Vekili Lord Curzon'a 1535 numaralı telgraf: [..] *bir Amerikan himayesi* [mandater yönetimi] *ihtimali geniş çapta tartışılıyor. Umumiyetle endişeyle karşılanıyor zira himaye müdafiîleri efkâr-ı umumiyede Selânik Dönmeleriyle ve sair İttihad ve Terakki Cemiyeti unsuruyla ilişkilendiriliyorlar* [..][778]

---

[772] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 169.
[773] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 80.
[774] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 296-297.
[775] Chicago Daily News, 26 August 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 91.
[776] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 92.
[777] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 182-183.
[778] Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, 1973, c. 1, s. 90-91. İlginç bir ayrıntı olarak, Kıbrıs Lefkoşalı Salâhi Ramazan Sonyel, Webb'in raporunda yer alan Selanik Dönmeleri ifadesini nedense tercüme-iktibas etmemiştir: FO/4227/127757; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 129.

İstanbul'daki sabık İstihzarat-ı Sulhiye Komisyonu Reisi Miralay Mustafa İsmet'ten (İnönü), 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kâzım Karabekir'e mektub: *Bütün memleketi parçalamadan Amerika'nın murakabesine tevdi etmek, yaşayabilmek için yegâne ehven çare*.[779] Ahmed Tevfik (Okday), Amerikancıdır.[780]

The Indiana Polis News ve *The Brooklyn Daily Eagle* gazetelerinde yayınlanan habere göre *açıklama yapan Paris'teki Amerikan Delegasyonu* Bâb-ı Âlî'ye Ermenilerle alakalı ultimatom veren *Bristol'un uyarısının resmi bir nitelik taşımadığı ve ABD'nin Paris Konferansı adına bir uyarı yapmadığını belirtmiştir*.[781]

İspanyol *El Siglo Futuro* ve *El Dia* nam gazeteler yazıyorlar: *Amerika'nın Türkiye'deki siyasi komiseri, Türk Hükümetine bir telgraf göndererek, tehdit altındaki Ermenilerin katlinin derhal durdurulmasını, eğer gerekli önlemler alınmazsa, Wilson'un 14 prensibinden tamamen Türk olan bölgelerde Osmanlı hâkimiyetinin korunması ile ilgili on ikinci prensibinin geri çekileceğini bildirmiştir*.[782]

26 Ağustos'ta Ankara'yı terk ettikten sonra ilk durakları olan Sekili'de samanlıkta uyuyan L.E. Browne, 27 Ağustos Çarşamba Yozgat'a vardıklarını yazmıştır.[783]

28 Ağustos 1919. Browne ve refakatçisi Kara Vasıf, geceyi Yozgat'da geçirdiler fakat otomobili benzin yokluğu sebebiyle burada bırakmak zorunda kalıyorlar. Atlı arabayla Akdağmadeni'ne müteveccihen yola revan oldular. *Sekiz saat sonra Akdağmadeni'ne varmışlardır. L.E. Browne, Akdağmadeni'nde Milliyetçiler lehinde yaptığı konuşma ile dikkati çekmiştir. Buradaki Rumlar ile de görüşen L.E. Browne, Rum Maden Mühendisi Serandis Paulakis ile madeni gezmiştir*.[784]

The Evening Star gazetesi bir makale neşretti. *Amiral Bristol'un Türkiye'ye ABD Yüksek Komiseri olarak atanmasının, İstanbul'daki Amerikan kolonisi tarafından ve bütün Yakın Doğu'da memnuniyetle karşılandığı ifade ediliyor. Habere göre Amiral, en zorlayıcı koşullar altında ABD'nin başarılı bir temsilcisi olmuştur. İstanbul'da küçük (junior) müttefik temsilcisi olarak bulunsa da diğer güçler yüksek komiserler tarafından temsil edilmesine rağmen, Amerikan prestijini muhafaza edebilmiştir. Aktarılana göre Bristol, Türkiye'deki Müslüman, Ermeni, Rum ve Yahudi olmak üzere her kesim tarafından seviliyor çünkü her birine karşı dürüst ve adil bir şekilde davranıyor. Habere göre o dönemde Amerikalılar, Yakın Doğu'da en çok sevilen halktır. Tüm ırklar, bu sevgilerini Amerikan mandası yolunda istekleri vasıtasıyla gösteriyorlar*.[785]

Amiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi:

Telgraf

Dışişleri Bakanlığına
Washington

28 Ağustos 1919, İstanbul

İvedi

İsyancılar tarafından yönetilen bölgeye girmelerine izin verilen Amerikan tanıklarından alınan bilgiye göre, söz konusu olanlar iki konu üzerinde durmaktadırlar. Birincisi, *İzmir*'den *Yunan* birliklerinin çekilmesi, istemlerini

[779] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 158. "İsmet Paşa, hatıralarında, Amerikan mandası meselesine ve bu mektuba hiç değinmez." (Bilgen, 2004, s. 158, dipnot 28).
[780] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 522, dipnot 191.
[781] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 63.
[782] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 298.
[783] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 143.
[784] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 143.
[785] Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 21.

> Müttefikler katında destekleyecek bir hükümet değişikliği, ikincisi, hükümetin yürüteceği görüşmeler sonunda Yunanlılar çekilmezse, Yunanistan'a savaş ilan etmek... Bu görüş, Yunan inatçılığını desteklerse Müttefik ülkelere savaş açmayı da kapsamaktadır. Yunan aleyhtarı milliyetçi hareket, Anadolu'ya yayılmakta ve ihtilal sözü sık sık duyulmaktadır. İsyancı hükümetin adı *Heyet-i Temsiliye*'dir. Kuvvetlerine *Kuva-yı Milliye* denilmektedir. Sivas'taki kongre, delegelere toplanmak için daha fazla süre kazandırmak amacıyla 5 Eylül'e ertelendi. İç bölgelerdeki gelişmeler benim daha önceki beyanlarımı doğrulamaktadır. Barış Konferansı isteklerini Türkiye'ye kabul ettirmek isterse, çok sayıda birkaç büyük işgal ordusu gerecektir.
>
> *Bristol*[786]

King-Crane Komisyonu raporu Paris Sulh Konferansı ABD murahhas heyetine takdim edildi fakat ABD'nın sulh konferansından çekilmekliğinin de esaslı etkisiyle sümenaltı edilecek:

> King-Crane Kurulu, kendi araştırmalarını Türkiye'de Fransız yönetimi altındaki bölgelerde de sürdürdükten sonra ağustos'un ortasında Paris'e döndü. Komisyon, Mezopotamya'da kamuoyunun eğilimini araştırma direktifi de almıştı, fakat, rapora göre, bu ülkeyi ziyaret fırsatı bulunamamıştı ve ileri sürdükleri öğütler, komisyonun, kendilerine Mezopotamya adına konuşma hakkı verilmesini isteyen çeşitli delegasyonların rapor ve açıklamalarına dayanan özel kanılarını yansıtıyordu. Kurul'un raporu, 28 ağustos'ta, Amerikan Delegasyonu Başkanı Frank-Polk'a verildi. Rapor, Türkiye anlaşması tartışılıncaya kadar elde tutulacak ve sonra Amerikan Delegasyonu'nca Konferans'a sunulacaktı. Bu şüphesiz yapılamadı, çünkü, A.B.D., Türkiye anlaşmasının incelenmesinden ve görüşülmesinden önce Konferanstan çekilmişti. Rapor, Başkan Wilson'un yayımına izin verdiği 1922 yılına kadar kendisinde kaldı. Kopyaları öteki delegasyonlara dağıtılmamıştı ama İngiliz delegelerine okuma izni verilmişti. Bunlar bir örnek istemişlerse de Polk, isteği reddetmişti. "Onlar gerçek ve bol not toplamışlardır," diyordu. 10 temmuz'da telgrafla bildirilen ilk önerilerden sonra öğütleri içine alan ana rapor, çok gizli olarak gönderildi. Mezopotamya için verilen rapordan sonra Suriye raporu gönderildi. Bunda, "tekrar, Suriye halkının, Manda için istediği ve seçtiği ilk memleket, Amerika'dır ve eğer Amerika bu Mandaterliği almak istemezse, ikinci sırada İngiltere gelmektedir" deniliyordu. Türkiye hakkındaki rapor, üç ayrı hükümetin kurulmasını öngörmektedir. **İstanbul, Ermenistan ve Türkiye'nin geri kalan yerleridir. Bunların hepsi Manda altına konulacaktır. Bütün bu hükümetler için tek bir Mandaterlik düşünülecek olursa bu Mandaterlik A.B.D.'ne verilebilir. Yunanlılar Anadolu'dan çıkarılmalıdır ve Yunanca konuşulan alanlarda ayrı hükümet kurulmalıdır. Buralara ancak bazı bölgesel özerkliğe izin verilebilir. Kilikya, Ermenistan'a bağlanmalıdır**.[787]

Mandaterlik tasarısının özü, Osmanlı Devletini geri dönülmez suretle tasfiye etmek idi denilebilir:

> Paris'te, bu Heyet'in, Yakındoğu ile ilgili hükmü çoktan şekillenmişti; zaten teknik uzmanlar yeterli bilgiyi topladıklarından, bu uzmanlarca bilinmeyen çok az bilgiye ulaşılacaktı. Bu da Heyet'in henüz bölgesel şartları görmeden, geliştirdiği muhtıradan kaynaklanıyordu. Buna göre, "İstanbul ve Boğazlar üzerinde Türk hâkimiyeti sona ermeli, Ermenistan ayrılarak Akdeniz'de bir pazar yeri verilmeli ve Avrupai sömürgeciliğin engellenmesi için de Anadolu'nun geri alan kısmının parçalanması önlenmeli ve Türk Anadolu'su üzerinde bir manda vekilliği kurulması" idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar canlanmaması için ise, en iyi çözüm, öngörülen devletler üzerinde ortak bir Amerikan mandası kurulması idi. Heyet, bu şekildeki bir yaklaşımla, ortak bir manda planını kabul etmiş olurken, "Yunanlıların ve Ermenilerin daha çalışkan ve girişken grupların haklarının tanınması gereğini" vurgulamaya değer sayıyordu ki, Heyet'in bu yaklaşımı, Yakındoğu'da geçirdikleri üç aydan sonra dahi, önemli ölçüde değişikliğe uğramayacaktı.[788]

---

[786] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 34-35. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[787] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 153-154. "Kopyaları öteki delegasyonlara dağıtılmamıştı, ama İngiliz delegelere okuma izni verilmiştir. Bunlar bir örnek istemişlerse de F.L. Polk, isteği reddetmişti. F.L. Polk, *Onlar gerçek ve bol not toplamışlardır* diyordu." Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 86, dipnot 95.

[788] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 69-70. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

Akademik tarihçi Deniz Bilgen, 2 Aralık 1922'de "Yakın Doğu Üzerine King-Crane Raporu" namıyla yayınlanacak mezkur raporu şöyle özetlemektedir:

> King-Crane Heyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını ilgilendiren, bütün bölgelerle ilgili raporunu 29 Ağustos 1919'da Paris'teki Amerikan Delegasyonu Başkanı Frank Polk'a verdi. Rapor, Türkiye anlaşması görüşülünceye kadar elde tutulacak ve sonra Amerikan Delegasyonu'nca, Paris Barış Konferansı'na sunulacaktı. Ne var ki, Amerikan mandası sempatizanlarının bütün iyimserliğine rağmen, King-Crane Heyeti'nin, Türkiye hakkındaki raporu üç ayrı bölgenin üç ayrı devlet gibi, tek bir manda altında toplanmasını öngörüyordu. İstanbul, Ermenistan ve geri kalan Anadolu topraklarında olmak üzere, üç ayrı devlete ayrılmasını, fakat bütün bu hükümetlerin yönetiminin tek bir mandatere ve bu mandaterliğin de Amerika'ya verilmesini tavsiye ediyordu.
>
> King-Crane Raporu'nun diğer bölümü, Arapça konuşmayan bölgeleri kapsıyordu. Raporun en karmaşık bölümü, İstanbul, yani Boğazlar ve Ermenistan gibi birçok özel problemi olan bölgelerle ilgili kısmı idi. Mesela, Heyet'e göre, Barış Konferansı hâlâ Ermeni Devleti'nin sınırlarını tespit edememişti ve Ermeniler de artık kendi tarihi topraklarında çoğunluk olarak yaşamıyorlardı. Yakındoğu'ya düzen ve dünyaya da barış getirmek isteniyor ise, Avrupalı güçler, Osmanlı Devleti'ni sömürmemeli ve Türklerin anayurtları olan Anadolu'daki varlıkları devam etmeli idi, ama yine de "Türklerin kötü idaresi ve katliamları ve Türkiye'nin dünyadaki stratejik rolünü kullanmadaki yeteneksizliği ve başarısızlığı sebebi ile "uygun bir bölünme olmak zorunda" idi. Her ne kadar Türkler birçok cazip özelliklere sahip iseler de, "Türk idaresi hırsızlık, rüşvet ve sürekli bozulmalar (gerileme) sebebi ile birçok bakımdan korkunç bir başarısızlık içinde idi. Ermenilere yapılan muameleler ve Türklerin pişmanlık duymayan tutumları hakkında Heyet üyelerinin görüşü; "Bu suçlar, insanlık tarihinde eşi bulunamayacak derecede kötü idi ve öyle ki, hemen unutulabilecek ve Türk sorununa adil bir çözüm bulma çabaları sırasında göz ardı edilecek türden" değildi.
>
> Heyet, Türkiye ile ilgili raporunda şu tavsiyede bulunuyordu: "İstanbul ve Boğazlar bölgesinde uluslararası bir yönetim kurulmalı. Anadolu'daki Türk hâkimiyeti devam etmeli, ancak İstanbul'daki Türk idaresi sona ermeli idi. Anadolu'nun parçalanmasına engel olunmaz ve Anadolu halkının fakirlik ve cahillikten kurtulmasına yardım edilmez ise, Türkler haksız muamele gördüklerine inanacaklar ve bölgede önemli bir huzursuzluk kaynağı oluşturacaklardı. İtalyanların ve Rumların Anadolu'nun sahil bölgelerindeki toprak talepleri savunulamazdı. Pontus Rumlarının bütün arzularına rağmen, Karadeniz'de ayrı bir yerleşim bölgesinin kurulması mümkün değildi, eğer Irak ile Ermenistan arasında otonom bir Kürt bölgesi oluşturulacak ise, bu bölge, Irak'ı mandasına alacak devletin idaresine verilmeli" idi. Anlaşılan o ki, Heyet, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap olmayan bölümlerinde bir Ermenistan, Anadolu ve İstanbul devletlerinin kurulmasını tavsiye ediyordu. Bu devletlerin hepsi de tek bir mandater gücün idaresi altında olmalı idi. Böylece nüfus mübadelesi, yeniden iskân, Osmanlı borçlarının düzenlenmesi ve bölgesel ekonomik gelişmeler kolaylaşacaktı. Böylece, Amerikalı gözlemciler resmi olarak müşterek bir plana imza atıyorlar ve Amerika'nın maddi ve manevi kaynaklar bakımından bu sorumluluğu üstlenebilecek tek devlet olduğunu iddia ediyorlardı. Onlara göre, mali ve askeri gereksinmeler çok fazla olmayacaktı, her olayda olduğu gibi, barışın korunması için milyonları harcamak bir başka savaşa girmek için milyarları harcamaktan çok daha iyi" idi.[789]

King-Crane raporunda belirtildiğine göre Millî Kongre, *Amerikan mandasının asıl destekleyicisi*dir:

> Bu heyetin hazırlamış olduğu raporda denildiğine göre, *Türkler ancak Demokratik bir idareye, Cemiyet-i Ak vamın tayin edeceği bir mandater devlet sayesinde kavuşacakdı başka metodlar ile böyle bir idareye kavuşmaları imkânsızdı*. Eğer Türkler kendileri bilhassa manda sisteminin uygulanmasını istememiş olsalardı dahi, Paris Barış Konferansı onlar için Manda sistemini uygulamayı düşünecekti. Evvelce bahsettiğim gibi Türkler daha 1918 lerde Amerikadan manda anlamına gelen yardım talep etmişlerdi.
>
> Yine bu rapora göre, Üniversite tahsili yapmış, sözüne inanılır bir gazeteci (Ahmed Emin ?), "*Türkler geçmişteki olaylardan o kadar yorgun idiler ki, onların çoğu cahil yeni önderlerin tehlikeli icraatlarına tâbi olmaktansa,*

[789] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 85-88. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

kendilerini muntazam bir eğitim altına sokmağa kararlı idiler." Ona göre Türk umumi efkârı başlıça şu üç fikir grubuna ayrılıyordu

"*1- Türkiye'nin, ancak Amerikan mandası ile yabancı işgaller ve milli birliğin kaybının sebep olduğu ebedi bir kargaşalık (chaos) dan birinin tercih edilmesini takdir eden ezici çoğunluk (yani Amerikan mandası taraftarları.)*

2- Dînî hâkimiyetin tahdit edilmesine razı olmayan bir azınlık.

3- İngilizlerin desteğini savunan diğer bir azınlık."

Ayni gazeteciye göre 54 cemiyetin temsilcilerinden mürekkep Millî Kongre (The National Congress) Amerikan man- dasının asıl destekleyicisi olduğu gibi, Vahdet-i Milliye (The National League), gazetecilerin çoğu, bir çok üniversite Profesörleri, bir çok avukatlar, mühendisler ve tacirler de manda taraftarı idiler. Diğer bir gazeteciye göre (Rauf Ahmed ?), üç aydan beri gazetesinde Amerikan mandasının kabul edilmesi hakkında yazdığı yazılar için ancak iki protesto mektubu almış, buna karşılık pek çok kimseler de gönderdikleri mektuplarda fikrini tasvip ettiklerini bildirmişlerdi.[790]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Ermenistan Bağımsızlık Komitesi, Paris Barış Konferansı'na gönderdiği protesto telgrafında Kemal, Rauf ve Enver Paşaların liderliğindeki Türklerin, Ermenistan sınırı etrafında askeri yığınak yaptığını, Mondros Mütarekesi'nin, Türkler tarafından sürekli ihlal edildiğini* belirtti. *Mütarekeye taraf olan devletlerin, şartların eksiksiz uygulanmasının sağlanması konusunda hassas davranmalarını istedi*.[791]

*Birleşik Devletler Donanma Radyo*su: *Tercihen Amerika'nın, Türkiye'nin Avrupa Türkiyesi'nin ve Küçük Asya'nın denetimini alması zorunludur*.[792] *Amerika'nın, Kafkaslar'daki sorumluluğunu üstlenmemesi halinde, katliamların meydana geleceği ve bundan da Amerika'nın sorumlu tutulacağı İngilizlerce ima ediliyor*.[793] *Paris-İngilizler ayın 15'inde Kafkasya'yı terk etmeye başladılar. Yaklaşık bir ay içerisinde de Ermenileri korumaları gereken bölgelerden çekileceklerdir. Yakındoğu Amerikan Yardım Komitesi Başkanı David G. Arnold'un bugün bize dediğine göre, "Londra'da savaş karargâhında görüşme yaptığı Lord Poel, Amerika'nın iki veya üç ay içerisinde Ermenilere yardım amacı ile asker göndereceğine dair güvence vermedikçe İngiliz askerlerinin Ermenistan'da kalmasının imkânsız olacağını söyledi*."[794] Louis Edgar Browne, *Kafkaslar handikapında, Azerilerin, Gürcülerin, Kürtlerin, Ermenilerin ve Türklerin içinde bulunduğu şartların acımasızlığından söz ediyor ve "Eğer, İngilizler, Kafkaslar'dan ayrılır ve bunların yerine başka kuvvetler gelmez ise, çatışmaların artacağını ve bölge halklarının birbirlerine olan zulümlerinin bitmeyeceğini" yazıyor*.[795]

29 Ağustos 1919. Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuat, Erzurum'daki 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kazım Karabekir'e şifreli telgraf keşide eyledi: *Vasıf Bey ve Mister Browne otomobil ile 27 Ağustos'ta Yozgat'a muvasalat ile 28 Ağustos'ta Sivas'a hareket etmişlerdir*.[796]

Chicago Daily Tribune ve *The Los Angeles Times* gazetelerinde yayınlanan haberde *Wilson'un Ermenilerin güvenliği konusunda Amerikan kongresini ikna etmek için elinden geleni yapacağı belirtiliyor. Üstelik ABD hükümetinin Ermenileri korumak için 150.000 kişilik birliğe ihtiyacı olduğu*

[790] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 64.
[791] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 169-170.
[792] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 281.
[793] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 289.
[794] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 290, dipnot 111.
[795] *Hoover Institution Archives*, Browne's Papers, Bn:I, FID:3d, ABD Donanma Radyosu Bülteni, 28 Ağustos 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 295.
[796] *ATASE*, D.60-4, Kl.32, F.118; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 143, dipnot 108.

ancak herhangi bir müdahale durumunda Türkiye savaş ilan etmenin gerekip gerekmeyeceğine Kongre'nin karar verebileceğinden de bahsediliyor.[797]

The New York Times gazetesi yazıyor. *Rusya'daki Bolşeviklerle ve Asya'daki İslam ülkeleri ile Mustafa Kemal Paşa'nın işbirliği yapacağı* bildiriliyor.[798]

The New York Times, "Türkiye Tümüyle Polis Denetimi Altında Tutulmalıdır" sernameli makale neşretti. *ABD'nin Yakındoğu Yardım Komitesi Başkanı David Arnold'un "Türkiye'nin Avrupa ve Asya'sının fiili bir parçalanmaya gidilmesinden önce bir bütün olarak polis denetimi altına alınması" gerekiğini savunduğu vurgulanıyor ve insani amaçlarla ABD'nin bütün Türkiye'yi manda altına almasının uygun olacağı" belirtiliyor*.[799]

30 Ağustos 1919. Meclis-i Âyan'dan Ahmed Rıza, davet edildiği İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliğini ziyaret etti. Ahmed Rıza, Fevkalâde Komiser Vekili *Ravndal'a, yakında İsviçre veya İtalya'ya giderek orada Türkiye için açıkça Amerikan Mandası doğrultusunda çalışacağını söyledi. İngiltere'nin, Türkiye üzerinde bir İngiliz Mandası kurulmasını destekletmek için çok sıkı çalıştığını ve Sultan'ın da kendileriyle birlik olduğunu anlattı; bu amaçla, İngilizler ile Sultan arasında gizli bir anlaşma bulunduğuna inanıyordu. Şimdiki nüfuz yani etki yarışını Alman sömürgeciliğinin yeni bir biçimi sayıyor ve milliyetçilerin programının ise yalnızca Türkiye'yi, bir yıl önceki ve savaş sırasındaki duruma tekrar düşmekten korumaktır, diyor.* ***Komisyon, bu görüşme üzerine, Dışişlerine bir telgraf çekerek Türkiye üzerindeki İngiliz hırs ve doymazlığı ve bunu önlemek için Fransızların gösterdiği güçsüzlük karşısında, Amerika, duruma seyirci kalamazdı diye ekliyordu****. Dışişleri, İngiliz konusunda ve bunun Amerika için yarattığı durumdan o kadar rahatsızlık duymuyordu. Bu nedenle, bu işe karışmamaları ve taraf tutmaktan ya da bir Türk partisiyle fazla dost görünmekten kaçınmaları için talimat gönderildi. Komisyona, daha önce Türkiye Mandası konusunda* ***"Türklere öğüt vermek ya da herhangi bir görüş bildirmekten"*** *kaçınmaları hakkında verilmiş olan talimat da hatırlatılıyordu*.[800]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türkiye'de ülkenin yeniden toparlanabilmesi için mandaya ihtiyacı olduğunu düşünenler çoğunlukta, özellikle Amerikan mandasını isteyenler seslerini iyice yükseltti*.[801]

İspanyol *El Dia* ve *La Correspondencia Militar* nam gazeteler yazıyorlar: *Amerika'nın Crane'in başkanlığındaki Küçük Asya kamuoyu araştırma komisyonu, 1919 yılı Ağustos ayı sonunda Paris'e varmış ve barış konferansına, Amerika'nın farklı halklara aynı kanunların sunulmaması şartıyla Suriye, Mezopotamya ve Türkiye'de üç ayrı manda rejimi kurulmasına yönelik görüşünü bildirmiştir*.[802]

31 Ağustos 1919. Paris Sulh Konferansındaki ABD murahhası: *Filipinler ve Küba'da olduğu gibi bütün Türkiye'yi mandamız altına alalım. Bu Siyonist emellere de uygun düşüyor*.[803]

31 Ağustos 1919 tarihli bir raporda, Müttefikler, uğrunda savaştıkları amaçları unutsalar bile Osmanlı İmparatorluğu'nda, baskı altında tutulan milletler bu amaçları unutmamışlardı. Charles R. Crane'in dediğine göre, çocuklar bile Wilson Prensipleri'nin 14 maddesini ezbere biliyorlardı ve herkesin bu konuda bir beklentisi olduğu vurgulanıyordu. Yani Prensiplerin yorumu, herkesin çıkarlarına göre idi.[804]

---

797 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 63.
798 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 163.
799 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 163.
800 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 185.
801 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 105.
802 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 298.
803 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 79.
804 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 34.

İzmir'de bulunan İtalyan subay Vincenzo Fago, "Türkiye'de Durum" başlıklı rapor kaleme aldı. *"Türklerin yaptığı savaşın, İzmir'in, Yunanistan tarafından işgalinden sonra başladığına" dikkat çekilen raporda, "Türkiye'nin, idarî ve toprak bütünlüğü bakımından başkent İstanbul ile Anadolu'da yaşayan Türkler arasında bölündüğünü ve birliğin olmadığı" belirtilmiştir. Anadolu'daki hareketin Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey tarafından yönetildiği vurgulandıktan sonra, "Amasya, Erzurum, Balıkesir, Uşak gibi yerlerde yapılan pek çok toplantıda Türklerin, niçin savaştıklarının açıklandığı" yazılmış ve Sivas'ta bütün Anadolu vilayetlerinin temsilcilerinin katılacağı bir kongre yapılacağı hatırlatılmıştır. "Gözüpek Mustafa Kemal'in" etkinliğinin giderek arttığına dikkat çektikten sonra, "savaşın dış boyutunun temelini Wilson ilkelerinin on ikincisi oluşturuyor" denilmiştir. Hükümet başkanı Damat Ferid'in "Devrimci" ve "Âsî" Mustafa Kemal'i dikkate almak zorunda olduğuna değinilen raporda, Mustafa Kemal kuvvetlerinin, "Anadolu'yu işgalden kurtarmak için savaştıkları" eklenmiştir*.[805]

İstanbul'daki ABD Donanma Radyosu yayın yapıyor. *"Türkler, Amerikalıları oldukça hayran bıraktılar." C.R. Crane, "Anadolu'nun, Amerika'yı destekler göründüğünü ve gerekirse Sultan'ın İstanbul'dan kovulacağını" söylemişti ve C.R. Crane bununla da kalmamış, "Türkleri teskin edecek tek gücün, Amerikalılar olduğuna dair inancını da ifade etmişti"*r. *Haberin devamında ise, Ermenilerin, Türklerin katliamlarına dair ileri sürdüğü iddiaları, "muhtemelen mübalağalı olduğunu" vurgulamıştır*.[806]

The New York Times gazetesi yazıyor: *King-Crane heyetleri, Türkiye'de yapmış oldukları incelemeler sonucunda, Amerika'nın sadece İstanbul ve Ermenistan'ın değil Suriye ve Filistin'in de dahil olduğu tüm İmparatorluk topraklarını kapsayacak şekilde manda idaresi kurmasının uygun olacağını belirtti. Geniş kapsamlı manda yönetiminin, siyonist çıkarlara ters düşmeyeceği için Siyonistler tarafından da destekleneceği ayrıca akli selim bütün Türklerin de içinde bulundukları durumdan kurtulmanın en iyi yolu olarak Amerikan mandasını gördüklerini yazdı. Amerika'nın Küba'da yaptıklarını Türklerin çok iyi bildiği, söz konusu manda idaresinin sanıldığından çok daha küçük bir askeri kuvvetle sağlanabileceğini ve Türkiye'de kurulacak manda idaresinin Filipinler örneğinin daha geniş ölçüde bir tekrarı olacağının altı çizildi*.[807]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Alman General Liman Von Sanders, İngiliz savaş gemisi ile Venedik'e geldi. Osmanlı Devleti'nde, görev yaptığı süre boyunca Ermenilere karşı işlenen suçlardan dolayı yargılanacağı düşünülmekte*dir.[808]

Louis Edgar Browne rapor kaleme aldı. *İzmir'in işgalinin Müslüman-Türk unsurlarda infial yarattığını ve halkın Kuva-yi Milliye adı altında örgütlendiğini ve hatta Konya'da birliklerini ziyaret ettiği subayların ve iki bin askerin, İzmir'e girmek ve Yunanlılar ile savaşmak için gün saydıklarını ve bunun için izin verilmesini istediklerini belirtiyor*.[809]

Yine Browne'nin baş kısmı dolayısıyla tarihi bulunmayan bir elyazmasında *Yirminci Kolordu Komutanı ve Milliyetçi Hareketin bazı liderleri ile İzmir'deki durum hakkında konuştuklarını ve şöyle bir değerlendirmede bulunduklarını yazıyor*:

> İngiliz Kuvvetleri, İzmir ile (okunamadı) arasındaki bölgede bulunan Türk cephaneliklerini ele geçirmek üzere harekete geçtiler. Milliyetçilere göre, bu olay İngiltere'nin Türkiye'nin parçalanmasını istediğinin en son delili. Türkiye buna karşı bir harekete hazırlanıyor. Milli Kuvvetler, Yunanlılara karşı düzenli bir sefere hazırlanıyorlar.

[805] *USSME*, E3-8/4; Aktaran: Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, 2002, s. 167. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
[806] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 79.
[807] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 127.
[808] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 145.
[809] *Hoover Institution Archives*, Browne's Papers, Bn:I, FID: 14, No:38, 31 Ağustos 1919, Ankara; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 115.

> General Ali Fuat, Anadolu'daki 42.000 kişilik düzenli Türk ordusunun hepsinin, Yunanlılara karşı başlatılacak bir savaşta Kuva-yi Milliye'ye katılacağını söylüyor. Buradaki Türklerin en büyük korkusu, İngiltere'nin bir kuşatma yapması, yoksa aktif İngiliz mukavemetinden korkmuyorlar. Kuva-yi Milliyeciler, Bulgaristan'a bir heyet göndererek, Yunanlılara karşı Türklerle birleşmelerini istediler. Durum, bir bakıma Bulgarlara bağlı, çünkü Türkler, İngiltere'nin Bulgarı İstanbul üzerine saldırtmasından korkuyorlar.[810]

Eylül 1919. ABD reisicumhuru Woodrow Wilson, Mr. Hoover'in tavsiyesine istinaden, 46 kişilik bir heyetin teşkilini emretti. General Harbord riyasetindeki heyette 15 asker bulunuyor. Heyetin Türkiye'deki ziyaretlerine tercüman olarak refakat eden kişi Robert Kolej tarih muallimi Hüseyin (Pektaş) idi.[811]

Eylül 1919 bidayeti. 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kâzım Karabekir, Bâb-ı Âlî Harbiye Nezâretine gönderdiği telgrafında, Trabzon'daki Amerikan yardım (Near East Relief) heyetinin *son zamanlarda Türklerden yana bir tavır almış olduğunu saptadı*.[812]

1 Eylül 1919. Woodrow Wilson'un muhtırası Paris Sulh Konferansı Yüksek Konseyine takdim edildi: *Trakya'nın batı yakasından bazı parçaların Yunanistan'a, geri kalan bölümünün Uluslararası yönetime katılması biçiminde bir uygulamaya gidilebilir. Bulgarlara Dedeağaç'a ve Ege denizine çıkmak üzere Doğu Trakya'dan geçecek bir yol hakkı verilmelidir. Uluslararası niteliğe bürünecek olan İstanbul Boğazları ve buraya bağlı "büyük toprak parçası", kendi hükümetlerince görevlendirilecek devlet ya da devletler grubu için sürekli ve büyük bir masraf konusu olmazsa" Yunanlıların, Doğu Trakya'nın büyük bölümüne egemen olmak isteği şüphesiz kabul edilemez*.[813]

Louis Edgar Browne, Karakol Cemiyeti reisi İttihadçı Miralay Kara Vasıf (Karakol) refakatinde* Sivas'a saat 17:00 civarında ulaştı ve fevkalade karşılandı. Browne, *Sivas Kongresine katılan tek yabancı ve Müslüman olmayan kişi* unvanını kazanacaktır.[814]

> Mustafa Kemal, manda taleplerine karşı çıkmamış ancak Halide Edip'in önerisi ile kongreyi izlemeye gelen Amerikalı gazeteci Edgar Browne'un kendisine "Amerika'nın Türkiye'yi manda altına almayı kesinlikle kabul etmeyeceğini, çünkü özgürlükler ve demokrasi ülkesi olan Amerika'nın bir milleti esir edemeyeceğini" söylediğini belirterek tartışmayı yönlendirmeye çalışmıştı.[815]

Louis Edgar Browne'nin tarihsiz raporundan: *…Komite bana, eğer Birleşik Devletler mandayı kabul edeceğine dair, Kongre'ye bir garanti verir ise, Kongre'nin de (Sivas) kararlarını hemen bütün Türkiye'ye ve özellikle de İslam dünyasına ilan edeceğini* bildirdi. [..] *Mustafa Kemal Paşa, Kongre'yi, ABD'nin Türkiye'ye destek olması için davet edilmesi konusunda ikna etmeyi hedeflediklerini* söyledi.[816]

Mustafa Kemal mandacılığını kamuoyundan gizliyor. Browne'nin raporundan:

> Mustafa Kemal'in söylediğine göre bu zat Kongre'ye, Amerika'nın Türkiye üzerinde bir manda kabûl etmesine dair açık ve kat'î bir dâvetiye gönderilmesi telkininde bulunmak istiyormuş. Bana şunu söyledi: Delegeler

---

[810] *Hoover Institution Archives*, Browne's Papers, Bn:I, FID: 14, *Elyazısı ile yazılmış bu belgenin baş kısmı yok*; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 115-116.

[811] Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1978, c. 2, s. 231, dipnot 106.

[812] M. Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, c. 2, s. 15-16; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 606, dipnot 396.

[813] Laurence Evans, *Türkiye'nin Parçalanması (1914-1924)*, 1972, s. 199.

* Mustafa Kemal, Ekim 1927'de *Nutuk*ta, Browne'ye "İstanbul'dan gelen bazı zevat"ın refakat ettiğini yanlış yazacaktır (Bilgen, 2004, s. 146, dipnot 117).

[814] Süleyman Beyoğlu. (2007). Millî Mücadele'nin Az Bilinen Bir Siması: Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bilinski 1862-1935). *Tarih Dergisi*, (46), s. 324.

[815] Ayşe Hür, *Milli Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 111.

[816] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 188.

> istisnasız hemfikir olarak bir Amerikan Mandası taraflısı olup bu devleti Türkiye'nin destekçisi olmaya dâvet için bir yol arıyorlarmış. Fakat "Manda" kelimesine itiraz ediliyormuş ve Kongre tarafından alınacak herhangi bir kararda "manda idaresi" yerine "yardım" kelimesinin kullanılması icab ediyormuş. O şunu da ilâve ediyor: Bu kelime değişikliği, manda otoritesini sınırlandırıyor mânâsına alınmamalıdır. Ancak daima mevcut olan ve şiddetle galeyan etmeye hazır bulunan Türk hassasiyetini korumak için bir acı hapın daha kolay yutulmasını sağlamak için kullanılan bir şeker tabakasından başka bir şey değilmiş. Mustafa Kemal şöyle söylüyor: Millî Mücadeleciler Amerika Birleşik Devletleri'nin teklif edeceği şartları memnunlukla kabûl edecektir. Fakat bu şartların bazıları gerekirse galeyâna gelmiş Türk umumî efkârından gizlenirmiş.[817]

Rauf (Orbay) da Mustafa Kemal'i tasdik ettikten sonra şunları ifade etmiştir:

> Türkiye savaşı kaybetti ve sonuç olarak da Irak ve Suriye'deki topraklarını kaybedeceğini tahmin ediyoruz, ama biz bu topraklarını kaybedeceğini tahmin ediyoruz, ama biz bu toprakları da kaybetmememiz gerektiğine inanıyoruz. İngiliz ve Yunan askerlerinin Türkiye'deki varlıklarının devamı halinde ve Amerika'nın da mandayı reddetmesi durumunda, Kuva-yi Milliye genel seferberlik çağrısında bulunacak. Geride önemli ölçüde bir gücümüz var. Ben, bir hafta içinde, eski (dağıtılmış) askerlerden 250 000 kişilik bir ordu oluşturabilirim. Biz, bu kuvvetleri donatacak cephanelere ve silahlara da sahibiz. Samimiyetle söylüyorum ki, Amerika'nın bizim yardımımıza gelmesi yeni bir savaşın çıkmaması demek olacak.[818]

Yeri gelmişken, Browne'nin tarihsiz bir raporunda da abartılı sayılar görülmektedir. Herhalde, Mustafa Kemal ve rüfekası, blöf yaparak Browne'yi manipüle etmişlerdir. Browne, mezkur raporunda, *Türk Ordusu'nun cephane gücünün sanıldığının aksine, bir mücadeleye girişecek kadar güçlü olduğunu* yazıyor. *Türk Ordusu etkin ve geniş çaplı bir saldırı ile başa çıkabilecek güçte*dir, *çünkü Türkiye üç ay içerisinde hepsi techizatlı iyi eğitilmiş, sürekli yiyecek ve mühimmat sağlayacağı 350 bin kişilik bir ordu toplayabilir*. Browne şöyle devam ediyor:

> İngilizler, Türkler ile Mütareke imzalandığında, Türklerin sahip olduğu önemli miktardaki mühimmatı açıkça görmemezlikten geldiler veya önemsemediler. Amiral Calthorpe'a mühimmat ve topların çoğunun Filistin Cephesi boyunca dağıtılmasını istedi, ancak Kerenski Ordusu'nun düşüşünden sonra, Ruslar tarafından Doğu Anadolu'da terk edilen mühimmat ve binlerce topla ilgili herhangi bir şart koşmayı ihmal ettiler. Mütareke sonrası ise, Türkiye'nin 250 parça silaha ve her parçanın da muhtemelen 1 000 atıma sahip ve birkaç haftalık kurşunu olduğu zannediliyordu, oysa sıkı bir mücadele için yeterince mühimmatları var. Türklerin 2 binden fazla topu var. Bu malzeme çoğunlukla Rus malı, fakat çok iyi bakılmış. Bu da şimdi Müttefiklerin çokça endişelenmesine sebep oluyor. Türk Genelkurmayı şu anda, savaşın boyutlarını genişletmek için mükemmel durumda. Belki de halihazırda derme çatma askerler (düzensiz askerler) hariç, silah altında 35 bin ile 50 bin kişi arasında asker var, ancak bu sayı üç ay içerisinde 350 bine, 5 ay içerisinde 500 bine çıkabilir. Türkiye yiyecek ile dolu. Anadolu 15 yıldan beri en büyük buğday hasadını elde etti. Türkiye bugün iki yıllık bir mücadele için, büyük bir ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak yeterince yiyeceğe sahip.[819]

İstanbul matbuatından *Vakit* gazetesinin başmuharriri Selanikli Dönme Ahmet Emin (Yalman), "İstiklâl Aleyhdarlığı Mı?" sernameli başmakale neşretti: *Bir çokları bizimle sırf insanî nokta-i nazardan iştigal edecek sonra kendi kendine çekilip gidecek bir devlet bulmamız, bu bir hayaldir diyorlar. Biz iddia ediyoruz ki böyle bir devlet vardır ve Amerikadır. Mutlak hayırhah bir devlete muhtacız ki, ecnebi entrikalarına karşı siper olsun ve bizi sulh ve sükun içinde çalışmamıza imkân hazırlamakla beraber bizi inkişafımız için icabeden mâddi ve manevi vesaite malik etsin*.[820]

The New York Times gazetesinin haberine göre King-Crane Komisyonunun *Suriye Ulusal Birliği'nin görüşlerini kabul ettiği, Suriye'nin Filistin ile beraber siyasi ve coğrafi olarak bir bütün olduğu görüşüne*

---

[817] Fethi Tevetoğlu, "Amerikalı Gazeteci Louis Edgar Browne Tarafından Çekilen Atatürk'le İlgili Telgraflar", *Hayat Tarih Mecmuası*, Haziran 1972, Sayı 5, s. 5. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[818] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 188-189.

[819] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 207.

[820] Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 66.

katıldığı belirtiliyor. Ancak, Müttefik kuvvetleri bunun aksine Filistin'e ayrı bir yapı olarak yaklaşmış ve o bölgedeki Kutsal Topraklar 'da korunmuş veya uluslararası bir Yahudi devletinin kurulması konusunda kendilerine adeta söz vermişlerdi. Üstelik self-determinasyon ilkesine aykırı olarak Yahudiler Filistin'de çoğunlukta değildi ve bu nedenle Suriyeliler birleşik bir Suriye kurma konusunda haklı olduklarını ve Siyonizm rüyalarının gerçekleşmesinin söz konusu olamayacağını iddia ediyor. Haberin sonunda ise Yakındoğu'daki gelişmelere dâhil olması halinde, bölgedeki siyasi ve ırksal meselelere yabancı olan Amerika'nın kendini hoş olmayan tartışmalardan kurtaramayacağı ve bu durumun da ABD'yi yıpratarak hüsrana uğratabileceğine de dikkat çekiliyor.[821]

İspanyol *El Dia* gazetesi yazıyor: King-Crain Komisyonu, *Ermenistan meselesinde, ziyaret edilen farklı Türk bölgelerinde açık bir sonuca ulaşamamıştır*. *Daha doğrusu, bu sorunda tavizler verme eğiliminde*dir. *Türklerin büyük çoğunluğu, Türkiye üzerindeki bir himayenin, mandacı devlet tarafından sanal bir ilhaka dönüşmesinden korkuyor*. *Komisyonun görüşüne göre, uzlaşılmaz kinleri geride bırakabilecek bir çözüm bulunmak zorunda*dır.[822]

2 Eylül 1919. Paris Sulh Konferansı Arazi Komisyonu, Wilson'un 1 Eylül'de takdim edilen planına muvafakaten harita çizdi. ABD Başmurahhası *Polk, bu planı A. B. D. adına onayladı ve konseyce de uygun bulundu. Bununla birlikte Yunanlıların Doğu Trakya hakkındaki istekleri, planda gösterilmemişti*.[823]

Devlet Sekreteri Lansing, 2 Eylül'de Frank Polk'a gönderdiği bir mesajda Wilson'un politikasını eleştirerek şöyle demiştir: "Bizim, Türk İmparatorlluğu'nun herhangi bir yerinde manda almamıza karşı olan duygular giderek artmaktadır. İnsanlar bu konuyu daha çok düşündükçe daha az sevmeye başlıyorlar. Ermeniler diğer azınlıklardan daha çok taraftar buldular ama, Ermenilerin karakterlerine duyulan nefretin giderek artması, dolayısı ile insanların ilgileri giderek zayıflamaya başlıyor. Çinlilerin, Ermenilerden daha çok sempati uyandırdığına inanıyorum. Başkan Wilson manda almakta ısrarlı, ama Kongre'nin onayını almak için zorlanacağını sanıyorum.[824]

29 Ağustos'ta Erzurum'dan yola revan olmuş bulunan Mustafa Kemal ve ekibi, Sivas'a muvasalat etti. Amerikalı istihbaratçı-gazeteci Browne de Sivas'ta idi.[825]

> İstanbul'daki Amerikan resmî çevreleri, özellikle King-Crane Komisyonu üyelerinden Charles R. Crane, Sivas Kongresiyle yakından ilgileniyordu. Hey'et-i Temsiliye, Crane'i bir gözlemci olarak Kongreye çağırmış, fakat çok meşgul olduğundan yerine o sıralarda İstanbul'da bulunan Edgar Louis Brown adında Amerikalı bir gazeteciyi göndermişti. 'Chicago Daily News' gazetesinin Avrupa muhabiri olan Brown, Halide Edip'le temas ederek onun yardımıyla 20 Ağustosta Anadolu'ya geçmiş, Ankara'da Ali Fuat'la görüşmüş, Hüseyin Rauf ve eski Washington büyükelçilerinden Ahmet Rüstem (Bilinski) ile iyi ilişkiler kurmuştu. Türk ulusal akımının haklılığına inanan Brown, Sivas'ta kongre üyelerini yardım için Amerikan Senatosuna başvurmaya teşvik etmiş, kongre sonunda kaleme alınan dilekçenin İngilizcesini bizzat kendisi hazırlamıştı. Amiral Bristol'un temsilcisi olarak kabul

[821] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 66.
[822] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 298.
[823] Laurence Evans, *Türkiye'nin Parçalanması (1914-1924)*, 1972, s. 199.
[824] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 27-28, dipnot 19. "Amerika'da ise, muhalif kanat, Hükümeti, gizli diplomasi, Monreo Doktrini'nden giderek uzaklaşmak, Avrupalı devletlerin bencilliği ve yanıltmaları ve Amerikan Başkanı'nın saflığı gibi konularda uyarıyordu. Onlara göre, İngiltere ve Fransa, petrol, hammadde ve piyasa elde edebilmek için, hemen Versay Antlaşması'nı onaylayacak ve Afrika'daki eski Alman kolonileri ile Yakındoğu'nun en zengin bölgelerini alarak, kendi kendilerini ödüllendireceklerdi. Amerika'ya ise, boş (verimsiz) arazileri bırakarak, ABD'yi mali ve askeri yük altına sokacaklardı. Hatta daha da ilginç olanı, Amerika ile savaşa bile girmeyen Türklere dadılık yapma görevi, Amerika'ya verilecekti. *Amerika'nın, yalan, entrika, kıskançlık, baştan çıkarma diplomasisi, Türk gizli çalışmaları ve Rus Bolşevizmi gibi konularla dolu olan Avrupa lağımında ne işi var* idi." (Bilgen, 2004, s. 27).
[825] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 82.

edildiği Sivas'ta 18 gün kaldıktan sonra, 20 Eylülde İstanbul'a dönerek Kemalistler lehinde yazılar yayınlamaya, Türk ulusal davasını Batı'ya tanıtmaya başlamıştı. Brown'ın özel belgeleri Amerika'da, Stanford Üniversitesindeki Hoover kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.[826]

Kurmay Binbaşı Rıdvanbeyoğlu Hüsrev'in (Gerede) günlük kaydından:

Sabah dörtte hareket ederek, saat 12'de Zara'ya geldik. Askerlik Şubesi Başkanı, kadı ve kasaba halkı tarafından karşılandık. Akşam saat yedide Sivas'a girdik. Epeyce ileride 3'üncü Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Kara Vasıf, Bekir Sami Bey, İsmail Fazıl Paşa ve Hami bizi karşılamaya geldiler. Sivas girişinde de tüm Sivas halkı, subaylar ve memurlar karşılamak için toplanmışlardı. Mekteb-i Sultani (lise) önünde Vali Reşit Paşa "hoş geldiniz!" dedi. Karşılama töreni çok coşkulu ve parlak oldu. Bu konuda Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in büyük katkılarının olduğunu unutmamak gerek.

Gece güzel hazırlanmış, kusursuz bir sofrada yemek yenildi. Yemekte Amerikalı yazar, gazeteci Mr. Brown da bulundu. Ali Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl Paşa, Batı vilayetleri adına Şark Vilayetleri Heyet-i Temsiliyesi'ne bir "hoş geldiniz!" konuşması yaptı. Bu arada Mr. Brown'ın aramızda bulunmasını hayırlı bir fal gibi nitelendirerek saçmalık yapmaktan da geri kalmadı. Mr. Brown yaptığı teşekkür konuşmasında görevinin Anadolu'da örgütlenme ve Kuvayı Milliye'nin varlığı hakkında incelemeler yapmak olduğunu söyledi. Bu amaçla Haydarpaşa'dan Sivas'a dek tam anlamıyla tarafsız bir gözle inceleme ve gözlemlerde bulunduğunu belirterek ulusal davamızda başarılar diledi, Türk konukseverliğine teşekkür etti. Mustafa Kemal Paşa da bu konuşmaya kısa bir karşılık verdi.[827]

Browne'nin bu konuşmasına Anadolu Şark Heyet-i Temsiliyesi nâmına Mustafa Kemal Paşa "vakûr bir lisân ve hoş bir edâ ile" kısa fakat etkili bir nutukla cevap vererek, Browne'a Türkler hakkında göstermiş olduğu takdirşinaslığa teşekkür etmiş, Şarkî Anadolu Murahhaslarının selâmlarını Garbî Anadolu murahhaslarına takdim etmiştir. Ordu ve taşra hükümetinin yekvücut olarak bu vatanperverlik hizmetlerindeki mesaisini söylemekte hiçbir beis görmediğini söyleyerek, konuşmasını tamamlamıştır.[828]

Tümgeneral Harbord riyasetli *Şark-ı Karib Tahkikat Heyeti*, İstanbul'a muvasalat etti.[829] *Harbord Heyeti, İstanbul Hükümeti ile resmi bir ilişki kurmamıştı. Bunun iki sebebi vardı: Birincisi, ABD, Birinci Dünya Savaşı'na girdiğinde, Türkiye'deki elçisi Elkus'u geri çekmişti ve diplomatik ilişkilerde yetkili kılınan merkez ise, İsviçre temsilciliği olmuştu. Bu bakımdan Harbord Heyeti'nin, İstanbul Hükümeti'ne nezaketen yapmayı düşündüğü ziyaret, daha sonra resmen ziyaret olmaktan çıkıp, bir kartvizit gönderilmesi görüşüne dönüşmüştü*r. *J.G. Harbord'un, İstanbul'da resmi ilişkilerde bulunmamasının ikinci nedeni ise, Heyet'in, gideceği bölgelerde, İstanbul Hükümeti'nin etkinliğinin azaldığını ve hemen hemen bütün yetkilerin Milli Harekete geçtiğini öğrenmesi*dir. *Kuva-yi Milliyeciler tarafından, Harbord Heyeti'ne istedikleri bilgiyi sağlamakta yardımcı olunacağı bildirilmiştir*. *İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri M.L. Bristol de J.G. Harbord'a, Heyet'in Anadolu'daki seyahati esnasında "bir zorlukla karşılaşmayacağı kanısında olduğunu ve hatta kendilerine kolaylık bile gösterileceğinden emin olduğunu" söylemiştir*.[830]

3 Eylül 1919. *Harbord, 3 Eylül'de Amerika sefarethanesinde Vakit gazetesi muhabiri ile yaptığı mülakatta da manda hakkındaki soruya cevap vermemiştir. Bu mülakatta, Maraş, Malatya, Sivas,*

[826] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 131, dipnot 50. "Rauf Orbay, hatıralarında, Sivas Kongresi ve ABD mandasından bahsederken, Louis Edgar Browne'dan hiç söz etmemektedir." (Bilgen, 2004, s. 146, dipnot 118).

[827] Sami Önal, *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, 2019, s. 73. Hüseyin Rauf (Orbay), Louis Edgar Browne'nin mütercimliğini yapmıştır: Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 58.

[828] Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 59.

[829] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 235, dipnot 2.

[830] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 236.

Diyarbakır, Harput, Hasankale, Muş, Erzurum şehirlerine uğrayacaklarını, buralardaki tetkiklerinden sonra Erzurum'dan trene binip Kafkasya dahiline ve Ermenistan'a hareket edeceğini söylemiştir. Harbord, bu mülakatında, başında bulunduğu heyetin adını "Şark-ı Karib Amerikan Tetkik Heyeti" olarak belirtmiştir.[831]

İstanbul matbuatından *Tasvir-i Efkâr gazetesi, muhabirinin General Harbord ile 3 Eylül'de yaptığı mülakatta, General Harbord'un, yakın doğuda tahkikatlar yapmak için geldiği, sulh konferansının Amerika ile ilgili kısmıyla alakası olduğu ve Amerikalıların Türkiye'de kendilerine duyulan muhabbetten haberdar olduğunu beyan ettiği açıklamalarını ana sayfasına taşımıştır. Dikkat çekici olansa Harbord'un manda hakkında bir yorum yapmamış olmasıdır*.[832]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin haberini neşretti:

> Bütün Anadolu, Türk Hükümeti'nin yabancı güçlerle görüşmesine ve başkalarının fikrini uygulamasına karşı büyük kızgınlık içerisinde. Görünen o ki, İstanbul Hükümeti'nin otoritesi içerilerde kabul görmüyor. İstanbul ise, Milliyetçi ruhu söndürmek için, halkın savaşa karşı olduğu şeklindeki haberleri yayıyor, aksine halk, Hükümet'in, Yunanlıları İzmir'den kovmak için gerekeni yapmasını talep ediyor.
>
> İki Hizip Türkiye'de Sürtüşüyor
>
> Türkiye'yi iki grup yönetiyor; birincisi, otoritesi İstanbul'dan öteye gitmeyen Hükümet. İkincisi, Heyet-i Temsiliye. Hükümet, Müslüman halkın, Yunan istilasını sakin bir şekilde ele almasını ve Barış Konferansı'nın sonucunu beklemesini istiyor. Heyet-i Temsiliye ise, Hükümet'in ya diplomasi yolu ile Yunanlıların İzmir'den çıkarılması için harekete geçmesini ya da milletin savaşa girmesi için yol açmasını istiyor.
>
> Halk Direnme Yönünde
>
> Heyet-i Temsiliye'nin tutumu, halkın görüşü ile karakterize ediliyor. Heyet-i Temsiliye'nin ileri gelenlerinden biri bana şunları söyledi: "Memleketimizi müdafaa etmek için beş yıl cesurca savaştık. Türkiye son on yıldır savaşıyor. Şunun teyakkuzu içerisindeyiz ki, Osmanlı toprakları, memleketimiz üzerinde planlarının olduğunu bildiğimiz çeşitli milletlerin birlikleri tarafından yavaş yavaş işgal ediliyor. Bu yüzden yabancıların çılgınlığına koyun gibi teslim olmaktansa, bağımsızlığımızı korumak için birkaç yıl daha savaşırız.[833]

4 Eylül 1919. *Önceki gün İstanbul'a gelen General Harbord, Robert Kolej'i ziyaret etti*.[834]

İstanbul'da münteşir *Türk Dünyası* gazetesi "Ceneral Harbord Şehrimizde: Amerika Sefaretinin Gazetemize Tebliği" başlıklı makale neşretti:

> Amerika mümessili Mistır (Ravndal) Cenabları, Ceneral (Harbord) ile riyaseti altında bulunan heyet-i murahhasa hakkında dün akşam gazetemize âtîdeki malumatı tebliğ etmişdir:
>
> "Reis Vilson tarafından, Ceneral Major Kumandan (Harbord)un riyaseti altında bir heyet-i murahhasa Şark-ı Karibde tahkikat icrasına memur edilmişdir.
>
> Amerika zabitanı ile mütehassıslar ve katib ile tercümanlardan mürekkeb olan heyet-i murahhasa, refakatinde Amerikalı iki muhabir bulunduğu halde evvelki gün (Marta Vaşington) vapuruyla muvasalat etmişdir."
>
> Heyet, Amerika Siyasi Mümessili (Ravndal) ile, Amerika Siyasi Fevkalade Mümessili Amiral (Bıristol)un yaveri Kapitan (Gırinslay) tarafından istikbal edilmişdir.
>
> [*5 satır kadar kısım tayyedilmiştir (ÖFA notu)*] Bundan sonra, heyet önümüzdeki cumartesi günü (Islahiye)ye gitmek için seyahat hazırlıklarıyla meşgul olmuşdur."

---

831 Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 75.
832 Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 75.
833 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 227-228.
834 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 87.

[*5 satır kadar kısım tayyedilmiştir (ÖFA notu)*]

"Marta Vaşington gemisi İstanbulda kalacakdır. Ceneral Harbord Amerika Ordusunda şöhret-i mahsusa ihraz etmiş, (Küba), (Filipin)de ifa-yı vazife ederek Amerikanın Avrupaya gönderdiği kıtaat-ı askeriye karargah-ı umumisi erkan-ı harbiye reisi sıfatıyla 1917de Fransaya gelmişdir. Fransada müteaddid muharebelerde muvaffakiyetler ihraz etmişdir."

"Heyet azasından Ceneral (Mak Kol) Fransadaki Amerika Ordusu Sevkiyat Reisi olub Filipin, Küba ve Meksikada çok şöhret almışdır."

"Heyetin diğer azaları Ceneral (Mozley) ile maruf mühendislerden Mistır (Poland), iktisadiyat müdürü (Kamirland) ve ordu etibbasından Doktor (Tiles)dir."

***

Dün muharrirlerimizden biri heyet erkanından Ceneral (Mozley) ile görüşmüşdür. Ceneral heyet-i murahhasanın memuriyet ve vezaifi hakkında dünki nüshamızda verdiğimiz tafsilatı teyid etdikden sonra heyetin Kafkasya ve Ermenistandan evvel Anadolu içerilerinde tahkikat icrasına karar verdiğini söylemişdir. Heyet azası dün öğleden sonra sefarethanede bir ictima akd ederek geç vakte kadar müzakeratla meşgul olmuşdur. Bu ictimaa Amerika Mümessil-i Siyasisi Mistır (Ravndal) Cenabları da iştirak etmişdir.

Ceneral Harbord Bâb-ı Âlîde

Reis (Vilson) tarafından Kafkasya ve Ermenistanda tahkikat icrası içün elli kişilik bir mühim heyet ile gönderildiğini ve evvelki akşam şehrimize muvasalat etdiğini yazdığımız Amerika Heyet-i Murahhasa Reisi Ceneral (Harbord) dün maiyet-i erkanı ile birlikde Bâb-ı Âlîye gelerek Sadrazam Paşa ile diğer kabine azasını ve rüesa-yı hükümeti ziyaret etmişdir.

[Ceneral Harbordun dün gece şehrimize vasıl olduğunu "Türk Dünyası"ndan başka haber veren bir gazete olmamışdır.][835]

Sivas Kongresi içtima ediyor, *"zar zor" ancak 38 murahhasla ve Ali Fuat'la -ihtimal- mandacıların çabaları sayesinde toplanmış* durumdadır.[836] Mazhar Müfit (Kansu): *Tarih huzurunda saptamak ve itiraf etmek yerinde olur ki, Ali Fuad Cebesoy'un büyük himmeti, kesin azmi, esaslı tedbirleri olmasaydı, Sıvas Kongresi belki de toplanmaz ve delegeler Sıvas'a gelebilmek olanaklarını bütün isteklerine rağmen bulamazlardı*.[837] Bu babda Sivas Kongresi ile Suriye Genel Kongresi arasında dikkat çekici bir benzerlik bulunmaktadır:

Mustafa Kemal, ileride, Second Continental Congress'in [Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı müteakiben 1775'de Philadelphia'da ilk içtima eden İkinci Kıta Kongresi'nin] 1776 toplantısı ve bağımsızlık ilânına atıflarda bulunacaktır. Ancak, kapsayıcı, temsil iddiasına sahip, ülkenin geleceğini şekillendirmeyi hedefleyen bir 'kongre'nin ilham kaynağının, bu tarihî örnekten ziyade, Osmanlı coğrafyasında yaygınlaşan girişimler olması mümkündür. Meselâ, hazırlıklarına mayıs ayında başlanılarak temmuz başında toplanan, katılımcıların Osmanlı mevzuatına göre seçildiği, Osmanlı meclisindeki meb'usların da katıldığı, Suriye Genel Kongresi ile Sivas Kongresi arasında çarpıcı benzerlikler vardır. On maddelik bir beyannâme yayımlayarak Suriye'nin bağımsızlığını, bu olmazsa, Amerikan 'mandat idaresi'ni talep ederek, ülkenin bölünmesi ve Siyonist taleplere karşı çıkılacağını ilân eden Suriye'deki yapılanma Fransız müdahalesi nedeniyle amacına ulaşamayacaktır. Buna karşılık, kongreler, yeni Türkiye'nin oluşum sürecini başlatacaktır.[838]

Amerikan basını, Türk Direniş Hareketi ve Milliyetçi Hareket olarak tanımladığı *Kuva-yı Milliye* hareketini, Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanarak Müttefikler ve Yunanlılara karşı direnen sivil ve askerlerden oluşan bir kuvvet olarak tanımlamıştır. Yapılan haberlerde, Kuva-yı Milliye'ye *"Nationlist Movement",* üyelerine

[835] Türk Dünyası, 4 Eylül 1335-1919, *Ceneral Harbord Şehrimizde*, s. 1.
[836] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 584.
[837] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 3, s. 1213-1214.
[838] Şükrü Hanioğlu, *Atatürk*, 2023, s. 289-290.

> *"Nationalists/Turkish Nationalist",* Kongreler döneminde *Heyeti Temsiliye'ye "Separeted Government",* TBMM'nin açılmasından sonra kurulan Meclis Hükümetlerine *"Nationalist Government",* Mustafa Kemal Paşa ise *"Nationalist Leader"* şeklinde adlandırılmıştır. Bu nedenle metin içinde anlam bütünüğünün sağlanması maksadıyla Amerikan basınının kullandığı tanımlamalar kullanılmıştır.[839]

Halide Edip, Latimer'e yazdığı 25 Nisan 1959 tarihli mektupta; "Kongre'ye bir Amerikan gözlemcisinin katılması için davette bulunan Mustafa Kemal Bey, Browne'ın orada bulunmasını açıkça çok faydalı buldu" diyor.[840]

Sivas Kongresine *katılmasına izin verilen tek yabancı gazeteci* istihbaratçı Louis Edgar Browne, Mustafa Kemal'in *kendisine şöyle dediğini yazacaktır*:

> Türkiye, Amerika'nın yardıma gelmesini istiyor... Amerika bunu kabul ederse, sizi temin ederim ki Türkiye, Amerika'nın bütün şartlarını kabul edecek. Sivas Kongresi doğrudan ABD mandasını kabul etmek istemiyor, çünkü evvela biz ABD'nin bunu kabul edip etmeyeceğinden emin değiliz.[841]

Kaliforniya'daki Stanford Üniversitesi Hoover Kitaplığı arşivinde mahfuz Louis E. Browne'un belgelerini tetkik eden Lord Kinross:

> Halide Edip'in tavsiyesi üzerine, Sivas Kongresine, bir Amerikan gazetecisi gönderildi. Louis E. Browne adlı bu gazeteci, görünüşte *Chicago Daily News* gazetesinin muhabiri, aslında ise Mr. Crane'in özel temsilcisi idi. Mustafa Kemal, Kongrede tek Hıristiyan olarak hazır bulunan Mr. Browne'u, iyi karşıladı. Aralarında geçen bir dizi konuşma sırasında Mustafa Kemal, hep "manda" kelimesi yerine Türk izzeti nefsine daha uygun düşen "Amerikan yardımı" deyimini kullandı. Bu yardımın siyasal değil, sosyal ve ekonomik bir nitelik taşıması gerekiyordu. Sivas Kongresi'nin, Amerika'yı bu çeşit bir mandayı kabule çağıran bir karar alıp almayacağı sorulduğu vakit Kemal, "Evet!" dedi. Arkasından bir şart ileri sürdü: "Ancak siz de bana, böyle bir şey istenecek olursa Amerika'nın bunu kabul edeceğine dair garanti vermelisiniz." Browne, ülkesinin bunu kabul edeceğine pek güvenmediğini söyledi. Kemal de bunun üzerine, elinde böyle bir garanti olmadan, Türkiye'nin bir yabancı yardımı istediğini resmen açıklamak sorumluluğunu üzerine alamayacağını bildirdi.[842]

Ali Fuat Cebesoy'un yıllar sonra belirttiğine göre Browne, 4 ilâ 7 Eylül tarihleri boyunca Sivas Kongresinin her içtimaını kendisine tahsis edilen tercümanla beraber bizzat takib etmiştir:

> [..] İstanbul teşkilatından Kara Vasıf Bey var. O bir ufak kart almış ondan. O diyor ki çok bitaraf bir gazetecidir. Bize diyor Amiral Bristol tarafından tavsiye edildi diyor. Kendisine yardım edin diyor. O kadar... [..]
>
> Kompromedör. Hiç siyasete karışmadı adam. Ama hiç. Mustafa Kemal Paşa'nın anlattığı budur. Sivas'ta diyor, yer verdik diyor ona, tercümanın yanında. Dört gün diyor, Sivas Kongresi açıldı, hep bunları dinledi diyor, hatipleri dinledi diyor, kararları dinledi diyor ve kapanmasıyla doğru bize geliyordu diyor, bizde misafirdi diyor, yemeğini yerdi, bizle yerdi diyor, işte odasına çekilir yazar diyor. Bir de baktık dördüncü akşamı yok, Mister Brown yook. Aman, yahu ne oldu bu adama. Ararlar ararlar yok. Her tarafa atlı çıkartırlar. Bir de bakarlar

---

839 Ceyhun Öğreten, *Amerikan Basınında Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 18.

840 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 185, dipnot 64.

841 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi: Amerikan Mandası ve Gazeteci L. E. Browne'ın Faaliyetleri*, 2004, s. 190; Aktaran: Mustafa Armağan, *Cumhuriyet Efsaneleri*, 2014, s. 65. "Browne, 20/10/1891'de doğmuş, ABD Deniz Akademisi'nde okumuş, savaşta savaş muhabirliği yapmış, 1918 Temmuz'una dek Rus ihtilalini izlemiş, o yılın sonuna deği[n] ABD Yedek Deniz Kuvvetleri'nde görev almıştı. Bu sırada *Chicago Daily News* muhabiriydi. Daha sonra ABD ordusunda faal hizmet görmüş, Milli Savunma Askeri İstihbarat Bölümü'nde, özellikle 1942-1944 yıllarında Sovyet şubesinde çalışmış, yarbay olmuş. [İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Amiral John de] Robeck'e göre, Browne, A.P. Ajansı muhabiriydi ve gerek sivil olarak, gerekse Deniz Kuvvetleri için çalışırken, müttefik çıkarlarına aykırı davranmış, bırakışmadan sonra ABD Yüksek Komiserliği'nde katiplik yapmış. Sivas'a iki Türk subayı ile gitmiş ve Babıâli'nin haberine göre, Akdağmadeni'nde ulusçulardan yana söylevler vermiş. Güya bir zamanlar Bolşevik taraftarıymış." Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 545-546, dipnot 247. Alıntıdaki vurgu tarafımıza aiddir.

842 Lord Kinross, *Atatürk*, 1984, s. 296.

> Mister Brown nehirden geliyor. Kızılırmak akar orda. Şu kadar bir balık yakalamış, elinde getiriyor falan. Yahu neye zahmet ettin. Demiş, dinledim dinledim dinledim demiş, benim de bir hizmetim olsun diye çalıştım bu balığı yakaladım, size takdim ediyorum demiş. Binaenaleyh demiş lütfen kabul edin. Bu yolda demiş muhakkak muvaffak olacaksınız demiş. Başka benim birşey söylemem demiş. Hiç. Ankara'ya geldiği zaman da hep İngilizlerin Kafkasya'daki bozgunluklarından, sonra içlerinde asla hükümetin siyasetini kabul etmediklerinden misaller getirirdi. Anlatırdı böyle. Başka hiçbirşey. Manda lafını hiç dinlemedim ben ondan. Hiç ağzına bile almadı. Manda filan bildiği yoktu.[843]

Browne'nin 4 Eylül tarihli Sivas Kongresi içtimana dair notu: …*Delegeler tarafından yapılacak yemin ve detaylar sorunu Kongre'nin ilk gününü aldı. Her delegeden sol (sağ olması lazım) elini Kur'an'a basması ve aşağıdaki temini yapması istendi: "Memlketinin ve milletinin refahı ve huzuru dışında hiçbir kişisel çıkar ve ihtiras gütmeyeceğime, İttihat ve Terakki'yi canlandırmak için çalışmayacağıma ve hiçbir siyasal partinin çıkarlarına hizmet etmeyeceğime, Allah adına yemin ederim*."[844]

Mustafa Kemal'i Erzurum'da bulacağı ümidiyle Erzurum'a muvasalat eden Erkân-ı Harb Binbaşı Saffet (Arıkan), Ahmed İzzet (Furgaç) imzalı layihayı Kâzım Karabekir'e teslim etmek zorunda kaldı. Karabekir, Amerikan mandaterliğinin kabülünü isteyen layihanın Sivas Kongresine iletilmesini engelleyecektir:

> [..] Vaziyeti hazırai siyasiyeye göre Sivas kongresinin dört devlet mümessilinden Amerika mandasını taleb etmesinin pek mühim bir faide temin edeceği ve rekabeti malûme kefesini lehimize mühim surette ağır bastıracağı teklif ve beyan olunur.[845]

> İsmet İnönü ve Saffet Arıkan ve onlarla yakın işbirliği yapan Ahmet İzzet Paşa, Sivas Kongresi'nde Amerikan mandasının kabulü için çaba göstermişlerdir. Bu amaçla, Ahmet İzzet Paşa, bir tasarı hazırlamıştır. Tasarı, İsmet Paşa'nın "Yaşamak için tek uygun çâre Amerikan mandasıdır" yolunda Kâzım Karabekir'e yazdığı bir mektupla birlikte Saffet Arıkan tarafından Erzurum'a getirilir. Saffet Arıkan, "Amerika mandasından başka çâre bulunmadığını, Istanbul'da aklı başında bütün nâmuslu kişilerin bu fikirde olduklarını söyler ve İzzet Paşa tasarısını Karabekir'e verir. Tasarıda, büyük malî sıkıntı belirtilerek, "manda sözüyle anlatılan yardım ve denetim olmaksızın, devlet hayatının sağlanamıyacağını her sağlam düşünce sâhibinin kabul ettiği" ileri sürülür ve Sivas Kongresi'nin Amerikan mandasını istemesi önerilir. İsmet Paşa, bu tasarının kabulü yolunda ısrarlı çaba gösterir.[846]

Ahmed İzzet, uzunca layihasında, *hilafetin ve Boğazlar'la İstanbul'un Osmanlılarda kalmasını, Anadolu'daki Rumların Balkanlar'daki Müslümanlarla mübadele edilmesini savunuyordu. Belki en önemli nokta, Arap illeri konusundaydı: Hicaz Krallığı ve Filistin'de kurulacak dinler ve uluslararası yönetim bir oldubitti olarak kabul ediliyor; fakat Irak ve Suriye'nin "sabık Macaristan Kraliyeti derecesinde bir muhtariyeti kamilei idariye" ile Osmanlı egemenliği altında kalması isteniyordu. Bu çekici çözüme karşılık ve tabii bunu mümkün kılmak için 15-30 yıl süreyle ABD mandası kabul ediliyor. Bundan başka, meşrutiyetin devamı, "milis tarzında olsun," bir ordunun kurulması gibi şartlar öne sürülüyor*.[847]

Mustafa Kemal riyasetinde toplanan Sivas Kongresi, Amerikan mandasını müzakere edecekken (ABD Senatosunun mandaterliği kabul etmeyeceği Louis Browne tarafından bildirilince bundan sarf-ı nazar

---

[843] Ali Fuat Cebesoy, *Bilinmeyen Hatıralar*, 2001, s. 361-362. Browne'nin mandaterlik kelimesini ağzına dahi almadığı iddiası, hiç de inandırıcı değildir. Browne: "Kongrenin birçok toplantısına katıldım." (Bilgen, 2004, s. 185, dipnot 64).

[844] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 185-186, dipnot 65.

[845] "[..] Bu lâyihanın Sivas kongresine gitmesini hiç doğru bulmadım. Zaten İstanbul'dan Amerika mandası hissi ile meşbu hayli arkadaş geliyordu. Bir de bununla tesir aleyhimize olabilirdi. Sivas Kongresi mandaya değil, mukavemete karar verecekti. [..]" Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1960, s. 169-174.

[846] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 267.

[847] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 544-545.

edilecektir)[848]; Sadrazam Damad Ferid mandayı ve himayeyi kesin bir lisanla reddetmektedir: *Hiçbir Türk kabînesi, Türk Hükûmeti manda kelimesini işidmek bile istemez. Biz tamamiyle hür bir memleket olub yine böyle kalmak istiyoruz*.[849] *Sivas Kongresi sırasında bile hâlâ Amerika himâyesini isteyenler vardı, hatta bunlardan bazılarının daha sonra çok yüksek mevki'lere çıktıkları görülecekti*.[850] Mustafa Kemal, Hüseyin Rauf (Orbay), Refet (Bele), Ali Fuad (Cebesoy), İsmail Fazıl (Cebesoy) yüksek mevkilere terfi eden sabık Amerikan mandacıları idi. Fakat Mustafa Kemal, Teşkilat-ı Milliyenin mutlak lideri olduktan sonra sicilindeki istiklâlciliği yaralayıcı nitelikli delilleri temizleyecektir.

Yalnız Damat Ferit değil, İngiliz Muhipleri dahi açıkça her türlü mandaya karşı çıktılar.[851] "Millî Mücadele"cilerde ise Amerikancılık mürevviç idi: *Hattâ milliyetçilerin İstanbul'daki bazı taraftarları, tüm Türkiye'yi kapsayacak bir Amerikan güdümü üzerine önemle duruyorlardı*.[852]

Laurence Evans: *Sivas Kongresi açıldığında, milliyetçilerin çoğunluğunun Amerikan Mandası yanlısı olduğuna inanılmıştı. Bu, İstanbul'daki milliyetçiler tarafından durmadan tekrar edilmişti ve Türklerin bir devleti ötekine karşı kullanmak gibi bir politik gelenekleri olduğu henüz anlaşılmamıştı. Türkiye'de bir Amerikan Mandasının Türkler tarafından desteklenmesi nedeniyle, görünüşe göre, İngiliz ve Fransızlar, Türkiye üzerinde toptan bir Mandaterlik düşüncesini bırakmış olmalıydılar*.[853]

5 Eylül 1919. Trakya'daki Bulgar sınırını belirleyen Wilson planı, Müttefiklerce tenkid ediliyor: 5 eylül'de, Clemenceau, Titoni ve Balfour, Amerikan delegasyonu kanalıyle Wilson'a bir telgraf çekerek Başkan'ın planının 700 bin Yunanlıyı Uluslararası şehir sınırları içine aldığını bildirdiler. Bu alanda, Türklerle Yunanlılar arasında sürekli ırk kavgaları olabilirdi. Bu tutum, düşman olan Türk ve Bulgarlar karşısında müttefik Yunanlılara karşı haksız bir tutum olacaktı. Polk, Dışişlerine, bu görüşün aşırı bir büyütme olduğunu "tartışılamaz" biçimde Yunanmış gibi gösterilmek istenilen bu topraklarda Yunanlıların azınlıkta bulunduklarını bildirdi. Venizelos tarafından da bir mesaj gönderilmişti fakat, Başkan bu sırada ülkesinde talihsiz bir geziye çıktığından, bunların hiç birine cevap verilemedi.[854]

ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı ve Paris Sulh Konferansı Başmurahhası Frank Polk, Londra'da bulunan ABD Başkanı Özel Kalemi Albay House'ye telgraf gönderdi. *Fransızların hâlâ "A" Sınıfı Mandanın tanımlanmasına karşı çıkmakta olduklarını* bildiriyor.[855]

Kurmay Binbaşı Rıdvanbeyoğlu Hüsrev'in (Gerede) günlük kaydı: *Kongre canla başla çalışıyor. Tüm delegelerin ortak düşünceleri hükümeti düşürmek, ulusal direniş düşmanlarına karşı eylemde bulunmak. Manda sorununun ise önce Mr. Brown ile özel olarak görüşülmesi, ondan sonra da Kongre'de söz konusu edilmesi kararlaştırıldı. Ankara'daki Ali Fuat Paşa'yı görevden almışlar. Ancak o, bu emri dinlememiş, işini vekaleten yürütüyor. İngilizler Eskişehir'e Hintli askeri birlikler gönderiyorlarmış. Doğu Anadolu ile Batı Anadolu'nun ilişkisini kesmek istiyorlar. İtalyanlarla Yunanlılar*

[848] Recep Toparlı. (2015). *Sivas Kongresi Tutanakları* içinde (s. 136). Ankara: TBMM Basımevi. Fakat istihbaratçı Louis Browne'nin ABD Senatosu mandaterliği kabul etmeyebileceğini bildirmesi üzere, oyçokluğuyla kabul edilen encümen layihası geri alınacak ve tutanaklardan silinecektir.

[849] Sadrazam Damad Ferid Paşa'nın Fransız gazetesi *Le Temps* muhabiri François Psalti'ye beyanatı; Zaman, 5 Eylül 1335-1919, s. 1.

[850] Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1977, c. 1, s. 141.

[851] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 547, dipnot 251.

[852] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 99.

[853] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 186. Laurence Evans'ın bu cümleleri fevkalade talihsiz ifadelerdir. Bir devleti diğerine karşı kullanmak dış politikası nam-ı diğer Abdülhamid siyaseti, Müttefiklerce gayet iyi biliniyordu. Sivas Kongresi delegeleri ekseriya mandacıydı.

[854] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 199.

[855] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 212.

anlaşmışlar. Demek ki paylaşma gerçekleşiyor. Padişah da, hükümet de yularlarını İngilizlere teslim etmişler. Tanrı ulusumuzu bunlardan kurtarsın.[856]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin yazısını neşretti: *Sivas'ta toplanacak olan Müdafaa-i Hukuk Kongresi, Sultan ve tahtını korumak istiyor, fakat Sultan, Milletin isteğini dinlemez ise, Kongre bunun sonuçlarından sorumlu olmayacak*.[857] *Hükümet ile Heyet-i Temsiliye arasındaki anlaşmazlık her gün daha da artıyor ve hassaslaşıyor. Son olay bu eğilimi gösteriyor. Harbiye Nazırı, Anadolu'daki Ordu yetkililerinin şifreli telgrafla haberleşmelerini derhal kesmeleri gerektiğine ilişkin bir emir yayımladı. Ordu komutanları da Hükümete protesto telgrafları çektiler, ancak baştan savma cevaplar aldılar. Bu durum karşısında, askerler moral desteklerini göstermek için Erzurum, Konya, Eskişehir ve Ankara arasındaki postaneleri işgal ettiler. Bunun üzerine Anadolu'daki hükümet temsilcileri, bu hareketin isyana doğru ilk adımlar olduğunu dile getiren telgraflarla İstanbul'u uyardılar. İki saat sonra da Hükümet, şifreli haberleşmeyi yasaklayan emri kaldırarak teslim oldu ve Anadolu'daki karara uymak zorunda kaldı*.[858]

Chicago Daily News, Browne'nin haberini neşretti: *Türk-Kürt-Arap Kongresi İstanbul'a Seslenecek. …Türkiye'nin politik, askeri ve ekonomik durumunu tartışmak ve takip edilecek yöntemle ilgili olarak Hükümete (İstanbul Hükümeti) sunulacak kararı, Müslüman unsurlar adına Kongre'den geçirmek*, Sivas Kongresinin amacıdır. *Kongre, Millete Hitap Edecek. Hükümet (İstanbul Hükümeti) Kongre'nin tavsiyesini kabul etmeyecek olur ise, Kongre, Müslümanlara bir karar yayımlayarak, Hükümet'in (İstanbul Hükümeti), milletin isteklerini karşılamakta başarısız olduğunu açıklayarak millet adına acil hareket etmeyi talep ederek şu esasları ortaya koyacak: "Sivas Kongre'si, İstanbul Hükümeti'nin ya Müdafaa-i Hukuk Hareketi'ne katılmasını istiyor ya da eğer katılmayacak ise istifa etmesini istiyor. İkinci olarak da Yunan Ordusu'nun İzmir'den çıkarılması için, diplomatik yolun harekete geçirilmesi isteniyor, eğer ki diplomatik önlemler başarısız olur ise, Hükümet'in, Yunanlılara karşı başlatılacak savaşta öncülük etmesi zorunlu deniliyor. Üçüncü olarak, Müdafaa-i Hukuk Hareketi'nin, Müttefiklere düşmanca bir tavır takınmak istemediği, bu güçler ile dostane ilişkiler sürdürmeyi arzu ettiği, ancak Müttefik güçler ile askeri bir çatışmaya yok açacak olsa bile Yunanlıların kayıtsız-şartsız İzmir'i terk etmeye zorlanacağı vurgulanıyor*.[859]

6 Eylül 1919. İspanyol *LA Lectura Dominical* gazetesi yazıyor. Wilson, King-Crain Komisyonu raporlarına rağmen, *Türkiye'ye Ermeni katliamlarını protesto eden bir nota göndermiştir*.[860]

Eski Sadrazam Tevfik Paşa'nın Padişah'a İngiliz değil, Amerikan siyasetini tercih etmesini söylediği ve Ahmet İzzet Paşa'nın da bu fikirde olduğu, Onbeşinci Kolordu Komutanlığı'na 6 Eylül 1919'da haber edilmiştir.[861]

7 Eylül 1919. Tümgeneral Harbord Heyeti iki kısma ayrıldı. 30 kişilik bir grup *Bağdat Demiryolu ile Anadolu'ya hareket etmiştir*. İkinci *kısmı Martha Washington gemisi ile Tiflis'e gitmek üzere İstanbul'da*

[856] Sami Önal, *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, 2019, s. 74-75. İngiliz irtibat subayı Yarbay Alfred Rawlinson'un Türk'ün boynuna geçirmeye çalıştığı kemendin üzerinde de cumhuriyet, hilafet-saltanatın birbirinden ayırılması ve İstanbul'un başşehirlikten çıkartılması yazıyordu. İnkilapçılar tasmalarını kopartınca kendilerini hür/sahipsiz zannetmişler herhalde.

[857] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 205. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[858] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 142.

[859] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 205-206.

[860] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 298.

[861] *ATASE*, D:(7)(14), Kl:325, F.24; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 252, dipnot 5.

kalmıştır, *çünkü hazırlayacakları rapor için gerekli konularda, yani sağlık, maliye ve ticaret gibi konularda veriler toplayacaklardır*.[862]

Sivas Kongresinin üçüncü celsesinde, Mirliva Ali Fuad'ın (Cebesoy) babası İsmail Fazıl Paşa, *Amerikan "müzahereti"ni sağlamak için vakit kaybedilmemesini önerdi.*[863]

1922'de Ankara'ya büyükelçi tayin edilecek olan Sovyet Rus Semyon İvanoviç Aralov: *Türkiye üzerinde bir Amerikan mandası kurulması tartışmaları, daha "Müdafaa-i Hukuk" Sivas Kongresi'nde ortaya çıkmıştı.*[864]

İstanbul'daki 1'nci Ordu Müfettişi Fevzi Çakmak'ın günlük kaydı: *Amerikalı General Harbord vilâyât-ı şarkiye halini tedkik etmek üzere, bugün İstanbul'dan hareket ediyor*.[865]

Kurmay Binbaşı Rıdvanbeyoğlu Hüsrev'in (Gerede) günlük kaydından: [..] *Rauf Bey, Refet Bey ve Selahattin Bey bir araya gelerek Mr. Brown ile manda konusunda görüş alışverişi yapacaklar. Bu manda düşüncesi İstanbul'dan geldi. Ali Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl Paşa bu konuya çok yatkın. Olayı, bir kişinin traş oluncaya dek kafasını berbere teslim etmesine benzetiyor. Durum çok kritik bir döneme giriyor*. [..][866]

8 Eylül 1919. Müttefik İşgal İdaresi tarafından Bâb-ı Âlî Harbiye Nezaretine istihdam edilen irtibat subayı Fransız Yarbay Louis Mougin rapor kaleme aldı. *Fransa'nın, Padişahın nâzırlarıyla değil; milliyetçi hareketin liderleriyle müzakere etmesi lazım geldiğini* bildiriyor:

> Hiç şüphe yok ki, istisnasız bütün Türkler, Mustafa Kemal'in hareketinin muvaffakiyetini kalben arzulamaktadır. Yalnız sadaret "yürümüyor", isyancıların izinden gidemediğini, İtilaf Devletleri'yle arasını bozmak istemediğini iddia ediyor. Hepsi hikâye. Onun bu hatt-ı hareketinde, yeni Arap İmparatorluğunun önünde küçük ve parçalanmış bir Türkiye bulundurmak isteyen İngilizlerin elini görelim (...).
>
> Hareketin liderleri konuşmak istiyorlar, bize onlarla nasıl konuşacağımızı bildirin, biz bundan sadece kazanç elde edeceğiz, onlar el uzatmamızı bekliyorlar. Onlar yarının efendileri olacaklar, çünkü haklı bir davayı müdafaa ediyorlar.
>
> (…). Bize verilen rolü oynayalım, henüz mevzilenilmedi; ama kaybedecek vakit yoktur, acele etmeliyiz zira Amerikalılar zaten oradalar, bugün iktisaden başlayan ve yarın yoğun bir şekilde siyasî hale gelebilecek mühim bir faaliyet gösteriyorlar.[867]

Sivas Kongresinde ABD mandası müzakere ediliyor:

> [..] kürsüye hemen tamamıyla mandacılarla onlara hak verircesine konuşan Refet ve Rauf beyler egemen oldular. ABD mandasına açık seçik karşı çıkan yalnızca Raif Efendi oldu. Ahmet Nuri ve Osman Nuri beyler "bağımsızlık saklı olsun" gibi anlamsız şartlarla mandayı kabul ettiler. Zaten belliydi ki, mandanın ne olduğu bilinmiyordu. Refet Bey, "Bilmediğimiz korkunç bir şeyin, tıpkı ecel gibi bir şeyin karşısındayız. Ona doğru koşuyoruz ve bu defa koşmak lazım!" diyordu. İsmail Hami de, "Acaba Cemahir-i müttehide de günün birinde Avrupavari emperyalist olarak bizi ezmeye çalışabilir mi? Bu ihtimali varit bile telakki edecek olsak, yine bugün başka çaremiz olmadığını nazar-i itibare alıp kabule mecburuz," diye ekliyordu. Vasıf ve İsmail Hami gibi ateşli mandacıların zahmet edip Milletler Cemiyeti Misakı'nın 22. maddesini bile okumadıkları da manda türleri

[862] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 237.
[863] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 89-90.
[864] Semyon İvanoviç Aralov. (2010). *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları (1922-1923)* (H. Â. Ediz, çev.) (2. baskı) içinde (s. 70). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
[865] Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, 2021, c. 2, s. 665.
[866] Sami Önal, *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, 2019, s. 76.
[867] Paul Dumont, *Un officier des Forces d'Occupation Françaises en Turquie: Le Colonel Louis Mougin (1919-1922)*, 1981, s. 1554. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

üzerine söylediklerinden anlaşılıyor. Onlara göre üç tür manda vardı: Biri daha önce sömürge olan ilkel toplumlar, ikincisi, Cihan Savaşı'nın sonunda bağımsızlık kazanabilecek uluslar (örneğin Ermenistan), üçüncüsü Cihan Savaşı'ndan da önce bağımsız devletler (örneğin Osmanlı Devleti). Oysa 22. maddede bu üçüncü şık hiç söz konusu edilmiyordu. Bu üçüncü şıkkı ya mandacılar uydurmuştu -buna inanmak kolay değildir- ya da bunu uyduran birisine kanmışlardı.

Vasıf Bey'in dünya siyaset dengesi konusundaki hayli ilginç görüşlerine burada değinmek uygun olur. Bu zata göre, ABD üç yılda İngiliz donanmasından üstün bir donanma kurmayı kabul etmiştir; böylece İngilizlere, "balıkçılıktan" başka bir şey kalmayacaktır. ABD donanmasının amacı, dünyada kendine serbest bir piyasa yaratabilmek için İngiltere'nin elindeki sömürgeleri kurtarmaktır. Fakat bunun için, deniz gücünün yanında bir kara gücüne ihtiyaç vardır ki, bunu da Türk ordusu sağlayacaktır.

Son olarak konuşan Rauf Bey, ABD müzaheretini kabul etmenin zorunlu olduğunu söyledikten sonra, Browne ile olan görüşmesini anlattı. Browne, yalnızca bir gazeteci olduğunu hatırlattıktan sonra, Barış için manda yönünde bir kararın Senato'ya bildirilmesini salık vermiş. Buna karşılık Rauf Bey, ABD'yi açıkça isterlerse, vatanı satıyorlar diye kendilerine karşı olan güçlere bir silah vermiş olacaklarını, bunu yapmadan önce, bir "hükümet-i meşrua ve sonra bir meclis-i mebusan" gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine Browne, bu arada azınlıkların Osmanlı aleyhtarı propagandasının etkilerini gidermek üzere, ABD Kongresi'nden memleketi inceleyecek bir heyeti çağırtmalarını önermiş. Böylece, tutanaklardan tamamen ABD mandası kararı yönünde gelişiyor gibi görünen durum, birdenbire, tarafsız bir devlet gözüyle durumu incelemek üzere ABD Senatosu'ndan bir heyet çağırma kararı olarak billurlaştı. Rauf Bey'in "önce hükümet-i meşrua ve meclis-i mebusan, sonra manda kararı" formülü, görünüşe bakılırsa, akan suları durdurmuştu.

İlginç olan nokta, coşkun söylevler veren mandacılar karşısında, mandaya kesinlikle karşı olduğunu bildiğimiz Mustafa Kemal'in esaslı bir çıkışta bulunmamasıydı. Yalnız onları sağduyuya çekmek için, Browne'un hiçbir resmi sıfatı olmadığını, Amerikalıya göre ABD'nin belki mandayı kabul etmeyeceğini ve mandanın ne olduğunu onun da bilmediğini söylemekle yetindi. Bir de, İsmail Hami'nin manda konusundaki raporunu, Mazhar Müfit'le birlikte Teklif Encümeni'ne havale ettirmek istediyse de, mandadan yana bir karar için sabırsızlanan Amerikancıların ısrarı buna engel oldu. Bu arada, "herhalde dahili ve harici istiklalimizi kaybetmek istemiyoruz," diye bir cümlecik göze çarpıyor. [Mine] Erol, Mustafa Kemal'in bu tutumunu açıklamakta zorluk çekiyor ve sonuç olarak, aydın kesimde çok güçlü bir yeri olan mandacıları zamanla kendi görüşüne kazanmak umuduyla, onları karşısına almak ya da gücendirmekten çekindiğini söylüyor. Mustafa Kemal, düşüncesini açık açık söylemekten hoşlanan bir kimse olduğuna ve ayrıca bu gerekçe onun bu denli edilgin kalmasını açıklamayacağına göre, daha esaslı bir neden bulmak gerekiyor.[868]

Sivas Kongresi reisi Mustafa Kemal: [..] *eğer her hâlde biz muhtâc-ı muâvenetsek, bu muâvenetin Amerika tarafından îfâsını tercîh ederiz; bu cihet şâyân-ı ârzû ve temennîdir; bununla berâber dâhilî ve hâricî istiklâlimizi de kaybetmek istemiyoruz*.[869]

Hüseyin Rauf'un (Orbay) Browne suflesi mucibince icra ettiği manevra, mandacılığın alenen kabulünü dönüştürmüş daha muğlak bir kisveye büründürmüştür:

Mandacıların istediği, mandadan yana bir karar ve bunun ABD yetkililerine bildirilmesi; bir de Refet Bey'in yaptığı ve Ahmet Nuri ile Vasıf beylerin katıldığı, gizlice bir ABD savaş gemisiyle ABD'ye bir heyet gönderilip temaslarda bulunulması önerisi (bu, gördüğümüz üzere, Bekir Sami'nin temmuz sonunda Amasya'dan gönderdiği haberde, Bristol'un bir önerisi olarak söz konusu edilmişti). Rauf Bey'in kabul edilen önerisi,

[868] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 546-548.

[869] Recep Toparlı. (2015). (Haz.). *Sivas Kongresi Tutanakları* içinde (s. 140). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi. Sivas Kongresi Reisi Mustafa Kemal, ABD mandasının müzakere edildiği celselerde, manda aleyhdarı herhangi bir sarih söz söylememiştir: Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi (1919-1920)*, 1972, s. 93.

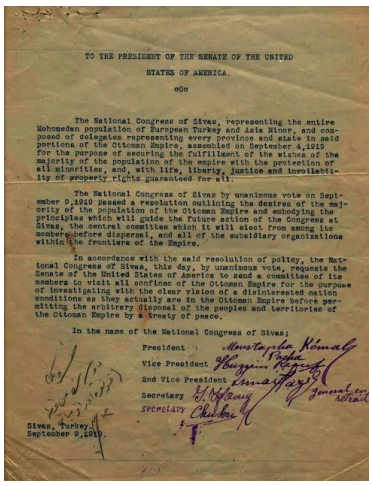
bunlardan, Türkiye'yi mandaya en az bağlayan çözümdü ve mandayı istemeyenlerin bir başarısı sayılmalıdır. Atatürk de bunu, "… (manda) taraftarlarını iskât edecek mutavassıt bir çare" diye tanımlıyor.[870]

Doğan Avcıoğlu: *Müttefiklerarası Manda Komisyonu'nun Amerikan kolu* [King-Crane Komisyonu], *Millî Misak Türkiye'sini üç parçaya bölmekte ve bu üç ayrı parçayı Amerikan mandasına almayı önermektedir. Sıvas'ta önemli bir millîci çoğunluk ise, bu komisyon üyelerinin telkinleriyle, Amerikan mandasının ülke bütünlüğünü koruyacağını savunmuştur!*[871]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor. *Gen. J. Harbord, ABD'nin mandaterlik konusundaki prensiplerine içtenlikle inanıyor.* Harbord: *…Barış Konferansı'na kadar manda fikrini duymamıştım ve Amerika'nın, Yakındoğu'da bir manda alması hakkında, ne İstanbul ne de Ermenistan için iyice inceleme yapmadan hiçbir fikir ileri sürmeyeceğim*.[872]

9 Eylül 1919. *ABD Kongresinde Senatör Williams, ortak bir karar tasarısı sunarak, Ermenistan'a Amerikan askeri gönderilmesi için hükümete yetki verilmesini önerdi*.[873]

ABD Senato Reisine hitaben Sivas Kongresi Reisi Selanikli Mustafa Kemal, Kongre Reisi Yardımcısı Hüseyin Rauf (Orbay), Kongre Reisi İkinci Yardımcısı İsmail Fazıl (Cebesoy), katib İsmail Hami (Danişmend), katib Mehmet Şükrü (Koç) tarafından mektub kaleme alındı ve gönderildi:

TO THE PRESIDENT OF THE SENATE OF THE UNITED STATES OF AMERICA.

ooo

The National Congress of Sivas, representing the entire Mohomedan population of European Turkey and Asia Minor, and composed of delegates representing every province and state in said portions of the Ottoman Empire, assembled on September 4,1919 for the purpose of securing the fulfillment of the wishes of the majority of the population of the empire with the protection of all minorities, and, with life, liberty, justice and inviolability of property rights guaranteed for all.

The National Congress of Sivas by unanimous vote on September 9,1919 passed a resolution outlining the desires of the majority of the population of the Ottoman Empire and embodying the principles which will guide the future action of the Congress at Sivas, the central committee which it will elect from among its members before dispersal, and all of the subsidiary organizations within the frontiers of the Empire.

In accordance with the said resolution of policy, the National Congress of Sivas, this day, by unanimous vote, requests the Senate of the United States of America to send a committee of its members to visit all confines of the Ottoman Empire for the purpose of investigating with the clear vision of a disinterested nation conditions as they actually are in the Ottoman Empire before permitting the arbitrary disposal of the peoples and territories of the Ottoman Empire by a treaty of peace.

In the name of the National Congress of Sivas;

President Mustafa Kemal

Vice President

2nd Vice President

Secretary

Secretary

Sivas, Turkey,
September 9,1919.

Fotoğraf. Sivas Kongresi rüesasından ABD Senatosu Reisine ıslak imzalı mektub sureti.

Birleşmiş Amerika Devletleri Ayan Meclisi Reisliğine

Rumeli ve Anadolu'nun bütün Müslüman halkını temsil eden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Rumeli'deki bütün vilâyetlerinin temsilcilerinden mürekkep olan Sivas Millî Kongresi 4 Eylül 1919'da bir araya gelmiştir.* Gayeleri şunlardır: Memleket halkının ekseriyetinin arzularını yerine getirmek, bütün azlıkları himaye altında bulundurmak, bütün vatandaşlara can ve adalet yolundaki haklarını teminata bağlamak.

Sivas Millî Kongresi Osmanlı İmparatorluğu halkı içindeki ekseri yetin arzularını ifade eden bir karar suretini 9 Eylül 1919'da rey birliği ile kabul etmiştir. Bu kararın havi bulunduğu prensipleri Sivas Kongresi'nin kongre dağılmazdan evvel âzası arasında seçeceği merkez komitesinin ve imparatorluk hudutları içindeki diğer bütün tâli teşkilâtın istikbaldeki hareketlerine rehber olacaktır.

Takip edilecek siyasetle alâkalı olan bu karar mucibince Sivas Millî Kongresi, Birleşik Amerika Devletleri Ayan Meclisine şu ricada bulunmağı bugün, yine ittifakla kararlaştırmıştır: Azanızdan mürekkep bir komiteyi Osmanlı İmparatorluğu'nun her köşesine göndermenizi diliyoruz. Bu komite, hususî menfaat ve alâkaları olmayanlar ve bir millete hâs olan berrak görüşle, Osmanlı İmparatorluğu'nda fiilî surette hüküm süren hal ve şartları tetkikten geçirmelidir. Böyle bir tetkik; Osmanlı İmparatorluğu'na ait nüfusun ve arazinin mukadderâtı hakkında bir sulh muâhedesi mucibince keyfi kararlar verilmesine meydan bırakılmazdan evvel yapılmalıdır.

Sivas Milli Kongresi adına
Reis: Mustafa Kemal Paşa

[870] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 548, dipnot 252.
[871] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 323-324.
[872] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 273-274.
[873] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 311.
* Sivas Kongresinin tüm milleti temsil ettiği iddiası, gerçek dışıdır.

Reis Vekili: Hüseyin Rauf Bey
İkinci Reis Vekili: Emekli General İsmail Fazıl Paşa
Kâtip: İsmail Hami
Kâtip: M. Şükrü[874]

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Vekili Kontramiral Richard Webb, İngiliz Hariciye Nezâretine muhtıra gönderdi: *"Acısız" bir ABD mandası için çalışanlar Selanikli, Yahudi türünden İttihat ve Terakkililer*dir.[875]

Sivas'taki Heyet-i Temsiliye Erkân-ı Harbi Binbaşı Hüsrev (Gerede) Bey'den 15'inci Kolordu Erkân-ı Harbi Miralay Kâzım (Dirik) Bey'e şifreli telgraf: *Sadrazam Ferid Paşa istiklâl havası çalarken Kongre'nin alenen velevki şerait-i milliye dahilinde olsun bir müzaheret talep eylemesi efkâr-ı umumiyeyi kaybetmek nokta-i nazarından tek tehlikeli görünmektedir*.[876]

Louis Edgar Browne'nin 9 Eylül 1919 tarihli 13 numaralı raporundan:

> Mustafa Kemal bana şunu bildirdi: Türkiye, Amerika'nın bize yardım etmesini istiyor. Manda kelimesi, Türk diline yabancı bir söz olduğu için ve delâlet ettiği mânâ bilinmeyen bir terimi kullanamıyacağımıza göre, delegeler Amerika'yı yardıma dâvet ediyorlar. Eğer Amerika Birleşik Devletleri bunu kabûl ederse, sizi temin ederim ki Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin koşacağı bütün şartları kabul edecektir.
>
> Kongre, doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletleri'nden bunu isteyemez. Çünkü önce bu hususu Amerika'nın kabûl edeceğinden şüpheliyiz. İkinci sebep de şudur: Eğer Amerika Birleşik Devletleri'nin adını açıklarsak, bu devlet de zikredilen hususu reddederse; İngilizler bundan faydalanarak Müslüman dünyasının karşısına çıkacaklar ve Türkler'in bizzat kendi hükümetlerinin aczini itiraf ettiklerini söyleyeceklerdir. Biz İngilizler'in tarafını tutmuyoruz. Amerikan desteğini kabul edeceğiz. Fakat İngilizler'e karşı, yeni bir Avrupa harbi bahasına da olsa mücadele edeceğiz.[877]

Louis Edgar Browne'nin 1 numaralı raporundan:

> Kongre oy birliğiyle Erzurum Kongresi'nin kararını kabul etmiştir. Bunun bir kopyasını size, Ankara'dan gönderdim. Delegeler birkaç gün manda meselesini görüşmüşler ve oy birliğiyle Amerika mandasını pratik bakımından Amerika'nın kendi şartlarına uyarak kabul etmeyi kararlaştırmışlardır. Komite bana şunu bildirdi: Eğer Amerika Birleşik Devletleri'nin manda idaresini kabul edeceği garanti edilirse, Sivas Kongresi derhal bir karar alarak bunu özel olarak Türkiye'ye yayacak.
>
> Genel olarak Müslüman dünyası şu kanaattedir: Türkiye yardıma muhtaçtır ve Sivas Kongresi, Kuvây-i Millîye, Amerika Birleşik Devletleri'ni Türkiye'ye millî hayatın her alanında yardıma dâvet etmiştir. Bu hususta garanti olmaması hâlinde, Erzurum Kongresi'nin kabul edilen kararı geçerlidir. Buna rağmen Kongre, Birleşik Amerika Senatosu'nca, Amerikan senatörlerinden kurulu bir delegasyonun gönderilmesi hususunda bir davetin yapılmasını kararlaştırmıştır. Bu delegasyondan beklenilen, Türkiye'deki şartların incelenmesi ve bir menfaat düşünmeyen Amerika'yı, Türkiye'nin gerçek durumu hakkında aydınlatmaktır. Ancak bundan sonradır ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları ve milletleri hakkında bir barış anlaşması ile hareket edilebilmesi

[874] Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 64-65. "Ancak, Sivas Kongresi'ne ait Cumhurbaşkanlığı'nda bulunan belgeler arasında bu mektubun Türkçesine ve İngilizcesine rastlanmamıştır." Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 196, dipnot 101.

[875] FO, 371/4227, 132276; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 540, dipnot 229. "ABD mandası isteyenler İttihatçı, Yahudi, Selâniklidir." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 94.

[876] Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1960, s. 223; Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, 1972, s. 95.

[877] Fethi Tevetoğlu, "Amerikalı Gazeteci Louis Edgar Browne Tarafından Çekilen Atatürk'le İlgili Telgraflar", *Hayat Tarih Mecmuası*, Haziran 1972, Sayı 5, s. 6.

mümkün olacaktır. Bu dâvetiye ve Erzurum Kongresi kararının tekrar kabülü, Amerika'ya bir çağırı şeklinde mütalâa edilebilir.[878]

Diğer bir deyişle, ABD mandaterliği garanti etse Mustafa Kemal mandater idareyi kuracaktır.

Erzurum'daki 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kazım Karabekir, Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin'e (Köseoğlu) şifreli telgraf gönderdi:

9 Eylül 1335

Sivas'ta Üçüncü Kolordu Kumandanlığına

Erzurum'dan mevrut vaziyet raporu ve şifre mahlûlüdür:

İzzet Paşa devletin yapacağı sulhun esasatı hakkındaki fikrini Binbaşı Saffet Bey'le göndermiştir ki icmalen ber-vech-i atidir:

1. "Teferruğ ile Hilafet-i Hanedan-ı Osmaniye intikal etmiş, Hilafet-i Al-i Resule mahsus olduğu iddiası Hilafeti Ebubekir'e intikali ile esasen iptal edilmiştir. Hilafet öteden beri beynelislâm birçok sefk-i dimayı davet ettiğinden bunun diğer bir hanedana tefvizi yeni teşevvüşatı ve bundan istifade etmek isteyen bazı düvel-i nasraniye beyninde münazaatı müstelzim olacağı cihetle caiz değildir. Şayet Avrupa'ca kanaatimiz hilafına bir fikir ve arzu mevcut ise bu bir mesele-i İslâmiye ve diniye olduğundan bunun düvel-i muazzamaca halli cihetine gidilmeyerek çarenin beynel-islâm taharrisi ve bütün diyar-ı İslâm'dan müntehip meclis ulemanın tercihan intihap edilerek, ekseriyetin vereceği karara tebaiyet olunması adalete daha muvafiktır.

2. Boğazlar ve İstanbul

B) Boğazlarda suret-i daimede serbesti-i mürüru kabul etmek gayr-i kabil-i içtinaptır.

C) Ancak methallerin temellükü ve muhafazası düşünülmelidir. Çünkü bu kadar mühim olan nikat müdafaasız bırakılacak olursa harbi daha evvelden tasmim eden bir devlet zamanı lazımında vaz-ı yed eder. Binaenaleyh bunların hodbehot seddine hak ve salahiyeti olmamak ve bu meselede Cemiyet-i Akvama karşı mesul olmak şartıyla Türkiye'ye bırakılması en tabiî bir çaredir.

E) Payitahtımız olarak kalması için birçok esbap ve hukuk-u tarihiyemiz bulunan İstanbul'a bilakaydüşart temellükümüz lüzumu katidir. Yalnız İstanbul'un kapılarında bir Bulgar, Yunan hükûmeti bulunursa artık bu şehirde asayiş ve istirahat ümidi pek vahi olacağından ekseriyet-i mutlakayı nüfusu İslâm olan Trakya'da bir hudud-u metine-i sevkulceyşe veya Şarkî ve Garbî Trakya'dan mürekkep bir hükümet-i muhtariyet-i İslâmiye teşkil etmek mecburiyeti vardır.

3. Ekseriyet-i mutlakası İslâm olan ve aynı zamanda Rum ve Ermeni ekalliyetleriyle meskûn Asya-yı Sugra vilâyatı, İstanbul ve Trakya da dahil olmak üzere, Türk ve Kürt vilâyatının Devlet-i Aliye-yi Osmaniye idaresinde bulunması icap eder.

C) Anasır-ı Hıristiyaniye ekalliyetlerinin iddialarına gelince: Atide bahsolunacak devlet-i müzahareye müstenit bir idare-i muvakkate ile bunların serbesti-i inkişafları tamamıyla temin edilmek ve idare-i muvakkatenin hitamından sonra dahi devam etmek üzere beynimizle kalmalarına taraftarız.

E) Ancak bunlar bizimle yaşamak istemezlerse Balkan harbinden beri Yunanistan elinde kalan ahali-i İslâmiyenin aded-i muayyene dâhilinde nüfus ve miktar-ı arazisi ile Asya-yı Sugradaki Rumların da nüfus ve miktar-ı arazisi mukayese edilerek İslâm ve Hıristiyan beyninde, bilâd-ı cesime-i ticariye müstesna, bir nüfus ve arazi mübadelesi esası üzerine bir suret-i tesviye bulmak taht-ı imkândadır. Bu suret-i hâl kablelharp düveleyn beyninde zaten takarrür etmişti.

[878] Fethi Tevetoğlu, "Amerikalı Gazeteci Louis Edgar Browne Tarafından Çekilen Atatürk'le İlgili Telgraflar", *Hayat Tarih Mecmuası*, Haziran 1972, Sayı 5, s. 6.

H) Aynı muameleyi bir kısım Ermeni'nin biraz şarka ve Türk, Kürdün biraz garba alınması suretiyle Ermenilere tatbiki mümkün ve daha kolaydır. Yalnız her iki cihetin menabi ve meharic-i ticariye-i bahriyesi ve hudut-u sevkulceyşleri keyfiyetinin dahi bilahare tahdid-i hudut komisyonlarıyla suret-i adilânede nazar-ı dikkate alınması lâzımdır.

4. Vilayat-ı Arabiye

B) Hicaz'ın müstakil bir hükümdarlık halinde teşekkülü bir emr-i vaki olup artık denilecek bir şey kalmamıştır. Ancak hilafet meselesi lehimize hallolunduktan sonra Saltanat-ı Osmaniye ve Hicaziye arasında Haremeyin-i Şerifeyn'e müteallik hukuk-u hilafetin tayin ve takriri lâzımdır.

C) Mısır hakkında da alakadar olan düvel-i galibenin tekâlifine bilakaydüşart tebaiyet mecburiyet derkârdır.

E) Filistin yani Arz-ı Mukaddes'te milliyet prensiplerine tearuz eyleyemeyecek bir hudud-u muayyene dâhilinde beynelmilel ve beyneledyan bir kongre tesisine razı olmak mecburiyetini görmekteyiz.

H) Arabiyülasl olan ve Arapça tekellüm edilen Suriye ve Irak vilâyatının tamamıyla muhtariyet-i idariyelerini devleti tasdik eder. Ancak bunların bizden külliyen infikâk ederek birer suretle Avrupa devletlerine ilhakları Wilson prensiplerine tevafuk etmez. Bunların Hicaz hükümdarlığına verilmeleri, ahalisinin itirafı veçhile mezahir-i günâgûnu dâi olacağından kısım kısım Avrupa devletlerinin murakabesine vermek de Arabistan'ın taksimi olduğundan Suriye ve Irak'ın mesela sabık Macaristan kraliyeti derecesinde bir muhtariyet-i idare-i kâmile ile zat-ı şahanenin hâkimiyetine tevdii ve Türk vilâyatı hakkında zikrolunacak devlet-i müzahirenin bir müddet-i muayyene için kontrol ve muavenet tahtında bulundurulması en salim bir suret-i haldir. Bu hususa muvafakat olunmazsa rey-i âm usulüne müracaat edilmelidir. Manda meselesi devletin şu duçar olduğu hal-i zuccette ve akvam ve edyan-ı muhtelife beynindeki ihtilafat ve münafesat içinde alelhusus taht-ı tehditte bulunduğumuz zaruret-i maliye muvacehesinde bir idare-i salime teşkili pek kolay bir mesele olmadığı gibi düveli galibenin dahi alacaklarından harp zarar ve ziyanlarından ve birçok imtiyazattan dolayı müteaddit hukuk davasında bulunmaları vesaire gibi sebeplerle herhalde şu son zamanlarda manda lafzı ile eda olunan bir müzaharet ve murakabe olmaksızın devletin temin-i hayatı kabil olamayacağına her bir sahib-i fikr-i selimce kanaat olunur. Bu tabirin şümulü pek malûm değilse de atideki şerait-i esasiyeye ibtina etmelidir.

B) Saltanatın hakk-ı kaza ve temsiliyesinin mahfuziyeti

C) Manda emrinin nüfuzu cari olmakla beraber Kuva ve heyet-i teşriyenin bekası ve cemaatlerin serbesti-i inkişafı ve mezhep ve tedrisatın hürriyet-i tammesi.

H) Devlet-i müzahire memurininin kontrolü altında yerli memurların da külliyetle temşiyet-i umur etmesi.

D) Milis tarzında olsun bir ordu teşkili.

R) Mütekaidin ve erâmil hukukunun gözetilmesi.

H) Mandater hükümetin kontrolü kâfi görülerek her günâ kapitülasyonun suret-i katiyede ref'i.

T) Mandanın müddeti müphem müphem tabirat ile ifade edilmeyip behemehâl on beş ile otuz senelik muayyen ve mahdut bir müddete münhasır olması.

Y) İşte baladaki şerait-i esas dâhilinde Trakya ve İstanbul ile Asya-yi Sugra şibh-i ceziresinin ve vilâyat-ı Arabiye faslında dermeyan edilen teklifin kabulü takdirinde vilâyat-ı mezkûrenin muayyen ve kati bir müddet dâhilinde ve bir tek mandaya ve umumi mandanın Avrupa devletlerinin muhasedatına mebni Amerika hükümetine tevdii.

6. Vaziyeti hazıra-yı siyasiyeye göre Sivas Kongresinin dört devlet mümessilinden telgrafla Amerika mandasını talep etmesinin pek mühim bir fayda temin edeceği ve rekabet-i malûme kefesini lehimize mühim surette ağır bastıracağı teklif ve beyan olunur.

Hitam

Tarafımızdan lahika:

Müşarünileyhin baladaki tekâlifi bilmüzakere en esash nikatı muhtevi olması itibanyla kıymettar bulduksa da bazı tadilat ve ilâvati berveçhiâti arz ederiz:

İkinci madde (H) fıkrasının nihayetindeki Şarkî ve Garbi Trakya'da bir hükümet-i muhtariyet-i İslâmiye teşkili teklifi bizden büsbütün fekk-i irtibat etmesi ve bilahare Hıristiyan bir devletle müştereken aleyhimize kıyamı ihtimaline binaen gayr-i muvafıktır. Fakat yalnız Garbî Trakya'nın bir muhtariyet-i idareye iktisabı bittabi makbuldür.

Üçüncü maddenin (D) fıkrasındaki "her iki cihetin menabi ve meharic- i ticariye-i bahriyesi" fıkrası her zümre birçok metalib ityan edeceği cihetle çıkarılmalı ve meskût geçilmeli. Anadolu şarkî vilâyatında bir karış yer vermemek esas-ı kat'isi teyit olunmalıdır.

Beşinci maddenin (C) fıkrasında kura ve heyet-i teşriiyenin bakası teklifi müphem ve bu heyetin manda amirinin nüfuzu karşısında kukla şeklinde kalacağı cihetle heyet-i teşriiyenin kanunu esaside musarrah nüfuz-u salahiyetinin aynen ipkası ve manda heyetine, heyet-i teşriiyece kabul edilen kavaninin tarz-ı tatbikinin teftiş ve murakabesi ve tekâsül vukuunda icrası tedbirini alması salahiyetinin itası suretiyle tadili, işbu maddenin (H) fıkrasındaki yerli memurların da külliyetle temşiyet-i umur etmesi teklifi manda heyetlerinden de birçok memurinin istihdamını taahhüt ettiği cihetle mahzurlu görülüp çarh-ı hükümetin kemakân memurinimizle tedviri, manda heyeti tarafından bunların yalnız teftişi ile iktifa edilmesi daha münasip görülmektedir. Manda memurini refakatinde memur ve mütehassis yetiştirmek pek mühim ve pek güç olduğu ve meselâ yüz müfettiş nezdinde ancak iki yüz memur yetişeceği ve manda müddetinin hitamında yine kâfi miktarda memursuz kalınacağını ve Mısır'ın idaresi bize gelen Alman mensubini ile sabit bulunduğundan memleket için fazla miktar mütehassis yetiştirmek ve bilhassa atimizi yine bir kuvve-i müsellâhaya istinat ettirebilmek üzere Amerika'ya birçok adam gönderilmesini ve bunların da külliyetle ordudan açıkta kalacak olan zabitandan intihap edilmesini muvafık gibi mütalâa ediyoruz. Beşinci maddenin (V) maddesindeki milis tarzında bir ordu teşkili teklifi pek hafif ve mahzurlu olduğundan milis tabiri mevzuubahis edilmeyerek miktarı ne olursa olsun ordunun ipkası talep edilmelidir. Yine bu maddenin nihayetinde ayrıca atiyen esaret-i iktisadiyemize mani bir madde ilâve edilmeli ve meselâ memlekette yapılacak teşebbüsat-ı iktisadiye için sermayenin lâakal nısfının yerli ahali sermayesinden terekküp etmesi yollu bir kayıt konulmalıdır. Veyahut bu bapta umumî bir cümle ile esasa girildikten sonra teferruatı daha iyisi bir mütehassis tarafından tespit ettirilmelidir. (T) Maddesindeki mandaterlik müddeti o kadar az olmalıdır ki bugün bu keşmekeşleri görüp didişen vatan ve millet duygularıyla mücehhez bulunan zümre-i milleti mandeterlik elinden teslim alarak idare edebilecek sinni tecavüz etmesinler. Millet sırf mandeterlik yetiştirmesi gençler elinde kalmış olmasın. Bunun için azami on beş sene kâfidir. Yine bu maddenin (Y) fıkrasının sonundaki Avrupa devletlerinin muhasedatı mahzuru ile ilâveten Avrupalılara mikyasen şimdiye kadar istilâcuyâne politika takip etmemiş olan Amerika hükümeti cümlesinin de ilâvesi muvafik görülmektedir.

15'inci Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir[879]

10 Eylül 1919. Sivas Kongresi İstanbul murahhası İsmail Fazıl'ın oğlu, 20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuad (Cebesoy), Mustafa Kemal'e muhtıra gönderdi: *Amerika Orduları Erkân-ı Harbiye Reisi olup Anadolu ve Ermenistana azîmet etmek üzere Dersaadet'de bulunan General Harbord, maiyetinde bir hayli zabit ve mütehassıslarla 7 Eylül 1919'da Pozantı'ya gittikden sonra otomobillerle seyahatına devam ve esnay-ı râhda Maraş, Malatya, Sivas, Diyarbekir, Harput, Hasankale, Muş, Erzurum şehirlerini ziyaret ve ahvâl-i umumiyeyi birer birer tedkik ve heyet Erzurum'da tekrar trene binip Kafkasya dâhilinde ve Ermenistan'da tedkikatına devam edecektir*.[880]

Kongre'ce Padişah'a sunulmak üzere kaleme alınmış arizanın doğrudan doğruya saraya sunulmasına, İstanbul Hükümeti engel olunca 9/10 Eylül 1919 gecesi, "Hükümetin cinayat-ı vakıasını tenkiden, zat-ı şahaneye çektiği telgrafı İstanbul Merkezi Dahiliye Nazırı'nın emr-i kat'isi üzerine almadığından"

[879] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 341-344.
[880] Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 77.

Anadolu'nun, İstanbul ile olan telgrafla haberleşmeyi kesmesi, Kongre heyetinin kararınca emredilmişti (10 Eylül 1919).[881]

L.E. Browne'ın belgeleri arasında, Dahiliye Nazırı Adil Bey ile Ali Galip Bey arasında gidip gelen 3 Eylül-10 Eylül tarihli telgrafların el yazısı İngilizce tercümlerinin yanı sıra, E.W.C. Noel'in aleyhindeki tutuma karşı, durumunun düzeltilmesini istediği, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne çektiği 9 Eylül 1919 tarihli telgrafın bir sureti vardır.[882]

11 Eylül 1919. *Başkan T.W. Wilson'un gece gündüz mücadele vererek, Ermeni halkının kurtarılması gerektiğine dair konuşmalar yaptığı sırada, kamuoyunda, Başkan'a karşı yapılan eleştiriler daha da ağırlaşmıştı. T.W. Wilson, Monroe Doktrini'nin zayıflamasına ve Avrupa emperyalizmine araç olmakla suçlanıyordu. Muhalifler, Başkan T.W. Wilson'un, annelere, eşlere ve çocuklara aldırmadan binlerce askeri Ermenistan'a göndereceğini söyleyerek, Amerikan halkını uyarıyorlardı. Senatör Warren G. Harding'in 11 Eylül'deki demecinde bu tema vardı ve W.G. Harding, "Yardım gibi, güvenlik de önce ülke dahilinde başlar" diyordu. Albert B. Fall de "Milletler Cemiyeti'ne girmekle Amerikan askerleri, Türk haremlerini korumak durumunda kalacak" diyordu. Bu tür açıklamalar, diğer bazı senatörlerin başka başka eleştirileri ile tekrarlanıyordu*.[883]

Sivas Kongresi son içtimaını gerçekleştirdi. ABD faktörü dikkati çekiyor. *Sivas Kongresi'nde az sayıda olan murahhaslar arasında Amerikan mandacıları hatırı sayılır miktardaydılar. Kongre sanki Amerikan desteğine sahipti ve Mustafa Kemal bu görünüşü bozmamaya dikkat etmişti*.[884]

> O sıralarda Amerikan mandası yandaşları, ulusalcılar kampında önemli bir güç oluşturmaktalardı ve arkalarında yüksek rütbeli subaylar bulunmaktaydı. Sivas Kongresi sekreteri Doktor M. Şükrü Akkaya: "Önderin sarih ve kati izahlarına rağmen, bilhassa Amerikan mandasını faydalı bulanlar hayli mevcuttu " diye yazıyor. Mustafa Kemal'in en yakın silah arkadaşları olan Hüseyin Rauf (Orbay), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), İsmet (İnönü) vb mandadan yanaydılar.[885]

Fanatik kemalist Doğan Avcıoğlu, elbette Mustafa Kemal'i müstesna addetmek suretiyle, Harekat-ı Milliyecilerin "kurtuluş" için her rüzgâra yelken açtıklarını teslim ediyor:

> Milliyetçilerin pek çoğu, en az kötü çözüm yolu diye Amerikan mandasını önerirler. Eğer ABD, Türkiye üzerinde manda almaya hazır olduğunu önceden ilân etse, Sivas Kongresi'nde, Atatürk'e rağmen, manda önerisi kabul edilebilecektir. İşin daha ilginç yanı, Sıvas Kongresi'nde, Amerikan mandası olmayı bir kurtuluş yolu diye önerenlerin pek çoğu, manda umutları boşa çıkınca kurtuluşu Bolşevik Rusya'ya yönelmede göreceklerdir. Karakol Örgütü kurucusu Kara Vâsıf, Sivas'ta ateşli bir Amerikan mandacısıdır. Ne var ki, Kara Vâsıf öncülüğünde Karakol Örgütü, 1920 yılı başlarında, Bolşevik Rusya ile elele İslâm Dünyası'nda bolşevik ihtilâller tutuşturma çabasındadır. İthal malı fes yerine kalpak giymeyi reddeden Millet Meclisi, Haziran 1920'de Türkçü Hamdullah Suphi'nin önerisiyle, neredeyse bir bolşevik manifesto yayınlayacaktır.[886]

Fransız tarihçi Paul Dumont:

> Sivas'ta, Millî Mücadele'nin önde gelen şahsiyetlerinden, Hüseyin Rauf, Refet Bey, Tokat temsilcisi Bekir Sami, Ankara [*İstanbul (ÖFA notu)*] temsilcisi İsmail Fazıl Paşa ve diğerleri Amerikan mandası lehinde çalışacaklardır.

---

881 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 220-221.

882 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 219. "Heyet-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti arasındaki telgraf savaşındaki belgelerin İngilizce tercümeleri Browne'a verilmiştir." (Bilgen, 2004, s. 221, dipnot 40).

883 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 28.

884 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 330-331.

885 M. Ş. Akkaya, "Millî Tarihimizde Sivas Kongresi'nin Tuttuğu Yer," *Zafer* gazetesi; 13.9.1957; Aktaran: A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1999, s. 93. Şükrü Akkaya, 1957'de Mustafa Kemal'in ABD mandacısı olduğunu söylemesi düşünülemezdi.

886 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 3, s. 907.

> Bunlar, güya Kongre dolayısıyla gelmiş olan Chicago Daily News gazetesi muhabiri Louis E. Browne'un bol keseden attığı inandırıcı vaadlerinden heyecanlanırlar: Bir modern okul zinciri kurulması, iktisadî refat, sosyal kalkınma, Amerikan vâri bir siyasî sistem, v.s. Halide Edip'in idare ettiği Wilson Prensiplerini Yayma Cemiyeti'nden gelen baskılarla körüklenen Amerikan mandası lehinde ve aleyhindekiler arasındaki mücadele pek çabuk istenmeyen bir mecraa girecek ve hatta Kongreyi akamete uğratacak noktaya gelecektir. İhtirasların yatışması için Mustafa Kemal'in tâviz vermesi gerekecektir: Amerikan Kongresi'ne bir mektup gönderilerek, Türkiye'deki durumu yerinde tetkik etmek üzere bir tahkikat heyeti gönderilmesi istenecektir. Bu mektup konusunda Millî Hareket'in Başı daha sonra şöyle söyleyecektir: "Böyle bir mektubun Başkanlık heyeti imza ve mühürlerini hâvi bir şekilde hazırlandığını, hatırlıyorum, ama bunun gönderilip gönderilmediğini iyi hatırlamıyorum."[887]

Louis Edgar Browne, tarihsiz bir raporunda, *Türk askerinin gücünü de belirtiyor ve Türk Ordusu'nun, Erzurum'da bir orduya iki yıl yetecek silah ve cephaneye sahip olduğunu ve bu malzemelerin Ruslar tarafından bırakıldığını, Kuva-yi Milliye'nin de bu malzemeleri Batı'ya taşımaya başladığını yazdıktan başka, İzmir'in işgali karşısında ortaya çıkan Milli Hareket'in, aslında İngilizlere karşı olduğunu ifade ediyor. "Bu ülke insanları öylesine tahrik edildi ki, İzmir'i işgal için Yunanlılara yapılan İngiliz yardımı, hem Yunanlılara hem de İngilizlere karşı genel bir düşmanlığa sebep oldu*."[888]

Browne'ye göre, *Sivas Kongresi'nde "bir milli siyaset" ortaya çıkmıştır*. *Bunun için ya Sultan ile işbirliği sağlanacak ya da gerekirse Sultan tahttan vazgeçmeye zorlanacaktır*. *Sivas Kongresi, Liderine, Kongre adına hareket etmesi için sınırsız yetki vermiştir*.[889]

Browne, *Sivas Kongresi'nin sona ermesi dolayısı ile Sivas Lisesi'nde verilen ziyafette bir konuşma yapmıştır*:

> Mister Brawn, memleket ve milletimiz hakkındaki ihtisasını, İngilizce bir nutuk iradıyla izah etmiş ve Hamidiye Kahramanı Rauf Bey tarafından şöylece tercüme olunmuştur: İstanbul'dan buraya kadar uğradığım yerlerde Türk milletini pek çalışkan ve misafirperver buldum. Bugün vesaitsizlik içinde çalışan bu milletin mesaisi, alat ve vesait-i fenniye ve ziraiye ile techiz edilerek çalıştırılacak olursa, bu millet neler yapmaz? Binaenaleyh, bu milletin mesaisini, şayan-ı hayret ve takdir buldum. Amerika, Türkiye'yi pek başka bilir. Bu da fena propagandaların neticesidir. Ben bu seyahatimden dolayı pek memnunum. İsterim ki, Amerikalılar benim gibi seyahat ederek, Türkleri yakından görüp tetkik etsinler. İşte o zaman, Türkler hakkındaki fena fikirlerini tebdil edeceklerine hiç şüphe etmem. Türkiye'ye beray-ı tahkike gelen Amerika heyetleri Türkleri gördükten sonra fikirlerini değiştirmişlerdir. -Ziyafeti işaretle- her uğradığım yerde böyle samimi bir muhabbet ve mesaferetle karşılandım ve gördüğüm bütün Türkler, vatanperverlik hissiyle mütehasis ve Kuva-yi Milliye'ye zahirdir. Buraya resmi bir vazife ile geldim. Memleketimden pek uzak bulunduğum için ahval-i siyasiye hakkında bir şey söyleyemeyeceğim. Bütün gördüğüm ve gezdiğim yerlerde, Türk milletinin necabetini gördüm. Mister'in nutkunu müteakip, Mustafa Kemal Paşa, vakur bir lisan ve halis bir eda ile irad-ı nutuk ederek, Mister Brawn'ın Türkler hakkında göstermiş olduğu takdir-i seza ile beyan-ı teşekkür etmiştir.[890]

Salahaddin (Köseoğlu), yıllar sonra kaleme alacağı hatıratında, Sivas Kongresinin ABD mandaterliği müzakeresini sathî mevzubahis edecektir:

> 11 Eylül'de müzakeratın en canlı safhaları manda meselesi etrafında oldu. Müzakerede bizzat bulundum. Bu hususta *Nutuk* sahife 53, 68'de tafsilat-ı kâfiye vardır.* Burada iki noktayı izah etmek isterim. Mandanın hakiki

---

[887] Paul Dumont, *Mustafa Kemal*, 1994, s. 37. Dumont'un "ihtirasların yatışması için" spekülasyonunu, M. Kemal'in vakayı çarpıtan cümlesi iptal ediyor.

[888] *Hoover Institution Archives*, Browne's Papers, Bn:I, FID: 27, *Sivas'ta Ulusal Kongre'deki Olayların Tasviri*; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 116.

[889] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 205.

[890] Vakit, 11 Ekim 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 250.

* Köseoğlu'nun bu mütalaası doğru değil. Tıpkı Mustafa Kemal gibi, Köseoğlu da, ABD mandaterliği talebine ilişkin her ciheti olduğu gibi mevzubahis etmemiştir, geçiştirmiştir.

ve mazbut tarifi olmadığından bunun tam manasıyla bir himaye mi, yoksa alelade bir müzaheret mi olduğu, harici ve dâhili istiklalimizi ne dereceye kadar tahdit edeceği bilinmemekte idi.

Kitaplarda mazbut bir tarifi olsa dahi devlet zayıf oldukça manda himaye halini alır, kavi olursa müzaheret hududunda kalırdı.

Halbuki devletin İstanbul'daki res'-i idaresine ve etrafındaki ricalin seciyesine kimsede itimat kalmamıştı.

İngilizlerin Türklere hakk-ı hayat vermemek üzere Lloyd George'un şahsında temsil ettiği imhakâr siyasete, en zengin vilayetlerimizi Yunanistan'a vererek servet-i medeniye ve münakale imtiyazlarını İngilizlere hasretmesine, şarkta Kızılırmak'a kadar dayanan bir Ermenistan teşkiline ve Türk hükümetini mahreci Antalya olarak Ankara ve Konye ve Kastamonu vilayetleriyle tahdide kalmasına karşı meyus olan bir kısım münevveran, Amerikalıların hiss-i adaletine müracaatı düşünmekte ve Amiral Bristol ile memleketimizi tanıyan Amerikalıların hissiyat ve mütalaat-ı hayr-hahânelerinden bir nokta-ı istinat teminini aramakta idiler.

Memleketin dört-beş yüz milyon lira borcu olduğu, varidatının bunun faizine bile karşı gelemeyeceği, sulh takarrür ederse kim bilir ne gibi tazminat daha ilaveten isteneceği, müstakil yaşamak ve devlet idare etmek için, bizi dâhilden ve hariçten boğmak isteyenlerle uğraşmak için orduya, malzemeye, paraya ihtiyaç olduğu, bunun da memlekete karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir devletten müzaheret *[yardım]* suretiyle temini mümkün olursa fevkalade netice olduğu düşünülmekte idi.

Mecliste Vasıf Bey, Bekir Sami Bey, İsmail Hami Bey, İsmail Fazıl Paşa, Refet, Rauf Beyler tarafından bu nokta-ı nazar kuvvetle tervic ve iltizam olundu. Bütün bu mütalaalar hüsnüniyete istinat etmekte idi.

Aleyhte olarak Erzurum Mebusu Hoca Raif Efendi, Hüsrev Sami (Eskişehir), Ahmet Nuri (Bursa) Beyler hakk-ı hayatı kendi mesaimizden beklemek yolunu tervic ettiler.

Meselenin bir neticeye iktiranı mümkün olamadı. Nihayet Rauf Bey'in Amerika Kongresi'nden memleketimizi tetkik için bir heyetin daveti teklifi ittifakla kabul olundu. Fakat bu karar mevki-i tatbike konmadı. Kongre 11 Eylül'de nihayet bulmuştu.[891]

12 Eylül 1919. *Kongre 11/12 Eylül gecesi sabaha karşı Sadrazam'a bir telgraf çekerek "gayr-i meşru" kabul ettiği Hükümet ile her türlü bağlantıyı kesiyordu. İstanbul Hükümeti'nin bu tavrı, bir muhtıra ile yabancı temsilciliklere de bildiriliyordu. Bununla yetinmeyip, İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral M.L. Bristol'e de ayrıca bilgi veriliyordu. İstanbul Hükümeti'nin tavrını eleştiren bu mektup, L.E. Browne'a göre, Milli Hareketin iki amacı olduğunu ortaya koyuyordu: Türkiye'de özgürlüğü ve demokrasiyi yerleştirmek ve ABD'nin değerli yardımlarını elde etmek*.[892]

13 Eylül 1919. *Lloyd George, 13 Eylül 1919'da yayımladığı bir muhtırayla İngiliz ordusunun yöreyi boşaltacağını ilan etmiştir*.

13 Eylül 1919 tarihli *bir İngiliz gizli istihbarat raporunda "Erzurum'daki Milliyetçilerin, Amerika'nın mandasını desteklediğini gösteren belirtiler var" deniliyor*.[893]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanlığına
Washington

13 Eylül 1919, İstanbul

Başkan Wilson'un Türk Hükümetine gönderdiği uyarı notası, boğulmakta olan bir insanın umutsuzluğuyla Başkan'ın 12 kuralına sarılan Türk ordusu içinde derin bir izlenim yarattı. Bu cankurtaran simidinden mahrum

[891] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 156.
[892] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 222-223. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
[893] FO 371/4159/130961; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 94, dipnot 27.

olurlar diye genellikle olay çıkmasından kaçınmaya çalışıyorlar. Milliyetçiler de İngiliz birliklerinin Sivas'a yöneldikleri haberini dikkatle izliyorlar, çünkü isyancıların silahla direnmeleri ihtimali var. Ayrıca Doğu'da Ermenilerin ve Kürtlerin olayları kışkırtıp Türk davasına zarar vermelerinden de çekiniyorlar. Bana Erzurum'da, karışıklık çıktığında suçluluğu saptamak için bir konsolos görevlendirmeyi önerdiler. Yerel entrikacılar için *General Harboard*'ın gezisi, bir fırsat olabilir, ancak Amerikalıların tehlike ya da zorlukla karşılaşmayacaklarına inanılıyor. Bir süre önce Dr. Barton da karışıklık bölgesinden geçmiş ve sadece iyi niyetle karşılanmıştı. Gerçekten (okunamadı) .....lar, Türklere dostluk beslemiyorlar ve fiilen onlara bağlılıktan kurtulmak istiyorlar. Bununla beraber, aynı zamanda Amerikalılardan çok şey bekledikleri için Harboard gezisine müdahale etmeleri uzak bir olasılıktır. Buradaki *İngiliz Yüksek Komiseri*ne *Harboard*'un nerelere gideceğini anlattım ve bu konuyu, görev bölgesi Kürdistan'ı ve Ermenistan'ın bazı bölgelerini içine alan *Feld Mareşal Allenby*'ye bildirmesini istedim. Türk isyancılarına gelince, bir ölçüde *İtalya* hariç, Avrupa kaynaklarından herhangi bir sempati beklemedikleri için, Amerikan heyetinin gönlünü almak için ellerinden geleni belki de yapacaklardır. Türk Hükümeti, bizim tarafımızdan verilen ilhamla, gönderilen *İsveç büyükelçiliği* notasının özüne duyduğu hiddeti, telgrafla bildirdi ama görünüşe bakılırsa buna resmi bir yanıt vermemeyi kararlaştırmış durumda. Hükümet gazeteleri Harboard gezisine değinmediler. Harboard İstanbul'dayken üstü kapalı olarak amacının Yakındoğu'da bazı incelemeler yapmak olduğunu belirtti. *General Harboard*, *Mc Coy* ve ben özel olarak yaptığı- mız toplantıda Sadrazam'a ve Türk Hükümet üyelerine resmi başvuruda bulunmamak kararını verdik. İsyancılar, Amerikalıların eğilimini açıkladıkları için, Hükümet belki de bu duruma pek az şaşırmıştır. Ermeni, Rum ve yabancı gazeteler ise Harboard komisyonuna değinerek özellikle Ermeni sorununu inceleyeceğini öne sürdüler. Genel olarak *Haskell* ve *Harboard* komisyonlarının gelişi, *Olympia* gemisinin Karadeniz'i ziyareti, Yakındoğu'da Amerikan ilgisinin artmaya başlamasının kanıtları olarak yorumlandı.

Ravndal, Amerikan Komiseri.[894]

Celal Nuri, İstanbul'da münteşir *İleri* gazetesinde "İstiklal" sernameli bir hicvî başmakale neşretti. "Manda" şeklinde telaffuz edilen Fransızca "mandate" kelimesinin Türkçedeki büyükbaş hayvan "manda" kelimesiyle eşsesli oluşu üzerinden mandaterliğe aleyhtar olduğunu yazmıştır. Celal Nuri'ye göre "siyanet", "velayet", "tevliyet" manalarına gelen mandaterlik ile istiklal telif edilemez.[895]

14 Eylül 1919. ABD'li General Harbord Heyeti personel şefi Tuğgeneral MacCoy ile İngiliz Fevkalâde Komiserliği Siyasî Başmüşaviri Thomas B. Hohler İstanbul'da mülakat ediyorlar. Mustafa Kemal'in *samimiyetinden ve kendilerine karşı tutumundan etkilendiğini vurgulayan MacCoy, Hıristiyanların çok sıkıntı çektiklerini fakat Müslümanların da onlar kadar hatta daha fazla sıkıntı çektiklerini ifade ediyor. MacCoy Anadolu'da Hıristiyanların himaye edildiğini ve onlara bir zarar verilmediğinin de altını çizdi*. Mustafa Kemal'in *Malatya'da tutuklanan Binbaşı Noel, Albay Bell gibi İngiliz subaylarının mütarekeye aykırı bir şekilde Musul ve Urfa arasındaki bölgede bir Kürdistan yaratmayı amaçladıklarını iddia ettiğini ifade eden MacCoy, Hohler'i köşeye sıkıştırdı. Bu iddialara bir yanıt veremeyen ve arkadaşının açıklamalarından etkilenen Hohler İngiliz menfaatlerinin korunması, mütarekeye riayet edilmesi ve Hıristiyanların korunması şartıyla Mustafa Kemal veya iktidara gelecek diğer şahıslarla görüşmeye hazır olduklarını bildirdi*.[896]

Diyarbekir'deki 13'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Ahmed Cevdet, Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin'e (Köseoğlu) tarihsiz bir telgraf gönderdi:

İstihbarat

Üçüncü Kolordu Kumandanlığına

[894] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 35-36.
[895] İleri, 13 Eylül 1335-1919, *İstiklal*, s. 1.
[896] FO, 371/4239, 146649; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 37.

1. 13/9/1335'de bir Amerika generali maiyetinde bir heyetle Mardin'e muvasalat etmiştir. Bu gün Diyarbakır'a geleceklerdir. Bu heyet Vilâyat-i Şarkiye'de tetkikata memurdur. Bu generale İngilizlerin tahrikât-ı siyasiyesinden şikâyeti havi bir protesto verdim.

2. Ergani bakır madenini tetkik etmek üzere bir Fransız topçu yüzbaşı ile mülazımı Diyarbakır'a gelmiş ve Maden'e hareket etmiştir. Kendilerine teshilat gösterilmiştir. Bunlara hareketlerini tehir etmek üzere Halep'teki Beşinci İngiliz Süvari Fırkasından tebligat vaki olmuş ise de dinlemeyerek yollarına devam etmişlerdir. Bunlara Halep'te hayli müşkilat gösterilmiş ve Halep'te bir Fransız irtibat zabitinden başka hiçbir Fransız olmadığı anlaşılmıştır. Fransız-İngiliz rekabetinin yalnız Suriye'ye münhasır olmayıp tekmil Asya'ya ait olduğu - bunlarla muhavere de halledilmiş ve Arap meşayihinin Fransa'ya gitmesi, İngilizlerle akdedilen muahedenin ağırlığını şikâyet maksadıyla söylemiştir.

3. Iraklı zabitandan Nusaybin'e gelen iki zabitin verdiği malûmata göre Musul'da bulunan Müslim bir Hintli nefer İtilaf Devletleri tarafından gelen bir emir mucibince İngilizlerin bir buçuk aya kadar Musul vilâyetini tahliye edeceklerini söylemiştir.

4. İstihbarata göre İngilizler Cubur aşiret reisi Manlat Paşa ile Ukidane aşiret reisini fidye-i necat mukabilinde tahliye etmişlerse de Bekaza ve Delim aşâiri bırakmamışlardır.

3'üncü ve 15'inci Kolordulara yazılmıştır.

13. Kolordu Kumandanı Ahmet Cevdet[897]

The New York Times gazetesi, "Harbord Türkiye'yi Kaotik Bir Devlet Olarak Buldu" başlıklı haber neşretti. *Haberin alt başlığında, büyük gruplar halinde dolaşan Türklerin Yunanlıları bölgeden atmaya çalıştığından bahsediliyor. Afyonkarahisar'a varan Harbord Heyeti bölgeyi karmaşa içinde bulmuş, kendilerine Milliyetçiler diyen ve İstanbul Hükümeti'ni tanımayan 22.000 civarında Türk ordusuna mensup maaşsız grupların, bağımsız bir halde dolaşarak, zorla topladıkları vergilerle varlıklarını sürdürdüğü belirtilmiştir. Yunanlıları bölgeden atmak için İtalyanlarla dost olan Türkler, söylentilere göre Avrupa ve Anadolu'daki Türk idarelerinin mümkünse bir Amerikan mandası altında olmasını da destekliyorlar. Ancak aynı haberde iktidardaki Sultan'ın partisinin İngiliz mandası yanlısını politikasıyla bu durumun çeliştiği yazıyor*.[898]

The New York Times yazıyor: *Türkler, Doğu Trakya'da olduğu gibi Batı'da da Yunan yönetimine karşı çıktı, ülkenin herhangi bir yeri Yunanlılara verildiği takdirde tüm Türkler buna isyan edecektir*.[899]

ABD matbatında birçok gazete, William T. Ellis imzalı makale neşretdiler: *Başka halklar üzerindeki denemelerinde (…) başarısız olan Türklere Anadolu'da kendi kendilerini idare kapasitelerini kanıtlama fırsatı tanınmalıdır. Kimi uzmanlar, modern koşullarda -ve medeniyetin gözetimi altında- kendi başlarına örgütlenen Türklerin Yakın Doğu'daki en güçlü ve en aydın ulus haline gelebilecekleri kanısındadır. Osmanlı, bir ulustan ziyade (…) tehlikelerle dolu bir çerçi bohçasıydı. Büyük devletler yamamayı bıraksa nesiller önce paramparça olacaktı. Avrupa (…) bunu anlamasa da eski Türkiye'nin sonu geldi. Levant halkları, aydınlanma, hoşgörü ve demokratik hüsnüniyet çağında kendilerini kanıtlayarak bağımsızlıklarına kavuşmayı hak ettiler. Haykırışları sadece barış ve hem kendilerine hem de gelecek nesillere daha iyi bir yaşam kurma hürriyeti içindi. Bu kadim toprakların sade insanları, politikacılar ve din adamları onları rahat bırakırlarsa gerçek değerlerini (…) bütün dünyaya göstereceklerdi*.[900]

[897] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 365.
[898] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 67.
[899] The New York Times, 14 September 1919, *Denies Turkish Uprisings*, p. 18; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 132.
[900] Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 72.

İspanyol *La Epoca* gazetesi: *Başkan Wilson, İngiliz hükümetine bir yazı göndererek, ABD'nin Asya Türkiye'sinden veya Avrupa'dan en ufak bir manda kabul etmek istemediğini bildirmiştir*.[901]

14/15 Eylül 1919. Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandan Vekili Mahmud (Hendek), Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin'e (Köseoğlu) zata mahsus telgraf keşide eyledi:

14-15/9/1335

Üçüncü Kolordu Kumandanlığına

Asayişe müteallik zata mahsustur.

1. Bugün Ankara valisiyle saatlerce görüşüldü. Mumaileyh halen kongrenin meşruiyetine kani değil. Safsatalara kalkıştı. Cevap verildi. Müheyya-ı hareket olduğunu vechen anlaşacağını söyledi. Maksadımız bizim için gayr-i müsait olan Çorum'dan kendisini çıkarmaktır. Yol için her hazırlık yapılmıştır. Mumaileyh için Ankara'da valilik ihtimali kalmamıştır.

2. Bura halkının Zat-ı Şahaneye çekecekleri arizayı Fransız mümessili vasıtasıyla ve Frans Descire [*Franchet d'Esperey? (ÖFA notu)*] yediyle göndermek üzere Fransızca tercüme ve generale de Fransız vatanperverliğinin tesir-i âleme şümulü hasebiyle kendilerinin bu istirhamı is'af buyuracaklarından bahis bir ariza yazılmıştı. Maatteessüf yarın tren hareket etmeyeceğini haber verdiler. İstanbul'la irtibatı kesmeyi hükümet de istiyor. Bir de Eskişehir'de oturan ve kendisine uygun zabitan ve maiyeti olan Hamdi Paşa'nın İngilizlere istinaden bir şey hazırladıklarını zannediyorum. Fuat Paşa'nın pek mübalağalı akseden harekâtı, Ankara'daki İngiliz mümessilinin aldığı talimat üzerine mütelaşi bulunuşu buna delâlet ediyor.

3. Eskişehir artık telgraflarımızı almamaya başladı. Hamdi Paşa'nın telgrafhaneye nöbetçi koyduğunu telgrafçı haber verdi. Bu tesir ile Afyonkarahisar ile de telgraf irtibatı kesiliyor. Sivrihisar-Karahisar arasında atlı posta yapılmasını emrettim.

4. Konya muhaberesinin kat'ını 23'üncü fırkaya yazmıştık. Alıp almadığını bilmiyorum. Bugün telgraf başında söylerken, Eskişehir muhabereyi kesti. İhtiyaten yarın yazıyorum.

5. Kastamonu Valisinin hareket ve azli ve Jandarma kumandanlığının tebdili o kadar hazırlanmış olan vilâyet merkezini susturmuştur. Miralay Osman Bey dün hareket etti. Girmekte müşkilât ve mukavemete uğramazsa muvaffakiyeti şüphesizdir.

6. Çorum Mutasarrıfına kongrece bir şey yazılsa iyi olacaktır. Kezalik Vali Reşit Paşa hazretlerinin Vali Muhittin Paşa üzerinde tesiri olduğunu söylediler.

7. Kaymakam Emrullah Bey'in hastalanan Kayseri Mutasarrıfına vekâlet etmesine muvafakat ettim. Mumaileyh vaziyet-i umumiyeden haberdar edilirse ve okşanırsa çok iş göreceğini ümit ediyorlar.

8. Mösyö Braun'un *[Louis Edgar Browne? (ÖFA notu)]* son iki mektubunu Nusret Efendi ile Kemal Bey'e gönderdik. Kongre beyannamesini mümessiller vasıtasıyla taksim edebildi mi? Sinop'taki telsiz telgraftan istifade mümkün değil mi?

9. Bugünkü gazetelerde on sekizde Ahmet Bey'in İsviçre'ye gideceği yazılmıştır.

10. Kongrenin Zat-ı Şahaneye, mümessillere olan tebligatı, Harput Valisinin teşebbüsat-ı elimanesi gazetelerle neşredilmiştir. Suretinin 15'inci Kolorduya verilmesi mercudur.

20'inci Kolordu Kumandan Vekili Mahmut

Bir sureti şifre edilerek Erzurum'da 15'inci Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa hazretlerine keşide ettirilmiştir. Yalnız bir sureti de Mustafa Kemal Paşa hazretlerine takdim edilmek üzere çıkartılacaktır.

[901] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 104.

Üçüncü Kolordu Kumandanı Salâhattin

Sureti Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine takdim edilmiştir. 17/6/1335[902]

15 Eylül 1919. Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin'in (Köseoğlu) hatıratından: *15 Eylül tarihli 13'üncü Kolordu'nun telgrafında üçü general olmak üzere on üç zabit ve memur, on yedi maiyetten ibaret bir Amerika heyetinin bugün Mardin'den Diyarbakır'a geldiği, beş saat kalıp sonra da hareket eylediği, geceyi Defre Geçidi'nde geçirerek yarın Harput, oradan Malatya, Sivas'a gidecekleri, şehirlerde kalmak arzu etmeyip üç, beş saat memurin ve eşrafın beyanatını dinlemek, vesaikini almak ile iktifa ettikleri ve ona göre ihzaratta bulunulması bildirilmektedir*.[903]

General Harbord Kurulu'ndan iki kişi, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le görüştü. Ziyaretlerine karşılık verildi.[904]

İstanbul'daki ABD Donanma Radyosu bildiriyor:

Lloyd George'un birçok konuyu kapsayan konferansları burada Salı gününe kadar devam edecek.

Dört büyüklerin önceki konferansına benzeyen dün akşamki toplantıda -işleri yoluna sokmak için açık muhalefet gösteren- Türkler ile Türk Sorununun, mümkün olduğu kadar çabuk halledilmesi gerektiğine karar verildi.

Lloyd George, Polk'un fikrini almak konusunda meraklı, çünkü Kongre (ABD Kongresi) muhtemelen Ermeni ve manda politikasına karar verecek.

Lloyd George ve Clemenceau, Noel'den önce Türkiye meselesinin halledileceğini umduklarını ifade ettiler. Lloyd George ve Clemenceau diğer devlet adamlarının da fikirlerini öğrendiler. Açıkçası izlenecek yolla ilgili olarak henüz bir anlaşma olmasa da en iyi uzmanlar, bu meselenin hükümetlerin mi yoksa barış konferansının mı işi olduğu hususunda hâlâ hemfikir değiller.[905]

17 Eylül 1919. Sivas Heyet-i Temsiliyesi, Padişah'a ulaştırılması üzere mektub kaleme almıştı. 20'nci Kolordu Kumandan Vekili Çerkes Mahmud (Hendek), bu mektubun Padişah'a *Fransızlar eliyle* takdimini teklif etmiştir. Heyet-i Temsiliye, ecnebiler eliyle izamının *caiz olmadığı*nı binaenaleyh Meclis-i Âyandan Müşir Fuad yediyle Padişah'a teslimini kararlaştırdı.[906]

Erzurum'daki 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kazım Karabekir, Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin'e (Köseoğlu) telgraf keşide eyledi: *Amerika heyet-i muhteremesinin nezdlerinde yatakları var mıdır? Orada nerelere ve nasıl iskân edildiler? Buraca da aynı tarz edilmek üzere acilen işar buyurulması*.[907]

Salahaddin, Karabekir'e cevabî telgraf gönderdi:

17/9/1335

[902] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 372-373. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[903] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 161. Diyarbekir'deki 13'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Ahmed Cevdet'in Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin'e gönderdiği 15 Eylül 1919 tarihli acele telgrafın sureti için bakınız: Demirel, 2017, s. 366.

[904] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 109. Sarıhan tafsilat vermiyor.

[905] *Hoover Institution Archives*, Browne's Papers, Bn:I, FID:14; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 26, dipnot 14.

[906] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 606, dipnot 397. Sina Akşin, "tutarsız görünen bir gerekçe" tavsif ediyor.

[907] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 366.

15'inci Kolordu Kumandanlığına

Amerika heyetinin Diyarbakır'da suret-i kabulüne dair 13'üncü Kolordudan alınan telgraf aynen zeyl edilmiştir:

Heyetin Sivas'ta Amerikan Mektebinde misafir olacağı taraflarından mektebe tebliğ edilmiştir. Sivas'ta şehir haricinde münasip bir mahalde çadır kurdurularak merasim-i istikbaliye icra olunacağı ve şimdilik idareten hükümette bir çay ziyafeti tertip olunmakta bulunduğu ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından evvelce sorduklanı meseleye cevap ihzar ettirilmekte olduğu maruzdur.

Üçüncü Kolordu Kumandanı Salâhattin

Zeyil: 13. Kolordu'dan alınan telgraf[908]

Chicago Daily News gazetesi yazıyor. *L.E. Browne, Barış Konferansı'nın gecikmesi ve ABD manda ihtimalinin zayıflamasının Türkleri endişelendirdiğini şöyle dile getiriyor: "Türkiye, kaderinin belirleneceği Barış Konferansı'nın gecikmesi üzerine sabırsızlanmaktadır."*[909] Browne'nin belirttiğine göre *büyün Küçük Asya, Kemal'in peşinde*dir ve O, *Yunanlıları, denize dökmekle tehdit* etmektedir.[910]

Chicago Daily News, William E. Nash imzalı makale neşretti: *Durum Ciddi Görünüyor. Eğer Amerika kısa zamanda, Türk mandasını alıp almayacağına karar vermez ise, Fransız ve İngilizlere göre, durum muhtemelen dayanılmaz olacak. Türk halkının düşüncesi, her gün Türkiye'nin haritadan silineceği ihtimali ile şekillenmekte olup, bu yüzden Türkler, herhangi bir macerada Kemal Paşa'yı takip edecekler*.[911]

Mustafa Kemal'in Sivas'da münteşir *İdare-yi Milliye* gazetesi, Louis Edgar Browne'ye teşekkür yazısı neşretti: *Teşkilat-ı Milliye nezdinde Amerika matbuat-ı umumiyesi mümessili Mister Broun(?) 15 günden beri Sivas'ta bulunarak Mustafa Kemal Paşa ve Bahriye Nazırı esbakı Rauf Beğ Efendiyle vesair kongre azalarıyla mülakatlar ve temaslar yaparak Kongrenin amal-i kesb-i vukul ve nüfuz edib amal-i milliyeye tercüman olacak suretde raporlar verdiğinden dolayı kendisine teşekkürü vecibe biliyoruz*.[912]

18 Eylül 1919. *Bristol, haftalık raporunda ilk defa, Paris'teki Ermeni ve Yunan propagandası sona erdirilerek Türkler için adil bir barış oluşturulmazsa, Anadolu' daki hareketin ciddi sonuçlar ortaya çıkaracağı uyarısında bulundu*.[913]

ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

18 Eylül 1919, İstanbul

Kabinenin birkaç gün daha dayanması zor görürüyor, 9-10 bakan, asilerden yana gibi. *Osmanlı Bankası*'ndan alınması kararlaştırılan borç suya düştü. İstanbul ve Anadolu hem vergiler, hem de gıda bakımından birbirinden ayrılmış durumda. Eskiden Trabzon valisi, daha sonra Beyrut valisi olan Bekir Sami'nin [Kunduh] isyancı hükümetin başı olduğu bildiriliyor, askeri liderler ise Mustafa Kemal, Rauf [Orbay] ve Küçük Talat'tır [Muşkara]. İzzet [Furgaç] Paşa'yı sadrazam olarak istiyorlar. Padişah'ın durumu değişmiş değil ama [Damad]

[908] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 367.
[909] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 26, dipnot 15.
[910] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 206.
[911] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 209.
[912] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 249. "Bu *teşekkür* yazısının İngilizce el yazısı ile yazılmış tercümesi ise, L.E. Browne'a verilmişti." (Bilgen, 2004, s. 250).
[913] *LCMD*, The Papers of Mark L. Bristol-I, Report of Operations for Week Ending September 14, 1919. Part Three, Constantinople, September 18, 1919; Aktaran: İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 190.

Ferit Paşa'ya bağlı kalırsa durumu sarsılabilir. Çünkü Veliaht kabinede Milliyetçilerin isteğine uygun bir değişiklikten yana.

Ravndal
Amerikan Komiseri, Amerikan Elçiliği[914]

Ravndal, bir telgraf daha gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

18 Eylül 1919, İstanbul

…… (okunamadı) ile *Anadolu* arasındaki demiryolunda bir köprü muhtemelen orada kendilerini yerleştirmeye çalışan asi kuvvetler tarafından havaya uçurulmuştur. 20'nci kolordunun komutanı *Ali Fuat Paşa* istifa etmiştir, şimdi asi kuvvetlerin askeri harekâtını yönetmektedir. Jandarma komutanı *Kemal Paşa*'nın asilerle görüşmek üzere bugün Anadolu'ya geçeceği bildirilmişse de sonradan bundan cayılmıştır. İttihat ve Terakki döneminin *Şeyhülislamı Musa Kâzım Efendi* için verilen ölüm cezası Padişah tarafından sürgüne çevrilmişti. Bursa'ya sürgüne gönderilecekken buraya milliyetçilik bulaştığı için Edirne'ye gönderilmiştir. Bütün bunlara karşın, buradaki milliyetçiler o kadar kan dökücü görünmüyorlar ve özellikle İngilizlerin kendilerine karşı askeri güçle çıkmasından korkuyorlar. İstanbul Hükümetini devirmeden kış gelirse, milliyetçi akım çözülebilir. Mustafa Kemal'le birleştiği söylenen *Cavit Bey*'in şimdi de İtalya'ya gittiği bildirildi.

Ravndal
Amerikan Komiseri, Amerikan Elçiliği[915]

The Baltimore Sun gazetesinin haberine göre *Paris Barış Konferansı'nda sayısız girişimlerinin sonuçsuz kaldığını söyleyen Ermenistan temsilcisi, Bağımsız "Ermenistan İçin Amerikan Komitesi"ne bir mesaj iletmiş ve Amerika'dan 10.000 askerle birlikte, gönüllü Ermeniler için 30.000 kişilik askeri teçhizat talep etmişti. Komite başkanı James W. Gerard ise Ermenilere destek vererek bu konuda Fransa ve İngiltere'nin yanında Amerika'yı da sorumlu tutmuş ve harekete geçilmesi gerektiğini belirtmiştir*.[916]

The New York Times gazetesinin haberine göre *Ermenistan İçin Amerikan Komitesi* Başkanı *Gerard, basına yansıyan diğer açıklamasında Türklerin Ermenilere yönelik tarihteki en büyük suçu işlediğini öne sürmüş ve katliamlara maruz kalan Ermenilerin Amerika'nın da düşmanı olan Türklerin merhametine terkedildiğini söylemiştir*. *Ayrıca Ermenilere yönelik insani hassasiyetin sadece kıtlık çeken binlerce Ermeni'ye yardımdan ibaret olmadığına dikkat çeken Gerard, bölgede Ermenilerin var olmaması halinde Rusya'nın Kafkaslarda Türklere karşı başarılı harekâtlar yapamayacağını ve Türklerin de bu sayede Turancı emellerini gerçekleştireceklerini iddia ederek adeta Ermenistan adlı bir tampon devletin gerekli olduğunu dile getirmiştir*.[917]

The Baltimore Sun gazetesinde *Rum katliamından dolayı Ocak ayında tutuklanmış olduğu iddia edilen M. Kemal'in şimdi de Anadolu'da Türk kuvvetlerini yönetmekte olduğuna dikkat çekiliyor ve bu kuvvetlerin de "Ermenistan Cumhuriyeti'ni" kuşatmaya başladığı belirtiliyor*.[918]

18/19 Eylül 1919. *L.E. Browne 18 Eylül'ü 19 Eylül'e bağlayan gece, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine, bir toplantıya katıldığını belirtmekte ve bu toplantıya dair izlenimlerini aktarmaktadır*:

[914] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 36-37. İktibasdaki köşeli parantezler "[]" içi ifadeler tarafımıza aiddir.
[915] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 37.
[916] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 63.
[917] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 63.
[918] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 95.

> Kemal, General J.G. Harbord geldiğinde ona ne söyleyeceğini, Sivas'ta Milli Kongre'deki delegeler ile tartışarak ve hazırlık yaparak oldukça çok zaman harcamıştı. Generalin gelmesinden önceki gün Sivas'tan ayrıldım. Önceki gece Kemal, Rauf Bey, Vasıf Bey, Bekir Sami Bey ve diğer muhtelif kimseler, Kemal'in Milli Kongre namına General J.G. Harbord'a takdim etmeyi düşündüğü isteklerini anlatacağı bir toplantıda hazır bulunmam için benden ricada bulundular. Kongre, Amerikan mandasını sağlama almak için sabırsızdı ve Amerikan kamuoyu, Amerikan Hükümeti, ABD'nin Barış Konferansı'ndaki delegeleri ve Harbord Heyeti önünde manda şanslarını tehlikeye atacak herhangi bir şey söylememek için her önlemi düşünmüştü.[919]

Mustafa Kemal, Harbord'a diyeceklerini Browne'ye mevzubahis ediyor. Mustafa Kemal laik bir rejim kurmak için yardım taleb ediyor:

> Biz Amerika'nın Türkiye'ye yardım etmesini istiyoruz. Biz, Birleşik Devletler'in, Türkler için baştan sona yeni bir eğitim sistemi tesis etmesini istiyoruz. Dini eğitimden ayrılmış okullar, altı ve on altı yaş arasındaki bütün kız ve erkek çocuğunu Amerikan okulları ve üniversitelerine eğitim için göndermek istiyoruz… Sultan'ın manevi bir başkan olarak tanınacağı demokratik yapıda yeni bir hükümet sistemi arzuluyoruz, ancak bu reformları yapabilmek için dış yardıma ihtiyacımız var ve hiçbir şekilde, Birleşik Devletler'den başka bir milletin yardımına rıza gösteremeyiz ve Birleşik Devletler'in yardımımıza geleceğini ümit ediyoruz. Demiryollarımızı inşa etmek ve endüstrimizi kurmak için Amerikan kapitali istiyoruz ve bu Amerikalı yatırımcıyı da tatmin edecek. Bu özel yatırımların kazançlı olacağını garanti edebiliriz. Birleşik Devletler'in vereceği resmi yardıma gerekirse iki misli para ödeyebiliriz. Türkiye'de bir Amerikan mandası, nihai olarak, Birleşik Devletler'e bir tek dolara bile mal olmayacak, aksine manda vasıtası ile yatırılan milyonlarca kapital, işletmeler ve endüstriyel gelişmenin muazzam gelirleri sayesinde bol kâra dönüşecektir… Türkiye ve Müslüman halki Batı'daki gelişmiş kardeş milletlere ayak uyduracak ise, iyi bir eğitim ve iyi bir hükümete sahip olmak zorundadır. Eğitim, okullar anlamına gelmektedir (eğitimden kastedilen okullardır). Türk köylülerinin çok azı okuyabilir ve yazabilir, fakat bu köylüler gelişmek için heveslidir ve çocuklarının da iyi bir eğitim ve terbiyenin avantajlarına sahip olmasını isterler. Türkiye'de bugün, entelektüel ve maddi gelişme için olan heves, şimdikye kadar olanın en yüksek noktasındadır. Biz, hükümetimizin çok eski usulde olduğunun idraki içindeyiz, sistemimizin vergi toplamada etkisiz oluğunun idraki içindeyiz, bulunduğumu yerle gurur duymak ve Batı Dünyası İlkelerini ülkemize yerleştirmek isteğindeyiz. Türkiye, demiryollarına, araba yollarına ve mineral kaynaklarının gelişmesine, elle harman dövmek yerine motorla harman döven makinelerin kullanımına ihtiyaç duymaktadır. Türkiye fakir bir ülkedir, ancak çalışmak için istekli ve buna alışkın muazzam bir toplum ile geniş ekilebilir dönümlere sahiptir. Bir dış yardım almadan, Türkiye ekonomik olarak geliştirilemez ve bu zavallı ülke pulluk demirlerinden lokomotife kadar her şeye ihtiyaç duymaktadır… Müttefiklerin bugün bile planlarının bir parçası olarak farklı ırklar ve inançlar üzerinde oyunlar oynadığını, kan dökmeye ve karışıklığa sebep olduğunu görüyoruz. Amaçlarının Hıristiyanı Hıristiyana, Hıristiyanı Müslümana ve Müslümanı Müslümana karşı kışkırttığının kanıtlarına sahip olduğumuzdan dolayı, bu tehdit ve entrikalardan korunmak istiyoruz.[920]

*L.E. Browne'a göre Milliyetçi Hareket, oybirliği içinde bir Amerikan mandasının lehinde idi. Bu hareketin büyük bir bölümü kayıtsız şartsız (mutlak) bir manda istemekte, ancak küçük bir grup sınırlamalar ve şartlar ileri sürmekte*dir. *"Milliyetçi Hareket, iki adam, Mustafa Kemal ve Rauf Bey tarafından yönetilmekte, ancak bu hareketin arkasında, Amerikan mandası için, İstanbul'daki küçük evinde çalışan Halide Edib isminde bir Türk kadını bulunmakta. O, İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji'nin mezunu ve yaşayan en büyük Türk yazarı"*dır. *Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Halide Edib bu mücadeleyi sürdürürken "tamamen vatanseverlik güdüleri ile donatılmış"*tır. *Sivas Kongresi'nde milli isteklerin, en önemlisi "tüm Osmanlı İmparatorluğu için Amerikan mandası" fikri*dir. *Milli Hareketin amacı ABD mandası talebi*dir *ve liderleri bunu elde etmekde "çok umutlu"*lardır.[921]

---

[919] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 230. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
[920] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 230-232. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
[921] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 233.

19 Eylül 1919. Sadrazam Damad Ferid Paşa, *Trabzon'dan Anadolu'ya sızan Bolşeviklerle ilgili ne gibi tedbirler alındığını* Trabzon valisine sordu. Ferid Paşa'ya göre Anadolu'daki millîciler, Yunan'ın İzmir'den tahliyesi girişimlerini tehlikeye düşürmektedir.[922]

Trabzon Valisi Galib Beye

Hariciye Nezaretine tevarüd eden haberlere nazaran birtakım bolşeviğin sevahili Osmaniyeye geçerek Samsun ve Trabzon tarikile Anadolu'ya dahil oldukları anlaşılmaktadır. Harekette bulunduk, ictimaı min duhul ve dahili mülkte Bolşevizm ehreminin intişar ve tevessüünün men'i hakkında ne gibi tedbir ittihaz edilmiş olduğunun izah ve iş'arı.[923]

Sadrazam Damad Ferid Paşa'dan bir Fransız radyo servisine beyanat: *Anadolu Bolşeviklerden etkilenen grupların eline düşmekte*dir.[924]

Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal, Sadrazam'ın 19 Eylül tarihli telgrafına ilişkin birtakım kolordulara, muhtelif heyet-i merkeziyelere ve Amerikan mümessillere elyazma fakat tarihsiz bir muhtıra keşide eyleyecektir. Mustafa Kemal, kendisinin Sovyet Rusya'yla işbirliğini inceleyen merkezî hükümeti hainane davranmakla suçlayacaktır:

1- 19 Eylül târihiyle Dâmâd Ferîd Paşa tarafından Trabzon Vâlîsi Galib Bey'e keşîde olunan bir telgraf-nâmede takım takım Bolşeviklerin sevâhil-i Osmâniyye'ye geçerek Samsun, Trabzon tarîkiyle Anadolu'ya dâhil oldukları ve binâen aleyh; dâhil-i memleketde Bolşevizm usûlünün intişâr ve tevessüünün men'i hakkında ne gibi tedâbîr ittihâz edilmiş olduğu istîzâh edilmekdedir. Bu iş'ârın da kizb-i muhakkak olduğunu milletimize isbât için hiçbir söze hâcet olmadığı kanâatindeyiz. Yalnız âmâl-i milleti başka bir sûretde göstermek için Ferîd Paşa'nın irtikâb-ı cinâyâtda ne derece ileri gitdiğine nazar-ı dikkat-i umûmiyyeyi celb ile iktifâ' ederiz. Hükûmet-i Merkeziyyenin pek hâin-âne olan tezvîrâtı ile milleti Avrupa'ya karşı ithâma kalkdığı kemâl-i hayret ve teessüfle görülüyor. Kalb ve vicdânını menâfi'-i ecnebiyyeye satan birtakım kesânın aslı ve fi'li milletimizce mechûl bir nâm ve bahâne tasnî' ederek mefkûre-i istiklâl-i milleti boğmağa ve milletin lehü'l-hamd kendi kuvvetiyle şimdiye kadar hâsıl etdiği te'sîrât-ı haseneyi ihlâle çalışdığı ayânen anlaşılıyor.

Devletimizin menâfi'-i esâsiyye ve hayâtiyyesini, düşmanların nef'ine şimdiye kadar müteaddid def'alar ihmâl ve ihlâl ve dâhil-i memleketde şûriş ve teferruka ihdâsına bi'z-zât nâzırlarıyla ve düşman ordusuyla ibtidâr eden bir hey'et-i hükûmete tekmîl millet alenen adem-i i'timâd izhâr eylemiş iken hâlen muhâfaza-i makam hırsı ve menâfi'-i ecnebiyyeyi müdâfaa hevesi ile milleti hakk kelâmından mahrûm ve Pâd-şâh-ı muhteremine arz-ı tazallümden memnû' bırakılıyor. Dâhil-i memleketde âsâyiş ve inzibât lehü'l-hamd yolunda ve herkes iş ve gücünde iken gûyâ âsâyişsizliğin bahâne edilerek millet arasında nifâk ve (mukatele) ihdâsına çalışılıyor ve her tarafdan vâki' olan istirhâmât ve mürâcaata rağmen hâlâ Zât-ı Şevket-Simât-ı Hazret-i Pâd-şâhî milletin âmâl ve metâlibinden mechûliyyet içinde bırakılıyor. Bu derece hâin-âne makaside âlet olan ve gayr-i meşrû' sûretde millete cebr ve tahakküm gösteren hey'etin hiçbir mevki'-i meşrûiyyeti olmadığını ve milletin kendilerini hiçbir sûretde tanımadığını ve umûm efrâd-ı milletin hukuk-ı âliye-i hilâfet ve saltanatı ve istiklâl-i millet ile hukuk-ı mukaddese-i meşrûtiyyeti müdâfaaya âmâde ve şâyân-ı emn ve i'timâd recülden mürekkeb bir hey'et-i hükûmet mutâlebesinde olduğunu Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Hey'et-i Temsîliyyesi bu vesîle ile bir kere daha beyân eyler ve bütün bu ma'rûzât-ı muhikkaya rağmen Hükûmet-i Merkeziyyenin ecnebî kuvvetiyle memleketde nifâk ve mukatele ihzârına fi'len tevessülü görüldüğü hâlde tevellüd edecek avâkıb-ı vahîme ve netâyic-i fecîanın tekmîl mes'ûliyyeti böyle bir mukateleyi ihzâr eden gayri meşrû' hükûmet erkânına âid kalacağını ve milletin kendi âmâl ve kanâat-i sâdıkasına bütün kuvvetiyle musirr ve merbût kalacağını tekmîl âlem-i medeniyyete i'lân eyler.

2- Bu beyân-nâmenin en küçük makamâta, nevâhî ve kurâya kadar teblîgi ve sûret-i teblîğ netâyicinin iş'ârı Hey'et-i Temsîliyye karârıyla arz olunur. (İ'tilâf mümessillerine yazılmayacakdır.)

Hey'et-i Temsîliyye nâmına

[922] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 117.
[923] Kâzım Karabekir. (1960). *İstiklâl Harbimiz* içinde (s. 277). İstanbul: Türkiye Yayınevi.
[924] Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, 1998, s. 84, dipnot 27.

Mustafâ Kemâl

1- 15. Kolordu Kumandanlığına
2- 13. Kolordu Kumandanlığına
3- 20. Kolordu Kumandanlığına
4- 3. Kolordu Kumandanlığına
5- Niğde'de 11. Fırka Kumandanlığına

1- Erzurum Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
2- Trabzon Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
3- Sivas Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
4- Diyarbekir Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
5- Elaziz Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
6- Bitlis Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
7- Van Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
8- Kastamonu Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
9- Ankara Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
10- Bolu Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
11- Samsun Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
12- Konya Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
13- Kayseri Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
14- Erzincan Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
15- Bursa Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
16- Edirne Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
17- Niğde Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
18- Antalya Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
19- Adana Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
20- Karesi Vilâyetine ve Hey'et-i Merkeziyyesine
21- Dersaadet Şehr-emânetine

İ'tilâf Mümessillerine

1- Samsun'da Mutasarrıf Hamîd Bey vâsıtasıyla Mösyö Solter'e
2- Fransız Bruno Defadre (Sivas'da)
3- Amerika Cenerali Harbord'a [(15. K.) vâsıtasıyla]
4- Amasya'da Beşinci Fırka Kumandanlığı vâsıtasıyla Amerika Mîr-alâyı Mister Jakson'a[925]

Louis Edgar Browne, Sivas'dan otomobille mufarakat etti.[926] Mustafa Kemal, Padişah'a arz edilmek suretiyle Sadrazam Damad Ferid'i hükümetden düşürmeyi hedefleyen birtakım vesikayı, Meclis-i Âyandan Müşir "Deli" Fuad'a Browne vasıtasıyla gönderiyor.[927] Browne, sırasıyla Kayseri'ye ve Konya'ya uğrayacak[928] ve Samsun'dan İstanbul'a ABD torpidosuyla gidecek.[929]

[925] *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Temmuz 2019, Yıl 68, Sayı 145, s. 227-228, Belge No. 60-2, 60-3.
[926] Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 66. "L.E. Browne, J.G. Harbord Sivas'a gelmeden bir gün önce Sivas'tan ayrılmıştır. Akla, niçin J.G. Harbord'u beklememiştir, sorusu geliyor. Bunun nedenini tespit edemiyoruz. Browne'ın kendisi de bu konuda hiçbir açıklık getirmiyor." Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 229.
[927] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 112, 118.
[928] Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 66.
[929] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 606, dipnot 393.

Malatya'daki 5'inci Fırka Kumandanı Kenan Bey, Sivas'taki 3'üncü Kolordu Kumandanlığına hakikatte Mustafa Kemal'e gönderdiği muhtırasında Harbord riyâsetindeki Amerikan manda heyetinin Sivas Kongresi'ne taraftar olduğunu bildirdi.[930]

Müdafaa-yı Hukukçuların benimsediği prensiblerin banisi ABD Başkanı Wilson, Edirne'nin ve Kırıkkilise'nin Bulgaristan verilmesini istiyor:

> Venizelos, Wilson'u kazanmak için çok çalıştı Ona yazdığı bir mektupta, Bulgaristan'a Ege'de bir liman vermiye hazır olduğunu bildiriyordu. 19 Eylûl'de Batı Trakya'nın Bulgaristan'dan alınması, ama Yunanistan'a da verilmiyerek, hakkında kesin karar alınıncaya kadar, büyüklere emanet edilmesi kararlaştırıldı. Wilson, Venizelos'a gönderdiği ve söze "Konferansta sizin kadar hürmet ettiğim bir başkası yoktur" diye başladığı mektubunda, barışı kurma gayretleri içindeyken, bir devletten toprak alıp diğerine vermeyi doğru bulmadığını açıkça tekrarlıyordu. Yunan başbakanı Wilson'a verdiği cevapta, birara Trakyanın kendilerine verilmesi hususunda karar alındığını hatırlatıyor ve "Bu yüzden orduyu terhis etmiyerek, hatta arttırarak 1,5 milyar drahmi harcadık" diye dert yanıyordu. Bu konuda Wilson sonuna kadar Bulgaristan'ı desteklemekten vazgeçmedi. Hattâ Amerikan Başkanı Doğu Trakya'nın kuzey kesiminin de yani Edirne ve Kırklareli vilayetlerinin Türkiye'den alınıp Bulgaristan'a verilmesini istiyordu.[931]

Chicago Daily News gazetesi, L. E. Browne'nin yazısını neşretti: *Gates, Robert Koleji'nin müdürü. Doktor C.F. Gates Bağımsız Ermenistan sorunu ile ilgili önemli faktörleri incelemek gayesi ile Küçük Asya'da geçenlerde geniş bir gezi yaptı. Doktor Gates, uzun yıllar Türkiye'de bulunmuştur ve Yakındoğu'daki en büyük eğitim kuruluşunun başkanı olarak o bölgenin kaderini son çeyrek asırdır etkilemiş olan insanlarla çok yakın temaslarda bulunmuştur. Bir Hıristiyan kurumunun başkanı olarak pek tabii ki Dr. Gates, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan unsurların dileklerine karşı sempati beslemektedir ve Türkiye'nin bölünmesi veya bölünmemesi konusunda söyleyecekleri son derece önemlidir*.[932]

20 Eylül 1919. *Hoover'in isteği üzerine Wilson, Ermenistan mandası açısından Türkiye'nin durumunu incelemek üzere*[933] izam edilen Tümgeneral James G. Harbord *başkanlığındaki 46 kişilik Amerikan kurulu, Sivas'a geldi.* [..] *Harbord Kurulu Sivas'ta milletlerin kendi geleceğini tayin ilkesi yazılı yaftalarla karşılandı.*[934] Karşılayan askerî ve sivil yetkililer arasında Mustafa Kemal, Rauf, Ahmet Rüstem (Alfred Bilinski), Bekir Sami yer alıyor. Sivas Valisi Reşid'in tertiplediği öğle yemeğini müteakiben bir kulübe intikal edildi.[935] Tümgeneral Harbord, General Frank R. Mc Coy, General George Van Horn Moseley, Robert Kolej öğretmenlerinden tercüman Hüseyin (Pektaş) ile Mustafa Kemal, Bekir Sami (Kunduh), Hüseyin Rauf (Orbay), Ahmet Rüstem, mülakat ettiler.[936] Harbord: *…görüşme iki buçuk saat sürdü. En*

---

930 Genelkurmay Başkanlığı. (1996). *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV* içinde (s. 124). Ankara: Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

931 Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 49.

932 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 283-284, dipnot 92.

933 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 548-549. General Harbord, Mustafa Kemal mülakatıyla, "Batı'ya Turancı, İslamcı yahut İttihatçı gösterilen ulusçu hareket hakkında birinci elden bilgi edinmeyi hedeflemiştir." Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 73.

934 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 120. Harbord Heyeti Sivas'a öğle vaktinde muvasalat etmiştir: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 238. Yaftalarda Wilson Prensiblerinin 12'nci maddesi yazıyor: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 159.

935 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 239, dipnot 21. İlginçtir, Sivas Valisi Reşid, "hatıralarında Harbord Heyeti'nin Sivas'a gelişinden hiç söz etmez." (Bilgen, 2004, s. 239, dipnot 22). Rauf'un "iyi İngilizcesi" Harbord'un dikkatini çekmiştir (Bilgen, 2004, s. 239, dipnot 21).

936 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 240, dipnot 23. Akşin, "üç-dört saat" sürdüğünü iddia etmiştir: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 549. Browne, Harbord Heyeti hakkında şu mühim cümleyi yazmıştır: "Sivas'ta geçirilen bir gün, politik açıdan bütün gezinin en önemli bölümü"dür (Bilgen, 2004, s. 239). Mustafa Kemal, Ekim 1927'de, *Nutuk*da, Harbord'la 22 Eylül'de görüştüğünü ifade edecektir (Bilgen, 2004, s. 239, dipnot 22). "J.G. Harbord, İstanbul'da bir hükümet varken, Sivas'taki Milli Hareket'i muhatap almıştı, ancak politik nedenlerden dolayı bu görüşmenin gizli kalmasını

çok Mustafa Kemal Paşa konuştu. Arkadaşları üzerinde manevi otoritesi dikkat çekiyordu.[937] *Mustafa Kemal, amacının, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü tarafsız bir devletin ve tercihen Amerika'nın mandası altında korumak olduğunu söyle*di. *Erzurum ve Sivas Kongreleri Beyannamelerinin 7. maddesiyle ABD'nin amaçlanmış olduğu, Harbord heyetine "apaçık" anlatılmıştır*.[938]

> General Harbord, Mustafa Kemal, Rauf Bey, Bekir Sami Bey ve Rüstem Bey'le görüştü. Tercümanlığı Rauf Bey ve Rüstem Bey yaptı. Mustafa Kemal iki buçuk saatlik görüşmenin içeriğini hiçbir zaman açıklamamış, *Nutuk*'ta da birkaç cümle ile geçiştirmiştir. Fethi Tevetoğlu'nun aktardığına göre, Harbord'un yazdığı raporda Mustafa Kemal'in isteğinin "imparatorluğu tarafsız bir devletin, tercihen ABD'nin mandası ile korumak" olduğunu söylediği yazılıydı. Harbord şöyle devam ediyordu:
>
> "Lakin Türklerin manda hakkındaki fikirleri bizimki gibi değil, onlar bunu yalnız bir büyük kardeşin nasihati veya dış yardımı gibi düşünüyorlar. İç idareye veya dış münasebetlere hiç müdahale etmemek üzere hafif bir ağabeylik hakemliği tanımak istiyorlar...[939]

Sivas'daki Üçüncü Kolordu Kumandanlığı Erkan-ı Harbiye Binbaşısı Rıdvanbeyoğlu Hüsrev (Gerede), Erzurum Mevki-yi Müstahkem Kumandanı Kazım'a (Dirik) şifreli telgraf keşide eyledi: *Amerikalılar geldi Mustafa Kemal ve Rauf Beyefendiler ile iki saatten fazla süren ve tarafeynce mahrem tutulması taahhüt olunan bu mülakatta Ahmet Rüstem Beyefendi ve Bekir Sami Bey ile cemiyet nizamnamesinin madde-i mahsası ahkamı dahilinde anlaşılabileceğinin suret-i umumiyede taayyün etmediğini ve bu temasın Amerikalılar üzerinde pek iyi tesir bıraktığını tebşir ederim. Temasın mahrem olması üzerinde mülakatın hutut-ı esasiyesi ayrıca bildirilecek*.[940]

> J.G. Harbord'a bakılacak olursa, Mustafa Kemal Paşa, Milli Hareket'in, "tarafsız bir büyük devletin, tercihen Birleşik Devletler'in mandası altında, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunmasına taraftar" olduklarını söylemişti, ancak Harbord "bağımsızlık" kavramı üzerindeki konuşmalar sırasında, "manda" kavramına dair ayrı görüşlere sahip olduklarını anlamıştı. Ona göre, manda kavramının kapsamında çelişki bulunmakta idi ve bu sebep ile, "onların manda sözü ile anladıkları, bizim görüşümüzden farklı. Milli Hareket, tüm Osmanlı Devleti'ni kapsayacak bir mandayı ağabey-kardeş ilişkisi biçiminde, yani yardım ve tavsiye şeklinde algılıyor. Buna göre, iç ve dış ilişkilerine karışmayan ve tam bir otorite ortaya koymadan uygulanan bir ilişki anlaşılıyor" idi. J.G. Harbord, iç ve dış konularda tam bir yetki (otorite) elde etmeden, hiçbir ülkenin mandaterlik kabul etmeyeceğini söylüyordu.
>
> J.G. Harbord, Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmede, Ermenilerin katledildiklerine dair iddialar hakkında bilgi almak istemiş, Mustafa Kemal Paşa da bu konuda çok fazla abartma olduğunu söyleyerek şiddetle karşı çıkmıştı ve İzmir'deki katliamları, özellikle Müttefiklerin gözleri önünde işlenen vahşi cinayetleri anlatmıştı. Türklerin içine düşürüldüğü acıklı durumdan söz etmiş ve Sivas'taki Milli Kongre'nin yöresel Milli Müdafaa Cemiyetleri'ni birleştirmeyi amaçladığını söylemişti. Milli Hareket'in İstanbul Hükümeti ile Anadolu'nun irtibatını kesme kararına gelince, bu son duruma yabancı entrikaların sebep olduğunu vurgulamış ve İngiliz yanlısı Damat Ferit Hükümeti'ni de sorumlu tutmuştu. Padişah'a karşı tam bir sadakat içinde olduğunu, ancak İstanbul'daki Kabine'nin çekilmesinde ısrarlı olduklarını söylemişti. Milliyetçi Hareket'in Beyannamesi'nin Padişah'ın eline geçmediği kanısında olduklarını, bu sebep ile tüm bağlantının kesildiğini söylemişti.
>
> Mustafa Kemal Paşa bu görüşmede yukarıdaki satırlardan çok daha önemli şeyleri, görüşmenin sonuna doğru söylemişti. Barış Konferansı, İmparatorluğu dağıtmaya kalkıştığı takdirde, ölünceye kadar savaşmaya kararlı olduklarını belirtmişti. Bunun üzerine J.G. Harbord da "devletlerin de intihar edebileceklerini" söylemişti ve

---

istemişti. Öte yandan Mustafa Kemal Paşa ve bu görüşmeye katılan yetkililer de gizli kalmasını uygun görmüştü." (Bilgen, 2004, s. 240). İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

937 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 240, dipnot 24.

938 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 549, dipnot 256. "*Nutuk*'ta, Mustafa Kemal Paşa ile Harbord'un görüşmesine ilişkin bilgiler çok azdır." (Bilgen, 2004, s. 240, dipnot 26).

939 Ayşe Hür, *Milli Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 141. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

940 *ATASE*, D.335/22, Kl.9, F.9; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 241, dipnot 29.

"Türklerin, Almanya ve Avusturya ile birlikte savaşırken sağlayamadıkları başarıyı, yalnız başlarına başaramayacaklarını" söylemişti.

J.G. Harbord, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının "samimi vatanseverliğini" sezmişti. Mustafa Kemal Paşa, J.G. Harbord'a "milyonlarca Müslümanın Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün korunmasını arzuladığını" söylemişti. Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesinde siyaseten abartma ve blöf varsa da basit bir siyasi maceraperest ile karşı karşıya olmadığını anlamıştı.

J.G. Harbord, görüşmenin sonunda, Mustafa Kemal Paşa'dan görüşlerini yazılı bir şekilde vermesini istemiş, Mustafa Kemal Paşa da J.G. Harbord'a bunu Samsun'a dönüşünde eline geçmek üzere göndereceğini söylemişti.[941]

Karesi, Saruhan ve havalisi Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhak heyeti merkeziyesi reisi İttihadçı Hacim Muhiddin (Çarıklı) riyasetindeki Karesi ve Saruhan Kongresi Heyeti, bir muhtıra kaleme alarak İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol'e gönderdi:

Harbı Umumî Avrupada üç imparatorluğun sukutunu ve demokrasinin galebei katiyesiyle akvamın mukadderatına hakim olması nimetini kâffei milele temin etmekle, neticede Türkler ise Meclisi Mebusanı gayri muayyen bir tarihe talik ve matbuatı sansür ve itfa tehdidi ile iskât eden ve kanunun bahş ettiği hukukunu tanımıyarak içtimaatı siyasiyeyi isyan telâkki eyliyen ve nefy, tecessüs usulünü ihya ile milletine karşı muharib vaziyetinde bulunan bir hükümetin tazyiki altında mukadderatına hakim olmaktan men ediliyor. Türk milletinin üzerindeki bu tazyik, payitahtının ecnebi asakir tarafından işgali ve bu işgalin hükümet tarafından taleb olunması üzerine Anadolu dahilinde bilâsebep tevsi edilmekte olmasından neşet etmektedir. Türk milleti ile düveli muharibe arasındaki münasebatı hazıranın esasını teşkil eden mütareke mukavelenamesi, kuvayi işgaliyenin, hükümetle milleti arasındaki münasebatına müdahale hakkını bahş etmez. Bu tazyikten kuvvet alarak şarkta demokrasiyi imhaya kast etmiş olan hükümeti hazıra, milletin arzusu hilâfına ve fuzuli bir vekâletle Müttefikin heyeti aliyesiyle sulh akdine ve kendisini kabul etmeyen millet namına ifayı taahhüdata hazırlanmaktadır. Türk milleti bu taahhüdatı kabul etmez ve bu efâli tezvir ve iğfal, cebri kuvvet eseri olarak ilân eder. Türk milletinin âlemi insaniyatçe makbul desatiri hukukiye ve medeniye dairesinde mukadderatını serbestçe takrir ve ilân eyleyebilmesi için sansür, hapis, nefy ve tağrîb gibi âsarıyle icrayı tazyik eden lüzumsuz işgallerin bertaraf edilmesinin ve Türk milletine nefret ettiği bir hükümeti kabul ettirmek hususunda müdahale olunmamasını adalet namına taleb eder ve bugün ilk içtimaını akdeden Karesi ve Saruhan livaları kongre heyeti bu talebinin şüyûu halinde şarktaki tazyik ve entrikaların daha ziyade tevessü eyleyerek avakibi elîme hasıl etmesi ihtimaline binaen sureti mahremanede Reisi Cumhur Mr Wilson'a sürati isalini Amerika Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol cenablarından rica ve ihtiramatını arzeyler.[942]

New Castle Herald gazetesinde *"Hristiyan Kadınlar Birliği" (Y.W.C.A) adlı yardım örgütünün Türkiye'de Yakın Doğu Yardım Komitesi ile birlikte Türk haremlerinden kurtarılan Ermeni kızlara yaptığı yardımlar detaylı bir şekilde Amerikan gazetelerinde fotoğraflar eşliğinde yer bulmakta*dır.[943]

21 Eylül 1919. Sivas'taki Mustafa Kemal'den Erzurum'daki Kâzım Karabekir Paşa'ya Tümgeneral Harbord hakkında telgraf:

[..] Ceneral, bütün harekât ve teşebbüsatı milliyemizi takdir ve "Bir Türk olsaydım ben de ancak bu şekilde hareket ederdim" demiş ve pek samimi ve lehimizde ümitbahş olacak efkâr ve mütalâat da serd eylemiştir.

---

941 James G. Harbord, "Mustafa Kemal Pasha and his Party", *World's Work*, June 1920, XL, p. 186-188; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 240-243, dipnot 35. İktibas ettiğimiz metindeki cümleleri/kelimeleri değiştirmeksizin, tematik anlatımdaki dağınıklığı (örneğin, Bilgen, Harbord'un 188 numaralı sayfada yazdıklarını 186 numaralı sayfada yazdıklarına tekaddüm ettirmiştir, sonrakini önceye almıştır) derlemek saikiyle yerlerini öncelik sonralık açısından daha isabetli olduğu kanaatiyle yeniden tanzim ettik.

942 Şerafettin Turan, *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, 1967, s. 73-74.

943 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 139.

> Muhaveremizin tamamen mahrem tutulmasını sureti mahsusada rica etti. Bugün Erzincan üzerinden Erzurum'a hareket etti. Zatıâlilerile görüşmesi kendisine tavsiye edildi. Ceneral ayrıca Erzurumda kırk bin kişilik bir kuvvetin cem edilerek Ermenistan'a taarruz ve bu suretle Turanilik gayesinin istihsaline çalışılacağı hakkındaki şayiat mevcut olduğunu ifade etmiştir. Cevaben bunun katiyyen asıl ve esası olmadığı ve tekmil vilâyatı şarkiyedeki kuvvetin on bin kadar bulunduğu ifade edilmiştir.[944]

Nitekim Tuğgeneral Harbord'un raporunda ifade ettiğine göre, *milliyetcilerin veya müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve onların lideri Mustafa Kemal Paşa'nın gayesi, Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü Amerika gibi tek ve tarafsız bir devletin mandası altında muhafaza etmek*tir.[945]

> İngiliz istihbarat görevlileri Kuvâ-yı Milliye ile Amerikalılar arasında gelişen ilişkileri de yakından takip ediyorlardı. Bu bağlamda 21 Eylül 1919 tarihinde Amerikalı Tuğgeneral Solly Flood ile Ali Fuad Paşa arasında yapılan görüşmeleri takip eden İngiliz istihbarat görevlileri Amerika ile Kuvâ-yı Milliye ile arasındaki yakınlaşmaya dikkat çekmişlerdi. Bu gelişmelerden Amerikan Yüksek Komiseri'nin haberdar olmaması zor bir ihtimaldir. Konunun muhatabı Amiral Bristol'ün yaptığı savunmanın da İngilizleri tatmin ettiği söylenemez. Gazete ve radyolardaki yayınlar ile Amerikan heyetlerinin, Kuvâ-yı Milliye liderleri ile temasları Amerika'nın tüm Türkiye üzerinde bir manda idaresi kurmak için sahneye koymaya çalıştığı senaryonun bir parçası gibi görünmektedir. Bu senaryonun en tehlikeli rakip İngiltere'ye karşı Türk kamuoyunda bir tepki yaratmak ve oluşan bu tepki sayesinde kamuoyunu Amerikan menfaatleri doğrultusunda yönlendirmek şeklinde tasarlandığı gözlerden kaçmamaktadır.[946]

Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin (Köseoğlu) bazı kumandanlıklara acele telgraf keşide eyledi:

> 21/9/1335
>
> Gayet müstaceldir.
>
> 15'inci Fırka Kumandanlığına
> 5'inci Fırka Kumandanlığına
> Kavak Mıntıkası Kumandanlığına
> Tokatta 9'uncu Alay Kumandanlığına
>
> 1. Sivas-Erzurum tarikiyle Kafkasya'ya gidecek olan Amerikalı heyetten Jackson isminde bir miralay ile üç zabit bugün öğleden sonra otomobil ile Sivas'tan Samsun'a hareket etmişlerdir.
>
> 2. Mümkün olursa Beşinci Fırka Kumandanı Cemil Cahit Bey Merzifon'a kadar kendilerine refakat edecek ve Tokat'ta kalırlarsa tercümanlık etmek üzere Tahir Rüştü Bey'in mahdumu da kendilerine terfik edilecektir.
>
> 3. Teshilât ve ihtiramat-ı lâzımede bulunulmasının icap edenlere acilen tebliği ve muvasalatlarının inbası.
>
> 4. Fırkalara Kavak ve Tokat mıntıkalarına yazılmıştır.
>
> Üçüncü Kolordu Kumandanı Salâhattin[947]

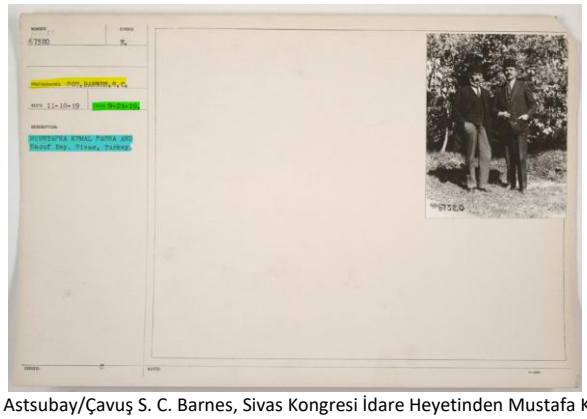
[944] *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV*, 1991, s. 81.

[945] *Report of the American Millitary Mission to Armenia* Washington 1921, s. 16-11; Aktaran: Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920,* 1972, s. 96. "Amerikan generalinin sözlerine dayanarak, bazı Sovyet araştırmacıları, Mustafa Kemal'i de Amerikan mandası yandaşları arasında saymışlardır." *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*, Cilt 2, s. 841-879; V. İ. Şpilkova, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın Türkiye'yi Elegeçirme Planları" (1919-1920) [Doktora Tezi, Rusça], 1952; Aktaran: A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1999, s. 93, dipnot 118.

[946] Abdurrahman Bozkurt. (2014). *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi* içinde (s. 39-40). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

[947] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 370.

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İstanbul, Asya ve Avrupa kıtası arasında köprü olan bir şehirdir. Her iki yakasında da yaşayan Türklerin Avrupa'dan gönderilmeleri gerektiği fikri halen geçerli olsa da İstanbul'un durumu başka sorunlara yol açacaktır. Paris Barış Konferansı'nda şimdiye kadar yapılan görüşmelerde bu gerçek apaçık ortada*dır. *Osmanlı Devleti henüz bir barış antlaşması imzalanmamış olsa da bünyesindeki milletler zaten özgürlüğünü ilan etti ya da Avrupalı bir devletin yönetimi altında girdi. Bölgede, Müslümanlar ya da Hristiyanların yönetimde olması hiçbir şeyi değiştirmeyecek, din temel alınarak yapılan herhangi bir düzenleme adalet ve barış getirmeyecektir*.[948]

Fotoğraf. ABD'li Astsubay/Çavuş S. C. Barnes, Sivas Kongresi İdare Heyetinden Mustafa Kemal'i ve Rauf'u yanyana fotoğrafladı (21 Eylül 1919). Fotoğraf, 16 Kasım 1919 günü *Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey, Sivas, Türkiye* açıklamasıyla Washington'a keşide edildi.[949]

22 Eylül 1919. Sivas'da ABD'li Tümgeneral James Harbord, Tuğgeneral Frank R. McCoy, Tuğgeneral George Van Horn Moseley ile mustafî Mirliva Mustafa Kemal, mustafî Bahriye Miralayı Hüseyin Rauf (Orbay), sabık Beyrut Valisi Bekir Sami (Kunduh), sabık Washington Büyükelçisi Alfred Bilinski (Ahmed Rüstem), Harbord'un ricası üzerine gizli görüşüyorlar. Robert Kolej muallimlerinden Hüseyin (Pektaş) ise mütercim.[950]

Sivas Heyet-i Temsiliyesi reisi Mustafa Kemal, General Harbord'a muhtırasını sundu:

> Sivas Kongresi'nde Amerikan mandası konusu tartışıldığında ve sonunda bu amaçla Birleşik Amerika'dan bir heyet dâvet edilmesi kararlaştırıldığında, Mustafa Kemal, bağımsızlıktan yana olmasına rağmen buna karşı ağırlık koymamıştır. Sivas Kongresi'nden kısa bir süre sonra, Mustafa Kemal, Başkan Wilson'un Kafkasya'da incelemeler yapmak üzere yolladığı heyetin başkanı General Harbord'a, 22 eylül 1919'daki görüşmesinde verdiği muhtırada, Wilson'un Türkiye'yle ilgili 12. ilkesiyle Anadolu hareketi arasındaki bağlantıyı açıkça ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal, Türklerin mütarekeyi Wilson ilkelerine güvenerek yaptığını; âdil barışı beklediğini fakat Müttefiklerin ise zulümlerini arttırdıklarını belirttikten sonra, bu durumda ulusal direnme hareketinin doğduğunu kaydediyordu. Muhtırada daha sonra Türkiye hakkındaki kararın gecikmesinin umut

[948] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 121. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[949] *U.S. Department of Defense*, 867.387.50/546/111-SC-67320.

[950] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 159, dipnot 3. Sivas Heyet-i Temsiliye askerî-mülkî cuntasının milliyet dağılımı dikkat çekicidir. Mustafa Kemal, muhtelif kaynakların ittifakına göre Sabataycıydı; Hüseyin Rauf ve Bekir Sami Çerkes'di; Alfred Bilinski melezdi (Polonez, Ermeni, Fars, Yahudi). Acaba ABD'li generallerin evrakında, Heyet-i Temsiliyenin enteresan ırkî niteliklerine dair bahis(ler) var mıdır, merak konusu.

verici olduğu belirtilmekte ve Amerika'nın etkili olması dileği yer almaktadır: "Amerika'nın 14 ilkesidir ki savaşa son verdirmiştir; Amerika'nın kararlarına güvenimiz vardır" denilmektedir:

Mustafa Kemal, bu muhtırada bir yandan genel olarak Batı'nın güvenini, fakat özellikle de Amerika'nın desteğini sağlamak için başka hususlara da yer vermiştir. Muhtırada İtilâf Devletlerinin güvenini sağlamak için şöyle bir ifade vardır:

"Asîl ve temiz gâyelerimiz, İtilâf Devletleri aleyhinde mütecaviz niyetlerden uzaktır. Buna rağmen kendi varlığımıza yönelen, insanlık ve adalet haklarına bir tecavüz olan maddî hücumlara karşı müdafaa etmemiz ve bunlara mukabelede bulunmamız, kaçınılmaz ve tabiî bir harekettir."

[..] Anadolu hareketinin kapsamı konusunda şunlar belirtiliyordu:

"Ermenistan'daki Müslüman halkın yardımına gitmekten ve Azerbaycanlılarla işbirliği yapmaktan sakındık. Misak-ı Millî'yi gerçekleştirmeye çalışıyoruz; o kadar... Turancılığı çok zararlı bir telâkki sayıyoruz." [..][951]

General Harbord, Hariciye Nezâretine gönderdiği muhtırasında, Mustafa Kemal'in şöyle dediğini kaydetmiştir: *Turanizm'in zararlı bir görüş olduğuna gerçekten kani bulunuyoruz.*[952]

22 Eylül'de Damat Ferit Kabinesi'nin düşürülmesi için yazılan telgrafın bir suretinin J.G. Harbord'a verilmesi de çok anlamlıdır.[953]

Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Salahaddin'in (Köseoğlu) hatıratında, General Harbord Heyetine dair ifadeler şunlardan ibarettir:

Sulh Konferansı'na bitarafâne bir rapor verilmek üzere Wilson tarafından tetkikata gönderildiği anlaşılan bu heyet 23 Eylül'de [*20 Eylül'de (ÖFA notu*] Sivas'a gelerek iki gün Amerikan Koleji'nde kalmış ve badehu Erzincan-Erzurum-Erivan-Batum tarikiyle İstanbul'a döndüğü gibi Sivas'tan ayrıca bir miralay iki zabit Samsun'a ve oradan Batum'a tahrik etmiştir.

Sivas'ta Harbord, Rauf Bey'in tercümanlığı ile kolordu dairesinde Mustafa Kemal Paşa ile gayr-i resmi surette görüştü ve Türk milli davasını ondan dinledi.

Gerek Sivas'ta gerek Erzurum'da istikballeri merasiminde harp yetimleri saflarının önünden geçtiği gibi Erzurum'da Ermeniler tarafından yakılan mebanii *[binaları]* ve maabidi *[ibadet yerlerini]* ve ecsadı *[cesetleri]* teeesürle görmüş ve bilhassa belediye reisi ile mülakatında harpten evvel şehirdeki Ermeni ve Müslüman nüfuz miktarı hakkında istilamına *[bilgi isteğine]* verilen cevabı dinlemiş ve bu cevabın derece-i sıhhatini mukayese zımmında belediye reisinin Müslüman ve Ermeni mezarlıklarının vüsatını irae *[genişliğini gösterme]* suretiyle gösterdiği amelî misali pek beğenmiştir.

General Harbord'a Irak-ı Ülya hakkında İngilizlerin metalibi *[istekleri],* Halep'teki İngiliz ordu kumandanının beyannamesi ve umur-u dahiliyemize müdahalesi hakkında vesikalar verildiği gibi, Samsun, Merzifon'a asker ihracı ve lüzumsuz bayrak keşidesi gibi bazı taşkınlıklar icrası, Mister Noel isminde bir binbaşı ile Kürtlük tahrikâtı gibi tecavüzkârâne harekât bir muhtıra halinde bildirilmiştir.[954]

Sivas Heyet-i Temsiliyesi kararlarından: *General Harbord heyetinden ayrılarak Samsun tarîkiyle giden Miralay Jackson heyetinin aleyhimizde propagandaya ma'ruz kalmamaları için sarf-ı mesâî edilmesinin Canik mutasarrıfı Hâmid Bey'e iş'ârı takarrür eyledi*.[955]

[951] Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, 1978, s. 108, 110.
[952] Gotthard Jaeschke. (1971). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* (C. Köprülü, çev.) içinde (s. 170). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
[953] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 225, dipnot 62.
[954] Ahmet Demirel, *Salâhattin Köseoğlu'nun Milli Mücadele Hatıraları*, 2017, s. 161-162.
[955] Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, 1974, s. 7.

Sivas'daki cunta lideri Mustafa Kemal ile Kastamonu'daki Mevki Kumandanı Miralay Osman ve Vali Vekili Ferid makine başında muhabere ediyorlar. Mustafa Kemal'in telgrafı:

> [..] Dün İstanbuldan Fransa sefaretinden Lelong* isminde bir Fransız bizimle görüşmek üzere memuren buraya vâsıl olmuştur. Elinde harekâtı milliyemize tamamen taraftar olduklarına ve hükûmetin mahkûmu sükut bulunduğuna ve her türlü arzularımızın Fransızlarca maalmemnuniye tatbikına amade olduklarına ve talimat itasına intizar eylediklerine dair Franchet d'Esperey'nin yaverinden bir de mektubu hâmildir. İki gün evvel maiyetinde iki General ve on beş kadar zabitten mürekkep bir heyet bulunan Amerika Tahkik Heyeti Reisi General Har[b]ord dahi Sivasa gelerek harekâtı milliyenin meşruiyetini ve lüzumunu ve hükûmeti merkeziyenin zâif ve gayrimeşruiyetini beyan ve bütün maksatlarımızı ve kuvvetli olduğumuzu ve haklı olan mutalebatımızın kabulünden başka çare olmadığını derhal İstanbula bildirmiş. Gerek Amerikalılarla gerek [F]ransızlarla olan işbu münasebatın gayet mahrem tutulmasını selâmeti harekâtımız namına rica ederim. Hükûmeti merkeziye hakkında İstanbuldaki İtilâf Devletlerinin Avrupaya verdikleri gizli bir ajansta Ferit Paşa Kabinesinin kariben sukut edeceği bildirilmiştir. [..][956]

Bu tarihlerde *Amerikan basınında Türk aleyhtarlığı yaygındı. Örneği, "New York Tribun", "Boğazların korsanı, eli kanlı Türkler, uygarlık için bir asalaktır" demekteydi. "Milwaukee Paper" adını alan bir araştırma da, "bütün uygar dünyanın eğilimi, Türklerin İstanbul'u ellerinde tutmasına karşıdır. Türkler, uygarlık yolunda ne bir istek, ne de yetenek göstermişlerdir. Artık Türklerle ilgili kararın geciktirilmesinin anlamı yoktur" ifadesini kullanmıştır. "Philadelphia Inquirer" da, "Türkler reform yeteneğine sahip değildir; verdikleri söze de güvenilmez" diyordu. Nihayet, başka bir ciddî tanınan Amerikan dergisinde de, Mustafa Kemal, Anadolu'nun "en kalabalık ve en vahşi eşkıya çetesinin başı" olarak nitelendirilmektedir*.[957]

Balkanlarda ve Yakındoğu'daki Amerikan misyon çalışmaları ve misyonerlerin politik rolü hakkında, Yunanistan ve Türkiye'deki Ortodoks Kiliseleri Birliği adına Amerika'daki Misyon merkezine başvuran Dimitri Kalopotakis ile dört ortodoks liderin müşterek imzalı ve 22 eylûl 1919 tarihli mektupları, gözden geçirmeye değer niteliktedir:

> …iki üç yıldan beri amerikalı birtakım misyonerler, Balkan ve Yakındoğu memleketlerindeki ırk çekişmelerine karışmakta ve ancak kendilerinin bileceği sebeplerle, Yunanistan'ın millî emellerine de karşı durmaktadırlar. Birleşik Amerika'yı Türkiye ve Bulgaristan'a harp ilân etmekten, misyonerlerin alıkoyduğu ise bilinen bir hadisedir... Bu misyonerlerin nüfuz ve tesiri Paris konferansında da Yunanistan, Sırbistan, Romanya aleyhine, fakat sadece ve tamamen Türkiye ile Bulgaristan lehine işlemiştir...
>
> Anadolu'da ve İstanbul'da sizin misyonerleriniz, Osmanlı İmparatorluğunun çözülüşünü durdurmak ve dağıtılmasını önlemek için elinden geleni yaparak büyük gayret sarfetmektedirler; İmparatorluğun bütünlüğünü korumaya, bilmediğimiz acaip bir sebeple, büyük önem verdikleri anlaşılıyor...
>
> Hıristiyan medeniyetinin yakındoğu'daki menfaatleri bakımından, misyonerlerinizin bu bölgedeki ırk ve milliyet çekişmelerine karışmamaları gerektiğini kabul buyuracağınızdan eminiz.[958]

İspanyol *La Correspondencia de España* gazetesinde *"Journal des Debats" gazetesinin Yıldız Köşkü'ne giren ilk muhabiri M. Robert Raynaud'un Sultan VI. Mehmed ile son altı ayda imparatorlukta yaşanan üzücü gelişmeler üzerine yaptığı röportaj aktarılıyor*. *Röportajda Sultan, savaşın ülkeyi zor duruma sokan bir grup suçlunun eseri olduğunu, imparatorluk topraklarının savaşa hiç dâhil olmamış yabancılar*

---

* Başka bir kaynakta *Fulon* olarak zikredilmektedir. Bu şahıs, İstanbul'daki Fransız Fevkalâde Komiserliğinde muvazzaf Jandarma Müfettişi General Foulon olabilir: Fatih Selçuk, *Dengeler Değişirken*, 2022, s. 136-137, dipnot 304.

956 Kemal Atatürk, *Nutuk: Vesikalar*, 1969, c. 3, s. 1015-1016, Vesika no: 106.

957 Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, 1978, s. 111.

958 Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 51, dipnot 1. Mezkûr Rumlar zahirin bazı cihetlerine bakarak ABD'nin Osmanlı Devleti'ni koruduğunu zannetmekteler.

tarafından bölündüğünü ve paylaşıldığını ve İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin şiddetli bir nefret uyandırdığını belirtmiştir. Sultan Türkiye'nin bağımsızlığının savunularak bir düzen getirilmesini talep etmiş ve Barış Konferansının adil kararlar almasını beklediğini ifade etmiştir. Sultan ayrıca, İngiliz ve Fransızlarla geçmişte mevcut olan dostane ilişkilerin geri gelmesini ve Amerika Cumhuriyeti'nin Monroe prensipleri ve doktrinleri ışığında hareket etmesini arzu ettiğini de eklemiştir.[959]

23 Eylül 1919. ABD Başkanı Wilson, *23 Eylül 1919 günü "Zavallı Ermenistan halkı için ABD'nin sempatisin söylevini verir*.[960]

24 Eylül 1919. Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal, Tümgeneral Harbord'a teslim edilmesi üzere muhtıra kaleme aldı. *O sıralarda Sıvas'tan ayrılmış bulunan Amerikalı generale verilmek üzere, 5 Ekimde yaveri Nuri Beyle Samsun (Canik) mutasarrıfı Hamit Beye gönder*ecektir[961]:

> [..] IX- Mütarekeden sonra Avrupa devletleri Türkiye'de haklarını müdrik ve bunları müdafaaya hazır bir millet olmadığını düşünmekle hataya düştüler. Bize ölü bir memleket ve kansız hasta bir millete lâyık olan muamele tatbik edildi. Versay konferansında anavatanımızı taksim etmek ve kısımlarını sağa sola hediye etmek fikri kabul edildi. Çok şükür insanlığı yeni facialara sokmak için tertiplenen bu mantıksız kararlar tehir edildi. Yine, bizim kaderimizle ilgili kat'i kararların Amerikan Meclisi kararları ve mütalâalarına tâbi olması da bizim için şükredilecek bir şeydir. Amerikan milleti tarafından ileri sürülen milliyetçi ve aslî prensiplerle beslenen iman dünya topraklarını kana bulayan ve cesetlerle dolduran ve bu suretle sonsuz gözyaşlarının akmasına sebep olan umumi harbin sonra ermesine sebep oldu.
>
> Amerikalıların insani kararları sayesinde devamlı ve tam bir sulhun kurulabilmesi için lüzumlu vasatın bulunacağına dair sarsılmaz bir güven besliyoruz. Hiç şüphemiz yok ki medeniyet, hak ve adaleti temsil eden Amerikan milleti ve Amerikan Meclisi tertemiz kalpli Türk halkı ve onun medeniyete bağlılık derecesi hakkında kâfi derecede aydınlanmıştır ve kaderi üzerinde en müessir, bitaraf, adil ve elverişli kararları alacak ve bizi şükran duyguları içinde bırakacaktır.
>
> X- Türk milleti bin yıldan fazla bir zamandır bu topraklarda yaşama hakkına sahiptir. Bu, eskiye ait kalıntılarla tesbit edilmiştir. Osmanlı devletine gelince, bu devlet yedi asırdır yaşamaktadır ve muhteşem mazisi ve taihiyle övünebilir. Biz kudreti ve haşmeti bütün dünyada, Asya, Avrupa ve Afrika kıt'alarında tanınan bir milletiz. Cengâverlerimiz ve ticarcet gemilerimiz okyanusları aşmışlar ve bayrağımızı Hindistan'a kadar götürmüşlerdir. Kabiliyetlerimiz, bir zamanlar sahip olduğumuz ve bütün dünyaca bilinen hakimiyetimizle ispat edilmiştir. Fakat son yüzyıl boyunca Avrupa kuvvetlerinin hükümet merkezimizdeki entrikaları ve bu entrikaların neticesinde istiklâlimize müdahaleleri, iktisadi hayatımızı engelledikleri kayıtlar, yüzyıllarca bir arada kardeşçe yaşadığımız gayri müslim unsurlarla aramızda ektikleri ihtilâf tohumları ve bu durumlara ilâveten hükümetlerimizin zayıflığı ve bunun neticesi olan kötü idare muasır seviyede terakki ve refah yolunda ilerlememize engel teşkil etti. Bugün içinde bulunduğumuz acı durum hiçbir zaman bizim esastan ehliyetsizliğimizi veya muasır medeniyete intibak edemediğimizi ifade etmez. Bu tamamen yukarıda sayılan birbirine zıt sebepler yüzünden hasıl olmuştur.
>
> Eğer memleketimiz yabancıların entrika ve müdahalelerinin kâbusundan kurtarılırsa ve memleketin mesleleri milli irade ve arzulara hürmet eden muktedir bir hükümet tarafından idare edilirse memleketin bütün dünya için memnuniyet kaynağı olacak bir duruma geleceğine dair en kat'i teminatları verebiliriz.
>
> Bizi, kurbanı olduğumuz haksız baskıdan kurtarmak ve kalkınmamızı hızlandırmak yolunda kudretli ve bitaraf bir yabancı milletin yardımının bizim için çok kıymetli olacağını ayrıca belirtmek isteriz.

[959] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 100-101. Padişah diplomatik bir lisanla, ABD'nin Osmanlı işlerine dahil olmaması, mandater yönetimi üstlenmemesi gerektiğini ifade ediyor.

[960] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 329.

[961] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 160, dipnot 8.

> Milliyetçilik prensibini temsil eden Wilson doktrini ve Amerikan milleti tarafından gösterilen ve bu doktrinin muvaffakiyetini garanti altına alan hakkaniyet ve insaniyet ruhu bize büyük ümitler veriyor.
>
> Mustafa Kemal Paşa[962]

Açıklamalı [ÖA6]: Tamamen iktibas etmek lazım.

Robert Kolej öğretim üyesi, mülakat mütercimi Hüseyin Pektaş: *General Harbord, Mustafa Kemal Paşa'ya veda ederken elini sıkmış ve şu sözleri söylemişti: "Eğer Amerikan ordusunda muvazzaf bir subay olmasaydım, gelir sizinle birlikte mücadelenizi izlerdim!"*[963]

3'üncü Ordu Müfettişliğinden azledilmesi üzerine askerlikten de istifa etmiş olan Mustafa Kemal, fevkalâde bıçak sırtı bir ahvalde iken Kâzım Karabekir Paşa'ya ve Rauf Bey'e hitaben şöyle demiştir:

> Allah belâsını versin, şu Amerikalılar manda mıdır? nedir? bir ân evvel kabul etseler de memleket de, millet de bu hercü mercden kurtulsa.[964]

> Anadolu'daki milliyetçilerin başı Mustafa Kemal Paşa'nın da İstanbul'daki taraftarlarına gönderdiği bir mektupta Amerikan mandasını tercih ettiğini yazmış olduğu söyleniyordu. (..) İstanbul'daki Amerikan mümessili, Amiral Bristol'a bu mesele üzerine haberler vermekte devam ederek Sivas Kongresinde ittifakla manda istendiğini (!), eğer Amerika Türkiye'yi mandası altına almayı kabul ettiğini bildirirse Kongre'nin de millete Amerika'nın yardımı olmadan ilerlemeyeceğini ilân edeceğini de yazmıştı.[965]

Bilhassa Ferid Paşa'nın Paris Sulh Konferansına sunduğu muhtıranın reddedilmesi ve murahhas heyetin âdetâ kovulması, Türkiye umumî efkârını buhran devresine sokmuştu. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği Baştercümanı Andrew Ryan, bu ahvali şöyle özetlemektedir:

> İzmir işgal edilince Ferit istifa etti, fakat hemen ardından yeniden göreve başladı. Politikasına desteği genişletmek amacıyla, 26 Mayıs'ta Ulusal Meclis toplandı. Ayın sonunda Hükümet, Paris'teki Barış Konferansına heyet göndermeye davet edilince, Barış anlaşması umutları yeniden doğdu. Heyete, Sadrazamın bizzat kendisinin başkanlık etmesi ve selefi Tevfik Paşa'nın da dâhil edilmesi kararlaştırıldı. Damat Ferit anavatanından 6 Haziran günü bir Fransız gemisiyle ayrıldı. Tevfik Bey, yolculuğa çıkışını geciktirmek için siyatik bahanesini kullandı, fakat yine de, kendisine bir İngiliz gemisinde yer verildiğinden, 14'ünde yola çıktı. Paris'te pek iyi karşılanmadılar ve hayal kırıklığına uğramış bir şekilde, hiçbir şey başaramadan, 15 Temmuz'da geri döndüler. Barış umudu suya düştü ve bütün yaz boyunca İstanbul'a belirsizlik hâkim oldu. Türkler, Konferansın sonuçlarını beklemekten sıkılmıştı; o kadar sıkılmışlardı ki, her koşulda, hatta bir manda dayatıldığı takdirde bile, uzlaşmaya razı olabilirlerdi. Eylül başı kadar ileri bir tarihte, Fransızca *mandat* kelimesiyle Türkçe manda kelimesi arasındaki benzerlikle oynayan bir Türk'ün hikâyesini kaydetmiştim. "İster manda olsun," demişti, "ister öküz, isterse de her hangi bir hayvan olsun; yeter ki çabuk gelsin."[966]

Chicago Daily Tribune gazetesinin haberine göre *Erivan merkezli Ermenistan Cumhuriyeti başkanı A. Khatisyan, Paris'te bulunan Amerikan Kızılhaçı'na gönderdiği mesajda Harbord Heyeti'nin bölgeye gönderilmesini eleştirerek bir benzetmede bulunmuştur. "Ermenistan İçin Yakında Doktor Değil Cenazeci Gerekecek" başlığıyla verilen haberde, Khatisyan'ın uyarısına yer verilirken, doktor tedaviye karar verene kadar hastanın öleceğinden korkulduğu belirtiliyor ve Ermenistan'ın bir araştırmaya değil askeri birliklere ihtiyacı olduğuna dikkat çekiliyordu. Khatsiyan'a göre Amerika ve Müttefikler*

---

962 Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (1991). *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV* içinde (s. 91-92). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

963 Fethi Tevetoğlu. (1987). Mustafa Kemal Paşa ve General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof. Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4(10), s. 206-207; Aktaran: Cengiz Özkarabekir. (2020). (Haz.). *Hatıratlarla Karşılaştırmalı Nutuk* içinde (s. 319). İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş.

964 Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1960, s. 1197.

965 Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920,* 1972, s. 20-21.

966 Sir Andrew Ryan. (2015). *Sonuncu Dragoman* (D. Berilgen-Cenkçiler, çev.) içinde (s. 115). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

*zamanında harekete geçmezlerse, Ermeni sorunu Enver ve Mustafa Kemal Paşa'nın planlarıyla karara bağlanacakt*ır.[967]

25 Eylül 1919. *Senato'nun Milletler Cemiyeti Misakı ile ilgili itirazlarını yenmek üzere başlattığı propaganda gezisi sırasında, 25 Eylül'de Wilson* felç geçirdi.[968]

İstanbul matbuatından *Peyam* gazetesi: *Amerika, Türkiye mandasını kabul etmeyecek.*[969]

Yunan Dışişleri Bakanı Nikola Politis, Londra'daki Yunan Büyükelçi Kaklamanos'a telgraf gönderdi. *Venizelos rejiminin iç ve dış politikası arasındaki sıkı bağlantıyı gösteren, bugüne* [1963 senesine] *kadar yayınlanmamış bir telgraf*dır:

> Gazeteler vasıtasıyle ve röportajlar halinde, pek yakında Yunanistan'da bir ihtilâl olacağına dair söylentileri yalanlamanızda fayda görüyorum. Sadece, Alman taraftarı muhalefetin bir manevrasıyle karşı karşıya bulunduğumuzu ve bu cephenin, barış konferansının Yunanistanla ilgili meseleleri pek ağırdan alışından faydalanarak yeni rejimi devirmek emelini beslediğini belirtiniz. Hiç şüphesiz konferans çalışmalarındaki bu ağırlık Yunanistan'da genel bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Ve şayet Yunanistan konferanstan yeteri kadar netice elde ederek çıkmazsa en tehlikeli ihtimallerden korkulabilir. Bu durumun ilk işaretini, eski Kralın tahtını terketmediğine ve Yunanistan'dan geçiçi olarak ayrıldığına dair son zamanlarda gazetelere sık sık verdiği beyanlarda ve bir dönüş ihtimalini gittikçe yaklaşmakta addedişinde görmek mümkündür. Bu münasebetle, gazeteler vasıtasıyle İngiliz milletinin dikkatini gerçek durumumuz üzerine çekmek için sarfettiğiniz gayreti arttırmanız lüzumunu hatırlatırım. Yaygın kanaat meselelerimizin çözüm yolunda olduğu ve şimdiden memnuniyet verici neticeler elde ettiğimiz merkezindedir. Gerçekte ise, üzülerek söylüyorum, henüz bütün meselelerimiz askıdadır; **Elenizmin bütün dikkatini üzerinde topladığı Trakya işinde Amerikalıların düşmanca muhalefetiyle karşılaşılmış** ve diğer büyük kuvvetlerin bu meselede harekete geçmeleri de henüz sağlanamamıştır. Konferans çalışmalarındaki uyuşukluk genel bir gevşeklik yaratmış ve en sona bırakılan Yunan meseleleri de maalesef bu sıraya rastlamıştır.[970]

26 Eylül 1919. ABD'nin Demokrat Başkanı Woodrow Wilson, Versay Andlaşmasının ve Cemiyet-i Akvam'ın kabulü saikasıyla siyasî faaliyetler yürüttüğü sırada, *beyin kanaması geçirdi*[971] ve bedeninin sol ciheti felç oldu.

Paris'de bulunan Albay House'den ABD Dışişleri Bakanı Lansing'e telgraf: *Fransızlar ülkelere uygulanacak çeşitli Manda biçimi olduğu görüşünde direniyor*.[972]

Buffalo Commercial ve *Indianapolis Star* nam gazetelerde *Maraş'ta Amerikan Kızılhaç'ı tarafından işe alınan 500 Ermeni kadının yaklaşık 160 km'lik taş yol yaptığı ve birkaç tane de köprü inşa ettiği belirtilerek bu sayede Amerikan yardımlarının bölgede dağıtımının mümkün hale getirildiği aktarılıyor. Aynı haberde bölgede erkek Ermeni bulunmadığından kadınların tercih edildiğine dikkat çekilirken Maraş şehrinde yaşayan Türkler veya diğer unsurlardan bahsedilmiyor*.[973]

27 Eylül 1919. ABD'nin İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

---

967 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 67.
968 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 311, dipnot 713.
969 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 131.
970 Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 46-47. İktibasdaki **vurgu** tarafımıza aiddir. ABD, Trakya hususunda Bulgar tarafını tutuyordu.
971 T. G. Fraser, Andrew Mango & Robert MacNamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, 2011, s. 201.
972 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 212.
973 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 139.

27 Eylül 1919, İstanbul

> Anadolu'daki dört kolordunun komutanları, yeni *30'uncu* [20'inci (ÖFA notu)] *kolordu komutanı Ali Fuat*, *15. kor. komutanı Kâzım Karabekir*, *13. kor. komutanı Cevdet* ve *3'üncü kor. komutanı Selahattin*, Padişah'a bir muhtıra göndererek Kabineyi, Türkleri bölmek, böylece ulusun gücünü azaltmakla görevli yabancı parayla satın alınmış ajanlardan kurulmuş olmakla suçlamışlardır. Bu politikacıların bu yolla iktidarda kalmayı başardıkları belirtilmiştir. *Harput valisi Galip Beye* atıfta bulunularak, onun Kürtleri milliyetçi örgüte karşı kışkırttığı ve Türk birliğine karşı Kürt bağımsızlık hareketini bir silah gibi kullandığı öne sürülmüştür. Görünüşe göre milliyetçi akım gelişmeye devam etmektedir. *İngiliz Yüksek Komiseri*, düzeni sağlamak için ne yolu tutmak gerektiği konusunda kararsız olduğunu dün bana söyledi.
>
> *Ravndal*
> Amerikan Komiseri, Amerikan Elçiliği[974]

King-Crane Komisyonu raporu Beyaz Saray'a takdim edildi.[975]

İstanbul Hahambaşısı Hayim Naum, Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul'daki eski büyükelçisi siyonist Yahudi Henry Morgenthau'nun *çağrısı üzerine* Fransa'ya doğru yola çıktı. Bu seyahat kapsamında *Fransa ile Türkiye'nin çıkarlarının uzlaştığı, Mustafa Kemal'den korkulmaması yolunda demeçler* verecektir.[976]

Balıkesir'de bulunan, *Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak* heyeti reisi İttihadçı Hacim Muhiddin'in (Çarıklı) günlük kaydı:

> Bu sabah Câmi'nin [Baykurt] hükümeti hazıra aleyhinde yazdığı risaleyi (defteri) okudum. Câmi, bu risaleyi harfiyen tab ve tevzi için çok çalışıyor. Kâzıma (Özalp) okutturmuş, Vasıf'a [Çınar?] söylemiş, o da hep beraber okumaklığımızı lüzumunu göstermiş, dün de bana verdi. Kitabın ismi altında "Bunu yazan fırkacı değildir" diyor. Halbuki kendisi Milli Ahrar Fırkasının Kâtibi Mesulüdür! Sonra, mukaddemelerinde fırkalardan bahsederken, İttihad ve Terakki'ye pek ziyade atıp tutuyor. Ve rüesasını "sergerde" tâbiri ile tezyif ediyor. Milli Ahrar'dan bahsederken ibtida sureti teşekkülü ve makasıdı hakkında daha ziyade tafsilât veriyor, fakat sonunda (bitaraflık perdesini göstermek için) biraz da tenkid ediyor. Risaleye nihayet verirken ufak bir kelime ile Amerikalıların muavenetini istemek lüzumundan bahsediyor ki zaten bütün kitabın ruhu da burada toplanıyor. Hükûmet ve padişah hakkındaki tenkid ve tetkikatını da pek güzel buldum…[977]

28 Eylül 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal, çok hasta olduğu söylenen Osmanlı Sultanı'na bir ültimatom göndererek, Hükümet'in istifa etmesini istedi. Anadolu ve İstanbul arasındaki iletişim bir haftadan daha uzun süredir sağlanamıyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ciddi bir siyasi kriz her geçen gün daha da büyüyor*.[978]

29 Eylül 1919. Dahiliye Nâzırı Âdil, Şeyhü'l-İslâm Mustafa Sabri Efendi* ve Evkâf Nâzırı Abuk Ahmed Paşa hariç sair vükelâyı Sadrazamın nezdinde içtimaya davet etti ve *Hey'et-i vükelânın istifası lüzûmunu dermeyan ederek vükelây-ı saireyi de bu fikre imâle eyledi* ve *tebeddül-i sadaret zarurî*dir dedi. Mabeyn Başkâtibi Ali Fuad'a müracaat eden Âdil'e göre *yirminci asırda softa kabinesi olmaz, tebeddül zarurîdir*. Huzura kabul edilen Âdil, *harekât-ı milliyyeye nakl-i kelâm ederek îtilâf tarikine gidilmekten başka çare*

---

974 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 37-38.

975 T. G. Fraser, Andrew Mango & Robert MacNamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, 2011, s. 201. "King-Crane Komisyonu raporunu Barış Konferansı hiç ele almadı ve 1922 yılına kadar yayınlanmadı." (Fraser, Mango ve MacNamara, 2011, s. 202).

976 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 271.

977 A. Afet İnan, *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, 1967, s. 76.

978 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 129.

* İskenderiyeli Mustafa Hilmi, 1984'de, Mustafa Sabri Efendi hakkında şunu yazacaktı: "Amerika başkanı Wilson'ın tüm halkların özgürlüğü konusundaki açıklamalarına inanmamıştır." Mustafa Sabri Efendi, *Hilafetin İlgasının Arka Planı*, 2024, s. 38.

olmadığını söyledi. Vahideddin Hân, Âdil'in nazariyesini tasvib ederek *Es-sulhu seyyidü'l-ahkâm* [sulh, hükümlerin efendisidir] buyurdu. Akşamleyin, Şeyhü'l-İslâm Mustafa Sabri Efendi Padişah huzuruna çıkarak maruzatta bulundu. Vahideddin Hân'ın Mabeyn Başkâtibine bildirdiğine göre Şeyhü'l-İslâm ile Dahiliye Nâzırı birbirine *külliyen* tezad sözler serdettiler. Fakat anlaşılmaktadır ki kabinedeki beş kişi, *efkâr-ı umumiyye*ce istenmemektedir. Bu mukalemeyi müteakiben âyândan Müşir "Deli" Fuad Paşa huzura kabul edildi. *Kuvây-ı milliyye nâmına kendisine müracaat edilmiş olduğunu ve "Sen ihtiyar bir askersin; metalibimizi pâdişaha arza vesatet et" diye cemiyet mührü ile gönderilen varakayı bizzat takdim eylediğini hikâye etti*.[979] *İleri* gazetesi tarafından Kuvâ-yı Milliye ajanı olduğu belirtilen Âdil'in Dahiliye Nezâretinden istifa ederek kabine buhranı çıkarması ile Mustafa Kemal grubunun yeni bir kabine teşkiline dair Padişah'a ariza arz etmesi, birkaç gün içinde peşi sıra cereyan eden bu iki gelişme, basit bir tesadüf olmasa gerektir.

> Senato üyesi (Deli) Fuat Paşa Padişah'a çıkarak Sivas'tan Amerikalı gazeteci Mr. Browne ile gönderilen Temsil Kurulu'nun mektubunu sundu.[980]

> Mareşal Deli Fuat Paşa: (..) Padişahın değer verdiği birisidir. M. Kemal Paşa ile beraber olan Rauf Bey ve Bekir Sami Kunduk Bey kanalıyla irtibat kurmuştur. Fuat Paşa, Anadolu ihtilal ekibinin adeta İstanbul temsilcisidir. M. Kemal Paşa'nın bir Amerikalı subayla gönderdiği mektubu Padişaha vererek, Milli Mücadele yanlısı yeni bir kabinenin teşkil edilmesinde aracı olmuştur. Heyeti Temsiliye bu hizmeti için teşekkür kararını almıştır.[981]

Mabeyn Başkâtibi Ali Fuad (Türkgeldi): [..] *bu gün âyandan Müşir FUAD PAŞA gelerek Kuvây-ı milliyye nâmına kendisine müracaat edilmiş olduğunu ve "Sen ihtiyar bir askersin; metalibimizi pâdişaha arza vesatet et" diye cemiyet mührü ile gönderilen varakayı bizzat takdim eylediğini hikâye etti*.[982]

Louis Edgar Browne, Sivas Kongresi hakkında *Western Union aracılığı ile* bildiriyor: *Mütareke'den beri Türkiye'nin en önemli konferansı*.[983]

30 Eylül 1919. *ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Ermenilerin korunması için asker göndermenin acil ihtiyaç olduğunu bildirdi. Söylendiğine göre Savaş Bakanlığı bütçe tahminleri bunu hesaba katarak hazırlanmıştı.*[984]

Balıkesir'de bulunan, *Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak* heyeti reisi İttihadçı Hacim Muhiddin'in (Çarıklı) günlük kaydı: *Amerikalılar Salihli cihetinde müracaata başlamışlar*.[985]

ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

30 Eylül 1919, İstanbul

[979] Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, 2010, s. 243-244.

[980] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 136. Halide Edib'den Browne'ye tarihsiz mektub: "…Eğer Hükümetle Milliyetçiler arasında muhabir olmayı arzu ediyorsan beni haberdar et." Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 251, dipnot 4.

[981] Muhittin Ünal. (1994). (Haz.). *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları* içinde (s. 480, sonnot 182). İstanbul: Cem Yayınları.

[982] Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, 2010, s. 244.

[983] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 186.

[984] Britanya'nın Washington Büyükelçisi Edward Grey'in telgrafı, *Documents on British Foreign Policy*, vol. IV, p. 797; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 311.

[985] Şerafettin Turan, *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, 1967, s. 77.

Yüksek askeri yetkililerin resmen tanıdığı ajan, İngiliz subayı *Noel*'in, resmi girişimlerde bulunduğu (atlanmış) en güvenilir kaynaktan teyit edilmiştir. Noel'le birlikte bazı genç Kürtler, Kürtleri ayaklanmaya kışkırtmaktadır. Ayrıca İngiliz komutanı tarafından imzalanmış İngiliz propagandası yapan broşürler Kürtler arasında dağıtılmıştır. Düzeni korumak için Türk birlikleri gönderilmiştir. Doğal olasılık, karışıklık çıkarsa, İngilizlerin düzeni korumak için gelecekleri ve böylece işgal alanını genişletecekleri yolundadır. İngilizler işgallerini kuzeye doğru genişletmek ve Kürdistan'ın bir bölümünü daha ele geçirmek istiyor, bu *General Allenby*'nin İngiliz siyasal subayı tarafından da teyit edilmiştir. Gittikçe daha iyi ortaya çıkıyor ki İngilizler Kürtleri kullanarak milliyetçi akımı boğmak istemektedirler. Trabzon'un beklenmedik bir biçimde işgali bu yolda bir adımdır. Aynı biçimde Türk kuvvetlerinin Rus sınırında yığıldığı yolundaki haberler de İngiliz kaynaklarından gelmiştir. Böylece Milliyetçileri, Ermeni aleyhtarı kışkırtmalarda öne sürmek istiyorlar, oysa güvenilir kaynaklar ne böyle kışkırtmalar, ne de yığınak olduğunu göstermektedir. En son raporlar, Yunanlılara karşı ve muhtemelen Doğu'da İngilizlere karşı olanlar dışında, Ermenilere karşı olağandışı bir kışkırtma olmadığını, karışıklar bulunmadığını belirtmektedir. *Amerika, Kafkasya*'ya birlikler gönderirse hem Türklerin, hem de Kürtlerin husumetini çekeceğini, dolayısıyla o zaman Türklerin İngilizlere yanaşacağını İngilizler çok iyi bilmektedir. Bu nedenle Kafkasya'ya kuvvet göndermeye kesinlikle karşıyım. Şu akılda tutulmalıdır ki, biz bu ülkelerle hiç savaşmadık ve bugünkü durum Türkiye ile savaşta olan ülkeler tarafından yaratılmıştır. Dolayısıyla o ülkeler, yani *İngiltere*, *Fransa* ve *İtalya*, barış imzalanıncaya kadar bu ülkede mütareke koşullarını uygulamalıdır. Kuvvet gönderirsek bu, Türkiye'ye savaş ilanı anlamına gelir ve dünyanın bu bölgesindeki etkimizi yitiririz. Ayrıca bu etki şimdiki barışın tek güvencesidir.

Bristol
Amerikan Elçiliği[986]

The Boston Globe gazetesinde *Konya'yı ele geçiren M. Kemal'in hem Türkiye'ye hem de İtilaf Devletleri'ne meydan okuduğu belirtilirken, kendisinin savaş sırasında Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı bölgede komutanlık yaptığı ve Anadolu'daki Rumların katliamından sorumlu olduğu iddiası yineleniyor*.[987]

Louis Edgar Browne, *Western Union* vasıtasıyla bildiriyor. *Müslüman Anadolu halkının yüzde 90'ı "Müdafaa-i Hukuk-i Milliyeyi destekle*mekte, *Anadolu'daki askeri unsurlar "Natdecoun"* [milli ve demokratik bir ülke (Bilgen notu)] *kavramına destek ver*mektelerdir.[988]

30 Eylül/1 Ekim 1919. Sadrazam Damad Ferid Paşa istifa etti. *ABD'nin -hiç değilse bazı görevlilerinin- Damat Ferit hükümetinin devrilmesinde katkısı* bulunuyor.[989] Sivas'daki Heyet-i Temsiliye nam askerî cuntanın Sadrazam Damad Ferid Paşa'yı hükümetten düşürmesi olayı, 30 Kasım 1919 tarihli Amerikan istihbarat raporunda *darbe* olarak nitelendirilmiştir.[990]

Eylül 1919. Ahmed Rıza, İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiseri *Amiral Bristol'e Anadolu'da* İstanbul'a *alternatif bir hükümetin varlığını teyid etti ve bu, kendi açısından Anadolu milliyetçi hareketinin meşruiyetinin tanınması anlamına geliyordu. Ve aslında milliyetçi hareketi destekledi. Hatta Ahmed Rıza'nın Mustafa Kemal'le irtibatı sebebiyle tevkif edileceği cihetinde şayialar bile dolaşıyordu*.[991]

Current History mecmuasından: *Hükümet, Erzurum ve İzmir bölgelerinde silahlı çeteler örgütlemekle suçlanan Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in tutuklanmalarını emretti. Sabık Bahriye Nâzırı ve Enver*

[986] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 38-39.
[987] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 95.
[988] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 207-208.
[989] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 606.
[990] *State Department*, 867.00/1072; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 119, dipnot 232.
[991] Erdal Kaynar. (2021). *L'héroisme de la vie moderne: Ahmed Rıza (1858-1930) en son temps* (p. 930). France, Paris: Peeters.

Paşa'nın amcası Halil Paşa, Küçük Talat'la beraber payitahttan kaçarak Erzurum'da Mustafa'ya katıldı. Orada yaşananlar Ermeni çevrelerini endişelendirdi; Ermenistan Hükümeti, İngiliz askerî kuvvetlerinin Mavera-yı Kafkas'da kalmasına müsaade etmesi için İngiliz Hükümeti'ne telgraf çekti ve Paris'teki Amerikan Büyükelçisi'nden, Ermenistan'daki Müttefikler Arası Heyetin reisi Tümgeneral Harbord'un gelişini hızlandırmasını istedi.[992]

1 Ekim 1919. Sadrazam Damad Ferid Paşa istifa etti. Mustafa Kemal'in hükümet darbesi teşebbüsüne ABD destek vermiştir:

> Bu arada, Mustafa Kemal'in 14 Eylül 1919'da yazıp Amerikalı gazeteci Edgar Browne eliyle İstanbul'a gönderdiği mektup 29 Eylül 1919'da Saray'a ulaşmıştı. Mektupta "milletin ebedi bir kullukla padişaha bağlı olduğu" söylendikten sonra "milli hareketi" haksız yere "İttihatçılıkla suçlayan" ve düşmanla işbirliği yapan "Damad" Ferid'in "vatana ihanet içinde olduğu" söyleniyor, yeni bir hükümet kurulması gerektiği belirtiliyordu. Aksi halde "milletin yapacağı teşebbüsleri" önlemek mümkün olmayacaktı! Halbuki mektubun ulaşmasından bir gün önce Sadrazam İtilaf Kuvvetleri Komiserliği'ne müracaat ederek Sivas'a 2 bin kişilik bir müfreze gönderilmesini istemiş, bu teklifi gerçekçi görülmeyerek reddedilince de 30 Eylül'de istifasını vermişti.[993]
>
> 22 Eylül'de Damat Ferit kabinesinin düşürülmesi için yazılan telgrafın bir suretinin Harbord'a gönderilmesi çok anlamlıdır. Aynı biçimde, eylül sonunda Deli Fuat Paşa'nın Vahdettin'in huzuruna çıkıp, Damat Ferit'in düşürülmesini sağlayan girişimi, L.E. Browne'un Sivas'tan getirdiği mektup üzerine olmuştur. [..] hesap [..] şudur: [..] hükümeti düşürmek ve meşruti bir hükümet kurabilmek için, ABD desteğinden yararlanmak.[994]

Louis Edgar Browne, Paris'e müteveccihen İstanbul'dan ayrıldı.[995]

2 Ekim 1919. Ali Rıza Paşa sadaretinde yeni kabine kuruldu.[996] Ali Rıza'nın mühim hususiyeti, *Türkiye'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını* istemekle beraber *Türkiye'nin, mütâreke'de yabancı işgali altında olmayan topraklara sahip olmasını kabul* etmesi idi.[997] Başka bir deyişle Wilson Prensiblerine muvafıktı, Osmanlı Devletinin Arabistan'daki haklarından vazgeçmek demekti. Millî Harekât liderlerinden Cemal (Mersinli) ise Harbiye Nâzırı tayin edildi.[998]

Açıklamalı [ÖA7]: Referans bilgisi yazılmamış. Selâhattin Tansel'in "Mondros'tan Mudanya'ya" kitabı. Muhtemelen 2'nci cild. Ali Rıza kabinesi bahsi.

ABD Fevkalâde Komiserliği, ABD Dışişleri Bakanlığına muhtıra gönderdi:

> Eylül ve ekim boyunca İstanbul'dan gelen telgraflar, Milliyetçiler'in güç ve etkilerinin büyüdüğünü, İngiltere'yle öbür İtilâf Devletleri arasındaki sürtüşme söylentilerinin de durmadan arttığını bildiriyordu. Bu,

---

992 *Current History*, September 1919, Vol X, No. 3, p. 420.

993 Ayşe Hür, *Milli Mücadele'nin Öteki Tarihi*, 2019, s. 111.

994 Sina Akşin, *İstanbul Hükümeti ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 550-551.

995 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 254.

996 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 142. İngiliz Fevkalâde Komiseri Robeck'in Sadrâzam Ali Rıza Paşa hakkındaki 11 Ekim tarihli müşahedesi: "Yeni Sadrazam bir diplomat değil, bir diplomat gibi görünmeğe de çalışmıyor. Daha çok dürüst bir asker hali var Ali Rıza Paşa'da. Memleketin ikiye ayrılmış olduğunu milleti yeniden Padişah ve şahsı etrafında toplıyarak karara biran önce varılmasını dilediğini, Barış Konferansı önünde birleşmiş bir milleti temsil etmek üzere görev kabul ettiğini söyledi. Bu amaçla kabinesini, hiçbir partiden olmayan tarafsız ve Türkiye'nin savaşa girmesine karşı olan kimselerden kurduğunu belirtti. Hükümetinin başlıca amacının seçime gitmek ve müslüman ve müslüman olmayanlar arasında eşitlik esasına dayanan bir düzen sağlamak olduğunu bildirdi. Sadrazam bende iyi niyetli ve dürüst bir insan intibaı bıraktı. Politik meselelere fazla vakıf değil. Çok az Fransızca biliyor. Türkçe'yi son derece doğru ve hissi bir şekilde konuşuyor." Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, 1970, s. 44.

997

998 "Zatı devletlerinin harekâtı milliyei meşruanın bidayetindenberi büyük bir kanaat ve imanla başında bulunduğunuz malûmumuzdur. Harbiye Nezaretini teşrifleri memnuniyetle karşılanmıştır. Muvaffakıyeti devletlerine bütün ordu ve tekmil Kuvayi Milliye müzahir olacaktır." Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1934, c. 1, s. 142.

milliyetçilerin şimdi daha çok desteklenmekte olması ya da devletler arasında çatışan tutkular ve kıskançlıkların sonucu görülüyordu; Yüksek Komiser, 2 ekim'de Sivas Konresi'nden bir memorandum aldı. Bunda, millî hareketin niteliği ve İstanbul Hükümeti'ne karşı Kongre'nin tutumu belirtiliyordu. Kabine, hain ve hilekârlardan kurulu, vatana bağlılıktan , yurtseverlik duygusundan yoksun bir güruhtur. Kongre, onun ulusa bağlılığına güvenemez. Bu nedenle, yeni seçimler, ulusu temsil eden bir hükümetin yönetimi altında yapılmalıdır. Bu dönemde milliyetçi hareket düzeni korur. Devletlerin, Kongre'nin bu tutumunu uygun bulacağı umulur" deniliyordu. (Fakat, memorandumun kaleme alınışı öyle bir anlam taşıyordu ki hayır denilmiş bile olsa, milliyetçilerin programları , bu karşılığın etkisinde kalmayacaktır.)[999]

İzmir ve çevresinin, Yunanlılar tarafından işgali ardından tahkikat yapmak amacıyla bölgeye gelen Müttefiklerarası Komisyon'un sunmuş olduğu 2 Ekim 1919 tarihli rapor: "*Eğer ülkenin askeri olarak işgal edilmesinin nedeni kanun ve düzenin tesis edilmesi ise, işgali Yunanlılara değil, Küçük Asya Müttefik Komutası'nın yönetimi altındaki müttefik birliklere teslim etmek gerekir."*[1000]

4 Ekim 1919. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği Siyasî Başmüşaviri Thomas Hohler ile ABD Fevkalâde Komiserliği İstihbarat Subayı Teğmen Robert Steed Dunn mülakat ediyorlar. *Dunn, yaptıkları incelemeler sonucunda Yunanlıların İzmir ile ilgili iddialarının savunulamaz olduğunu, İtalyanların da aynı durumda olduklarını ifade etmiştir*. *Dunn, İngilizlerin önceki hükûmeti destekleyerek* Harekat-ı Milliyeye *karşı olduklarını gösterdiklerini vurgulayarak bazı üyeleri İngiliz yetkililer tarafından aday gösterildiği halde hükumetin başarısız olmasının İngilizlerin, Türkiye problemini anlama kapasitesine sahip olmadığını gösterdiğini* belirtti. *Dunn, Malatya'yı ziyaret ettiğinde Binbaşı Noel'in Kürt ileri gelenleri ile Kürtleri Türklere karşı kışkırtmayı amaçladığını, bu doğrultuda birbirini onaylayan birçok rapor aldıklarını, bunun neticesinde Noel'in tutuklandığını ifade ederek de bu kararın haklı olduğunu anlattı. Yunanlıların İzmir'i, İtalyanların Antalya'yı kontrol etmeye çalışmalarının "delilik olduğunu" da sözlerine ekleyen Dunn, İstanbul ve çevresi teklif edilmedikçe Amerika'nın, Türkiye'nin mandasını kabul etmeyeceğini de açıkça beyan etti*.[1001]

Bristol'un istihbarat subayı Teğmen R. Dunn, ABD'nin ancak bütün Türkiye üzerinde manda kabul edebileceği ve İngiltere'nin ancak Mezopotamya ve Filistin üzerinde hakkı olabileceğini söylemiştir.[1002]

5 Ekim 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Hariciye Nezâretine muhtıra gönderdi. Damad Ferid Paşa'nın düşürülüp yerine Ali Rıza Paşa kabinesinin kurulması, *özetle, Türkiye'de Amerikanın etkinliğini büyük ölçüde artırmıştır*:[1003]

Telgraf

Dışişleri Bakanlığı
Washington

5 Ekim 1919

Dün *Damat Ferit* hükümetinin düşüşü ve *Ali Rıza*'nın yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmesi, Milliyetçi Partinin gözle görülür ilk zaferidir. Başarı ölçülüdür ama gerçektir. Denetim belki de *Sadrazam İzzet Paşa* tarafından Milliyetçilere garanti edilmiştir. Rıza hükümetinin geçici olduğuna inanılmaktadır. Hükümetin düşüşü, Milliyetçi güçlerin iç bölgelerden, Karadeniz ve Marmara kıyılarına şiddete başvurmaya gerek kalmadan ilerlemeleriyle aynı zamana denk gelmiştir. *Adapazarı*, *İzmit*, ... da ayın 30'unda mahalli

[999] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 186.

[1000] Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 71.

[1001] FO, 371/4239, 146649; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 38.

[1002] *Documents on British Foreign Policy*, c. IV, p. 825; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 537, dipnot 221.

[1003] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 40.

yöneticiler yerine Milliyetçiler geçmiştir, ayın birinde, her yerden (?) otuz mil uzaklıkta olan Karamürsel'i işgal etmişlerdir. Ayrıca dün de *Samsun* işgal edilmiştir. Bu harekâta 150 bin kişilik 8 Milliyetçi kolordunun katıldığı bildirilmekleyse de, bu rakam abartılmıştır.

Şimdiki bunalım, Sivas Kongresinin isteklerinin *Damat Ferit* tarafından *Padişah*'tan gizlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, Müttefik yüksek komiserlerinin Mustafa Kemal'e karşı önlem alınmasını istemeleri üzerine, Babıâli, *Cemal Paşa*'nın eski kurmay başkanı *Ali Fuat Paşa*'yı Eskişehir'e göndermiş, o da yolda rastladığı birliklerden jandarma derlemiştir. Eskişehir'e varışta *Ali Fuat*, hemen Milliyetçiler safına geçmiştir. Aşağıdaki telgrafi 23'üncü kolordu komutanı Kâzım Bey ve Albay Kara …… ile birlikte imzalamış ve Padişah'a göndermiştir:

"*Bizi kana susamış gibi gösteriyorsunuz. Böylece bizim adımızı lekeliyorsunuz. Biz kan dökücü değiliz. Bizim siyasetimiz vatanın çıkarlarını korumaktır. Dileğimiz bugünkü hükümeti görevden alıp onların yerine milletin itimadını sağlayan kişileri getirmenizdir. Bizim amacımıza karşı koyan bütün valileri görevden alınız. Anadolu'da bize karşı çalışan ajanlarınız, şimdiden hak ettikleri cezayı almışlardır. Kürtleri bize karşı kışkırtmak istiyorsunuz, ama başaramayacaksınız*."

Bu kestirme isteği, Sivas kongresinin Sadrazama gönderdiği bir ikincisi izlemiştir:

"Anavatanın çıkarlarını şerefle korumadığınıza ve bizim öğütlerimizi dinlemediğinize göre, size karşı gerekli kararları almış bulunuyoruz ve bu kararların uygulanışı gecikmeyecektir. Onları hemen göreceksiniz."

Yukarıdaki telgraflar alınınca, İstanbul'daki Milliyetçi liderler, hem Babıâli'yi hem de Sarayı sarıp, Ferit kabinesinin düşürülmesini başarıyla istemişlerdir. Öğleden sonra üç bakan istifa etmiş, ötekiler hemen onları izlemişlerdir. Belirtildiğine göre Damat Ferit, inat etmiş, en sonunda istemeye istemeye o da direnmekten caymıştır. Padişah, hükümeti kurması için *Tevfik Paşa*'yı çağırmış ancak o da reddetmiştir. *İzzet*'in, kabineyi tamamen Milliyetçilerden oluşturacağı bilindiğinden, durum daha olgun olmadığı için, onun adı öne sürülmemiştir. Bir uzlaşma olarak *Ali Rıza* bulunmuş, o da dün öğleyin kabinesini kurmuştur. Kabinede eski sekiz bakanla, beş yeni bakan bulunmaktadır. Sonuç, özetle, Türkiye'de Amerikanın etkinliğini büyük ölçüde artırmıştır. Belki de bırakışmayı isteyen bütün partilerin kıskançlıklarını ve entrikalarını artımaya zorlayacaktır, ama onların Milliyetçileri baskı altına almak istemeleri içten değildir. Müttefikler şimdi Milliyetçileri denetim altına almaya çalışacaklar ve düzeni korumak bahanesi altında eski siyasetlerini sürdüreceklerdir. İç bölgelerdeki Amerikalıların ve Hıristiyanların güvenliği Milliyetçilerin başarısıyla belki artmış olmaktadır. Hiçbir yerde asilerin isteğiyle bir şiddet olayı beklenmiyor.

Yeni beş bakanın adları şöyledir: *Sadrazam Ali Rıza*, *Şeyhülislam: Haydarîzade İbrahim*, *Harbiye Nazırı: Cemal Paşa*, (Milliyetçidir), *İçişleri Bakanı: Damat Şerif*, *Dışişleri Bakanı: Mustafa Reşit*, *Devlet Bakanı: Abdurrahman*.

Bristol
Amerikan Elçiliği[1004]

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği Siyasî Başmüşaviri Hohler'in muhtırasına göre Amerikalı istihbarat subayı Teğmen Robert Steed Dunn, *Anadolu'daki M. Kemal Paşa hareketini haklı* görmekte idi.[1005] Robert Steed Dunn, İngilizlerin Mustafa Kemal cuntasına yol verip destekleyerek Anadolu'da Kemalist hareketi "yarattı"ğını kaydetmiştir.[1006] Öyleyse, Osmanlı İmparatorluğunu yıkıcı ve kalıntıları arasından da yeni bir millî devlet kurucu istihbarat savaşları cereyan etmiştir denilebilir.

[1004] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 39-41. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[1005] Bilâl N. Şimşir. (1973). *İngiliz Belgelerinde Atatürk* içinde (c. 1, s. LXIV). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

[1006] "İngilizler, isyanı bastırmak için Mustafa Kemal'i Sivas'a göndermişti. Payitahtta başlatılan Milliyetçilik hareketinin başına geçme fırsatını M. Kemal en iyi şekilde değerlendirdi. Böylece, İngilizler Kemalist hareketi yarattı." Robert Steed Dunn, *World Alive*, 1956, p. 311.

> General Harbord'un kurmay başkanı General Mc Coy Mr. Hohler'e "Heyeti'ne iyi muamele eden Mustafa Kemal'in lehine kendisinde derin bir intiba hasıl olduğunu", söylemişti. H[ohler]: M[c Coy] öyle ki Mustafa Kemal ile müzakereye girişmeye tamamiyle hazırlanmış bulunduklarını" anlatmıştı.[1007]

6 Ekim 1919. Britanya Hariciye Nezâreti raporunda belirtildiğine göre, Paris Sulh Konferansının Ermenistan'a tayin ettiği Müttefik komiseri ABD'li Albay Haskell, İngilizlerden ve Sulh Konferansı Yüksek Şûrasından gizlice Yunan mümessille mülakat etmekte, *Ermenistan'a Yunan kuvvetlerinin gönderilip bir Yunan-Ermeni ordusunun kurulması konusunu görüşmekte*dir.[1008]

ABD'nin Londra Büyükelçisi Davis, Britanya Hariciye Nezâretini ziyaret etti. Irak petrollerinin işletilmesi meselesine dair bilgi aldı.[1009]

Açıklamalı [ÖA8]: Çeyrek sayfa tutarında alıntı. Şimdi usanıldı, tam iktibas tehir edildi.

Fransa'nın Giresun Konsolosluğu Yardımcısı İstanbul Rumu Nicolas Collaro, Trabzon Konsolosu Paul Lepissier'e rapor gönderdi. *Raporlarda* [İttihadçı] *Eşref Bey'in Sivas'tan aldığı şifreyle geçici hükümetin Giresun temsilcisi olarak seçildiği ifade edilmektedir. Collaro haberleşme için Eşref Bey'e şifre anahtarları gönderildiği ve bu tarihten itibaren onun Sivas ile doğrudan görüşme imkânı bulduğunu belirtmektedir. Bu günlerde Eşref Bey Sivas'tan gelen haberleri etrafına duyurmaya ve yeni kurulan bu organizasyon için bölgede zemin oluşturmaya çalışmaktadır. Eşref Bey halka Amerika'nın ve İtalya'nın bu yeni harekete sempati gösterdiğini, Mustafa Kemal Paşa'nın ültimatomu sonrasında İngilizlerin Samsun'dan çekildiğini söylemiştir. Collaro İngilizlerin Samsun'dan çekilmesi üzerine birçok Rum'un bölgeyi terk ettiğini yazmaktadır*.[1010]

İspanya'nın İstanbul Elçisi Servert, İspanya Hariciye Nazırına "Kriz ve Anadolu'da Ayaklanmalar" başlıklı rapor gönderdi. Sivas Kongre Heyetinin İspanya Elçiliğine ulaştırılan 11 maddelik mukarrerat sureti oldukça ilginç. Heyet-i Temsiliye Padişah'ı cumhuriyet idaresi kurmakla tehdit ediyor:

> Elçi Servert 6 Ekim 1919 tarihli raporunda, Sivas Kongresi'nden gönderilip, İstanbul Temsilciliği'ne birkaç gün önce ulaşan, Türkçe yazılmış bir bildiriyi değerlendirmektedir. Bildiri; istifa eden Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı "ulusal birliği bozmak amacıyla Anayasa'nın emrettiği seçimlerin yapılmasını engellemek; Padişah ve halk arasındaki bağı koparmakla" suçlamaktadır. Bildiri ayrıca; "Anadolu ve Rumeli Delegeleri Genel Kongresi'nin", halkın huzurunu bozacak herhangi bir olaya sebebiyet vermeyeceğini garanti etmektedir. Kongre; barışçıl bir yol izlemek amacında olduğunu; 'tüm dünyaya adalet sözü veren' Büyük Devletler'in, bu hususta kendilerine vereceği destekten emin olduğunu açıklamaktadır. Elçi Servert, bildiriyle ilgili olarak; "mevcut koşulların, Türk kamuoyunu, Avrupa'nın Türkiye'ye yönelik planları hakkında uyandırdığı" yorumunda bulunmaktadır. Çekingenliklerinden sıyrılan Türkler; artık İmparatorluğun bütünlüğünden ve İtilaf kuvvetlerinin geri çekilmesinden daha azıyla memnun olmayacaktır. Bugün Türkler, nazırların kısa vadeli politikalarının, durumda hiçbir değişiklik yaratmadığını görerek, taleplerini kendileri ifade etmektedirler. İspanyol elçi raporunun devamında, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri'ne ulaşan bilgilere göre, Sivas Kongresi'nin aldığı kararları aktarmaktadır.
>
> 1- İmparatorluğun bütünlüğünü sağlamak ("Ermenistan' ya da onu oluşturan herhangi bir devlete veyahut İtilaf Devletleri'ne bir parselini dahi teslim etmemek"),
>
> 2-İtilaflarca işgal edilen toprakların boşaltılmasını sağlamak,
>
> 3-İstanbul(Damat Ferit Paşa) Hükümeti'ni tanımamak ve hükümetin düşmesini sağlamak

---

1007 Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 1971, s. 146.

1008 FO, 371/4215, p. 401; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 538-539. "Rapor, Yunanlıların Denikin'e özel bir heyet göndermekte oluşunu da bu açıdan anlamlı karşılıyor."

1009 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 295-296.

1010 *Centre des Archives Diplomatiques de Nantes* (CADN), Le Consulat de France à Trébizonde, 71/25; Aktaran: Aydın Özgören, *Fransız Konsolosluk Raporlarına Göre Milli Mücadele Döneminde Giresun ve Topal Osman Ağa (1919-1920)*. 2021, s. 347.

4-İstanbul Hükümeti'ne vergi ödemeyi reddetmek,

5-Her yerde Türk bankaları kurulmasını sağlamak ve halkı, yabancı bankalardaki hesapları çekmeye zorlamak, Erzurum'da Türk lirası modelinde para basmak,

6-25 yaşına kadar olan Türk erkekleri askere çağırarak düzenli orduyu etkin kılmak,

7-Kürk birlikler kurmak üzere Adcayi (?) Paşa'nın ve Kürt aşiretlerinin silahlanmasını sağlamak,

8-Hükümeti tanımadıklarını göstermek amacıyla İstanbul'la tüm telgraf iletişimini kesmek

9- Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu hükümetin, halkın ve Müslümanların hükümeti olduğunu duyurmak,

10- Azerbaycan Hükümeti'yle Kafkasya'daki hareketleri koordine etmek,

11- Ülkenin gerçek vaziyetini açıklayarak Padişah'a en samimi bağlılıklarını sunmak ve İstanbul Hükümetini değiştirmesi için yalvarmak."

Raporda, Sivas Kongresi'nin, aldığı kararları Padişah'a gönderdiği belirtilmektedir. Buna göre Heyet-i Temsiliye; Padişah'ı, Halife olarak tanımaktadır. Heyet, Padişah'tan bir an önce Meclis-i Mebusan'ı toplamasını; vatanperver kişilerden oluşan bir kabine kurmasını istemektedir. Bu kararları imzalayanlar, vatanın bölünmesine yönelik her girişime karşı hayatları pahasına savaşmaya yemin ettiklerini; İtilaf Devletleri'nce işgal edilen toprakların yeniden kazanılması için her türlü fedakârlığa hazır olduklarını belirtmektedirler. Elçi ayrıca, Heyet-i Temsiliye'nin, bu kararları kabul etmemesi halinde Padişah'tan ayrılacaklarını ve bağımsız bir devlet kuracağını belirttiğini yazmaktadır. Elçi, şimdiden bir cumhuriyetten bahsedilmesinin dikkat çekici olduğu görüşündedir. [..] Elçi Servert raporunun devamında Sivas Kongresi'yle yaşanan bu gelişmelerin, yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin, seçimleri başlatacağını bildirmesine sebep olduğunu yazmaktadır. Daha önceki hükümette olup, yeni kabinede de yer alan nazırların birçoğu, bugün, Damat Ferit Paşa'yı diktatör olarak adlandırmakta; Paşa'nın birçok işi kendi çıkarına yaptığını söylemektedirler. Öte yandan Ali Rıza Paşa Hükümeti de, "şüphesiz" Anadolu'daki ayaklanmaların bitmesini, en azından tehdit boyutuna ulaşmamasını istemektedir. İtilaf Devletleri ise; ulusal hareketin, tümüyle milli emeller değil, fakat kişisel çıkarlarla oluştuğunu ve ileride bu kişiler arasında ayrılık oluşabileceğini düşünmektedir. Elçi böyle bir durumda ülkenin bölüştürülmesini kolaylaştıracağından, İtilaf Devletleri yetkililerinin bu ayaklanmalara tümden karşı olmadıkları görüşündedir.[1011]

Chicago Daily News gazetesi yazıyor: *Yeni Hükümet, Ali Rıza Paşa başkanlığında kurulmuştur*.[1012] Louis Edgar Browne'nin kaleme aldığı rapora göre *bu kabinenin geleceği de "Mustafa Kemal liderliğindeki, Anadolu'ya kayıtsız şartsız itaatle" doğru orantılı*dır.[1013]

[1011] Yasemin Türkkan-Tunalı, *İspanyol Diplomatik Kaynaklarına Göre I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de Türkiye* [Doktora Tezi], 2016, s. 298-300. "[..]" ibaresini ikame etmek suretiyle iktibasdan çıkardığımız Türkkan-Tunalı mütalaası şudur: "Raporda verilen kongre kararları ve bildiri içeriklerinin, gerçeği yansıtmadıkları görülmektedir. Öncelikle raporda yer alan kararlar, Sivas Kongresi'nde alınan kararlar değildir. İkinci olarak, gerçekte Sivas Kongresi Umum Heyeti'nin, Padişah'a gönderdiği bildirinin Saray'a ulaşması, Hükümet tarafından engellenmiştir. Dahası, genel olarak Damat Ferit Paşa'ya yönelik suçlamalar içerdiği bilinmekte birlikte, bu bildirinin metni yayınlanmamıştır. Sivas Kongresi'nin beyannamesinde, saltanat ve halifeliğe bağlılığın ifade edildiği göz önüne alındığında, Umum Heyeti'nin kongre kararlarının tanınmaması durumda, yeni bir devlet kurmakla tehdidinin pek olası olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, İtilaf Devletleri yetkililerinin İspanya Temsilciliği ile paylaştığı bu bilgilerin, daha çok Heyet-i Temsiliye'nin muhtemel eylem planlarıyla ilgili kendilerine gelen istihbaratlar olduğu düşünülebilir."

[1012] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 226.

[1013] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 226.

İngiliz *The Observer* gazetesi, *Amerika'nın eğiliminin manda kabulü doğrultusunda görünmediğini yazıyor. J.G. Harbord'un, Kongre'ye sunmak üzere vereceği raporda çeşitli görüşlerin yer almasına karşın, ABD'nin mandaterliği kabulünün bahis konusu olamayacağı* bildiriliyor.[1014]

7 Ekim 1919. Ali Rıza Kabinesi beyanname neşretti. *Wilson İlkeleri'nden "bihakkın" yararlanmak için hiçbir girişimden geri durulmayacağı ve "zaten" büyük devletlerin insaf duydularının ve gerçeğe gittikçe nüfuz etmekte olan Avrupa ve Amerika kamuoyunun ılımlılığının bu konuda "emniyetbahş" olduğu bildiriliyor. Barışın bir an önce yapılması için çalışılacaktır*.[1015]

Mustafa Kemal, Amasya'daki Fırka Kumandanı Cemil Cahit'e ve Osman'a telgraf keşide eyledi: *Batum'dan sefineyi harbiyesi ile İstanbul'a geçecek olan Amerika Heyeti, Samsun'da tevakkuf edeceğinden sefinenin vürudunu müteakip* [24 Eylül 1335-1919 tarihli (ÖFA notu)] *evrakın heyete taktimi lüzumunu ehemmiyetle Samsun Fırka Kumandanlığı vekaletine iş'arıyla otomobil ve yaverin avdet ettirilmesi münasiptir efendim*.[1016]

İstanbul'daki 1'nci Ordu Müfettişi Fevzi Çakmak'ın günlük kaydı: *Kabine bitaraf olduğuna dair bir beyanname neşretti. Deli Fuat Paşa'nın sükuttan evvel Zat-ı Şahane'ye Hareket-i Milliye'nin bir arızasını* [arîzasını?] *takdim ettiği anlaşıldı*.[1017]

İngiltere'nin İstanbul Fevkalade Komiseri Amiral John de Robeck, Londra'ya gizli rapor gönderdi: *Daha önceki yazılarımda, Associated Press muhabiri Louis James Brown adlı bir Amerikan vatandaşının faaliyetlerine dikkatinizi çekmiştim. Şimdi size onunla ilgili önemli bir raporu sunuyorum: Mütareke'den bu yana Brown, hem denizci, hem de sivil olarak Türkiye'de bulunuyor ve onun hareketleri Müttefiklerin menfaatlarını zedeleyecek tarzda*.[1018]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İstanbul'da Damat Ferit Paşa hükümeti, 300.000! kişilik bir askeri kuvveti olan milliyetçilerin lideri Mustafa Kemal'in baskısı ile düştü. İstanbul'dan Anadolu'ya kaçan Genç Türkler, Milli Hareket'e katıldı. İşgal kuvvetlerinin işi her geçen gün daha da zorlaşıyor*.[1019]

The New York Times gazetesinde *"Türkiye Müttefikler İçin Yeniden Büyük Sorun Oluyor" başlığıyla verilen habere göre Damat Ferit Paşa'nın istifasının ardından Ekim ayı başında Ali Rıza Paşa yeni hükümeti kurmuştur. Bu durum söz konusu haberde "Jöntürk Partisi'nin yeniden kabineye dönüşü" olarak nitelenmiştir. "L'Intransigeant" gazetesine dayandırılan bilgiye göre Damat Ferit Hükümeti'nin düşmesinde M. Kemal'in etkisine dikkat çekiliyordu. Buna göre Erzurum'da yeni bir yönetim kuran M. Kemal'in işgalci kuvvetlerden uzak bir meclisin toplanması yönünde seçim çağrısı yaptığı ve İstanbul Hükümeti'ni istifaya davet ettiği belirtilmiştir*.[1020]

1014 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 267.

1015 Takvim-i Vekayi, 7 Teşrinievvel 1335, Numero 3665; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 32.

1016 *ATASE*, D.335/22, Kl.9, F61-1; D.335/22, Kl.9, F.12-8; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 244, dipnot 38. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir. Mustafa Kemal, ABD Senatosu Başkanına göndermiş olduğu ıslak imzalı mektuba, ehemmiyet vermemiş olduğunu *Nutuk*'da Ekim 1927'de iddia edecektir. Harbord Heyetine teslim ettirdiği muhtıraya ehemmiyet vermiş iken ABD Senatosu Başkanına göndermiş olduğu mektubu önemsiz telakki etmesi, hayatın doğal akışına aykırılık bakımından pek mümkün görünmüyor.

1017 Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, 2021, c. 2, s. 669.

1018 FO 371/14238, Belge No: 149579; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 252.

1019 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 133. 300 bin sayısı fevkalade mübalağalıdır.

1020 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 98.

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Osmanlı Devleti'nde yeni gelişmeler yaşanıyor, işgaller karşısında hükümetin başarısız olmasından dolayı, Mustafa Kemal'in kontrolünde 300.000! Milliyetçi Konya'da konuşlandı. Anadolu, İstanbul'dan kaçan Milliyetçiler'in merkezi haline gelmeye başladı. Mustafa Kemal, Erzurum'da yeni bir hükümet kurdu, işgallerin etkisinden uzak yapılacak yeni bir seçimle yeni bir parlamento kurmak istiyor*.[1021]

Chicago Daily News gazetesi Louis Edgar Browne'nin haberini yazıyor: *Büyük Türk Ordusu Müttefikleri Hiçe Sayıyor. Küçük Asya'nın İstanbul Hükümeti'nin kontrolü dışına çıktığını gösteren gelişmeler var. Buna karşı Müttefik güçler, İstanbul Hükümeti'ne yardım edecek ve askeri baskı uygulayacak durumda değiller. Aynı zamanda Müttefiklerin yeterince birlik içinde olup olmadıklarına ve müdahale eğiliminde olmadıkları hususunda bazı soru işaretleri var*.[1022]

8 Ekim 1919. *8 Ekim 1919 tarihinde Kürtlerin lideri olduğu iddiasıyla Abdülkadir Efendi, Bristol ile görüşerek ABD'nin Ermenilere yaptığı gibi kendilerine de yardım etmesini istedi. Abdülkadir Efendi; "...Şimdiye kadar Kürtler ve Ermenilerin birlikte barış içinde yaşadıklarını ve biri olmadan diğerinin varlığını sürdürmesinin imkansız olduğunu..." iddia ediyor. Bristol'un ifadesiyle Abdülkadir Efendi görüşmede; İngilizler ile Kürt hareketi arasındaki ilişki ile ilgili soruları cevaplamayarak geçiştirmiştir*.[1023]

İstanbul matbuatından *Vakit* gazetesi: (i) *Vilson'un Hastalığı: Vaşingtondan Ajans Havâsa iş'âr edildiğine nazaran Reis-i cumhur Vilsonun ahvâl-i sıhhiyesi vehâmet kesbetmişdir.* (ii) *Amerika reis-i cumhur vekili: Reis-i sânî (Marşal) riyâset işlerini deruhte ediyor.*[1024]

9 Ekim 1919. Britanya'nın Washington Büyükelçisi Grey'in Washington'dan muhtırası: *Manda Amerika'da hiçbir vakit makbul olmadı.*[1025]

9 Ekim 1919 tarihli İstanbul matbuatı, *Amerika'nın manda alamayacağı gerçeğini* kamuoyuna *yansıtmaya başlamıştır*.[1026]

10 Ekim 1919. Tümgeneral Harbord raporuna göre *Mustafa Kemal bir Amerikan mandasından yana tercih göstermiştir*.[1027] *Harbord Raporu'nda mandayı kabul etme yönünde 13 madde yer alırken, zıt yönde yine 13 madde sıralanmıştır*.[1028]

Britanya'nın Washington Büyükelçisi Edward Grey, Londra'ya telgraf gönderdi. *Wilson'un hastalığı dolayısıyla zaten zayıf olan ABD'nin manda üstlenmesi ihtimalinin büsbütün zayıfladığını* binaenaleyh *ABD'nin Türkiye'de herhangi bir sorumluluk üstlenmeyeceğ*ini bildiriyor.[1029] *Manda, Amerika'da hiçbir vakit makbul olmadı*.[1030]

1021 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 132-133. 300 bin sayısı fevkalade mübalağalıdır.

1022 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 228.

1023 İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 191.

1024 Vakit, 8 Teşrîn-i evvel 1335-1919, Numero 694, s. 1.

1025 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 1989, c. 1, s. 69.

1026 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 268.

1027 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 151, sonnot 10.

1028 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 69.

1029 *Documents on British Foreign Policy*, vol. IV, 797-798; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 311, dipnot 713.

1030 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 69; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 266, dipnot 25.

11 Ekim 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *General Harbord ve ekibi, ABD ve İtilaf kuvvetleri için durumu yerinde incelemek üzere Türkiye'ye geldi, 25 Ekim'de de Paris'e geri dönmesi planlandı*.[1031]

ABD mandacılarından Selanik Dönmesi Ahmed Emin'in (Yalman) İstanbul'da münteşir *Vakit* gazetesi, "Sivas Kongresinde: Amerikalı Mistır Bıravnın Kıymetdar Bir Şehadeti" sernameli propagandist yazı neşretti:

> Afyon Karahisarında münteşir (İkaz) refikimizin sahibi olub Sivas Kongresinde murahhas olarak hazır bulunan Mehmed Şükrü [*Koç (ÖFA notu)*] Beğ kongrenin akdini şu suretle nakl u hikaye etmekdedir:
>
> Sivas; ağaçlı olmakla beraber kasvetengizdi; mamafih bugün Sivasda eski durgunluk ve sükunete mukabil bir hareket ve faaliyet revna idi; Bütün Sivas ahalisi yaya ve arabalarla -[*Bir kelimelik boşluk var (ÖFA notu).*] Ferid Paşa kabinesinin derdest emrini verdiği Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Rauf Beğefendiyi istikbal içün- yollara dökülmüşdü. Hükümetin bu zatları vatanlarını düşman istila ve işgallerinden kurtarmak istedikleri için tevkif etdirmek istediğini bilen halk kemal-i hürmet ve samimiyetle Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beğefendiye kucağını açıyordu. Müşarileyhimi kim derdest edecek? Millet Ferid Paşa kabinesi gibi düşünmüyor. Kendi yaralarını kendi sarmak, kendi derdini kendi vefakar vatanperver evladlarıyla deva bulmak istiyordu; zira millet, [*Bir kelimelik boşluk var (ÖFA notu).*] Ferid Paşanın milleti ecnebi iğfalatına kurban edeceğini anladığı için artık hükümetden bir şey beklemeyerek silahına sarılmış ve umumi kongresini akd etmek için intihab etdiği murahhaslarını Sivasa göndermişdi.
>
> Bugün Sivas, cidden tarihi bir günün arefesini yaşıyordu. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beğefendi ve rüfeka-yı sairesi halkın tezahürat ve alkışları içinde otomobillerle şehre, kongre için tahsis ve ihzar olunan Mekteb-i Sultani binasında müzikanın ahu-yı latifesi içinde dahil oldu. Anadolunun her tarafından gelen murahhaslar tarafından istikbal edildiler. Akşamüzeri Mekteb-i Sultanide şereflerine mükellef bir ziyafet verildi. Ziyafetde kongre murahhasları ile Vali Reşid Paşa ve Kolordu Kumandanı Salahaddin [*Köseoğlu (ÖFA notu)*] Beğ ve eşraf u ayan-ı memleket ile Amerika matbuat-ı umumiyesi mümessili Mistır Bıravn hazır idiler. Bu geceye kadar pek sönük olan mektebde başka bir ruh, başka bir hayat, başka bir şetaret vardı. Her taraf cabeca donadılmış ve tenvir edilmişdi. Dışarıda müzika latif nağmelerle terennümsaz oluyor, herkesin kalbi endişe-yi istikbal ve istiklalle çarpıyordu. Herkesde fedakarlık hissi yükselmiş bugüne kadar görülmemiş şevk ü şadi vardı.
>
> Yemek odası fevkalade bir suretde tezyin edilmiş ve nefis, mebzul, mütenevvi yemekler ihzar u tabh olunmuşdu. Bu hal arkadaşım Salih Sıdki Beğin fikr u imanına muhalif olmağla beraber zevkine gidiyor ve bunu ketm edemiyerek hissiyatını şu suretle not defterine kaydediyordu: "Yemek odası fevka'l-memul bir suretde tezyin edilmiş fakat her ne olur ise olsun fikr u imana muhalif olan bu tarz-ı hareket ve alayiş pek zevkime gitdi. Adeta buraya geldiğimden dolayı bir hiss-i iftihar bile duymağa başladım."
>
> Yemeğin ortasında Anadolu-yı Garbî Murahhasları namına İsmail Fazıl Paşa Hazretleri Mustafa Kemal Paşa ve rüfeka-yı muhteremesine beyan-ı hoşamediden sonra irad-ı [] bulunan Amerikalı Mistır (Bıravn)a ziyafete iştirakinden dolayı teşekkür etdi ve hiss-i kable'l-vuku ile memleketin kurtulacağını, kongrenin selamet-i memlekete matuf olan hidemat u mesaisinde muvaffak bilhayr olacağına dair bulunan nutkunun hitamından sonra Mistır (Bıravn) İngilizce bir nutuk irad edib Hamidiye Kahramanı Rauf Beğ tarafından şöylece tercüme edildi:
>
> "İstanbuldan buraya kadar uğradığım yerlerde Türk milletini pek çalışkan ve misafirperver buldum. Bütün müsaidsizlik içinde çalışan bu milletin mesaisi alat u vesait-i fenniye ve ziraiye ile techiz edilerek çalışdırılacak olursa bu millet neler yapmaz? Binaenaleyh bu milletin mesaisini şayan-ı hayret ve takdir buldum. Amerika Türkiyeyi pek başka türlü bilir. Bu da fena propagandaların netice-yi tabiiyesidir. Ben bu seyahatimden dolayı pek memnunum. İsterim ki Amerikalılar benim gibi seyahat ederek Türkleri yakından görüb tedkik etsinler. İşte o zaman Türkler hakkındaki fena fikirlerini tebdil edeceklerine hiç şübhe etmem. Nitekim bera-yı tedkik gelen Amerika heyetleri Türkleri gördükden sonra fikirlerini değişdirmişlerdir. -Ziyafeti işaretle- Her uğradığım yerde böyle samimi bir muhabbet ve müsaferetle karşılandım ve gördüğüm bütün Türkler vatanperverlik hissiyle mütehassis ve Kuva-yı Milliyeye zahirdir. Buraya nim-i resmi bir vazifeyle geldim. Memleketimden pek

[1031] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 128.

uzak bulunduğum için ahval-i siyasiye hakkında bir şey söyliyemiyeceğim. Bütün gördüğüm ve gezdiğim yerlerde Türk milletinin necabetini gördüm."

Mistırın nutkunu müteakib Mustafa Kemal Paşa vakur bir lisan ve huş bir eda ile irad-ı nutk etdi [*Acaba neler dediydi? (ÖFA notu)*]. Mistır Bıravna Türkler hakkında göstermiş olduğu takdirşinaslığa beyan-ı teşekkürle Şarki Anadolu ahalisinin selamlarını Garbi Anadolu murahhaslarına tefhim ü tebliğ ve ordunun bu hidemat-ı vatanperveranedeki mesaisini kemal-i şükran ile yad etmeği vazife bildiğini söyledi.

Yemekden ve irad edilen nutuklardan sonra koridorlarda uzun uzadıya beyan-ı mütalaa ve hasbihaller yapılıyordu. Herkes âtîden emin ve ümidvar bulunuyordu.

Üç yüz seneden beri yapılan inkılabat milleti inkişaf etdiremediğini ve memleketin terakki ve saadetine hadim olamadığından bunun esbab u ledünniyatı tezekkür ve teemmül edilmek ve ona göre tarihden ve henüz tarihe geçmeyen pek yakın ahvalden mütenebbih ve mütekayyed olmaklığımız lüzumu ve şahsi amal u entrikalara alet olmamak için açık göz davranmak icab etdiği dermeyan olunuyordu. Bu gece hayatımda unutulmaz bir gece idi.[1032]

12 Ekim 1919. İspanyol *El Dia* gazetesi yazıyor: *Bir müddet önce bütün büyük güçler, Türkiye'nin tamamen parçalanmasını savunuyorlardı. Ancak artık Fransız resmi politikası, İngiltere'ninkinin aksine değişerek Türk İmparatorluğu'nun devamını savunuyor ve Fransız hükümetinin resmi yayın organları da bu politikada hemfikirlerdi*r. "*Le Temps"* gazetesinde *Türkiye'nin geleceğiyle ilgili bir yıldır büyük güçlerin çözüm aradıkları ancak henüz bir sonuca ulaşamadıkları vurgulandıktan sonra, İngiliz ve Amerikalılar tarafından Fransa'nın çıkarlarına artık önem verilmediği ifade edilmiştir*.[1033]

Associated Press haber ajansının İstanbul mahreçli 12 Ekim tarihli haberinde, *bölgede varlıklarını sürdürme niyetinde olan güçler var oldukça,* Harbord Heyeti *üyelerinin çoğunun, Ermenistan ve Türkiye mandasına karşı olduğu söyleniyor, ancak ABD'nin Yakındoğu'da gardiyanlık üstlenmesi halinde, Müttefiklerin de süregelen politikalarından vazgeçecekleri vurgulanıyor*. *Harbord Heyeti üyelerinin çoğunluğunun, ABD'nin bu şartlarda ne Ermenistan ne de Türkiye'nin mandasını kabul etmemesini tavsiye ettiklerini, ancak Avrupalı güçlerin bölgeden tamamı ile çekilmeyi kabul etmesinden sonra, Birleşik Devletler'in böyle bir mandayı kabul etmesinin söz konusu olabileceği belirtiliyor.*[1034]

Louis Edgar Browne, rapor kaleme aldı: *…Politikaya karışmamış birkaç Amerikan yardım görevlisi hariç, Sivas'taki tek Müttefik vatandaşıyım*.[1035] Browne *İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin de "görünüşte barışçı, ancak özünde kuşku, kıskançlk ve entrika ile öç alma duygusuna dayalı" olduğunu belirtiyor. Ona göre bu bakımdan "Türkler desteklenmeli"*dir.[1036]

Browne'nin raporuna göre, *Türkiye'deki İngilizler her fırsatta Amerikan sempatizanlığının büyümesi ile mücadele ediyorlar. İngilizler, Kongre'yi dağıtmak için Kürt kabilelerini ayaklandırmaya yeltenmişler ve bu amaçla da Binbaşı E.W.C. Noel'i Harput'a (Elazığ) göndermişlerdi*r.[1037]

Gazeteci Paul Scott Mowrer rapor kaleme aldı. Browne, *kendini idare edecek kadar Türkçeye sahip*tir.[1038]

[1032] Vakit, 11 Teşrin-i evvel 1335-1919, s. 2.
[1033] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 279-280.
[1034] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 278.
[1035] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 146, dipnot 123.
[1036] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 113.
[1037] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 219.
[1038] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 120.

13 Ekim 1919. İstanbul'da münteşir *Tasviri Efkâr Gazetesi sahibi Velid Ebüzziya, Mustafa Kemal'e, acele cevaplaması isteğiyle 21 soru yöneltti. Mustafa Kemal, verdiği cevapta Harbord'la ne görüştüğünü açıklamadı.*[1039]

> 1919 Ekiminde Mustafa Kemal'in, İstanbullu bir Türk gazetecinin, "General Harbordla olan görüşmenizin konusu neydi?" dışındaki tüm yazılı sorulannı yanıtlamış olması ilgi çekicidir.[1040]

İstanbul'da münteşir *Vakit*in haberine göre Harbord Hey'eti *Anadoluda Harekât-ı Milliye ile ve her sınıf halkla temasda bulunmuş ve gerek Mustafa Kemal Paşanın şahsı ve gerek Harekât-ı Milliyenin mahiyeti hakkında pek iyi fikirler peydâ etmişdir.*[1041]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin Sivas Kongresiyle alakalı makalesini neşretti: *Milli Hareketin amacının arkasında Amerikan mandası arzusu var*.[1042] *"Chicago Daily News"in 13 Ekim 1919 tarihli sayısında, L.E. Browne, "…Küçük Asya'da araştırma yapmak üzere gönderilen Amerikan Komisyoneri C.R. Crane Sivas Kongresi'ne gözlemci olarak katılması için davet edildi, fakat zamanı yoktu ve yerine ben gittim" diyerek konuya açıklık getirmekte*dir.[1043] Browne, *Sivas Kongresi'nin isteklerini kapsayan bir metni de yayımlıyor*:

> Sivas, Eylül 1919- Osmanlı Milletinin, her unsurun birlikte işbirliği yapmasıyla korunabileceğine inanıyoruz ve bu birliği elde etmek için Sivas'ta, Milli Kongre'yi düzenledik. Bütün Osmanlılar dört yıldan daha fazla bir süredir cesaretle ve sabırla savaştı ve sonucu sakin bir şekilde kabul etti. Şimdi aynı Osmanlılar, dört yıllık bir kâbusun sonunda düşmanlıkla biten bir Mütarekenin ihlaline hayretle şahit olmaktadırlar. Bu Mütarekenin en önemli noktasında, Başkan Wilson'un 14 prensibinin 12. Maddesi Türk Milletini ve haklarını garanti altına almış görünüyorsa da Mütarekeye ve 14 prensibe rağmen, bu garantiler, bunun imzalayan bir güç (Büyük Britanya) ve onun yandaşları tarafından ihlal ediliyor. Gelişen tecavüzleri hayretle izliyoruz. Belirli vilayetlerin Müttefik birlikleri tarafından işgal edildiğini görüyoruz. Bu vilayetlerde halk çoğunlukla yüzde 70'ten yüzde 90 oranına kadar Müslüman. İstilacılar, Müslüman halkın büyük bir bölümünü katlettiler, eğer Avrupa bizi ölüme mahkûm etmeye kararlı ise, ölünceye kadar savaşacağız.

Yazının devamında Ferit Paşa'nın siyasetine güven kalmadığından bahisle, Padişah'tan Milli Hareket'in başı olması isteniyor ve Milli Hareket'in hiçbir parti ve siyasi grup ile ilişkisi olmadığı, Hilafet'in prestijini yükseltmek istediği vurgulanıyor. En önemlisi de Doğu vilayetlerinin asla bölünemeyeceği belirtiliyor ve şöyle deniliyordu: "1- Türkler, Türk çoğunluğun bulunduğu vilayetlerde asla yabancı egemenliğine ve azınlık muamelesine razı olamazlar. 2- Herkes için eşit haklarda ısrar ediyoruz ve Müslüman olmayan unsurlarımıza dini hürriyet ve eşit hak garanti ediyoruz." Browne, söz konusu bildiriyi mütalaa ederek *Yeni Türkiye'nin doğuşuna şahit* olduğunu belirttikten sonra şöyle yazıyor: *Türkiye'de yaşayan Amerikalılar anayasal rejim lehinde, mutlakiyete ve zulme karşı bir mücadele başladığını görüyorlar*.[1044]

> L.E. Browne'a göre, Sivas Milli Kongresi, dört şeyi talep ediyordu: Bunlardan en önemlisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yeri için Amerikan mandası. İkincisi, yeni parlamentoyu oluşturabilmek için derhal genel seçime gidilmesi. Üçüncüsü, Türkiye'nin toprak ve politik bütünlüğünün güvence altına alınması. Dördüncüsü, Yunanlıların İzmir'den çıkarılması ki, bunun ya görüşmeler yolu ile ya da savaş ile güvence altına

1039 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 168.

1040 Roderic H. Davison, *Osmanlı-Türk Tarihi 1774-1923: Batı Etkisi*, 2016, s. 297, dipnot 15.

1041 Vakit, 13 Teşrîn-i evvel 1335-1919, Numero 699, *Harbord Hey'eti*, s. 2.

1042 Chicago Daily News, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 193.

1043 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 119. Crane, "hem işlerinin çokluğu, hem de Müttefikler'in şüphelerini davet etmemek için, o sıralarda İstanbul'da bulunan ve gazeteci olduğu bilinen Browne'ı bu işe memur etmiştir." (Bilgen, 2004, s. 119, dipnot 10). "Chicago Daily News'e Mr. Brown'un raporu: Crane'in vakti olmadığı için Sivas'a gittim. Mustafa Kemal ile postanede buluştum, Rauf Bey bana tercümanlık ediyordu." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 168.

1044 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 208-209. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

alınması gereği vurgulanıyordu. Bu yazının devamında ise, Milli Hareket'in, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan unsurlara karşı olmadığı bir kez daha ifade ediliyordu.[1045]

Chicago Daily News, "L.E. Browne, Liderlere Eşlik Ediyor" başlıklı haber neşretti. Browne şunları bildirmiştir:

…Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey başkanlığındaki delegeler telgraf bürosuna gittiklerinde ben de beraberlerinde gittim. İstanbul'u aradılar ve Dahiliye Nazırı Adil Paşa'nın İstanbul'daki telgrafhaneye gelmesini istediler. Nazır geldiğinde, kararı bildirdiler ve bu kararı Sultan'a götürmesini emrettiler, ancak Adil Paşa bunu reddetti ve Hükümeti oyalamak maksadı ile telgrafhaneyi lüzumsuz cızırtılar ve lakırdılar ile meşgul etti. Daha sonra Dahiliye Nazırı Adil Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i vatan haini ve asi olmakla itham edince, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey de buna karşılık onu birkaç kuruş için kendisini İngilizlere satan adi bir insan olarak gördüklerini söylediler. Olaylar biraz durulduğunda ise, Mustafa Kemal Paşa, Adil Paşa'dan, Sadrazam'ı (Damat Ferit Paşa'yı) telgraf bürosuna çağırmasını emretti. Düzenbaz Adil bunu reddedince, Padişah'a bir muhtıra hazırlandı ve durumun ciddiyetini vurgulayan bu muhtıra, Heyet Üyeleri tarafından imzalandı.[1046]

Tarihçi Roderic H. Davison:

1919'da, başka bir Amerikalı, bir *Chicago Daily News* muhabiri, Anadolu'ya gelip bir süre için Mustafa Kemal ve ulusalcı hareketiyle birlikte yaşadı. Hareket hakkında haberler veren Lewis Edgar Browne, ulusalcıların 1919 Eylülündeki Sivas Kongresinden sonra Mustafa Kemal'in yürüttüğü telgraf taktiklerini anlatır. Önce Mustafa Kemal, sonra yoldaşı Rauf Bey Sivas-İstanbul telgraf hattını kullanmıştır. Browne'nin sözleriyle: "Ulusal Sivas Kongresi adına hareket eden bu önderler, Sivas Kongresinin ültimatomunu dinleyip kabul etmek amacıyla yatağından kalkıp İstanbul'un diğer ucundaki telgraf hattına gelebilmesi için Sultana bir saat süre tanıdılar. Sultan adına Sadrazam reddetti... Anadolu, Sultan ve hükümetiyle tüm bağlarını kopardı." Bundan sonra, Mustafa Kemal daha fazla ileri gitmeden Anadolu'nun yerel yetkililerinin onayını istedi. Gene Browne'nin Sivas telgrafhanesinde tanık oldukları:

"O gece gördüğümden daha verimli bir iletişime tanık olmadım. Yarım saat içinde, Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Samsun, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya ve Bursa; hepsi telgraf aracılığıyla Sivas'la iletişim halindeydi.

"Mustafa Kemal hattın bir ucunda oturup tüm bu yerleri yönetiyordu, hattın öbür ucundaysa ilgili kent ve vilayetlerin askeri komutanları ve sivil yetkilileri oturuyordu."[1047]

Chicago Daily News, "Muhtıranın Sultan'a Verilmesi Reddediliyor" başlıklı L. E. Browne imzalı haber neşretti. Browne, "*İstanbul'daki telgrafhane memuru, muhtıranın Dahiliye Nazırı Adil Bey tarafından Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya iletildiğini ve Sadrazam'ın da muhtırayı Padişah'a vermeyi reddediğini" bildiriyor*. Ayrıca, *Milli Hareketin niteliğinden söz ederek şöyle* yazıyor:

Yeni Türk kabinesi, General Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in önderliğini yaptığı, Anadolu'daki yaygın, fakat kansız devrimin sonucu ortaya çıktı. Sivas'taki Milli Kongre adına hareket eden bu liderler, Sultan'ın derhal, İstanbul telgraf bürosuna giderek Sivas Kongresi'nin taleplerini kabul etmesi için bir saat süre tanıdılar. Sadrazam, Sultan adına bunu reddett ve ültimatom yürürlüğe girdi.[1048]

1045 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 189-190.

1046 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 221-222. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

1047 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Roderic H. Davison, *Osmanlı-Türk Tarihi 1774-1923: Batı Etkisi*, 2016, s. 234-235.

1048 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 223.

L.E. Browne, Sivas halkının, Harekat-ı Milliye *etrafında birleştiğini söylüyor ve İstanbul Hükümeti ile ilişkilerin kesilmesinden sonraki, Sivas'taki coşkuyu ise şöyle anlatıyor*:

> Şehir sevinçliydi, çünkü bu hareketin Yunanistan ve İngiltere'ye karşı olduğu da düşünülüyordu. Sokaklarda büyük törenler oldu. Yağa daldırılmış bezlerden yapılmış yanan meşaleler ortaya çıktı ve göstericiler kirli ve sürü kokan sokaklardan dalgalar halinde ana caddeye yürüdüler ve sonunda telgraf bürosunun önünde toplandılar. Anadolu'nun diğer şehirleri ile haberleşme kurulurken, Mustafa balkona çıkmak ve kalabalığı seyretmek için beni yanına çağırdı. Balkona çıktığımızda kuvvetli bir alkış koptu ve Mustafa, kalabalığı selamladı. Kalabalık tekrar tekrar coşku ile alkışladı ve "Hadi Ferid Paşa'yı asalım! Yunanlıları İzmir'de denize dökmek istiyoruz! Eğer İngilizler Yunanlıları desteklerse onları da denize dökelim!" diye bağırmaya başladılar. Yazılan muhtıra ve karar çoğaltıldı ve Mustafa balkonda otururken şehrin hoparlöründen yüksek sesle okundu Muhtıra okunurken kalabalık sessizce dinledi. Belki de muhtıranın okunup bitmesinden otuz saniye sonrasına kadar hiç ses yoktu. Daha sonra kalabalık desteğini gürül gürül, coşku içinde haykırdı.[1049]

Browne'nin belirttiğine göre *İzmit'ten bu yana Padişah'ın memurlarının hiçbirisine seyahat izni verilmezken, Amerikan Yardım Komitesi'nin yardım çalışmalarının geciktirilmeyeceği ve kolaylık sağlanacağı, milliyetçi kadroca kendisine ifade edilmişti*.[1050]

Browne'nin belirttiğine göre, *Sultan'ın geleceği de Milliyetçi Harekete bağlı*dır. *"Türkiye'deki Amerikalılar, Anadolu'daki isyanı, monarşinin zulüm ve istibdadına karşı bir mücadele olduğuna" inanıyorlar. "Milli Hareket'in, İstanbul Hükümeti ile ilişki kesmesi şu emrivakiyi içeriyor: Sultan, Türkiye'nin tek yöneticisi olma sıfatından vazgeçmeli"*dir.[1051]

Browne, *Anadolu'nun, İstanbul ile ilişkilerini kesmesinden sonra "Sultan'ın on gün boyunca suikast korkusuyla yaşadıktan sonra kabineyi (Damat Ferit Kabinesini) lağvetmeye" onu Fransızların ikna ettiğini belirtiyor ve "İngilizlerin Yakındoğu'daki hırçın politikasına karşı, daha serinkanlı bir politika sergileyen Fransızlar, sonunda rakiplerine (Müttefiklerden söz ediyor) karşı, müthiş bir silah keşfettiler… Milliyetçileri tanıyıp, Sultan'a da gerçeği söylediler. Sultan'ı, İngiliz danışmanlarını terk etmeye ve kabineyi de görevden almaya Fransızların ikna ettiği düşünülüyor. Bu şekilde Fransızlar, Mustafa Kemal üzerinde etkili olabileceklerini ve sonunda, İngilizlerin yerini alarak, Türk Sultan'ı ve Kabine üzerinde egemen olacaklarını umuyorlar" diyor*.[1052]

1049 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 224. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1050 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 225. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

1051 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 226-227.

1052 *Chicago Daily News*, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 225-226. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir. Browne: "Padişahın, içinde bulunduğu şartları anlayabilmesi on gününü aldı. Padişah pek sorumlu tutulamaz. Zira, Damat Ferit ve bakanları Padişah'a en yüzsüz şekilde yalan söylediler. Damat Ferit, Padişah'a Mustafa Kemal'in bir eşkıyadan başka bir şey olmadığını söyledi. İngilizler de bu iddiayı yinelediler, ama Padişah korkuyordu. Veliahtın ısrarlı uyarılarından biliyordu ki, durum tehlikeliydi. Öyle ki, Veliahtın kendisi, Milliyetçi Hareket ile ilişkisi olup, Mustafa Kemal'in kararlı destekleyicisiydi. Padişah hayatından korkuyordu. Abdülhamit'in kaderini görüyor ve bu nedenler kendini korumaya alıyordu. Sadece, gözünün önünde pişen yemekleri yiyordu. Akşam yatağına gittiğinde oda pencerelerini ve kapılarını iki kere zincire vurduruyor, zehirli iğneler olabileceği kuşkusuyla yatağını dikkatlice kontrol ediyordu. İngilizlere koruma için başvurdu. Bir alay İngiliz askeri sarayın yanındaki barakalara taşındı. Bu İngiliz askerleri, sözde sarayın gece ve gündüz nöbet görevini yaptı. Görünüşte mağazaları koruyordu, gerçekte Padişah'ı kızgın askerlerden koruyorlardı. Padişah korkuyordu, ancak zavallı Anadolu köylüsünün bildiği gerçeklerden çok daha azını biliyordu." *Hoover Institution Archives* (HIA), Browne's Papers (BP), Bn:I, FID:27; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 225-226, dipnot 63.

Browne raporundan: *…General Harbord, doğal olarak raporunda, Türklerin Amerikan mandası ricasına özel bir önem ve dikkat gösterecektir, nitekim bu konu, Türkler için bir bahane değildi, çünkü bu Türklerin psikolojisinin bir ifadesi*dir. *Bu sadece, Amerika'nın yeni ortaya çıkan saygınlığına olan bir hayranlık*tır.[1053]

L. E. Browne, "Müslümanların Sayısı Daha Çok" başlıklı rapor kaleme aldı fakat bu rapor *Chicago Daily News* gazetesinde yayınlanmayacaktır:

> …Buradaki insanların ortak dileği, Amerika'nın manda veya mandaları kabul etmesidir, ancak bu şekilde acı çeken insanlar kirli diplomasi kâbusundan kurtulabilirler. Bu kirli diplomasinin temel ilkesi bir ırkı diğerine, bir dini diğerine vurdurmak ve neticede bütün insanların topluca kıyımına ve evrensel acılara sebebiyet vermektir. Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bütün olarak Amerikan mandasına girmesini istiyorlar, çünkü onlar Anadolu'nun ekonomik bir varlık olduğunu hissediyorlar. Birbirinden çok farklı beş veya altı ırk bir arada yaşamak zorunda olduğu için, bunların hepsinin aynı siyasi düşünceler doğrultusunda eğitilmesi, gelecekteki barışı daha iyi anlamalarını sağlayacaktır. … Avrupa, Yakındoğu'yu birkaç manda bölgesine ayırdı. Bu durum dar anlamda Türkiye'nin genel anlamda da dünyanın huzur ve mutluluğunu etkileyecek felaketlerle sonuçlanacak niteliktedir. Türkiye'yi çeşitli manda bölgelerine ayırmak, Yakındoğu'da ikinci bir Balkanlar yaratacak ve bu kez de Avrupa, bir fırtına merkezi yerine, iki fırtına merkezine sahip olacaktır. … Bugün, Türk sorununun sadece iki faktörü vardır: ırk ve din. Ülkeyi bölmek, bu faktörlere bir üçüncüsünü; yani "toprak taleplerini" de katacaktır. Şu anda, İstanbul entrikalar için çok uygun bir ortama sahiptir. İzmir'deki Yunan, İtalyan anlaşmazlığı bunun bir örneğidir. Eğer Yakındoğu çeşitli milletlere bölünürse, bu milletler şu andaki idealizmlerini bir kenara atarak, yerine materyalizmi benimseyeceklerdir. Ayrıca, İmparatorluğu yarım düzine millet arasında bir ganimet olarak paylaştırmak, herkesi etkileyecek yanlış ve açgözlü bir politikadır. Bu durum, bütün ülkeyi bir karışıklığa sürükleyecektir. Yakındoğu iki açıdan göz önünde tutulmalıdır: İlki, onların istekleri, ikincisi de burada yaşayan insanların geleceği. Arabistan, Avrupa'daki Türk toprkları ve Irak hariç tutulacak olur ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika gibi coğrafi bir mevcudiyeti ve ekonomik varlığı vardır. Türkiye'deki 30 veya daha çok vilayet, ülkenin hızlı ekonomik gelişmesi için gerekli her yürlü ürüne sahiptir, ama her vilayet sadece birkaç ürün açısından zengindir. Mesela, sadece bir şehirde zengin kömür yatakları vardır. Türk İmparatorluğu 20 milyon dönümlük orman arazisine sahiptir. Bunun, 2 milyonu Avrupa'da olup, kalanı 30 eyaletin 9'una dağılmıştır. Petrol sadece bir eyalette bulunmuştur. Amerikalılar, yaptıkları ekonomik araştırmalar sonucunda, ülke için ekonomik birliğin gerekliliğini anlamışlardır. Farz edin ki, Amerika, tek bir ekonomik varlık olmak yerine, 48 devlete bölünmüş ve birbirlerine gümrük uygulayan, posta, demiryolu, denizyolu, ticaret ve her konuda anlaşmalar yapmış bir ülke olsaydı, bu durum birçok zorluklar yaratacaktı. O zaman Amerika'nın başarılı ticari gelişmesi imkânsız olacaktı. Türkiye de benzer bir ekonomik bakış açısına sahiptir. Yakındoğu'nun parçalara ayrılmasının yaratacağı durum, yeterli bir gelişme için fırsat bırakacak nitelikte değildir. Bu durum, bağımsız (48) eyalete ayrıldığı ve arada sınır engeli olduğu takdirde, Amerika'da olabilecek durumdan daha da kötü olacaktır. Türk Hükümeti'nce ve çeşitli Rus ve Fransız heyetlerince yarım düzine kadar nüfus sayımı yapılmış ise de, İmparatorluk dahilinde ırklar ve dinler konusunda tam olarak güvenilebilecek nitelikte istatistikler mevcut değildir. Bütün nüfus sayımı sonuçları, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki her Asya eyaletinde (her şehirde) Müslüman nüfusun diğer bütün ırk ve inanca sahip olanlardan fazla olduğunu göstermektedir. Arabistan hariç, Asya Türkiyesi'ne ait bilgiler oldukça doğrudur. Ermenistan, Kürdistan ve Anadolu'da yaşayan 13 300 000 kişilik nüfusun 10 250 000'i Müslüman, 1 140 000'i Ermeni, 250 000'i Yahudi, 1 660 000'i çeşitli mezheplere mensup Hıristiyanlardır. Ele geçirilebilen bütün nüfus sayımlarında, Osmanlı İmparatorluğu dahilinda yaşayan her üç Müslüman nüfusa karşı bir Hıristiyan olduğu görülmektedir. Bazı şehirlerde Ermeni ve Rum nüfusun toplamı Müslüman nüfusundan fazladır. Bu durum onların Türklere nazaran ticaret ve komisyonculuk gibi işlere daha yatkın olmaları ve İmparatorluğun iş merkezlerinin büyük bir kısmının bunların elinde olması ile açıklanabilir. Müslüman nüfusun büyük bir çoğunluğu ziraatle uğraşır. Dolayısıyla, Yunanlılar, İzmir'in nüfusunun büyük ölçüde Rum olduğunu iddia

[1053] HIA, BP, BN:I, FID:14, No: 41, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 246.

ederken, bunun sadece İzmir şehri için olduğunu iddia etmeyi ihmal ettiler, nitekim 20 mil içerlere doğru gittiğimizde ülkenin can damarı olan ziraat alanlarında Müslümanların çoğunluğu hemen fark edilir.[1054]

Amerikan basınına yansımamış bir raporda, "Türkleri, galip devletlerin elinden kurtaracak gücün Amerika olduğu", bunun "çok az Türk" tarafından bilindiği, halkın "Birleşik Devletler'den gelebilecek yardımdan habersiz" olduğu vurgulanıyordu.[1055]

14 Ekim 1919. Louis Edgar Browne, Tuğamiral Bristol'a Sivas Kongresi hakkında rapor gönderdi: *…Delegeler mandacılıkta hemfikir değiller ve manda sözcüğüne bazı itirazları var. Onun yerine "yardım" denmesini istiyorlar. Mustafa Kemal de "bizim için böyle kullanılırsa, anlamı daha hafiflemiş olacak, bizim için daha iyi olacak" diyor*.[1056]

Vakit gazetesinin mülâkat gerçekleştirdiği Amerikan İttihad-ı Matbuat muhâbiri *Mistır Hayek*, Harekât-ı Milliye hakkında şunu beyan etti: *Gâyet tabi'î buluyorum. Kendini korumak hiss-i tabi'îsiyle vücûda gelmiş ve gâyet muntazam bir teşkilât. Hey'et, Mustafa Kemal Paşa ile uzun uzadıya görüşdü. Ciddî. Ve yapacağını bilen bir adama benziyor.*[1057]

The Chicago Tribune, "Armenia Still a Puzzle, Leads Revolt" nam haber neşretti. Buna göre Mustafa Kemal, *daha iyi bir devlet kurma yolunda yabancı desteğine olumlu* bakmaktadır. *Kuşkusuz ki burada yabancı desteği derken kastedilen ABD mandasıdır*.[1058]

Chicago Tribune gazetesi, *Osmanlı Padişahı'nın zor durumda olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Milli Hareket'in her geçen gün daha geniş kitlelere ve alana yayıldığını hatta Mustafa Kemal Paşa'nın, hükümete ültimatom verecek kadar güçlendiğin*i yazıyor. *Paşa, Amerika'nın desteğine olumlu bakıyor, Milliyetçiler tarafsız ve iyi niyetli bir ülkenin yardımının gerekliliğini ve önemini biliyorlar. Amaçları ateşkes süresince ülkenin toparlanmasını sağlamaktır, yayılma hedefleri yoktu*r.[1059]

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği Siyasî Müsteşarı Thomas B. Hohler, Amerikan General McCoy ile mülâkatını hâvî muhtırayı Hariciye Nezâretine gönderdi. Hohler McCoy'a şöyle söylemiştir: *Biz vatanseverliğe itiraz edeceklerin -o Mustafa Kemal'in bu vasfını ziyadesiyle övmekteydi- en sonuncusuyuz; fakat korkarım ki, o da İttihat ve Terakki'nin ruhunu miras almış olmasın!*[1060] Anlaşılmaktadır ki "vatansever" olarak nitelendirilen Mustafa Kemal, İngiliz ve Amerikan askeriyesinin mühim bir kısmı tarafından tebcil edilmekteydi. Hayatî mesele, Mustafa Kemal'in İttihadçı olup olmamasıdır. Hohler'in McCoy'a bir başka mühim beyanatı mevzubahistir. Yüzbaşı Noel'le hareket eden *Kürtçü önderlere, Türk hükümeti ya da Mustafa Kemal'e karşı herhangi bir faaliyette bulunmayacaklarına dair söz verdiril*mişti.[1061]

1054 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 36, 263-265.

1055 Hoover Institution Archives (HIA), Browne's Papers (BP), Bn:I, FID: 3k, No: 41, 13 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 33.

1056 HIA, BP, Bn.I, FID: 3k, No: 42, 14 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 186.

1057 Vakit, 14 Teşrîn-i evvel 1335-1919, Numero 700, *Bir Amerikalının Anadoluda Müşâhedâtı*, s. 2.

1058 Tuğçe Kaya. (2016). *Mütareke Dönemi Amerikan Raporlarında Türkiye (1919)* [Yüksek Lisans Tezi] içinde (s. 109). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

1059 Chicago Tribune, 14 October 1919, *Lines Tighten Around Sultan*, p. 11; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 133.

1060 Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 1971, s. 170.

1061 *Documents on British Foreign Policy*, c. IV, p. 822; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 607, dipnot 400. Akşin, Hohler'in "siyasal yalan" söylediğini iddia ediyor.

Harbord misyonu İstanbul'a dönünce, üyelerinden, Harbord'un Kurmay Başkanı Tuğgeneral McCoy, Meksika ve Washington'da tanınmış olduğu İngiliz Yüksek Komiserliğine mensup Tom Hohler'le 14 Ekim'de, Türk ulusal akımı hakkında görüşmüştü. Bu görüşme sırasında General McCoy, Amerikan misyonunu iyi karşılamış olan Mustafa Kemal'in kendi üzerinde iyi izlenim yaratmış olduğunu söylemişti. McCoy, İzmir Yunanlılarca işgal edilmemiş olsaydı ulusal akımın ortaya çıkmamış olacağına inanıyordu; ancak o sırada halkın "tek bir vücut halinde Mustafa Kemal'i desteklediğini" söylemişti. Mustafa Kemal bu heyet mensuplarıyla görüşürken Amerikalıları epey övmüş, ama İngilizlere karşı olan muhalefetini açığa vurarak, onların Türkiye'ye müdahalelerini epey eleştirmişti. Tom Hohler, İngiliz müdahalesinin ne olduğunu sorunca, General McCoy, Mustafa Kemal'in özellikle Urfa bölgesindeki olaylara değinmiş olduğunu; İngiliz Binbaşısı Noel'le Yarbay Bell'in, bağımsız bir "Kürdistan" kurulması için girişmiş oldukları kışkırtmalar üzerinde durmuştu. Bu İngiliz subaylarının Malatya'da tutuklanmalarına ramak kaldığını da eklemişti.

Hohler, İngilizlerin yurtseverlik aleyhinde olmadıklarını; ancak deneylerin ışığı altında, Türk yurtseverliğinin değişik olduğunu ve "Hıristiyanları ortadan kaldırmak amacını güttüğünü;" İngilizlerin amacının, "Ermenilerin geriye kalanlarını korumak olduğunu; ancak İttihat ve Terakki'nin yandaşlarına, örgütüne ve ruhuna vâris olan Mustafa Kemal'in," yönetime karşı çıkarak, dokunulamayacağını bildiği iç bölgelerde örgüt kurduğunu ve "oradaki yönetimin önderi pozuna bürünerek merkezi yönetime karşı meydan okuduğunu" eklemişti. Damat Ferid yönetimine de değinen Hohler, bu yönetime yardımda bulunulması için birçok nedenler olduğunu; bu yönetimin, barış konferansının kararlarını şiddet kullanarak değil, barışçı yollardan hafifletmeye çalıştığını; oysa "efsanevi" Mustafa Kemal'in değişik görüşleri olduğunu vurgulamıştı. Sözlerini sürdüren Hohler, Urfa ve öteki kentlerin İngilizlerce işgalinin, kesinlikle bırakışma koşullarına dayandığını; Türklerle ilişkiler konusundaki birçok deneyden sonra kendisinin, Hıristiyanların onlara (Kemalistlere) emanet edilmesine güveni olmadığını söylemiş; şunları eklemişti:

"Anadolu'da hâlâ hayatta olan Hıristiyanların, Mustafa Kemal'in insaf ve iyi niyetine dayandıklarını ve barış konferansının kararını etkilemek amacıyla rehine olarak tutulmakta olduklarını" iddia etmişti. Noel olayına da değinen Hohler, İngiltere'nin bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak amacıyla herhangi bir planı olup olmadığını bilmediğini; Binbaşı Noel'le onun dostları olan Kürtler arasında propaganda yapılıyorsa, İngiliz Yüksek Komiserliği'nin görüşünce onların bu denli harekette bulunmaları için onlara hiçbir yetki verilmemiş olduğunu; herhalde Binbaşı Noel'in, "Kürtlerin bir tapınağı haline gelmiş olması nedeniyle bu gibi aşırılıklarda bulunduğunu; ancak onun geri çağrılmış olduğunu ve pek yakında İstanbul'a ulaşacağını" söylemişti. Bu görüşme sona ermeden, Tom Hohler, şunları eklemişti: "İngilizler, Mustafa Kemal'le veya iktidara çağrılacak herhangi bir kişiyle görüşmeye hazırdırlar. İngiltere, Türkiye'nin iç işleriyle ilgilenmemektedir. İngiliz çıkarları ve bırakışma koşullarının korunması; düzenin sürmesi ve Hıristiyan halkının güvenliğinin sağlanması koşuluyla, yönetimdeki herhangi bir kişiyle iyi ilişkiler kurmaya hazırdır."[1062]

Sivas Heyet-i Temsiliyesi reisi Mustafa Kemal, kolordulara 14 Ekim'de telgraf göndererek *dış siyaset, iç yönetim ve ordunun geleceği konularında mütalaa* istiyor. Bozüyük'deki Garbî Anadolu Kuvâ-yı Milliye Umum Kumandanı Mirliva Ali Fuad'dan (Cebesoy), Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Vekili Kaimmakam Çerkes Mahmud Nedim'den (Hendek) ve Diyarbekir'deki 13'üncü Kolordu Kumandanı Miralay Cevdet'ten cevabî telgraflar aldı. Üç telgrafta *göze çarpan şey, Sivas Kongresi'ndeki mandacı havanın henüz devam etmekte oluşu*dur. Örneğin (mader tarafından Alman Yahudisi) Ali Fuad'a göre *umuru hariciye ve dahiliyemizde namuslu müzaheretten başka bir şey düşünmeyen kuvvetli ve zengin ve asri bir dost* ile Osmanlı Devleti kuvvetlenebilir.[1063]

Amiral Bristol riyasetindeki İzmir tahkik komisyonu, raporunu, Paris Sulh Konferansı Yüksek Şûrasına keşide eyledi. Yunan'ın *zulüm olaylarının ana nedeni din* [İslâm] *düşmanlığı*dır:

Aylar[c]a süren görüşmelerden sonra, Komisyon, 14 ekim'de, Konsey'e raporunu sundu. Bu rapor, 8 kasım'a kadar Kurul'a ulaştırılmadı. Rapor, Yunan zulümlerini doğruluyor, aynı zamanda Türkler tarafından bazı öc almalarda bulunulduğunu da ekliyordu. Kurul'a göre bu zulüm olaylarının ana nedeni din düşmanlığıydı. İlk

1062 Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 96-97. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
1063 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 48-50.

kargaşalıklar Yunan Yüksek Kamutası'nın tutumundan doğmuştu ve bunu, Yunan Hükümeti de, sorumlu subayları cezalandırarak kabul etmişti. İzmir'deki Türk yetkilileri de bir ölçüde sorumluydular. İşgal alanlarının genişletilmesinden sonra içerilerde meydana gelen olayların sorumluluğu Yunan Hükümeti'ndeydi. Çünkü, yüksek meclisin, işgalin sınırlarını çizmek ve bu sınırı savaş alanındaki orduya bildirmek yolundaki buyruğuna uymamıştı; silahlı sivillerin orduya katılmasına müsaade etmişti ve yine Yunan subaylarının saldırı ve kıyımları önlemekte gösterdikleri güçsüzlük ve Hükümetin, kendi emrini dinlemeyen bu subaylara bir ceza vermemiş olması, sorumluluğunu perçinliyordu. Rapor: "Başlangıçta düzenin korunması amacını taşıyan plan, bölgenin açıkça Yunanistana katılması biçimini almıştı. Yunanlılar, kendilerine verilen görevi yapmaya yeterlii değildiler ve onlar, oradan çekilerek yerlerine bir İtiâf Devleti kuvveti yerleştirilmelidir. Birkaç küçük Yunan kıtası da arada bulunabilir (eğer Yunanlıları, dış görünüş bakımından korumak zorunluğu varsa), fakat, Yunan kuvvetlerinin bölgedeki Türk ulusal kuvvetleriyle karşılaşmalarına izin verilmemelidir" diyordu. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, bu raporun bir özetini veren telgrafı alınca, Polk, bunu, "Venizelos Hükümeti için geniş ve zararlı bir suçlamadır" diye yorumladı.[1064]

Evening Star gazetesinin haberine göre, *M. Kemal yaptığı açıklamada Enver Paşa ile işbirliği yapıldığı yönündeki iddiaları yalanlamış, Enver Paşa'nın izlediği politikaların Türkiye'ye zarar verdiğine dikkat çekmiştir*.[1065]

Baltimor Sun gazetesinde *Mustafa Kemal ve liderliğini üstendiği hareketin "kontrol edilemez bir yangın" gibi alan kazanarak genişlediği, İstanbul'a yakın olan Edirne ve Bursa gibi önemli şehirlerin de bu harekete katıldığı ifade ediliyor*.[1066]

Evening Star gazetesinin haberine göre *Harput'taki Amerikan kolejinde çalışan bir misyoner bölgede kurulacak olan Ermeni devleti hakkında açıklamada bulunarak, Türklerin bölgede çoğunluğa sahip olduğuna işaret etmiş ve bağımsız bir Ermenistan yerine ABD"nin manda idaresi altında bir Ermeni devleti kurulması arzusunu dile getirmiştir*.[1067]

İspanyol *El Dia* gazetesi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesinin (*ARMHC-HT-KHM*) beyannamesini neşretti: *Yabancılara karşı savaşmak istemiyoruz. Ancak herhangi bir yabancı devletin ülkemizde olmasına tolerans gösteremeyiz. Herkese ırk ve din farkı gözetilmeksizin hayat ve geleceklerini korumaya söz veriyoruz. Ülkemizi yabancı kalmayana kadar ölümüne savunacağız. Wilson'un Türkiye ile ilgili iki ilkesinin uygulanmasını talep ediyoruz. Geleceğimiz kendi ellerimizde olmalı. Kaderimize karşı gelen Müslüman veya Hıristiyan herkesi ölüme mahkûm edeceğiz. Biz Sultan'ı seven Müslümanlarız. Hilafete saygılıyız. Erzurum'un doğusunda ve batısında ve İzmir'deki halk bu düşüncededir. 300.000 kişilik Ermeni milletine verilen haklar, 16 milyon kişilik Türk halkı tarafından kabul edilmemiştir. Neleri feda edeceğimizi dikkate almaksızın bağımsızlığımızı savunacağız. Vatansever Komite*.[1068]

15 Ekim 1919. Türkiya, Dersaadet, ABD radyo yayınından iktibas: *Türkiye'deki Ulusalcı Fırka: Mustafa Kemal dedi ki:* [..] *Amerika bize yardım etmeye ehil yegâne memlekettir, buna eminiz*.[1069]

Amerikalılar, İstanbul'da müttefikleri ile gizli bir rekabet içirisindeydiler. İstanbul'da yayın yapan Amerikan donanma radyosu, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas

1064 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 180-181.
1065 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 94.
1066 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 96.
1067 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 138.
1068 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 265. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir. Gazete, ARMHC-HT-KHM'yi "Konya hükümeti" tavsif etmiştir.
1069 İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Amiral John de Robeck'ten Hariciye Nâzırı Lord Curzon'a 549 sayılı muhtıra, ek 3: Aktaran: E. L. Woodward & Rohan Butler. (1952). (Eds.). *Documents on British Foreign Policy (1919-1939)* (First Series, Volume IV, page 826). Great Britain, London: Her Majesty's Stationary Office.

Kongresi'nden sonra verdiği uzun bir beyanatını yayınladı. Mustafa Kemal Paşa beyanatında; Enver Paşa ile hareket etmediklerinin altını çizerek Enver Paşa'nın Bolşeviklerle birlikte hareket ettiğini ve kendilerinin Bolşeviklerle işbirliği halinde olmadıklarını izah etmeye çalışmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerle ilişkiler konusunu bu şekilde kapattıktan sonra yabancı yardımının gerekli olduğunu kısmen kabul ettiklerini, amaçlarının Türkiye'yi müreffeh bir ülke haline getirmek olduğunu, bu kadar tecrübeden sonra "Amerika'nın Türkiye'ye yardım edebilecek tek ülke" olduğuna emin olduklarını beyan etmişti. Bütün bunlardan sonra İngiliz politikalarını tenkit eden Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin paralarını Türkiye'yi yok etmek" için harcadıklarını, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ni de bu amaçla kullandıklarını etraflı bir şekilde açıklamıştı. Rauf Bey'in "Amerika bizim tek umudumuz" şeklindeki sözleri de yayının sonunda yer almıştı.[1070]

Chicago Daily News gazetesi yazıyor: *Türkiye'nin Yeni Liderleri, Manda İçin Yalvarıyorlar. US Görevlilerine, Bütün Milletin, Amerikalıların Kanatları Altında Olmaları Gerektiğini Söylüyorlar*.[1071]

Chicago Daily News, Louis Edgar Browne'nin makalesini neşretti: *…Başkan Wilson'un Prensipleri, Osmanlı İmparatorluğu'nu etkisi altına alıncaya kadar, çok az Türk, Birleşik Devletler hakkında, bazı şeyler duymuştu. Bu Prensipler ise, Türkçe, Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice ve Rusça tekrar ve tekrar basıldı ve de Mütareke henüz ortada yokken, İmparatorluğun her yerine dağıtıldı… Türkler, Osmanlı topraklarında kendi Müslüman çoğunluklarından eminler. Mütareke'de önlerine sürülen Prensipler'e göre, antlaşmayı imzalayan Türkler, Türk milletinin sahip olduğu topraklarla birlikte sağsalim kalacaklarını düşünmekteler.* [..] *ABD, zaferi kazanan Müttefiklerin, büyük miktarlar tutan savaş harcamalarını karşılayabilmek için, Türkiye'nin parçalanmasına mani olmalı*.[1072] *Türklerle, Müttefik devletler arasındaki düşmanlığı sona erdiren anlaşma Rauf Bey ve İngiliz Amirali Calthorpe arasında imzalandığında, barışın Wilson'un 14 prensibine göre olacağına dair Türklere söz verildi. Birleşik Devletler savaşa girdi ve savaş kazanıldı. Şimdi Birleşik Devletler karar veren faktör durumunda, bu güçle, dost olsun düşman olsun çarpışan milletlere, bu Prensipleri kabul ettirme sorumluluğu Birleşik Devletler'e düşer. …Türkler, Mütareke imzalandığında, barışın, Başkan Wilson'un 14 maddeden oluşan Prensipleri'ne göre yapılacağına dair kesin söz almışlardı. Türklerin, self-determinasyon -kendi kendini tanımlama- ilkesi göz önüne alındığında, her şehirde Müslümanların hâkim olduğunu bildiklerinden, geleceklerine dair endişeleri daha az.*[1073]

Ayrıca Browne, Türklerin Barış Konferansı'nda başarı gösteremeyen Amerikalılara hâlâ güvendiklerini şöyle belirtiyor: "Türkler, Amerikalıların Barış Konferansı'nda pek fazla başarı sağlayamadıklarını düşünüyorlar, fakat bu durum, Türkiye'deki prestijimizi sarsmadı. Avrupa saldırganlığını ve entrikalarını bilen Türkler, Amerika'nın zorluklarını anlıyorlar.[1074] Her beklentisi olan millet gibi, "Anadolu'daki her Müslüman da Başkan Wilson'un ve Birleşik Devletler'in, bu idealist çabaları ile dünyaya adaleti getireceklerine" inanıyorlar, öyle ki T.W. Wilson'un 14 prensibinin "bölünmeye karşı en büyük teminat" olduğu düşünülüyor.[1075]

Osmanlı nüfus sayımları ve büyük güçler tarafından elde edilen nüfus sayımları Gelibolu Yarımadası hariç, her Türk merkezinin ezici bir Müslüman çoğunluğa sahip olduğunu gösteriyor. Ermeni ve Rum nüfus iddiaları farklı sonuçlar verse de, savaştan yıllar önce hem Rusların hem de Fransızların yaptığı araştırmalara göre, şu anda Ermenilerin kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri altı Doğu vilayeti de dahil, yer yer Müslüman olmayan çoğunluk varsa da merkezlere bütünü ile her zaman Müslümanlar hâkim.[1076]

1070 Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi,* 2014, s. 38.

1071 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 260.

1072 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 33. "Yine L.E. Browne'a göre, Yakındoğu insanı, Birleşik Devletler'i çok az tanısa bile "hepsi de Amerikan idealizmine" göz dikmişlerdi."

1073 Chicago Daily News, 15 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 34-35.

1074 Chicago Daily News, 15 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 26, dipnot 15.

1075 Chicago Daily News, 15 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 34.

1076 Chicago Daily News, 15 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 36.

L.E. Browne'a göre, Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'ye giden her Amerikalı büyük saygı görmüş ve alkışlanmıştı, çünkü onlar, "büyük Peygamber Muhammed'in prensipleri ile bağdaşan, adalet ve hak prensiplerini ortaya koyan, Büyük Başkan Wilson'un adamları" idi. Bu haberin devamında ise, Türklerin, parçalanmamak için, Wilson'un Prensipleri'ne güvendikleri ifade ediliyordu:

> Türkler, Bay Wilson tarafından ileri sürülen 14 prensibe aşağı yukarı aşinadır. Wilson Prensipleri sıkça, bazılarının bencilce duyguları için bozulsa da Türkiye'deki her Müslüman, Başkan Wilson'un ve Birleşik Devletler'in idealist çabaları ile dünyaya barışı ve adaleti getireceklerine güveniyorlar. Türkler, Başkan Wilson'un 14 prensibini, bölünme ihtimaline karşı, en büyük engel görüyorlar. Müttefiklerin, Türk İmparatorluğu'nu ebediyen yok etme ve onu çeşitli mandater güçler arasında parselleme tehdidine karşı Türkler, Wilson Prensipleri'ni teminat olarak görüyorlar. Türkler, bu Prensipler'in uygulanmasını sağlayarak ülkelerini bölünmekten kurtarmayı umut ediyorlar.[1077]

Browne'nin, "Chicago Daily News" gazetesinin 15 Ekim 1919 tarihli nüshasında bildirdiğine göre, *Mustafa Kemal ve arkadaşları 18 Eylül gecesi, Harbord geldiğinde ona ne söyleyeceklerini tartışırlarken Browne'ı da davet etmişlerdir.* Browne: *"Öyle anlaşılıyor ki, tüm Kongre Amerikan Mandasını sağlama bağlamak için o kadar sabırsızdı ki, Amerikan kamuoyu, Amerikan Hükümeti, Barış Konferansı'na gönderilen delegeler ve General Harbord Komisyonu önünde manda şansını tehlikeye atacak bir şey söyleme veya herhangi bir faaliyete karşı her önlem düşünülmüştü"*.[1078]

L.E. Browne, 15 Ekim 1919'da "Chicago Daily News"a gönderdiği makalede "…Türkiye'nin şimdiki yöneticileri durumunda olan Türk Milli Kongresi'nin Başkanı Mustafa Kemal ve Başkan Yardımcısı Rauf Bey -ki onlar Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin çökmesinden bu yana yöneticidirler- ABD temsilcisi General Harbord'a, Türkiye'nin Batılı milletlerin gerisinde kaldığını ve tarafsız bir milletten ekonomik ve politik yardım almaksızın bu işin üstesinden gelemeyeceğini ve bir bütün olarak Osmanlı toprakları için Amerikan mandasını istediklerini" yazıyor.[1079]

"Chicago Daily News", Paris çıkışlı 15 Ekim 1919 tarihli bir haberinde şöyle diyordu: "Harbord Komisyonu hızlı fakat geniş İmparatorluk turunu henüz tamamladı. Otomobillerle Anadolu hudutlarını, Erzurum yakınlarındaki huduttan, Rus Ermenistanı'nı, Tiflis ve Batum'u dolaşarak İstanbul'a döndüler. Bu gezi çok hızlı oldu, çünkü Senato'nun, manda sorununu ele almadan önce, Heyetin raporunu Washington'a ulaştırması gerekiyordu. Heyet, sadece Diyarbakır'da 5 saat, Harput'ta 4 saat ve Sivas'ta bir gün kaldı. Politik açıdan, Sivas'taki bir günlük kalış bütün gezinin en önemli yanı."[1080]

Browne'nin 15 Ekim 1919 tarihli raporuna nazaran, *Türkiye'deki Amerikalı yetkililerin, onu Sivas'a göndermelerindeki amaç, Sivas'ta yapılacak Kongre'deki haberleri olduğu gibi almak ve bu hareketin genişliği ve gücü hakkındaki bilgileri birinci elden elde etmek*tir.[1081]

Miralay Henry Beeuwkes, Tuğgeneral Frank R. McCoy'a "Türk İmparatorluğu İçin Bir Mandanın Amerika Tarafınca Kabulü Üzerine Artılar ve Eksiler" başlıklı rapor gönderdi:

> A. BİR MANDATERLİK ASLÎDİR, çünkü:
>
> 1. Türkiye, yüzyıllarca süren kötü yönetimiyle kendi ırkını ve nüfusunu oluşturan diğer tüm ırkları yönetme yeteneğinden yoksun olduğunu göstermiştir. Türkler girişimcilikten yoksundur, yapıcı değillerdir ve Ermenilerin, Yunanların ve diğerlerinin inşa ettikleri her şeyi yok ederler. Türk kötü yönetimi altında herhangi bir ırkın gelişmesi imkansızdır. Türk kötü yönetimi altındaki tüm bölge az çok ıssızlaşmış, doğal kaynaklar

1077 Chicago Daily News, 15 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 36-37.
1078 Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 69.
1079 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 245.
1080 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 275.
1081 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 85.

geliştirilmemiş ve ormansızlaşma neredeyse evrensel olmuştur. Halk, modern olanaklardan yoksun, en ilkel şekilde barakalarda yaşamaktadır. Temizlik neredeyse bilinmemektedir, hastalık ve pislik her yerdedir ve açlık hâlâ büyüktür. Nüfusu oluşturan çeşitli ırklar birbirlerinden karşılıklı olarak hoşlanmaz ve korkarlar -Ermeniler herkes tarafından sevilmiyor gibi görünüyor- onların çalışkanlığı, tutumluluğu ve verimliliği, bunun sonucunda ortaya çıkan zenginlik birikimi, Türklerin açgözlülüğünü cezbeder ve her türlü bahaneyle halkın sürgün edilmesine ve katliamlarına yol açar; malları, evleri vb. işgal edilir, ihlal edilir ve yağmalanır.

2. Genç Cumhuriyetler hükümetler kurmuşlardır, ancak henüz yönetme konusunda özel bir yetenek göstermemişlerdir. Neredeyse iflas etmişlerdir ve paraları pratikte değersizdir. Sınırlar konusunda sürekli sürtüşme vardır ve bu da az çok sürekli savaşa yol açmaktadır. Bu durum, yıkımın ve mülteci sayısının artmasına, beraberinde acı ve açlığa neden olmuştur. Bu koşullar altında cumhuriyet gelişemez, muhtemelen var olamaz. Bu koşulların çözümü, verimliliğe, halka kendilerini düzgün bir şekilde yönetmeyi öğretme yeteneğine ve bölgeyi geliştirmek için kaynaklara sahip bir güç tarafından verilecek bir yetkidir.[1082]

Açıklamalı [ÖA9]: Devamı var, tamamen iktibas et.

15/16 Ekim 1919. *Browne, "Chicago Daily News" gazetesinde 15 ve 16 Ekim 1919 tarihli nüshalarındaki yazılarında, Mustafa Kemal'in kendisine Harbord'a söylemeyi düşündüğü şeyleri ifade ettiğini belirterek, Mustafa Kemal'in şunları söylediğini yazmıştır*:

Biz Amerika'nın Türkiye'ye yardım etmesini istiyoruz... Biz, Birleşik Devletlerin, Türkler için baştan sona yeni bir eğitim sistemi tesis etmesini istiyoruz. Dini eğitimden ayrılmış okullar, altı ve onaltı yaş arasındaki bütün kız ve erkek çocukları için zorunlu eğitim istiyoruz. 5.000 seçilmiş kız ve erkek çocuğunu Amerikan okulları ve üniversitelerinde eğitim için göndermek istiyoruz... Sultan'ın manevi bir başkan olarak tanınacağı demokratik yapıda yeni bir hükümet sistemi arzuluyoruz, ancak bu reformları yapabilmek için dış yardıma ihtiyacımız var ve hiçbir şekilde, Birleşik Devletleri'nden başka bir milletin yardımına rıza gösteremeyiz ve Birleşik Devletlerin yardımımıza geleceğini ümit ediyoruz. Demiryollarımızı inşa etmek ve endüstrimizi kurmak için Amerikan kapitali istiyoruz ve bu yatırımcıyı tatmin edecek. Bu özel yatırımların kazançlı olacağını garanti edebiliriz. Birleşik Devletlerin vereceği resmî yardıma gerekirse iki misli para ödeyebiliriz. Türkiye'ye, Amerikan yardımı, nihai olarak, Birleşik Devletlere bir tek dolara mal olmayacak, aksine bu yardım vasıtası ile yatırılan milyonlarca kapital, işletmeler ve endüstriyel gelişmenin muazzam gelirleri sayesinde kâra dönüşecektir...

Türkiye ve Müslüman halk; Batıdaki gelişmiş kardeş milletlere ayak uyduracak ise, iyi bir eğitim ve iyi bir hükümete sahip olmak zorundadır. Eğitim, okullar anlamına gelmektedir. Türk köylülerinin çok azı okuyabilir ve yazabilir, fakat bu köylüler gelişmek için heveslidir ve çocuklarının da Müslüman ahlak ve eğitimine ilişkin bir terbiyenin avantajlarına sahip olmasını isterler. Türkiye'de bugün entellektüel ve maddi gelişme için heves, şimdiye kadar olanın en yüksek noktasındadır. Biz, Hükümetimizin çok eski usulde olduğunun idraki içindeyiz; sistemimizin vergi toplamada etkisiz olduğunun idraki içindeyiz; bulunduğumuz yerle gurur duyabileceğimiz bir Batı Dünyası ilkelerini, ülkemize yerleştirme isteğindeyiz. Türkiye; demiryollarına, araba yollarına ve mineral kaynaklarının gelişmesine, elle harman dövmek yerine motorla harman döven makinelerin kullanımına ihtiyaç duymaktadır. Türkiye fakir bir ülkedir, ancak çalışmak için istekli ve buna alışkın muazzam bir toplum ile geniş ekilebilir dönümlere sahiptir. Bir dış yardım almadan, Türkiye ekonomik olarak geliştirilemez ve bu zavallı ülke pulluk demirlerinden lokomotife kadar her şeye ihtiyaç duymaktadır...

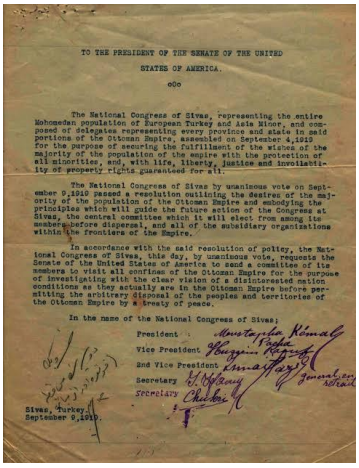
Modern okullar istediğimiz kadar, Müttefiklerin bugün bile kendi planlarının daha sağlam olması için kan dökmeye ve karışıklığa sebeb olacak farklı ırklar ve inançlar üzerinde oyunlar oynayarak, Hıristiyanı Hıristiyana karşı, Hıristiyanı Müslümana karşı ve Müslümanı Müslümana karşı kışkırttığının kanıtlarına sahip olduğumuzdan dolayı, bu tehdit ve entrikalardan korunmak istiyoruz.[1083]

1082 *National Archives*, Microcopy 820, Roll 232, p. 100-106, Retrieved from: catalog.archives.gov. Deniz Bilgen (2004, s. 268-272), söz konusu raporu kısmen iktibas etmekle beraber nedense raporun tarihini belirtmemiştir. ABD Millî Arşivi veritabanını kontrol ve raporun tarihini tesbit ettik.

1083 Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 69-70. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

16 Ekim 1919. Tümgeneral James G. Harbord, Washington'a rapor gönderdi. *Ermeniler* [Anadolu'nun] *hiç bir yer*[in]*de çoğunlukta* değildir.[1084] Harbord, *Başkan Wilson'un 14 Prensibinin, gezdiği bölgelerde geniş ölçüde benimsendiğini ve "Şammar'dan Basra'ya kadar uzanan bölgelerde yaşayan çöl Araplarının", Mavera-i Kafkas'daki hükûmetlerin, Dağıstan'daki "dağcıların", Sıvas ve Erzurum'daki Türk ulusal akımının "ağırbaşlı ve muktedir" önderlerinin ve kurul üyelerini Ermeni sanarak üzerlerine ateş açan "göçebe Kürtlerin", Harbord kurulunun dikkatini self-determinasyon (kendi kaderini tayin) prensibine çektiklerini kaydediyor*.[1085]

> 16 Ekim 1919'de General Harbord'un konu ile ilgili "Yakın Doğu'da Hakikatler" başlıklı raporu yayınlandı. Raporun hazırlanmasında görev alanların tümünün ortak fikri, eğer manda kabul edilirse Amerika'nın en az bir nesil bu yükü taşıyacağı yönündeydi. Heyet, gezisi süresince köylerdeki yoksulluk ve işlenemeyen tarım alanlarına şahit oldu. Savaşa katılan Türk köylülerinden geri dönenlerin %20'yi dahi geçmediğini tespit etti. Raporda, savaş öncesinde motorlu araçların rahatlıkla geçebileceği yollardan şu anda deve kervanları, eşek ve öküz arabaları ile ulaşımın sağlanabildiğini, Anadolu'nun mandasını üstlenecek devletin "neredeyse dünyanın en ilkel durumuyla" karşı karşıya kalacağına dikkat çekiliyordu. Anadolu'daki fakirlik ve eğitim alanındaki eksiklik maddi olarak ciddi bir yük getireceği gibi, siyasette de Amerika'yı İngiltere ve Rusya ile karşı karşıya bırakacaktı.[1086]

TO THE PRESIDENT OF THE SENATE OF THE UNITED STATES OF AMERICA.

The National Congress of Sivas, representing the entire Mohomedan population of European Turkey and Asia Minor, and composed of delegates representing every province and state in said portions of the Ottoman Empire, assembled on September 4,1919 for the purpose of securing the fulfillment of the wishes of the majority of the population of the empire with the protection of all minorities, and, with life, liberty, justice and inviolability of property rights guaranteed for all.

The National Congress of Sivas by unanimous vote on September 9,1919 passed a resolution outlining the desires of the majority of the population of the Ottoman Empire and embodying the principles which will guide the future action of the Congress at Sivas, the central committee which it will elect from among its members before dispersal, and all of the subsidiary organizations within the frontiers of the Empire.

In accordance with the said resolution of policy, the National Congress of Sivas, this day, by unanimous vote, requests the Senate of the United States of America to send a committee of its members to visit all confines of the Ottoman Empire for the purpose of investigating with the clear vision of a disinterested nation conditions as they actually are in the Ottoman Empire before permitting the arbitrary disposal of the peoples and territories of the Ottoman Empire by a treaty of peace.

In the name of the National Congress of Sivas;

President Mustapha Kémal Pasha

Vice President Hussein Rejeb

2nd Vice President Emad Hadji

Secretary H. Hilmy Chukur

Sivas, Turkey, September 9,1919.

Fotoğraf. Sivas Kongresi rüesasından ABD Senatosu Reisine ıslak imzalı mektub sureti.

Tümgeneral James G. Harbord'un raporundan: [..] *Mustafa Kemal'e göre, ulusalcıların amacı, İmparatorluğun, çıkar düşkünü olmayan tek bir devletin, tercihen Amerika'nın güdümü altında toprak bütünlüğünü korumaktır...* [..][1087]

Chicago Daily News gazetesi, Sivas Kongresi Başkanının ABD Senatosu Başkanına gönderdiği davet mektubunu neşretti: *Himaye İçin Birleşik Devletler'e Türkiye'nin Başvuru Metni*.[1088]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin haberini neşretti: *Kemal Paşa, yeni Türkiye'nin amaçlarını açıklıyor, diyor ki: Millet, Birleşik Devletler demokrasisini, eğitim sistemini ve reformlarını yaşamına geçirmek istiyor*.[1089]

Chicago Daily News, L. E. Browne'nin Mustafa Kemal mülakatını "Birleşik Devletler İsteniyor, Başka Birisi Değil"* başlığıyla neşretti:

> Farzedin ki, Birleşik Devletler mandayı kabul etmedi. Ne olacak? diye sordum. Cevaben şöyle dedi: Türkiye, bütün diğer mandalara karşıdır, eğer İngiltere Türk mandasını alır ise bayrağını dikecek ve asla indirmeyecek ve Türkiye bir sömürge olacaktır. Fransa'ya da güvenmiyoruz; o da materyalist ve oldukça bencil. İtalya kapasitesiz. Bahsettiğim bu üç millet Türkiye'nin iyi olmasını arzu etmez. Bunlar, İmparatorluğu (Osmanlı)

1084 FO/5108/E 4203; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 24.
1085 FO/5108/E 4203; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 4-5.
1086 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 57.
1087 Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 95.
1088 Chicago Daily News, 16 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 192.
1089 Chicago Daily News, 16 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 193. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

* Bilgen (2004, s. 246)'da ise, alakadar makalenin şu alt başlıkta ber vech-i âtî olduğunu yazmıştır: "Birleşik Devletler'in, Türk Mandasını Alması İsteniyor".

kolonileştirerek, savaş borçlarını ödeyecekleri, sömürecekleri bereketli topraklar olarak görüyorlar, oysa her Türk, Birleşik Devletler ve Küba'dan haberdardır. Biz Filipinler'ki davranışlarınızı ve oradaki Müslümanlar için neler yaptığınızı biliyoruz. Ümidimiz odur ki, oradalardaki mandacılığınız uzun yıllar devam eder. Şimdi, Türkiye'de köyler de dahil tekrarlanan bir hikâye var: Savaşın başlarında Türk Hükümeti, Birleşik Devletler'den bir nota aldı. Bu notada Müslümanların ruhani yaşamlarını yönlendirmek için, Sultan tarafından Filipinler'e İslam âlimleri gönderilmesi isteniyordu. İşte, bu İslam âlimleri, Filipinler'deki Amerikan yönetimini öven mektuplar gönderdiler. Birçok İrlanda, az da olsa Küba var, fakat İngiltere tarihinde bana bir Küba gösterebilir misiniz? Oysa birçok İrlanda var, dedi Kemal Paşa ve ben, "Sivas Kongresi, kayıtsız şartsız manda isteyen kararı geçirecek mi?" diye sordum. Kemal şöyle cevapladı: Teklif edildiğinde, Birleşik Devletler'in mandayı kabul edeceğine dair bize güvence verebilirsen, evet. Crane Komisyonu'na bir manda istediğimizi söyledik. Sana söylüyoruz ve Genaral J.G. Harbord'a aynı şeyi söyleyeceğim.

Birleşik Devletler'in bir mandayı kabul etmeyeceğini söylediğimde, Kemal Paşa: Türkiye'nin dış yardıma ihtiyacı olduğunun resmen itiraf edilmesi ile İngiltere'nin ve Fransa'nın avucuna düşürerek, Halifeliğin prestijinin tahrip edilmesi riskini, Kongre'nin cesaret edemeyeceğini açıkladı.[1090]

Mühim bir not: Yukarıdaki gazete makalesinin, bir başka ikincil kaynakta yer yer tahrif edilmek suretiyle alıntılanmış olduğunu tesbit ettik. "Manda" kelimesinin yerine "yardım" kelimesi kullanılmış ve *Halifeliğin prestijinin tahrip edilmesi* ifadesi tayyedilmiştir:

Farzedin ki, Birleşik Devletler yardımı kabul etmedi- Ne olacak? diye sordum. Cevaben şöyle dedi: -Türkiye, bütün mandalara karşıdır. Eğer, İngiltere Türk mandasını alırsa bayrağını dikecek ve asla indirmeyecek. Türkiye köle bir memleket olacak. Fransa'ya da güvenmiyoruz; o da materyalist ve oldukça bencil, İtalya kapasitesiz. Bahsettiğim bu üç millet Türkiye'nin iyi olmasını arzu etmez. Bunlar, Osmanlı imparatorluğunu kolonileştirerek savaş borçlarını çıkaracakları bereketli ve sömürülecek topraklar olarak görüyorlar, oysa her Türk, Birleşik Devletler ve Küba'dan haberdardır. Biz Filipinler'deki davranışlarınızı ve oradaki Müslümanlar için neler yaptığınızı biliyoruz. Ümidimiz odur ki, oralardaki çabalarınız uzun yıllar devam eder. Şimdilerde Türkiye'de köylerde dahi tekrarlanan bir hikâye var: Savaşın başlarında Türk Hükümeti, Birleşik Devletlerden bir nota aldı. Bu notada Müslümanların ruhanî yaşamlarını yönlendirmek için, Sultan tarafından Filipinler'e, İslâm alimleri gönderilmesi isteniyordu, işte bu İslâm alimleri, Filipinler'den Amerikan yönetimini öven mektuplar gönderdiler. Birçok İrlandalı, birçok Kübalı var, fakat İngiltere tarihinde bana bir Küba gösterebilir misiniz, oysa birçok İrlanda var, diye Kemal Paşa devam etti.

-Sivas Kongresi, kayıtsız şartsız bir yardım isteyen kararı geçirecek mi? diye sordum. Kemal şöyle cevapladı: -Teklif edildiğinde, Birleşik Devletlerin yardımı kabul edeceğine dair bize güvence verebilirsen, Evet. Crane Komisyonu'na yardım istediğimizi söyledik, sana söylüyoruz ve Genaral Harbord'a aynı şeyi söyleyeceğim.

Birleşik Devletlerin belki de bir yardımı kabul etmeyeceğini söylediğimde, Kemal Paşa; Türkiye'nin dış yardıma ihtiyacı olduğunun resmen itiraf edilmesi ile İngiltere'nin ve Fransa'nın kucağına düşme riskini, Kongre'nin göze alamayacağını belirtti.[1091]

Browne: *…Avrupa'dan öyle görünüyor ki, Birleşik Devletler, manda ile yakından ilgilenmemektedir, ancak gerçek şudur ki, Yakındoğu'daki 10 milyon Müslüman, tek güvenilir güç olarak kabul ettikleri Birleşik Devletler'i seçti. Müslüman dünyasının her yerindeki Amerikan prestijinin parıldayarak gelişmesi, Muhammed'in* [aleyhi's-selam (ÖFA notu)] *yolunu izleyen sayısız milyonların da Amerika'ya*

[1090] Chicago Daily News, 16 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 191-192. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[1091] Deniz Bilgen, *Milli Mücadele Aşamasında Amerikalı Gazeteci L.E. Browne'nın Türkiye'deki İzlenimleri -Sivas Kongresi'ne Katılması-, Sivas Kongresi 1. Uluslar Arası Sempozyumu 2-4 Eylül 2002*, 2002, s. 383-384; Aktaran: Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 68-69. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir. Güven'in aktardığı ifadeler, meğer (Bilgen, 2004, s. 232-233)'de de aynen bulunuyor. Bilgen'in (2004) söz konusu makaleyi kitabına iki defa (s. 191-192, 232-233) fakat iki mühim değişiklikle iktibas etmiş olması, tuhaftır.

karşı tutumlarını etkiliyor ve Birleşik Devletler'den Türk mandasını alması isteniyor.[1092] *…Birleşik devletler (Türkiye'de) mandayı almazsa bile kazanan olacak, çünkü Birleşik Devletler'in dünya görüşü (misyonu) suya düşen taşın yaptığı dalgalar gibi, İslam dünyasına yayılacak ve ister mandayı (Türkiye'de alalım, ister almayalım, Birleşik Devletler kazanan olacak*.[1093]

The Buffalo Times gazetesinin haberinde *yüzlerce Hristiyan kızın tutsak olarak Türklerin elinde tutulduğu öne sürülürken Ermeni ailelerin Amerikan Kızıl Haç'ından yardım istediği belirtiliyor*.[1094]

ABD'nin New York şehrinde münteşir *The Sun* gazetesi, Genç Türk'ün Dönüşü" sernameli haber neşretdi. Buna göre: *Türk ulusçuluğu bir hayli izini taşıdığı İttihatçılıktan yalnızca ismen ayrılmıştır. Zira Jön Türkler, bu sıfatla faaliyet gösteremeyeceklerini anlayınca ulusçu hareketi başlatmışlardır. Liderleri Enver, Talat ve Cemal firari olduğundan bu hareketin başına Mustafa Kemal Paşa geçmiştir. Küçük Asya'da topyekun bir kurtuluş seferberliğine girişen Mustafa Kemal, kısa sürede belirgin bir şekilde Türk oldukları ve geçmişte İttihatçıların Osmanlı Devleti'ni Türkleştirme çabalarına arka çıktıkları bilinen vilayetleri kendi tarafına çekmiştir. Velhasıl bugünkü ulusçuluk, 1908 Devrimi ulusçuluğunun neredeyse bütün özelliklerini yüklenmiştir*.[1095]

17 Ekim 1919. İttihadçı Miralay Galatalı Şevket, 15'inci Kolordu Kumandanı Mirliva Kazım Karabekir'e telgraf keşide eyledi: *Bristol, "Amerika mandayı alırsa, Türkiye, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan mandasını da beraber almak ister" dedi*.[1096]

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal, Şimal Cephesi Kumandanı Kazım'a telgraf keşide eyledi: *Amerikalılar ile en derin teması Halide Edip Hanım yapıyor*.[1097]

Louis Edgar Browne, *Western Union aracılığı ile News Chicago'ya* İzmir'den bildiriyor: *17. Gün. Paris Konferansı'nca atanan Müttefik Komisyonu, Yunanlıların İzmir'i işgali esnasında işlediği suçları araştırıyor. Komisyon, öncelikle olaylara şahit olan ve şu anda İstanbul'da oturanların sorgulanmasını yapıyor. Komisyon, Salı günü İzmir'e geçecek. Deliller, İzmir'in işgali esnasında, Türklerin gösterdiği direnme sonucunda, Yunanlıların birçok insanı yakarak, zulmederek Müslüman kesimi öldürdüklerini gösteriyor*.[1098]

Paris'de bulunan Browne, *17 Ekim 1919'da dostu C.J. Callahan'a yazdığı mektupta şöyle diyor: "Sevgili Cal., Konstantinopol'de Anadolu içlerinde, İran'da ve Rus Kafkasyası'ndaki yedi aydan sonra Paris'e henüz döndüm. Birkaç hafta burada olacağım. Daha sonra ya Moskova'ya ya da Birleşik Devletler'e döneceğimi ümit ediyorum…*[1099] *Yakındoğu'daki Amerikalıların hemen hemen hepsi, parçalanma olmadan Türkiye'nin bir Amerikan mandası olması taraftarı idi. Bu duygu, Amerikan ticaret ve sanayi çevrelerince de destekleniyor. Türkiye'nin mandası açısından Amerikan halkının ne düşündüğü*

1092 Chicago Daily News, 16 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 266-267.

1093 Chicago Daily News, 16 October 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 194-195.

1094 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 63-64.

1095 Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 70-71.

1096 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 96, dipnot 34.

1097 *ATASE*, D.1336/15, Kl.25, F.10/1; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 121, dipnot 20. Crane, Halide Edib'i "İmpatatorluğun arkasındaki büyük güç", "ünlü Türk yazarı" tavsif ediyor.

1098 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 101. "Ancak, bu haber, *Chicago Daily News*'ta yayımlanmamıştır."

1099 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 257, dipnot 2.

hakkında bir fikrin var ise, onun aleyhinde veya lehinde olabilir, bana telgrafla bildirmeni ve kendi fikrini de söylemeni istiyorum.[1100]

Browne, *New York'ta bulunan Herbert Corey'e* şahsî mektub gönderdi. *Doğu Anadolu'yu da kapsayacak "bir Ermenistan adına mandadan söz etmenin, protestoya sebep olacağı"*nı yazıyor. Şöyle devam ediyor: *…Şu anda en çok ilgilendiğimiz konu manda sorunudur. Türkiye'deki her Amerikalı, Birleşik Devletler'in, bir bütün olarak Osmanlı İmparatorluğu mandasını alması gerektiğini düşünmektedir, ancak Türklerin hepsi, Ermenilerden nefret ediyor ve mümkün olduğu kadar onlar ile çok az şey yapmak istiyorlar ve yine ancak hür Ermenistan adına Doğu Anadolu dahil mandadan herhangi bir şekilde söz etmek de yoğun protestoya sebep olacaktır, eğer on dakikan varsa, otur ve manda açısından Amerika'daki hissiyatın ne olduğuna ilişkin bana telgraf çek. Halk bunu istiyor mu? İstemiyor mu?*[1101] *Paris'e dönmekten oldukça memnun olan L.E. Browne, "istakozlar, dans, içki ve eğlenceyi" Yakındoğu'nun içinde bulunduğu felaket ile kıyaslayarak H. Corey'e, "…İnan ki, Türkiye'deki örtülü kadınlardan sonra -onlar örtülerini giymek zorundalar- Paris'in o muhteşem ışıkları bana, fena halde iyi geldi" diyor*.[1102]

The Arizone Republican gazetesi, Gregory Mason imzalı makale neşretdi: *Türk, yenildiğini düşünmüyor. İstanbul'daki asayişten sorumlu İngiliz güçlerinin yanı başında (…) Harp Madalyası taşıyan, dinç Türk askerleri dolaşıyor. Küçük çocuklar Türk ordusuna methiyeler düzüyorlar. (...) Hayır, Türk yenildiğini düşünmüyor. Mağlubiyetin bütün sorumluluğunu Almanlara ve Avusturyalılara yüklüyor. (…) Üstelik Müttefiklere karşı savaşmaktan mesul tutulmasına içerliyor. Almanlar tarafından oyuna getirildiğine ve mücrim yerine kabahatli bir çocuk muamelesi görmesi gerektiğine inanıyor. (…) İmparatorluğunun büyük ölçüde parçalandığını biliyor. (…) En azından Anadolu'yu ve İstanbul'u kurtarmayı umuyor. Elbette bundan sonra bağımsız olmak istiyor. Lakin birkaç yıllığına mandaya razı gelebilir gibi görünüyor. Çünkü bunun (…) ekonominin düzelmesi ve ticaretin gelişmesi için dışarıdan yardım alma anlamına geleceğini zannediyor*.[1103]

İngiliz yarı resmî *The Times* gazetesi yazıyor. *Sivas Kongresi'nden dönen Amerikalı gazeteci, Amerikan mandasının gerçekleştirilemeyeceğine ilişkin görüş* bildirmiştir. *Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin Türkiye'nin mahvını istediğini söyle*miştir.[1104]

18 Ekim 1919. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Amiral John de Robeck, Hariciye Nâzırı Vekili Lord Curzon'a 1939 numaralı telgraf gönderdi. *Amerikan İstihbaratına mensup teğmen R. Dunn", "İstanbul'da bir İngiliz subayıyla yaptığı konuşma*da *Türk milliyetçilerinin Türk kamuoyunu temsil ettiklerine ve aralarında ülkenin en zeki kimselerinin bulunduğuna* inandığını belirtmiştir.[1105]

Webb, Amerikan mandasını isteyenlerin tüccar, genç subay ya da misyonerlerden oluştuğunu, bunların da "para, güvenlik ve emperyalizm adına" Türkiye üzerinde Amerikan mandasını görmek istediklerini Londra'ya bildiriyor.[1106]

Great Falls Tribune gazetesinin Harbord Heyetiyle alakalı haberine göre, *Eylül ayında Sivas, Erzincan, Erzurum ve Kars bölgelerini gezen heyet Türkler tarafından saygı ve nezaketle karşılanmıştı. Fakat doğu*

1100 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 287, dipnot 100.
1101 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 281.
1102 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 314.
1103 Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 70.
1104 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 267.
1105 *Documents on British Foreign Policy*, First Series, vol. IV, p. 825; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 65.
1106 FO, 371/4239, 146649; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 35.

*sınırına doğru ilerledikçe Harbord, Ermenilerin kontrolü altındaki bölgeden kaçan Müslüman ailelerle karşılaşmış ve bu insanlar Ermenilerin geçmişten bu yana kendilerine kötü davrandığını ve uzun süredir katliama uğradıkları şikâyetinde bulunarak yardım istemişti. Bölgenin yıkım ve harabeye döndüğünü belirten haberde Türklerin yardım beklentisine dışarıdan bir cevap verilmemesi halinde ülkenin kendini toparlayamayacağı bilgisi de verilmekte*dir.[1107]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin haberini "İzmir Katliamında Yunanlıların Suçlu Olduğu Görünüyor. Amerikan Subayları, Yunan Piyadelerine ve Sivillerine Karşı Türk Direnişini Destekliyor. Süngülenen Türk Subayı. Müslümanlara Ait Hemen Hemen Bütün Dükkânlar Yağmalandı. Kafalar Parçalandı" uzunca başlığıyla neşretti:

> Yunanlıların İzmir'i işgali sırasında şehirdeki Yunan asker ve sivil Rumların, Müslüman halkı katletmesi olayını soruşturmak ile görevli İtilaf Devletleri Komisyonu bölgede uzun ve yorucu bir inceleme yaptıktan sonra, Barış Konferansı için bir rapor yazmak üzere İstanbul'a geri döndü. Komisyon Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'yı temsil eden dört delege ile yirmi sekreter ve tercümandan oluşmakta. Amerika'nın İstanbul'daki Yüksek Komiseri Amiral M.L. Bristol, bu soruşturmada Amerika'yı temsil etti. Komisyon, elde ettiği bilgilerin özelliğinden dolayı katı bir sessizlik politikası izliyor, çok iyi bilinen politik sebeplerden dolayı, işgal sırasında Türklere karşı, Yunanlıların adeta tiksindirici bir şekilde davrandıkları görmezlikten gelinerek, Türklerin de tamamen suçsuz olmadığı iddia ediliyor.
>
> İzmir'deki, Yunan katliamı hakkında ortada dolaşan söylentilerin (hikâyelerin) kapsamlı bir şekilde soruşturulmasına başlanmıştır. Soruşturma yaklaşık iki ay sürmüş ve bu sure içinde İzmir'de, Komisyon'un varlığı hiçbir gösteriye (protesto tarzında) sebep olmamıştır. Soruşturma sırasında Aydın, Menemen, Bergama, Nazilli, Denizli, Ayvalık'ı da ziyaret etmişlerdir. Böylece soruşturma sadece İzmir'deki olaylarla sınırlandırılmamıştır. Komisyon, söyleyecek sözü veya göstereceği delili olan Türk ve Rumlara karşı eşit mesafede kalmıştır. Türkler görüşmeye alındığında, hiçbir Rum'un odaya girmesine izin verilmemiş, Rumlarla görüşüldüğü zaman da Türklerin bu ifadeleri dinlemelerine izin verilmemiştir.
>
> Bu soruşturmaya ait rapor tamamlanmıştır ve özel kurye ile Paris'e gönderilmiştir. Hiç kimse, bu raporda Yunanlıların İzmir'i boşaltmaları gerektiği konusunda tavsiyeleri olmadığını söyleyemez, ancak şurası muhakkak ki, Yunanlılar askeri açıdan buradaki varlıklarını korumada büyük zorluk çekmekteler ve çekecekler. Buradaki katliamlardan ve tecavüzlerden, sorumsuzca hareket eden Rumlar kadar, işgalci Yunan ordusunun da sorumlu olduğu gerçeği göz ardı edilemez.
>
> Yunanlıların, İzmir'i işgali sırasında limanda birkaç Amerikan savaş gemisi vardı ve eğer Arizona'nın Kaptanı Dayton'un tavsiyeleri, İtilaf Devletleri görevlilerince dinlense idi, büyük bir ihtimalle bu katliam vukuu bulmayacaktı. Kaptan Dayton İzmir'i önce İtilaf Devletleri'nin almasını, daha sonra da Yunan askerlerine şehri teslim etmelerini teklif etmişti.[1108]

19 Ekim 1919. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Anadolu'da yeni bir hükümet kuran Mustafa Kemal Paşa, kendi ülkesinin batı medeniyetleri ile kıyaslanarak eleştirilmesi karşısında uluslararası basına verdiği demeçte, Türkiye'nin medeni uluslardan daha aşağı olmadığını söyledi*.[1109]

Chicago Daily News gazetesi, Scott Mowrer imzalı makale neşretti. Makale, esasen Louis Edgar Browne tarafından 16 Ekim günü kaleme alınmıştır: *Sivas Milli Kongresi'nden, Birleşik Devletler Senatosu'na Davet – Avrupa ve Küçük Asya Türkiyesi'nin Müslüman halkını temsil eden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli merkezlerinden gelen delegelerin oluşturduğu Sivas Milli Kongresi, İmparatorluk halkının isteklerini güvence altına almak, bütün azınlıklar da dahil, yaşam özgürlüklerini, mal-mülk haklarını korumak amacı ile 4 Eylül 1919'da toplandı. Sivas Milli Kongresi 9 Eylül 1919'da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki halkın çoğunun isteklerini içeren bir kararı kabul etti ve Kongre*

[1107] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 68.
[1108] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 104-106. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
[1109] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 133.

dağılmadan önce Milli Harekete önderlik edecek merkezi bir komiteyi seçti… Kongre, aldığı kararın politikasına bağlı olarak, bugün oybirliği ile Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'ndan tarafsız bir millet gözü ile araştırma yapmak için, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerini gezmeleri için Senato üyelerinden oluşan bir komitenin gelmesini istedi.[1110]

21 Ekim 1919. Paris Sulh Konferansı Amerikan delegasyonu üyesi Yüzbaşı William Yale, rapor kaleme aldı: *Araplar bu anlaşmayı* [Suriye ve Kilikya hakkındaki 15 Eylül 1919 tarihli Fransa-Britanya andlaşmasını] *kabul etmeyecektir. Fransızlar'la, Suriye'nin sahil kesimiyle iç ve denize yakın bölgeler arasındaki sınırları muğlak bölgede sürtüşmeler olacaktır. Şam, Humus, Hama ve Halep'te yaşayan Katolikler için ciddi bir katliam tehlikesi vardır. Uzman gözlemciler bu sürtüşmenin Mezopotamya'ya kadar yayılacağını düşünmektedir. Yaygın kapıya göre, Araplar bu kez Türk isyancılarla kader birliği etmek yoluna gidecek ve kısa süre içinde tüm Yakındoğu dünyası Müttefikler'le bir çatışmanın içine girecektir*.[1111]

22 Ekim 1919. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Amiral John de Robeck, Hariciye Nâzırı Vekili Curzon'a telgraf gönderdi. ABD'li istihbaratçı Edgar Louis Browne, *Mustafa Kemal'den Padişah'a getirdiği önemli mektupları* Meclis-i Âyandan Müşir Çerkes "Deli" Fuad ile Veliahd Abdülmecid'e *teslim* etmiştir. *ABD makamları onun Türkiye'yi terk etmesini istemişlerdir*.[1112]

Amerikan mandasının kabulü için teşebbüslerde bulunan İzmir Müdafaa-yı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti umumî katibi Cami (Baykurt); Anadolu seyahati sonrasında Kuva-yı Milliye lehine beyanat verdi.[1113]

23 Ekim 1919. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *General Harbord ve ekibinin yaptığı incelemeler sonucunda, ne Türkiye'nin ne de Ermenistan'ın mandasının kabulü tavsiye edilmedi. Amerika, Avrupalı güçleri, el koyma politikasının uygulanmamasına ikna ettikten sonra tamamen Avrupa siyasetinden uzak durmalı*dır.

The New York Times gazetesi yazıyor. Harbord Heyeti, *Ermeni mandasına karşı çıkıyor*. Gazete, "Harbord'un Meslektaşlarından Çoğu Amerika'nın İşinin Memleketlerinde Olduğunu Düşünüyorlar - Bazı Siviller Fikir Ayrılığına Düşmüşler" alt başlığı tahtında *Harbord Heyeti'nin uzun seyahatinden bahis ile henüz Başkan T.W. Wilson'a ve ABD Kongresi'ne getirilmemiş olan rapor üzerine yorum yapılıyor. Yakındoğu'da yedi haftalık bir araştırma yapan Harbord Heyeti üyelerinin çoğunun tavsiyesi; Birleşik Devletler'in, Ermenistan ve Türkiye adına bir mandayı reddetmesi gerektiği, çünkü Amerika'nın görevinin kendi coğrafi sahasında olduğu yolunda*dır, *ancak Heyetin bazı üyeleri mandanın, en azından Ermenistan adına mandanın, ABD'nin bir görevi olduğunu, çünkü öncelikle Avrupa'nın huzuru, sonra da bölgenin ihmalkârlıktan, fakirlikten ve ırki ön yargıdan kendini kurtaramayan yardıma muhtaç insanları için bir görev olduğunu ileri sürüyorlar. Çoğunluk, ABD'nin mandaterliği kabul etmesinin uygun*

1110 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 196.

1111 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 108.

1112 FO, 371/4238, 147579; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 606.

1113 "Milli hareket, evini, tarlasını, ailesini müdafaa için silaha sarılan ve memleketi fiilen müdafaa edenlerden müteşekkildir. Kuvayı Milliye'nin anarşi doğurduğu doğru değildir. Aydın dağlarında şekavet için gezen çetelerden bile eser kalmamıştır. Şimdi daha büyük bir şevkle seçimlere hazırlanıyoruz." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 186. Karesi ve Saruhan ve civarı Hareket-i Milliye Redd-i İlhak reisi Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey'in 15 Eylül'de Balıkesir'de bulunduğu sırada günlüğüne şu notu düşmüştür: "Câmi ve İsmail Subhi beylerin ne için geldikleri ve ne maksatla dolaştıkları anlaşılamıyor? Ben evvelce meb'us olmak isteyeceklerini zan etmiştim. Fakat Balıkesirde öğrendiğime nazaran bunların Amerikan mandası lehinde propaganda yapmak istedikleri anlaşılıyor. Fakat bilmem ki bunun için bir para aldılar mı? Biz, bilhassa Câmi beyi gayet namuskâr tanırız!" A. Afet İnan. (1967). (Haz.). *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)* içinde (s. 58). Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

olmayacağını ve eğer kabul edilirse de Amerika'nın, Yakındoğu'daki insanları eğitmek ve onların refahını yükseltmek için uzun dönemli bir çabanın içine girmesi gerekeceği vurgulanıyor. Gerçi, birileri en ideal çözümün görevi, buradaki milletlerin dışında birine vermek olduğunu söylüyor ve bunlara göre bu milletler, tarafsız bir dost ve medeni ölçülere göre kendilerini organize etmeye en uygun Amerika'yı görüyorlar, ama tartışmanın öte tarafında ise eğer Amerika, sadece Ermenistan adına mandaterlik kabul etmek zorunda kalacak olursa, Birleşik Devletler Avrupa meselelerine dahil olacaktır. Ne var ki, bölgede Ermeni nüfusu az olduğu gibi, arazileri de yeterince büyük değildir. Evet, Yakındoğu'da Amerikan demokrasisine ihtiyaç vardır, ancak Osmanlı meselesi Avrupa'ya, Pasifik meselesi ise Birleşik Devletler'e ait olmalıdır. Şöyle bir soru yöneltiliyor: "Ermenistan'ın bizim çıkarlarımızdaki yeri ne olacak?" Kuşkusuz şu anda Pasifik ve Çin'deki çıkarlarımız, Anadolu'daki ve Ermenistan'daki çıkarlarımızdan dikkate değer ölçüde önemlidir cevabı veriliyor.[1114]

24 Ekim 1919. Paris'deki Louis Edgar Browne, ABD'nin Türkiye mandaterliğini üstlenmesi meselesi hakkında İstanbul'daki Tuğamiral Bristol'a mektub gönderdi: *…Arzu edilen sonuçlara ulaşmak için insanüstü gayret sarf etmek bir görev olmalı*.[1115] Browne: *Paris Barış Konferansı'nda görevli General White ve General Bliss de onaylıyor. Türkler güçlerini artırarak yunanlıları bir gün denize dökeceklerine olan samimi ümitlerini her defasında ifade ediyorlar*.[1116] Browne: *Amerikan gazetelerinde okuduklarımız ve son günlerde Amerika'ya dönenlerden duyduklarımız doğru ise, Birleşik Devletler'in politik dünyasında, herhangi bir mandayı kabul etme ihtimali hemen hemen hiç yok. Bir kez daha söyleyeyim ki, manda için savaş verenler kaybetmiş gibi görünüyor. Burada bulunan delille, manda meselesi ile ilgilenenlerin savaş vermelerine rağmen, Amerika'nın mandayı alamayacağını gösteriyor*.[1117] *Yakındoğu'da mandater olması düşünülen, ABD için, birinci olarak Kafkaslar'daki halkların durumunun ne olduğu, ikinci olarak Bolşevizmin Kafkaslar'daki etkilerini anlamak, üçüncü olarak Yakındoğu'da alınacak bir mandaterlikte ABD'nin ne kâr sağlayacağını araştırmak önemli*dir. *Kafkas petrollerinin kaderi, Birleşik Devletleri de oldukça yakından ilgilendiriyor*.[1118] Mektubda belirtildiğine göre *başta Amerika'nın Kafkaslar'daki sorumlusu F. Polk olmak üzere, bazı Amerikalı yetkililer, görünüşte gazeteci olan L.E. Browne'ın tekrar bölgeye gitmesini istemediklerinden, onun yerine Binbaşı Steever'ı göndermeye çalışıyorlar. Steever "bir irtibat görevlisi" olacaktır yani bu şahıs, M.L. Bristol ile L.E. Browne'ı da ilgilendiren bir irtibatın bölgedeki elemanı olacaktır*.[1119]

"The New York Times", 24 Ekim 1919 tarihli ve İstanbul 16 Ekim Associated Press çıkışlı haberinde Harbord Heyeti'nden bahisle, bölgedeki çetelerin, tahribat yaptıkları ve Harbord Heyeti'ni düşman oldukları zannedilerek tuttuklarını, ancak Amerikalı olduklarından emin olunca serbest bıraktıklarını ve Heyetin Amerikalı olarak gezdikleri bölgelerde herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmadıkları haberi veriliyor.[1120]

> *The New York Times*'taki 24 Ekim tarihli haberde, Harbord Heyeti'nin Yakındoğu'ya gönderilme amacının, ABD'nin Ermenistan'da üstleneceği görevi gözlemlemek olduğu vurgulanıyordu, ancak İstanbul'a dönen Heyetin, Türklere "Ermenistan'daki hiçbir şeye ilgi duymuyoruz." dedikleri yazılmıştı, çünkü Türkler

[1114] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 279.
[1115] *Hoover Institution Archives* (HIA), Browne's Papers (BP), Bn:I, FID:6, 24 October 1919, Letter from Browne to Bristol; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 92-93.
[1116] HIA, BP, Bn:I, FID:6, 24 October 1919, Letter from Browne to Bristol; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 108.
[1117] HIA, BP, Bn:I, FID:6, 24 October 1919, Letter from Browne to Bristol; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 266.
[1118] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 294.
[1119] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 315.
[1120] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 274, dipnot 61.

aleyhindeki gelişmelere ve her şeye rağmen ABD'nin, Ermenistan mandaterliğini kabul edip etmemesinin "hâlâ Türklerin elinde olduğunu bilerek değerlendirmek" gerekecekti.[1121]

The New York Times yazıyor. *Amerika, Türkiye'nin tümü için mandayı almadığı takdirde, Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın dahil olduğu plan doğrultusunda, Türkiye parçalanacaktı*r.[1122]

24 Ekim'de yayımlanan "Chicago Tribune"de de Harbord ve beraberindekilerin İstanbul'dan Paris'e geldikleri belirtiliyor ve şöyle deniliyordu: "…Heyet Başkanı Tümgeneral James G. Harbord, bugün Amerikan Delegasyonu Başkanı Frank L. Polk ile kısa bir görüşme yapmış, Ermenilerin durumu üzerinde konuşmuştur. General Harbord ve Heyet üyeleri üç dört gün içinde, Amerikan Delegasyonu'na sunulacak olan resmi raporun hazırlanmasıyla meşguller." Aynı gazetede, *ABD'nin Anadolu'yu ve Ermenistan'ı manda altına altına almayı kabul edip etmemesi hususunda Heyetin asker ve sivil üyeleri arasında fikir ayrılığı olduğu*nu *da kamuyona duyuru*yor.[1123]

Chicago Daily News gazetesi, "Wilson'un Tehdidi Türkiye'yi Şaşırttı - Hükümet, Mütareke'den Bu Yana Hiçbir Osmanlı Ermenisi'nin Öldürülmediğini Söylüyor" başlıklı haber neşretti: *Türk Hükümeti, Başkan Wilson'un, İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri aracılığı ile Türk yetkililerine gönderdiği mesajdan dolayı hayrete düştü. Bu mesajdaki tehdit Türkleri alarma geçirdi, çünkü Türkler, Osmanlı topraklarının bütünlüğünün sağlanması ve toplumların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi koşulunun, Wilson Prensipleri temeline bağlı olduğunu biliyorlar. Damat Ferit Paşa başkanlığındaki Türk Hükümet, bu notaya nazikçe şu cevabı verdi: Başkan, açıkça yanlış bilgilendirilmiş, çünkü Mütareke başladığından bu yana Türk İmparatorluğu sınırlarında hiçbir Ermeni öldürülmemiştir, aksine Hükümet'in, yaraları sarmak ve Ermenilere yardım dağıtımı yapan Amerikan Yardım Komitesi'ne yardımcı olmak için her türlü çabayı gösterdiğini belirtti*.[1124]

25 Ekim 1919. *The New York Times* gazetesinin Harbord Heyetiyle alakalı haberine göre *bir ayı aşkın süren seyahatin ardından Ekim ayının son haftası Paris'e dönen heyet, yaptıkları incelemeler ışığında raporlarını hazırlamaya başlamıştı*r. *Bu süreçte General Harbord basına raporla ilgili açıklama yapamayacağını belirtse de söylenti düzeyinde çıkan haberler asker ve sivillerin Anadolu'daki Amerikan mandası konusunda fikir ayrılığı içerisinde olduğu yönünde. Buna göre askeri yetkililer manda idaresine karşıyken, sivil üyeler buna taraftardı*r.[1125]

Louis Edgar Browne, Paris'den New York'a *Chicago Daily News*e donanma telsizi vasıtasıyla bildiriyor: *Öğleden sonra Paris'e varan Harbord Heyeti, Türkiye ile ilgili olarak Amerikan mandaterliği konusunda ihtilaflı fikirlere sahip; Amerika'nın mandater olmasına, askeri otoriteler karşı çıkarken, bütün sivil üyeler oybirliği ile Türk İmparatorluğu'nun her yeri için mandaya taraftar; herkes, Türkler, Ermeniler ve Osmanlı İmparatorluğu içindeki diğer topluluklar Amerika'nın mandayı kabul etmesini arzu ediyorlar. Askerler, bu işin fazla sayıda muhtemelen çeyrek milyon askeri gücü gerektireceğini ifade ediyorlar. Siviller ise, sorunun özellikle kültürel ve ekonomik tarafını araştırıyorlar ve Amerikan mandasının Amerikan dış ticareti için büyük yarar sağlayacağına ve aynı zamanda mandanın demokrasiyi yaymak için Birleşik Devletler'e büyük olanak sağlayacağına inanıyorlar. Heyet, Ermenistan'a -bazı yasadışı durumlar hariç- gezisini vukuatsız tamamladı. Heyet, sınır boyunca çarpışmalarla karşılaştı, fakat tehlikeli olmadı. Heyet, daktilo ile sıkı yazılmış raporunu gemi Marsilya'ya demir atmadan on dakika önce, dün öğleden sonra tamamladı. Heyet, sınır boyunca çarpışmalarla karşılaştı, fakat tehlikeli olmadı. Heyet, daktilo ile sıkı yazılmış raporunu gemi Marsilya'ya demir atmadan on dakika önce, dün*

1121 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 280.
1122 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 281.
1123 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 276.
1124 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 306.
1125 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 68.

öğleden sonra tamamladı. Muhtemelen Rapor, Washington'a gönderilinceye kadar Martha Washington gemisinde kalacak ve Brest'ten bu gemi ile Washington'a gidecek. Heyet, Senato Dış İlişkiler Komitesi, Türkiye ve Ermenistan'a olan gezinin sonuçlarını açıklamadan önce, davet edileceklerini ummaktadırlar.[1126]

26 Ekim 1919. Louis Edgar Browne, Paris'de, (Beyaz) Rusya Elçisiyle görüştü. Browne, *Denikin'in Rusya'da artık bir şey yapamadığını dile getiriyor "kıçına tekme vurmuşlar" şeklindeki ifadesi ile bir yerde Rusya'ya bakışını ifade ediyor*.[1127]

27 Ekim 1919. İstanbul'daki 1'inci Ordu Müfettişi Ferik Mustafa Fevzi'nin (Çakmak) günlük kaydı: *General Harbord manda aleyhtarı imiş*.[1128]

İstanbul matbuatından *Alemdar* gazetesi: *Harbord ve Türkiyada Amerikan Mandası: Türkler ve Ermeniler mandaya tarafdarmış*.[1129]

Mustafa Kemal'in Sivas'da münteşir *İrade-yi Milliye* gazetesi yazıyor. Fransız *Journal des Debats* gazetesinin belirttiğine göre *Amerikan mandasının Türkiye'de gerçekleşmesi olanaksız*dır.[1130]

28 Ekim 1919. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliğinden ABD Fevkalâde Komiserliğine nota verildi. Buna göre, Mustafa Kemal'in Amerikancı beyanatının ABD Donanma Radyosunda yayınlanması protesto ediliyor. *İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, bu tür beyanatların halen Türkiye ile savaş durumunda olan İtilâf Devletleri açısından yararlı bir amaca hizmet etmediğini ve zararlı ifadeler olduğunu bir nota ile Bristol'a bildirdi*.[1131]

Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Ali Fuad (Cebesoy), Sivas'daki 3'üncü Kolordu Kumandanlığına (Mustafa Kemal'e) zata mahsus telgraf gönderdi. İttihadçı Karakol Cemiyeti mensubu, Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Galatalı Şevket'in Ankara'daki 20'nci Kolordu Kumandanı Mirliva Ali Fuad'a (Cebesoy) gönderdiği zata mahsus telgrafa göre; Sivas Heyet-i Temsiliyesine bağlı Karakol Cemiyeti, İstanbul'daki Fransız ve Amerikan sefarethanelerine Çerkes Hikmet vakasına ilişkin rapor vermiştir.[1132]

30 Ekim 1919. ABD'de münteşir Kraliyetçi *Atlantis Greek Daily* gazetesi sahib-i mesulü Demetrius J. Vlasto, ABD Hariciye Nâzırı Robert Lansing'e telgraf keşide eyledi:

30 Ekim 1919

Robert Langing Hazretlerine,
Hariciye Nâzırı,
Washington D.C.

Efendim,

New York'da münteşir Yunan yevmî gazete *National Herald*, 30 Ekim 1919 Perşembe günü 1647 numaralı nüshasında, Atina muhabiri Bay Damvergis'in -ki Damvergis Yunanistan Başvekili Eleftherios Venizelos Cenablarının hususî kalemlerindendir- Yunanca telgrafını büyük bir şaşa ile, ilk sayfadan neşretmiştir. Telgrafın tercümesi ber vech-i âtîdir:

1126 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 276-277.
1127 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 313.
1128 Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, 2021, c. 2, s. 673.
1129 Alemdar, 27 Teşrîn-i evvel 1335-1919, Numero 315-2616, s. 2.
1130 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 267.
1131 FO, 371/4239, 15268; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 39.
1132 Kemal Atatürk, *Nutuk: Vesikalar*, 1969, c. 3, s. 1125-1127, Vesika no. 174.

Atina, 30 Ekim (*National Herald*'a hususî telgraf) "Eleftheros Typos" (Hür Matbuat), Amerikalı yetkililerin Mustafa Kemal'in milliyetçi Türkleri lehine yaptıkları en skandal bir müdahaleyi mündemiç son derece vazıh, İstanbul mahreçli bir yazışmayı neşretti. Muhabirler, İstanbul'da mukim ekabirden Amerikalıların, Türkler lehine fevkalade gayret gösteren bazı Amerikan ordusu subaylarına müteveccihen öfkelerini gizlemediklerini belirtiyorlar. Amerikalı Miralay [*Louis Edgar (ÖFA notu)*] Brown, Mustafa Kemal'in kuryesi olarak kullanılmıştır ve Damad Ferid Hükümeti'nin devrilmesine yol açan tehdit mektubunu Padişah'a ileten kişi o idi. Tahkikat maksadıyla Ermenistan'a [*Vilayat-ı Sitteye: Erzurum, Sivas, Mamüratü'l-Aziz/Harput, Bitlis, Van ve Diyarbekir vilayetlerine (ÖFA notu)*] gönderilen sair Amerikalı subaylar, Ermeni nüfus ekseriyeti olmadığı vechile buralarda millî bir Ermeni teşkilatlanmasının imkânsız hale geldiğine dair korkunç raporlarını sundular.

İstanbul'da, Fevkalade Komiserlerin yeni taleplerine cevab vermek üzere bir Şûra-yı Saltanat toplandı. Mustafa Kemal'in askerleri ile Devrimci Hareket'e katılmak istemeyen halk arasında Konya'da kanlı çatışmalar yaşandı. Her iki taraftan da ölen ve yaralananlar var. İstanbul'daki Yüksek Komiserler, Kemal'in hareketine karşı adımlar atıyorlar.

(İmza) Damvergis.

Yunan yevmî gazete *Eleftheros Typos* (Hür Matbuat), Eleftherios Venizelos Cenablarının ve onun hararetli taraftarlarının yayın organlarından biridir ve Yunan Hükümet-i hazırının yarı resmî yayın organı kabul edilmektedir.

Bu mesele Paris Sulh Konferansında Türkiye ile alakalı devam eden mevcut müzakereler nazar-ı dikkate alındığında, efkâr-ı umumiye için büyük ehemmiyeti haizdir.

Binaenaleyh, Hariciye Nezâretine mezkûr istihbaratın doğru olub olmadığını ve Türkiye'deki Amerikalı subayların iddia edilen eylemleri hakkında ABD Hariciye Nezâretinin herhangi bir tavsiyesi olub olmadığını ihtiramla soruyoruz.

Arz-ı ihtiramat efendim,
Atlantis Greek Daily
(İmza) *Demetrius J. Vlasto*[1133]

Chicago Daily News gazetesi, Louis Edgar Browne'nin Paris mahreçli haberini neşretti. *J.G. Harbord'un, Ermenistan mandasına karşı bir rapor verdiği, ancak Türkiye'nin manda konusuna da kayıtsız kaldığı* bildiriliyor.[1134]

Browne, rapor kaleme aldı. *Yunanlılar İzmir'in nüfusunun büyük ölçüde Rum olduğunu iddia ederken, "bunun sadece İzmir şehir merkezi için olduğunu söylemeyi bilinçli olarak ihmal etmişlerdi, nitekim 20 mil içerlere doğru gidildiğinde ülkenin can damarı olan ziraatçi unsurlar Müslüman idi. İzmir Bölgesi'ndeki toplam nüfusun "yüzde 80'i Müslüman, yüzde 8'i Rum ve yüzde 2'si de Ermeni veya başka bir ırktan"* dır.[1135]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Türkler İmparatorluğu Ellerinde Tutuyorlar. Müttefiklerin Anlaşmazlığı Geçmiş Yanlışları Olduğu Gibi Devam Ettiriyor ve Çıkarlar Çatışıyor*.[1136]

30 Ekim tarihli "The Washington Post" gazetesi Londra çıkışlı bir haberinde ise, ABD'nin Türkiye'de mandater olmak konusundaki kararsızlığın, İngilizlerin kızdırdığını ve İngilizlerin, Amerika'yı kararsızlıkla suçladıklarını, büyük puntolarla yayımlıyor. İngilizlere göre, Türkiye meselesindeki bu gecikmenin faturası "Büyük Britanya'ya yükleniyor". İngiliz Avam Kamarası'nda konuşan Şansölye Austen Chamberlain, Amerika'nın adını telaffuz etmeksizin, "…Dünyanın hiçbir parçası, Büyük Britanya

1133 *U.S. Department of State*, 867.00/9, From Demetrius J. Vlasto to Robert Lansing, October 30, 1919.
1134 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 279.
1135 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 115.
1136 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 261.

*üzerine, Doğu'da hiçbir anlaşmaya varılamadığı gerçeğinden daha ağır bir yük yükleyemez… Herkes, ilgili devletin muallakta olan kararı yüzünden çözümün geciktiğini biliyor, oysa Cemiyet-i Akvam gözetiminde, Türkiye'nin vasilik yönetimini ya alacaktı ya da almayacaktı" görüşünü dile getir*miştir.[1137]

The Washington Post, özel muhabiri William T. Ellis'in makalesini neşretti:

> İstanbul, Ekim 29. "Türkiye (tarihten) silinmelidir." Bu uzun süredir Hıristiyan dünyasının sloganıdır. Batı Dünyası, Enver-Talat rejiminin çökmesi ve Osmanlı ordularının yenilmesinden sonra, Türklerin Avrupa'dan ihraç edileceğini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ırkî parçalara ayrılacağını düşünmektedir. Şimdi ise, öyle görünüyor ki, bunların hiçbiri mümkün olmayacak. Çok büyük bir değişiklik olmadıkça, Türkler İstanbul'un hâkimiyetini ve bu toprakların sahipliğini devam ettirecek. Yunanlıların, Batı Küçük Asya'nın (Ege Bölgesi'nin) kendilerine verileceği beklentisi de gerçekleşmeyebilir. İnanılmaz gibi gözükse de Müttefiklerin, Doğu'ya (Türkiye'den söz ediyor) ait hedefleri muhtemelen gerçekleşemeyecek, böylece Hıristiyan dünyasının çok eski rüyası tekrar çarçur edilecek. Medeni âlemin öfkeli kişileri hâlâ boşuna şu hayali kuruyorlar: "Ne zaman, ama Allahım! Ne kadar zamana kadar? Ne kadar zaman?" Oysa Mehmet (Fatih Sultan Mehmet) 1453'te İstanbul'u alarak, Hıristiyan âleminin hayali olan; "bir gün Müslüman gaspçısının atılacağı" ümidini tamamen silip süpürmüştür. O halde geçmişteki yanlışlar düzeltilmeli.
>
> Biten Hayaller
>
> Türkler'den bol taviz ve imtiyaz koparmak daima mümkündür, fakat her şeyi kuşkusuz kendisi için isteyen bir Avrupa'dan ne beklenebilir? Oysa sadece "medeniyet" için işe girişmek güzel bir şey değil midir?
>
> Türkler Niçin Kalmalı
>
> …Herkesin bildiği gibi, İstanbul büyük savaşta Rusya'nın ödülü olmak zorunda kalmıştır. -Bu lütuftan Rusya'yı sonradan Bolşevikler mahrum etti.- Yunanistan, Müttefiklerin yanında yer aldıktan sonra, Bizans'ın mirasının kendine ait olduğu ümidini yaydı … Fransa ise, Yakındoğu'daki son derece büyük mali yatırımları ile Boğazların ve başkentin -İstanbul'un- yönetimini almayı oldukça arzuluyordu, ancak ne Büyük Britanya böyle bir planı onaylayacaktı ne de bu büyük ödülü alması için Büyük Britanya'ya izin verilecekti… Almanya'nın ise, sahip olmadıklarını başkasına vermek için söz vermesi kolaydı… Entrika ve rekabet Batı'nın temsilcilerinin ellerini bağladı ve bu kronik duruma ardı ardına aptalca hatalar eklendi. Avrupa'nın bu çıkmazı Türkiye'nin şansı oldu ve Avrupa'nın anlaşmazlığından kârlı çıktı… Gecikme Türklere öyle yaradı ki, onlar, Wilson Prensipleri'nin avantajını her söylemde kullanarak, çok geçmeden Milli Hareketi işletebildiler, halkı yönlendirmeye ve örgütlemeye başladılar. Sonuçta Türkler şimdi, İstanbul'un ve Türkçe konuşan merkezlerin, bütün Mezopotamya'nın ve Kafkaslar'ın kendisine ait olduğunu iddia ediyor ve şimdilik de Suriye ve Arabistan'dan vazgeçiyor. Dünyanın göz önünde bulundurması için dikkate değer bir gerçek şu: Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul olarak kalmalıdır…[1138]

31 Ekim 1919. Meclis-i Âyandan ve Sulh Komisyonu üyesi Çürüksulu Mahmud'un *Bosphore* gazetesine mülakatı *Tasvir-i Efkar*da neşredildi. Mustafa Kemal, Çürüksulu Mahmud'un Ermenilerle hudud müzakeresine yeşil ışık yakan telakkisini katiyen reddedecek fakat Çürüksulu'nun ABD mandater yönetimini "kabili kabul" telakki etmesine nedense sessiz kalacaktır.[1139]

News Journal gazetesi haberinde *"Ermeni Kadınlarından Amerikalı Kız Kardeşlerine Çağrı" başlığı altında Türklerin Ermenilere karşı işlediği suçlardan dolayı yardım isteniyor ve dünya kamuoyunda neredeyse duyulmayan Türk itirazlarına karşı şunlar söyleniyor*: *"Türk entrikalarına aldanmayın! Bize iftira atanlara inanmayın! Bizim halkımızın tek suçu Ermeni olmak, yani Hristiyan. Amerika'nın Kadınları*

1137 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 267-268.
1138 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 261-263.
1139 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 219-220.

bize yardım edin, gözyaşı döken fakat Tanrı'nın sevgisine inanan ve bu nedenle halâ umudunu yitirmeyen biz Ermenistan kadınlarına yardım edin."[1140]

Ekim 1919. ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiseri, İzmir Tahkik Heyeti Reisi Amiral Bristol, *Türkiye'nin tamamiyyetine taraftardır*.[1141]

ABD İstanbul Komiseri Ravndal, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanlığı
Washington

Ekim 1919 (günü belli değil), İstanbul

İki üç hafta öncesine kadar Milliyetçi akım, önüne çıkan her şeyi dirençsiz silip süpüreceğe benziyordu. Milliyetçi hareket gene de güçlü ve muhalefet basınındaki yolsuzluk iddialarına karşın seçimlerin yapılması olasılığı var, ve sonuç Milliyetçilerin çoğunluğu elde etmesi, ardından *İzzet* ya da *Tevfik*'in kabine kurması, bunların da koşulların elverdiği ölçüde şoven olmaları beklenebilir. Ancak durum muhalefetin de, yerel Hıristiyan kuruluşları ve *Entente Liberal* (Hürriyet ve İtilaf?) aracılığıyla İngilizlerden güven ve yardım alarak gücünü artırdığını gösteriyor. Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler seçimlere katılmaktan kaçınmayı kararlaştırdılar, dolayısıyla onların Entente Liberal ile ilişkileri yok. Doğu'da eski okuldan Türkler tarafından kışkırtılan Kürtler, haydutluğu canlandırarak ya da Mustafa Kemal'in örgütünü gözden düşürmek yoluyla Milliyetçilere zorluklar çıkarıyorlar. Seçimlerden önce, mütarekî koşulları altında İngiliz işgalini daha genişleterek Milliyetçilere dert çıkarmak planlanmıştır. Böylece *Ferit Paşa* yeniden iktidara gelecek ve Türk sorununa İngiliz çözümü konusunda bir adım daha atılmış olacaktır. Padişah da İngiliz görüşüne o kadar bağlıdır ki, Milliyetçiler, bugünkü kabinenin değişmesinin *Ferit Paşa*'nın yeniden iktidara gelmesine vesile olacağından korkmaktadırlar. Ancak son zafere inananlar tarafından desteklenen Milliyetçilerin bu görüşe kapılabilecekleri pek sanılmıyor. Bu durumda, Paris'te Türklerin, Damat Ferit Paşa'nın yaptığı gibi bütün suçu İttihat ve Terakki Partisi'ne yıkması olanağı olmayacaktır. Savaştan önce ve savaş sırasında İttihat ve Terakki, *Jön Türkler*'in olduğu gibi, bugün de Milliyetçilerin, Türk ulusunu yanlarına aldıklarında kuşku yoktur.

Ravndal
Amerikan Komiseri, Amerikan Elçiliği[1142]

Kasım 1919. *1919 Kasımı'nda ve 1920 Martı'nda [Cumhuriyetçi ekseriyetli] Senato Versay Antlaşması'nı reddetti. Ayrıca Ermenistan mandasını yüklenmeyi de kabul etmedi. Suriye için Amerikan mandası konusu ABD Kongresi'nde hiç görüşülmedi. Barış Konferansı'nda ABD delegesi olan General Tasker Bliss, 1919 Kasımı'nda Türkiye ve Ortadoğu sorunlarında Amerika'nın hakemliğinin "yararsız" olduğu sonucuna vardı*.[1143]

Amerika Birleşik Devletlerinde de bir milletvekilinin, yunan davasının savunucusu bir yunan dostu olarak sivrildiğini belirtelim: bu amerikalı [Salt Lake City (Utah)] *senatör*[ü William H.] *King'di. Onun hakkında Politis, Washington'dan aldığı bir telgrafı Kaklamanos'a gönderiyordu: "Maslahatgüzar Tsamados'un bildirdiğine göre, senatör King, cumhuriyetçi parti çoğunluğunun ve demokratların büyük bir kısmının Ermenistan üzerinde olsun, İstanbul üzerinde olsun bir amerikan mandasına karşı olduğunu kendisine kesin olarak söylemiştir. King, padişahın İstanbul'dan çıkarılmasından ve şehrin yunan himayesine verilmesinden yanadır. Bu maksatla Senatoya bir karar sureti sunmaya hazırlanmaktadır"*.[1144]

1919 yılı Kasım'ında Polk, Dışişleri bakan vekili olmasından kısa bir süre sonra Paris'ten, Amerika'nın "[Türkler'e ilişkin] *Antlaşma ile hiçbir ilgisinin olmaması" gerektiği yorumunu yaptı. Wilson dışişleri*

1140 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 64.
1141 Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1978, c. 2, s. 196, dipnot 176.
1142 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 44-45.
1143 T. G. Fraser, Andrew Mango & Robert MacNamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, 2011, s. 201.
1144 Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 308.

bakanlığına Bainbridge'ı aday gösterdiği zaman, Polk'a Londra'ya gitmesini ve Konferans'ta Amerikan temsilcisi olarak görev almasını önerdi. Polk bunu reddetti ve Birleşik Devletler'in Türkiye'ye ilişkin görüşmelerin dışında kalması gerektiği yönündeki yaklaşımında ısrar etti.[1145]

1 Kasım 1919. İspanyol *El Dia* gazetesi, "İngiltere'ye Karşı Türk Düşmanlığı" sernameli haber yayınladı: *Türk milliyetçileri arasında İngiliz politikalarına karşı yoğun bir nefret olduğu belirtilmektedir. Amerikan gazeteci, Mustafa Kemal'in İngiltere'nin Türkiye'yi yok etmek istediğini düşündüğünü, bu suçlamanın bütün ülkede var olduğunu ve isimleri farklı olsa da benzer organizasyona sahip milliyetçilerin veya İttihat ve Terakki Komitesi'nin İngiltere'nin Türkiye'de manda yönetimi fikrine tamamen düşman olduklarını vurguladığı da ifade edilmekte*dir.[1146]

Herbert Corey, Louis Edgar Browne'ye şahsî mektub gönderdi: *Mümkün olan en kosa zamanda Avrupa ile irtibatı kesip, bütün sahip olduğumuz yüce değerleri, hürriyet fikirlerimizi hâkim kılmalıyız. Onların hepsi cehenneme gidebilir*.[1147]

Browne, akşamleyin Londra'ya muvasalat etti.[1148]

2 Kasım 1919. İstanbul matbuatından *İfham* gazetesi: *Amerika Türkiye mandasını reddedecek.*[1149]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Amerika'nın hem Türkiye hem de Ermenistan mandasını kabul etmesi önerildi. Söz konusu topraklar, İtilaf Devletleri için çok değerli, bu zamana kadar birbirlerine karşı hırslı politikalar üretmelerinin sebebi oldu. Amerika, mandayı kabul ettiği takdirde çok başarılı olacaktır ve Yakın Doğu ile ilgili problemler teker teker çözülecektir. Her ne kadar bazı çevrelerde, Amerika'nın sadece Ermenistan'ın mandasını alması tavsiye edilse de Türkçe konuşulan tüm toprakların mandasını kabul etmesi akla daha yatkındır. Anadolu'da, Ermeniler kadar Suriye ve Mezopotamya halkı da 500 yıldır Türklerin yönetimi altında yaşıyor. İstanbul, New York ve Tiflis'ten sonra dünyadaki en önemli Ermeni şehirlerinden biridir, şehirdeki ticaret bağlantıları savaştan önce 150.000 Ermeni tarafından yönlendiriliyor bu nedenle her iki ülkenin de mandasını almak gerekti*r.[1150]

3 Kasım 1919. ABD'nin İstanbul Elçiliği görevlisi Stanav, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanlığı
Washington

3 Kasım 1919, İstanbul

On beş Kasım'da Suriye'den gelerek, İngilizleri takviye için, İstanbul bölgesinde toplanmış bulunan Fransız birliklerinin ayrılması eğilimi, başkentte Fransız prestijini artıracaktır. Çünkü onları buradaki varlığı pek hoş karşılanmıyor. Milliyetçi çevreler bu davranışın Fransızlar açısından akıllıca olduğunu belirtiyorlar.

Gene de Türkiye'nin geleceği konusunda bir İngiliz-Fransız-İtalyan anlaşması mevcut değil. Sanıyorum buradaki İngilizler, merkezi Kafkaslarda olan *Enver Paşa* tarafından yönetilen, ayrıca Mısır ve Hindistan'da İngilizleri rahatsız etmeyi amaçlayan *Turancı* görüşün gücünü anlamıyorlar sanıyorum. Bu akım dini olmaktan çok ırkçıdır. Mısır'da yeni patlamalar olacağı haberini güvenilir kaynaklardan aldım. Turancılığa karşı en iyi çare Rusların Kafkasya'yı işgalidir ve bunda İngilizlerin Gönüllü Orduyu son zamanlarda desteklemeleri hesaba katılabilir.

1145 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 218, sonnot 18.
1146 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 264.
1147 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 290, dipnot 110.
1148 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 315.
1149 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 209.
1150 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 105-106.

Stanav
Amerikan Elçiliği[1151]

4 Kasım 1919. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Ermenistan için kurulacak Amerikan mandası lehinde söylenecek çok şey var, İstanbul için kurulacak Amerikan mandasının lehinde söylenecek birkaç şey varsa da çok değil, ama Anadolu'ya sıkıştırılması düşünülen Türk Devleti için Amerikan mandası lehinde söylenecek bir şey bulmak oldukça zor. Hepsinden daha kötüsü ise, bütün Türk İmparatorluğu üzerinde kurulacak tek bir mandanın yararlarından söz etmektir*.[1152]

ABD'de münteşir *The Columbia Record* gazetesi, "Müstakbel Türkiye" sernameli makale neşretdi:

> Türkiye'deki sıkıntının temelinde, çağdaş fikirleri içselleştiren kesimlerin toplumsal ve siyasal koşullardan hoşnutsuzluk duymaları yatmaktadır. (…) Eski düzenin kaçınılmaz akıbeti yenisi karşısında yıkılmaktır. Uygarlık kavramının esasları karşı konulmazdır. Her yerde olduğu gibi Türkiye'de de birer birer benimsenecek ve eski düzen sona erecektir. Türkiye iç savaşın baskısı altında yıkılsa da liderleri tarafından modern malzemelerle yeniden inşa edildiği takdirde dünya ulusları arasında memnuniyetle karşılanacak ve gelişmiş ülkelerce yürekten desteklenecektir.
>
> Bu koşullar büyük güçlerin modern fikirlere açık Türk zihinlerini dikkatlice yönlendirmeleri ve ülkenin yeniden imarına özverili bir biçimde yardım etmeleri halinde vücut bulacaktır. Mevcut durumda Türkiye'deki modernleştirici elementlere karşı olumsuz bir tutumun benimsenmesi umutlarını daha en başında kıracak ve ileride (…) yine «hasta bir adam»ımız olacaktır. (…) Liberal yön ve yardım çağdışı engellerini yıkacak; sonra da Türkiye'yi bildiğimiz anlamda medeniyete ve bol ticarete kavuşturacaktır.[1153]

5 Kasım 1919. Amerikalı istihbaratçı Bahriye Yüzbaşısı Robert Steed Dunn'dan bir İngiliz istihbarat memuruna beyanat: *İzmir mesailine müteallik Amerikan nazarına göre Yunan'ın mevkii ve talepleri savunulamazdır*.[1154]

İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliği, Hariciye Nezâretine telgraf gönderdi. *Bristol, Amerikan donanma radyosu yayınlarının resmi olmadığını, Avrupa veya Amerika' da yayınlanan haberlerin basındaki kopyaları olduğunu ileri sürmekte*dir.[1155]

7 Kasım 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiserliği, ABD Dışişleri Bakanlığına iki adet muhtıra gönderdi:

> 31 ekim'de, hükümet temsilcileriyle milliyetçiler Amasya'da buluştuktan ve açıkça milliyetçileri tanıyan bir anlaşmaya varıldıktan bir hafta sonra çektiği telgrafta Yüksek Komiser, milliyetçilerin güçlenmelerini sürdürdüklerini (Amasya buluşmasından habersiz olduğu, bundan söz etmemesiliden anlaşılıyor), şimdi kesinlikle yapılacak olan seçimlerde milliyetçilerin ezici bir çoğunluk kazanacaklarını ve Tevfik [Okdar] ya da İzzet [Furgaç] Paşalardan birinin başkanlığında bir kabine kurulacağını bildirmektedir. Rapor, İngilizlerin kışkırtması sonucu milliyetçilere karşı tutum, gittikçe güçlenmektedir, diyor. İngilizler, seçimlerden önce ellerinden geldiği ölçüde karışıklıklar çıkarmayı ve böylece İngiliz ordularının işgal alanlarının genişletilmesini planlamışlardır. Sultan, bütünüyle İngilizlerle birliktir. Ancak, milliyetçiler veliaht prens tarafından desteklenmekte ve seçimde başarı kazanacaklarına inanmaktadırlar. Aynı gün, Bristol, bir başka rapor gönderiyor; "Yeni seçimleri önlemek için başvurulan rüşvet planları ile vurulmak istenen darbe iflâs etmiş, fakat Hıristiyanlarla milliyetçilere karşı olanlar, türlü düzenlerle seçimlere katılmamak yolunda

---

1151 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 43-44. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1152 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 29.

1153 Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 71-72.

1154 İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Amiral John de Robeck'ten Hariciye Nâzırı Lord Curzon'a 549 sayılı muhtıra, ek 2: Aktaran: *Documents on British Foreign Policy (1919-1939)*, 1952, vol. IV, p. 823.

1155 FO, 37114239, 156699; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 39.

kandırılmışlardır." Böylece seçimler Türk ulusunun eğilimini ortaya çıkarmamış olacaktı. Milliyetçilere karşı olan, barış anlaşması şartları belli olmadan yapılacak seçimlerin herhalde bir anlamı olamayacağı görüşüyle seçimleri önemsizleştirmeye çalışıyorlardı.[1156]

The Washington Post gazetesi: *Anadolu'da bir diktatörlük kurmuş olan M. Kemal kendisini yeni Turan İmparatorluğu'nun hükümdarı olarak adlandırıyor*.[1157]

8 Kasım 1919. Ferik Mustafa Fevzi'nin (Çakmak) günlük kaydı: *Amerika mandayı kabul etmiyor*.[1158]

Tarîk gazetesi: *Amerika Şark işlerine karışmıyor*.[1159]

9 Kasım 1919. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Lambert Bristol, ABD Hariciye Nezaretine, "9 Kasım 1919'a Kadar Olan Olayların Raporu" sernameli telgraf keşide eyledi: *Türkiye'deki Milliyetçiler, eski yönetimin yerine kurulacak yeni oluşumda, Amerika'nın yardımını istiyor gibi görünüyorlar, fakat eski alışkanlıkları olan "pazarlık yapmak"tan vazgeçmiyorlar ve diğer devletlerle de entrikalar çeviriyorlar. Liderleri sık sık bana gelip, eğer manda isterler ise, Amerika'nın bunu nasıl karşılayacağını soruyorlar. Ben de sürekli olarak, bu konu üzerinde onlara bir şey söyleyemeyeceğimi, onların ne istediklerini çok açık bir şekilde belirtmedikleri takdirde Amerika'nın hiçbir şey yapmayacağını söylüyorum*.[1160]

Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. *Bağımsız bir Ermenistan'a karşı* çıkıyor.[1161]

İstanbul matbuatından *Tasvîr-i Efkâr* gazetesi: *Amerikan mandası konusunda İstanbul'da yetkili bir Amerikalı ile mülakat*.[1162]

Louis Edgar Browne, Londra'da, İngiliz Miralay Z.P. Bell ile mülakat etti. Bell, *General Allenby'nin komutasındaki Mısır Seferi Kuvveti'nin Baş Siyasi Subay Vekili* idi. *Ancak, L.E. Browne günlüğünde, Z.P. Bell ile yaptığı görüşmede neler konuşulduğu ve bu buluşmanın nedenleri üzerine herhangi bir açıklama yapmıyor*.[1163]

10 Kasım 1919. ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, Washington'a rapor gönderdi. Rahib Robert Frew'in bilhassa İngiliz Fevkalâde Komiseri Siyasî Müsteşarı Thomas Hohler ve Baştercüman Andrew Ryan *ile yakın temasta olduğunu,* Karakol Cemiyeti tarafından ABD Fevkalâde Komiserliğine servis edilmiş Said Molla'dan Frew'e gönderildiği iddia edilen 11 Ekim tarihli mektubdaki *Mr. T.R.R. ve Mr. R'nin Ryan olduğunun sanıldığını bildiriyor. Sait Molla'nın İngiltere Büyükelçiliği'nden ayda 300 lira aldığı söyleniyor*.[1164]

Rapor
Avrupa sularındaki Amerikan deniz kuvvetleri
USS Chattanooga, Amiral gemisi

Kuvvet Komutanlığından
Dışişleri Bakanlığına, Washington

1156 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 187.
1157 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 95.
1158 Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, 2021, c. 2, s. 674.
1159 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 218.
1160 *State Department,* 867.00/1047; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 94-95.
1161 *State Department*, 867.00/1063; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 311, dipnot 713.
1162 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 221.
1163 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 315, dipnot 13.
1164 *State Department*, 867.00/1052; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 118, dipnot 230.

Konu: İngiliz yanlısı "Turkidje Stamboull" gazetesi
başyazan ve İngiliz Muhipleri Demeği önde gelen üyesi
Sait Molla'nın yazdığı iddia edilen mektuplar.

1. Dışişleri Bakanlığına yazılan bu rapor Kuvvet Komutanının mektuplan arasında çıkmıştır.

Özel

Birleşik Devletler Elçiliği
10 Kasım 1919 İstanbul, Türkiye

İstihbarat raporu

Konu: İngiliz yanlısı "Turkidje Stamboul" gazetesi başyazarı, İngiliz Muhipleri Derneği önde gelen üyesi *Said Molla*'nın yazdığı iddia edilen mektuplar.

Kaynak: Türkler, Milliyetçi Parti taraftarları.

İçindekiler: Ekteki mektuplar Mustafa Kemal'in yönettiği Türk Milliyetçi Akımı yandaşları tarafından verilmiştir. Amaçları, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği ile ilişkileri bulunan İngilizlerin, rüşvet ve başka yollarla Milliyetçi Akımı nasıl tahrip etmeye çalıştıklarını, seçimleri engellemeye, Hürriyet ve İtilaf Partisini iktidara getirmeye uğraştıklarını, Barış Konferansı sonucu "doğacak" Türkiye'nin geleceği konusunda Padişah'la nasıl gizli anlaşma yapmaya çaba harcadıklarını göstermektir.

2. Mektuplardan çoğunun İngiliz kilisesi din adamlarından, uzun yıllardır İstanbul'da oturan ve İngiliz Yüksek Komiserliği sivil memurlarıyla yakın ilişkisi olan *Rahip Dr. Frew*'e yazıldığı öne sürülmektedir. Rahip Frew Yüksek Komiserlikte özellikle *Mr. Hohler* ve *Mr. Ryan*'la ilişkilidir. (Mektuplarda geçen *Mr. TRR* ve *Mr. R* kısaltmalarının Ryan'ı işaret ettiği öne sürülmektedir.) *Sir Adam Block* Duyun-ı Umumiye'nin başıdır. Türklere yakın ve Rum aleyhtarı olduğuna inanılır. Mektuplarda adı geçen Türkler ise, karmaşık Türk siyasal yapısında çeşitli kamplardaki kişilerdir.

3. *Sait Molla* Milliyetçi Partideki düşmanları tarafından çok düşük ahlakta bir kişi olmakla suçlanmıştır. Belirttiklerine göre *Turkidje Stamboul* adlı gazetesi İngiliz Büyükelçiliğinden aylık 3.000 liralık destek görmektedir. İngiliz Muhipleri Derneğinde önemli bir yeri vardır.

4. Ekteki mektupların sahte olmadığını belirten bir kesin kanıt yoktur. Elçiliğe verilmesi daha başka bir amacın bulunduğunu işaret etmektedir. Mektuplar iki ayrı kaynaktan gelmiştir ve üçüncü bir kaynak belki de aynı materyali vermeyi önermiştir. Mektuplar kırmızı ve mavi ile işaretlenmiştir. Kırmızılılar bir kaynaktan, mavililer başka bir kaynaktan gelmektedir. Birbirine benzer mektuplar, aynı mektuptan yapılmış iki ayrı çeviriyi göstermektedir.

5. Mektupların Türkçeden çevrildiği bellidir. Ayrıca sahte olup olmadıklarını saptamak için bir uzmana verilip dikkatli karşılaştırmalar yapılması telkin edilmiştir.

6. Bildirildiğine göre mektuplar, *Sait Molla*'nın, dosyasından, evindeki bir Milliyetçi ajan tarafından kopya edilmiştir. Bu dosyanın fotoğraf kopyalarının da yakında verilebileceği, ayrıca gönderileceği bildirilmiştir.

7. İngiliz yetkililerinin bu iddialara karşı tavrı İngiliz Muhipleri Derneğinden yana gözüküyor. Ve İngiliz yandaşı yerel basın, yazarca iyi bilinmektedir. İngiliz Yüksek Komiserliği üyeleri, Türkiye'de İngiliz denetimini savunan üç-dört yayın organına para verdikleri ya da rüşvet dağıttıkları yolundaki iddiaları alınganlıkla reddetmektedirler. Bu gibi Türklerin kendilerine kur yaptığını, izlediğini ve başlarının etini yediğini, onlara cezalarını verdiklerini söylemektedirler. Dediklerine bakılırsa, Türkler, sizi kendi siyasal oyunlarına sokmakta, sonra da yabancıyı yüzüstü bırakmak gibi eski numaralarını oynamaktadırlar. Kuşkusuz bu oyun daha önce oynanmış ve İngilizler hayretler içinde kalmışlardır.

8. Bu nedenle, mektupların gerçekliğini İngilizlerin gözleri önüne koymak şimdilik uygun görülmemiştir. Bu adım iki komutanlığın subayları arasındaki yakınlık nedeniyle ilerde atılabilir. Bütün Türk partilerinin, müttefikler arasına anlaşmazlık tohumları ekmeye çalıştıkları ve bu anlaşmazlıktan barış görüşmelerinde yarar umdukları bilinmektedir. Ayrıca mektupların bir kopyasının Fransız yetkililerine de verildiği, onların da Paris'e

gönderdiğine inanılmaktadır. Milliyetçi çevrelere göre, Fransızlar Mustafa Kemal'in partisini kazanmak için uğraşmaktadır.

9. Öte yandan mektupların gerçek olması olasılığı da güçlüdür. Bu durumda İngilizlerin Türkiye'de uyguladıkları geniş entrika ve oynadıkları kötü rol, Milliyetçilerin yandaşlarınca her zaman söylendiği gibi kanıtlanmaktadır. Buna da aldırmamak zordur.[1165]

11 Kasım 1919. ABD'nin Türkiye mandaterliğini üstlenmeyeceği açıkça anlaşılmıştır. Bu bağlamda Amerikan *The New York Times* gazetesinin haberi oldukça mühimdir: *Mustafa Kemal, Lenin'e işbirliği teklif etti*.[1166]

ABD matbuatından *New York Herald* gazetesi: *Türk Milliyetçiler Lenin ile Pazarlık Ediyor*.[1167]

ABD matbuatından *New York Tribune* gazetesi: *Kemal Paşa'nın Kızıllarla İttifak İsteği*.[1168]

16 Kasım 1919. Lansing Polk'a telgraf gönderdi. *"Kamuoyunun şu anki durumunun" Amerika'nın herhangi bir yerde manda kabul etmesini olanaksız kıldığını belirtiyor*.[1169]

17 Kasım 1919. Tuğamiral Bristol, Washington'a rapor gönderdi. Osmanlı Devletinin tasfiyesi ve yerine merkezî, batıcı, laik, demokratik bir rejimin ikame edilmesi lazım geldiğini belirtiyor:

Fransızlar, eski Türk devletinin (Osmanlı İmparatorluğu) Fransız yardımı ile bağımsızlığının ve bütünlüğünün korunmasını istediklerine dair propaganda yapıyorlar. Bu "yardım" kelimesi özellikle kullanılmıştır, çünkü Türkler manda fikrini sevmiyorlar.

Ermeniler, Amerika'nın, Yakındoğu meselesine dahil olmak istememesinden endişe duyuyorlar. Ermeniler, Türkiye'nin belli bazı bölgelerinin Müttefiklerin eline geçmesini onaylarken, geri kalan yerlerde "Türkiye'nin eskisi gibi varlığını sürdürmesini onaylamadıkları gibi, bu sonuçtan korkuyorlar. Sanırım bu korkularında haklılar, eğer bu gerçekleşirse ki, bu son yüzyılın en büyük hatası olur. Biz Amerikalılar bunun gerçekleşmesine nasıl izin vereceğiz, bilmiyorum. Ben, bağımsız bir Ermenistan'a inanmıyorum, ama hiçbir şart dahilinde de eski Türk Hükümeti'nin yeniden kurulmasına izin verilmemesi gereğine inanıyorum. Amerika, Yakındoğu meselesiyle yakından ilgilenmelidir, çünkü dünya barışının sağlanması, ABD'ye ve bu sorunun çözümüne bağlıdır. Bütün Türkiye tek bir hükümet merkezi çerçevesinde organize edilmeli, ancak bu eski Türk Hükümeti "Osmanlı" olmamalıdır. Evrensel bir eğitim ve inanç serbestliği ilkesi gerçekleşir ise, iyi eğitilmiş insanlar demokratik sistemi geliştirecek çözümleri kendileri üretebilirler. Bu vesayete yer bırakmayan doğru bir çözümdür ki, bundan başka çözüm yolu da yok.[1170]

Bristol, Paris Sulh Konferansı ABD Murahhas Heyeti Reisi Frank L. Polk'a rapor gönderdi.[1171] Louis Edgar Browne'nin Bristol'a raporladığına göre, Ali Fuat ve sair milliyetçi liderlerin mülahazaları şu minvaldedir:

Herkes, Amerika'yı istiyor ve hepsi de Amerika'nın Türkiye'yi koruyacak tek millet olduğuna inanıyor ve onlar Amerika'yı bizim şartlarımıza göre kabul edecekler. Amerika'nın, Türkiye'ye garanti verdiği, onun bütünlüğünü temin ettiği ve mandayı kabul ettiği andan itibaren düşmanlıkları (saldırıları) kesecekler. Her ne kadar çatışmalar daha ziyade Türk ordusu ile Yunanlılar arasında çıkmışsa da bu düşmanlık İngiltere ile de sorunların çıkmasına sebep oluyor. Amerika adına siz, Kuva-yi Milliyecilerin dinleyeceği tek Müttefik temsilcisisiniz. Siz, Amerika'yı temsil ediyorsunuz ve Türkler de sizi bir arabulucu olarak kabul ediyorlar,

1165 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 47-49.
1166 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 225.
1167 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 151.
1168 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 151.
1169 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 135, sonnot 25.
1170 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 97-98. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
1171 *National Archives Microfilm Publications*, Microcopy 353, Roll 8, p. 154, Retrieved from, January 5, 2026, catalog.archives.gov.

> Trabzon ve Erzurum ile normal hattından görüşebilirsiniz. Milli Mücadele'nin merkezi Sivas'tır ve Kuva-yi Milliyeciler, dahili telgraf hatlarının hepsini kontrolleri altında tutuyorlar. Siz arabuluculuk yaparsanız, Kuva-yi Milliyeciler, Amerika'nın mandayı kabul etmesi, Türkiye'nin bütünlüğünü garanti etmesi ve Yunanlıların İzmir'i boşaltması durumunda bir ateşkesi kabul edeceklerdir.[1172]

17 Kasım 1919 tarihli İngiliz gizli raporunun, "L.E. Browne'a Ait Bilgiler" başlığı altında şu ifadeler yer alıyor:

> …Son zamanlarda Brown, iki Türk görevlisi ile birlikte Sivas'a gitti. Türk Hükümeti (İstanbul Hükümeti) Brown'un Sivas ve Akdağmadeni'nde Milliyetçi Hareket lehine yaptığı konuşmalardan şikâyet etmekte. Brown'un, Mustafa Kemal Paşa'dan Sultan'a önemli mektuplar götürdüğüne ve bunları da Deli Fuat Paşa'ya verdiğine dair çeşitli raporlar var. Şu anda aldığım bilgilere göre, Amerikan yetkilileri Brown'a, Türkiye'yi terk etmesini bildirmişler.
>
> Louis James Brown, oldukça zeki ve çok orijinal fikirleri olan bir kişi gibi görünüyor. Brown, ortaya çıkan her yeni hareketi, bir başka hareketin ortaya çıkmasına kadar büyük bir coşku ve istekle karşılıyor. Brown'ın görüşleri daha ziyade İttihat ve Terakki basını tarafından aynen veriliyor. Ben, Louis James Brown'a ait bilgileri Sekreter Shortt'a iletmekle görevlendirildim. Bu ülkede (Türkiye'de) olduğu anlaşılan Brown'un takip edilmesinin iyi olacağını düşünüyorum ve öneriyorum. Brown'ın bu ülkedeki (Türkiye) arkadaşlarının kimlikleri hakkında elde edilecek her türlü bilginin Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmesi isteniyor.[1173]

19 Kasım 1919. *ABD Senatosu Versailles Antlaşması'nı ve bununla birlikte Milletler Cemiyeti Misakı'nı çekinceli haliyle dahi redde*tti, *ABD Barış Konferansı'ndaki etkin rolunden çekildi. Böylece İngiltere, Fransa ve İtalya Türkiye barışını kendi başlarına yapmak durumunda kal*ıyorlar.[1174]

İspanyol *El Dia* gazetesi yazıyor: *Lozan'daki Türk heyeti, İtilâf heyetlerine, İzmir'i işgal eden Yunanlıların şehirden 200.000 Türk'ü sürdüğünü, Yunan askerlerinin bu şehirde tarihinin en nefret dolu tiranlığını kurduklarını ve şehirde yaşayan İtalyan, Fransız, İngiliz ve Amerikalı vatandaşların bu Helen işgaline karşı olduklarını bildirmiştir*.[1175]

20 Kasım 1919. İstanbul matbuatından *İfham* gazetesinin aktardığına göre Lloyd George: *Türk sulhünün tehiri Amerika yüzünden*.[1176]

23 Kasım 1919. Britanya'nın Washington Büyükelçisi Edward Grey, Hariciye Nâzırı Lord Curzon'a telgraf gönderdi. *Wilson henüz çok hasta olduğu için Türkiye ile ilgili bir karar alınamayacağını, kendi hesabına, barış görüşmelerini yürütmekten başka çare görmediğini* bildiriyor.[1177]

Sivas Heyet-i Temsiliyesi [Mustafa Kemal, Salahaddin (Köseoğlu), Rauf (Orbay), Kâzım Karabekir, Ahmed Rüstem, Bekir Sami (Kunduh), Ali Fuad (Cebesoy), Haydar (Vaner), Hüsrev (Gerede), İbrahim Süreyya (Yiğit), Hakkı Behiç (Bayiç), Mazhar Müfit (Kansu)] içtima ediyor. İkinci celsede Mustafa Kemal şunları ifade ediyor: *Şimdi bir defa Amerikalılar Türkiye meselesinde tamamen geriye çekildiler. Ve Türkiye meselesini Avrupalılara terkettiler. Şimdi bu Türkiye meselesine Avrupalılar bir karar*

1172 *National Archives*, 867.00/1047 (Bristol Raporlarından D Bölümü); Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 139. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir. Bilgen'in atıf gösterdiği klasörün ilgili bölümünde Browne raporuna tevafuk etmedik: Microcopy 353, Roll 8, p. 186-187.

1173 FO 371/14238, Belge No: 149579/M.E.44, 17 November 1919; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 253.

1174 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 277-278.

1175 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 252.

1176 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 240-241.

1177 *Documents on British Foreign Policy*, vol. IV, p. 901-902; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 311, dipnot 713.

vermeyince ve şekil tavazzuh etmeyince Amerikalılar bize nasıl para verebilirler? Şimdi âşar meselesi var. Onu da dokuz ay beklemek lâzım.. Başka..[1178]

Louis Edgar Browne, Londra'dan mufarakat etti.[1179]

24 Kasım 1919. ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, Washington'a haftalık rapor gönderdi. *Rumeli, Anadolu, Suriye, Filistin, Irak'ı genel eğitim ve din özgürlüğü sağlayacak demokratik, iyi bir yönetim altında birleştirmek* gerektiğini bildiriyor. *Herkes eğitildikten sonra halk, nasıl bir hükümet istediğine, ülkenin nasıl bölüneceğine karar verecektir*.[1180]

26 Kasım 1919. Browne, Paris'e muvasalat etti.[1181]

27 Kasım 1919. Sivas'da, Mustafa Kemal riyasetinde Heyet-i Temsiliye içtima ediyor. Heyet-i Temsiliye azası İttihadçı Kara Vasıf, İstanbul'daki ABD'li muhabirle ve ABD Fevkalâde Komiseriyle temasına dair bilgi veriyor. ABD'li muhabir demokratik hükümet kurulmasını tavsiye etmiştir:

> Amerikalılardan bir gazete ki, Chicago Tribune'un muhabiri uzun bir mülâkat yaptı.. Harekât-ı Milliye'nin hedefini, menşeini, Kürtlerin istiklâl meselesini. Hürriyet ve İtilâfı, Mustafa Kemal Paşa'yı, Avrupalıların bunları fena gördüklerini, hükümet sulh yaparsa kabul edilecek mi? Amerika'ya niçin yazmadığımız.. Harbord'un raporunun lehimizde olduğunu, Kürtlerin bizden ayrılmamasına dair vesika elde etmemizi söyledi. Fikirleri Türkiye'de mandayı kabul etmek taraftarı imiş. Söz Amerika milleti ve âyana kalıyor. Onlar üzerinde tesir yapmayı istiyorlar. Hükümet, tüccarlar hep bu fikirde imiş. "Mebuslarınızdan birkaçını herhangi bir devlet alır götürürse, size çok iyilik etmiş olurlar" dedi. Müzaheret için de "Amerika'da efkâr-ı umumiye belli olmaz. Karar-ı resmî yoktur. Ümitvar olunuz. Amerika'da efkâr ânî çıkar" dedi, bir de misal söyledi. "Biz harbe girmezden evvel harp vukua geleceğine dair hiç bir emare yoktu. İlân-ı harp oldu. Zahirî sebepler yoktu. Emin ve müsterihtim. Mezun idim" dedi.
>
> Sulh için "uzuyor" dedim. "Aydın'da seksen bin kişi kaybettik, suikastlar, muhaceret, köyler yandı. Irak'ta İngilizlerle müsademelerde yirmi bin kişi kaybettik, muharebe senelerinde bile böyle olmuyordu. İnsanca kaybettik, muhaceret falandan da kaybettik. Zer'iyat olmuyor. Bu sene geçen senenin nısfı kadardır. Gelecek sene için kıtlık tehdidi bile var. Kış geldi. İmkân-ı maddî yoktur. Bunları barındıralım. İktisadiyatta İslâmları mahvedip Hıristiyanları çıkarıyorlar. Çikolata ticaretinde 15 milyon falan gibi. Binaenaleyh, sulhün uzaması bizi muhakkak felâkete götürmekte olduğunu ve binaenaleyh Amerika[nın] sulhü tacil için bize bir faydası olur mu?" dedim....
>
> Her vakit bunu düşündüğünü ve Amerika'ya yazacağını söyledi. Amerika hükümetine ve milletine bir beyanname neşrediniz, vesaiki de beraber neşrediniz. Söyleyiniz ki, sulhün uzaması yüzünden şunu, şunu kaybettik. Ecnebiler şöyle şöyle yapıyor. Asayişimizi ihlâl ederek akibetimizi daha ziyade fenaya götürüyorlar. Bizim niyetimiz demokrasi üzerine tesis-i hükümet etmektir. Bize yardım edecek Amerika milletidir. Bunları rica ediyoruz, bize müzaheret etsin, tarzında bir şey. İstanbul'da[ki] zevata dedim ki, "bu vesaitin, vesaikin çoğu Sivas'ta yoktur. Halbuki Aydın'da, Trakya'da vesaik vardır. Alınız, maddî sebepler üzerine bir arîza hazırlayınız" dedim. Buraya getirecek zat gelmedi... Şifre getirdim. İngilizce yazılabilecek.
>
> Asayiş için Amiral Bristol memnuniyet gösterdi. "Teşkilât yapılır yapılmaz şakavet bitti, memnun oldum" dedi. "Yalnız Bursa'da Ermenileri sıkıştırmışlar, orada bir Amerikalı muallime vardır. Ondan bazı fikirler alsınlar. Bunların size şahadetleri gayet kıymetli olur" dedi. Bursa'ya da yazdık.
>
> [..] Paris'te Sulh Konferansındaki Amerika maliye mütehassıslarından birini İstanbul'a göndermişler. Zararlarımızı tetkik ediyor; istikrazlardan ne zarar gördük, ne fayda gördük, ne gibi bir mecburiyet tahtında istikraz aktedildi? Şerait ne idi? Bankacı Hâmit [Hasancan] Bey ile görüşüldü. Maliye için vesaiki toplamaktadır.

1178 Uluğ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, 1975, s. 116. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
1179 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 316.
1180 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 311, dipnot 713.
1181 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 316.

> Beraber çalışıyor, tetkikatı ileri götürüyor. Aynı zamanda evvelce imtiyazatı nasıl verdik, onları da tetkik ediyor, tevsik ediyor.[1182]

Almanya Münih'te gizlenen İttihadçı lider sabık Bahriye Nâzırı Ahmed Cemal, Berlin'deki İttihadçı lider sabık Sadrazam Mehmed Talat'a mektub gönderdi: *Doğu'da çalışmak lazım. Arapları da boş bırakmamalı. Cumhurbaşkanı Wilson'a yazdığım bir mektupta federal bir İslam hükümeti gereğinden söz etmiştim...*[1183]

Louis Edgar Browne, Paris'den mufarakat etti.[1184]

28 Kasım 1919. *New York Times* gazetesinde Charles H. Grasty imzalı makale neşredildi. Belirtildiğine göre *Lloyd George'un 1917 yılında yazılı olmayan gizli bir antlaşma ile İzmir'i ve Anadolu'nun üçte birlik bir dilimini Yunanlılara söz verdiği bildirilmiştir*.[1185] *Bu doğrultuda Batı Anadolu'da işgale başlayan Yunan birlikleri, İzmir'in arka bölgelerine doğru ilerleyerek Menderes Nehri vadisi de dâhil olmak üzere Aydın ve çevresini bir savaş bölgesi haline getirmiş, buna karşılık Türkler de Yunan birliklerine karşı bölgede bir direniş hareketi başlatmıştır*.[1186]

29 Kasım 1919. *The New York Times* gazetesi: *Fransız askerleri Maraş, Antep ve Urfa'ya girdi ve köylülerle çatışmalar yaşandı*.[1187]

Yenigün gazetesi*: Grayn Enstitüsü hesabına Amerika'ya tahsile giden ve gazetemize Amerika hayatı hakkında mektuplar yazacak olan Zekeriya Bey (Sertel) ve Sabiha Hanım (resimleri).*[1188]

2 Aralık 1919. *King-Crane Komisyonu, Sivas Kongresinin bir Amerikan mandası ilan etmesinin beklendiğini bildirmiştir*.[1189]

5 Aralık 1919. Tuğamiral Bristol, ABD Hariciye Nezaretine rapor gönderdi:

> Ben şuna katiyen inanıyorum ki, gelecekteki dünya barışının sağlanması için Amerika, Yakındoğu sorununun çözümünde rol üstlenmelidir. Bu sorunun çözümünü, Avrupalı devletlere bırakamayız, çünkü onlar kendi aralarında dahi anlaşamıyorlar. Avrupalı güçlerin de Amerika'nın kararlı bir adım atmasından memnun olacaklarına inanıyorum, eğer Amerika müdahale etmez ise, Türkiye parçalanacak. Bölgede güç alanları oluşturulacak ve Avrupalı Devletler birbirlerine karşı yeni entrikalar çevirmeye başlayacaklar. Yapılacak hatanın en kötüsü ise, geriye kalan topraklarda köhne bir Türk devletinin devamı olur ki, bu durumda Avrupalı devletlerin güç elde etmek için, eskiden yaptıkları entrikalarının biraz daha hafif çapta da olsa devamı ile sonuçlanır. Bu şartlar dahilinde, ben Amerika'nın Yakındoğu sorununu çözmek için müdahale etmesinin zamanının geldiğine inanıyorum, eğer bu sorunları çözmek için Amerika'nın eski Osmanlı İmparatorluğu'nun hepsini mandası altına alması gerekiyor ise, bu sorumluluktan kaçmaması gerekir, fakat bu öneri Avrupalı devletlerden gelmelidir. Bu, onların (Avrupalı devletlerin) Amerika'yı savaşa sokmak konusundaki ricaları gibi olmalıdır… Eski Türk idaresi, hiçbir ırkın insanı üzerinde varlık sürdürmemelidir. Osmanlı Devleti'ndeki bütün ırkların yardıma ihtiyacı var. Bunların hiçbiri şu anda kendisini idare edebilecek güçte değildir, hele bir başkasını idare etmeleri daha da zordur, eğer bu ırklardan birine bir diğerini idare etmek hakkı veya gücü verilir ise, sonuç idare edilenler için düzensizlik, kan ve adaletsizlik olacaktır. Bu durum ki, Osmanlı Devleti'ne,

---

1182 Uluğ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, 1975, s. 133-135.
1183 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 251.
1184 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 316.
1185 İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, 2016, s. 186.
1186 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 166-167.
1187 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 131.
1188 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 255.
1189 *First Publication of the King-Crane Report on the Near East*, LV. 27, Part 2 (2 December 1922), p. 17; Aktaran: Roderic H. Davison, *Osmanlı-Türk Tarihi 1774-1923: Batı Etkisi*, 2016, s. 297, dipnot 13.

> Avrupa ülkelerinin müdahalesine sebep olmuştur… Şu anda Türk idaresinde yaşayan herhangi bir ırk için self-determinasyon verilmesinden bahsetmek saçmadı, çünkü onların önce eğitilmeleri gerekir. Mısır ve Hindistan'daki hatalara izin verilmemelidir.[1190]

Louis Edgar Browne, *5 Aralık 1919'da Paris'ten, dostu Herbert Corey'e yazdığı mektupta, o hafta içerisinde Amerika'ya döneceğini ve öncelikle rapor vermek üzere Chicago'ya gitmesi gerektiğini, daha sonra New York'a geçeceğini belirtiyor*.[1191]

6 Aralık 1919. Bristol, Paris'deki Louis Edgar Browne'ye 24 Ekim 1919 tarihli mektuba cevabî mektub gönderdi. *Yarbay Haskell'in Paris'e olan ziyaretinin sonucundan haberin var mı? Artık, Ermenistan'a birlik göndermemizin ve mandayı kabul etmemizin şansının olduğunu zannetmiyorum*.[1192] *Kendi adına konuştuğunu belirttikten başka, ABD'nin manda alması konusunda, Amerikan kamuoyunun gösterebileceği tepkiden bahis ile Amerikan halkının bu meseleye inandırılması gereğini vurguluyor*. Bristol: *… eğer Bay Clemenceau, şimdi ABD'ye gidecek ve İngilizler de ona katılacak olur ise, kamuoyunun desteği oluşacak ve bölgeye de yardım imkânı doğacak*.[1193] Bristol'a göre *İngilizlerin, İstanbul ve bağımsız Ermenistan mandasını Amerika'ya vermek istemesindeki amaç, ABD'yi Rusya ile İngiliz sömürgeleri arasında tampon yapmaktır*.[1194]

Louis Edgar Browne, New York'a muvasalat etti.[1195]

8 Aralık 1919. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Osmanlı Devleti topraklarında manda çok sorunlu olacaktır. Zor kullanmadan ülkeyi yönetmek ve farklı etnik kökenlerden olan insanlar için düzen kurmak neredeyse imkânsızdır. Bu tehlikeli bölgenin pasif ve sakin hale getirilebilmesi için yapılacak barış antlaşmasının Amerika tarafından da onaylanması gerekiyor*.[1196]

Prens Sabahaddin İstanbul'a muvasalat etti. Fransız istihbaratına göre Prens, İsviçre Luzern'deyken ABD sermayesi ve Bolşeviklerle temas kurmuş. John Wesley de Kay'dan para almakta imiş:

> Sabahattin Bey Tunus asıllı Abdülaziz Çavuş ve Dürzi Emir Şekip Arslan ile birlikte ABD ajanı John de Kay'den para almaktaydı. De Kay Lucerne'de bulunmakta ve ABD ajanı olarak Avrupa'yı karıştırmak için sosyalist propagandalar yapmaktaydı. Örneğin Bern'de bir sosyalist kongresini ABD parasıyla desteklemişti. De Kay son zamanlarda Türk ve Arapları çevresine toplayarak, bunları Fransa ve İngiltere'ye karşı kışkırtıp ABD himaye ve mandası için zemin hazırlıyordu. Sadarete aday olan Sabahattin Bey İtilaf Devletleri'nden 800 bin frank alıp çarçur etmişti. Fransa'nın hizmetine girmiş, sonra, uzaklaştırıldığında, Almanya'ya yanaşmış fakat yüz bulamamıştı. Bilahare İngiltere'ye başvurmuş, onlar da bir ajanları vasıtasıyla *Tribune de Geneve*'de Türkiye'de dahi onu müşkül duruma sokan bir mülakatını yayımlamışlardı. *Ministere des Affaires Etrangeres*, c. 141, s. 157-8 (26/5/1919). Temmuz'daki ikinci bir istihbarata göre, beş-altı aydır Sabahattin Bey ve Emir Şekip Arslan, Alman-Amerikalı milyoner sosyalist de Kay'e yanaşmışlardı. De Kay [Sosyal Demokrat İşçi Partisi lideri Hollandalı Avukat Pieter Jelles] Troelstra ve Macar, Rus, Alman Bolşevikleriyle temastaydı. Debrit'in "Feuille"ünü destekliyor, Türkiye, İran, Kafkasya, Afganistan, Suriye, Mezopotamya'yı içeren bir konfederasyon düşünüyordu ve bu amaçla komünist Sabahattin ile bazı öğrencileri çevresine toplamıştı. *Ministere des Affaires Etrangeres*, c. 91, s. 284.[1197]

Dostu Lapine'nin, L.E. Browne'a yazdığı 8 Aralık 1919 tarihli mektuptan, onun bu sıralarda İzmir'e gittiği anlaşılıyor. Başka hiçbir belgede -günlüğü de dahil- elimizde İzmir'e gittiğini gösteren bir başka belge

---

1190 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 99-100. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
1191 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 315.
1192 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 298, dipnot 136.
1193 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 93.
1194 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 289.
1195 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 316.
1196 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 106.
1197 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 151, dipnot 307.

mevcut değilse de İzmir'in işgali sonrası, L.E. Browne'ın gelişen olaylarla ilgili birçok haberi mevcuttur.[1198]

Mustafa Kemal'in Sivas'da münteşir *İrade-yi Milliye* gazetesi yazıyor. *İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour 17 Kasım günlü Avam Kamarası toplantısında, Amerika'nın ne yapmak istediğini bilmediğini söylemiştir*.[1199]

10 Aralık 1919. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi tamimi: *Amerika'ya bir beyanname verilmesi bizce de münasip olduğu, fakat bunun kuvve-i milliyeye istinâd eden hükümet tarafından vukuu te'sir-i matlûbu hâsıl edeceği Halide Edib Hanım'a cevaben yazıldı*.[1200]

Mustafa Kemal'den Bristol'a bilgi kanalı olarak işlev gören bir diğer kişi de Halide Edip (Adıvar) idi.[1201]

11 Aralık 1919. Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. *18 Kasım tarihinde, Türk hükümeti Kilikya'da Müslümanlara yönelik Ermeni saldırılarına karşı Amerika'dan askeri yardım istemiştir.*[1202]

12 Aralık 1919. 12 Aralık 1919 tarihli *bir İngiliz gizli istihbarat raporunda "Türklerin milli duygular beslediklerini Amerika'nın anladığını, ama İngilizlerin buna sempatileri olmadığı" belirtiliyor*.[1203]

13 Aralık 1919. Bristol, Doktor Gates'e mektub gönderdi: *New York'un İtalyan bölgesinde bir İtalyan devleti kurmak ile Türkiye'de bir Ermenistan kurmak istemek arasında bir fark yok. ….Ermeni devletinin kurulması, Türklerin Avrupa dışına atılması, İslamiyet nedeni ile saltanatın devam ettirilmesi, Türkiye'deki Hıristiyan halkın hakları, tarihi vasıflarından dolayı Rumların hakları, Fransa ve İngiltere'nin etki alanları gibi meseleleri bir kenara bırakmalı ve bu imparatorlukta yaşayan yaklaşık 25 milyon insan için neler yapılabileceğ gibi büyük meseleler ile meşgul olunmalı*.[1204]

15 Aralık 1919. Mustafa Kemal'in Sivas'da münteşir *İrade-yi Milliye* gazetesi yazıyor: *ABD "manda kabulünde imtina"* ediyor.[1205]

17(?) Aralık 1919. Sivas'tan Ankara'ya intikal etmek için Mustafa Kemal ve heyetine lazım gelen *iki çift iç ve dış lastik ile altı teneke benzin*, *Amerikan Okulu'nun bayan müdiresinden* sağlandı.[1206]

17 Aralık 1919. İngiliz yarı resmî *The Times* gazetesi, Halife-Padişah Vahideddin'in Amerikan *Associated Press* muhabiri ile mülakatını iktibas etti:

> Bir an önce barış [akdedilmelidir] zira bu gecikme savaştan kötü[dür]. Belirsizlik halkın maneviyatını çökertiyor, onlarda sefalet ve hastalıklara yol açıyor. Avrupa devletleri için hayati bir nokta, Doğu'da huzuru getirecek bir barış yapmaktı[r]. Bunu da, Türkiye'nin bağımsızlığını sürdüren bir antlaşma sağlayabilir. Kötü hükümetlere rağmen halk iyi[dir]. Barış olur olmaz iç sorunlar ele alınacaktı[r].[1207] Doğu barışı ancak Türkiye müstakil kalmak şartiyle muhafaza edilebilir. Büyük Devletlerin medenî yardımlarını temin etmek arzu ve emelimdir. Halkımıza umumî tahsil ve terbiyeyi, yani refah ve saadetin yollarını temin edebiliriz. Yeni Türkiye'ye, onun yeniden doğuşuna ve sosyal kalkınmasına samimiyetle inanabiliriz. Yeniden bina edilen Türkiye doğuda huzur ve sükûnun, refah ve saadetin mihrak noktası olacaktır. Türk kadınlarının hürriyetlerine

1198 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 101.
1199 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 268.
1200 Bekir Sıtkı Baykal. (1974). *Heyet-i Temsiliye Kararları* içinde (s. 74). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
1201 Hakan Özoğlu, *Amerikalı Diplomat Amiral Bristol'ın Gözlemleri*, 2022, s. 66.
1202 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 170, sonnot 3.
1203 FO 371/4161/168774; Aktaran: Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 94, dipnot 27.
1204 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 29.
1205 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 268.
1206 Şerafettin Turan. (2017). *Mustafa Kemal Atatürk* (3. basım) içinde (s. 291). Ankara: Bilgi Yayınları.
1207 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 317.

kavuşmaları için önümüzde açık bir büyük saha bulunuyor. Onlara Amerikalı kızkardeşlerinin statülerini vermek suretiyle ve dinimiz delâletiyle en iyi surette başaracağımıza inanmaktayım.[1208]

18 Aralık 1919. *18 Aralık'ta T.W. Wilson'a bir telgraf gönderilerek, Ermenistan ve Anadolu üzerinde kurulacak ortak bir manda, Pan-Türkçü entrikaları artıracağı düşüncesi ile reddediliyordu; "Şimdi bizden, Türklerin savaş süresince gerçekleştirmek isteyip de başaramadıkları şeyi, yani Pan-Türkizmi bizim korumamız (manda) altında gerçekleştirmelerine yardım etmemiz isteniyor" deniliyordu, eğer ki Ağrı'dan Kilikya'ya kadar olan bölgeyi içine alan bir Ermenistan kurulabilirse, bunun Türklerin Pan-Turancı emellerine karşı koyabilecek etkin bir engel olacağına inanılıyordu. Ermenistan ve Anadolu üzerinde kurulacak ortak bir mandanın sadece Pan-Türkçü ve Bolşevik fesatçılara fırsat vereceği belirtiliyordu*.[1209]

Amerika Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol'ün Mütareke Komisyonuna gönderdiği muhtıradan mülhem Sadrazam Ali Rıza'nın Harbiye Nâzırı Cemal'e (Mersinli) muhtırası: *Kuvay-i Milliyeye mensup bâzı eşhasın Kafkasya hududunu tecavüz ile Ermenilere tasallût etmekte ve Mustafa Kemal Paşa ile Azerbaycan'da bulunan Enver beyninde muhabere cereyan etmekte olduğu dermeyan kılınmış olup bu hal sahih ise Avrupa ve Amerika efkâr-ı umumiyesinin aleyhimize tahviline sebep olacağı*..[1210]

18 Aralık 1919 tarihli ABD tutanağından: *Kuva-yı Milliye ile nizami birlikler işbirliği* halindeler.[1211]

Sivas Heyet-i Temsiliyesi lideri Mustafa Kemal, Konya'daki 12'nci Kolordu Kumandanı Miralay Fahreddin'e (Altay), mektub gönderdi:

12. ci Kolordu K. Fahrettin beyefendiye

Muhterem Kardeşim,

Şemsettin Bey den sonra Hüseyin Beyin de Sivas a gönderilmesi sureti ile teyidi revabıt ve uhuvette izhar buyrulan asarı samimiyeye teşekkür ederim. Şemsettin Bey son günlerin istilzam ettiği müzakerat ve mukarrerat hakkında zatı biraderlerine arzı malumat eylemiştir. Hüseyin Bey de Suriye ve Ermenistan Fevkalade Komiseri iken İstanbul Tariki ile Paris Sulh Konferansına giden Fransuva Jorpiko nun Heyeti Temsiliye ye mülaki olmak üzere Sivas a gelmesindeki sebebi izah edecektir. Bu mülakata ait bir hülasa şifre ile takdim edildiği gibi, bir suret te Hüseyin Beye takdim edilmiştir. İtalya nın Fevkalade Komiseri Mösyö Malis akdemce bazı mütaalatını mektupla bildirdiği gibi, bu defa da Sivas a bir memuru mahsus göndererek, tarefeyn için bir zemini itilaf araştırmayı tevessül etmiştir. İngilizlerin Erzurum ve Kars havalisinde mümessili iken tanıştığımız ve ahiren Harbiye Nazırlarının daveti üzerine Londra ya giden Kaymakam Ravlinson bu defa İstanbul a avdet etmiş ve görüşmek üzere Sivas a gelmek istediğini Trabzon daki mümessilleri vasıtası ile bildirmiştir. Mümaileyh Ravlinson Londra ya hareket edeceği sırada Erzurum da veda etmek üzere görüşmüş ve "Avdetimde daha musait şeriat [*şerait*] dahilinde görüşebileceğimizi ümid ederim" demişti. İstanbul da alelumum Şarkta ki İngiliz Memurini Siyasiyesinin Türkleri tanımakta ve Türkiye hakkında takib ettikleri siyasette yanlış yolda gittiklerini ve bunda İstanbul muhiti ile Osmanlı Hükümeti Merkeziyelerinin muzir saik teşkil eylediklerini ilave etmiş idi.

Amerika Heyeti Tahkikiye Reisi General Harbord Sivas ta uzunu zadıya vuku bulmuş olan mülakatımızda müşarünüleyhin ve Şark ta bulunan bütün Amerikalıların lehimizde olduğu anlaşılmış ve ahiren alınan mevsuk malumat Harbord raporunun lehimizde yazıldığına ait bulunmuştur. Yalnız Amerika ahalisinin senelerdenberi aleyhimizde işittikleri propagandanın tesirinden suhuletle kurtarılamıyacakları itiraf olunmuştur. Avrupalıların Türkiye hakkındaki tashihleri memleketimiz üzerinde ve azami derecede ve daimi ve emin bir surette menfaatlerinin temini merkezindedir. Menfaatlerine muvafık zemin ihzar ve temini için istinat etmek

[1208] Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 1971, s. 6-7.
[1209] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 29-30.
[1210] Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Mart 1955, Sayı 11, Vesika No. 261.
[1211] *State Department*, 867.00/1085; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 175, dipnot 372.

istedikleri sebeb ve bahaneler Hükümeti Osmaninin aczi ve ekalliyetlerin siyaseti için teminat ve içtima edecek olan Meclisi Mebusan, millete istinaden vakur, bir vazı azimkar alırsa, millet de vekillerine cidden mesnet olabilecek tam bir vahdet gösterirse düştüğümüz girvei izmihlalden kurtulabileceğimize emniyetim vardır. Milletimizi mevcut makus ve muzır cereyanlar arasında selabetli bir kitle halinde tutabilmek herşeyden evvel zatıbiraderileri gibi kıymetli, hamiyetli kumandan arkadaşlarımızın himmet ve fedakarlıklarına muallaktır.

Rüesayı Memurini Mülkiye nin ekseriya mütelevvin olduklarını tecrübe göstermiştir. İçlerinden en hamiyetli olanlar bile daima askeri kumandanlara imtisalden başka birşey yapmamıştır. Şayanı şükür ve mahmettir ki bugün bilaistisna tekmil kolordu kumandanları arkadaşlarımız büyük bir hüsniniyetle tabiisi vatan noktasında içtihatlarını tevhid etmiş ve milleti müşekkel bir hale ifrağ için alicenabâne ve azimkârâne bir surette çalışmaktadırlar. Benim ve elyevm beraber bulunan Rauf Bey, Bekir Sami Bey gibi arkadaşlarımızın pek dikkatli olarak çalıştığımız esaslı nokta, bütün mesaimizin arkadaşlarımızın noktai nazarlarına mutabık ve efkarı umumiyei milliyemiz muhassalasına muvafık olmasıdır. Buna rağmen Hüseyin Beyin esnayı rahde bazı kimselerden bizim hiçbir vakit hatır ve hayalimizden geçmemiş ve geçmiyecek olan muzir fikirler propaganda edildiğini söylemesi cidden teessürümüzü mucib oldu.

Meselâ Diktatörlük gibi... Bu fikrin nekadar bimana olduğu erbabı izanca suhuletle takdir olunur. Bir de bu hususta zerre kadar şüphe ve tereddüde düşmüş erbabı namus ve hamiyet için Heyeti Temsiliye ye fiilen dahil olarak teşriki mesai etmek ve tavır ve kontrol etmek daima mümkündür. İstanbul da bulunan zevatı aliyenin serbest olanlarını, Ahmet İzzet Paşa vesaireyi davet ettim. Fakat bu gibiler hayatını tehlikeye koymak istemez, huzur ve refahını feda etmez ise ne yapılır? Memleket ve milletin içinde bulunduğu elim şerait ayakıbımız düşünülecek olursa vahdeti milliyeyi, ahengi mesaimizi haleldar edecek kıylükale sebebiyet verenler hakkında ne hüküm verilmek lazım geleceği kendi kendine taayyün eder.

Heyeti Temsiliye, kariben Kayseri, Kırşehir üzerinden Ankara ya oradan da Eskişehir kurbunda (Seyitgazi ye) gidecektir. Bu intikali henüz mahrem tutmaktayız. Maksat Eskişehir de temin olunacak içtimai mebusana temas edebilmektir.

M. Kemal[1212]

20 Aralık 1919. Amiral Bristol Washington'a telgraf gönderdi. *İstanbul'daki Amerikan istihbaratı* Mustafa Kemal'le Sivas'ta görüşen *Picot misyonunun başarısız olduğunu* bildiriyor.[1213] *USS Chattanooga Amirallik Gemisindeki Kuvvet Komutanı'ndan* ABD *Dışişleri Bakanlığı'na* muhtıra:

İngiliz görevliler, yine de, İngiliz-Fransız anlaşmazlığının bütünüyle gerçek dışı olduğunu, iki ülkenin Türkiye'deki amaç ve çalışmalarında mutlak bir uyum içinde olduklarını sert bir şekilde belirtiyorlardı: (metinde böyle). "Bu gibi hikâyeler Türkler'in yalancılığının ve entrikacılığının ürünüdür. Asla hatırdan çıkarılmasın ki, bir ilke olarak Türkler'in amacı, önce size yaranıp, sonra sizi atlatarak Müttefikler arasında mesele çıkarmaktır. Böylece onlar geçmişte hakettikleri cezadan kurtulma yolundalar ve benzeri usullerle, Avrupalılar arasındaki çekişmelerden yararlanarak, onlarla yapılan Barış Antlaşması'nın hükümlerini yumuşatmayı umuyorlar." Fransız Elçiliği'ndeki bir görevli, bu satırların yazarı için istihbarat ajanı olarak çalışan bir Türk'e, "Türkiye'de İngilizler ile Fransızlar arasında her şeyin iyi gitmediğini, Suriye dışında da böyle olduğunu" itiraf etmiş... Anadolu içlerindeki hemen her İngiliz denetleme ve istihbarat görevlisi size gizlice aynı masalı anlatır: Türkiye'nin her tarafında Fransızlar onların aleyhinde çalışıyorlardır. Genel bir İngiliz karşıtı propaganda var. Fransızlar, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini korumayı amaçlayan Milliyetçi

[1212] Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası*, 1970, s. 197-200. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir. Konya'daki 12'nci Kolordu Kumandanlığı ile Sivas Heyet-i Temsiliyesi arasında kuryelik yapan Kolordu Başhekimi Doktor Hüseyin kim? Evrak-ı metrukesi var mı? Doktor Hüseyin anlaşılan mutemet ve mahrem birisiydi. Mesela, Mustafa Kemal, George Picot'yla yaptığı gizli görüşmeye dair hazırlanan "bir hülasa şifre"yi Hüseyin'e emanet ettiğini yazmıştır.

[1213] Dışişleri Bakanlığı, Turkey, 867.00/1085; Aktaran: Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 151, sonnot 12.

harekete açıkça kur yapıyorlar ve biz buna sessizce direniyoruz. Onlar politikalarını açıkladılar, biz ise bunu yapmadık.[1214]

22 Aralık 1919. Berlin'de bulunan Talat, Mustafa Kemal'e mektub gönderdi:

22 Kânunuevvel 1919

Memleketin âtisini ben şu yolda görüyorum.

Avrupa, mevàd-ı iptidaiyyesi gayet zengin olan Rusya'dan uzun müddet istifade mümkün olamıyacağını yakinen bildiği için bu zararını imkân nisbetinde Türkiye'den telâfi etmeğe çalışacaktır. Düvel-i İtilâfiye'nin Türkiye üzerinde besledikleri bütün amâl ve makasid-ı siyasiyeden sarf-ı nazar yalnız şu maksad-ı iktisadíleri bile arzu ettiğimiz şekilde hür ve müstakil bir Türkiye'nin vücuduna mâni olacaktır. Binaenaleyh bizlerle aktedecekleri muahede-i sulhiyede kendileri için birçok esbab-ı müdahale bulunacak ve şerait-i sulhiyye iktisaden memleketimizden a'zâmî istifade etmelerine müsaid birçok mevadı haiz bulunacaktır. Elimizde kalacak yerlerin menabii kesîr olmakla beraber bu şerait dahilinde memleketin esbab-ı terakkisini te'min etmek mümkün olamıyacaktır. Sulhun tahdid edeceği Türkiye Avrupa'nın bu gayesine sed çekebilecek derecede kuvvet olmıyacaktır. Binaenaleyh bu kuvveti hariçte aramak ve muavin kuvvetler vücuda getirmek icap eder. Bunu ben iki büyük muhitte aramak ve kuvvetli bir teşkilât yapmakta görüyorum. Bu kuvvetin biri vâsi Türk âlemi, ikincisi de İslâm âlemidir. Türk âleminde şimdiye kadar hiç işlenmemiş olan Türkistan bizim için gayet esaslı bir saha-i mesaidir. Bu sahada dahildekilerin doğrudan doğruya çalışması hem müşkül, hem de tehlikelidir.

Teşkilât-ı esasiyye vücuda getirdikten sonra maddi ve manevi surette muavenet kabil olabilir. Bu teşkilât'ı esasiyeyi yapmak için rüfekadan bazılarının o havaliye giderek çalışması iktiza ediyor. Bugün üzerimize düşen vazife, mazideki umumî ve hususî hatiyyatı unutarak geniş bir fikirle herkesin kabiliyetinden a'zami istifade ve bu suretle gaye-i umûmîyi te'mine çalışmak olmalıdır. Ben Enver Paşa'yı gerek İslâm âlemindeki nüfuz ve ehemmiyeti ve gerek azim ve metaneti ve gerek şerait-i hazıra dahilinde uzun müddet memlekete avdetinin gayr-i mümkün bulunması dolayısiyle o havalide çalışabilecek mühim bir uzuv telakki ediyorum. Binaenaleyh bazı rüfeka ile kendisinin Türkistan, Azerbaycan ve şimalî Kafkasya'da derece derece çalışmaları takarrür etmiş ve o semte müteveccihen hareket etmişlerdir. Ancak hâvali-i mezkûrede çalışabilmek için Bolşevik'ler ile anlaşmak zarûrîdir. Bolşevikler Rauf Bey'ce de ma'lûm olduğu vechile (Brest Litovsk) muahedesi esnasında vâsi bir Sovyet İmparatorluğu gayesini takip ediyorlardı. Eski Rusya imparatorluğu dahilinde -ki bunda Finlandiya, Litvanya, Estonya, Ukrayna, Polonya, Kafkas ve Türkistan da dahil idi- Sovyet teşkilâtı yapıp bu teşkilatı Petersburg veya Moskova'ya rabt etmek ve bu suretle eski Rus imparatorluğunu, başka bir kisve altında, ihya etmek arzusunda bulunuyorlardı. Bugün Bolşevik'ler bu fikirlerinden bazı fedakârlıklar yapmışlardır. Eski Rusya imparatorluğu dahilinde teşekkül eden muhtariyet ve istiklâliyetleri tanıyacaklarından bahs ediyorlar. Buradaki Bolşevik rüesası ile hal-i temastayım. Şimdiye kadar mahbus bulunan (Radek) ile defeat ile görüştüm. Ve bâlâda zikrettiğim esaslar dairesinde çalışmak üzere (Lenin) nin tasdikine ta'likan anlaştım. (Radek) in tahliyesi ve tayyare ile Moskova'ya gidebilmesi için Almanlar nezdinde pek çok çalışarak muvaffak oldum. Ve başka bir nam altında esbab-ı seyahatini temin ettim. Bundan dolayı (Radek) ve burada bulunan Bolşevik'ler bize medyunu şükrandırlar. (Radek) Bolşevik'ler hükûmetinin şark mesaili mütehassısı olduğundan mukarreratımızın merkezce kabul edileceğini suret-i katiyyede temin ediyor.

İkinci saha-i mesainin âlem-i islâm olduğunu söylemiş idim. Türkistan teşkilatı Efganistan vasıtasiyle Hindistan'da çalışarak Hindistan âleminde bir tesir yapabilir ve Devlet-i Aliyye ve Hilâfet-i İslâmiyye lehinde kuvvetli bir cereyan uyandırabilir. Araplar mütârekeden sonra tamamiyle inkisar-ı hayale uğramışlardır. Fransızlar ile İngilizler arasında (1916) tarihinde akt edilen mukavelename [Sykes-Picot] Arabistan'ı tamamiyle parçalayıp kuşa benzetiyor. Ve müstakil Arabistan'a kıt'a olarak çölden başka hemen hiç bir şey bırakmıyor. Emir Faysal'ın maiyyetinde bulunanlardan biri İsviçre'de bize mensup bir zat ile olan mülakatında Arap gençlerinin maziyi unutarak Türkler ile eski Almanya veya Avusturya, Macaristan gibi birleşmek ve beraber çalışarak itilâfçıların istilâsına mâni olmak fikrinde olduklarını söylemiş ve Mustafa Kemal Paşa ile tesis-i münasebet arzusunda bulunduklarını ilâve etmiştir. Sulh şeraitinin müzakeresi sırasında Arapların Türkler ile

[1214] *U. S. Records*, 867.00/1073; Aktaran: Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 2008, s. 103.

birleşmek arzusunu izhar etmeleri ve bu babta haklı tezahüratta bulunmaları nüfûz-u hilâfetin o havalide devam ve bekasını göstereceğinden fevkalâde faydalı olabilir. Dahilden vesait-i muhtelife ile bu maksadın istihsaline sarf-ı mesai olunabilir. Bu tarz ve şekl-i mesâi Rauf Bey'in gayesine ve arzusuna pek muvafik olduğundan bu hususta sarf-ı mesai edebiliyor.

Biz de harici bir teşkilât ile kendisine muavenet edebiliyoruz. Mısırlı Aziz Bey iki gün evvel Berlin'de beni buldu. Bu esas dairesinde kendisiyle uzun uzadıya görüştük. İnkisar-ı hayale uğramış, Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazdığı mektubu gönderiyorum. Bu zat dahilden ziyade hariçte ve bu maksad uğrunda istihdam edilebilir. Ve bu yolda çalışması için kendisine imzasız not şeklinde bir cevap verilebilir.

Ben memleket için çalışmayı şimdilik şu üç şekilde hulasa edebiliyorum. Biri dahilde, diğerleri de Türklük ve İslâmlık âleminde.

Dahildeki teşkilât-ı milliye iktidarı tamamiyle ele almalı ve muntazam bir hükümet şeklinde memleketi idare ederek sulhu akd etmelidir. Teşkilât-ı milliyenin halen hiç bir fırkayı temsil etmemesi pek muvafıktır. Ancak mevki-i iktidara geldikten sonra her ne nam ile olursa olsun Meclis-i Mebusan'da kuvvetli bir firka vücuda getirmesi zarurîdir.

Hariçte bulunan uzuvlar ile açık hiç bir münasebetleri olmamalıdır. Harp mesullerinin muhakemesi için bir divân-ı âlî teşkil etmeleri lazımdır. Bu tamamiyle ayrı bir meseledir. Bir taraftan bu cihet takip edilmekle beraber diğer taraftan yalnız ara sıra benimle gönderilecek adamlar vasıtasıyle münasebette bulunulabilir. Mamafih arzu etmedikleri ve ahvali gayr-i müsait buldukları halde şimdilik ihtiyat etmeleri de kabul olunabilir. Esasen gerek benim ve gerek diğerlerinin vaziyet-i siyasiyeleri bugün buna müsait olmadığı gibi memleket için de zararlıdır. Takibini muvafik gördüğüm üç tarz-ı mesaiyi burada tekrar ediyorum:

Evvelâ- Dahildekilerin müstakillen çalışmaları,

Sâniyen - Hariçtekilerin âtiyen Türk ittihadı vücude getirebilmek için Türkistan'da çalışmaları ve Türkistan'ın bilâhare istiklâliyyetini te'min edebilmek için idarede askerî ve mülkî teşkilât vücuda getirmeleri,

Salisen - Arapların bugünkü me'yusiyyetinden istifade ederek ilerde bir Arap ve Türk ittihadını te'min edecek teşkilâtı vücude getirmek ve umumiyet itibariyle âlem-i islâm da lehimizde bir cereyan uyandırmak.

Bütün bu teşkilât ya şimdiden veyahut ileride Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına veyahut teşkil edeceği bir büroya rabt olunabilir. Harici teşkilatın nokta-i temasını ben teşkil edeceğimden işin ciddiyyet ve safiyyetinden emin ve askerce bir itaata intizar olunabilir.

Avrupa'da bulunduğum bir sene zarfında propaganda için yapılan teşebbüsat ve teşkilât;

1 - Lahaye'de bir Türk istihbarat bürosunun teşkili ve memleketimiz lehinde gerek Hollanda ve gerek diğer bîtaraf memleketler matbuatında neşriyat icrası,

(Tafsilat-ı lâzime Asım Bey tarafından verilecektir).

Bu teşkilât atiyen hükûmete rabt olunabilir.

2 - Amsterdam'da in'ikad eden beynelmilel Sosyalist Kongresi'nde beynelmilel sosyalistler kâtib-i umumisi (Huysmans) ile mülakat ettim. Ermeni vekayiinin suret-i cereyanını buna izah ve Müslümanların Ermeni'ler tarafından duçar-i tecavüz olduğuna kendisini iknaa çalıştım. Amsterdam'da kongreye iştirak için gelen Gürcü hükümet-i muvakkatesi reisi (Çengilli) ile de görüştüm. Ve Ermeni vekayii hakkındaki nokta-i nazarımızı kendisine izah ettim. Çengilli in'ikad eden (Bern) Sosyalist konferansında Ermeni'ler aleyhinde irad-ı nutuk ederek Türkiye'de cereyan eden Ermeni vekayiinin müsebbip ve me'sûl-i hakikîlerinin bizzat Ermeni'ler olduğuna yaptığı tahkikat üzerine kanaat-ı kâmile getirdiğini serd ve beyan eylemiştir.

(Bu babta Asım Bey tarafından malûmat-ı kâfiye verilecektir).

3 - Fransız ve İtalyanlar ile mülâkat ve müzakerat ve bunlardan hasıl ettiğim fikirler.

Gerek İtalyanlar, gerek Fransızlar atiyen idareyi ellerine alacaklarını muhakkak gördükleri Jön Türkler ile şimdiden hüsn-ü münasebete girmek ve kendilerini İngilizler nezdinde müşkül bir bir mevkie sokmamak şartiyle bizlere mümkün olan muaveneti yapmak arzusundalar. Ancak bugün açıktan fi'lî bir harekette bulunmalarına imkân olmadığı gibi esasen vaziyet-i siyasiyeleri de buna müsait değildir. Bu hususta bize İtalyanlar, Fransızlardan daha müsaadekâr davranıyorlar. Buradaki İtalyan delegesi vasıtasiyle İtalya Hariciye Nezareti müsteşarı Kont Sforza ve dolayısiyle İtalya hükûmetiyle her vakit temas edebiliyorum.

Cavit Bey de evvelce bizde (Turuk-u Umûmiyye) şirketi müdürü iken elyevm (İ'marât ve Te'sisat) nazırı bulunan (Lostor) vasıtasiyle Fransa hükûmeti ile temasa gelebiliyor. Mamafih bu hususat tamamiyle dahildekilerine ait olduğundan biz yalnız dahildekiler lüzum gördüğü takdirde bu işde tavassut edebiliriz.... Ve icabında kendi ta'yin edecekleri zevatı bunlarla görüştürebiliriz.... Arzu ettikleri takdirde tamamiyle aradan çekiliriz.

Cavit Bey hakkındaki mütaleam:

Cavit Bey memleketin dahilde ve hariçte muhtaç olduğu bir uzuvdur. Muktedir ve namusludur. İtilâfiyûn nezdinde bizim vaziyetimizde değildir. Harbe muhalif kalmış, harp esnasında ecnebileri ve menafi-i ecnebiyyeyi âtiyen memlekete nafi olur mülahazasiyle müdafaa etmiştir. Amerika ile kat'ı münasebata aleyhtar bulunmuştur. Bu cihet Amerika sefaretince de ma'lumdur. Ermeni vekayii ile de alakâsı yoktur. Hakkında verilen hüküm hilâf-ı vicdan, kanun ve usuldür. Herhangi bir şekilde ileride Divân-ı Âlice muhakemesi icra edilmek üzere bu hüküm geri alınabilir.

Asım Bey'in avdetinden evvel mümkün ise Küçük Refet [*Bele (ÖFA notu)*] Bey'i veyahut o derece tanıdığım birisinin İsviçre veya Almanya'ya gönderilmesini ve bu mesail hakkında teati-i efkâr edilmesini pek arzu ederim.

Bu zat aynı zamanda sosyalist cereyanlarını da tetkik ve er - geç Avrupa muhitinde pek büyük bir rol oynayacak olan bu cereyanlardan bizlerin suret-i istifademiz hakkında da bir fikir edinebilir. Paramız yoktur. Sizden para istediğimize de zahip olmayınız. Şimdiye kadar bu işlerde bir miktar kendi paramdan sarfettirdim, Masarifin diğer bir kısmını [Karasu] nun [*Selanik Yahudisi Emmanuel Carasso'nun (ÖFA notu)*] Nesim Mazlıyah üzerindeki parasından mes'uliyyeti üzerime alarak sarf ettirdim ve atiyen de ettireceğim. Sonrasına Allah kerim.

-

Azmi Bey'i ben göndermedim, Mumaileyhin benimle hiç bir alakası yoktur. Parası kalmadığından bahisle dahile giderek bir köşede oturacağından bahsetti. Ben de münasip gördüm. Maateessüf haber aldığıma göre bu zavallı budala dünyayı velveleye vermiş ve bizim işlerimize de sekte îras etmiştir.

-

Siyaset-i dahiliyye hakkındaki mütalâatım:

Millî teşkilât rüesası mebusana girmeli, hükûmeti elde etmelidir. Kabine dahilde ve hariçte otorite te'sis edebilecek bir zatın riyasetinde ve ekseriyyeti bu rüesadan mürekkep olmak üzere teşkil edilmelidir. Ahval ve vaziyet katiyen icap ettirdiği takdirde firka-i saireden bir kaç zat da kabineye idhal olunabilir. Bence bu otoriteyi haiz zat buradan gördüğüme nazaran Mustafa Kemal Paşa'dır. Bu suretle teşekkül edecek kabine (Clemanso) nun tarz-ı siyasetini meşk ittihaz edebilir. Cavit Bey'in beyanatına nazaran bugün memlekete fenalıkları dokunan erazil-i eşhasın 31 Mart hadisesinde vücutları tahakkuk eden edanî imiş. Bu edepsizlere hadlerini bildirmek ve rezilliklerine meydan vermemek memleketin menafii iktizasındandır. Matbuatı erâzil-i nâs elinden kurtarmalıdır. Biz buna muvaffak olamadık. İnşallah siz olursunuz. Millî kuvvet buradan mütalea dermeyan edemiyeceğim bir şekilde sulh neticesine kadar muhafaza olunmalıdır. Kuvve-i milliyyeye istinad eden mütecanis bir kabinenin dahilde ve hariçte pek büyük tesiri olacağından şüphe yoktur.

> Bizlere gelince istediğiniz şekle girmek, istediğiniz tarzda çalışmak arzu ettiğiniz husûsî ve umumî her türlü fedakârlığı yapmak en büyük emelimizdir. Muvaffakıyetinize bütün kalbimizle duahanız. Asım Bey parolamı size bildirecektir. Bana gönderilecek zatın aynı parola ile gönderilmesini rica ederim.[1215]

26 Aralık 1919. Vahideddin Hân, *Selamlık'ta Amerikan Yardım (iaşe) Heyeti başkanı Binbaşı David Arnold'u kabul* etti. *Daha sonra kendisine üçüncü rütbeden Osmanlı nişanı verilecektir*.[1216]

27 Aralık 1919. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, 16:00'da ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi. *Telgrafta, ilk olarak Meclis-i Mebusan oturumunun 5 Ocakta gerçekleştirileceği haberi verilmiş, ardından Milliyetçilerin karargâhı ve Mustafa Kemal'in Ankara'ya geldiği Dışişlerine bildirilmiştir. Ankara'ya gelmekle tren yolun ulaşımına sahip olacakları ve bu vesileyle tüm ülke ile temaslarının daha iyi olacağı ifade edilmiştir. Telgrafta Ankara'ya taşınma, seçimdeki zaferle de ortaya koyulan artmaktaki gücün bir işareti sayılmış ve bu hamlenin, İzmir'in kalıcı olarak kaybedilmesi durumunda Milliyetçilere, Yunanlılara karşı daha iyi bir hareket yönü sağlayacağı ifade edilmiştir*.[1217]

29 Aralık 1919. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *İstanbul'un hangi devletin hâkimiyetinde olacağı ile ilgili belirsizlik, İtilaf Devletleri'nin kentte egemen olma isteği doğrultusunda daha da artmakta*dır. *Fransız asker ve politikacı Napolyon Bonopart (1769-1821), İstanbul'un, imparatorluktan daha değerli olduğunu dile getirdi* idi. *Türk topraklarında, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan orduları bulunmakta*dır. *İngilizlerin İstanbul ve çevresinde, Yunanlıların İzmir civarında, İtalyanların Anadolu ve Fransızların Suriye bölgeleri üzerindeki geçici konumları şimdiye kadar yapılan gizli antlaşmalarla sağlandı. İmzalanacak antlaşma ile Türk ganimetleri kalıcı sahiplerini bulacaktır ancak en büyük ve kıymetli ganimet İstanbul'du*r. *İstanbul ile ilgili iki temel problem vardı*r. *Bunlardan birisi Türk yöneticilerin İstanbul'da kalıp kalmayacağı, diğerinin ise eğer Türkler kentten uzaklaştırılsa, yönetimin nasıl şekilleneceği hakkındaki belirsizliktir*. *İstanbul, Avrupalı Devletler'in çıkar ve hırslarının odak noktası*dır. *İngilizlerin, Türklerin İstanbul'dan mutlaka uzaklaştırılması gerektiği fikrine karşılık, Fransızlar, Türk halkının kentte kalmasına izin verilebileceği yönünde tavır aldı. LIyod George'un İstanbul mandasının, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve eğer isterse İtalya'dan oluşan bir komisyonda olması planına karşılık, Fransa, İngilizlerin kentin yönetimine dahil olmasını istemiyor*.[1218]

30 Aralık 1919. *Vakit* gazetesi: *Mandater değil, amca. Bir Amerikan yazarı, Amerika'nın Türkiye'nin amcası olmasının uygun olup olmadığını araştırıyor*.[1219]

The New York Times gazetesinin haberine göre Mustafa Kemal, *Türk İmparatorluğu'nun parçalanmasına yardım eden herkesi Müslüman veya "kâfir" ayrımı yapmaksızın öldürüleceğini de duyurmuştur*.[1220]

Aralık 1919. *Current History* mecmuasının "Türkiye" maddesi:

> Tümgeneral James G. Harbord ve onun Türkiye heyetinin üyeleri Paris'e ulaştı ve burada sadece Ermenistan'ın değil, aynı zamanda Türkiye İmparatorluğu'nun da -en azından Amerika Birleşik Devletleri açısından- statüsünün belirlenmesinde ölçülebilir bir etkiye sahip olacak resmî raporlarını hazırlamaya başladılar.

1215 İlhan Tekeli & Selim İlkin. (1980). Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları. *Belleten*, 44(174), s. 315-321. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1216 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 318.

1217 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne çekilen telgraf, 867.00/1066, 27.12.1919; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 45.

1218 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 173.

1219 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü,* 1994, c. 2, s. 299.

1220 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 95-96.

Kemal Paşa ve Milliyetçi Ordu'nun statüsüne ilişkin çelişkili görüşler iki kaynaktan geliyor: Biri, onları Barış Konferansı'nın hiçbir mantıklı kararına karşı çıkmayan vatanseverler olarak tanımlarken; diğeri, onları imparatorlukta herhangi bir siyasî veya toprak değişikliğine karşı çıkıyor olarak tanımlıyor. Aynı çelişkili açıklamalar, Padişah'ın Kemal Paşa'dan Konferans taraftarı Damad Ferid Paşa Hükümeti'ni görevden alması yönünde bir ültimatom almasının ardından, 4 Ekim'de General Ali Rıza Paşa'ca kurulan yeni Kabine hakkında da yapıldı.[1221]

1920

"Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, rakiplerinin güçsüz düşmesinden yararlanan Amerikan şirketleri, Türkiye dış ticaretini kendilerine bağımlı duruma getirdiler. 1919 yılında Türkiye'ye Amerikan dışsatımı 62 milyon dolara, 1920 yılında 80 milyon dolara ulaştı. Un, şeker ve dokuma malları, gaz ve benzin ticareti Amerikan tekelindeydi."[1222]

3 Ocak 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *İzmir'in işgalinde yaşanan olaylara dair Amiral Bristol başkanlığında hazırlanan raporda Yunanlıların Yüksek Konsey'in izni olmadan Batı Anadolu'da işgal alanını genişlettiği* yazıyor.[1223]

The New York Times yazıyor: *Milliyetçiler, Mustafa Kemal liderliğinde, Aydın civarındaki Yunan cephelerinin yakınlarına askeri yığınak yaptı ve genel bir saldırı hazırlığı içinde*ler. *Bölgede Yunanlıların 70.000 kişilik bir kuvveti bulunuyor*.[1224]

4 Ocak 1920. *The New York Times* yazıyor: *Türkler, Ermenileri Müslüman olmaya zorladı, kabul etmeyenler ise katledilmekten kurtulamadı. Açlık ve salgın hastalıklar da Ermenilere zor günler yaşattı. Ermenilerin sürgün edilmeleri, sadece İslam'ı kabul etmeleri halinde durdurulabildi. Ermeni kadınları, Müslüman erkeklerle evlenmeye zorlandı. Türkler ikiyüzlü ve zalim bir millet olduğunu kanıtladı*.[1225]

5 Ocak 1920. *The New York Times* yazıyor: *Türk delegasyonu, Barış Konferansı'na, azınlık haklarının garanti altına alınması ve etnik özerklik konusunda hazırlıklı gitmiş, aynı zamanda Mustafa Kemal de Aydın bölgesine Yunanlılara karşı askeri yığınak yapmaya başlamıştı*r.[1226]

6 Ocak 1920. *The New York Times* yazıyor. *Paris Barış Konferansı'nda iki büyük güç (İngiltere ve Fransa) arasında Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılması ya da kentte kalmaya devam etmesi ile ilgili ciddi bir fikir ayrılığı olduğu, Amerika'nın da Türk mandasını kabul etmesinin olasılık dahilinde olmadığı belirtildi. Başkan Wilson, İstanbul'un Türkler tarafından idare edilmesini istemediğini, Milletler Cemiyeti çatısı altında, Amerikan mandasına sıcak baktığını ve Sultan'ın Anadolu'da konumlandırılarak, Müslümanların başkentinde uluslararası bir idare şekli oluşturulmasını tercih ettiğini açıkladı*.[1227]

7 Ocak 1920. Yunus Nadi *Yeni Gün* gazetesinde başyazı neşretti:

Muhterem mistır,

1221 *Current History*, December 1919, Vol. XI, Part I, No. 3, p. 470.
1222 A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1999, s. 41.
1223 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 167.
1224 The New York Times, 3 January 1920, *Turks Concentrating On The Smyrna Front*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 133.
1225 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 145-146.
1226 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 121.
1227 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 174.

> Siz yalnız bir hükûmet reisi değilsiniz, sizi o riyâsete getiren ilmî siyâdetinizdir. Binâenaleyh, muhterem mistır, siz Amerika Cumhuriyetlerinin reisi olmakdan daha yüksek bir adamsınız. Siz beşer efrâdının en yüksek enmûzeclerinden birisiniz. Ne şeref o kavme ki sizi reiskâr hidmetine i'lâ etmişdir. Ne fazîlet ve meziyet o kavmde ki hayatının mukadderâtını sizin gibi ilâhî ve ulvî bir zâta tevdi' eylemişdir.
>
> Muhterem mistır, Umûmî Harbe kadar siz, başka memleketlerde nasıl idi pek bilemiyoruz, bizim iklimlerimizde ve ufuklarımızda o kadar ma'lûm bir zât değildiniz. Biz Şimâlî Amerikayı biraz garâib memleketi olmak üzere tanımakla ülfet edegelmişiz. Şarkda ve Şarkın son asırları senelerinde bir hükümdârın sarayından şöyle beş on dakîkalık bir mesâfeye gidüb gelmesi târihe geçecek bir hâdise gibi kayd olunurken ve Şark bu i'tiyaddan umûmiyeti i'tibarile henüz kurtulamamış iken dünkü hükümdar (Ruzvelt)i bugün Afrika ormanlarında sayd-ı şikâr ile meşgûl görmek bize Amerikanın kırk katlı binâları kabîlinden bir garâbet gibi gelir idi. Fakat zaman ile düşünmedik değil: Reis-i hükûmeti sırası gelince Afrika ormanlarında ava çıkan bu kavm, 'acib bir hayâtiyet ile müteharrik bir hey'et olsa gerekdir dedik, ve kendimize nisbetle Cemâhir-i Müttefikanın ne olabileceğini öğrenmek istedik. (..)[1228]

9 Ocak 1920. *"The Washington Post" ve "New York Herald"ın özel muhabiri olan William T. Ellis, mütarekeden bu yana Türkiye'de yeni bir "milliyetçi" ordu kurulduğunu ve M. Kemal'in bu yapının yeni milli lideri olduğunu belirtiyor. M. Kemal'in Çanakkale'de gösterdiği başarılara da değinen Ellis, onu sarışın ve sakin yapısıyla bir İskandinav'a benzetmiş, savaş sırasında ordu içinde en iyi asker olarak nam salmış olan M. Kemal'in, modern, ılımlı ve yetkin bir kişi olduğuna dikkat çek*iyor. *M. Kemal ile Enver Paşa arasında geçmişten gelen rekabete de değinen Ellis, bu durumun uygarlık açısından iyi bir şey olduğunu, zira Enver Paşa gibi pervasız ve sorunlu bir kişinin başlangıçta duyurulduğu gibi Anadolu'daki hareketin başında olmasının sorunu içinden çıkılmaz bir hale sokabileceğini öne sü*rüyor. *Yazının devamında Türk tarafının mağduriyetine de değinilirken İzmir'in işgaliyle birlikte Yunanlılar tarafından işlenen cinayet, soygun, tecavüz ve sürgünlerden bahsedilmiş ve oluşturulan araştırma komisyonunun bunları doğruladığına dikkat çekilmişti. Dolayısıyla da Türkler dünya önünde kurban durumuna düşmüştü. Bunun yanında Yunan ve Ermeniler tarafından Türklere uygulanan baskı ve zulüm haberleri Anadolu'da yankı uyandırmış ve bu durum milliyetçilere bir fırsat yaratmıştı. İşte bu süreçte M. Kemal'in lider olarak ortaya çıkışı ve dağıtılmış olan askerleri silahaltına çağırması halkta karşılık bulmuş, kurulan yeni ordu aynı hissiyattaki ülkece desteklenmiştir. Zira insanlar yok olan evleri ve zedelenmiş gururları uğruna savaşarak "ölümü göze almış" bir ruh hali içerisindelerdi. İlgili yazının sonunda Ellis, Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele'ye karşı Batı'daki şaşkınlığı şöyle özetliyordu: "(…) Bir yıl öncesinde Osmanlı Hükümeti, Müttefikler tarafından istenecek her şartı kabul etmek zorundaydı, ancak bugün milliyetçiler bir orduya, örgütlü bir yapıya, bir amaç ve propagandaya sahip durumdalar. Kimse sonuçların ne olacağını tahmin edemez."*[1229]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Türk milliyetçilerinin, Mondros Mütarekesi imzalandığından beri Mustafa Kemal Paşa liderliğinde, İstanbul'dan bağımsız bir ordu oluşturmaya başladıkları söylentileri çıktı. Mustafa Kemal Paşa etkili ve başarılı bir asker, Çanakkale'de önemli zaferler kazandı, Enver, Talat ve Cemal Paşaların aksine siyaseten uzak durdu. Tüm bu durumun ortaya çıkmasına, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sebep oldu*.[1230]

11 Ocak 1920. Fransız yarı resmî *Le Temps* gazetesi yazıyor. *Yirmi kadar* ABD'li *piskopos Müttefik Devletler Başkanlarına telgraf çektiler: "Avrupa'nın neresinden olursa olsun Türklerin kovulması ve*

1228 Yeni Gün, 7 Kânûn-ı sânî 1336-1920, Numero 292, *Mistır Vilsona Açık Mektub*, s. 1.

1229 The Washington Post, 9 January 1920; Aktaran: Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 97. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

1230 The Washington Post, 9 January 1920, *Smyrna Peril Grave*, p. 9; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 134. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

yönetimlerinin ortadan kaldırılması kanımızca, genel olarak dünya hıristiyan medeniyetinin, özellikle de Yunanistan'ın çıkarları için gereklidir.[1231]

12 Ocak 1920. Sivas'da münteşir *İrade-yi Milliye* gazetesi yazıyor: *…Bir zamanlar büyük bir hararet ve samimiyetle tesis-i sulh ve sulh uğrunda çalışan Amerika Hükümeti, şimdi kendini şöylece bir kenara çekti…*[1232]

İrade-yi Milliye, "Bir Ermeni Ziyafetinde General Harbord Ne Diyor?" başlıklı haber neşretti. Ermeni *Çagadamard* gazetesinde belirtildiğine göre *General Harbord bir Ermeni ziyafetinde ve diğer nutkunda demiştir ki, Mademki Vilayet-i Şarkiyede Ermeni yoktur, Ermeni hükümeti teşkil edilemez. Her ne olsa Türkiye'de bir Ermenistan hükümeti teşkili abes fikirdir*.[1233]

13 Ocak 1920. *İstanbul'daki Türk idaresine son verileceği iddialarına karşı 13 Ocak 1920 tarihinde Sultanahmet Meydanı'nda bir miting düzenlendi. Bu mitinge katılanların sayısının 10,000 ila 100,000 kişi arasında değiştiğinin rapor edilmesi işgal yönetimini rahatsız etmişti. Yaptığı açılış konuşmasında Wilson Prensiplerinden bahseden Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur, İtilâf Devletlerinin, Türklerin haklarını ayaklar altına almaya kalkışmaları halinde Amerika'nın Türkleri koruyacağını ileri sürdü*.[1234]

14 Ocak 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor. *İstanbul'daki Bakanlar Kurulu toplantısında, Osmanlı Sultanı'nın mesajı okundu. Sultan, İzmir'in Türk İmparatorluğu'ndan ayrılmasının mümkün olmadığını söyledi. The New York Times'a göre, bağımsız ve üniter bir Türk Devleti, Yakın Doğu'da sonu olmayan bir kaosun merkezi olacak*tır.[1235]

18 Ocak 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türk milliyetçilerinin liderleri Enver, M. Kemal ve Talat Paşa Bolşevikler ve Almanlarla görüşerek İslam dünyasını İngiltere'ye karşı ayaklandırmaya çalışıyor*lar.[1236]

20 Ocak 1920. *The New York Times* yazıyor: *Türk topraklarının işgali ve Paris Barış Konferansı'nda Türk başkentinin uluslararası bir komisyon tarafından idare edilmesine yönelik planlar, İstanbul ve Anadolu'da çok büyük mitinglerle protesto edildi. İstanbul'un Türklerin elinden alınamayacağı sesleri yükseldi. Milliyetçiler'in lideri de imparatorluk dahilinde Türklerin yaşadıkları topraklardan uzaklaştırılmasına yönelik hiçbir kararı kabul etmeyeceklerini dile getirdi*.[1237]

27 Ocak 1920. *27 Ocak 1920 tarihli bir telgrafta, Ocak ayı içerisinde meydana gelen yeni gelişmeler yer almıştır. Aktarılana göre, aynı gün alınan habere göre Ali Rıza Hükümeti, Milliyetçilerle ortaklığı terk etmiş ve İtilaf menfaatlerine yönelik bir mutabakata varmıştı. Tüm Müttefik Yüksek Komiserleri; İzmir'deki Yunan ordusuna karşı düzensiz çeteleri desteklemeye devam etmelerinin, iade edilen mahkûmlara Pan-İslam hareketini teşvik etmeleri hususunda müsaade etmenin ve doğu vilayetlerinin sınırlarındaki diğer kargaşaların, anlaşmada Türkler için ağır koşullar ve muhtemelen de halifeliğin İstanbul'dan uzaklaştırılmasıyla sonuçlanacağı tehditleri ile Kabinedeki Milliyetçi unsurları uyarmışlardı. İlaveten Milliyetçiler, yeni bir beyanname yayınlamak üzere Ankara'da toplanacaklardı. Güvenilir olarak belirtilen bir habere göre ise Cemal Paşa'nın istifası hususunda Mustafa Kemal Paşa*

1231 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 140.
1232 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 268.
1233 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 279, dipnot 76.
1234 FO, 371/5162, E 259, İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliğinden İngiliz Hariciye Nezâretine telgraf, 2 Şubat 1920; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 322.
1235 The New York Times, 14 January 1920, *Will Not Give Up Smyrna*, p. 8; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 134.
1236 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 151.
1237 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 134.

da baskı uygulamış olabilirdi. Zira Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın İtilaf'a boyun eğmesi hususundan pek hoşnut değildi. Aktarılana göre birtakım yüzeysel işaretler, İtilaf ve Milliyetçilerin, barış şartlarının baskısı altında bir çeşit anlaşmaya varabileceklerini gösteriyordu. Mustafa Kemal'in, mevcut kabinede bir pozisyon kabul edebileceğine dair dedikodular mevcuttu.[1238]

Mustafa Kemal'in *Associated Presse* beyanatı 27 Ocak 1920 tarihli ABD gazetelerinde neşredilmiştir. Kendisinin ne İttihadçı ne Bolşevik olduğunu, Anadolu'da Bolşevik tarzı yönetim kurmayacağını Batılılara ifade ve garanti etmiştir. Sovyet Rusya'yla zoraki ittifak, geçici imiş:

> M. Kemal ise basında çıkan Enver ve Talat Paşa'nın milliyetçilerle işbirliği halinde olduğu iddialarını kesin bir dille reddetmiş ve Birinci Dünya Savaşı'na girilmesinde Enver Paşa'nın hatalı olduğunu, onun yüzünden Türk ordusunun Alman politikasına alet edildiğini dile getirmişti. İtilaf Devletleri'ndeki Bolşevizm endişesinin farkında olan M. Kemal, Batı'ya verdiği mesajda Anadolu'daki yönetimin bu yöndeki bir rejime dönüşmeyeceği güvencesini verirken iki yönetim arasında kurulacak ittifakın ise İtilaf Devletleri'nin tutumuna bağlı olduğuna dikkat çekmişti. The Associated Press ajansına konuşan Mustafa Kemal Paşa, Müttefiklerin Türkleri ülkenin yıkımına neden olacak bir barışa zorlaması halinde neler olacağını kestirmenin zor olduğunu belirterek böyle bir durumda Sovyetlerle yapılacak olan bir ittifakın ancak geçici olabileceğini söylemiş, zira Bolşevizm'in Türk halkının dini inanç ve vatanseverlik duygularına aykırı olduğunu belirtmişti.[1239]

29 Ocak 1920. ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanlığına telgraf gönderdi: *Benim Yakın Doğu işlerine karşı tutumum hakkında bir yanlış anlamaya kesinlikle meydan vermemek için söylemek isterim ki, Türkiye'de hizmet gördüğüm yıllar boyunca, ihtiyar Osmanlı imparatorluğu'nda yaşayan bütün ırklar ve milletler üzerindeki eski Türk yönetiminin kaldırılması gereğini daima en büyük güç ve şiddetle savundum*.[1240]

> 29 Ocak 1920 tarihli bir istihbarat raporunda, son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın toplanmasına dair bilgilere yer verilmiştir. Raporda yer alan ifadelere göre Mustafa Kemal'in liderliği altında muzaffer Milliyetçi Fırka'nın üyelerinden oluşan Meclis-i Mebusan, 12 Ocak'ta "neredeyse zorla" açılmıştı. Ama işin iç yüzüne göre Sadrazam Ali Rıza, raporda Milliyetçi karşıtı ve bir parça İngiliz yanlısı olarak nitelendirilen Sultan'a gidip mebusların toplanması için resmi izin talebinde bulunduğunda Sultan, Türkiye ile barış antlaşması imzalanana kadar bunu yasaklamıştı. Ali Rıza Paşa, Bab-ı Ali'ye dönüp Sultan'ın bu kararını kabineye ve mebuslara bildirmişti. Ertesi gün, kabinede Mustafa Kemal'i en net temsil eden Cemal Paşa, Sultan'ı ziyaret etmiş ve Meclis-i Mebusan'ın gelecek Pazartesi toplanacağını bildirmişti. Sultan cevap vermemişti. Bir sonraki gün, yani mebusların toplanmasından bir veya iki gün öncesinde, Yıldız Sarayı'ndan Bab-ı Ali'ye, Meclis-i Mebusan'ın toplanmasına izin veren bir telefon haberi gelmişti. Rapora göre bu hadise, Milliyetçilerin gücünün bir göstergesi olması bakımından mühimdi. Ancak tüm siyasi gidişat yiğit Cemal Paşa'nın görevden uzaklaştırılması ile değişmeye başlamıştı.[1241]

The New York Times gazetesi, Yunanistan'ın Washington Elçisi Georges Roussos'un beyanatını neşretti. Roussos, *Türkiye'deki direniş hareketini halâ kontrolü elinde tutan Jön Türk Partisi'nin bir çığlığı olarak niteliyor*. *Kaderci bir anlayışa sahip olan Türklerin bitkin bir vaziyette olduğuna dikkat çeken Roussos, M. Kemal'in liderliğinde başlayan direnişin beyhude olduğunu şu sözlerle ifade ediyor*:

> Türklerin ihtiyacı olan şey dinlenmek, böylece kendisinin varlığını sürdürmesine müsaade edilebilir. Geçmişte sahip olduklarından ona kalacak olan şey yeterince fazladır ve bu da onun mutlu ve düzenli bir hayat

---

1238 *NARA*, 867.00/1097, p. 1-2, 27.01.1920; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 47-48.

1239 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 151.

1240 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 266.

1241 *NARA*, İstanbul'daki ABD Elçiliği'ne gönderilen ve ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne iletilen mevcut Türk ve Müttefik siyaseti hakkında istihbarat raporu, 29.01.1920, 867.00/1166, (997.20), s. 2-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 46-47.

sürmesine yetecektir. O, Barış Konferansı'nda alınan tüm kararlara uyacak ve kendisinden alınması gerekenleri de kabul edecektir.(…) Dışardan desteklenmedikleri takdirde çok kolayca dağıtılabilecek olan Kemal'in eşkıyaları ise aslında ciddi bir tehdit olarak kabul edilemez.[1242]

Ocak 1920. *Amerika'da yayımlanan "Asia" adlı dergide Jackson Fleming M. Kemal ve Milli Mücadele hareketi hakkında "Yakın Doğu'da Kritik An" başlıklı uzun ve ayrıntılı bir makale yazarak konunun ciddiyetine dikkat* çekiyor:

Buna göre, savaş sonrasında İtilaf Devletleri'nin işgali, Halifeliği kaybetmekten korkan Sultan ve kabinenin İtilaf Devletleri ile iş birliği halinde olmasına rağmen vatansever Türkler ülkenin her yerine dağılmış vaziyetteydi. Nitekim M. Kemal liderliği altında Temmuz'da ilk ulusal kongrelerini yapmışlar ve İstanbul'daki Müttefik kuvvetleri rahatsız etmeye başlamışlardı.

Ancak Paris Konferansı ve Batı, bu Milliyetçi hareketi liderleri yurtdışında saklanan eski konuşulmaz İttihat ve Terakki unsurları olarak görmekte ve ülke dışında saklanan parti liderlerinin bu hareketi yönettiği yönünde propaganda yapmaktaydı. Bu bakış açısına göre bu Milliyetçiler o eski kendini yönetmekten aciz Alman yanlısı, Ermeni ve Rum katili Panislamist kesimle aynıydı ve şimdi de geriye kalan Ermenileri katletme noktasındalardı. Doğudaki propaganda ise bu Milliyetçilerin Türk İmparatorluğunu harabeye çeviren İslam inancını sarsan ve şimdi de Türk halkını intihara sürükleyen İttihat ve Terakki unsurları oldukları yönündeydi.

Bu iki görüşü belirttikten sonra Flaming, M. Kemal'in uzun süredir İttihatçı karşıtı ve Enver Paşa'ya muhalif bir kimse olduğunu ifade ederek onun başlattığı hareketin toplumun büyük bir kesimi tarafından desteklendiğine dikkat çekiyordu. Ayrıca mevcut İttihat ve Terakki unsurlarının da savaş sonrası gururları kırılmış vaziyette değişim geçirerek yeni bir liderlik altına toplandığını söylüyordu. Bu süreçte Müttefik kuvvetlerin acımasız politikasının Türklere karşı savaşan Müslümanlarda bir sempati oluşturduğunun da altını çizen Fleming, sadece Yakındoğu'da değil Hindistan'da pek çok şehirde bu duruma yönelik gösterilerin olduğunun da altını çizmişti. Flaming Anadolu Hareketi'nin siyasi olarak İslam'dan uzak modern bir devlet kurmayı amaçladığını ifade ederken Türk Milliyetçilerinin batı yanlısı bir siyasi görüş benimsediğine dikkat çekiyordu.[1243]

*ASIA*da neşredilen *bir karikatürde Türkiye olarak resmedilen kavga halinde ve perişan durumdaki hindilerin arasında çoban olarak Amerika'yı temsil eden Sam Amca vardı ve kendisi elinde mandacı yazan bir sopayla bir hindinin üzerine oturmuş şaşkın vaziyette bekliyor*.[1244]

[1242] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 167. İngiliz yarı resmî *The Times* gazetesi, 5 Eylül 1922 tarihli nüshasında, beyhude yere "Yunanlar aptal"dır diye yazmayacaktı.

[1243] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 96. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[1244] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 70-71.

Karikatür. *ASIA*, January 1920, Vol. XX, p. 67.

1 Şubat 1920. *Amerikalı James Perry ve Johnson Antep yakınlarında çeteler tarafından öldürül*düler.[1245]

5 Şubat 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor. *İstanbul'da yapılan direniş çağrılarının yanı sıra, Maraş ve Antep'te Milliyetçiler ile Fransız birlikleri arasında çok ciddi çatışmaların yaşandığı, Fransız birliklerinin zor durumda kaldığı basında yer aldı. Milliyetçiler, "Türk Kızıl Ordusu" olarak tanımlandı. İlkbaharda İstanbul'a gelecekleri, İngilizleri hedef alan bir cihat hareketine başlayacakları ve başkentlerinden düşmanlarını kovacakları* ifade ediliyor.[1246]

The New York Times yazıyor: *Ankara kızıl ve Bolşeviktir. Genç Türk Kızıl ordusu, yakında İstanbul'a yürüyecek!*[1247] *The New York Times*in bir başka haberi: *Müttefiklerin Moskova'ya bir Polonya Ordusu göndermesini isteyen Mareşal Foch'un savunduğu teoriden Fransa vazgeçmemektedir. Polonya ve*

[1245] Londra Belediye Başkanı'nın Ermeni Mültecilere Yardım Fonu Baş Ajanı'ndan aldığı rapor, FO, 406/43, No.67, Ek 1; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket*, 2021, s. 67, dipnot 112.

[1246] The New York Times, 5 February 1920, *French Troops Fight Young Turk Forces*, p. 7; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 135.

[1247] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 361. "Amerikan basını da Kurtuluş Savaşı yıllarında kimi zaman TBMM ordusundan *Türk Kızıl Ordusu* diye bahseder ve Türk subaylarının Bolşevizmden övgüyle söz ettiklerini yazar." Mehmet Perinçek, *Türk-Rus Diplomasisinden Gizli Sayfalar*, 2011, s. 92.

Romanya birlikleriyle, Polonya'yı korumak için değil de, Sovyetleri ezmek için bir savaş düzenlemek istemektedir.[1248]

7 Şubat 1920. ABD'nin Viyana Komiseri, Washington'a 109 numaralı telgraf keşide eyledi:

Telgraf
7 Şubat tarihinde Viyana'daki Amerikan Komiserinden alınan telgraf.
No: 109

Anadolu'da bulunan İngiliz denetim subaylarına Büyük Britanya ordusu yetkililerince gönderilen bir gizli mesajda, iç bölgede bir radyo istasyonu bulunduğu, bu istasyonun mesajlar alıp verdiği, *Kızıl Ordu*'yla iletişim kurduğu bildiriliyor. Alıp verilen mesajlar şifrelidir ve bunları çözmek mümkün olmamıştır.

79 numaralı mesajıma değinerek, bu durumun kızıl propagandayı açıkladığını belirtmek isterim. Milliyetçiler bu istasyonu denetim altında tutmaktadırlar. Şimdiye kadar İngilizler bu istasyonun nerede olduğunu saptayamamışlardır.

Bu bilgiyi Paris'teki Grew'e de ulaştırdım.[1249]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türk milliyetçileri, Konya, Sivas ve Ankara'da da çok hızlı bir şekilde organize oldu. Osmanlı Padişahı, İtilaf Devletleri'nin her talebini kabul ediyor olmasına rağmen Türkler, Avrupa'dan zorla çıkarılmalarına direnme sözü verdiler*.[1250]

8 Şubat 1920. *The Washington Herald* gazetesinin haberine göre "*Genç Hristiyan Erkekler Birliği" (Y.M.C.A) temsilcileri olan James Perry ve Frank Janson adındaki kişilerin bulunduğu yardım konvoyu 2 Şubat günü gece saat üç sularında Antep yakınlarında Türk eşkıyalar tarafından saldırıya uğramış ve saldırıda bu kişiler hayatlarını kaybetmiştir*.[1251] The Los Angeles Times gazetesinde ise *bir yardım ekibinin cesetlere saldırılar yüzünden ulaşılamadığı aktarılırken ekipte iki Amerikalının yanı sıra 150 Fransız'ın yer aldığı* bildiriliyor.[1252]

9 Şubat 1920. *14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın Harbiye Bakanlığı'na raporu: Yunanlılar, Nazilli ve Denizli'yi hızla işgal etmeleri için emir almışlar. Haber İzmir'deki Amerikan Konsolosluğu'ndan çıkmış*.[1253]

10 Şubat 1920. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Mark Bristol, ABD Hariciye Nezâretine 122 numaralı mahrem telgraf gönderdi. Maraş'da Türklerin binlerce Ermeniyi öldürmüş olduğu iddiaları, *Türkiye'yi parçalamak amacını güden İtilâf devletlerinin planları uyarınca bağımsız bir Ermenistan kurma çabalarını desteklemek üzere, siyasal nedenlerden ötürü abartılarak yansıtılıyor*.[1254]

10 Şubatta Maraş Belediye Başkanı Dr. Mustafa, Amerikalı Dr. Wilson aracılığıyla Fransız komutanına kentin teslimi üzerinde görüşmek istediğini bildirir.[1255]

14 Şubat 1920. W. Nesbitt Chambers'in 10 Şubat 1920 tarihli raporu ve Doktor Crathern'in 20 Ocak-14 Şubat zarfında tutmuş olduğu günlük notlarına nazaran, Maraş-Kilikya vukuatına ilişkin şu tafsilatlar yazılmıştır:

1248 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 2, s. 771.
1249 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 58.
1250 Chicago Tribune, 7 February 1920, *New Turk Army To Fight Ouster From Europe*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 135.
1251 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 139.
1252 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 139.
1253 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 367.
1254 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 200.
1255 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 3, s. 1276.

Türk yetkililer Fransızlarla birlikte Maraş'a gelen Ermenilerin eylemlerinin çatışmalara ve kayıplara yol açtığını, Avrupalı ajanlar ise Ermenilerin taammüden katledildiklerini ileri sürüyorlardı. Bu sıralarda Maraş'ta bulunan Amerikan Genç Hristiyan Erkekler Cemiyeti'nden Dr. Crathern tarafından yazılan günlük ve Amerika Yakın Doğu Yardım Örgütü'nden Dr. Nesbitt Chambers'in hazırladığı raporlar yanlı da olsa durum hakkında bilgi vermekteydi. Crathern, öncelikle 29 Kasım 1919 tarihinde İngilizler işgal sahasını Fransızlara devrettiğinde Fransız ordusundaki Ermenilerin çevreye ateş açmaları dışında Maraş'ta durumun sakin olduğunun altını çiziyordu. İngiliz işgal döneminde, sürgünden dönen Ermenilere -İngilizlerin gözetiminde- evlerinin iade edildiğini ve Türklerin canı sıkıldığı halde herhangi bir mesele çıkmadığını da Crathern sözlerine eklemekteydi. Bu nedenle İngilizler Maraş'tan ayrıldıklarında Türkler sevinseler de Fransızlar idareyi devraldıklarında durumun daha da fenalaşacağı kısa süre içerisinde anlaşılmıştı. Crathern, Maraş Müdafaa Hareketi üyelerinden Eczacı Lütfi Bey'in Maraş'ın ikinci İzmir olacağını söylediğini ve gelişmelerin onu haklı çıkardığını da ifade ediyordu. Şöyle ki, ilk dönemlerde Maraş'ı işgal eden Fransız kuvvetleri, Fransız subayların emri altında yaklaşık 300 Ermeni, 30 Cezayirli süvari, 80 Fransız kökenli askerden oluşuyordu. İlerleyen süreçte Ermenilerin sayısı 700'e genel mevcut ise 3.000'e ulaştı. Bu bilgileri nakleden Crathern, 1919 yılı Aralık ayı ortasında Osmaniye Govemörü M. Andree'nin yanında Türk, Kürt, Çerkez ve bir düzine Ermeni jandarmayla Maraş'a ulaşmasıyla tablonun değiştiğini teyit etmekteydi. Crathern, Maraş kalesinden Türk bayrağının indirilmesinin halkı galeyana getirdiğini ve düzeni sağlamak amacıyla şehre gönderilen Cezayirli süvarilerin de durumu kontrol altına alamadıklarını da özellikle belirtiyordu. Bununla birlikte -sonradan serbest bırakılsalar da- Maraş ileri gelenlerinin Fransızlar tarafından gözaltına alındığı, 1920 yılı Ocak ayı boyunca çevrede birkaç cinayet işlendiği, Fransız askerlerine ateş açan Türk köylüleri cezalandırmak üzere aşırı şiddete başvurulduğu ve Türklere ait evlerin tahrip edildiği de Crathern tarafından vurgulanmaktaydı. Bu süreçte kontrolden çıkan Fransızlar, sivil idareye ciddi şekilde müdahalede bulunmaya başlamışlardı. 18 Ocak 1920 tarihinde Türkler, Fransızların sivil idareye müdahalede bulunmamalarını, kalede dalgalanan Türk bayrağına dokunmamalarını ve Fransız ordusunda görevli Ermenilerin şehirden uzaklaştırmalarını istemişlerdi. Bunu müteakiben 500'e yakın Ermeni bölgeden uzaklaştırılsa da 200-300 Ermeni Maraş'ta Fransızların emri altında kalmıştı. Türklerin uyarılarından sonra Maraş'ta Müslümanlara ait işyerleri boykota başlamış ve şehrin etrafındaki Türklerin sayısı artmıştı. Olayların iyice kontrolden çıktığını gören Fransızlar 21 Ocak 1920 sabahı Maraş'ta aralarında polis amiri, jandarma kumandanı ve mutasarrıfın da bulunduğu Türk yetkilileri ve ileri gelenleri karargaha davet etmişlerdi. Asayişi ve düzeni sağlamak üzere polis amiri ve jandarma kumandanının görevlerine dönmelerine izin verilirken diğerleri Fransız karargahında tutulmuştu. Bunun üzerine kalede toplanan Türkler kısa bir süre içerisinde şehrin çeşitli semtlerine dağılmışlardı. Kaleden açılan kısa süreli bir ateşle birlikte çeşitli yerlerden ateş sesleri gelmeye başlamış ve ilk olarak Amerikan hastanesi önündeki bir Fransız muhafız öldürülmüştü. Yaşanan çatışmalar esnasında Ermeni mültecilerin yerleştirildiği birçok binaya ateş açıldığı ve bunların önemli bir bölümünün (yaklaşık 800'ünün) yandığı bildirilmekteydi. 21 Ocak-10 Şubat 1 920 tarihleri arasında yaşanan çatışmalar neticesinde 3.500-4.000'e yakın Ermeni'nin katledildiğini ileri süren Crathern, Türklerin kayıpları hakkında malumata sahip değildi!.. 23 Ocak'ta liderleri ile görüşerek çatışmaları durdurması amacıyla mutasarrıfı serbest bırakan Fransızların bundan sonraki söylem ve eylemleriyle olayların iyice kontrolden çıkmasına yol açtıklarını Crathern'in raporu kanıtlamaktaydı. Buna göre Mutasarrıfı serbest bıraktıkları gün Fransız General, bir ültimatom yayınlayarak isyancıların 24 saat içerisinde teslim olmamaları halinde şehri bombardımana tabi tutacaklarını bildirmiş, 24 Ocak'ta verilen süre dolar dolmaz Fransızlar şehri bombalamaya başlamışlardı. Ayrıca Fransızlar Ermenilerle birlikte keskin nişancıların ateş açtıkları mahalleri yakma kararı almışlardı. Buna Millî Kuvvetler, Fransızların teslim olmalarına dair bir ültimatomla karşılık vermişlerdi. 28 Ocak sabahı Yüzbaşı Fontaine komutasında Maraş'a yardıma gelen 700 kişilik Fransız kuvvetinden ise sadece birinin kaçmayı başardığı haber alınmıştı. Nihayetinde 10 Şubat 1920 akşamı Fransızlar şehri tahliye karan almışlardı. Maraş'tan çekilme kararını ancak son aşamada Ermenilere ve Amerikalılara bildiren Fransızlar olayların daha da büyümesine yol açmışlardı. Bu safhada yaklaşık 2.000 Ermeni durumu fark ederek Fransızlarla birlikte çekilirken, 1.860 Ermeni de Islahiye istaşyonuna ulaşmıştı. Onları takiben ayrılmaya çalışan 2.000 kişiden ise ancak 200'ü şehirden çıkabilmişti. Crathern'in raporuna göre Maraş'a takviye için gelen Fransız kolunun mevcudu yaklaşık 4.000 kişiden oluşuyordu. Ayrıca çatışmalar sırasında 3.000 civarında Fransız askeri şehir içerisindeydi ve tahminen bunların yaklaşık 800'ü kayıptı. Bununla birlikte olaylar başladığında Maraş'ta 22.000 Ermeni vardı ve Crathern, bunların yaklaşık 3-4.000'ini Fransızların şehri tahliyesi esnasında hayatını kaybettiğini; 2.000'e yakınının Fransızların çekilmesinden sonra şehirden ayrılmak isterken öldürüldüğünü, yaklaşık 1.000'inin Fransız kuvvetleri ile birlikte Islahiye-Maraş arasında telef

olduğunu ve 13 Şubat 1920 tarihi itibariyle Ermeni kayıpların toplamda 6-7 bini bulduğunu tahmin etmekteydi. Bu olaylardan sonra Maraş'ta 15-16.000 civarında Ermeni kaldığı ve Amerikalılardan alınan telgraflardan hareketle bunların 10.000 kadarının yardıma muhtaç olduğu düşünülüyordu.[1256]

16 Şubat 1920. Londra Konferansı zabıtnamesinden: *Amerikalı Yahudiler de Lloyd George'a telgraf gönderip parçalanan Türk yurdundan hisse istiyorlar*.[1257]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Ermeni temsilciler, Londra Konferansı'ndaki görüşmelerde Ermeni Devleti'nin sınırları ile ilgili taleplerini dile getirdi. Karadeniz'e kıyı şeridi olacak şekilde, batı sınırı Malatya'dan başlayan ve güneyi ise İran sınırından başlayıp Van gölünün güneyine doğru sonlanan, Torosların güney yamaçları boyunca uzanan bölgenin kendilerine verilmesini istediler*.[1258]

İstanbul'daki ABD Donanması Kumandanı Tuğamiral M. L. Bristol, Donanma İstihbarat Müdürü Tuğamiral A. F. Niblack'a Louis Edgar Browne hakkında telgraf keşide eyledi: *Moskova'dan döndükten sonra, Donanmada görev alan Browne'ın durumunu ilginç bulan raporlardan birine işaret ediyorum; bu rapor bana oldukça tuhaf göründü, bir kere Donanma Bakanlığı'nda görev almasından dolayı, hakkında yapılan soruşturmada, Annapolis'i niçin terk ettiğine dair bilgiler sarih değil. Aslında, bu bilgi, Donanma kayıtlarında mevcut olmalı. Ayrıca, Browne'ın, bizzat bana belirttiği ve geçenlerde de teyit edilen durum şu ki, 1918 yılında Washington'da Bakanlık'ta çalışmaktaydı ve o yılki raporunu kaleme almakla meşguldü*.[1259]

17 Şubat 1920. İstanbul'daki Meclis-i Mebusan, Misâk-ı Millî'yi ilân etti.[1260]

1919 sonrası gelişmeleri ile Fransız İhtilâli arasında paralellikler kuran Mustafa Kemal, Misak-ı Millî'yi Amerikan Bağımsızlık Beyannâmesi (1776) benzetecektir. Ülkenin işgalcilerden kurtarılması ve geleceğini örgürce tayinini isteyen "Ahd-ı Millî," hayatı boyunca George Washingon'u örnek aldığını dile getiren Mustafa Kemal'e göre, "hür yaşama" arzusunu yansıtmıştır.[1261]

18 Şubat 1920. *The Boston Globe* ve *San Francisco Examiner* nam gazetelerin belirttiklerine göre *Ankara Hükümeti adına açıklama yapan Ahmet Rüstem Bey iki Amerikalının öldürülmesi olayına dair yaptığı açıklamada yerli halkın Amerikalılarla bir sorunu olmadığını söyleyerek Antep yakınlarında öldürülen Amerikalıların Fransızlarla karıştırıldığını belirtmiştir. Açıklamasına devam eden Rüstem Bey bölgedeki misyonerlerin işgalcilerle olan ilişkisini ima eder bir şekilde, Fransızlardan belirgin olarak ayırt edilebildikleri sürece Amerikalıların Anadolu'da ve Kilikya'da tehlike altında olmadığını söylemiştir*.[1262]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türklerle imzalanacak olan antlaşma taslağı hızlı şekilde oluşmaya başladı, Çanakkale ve İstanbul Boğazlar'ı uluslararası bir yönetime devredilecek, Osmanlı Sultanı İstanbul'da kalacak ancak Ermeni katliamları devam ederse barış şartları ağırlaştırılacaktır. Alınan karara ve yapılan uyarıya rağmen Türkler, hala Çukurova bölgesindeki Ermenileri tehdit etmeye devam ediyor. Bölgedeki Amerikalılar da Türklerden kaçmaya başladı*.[1263]

1256 21 Ocak-10 Şubat 1920 Maraş karışıklıkları hakkında W. Nesbitt Chambers tarafından hazırlanan muhtıra ve Dr. Crathem'in 20 Ocak-14 Şubat 1920 tarihli günlük notları, FO, 406/43, No. 129, Ek 2; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket*, 2021, s. 69-72.

1257 Erol Ulubelen. (1967). *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye* içinde (s. 227). İstanbul: Aykaç Kitabevi.

1258 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 170.

1259 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 45-46, dipnot 3.

1260 Meclis-i Meb'usan Zabıt Ceridesi, 17 Şubat 1336-1920, D. 4, S. 1, İ. 11, C. 2, s. 115.

1261 Şükrü Hanioğlu, *Atatürk*, 2023, s. 315.

1262 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 140.

1263 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 122.

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal kontrolündeki Türk ve Kürtler, 7000 Ermeni'yi katletti. Küçük bir Fransız birliği, Ermenilere yardımcı oldu. Şeytani planlar ve entrikalardan gözleri kör olmuş Türkler, bu zayıf ve güçsüz insanlar arasında kıyım yaptı*.[1264]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Boğazlar'ın uluslararası hale getirilmesi, İtilaf kuvvetlerinin en önemli meselelerinden biri*dir *ve İstanbul Türklerin kontrolünde olduğu sürece kesin sınırların çizilmesi mümkün değildi*r.[1265]

19 Şubat 1920. *The New York Times* yazıyor: *Türklerin İstanbul'da kalmalarına karar verilmesi ile 500 yıldır Orta Asya göçebelerinin elinde olan İstanbul için yüzyılların en iyi fırsatı kaybedildi. Türkler, kendi kültürlerini geliştirmeyi başaramadı, İstanbul'da Avrupa medeniyeti hüküm sürdü. Verilen bu kararın nedeni, Avrupalı güçlerin kendi aralarındaki kıskançlık, hırs ve güvensizliklerin içinde boğulmaları*dır. *Amerika, Türkiye'nin sorunları ile uğraşmayı reddetti. Uluslararası çıkar dengesinin sağlanabilmesi için Boğazlar, uluslararası bir yönetim altında olacaktı*r. *İtilaf Devletleri'nin katliamlara hoşgörülü yaklaşmayacağının bilinmesine rağmen, Türkler özellikle Çukurova Bölgesindeki Ermeniler üzerinde baskı kurmaya devam ediyor*.[1266]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Stratejik olarak önemi büyük olan Boğazlar, uluslararası denetim altına alınacak, Türklerin, sorun çıkartmadıkları ve kurallara uydukları sürece İstanbul ve çevresinde kalmalarına izin verilecekti*r.[1267]

20 Şubat 1920. Ankara'daki Mustafa Kemal'den Berlin'deki İttihadçı lider Mehmet Talat'a cevâbî mektup: *Amerikalılar ile daha çok samimî görüştük. General (Harbord) bizzat Sivas'ta uzun uzadıya müdavele-i efkâr etti. Ve binnetice bizim lehimizde harekete karar verdi.*[1268]

ABD'li mümessil Engert, rapor kaleme aldı:

Rapor

Dışişleri Bakanı
Washington

20 Şubat 1920, Beyrut

Perry ve *Johnson*'un katli olayını incelemek için Halep'e gitmek üzere Yüksek Komiserin emriyle dün Beyrut'a geldim. Adana'da demiryolunu Türkler tarafından kesilmiş buldum. *Maraş*'taki olayların ayrıntılarını Fransız memurlardan, Amerikalılardan ve Ermenilerden öğrendim. Olayın aşağıdaki özetinin doğru olduğunu sanıyorum:

20 Ocak'ta Fransız ve Türk kuvvetleri arasında, Maraş yakınlarında ciddi bir çatışma başladı. O sırada Amerikan bayrağı taşıyan ve *Ayntab*'a (Gaziantep) gitmekte olan bir Amerikan arabasına Türkler tarafından kasıtlı olarak ateş açıldı. Arabada beş Amerikalının yanında bir de Fransız subayı vardı ama bu subay refakatçi değil yolcu idi. Kimse yaralanmadı. Yalnız iki Amerikalının yüzü çizildi. Hepsi Maraş'a geri döndüler.

Maraş'ta düzenli savaş 21 Ocak'ta başladı ve aralıksız, Fransızların kenti boşalttıkları 10 Şubat tarihine kadar sürdü. Fransızların en azından iki bin askeri ve bir topu vardı. Ancak Türkler sayıca onlardan üstündü. Makineli tüfekleri dışında atış güçleri zayıftı. Fransız general bana kayıplarının toplam 800 olduğunu bildirdi. Fransızlar önceleri uzlaşma yolunu seçip tahribat yapmaktan kaçındılar ama minarelerden ve evlerden Türk nişancılarının atışları, Türk mahallesini bombardıman etmek gereğini doğurdu. Bu da yangınlar çıkmasına yol açtı. Daha düzenli savaş başlamadan önce, Türkler Maraş'ta ve yakınlarındaki Ermenileri katletmeye ve tedhiş

1264 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 146.
1265 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 174.
1266 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 122.
1267 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 149.
1268 İlhan Tekeli & Selim İlkin. (1980). Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları. *Belleten*, 44(174), s. 324.

eylemlerini Amerikalıların gözleri önünde gerçekleştirmeye başlamışlardı. Amerikalılar en az 5 bin kişinin öldürüldüğünü tahmin ediyorlar. Bazı yaralıların kaçtığı Amerikan Hastanesinde, kadın ve çocuklarda işkence belirtileri görüldü. Ermeni mahallesi ve kiliseleri Türkler tarafından yakıldı ve ölüler kireç kuyularına atıldı. Amerikalılar tarafından yönetilen *Ermeni Kızları* Bakımevi, 7 Şubat'ta basıldı ve 85 kız öldürüldü. *Yakındoğu Kurtarma Örgütü*ne bağlı çiftlik binası ve misyonerlerin oturduğu yer aynı gün yakıldı. Kolejde Amerikan bayrağını çeken Amerikalılara ateş açıldı. Türkler ile Fransızlar arasında arabuluculuk yapmak istediler, Türkler "*Bu bir yerel sorun değildir. Milli bir sorundur, milli ordunun başkomutanı Fransızlanın teslim olmalarını istemiştir*" diye yanıtlayarak reddettiler. Fransız takviye kuvvetleri 9 Şubat'ta geldiler, aynı anda geri çekilme emrini getirdiler. Fransızlar geri çekileceklerini açıklamadıkları halde, 3000 kadar Ermeni yaya olarak onlarla birlikte çekildiler. Bunlardan özellikle kadınlar ve çocuklar İslahiye'ye üç günlük yürüyüş sırasında kar fırtınasında yok oldular. Onlarla birlikte giden Amerikalılar şunlardır: Bayan *Eliot Powers*, *Shultz* ve *Dougghertу* ve Bay *Crathem*. *Eliot*, 16 Şubatta bu göçmenlerle birlikte *İslahiye*'de bulunuyor. 15 Şubat'ta, öteki adı geçenler sağ salim *Adana*'ya geldiler.

Bu durumda, Maraş'ta güvencesiz 12 Amerikalı kalmış bulunuyor. Türklerin özel olarak Amerikan aleyhtarı duygular beslediklerine inanmıyorum, ancak onların durumlarını tehlikeye düşüren koşullar şunlardır:

Bir: Fransız karargâhı Amerikan örgütlerinin bulunduğu binaya komşudur.

İki: Fransızlar atlarını ve katırlarını Amerikan binasında bulundurmaktadır.

Üç: Amerikan Yetimhanesinde Fransız askerleri de yatmaktadır ve burası sık sık Türklerin saldırısına uğramıştır.

Dört: Fransız generali, Amerikan kolejinden ateş açılmaması için kesin emir vermişse de, bunun tamamen önlenmesi mümkün değildir.

Beş: Kolejde binden fazla Ermeni sığıntı olarak bulunmakta ve Türk nişancıları bunlara ateş açmaktadır.

Altı: Askeri hareket sırasında, ister istemez, Fransız subaylarıyla ilişki kurulmuştur.

Yedi: Amerikan hastanesinde, kendi hayatının tehlikede olduğunu sanan bir Ermeni, beyaz bayrak taşımakta olan, ileri gelen bir Türk ile oğlunu 10 Şubat'ta öldürmüştür.

Bu bilgileri Amiral Bristol'a da telgrafla bildirdim ve beni Maraş'a gitmek için yetkili kılmasını istedim.

Halep'e gitmek üzere yola çıkıyorum.

Engert[1269]

Evening Star gazetesi Mustafa Kemal'in çatışma bölgesi Maraş'a gönderdiği Amerikanlıların korunmasını emreden talimatnamesini neşretti: *İhtilal bölgesindeki Amerikalılar bizim onur misafirimiz ve dostumuzdur. Çatışmaların en kritik anında dahi, onların canını ve malını korumanızı ve güvenli bir şekilde seyahat etmelerini sağlamanızı emrediyorum. Bu ülkede Milliyetçilerin koruması altında olan Amerikalıların korku duymasına gerek yoktur. Hatta Urfa'daki yetimhanenin baş müdiresi olan ve milliyetçileri General Allenby'e şikâyet etmekle tehdit eden Bayan Holmes bile milli bir misafirperverlikle ağırlanmalıdır*.[1270]

21 Şubat 1920. İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiseri Amiral Mark Bristol, Washington'a mahrem telgraf gönderdi. *Kilikya bölgesindeki olayları yakından gören Amerikalı misyonerler*den temin ettiği bilgilere nazaran *Kilikya'daki Ermeni halkının Fransızlar tarafından silâhlandırılması ya da Fransız ordusuna alınması sonucunda meydana gelen olaylar yüzünden, Kemalistler işe karışmak zorunda kalmışlard*ır. *Fransızlar Türk köylerini yaktı, Türk halkına kötü davrandı; Türk milliyetçileri, sivil Ermeni*

[1269] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 61-63.
[1270] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 140.

halkına değil, Fransız askerlerine saldırdı.[1271] Bristol, bugün bir başka telgraf daha keşide ederek, *ABD Dışişleri Bakanlığının Fransız Hükümeti'nden Ermeni askerleri kullanmaktan vazgeçmesini ve mevcutların Fransız askerleriyle değiştirilmesini istemesini öneri*yor.[1272]

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

21 Şubat 1920, İstanbul

Suriye ile Kilikya'nın Fransızlar tarafından işgali nedeniyle Türkiye'de yeni koşullar ortaya çıkmıştır. Bu koşullar İzmir'in Yunanlılarca işgalinden doğan duruma benzemektedir. Fransızların Ermeni askerlerini kullanması ve Ermenileri silahlandırması oralardaki ahaliyi ayaklandırmış, Milliyetçi Türk kuvvetlerinden buralara yardım gönderilmiştir. Suriye limanlarında sevilen Fransızlar, ülkeyi fatihlermiş gibi işgal etmek, bayrakları indirip Fransız bayrakları asmak, bütün hükümet görevlerini üzerlerine almak gibi ters yöntemleriyle kendilerine karşı duygular yaratmışlardır. Buna benzer biçimde, Türkler, Kürtler ve Araplar tarafından Hıristiyanlara karşı gösterilen düşmanca muhalefet, Fransız kuvvetlerine de gösterilmiştir. Fransızların köyleri tahrip ettiği, kadınlara tecavüz ettiği, yerlileri öldürdüğü bildirilmiştir. Sonuç olarak Kilikya'da bugün bir savaş durumu ortaya çıkmıştır. Fransızlar *Urfa* ve *Maraş*'tan çekilmek zorunda kalmışlardır. Türklerin de misilleme yaparak köyleri yıktığı, Ermenileri öldürdüğü bildirilmiştir, bununla beraber Fransızlanın Maraş'ta geride bıraktığı Ermenilerin hapsedildikleri, kendilerine başkaca dokunulmadığı belirtilmiştir. *Ayntap*, *Urfa* ve *Maraş*'taki Amerikan vatandaşlarının güvenlik altında oldukları, kendilerine dokunulmadığı, Amerikan taşınmaz mallarına saygı gösterildiği bilinmektedir. Gene de bu durumun, özellikle Fransızların burayı yeniden işgale kalkmaları halinde devam edemeyeceği anlaşılmaktadır. Vatandaşlarımızın bu bölgelerden getirilmesi ciddiyetle düşünülmekte, ancak bu aylardaki ulaşım güçlüğü göz önüne alınmaktadır. Türk hükümetine ve buradaki Fransız yüksek komiserine gerekli ve uygun girişimlerde bulunulmuştur. İngiliz yüksek yetkilileriyle yaptığımız görüşmeler, İngilizlerin Türkiye'deki duruma anlayışla baktıklarını ortaya çıkarmıştır. Fransız işgal bölgesinde İngiliz vatandaşları bulunmaktadır ve vatandaşlarımızı çıkarmak için İngilizlerle işbirliği yapıyorum.

Kilikya'yı yeniden işgal etmeleri konusuyla ilgili olarak Fransızlara yaklaşılması ve yeniden işgal edeceklerse Fransız kuvvetlerini mi, yoksa Sömürge ya da Ermeni askerlerini mi kullanacaklarının sorulmasını önemle öneriyorum. Bu, vatandaşlarımızın güvenliği ve bütün Türkiye'nin durumuyla ilgili önemli bir karar olacaktır. Dolayısıyla, Fransızların girişecekleri harekât konusunda kısa sürede bilgi rica ediyorum. Buradaki Fransızlar geçmişteki ve gelecekteki davranışları konusunda anlaşılmaz biçimde sessiz kalıyorlar. Ama bu tipiktir.

Bristol[1273]

Ankara'daki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye reisi Mustafa Kemal'den Urfa Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Namık'a (Ali Saip Ursavaş'a) şifreli telgraf:

Kuvay-ı Milliyemizin mücadele sahnelerinde bulunan Amerikalılar, memleketimizin muazzez misafirleri, milletimizin kıymettar muhipleridir. Kendilerinin en buhranlı zamanlarda huzur ve rahatlarının temin ve hayatlarının masuniyeti taht-ı tekeffülümüzde olduğundan bu bapta icap eden tedabirin ittihazını ehemmiyetle tavsiye ederim. Amerikalılar ne zaman herhangi bir istikamette seyahat etmeyi isterlerse hayatlarının masuniyeti için talep edecekleri muhafaza ve muavenet derhal is'af olunmalıdır...[1274]

Mustafa Kemal, Türkiye'deki ABD'lilere şu sebebe binaen özel ihtimam gösterilmesini emretmiştir:

1271 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 201.

1272 Laurence Evans, *United States Policy and the Partition of Turkey, 1914-1924*, 1965, s. 259; Aktaran: Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 7, dipnot *.

1273 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 63-64.

1274 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 162-163. "Urfa Kuvayı Milliye Kumandanı Ali Saip Bey'e Mustafa Kemal'den gönderilen mektupta, mücadele alanlarında bulunan Amerikalılara iyi davranılması, telaşta olanların yatıştırılması istendi." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 388.

Talihsiz bir olay, 1 Şubat günü James Perry ve Johnson adında iki Amerikalının Ayıntap yakınlarında öldürülmeleriydi. Mustafa Kemal'in Urfa Kuva-yı Milliye Komutanı Namık'a çektiği 21 Şubat günlü tel, Amerikalıların memleketimizin "muazzez misafirleri," milletimizin "kıymettar muhipleri" olduklarını belirtiyor, Fransız ve Ermenilerce öldürüldüğü bildirilmiş olan iki Amerikalı dolayısıyla açılan kovuşturmanın derinleştirilip toplanan belgelerin kendisine gönderilmesini istiyordu.[1275]

***

İstidrat: Hatırlanacak olursa *Üç Büyükler-İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika devlet başkanları, 6 Mayıs 1919'da büyük gizlilik içinde aldıkları bir kararla Venizelos'u, İzmir'i Yunan askerleriyle işgal etmeye çağırıyorlardı. Dokuz gün sonra, Yunan istilâ gücü, Amerikan, İngiliz, Fransız ve Yunan savaş gemilerinin koruyuculuğu altında İzmir'e çıkıyor, Türk halkına karşı birçok aşırı taşkınlıklarda bulunuyor, İtilâf Yüksek Konseyi'nin yönergelerine aykırı olarak, tüm Aydın ilini istilâya başlıyordu. Türkler, bu istilâyı, İtilâf devletlerinin Türk yurdunu parçalama planlarının başlangıcı olarak görüyor, buna karşı kin ve nefret duygularını gizleyemiyorlardı*.[1276]

***

22 Şubat 1920. *Star Tribune* gazetesinde, *"Türk Vandallarının Kıskançlığıyla Katledilen Ermeni Kurbanlar" başlığı altında "konuşulmaz Türk"ün endüstri, sanat ve edebiyatta başarılı olan Ermenileri katletmeyi sürdürdüğü iddia edilirken, Antep'ten "İyi Ermenilerin şehri" olarak bahsedilmekte*dir.[1277]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkiye, Fransa, İngiltere ve İtalya'dan oluşan uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecektir. Amerika ve Rusya ise ihtiyaç olduğu takdirde Türkiye ile ilgili alınacak kararlara katılacaktır. İzmir, Yunanistan yönetimi altında özel bir rejimle idare edilecek, Milletler Cemiyeti de Ermenistan için koruyucu olacaktır. İngiltere'de İstanbul ile ilgili alınan karara karşı tepkiler giderek büyüyor. Llyod George, Türkleri insanlığı kemiren bir kansere benzetti. Türklerin kanlı ayakları ile milyonlarca masum Hristiyan'a zulüm ettiği ve rezaletlerle dolu utanç verici tarihlerine her geçen gün yeni bir sayfa eklediğini söyledi. Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmaları yeni bir savaşa neden olacaktır. İstanbul, birçok ülke için stratejik ve ticari bakımdan çok ciddi öneme sahiptir. Amerika'daki bazı Katolik ve Protestan kiliselerinde İstanbul kararı protesto edildi. İngiltere basınında karara karşı ciddi tepki oluştu. The Times'da Türklerin ne bayraklarının, ne yöneticilerinin ne de hükümetlerinin Avrupa'da uzun süre kalmaya devam edeceği hayalini kurmaması gerektiği yazıldı*.[1278]

25 Şubat 1920. ABD'nin Londra Büyükelçisi Davis, Washington'a telgraf gönderdi. *Güvenilir bir kaynaktan* edinilmiş istihbarata göre, Padişah'ın İstanbul'da kalması kararı, *Hind resmî makamlarının Başbakan üzerinde yaptıkları çok güçlü baskı sonucuydu ve bu baskı Hindistan'da Müslümanlar arasında görülen tehlikeli duruma dayanıyordu. Türkiye'de Müslümanlar ve Halife, ileride İtilâf Devletleri elinde üzüntü ve sıkıntı çekerlerse bu, tehlike doğurabilirdi. Bu karar, İngiltere'nin Avrupa'daki durumunu tehlikeye sokma ihtimaline rağmen, alınmıştı. Elçilik, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na ve kabinede bu karara karşı çıkılmışsa da Lloyd George muhalefeti yendi ve Yüksek Konsey'de Türklerin İstanbul'da bırakılmasında direndi, diyor. Haber dışarı sızdırıldıktan sonra, parlamentoda ve yayın organlarında büyük itirazlar, karşı çıkmalar oldu*.[1279]

1275 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 417, dipnot 159.
1276 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1991, c. 2, s. XVI.
1277 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 132.
1278 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 122-123.
1279 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 269-270.

27 Şubat 1920. *Arizona Republic* gazetesinde *katledildiği iddia edilen Ermeni sayısına yönelik ise "birkaç bin" gibi muğlak bir ifade kullanılıyor ve öne sürülen bu iddiaların kaynağı olarak Washington'da bulunan Paris'teki Ermeni delegasyonu sekreteri Profesör Hagopian gösteriliyor. Hagopian'a gelen bu bilginin ise İstanbul Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin Paris'e gönderdiği mesajdan aktarıldığı belirtiliyor*.[1280]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Yapılacak olan Türkiye Antlaşması'nda Yunanistan'ın İzmir'de kalması ve Trakya'ya hâkim olması kabul edilecektir. Söz konusu bölgelerdeki, tüm finans kaynakları üzerinde hak sahibi olacaktır. Çukurova, Fransız kontrolünde tutulacak, Türkler İstanbul'da kalacak ama yapılacak her türlü düzenlemeye uymaları zorunlu hale getirilecektir. Ayrıca Boğazlar da uluslararası bir heyet tarafından yönetilecektir*.[1281]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Llyod George, Avam Kamarası'na, Türk barış antlaşması taslağının şartlarını açıklayarak, uzun ve zor bir sürecin ardından, İtilaf Devletleri'nin karara vardığını söyledi. Sultan İstanbul'da kalmaya devam etse de Boğazlar'ın serbesliliği sağlanacak, Türk olmayan tüm topluluklar, Osmanlı baskısından kurtarılacak, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölgelerde de, iki farklı kısıtlama ile Türklerin kendi kendilerini yönetmelerine izin verilecektir. Bu kısıtlamalardan ilki, söz konusu bölgede yaşayan azınlıkların, Türkler tarafından ezilmemeleri için inzibat kuvveti bulundurulacaktır. Diğer kısıtlama ise Türkler, yaşamaları uygun görülen bölgelerde çoğunlukta olsalar bile kendilerinden önce uygarlıkların beşiği olan Ege ve Akdeniz topraklarından yararlanma hakkına sahip olmayacaktır. Ayrıca Llyod George, antlaşma şartların en koyu Türk düşmanını bile memnun edecek kadar korkunç olduğunu, Türkler için imparatorluklarının yarısını kaybetmelerinin, ordusuna el konulmasının ve başkentinde başka ülkelerin bayraklarının dalgalanıyor olmasının, yeterli bir ceza olduğu söyledi*.[1282]

28 Şubat 1920. *İstanbul 'daki* ABD *Yüksek Komiserliğe bağlı resmi nitelikte biri C. Van H. Engert, Kilikya ve Suriye'deki durumu dolaşıp görmek, doğrudan doğruya raporunu vermek üzere oralara gönderildi. Kilikya'nın Fransız işgal bölgesinde ve Suriye'nin kuzeyinde iki hafta geçirdikten sonra 28 şubat'ta Dışişlerine gönderdiği raporda Engert, Fransızlar ve İtalyanlar Orta Doğu'ya büyük güçler göndermezlerse, buralardan kovulmaktansa kendilerinin çekilmesi daha iyi olur demekte ve şöyle devam etmektedir: "Türkler ve Araplar Fransa'ya karşı ortak davranış halindedirler ve Arap ordusunda eski Türk subayları vardır. Fransız ordusu bütün bu işlerden bıkmış, huzursuzdur ve Fransız subaylarının çoğu Suriye'den ayrılmaya hazır durumdadır. Çünkü Cezayirli ve Senegallilerden kurulu birliklerine güvenmemektedirler. Faysal ile ve öteki Arap liderleriyle görüşmelerindeki izlenimi hakkında, bunların kendilerini çocukça aldattıklarını ve hala Amerika'nın onları kurtarmaya geleceğine inandıklarını gördüm."*[1283]

Engert raporundan:

> Mustafa Kemal ve milliyetçiler, Yunanlıları İzmir'den ve Fransızları Kilikya'dan atmaya kararlıdırlar ve geniş çapta bir çete savaşına hazırlanıyorlar. Savaş boyunca onlarda görülen cüretli yenmek ruhu, Türkleri yönetiyor. Türkler, Avrupa devletlerini, Hıristiyanları kıyıma uğratacakları tehdidiyle korkutacakları kanısındadırlar. Ermenileri, herhangi bir koruma tedbiri almadan evlerine dönmeye kandırmak "çok açık bir haksızlık" olacaktır ve böyle kararlar yüzünden onlardan binlerce kişi hayatlarını kaybetmiştir, Barış Konferansı'nın İzmir ve Ermenistan hakkındaki kararları ancak büyük Avrupa kuvvetleri yoluyla uygulanabilir

[1280] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 132.
[1281] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 149-150.
[1282] The New York Times, 27 February 1920, *Defends Terms Of Turkish Treaty*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 150.
[1283] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 252-253.

ve göz koydukları bu bölgede yasaların egemenliğini ve düzeni korumak için daha fazla fedakarlık yapmak istemedikçe, kendileri için ileri gitmektense buraları boşaltmaları yerinde olacaktır.[1284]

1 Mart 1920. *New York Tribune* gazetesinde *"Ermenistan'daki Amerikalılara Türklerce Ateş Açıldı" başlığıyla verilen bir haberde ise Ermenistan diye bahsedilen yer aslında Maraş bölgesi*dir. *Buna göre Maraş'taki Ermeni ve Fransızlara Türkler tarafından saldırılar düzenleniyor ve özellikle Ermeniler toplu katliama maruz kalıyor*.[1285]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkler ve Fransızlar arasındaki çatışmalar Maraş'ta devam ederken, bölgedeki Ermeniler herkesin gözü önünde Türkler tarafından vahşice katledildi. Bu bağlamda 5000'den fazla insanın hayatını trajik bir şekilde kaybetti. Amerikan Koleji yetkilileri, çatışmaları durdurmak için arabuluculuk teklif etti ancak Milliyetçiler, Mustafa Kemal Paşa'nın emri gereği Fransızlar teslim olana dek durmayacaklarını açıkladı*.[1286]

Buffalo Courier gazetesinin haberine göre *Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan da bir açıklama yapılmış Kilikya bölgesindeki güvenilir kaynaklardan edinildiği söylenen bilgiler basına yansımıştır*. *Buna göre 20 Ocak'ta Fransız birlikleri ve Türkler arasında çatışmaların başladığı gün Antep'e doğru giden içinde beş Amerikalı ve bir Fransız yetkilinin bulunduğu araca Türkler tarafından ateş açılmış ancak ciddi bir yaralanma durumu olmamıştır*. *Gelişen olaylarla birlikte Türkler Ermenileri katletmeye başlamış ve 5.000 civarında Ermeni feci şekilde öldürülmüştür*. *Bölgedeki Amerikan yardım ve misyonerlik binalarının da zarar gördüğü bildirilen haberde Amerikan hükümetinin yapacağı tek şeyin Osmanlı Hükümeti'ne iletmesi için Amiral Bristol'e bir protesto mesajı göndermek olduğu söylenmekte*dir.[1287]

The Washington Herald gazetesi: *Türkler 5.000 Mülteciyi Boğazladı*.[1288]

The Buffalo Times gazetesi: *Raporlara Göre Kilikya'da 16.000 Kişi Katledildi*.[1289]

2 Mart 1920. *Rauf Bey İstanbul'da Amerikan Yüksek Komiseri ile görüştü. Bristol, Rauf Bey'e şunları söyledi: İngilizlerin fetih hakkını tanımadığımız için, önceleri Irak'ta manda istemiştik. Sizi tanımak istiyoruz. Hükümet, raporlarımızı yayınlamıyor. Amerikalılar Wilson ilkelerini terk ettiler. Bu ilkelere bel bağlamanızın faydası yoktur. Milli Hareket'in İttihatçılık olduğuna ve Hıristıyan düşmanlığı temeline dayandığına şahsen inanmıyorum.*[1290] *Rauf Bey, şu karşılığı verir: "-Amerika işe karışmaz ve Avrupalılar da bizi mahvetmekteki kararlarından dönmeyecek olurlarsa, dayanak noktasını ister istemez Doğu'da arayacağız."*[1291]

The Indianapolis Star gazetesi: *Türkler 19.000 Korumasız Ermeni'yi Katletti*.[1292]

The Washington Post gazetesi: *19.000 Ermeni Öldürüldü*.[1293]

1284 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 261-262.
1285 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 132.
1286 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 135.
1287 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 133.
1288 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 132.
1289 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 132.
1290 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 403.
1291 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 2, s. 428.
1292 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 132.
1293 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 132.

San Francisco Chronicle gazetesinde *katliam iddialarının doğrulandığı ve 16.000 Ermeni'nin katledildiğini öne süren bir haberde Atina'dan gönderilen bir telgraf kanıt gösteriliyor ve Londra'daki Ermeni heyetinin ise 20.000 Ermeni'nin öldürüldüğü iddiası aktarılıyor*.[1294]

New York Herald gazetesinde, *Fransız kaynaklardan Şubat ayı içerisinde iletilen ölü sayılarında değişiklikler olduğu, Kilikya ve Anadolu'da çok sayıda Ermeni öldürülmüşse de rapor edilen ölü oranlarının tamamen abartıldığı bilgisine dikkat çekilmekte*dir.[1295]

3 Mart 1920. ABD'nin Berlin Elçiliği görevlisi Dresel, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

3 Mart 1920, Berlin

Kayıtsız kalamayacağım çeşitli kaynaklar, bana *Enver Paşa*'nın *Berlin*'de olduğunu, ancak kısa sürede uçakla ayrılmaya hazırlandığını bildirdiler. *İngiliz Maslahatgüzarı* resmen Dışişleri Bakanını protesto etti. Dışişleri Bakanlığı Enver'in Berlin'de bulunduğundan tamamen habersiz olduğunu, inceleyeceğini bildirdi. Denetleyemediğim bir kaynak, *Enver*'in buradaki Bolşeviklerle yakın ilişki içinde olduğunu, dün *Kopp* ile görüştüğünü belirtti. Gene de İngilizler Enver'in *Hindistan*, *Afganistan* ve özellikle *Mısır*'da karışıklıklar çıkarmak için Bolşevikliklerle işbirliği yapabileceği görüşündeler.

Talat da birkaç haftadır Berlin'de, şimdi İsviçre'ye gidiyor. Orada bir gizli servis bürosu yönettiği ve *Bolşevik* ajanlanıyla temasta olduğuna inanılıyor.

Dresel[1296]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkler 30.000.000'luk nüfusunun, 24.000.000'nunu ve Anadolu'da kendilerine bırakılan küçük bir bölge dışında tüm topraklarını kaybedecekler. Donanmaları dağıtılacak ve hiç kimseyi rahatsız etmeyecek miktarda sadece kara kuvvetleri kalacaktır. Türk Devleti, gölge bir devlet haline gelecekt*ir.[1297]

4 Mart 1920. ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, *Fransızların Maraş üzerine yürümeleri ve bozguna uğramalarıyle ilgili olarak Kilikya olayları hakkında* Washington'a telgraf gönderdi: *Birçok Ermeni'nin her zaman öldürüldüğü, Fransız ve Ermeni birlikleri tarafından Türk köylerinin nasıl yakıldığı, halkın ne şekilde kıyıma uğratıldığı anlatılıyor. Bütün sorunlar Fransızların davranışlarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır; Fransızlar bunun sorumluluğunu yüklenmelidir*.[1298]

Dışişleri Bakanlığı, birbirini tutmaz raporlar karşısında Bristol'a bir telgraf çekerek Ermenilerin kıyıma uğramadığı yolunda bilgi veren 26 şubat tarihli telgrafı hakkında açıklama istedi. Engert ve başkaları, binlerce Ermeni'nin öldürüldüğünü bildiren raporlar vermişlerdi. Kendisinin verdiği bilgilerden, artık öldürme olaylarının durduğu anlamı mı çıkarılmalıydı? Dışişlerinin bu telgrafı kendisine ulaşmadan önce Bristol, Ermenilerle ilgili başka bir rapor gönderdi. Bunda, Türkiye işleri ve Ermeni kıyımı hakkında Avrupa basınında görülen son hikâyeler, yanıltma amacına yönelmiştir ve İtilâf Devletleri'nin bencil planlarının desteklenmesini sağlamak için yapılan propagandalardır. Kilikya'da son defa görülen Ermeni öldürülmesi, olayı, Fransız ilerileyişinin sonucudur ve 1915'in yok etme politikasına dönüldüğüne inandırıcı kanıt yoktur. Türkler, böyle bir davranışın Barış Konferansı'nda yaratacağı tepkiyi çok iyi bilmektedirler. Öldürmeler ne gazetenin yazdığı gibi geniş, ne de sistematiktir. Birçok söylentiler Avrupa ve Amerika'da yayılmıştır ama bunlar, bu bölgelerde

1294 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 133.
1295 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 133.
1296 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 68.
1297 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 150.
1298 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 261.

> bulunan Ermenilerin kendileri tarafından bile yalanlanmıştır. Şu sırada üç Ermeni Piskoposu, "Fransızların yeniden ilerlemelerini önlemek için, elden gelenin yapılmasını kendisinden rica etmişlerdir," demektedir.[1299]

Ankara'daki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye nam cunta lideri Mustafa Kemal, cunta mensubu kumandanlara talimat gönderdi: [..] *Wilson ilkelerinin savunulması, Turancılık ve İslamcılık yapılmaması* [..][1300]

The San Francisco Examiner gazetesinin haberine göre *Senatör James W. Wadsworth ise Dışişleri'nde kendisine Harbord Raporu'nun gösterildiğini söyleyerek bakanlıktaki yetkililerin rapordaki birkaç bölüm dışında mandanın desteklendiği görüşünü belirtmiş ve raporun Senato'ya hala gönderilmemesinin garipsendiğine dikkat çekmiştir*.[1301]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Antlaşmanın, 22 Mart'ta Türk delegasyonuna deklare edileceği düşünülüyordu ve bu antlaşma ile Türk Ordusu gücünü tamamen yitirecektir*. *Amerika'nın ise hali hazırda Türk karasularında olan altı tane denizaltı muhribinden ikisi Karadeniz'de*dir.[1302]

5 Mart 1920. *Londra Konferansı görüşmelerinin sonuna gelinirken, Birleşik Devletler'in rolüne dair bir yaklaşım da belirmeye başlamıştı. Avrupalı Müttefikler'in konferans sırasında Amerika'ya karşı tutumlarının en iyi örneği; Lloyd George'un, "Amerika'dan, İstanbul'un işgalinde yer alması istenmelidir," önerisinde bulunabilir*:

> Birleşik Devletler'den Ermenistan'a yardım amacıyla neden hiçbir şey yapılmadığını soran sayısız telgraf aldık. Amerikan basını da katliamları durdurmak konusundaki kifayetsizliğimizi acımasızca eleştirdi. Kilikya'da bir Amerikan okulu saldırıya uğradı ve pek çok Amerikan vatandaşı öldürüldü. üstelik, Ermeniler Amerikalılar'ın özel himayesi altındadır. Birleşik Devletler Hükümeti'ne Müttefikler'in artık sert önlemler almaya kararlı olduğunu söyleyebilir ve Amerikalılar'a buna katılmaya hazır olup olmadıklarını sorabiliriz. Amerikalılar kendilerini daima üste bir yere çekmiş ve atıl olduğumuz gerekçesiyle bize nasihat etmiştir. Sorun sadece On Emir ve Kutsal Kitap'ın korunması olduğunda sorumluluk almaya hazır görünüyorlar, ama mesele pratik anlamda yardım edilmesi ve mesuliyet alınmasına geldiğinde kesinlikle uzak duruyorlar. O halde, Washington'a bir telgraf çekilmeli ve Ermeni katliamının gerçekleştiğine, Ermeniler'in Amerikalılar'ın özel himayesi altında olduğuna ve Amerikan vatandaşlarınm da öldürüldüğüne dikkat çekilerek; Müttefikler'in almayı planladığı sert önlemlere katılmaya hazır olup olmadıkları sorulmalıdır... Eminim ki Amerikalılar hiçbir şey yapmayacaktır, ama yardım etmeyi reddetmeleri bizi gelecekte onların karşısında rahatlatacaktır.

Yüksek Konsey Lloyd George'un önerisini hemen kabul etti. Curzon ertesi gün Büyükelçi Davis'le biraraya gelerek konseyin kararını ve planlanan önlemleri bildirdi. Amerika'nın katılımına dair hiçbir belirgin talepte bulunmamasına rağmen, böyle bir katılımın memnuniyetle karşılanacağını açıkça ifade etti. Ama, Washington'dan tek kelime cevap gelmedi.[1303]

New York Tribune gazetesi, ABD'nin İstanbul eski büyükelçisi Yahudi Henry Morgenthau'nun beyanatını neşretti. Morgenthau, *Ermenistan'a yardım kampanyasının düzenlendiği bir davette yaptığı açıklamada İstanbul'da Türklerin kalmasına izin vermenin Batı uygarlığına karşı bir suç teşkil edeceğini söylemiştir*. *Ona göre, 1 milyon Ermeni"nin katledilmesinden sorumlu olan Türkiye'yi cezalandırmamak onda Müttefiklerin zayıf olduğu izlenimini doğuracak ve cinayetlerine devam etmesine imkân verecektir*.[1304]

1299 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 262.
1300 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 407.
1301 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 69.
1302 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 150.
1303 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 214-215.
1304 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 54-55.

İspanyol *El Sol* ve *La Epoca* nam gazeteler yazıyorlar: İtalya Başvekili *Nitti ve* Britanya Başkili *Lloyd George, 4 Mart tarihinde Türkiye ile ilgili ortak bir açıklama yapmışlardır. Nitti, müttefiklerin çözmeleri gereken en önemli sorunlardan birinin Türk sorunu olduğunu söylemiştir. Lloyd George, Türk sorunuyla ilgili olarak, Amerika'nın henüz kategorik olarak İstanbul'da manda yönetimi kurmayı reddetmediğini, ancak konuyla ilgili müzakerelerden çekildiğini belirtmiştir. Lloyd George, Türkiye ile barış antlaşması konusunda halen Amerika'ya danışıldığını ve kendilerinin de bu sorunun çözümünün bir parçası olmaları konusunda da müzakerelerin sürdüğünü de sözlerine eklemiştir*.[1305]

6 Mart 1920. Britanya Dışişleri Bakanı Lord Curzon, ABD'nin Londra Büyükelçisi Davis'i nezdine davet etti. Curzon, ***Kilikya kıyımı ve Türklerin İtilâf Devletleri'yle alay edercesine gittikçe "azıtan tutumları" karşısında Konferans'ın, Yüksek Komiserlere, bir an önce hükümet merkezini ve hükümet dairelerini ve özellikle Millî Savunma Bakanlığı'nı işgal etmeleri ve asi'lerle bütün bağları ve haberleşmeyi kesmeleri emrini vermiş olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda hükümetten Mustafa Kemal'i Erzurum'daki görevinden "derhal azletmelerini"*** *istiyeceklerdir. Curzon, Konsey'in Amerika'ya bilgi verememiş olmasından özür diliyor ve; "iş gerçekten çok karışıktı, bir gün öncesine kadar kesin karar verilememişti. Birdenbire gazetelere sızıverdi, Amerika'ya, işgalden önce haber verilmeliydi," diyordu. Elçilik, aynı gün, kararın asıl amacı ve bu kararı izleyecek genel politika hakkında Konsey'den bilgiler edindi: İstanbul işgal edilecek; işgal, barış şartları Türkler tarafından imza edilinceye kadar sürecek ve ileride can sıkıcı olaylar çıkarsa, barış şartları daha da sertleştirilecektir. Yüksek Komiserler, bunları Türk Hükümetine bildirmekle görevlendirilmişlerdir. Ayrıca, durumu denetlemek için birlikte gerekli tedbirleri alacaklar ve böylece* ***Türklerin boyun eğmesini, Hıristiyanların korunmasını sağlayacaklardır.*** *Konsey, "Amerika'ya bu bilgilerin verilmesinin amacı, bu işlerdeki Amerikan çıkarları bakımındandır ve Amerika'nın işbirliği bizim politikamız için 'hoş geldiniz' diye karşılanacak bir şeydir; kaldı ki bu politikamız esas itibariyle ve 'gerçek niteliğiyle' uluslararası bir politikadır," demekted*ir.[1306]

Davis, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi:

Telgraf

6 Mart 1920, Londra

> Kilikya'daki katliamları ve Türklerin Müttefik otoritesini küçük görüp, anlaşma koşullarına direnmeye hazırlanmalarını dikkate alan Müttefik konferansı, dün İstanbul'daki yüksek komiserlerine kenti ve Harbiye Nezaretini ele geçirmeleri ve Harbiye Nezaretinin Anadolu'da Milliyetçi birliklerle haberleşmesini kesmeleri emrini verdi. Ayrıca *Mustafa Kemal*'in *Erzurum Vali*liğinden uzaklaştırılmasının istenmesi önerildi. Bu karar, yüksek komiserlerin verdiği bilgi üzerine alındı ve bunlar emirleri yerine getirmek için gizlice buradan ayrıldılar. Vahameti anlaşılan durum, bugün öğleden sonra bana *Lord Curzon* tarafından uzun uzun anlatıldı. Görüşmemizi kapsayan bir memorandum vereceğini bildirdi. Bunu alınca yeniden rapor vereceğim.
>
> *Davis*[1307]

Amiral Bristol, Washington'a muhtıra gönderdi. Ona göre *İtilâf Devletleri'nin Türkiye politikasının sonuçları, uzun süredir tahmin ettiği gibi olmuştur. O, şu noktayı açıkça, "bütün gücüyle" belirtmek istiyor ki Türkiye'de durum, son derece ağırdır ve bunun nedeni, barışın uzatılması, Yunanlıların vahşetle yürüttükleri İzmir işgali ve Fransızların Kilikya'daki yüz kızartıcı davranışlarıdır. Avrupa devletleri, Orta Doğu'yla ilgili planlarını açıklarlarsa, sonuç felâket olacak ve Türkiye sorununun çözümünü imkânsız kılacaktır. O, A.B.D.'nin kendi politikasını önce açıklaması hususunda direniyor, politikanın, Türkiye'nin İtilâf Devletleri arasında bölüşülmesine karşı çıkılması esasına dayanmasını öğütlüyordu. Tü*[r]*kiye yönetimine dokunulmamalı ve Türkiye'nin bütünü bir tek Manda altına alınmalıdır; Avrupa*

[1305] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 137.
[1306] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 272.
[1307] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 73.

Devletleri'nin Orta Doğu için derhal Amerika'nın yardımını istemesi çok iyi olurdu ve böyle bir duruma karşı, Amerika da kendi politikasını açıklayacak durumda olmalıdır, diyordu.[1308]

İngiliz muhafazakâr eğilimli popüler *The Daily Mirror* gazetesinin "Yeni Wilson Krizi" başlıklı haber neşretti: *Başkan Wilson'un İtilaf Devletlerine, Türklerin İstanbul'da kalmalarına izin verdikleri takdirde Versay Antlaşması'nın geri çekilmesi gerektiği ile ilgili ikazda bulunabileceği öğrenildi*.[1309]

6 Mart günü ABD matbuatında *"Maraş'ın Terör Dönemi Boston'lı Adam Tarafından Anlatıldı", "Amerikalı Yardım Grubu Türkler Tarafından Kuşatıldı", "Kapana Kısılan Amerikalı Yardım Çalışanları", "Türkler Amerikan Misyonuna Saldırdı", "Amerikan Yardım Çalışanı Maraş katliamını Anlatıyor" başlıkları altında, Crathern adındaki Y.M.C.A sekreterinin tuttuğu günlük aracılığıyla Ermenilerin nasıl katledildiği ve teslim olanlarının bile Türk komşuları tarafından acımasızca öldürüldüğü iddia ediliyor. Olayların patlak vermesinin 21 Ocak'ta başladığı belirtilirken, şehirdeki tüm dükkânların kapalı olduğu ve Fransızların şehirdeki birkaç önemli Türk yetkilisini tutuklamasıyla çatışmaların giderek arttığına dikkat çekiliyor. İlerleyen günlerde Ermenilerin öldürüldüğü, yüzlercesinin ise Amerikalılara sığındığı belirtilen günlükte, Türklerin hastane ve yetimhanelere dahi ateş açtığı söyleniyor*.[1310]

7 Mart 1920. *The Sun*, *Evening Star ve The Boston Globe* nam gazetelerin belirttiklerine göre *Ermenilere yönelik yoğun katliam haberlerinin yaygınlaştığı dönemde İtilaf Devletleri bölgeden gelen haberlerin ardından sert önlemlerin alınacağı duyurusuyla İstanbul Hükümeti'ne bir uyarı notası iletmiştir. Haberlere göre Kilikya'da gerçekleşen katliamların Türkiye'ye ağır bedeli olacağı duyurulmuştur. İstanbul'un işgali öncesinde gelen bu uyarılara paralel olarak Lloyd George da Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmayla Ermenilerin yaşadıkları katliama işaret etmiş ve Fransız kuvvetlerine azınlıkları koruma adına her türlü desteğin verileceğini söylemiştir*.[1311]

The Boston Globe gazetesinde *Türk tarafının tüm bu ağır ithamları kabul etmediği ve Mebusan Meclisi'nin Maraş'ta yaşanan olayların araştırılması için ABD'ye çağrı yaptığı da basında yer almıştır*.[1312]

Fransız *L'Echo de Paris* gazetesi, Washington muhabirinin yazısını neşretti: *Bir süre önce Amerikan basını Türk liderleriyle yapılan bir mülâkat yayınladı: Liderler, Türkiye ortadan kaldırılırsa Müttefiklerle savaşacakları ve genel bir hıristiyan katliamına girişecekleri tehdidini savuruyorlar. Bu, Amerikalıların, Türkiye'ye karşı en şiddetli tedbirlere başvurulması yolundaki düşüncelerini daha da kuvvetlendirdi*.[1313]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Çukurova'daki Ermenilerin katledilmelerinin faturası Türklere ağır olacak ve yapılacak olan barış antlaşması ile bunun bedelini ödeyecekler*.[1314]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Ermeni katliamlarından dolayı Türklere sert bir uyarı bildirisi gönderildi, şu an için İstanbul'da kalmasına izin verilen Sultan, katliamlar devam ettiği takdirde başka bir yere sürgüne gönderilebilir. Hristiyanlara karşı yaptıkları saldırılar, Türklere pahalıya mal olacak, yaşamalarına izin verilen toprakları da bu nedenle kaybedecekler*.[1315]

1308 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 267.

1309 The Daily Mirror, 6 March 1920, *New Wilson Crisis*, p. 2; Aktaran: Aylin Hacihanifioğlu, *Millî Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları (1919-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2019, s. 65.

1310 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 141.

1311 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 133-134.

1312 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 134.

1313 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 140.

1314 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 146.

1315 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 146.

8 Mart 1920. *Chicago Daily Tribune* gazetesi Bâb-ı Âlî *Hariciye Nazırlığı da katliam haberlerini reddeden bir açıklama yapmış, açıklamada Maraş'ta yaşanan hadiselerin Fransız, Türk ve Ermeniler arasındaki çatışmalardan ibaret olduğu ve bunun da Müslümanlara yönelik şiddet ve katliam eylemleriyle ortaya çıktığı aktarılmıştır. Açıklamanın devamında Ermenileri katletmeye yönelik bir hareketin olmadığının altı çizilirken bu yöndeki raporların Avrupa kamuoyunu etkileme amacıyla yayımlandığı savunulmuştur*.[1316]

> Ermenilerin katledildiği ve bu yüzden nüfuslarının azaldığı Türk yetkililer tarafından kabul edilmedi, basının bu konuda söylentilere dayalı haber yaptığı, ne Maraş, ne Çukurova, ne de Anadolu'nun herhangi bir yerinde Türklerin Ermenileri katletmesinin söz konusu olmadığı ve yapılan haberlerin gerçeği yansıtmadığı açıklandı.[1317]

> Chicago Tribune'nde, İtilaf Devletleri'nin, Maraş ve çevresinin Fransızlara verilmesi konusunda mutabık kaldığı ancak Fransa'nın asıl tedirginliğinin İstanbul'u İngilizlere kaptırmak olduğu belirtildi. Fransa ve İtalya'nın, İngiltere'nin Yunanistan'a olan tavrından rahatsız olduğu, söz konusu dört ülke arasındaki anlaşmazlıkları çözmemek için herhangi bir neden bulunmadığı, mutlaka ortak bir paydada birleşilebileceği yazıldı. İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u kontrol altına alacak yeterli askeri güce sahip olduğu da kesindi.[1318]

9 Mart 1920. *9 mart'ta, Washington'daki Fransız Elçisi Jusserand, Dışişleri Bakanı'na, antlaşma üzerindeki çalışmaların oldukça ilerlediğini ve çok yakın bir tarihte barış şartlarını tebliğ için Türk delegasyonunun çağrılabileceğini bildirdi; Fransız Hükümeti'nin, A. B. D.'nin Doğu işlerinden bir yarar beklemekten vazgeçtiği ya da "Konferans'a gelerek kendisine ayrılan etki alanını isteyip istemediğini, böylece barışın genel ve kesin olarak yerleştirilmesine katılıp katılmayacağını, mümkün olan çabuklukla öğrenmekten mutlu olacağını" söyledi. Dışişleri Bakanı, İtilâf Devletleri'nce düşünülen barış biçim ve şartları hakkında kendisinin bilgisi bulunmadığı yolunda cevap verdikten sonra A. B. D.'nin Fransız Hükümeti'nce sorulan noktalara yeterli karşılık verebilmek üzere bu bilgilerin el altında bulunması gereğini ileri sürüyordu. Bunun üzerine Jusserand, Paris'e telgraf çekerek İtilâf Devletleri planlarının bildirilmesini istedi*.[1319]

ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Rapor
Birleşik Devletler Yüksek Komiserliği
Amerikan Büyükelçiliği
İstanbul

Sayın Dışişleri Bakanı
Washington

Geliş tarihi 9 Mart 1920

Efendim:

Maraş'ta Fransız ve Ermeni kuvvetlerinin işlediği iddia edilen vahşet ve zulüm hareketleri nedeniyle Küçük Asya'nın birçok kasabasının Müdafaa-i Hukuk derneklerinden gelen protesto telgraflarının çevirilerini saygı ile sunuyorum.

Birleşik Devletler Yüksek Komiseri
Tuğamiral Bristol

1316 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 134.
1317 Chicago Tribune, 8 March 1920, *Turkey Denies New Massacres In Armenian*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 146.
1318 Chicago Tribune, 8 March 1920, *France Fears, Britain Grab Of Bosporus*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 174.
1319 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 274.

Telgraflar

Tortum'dan (30 Ocak 1920)

Fransız ve Ermeni askerleri Maraş'da görülmemiş vahşet ve zulüm yapıyorlar. Müslümanların ayaklanını bağlayıp baltayla öldürüyorlar. Erkekleri bir araya koyup yakıyorlar, kadın ve çocukların kollarını ve bacaklarını teker teker kesip yarı ölü durumda bırakıyorlar. Bu korkunç hareketlere bir son verilmesi gerekir.

(İmza: Müdafaa-i Hukuk Derneği Başkanı)

Narman'dan (29 Ocak 1920)

Fransız giysisi altında Ermeniler, Maraş ve çevresinde Müslümanları yok etmeye girişmişlerdir. Müslümanların evlerini ateşe vermişlerdir. Bu durumda, biz de Erivan'daki Ermenileri yok etmeye karar verdik.

(İmza: Müdafaa-i Hukuk Derneği Başkanı)

Aynı yoldaki telgraflar ayrıca 28, 29 ve 30 Ocak tarihlerinde aşağıdaki yerlerden alınmıştır:

Elaziz	Ayntab	Aziziye
Cidde	Bafra	(Okunamadı)
Çankırı	Sungurlu	Tosya
Bozkır	Bayburt	Çerkes
Reşadiye	Darende	Safranbolu
Narman	Boğazlıyan	Suşehri
Arapgir	Ankara	Dersim
Mucur	Kangal	Amasya
Erbaa	Yenihan	Diyarbakır
Harput	Sivas	Viranşehir
Bursa	Sinop	Koçhisar
Eğin	Akdağ	Malatya
Yozgat	Kastamonu	Mardin
Kulu	Konya	(Okunamadı)
		Çarşamba[1320]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Fransızlar, Türklerle yapılacak olan antlaşmada İstanbul'un durumunun karmaşık olduğunu, çok fazla şey konuşulup, çok az çözüm açıklandığını düşünüyorlar. Fransız yetkililer, İngilizlerin, İstanbul'a olan müdahalesinin de kendilerini kaygılandırdığını, düzenlenen antlaşma metninin, sorunları çözmek için ümit taşımadığını dile getirdiler. İtilaf Devletleri, Milliyetçiler'in tutumlarını protesto etmek için Türkiye'ye sert bir nota gönderdi ancak bu Milliyetçiler üzerinde sadece bir "sivrisinek ısırığı" kadar etkili oldu. Çukurova'da Ermenileri katledenlere, Fransız birlikleri müdahale etti. Onlara göre Milliyetçiler'i yola getirmenin tek çaresi, karşı bir ya da daha fazla taarruz düzenlenmesi*dir. *Bu da yeni ve çok yüksek maliyetli bir savaş anlamına geliyor. Fransa ve İtalya ise İngiliz dostlarına rağmen Türklerle yeni bir savaşa girmeyecekti*r.[1321]

İspanya matbuatı yazıyor: *Son raporlara göre Kilikya'da 15.000 Ermeni'nin öldürüldü*.[1322]

İspanyol *El Siglo Futuro* ve *La Correspondencia de España* nam gazeteler yazıyorlar: *Adana'dan 29 Şubat'ta gelen bir rapora göre, Maraş şehrinde yaşayan halkın büyük kısmının öldürüldüğü ve ölü sayısının 18.000'i geçtiği, birkaç bin kişinin kaçarak Adana'ya gelmeyi başardıkları, yolda 1300 kadın ve çocuğun bir kar fırtınası nedeniyle öldükleri ve Maraş'ta kalan 8000 Ermeni'nin büyük çoğunluğunun yaralı oldukları ifade edi*lıyor. *Mardin ve Zeytun şehirlerinin izole edildikleri ve bütün ülkede alarm*

[1320] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 59-60.
[1321] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 159.
[1322] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 300.

*durumunun hâkim olduğu belirtil*iyor. *Resmi çevrelerde Türkiye'de yaşanan son olaylar nedeniyle müttefik devletlerin daha katı ve öngörülü metotlar uygulamaya karar verdikleri konuşul*uyor.[1323]

10 Mart 1920. İstanbul'daki Fransız Fevkalâde Komiseri Defrance, Fransız Başvekil ve Hariciye Nâzırı Millerand'a saat 09:00'da telgraf gönderdi: *Müttefiklerin İstanbul'u işgal edeceklerini bildiren bir Amerikan telsiz haberi dolayısıyla* [İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Başkumandanı General] *Milne, mümkün olduğu denli erken, yani cuma veya cumartesi (12 veya 13 Mart) harekete geçilmesini uygun görüyor*.[1324]

The Sun gazetesinde *Yakın Doğu Yardım Komitesi çalışanlarından Evelyn Trostle'nin gönderdiği bir mektup "Kansaslı Kız, Türk Cinayetlerinin Detaylarına Erişti" alt başlığıyla verilmiştir*. *Buna göre Maraş'taki hastanede çalıştığı söylenen Trostle, yaşanan olaylarda 10.000 Ermeni'nin katledildiği bilgisine ulaştığını söylerken söz konusu bilginin nereden edinildiği açıklanmamıştı*r.[1325]

11 Mart 1920. *Amerika, Suriye bağımsızlığından resmen haberli olmadığı gibi, Faysal'ı Kral olarak tanımadı. Şam Konsolosu 11 mart'ta telgraf çekerek taç giyme törenine çağrılması ihtimali karşısında talimat istedi. Verilen talimatta İngiliz ve Fransız Konsolosları törende bulunmadıkları takdirde taç giyme töreni süresince kendisinin, çok acele bazı konularda kendi meslektaşlarıyle ilişkide bulunuyor görünüşü içinde Şam'dan ayrılarak Beyrut'a gitmesi öğütlenmiştir*.[1326]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Amerikan misyonerlerinin verdikleri raporlar*a göre, *Çukurova Bölgesi'nde, Türkler, Fransız Garnizonlarını bombardımana tuttu, hangi milletten olduğunun herhangi bir önemi olmadan çok sayıda Hristiyan katledildi. Maraş, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır ve diğer bölge şehirlerinde, Hristiyanların çok büyük tehdit ve tehlike altında*dır. *Türk ve Fransız çatışmalarında 10.000'den fazla Ermeni öldürüldü ve Maraş'ta Ermeni katliamı sistemli bir şekilde devam etmekte*dir.[1327]

İspanyol *El Impercial* gazetesi yazıyor: *İlk başta Mustafa Kemal Paşa'nın askerlerinin Maraş'ta 1000 kişiyi öldürdükleri, ardından bu sayı yavaş yavaş yükseltilerek aslında 14.000 kişinin öldürülmüş olduğu söylendi. Bunun nedeni yüksek istatistikler gösterilerek Türklere karşı korkuyu teşvik etmek*tir. *Verilen istatistiki ölüm bilgileri toplandığında ülkenin nüfusunu aştığı* görülüyor. Şayet doğru olsaydı, *Türklerden korunması gereken Hıristiyan da kalmamış olması gerek*irdi.[1328]

12 Mart 1920. *Bristol, Dışişlerinin 5 mart tarihli telgrafına 12 mart'ta, son anda söylediklerini doğrular biçimde karşılık verdi ve Kilikya'dan gelen raporlar hakkında çok ihtiyatlı olmak gereği üzerinde direndi. Engert, "Ermeni kaynaklarından aldığı bilgileri rapor etmiştir," diyordu*.[1329]

Fransa'nın Amerikan Büyükelçisi Jules Jusserand, Amerika'nın Dışişleri Bakan vekili Frank Polk'a, Türk barış anlaşmasıyla ilgili geçici koşullar hakkında bilgi verdi. Sonuç, Wilson'dan gelen uzun bir cevaptı. Amerikan Devlet Başkanı İstanbul'un Türkler'e bırakılmasını bizzat protesto ediyor, ekonomik öncelik alanlarına ilişkin çekinceleri olduğunu belirtiyor, Trabzon'un da içinde bulunduğu daha büyük bir

---

1323 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 300.
1324 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 2, s. 483.
1325 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 141-142.
1326 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 254.
1327 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 146-147.
1328 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 300.
1329 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 262.

Ermenistan'da ısrar ediyor ve doğu Trakya'nın kuzey bölümünün Yunanistan'a bırakılmasına şiddetle karşı çıkıyor.[1330]

Chicago Daily Tribune gazetesinde *gerçekleştiği iddia edilen katliamlara dair dehşet verici detaylara yer verilirken, Türklerin kilise çatılarını kırarak içerideki Ermenilerin üzerine benzin döküp 3.000 Ermeni'yi öldürdüğü ve Maraş'ta toplam 20.000 Ermeni'nin katledildiği iddiaları yineleniyor*.[1331]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Türk barış antlaşmasının gecikmesinden dolayı Amerika'yı suçladı. Amerika'nın belirsiz politikasının, Paris'te işleri uzatıp zorlaştırdığını ve antlaşma metninin hazırlanmasını bir yıl ertelediğini, kişisel olarak hiç kimseyi itham etmediğini ama gerçeğin de bu olduğunu*; *ayrıca geçen sürede Türkler yeniden organize olmak için cesaret topladı*ğını *ve Bolşeviklerle görüşmeler yaptı*ğını *dile getirdi*.[1332]

15 Mart 1920. *The New York Times* gazetesi, *Sultan'ın Kemal'i durdurması için artık çok geç kalındığına dair bir başlık attı*. Mustafa Kemal; *Afganlılar, Persler, Tatarlar arasında ajitasyon çıkarmakta ve Bolşeviklerle ittifak planlamakta*dır.[1333]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal ulusal parti ruhunu canlandırdı, tüm sivil ve askeri kurumlar, Osmanlı Padişah'ına olan kızgınlığın sonucu olarak bir araya geldi. Genç Türkler olarak adlandırılan milliyetçi grubu, 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da Mustafa Kemal'in liderliğinde topraklarındaki işgalci güçlere karşı nasıl direnebileceklerine karar vermek için bir araya geldi*.[1334]

16 Mart 1920. Müttefikler İstanbul'a takviye asker çıkarttı ve Bâb-ı Âlî'nin Harbiye ve Bahriye nezâretlerini, telgrafhanelerini işgal etti. Birtakım eşhası tevkif etti.

ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına 13:00'da rapor gönderdi:

> Telgrafta aktarılana göre, şehrin işgali sabah saatlerinde başlamış ve tüm İngiliz gemileri saat sabah 6'da harekât merkezlerine gitmişti. Makineli tüfek ile donatılmış şilepler ise kıyıda hazır beklemekteydi. Saat 9'a kadar, Atlantik savaş gemisi filosundan tam teçhizatlı miğferli 4.000 kadar deniz piyadesi karaya çıkmış ve ilk iş olarak kışlaları, cephanelikleri, tersaneyi ve İstanbul'daki başlıca stratejik noktaları işgal etmişti. Telgrafta yer alan bilgilere göre, Hintli birlikler de şehrin işgalinde rol oynamışlardı. Kıyıdaki pek çok binanın çatıları makineli tüfekli bahriyeliler tarafından tutulmuştu ve deniz uçakları da şehrin üzerinden uçuşlar gerçekleştirmekteydi. Telgrafta aktarılanlara göre, telefon hatları kesilmişti. Boğaziçi ve Haliçteki tüm ticari geçişlerin durdurulması emri çıkarılmıştı ancak Bristol, bu emrin gelen Amerikan ticaret gemilerine muhtemelen uygulanmayacağı yorumunda bulunmuştur. İngiliz birliklerinin, Amerikan Elçiliği'nin arkasına makineli tüfek mevzileri kazmakta oldukları ve o zamana değin herhangi bir kargaşa çıkmadığı bilgisi verilmiştir. Mevcut hareketliliğin amacının net olmadığı, gizliliğin ehemmiyetle korunduğu ve korunmaya da devam edildiği ifade edilmiş, Türk barış koşullarınınsa, ayın 18'i gibi ilan edileceği ve işgalin tedbir amaçlı olduğu bildirilmiştir.
>
> Telgrafa göre, açık stratejik noktalara yerleştirilen muhafızlar öğlen [*3 a.m., gece?*] saat üçte geri çağırılmıştır. Telgrafhane de ticari ve basınla ilgili haberler için tekrar açılmıştır. Şehrin tüm kısımları boyunca sükûnet ve düzenin hâkim olduğu yorumu yapılmıştır. Telgrafta, şehrin işgal edilmesinin, İtilaf güçleri arasında bir fikir ayrılığına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Zira telgrafta, "*Yüksek Komiserler işgalden memnun olduklarını ifade etseler de bazı Müttefik karargâhlarında bu hareketin akıllıca olduğundan şüphe duyuluyor* ifadeleri yer

[1330] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 215. Jusserand'ın Polk'a takdim ettiği muhtıra hakkında tafsilat için: Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 274-275.

[1331] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 133.

[1332] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 160.

[1333] The New York Times, 15 Mart 1920, *Sultan Too Late to Foil Young Turks*; Aktaran: Riccardo Mandelli, *Son Sultan*, 2016, s. 56.

[1334] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 125.

almaktadır. Amiral Bristol, Cumartesi'ne kadar hala Müttefik güçlerinin küçük ve münferit müfrezelerinin mevcut olduğu, Mustafa Kemal'in bölgesindeki durumun işgal ile İtilaf güçleri lehine düzeltilemeyeceği duyumlarından bahsetmiştir. Bristol genel olarak, bu hamle için ana inisiyatifin Londra ve Paris'ten geldiği ve yalnızca İstanbul'dan edinilen istihbarata dayanmadığına inanıldığını belirtmiştir. Aktardığına göre İtalyanlar işgalde küçük bir rol oynamıştı ve hadise meydana gelene kadar neyin amaçlandığından bihaberdi. Telgraf noktalanırken, o sabahın sonlarına doğru İstanbul'daki pek çok dükkânın da liman ve telgraf bürolarının işgali esnasında kapatıldığı bildirilmiş ve telgraf bürolarının kapatılmasının, haberlerin iç bölgelere yayılmasını muhtemelen engellemeyeceği yorumu yapılmıştır.[1335] İngiliz askerleri toplu halde tutuklamalara gece yarısı başlamıştı ve tutuklananlardan 100'ü saat 10'da *Gürkart(?)* kıyısındaki bir İngiliz şilebine bindirilmişti.[1336]

Bristol, bir başka telgraf daha gönderdi. *Harbiye eski Nazırı Cemal Paşa da işgal günü erken saatlerde tutuklanmıştır. Tutuklanması esnasında direniş gösterilmiş, İngiliz sömürge bölgesinden getirilen iki Hintli asker ve beş de Türk bu direniş hareketi esnasında yaralanmıştır. Cemal Paşa, tutuklanan diğer esirlerle birlikte muhtemel suretle Malta'ya götürülmek üzere bir İngiliz şilebine götürülmüştür*.[1337]

İspanyol *La Accion* gazetesi yazıyor: *Berlin'deki eski Amerikan elçisi Gerard ile Balfour arasında birkaç görüşme yapıldı. Gerard Amerika'nın Ermeniler için oluşturulan fona 6 milyon Sterlin yardım yaptığını ve Amerika'da İngiliz politikalarının kaygıyla izlendiğini belirterek, Balfour'a Amerikan Senatosu'nun antlaşmaları onaylamasına kadar Türkiye sorununun akıbetinin ne olacağını sordu. Balfour verdiği cevapta, Ermenilerin yaşadıkları için İngiltere'nin sorumlu tutulmasının anlamsız olduğunu, insani sebepler dışında <u>İngiltere'nin Ermenistan'ı savunmakta bir çıkarı olmadığını</u>, bu noktada Amerika'nın da Ermenistan'ın himayesini kabul etmesinin ve çalışmalara yardımcı olmasının mantıklı olacağını ifade etti*.[1338]

17 Mart 1920. *Chicago Daily Tribune* gazetesinde *bölgedeki Ermenilere yardım için çaba gösteren Amerikalılara yer verilirken Haçin'de 67.000 mülteciyle ilgilenen Yakındoğu Yardım çalışanlarının müttefik kuvvetlerden destek beklediği aktarılıyor*.[1339]

Louis Edgar Browne, arkadaşı Lapin'e mektub gönderdi: *Onun* [Tuğamiral Bristol'un] *organizasyonunun bir parçası olduğumuzu hissediyoruz*.[1340] *Washington ile Bristol arasındaki fikir ayrılığına rağmen, "Washington, Amieral'den oldukça memnun*".[1341]

18 Mart 1920. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. *Tutuklananlar arasında, şehirde Mustafa Kemal'in temsilcisi olan Rauf Bey'in, Kara Vasıf Bey'in ve ünlü Türk kadınlığı temsilcisi Halide Hanım ile kocasının ve tanınmış birçok kimsenin, bu arada daha az aydın yüzlerce insanın bulunduğunu bildiriyor. Görünüşe göre bunların hepsi Malta'ya götürülmüşlerdir. Türklerin, bu tutuklamaların Yüksek Konsey'in ısrarlı emirleri üzerine yapıldığı, Komiserler'in işi olmadığı kanısında bulunduklarını yazıyor Bristol. Açık olarak bildirilen amaç, barış için bir tehlike olan ve kıyımların düzenleyicisi ve yapıcısı -bu anlamsızdır-*

1335 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişlerine çekilen telgraf, 16.03.1920, 867.00/1161, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 57-58.

1336 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne çekilen 16.03.1920 tarihli aynı telgraf, 867.00/1161, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 59.

1337 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne çekilen 16.03.1920 tarihli aynı telgraf, 867.00/1168, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 59.

1338 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 301. İktibasdaki <u>vurgu</u> tarafımıza aiddir.

1339 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 142.

1340 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 95, dipnot 31.

1341 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 97, dipnot 39.

Milliyetçiler'i bastırmaktı. Ancak, Milliyetçiler, İstanbul'un işgali bu sonucu veremez diyorlardı; İtilâf Devletleri'nin tutkularına karşı Türklere boyun eğdirebilmek için İzmir'de ve Kilikya'da olduğu gibi başka türlü davranmak gerekirdi.[1342]

> 18 Mart günü çekilen telgrafta, işgal öncesinde gerçekleşen ancak sonrasında duyum alınmış olan gizli bir toplantıya dair bilgiler verilmiştir. Aktarılana göre işgalden önceki Cuma günü, İstanbul'daki Türk ilahiyat mektebi Darü'l-Hikmet-i İslamiye'de gizli bir milliyetçi toplantı gerçekleştirilmiş ve bu gizli toplantıya pek çok hoca ve milliyetçi provokatör katılmıştır. Fetva Emini ve mevcut Şeyhü-l İslam da hazır bulunmuştur. Bu toplantıda, bir felakete sebep olacak barış koşullarına karşı önlemler tartışılmıştır. Ayrıca telgrafta, Bolşevizm'e yönelik bir de bildiriye karar kılındığına inanıldığı ifade edilmiştir. Telgrafta, Müttefiklerin İstanbul'un işgaline dair eylemlerini hızlandırmış olabilecek bu toplantıya dair, öncesinde bir duyum almış olabilecekleri söylenmiştir. İngilizler sonrasında Şeyhü-l İslam'a, Bolşevik karşıtı bir bildirinin yayınlanmasını emretmiştir ancak Şeyh-ül İslam, Kuran'ın Komünizm'i kapsamadığı gerekçesiyle bu emri reddetmiştir.[1343]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri, Türkler için hazırlanan barış planı hakkında, Başkan Wilson'un ne düşündüğünü bilmek istiyor ve Washington'dan açıklama bekliyor*. *Wilson, Osmanlı Sultanı'nın İstanbul'da kalmasına karşı*dır. *İtilaf Devletleri'nin planına göre Türk İmparatorluğu'ndan, Türkler sadece %15 kadar pay alabilecektir ve Anadolu'da küçük bir alana sıkıştırılacak*tır. *Amerikan Hükümeti, Türklere karşı zorlayıcı olunması ve İtilaf Devletleri'nin planlarına uymalarının sağlanması taraftarı*dır.[1344]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İstanbul, İngiliz Komutan General Sir George F. Milne komutasındaki İtilaf Devletleri Ordusu tarafından işgal edildi. Birkaç küçük direniş oldu ancak çok ciddi bir olay yaşanmadı. 9 Türk öldürüldü, 4 Türk de yaralandı. Türk Hükümeti'nin, mevcut durumu barış antlaşması imzalanan kadar devam edecekti*r. *Hristiyanlara karşı herhangi bir şiddet olayı yaşanırsa da kontrol edilen alan genişletilecekti*r.[1345]

19 Mart 1920. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi. *Amiral Bristol'a verilen bilgilere göre İstanbul'daki pek çok Milliyetçi İtalyan savaş gemilerine sığınmıştı ve bunlar İtalyan bölgesi içinden Anadolu'ya gönderileceklerdi*r.[1346]

> Telgrafa göre, işgalin ikinci gününde yani 17 Mart'ta, tüm deniz piyadeleri gemilerine dönmüşlerdi. Mevkilerde yerlerini İngiliz, Hintli, Fransız ve Siyahî birlikler ile yeni varan Kraliyet Alayı (*West Surrey*) almıştı. Meclis ve Kabine'ye dokunulmamıştı ancak meclis oturumları süresiz tatil edilmişti. Aktarılana göre, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Damat Ferit'in iktidara dönmesi ihtimali ile tekrar faal hale gelmişti. Bu sırada Milliyetçilerin, İstanbul'un işgali neticesinde Anadolu'da gayrimüslimlere yönelik şiddet eylemlerine giriştiği dedikoduları da artmaktaydı. İngilizler, Mustafa Kemal'in seferberlik emri verdiği ve düzensiz çeteler de dâhil tüm gücünün 150.000 olduğu konusunda bilgilendirildiklerini rapor etmişlerdi. Aktarılana göre tutuklanmaktan korkan pek

---

1342 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 272-273. "Karakol Örgütü kurucusu İttihatçı Kara Vâsıf, 1919 sonbaharında Sıvas Kongresi'nde Amerikan mandası olmanın en ateşli savunucusuyken, 1920 başında İslâm Dünyası'na özgü bir Bolşevik ihtilâlciliğin öncülüğünü yapmaktadır." Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 2, s. 485.

1343 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişlerine çekilen telgraf, birinci bölüm, 18.03.1920, 867.00/1174, s. 2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 56.

1344 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 160.

1345 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 176.

1346 *U. S. Records*, 867.00/1176; Aktaran: Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 2008, s. 104.

çok Milliyetçinin, İtalyan savaş gemilerine alındığı ve İtalyan nüfuz bölgesi yoluyla Milliyetçi güçlere katılmak için Kuşadası'na götürülebileceklerine dair bir bilginin olduğu bildirilmişti.[1347]

Cemal Paşanın tutuklanması esnasında yaşananlar başka bir telgrafta detaylandırılmış ve yaşananlar işgal sırasında gerçekleşen *tek önemli şiddet eylemi* olarak nitelenmiştir. Telgrafa göre, Cemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'nin üstünde yer alan konutunda tutuklanması sırasında, ilk olarak Türk koruma ateş açmış, bir İngiliz memurunu hafifçe yaralamış ve iki Hintliyi de öldürmüştü. Sonrasında, iki askeri cemseden atlayan Hintli askerler ise, meskene dalarak sekiz Türk'ü süngülemişti.[1348]

İngilizlerin, aranan iki tanesi dışında tüm Türkleri tutukladıkları düşünülmektedir. Bunlardan ilki ise firar eden Meclis-i Mebusan başkanı Celaleddin Arif Bey'dir. Yakalanamayan ikinci isme dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Beş kadar mühim mahkûm, Bombay gemisi ile bir İngiliz mahkemesince yargılanacakları Malta'ya doğru açılmıştır. Aktarılana göre tutuklananlardan pek çoğu da serbest bırakılmıştır.[1349]

20 Mart 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *İtilaf kuvvetleri, Türkiye'den gelen haberler karşısında çok ciddi endişe içindeler. Milliyetçiler, yapılacak olan barış antlaşmasında avantaj sağlamak için organize oldu ve toplantılar düzenledi. Askeri hazırlıklarını yoğun olarak devam ettiriyorlar ancak yine de Türklerle yapılacak mücadele çok uzun sürmeyecek ve gerilla çatışmalarının ötesine geçmeyecektir*.[1350]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Milliyetçi liderler, Azerbaycan'dan Filistin'e kadar, Türklere dayatılan antlaşma maddelerine karşı güç birliği oluşturmak için harekete geçti. Mustafa Kemal'e yakın olan kişiler, büyük bir ustalıkla yabancı müdahalelere karşı, muhalefeti teşvik ediyorlar. Siyasi çevrelerde düşünüldüğü gibi bu hareket aslında Panislamist değil siyasidir. Anadolu'da çok sayıda Ermeni ve Rum olmasına rağmen Maraş'ta yaşanan olaylar dışında herhangi bir katliam söz konusu değildir. Mustafa Kemal'in kontrolü altında olan bölgelerde Amerikan vatandaşları ve kurumları herhangi bir zarar görmedi, Amerikalı misyonerlerce korunan Ermeniler de güven içinde. Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in yanı sıra Halide Edib de Milliyetçiler'i teşvik ve organize eden önemli bir isimlerden biri*.[1351]

21 Mart 1920. ABD'nin sabık İstanbul Büyükelçisi Abram Isaac Elkus, *The Washington Post* gazetesinde makale neşretdi. *Elkus, bahsi geçen yazıda evvela, Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihlere odaklı bir tarihçesine yer vermiş ve "millet içinde milletler, halk içinde halklar, ülke içinde ülkeler" ihtiva eden entegre yapısını irdelemiştir. Arkasından imparatorluğu oluşturan unsurların karakteristiklerine dikkat çekerek Yakın Doğu'daki kronik çatışma halini bu çeşitlilik ile ilişkilendirmiştir. Çözümü "bölgede kapsayıcı bir konfederasyon oluşturmakta ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir «Birleşik Devletler» yaratmakta" bulan Elkus, Yakın Doğu coğrafyasını etnik birimlere ayırarak Anadolu yöresini Türklere üleştirmiştir. Aynı zamanda asırlardır İstanbul'da yaşayan Türk nüfusu şehirden uzaklaştırmanın doğru*

[1347] *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne çekilen telgraf, 19.03.1920, 867.00/1176, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 58.

[1348] *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne çekilen 19.03.1920 tarihli aynı telgraf, 867.00/1176, s, 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 59.

[1349] *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne çekilen 19.03.1920 tarihli aynı telgraf, 867.00/1176, s, 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 61. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[1350] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 136.

[1351] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 136. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

olmayacağını belirtmiş ve İslam dünyasının tepkisini çekmemek adına, padişahın halife sıfatıyla makamında kalmaya devam etmesi gerektiğini eklemiştir.[1352]

22 Mart 1920. *Polis, Ahmet Emin* (Yalman) *Bey'in evini aradı. Başka bir evde kalmakta olan Ahmet Emin Bey, ABD Yüksek Komiserine danıştı. Bristol ona Ankara'ya kaçmasını öğütledi ve bu konuda yardım vaat etti*.[1353]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İngiliz savaş gemileri, İstanbul sularına demir attı. İngiliz yetkililer, Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyen Rauf Bey ve birçok kişiyi Malta'ya sürgüne gönderdi. Milliyetçiler Sultan'ın otoritesi kalmadığını ve kabinenin güvenoyu almış olsa da yönetimde hiçbir etkisi olmadığını açıkladılar. Anadolu, Mustafa Kemal ve destekçilerinin merhametine kaldı. İstanbul ile Anadolu'nun iletişimi koptu. İtilaf Devletleri'nden oluşan az sayıda kuvvet, Türk topraklarındaki Hristiyan nüfusu korumak için insanüstü bir çaba sarf ediyor. Yıldız Sarayı'nda ikamet eden Sultan, günden güne çok yorgun ve yaşlı görünmeye başladı. İtilaf Devletleri, işgale rağmen, Sultan'ın gücünü geçici olarak korumak niyetinde*ler. *İstanbul'da yüzyıllardır süren Türk hâkimiyeti son bulmuştu*r.[1354]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Boğaz'a demirleyen İngiliz zırhlıları, İstanbul'da Osmanlı Sultanı'nın hiçbir otoritesinin kalmadığının en acımasız ispatı*dır. *Barış antlaşmasına kadar Başkent'te artık yabancılar söz sahibi*dir.[1355]

23 Mart 1920. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. *İtilâf Devletleri işgalinden sonra Anadolu için durum karanlıktır ve bütün geliş, gidişler kesilmiştir. Londra kaynaklarına göre, Yunanlılar yeni bir saldırıya kalkmak üzeredir, fakat, buradaki kanıya göre de bu, Barış Konferansı'nın sonucu şüpheli bir korkutmasıdır, diyordu. General Harding'in şehirdeki kurmay grubundan bir subay böyle bir plandan haberi olmadığını ve Yunanlıların bunu yapabilecek ölçüde güçlü bulunmadıklarını söylediğini ekliyor. Bristol, Yunanlılar, kendilerine büyük ödüller vaat edildiği takdirde böyle bir deneye girişebileceklerini sanıyar ve ekliyor:* ***son olaylarda "Venizelos'un eli" görülmektedir. İzmir, Konferans tarafından Yunan Hükümetine verilmemiş olsaydı, orada D'Annonzio'nun Fiume'de yaptığı gibi, İzmir'de de bağımsız bir hükümet kurulabilirdi***.[1356]

Telgraf

23 Mart 1920, İstanbul

> Güvenilir Amerikan kaynaklarından son aldığımız haberler, her zamankinden daha güçlü olarak, Kilikya'da Fransızların işgal yöntemlerinin orada karışıklıkları kışkırttığını, bunun da Ermenilerin öldürülmesine ve en sonunda Maraş'ta Fransız ve Ermeni kuvvetlerine saldırıya yol açtığını, göstermektedir. Yukarıda belirtilen olaylar Fransız kışkırtması sonucudur. Ermenilere karşı, önceden düşünülmüş ve düzenlenmiş saldırılar değildir. Maraş ve çevresinde çatışma sürerken Fransız kuvvetleri, Türklerle savaşmakta olan Ermenileri oradan almak için bir girişimde bulunmamışlar ve savunma için Ermenilere silah vermekten kaçınmışlardır. Maraş'taki çatışma üç hafta sürmüş, Fransız birliklerinin çok sayıda kaybına, binlerce Türkün ve muhtemelen 10 bin Ermeninin ölümüne neden olmuştur. Çevre köylerde de Ermeniler ve Türkler öldürülmüşlerdir. Kadın çocuk ve erkek, Türk olsun, Ermeni olsun, öldürülmüşlerdir. Türkler savaş sırasında olağan zorba yabanıl içgüdüleri kabararak Ermenileri katletmeye girişmişe benzerler, ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Fransızlar kentten ayrıldıktan sonra Maraş'ta karışıklık ya da katliam olmamıştır. Bu noktaya özellikle dikkati çekmek ve milliyetçi akımın gayrimüslim ırkları ortadan kaldırmaya uğraşmadığını belirtmek istiyorum.

1352 Esen Ertuğrul, *ABD Basınında Türk Devrimi* [Doktora Tezi], 2026, s. 10.
1353 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 444.
1354 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 176.
1355 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 176.
1356 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 273.

> Kanımca, Milliyetçileri, büyük savaş sırasında Hıristiyanların katledilmesinden sorumlu olan İttihat ve Terakki fırkasının bir devamı saymak, bencil Avrupalıların, emperyalist amaçlarla Türkiye'yi paylaşmak üzere, dünya kamuoyunu kazanmak ve Milliyetçileri gözden düşürmek yolundaki siyasal isteklerinden doğmaktadır. Bencil olmayan ırksal nefret, Kilikya'da Fransızların davranışlarıyla artmış, bu bölgede Müslümanların gayrimüslimleri katlini başlatmıştır. Gene de geniş alanlarda düzen korunmuştur. Bu bölgede Ermenilerin öldürülmesi sürmektedir, ancak bunun sistematik olduğuna, katliam biçimi aldığına inanmıyorum. Bununla birlikte, müttefiklerin bugünkü politikası sürerse, bu bölgelere yeterli yabancı kuvvetler gönderilmezse gayrimüslimlerin ortadan kaldırılması, büyük bir olasılıkla devam edecek ve artacaktır. Gayrimüslimlere karşı bu davranışlar, başka bir yasa tanımayan sert bir ırkın misillemesidir. Ayrıca şunu da belirtmek isterim ki abartılmış katliam haberleri, gayrimüslimlerin içinde bulundukları tehlikeyi artırmaktadır. Gayrimüslimlere saldırıları durdurmak için, daha çok sayıda askere ihtiyaç vardır, özellikle paylaşma politikası sürdürülür ve Türk halkının hakları ayaklar altına alınırsa... Türkler de, nitelikleri ne kadar kötü sayılırsa sayılsın, insandırlar.
>
> Bristol[1357]

24 Mart 1920. ABD Dışişleri Bakanlığı, Fransa Dışişleri Bakanlığına 12 Mart notasına istinaden cevabî muhtıra gönderdi: *Şimdiki durumda, A. B. D.'nin Konferans'ta bir delegeyle temsilinin uygun olacağını sanmıyorum.* ***Ancak, A. B . D. dünya barışına candan ve hayatî derecede önem verdiği için antlaşmayı ilgilendiren güç sorunların çözümü konusunda kendi görüşünü açıkça bildirmelidir. Yine A. B. D. Hükümeti'nin, kendi görüşlerini açıklamak ve bunların adil ve haklı bir çözüme bağlanması yolunda baskı yapmak ödevidir. Çünkü; A. B. D. Türkiye ile savaşa girmemişse de Türkiye'nin başlıca müttefikleriyle savaşmıştır. Bunların yenilmesinde katkısı ve bunun sonucu olarak Türkiye'nin de yenilgisinde payı vardır***. [..] ABD Dışişleri Bakanlığı İstanbul'un Türk hâkimiyetinde bırakılmasını tenkid ediyor. Bakanlığa göre Türkler Avrupa'dan tard edilmelilerdir. Doğu Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi münasibdir fakat kuzey Trakya Bulgaristan'a verilmek kaydıyla. Trabzon, Ermenistan'a bırakılmalıdır. Yeni Türkiye, Arab vilâyetlerini ve Adaları Müttefiklere terk etmelidir.[1358]

27 Mart 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor. *Paul William tarafından yapılan haber, İngilizlerin, Milliyetçi Türk Ordusu ile savaşmaya başladığı, başlığı ile çıktı. İngiliz birlikleri, Milliyetçilerin önemli operasyon merkezlerinden olan İzmit'i işgal etmeye başladı, söz konusu bölge Milliyetçiler'in kalesi konumunda*dır. *İzmit ile Eskişehir yolu bağlantısı kesildi. Ayrıca bazı milliyetçi liderler Malta'ya sürgün edildi, Antep ve Maraş'ta Ermenilerin katledildiği ile ilgili raporlar hazırlanıyor*.[1359]

28 Mart 1920. Faysal, Woodrow Wilson'a mektub gönderdi. Cevabsız kalacak:

> Faysal 28 mart'ta Wilson'a telgraf çekerek kendisine bağımsızlık ilanı nedenlerini bildirmiş ve Wilson'dan destek istemiştir. Faysal bu telgrafında; özet olarak şunları söylüyordu: "Yıllarca süren Türk yönetiminden sonra, Arapların kendilerini dış yardımdan yoksun bırakan devletler arasındaki rekabet yüzünden özgürlüklerini kazanma yeteneğini gösteremediklerini ve şimdi savaşın yarattığı fırsattan yararlanmak istemektedirler. **Savaş sırasında İtilâf Devletleri'nin yanında, Halife'nin "Cihad ilanına" sırt çevirerek ve bu Cihad çağrısını İslâm âleminde etkisiz bırakarak buna hak kazanmışlardır. Araplar Orta Avrupa Devletlerinin yenilmesi için soylu yardımlarda bulunmuşlardır.** Kendilerinin bu fedakârlıkları İtilâf Devletleri'nin bağımsızlığımız hakkındaki açık vaatleri ne ve siz Sayın Başkan'ın ilkelerine tam bir güven duygumuza dayanmaktadır. Fakat savaştan sonra İngiliz ve Fransızlar ülkemizi bölmeye başlamışlardır. Bu durumda Araplar için bağımsızlığın ilanı tek çözüm yoluydu. Arapların istediği yalnız kendi haklarına sahip olmaktır ve onlar kendilerine düşen bütün görevleri tam olarak yerine getirmeye kararlıdır. Faysal sonuç olarak Wilson'dan Suriye bağımsızlığının İtilâf Devletleri'nce kabulünü sağlamak yolunda etkisini kullanmasını

1357 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 64-65.

1358 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 277-279. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

1359 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 150-151.

istiyerek," mektubunu bitirmektedir. Şam'dan gelen bütün bu yazılar ve başvurmalar A.B.D.'ce karşılıksız bırakıldı.[1360]

Star Tribune ve *The Washington Herald* nam gazetelerde *"Türkler Kilikya'da Fransızlara Karşı 5000 Adam Kaybetti", "Fransız Çatışmasında 5000 Türk Kayıp" başlıklarının altında Ermeni katliamlarının yaşandığı son olaylarda Fransızlara saldıran Türklerin kayıplar verdiği bildirilmekte*dir.[1361]

29 Mart 1920. Antep'teki Fransız Miralay Andrea, Amerikalıların Türkiye'de serbestçe dolaştıklarını belirterek bu durumdan Mutasarrıf Celâlettin Bey'e şikâyet etti. [1362]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal Paşa, Padişah'ın artık İslam Dünyası'nın halifesi olarak kalamayacağını duyurdu. Tüm Müslümanları, emperyalist güçlere karşı yapılan mücadeleye destek vermeye çağırdı. Ayrıca bu çağrının dinsel bir amaçla yapılan kutsal savaş çağrısı olmadığını, Anadolu'daki işgale karşı İtilaf Devletleri üstünde baskı oluşturmak amacıyla yapıldığını açıkladı. Konya bölgesi ve tüm kuzey şehirlerindeki önde gelen kişiler tarafından Osmanlı Sultanı'nın halife olarak gücünün kalmadığı kabul edildi çünkü İslami kurallara göre halifenin yüzde yüz özgür olması gerekir. Ancak işgal koşulları altında bu mümkün değildi. Mevcut siyasi ve askeri şartlar Mustafa Kemal'i çok önemli bir politik aktör ve güç haline getirdi. Mustafa Kemal, Anadolu'da işgalden uzak noktalarda ciddi bir oluşum başlatarak direndiği gücün halife değil, İtilaf kuvvetleri olduğunu açıkladı ve ulusal hareketin tartışmasız liderine dönüştü*.[1363]

New York Tribune gazetesi: *Maraş katliamında 8.000 Ermeni Katledildi*.[1364]

The Washington Post gazetesi: *Maraş'ta 8000 Kişi Katledildi*.[1365]

31 Mart 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal, İstanbul'un işgalini İslam'a hakaret olarak tanımladı. İşgalin yüzlerce yıl süren Haçlı Seferleri'nin devamı olduğunu, Sultan'a karşı yapılan her hareketin Dünya Müslümanlarına da yapıldığını, Müslümanların 13 asırdır devam eden özgürlüğünün ellerinden alınmaya çalışıldığını söyledi*.[1366]

İspanyol *La Correspondencia de España* gazetesi yazıyor: *Amerika'nın Paris büyükelçisi Wallace, Millerand'a bir nota vererek, Amerikan Hükümetinin Türklerin İstanbul'dan atılmasını, Ermenistan'a bağımsızlık verilmesini ve İzmir'in geleceğiyle ilgili bazı tedbirler alınmasının faydalı görüldüğünü bildirmiştir*.[1367]

Fransız *L'Echo de Paris* gazetesi yazıyor. *Washington muhabirinin verdiği bilgiye göre Wilson'un Türkleri İstanbul'dan çıkarmak için büyük şevk duymasının nedeni, İstanbul Robert Kolejinin koruyucu şahsiyetleriyle çok sıkı dost olmas*ıdır *ve bu şahsiyetler Türklerin Avrupa'dan çıkarılması için girişilen hareketin başında*lar.[1368]

1360 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 255.
1361 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 135.
1362 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 457.
1363 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 136.
1364 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 134.
1365 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 134.
1366 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 176-177.
1367 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 126.
1368 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 141.

Mart 1920 nihayeti. Faysal, ABD'nin Şam'da bulunan mümessili Engert'le gizli mülakat ediyor. İngilizleri ve Fransızları şikâyet ediyor:

> Faysal, özel görevini [Kilikya ve Suriye mıntıkalarındaki çatışmaların müşahedesi vazifesini] yerine getirmek üzere Şam'da bulunan Engert ile görüşerek ona, mart'ın sonunda Başkan'a [Woodrow Wilson'a] çektiği telgraf konusunda geniş bilgi verdi. Başkan'a Suriye'nin bağımsızlığını ilan nedenleri hakkında bilgi vermek amacıyle telgraf çekmişti. Fakat geniş ayrıntılar ve görüşleri tam olarak bildirememiş bulunmaktan üzüntülüydü. Yazdıklarının bir yanlış anlamaya uğramadan Başkan'a aktarılmış olduğunu umuyordu. Babasının İtilâf Devletleri'yle işbirliği yapma ve Türklere karşı ayaklanma nedenlerini yeniden ele aldı. Türklerin yönetim biçimleri ve İtilâf Devletleri'nin Arap bağımsızlığı hakıkındaki vaatleri kendilerini bu yola götürmüştü. Araplar İtilâf Devletleri'ne büyük askerî yardımlarda bulunmuşlardı ve en tehlikeli bir dönemde müslüman dünyasını hareketsiz tutabilmişlerdi. İtilâf Devletleri'nin savaşta yenilgileri halinde büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalacaklardı. Paris'teki ilk görüşmelerinde, Barış Konferansı'nın Arap davasını benimseme biçiminden cesaret almıştı. Fakat o zamandan beri durum temelinden değişmişti. Bu, belki de A.B.D.'nin dünya işlerine karışma isteksizliğinin sonucuydu. Çünkü, kendisinin Avrupa'ya ikinci gidişinde İngiliz ve Fransızları bütünüyle sömürgeci planların bencil tutumu içinde bulmuş ve davasını güçlükle dinletebilmişti. Özellikle İngilizlerin tutumundan üzülmüştü. Oysa Suriye'nin birliği konusunda onlara güvenmekteydi. İngilizler kendisini Fransızlara baş vurmaya gönd eriyorlardı. Fransızlar da Suriye'nin Fransız Mandası istediği gürültüleri arasında hileli ve aldatıcı çatışmalar içindeydiler. Kendisiyle gizli bir anlaşmaya girişmek bile istemişlerdi. Fakat şartları kabul edilebilir gibi değildi. Bu durumda kendisi, yardımcıları içindeki aşırı radikal elemanların görüşüne uymak gereğini duymuştu. Bunları durdurmak gittikçe daha zor olmaktaydı . Bu nedenle ve kendi ulusunun yerinde isteklerinin dünyaca destekleneceği umuduyla bir oldubittiye getirecek bağımsızlık ilan edilmişti. Suriye bir büyük devletin yardımına gerek duymaktadır, danışman ve yardım kabulüne de hazırdır. Fakat ülkesinin bölünmesini kabul edemez. Çünkü böyle bir bölünme, sonunda ülkenin zararına Avrupa devletleri arasında bir üstünlük kavgasına yol açar. Amerika bu ödevi üzerine almak istemezse, Arapların kabul edebileceği tek devlet İngiltere'dir. İngiltere Filistin'i alarak, Suriye'nin geri kalan bölümünü Fransızlara nasıl bırakabiliyor? Bunu kendisi bir türlü anlayamamaktadır. Faysal, sözü, "ülkesinin bölünmesine boyun eğmektense Araplar savaşacaklardır," diye bitirmiştir.
>
> Engert, Dışişlerine gönderdiği raporda ulusal uyanıklık hakkında -ki bunlar aslında sayısı pek az olan yetişmiş Araplardır- biraz aşırı konuşmuş olsa bile "Emir büyük bir olgunluk ve şüphesiz içtenlikle konuştu," diyor. Yetişmiş Hıristiyanlar bir Arap Krallığı'nı istememekte, Yahudiler ise buna karşı bütünüyle düşmanca bir tutumdaydılar. Bir yıl önce büyük cahil topluluk, etkili ve tarafsız bir Hükümet kurularak Barış Konferansı'nın herhangi bir kararı onaylanabilirdi ve Bedeviler de işe bu ölçüde karışmamış olurlardı. Fakat bunlar zekice yürütülen Türk propagandasiyle ayaklandırıldıktan ve Türklerin elde ettikleri başarıları da gördükten sonra, İtilâf Devletleri'ne karşı kafa tutabilecekleri inancına vardılar. **Şimdi de Suriye Hıristiyanlarının ülkeyi Fransızlara satmak üzere olduklarına, İngilizlerin de Filistin'i Yahudilere vererek kendilerini arkadan vurduklarına inanıyorlardı**. Bu durumda, kendi bağnaz önderlerinin silahlı bir karşı koymada onlara öncülük etmesi olağandır. General Allenby ve Kurmay Başkanı tarafından Engert'e gizili olarak verilen bilgilere göre, İngilizler tehlikeyi anlıyarak Suriye bağımsızlığı üzerinde bir uyuşmayı çabuklaştırmak istiyorlar. Ancak Fransızlar yanlış bir tutum içindeydiler ve yalnız o da belki İstanbul'u kendilerine bırakmak suretiyle çekilmeye yanaşmazlarsa Suriye sorunu kan dökülmeden çözümlenmeyecektir. **İngiltere Sykes-Picot anlaşmasını hükümden düşürmek istemiştir.** Fakat buna karşı Fransızlar, sürekli olarak onları entrika çevirmekle suçlamışlardır. Engert'in öğütü şu olmuştur: **Fransa Suriye'den çekilirse (Fransız ordusu bunu istemekteydi, diyor)** A.B.D. Suriye'yi geçici olarak tanıyabilir. Bununla birlikte Mezopotamya her halde tanınmayacaktır.[1369]

Mart'ın sonunda Bristol, uzun bir telgraf çekerek Amerika'nın Türkiye'yle ilgilenmesini ısrarla yeniden istedi.[1370]

Açıklamalı [ÖA10]: İktibas yekunu bir sayfa tutuyor. Ahiren tamamen alıntıla.

[1369] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 255-256. İktibasdaki **vurgular** tarafımıza aiddir.

[1370] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 268.

2 Nisan 1920. Doktor Adnan (Adıvar), zevcesi Halide Edib (Adıvar) ve Yunus Nadi, Ankara'ya muvasalat ettiler.[1371]

İspanyol *El Sol* gazetesi, "Wilson ve Trakya'nın Geleceği" başlıklı haber neşretti. *Başkan Wilson'un müttefiklere bir nota gönderdiği ve Bulgarların yaşadığı Kuzey Trakya dışındaki Batı Trakya'nın Yunanistan'a, Edirne, Kırkkilise ve komşu bölgelerin Bulgaristan'a verilmesi gerektiğini söylediği belirti*lıyor. *Wilson, Ermenistan'ın sınırlarının, bu ülke halkının iddialarını karşılaması gerektiğini ve bu çerçevede denize erişimi olmasını istiyor*. *Ona göre Trabzon da Ermenilere verilmeli*dir. *Türkiye, müttefiklerin Mezopotamya, Arabistan, Suriye ve Adalar'ın geleceği ile ilgili kararlarına razı gelmek zorunda*dır. *Wilson, Amerikan hükümetinin yeterli bilgi sahibi olmadığı İzmir'le ilgili fikrini açıklamıyor ve bu konuda da ayrıntılı raporlar istiyor*.[1372]

3 Nisan 1920. *Ermeni yanlısı çevreler*, *Amerikan Senatosu'na Ermenistan'ın tam bağımsız olarak tanınmasına yönelik bir önerge sun*dular.[1373]

ABD'de münteşir *Dayton Daily News* gazetesi: Başkan Wilson, Londra Konferansına müteveccihen Türklerin Avrupa'dan dolayısıyla İstanbul'dan atılması gerektiğini belirten sözüyle *Türkleri şok etti*. Fakat Türkler, bu hasmane tavra inanmak istemiyorlar.[1374]

Dayton Daily News gazetesinin haberine göre *Utah eyaleti Senatörü William H. King tarafından hazırlanan önergede, Türklerin tarihten bu yana Ermenilere yönelik katliam ve zorbalıklar gerçekleştirdiği iddiası dile getirilirken, Ermenistan'ın özgürlüğü konusunda ABD'nin etkisini hissettirmesini istiyordu. Önergeye göre İstanbul'daki Türk Hükümeti'nin varlığı Doğu Avrupa ve Anadolu'da yaşayan Hristiyanlar arsında kargaşa, katliam, baskı ve sefalete neden olmaktaydı. Dolayısıyla Türkler İstanbul'dan çıkarılmalıydı*.[1375]

The Daily Times gazetesinin Harbord Raporuyla alakalı haberinde, *başkan Wilson'ın Amerikan Senatosu'na gönderdiği raporun Amerikan mandasından yana olmadığı bilgisi verilmiş*tir. *Rapor, manda konusunda herhangi bir öneride bulunmamakla birlikte bu meseleye yönelik olumlu ve olumsuz argümanları içeriyor*. *Buna göre, eğer bir manda olacaksa bu Fransa, İngiltere Almanya ve Rusya'nın resmi onayıyla birlikte olmalı*dır. *Bölgede yaşayan unsurlar ise ilk olarak Amerikan mandasını, olmazsa İngiliz mandasını tercih ediyorlar*. *Rapor olumlu yönden, Amerikan mandasının kabul edilmesi halinde bölgedeki çatışmaların önleneceği ve ABD'nin büyük bir insani yardım gerçekleştirme fırsatını elde edeceğini savunuyor*. *Buna karşılık, "insani yardım yurtta başlar" diyen Monroe Doktrini bu durumdan olumsuz etkilenecekti*r. *Üstelik ilk yıl ordu ve donanma için 88.500.000 dolarlık bütçeyle birlikte toplam 275.000.000 dolarlık bir masraf öngörülmekteydi*. *Ayrıca Harbord Amerika'nın mandayı kabul etmesinin uluslararası bir görev anlayışı çerçevesinde yapılmasını ve en azından Milletler Cemiyeti'ndeki bir mutabakatla bunun gerçekleşmesini istiyor*.[1376]

1371 "Tren istasyonda durunca, vagonlarına bir erkek yaklaştı. Mustafa Kemal, Halide'ye elini uzattı, *Hoş geldiniz, satalar getirdiniz hanımefendi*, dedi ve Ankara valisini tanıştırdı. Babıali civarında asker üniformasıyla gördüğü Mustafa Kemal Paşa'yı zorlukla tanımıştı." İpek Çalışlar, *Halide Edip: Biyografisine Sığmayan Kadın*, 2010, s. 207. O gün 18 yaşlarında bulunan Koçzade Vehbi: "Adnan Adıvar ve Halide Edip Adıvar'ın Ankara'ya gelişlerinde, Atatürk, karşılamaya istasyona gitmişti. Biriken halkın arasında ben de Atatürk'ü görebilmiştim." Gürel Tüzün, *Vehbi Koç Anlatıyor*, 2018, s. 49.

1372 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 126-127.

1373 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 68.

1374 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 55.

1375 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 68-69.

1376 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 69.

4 Nisan 1920. *Chicago Daily Tribune* gazetesinde *her vilayetten beş delege katılımı temelinde M. Kemal Paşa'nın Ankara'da bir kongre toplama niyetinde olduğu belirtiliyor. Bu kapsamda eldeki bütün askeri mühimmatı kıyı bölgelerden uzaklaştırılması talimatı verilmiştir. Haberde, M. Kemal'in Padişah'ın emirlerine karşı geldiği aktarılırken Sivas, Tokat, Samsun ve diğer pek çok bölgede direniş için hazırlıklar yapıldığından bahsediliyor*.[1377]

> Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da bir kongre düzenlenmesi, bunun için de her vilayetten temsilcinin Ankara'ya gelmesi gerektiği çağrısı yaptı ve Sultan'ın emirlerini yok saydı. Sivas, Amasya, Tokat, Samsun ve birçok şehirde savunma bariyerleri oluşturmak için hendekler kazılmaya başlandı.[1378]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Başkan Wilson'un, İtilaf Devletlerince, Türklerin mutlaka Avrupa'dan çıkarılmaları gerektiğini söylemesi Türkler üzerinde şok etkisi yaptı. Başkan, Yunanlıların İzmir bölgesinde geniş bir alana sahip olmasına istemiyor. Edirne'nin ise Bulgaristan'a verilmesinde oldukça ısrac*ıdır. *İtalya ve Fransa, Türklerin İstanbul'da kalmasını savunmalarından dolayı yerel basında sempati kazandı. İstanbul, Atlantik Okyanusu ayırmışçasına, Asya Kıtası'ndan tamamen izole edildi. Boğaziçi ile iç kesimlerin irtibatı İngiliz Müfrezeleri tarafından kesildi, Bilecik'in güneyindeki köprü yakıldı. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da her bir vilayetten beş temsilcinin katılımı ile gerçekleşecek bir kongre çağrısı yaptı. Genel seferberlik emri vererek tüm askeri mühimmatın, Anadolu'ya gönderilmesini istedi. Kesin ifadelerle Sultan'ın otoritesini tanımadığı dile getirdi ve verdiği emirle Sivas, Tokat, Samsun ve birçok şehirde savunma hazırlıklarının hızla devam etmesini sağladı*.[1379]

5 Nisan 1920. ABD'nin İstanbul'daki Askerî İstihbarat Daire Başkanı Binbaşı Devoyantz rapor kaleme aldı:

Numara 14

5 Nisan 1920

> *Türkiye*: Bolşevikler, Türkleri, hemen, Kafkaslarda Ermenilere karşı, Kilikya'da Fransızlara karşı askeri harekâta girmeye teşvik ediyorlar. *Nuri Halil Paşa*'nın komutasında *Dağıstan*'da oluşturulan *Yeşil Ordu*, belki de Azerbaycan'a girecek. Azerbaycan ordusunun Türklere çok zayıf bir direnme göstermesi önceden saptanmıştır. Böylece Müttefiklerin gözünde Azerbaycan'ın durumu kurtarılmış olacak. Ondan sonra *Yeşil Ordu* ve *15'inci Kolordu* ile birlikte Azerbaycan Ermenistan'a karşı harekete geçecek. *15'inci Kolordu*'nun komutanı *Kasım Paşa* (? tam okunamadı. İngilizce metinde *Kyasyin Pacha*) Bolşeviklerle görüşmelere girmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhı Ankara'dadır. Kürtlerin lideri *Hüseyin Paşa* (İngilizcede *Gussein Pacha*) Kürt kuvvetlerini toplayıp Ermenistan sınırlarına (*Erzurum ve Kilikya*'ya) yığmaktadır. Türk ordusu 51 bin 476 kişiden ibarettir (Erzurum'daki 15'inci Kolordu 13 bin 338 kişiliktir.) Birliklerin dağılımı şöyledir: *12'inci Tümen* karargâhı *Horasan*'dadır. *35'inci Alay Köprüçay*'dadır. *36'ncı Alay Zivin*'dedir. *4 toplu bir Batarya Hasankale*'dedir. 15'inci Kolordunun bölüklerinde *40-70* kadar *süngü* vardır. 15'inci Kolordu Ermenistan sınırlarında harekâta başlayıp Azerbaycan'la birleşmeye hazır durumdadır. Ancak İstanbul Hükümeti, Türk sorunu Türkiye'nin yararına çözümleninceye kadar bir harekette bulunulmaması emrini vermiştir. Birliklerin aldıkları emirler şöyledir: *Halis Bey*'in tümeni *Ardahan* bölgesine karşı harekâta geçecek, Kars bölgesi ile Ardahan'ı almaya çalışacaktır. Öbür tümen *Sarıkamış*'a yönelecektir.
>
> *Kars bölgesi*: Erzurum muhbirimiz, *İzo Bey*'e (müttefikimiz) 15'inci Kolordunun ilerlemesi konusunun halledildiğini yazmıştır. Başlangıç sadece bir zaman sorunudur. Aynı muhbir, Türklerin *İzo Bey*'e bir hain gözüyle baktıklarını, kendini bu durumdan kurtarmak için bir kuvvet toplayıp Ermenileri *Mardenek*'ten

---

1377 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 102.

1378 Chicago Tribune, 4 April 1920, *Terrible Turk Tries To Break Hold Of Allies*; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 130.

1379 The New York Times, 4 April 1920, *Turks Are Shocked By Wilson's Note*, p. 14; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 151. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

çıkarması ve Rumları da katletmesi gerektiğini söylediklerini yazıyor. *İzo Bey*, Ermenileri kışkırttıktan ve Barış Konferansı gözünde Ermenileri küçük düşürdükten sonra harekâta geçilmesine karar verildiğini söylemiş.

(*Surmalon*) *bölgesi*: Ermeni aleyhtarı hareketin lideri *Şamil Bey Airumlansky*'dir. Ermenilere karşı ayaklandığı takdirde yardım istemek üzere kardeşini Türkiye'ye göndermiştir. *Kağızman* Kürtleri Ermenilerden yanadır. *Şamil Bey*, Eleşkirt'ten iki top, dört makineli tüfek ve 13 deve yükü kurşun sağlamıştır. 600 adamı vardır.

Nahcıvan Bölgesi: *Nahcıvan*'ın bütün halkı silahlanmıştır. Komutanları *Cafer Kulu Han*'dır. (*Jafer Kuly Chan*). *Bakü*'dan *Nahcıvan*'a makineli tüfekler gönderilmiştir.

İmza: İstihbarat Dairesi Başkanı
Binbaşı Devoyantz[1380]

The New York Times gazetesinin haberine göre *Harbord'un ülke ismi vermeden İstanbul ve Ermenistan'ı içine alan tek bir mandater devletin olması gerektiği düşüncesi basına yansırken, ilk 5 yılda 757.000.000 dolarlık bir masrafın öngörülmesi ve ilerleyen yıllarda Rusya, Yunanistan ve bölgedeki diğer büyük devletlerle çıkar çatışmalarına girilmesi tehlikesine de dikkat çekiliyor. Bu noktada bir Amerikan korumasından ümidi kesmiş olan Ermeni liderlerin beklentisi ise en azından bölgeye yönelik ekonomik yardım ve sınırları Karadeniz kıyısına ulaşan bir Ermenistan Cumhuriyeti'nin güvenceye alınması*dır.[1381]

İspanyol, *La Correspondencia de España* gazetesi, "Türkiye Meseleleri" başlıkla yazı neşretti:

Türk Sorunu gerçek bir yaban arısı yuvası. Mevcut çıkar çatışmaları müttefikler arasında gerçekten hassas bir durum ortaya çıkardı. ABD Başkanı, Türklerin İstanbul'dan atılmasını istiyor. Bunu gerçekleştirmek, Asya ve Afrika'daki Müslüman dünyasında büyük bir tepki doğuracak ve belki de İngiltere, Fransa ve İtalya'nın geniş kolonilerinde dini bir savaşa neden olacak. Dahası, Türk sorununun çözümü İngiltere ile Fransa arasında da sorunlara yol açacak. Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü sağlarken, İngiltere Mezopotamya üzerinde Fransa da Suriye üzerinde taleplerde bulunacak.

Konuyla ilgili bütün ülkelerin basınında Türkiye ile ilgili tutkulu yorumlar yapılıyor. Washington'dan Echo de Paris gazetesine gönderilen bilgiler ele alınmalı. Bu bilgilere göre, bir taraftan İngiltere'ye diğer taraftan da Fransa ve Amerika arasında Türkiye ile ilgili anlaşmazlık çıkarmak için bir propaganda yapıldığına inanılıyor. Bazı kimseler, bu propagandanın Berlin veya İstanbul kaynaklı olduğunu iddia ediyor. İstanbul'dan telgrafla alınan haberler, İngilizlerin Nisan 1919'da Türkiye ile gizli bir antlaşma imzaladığını ilan ediyor. Bu antlaşmaya göre, İngiltere, Boğazların tüm kontrolünü eline alıyor ve buna karşılık İstanbul'un Türkiye'ye bağlı kalmasını garanti ediyordu. Dahası, Türkler, İngiltere'nin Suriye ve Mezopotamya üzerindeki özel çıkarlarını da tanıyacaktı. Gazeteler bu haberi ihtiyatlı bir şekilde yayınlıyorlardı.

İstanbul'daki Robert's College'daki Amerikanlar, Türklerin Avrupa'daki varlıklarının devam etmesini güvenceye alma hareketinin başını çekiyorlar. Bu grubun içerisinde Wilson'un yakın arkadaşları da bulunuyordu ve bu nedenle de Türkiye meselelerine çok ilgili olduğu düşünülüyordu. Bütün bunlar bir tahminden öteye geçemiyor. Bütün bu şüphelerin giderilmesi ve ciddi, narin ve acil Türkiye sorununun adalet ruhuyla ve kesin olarak çözülmesi için tam bir uzlaşmaya varılması gerekiyor.[1382]

6 Nisan 1920. ABD Dışişleri Bakanlığı, Amiral Bristol'a telgraf gönderdi. *Durumun ciddiliğini anladığını, fakat, Kongre'nin tutumu nedeniyle, ne Türklerden, ne de İtilâf Devletleri'nden herhangi bir istekte bulunmak ya da başka bir şey yapmak imkânı bulunduğunu bildirmiştir. Kongre, Orta Doğu'da bir*

[1380] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 76-77. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[1381] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 69-70.

[1382] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 127-128.

Manda kabul etmeye olduğu kadar, hükümetçe yapılacak eylemler için ödenek vermeye de istekli değildir.[1383]

The New York Times gazetesinin haberine göre *Harbord Raporu'nda manda idaresine yönelik belirtilen ekonomik bütçe ve askeri personel ihtiyacıyla birlikte geleceğe yönelik bölgede yaşanması muhtemel çatışma ve siyasi çekişmeler, olayın insani yardım boyutunun arka plana atılmasına neden olmuştur. Bu nedenle Harbord raporda, Amerika olmasa da herhangi bir devletin Ermenistan üzerinde kurulacak mandayı kabul etmesi gerektiğini belirtiyor. Yapılan yorumda Amerika'nın "ne yazık ki" Ermenistan'a yönelik iyi dilek yahut bölgeye bir gıda gemisini göndermekten başka yapabileceği bir şeyin olmadığı belirtiliyor*.[1384]

7 Nisan 1920. *Evening Star* ve *Quad-City Times* nam gazeteler: *Batı Anadolu'da stratejik bir pozisyonu elinde tutan Yunan ordusuna Yüksek Konsey tarafından izin verildiği ve bu kapsamda Anadolu'da M. Kemal üzerine nihai bir saldırının başlatılacağı duyurulmuştur*.[1385]

9 Nisan 1920. *The New York Times* gazetesinde *Adana'da Türkler tarafından yok edilen bir Ermeni köyü ve yakılan Amerikan yetimhanesinden bahsedilerek 2.000 yetim Ermeni'nin Yakın Doğu Yardım Komitesi çalışanlarınca kurtarıldığı iddia ediliyor*.[1386]

10 Nisan 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Adana'daki Fransız birlikleri, Milliyetçi güçler tarafından baskı altına alındı. Milliyetçiler, Padişahı, İtilaf güçlerine karşı izahı zor durumlarda bıraktığından dolayı, Osmanlı Padişahı tarafından asiler olarak tanımlanıyor. Türkiye'nin parçalanmasının çok fazla ölüm ve belki de yeni bir savaşa dahi neden olabileceği, her geçen gün daha net ve açık bir şekilde görünüyordu. Milliyetçiler, ne kadar zor olsa da topraklarını İtilaf güçlerinin işgalinden kurtarmak için mücadele edeceğini ispatladı*.[1387]

11 Nisan 1920. *Ermenilerin de baskısıyla Fransızlar, 11 Nisan 1920'de Urfa'yı boşaltırlar. XIII. Kolordu Komutanının raporuna göre, Urfa'ya gelen bir Amerikan Kızılhaç Kuruluna Ermeniler, güvenlik altında yaşadıklarına dair bir tutanak düzenleyerek verirler. Ermeniler, Fransızlar yeniden gelirlerse, Türklerle birlikte Urfa'yı savunacaklarını bildirirler*.[1388]

12 Nisan 1920. Amiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

12 Nisan 1920, İstanbul

Milliyetçi Akımı ayaklanma ve ihanet olarak mahkûm eden hükümet bildirisi 11 Nisan tarihinde yayınlanmıştır. Geçen hafta Padişahın aynı yoldaki bildirisinden sonra bu bekleniyordu. Bildiri, Milliyetçi Akıma, günahlarını affettirmek ve Padişah'a bağlılıklarına ant içmek için bir hafta süre tanımaktadır. Bir iç savaşın başlaması uzak bir olasılık değildir. Şeyhülislamın bir fetvası bildiriye ek olarak verilmiştir. Bu da Milliyetçilere karşı kuvvet kullanılmasını kışkırtmaktadır. Bütün bunlar, kuşkusuz Müttefiklerce dikte edilmiştir ve ustaca şeyler değildir.

Milliyetçiler, *Mustafa Kemal*'in buna, Ankara'da Türk olmayan delegelerin de katılacağı, İngilizlere karşı propaganda yapacak bir İslam kongresiyle karşılık vereceğini bildirmişlerdir. Bu kongrede *Hilafet*in yabancı

1383 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 269.
1384 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 70.
1385 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 167.
1386 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 142.
1387 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 136-137.
1388 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 3, s. 1279.

> işgali altında olduğu, dolayısıyla emirlerinin geçersizliği belirtilecek, bir ayaklanma durumu kabul edilerek Padişah'ın dinsel niteliğini kazanması için, Müttefiklerin Hilafet merkezini boşaltmaları istenecektir.
>
> İngiliz birlikleri İzmit Körfezinin kuzey kıyısında birliklerini yoğunlaştırmayı sürdürüyorlar, şimdi sayıları 10 bin kadardır. Adapazarı'ndan ve daha uzaktaki yerlerden çekilmişler ve Derince'de mevziye girmişlerdir. Hükümetin ve müttefiklerin desteğini alan Çerkez haydut Ahmet Anzavur'un başarısızlık tehlikesiyle karşılaştığı bildirilmiştir.
>
> *Bristol*[1389]

ABD matbuatından *New York Herald* gazetesinin aktardığına göre, *Erzurum'da bulunan İngiliz Albay Rawlinson'un kendisinin aracılığıyla İstanbul Hükümeti ile Milli Hareket'in bir araya gelmesi yönündeki tekilife Kazım Karabekir Paşa'nın şu cevabı verdi: "Şu an haksız yere Müttefiklerin işgali altında bulunan İzmir ve İstanbul boşaltılmadıkça Miilliyetçiler İngilizlerle resmi bir ilişki içerisine girmeyecektir."*[1390]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İngiliz Albay Rawlinson, İstanbul Hükümeti ile Mustafa Kemal Paşa arasında bir uyum kurulmasını sağlamak amacıyla Kazım Paşa ile görüşmek üzere Erzurum'a gitti ancak Paşa, Adana, İzmir ve İstanbul'daki haksız işgaller son bulana kadar Milliyetçiler'in, İngilizlerle herhangi bir resmi teması olmayacağı cevabını verdi*.[1391]

14 Nisan 1920. *Amerikan Yardım Kurumu üyesi Miss Annie T. Allen, Ankara'ya yaptığı 5 günlük ziyareti bitererek İstanbul'a döndü. Ailen, yardım konusuyla ilgili olarak iki kez Mustafa Kemal'le, bir kez de Ali Fuat Paşa ile görüşmüştü*.[1392] Annie T. Allen, İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol'e bağlı istihbaratçı subay Robert S. Dunn'ın liderliğindeki casus ekibinden idi.[1393]

ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

> 14 Nisan 1920 tarihli Bristol tarafından ABD Dışişlerine çekilen telgrafta, durumun hala kaygı verici olduğu söylenmekte, Sultan'ın geçen Aralık'ta seçilen milliyetçi taraftarı Meclis-i Mebusan'ı feshettiği ve yeni seçimlerin dört ay sonra yapılacağı bilgisi verilmektedir. Bu olayın öncesinde, Meclis-i Mebusan başkanı istifa etmiştir. Telgrafta yer alan bilgilere göre, 16 Mart'ta İngilizlerin tutuklamalarından kurtulan Celaleddin Arif, Ankara'ya geçmiştir. General Hamdi Paşa'nın, geçen Cumartesi düzenlenen kabine toplantısından sonra Mustafa Kemal'e karşı askeri planlardan sorumlu olduğu bildirilmiştir. Aktarılana göre Mustafa Kemal'in, milliyetçi eğilimleri olan mevcut veliahdın İstanbul'da Müttefiklerin esiri olduğu gerekçesiyle, Sultan'ın yeğeni şehzade Selim Efendi'yi veliaht ilan ettiği ve kendisine Derviş [*Mevlevî (ÖFA notu)*] tarikatının lideri [*Abdülhalim (ÖFA notu)*] Çelebi'yi Şeyh-ül İslam atadığına inanılmaktadır. Telgrafta, Çelebi'nin kendi kendine Damad Ferit hükümetine karşı bir fetva yayınladığının ve Senusi Şeyhi'nin de Milliyetçilerin genel merkezine geldiğinin bildirildiği ifade edilmiştir. Telgrafta yer alan ifadelere göre, Müttefiklerin politikalarında bir karar ve fikir birliği var gibi görünmemektedir ve yeni Türk Hükümeti de bu krizin içerisinde bulunmaktadır. Yaratıcı ve bir o kadar da aldatıcı haberlerin yerel basında yayımlanması emredilmiş gibi görünmektedir. Üstelik Müttefiklerin kendi aralarında da gizli bir birbirini suçlama durumu mevcuttur. Örneğin telgrafa göre, Yunan yetkililerin, Milliyetçilere askeri mühimmat sağladığı ve Mustafa Kemal'i ziyaret ettikleri konusunda Fransızları suçladıkları rapor edilmiştir. İngiliz yetkililerin de şimdi, İtalyanların yanı sıra Fransızları, geçen ay şehrin işgal edilmesine ve tutuklamalara dair planları açık etmekle suçladıkları ifadeleri mevcuttur. Telgraf noktalanırken

---

1389 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 79. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1390 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 102.

1391 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 137.

1392 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1994, c. 2, s. 483.

1393 Heath W. Lowry. (1985). Richard G. Hovannisian on Lieutenant Robert Steed Dunn. *Belleten*, 49(194), s. 347.

> Damad Ferit'in Müttefiklere, 200 ismi içeren yeni bir kara listeyi sunduğu ve daha fazla tutuklamanın da mümkün olduğu söylenmiştir.[1394]

The Los Angeles Times ve *The New York Times* gazetelerinde belirtildiğine göre *Sultan Vahdettin Milli Hareket'e karşı bir bildiri yayımlamış ve Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin de fetvasıyla Anadolu'daki milliyetçilere savaş ilan etmiştir. ABD basınına yansıyan bilgilerde, Sultan'ın milliyetçilere cihat ilan ettiği ve Meclisi feshettiğine yönelik haberler yayımlanmıştır. Fetvada Milliyetçileri öldüren tüm Müslümanları Allah'ın mükâfatlandıracağı ve bu uğurda ölenlerin sonsuz bir cennet kazanacağı belirtiliyor. Buna karşın Milliyetçiler de aksi yönde bir fetva yayımlayarak bu harekete karşılık vermişti. İstanbul'daki duruma bakıldığında ise Türklerin çoğu Sultan'ın çağrısına katılmayacağını, zira babaları ve kardeşlerinin M. Kemal'in ordusunda savaştığını ifade ediyor*.[1395]

John J. Carter, Louis Edgar Browne'ye mektub gönderdi: *…Buraya gelebilirseniz çok mutlu olacağım. Bir geceliğine de olsa sizi ağırlayabilirim ve Yakındoğu hakkında sizinle uzun uzun konuşabiliriz. Bilhassa, Mustafa Kemal ile görüşmek üzere yaptığınız gezi ile ilgili bilgi almak konusunda merak ve heyecan içindeyim. Milliyetçi Hareket ve diğer şeyler hakkında sizinle görüşmek ve bilgi almak isteyen bazı insanlar da var… Bir okul dergisine yazdığım makalede, Ermeniler ile alay ettim. Bunun neticesinde bir Ermeni öğrenci, beni tehdit etti ve beni alenen iftiracı saydı…*[1396]

16 Nisan 1920. *Chicago Daily Tribune* gazetesinde Bâb-ı Âlî Hariciye Nâzırı *Safa Bey'in açıklamaları tekrar yer almış, Maraş'ta yaşananlar için tarafsız bir komisyonun kurulması önerisinin Müttefiklerce reddedildiğine dikkat çeken Safa Bey, ABD'nin Ermenilere yönelik desteğine de dikkat çekmiştir. Buna göre Amerika Birleşik Devletleri Ermenilere yardım ve bağış işleri için bölgeye binlerce dolar aktarırken, Ermeniler yüz binlerce doları propaganda faaliyetleri için kullanmakta*dır.[1397]

The Washington Post gazetesinde *"Ermeniler, Milliyetçi Ordu ile Çarpışıyor" başlığıyla verilen bir haberde Adana'da kuşatılan Ermenilerin hayatta kalma mücadelesi verdiği belirtilirken, Washington'daki Amerikan Ulusal Ermeni Cemiyeti'nden edinilen bilgiler aktarılıyordu. Buna göre, Anadolu'dan iletilen haberlerde Hasanbeyli ve Ekbez'deki Ermeni kuvvetlerinin milliyetçi Türk ordusuna karşı güçlü bir "direniş" gösterdiği aktarılırken Fransız yetkililerin büyük bir panik eşliğinde topluca geri çekildiği bildirilmekte*dir.[1398] *Washington'daki Ulusal Ermeni Birliği'nin verdiği bilgiye göre Anadolu'daki Ermeniler, Milliyetçi Ordu'ya karşı koyarak başarılı oldu*.[1399]

The New York Times gazetesinde *Kayian Tohayan adındaki bir Ermeni'nin Fransız ordu yetkililerine gönderdiği yardım mesajı paylaşılıyor. Tohayan'ın Ermenilerin işgal sürecinde Fransızlarla olan dayanışmasını da gösteren mesajı ise şöyle*dir:

> Kemal'in komutası altındaki Türk kuvvetleri bizi her yandan kuşatmış durumda. Onlar civardaki tüm Türk köylerine silahlar dağıttılar. Durum kritik vaziyettedir. Eğer bize destek ve mühimmat yollamazsanız, şerefli bir şekilde sonuna kadar direndikten sonra öleceğiz. Biz Fransız bayrağı yere düşmesin diye çarpışıyoruz ve

---

1394 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne çekilen telgraf, 14.04.1920, 867.00/1213, s. 1-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 64-65.

1395 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 102-103.

1396 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 317.

1397 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 134.

1398 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 135.

1399 The Washington Post, 16 April 1920, *Armenians Fight Nationlist Army*, p. 5; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 184-185.

> şayet imdadımıza yetişirseniz bu bayrak bizi kurtaracaktır yoksa Adana'daki 6.000 Ermeni'nin kanlar içinde yok olan ıstıraplı çığlığını duyacaksınız.[1400]

The Los Angeles Times ve *Chicago Daily Tribune* gazetelerinde *Amerikan binalarının çatışmalarda Fransız karargâhı olarak kullandığı bilgisi yer almış ve bundan dolayı binaların Türk ateşinden kurtulamadığı belirtilmiştir. Ancak sadece satır arasında görülebilen bu bilginin aktarıldığı haberde ağırlıklı olarak katliam iddiaları anlatılırken haber başlığında "Binlerce Ermeni Öldürüldü" yazıyor*.[1401]

18 Nisan 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri, Türkiye'yi bölmeye karar verdi. Yunanistan, Anadolu'ya ordu göndermeye hazırdır. Ancak Yunanlıların yoğun bir Türk direnişi ile karşılaşma ihtimali çok yüksektir. Türkler, İstanbul ve Çanakkale'yi ellerinde tutsalar dahi ciddi bir nüfus kaybı ile karşı karşıyadır. Sadece 9 milyon Osmanlı vatandaşı kalmıştı, bunun da 2 milyonu Hristiyanlardan oluşmaktadır. Geriye kalan küçük Türkiye, İtilaf Devletleri'nin sürekli denetimi altında olacaktır. Maliye, ticaret, ordu ve azınlıkların hakları konularında yetki ve kontrol Türklerde olmayacaktır. Bu sayede de kötü yönetildiğinde insanlık için son derece zararlı olan Türk ırkı, dünyada hiçbir ülke için tehlike oluşturmayacaktır*.[1402]

The New York Times yazıyor: *Antep bölgesinde Ermeniler ve Türkler arasında yoğun çatışmalar yaşanıyor, Antep bölgesindeki Amerikan misyonerleri, Ermenilerin, Amerikan Misyon binalarına sığındığını açıkladı*.[1403]

19 Nisan 1920. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Türklerle yapılacak barış antlaşmasını görüşmek üzere San Remo'da toplanacak konferansa, İtalya, İngiltere ve Fransa başbakanları ve dışişleri bakanları katılacaktır. Katılan ülke temsilcileri kendi aralarında toplantı yaparak, Amerika'nın konferansa katılmamasının herhangi bir boşluk ya da haksız tutuma yol açmayacağını açıkladı. Konferansın ilk toplantıda Türkiye sorunu ile ilgili ortak bir fikre ulaşması beklenmiyor ama hiç değilse görüşmelerin başlamış olması dahi önemlidir. Görüşmeler, Boğazlar, İstanbul, Trakya sınırı, Ermeni sorunu ve Yunanistan'ın İzmir'deki durumu konularında yoğunlaş*maktadır.[1404]

Republican and Herald, *The Daily News* ve *Press and The Sun-Bulletin* nam gazeteler Bâb-ı Âlî Roma Büyükelçisi Söylemezoğlu Galib Kemalî'nin beyanatını neşrettiler:

> (...) Tüm dünya anlaşma maddelerini duyduğunda şaşıracaktır. Wilson İlkeleri'nin her biri ihlal edilmiştir. Anlaşma esasen bir İngiliz ürünüdür ve amacı da Müslüman dünyası ile bağını keserek Türkiye'yi kuşatmaktır. Ancak konuşmanın bir faydası da yok. Kaderimize Londra'da karar verildi. Tüm dünya Türkiye"ye karşı önyargılı. Irksal yozlaşmadan kanlı Hristiyan düşmanlığına kadar güneşin altındaki her rezaletle biz suçlanıyoruz. Sözde kötü yönetimimiz sebebiyle "barbarlar" olarak adlandırılıyoruz. Tüm dünya Türkiye"yi Ermenileri katledilmesiyle tanıyor, ancak kimse Carnegie soruşturmasının sonuçlarını okumuyor. O soruşturma Sırpları, Bulgarları ve Yunanlıları Balkan savaşı sırasında Epir, Makedonya ve Trakya'da yüzlerce Müslümanı katletmekten sorumlu tutuyor. Kimse Rus Genelkurmayı'nın Ermenileri suçlayan raporlarına inanmak istemiyor ki bu raporlarda Rus işgali sırasında Trabzon'un boşaltılması sonrası 400.000 Türk'ün öldürülmesinden Ermeniler sorumlu tutuluyor.

1400 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 135-136.

1401 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 142.

1402 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 151-152.

1403 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 185.

1404 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 152.

> Türkiye Trakya'da dâhil olmak üzere mütareke dönemindeki milli sınırlarını talep etmektedir. (...) Almanlar Berlin'den atıldı mı? Avusturyalılar Viyana'dan atıldı mı? İstanbul ve İzmir'den asla vazgeçmeyeceğimizi söyleyebilirsiniz, bunda mutabıkız. Türkler asla köle olmamışlardır.[1405]

The New York Times gazetesinde *Sultan'ın desteğiyle bin adamın M. Kemal'e karşı savaşan Anzavur Paşa'ya yardım için Bandırma'ya gönderildiği belirtiliyor*.[1406]

Tahlil: 1.000 kişi, oldukça komik addedilebilecek bir sayıdır. Mesela Sadrazam Damad Ferid, 15.000 kişilik nizamî kuvvet teşkil etmek istediğinde, Britanya'nın İstanbul Fevkalade Komiseri Koramiral John de Robeck tarafından reddedilmişti zira efrad mevcudu sayıca yetersizdi ve Kuva-yı Milliyeye iltihak etmeleri kuvvetle muhtemeldi. Haricen, Damad Ferid Kabinesinin Kuva-yı İnzibatiyeye ve Anzavuroğlu Ahmed'e göndermeye çalıştığı üstelik işe yaramaz silah-mühimmat İngiliz İşgal Kuvvetleri tarafından engellenmiştir.

20 Nisan 1920. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *San Remo Konferansı'nda, Başkan Wilson'un, Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılması hakkındaki önerisi kabul edilmedi. İtilaf kuvvetlerinin ortak kararı ile ABD, Türkiye mandasını kabul etmemesinin sonucu olarak Avrupa sorunlarının dışında tutulmak istendi. Türklerle yapılacak antlaşmanın genel hatları belirlendi, ancak bazı maddelerde değişiklik yapılacağı için tümü henüz açıklanmadı. İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yapılan bir başka toplantıda, Türk antlaşmasının finansal kısmı görüşüldü. Çanakkale Boğazı'nın uluslararası bir konuma getirilmesine, İtilaf kuvvetleri'nin İstanbul'da kalmaya devam etmesine karar verildi. Tüm Türk toprakları, İtilaf kuvvetleri tarafından yönetilmek isteniyor. Osmanlı borçları İngiltere, Fransa ve İtalya'dan oluşan bir komisyon tarafından idare edilecek, bağımsız Ermenistan kurulacak, ordu küçültülerek kontrol altında tutulacaktı*r.[1407]

The Washington Post yazıyor: *Ankara'yı, Türk Milli Hareketi'nin merkezi yapmak için Mustafa Kemal Paşa şehre geldi, şehir merkezinde henüz tamamlanmamış bir okul inşaatı, parlamento binasına dönüştürülecektir. Ankara, levazım ihtiyaçlarının giderilebilmesi için uygun, oluşturulan askeri güce lojistik destek sağlanabilmesi açısından hızlı ve etkili bir lokasyon olacağı düşünüldüğü için seçildi. İtilaf kuvvetleri ve Yunanistan ne derse desin, Milliyetçiler'in ülkeleri için zorlu bir kavgaya hazırlandıkları apaçık ortada*dır.[1408]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türklerle yapılacak olan antlaşmada asıl sorun antlaşmayı İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmek değil, Padişah'ın söz geçiremediği Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde olan Trakya ve Anadolu'daki Milliyetçiler'e onaylatmaktı*r.[1409]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *"3 Büyükler" Türk antlaşmasının taslağını gece yarısına kadar bitirmeyi hedeflediklerini açıkladılar. 5 Mayıs'ta da Paris'te, Türk Delegasyonu'na antlaşma metninin verilmesi kararı alındı. Ermenistan'a özerklik verilmesi kararlaştırıldı ancak "3 Büyükler" olarak adlandırılan ülkelerden hiç biri Ermenistan mandasını almaya sıcak bakmıyor. Türkiye'nin kuzey kıyıları ile ilgili henüz herhangi bir karara varılamadı*.[1410]

1405 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 107.

1406 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 109.

1407 The Washington Post, 20 April 1920, *U.S Views Rejected*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 152-153.

1408 The Washington Post, 20 April 1920, *Anatolian, Congress Meets*, p. 6; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 137. Bir okul binasının BMM binasına dönüştürüleceği istihbaratı doğru değildir.

1409 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 152.

1410 Chicago Tribune, 20 April 1920, *Big 3 Ignore Wilson's Note To Oust Sultan*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 153.

22 Nisan 1920. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Konferansta, Türk topraklarındaki İtilaf Devletler'i askerlerinin sayısının 200.000 olduğu ve gerekirse sayının daha da artırılacağı, ülkenin bölgelere ayrılarak yönetileceği eğer Türkler bu kararlara direnecek olursa da Yunan Ordusu'nun güçlendirilerek, Anadolu'da ilerlemesinin sağlanacağı açıklandı. Kürtlerin ise barış antlaşmasını takip eden iki yıl içinde Türklerden ayrılacağı ister bağımsız devletlerini kurabilecekleri, ister Türkiye'nin özerk bir bölgesi olarak kalabileceklerine karar verildi*.[1411]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkiye ile yapılacak olan antlaşma taslağı hazır ancak Türklere onaylatılması sırasında sorunlar yaşanabilir. Antlaşma şartlarının, Türklere zor kullanılmadan onaylatılamayacağı herkes tarafından biliniyor. Bundan dolayı, İtilaf kuvvetleri askerleri Padişah'ın kapısında bekliyor. İngiliz subayları, Padişah'a, Milliyetçiler'e nasıl davranması gerektiği ile ilgili kuralları dikte ediyor ancak Mustafa Kemal, tüm bunlara aldırmayarak kafasına göre davranıyor. Milliyetçiler, yapılacak antlaşma gereğince bağımsız Ermenistan'a dahil olacak toprakları, işgal etme gayreti içinde*dir, *antlaşmanın uygulanabilmesi için her şeyden önce Milliyetçiler'in kontrol altına alınması gerekiyor*.[1412]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İtilaf güçleri, Türk İmparatorluğu'nun yeni yerleşkesini belirlemek için diplomatik görüşmeler yapıyordu ancak ortak bir noktada anlaşamadıkları için süreç uzadı. Yapılacak olan antlaşma, Türkler tarafından özgürlük ve egemenliklerinden vazgeçmek olarak anlaşılabilir. Türk yönetimi altındaki topraklar, Mezopotamya, Suriye, Çukurova, Ermenistan, Filistin, Azerbaycan ve Gürcistan olarak ayrılacak ve her birine politik ve ekonomik olarak bağımsızlık verilebilecekti*r. *Türkler, yapılacak olan antlaşmayı kabul etmeleri için baskı altına alınacaktır. Türkiye'de bulunan İtilaf askerinin artırılabileceği değerlendirmesi yapılsa da şimdilik bunun gerekli olmadığı asker ihtiyacının, Yunanlıların Ege'deki kuvvetleri ve yeni takviye birlikleri ile sağlanabileceği değerlendirmesi yapıldı. Böylece Türklerin, İtilaf kuvvetlerine daha kolay itaat edecekleri düşünülüyor*.[1413]

23 Nisan 1920. ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiseri Tuğamiral Mark Lambert Bristol, ABD Hariciye Nazırına telgraf keşide eyledi: *Milliyetçi kaynaklardan gelen, doğrulanmamış ancak vukuu muhtemel bir habere göre, General Townshend, şu anda Malta'da mevkuf Rauf Bey'le beraber, milliyetçilerle ittifak kurmak üzere Anadolu'da Mustafa Kemal'i ziyaret edecek. Eskiden İngilizperver olan Rauf Bey ile Townshend, Türkiye ile ateşkes anlaşması ayarlamışlardı*.[1414]

*Amerika Birleşik Devletleri Ermenistan Cumhuriyeti'ni bağımsız bir devlet olarak tanı*dı.[1415]

Büyük Millet Meclisi, tadilattan geçirilen İttihad ve Terakki Cemiyeti Kulübü binasında küşad edildi.

ABD matbuatında *"Anadolu Bağımsız Bir Devlet Oldu", "Kemal Yeni Anadolu Yönetimi'ne Liderlik Ediyor" başlığıyla verilen haberlerde Anadolu'da bağımsız bir hükümetin kurulduğu ve başkanlığını da M. Kemal'in üstlendiği duyurulmuştu*r.[1416]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *San Remo'da hazırlanan antlaşma, Türkler tarafından asla kabul edilmeyerek çok daha korkunç bir savaşa neden olabilir. Tüm İslam dünyası, gözlerini İstanbul'a çevirdi,*

1411 The Washington Post, 22 April 1920, *Treaty In Turkey*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 153.

1412 The New York Times, 22 April 1920, *Allies Are Ready To Compel Turks To Accept Treaty*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 153.

1413 Chicago Tribune, 22 April 1920, *Big 3 Unable To Act As Unit In Asia Minor*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 153-154.

1414 *National Archives Microfilm Publications*, Microcopy 353, Roll 9, p. 105, catalog.archives.gov.

1415 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 68, dipnot 334.

1416 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 103.

*İtilaf kuvvetleri'nin yapacağı herhangi bir hamlenin din savaşına dönüşme ihtimali söz konusu*dur. *Venizelos'un, Türk düşmanlığı ve politikası, Llyod George tarafından yönetiliyor, amacı güçlü bir Yunanistan yaratarak diğer ülkelerin tüm hakları üzerinde söz sahibi olmaktır*. *Türkiye, sınırları değişmeden özerk devletlerin oluşturulduğu bir antlaşmayı kabul edebilir*.[1417]

24 Nisan 1920. TBMM Ankara'da ilk içtimaını inikad ediyor. Wilson Prensiblerine ve *Garb Mefkûresi*ne bağlı TBMM mebuslarına göre, "*İtilâf devletleri Osmanlı İmparatorluğuna karşı ne kadar haksızca davranırlarsa davransınlar, Birleşik Amerika ve gerekirse Fransa, İtalya ve İngiltere'den çok yardım görecek olan Türkiye, Batı yanlısı olmalı*.[1418]

> BAŞLANGIÇTA, Türk ve Amerikan ilişkileri ve daha çok İtilâf Devletleri tarafından Türklere bırakılmış olan Türkiye'de, tıpkı diplomatik ilişkilerin kesik olduğu dönemde Amerikan yararlarının İsveç Elçiliği kanalından korunduğu gibi, İstanbul'daki İtilâf Devletleri Yüksek Komiserleri kanalıyla yürütülüyordu. Bununla birlikte, Türk Devleti, Mustafa Kemal yönetiminde, devlet niteliğini kazanmaya başladığından, 1920'de Ankara Hükümeti kurulduktan ve uluslararası işlerde bağımsız bir güç olarak ortaya çıktıktan sonra, Türkiye'de Amerikan çıkarları, Amerika ile Milliyetçi rejim arasında çok sıkı bağlar kurulmasını gerektirdi.[1419]

The Orlando Sentinel ve *New York Herald* nam gazeteler yazıyorlar. *İtalyan Başbakanı Nitti açıkça "Müttefiklerin Türklerden her şeyini aldığını ve bunun Anadolu'da bir savaşla sonuçlanacağını" belirtiyor ve böyle bir durumda İtalya'nın bölgeye asker göndermeyeceğini söylüyor. Türklerden kutsal şehirleri olan Edirne'nin dahi alındığını belirten İtalyan başbakan, başkent İstanbul'un da yabancıların kontrolünde olduğunu hatırlatıyor. Dolayısıyla Nitti'ye göre böylesine bir anlaşmayı imzalayacak Türk delegesi bulunsa bile bu anlaşma Türk halkı veya parlamentosundan onay alamayacaktır*.[1420]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İtalya Başbakanı Francesco Saverio Nitti, Anadolu'da çıkacak bir savaşa İtalya'nın tek başına ne asker göndereceği ne de finansal yükünü üstleneceği bir durumu kabul etmeyeceğini söyledi çünkü Türklerin imzalamak zorunda bırakıldıkları barış antlaşmasının Anadolu'da bir direnişe neden olacağını düşünüyor*. *Ayrıca Ermenistan bağımsız bir devlet haline getirilecektir çünkü ABD dahil hiçbir ülke Ermenistan'ın mandasını kabul etmedi*.[1421]

25 Nisan 1920. ABD'nin Samsun Konsolosu, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi: *Samsun'da ve Anadolu'nun içlerinde siyasi durum son zamanlarda oldukça ciddi bir hal almıştır. <u>Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milliyetçi fırka, sonunda İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti'nden bağımsızlığını ilan etti</u> ve Anadolu'da Ankara şehrinde bir Meclis topladı. Tüm büyük vilayetlerden mebuslar buraya gönderil*miş *ve Müttefiklerin ülkeyi işgal etmek için teşebbüslerine, en iyi şekilde direniş göstermek için nasıl adımlar atılması gerektiğine dair kararlar alınacağı ifade edilmiştir*.[1422]

1417 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 154.

1418 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1991, c. 2, s. 4.

1419 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 321.

1420 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 105.

1421 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 154.

1422 *NARA*, Samsun'daki Amerikan Konsolosluğundan ABD Dışişleri'ne gönderilen Samsun ve iç kısımlardaki siyasi durum hakkında rapor, 25.04.1920, 867.00/1274, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 65. İktibasdaki <u>vurgu</u> tarafımıza aiddir. "Aynı raporda aktarılana göre, Samsun'daki tüm Rum ve Ermeni Osmanlı tebaasının durumu endişe vericiydi. Bu kesimin daha üst tabakada olanları, 1915'de yaşanan hadiselerin bir tekerrürünü öngördüklerinden, hızla bölgeyi İstanbul veya Avrupa'ya gitmek üzere terk ediyorlardı. Amasya, Sivas, Urfa gibi büyük şehirlerde Ermeni ve Rumların göçlerini yasaklayan kararlar yayınlanıyordu. Ancak o ana değin, bu kesimden kimse açıkça rahatsız edilmemiş ve Milliyetçi orduda hizmet vermek üzere çağırılmamıştı. Para ödeyerek askerlikten muaf olabiliyorlardı. Raporda ifade edilene göre Merzifon ve Amasya'da durum hayli endişe vericiydi. Merzifon'daki Anadolu Koleji'nin müdürü Dr. White ve Kolej Hastanesi'nin müdürü Dr. Mardin, mevcut durumun pek çok yönden, 1915'deki Ermeni tehcirinden önceki

Hatırlanacak olursa, mandacı Sivas Kongresinin İdare Heyeti Reisi Mustafa Kemal, davetine icabet edip Eylül 1919'da Sivas'a gelen ABD'li General Harbord'la gizli görüştüğü vakit ABD yardım ettiği takdirde hilafet-saltanatın birbirinden ayırılacağını ve Amerikancı-demokratik bir rejimin kurulacağını ona vaad etmişti.[1423] Aynı Mustafa Kemal, dün de, TBMM mebuslarına hitaben düşmanlarımız hilafet-saltanatı birbirinden ayırmak istiyorlar demişti.[1424]

İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Hariciye Nezâretine muhtırası: Yeni Türk yönetiminde *din ile devlet işlerinin en kısa sürede birbirinden ayrılması* gerekmektedir:

> 28 Ocak 1919 tarihinden beri Kıdemli Temsilci ve Yüksek Komiser olarak Türkiye'de görevdeyim. Hiç durmadan savunduğum politika şu olmuştur:
>
> a) Eski Türk imparatorluğunun 1914'teki haliyle bölünmeden korunması.
>
> b) Bu İmparatorluk üzerindeki eski Türk yönetiminin feshedilmesi.
>
> c) Bu İmparatorluğun veya bu İmparatorluk ya da dünyanın herhangi bir bölgesi üzerinde yeniden eski Türk yönetiminin kurulmasını kesinkes önleyecek bu tür adımlar atılması.
>
> d) İyi bir yönetim düzeni kurmak için eski Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamı üzerinde tek bir güçlü iktidar kurulması.
>
> e) Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm halklarına genel eğitim ve özellikle meslek eğitimi verilmesi ve çeşitli ırkların konuştukları dillere ilaveten bir dil daha öğretilmesi.
>
> f) Gelecekte bir gün, halkın çoğu okuyup yazabilir ve neye oy verdiğini anlayabilir duruma geldiğinde, kendi kaderini tayin hakkı verilmesi ve bu şekilde oluşacak ayrı devletlerde özerk yönetimler kurulması.
>
> g) Tam bir dini ibadet özgürlüğünün güvence altına alınması ve din ve devlet işlerinin en kısa sürede birbirinden ayrılması. (Bu sonuncusu çok zor bir iş olmakla birlikte dünyanın bu tarafında iyi bir yönetim için elzemdir.)
>
> Türk imparatorluğunun hiçbir yerinde, Arabistan'da Arap kabilelerin işgali altındaki bazı bölgeler dışında, herhangi bir ırkın çoğunlukta olduğu ve o ırkın ülkesi olarak ayrılabilecek belirli bir bölge yoktur. Çeşitli ırkların

döneme benzediği hususunda hemfikirdi. Samsun ise daha özel bir konumdaydı. Karadeniz'in kıyısında yer alması ve Anadolu'daki tütün için ana ihracat noktası olması nedeniyle Türkler, önemli ticari menfaatlerini tehlikeye atma korkusuyla, kendilerini açık bir biçimde milliyetçi hareket ile özdeşleştirmek konusunda isteksizlerdi. Şehirde bulunan 500 kadar Laz eşkıyanın varlığı nedeniyle, şehirde tehlike süreklilik arz etmekteydi. Raporda geçen ifadelere göre Milliyetçilerin harekete geçme kararı almaları halinde, işte bu eşkıyalar korkulacak kişiler olacaktı. Bu hadiseler gerekçesiyle, raporda acil talep üzerine Amerikan Yüksek Komiseri, Amerikalıların can ve mal güvenliği için ikinci bir talimata kadar bir Amerikan torpidosunu istasyonda tutmaya karar vermişti. İngilizler de aynı yolu takip ederek limanda bir gemi (*station ship*) tutuyordu. Bir gün öncesinde tüm İngiliz vatandaşlarının derhal Samsun'dan ayrılması talimatı gelmişti.
Aynı raporda, Müttefik güçlerinin barış koşullarını ilan etmesinin, Anadolu'da genel bir ayaklanmanın sinyali olacağı ifade edilmiş ve Konsolos, gerekli tedbirleri alabilmek adına barış koşullarının açıklanacağı muhtemel tarih konusunda Yüksek Komiser'in, kendisini haberdar etmesini talep ettiğini sözlerine eklemiştir" (Yasavul, 2021, s. 65-66). İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[1423] "[..] Halkın çoğunluğunun rızasıyla demokratik bir yönetim kurmayı arzu ediyoruz, Sultan'ın ise, sadece manevi unvanı olmalı. Bu reformları etkin kılmak için yabancı yardımına ihtiyacımız var, fakat Birleşik Devletler'in dışında, hiç bir milletin yardımını kabul etmeyeceğiz. [..]" Chicago Daily News, 16 October 1919; Aktaran: Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, 2012, s. 89, dipnot 309.

[1424] "[..] Makamı Saltanat aynı zamanda Makamı Hilâfet olmak itibariyle Padişahımız Cumhuru İslâmın da Reisidir. Mücahedatımızın birinci gayesi ise Saltanat ve Hilâfet makamlarının tefrikını istihdaf eden düşmanlarımıza iradei milliyenin buna müsaidolmadığını göstermek [..]" T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 24 Nisan 1336(1920), Cild 1, s. 31.

verdikleri rakam ve istatistikler düzmece veya doğru değildir ve bundan dolayı bu tür istatistiklere dayanan argümanları yanlıştır.[1425]

26 Nisan 1920. Osmanlı Devleti'yle sulh şartlarının belirlendiği Müttefiklerarası San Remo Konferansı sonlandırıldı. *Mandalar San Remo'da dağıtılmış ve antlaşma resmen bu toprakları İtilâf Devletleri yönetimine vermişti. Kısa bir süre sonra Filistin'deki İngiliz yönetimi oradaki Amerikan yurttaşlarını yargılamak hakkını (Adliye yöntemlerini) uygulamaya girişti. ABD'nin Londra elçisi bunu protesto edince Curzon şu karşılığı verdi: Türkiye'yle yapılan antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Filistin'deki kapitülasyonla ilgili olarak, Türkiye tarafından yapılan itirazlar üzerine, zaten Filistin'deki bu kapitülasyonlar sona erecekti*. [..][1426]

Chicago Daily Tribune gazetesi muhabiri Paul Williams, Ankara'da Mustafa Kemal ile mülakat ediyor: *Bütün Türkiye için Amerikan mandası hakkında Milliyetçilerin ne düşündükleri sorulduğu zaman, Kemal şöyle dedi: "Bir süre önce talep ettik. İleride şartlar öyle olabilir ki, Amerika mandayı üstlenemez."*[1427]

26 Nisan günü Müttefik güçler Başkan Wilson'ın Londra Konferansı'na gönderdiği kritik notanın cevaplandırılmasını onayladılar. Bu cevapta Birleşik Devletler'in katılımını arzulamış olduklarını, bunun için beklediklerini ve beklemekten rahatsızlık duyduklarını vurguluyorlardı. Birleşik Devletler'e nazik ama kesin bir dille antlaşmanın kendisini ilgilendirmediği ve imza koymayacak bir ülke olarak Amerika'nın kendi çıkarlarıyla ilgili garantilerin antlaşmaya dahil edilmesini isteyemeyeceğini söylüyorlardı.[1428] San Remo Konferansı Yüksek Şûrasının ABD Dışişlerine gönderdiği muhtırasından calib-i dikkat iki cümle: *Öncelik bölgeleriyle ilgili üçlü anlaşma gerçekte, Türklerin bir devleti öteki devletle karşı karşıya getirmek suretiyle oynamaya alıştıkları oyunu bozmak için birlikte düşünülmüş bir tedbirdir*. [..] *tarih boyunca Türk Devleti 'nin bolünmez bir parçası durumunda olan İzmir'in Türkiye'den koparılması ulusal duyguları ayağa kaldırır* [..][1429]

İngiliz Askerî İstihbarat Dairesi Cenevre Şubesi rapor kaleme aldı: *Son iki haftada Fransa hükümerinin Basle'da satmakta olduğu ABD malı üniforma, muşamba, hastane gereçleri vb. ulusçular tarafından satın alınmakta*dır. *Parası Zürih'teki Leu Bankası'nda Talat'ın arkadaşı Necmettin Molla'nın kayınbiraderi Kemal Bey'in hesabından çekilen bir milyon İsviçre frangıydı. Alıcı, Zürih'teki Rıza ve Sami Bey Şirketi adına Levy idi. Mallar Avusturya'dan Adriyatik'e, oradan Karadeniz'e, görünüşte Bulgaristan ve Romanya'ya gönderiliyor. Silah ve cephane de aynı yoldan, ayrıca İtalya ve İspanya'dan geliyor. İspanya'dan bu ticareti bir Almanla evli olan Kürt Ragıp Bey yürütüyor. İsviçre'de bu işle ilgili İzmirli ithalatçı Reşat Bey de var. Lozan'daki İtalyan Konsolosluğu'nda çalışan Guist, yardımcı oluyor*.[1430]

San Francisco Chronicle gazetesine göre *Yüksek Konsey ABD'ye resmi bir mesaj ileterek Ermenistan mandası teklifini yinelemiş, bunun kabul edilmemesi halinde Wilson'dan yeni ülkenin sınırlarını çizmesini istemiştir*. *Haberi veren muhabire göre manda ısrarındaki esas nokta Ermeni sınırlarının bir*

1425 Hakan Özoğlu. (2022). *Amerikalı Diplomat Amiral Bristol'ın Gözlemleri: Osmanlı'nın Çöküşü Cumhuriyet'in Kuruluşu (1919-1927)* (B. Tırnakcı, çev.) içinde (s. 62). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1426 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 310.

1427 Şule Perinçek. (2004). (Haz.). *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (2. basım) içinde (c. 8, s. 117). İstanbul: Kaynak Yayınları. Mustafa Kemal'in *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, 7 Haziran 1920 tarihinde, söz konusu beyanatı şöyle yazacaktır. Paul Williams: "Türkiye'de Amerika müzahereti hakkında ne düşünüyorsunuz?" Mustafa Kemal: "Biz buna vaktiyle taraftardık, fakat vaziyet-i hazıra şeraiti ilerledikçe tabii imkân kalmıyor. Milliyetperverlerin nokta-i nazarı şu idi: Türkiye Türkler içindir ve Türkiye müstakil olmalıdır." Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 247, dipnot 50.

1428 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 231.

1429 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 281-282.

1430 FO 371/5262, E 6549/6549/44; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2017, c. 3, s. 407, sonnot 373.

*manda idaresi olmadan daralacağı gerçeği*dir, *zira Türk milliyetçilerinin lideri olan Mustafa Kemal'in ordu karargâhı Wilson'un Ermeni başkenti olarak düşündüğü Erzurum'da dır ve bir manda idaresi olmadan Ermeniler burayı ellerinde tutama*zlar.[1431]

New York Tribune gazetesinin belirttiğine göre *Senato'nun manda önergesini reddedeceğini bilen Wilson, bu meselede en azından arabuluculuk rolünü üstlenmeyi istemiştir*. *Çünkü kendisi Türk yönetimine şiddetle karşı çıkarken Ermeni halkına büyük bir sempati besliyor*.[1432]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Ermeniler, Ermenistan'ın başkenti olarak gösterilen Erzurum'u sınırlarına dahil etmek istiyor. Ancak Erzurum'a karargâh kuran, Türk milliyetçilerinin Lideri Mustafa Kemal'in hiçbir güç tarafından Erzurum'dan çıkarılamadığı gibi Ermenistan'ın savunması kimsenin dikkat çekmiyor*.[1433]

27 Nisan 1920. Amerikan *Standard Oil Company of New Jersey* şirketi *yönetim kurulu başkanı A.C, Bedford da konuyla* [Irak'daki petrol kaynakları ve imtiyazatı mesailiyle] *özel olarak ilgilenmek için Paris'e geldi. İngiltere ile Fransa arasında, savaş sonrasında Ortadoğu'nun petrol servetini paylaşmak için savaşta yapılmış olan anlaşmalar gizliydi ve Bedford Paris'te bu konuları inceledi. 27 Nisan 1920 San Remo Konferansında İngiltere ile Fransa gizli bir petrol anlaşması yaparak Ortadoğu petrolünün gelecekteki tüm üretimini aralarında tekelleştirmeye karar verdiler. Bedford, Fransız heyetindeki birinden anlaşmanın bir kopyasını alıp Amerikan büyükelçiliğine teslim etti*.[1434]

> San Remo Antlaşması, 1920 yazında kamuoyuna açıklandı ve -anlaşmadan haberi olduğunu en sonunda kabul edebilen- Birleşik Devletler durumu protesto etti. Dışişleri Bakanı Curzon, İngiltere dünya petrol üretiminin sadece %4.5'ini kontrol ederken, Birleşik Devletler'in %80'ini kontrol ettiğini ve Birleşik Devletler'in, kendi denetimindeki bölgelere, Amerikalı olmayan çıkar çevrelerini sokmadığını belirtti. Amerikan Dışişleri Bakanı Bain-bridge Colby de buna karşılık Birleşik Devletler'in dünyanın bilinen petrol rezervinin sadece 1/12'ine sahip olduğunu, petrol talebinin stokları aştığını ve artan petrol ihtiyacının ancak, varolan kaynakların engellenmeden geliştirilmesi yoluyla karşılanacağını bildirdi.
>
> Birleşik Devletler'i uzaklaştırdıklarının farkında olan İngiliz yetkilileri Irak'taki İngiliz aleyhtarı isyanların ve Turkiye'deki Mustafa Kemal hareketinin ardında Amerikan petrol çıkarlarının yatmasından kuşkulanıyorlardı. Irak'ta İngiliz guvenlik memurları tarafından tutuklanan bir isyancı liderin üzerinde bulunan ve sözde Standard Oil şirketlerinden gönderildiği söylenen bir mektupta, Bağdat'taki Amerikan konsolosunun Kerbela kutsal kentinde üslenen Şii isyancılara Amerikan parası dağıttığının açıklandığı iddia ediliyordu.[1435]

Britanya ile Fransa arasında petrol imtiyazatı hususunda mukavele imzalandı. ABD menfaatı sınırlandırılmaktadır:

> İNGiLiZLERLE Fransızlar arasında 27 nisan 1920'de, San Remo'da imzalanan petrol anlaşması, Amerika'nın Orta Doğu petrol politikasına bütünüyle bambaşka bir renk getirdi. Artık sorun yalnız bir Amerikan yurttaşı yararı olmaktan çıkarak daha çok bir ulusal çıkar konusu haline gelmişti. Anlaşma, iki ülkenin Romanya, Galiçya, eski Rus toprakları ve bazı Fransız ve İngiliz sömürgelerini ve özellikle Mezopotamya'yı kapsıyordu. Anlaşmanın genişliği A. B. D. Dışişleri Bakanlığı'na, işin, iki devlet tarafından ne ölçüde bir ciddiyet ve gerçekçilikle ele alındığını göstermekte, buna karşı Amerikan çıkarlarıysa, anlaşmada yalnız Mezopotamya ile sınırlandırılmış bulunmaktaydı. Anlaşmaya göre, Mezopotamya petrollerinin İngilizlerce denetimini kabul konusunda gösterdiği uysallık karşılığı olarak Fransa, petrolün dörtte birini alacak ya da petrol özel örgütlerce işletilirse

---

1431 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 106.
1432 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 106.
1433 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 170. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir. Diğer bir deyişle, Ermenilere karşı Şark Vilayetlerini müdafaa, Harekat-ı Milliyenin en temel bir dinamiğidir.
1434 David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 2008, s. 456.
1435 David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 2008, s. 457.

> Fransız ortaklar yine yüzde yirmi beş pay sahibi olacaklardır. Özel örgütlerce işletilecek petroller de devamlı olarak İngiliz denetimi altında bulunacaktı. Artık Orta Doğu'da Amerikan haklarının vakit geçirilmeden korunmasına girişilmesi zorunlu oluyordu. Orta Doğu petrollerinin bütün üretimine erken davranacak İngiliz ve Fransızlarca fiilen el konulmasını, Manda konusunun görüşülmesi sırasında varılmış olan anlaşmaya ve vaatlere acıkça aykırı olup henüz el sürülmemiş büyük petrol kaynaklarının işletilmesine katılma olanağından Amerika'yı ayrı tutma gibi amaçları önlemek gerekiyordu.[1436]

The New York Times gazetesi haberine göre *Türk saldırılarında Amerikan bayrağı iki kez yere düşmüş ve o ana kadar tarafsızlıklarını koruyan Amerikalılar da kendi güvenlikleri için Türklere karşılık vermek durumunda kalmıştı*r.[1437]

29 Nisan 1920. Belçika matbuatından milliyetçi-sağ siyasî görüşlü *La Nation Belge* gazetesinde P imzalı "Mezopotamya Urfası'nda Pusu" nam makale neşredildi: *Mustafa Kemal'in Türk çeteleri tarafından 300 Fransız askeri öldürüldü. Antep güvenlik kurulunda bulunan bazı Amerikalılar Türklere karşı on sekiz gün savaştıktan sonra Fransızların da yardımıyla Halep'e kaçtıklar*.[1438]

Nisan 1920. ABD'de münteşir *Current History* mecmuasında, *yaşanan gelişmeler için "Maraş'ta Katliamlar" başlığıyla geniş bir yazı kaleme alınmıştı*r. *Buna göre Fransız ordusundaki Senegal askerlerinin Kilikya bölgesinde işgal alanını genişletmesi üzerine Türklerin kızgınlığının arttığı ve 21 Ocak itibari ile öldürülen Ermenilerin sayısının 5.000 ila 18.000 arasında bir sayıya ulaştığı öne sürülmüştü*r. *Suriye'deki Fransız General Gouraud'un ise "Türk fanatizminin kurbanlarını" savunmak üzere Maraş'a bir keşif birliği gönderdiği bilgisi verilirken, sayısı az olan Fransızların Maraş'tan geri çekilmek zorunda kaldığı belirtiliyor*.[1439]

2 Mayıs 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Osmanlı Hükümeti, Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa, başkanlığında bir heyeti barış görüşmeleri yapmak üzere Paris'e gönderdi. Ancak heyet İtilaf Devletleri tarafından dayatılan maddelere itiraz ederek, antlaşma taslağının hafifletilmesini istedi. İzmir ve Trakya'nın Yunanlılara verilecek olması, Türkler arasında çok ciddi huzursuzluk ve rahatsızlığına neden oldu, İstanbul Hükümeti antlaşmayı imzalasa dahi Milliyetçiler'in, antlaşma şartlarını kabul etmeyerek mücadeleye devam edecekleri biliniyor. İtilaf Devletleri, Milliyetçiler'i etkisiz hale getirebilmek için Anadolu'da bulunan askeri gücünü takviye etmeli*dir. *İstanbul ve çevresindeki 50 bin İngiliz askeri ancak bulundukları bölgeyi kontrol edebiliyor. İzmir'de 100.000, Trakya ve Anadolu için de hazır bekletilen diğer 100.000 Yunan askerine karşılık, Mustafa Kemal Paşa'nın 50 ile 200 bin arasında değişen askeri gücü bulunuyor. İstanbul'da basına çok ciddi sansür uygulanmasına rağmen gazeteler, San Remo Konferansı'nın sonuçları ile ilgili karamsar haberler yapıyorlar. Trakya ve İzmir'in kaybedilmesini kabullenmiyorlar ve bunun tekrar görüşülmesini umut ediliyorlar. İstanbul'daki Türkler, İzmir ve Trakya için duydukları hassasiyeti Çukurova ve Suriye için hissetmiyorlar. Onlar için Avrupa'daki toprakları çok daha önemli*dir. *İstanbul'da bulunan 13.000 civarındaki Türk subayından sadece 7.000'i işgale razı gibi görünüyor. Çok ağır cezası olmasına rağmen diğerleri, İtilaf güçlerine itaat etmiyor. Mustafa Kemal Paşa, Ermenistan, Çukurova ve Marmara Kıyıları olmak üzere 3 cephede savaştıklarını geçici bir süre için de Aydın bölgesinde sessiz kalmak zorunda olduklarını dile getirdi. İtalyanlarla Türkler arasında*

1436 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 297.

1437 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 142.

1438 Halil Yılmaz, *Belçika Basını ve Diplomatik Belgelerine Göre Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)*, 2016, s. 324, dipnot 1628.

1439 *Current History*, April 1920, Vol. XII, p. 108-109; Aktaran: Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 135.

başlayan yakınlaşma ve iyi ilişkilerin neticesinde, İtalyanlar, Türklere cephane yardımı yapmaya başladı.[1440]

3 Mayıs 1920. TBMM'de İcra Vekilleri Heyeti ihdas edildi. Amerikan mandater yönetimi sabık taraftarı Bekir Sami (Kunduh), Hariciye Vekili seçildi.

Amerikan mandasının kabulü için Balıkesir İkinci Kongresi arifesinde (15 Eylül 1919) lobi faaliyeti yürüten Câmi (Baykurt); TBMM'de Dahiliye Vekili seçildi.[1441]

San Remo Konferansı mukarreratının gizlice elde edilen esasları Washington'a keşide edildi.[1442]

4 Mayıs 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor:

> Chicago Tribune muhabiri Paul Williams'ın, Mustafa Kemal ile 26 Nisan'da, Ankara'da yaptığı röportaj 4 Mayıs'ta yayınlandı. Williams'ın röportajı, gazete editörünce yazılan "Hristiyanlara karşı olan bir ülkenin kurak, kumlu ve eşkıyaların hüküm sürdüğü dağlarında geçen 8 günlük yolculuğun ardından, muhabirin Mustafa Kemal'in karargâhına ulaştığı ve Müslüman dünyasının militan lideri ile görüştüğü" giriş cümleleri ile okuyucuya aktartıldı. Williams'ın, Türk milliyetçilerinin hangi ihtimalleri değerlendirdiği yönündeki sorusuna Mustafa Kemal Paşa, "İngiltere ile diğer İtilaf Devletleri'nin teklif ettikleri barış koşullarının anlamsız ve uygulanması imkansız talepler olduğunu anlayacaklarını hala umut ediyoruz. Ancak bu umudu kaybedersek ve dışarıdan yardım gelmezse bu koşulları kendi rızamız ile kabul etmeyeceğiz" cevabını verdi. Muhabirin "Türkiye Tehlikede" alt başlığı ile izlenimlerini kaleme aldığı bölümde şu ifadeleri kullandığını görüyoruz. "Politik kariyerleri muhafazakâr yönde olan diğer Türk vatanseverleri ile yaptığım görüşmeler beni şuna ikna etti: Onlar, İtilaf Devletleri'nin Türk problemi konusundaki kararlarında çok vicdansız olduğuna inanıyorlar ve Milliyetçiler, İtilaf Devletleri'nin planlarına engel olmak için kendilerine yardımcı olabilecek herhangi bir bağlantı sağlamaya çalışmak konusunda haklılar. Anadolu'nun kontrol ettikleri kısmında bir hükümet kurulmasını bekleyen Milliyetçiler, bir ulus olarak Türkiye'nin kesinlikle yok olmakla karşı karşıya olduğuna inanıyorlar. Türkiye sınırlarının Doğu'ya doğru gerilediğini görüyorlar. İtilaf güçleri, İstanbul'daki Padişah ve kabineye tutsak muamelesi yapıyor. Türkiye, Hristiyanların kontrolünde olmayan tek Müslüman ülkedir. Milliyetçiler, Halifeyi kurtararak bu durumu sürdüreceklerdir. İslam'a inanan 350.000.000 insanın her birinden yardım bekliyorlar."
>
> Muhabir, Mustafa Kemal'in "İngiltere ve İtilaf Devletleri'nin bizim ulus olarak yaşamamıza olanak sağlayacak toprakların ve koşulların sağlanması konusundaki gerekliliğin ve bu mahkûmiyet devam ettikçe Milliyetçiler'in, dışarıdan yardım almayı kabul etmeyeceklerinin farkına varacaklarına inandık. Aksi halde Bolşeviklerden yardım almak çok kolay olurdu" sözleri ile devam etmiştir.
>
> Williams "Avrupa'nın saldırganlığı olarak kabul ettiği duruma direnen, bu tıknaz adam, gözlerini karargâhındaki bir haritaya çevirdi, kalemini doğduğu yer olan Selanik'in üzerine koydu ve Doğu'da Ankara'ya kadar olan uzun bir çizgi çekti. Bu çizgi Türklerin direniş çizgisiydi" yorumuna yer vermiştir.
>
> Ardından Mustafa Kemal Paşa, harita üzerinde Rusların Kafkasya'daki ilerleyişini gösterdi. Bolşeviklerin Müslüman temsilcileri de dikkate aldığını, Türk barışı resmi olarak duyurulduğunda, Azerbaycan'ın da Bolşeviklerce yönetilme ihtimali olduğunu söyledi. Gazete, röportajdan bir gün sonra 27 Nisan'da Azerbaycan'da bir Sovyet Hükümeti kurulduğunu, Bolşeviklerin yeni hükümeti tanıdığı ve bir sonraki gün de askerlerin Bakü'ye girdiği bilgisini dipnot olarak vermişti.
>
> Williams'ın, Amerikan mandası hakkında ne düşündüğünü sorması üzerine Mustafa Kemal Paşa şu şekilde cevap vermişti. "Bir süre önce bunu istedik. Daha sonra koşullar, Amerika'nın mandayı alamayacağı şekilde

[1440] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 154-155.

[1441] Şerafettin Turan. (1967). (Haz.). *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)* içinde (s.). Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 22.

[1442] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 297.

gelişti. Bizim buradaki amacımız, Türk topraklarını, Türklere vermek ve ateşkes imzalandığında Türkiye'yi bir arada tutmaktır. Milliyetçiler, antlaşmanın fikirlerimize uymayan şartlarına karşı direndi. Bu bir halk hareketidir. Halkın desteği olmadan bu hareket var olamaz. Biz de tüm İslam dünyasının desteğine ihtiyaç duyuyoruz. Türkler, bağımsız kalan tek Müslüman ırktır. Düşmanı engellemek konusunda dünyadaki Müslümanlardan aldığımız birçok güvence bulunmaktadır. Müslüman toprakların birçoğu İngiltere tarafından ele geçirildi. Şimdi ise bizi ezmek istiyorlar. İslam'a karşı son seferlerini yapıyorlar ve bugün İslam dünyası tehlikededir".

İstanbul Hükümeti'nin, Milliyetçiler tarafından nasıl değerlendirildiği sorusu üzerine, Mustafa Kemal Paşa, "Onlar İngiltere yönetimi altındadır ve biz onları tanımıyoruz" cevabını verdi. Muhabirin "peki ya Sultan" diyerek sorusunu devam ettirmesi üzerine, " İngiltere'nin tutsağıdır. Verdiği her emir bizim tarafımızdan İngiltere'nin emri olarak değerlendirilir ve İngiltere bizim düşmanımızdır. Özgür bir yönetici olmadığı sürece halifelik yetkisini kullanamaz. Yaptığı bildiriler, İslam dünyasında, İngiltere bildirisi olarak kabul edilmektedir. İçinde bulunduğu durumdan dolayı dünyadaki diğer Müslüman liderler kendisini inançlarının lideri olarak kabul etmemektedir. Onu Avrupa'nın etkisinden kurtarmak zorundayız" diyerek cevap vermiştir.

İngiltere'nin politikası üzerine düşünceleri sorulduğunda ise, "İngilizlerin Anadolu'da ortalığı karıştırmak adına bir takım gruplara maddi yardımlar yaptığının kanıtları elimizde. Buradaki durumu, ne kadar kötü hale getirirlerse, Türklere karşı İngiliz halkının görüşünü o kadar manipüle edebilirler. Böylece halk, Londra'nın empoze etmek üzere olduğu emperyalist barışı protesto etmeden kabul edecek. İtilaf Devletleri, ülkelerindeki fikirleri kontrol etmek için Anadolu'da bilinçli kampanyalar düzenledi. Yunanlıların İzmir'e, haksız sebeplerle asker çıkardığını kendi komisyonları kabul etti. Ayrıca Maraş'ta meydana gelen kötü hadiselerin soğukkanlılıkla planlandığından şüpheleniyoruz. Fransızların yerel Ermenileri silahlandırması ve onları Türklere karşı kışkırtması başka nasıl açıklanabilir? Fransızlar, Maraş'a girmeden önce hiçbir sorun yoktu ve Fransızlar orayı terk etmek zorunda kaldıklarından beri de sorun kalmadı. Şimdi de Maraş'ta yaptıklarının aynısını Antep'te tekrarlıyorlar".

Muhabir, Mustafa Kemal Paşa'nın "Başkan Wilson'un 14 ilkesi hayatta mı hala diye" sorduğunu ve ardından cevabı bildiğinden şöyle devam ettiğini yazmıştır. "Eğer hala bu ilkeler geçerli ise Türkiye'de barışı sağlamak için neden uygulanmadılar? Kendi kaderini tayin hakkı Yunanlılara ve Ermenilere tanındı da neden Türklere tanınmadı? Medeni Avrupa'nın adaleti nerede? Barış şartları emperyalistler tarafından neden adalet düşünülmeden tasarlandı?" Wilson'un Türk barış şartları hakkındaki görüşünün Mustafa Kemal Paşa tarafından " bilinçli olarak aldatma maksatlı" ya da "durumun acı bir şekilde göz ardı edilmesi" olarak yorumlandığı ifade edilmişti.

Röportajın sonunda, Mustafa Kemal Paşa, "Almanya'dan herhangi bir yardım ya da para almadıklarını, birliklerinde Alman vatandaşı bulunmadığını ancak Bolşevik olan yarım düzine kadar Macar vatandaşı olduğunu" ifade etmişti. Paşa, savaş zamanında ordunun başında olan Enver Paşa'nın da İtilaf Devletleri'ne sorun çıkardığını kabul etti. Ancak Türkiye'de herkesin kendisinin Enver Paşa ile bir arada çalışmayacağını bildiğini söyledi.

Muhabir röportajın ardından dönüş yolunda herhangi bir saldırı ya da rahatsız edici bir durumda kalmadan yolculuğunu tamamladığı, Anadolu'da mükemmel bir düzen ve yasakların getirdiği korkunun hâkim olduğu bilgisini vermişti.[1443]

5 Mayıs 1920. *New York Times 5 Mayıs günü yayınlanan başmakalesinde, İngiliz ve Yunanlılar'a Mustafa Kemal'i defetmeleri için çağrı yapmıştı.*[1444]

6 Mayıs 1920. *Chicago Daily Tribun'da muhabir Paul Williams'ın Ankara'dan gönderdiği Büyük Millet Meclisi'nin açılışına ilişkin izlenimler: İstilası güç bu dağlık topraklarda savaşmaya alışmış bol sayıda*

[1443] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 138-140. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[1444] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 251, sonnot 5.

insan gücü var. Bellerine dolu fişekler dolanmış binlerce adam gördüm. Dükkânlarda cephane satılıyor. Zarların kendi lehlerine olduğuna inanmaktadırlar.[1445]

Ankara'da 4 Mayıs 1920'de yapılan toplantı, tarihe Türklerin 4 Temmuz'u olarak geçecekti. Anadolu'dan farklı bölgelerden gelen temsilcilerin katıldığı toplantıda, Türk topraklarındaki İtilaf güçlerinin tümünün ülkeyi terk edeceği zamana kadar savaşmaya devam edileceği ve bağımsız Türkiye'nin hedeflendiği açıklandı. Yaşanan süreç, ya özgürlük ya da ölüm olarak tanımlanabilirdi. Ankara hareketinin başında olanlar, Avrupa'nın durumunu bilen kişiler ve onlar Türkiye'yi yönetmek için hükümet kurdu. Mustafa Kemal, kürsüye çıkarak, Türk barışının inşa sürecinde Başkan Wilson'un 14 maddelik temel prensiplerinin İtilaf Devletleri tarafından göz ardı edildiğini açıkladı.[1446]

7 Mayıs 1920. San Remo Konferansı kararları tam metin suretinde Washington'a keşide edildi. *Standard Oil of New Jersey'den A. C. Bedford, San Remo'daki Fransız delegasyonunun bir üyesinden gizlice elde ettiği bu anlaşma metnini Elçiye vermişti . Dışişleri, Elçiye hemen karşılık verdi. Bunda petrol anlaşması konusunda İngiltere ve Fransa ile tartışmaya girişilmesi yasaklandı. Çünkü A. B. D., bu anlaşmadan resmî olarak bilgi sahibi değildi ve Amerika'nın durumu, Manda düzeninin genel ilkelerinin temeli içinde açıkça belirtilmiş bulunmaktadır*.[1447]

Tuğamiral Mark Bristol, Yunus Nadi'nin Başkan Woodrow Wilson'a hitaben İngilizce kaleme aldığı elyazma mektubu ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi:

Birleşik Devletler Yüksek Komiserliği
Amerikan Büyükelçiliği
İstanbul

7 Mayıs 1920

Sayın
Dışişleri Bakanı,
Washington
Ek: Başkan Wilson'a gönderilen orijinal mektup.

Efendim:

Ekli mektubu bakanlığın bilgisi için gönderiyorum. Bu mektup özel bir değeri olduğu için değil, ilginç olduğu için gönderilmiştir. Saygıyla.

Bristol
Tuğamiral
Birleşik Devletler
Yüksek Komiseri

Başkan Wilson'a

Efendim,

Siz yalnız bir cumhurbaşkanı değilsiniz, ayrıca erdeminizin yüceliği sizi bu mevkiye getirmiştir. Dolayısıyla bir cumhurbaşkanından daha büyüksünüz ve insanların içinde en yücelerinden ve iyilerinden birisiniz. Hükümetin denetimini sizin kutsal ve namuslu ellerinize bırakan, size iktidar veren milletin üstünlüğüne ve kavrayışına saygılar olsun...

Büyük savaşa kadar, sayın efendim, bizim ülkemizde ve ufkumuzda tanınmıyordunuz. Amerika, her zaman bir düşler ülkesiydi ve bize yabancıydı. Doğu'da daha yakın yüzyıllara dek, Padişahın bir komşu ülkenin sarayını ziyaret etmesi tarihsel bir olay sayılırken, Roosevelt'in Afrika ormanlarında ava çıkması bize düş gibi geliyordu,

[1445] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 29-30.
[1446] Chicago Tribune, 6 May 1920, *Moslem Fervor Marks Turkish Fourth Of July*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 130.
[1447] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 297.

nasıl 40 katlı yapılar düş gibi geliyorsa. Ama zamanla düşündük ki, cumhurbaşkanını uzak ülkelerde avlanmaya izin veren bir milletin, bizimkilerden tamamen başka bir düşünce ve yaşam biçimi olmalıdır. Ve bu büyük milleti öğrenmeye çalıştık.

Okuduk ve inceledik. Ve bu defa Albay Mahon'nun düşünceleri bizim çalışmalarımıza ve izlenimlerimize girdi. Mahon'un görüşlerine göre uygarlık, sadece Hıristiyanlığa dayanan Avrupa uygarlığı idi ve bu uygarlık sanki çölde bir vaha gibiydi.

Amerikalıların düşünce biçiminde büyük etkenlik kazandığı, Amerika'yı bile kurtardığı söylenen bu kişiye göre, sadece bir tek savaş vardı dünyada, o da Hıristiyanlarla ona inanmayanlar arasındaydı. Hıristiyanlığın zaferi için hiçbir şey esirgenmemeli ve Amerika bu kutsal savaşın önderi olmalıydı. Böyle olmazsa inanmayanlar İsa'nın yapıtlarını yok ederdi. Biz Mahon'dan bunu öğrendik ve misyonerlerinizin davranışları da bunu katladı.

Bizi, Amerika'yı ve Amerikalıları incelemeye sürükleyen şey, sadece merak değildi. Amerika'nın Doğu sorununda bizim ülkemizde oynamak istediği rolü -Avrupa milletleri gibi- ve bu rolün bizim yaşamımızda ne gibi etkisi olabileceğini anlamak istedik. Ama biz ne kadar iyi yürekli ve eli açıksak, Amerika ve Avrupa o kadar dar kafalı ve dindardı. Altı yüzyıldır Avrupa bize haçlı gözüyle baktı. Avru- pa'ya ne kadar ayrıcalık tanısak, Avrupalılar dinimizden dolayı, bizden daha çok nefret ettiler, 18 ve 19'uncu yüzyılların özgür düşüncelerine karşın.

Bir şey beklemediğimiz Amerika, Büyük Savaşta bize başka bir biçimde göründü. Ayrıca, ülkeniz, acılı uğraş yıllarında ve sizin cumhurbaşkanlığınız altında, bizim ülkemizde barışı yöneten değil, barışın hakemi olmak istedi ilk defa.

Arada bir şöyle diyordunuz: "*İnsanlığı savaşın kötülüğünden korumak gerekir, yalnız şimdi değil, her zaman için*." Birbirlerini boğazlayan insanlar, bu sözleri duyunca birbirlerine ateş etmeyi niye durdurdular? Çünkü sözlerinizde kutsal ve yüce bir melodi vardı. Belki de insanlık bilmeden, evet bilmeden, yeni bir yaşam'a doğru gidiyordu. Ve Rus devrimi, belki de sizin ilkelerinizi izleyebilir, sonuçları doğal olmasa da, kaba da olsa, sizin dünyayı ulaştırmak istediğiniz iyileştirmenin bir kanıtıdır. Evreni yöneten ilksiz ve sonsuz güç, her peygamberin kendi çağının gereksinmelerini görmesi ve ona göre milletini seçmesi kuralını koymuştur. Ve siz çağımızın peygamberisiniz.

Gittikçe büyüyen ününüz ve şanınızla, barış koşulları konusunda görüşünüzü açıkladınız ve bir gün, -dünyayı tehlikeden korumak ister gibi- savaşa girdiniz. Ama barış çabalarını ihmal etmediniz. Milletiniz savaşırken siz barışın sağlanması için çalıştınız. Daha sonra Washington'un mezarı başında ölümsüz söylevinizi verdiniz ve ünlü on üç maddenizi yayınladınız. Herkesten iyi bilirsiniz ki, efendim, konuşmanın gücü kılıcınkinden üstündür. Bu nedenledir ki, sözleriniz ruhlara işlemiş, elleri gevşetmiş ve herkes barış yoluna girmiştir. Ama, biz, hiçbir zaman bu yolun bu kadar müthiş, bitmek bilmez ve mutsuzluklarla dolu olacağını beklemiyorduk.

Versailles Konferansında bizim barışımızın düzenlenmesi Amerikan Senatosunun kararına kadar ertelendi. Bir yandan Albay Mahon'un yazılarını düşünerek, öte yandan haçlı seferine çıkmış aç Avrupa'nın düşüncelerinden korkarak Senato'daki tartışmaları izledik. Amerika'dan çeşitli komisyonlar geldi. Ülkemizi ziyaret ettiler, halkımızı gördüler, bizi incelediler ve Mahon'un yazılarına karşıt olarak gördüler ki Türkler ezen bir millet değil, tam tersine acı çeken ve ezilen bir millettir. Gerçek de buydu. Bir halk üzerine söylenenleri işitmekten çok yerinde görmek daha iyidir.

Bu son aylar, sizin Senatonuz Avrupa işlerine karışmamak kararı aldığı zaman, bizim için bir seri zorluklar ve mücadeleler dönemi oldu. Sizin kararınız üzerine bizim durumumuz daha da kötüleşti. Şimdi biliyoruz ki, sizin barışa ve savaşa müdahaleniz bizim için gökyüzünden inmiş bir yardımdı. Sizin koruyuculuğunuz ortadan kalktıktan sonra çektiklerimizi size anlatamayız, ama eminim ki bunları duymuş ya da okumuşsunuzdur. Avrupalılar bizi yok etmek ve adımızı haritadan silmek istiyorlar. Nasıl olur da siz ve temsil ettiğiniz büyük Amerikan milleti buna izin verir? Zayıfa yardım etmek için savaşa girmiş olan Amerikan milleti, bize yardım etme gücü varken, nasıl olur da tarafsız kalır?

Büyük savaş sırasındaki etkinizin büyüklüğü bizim yüreğimizde sizin kişiliğinizi incelemek, iyiliğinizi ve yeteneklerinizi anlamak isteği doğurdu. İncelemelerimiz sonunda sizde olağanüstü bir güç bulduk. Siz üstün

> bir insansınız, dolayısıyla ahlaki çabalarınız vardır, bunu duyduk. Öyleyse siz, insanlığın bir parçası olan Türkleri savaştan daha kötü koşullarda çabalar halde nasıl bırakırsınız? Bu belki de hiç çözemeyeceğimiz bir sorundur. Bilirsiniz ki insanlığın ıstırabı sürdükçe savaştan kaçınılamaz. Amerika'nın yardımını bekleyen yoksul Doğu için koşul budur.
>
> Gene de lütfen ıstırap çeken Doğu'nun en derin ve içten saygılarımı kabul buyurunuz.
>
> *Yunus Nadi*[1448]

11 Mayıs 1920. *The New York Times* gazetesinde *Amerikalı bir gazeteci Ermenistan için "yetim bir çocuk misali hiçbir büyük devlet sorumluluğunu üstlenmiyor" diyerek Van, Bitlis, Erzurum gibi Ermenilere ayrılmış bölgeleri dahi Türk Milliyetçilerinin zapt etmiş olduğunu yazmış, yeni devletin var olmasının imkânsızlığına dikkat çekmiştir*.[1449]

The New York Times yazıyor: *Hazırlanan Türk Antlaşması'ndan Fransa hoşnut olmadı ve yeniden düzenlenmesi gerektiği fikrini dile getirdi, Fransa'nın faydasına olacak maddeler, İngiliz çıkarları doğrultusunda değiştirildi, bu durum Fransız basınında tepki ile karşılandı. Öte yandan Fransa Başbakanı Alexandre Millerand'ın, Almanya sorununda taraf değiştirerek Fransa'yı desteklemesi karşılığında, Türk Antlaşması'nda, İngiltere lehine taviz verdiği basında yer aldı. Türk Antlaşması'nda, Ermenistan, Çukurova, Suriye, Kürdistan ve Arabistan'ın durumu da net olarak belirlenmedi*.[1450]

12 Mayıs 1920. ABD Dışişleri Bakanlığının 10 Mayıs'da ABD'nin Londra Büyükelçiliğine göndermiş olduğu nota, bugün, Foreign Office'ye tebliğ edildi. *Nota, Orta Doğu petrolu hakkında geçmiş olan yazışmalara işaret ettikten sonra A. B. D. Hükümeti'nin gerek Manda altında bulunan ve gerek işgal altında tutulan ülkelerde uygulandığını görmekten memnun olacağı ilkeleri "kesin bir biçimde açıklamaktadır. Nota şöyle devam ediyor:*

> "Birincisi, Mandater hükümet" Paris'te Barış Konferansı'nın devamı sırasında ortaya konmuş ve onaylanmış ilkelere ve Mandaların Londra'da hazırlanmış olan "A" tipini yaratan ilkelere titiz ve çok sıkı bir biçimde uymak ve bunları uygulamakla" görevlidir. İkincisi, [..][1451]

Açıklamalı [ÖA11]: İktibası ahiren tamamla.

13 Mayıs 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Hükümet'in başkanıdır. İtilaf Devletleri'nin politikaları, gizli antlaşmaları, Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanması Türklerin milliyetçi duygularının yükselmesine neden oldu. Geçen sonbaharda Anadolu'da yeni bir hükümet kuruldu. Eylül 1919'da Sivas'ta yapılan kongreye farklı bölgelerden temsilciler katıldı. Milliyetçi hareketin meşruiyetinin kabul edildiği, Temmuz-Ağustos 1919'da, Erzurum Kongresi'nde alınan bölgesel kararlar, genel kararlar olarak revize edildi. Milletin kaderinin Milli Meclis'te belirleneceği açıklandı. Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi anayasal bir devlet olarak görmediği için saygı da duymadığını ifade etti*.[1452]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Milliyetçiler, Osmanlı askerlerini İzmit'te geri çekilmek zorunda bıraktı, Çanakkale Boğazı'na doğru ilerledi. Bursa ve Adapazarı'ndaki cezaevlerinden Mustafa Kemal'in ordusuna katılmak isteyen mahkûmlar serbest bırakıldı. Aynı zamanda Padişah'ın birliklerinden birçok asker de Milliyetçi güçlere katıldı. Padişah kuvvetleri çökme tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Mustafa*

1448 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 81-84.

1449 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 106, dipnot 506.

1450 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 161.

1451 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 297-298.

1452 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 130-131.

Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa'ya vatana ihanet girişiminden dolayı kendisini tanımadığını ve kendisi ile herhangi bir konuda görüşülmeyeceğini belirttiği mesajını gönderdi.[1453]

14 Mayıs 1920. ABD Başkanı Wilson, ABD Senatosuna beyanatta bulunuyor. Ermenistan siyasî hududunun *Erzurum, Van, Trabzon ve Bitlis'i kapsayacağ*ını belirtti. Fakat bu tasarı, ABD'deki Ermeni lobisini tatmin etmeyecek bilakis tepkisini mucib olacaktır.[1454]

15 Mayıs 1920. Engert, Washington'a telgraf gönderdi. *Maraş bölgesinde iki Amerikalı'nın, Fransızların buraları boşaltmalarından sonra Maraş'tan Ermenilerin çektiği bütün telgrafların, kendilerini baskı altında dövüştürdükleri için, Fransızları lanetler, kötüler nitelikte ya da doğrultuda olduğunu söylediğini bildirmiştir*.[1455]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Milliyetçi Hükümet'in lideri Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin imzaladığı hiçbir antlaşmanın, Milli Meclis tarafından kabul edilmediğini ve uygulanmayacağını söyledi. Milli Hareket, Anadolu'da geniş bir alana yayıldı ve Yunanlılara karşı direnilecek. Anadolu'da hareketli günler yaşanırken, İstanbul'da alınan bir kararla milli direnişin lideri Mustafa Kemal Paşa, gıyabında idam cezasına çarptırıldı*.[1456]

The Washington Post gazetesinin haberine göre *M. Kemal Paşa İspanyol diplomatik temsilcisi aracılığıyla Paris'e gönderdiği mesajda Damat Ferit hükümeti tarafından yapılacak hiçbir anlaşmaya uymayacağını duyurmuştu*r. *Aynı dönemde İstanbul'da kurulan bir mahkeme tarafından M. Kemal, Ahmet Rüstem Bey, Halide Edip Hanım gibi önde gelen milliyetçi isimlerin idama mahkûm edildiği de basında verilen bilgiler arasında*dır.[1457]

The Washington Post gazetesinin aktardığına göre *Türk milliyetçileri Yunanlılara saldırmak için* Batı Anadoluya *büyük çapta kuvvet yığmaya başlamış*tır.[1458]

16 Mayıs 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Anadolu'nun büyük bölümünün, İstanbul Hükümeti ile politik, ekonomik ve askeri ilişkisi kalmadı. Milliyetçiler işgallere karşı direnebilmek için bölgesel yönetimler oluşturarak, Türklerin kendi kendilerini yönetebilir olduğunu tüm dünyaya göstermek istiyor. Mustafa Kemal Paşa, sabah verdiği demeçte, 16 Mart itibari ile İstanbul'un işgal edildiğini, İngiliz birliklerinin İstanbul'un işgalini genişletmesini engellemek için Eskişehir ve Afyon'daki köprüleri yıktıklarını, İstanbul ile telgraf haberleşmesini kestiklerini, tüm bankaların İstanbul'a değerli maden ve para aktarmasını yasakladıklarını söyledi. Ayrıca kendi sınırları içindeki işgalci memurların tutuklandığını ve bunun devam edeceğini, Türkiye'de yaşayan tüm Rum ve Ermenilerle diğer etnik grupların, Türk yasalarına uymaya zorunlu olduklarını, Büyük Millet Meclisi'nin meşru bir yönetim olduğunu dile getirdi*.[1459]

17 Mayıs 1920. *İtilaf Devletleri'nin İngiltere'nin Hythe kasabasında yaptıkları toplantıda, Yunan ordularının Batı Anadolu'yu işgal hareketine başlaması, ancak bunun şimdilik Bursa Bölgesi ile sınırlı*

1453 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 140-141.

1454 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 70.

1455 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 262-263.

1456 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 141.

1457 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 109. Adı geçen üç kişinin ortak özellikleri arasında, mandacı olmaklık, bulunuyor.

1458 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 168.

1459 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 141-142.

kalması kararlaştırıldı. ABD Senatosu, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini uygun gören bir karar aldı. Wilson, Ermenistan sınırlarını tesbit etmeye hazır olduğunu bildirdi.[1460]

> Arnavutluk'ta bir çıkarları bulunmayan Fransa ile İngiltere, Yunanistan'ın Epir bölgesini isteyişini uygun görmektedirler. Amerika'nın da bir itirazı yok; ama o, âdil bir çözüm yolundan yanadır. İtalya, Arnavutluk üzerinde emeller besliyen bir devlet olarak, Yunan isteklerinin tam karşısındadır.
>
> Anadolu'da olduğu gibi, daha önce Arnavutluk'ta yerleşmiş olan amerikalı görevliler bu konuda da, yunan isteklerine karşıdır. Ama 17 mayıs 1920 günü amerikan Senatosu, Başkan Wilson'un muhaliflerinden senatör Henry Cabot Lodge'un sunduğu şu karar suretini kabul etmiştir: "Senato, Kuzey Epir'in, Koritza'nın, Ege'deki Oniki adaların ve Anadolunun batı kıyılarının, Barış Konferansınca Yunanistan'a verilmesi gerektiğini kabul eder". Buna Senatonun 21 ocak 1920'de Trakya'nın da Yunanistan'a bağlanmasına dair aldığı karar da eklenirse, amerikan senatosunun Yunanistan'ın bütün isteklerini, eksiksiz olarak kabul ettiği anlaşılır. (Daha önce açıkladığım gibi, Pontus ve Kıbrıs, Barış Konferansında Yunanistan tarafından açıkça istenmemişti).[1461]

18 Mayıs 1920. ABD'de münteşir *Evening Star* gazetesi: *İzmir'in 40 km kadar doğusunda Manisa ve Menemen arasında Yunanlılarla Türkler arasında çatışmaların yaşandığı* bildiriliyor.[1462]

22 Mayıs 1920. *The Washington Post* gazetesi: *Türk milliyetçilerinin Padişah'ı hainlikle suçlayarak onu cesaret ve vatanseverlikten yoksun biri olarak gördükleri* bildiriliyor.[1463]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Birçok Bulgar, Yunanlılara karşı savaşmak için Türklerin yanında yer aldı, şu anda Çanakkale'de 20.000 Türk askeri bulunmakta. Milliyetçiler, Çanakkale'nin Kumkale ilçesinde hâkimiyeti sağladı. Fransız birlikleri, 30 gün içinde Çukurova'yı boşaltarak tüm dikkatlerini Suriye üzerine çevirecekleri ile ilgili sinyaller veriyordu. Bu durum, Adana, Urfa ve Antep üzerindeki baskıyı azaltacaktır*.[1464]

23 Mayıs 1920. ABD'nin İstanbul'daki Askerî İstihbarat Daire Başkanı Binbaşı Devoyantz rapor kaleme aldı:

Numara 17

23 Mayıs 1920

> *Türkiye*: *Mustafa Kemal Paşa*'nın kuvvetleri (*Milli Teşkilat*) Fransız birliklerinin çok güçlü direncine rağmen Kilikya'da birbiri ardından kasabaları işgale, Hıristiyan ahaliyi katle başlamıştır. Fransız birlikleri Haçin (Saimbeyli) ve Sis (Kozan) ve başka önemli merkezleri terk etmişlerdir. Fransız birlikleri ivedi biçimde Mersin'i boşaltmakta ve Adana'ya doğru çekilmektedir. Milliyetçilerin Kilikya ve Yunan cephesinde 50 bin adamları vardır. Kumandanları *Demirci Efe*'dir. Milliyetçiler, 13'üncü Kolordu komutanının emrinde Musul yönünde Süleymaniye bölgesinde İngiliz kuvvetlerine saldırmıştır. *Kâzım Karabekir Paşa* Ermenistan sınırında harekâta girişmeye hazırlanmaktadır.
>
> İstanbul çevresinde, Milliyetçi aleyhtarı akım hızla yayılmaktadır. *Milli Teşkilat* bu nedenle karargâhını Ankara'dan Sivas'a çekmiştir.
>
> İstanbul'da *Ali Galip Bey* başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon *Kürt*lere yardım ederek Milliyetçi kuvvetleri zayıflatmayı ve bağımsız bir Ermenistan kurulmasını önlemeyi ummaktadır. *Galip Bey* kısa bir süre sonra *Harput*'a hareket ederek Kürt akımının merkezinde bulunacaktır.

1460 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 44.
1461 Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, 1964, s. 70-71.
1462 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 168.
1463 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 101.
1464 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 142.

İstanbul'da hükümetler, Milliyetçilerin de göz yummasıyla durmadan değişirken, özel örgüt (*Teşkilatı Mahsusa*) daima muhafaza edilmiştir. Bu örgüte verilen görev, resmi çevreleri karıştırmadan Ermenileri katletmektir. İstanbul'un Müttefiklerce işgalinden sonra *Teşkilatı Mahsusa Erzurum*'a gitmiştir.

Ayntab'da Ermeniler katledilmiştir. "*Milli*'lerin liderleri *Mustafa Kemal*, *Ali Fuat Bey* ve *Bekir Sami Bey* Sivas'a gelmişler ve eli tutan herkes için seferberlik ilan etmişlerdir.

Doğubeyazıt'ta 360 asker, iki top ve 3 makineli tüfek bulunmaktadır, *Karabulak*'ta 200 Kürt vardır.[1465]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Başkan Wilson, Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis'in Ermenistan sınırları içinde olduğunu kabul etti ancak Türklerle yapılacak olan antlaşmada bağımsız Ermenistan'ın tanınmasında sorun çıkacaktır. Her ne kadar Wilson Ermenistan sınırları konusunda, Ermenilerin talepleri yönünde fikir beyan etmiş olsa da Mustafa Kemal'in, kabul edilen Ermenistan sınırları dışına nasıl çıkarılacağı konusu ciddi bir problem olarak güncelliğini korumakta*dır.[1466]

25 Mayıs 1920. *The New York Times* gazetesinin haberine göre *başkan Wilson manda önergesinin oylanmasından bir hafta önce Kongre'ye yönelik yayımladığı mesajda, ABD'nin Ermenistan üzerinde bir manda idaresinin kabul edilmesini istemişti. Ermeni ulusunun sınırlarını belirlemenin hassas ve zor bir görev olduğunu da kabul eden Wilson, Kongre'nin bunu reddetmesi halinde ise "uygarlığa dair umutların yok olacağını" öne sürmüştü. Ancak aynı haberde Harbord Raporu referans gösterilerek Amerika'nın beş yıl içeresinde bir buçuk milyar doların üzerinde bir harcama yapması ve bölgeye 200.000'in üzerinde asker gönderilmesinin yaratacağı olumsuz etkilere de yer verilmiş, dolayısıyla ABD'li Senatörlerin çoğunun Ermenistan konusunda Wilson"un isteğine karşı çıktığı belirtilmiştir*.[1467]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İzmir ve Trakya'nın, Yunanistan tarafından işgalinin ardından yapılan protestolarda, haçın hiçbir zaman, cami minarelerinin üzerinde olmayacağı, her türlü haksızlık için savaş verileceği dile getirildi. Türkiye'ye dayatılan barış antlaşmasının şartlarının mutlaka revize edilmesi gerekmekte*dir.[1468]

27 Mayıs 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal, Padişah'a ve ordusuna başkaldırının askeri lideri*dir *ve her geçen gün daha da güçlenmekte*dir. *Gücünün kaynağı ise, keskin zekâsı, eğitimli Türklerin açık veya gizli desteği, Müslümanlara eski gurur dolu ve kesin zaferlerini hatırlatmasından geliyor. Türkler, bu kader oyununda ellerindeki son kartı oynadığını biliyor, eğer başaramazlarsa Hilal'in kesin batışının gerçekleşeceğini ve kendi topraklarında kaybeden olarak yaşamak zorunda kalacaklarının farkında*lar. *Mustafa Kemal ve destekçileri, Padişah'a başkaldırdı ve hiçbir fetvaya inanmıyor. Mustafa Kemal'in gücünün bir diğer kaynağı ise tüm Türkleri İslami patriotism etrafında birleştirmesi*dir. *Tüm bunlara rağmen Türk köylüsü uzun yıllar süren savaşlardan yorgundur verdiği can kaybı da çok yüksektir. Ancak yine de Mustafa Kemal, fanatizm ruhu ve kalıtsal düşmanlıkları bir araya getirerek tüm Türkleri etrafında toplamayı başardı*.[1469]

The New York Times yazıyor: *Maraş'ta 10.000 ile 12.000 Ermeni'nin katledilmesi, Türklerin kana susamış vahşiler gibi davrandığının kanıtı*dır. *Fransızların Maraş'ta, Türk bayrağı yerine kendi bayraklarını çektikleri andan itibaren Türkler, öfke ile Fransız bayrağını yırttı ve çatışmalar başladı.*

1465 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 78-79. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir. Raporda, 1919 sonbaharına aid eski haberler yer alıyor. O halde, eskimiş mezkûr havadisler yeni gibi derc edilmiş.

1466 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 170.

1467 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 71-72.

1468 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 156-157.

1469 The New York Times, 27 Mayıs 1920, *Power Of Kemal Rival's Sultan's*, p. 17; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 142.

Çatışmalar sırasında Fransızlar siyahi askerleri ile beraber çekilmeye zorlanırken, Ermeniler kesilerek öldürüldü. Türkler, kadın ve çocukların katledilmesine seyirci kaldı. Yeni Ermenistan Devleti'nin etrafı düşmanlarla sarılıdır. Kuzeyde Trabzon'a kadar uzanan dar alanda Ermenilerden nefret eden Lazistan halkı, güneyde Gürcistan ve Ermenilerin acısı karşısında tek bir gözyaşı dökmeyen Azeri köylüleri ile geri kalan tüm sınır boyunca da Türkler vardır. Tüm bunlara rağmen Ermeniler bağımsızlıkları için savaşmaya hazır bir kahramandır. Ermeniler ellerine düşen hiçbir Türk'e merhamet etmeyeceklerdir.[1470]

29 Mayıs 1920. Fransa'nın Giresun Konsolosluğu Yardımcısı İstanbul Rumu Nicolas Collaro, Trabzon Konsolosu Paul Lepissier'e rapor gönderdi:

> 24 Mart'ta *Jules Michelet* kruvazörü Giresun'da demirlemişti. Osman Ağa kruvazörün geldiğini duyduktan sonra adamları ile daha güvenli bir yerde saklanmıştır. Osman Ağa daha sonra kruvazörle gelen Amiral ile görüşmek istemiş ve Osmanlı Bankası'nın bürosunda Amiral ile görüşmüştür. Amiral Osman Ağa ile görüşmesinde ona çok sert davranmıştır. Amiral, Osman Ağa'ya Giresun'da Hristiyanların başına eğer bir şey gelirse kendisinin sorumlu olacağını söyleyerek onu tehdit etmiştir. Buna karşılık Osman Ağa eğer Rumlar herhangi bir harekette bulunmaz ve dışardan herhangi bir çıkarma olmazsa şehirde sükûnetin bozulmayacağını söylemiştir. Amiral böyle bir şey olmayacağını söyleyerek sadece İstanbul Hükümeti'nin sükûneti ve barışı telkin eden emirlerine uyulması yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. Yine 28 Mart'ta Amerikan hücum torpidosu Giresun'u ziyaret etmiştir. Komutan ve birkaç subay gemiden inmiş ve daha sonra Osmanlı Bankası'nda Osman Ağa ile Giresun'daki Rum cemaati hakkında bir görüşme yapmıştır.[1471]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Edirne'de ikamet eden Müslümanlar, Trakya'yı Yunanlılara karşı savunmak için bir araya geldi ve yaptıkları toplantı sonucunda Trakya'nın savunulmasına karar verildiler. Gelibolu'da ki Türkler de Trakya küle dönene ve son kişi kalana kadar savunulacağını ilan etti.*[1472]

30 Mayıs 1920. *Chicago Tribune* yazıyor: *Yunan birlikleri, 2 gün önce Trakya'yı işgal etmeye başladı, işgale karşı herhangi bir direniş olmadı.*[1473]

31 Mayıs 1920. *Chicago Tribune* yazıyor: *Yunan Ordusu Trakya'da konuşlanmaya başladı, ilk varış noktası olan Edirne'ye ulaştıkları sırada herhangi bir olay yaşanmadı ve Yunan askerleri, Bulgaristan sınırına doğru ilerledi.*[1474]

Haziran 1920. *International Conciliation* mecmuasının CLI künyeli cildi neşredildi. Mecmuanın 294-295 numaralı sayfalarında *Maj-Gen. James G. Harbord* imzalı "American Military Mission to Armenia" nam makale yer alıyor. 20 Eylül 1919 tarihli Sivas mülakatı hususunda *Harbord, Mustafa Kemal'in amacının, İmparatorluğun, çıkar sahibi olmayan tek bir gücün, tercihen Amerika'nın mandası altında korunması" olduğunu söylediğini ve "tarafsız bir yabancı ülkenin yardımını" istediğini aktarmıştır*.

1 Haziran 1920. *1 Haziran 1920'de Kongre'de, Ermeni mandası teklifi 13 oya karşı 52 oyla reddedilmiştir. Kongre, Ermeni Devleti kurulmasına değil, bu devlet üzerinde ABD'nin mandater olmasına karşı çıkmıştır.*[1475]

[1470] The New York Times, 27 May 1920, *Armenians' Deadly Peril*, p. 17; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 147.

[1471] *Centre des Archives Diplomatiques de Nantes* (CADN), Le Consulat de France à Trébizonde, 71/41; Aktaran: Aydın Özgören, *Fransız Konsolosluk Raporlarına Göre Milli Mücadele Döneminde Giresun ve Topal Osman Ağa (1919-1920),* 2021*,* s. 351. "Bu raporlardan İtilaf devletleri temsilcilerinin Giresun'da Osman Ağa'yı muhatap aldıkları ve oradaki tek gücün Osman Ağa olduğunu kabul ettikleri anlaşılmaktadır."

[1472] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 142.

[1473] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 157.

[1474] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 196.

[1475] Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 293, dipnot 118.

> Ermenistan'ın bağımsızlığı İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından 19 Ocak 1920 tarihinde, Birleşik Devletler tarafından 23 Nisan 1920 tarihinde (Senato teyidi 13 Mayıs 1920 tarihinde olmak üzere) resmen tanınmıştır. Başkan Wilson, 24 Mayıs 1920 tarihinde Ermenistan için bir Amerikan mandası önerisinde bulunmuş ve önerisi Senato tarafından 1 Haziran 1920 tarihinde reddedilmiştir.[1476]

The News Leader gazetesi, TBMM Hükümetinin mandacı reisi Mustafa Kemal'in beyanatını neşretti. *"Kemal İngilizlerin Türkiye'yi Boğacağını Söylüyor" başlığıyla verilen haberde M. Kemal, İngiltere'nin liderliğinde Müttefiklerin Türkiye'yi ölümle cezalandırdığını söylüyor. M. Kemal Paşa, Türk halkının yasal temsilcileri olan Türk parlementosu ve hükümet üyelerinin, Halifelik makamında olan Sultan'ın, bu karara karşı duramayarak İstanbul'un aniden işgaliyle İngiltere'nin eline düştüklerini belirtmiştir. Açıklamasının devamında Ankara'da açılan meclisle yeni bir hükümet kurulduğunu dile getiren M. Kemal Paşa, bu sürecin Amerikan tarihiyle olan ortak yönüne dikkat çekmiş ve şöyle konuşmuştur: "(…)Direniş halinde var olma mücadelesi veren Milliyetçi Hükümet yalnızca hayati bir teşkilat değildir. O, aynı zamanda tüm demokratik ulusların özellikle de İngiliz istibdadına karşı çıkarak benzer koşullarda bir devlet olabilen Amerika'nın sempatisine değer bir yönetimdir.(…)"*[1477]

"Milliyetçi Hükümet benzer koşullarda bir devlet olabilen Amerika'nın sempatisine değer bir yönetimdir."

3 Haziran 1920. "*The New York Times" gazetesinde Charles H. Grasty, "Anadolu'daki Yunan Faaliyetlerini Kınamak" başlığına sahip bir makalede Tahkik Heyeti'nin raporundan bahsederek işgalde yaşanan zulümlere dair ulaşılan bulguların Türk yetkilileri temize çıkardığını ancak Yüksek Konsey'in bu durumu görmezden geldiği belirt*iliyor. *Makalede söz konusu rapordan bazı bölümlere yer veril*iyor, *Yunanlıların işgal sırasında işledikleri suçlardan bahsedilerek Türk tarafının yaşadığı zulüm dile getiril*iyor. *Raporda işgal sırasında birkaç münferit olay dışında Türk yetkililerinin sorumlu olduğu bir saldırının yaşanmadığı ifade edilirken, Yunan askerlerinin de eşlik ettiği Rumlardan oluşan bir kalabalığın Konak meydanında Vali dâhil Türk yetkililerini tartakladığı ve onları "Zito Venizelos" (Yaşa Venizelos) diye bağırmaya zorladığı belirtiliyor. İşgalin ilk iki gününde Yunan kuvvetlerinin, içerisinde 16 yaşından küçük olan çocukların da olduğu 2.500 kişiyi tutukladığı da verilen bilgiler arasında*y*. Raporda işgal sürecinde sayısız şiddet ve yağma eyleminden bahsedilirken çok sayıda kadına tecavüz edildiği ve cinayetler işlendiği belirtiliyor, bu suçların büyük kısmının sivil Rumlar tarafından gerçekleştirildiğine dikkat çekiliyor. Ayrıca Yunan işgalinin Yüksek Konsey'in izni olmadan Aydın bölgesine doğru genişlediğinden bahsedilen raporda işgalden kaçmaya çalışan çok sayıda kadın, erkek ve çocuğun sebepsiz yere Yunan askerleri tarafından öldürüldüğü belirtiliyor*.[1478]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İngiltere Başbakanı Lloyd George'un aksine, 1920 Ocak'ında Fransa Başbakanı olan Alexandra Millerand, Mustafa Kemal Paşa ile temasa geçmekte ısrarc*ıdır. *İngiltere'nin yeni bir savaş için çaba harcayamayacağı, Fransa'nın da Çukurova ve Suriye'de 80.000 askerin kalmasının sürekliliğini sağlayamayacağı için Türk milliyetçileri ile antlaşma yapmayı istediği söyledi. Fransa, Mustafa Kemal Paşa ile anlaştığı takdirde Anadolu'daki askerlerinin yarısından fazlasını geri çekecekti*r. *Bu da İngiltere için çok büyük bir darbe olacaktı*r. *San Remo'da hazırlanan antlaşma taslağının Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmeyeceğini öngören Fransa, yeni bir antlaşma metni hazırlanmasını istediğini tekrarladı. Millerand, Türklerin, İzmir ve Trakya'yı kaybetmeyi kabul etmeyeceğini, Fransa eski Başbakanı Clemencau'nun, Çukurova'ya asker gönderilmesinde çok büyük*

[1476] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 218, sonnot 6.
[1477] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 109.
[1478] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 91.

rolü olduğunu ve bunun da sadece İngiltere'nin çıkarlarına hizmet ettiğini, Türklerle diğer müttefiklerin'den ayrı bir barış antlaşması yapmanın, Fransa'nın faydasına olacağını söyledi.[1479]

8 Haziran 1920. *The Sun* ve *The Boston Globe* nam gazeteler *bölgede faaliyet gösteren Amerikalı yardım çalışanlarının Türkler tarafından kurtarıldığını*, *Amerikalıları kamplarında ağırlayan Milliyetçilerin onlara her türlü imkânı sunduğu ve bölgeden kolaylıkla ayrılmalarını sağladığını* bildiriyorlar.[1480]

12 Haziran 1920. ABD matbuatından *The New York Times* gazetesinin haberine *göre katliam yemini etmiş olan Türkler M. Kemal ile birlikte yeni bir harekât planlarken, kendilerine söz verilen silahları alamamış olan Ermeniler dostları tarafından terkedilmiş vaziyette*dir.[1481]

İngiliz gazeteci Sir Philip Gibbs tarafından kaleme alınan bir yazı, *The New York Times* ve *Chicago Daily Tribune* nam gazetelerde *"Ermenistan Silahsız Olarak Katillerle Karşı Karşıya", "Türklerin Gaddarlığı Ermenilere Ölüm Getirdi" başlıklarıyla* neşredildi. *Buna göre, doğuya olan seyahatinde Ermeni bir kadından Ermenilerin katledildiğine dair korkunç hikâyeler duyduğunu ve dehşete kapıldığını belirten Gibbs, yaşanan süreci söz konusu kadının ağzından detaylı bir şekilde aynen aktarmış ve yazısının neredeyse tamamını bu anlatımlara yer vererek tamamlamıştır*. *Buna göre Anadolu'da Ermenilerin kadın ve çocuk gözetmeksizin yaşadığı zulüm uzun uzadıya yine bir Ermeni tarafından anlatılırken, Maraş konusuna da değinilmiş, Amerika da dâhil olmak üzere Batılı güçlere yardım çağrısı yapılarak eğer bu gerçekleşmezse Ermenilerin Maraş'ta yaşanan katliamdan daha ağırını yaşayacağı öne sürülmüştür*.[1482]

14 Haziran 1920. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. Bristol, *Milliyetçiler'in Ankara'da çok iyi örgütlenmiş bir hükümeti olduğunu, düzgün işleyen bir Meclis'leri bulunduğunu ve bu Meclis'in, mart'ta Malta'ya sürütmekten kurtulup kaçmış mebuslardan kurulduğunu bildiriyor, bu hükümetin antlaşmayı uygulatmamaya ve iki yıllık hazırlığı sayesinde uzun bir savaşa kararlı bulunduğunu yazıyordu. Bristol'a göre Ankara'da A. B. D. ve beslenen duygularda bir değişiklik olmuştur. Amerika'nın da İtilâf Devletleri'nin Türkiye'yi yok etme girişimine katıldığı kanısı vardı . Bütün Amerikalı'ların ülkeyi terk etmesi yolundaki eğilimler artmaktadır. Bristol, "Fransız ve İtalyan Delegasyonları Ankara'yı ziyaret etmişler ve bir Türk Delegasyonu da Moskova'ya gönderilmiştir," diyor*.[1483]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, İstanbul'un İtilaf Devletleri'nin işgalinden çok daha büyük bir tepki ile karşılandı*.[1484]

17 Haziran 1920. ABD matbuatında, *Amerikan Dışişleri'ne bölgedeki Amerikalıların güvende olduğuna dair İstanbul'dan bilgi ulaştığı ve Maraş"taki bankalar aracılığıyla Amerikalıların paralarını çekebildikleri* bildiriliyor.[1485]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Çukurova'da, bir Fransız taburu, Türkler tarafından esir alındı. Mustafa Kemal, esirlerin serbest bırakılması için yeterli otoriteye sahipti ve arabuluculuk etmesi umuluyor*. *Maraş'ta ikamet eden Amerikan vatandaşları güvende ve herhangi bir yardıma ihtiyaçları yoktur*.[1486]

1479 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 162.
1480 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 143.
1481 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 116.
1482 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 136.
1483 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 283-284.
1484 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 157.
1485 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 142.
1486 The New York Times, 17 June 1920, *French Battalion Captured By Turks*, p. 17; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 157.

The New York Times yazıyor: *İstanbul'un Türk barış antlaşmasında "Boğazlar Bölgesi" olarak tanımlanarak özel şartlarla ve bir komisyon tarafından idare edileceği belirtildi. "Boğazlar Bölgesi", Avrupa'daki küçük devletlerden daha büyük bir alana sahipti, kendine has bir organizasyonla kendi bayrağı ve bütçesi de olmak üzere konumlandırılacaktır. "Boğazlar Bölgesi'nin" sınırları sadece Boğazlar ve Marmara Denizi olarak değil, Çanakkale dağlarından itibaren 3 mil içeriden, Marmara Denizi'nin kuzeybatısından 17 mil, güneydoğusundan 28 mil açık olacak şekilde çizildi*.[1487]

18 Haziran 1920. *The New York Times* gazetesinin haberine göre *diplomatik çevrelerde* Sevr projesinin *belirli maddelerinde düzeltmeye gidilmesi ve Sadrazam tarafından iletilen isteklerin de değerlendirilmesi önerilmekte*dir. *Nitekim Damat Ferit Paşa'nın Doğu Trakya ve İzmir bölgeleri konusunda rahatsızlıkları olduğu basına yansımıştır*.[1488]

21 Haziran 1920. *The Washington Post* ve *The Los Angeles Times* nam gazetelerin belirttiklerine göre Sevr projesi *sayesinde elde ettiği kazanımları korumak isteyen Venizelos İngiliz ve Fransız başbakanına, Mustafa Kemal'in üzerine yürümeye hazır olduğunu iletmiş ancak bu teklif anlaşmada değişiklik yapılmayacağı güvencesiyle reddedilmişti*.[1489]

The New York Times gazetesinde *çoğunlukla Türklerin Ermenilere yönelik dehşet dolu katliam hikâyelerini anlatan Amerikalı doktorun Maraş'ta Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin faaliyetlerine devam ettiği ve 5000 kadın ve çocuğa destek olduğunu söyleme*ktedir. Bu beyanat *bölgedeki Amerikalıların binlerce kişiye yardım götürebilecek kadar tehlike altında olmadığını gösteriyor*.[1490]

22 Haziran 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri, Yunanlılara yardımcı olmak için Türklerle savaşa başladı bir taraftan da Milliyetçiler ile ilgili kara propaganda da devam ediyor. Yunan birlikleri, İngiliz ve Fransız askeri yetkililerin desteğini alarak ilerliyor ve tüm planlar Mustafa Kemal Paşa ve Milliyetçiler'i etkisiz hale getirmek için yapıldı. Türkiye'ye barış antlaşması ile ilgili daha fazla zaman tanınmayacaktır. İngiliz ve Fransız birlikleri, İstanbul ve Boğazlar'ı korumaya ve kontrol etmeye devam edeceklerdi*r.[1491]

Chicago Tribune yazıyor: *Türkler, İstanbul'dan uzaklaştırıldı. İstanbul, Fransız ve İngilizlerin kontrolüne geçti, Türkler için İstanbul, sadece kapı isimliğine dönüştü ancak bu içinden geçebilecekleri bir kapı değildi*r. *Öte yandan İstanbul, Türkler tarafından geri alındığı takdirde de İngiltere ve Fransa çok zor durumda kalacaktır. Milliyetçiler, Anadolu'daki bölünmüş topraklarını geri almak için mücadele veriyor. İngiliz, Fransız ve Yunanlılar, Türk İmparatorluğu'na egemen olmak istiyordu ancak İngilizler savaşmaktan yorgun düştü, Fransızların savaş için bütçeleri kalmadı, Yunanlılar ise savaşmaya gönüllü olsalar da ekonomileri savaşı kaldırabilecek güçte değildi*r.[1492]

1487 The New York Times, 17 June 1920, *Constantinople In Zone Of The Straits*, p. 7; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 177.

1488 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 108.

1489 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 108.

1490 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 142.

1491 Chicago Tribune, 22 June 1920, *Allies Begin War On Turk*, Aiding Greeks, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 157. Askerî harekatın Mustafa Kemal'i yok etmeyi amaçladığı iddiası, doğru değildir. İngiltere'nin ve Fransa'nın Yunan'a vermiş oldukları vazife, Boğazlar mıntıkasının Kuva-yı Milliyeden arındırılmasıyla sınırlıydı. Nitekim Yunan Küçük Asya Seferî Kuvvetleri Kumandanı General Paraskevopulos, birkaç ay içerisinde Kuva-yı Milliyeyi bozguna uğratınca Ankara'ya da marş marş vermek için İngiliz İşgal Kuvvetleri Başkumandanı General Milne'ye müracaat edecek fakat reddedilecektir.

1492 Chicago Tribune, 22 June 1920, *The Loot In Asia Minor*, p. 8; Aktaran: Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 163.

The New York Times gazetesi yazıyor: *Fransa, Türk barış antlaşmasının Milliyetçiler'le, İtilaf Devletleri arasındaki sorunu çözmeyeceği, Yunanistan'ın çok tehlikeli bir politika izlediği ve barış antlaşması imzalanınca yeni bir savaşın başlayacağını ısrarla vurguladı. Fransız basınında, Yunan Ordusu'nun, Mustafa Kemal'in birlikleri ile mücadele edip edemeyeceğinin belli olmadığı, muhtemel savaşın maliyetinin ne olacağı ve İslam'ın laik koruyucusu olarak Fransa'nın, İstanbul'u ele geçirmek isteyenlere ve Müslümanların en kararlı düşmanlarına, destek olmak adına, İslam dünyasındaki avantajını, prestijini ve siyasi geleneğini kaybedip kaybetmeyeceği sorusu üzerinde duruldu. Fransız gazeteleri, Türkiye ile ilgili olası iki tutumdan söz etmekte*dir. *Bunlardan ilki Milliyetçiler'le görüşülerek antlaşma şartlarının iyileştirilmesi, diğeri ise amansız bir savaştır. Bu da ne yazık ki, Venizelos'un politikası*dır. *Yunanlıların planı işe yararsa, savaş kısa, tarihi etkisi ise çok uzun zaman olacaktır. Yunanlılar zor durumda kalırsa, Fransız ve İngiliz birliklerinin kendilerine yardım edeceğini hesaba katmamalı*dır. *Başarılı olurlarsa, İzmit'te İngilizler lehine baskı oluşturabilirler. Doğu'da İngiltere'nin itibarını korumasına yardımcı olurlar ise İngiltere'nin, Venizelos ile ilgili politikası ne olacak? İstanbul'da hak sahibi olabilecekler mi? Bu soruların cevaplarını bilmek için çok şey verirdik ifadeleri Fransız basınında yer almıştır*.[1493]

İspanyol *La Accion* gazetesi: *Mustafa Kemal'in izinden gidenler İzmit yakınlarında bir Amerikan okuluna girip pek çok vatandaşı katletti. İngiliz gemileri milliyetçilerin bulunduğu yerleri bombalamaya devam ediyor*.[1494]

La Accion yazıyor: *Birleşik Devletler'de de Türkiye ile barış antlaşmasının revize edilmesi gerektiği düşünülüyor*.[1495]

23 Haziran 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

Dışişleri Bakanı
Washington

23 Haziran 1920, Atina

Yunan Ordusu dün gece *Boulogne*'da bulunan Başbakandan, Küçük Asya'daki Kemalistlere saldırı için emir almıştır. Yunan ordusunun hedefi *Afyon*'daki demiryolu kavşağını ele geçirmektir. Burası Yunan ordusunun en ileri hatlarından 200 kilometre uzaklıktadır. İyi haber alan çevrelerde *Venizelos*'un bu ani davranışının hem avantajlı, hem de riskli olabileceği belirtilmiştir.

Frazier[1496]

25 Haziran 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi: *İzmir'den alınan bir telgraf, Alaşehir'in ele geçirildiğini sekiz bin esir alındığını bildiriyor. Türkler çekilmektedir*.[1497]

The Washington Post gazetesinde *İngiltere ve Sovyet Rusya arasında yaşanan rekabetten bahsedilerek, Batı Anadolu üzerinden M. Kemal Paşa'ya karşı başlatılan İngiliz destekli Yunan saldırılarının ilk amacının asıl düşman olan Lenin'e karşı yapıldığına dikkat çekiliyor. Buna göre Bolşevikler Türklere*

[1493] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 162-163.

[1494] La Accion, 22 Haziran 1920, *De interés mundial. Boletin diario de politica extranjera*, s. 2; Aktaran: Beatriz Lozoya Hortelano, *İspanyol basınında Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu*. [Yüksek Lisans Tezi], 2015, s. 56.

[1495] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 192.

[1496] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 85-86.

[1497] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 86.

askeri yardımda bulunmadan önce yenilgiye uğratılamazlarsa, İngiltere kendisini İran, Afganistan, Suriye ve Mısır'da çok zor durumda bulacaktır.[1498]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, 21 Haziran 1920'de Mustafa Kemal yönetimindeki Milliyetçi güçlere karşı taarruza geçti. Yunan Ordusu bölgede neredeyse bir deprem etkisi yarattı*.[1499]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Milliyetçiler, Yunan Ordusu karşısında yenilgiye uğradı*.[1500]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Yunan Ordusu, Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetlerine karşı başlattığı harekâtta baskın, etkili ve başarılı bir operasyon yürüterek, zafere konsantre oldu. Akhisar ve Salihli'de Yunan birlikleri kontrolü ele aldı*.[1501]

26 Haziran 1920. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Türk milliyetçileri, Doğu Trakya ve Ege Bölgesi'ndeki Yunan güçlerine direnmeye çalıştı ancak Yunan Ordusu'nun ilerleyişine engel olamadı*.[1502]

Chicago Tribune yazıyor: *Yunanistan'ın başlattığı, İngiltere ve Fransa'nın da destek verdiği askeri çatışmalar, Mustafa Kemal'i köşeye sıkıştırmak amacı ile yapıl*maktadır. *Türk liderin birlikleri zayıftır ve sadece ülkenin kuzeyinde konuşlanmışlardır. Yunanlılar, İzmir bölgesi ve güneyde, İngilizler, Batı'da, Fransızlar da Doğu'da güçlü ve donanımlı birliklere sahiptir. Yunanlıların olduğu bölgelerde, operasyonlar çok hızlı ve seri bir şekilde yürütülmekte*dir. *Bu durum da İngilizlere ciddi avantajlar sağlıyor. Türk coğrafyasının dağlık olması, İtilaf Devletleri açısından zorlayıcı, Kemal içinse avantajdır çünkü dağlık arazi savunmada avantaj sağlar. Milliyetçiler, İzmir'e ve olabildiğince Trakya'ya odaklan*maktadır. *Yunanlıların İstanbul'a girmesini engellemeyi de amaçlıyorlar*.[1503]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Yunan birlikleri, Alaşehir civarında 8000 Türk askerini silahları ile birlikte esir aldı ve Salihli'nin kontrolünü sağladı. Milliyetçi güçler, Marmara'nın Anadolu tarafında İstanbul yakınlarında etkili*dir. *Trakya'da Yunanlılara, İstanbul'da İngilizlere karşı direnç gösteriyorlar. İzmir bölgesindeki Yunan kuvvetlerine destek gönderilmesini mümkün olduğunca engellemeye çalışıyorlar*.[1504]

27 Haziran 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

25 Haziran 1920, Atina

> Genelkurmayın bildirisine göre *13'üncü Türk Kolordusu* tamamen imha edilmiştir. Yunan süvarisi, Alaşehir'den geri çekiliş yollarını kesmektedir. Bununla beraber, Türk komutanı *Akif* Bey kaçmayı başarmıştır. Türk kayıpları ölü, yaralı ve esir olarak 8000 kişidir. Aynca savaş malzemesi, giyecek malzemesi, geniş ölçüde yiyecek, lokomotifler ve vagonlar Yunan ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Yunan ordusu Alaşehir'in on kilometre batısına ilerlemiştir.
>
> *Frazier*[1505]

1498 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 151-152.

1499 The Washington Post, 25 June 1920, *Greek Offensive In Turkey Begun*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 196.

1500 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 196.

1501 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 196.

1502 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 196.

1503 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 196.

1504 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 196-197.

1505 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 86.

The New York Times gazetesinde *Venizelos'un Müttefikleri ikna ettiği belirtiliyor. Zira Anadolu'da bir yandan ilerlemekte olan Yunan birlikleri Türk milliyetçiler üzerine yürüyerek anlaşmanın imzalanması yönünde baskısını arttırmış vaziyette*dir.[1506]

Mustafa Kemal, küçük gruplar halindeki çeteleri sevk edip İstanbul Çamlıca'da, İzmit'te, Mudanya'da (Boğazlar mıntıkasında) İngiliz mevzilerine ateş açtırarak Yunan'ın istilasını tahrik etmişti.

28 Haziran 1920. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanlığına telgrafname gönderdi. Bristol, *İstanbul Hükümeti'yle Mustafa Kemal yönetimindeki Milliyetçiler'in Antlaşmaya karşı birleştiklerini ve ulusun bütünüyle Milliyetçiler'in arkasında olduğunu yazıyor. Kabine, pek azı dışında Milliyetçiler'den yana olup Sultan'ın bunların üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Fransızlar ve İtalyanlar bu antlaşmaya karşıdırlar. Britanya da bu antlaşmaya pek hevesli değildir, ya[l]nız Yunanlılar "coşkun bir sevinç" içinde antlaşmayı benimsiyorlar. Bunun Anadolu içerilerine doğru yürüme fırsat ve olanağı yaratmış olmasından memnundurlar. Bristol'un kanısına göre Türkler savaştan yıpranmış olarak çıktıklarından kavgaya çok hevesli değilseler Yunanlıların ilerlemesi Türkleri tekrar kamçılayacak bir baskı niteliği taşıyabilir. Kendisi yeniden bütün Yakın Doğu sorunlarından uzak kalınmasını, Yunan ve Ermeni propagandasına da kapılmamaya dikkat edilmesini öğütlemektedir*.[1507]

Batı Anadolu'da durumun belirsizliği sürerken, Doğu'da önemli olaylar oldu. 1920 Haziran'ında ABD, Ermenistan'ın himayesini üstlenmeyi kesin bir tavırla reddetmişti. Bu karar, Birleşik Devletler'in Türkiye'deki popülaritesini artırdı. Contarini buna pek sevinmedi. Bazı gazeteler büyük kaygılar dile getirdiler. Konu ile ilgili en yetkili yazı, Luigi Luzzatti tarafından 1 Ağustos'ta yazıldı.[1508]

The New York Times gazetesinde *Batı Anadolu'daki başarılı Yunan ilerleyişinin İstanbul'daki Rumlar arasında büyük sevinç yarattığından da bahsediliyor, Yunan birliklerinin eski ismi Philedelphia olduğu hatırlatılan Alaşehir'e doğru ilerlemeyi sürdürdüğü aktarılıyor. Ele geçirilen şehirlerde yaşayan askerlik çağındaki Rumların ise Yunan ordusunu güçlendirme amacıyla orduya katıldığı ve sokaklarda bağırış ve şarkılar eşliğinde askere katılım çağrısı yapıldığı da verilen bilgiler arasında*dır.[1509]

> Milliyetçi güçler karşısında, Yunan Ordusu'nun kazandığı başarı, İstanbul'daki Rumlar arasında büyük sevinçle karşılandı. Yunan birliklerinin, antik çağda Philadeiphia olarak adlandırılan Alaşehir ve Aydın'ı alması büyük coşku ile kutlandı. Askerlik çağına gelmiş her Yunan vatandaşının askere alınarak ordunun gücünün artırılması için çalışmalar hızla devam ediyordu. Yunan yetkililer, Milliyetçiler'in disiplinden uzak ve yetersiz askeri mühimmatla kendilerine karşı koymaya çalıştığını ancak hiçbir etkileri olmadığını açıklamıştı.[1510]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Venizelos basına yaptığı açıklamada, iki ya da üç hafta içinde hedeflerine ulaşacaklarını ümit ettiğini, eğer gerekirse de Yunan Ordusu'na yapılacak 500.000 kişilik bir takviye ile Türkleri bertaraf etmeyi başaracaklarını söyledi. İtilaf kuvvetlerinin barış antlaşması ile ilgili endişelenmesi için herhangi bir sebep olmadığını, Yunan Ordusu'nun Türkler üzerinde oluşturduğu ve artıracağı baskı ve kontrol sayesinde Türklerin sadece antlaşmayı imzalamakla kalmayacağını aynı zamanda da yeni duruma hemen uyum sağlayacaklarını da sözlerine ekledi*.[1511]

Chicago Tribune yazıyor: *Türklerin, İzmir ve Trakya'yı Yunanlılara hibe etmek gibi bir niyetleri yoktur ve her bölge için de mücadele edecekler. Ancak Alaşehir ve Aydın civarına Yunan Ordusu hâkim olmuştu*r.

1506 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 108.
1507 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 284.
1508 Fabio L. Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu (1919-1923)*, 2001, s. 131.
1509 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 168-169.
1510 The New York Times, 28 June 1920, *Turks Depressed By Kemal's Defeats*, p. 17; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 197.
1511 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 197.

*Yunanlılardan alınan bilgilere göre Alaşehir'in kuşatması sırasında esir alınan ya da öldürülen Türkler 8000 kişi*dir. *Mustafa Kemal Paşa'nın birlikleri, askerlik disiplinine uygun değildir ve Yunan birliklerine karşı koyabilecek yeterli teçhizatları yoktur. Trabzon civarındaki Milliyetçiler, bölgede yaşayan Rumları sınır dışı etmeye çalışıyor. Yaşadıkları bölgeden ayrılanlar, Trakya'ya doğru gittiler. Yunanlılar, Saroz Körfezi kıyıları ve Rodos'a da ilave asker çıkardı*.[1512]

Star Gazette gazetesi: *Yunan Birlikleri Anadolu'da Türk Kuvvetleri Karşısında Kesin Bir Zafer kazandı*.[1513]

The Standart Union gazetesi: *Yunan ve İngilizler Türk Hareketini Durdurdu*.[1514]

29 Haziran 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Paris basını, Asya'daki karışılık ve belirsizlik ortamının sebebinin, Başkan Wilson ve Llyod George olduğunu yazdı. Bu iki politikacı, Mayıs 1919'da Yunanlıların Asya'ya gitmesini sağlayarak, Türkiye siyasetini, etkili ve çözüm odaklı olmaktan uzaklaştırdı. Söz konusu durum, İtalya'yı cezalandırmak ve 14 maddelik Wilson prensiplerini yok saymaktır*.[1515]

Haziran 1920. *Current History* mecmuasında belirtildiğine göre *Gerard'ın başında bulunduğu "Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi" bir protesto mesajı yayımlayarak Wilson'un açıkladığı sınırlarda Harput, Sivas ve Kilikya gibi zengin bölgelerin dışarda bırakılmasına tepki göstermiştir. Komite, Ermenilerin demokrasi için savaşın kazanılmasına yardım etmelerine rağmen İngiltere ve Fransa'nın bu bölgeleri kendilerine ayırarak demokrasiyi değil Kilikya'daki pamuk tarlalarını, Harput, Diyarbakır ve diğer bölgelerdeki buğday ve çeşitli maden bölgelerini tercih ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Amerika bu durumu destekleyerek Fransa ve İngiltere'nin yaptığı gibi Ermenilerin kendi mirasına sahip çıkmasına mani olduğu öne sürülüyordu*.[1516]

1 Temmuz 1920. ABD'de yayımlanan aylık *Asia* mecmuası: *Türkiye'de Amerikan sermayesi için elverişli imkanlar var*.[1517]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkler, İzmir'de Yunan egemenliğini içeren bir çözümü asla kabul etmeyecektir ve bu durumun söz konusu olması halinde ciddi direniş göstereceklerdir*.[1518]

2 Temmuz 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

2 Temmuz 1920, Atina

> Basın bürosundan son verilen habere göre Yunan kuvvetleri *İzmir*'in kuzeyine doğru ilerleyerek Balıkesir'i işgal etmişler, *54 ağır top ve havan topu, 20 makineli tüfek, çok miktarda mühimmat ve savaş malzemesi* ve *1200 esir* almışlardır. Kentin Müslüman ahalisi Yunan kuvvetlerini heyecanla karşılamışlardır. İşgal edilen bölgede ordunun himayesinde Türk yetkililer görevlerine devam etmektedirler. Doğu cephesinde ise Yunan ordusunun dayanıklılığı ve heyecanı dikkati çekmektedir. Üç günde devamlı savaşarak ve kızgın güneş altında 120 kilometre ilerlemişlerdir. Öyle görünüyor ki *Çanakkale*'ye çıkan Yunan kuvvetleri, *Karamürsel*'deki İngiliz kuvvetleri ve İzmir'den kuzeye ilerleyen Yunan ordusu, *Kemal*'in ordusunun büyük bir bölümünün yığınak yaptığı farz edilen *Bursa*'yı saracaklardır.

1512 Chicago Tribune, 28 June 1920, *Turks Refuse To Grant Greeks Smyrna And Thrace*, p. 15; Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 197-198.

1513 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 168.

1514 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 168.

1515 Chicago Tribune, 29 June 1920, *Paris Paper Blames Wilson Asia Minor Chaos*, p. 9; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 163.

1516 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 70.

1517 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 107.

1518 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 157.

Frazier[1519]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal'in liderliğindeki Milliyetçiler'in, Bergama'da Yunanlılara karşı elde ettikleri başarı, İstanbul'daki Türkler arasında büyük sevinçle karşılandı. İtilaf kuvvetlerinin, Sansür Kurulu Direktörü, Milliyetçiler'in İstanbul ile bağlantısı olmadığını bundan dolayı Anadolu'dan gelen raporların güvenilirliğinin sorgulanması gerektiğini söyledi*.[1520]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal Paşa Kuvvetleri'nin, Bergama dolaylarında Yunan Ordusu'na karşı sağladıkları üstünlük, Türkler arasında sevinçle karşılandı. İki gündür Yunan resmi makamlarından herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Türkler ise Mustafa Kemal Paşa'nın başarılarına odaklandı*.[1521]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Yunan Ordusu, Bergama'da 10.000 civarında kayıp verdi. Milliyetçiler'in başarısı, Bursa ve Anadolu'nun diğer şehirlerinde hemen duyuldu, söz konusu rakamlar İstanbul'da gülünç ve inanılması zor olarak karşılanmasına rağmen Yunanlıların sessizliği şüpheye neden olmuştur*.[1522]

3 Temmuz 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi: *Son bildiri Bandırma'nın 2 Temmuz da İngiliz birlikleri ve Yunan donanması desteğinde Yunan kuvvetlerince ele geçirildiğini haber vermektedir. Ahali olağanüstü bir heyecan göstermiştir. İç bölgelere ilerleme devam etmektedir. Kemalistler her yerde çekilmektedir*.[1523]

ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi:

3 Temmuz 1920, İstanbul

> Yunan kuvvetleri demiryolu boyunca *İzmir*'den *Bandırma*'ya ilerleyerek *Bandırma*'da karaya çıkan kuvvetlerle birleşmiştir. Türk kuvvetleri çok az direnç göstermektedir. Askere çağrıldığında direnenleri kurşuna dizen Kemalist denetiminden kurtulduğu için yerli ahali memnuna benziyor. Güvenilir kaynaklardan belirtildiğine göre Yunanlı birlikler iyi davranıyorlar. İngiliz subayları her Yunan birliğine refakat ediyor.
>
> Boğaziçi'nin Asya kıyısında Türk kuvvetleri İngiliz kuvvetlerine saldırdı ve *General Milnes* ile İngiliz Yüksek Komiserliğinin konutlarının karşısında çatışma, 5 Temmuz tarihinde bütün gün sürdü. İngilizler, karadaki kuvvetlerine yardım için sahille Beykoz'u gemilerden bombardıman ettirdi.

Bristol[1524]

7 Temmuz 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunan birlikleri, Balıkesir ve Çanakkale yolu üzerindeki Türk milliyetçilerini etkisiz hale getirdi. Yunanlıların beklenmedik ilerlemesi karşısında, Türkler şaşkına döndü hatta Yunan ilerleyişini durdurabilmek için demiryollarını yok etmeye dahi fırsat bulamadılar, daha önceden köprülerin altına yerleştirdikleri dinamitlerin ateşlenmemesi de yaşadıkları paniğin göstergesi oldu. Türkler, karmaşa içinde geri çekilirken büyük kayıplar ve esirler verdi. Yunanlılar girdikleri bölgelerde ilgi ile karşılandı, bundan dolayı da herhangi bir yerleşim yerini topa tutmalarına gerek kalmadı, birçok Türk bölgede yaşayan Rumların evine sığındı. İngiliz bir gözlemcinin tahminine göre, Milliyetçi Hareket en geç iki hafta içinde çökecektir. Eskişehir'in ardından Konya da*

1519 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 86.
1520 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 143.
1521 The Washington Post, 2 July 1920, *Defeat Of Greeks Claimed By Turks*, p. 9; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 198.
1522 The New York Times, 2 July 1920, *Big Greek Defeat Claims By Turks*, p. 14; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 198.
1523 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 87.
1524 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 87.

Yunanlıların eline geçecektir. *Böylece Milliyetçiler'in, Ankara ile bağlantısı kesilecek ve bu da Milliyetçi Hareket'in sonu olacaktır*.[1525]

8 Temmuz 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

8 Temmuz 1920, Atina

Dışişleri Bakanı bugün bana Yunan ordusunun şimdilik verilmiş görevini tamamladığını söyledi. Yunan ordusu harekete geçmeden önce İstanbul çevresinde durumun kritik olduğunu bildirdi. Anlattıklarına göre Müttefik filolarının denetimine rağmen silah ve cephaneler Marmara Denizinden karşıya geçirilmekteydi, İngilizler bundan huzursuz idiler ve Fransızlar neredeyse *Kemal* ile uzlaşacaklardı, tam bu sırada *Venizelos Boulogne*'da bir tanrı gibi belirerek, 15 gün içinde *İzmir-Bandırma* demiryolunu Kemalistlerden temizleme önerisinde bulundu. Venizelos söylediğinden daha iyisini yaptı ve harekât 10 gün sürdü. Paris'teki Türk temsilcilerinin anlaşmayı imzalamak için on günleri olduğunu, imzalamazlarsa bunun Padişah'ın istifası, onun gölgesi olan Hükümetin çekilmesi ve İstanbul'da Türk yönetiminin sonu olacağını beyan etti. Yunanlılar Kemal'in ordusunun geri kalanını, daha doğuya çekmek zorunda kalabilirler, ama şimdilik bu düşünülmüyor.

Frazier[1526]

8 Temmuz 1920, Atina

Dün geceki bildiride açıklandığına göre *Bandırma* ve *Balıkesir* demiryolu üzerinde *15 ağır top*, depolar dolusu savaş malzemesi, yüz kadar vagon ve beş büyük *lokomotif* ele geçirilmiştir. Yunan ordusu *Kirmasti* ve *Mihalıççık* kasabalarını ele geçirmiştir, her yerde Müslüman ahali de dahil heyecanla karşılanmıştır. Yunan birliklerinin Boğaziçi'nin güney kıyılarına çıktığı haberi verilmiştir. Sabah gazeteleri Küçük Asya harekâtının tamamlandığını bildirmiştir.

Frazier[1527]

9 Temmuz 1920. *Chicago Daily Tribune* ve *The New York Times* nam gazeteler, *Near East Relief* çalışanı Alice Clark'ın beyanatını neşrettiler. *Buna göre esir üç Amerikalı kadının Türk eşkıyaları "evcilleştirdiği", Amerikalı bir hemşirenin yaralı Türkleri tedavi etmesiyle onların güvenini kazandığından bahsedilirken, Haçin'deki Amerikan yerleşkesini aramak isteyen Türklere yardım çalışanlarının ABD'nin tarafsız olduğunu hatırlattığı ve binalarda çoğu çocuk 300 Ermeni yetim olduğunu söylediği belirtiliyor. Haberin devamında ise kısa süre sonra Ermeni kuvvetlerinin ani bir saldırı yaparak söz konusu yetimleri Amerikalıların gözetiminde alıp götürdüğü bilgisi veriliyor. Ancak anlatılan hikâyeye bakıldığında katliamdan kurtarıldığı söylenen Ermeni çocuklardan zaten Türklerin haberdar olduğu ve herhangi bir düşmanca tavır içine girilmediği anlaşılmakta*dır. *Bununla birlikte söz konusu olayları anlatan Alice Clark adındaki yardım çalışanı, Kilikya'daki çatışmaların Ermeniler nedeniyle şiddetlendiğini kabul ediyor, esasında Türklerin sadece Fransızlarla savaşma niyetinde olduğunu, fakat silahlanmayı kabul ederek Fransız kuvvetlerine katılan ve Haçin'de Fransız bayrağı çeken Ermenilerin varlığının olayları değiştirdiğini aktarıyor. Ancak tüm bu olanlar rağmen Clark, yaşananlar konusunda Türk ve Ermenilerin eşit derecede suçlu olduğunu söylemekten de çekinmiyor*.[1528]

10 Temmuz 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

10 Temmuz 1920, Atina

Dünkü Askeri açıklamaya göre, Bursa'nın limanları olan *Bandırma* ve *Gemlik* açıklarında İngiliz filosu belirmiş ve asker çıkarmaya başlamıştır. Düşman, *Mudanya*'da çıkarılan birlikler üzerine ağır top ateşi açarak direnç

[1525] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 198.
[1526] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 87-88.
[1527] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 88.
[1528] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 143.

göstermiş, ancak İngilizler kenti ele geçirmeyi başarmışlardır. Bir Yunan birliği, İngiliz ilerlemesini desteklemek üzere Bursa üzerine cebri yürüyüşe geçmiştir.

Frazier[1529]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Washington'daki Yunan yetkililerin, Atina'dan aldıkları bilgiye göre Balıkesir ve Bergama yolu arasında, Türklere ait silahlar, 5 adet lokomotif ve 100 adet araba, Yunan kuvvetleri tarafından ele geçirildi ve Milliyetçiler hızla geri çekilmeye başladı. İtilaf kuvvetleri ile işbirliği yapan Yunan Ordusu'nun gerçekleştirdiği harekât daha şimdiden başarıya ulaştı. Mustafa Kemal Paşa'nın askeri kuvvetinin zayıflığı ve Yunan güçlerinin kısa sürede Türkleri etkisiz hale getireceği net bir şekilde anlaşılmıştır*.[1530]

11 Temmuz 1920. *Chicago Daily Tribune* gazetesinde *M. Kemal Paşa'nın Ruslardan bir milyon altın ruble yardım aldığı ve hemen sonrasında da Bekir Sami Bey'i bir anlaşma imzalamak için Moskova'ya gönderdiği aktarılmıştır*.[1531]

The New York Times gazetesinde *8 Temmuz saat 11.00 itibari ile Bursa'nın da Yunan birliklerine teslim olduğu aktarılmıştır*. *Az sayıdaki Milliyetçi dışında direnişin yaşanmadığı belirtilen haberde, yaşlı, kadın ve çocukların haricinde neredeyse tüm halkın Osmanlı'nın ilk başkentindeki tarihi camiinin (Ulu Camii) önünde diz çöktüğü ve işgal ordusu geçtiği sırada başlarını öne eğdiği yazıyor*. *Bu sırada İngiliz donanması da Gemlik'e çıkmış, Bursa deniz de dâhil olmak üzere dört bir yandan Yunan ve İngilizlerce kontrol altına alınmıştır*.[1532]

12 Temmuz 1920. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İtalyan ve Yunan birlikleri, Nazilli'nin 25 mil kuzeydoğusundaki İtalyanların kontrolünde olan bölgede çatışmaya girdi. İtalyanlar bölgenin kendi sorumluluk alanlarında olduğunu, Yunanlılar ise Türk milliyetçilerinin bölgedeki hamlelerini etkisiz hale getirmek istediklerini açıkladılar. İtalya, Yunanlıların bölgeye müdahale etmesini istemiyor*. *Yunanistan ise İtalya'yı, Mustafa Kemal Paşa hareketini kolaylaştırmak için mümkün olan her yolu ve her durumu kullanmakla suçluyor*.[1533]

13 Temmuz 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

13 Temmuz 1920, Atina

Askeri bildiri, Bursa'nın düşmesinden sonra Türklerin artlarında toplar, makineli tüfekler ve askeri malzeme bırakarak kaçtıklarını haber vermektedir. Güney cephesinde, uzun direnmeden sonra *Nazilli* ele geçirilmiştir. Sabah gazeteleri, Kemalistlerin Nazilli düşmeden kenti ateşe verdiklerini, yirmi Rum'u öldürdüklerini ve geri kalanını rehin olarak götürdüklerini yazmaktadır.

Frazier[1534]

15 Temmuz 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

15 Temmuz 1920, Atina

Bu sabahki gazeteler güney cephesinde *Sarayköy*'ün kuzeyinde *Buldan*'ın ele geçirildiğini bildirmektedirler. *Sarayköy* hattı, Kemalistlerin Hıristiyanları katletmesini önlemek için çekilmiştir. Yunan ordusunun *Nazilli* üzerine ilerlemesi olasılığı var.

1529 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 88.

1530 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 198-199.

1531 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 152.

1532 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 169.

1533 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 163-164.

1534 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 88.

Frazier[1535]

17 Temmuz 1920. *Evening Star* ve *Star Tribune* nam gazetelerde, *ülkede mülteci konumunda olan pek çok Ermeni'den bahsedilirken, "8.000 Ermeni Sırayla Yunan Ordusuna Katılıyor", "Ermeni Mülteciler Yunan Ordusuna Yazılıyor" başlıkları altında İzmir'de toplanan 8000 kadar Ermeni mültecinin Yunan ordusuna asker olarak yazıldığı aktarılıyor. Bu duruma karşın Türklerin ise Yunanlılara yardım etmemeleri için Kayseri ve diğer bölgelerdeki Ermenileri göçe zorladığı belirtiliyor*.[1536]

The New York Times ve *The Washington Post* nam gazetelerde *"Türk Milliyetçiler Rum Gemisini Zapt Etti", "Türkler 7.000.000 Ruble Bulunan Gemiye El Koydu" başlıklarıyla verilen haberlerde, 14 Temmuz'da Batum'dan hareket ederek Giresun Limanı'na yanaşan "Filia" adındaki bir Yunan gemisinin Türk Milliyetçiler tarafından zapt edildiği ve gemideki 7.000.000 rubleye el konulduğu bildiriliyor. Habere göre tüm Karadeniz kıyısı Türk milliyetçilerin kontrolü altında*dır.[1537]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, Türk topraklarını ele geçirmek için birçok yere çok sayıda asker çıkarttı. Yunan uçakları tüm Trakya üzerinde keşif uçuşu yapıyor. Bursa ve Mudanya işgal edildi ve Yunan Ordusu'nun diğer bölgelerdeki başarılarını ilan eden bildiriler dağıtıldı*.[1538]

18 Temmuz 1920. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Türklere, barış antlaşmasını imzalamayı reddetmeleri durumunda on gün süre tanınacak ve son kararlarını vermeleri istenecekti*r. *Bu süre sonunda da antlaşmayı imzalamazlarsa, İtilaf kuvvetleri harekete geçeceğini açıklamıştı*r.[1539]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türklerin antlaşmayı reddetmesi durumunda, İtilaf Devletleri'nin hedefi çok nettir, başka uluslar üzerine inşa edilen Türk İmparatorluğu, sona erdirilecekti*r. *Türklerin tepkisi üzerine antlaşma metninde çok küçük değişiklikler yapıldı ancak bu değişikliklerin mevcut duruma herhangi bir etkisi olmayacaktı*r.[1540]

19 Temmuz 1920. ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi: Sadrazam Damat Ferit kabinesini yenilemek suretiyle *Yunan ilerleyişini durdurmak için* Sevr Projesini imzalayacaktır. *Ancak 200.000 ila 500.000 kuvvete sahip olduğu sanılan M. Kemal ile uğraşılması gerek*mektedir.[1541]

The Washington Post gazetesi, *"Türkler Umudunu Sovyetlere Bağladı"* başlığıyla röportaj neşretti. *The Associated Press* ajansına beyanatta bulunan *Cemal Paşa, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi yok etme üzerine kurulu planlarına dikkat çekmiştir. Bu noktada savaş zamanında açıklanan ilkeleri kabul eden tek ulusun Sovyetler olduğunu belirten Cemal Paşa, Batılı kapitalistlerin aksine Rusların Türklere*

1535 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 89.

1536 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 116.

1537 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 122.

1538 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 199.

1539 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 157.

1540 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 157-158. Daha basit bir ifadeyle, Osmanlı Devleti hilafet-saltanat rejimi olduğu vechile Sevr gibi ağır şartları haiz bir andlaşma projesine maruz bırakılmıştır. Lozan'da ise TBMM Hükümeti, hilafet-saltanat rejimini tevarüs etmeyeceğini taahhüt edince, Sevr'e nazaran hiç şüphesiz daha kabul edilebilir bir muahedename imzalamaya muvaffak olacaktır.

1541 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 109. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir. 200.000 ila 500.000 sayıları aşırı mübalağa içeriyor. Öyle ki, Kontrollü Büyük Taarruz sırasında bile TBMM Hükümeti Başkumandanlığının silahlı-silahsız toplam mevcudu, 200.000 sayısına güç bela kavuşturulabilecektir.

sömürüye dayanmayan bir sistem önererek iki millet arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesini istediğini dile getirmiştir.[1542]

20 Temmuz 1920. *The New York Times* gazetesi: *Bolşevik Ordusu'na Karabağ'a ilerlemesi için emir verildi. Bolşevikler, Mustafa Kemal Paşa'nın Milliyetçi hareketine destek sağlama yönünde tavır belirledi*.[1543] *Taşnak partisi kontrolündeki Ermeni yönetiminin Sovyet Rusya karşıtı bir politika izlemesinin ardından Bolşevikler Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milliyetçilerle işbirliği yapmak üzere güneye doğru ilerlemeyi sürdürmüşlerdir*.[1544]

22 Temmuz 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunan keşif kolu, Edirne'ye girdi. Türkler Meriç Nehri üzerindeki köprüyü imha edip, Meriç Nehri ve Çatalca arasındaki demiryoluna birçok siper kazarak, Yunanlılara zarar vermek için hazırlandı. Bölgedeki çatışmalar, 19 Temmuz'da başladı. Yunan Yüksek Komiserliği, Doğu Trakya'nın kontrol altına alınması için tüm hazırlıkların yapıldığını ve çatışmaların devam ettiğini açıkladı*.[1545]

24 Temmuz 1920. *The Sun*, *The Morning Call* ve *Indianapolis Star* nam gazetelerin belirttiklerine göre *22 Temmuz'da Padişah başkanlığında Yıldız Sarayı'nda toplanan Saltanat Şurası'nın Sevr Anlaşması'nın imzalama kararı* almıştır. *Habere göre toplantıda konuşan bazı üyeler ve Damat Ferit Paşa anlaşmanın imzalanması gerektiği yönünde beyanda bulunmuş ancak General Rıza Paşa anlaşma şartlarının çok ağır olması nedeniyle bu karara katılmamıştır*.[1546]

The San Francisco Examiner gazetesinde, *Sevr'in imzalanması konusunda Osmanlı hanedanından üç şehzadenin itiraz ettiği ve Padişah'a bir çağrıda bulunduğu aktarılıyor. Buna göre II. Abdulhamit'in oğlu Şehzade Burhanettin Efendi, Osman Fuat Efendi ve Selim Efendi, Sultan Vahdettin'e bir mektup göndermiş ve tahtan çekilmesi çağrısında bulunmuştur*. *Mektupta bu anlaşmayla birlikte durumun daha da kötüleşeceği belirtilirken Sultan'ın Halifelik makamını adeta boş bırakarak Türkiye'nin yaptığı hataları pekiştirdiği söyleniyor, dolayısıyla da Müslüman dünyasında yükselen tepkiye dikkat çekiliyor. Haberde milliyetçilere sempati besleyen şehzadelerin bu duruşuna rağmen Sultan'ın tahttan çekilme yönünde herhangi işaret göstermediği de aktarılıyor*.[1547]

25 Temmuz 1920. *The Washington Post* yazıyor. *Türk barış antlaşması ile ilgili genel bir değerlendirmenin yapıldığı makalede, İtilaf güçlerinin kesin ve ezici bir zaferle çıktıkları savaşın ardından, Türklerin barış yapmayı istediği ancak Osmanlı Devleti'nin hiç dostu kalmadığı ve zor şartları olan bir antlaşmayı imzalamak zorunda kaldığı belirtildi. Hiçbir ülke tek başına "Hasta Adam'ın" kilometrelerce büyüklüğündeki topraklarını yönetemeyecektir ve çıkar çatışmalarının yaşanması kaçınılmazdır*. *Barış antlaşması, sorunları çözmeye yetmeyecektir çünkü her devletin farklı gelecek planları vardır*. *İtilaf Devletleri, çözümü, nüfuz alanları oluşturarak tüm bölgeyi farklı hassasiyet ve çıkar dengelerini gözeterek yönetmek olarak görüyor ama her şart altında uygulanacak plan, Türk milliyetçilerinin direnişi ile karşılaşacaktır*. *Ermenilerin bağımsız devletlerini kurma isteğini ne Mustafa Kemal Anadolu'da ne de Ruslar Hazar kıyılarında sessiz bir saygı ile karşılamayacaklardır*. *Yapılacak*

1542 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 152. Mezkûr "Cemal Paşa"nın Mersinli mi yoksa Midillili mi olduğu sarih değildir. Bizce, böylesi bir açıklamayı Mersinli Cemal değil, İttihadçı Ahmed Cemal yapabilirdi.

1543 The Washington Post, 20 July 1920, *Bolsheviki Advance Into Armenia; Will Give Aid To Turks*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 186.

1544 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 152.

1545 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 199-200.

1546 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 111.

1547 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 111-112.

*antlaşmanın Anadolu'da kaos ve direnişe neden olacağı ve yeni tehlikeler oluşturacağı çok açıktır. Amerika, Türklerle hiçbir zaman savaşmadı bundan dolayı da barış antlaşması imzalaması gerekmediği için mutlu*dur, *Ermeni mandasını kabul etmeyerek çıkabilecek sorunlardan da kendisini korudu. Tüm bu sorunlar, Başkan Wilson'un demokratik ilkeleri temel alınarak, Milletler Cemiyeti'nde çözülmeli*dir.[1548]

26 Temmuz 1920. ABD'nin Atina Elçisi Frazier, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

26 Temmuz 1920, Atina

> İngilizlerin isteği üzerine Yunan birlikleri 23 Temmuz'da İzmit yarımadasından *Kemalist* sürülerini temizlemeye başlamıştır. Operasyon Boğaziçi'nin Asya kıyısından başlayıp hızla yayılmaktadır.
>
> *Frazier*[1549]

Evening Star gazetesinin haberine göre, Sevr Projesinin imzalanıp imzalanmaması hususunu istişare için tertiplenmiş Şaltanat Şurasına *başkanlık eden Padişah'ın çözüme yönelik herkesin fikrini açıklamasını istediği ve sonrasında da toplantı salonundan ayrıldığı bilgisi verilmekte dir. Toplantıda Damat Ferit Paşa Paris'ten gönderilen mesajı okuyarak herhangi bir gecikmenin İstanbul'dan kovulmayla neticeleneceği uyarısında bulunmuş ve Sultan Vahdettin'in de anlaşmanın imzalanması düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Aynı haberde Sevr'i imzalayacak olan Rıza Tevfik Bey'den de bahsedilmiş kendisinin Amerikan dostu ve önemli bir filozof olduğu bilgisi verilmişti. Anlaşmayı imzalamanın ıstıraplı bir görev olduğunu söyleyen Rıza Tevfik Bey ise başka bir çözüm yolunun bulunmadığını belirtmiştir. Ona göre İngiliz ve Yunanlıların yardımıyla Milliyetçi hareket ezildikten sonra Türkiye, Osmanlı'nın beşiği olan Anadolu'da refah içinde yaşama şansı bulabilecekti*r.[1550]

Star-Gazette haberine göre *Türkiye ile imzalanacak barış anlaşması Versay, St. Germain, Paris, Trianon gibi anlaşmaların imzalandığı yer olan Paris şehri seçilmişti. Anlaşma Versay'ın yaklaşık altı kilometre kuzeydoğusunda yer alan Sevr kasabasında ulusal müzeye dönüştürülmüş olan meşhur bir porselen fabrikasında imzalanacakt*ır.[1551]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, Edirne'yi kuşatmak için yoğun baskı kurdu,* [Miralay] *Cafer Tayyar Paşa* [Bey] *bölgedeki halkı tahliye etti. Yunan birlikleri, Meriç Nehri'nin karşı tarafından, ağır silahlarla atış yaparak, İstanbul kavşağı olan Babaeski'yi ele geçirdi. Bölgedeki Türk komutan, Yunanlılara karşı çok zayıf bir direniş gösterebildiklerini rapor etti*.[1552]

27 Temmuz 1920. *New York Herald*, *The New York Times* ve *The Baltimore Sun* nam gazetelerin belirttiklerine göre *Ankara'da Büyük Millet Meclisi, İstanbul Hükümeti'nin kabul ettiği anlaşma şartlarını geçersiz saydığını ve buna karşı askeri gücünü sonuna kadar kullanacağını resmi olarak ilan etmiştir*.[1553]

1548 The Washington Post, 25 July 1920, *The Turkish Peace Treaty*, p. 24; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 158-159.

1549 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 89.

1550 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 111. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

1551 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 112-113.

1552 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 200. İktibasdaki köşeli parantez "[]" içi ifadeler tarafımıza aiddir.

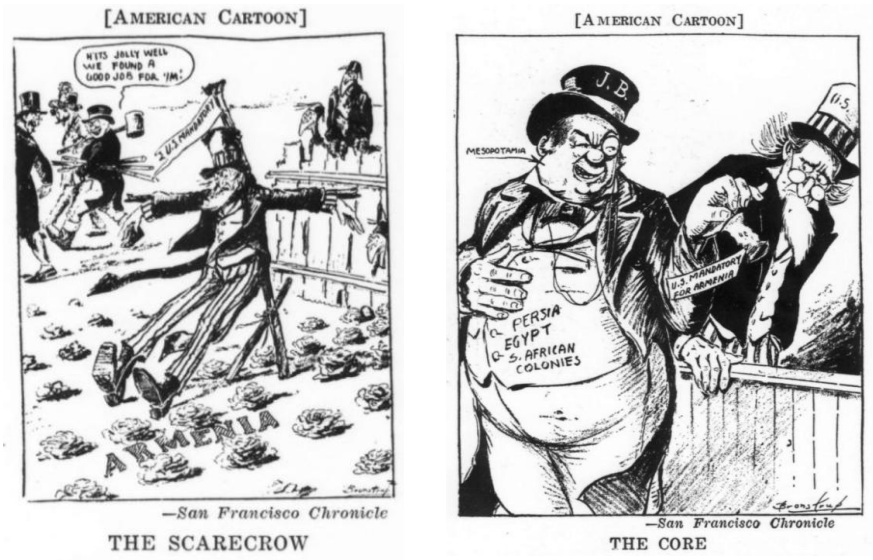
1553 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 112.

The Washington Post gazetesinde *Lenin ve M. Kemal Paşa'nın ortak bir amaçla İngiltere'ye saldırma planı yaptığı, bunun yanı sıra Kafkasya'da Erzurum'a kadar uzanan İslami bir devlet kurulmasının hedeflendiği öne sürül*üyor.[1554]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Milliyetçiler, İstanbul Hükümeti'nin imzalayacağı bir antlaşmayı tanımayacak, ne kadar acı ve zorluk dolu olsa da savaşmaya devam edecekler*.[1555]

28 Temmuz 1920. ABD'nin Londra Büyükelçisi, Foreign Office'ye nota verdi. 12 Mayıs tarihli notaya cevab verilmesini ricaen hatırlatıyor. [..] San Remo Konferansında gizlice akdedilmiş Britanya-Fransa petrol imtiyazatı muahedesinin kamuoyuna açıklanması, ABD Hükümetince *manda ilkelerine ağır bir saldırı* telakki ediliyor. Paris'deki ABD Maslahatgüzarı, Quai d'Orsay Genel Sekreteri nezdine giderek muhtıra verdi.[1556]

Temmuz 1920. Amerikan *Current History* mecmuasında neşredilen bir karikatürde *İtilaf Devletleri olarak resmedilen kişiler "Sam Amca"yı Ermenistan yazılı bir bahçe üzerine korkuluk şeklinde diktikten sonra gülerek: "Şimdi tam oldu, onun için iyi bir iş bulduk" sözünü söylüyor*. *Başka bir çizimde ise İngiltere'yi temsil eden "John Bull" karakteri, ağzında Mezopotamya yazılı lokmayı çiğniyor ve üzerinde Pers, Mısır, Güney Afrika Kolonileri yazan göbeğini okşadığı sırada Ermenistan Mandası yazan yenmiş elma çöpünü Sam Amca'ya uzatıyor*. *Bu çizimlere bakıldığında, Avrupalı galip devletlerin emperyalist emellerini gerçekleştirerek verimli bölgeleri bir şekilde elde ettiği ancak getirisi olmayan ve kendilerinin talip olmadığı Ermenistan bölgesini ABD'ye reva gördüğü mesajı verilmekte*dir.[1557]

Karikatürler. Current History, July 1920, Vol. XX, p. 647, 650.

Current History mecmuasında, *Milli Hareket'e muhalif olduğu belirtilen "Peyami Sabah" gazetesinde Ali Kemal'in yazısı bu duruma örnek gösterilmiş, kendisinin bu aşağılayıcı anlaşma dolayısıyla Milliyetçileri ve İttihat ve Terakki Partisi'ni suçladığına dikkat çekilmişti. Eski Şeyhülislâm Mustafa Sabri*

[1554] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 152.
[1555] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 159.
[1556] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 299-300.
[1557] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 71.

Efendi'nin Mayıs ayında İstanbul'da düzenlenen bir gösteride yaptığı konuşmaya yer verilirken, kendisinin İngiltere'yi en büyük Müslüman güç olarak gördüğü ve Sevr'i imzalamaktansa Türkiye'yi tek bir büyük devletin işgal etmesini tercih ettiği belirtilmişti.[1558]

3 Ağustos 1920. *The Boston Globe* ve *New York Herald* nam gazetelerde, *Müttefiklerle işbirliği siyasetini sürdüren Damat Ferit Paşa'nın kabinesini yenilediği ve yeni kabine üyelerinin İngiliz dostu kişilerden seçtiği duyurulmuştu*r.[1559]

6 Ağustos 1920. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi:

Telgraf

6 Ağustos 1920, İstanbul

Ankara'dan 20 Temmuz'da ayrılan, güvenilir ve deneyli misyonerlerin gözlemlerine göre Anadolu'da durum şöyledir.

Bir: Yunan zaferleri Milliyetçiler arasında hoşnutsuzluk yaratmakla beraber, gücü abartılmış durumlarında büyük bir zayıflama olmamıştır. Millet Meclisi ve Yürütme Kurulu çalışmasını sürdürmektedir.

İki: Gelecekte Yunanlılarla ya da İstanbul Hükümetiyle bir uzlaşma olasılık dışıdır. Milliyetçi liderlerin İngilizlere duyduğu kin azalmamıştır.

Üç: Bolşeviklerle anlaşma henüz somut bir sonuç vermemiştir. Haziran sonunda bir Bolşevik memuru on günlüğüne Ankara'ya gelmiştir. Moskova'daki Milliyetçilerin temsilcisi eski milletvekili Bekir Sami Bey'dir.

Dört: *Mustafa Kemal*'in sağlık durumu sıtma ve böbrek rahatsızlığı nedeniyle iyi değildir, ancak başlattığı akım kendisi çalışamaz duruma gelirse ya da görevinden alınırsa, başka liderlerle yürütülecektir.

Beş: Düzensiz kuvvetler olan çeteler denetimden çıkmakta, bazı bölgelerde soygunculuk yapmaktadır. Bir Çerkez olan Ethem Bey tarafından bunları denetime almak için çaba harcanmaktadır.

Altı: Yeni askere alınanlar gelmektedir. Görünüşte zorlama olmadan katılmaktadırlar. Bununla beraber *Konya* bölgesinde bazı askerden kaçma olaylar görülmüştür.

Yedi: Hıristiyanlar ve yabancılar bu yüzden ağır vergilere bağlanmaktadır, ama çetelerin çıkardığı bazı olaylar dışında zora başvurulmamaktadır.

Sekiz. Haziran ayında, bir İtalyan temsilcisi anlaşma yapmak için Ankara'ya gelmiştir. Belki de ticari bir anlaşmadır. Roma'da Milliyetçilerin temsilcisi *Galip Kemal*'dir. Haziran ayında biri ticari, biri askeri iki heyet Ankara'yı ziyaret etmiştir.

1558 *Current History*, July 1920, Vol. XII, p. 625-626; Aktaran: Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 112. Mustafa Sabri Efendi: "Memleketimizi Yunanilere ve sairlerine paylaşdıran bu şerait, diğer mağlub devletlerden hiç birine hatta Avusturyaya bile tahmil edilmemişdir. Çünki Avusturya arazisi, sekinesinin teşkilat-ı tabiiyesine göre mazhar olduğu istiklallerle yine kendi ahalisi arasında mukasemeye maruz olmuş ve bizim memleketimiz gibi haricdeki devletlere bahşiş şeklinde tevzi' ve taksim edilmemişdir. Kapitülasyonlarımızın taammüm ve teşdidi hakkındaki fıkra ile memleketimizin ecza ve azasını kat' eden diğer maddeler hakk-ı hayat ve teneffüsümüze imkan bırakmıyor. Bu madde hükmünce, bizden ayrılarak sair devletler idaresine verilen milletdaşlarımız bile bizim kadar bedbaht olmayacak [..] Fakat bu müsavat-şiken imtiyazat, idareden yani hükümetden ziyade ahalinin ve efrad-ı milletin aleyhinedir. Şikayet su-i idareden ise salifüzzikr şekilden daha ehven ve daha asrî ve makbul bir şekl-i hal olmak ve Yunanistana hediye edilmemize de muhil kalmamak üzere ekseriyeti Türk olan memleketlerimiz hiç bir guna mukasemeye düçar olmaksızın toptan bir devlet-i muazzamanın murakabesine tevdi edilsin!" Peyam-ı Sabah, 22 Mayıs 1336-1920, *Dünki Muazzam Miting*, s. 2.

1559 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 112.

Dokuz. Milliyetçiler mali bakımdan iyi destek görmüşe benziyorlar. Dört ay daha bugünkü tarifeye göre trenleri çalıştırabilecek kadar kömürleri olduğunu, ondan sonra da başlıca yollarda haftada bir tren çalıştırabileceklerini söylemektedirler.

On: Bursa'yı geri almakta kararlı görünmektedirler.

On bir. Amerikan misyonerlerinin ve yardım kurullarının üyelerinin güvenlikleri son iki ay içinde daha kötüleşmiş değildir. Son birkaç gün içinde Bursa cephesi yönünde çarpışmalar olmuştur. Yunanlılar ve Milliyetçiler birbiri ardından saldırı durumuna geçmişlerdir ama sonuç alıcı bir durum henüz yoktur.

Bristol[1560]

7 Ağustos 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Milliyetçiler, Bursa'nın kuzeydoğusundan, Yunanlılara karşı taarruza geçti. Yunanlılar kendinden emindir. Ancak yine de Trakya'dan gelecek olan birliklerinin de katılımı ile Mustafa Kemal'in kuvvetlerini, bozguna uğratabileceklerdir. Mudanya, Gemlik ve İznik'in doğu tarafında, Milliyetçiler baskındır*.[1561]

9 Ağustos 1920. Britanya Hariciye Nâzırı Lord Curzon, ABD Dışişleri Bakanlığına cevabî muhtıra tevdi etti:

Tartıştığı konuların başında geleni, İngiliz yetkililerince Mezopotamya'da İngiliz yurttaşlarına sağlanan çıkarlar iddiasıydı. Curzon, "Umut ederim ki" diyor, "madde hakkında Amerikan Hükümeti"nin şüpheleri memnunluk verici bir ölçüde dağılmıştır, askerî zorunluklar dışında petrol üretimini geliştirici hiç bir çaba gösterilmemiştir ve askerî işgal süresince Mezopotamya petrollerini yalnız kendi denetimine geçirmek yolundaki imalar ise "bir temele dayanmamaktadır." Bundan sonra Birleşik Amerika'da İngilizlerin petrol politikası hakkında "cidden yanlış bir izlenim"in yaygın bulunduğuna işaret ederek, İngilizlerin denetlediği dünya üretiminin yüzde dört buçuktan ibaret olduğu, Amerika'nın ise bu üretimin yüzde seksenini denetlemekte bulunduğu yolunda karşılaştırmalar yapmaktadır. Daha yıllarca Amerikan üstünlüğü süreceği gibi Britanya'nın bu üstünlüğü tehdit etmekte olduğunu düşünmekte de gerçek payı yoktur. Amerika kendi petrol kaynaklarını yalnız kendi yararına kullanmayı sağlayan kanunlar çıkarmış olduğu gıibi, kendi denetimine alabildiği ülkelerde de İngiliz petrol ilgililerini oralardan söküp atmak için etkisini kullanmıştır: "Bu durum karşısında Amerikan kamuoyunun, İngilizlerin petrol eylemleri bakımından doymak bilmez bir tutum içinde bulundukları hakkındaki sinirliliği yalnızca bir şansızlıktır," diyordu Curzon. İngiliz Hükümeti'nin tutumu değişikti. Ülkenin yöneticisi olarak kendi üzerine düşeni bütünüyle yerine getirmişti ve Mezopotamya'nın doğal kaynaklarını korumak için petrol bölgelerini gelişigüzel işletmelere açmamak yolunda tedbirler almış, ileride kurulacak ülke yönetimine tam bir davranış özgürlüğü sağlamıştı.[1562]

10 Ağustos 1920. Bâb-ı Âlî murahhas heyeti, Sevr Andlaşmasını mecburen imzaladı.

Birleşik Devletler Türkiye'yle hiçbir zaman savaşa girmedi, antlaşmanın hazırlanmasına katılmayı reddetti ve nihai belgeye imza atmadı. Başkan Woodrow Wilson'ın Yakındoğu'daki resmi rolü, 1919 Haziranı'nda sona erdi. Ama, Yunanlılar'ın İzmir'i işgalini destekleyip teşvik ederek ve Fransa'ya Anadolu'da Milletler Cemiyeti nezareti dışında bir manda tahsis edilmesini önererek, kendi ideallerine nasıl ihanet ettiği 4. ve 5. bölümlerde ele alınan bir kişi için, hüküm ağır olmalıdır. Bu tavır, Birleşik Devletler'in bölgede hiçbir somut, stratejik ve emperyalist çıkarı olamayacağı; ayrıca diş bilemesini gerektirecek hiçbir neden de bulunmadığı için, son derece olumsuz karşılanmayı hak etmektedir. Diğer ulusların hiç olmazsa ulusal çıkarları olarak gördükleri hususlarla ilgili nedenleri ve güdüleri vardı; Wilson'ınsa Fiume krizinden kaynaklanan dar görüşlü, kişisel bir İtalyan nefreti.[1563]

ABD matbuatında belirtildiğine göre *10 Ağustos 1920 tarihine gelindiğinde saat 16.08'de anlaşma imzalanmış üç kişilik Türk heyetinden ilk imzayı Hamid* [Hadi (ÖFA notu)] *Paşa'nın attığı basına*

[1560] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 89-90.
[1561] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 200.
[1562] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 300-301.
[1563] Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, 1996, s. 246.

yansımıştı. Başkanlığını Fransa başbakanı Millerand'ın yaptığı imza töreninde Türk heyetinin ardından Yunanistan ve İtalya anlaşmayı imzalamış ve tören 16.30'da sona ermişti. Amerika ise Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye resmi bir savaş ilanında bulunmadığı için imza töreninde temsil edilmemiştir. ABD basınına yansıdığına göre başbakan Venizelos da imza için törende yerini almış, ancak Türk heyeti kendisinin yerine geçtiği sırada tepki olarak diğerlerine yaptığı gibi Venizelos'u selamlamayıp yüzünü başka yöne dönmüştür.[1564]

11 Ağustos 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türklerle imzalanan Sevr Barış Antlaşması ile büyük savaş teknik olarak son buldu ve Antlaşmada Amerikan Başkanı'nın imzası yoktur. Sultan, İstanbul'da kalmaya devam edecek, Trakya ve İzmir, Yunanistan'a, Anadolu ise manda yönetimine verilecektir*.[1565]

The New York Tribune gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri'nin kalan son düşmanı da, Sevr'de sade ve ölçülü bir törenle antlaşmayı imzaladı. Venizelos, hayatının amacı ve ideali olan hedefe kendisini bir adım daha yaklaştıran bu antlaşma başarısına rağmen, antlaşmayı titreyen eller ve kasvetli bir yüz ifadesi ile imzaladı. Çünkü Türk topraklarındaki İtalya ve Yunanistan'ın etkinlik alanı henüz netleşmedi. Tören sırasında Türk delegasyonu ile Venizelos, selamlaşmadı*.[1566]

14 Ağustos 1920. *New York Tribune* ve *The Morning Call* nam gazetelerde *anlaşma sonrasında İstanbul'daki kasvetli havadan da bahsediliyor, anlaşmanın ağır sonuçları dolayısıyla Türkiye'nin yas içinde olduğu ifade edilirken, İstanbul'daki tramvayların tepki olarak beş dakika süreyle durduğu, anlaşma şartlarının ağırlığına vurgu yapan gazetelerin ise siyah bir çerçeve ve birkaç siyah bayrak baskısıyla yayımlandığı belirtiliyor. Yine de sıkı bir sansür altında olduğundan her şeyin yayımlanamadığı gazetelerde, "gecenin en karanlık anı şafağa en yakın andır" sözüyle geleceğe dair umudun hala var olduğu belirtilmekte*dir.[1567]

16 Ağustos 1920. ABD'de münteşir *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Yunanistan'da sevinçle karşılandı, kilise çanları çalınarak, Yunan Ordusu'nun Küçük Asya'da başarılı olması için dualar edildi*.[1568]

17 Ağustos 1920. *The Los Angeles Times* gazetesinde *Anadolu'daki Türk milliyetçilerin Bolşeviklerle yakın ilişki içerisinde olduğuna dikkat çekilirken Türklerin Rus yanlısı tutumu örnek gösteriliyor. Buna göre Sovyet Rusya'nın Polonya'da yürüttüğü savaşta Rus tarafının elde ettiği başarılar Türkleri çok sevindirmiş, örnek olarak da İstikbal gazetesinde çıkan şu yazıya yer verilmiştir*:

> Rus Bolşevik dostlarımız Brest-Litovsk'u ele geçirdi, emperyalist düşmanlarımızın tek umudu olan Polonya merhamet dileniyor ve Sovyet otoritesi Polonya bölgesinde kuruluyor. Polonya'da Sovyet yönetiminin kabulüyle birlikte emperyalist eşkıyaların karargâhında büyük bir dalgalanma ortaya çıkacak. Bundan sonra durum kolaylaşacak. İngiliz eşkıyaları ve ortakları yakında hatalarını anlayacaklar. Taşnak Partisi ortadan kalkacak ve Yakın Doğu'ya barış gelecek. Bize imzalatılan o kâğıt paçavrası da yırtıp atılacak.[1569]

19 Ağustos 1920. *The New York Times* gazetesi *Mustafa Kemal'in, Bolşevizm'le Müslümanlığın bağdaşabilir olduklarını söylediği haberini veriyor. Mustafa Kemal, "Türkiye'nin, Barış Antlaşması'nda onun için planlanan yıkımdan daha beter bir âkibete uğramasının mümkün olmadığını" söylemişti*.[1570]

1564 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 113.
1565 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 159.
1566 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 159.
1567 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 113.
1568 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 167.
1569 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 152.
1570 Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 2008, s. 136.

> Mustafa Kemal Paşa, Associated Press muhabirine yaptığı açıklamada, "Yunanlıların Anadolu'da bir felaket ile karşılaşacaklarını, İslam ve Bolşevizm'in birbirlerine uygun olduğunu, ülke için olabilecek en kötü şeyin barış antlaşmasındaki şartların kabul edilmesi olacağını" söyledi. Muhabirin, Yunanlıların uzun vadedeki amaçlarının ne olduğunu sorması üzerine ise "yaşananları İtilaf Devletleri'nin saldırısı olarak değerlendirdiklerini, asıl niyetin Türklerin moralini bozmak olduğunu, Yunanlıların İzmir'e çıkardıkları az sayıda askere güvenerek, Türklerin gücünün yetersiz olduğunu sanmasının, Yunanlılar için felaketle sonuçlanacak bir yolun başlangıcı olduğunu" ifade etti.[1571]

The New York Times, *New York Tribune* ve *The Boston Globe* nam gazetelerin belirttiklerine göre *Ermeni Cumhuriyeti geçici başbakanının Paris Konferansı'na gönderdiği yardım çağrısı*nda *bölgedeki Türk birliklerinin İngiliz çekilmesinden cesaret kazandığı, Türk ve Kürt grupların saldırıları neticesinde Ermenilerin mülteci konumuna düştüğü aktarılıyor*. *Buna karşın Müttefik kuvvetlerin bölgeyi boşaltmayı sürdürmesi Ermeni Hükümeti'nin yardım taleplerini karşılıksız bırakmıştı*r. *Bu nedenle Paris'e gönderilen mesajda Ermeni Hükümeti Paris Konferansı'nı protesto ederek bölgeye askeri yardım çağrısını yinelemiştir*.[1572]

New York Tribune gazetesinin haberine göre *Ermenistan eski başbakanı Khatisyan Ermenistan Cumhuriyeti'nin durumundan umutlu olduğu*nu *belirterek Türkler ve Bolşeviklere karşı İngiltere'nin Ermenilere büyük miktarda askeri ve mühimmat yardımında bulunduğunu söylemiştir*. *Khatisyan, M. Kemal'e baskı uygulayarak Doğu Anadolu bölgesinin Ermenilere bırakılmasının sağlanabileceğini de belirtmekte*dir.[1573]

Ayrılıkçı Trabzon Metropoliti (Piskoposu) Hrisantos, Paris Sulh Konferansında ABD murahhas heyetiyle hususî görüşüyor. *Trabzon'un Ermenistan'a verilmesi halinde, Rumlarla Müslümanların birlikte direneceklerini bildir*iyor.[1574]

Star Tribune gazetesinde *"Paşa Yunanlıları Büyük Bir Felaketin Beklediğini Söylüyor" başlığıyla verilen bir haberde, The Associated Press'e konuşan M. Kemal, Müttefiklerin Türkün gücünü hafife aldığını ve Yunan birliklerinin bir felakete doğru yürümekte olduklarını söylemiştir*.[1575]

20 Ağustos 1920. *Amerikan Yüksek Komiserliği sağlık meselesine de el atarak 20 Ağustos 1920 tarihinde Kapalıçarşı, Çemberlitaş ve Beyazıt Meydanı arasında kiralanan bir konakta Amerikan Bristol Hastanesi'ni açtı. Hastane Gedikpaşa Amerikan Okulu, Young Men's Christian Association* (Hıristiyan Genç Erkekler Vakfı) *ve Young Women's Christian Association* (Hıristiyan Genç Kadınlar Vakfı), *bu bölgedeki merkezleri ve Bible House gibi Amerikan kurumlarından oluşan bir kompleksin parçası*dır. *Bristol'ün* Harekat-ı Milliyeciler *lehine sergilediği tutum nedeniyle Amerikan Hastanesi'nin adı Amiral Bristol Hastanesi olarak değiştirildi*.[1576]

İşgal yıllarında açılan ve işgalden kurtuluşundan sonra da faaliyetlerine devam eden bir diğer Amerikan müessesesi 20 Ağustos 1920 tarihinde hizmete giren Amiral Bristol Hemşirelik Okulu'dur. *Türkiye'de hemşirelik eğitimi veren ilk meslek okulu olan bu okul Amerikan Hastanesi ile birlikte açıldı*. *İstanbul'a*

1571 The New York Times, 19 August 1920, *Kemal Predicts Defeat Of Greeks*, p. 3; Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 200-201.

1572 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 115.

1573 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 116.

1574 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2021, c. 4, s. 252.

1575 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 169.

1576 Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 40. "Günümüzde Nişantaşı Güzelbahçe Sokağı'nda faaliyet gösteren Amerikan Hastanesi'dir."

gelen İtilâf askerlerini tedavi edebilmek amacıyla bir hastane ve hemşire okulu kurulmasında öncülüğü Bristol yapmış olduğundan kurulan okula onun adı verildi.[1577]

22 Ağustos 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *İki Bolşevik süvari alayı, Güney Ermenistan'dan gelerek Türk kuvvetlerine katıldı. Bu şartlar altında Ermeniler, Moskova ile antlaşmak zorunda kalacak, Milliyetçiler'e karşı ilerleyemeyecek ve Türk köylerine zarar veremeyecektir. Mustafa Kemal de Nikolai Lenin'e yardımlarından dolayı bir teşekkür mektubu gönderdi*.[1578]

23 Ağustos 1920. *Evening Star* ve *Star Tribune* nam gazetelerin belirttiklerine göre *artık imzalanmış olan Sevr Anlaşması'nın uygulamaya konması için Anadolu'daki milliyetçi Türklere diz çöktürülmesi gerekiyor. Öyle ki Anadolu'daki milliyetçilerle savaşmak için İstanbul Hükümeti o dönemde İşgal kuvvetlerinden mühimmat yardımı dahi istemiş ancak ordu içindeki milliyetçi grupların varlığı nedeniyle İtilaf Devletleri bu teklifi reddetmiştir*.[1579]

30 Ağustos 1920. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi:

30 Ağustos 1920, İstanbul

Mustafa Kemal'in yaralandığı, Moskova'daki eski temsilcisi *Bekir Sami* Bey'in Tokat'ta öldürüldüğü yolundaki haberlere burada geniş çapta inanılıyor. Ancak Küçük Asya'nın iç bölgelerinden bilgiler ya Müttefiklerin lehindeki haberler dışında olanlara perde koyan Yunan, İngiliz kaynaklarından geliyor, ya da propaganda yapan Türk kaynaklarından. *Bursa* bölgesi bazı küçük çatışmalar dışında sessiz. *İzmir* cephesindeki faaliyet durmuş durumda, *Uşak*'ın Yunanlılarca ele geçirildiği bildiriliyor. Anadolu'da çok sayıda *Kızıl Süvari* birliklerinin bulunduğu ve Sovyet Rusya'dan ağır toplar gönderildiği yolundaki haberler kuşkuyla kabul edilmelidir. *Rusya*'dan Türkiye'ye bir gemi dolusu mühimmat gönderildiği İngilizlerce doğrulanmıştır. Başka bir gemi de beklenmektedir.

Saldırıyı sürdürmek konusundaki kararsızlıklarının ve İngiliz Yüksek Komutanlığının Yunanlıların kusurları konusunda yanlış anlamalarının, Yunanlıların morallerini bozduğu yolunda belirtiler vardır. Sorunu çözmek için işgal bölgesinin ikinci komutanı General Pangolos İstanbul'a kısa süren bir ziyaret yapmıştır. Şimdi işgalin ilk hızı geçince, Yunanlılar İngilizler için çarpıştıklarını anlamaya başlamışlardır. Bu durumu, kendileri de açıkça kabul etmektedirler. İşgal ettikleri toprakları ellerinde tutmayacaklardır.

Bristol[1580]

31 Ağustos 1920. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. Yunan Anadolu Seferî Kuvvetleri, Müttefikler bilhassa Britanya tarafından şu veya bu şekilde fakat nihaî olarak *torpillenmiştir*:

Yüksek Konsey'in ve Yunanlıların isteklerinin ilk bölümü yerine gelmişti, fakat Yunan harekâtının bu başarısı gelecekteki felâketinin tohumlarını da içinde taşıyordu. Er ya da geç, Türklerin antlaşmayı imza edecekleri belliydi. Yunan askerî eylemi İtilâf Devletleri'nce durdurulmuş, fakat bu da Yunanlıları tehlikeli bir duruma sokmuştu. Bunun üzerine Yunanlılar, Konsey'in tutumuna aldırmadan, savaş cephelerini düzeltmek için sınırlı askerî eylemlerini sürdürdüler. Bu, Milliyetçiler'e son darbeyi vurmak üzere harekete geçmek için izin istedikleri zamana kadar böyle gitti. Bu izin verilmemişti. Konsey'de, Yunan genişlemesine karşı çıkanların başında Fransızlar ve İtalyanlar geliyordu. Onlar, Anadolu'nun Yunan egemenliğine geçmesini iyi bir gözle göremezlerdi. Onların gözünde Yunanlılar, İngilizlerin kuklası olmaktan da öteye [geçmeyen?] bir şeydiler. Bunun sonucu olarak Yunan manaviyatı sarsıldı ve Yunan ordusu kendi durumunu korumakta zorluğa uğradı. Bu, biraz moral düşüklüğünden olmakla birlikte daha çok Konsey'in, kendileri için çok tehlikeli olabilecek tutumundan ileri geliyordu. Komiser [Amiral Bristol], 31 ağustos tarihli telgrafında; Yunan maneviyatı, Milliyetçiler'e karşı saldırıya geçmek konusundaki kararsızlık ve Yunanlılar ile İngiliz Yüksek Komutanı

[1577] Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 40-41.
[1578] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 186.
[1579] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 113.
[1580] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 90-91.

arasındaki Yunan "Yetersizliği" konusunda çıkan "anlaşmazlık"tan fena şekilde torpillenmiştir. Şimdi, ilk başarı coşkunluğu geçmiş ve Yunanlılar, kendilerinin İngilizler yararına savaştıklarını görüp anlamışa benzemektedirler. İngilizler de açıkça durumu böyle kabul ediyorlar ve "Yunanlılara, işgal ettikleri toprakların hiç birinin kendilerinde kalmayacağını" söylüyorlardı.[1581]

2 Eylül 1920. *Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in 19 Temmuz 1920 tarihinde yayınladığı bildirinin bir kopyasını 2 Eylül tarihinde Dışişleri Bakanına gönderiyor ve bu kopyaya eklediği yazısında, büyük ölçüde Mustafa Kemal'in görüşlerini haklı buluyor. Bristol'un yazısı özetle şöyle*:

Bu bildiri, Türkiye'deki koşulların oldukça doğru bir açıklamasını yapmaktadır. Müttefiklere yöneltilen suçlamalar büyük ölçüde haklıdır. İngilizlere İzmit'te saldırmak suretiyle, Türklerin mütarekeyi ihlal ettikleri yolundaki Müttefik iddiası, Yunanlıların İzmir'e çıkışıyla mütarekenin Müttefiklerce ihlal edildiği yolundaki Türk iddiası kadar, geçerli değildir. Ayrıca Türkler Kilikya'da Fransızlara saldırdığı zaman mütarekenin ihlal edildiği yolunda herhangi bir iddiada bulunulmadığı görülmüştür. Türk milliyetçilerinin Kilikya'da Fransızlara karşı açtıkları savaş, İzmit'teki saldırıdan daha geçerli bir biçimde mütarekeyi ihlal olarak nitelendirilebilirdi. Daha sonraki haberler, İzmit çevresindeki sözde milliyetçi kuvvetlerin eşkıyalar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Hatta bu çetelerin Türkler kadar, Rumlardan kurulu olduğu da ortaya çıkmıştır. Bu haberler İngiliz kaynaklarından gelmiştir. İngiliz hükümeti liderlerinin kamuoyu önünde verdikleri demeçlerde, İzmir çevresindeki bölge nüfusunun çoğunun Rum olduğu, dolayısıyla Yunan koruyuculuğu altında bulunması gerektiği yolunda öne sürdükleri iddialar, gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Bazı kıyı kentlerinde, örneğin Ayvalık ve benzeri yerlerde yaşayanların çoğu Rum'du, ama bunların çevresindeki bölgeler neredeyse tamamen Türk'tü. İzmir kentinde bile en yetkili kişiler, ahali çoğunluğunun Rum olduğunu söyleyemezler. İzmir'in çevresinde, iç bölgelerde halk hemen hemen tamamen Türk'tür. Yunan işgalinden sonra Aydın demiryoluyla Balçık'tan Ormulu'ya kadar hemen hemen boşalmış bölgeyi görmek, bu durumun açık bir örneğidir. Yunan kuvvetleri tarafından burada ayakta bir ev, ayakta bir köy bırakılmamıştır, çevrede tarlalarda ürün toplayan bir kişi görülmemektedir. Ürün terk edilmiş ve çürümektedir. Türk ahali evlerini bırakıp Yunanlılar önünde kaçmıştır. Bu bölgeden 1500-2000 kadar Türk göçmen Nazilli'de görülmüştür. İzmir konusunda Uluslararası İnceleme Komisyonu'nun verdiği rapora göre, Yunanlılarca işgal edilen bu bölge halkının çoğu Türk'tür. Teknik nedenlerle bu raporu dikkate almayan Barış Konferansı, incelemelerin tarafsız yapıldığını açıklamıştır. Komisyon, Yunanlıların İzmir bölgesinde bulunmalarının hiçbir haklı gerekçeye dayanmadığını belirterek buradan çekilmelerini öğütlemişti. Ben de bu komisyonun üyesi olarak komisyonun incelemelerinin tarafsız ve geçerli olduğuna inanıyorum. Dolayısıyla İzmir'in Yunanlılarca işgalinin İngilizlerce desteklenmesinin haklı ve doğru olmadığına kuvvetle inanç besliyorum. Ayrıca inanıyorum ki Büyük Britanya ile Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı birlikte giriştikleri harekât, bugün bu ülkeye anarşi koşullarını getirmiştir. Bugünkü durumda, Türkler Bolşevik yardımını aramaya mahkûm edilmiştir. Elde edebildiğim bilgiye göre, Türkler Bolşevikliğe sempati beslemiyor. Bolşeviklere katılmak istemiyorlar, ancak Yunan ve Avrupa saldırganlığına karşı kendilerini korumak için son çare olarak Bolşevik yardımını arıyorlar. Bolşeviklik, Türkiye'de yayılırsa sanıyorum bunun suçluları başta Büyük Britanya ile Yunanistan, daha az derecede Fransa ve İtalya olacaktır.

Ayrıca Türkiye'yi ve Türk halkını bilen herkesin genel inancı odur ki, barış getirmek için bir anlaşmayı uygulama görevini, Türkiye'de Yunanlılara vermek izlenebilecek en kötü politikadır. Türkler ancak tamamen fethedilirlerse Yunanlılara boyun eğerler. Öyleyse Yunan işgali, işgalden öte, ancak bir fetih sayılabilir. Bunun ise Amerika'nın Büyük Savaşa katılması ilkelerine tamamen ters düştüğünü belirtmek isterim. Başkan Wilson'un 14 ilkesine de aykırıdır. Birleşik Devletler, Bolşevikliğe karşı ise, Birleşik Devletler Bolşevikliğin yayılmasına karşı ise, o zaman Türkiye'de Bolşevikliğin yayılmasına yol açma eğilimi gösteren bugünkü politikaya kesinlikle muhalefet etmelidir. Türkiye'de bugün izlenen politika kuşkusuz Bolşevikliği Ermenistan'a da yayma eğilimindedir.

[1581] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 286-287. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

> Daha bir yıl önce, İngilizler Türkiye'de genellikle sevilirlerdi. Bugün Yunanlılar yanında, belki de en nefret duyulan kimselerdir. Bu da izlenen politikayı göstermektedir.
>
> Barış imzalanmış olmakla beraber, bu barışı yürürlüğe koymak için Yunanlılarla Müttefiklerin işbirliği gerekecektir. Bu kuvvetler ise, Türkiye'yi ancak fethederek boyun eğdirebilirler. Sorun şudur: Bu barış mıdır? Savaş mı? Gerçekten bir barış anlaşması görüşülmüş müdür?
>
> *Amiral Bristol*[1582]

4 Eylül 1920. *Evening Star* gazetesi, *Anadolu'daki Bolşevizm propagandası*nı mevzubahis ediyor. *Çok sayıda Tatar kökenli Bolşevik ajanı Ankara Hükümeti'nin de desteği altında sokaklarda konuşmalar yaptığı ve bildiriler dağıttığı* bildiriliyor. *Trabzon'da bu kapsamda bir de cemiyet kurulmuş ve cemiyete üye olan erkekler yakalarında orak ve çekiç rozeti taşırken, kadınlar ise peçelerine iliştirilmiş kırmızı kurdeleyle dolaşıyor*lar.[1583]

Yine *Evening Star* gazetesinde "Türkler Son Umut Olarak Rus Kızıllarına Döndü" başlığıyla bir başka haber daha neşredildi. *Türk milliyetçilerinin Bolşeviklerden M. Kemal'e yardım için birlikler göndereceğini umduğu* belirtiliyor. Fakat *Türklere boşuna uğraştıkları söylendiğinde onlar cevap olarak: "Bolşevikler saldırmaya başlayıncaya kadar bekleyin ve sonra Yunan ve İngilizlerin buradan nasıl çıktığını göreceksiniz" diyorlar*. *Yazar Türklerin bu yöndeki düşüncesini çocukça bulduğunu ifade ediyor, zira bu tür beklentilerin doğuda bir ay, bir yıl belki de hiç gerçekleşmeyebileceğini söylüyor*. *İki yönetimi bir birine yakınlaştıran ortak düşmanın İngiltere olduğuna dikkat çekilen yazıda, Rusların çarlık rejiminden bu yana İngiltere'yi en büyük düşman olarak gördüğü dolayısıyla Bolşevik gücünün Avrupa'da tanınması açısından en büyük engeli yine İngilizlerin oluşturduğu belirtiliyor. Bu noktada Anadolu'daki Milli Hareket tam da Rusların uygulamak istediği politika için kilit bir pozisyonda durmakta*dır, *zira Bolşevikler Türkiye'ye dayatılacak bir anlaşmanın sonucunda Hindistan'da bir Müslüman ayaklanmasının yaşanacağını ümit ediyor*. *İşte bu durumda Müslümanları ayağa kaldıracak gelişme ise Türkiye'nin İngiltere ile savaşması*dır ve *bu savaş için Türklerin ihtiyaç duyduğu dış destek sadece Sovyet Rusya'dan gelecektir*.[1584]

7 Eylül 1920. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi: *Fransız ve İtalyanların Anadolu'da Yunanlıların kesin askerî eylemlere girişmesine etkili bir biçimde karşı çıkmaları her gün daha açık olarak görülüyordu. Gerçek şu ki; ne Fransa, ne de İtalya politik ve ekonomik nedenlerle Kemalist hareketinin bütünüyle yok edilmesi taraflısıydılar*. Bristol'un işittiğine göre *Ankara'yı arkadan vurmak üzere Yunan kuvvetlerinin Türkiye'nin Karadeniz kıyılarına çıkarılması için düşünülen ikinci bir plana Fransızlar ve İtalyanlar karşı çıkmışlar, İngilizler de bunu onaylamışlardır. İngilizler sonuç alacak herhangi bir eylemin yapılamaması ve Yunan hatları arasındaki bağın uzaması karşısında onları destekleme konusunda günden güne daha isteksiz ve soğuk davranıyorlardı ve güvenleri hızla kaybolmaktaydı. Onlar, geleneksel bekleme oyununu yeniden oynuyorlar ve Yunanlılar Anadolu'da kendi durumlarını korumakta başarısız kalırlarsa, onları kusurlu bulmuş görülmekten, suçlamaktan çekiniyorlardı*.[1585]

Evening Star gazetesinde, *İnebolu civarında Karadeniz kıyısına çıkan Yunan birliklerinin bir Pontus Cumhuriyeti kurma amacında oldukları belirtiliyor, yaklaşık iki bin yıl önce bölgede bir Pontus Krallığı olduğunun da altı çiziliyor*.[1586]

[1582] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 93-95. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

[1583] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 153.

[1584] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 153-154.

[1585] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 287.

[1586] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 123.

7 Eylül 1920'de ABD matbuatında *Fransızların Antep şehrini ele geçirdiği haberi duyurulurken geçmişte yaşandığı iddia edilen Ermeni katliamına vurgu yapılarak Antep için birkaç ay önce "Türkler tarafından bir Ermeni katliamına sahne olan şehir" tabiri kullanılmıştır*.[1587]

8 Eylül 1920. *The New York Times* gazetesi: *Mustafa Kemal'in işleri iyi gitmiyor. Milliyetçi ordu moral çöküntüsü içinde. Avrupa'dan süpürülen Türklerin, dünya siyaset sahnesinden de bir daha dönmemek üzere silinip gitmeleri başlıca dileğimizdir*.[1588]

> The New York Times'a göre, Türk milliyetçilerine karşı yapılacak yeni bir harekât ilkbahardakinden daha etkili olacaktı. Şimdiye kadar gerçekleşen çarpışmalar, Osmanlı'dan kalma tarihsel savaşçılıklarıyla, Yunanlıları yenilgiye uğratacağını sanan Türklerin, umutlarını kırdı. Mustafa Kemal, gün geçtikçe zorlaşan şartlar içinde aynı zamanda bir kurşun yarası alarak sağlığı ile ilgili ciddi sorunlar yaşıyordu. Milliyetçi kuvvetlerden çok sayıda asker kaçmıştı. Yetersiz cephane ve kendilerine vaat edilen Sovyet yardımının ulaşmaması, Milliyetçiler'i manevi anlamda çökertti. Mustafa Kemal, Yunanlılarla cephe savaşı yapabilmek için arkasını sağlama almak adına Ermenilere antlaşma teklifinde bulundu ancak bu teklif büyük bir zaaftı. Milliyetçi Hareket, hem Türkiye'deki modern akımları temsil ediyordu, hem de Türklerin tarihe damgasını vuran katı milliyetçiliğinin bir yansımasıydı. Aynı zamanda da bir dönem gücü ile dünyaya sözünü geçirmiş bir ırkın, son kalıntılarındaki milli bilincin yeniden canlanmasıydı. Söz konusu hareket, başarısız olduğu takdirde Türklerin sonunun geldiği, tarih önünde kanıtlanacaktı ve Türk ırkı çağın sorunları ile baş edemeyerek yok olacaktı. Yunanlıların, Türk ırkını, Avrupa'dan kesin olarak atma fırsatına sahip olmaları, tarihin güzel bir cilvesiydi. Avrupa'dan sürülen Türkler, dünya siyasetinden de silinip gidecekti.[1589]

ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

8 Eylül 1920, İstanbul

> Yunan kuvvetlerinin, Anadolu Türk Milliyetçilerine karşı sonuç alıcı eyleme girişmesine, Fransız ve İtalyanlar etkin biçimde karşı çıkıyorlar. Öyle görülüyor ki Fransız ve İtalyanlar siyasal ve ekonomik nedenlerle Kemal akımının tümden ortadan kalkmasını istemiyorlar, ayrıca bu akıma Rus Bolşevik yardımı tehlikesi de uzak bir olasılık haline gelmiştir. Karadeniz kıyılarına asker çıkarıp Ankara'ya geriden yaklaşmak konusundaki planın ikinci defa bir yana bırakıldığı haber alınmıştır. Yunan hatlarını içeriye doğru genişletmek için kararlı davranışların bulunmayışı, İngilizlerin kendi siyasal amaçları için destekledikleri Yunanlılar konusunda ağırdan aldıklarını ve güvenlerini yitirdiklerini göstermektedir. İngilizler, sonradan, Yunanlıların başını belaya soktukları suçlaması olmasın diye, her zamanki bekleme oyununa girişmişlerdir. Böylece Sevres Anlaşmasının uygulanması gecikmiştir. Ayrıca Türkiye'de Müttefiklerin birbirlerine kıskançlık duymaları tehlikesi belirmiştir. Onların ortak görüşüne göre, durumu ancak Kemal'in kuvvetlerinin çökmesi kurtarabilir. Bu da olabilir ama, hemen olması kolay değildir. Anadolu'da önemi olmayan bireysel gerilla savaşı sürüp gitmektedir, ancak sonuç tüfeklerden çok politikayla alınacaktır. Basın haberleri tarafların propagandasıyla doludur.
>
> Bu arada Yunanlılar, Milliyetçilerin boşalttığı Eskişehir ve Afyonkarahisar'a doğru yorgun argın ilerlemektedir. Milliyetçiler ayrıca İzmit bölgesinden çekilmiş ve bildirildiğine göre Bilecik çevresinde Bursa cephesinde yığınak yapmışlardır.
>
> *Bristol*[1590]

9 Eylül 1920. *Salt Lake Tribune* gazetesinin haberine göre Ermenistan'da daha evvel bulunmuş bir Near East Relief çalışanı olarak İshak Yoman (ismine nazaran muhtemelen bir Yahudi), *Amerika'nın Ermenistan üzerinde bir manda idaresini kabul etmesi için ısrar ederek Ermenilerin Türkler tarafından*

1587 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 136.

1588 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 205.

1589 The New York Times, 8 September 1920, *Closing In On The Turks*, p. 8; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 201. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

1590 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 95-96.

zulme uğradığından bahsediyor. Yoman, Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Çarlığı çöktükten sonra bile Almanlara karşı bölgeyi savunan ve Bolşevik kötülüğüne karşı da aynı şekilde mücadele veren Ermeniler için manda istiyor ve "Amerikan bayrağındaki küçük bir ışığın tüm Ermeni halkını korumaya yeteceğini" belirterek ABD'yi Ermeniler konusunda aktif rol üstlenmeye çağırıyor.[1591]

10 Eylül 1920. *Evening Star* gazetesinin haberine göre *bölgede bulunan bir yardım yetkilisi gönderdiği mesajda geçmiş dönemde ABD tarafından Ermenistan'a yapılan yiyecek ve giyecek desteğinin Ermenileri memnun ettiğini belirtilerek Gümrü ve Kars'taki yetimhanelere Amerikan yardımlarının sürmesini istiyor. Aynı bölgede binlerce yetim Ermeni çocuğun ve Türklerin esaretinden kurtarılan yüzlerce Ermeni kızın bakımı için bölgeye yapılacak milyon dolarlık yardımların ileride karşılık bulacağı da belirtilmekte*dir. *Haberde, Yardım Komitesi'nin giysi, yiyecek ve eğitim yardımıyla birlikte bölgede endüstriyel işletmeler kurarak Ermenilerin kendilerini idame ettirmelerini sağlamaya çalışıldığı belirtiliyor*.[1592]

Evening Star gazetesi: *Yunan birliklerinin Osmanlı başkenti yakınlarına kadar gelmesi, İstanbul'da bir Yunan işgali endişesini de doğurmuş* ve dahi *İzmit'teki İngiliz birliklerinin yerini Yunanlıların alması bu yöndeki söylentilerin artmasına neden olmuş*tur. *Yunanlılar İstanbul'u işgal etmek için bahane bulmadan Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya Türk milliyetçilerle anlaşmaya varması yönünde bazı siyasiler tarafından ısrar edildiği* bildirilmiştir.[1593]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Yunan Ordusu, Bağdat Demiryolu üzerindeki Afyonkarahisar'ı ele geçirdi. İzmit'i İngilizlerden devraldı. Bunun yanı sıra İtalya ve Fransa'nın protestosu sonucu da 20.000 Yunan askerinin İnebolu'ya çıkarılması engellendi*.[1594]

12 Eylül 1920. *The Washington Post* gazetesinde *İstanbul'a Yunanlıların girmesi halinde Türklerin dinamitle Ayasofya'yı havaya uçuracağı tehdidinde bulunduğu aktarılıyor*. *Buna göre, Türk milliyetçilerin Ayasofya da dâhil olmak üzere pek çok önemli yapının altına tüneller kazdığı ve İstanbul'a doğru Yunan ilerleyişi öncesinde bunları dinamitle patlatacağına dair dedikodular ortaya çıkmıştır*.[1595]

14 Eylül 1920. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

14 Eylül 1920, İstanbul

> Buradaki İngiliz askeri yetkilileri, özel konuşmalarında, Anadolu'daki Yunan kuvvetlerini düşük moral, beceriksizlik ve kimi zaman korkaklıkla suçluyorlar. Askeri harekâtı Venizelos daha iyi denetleyebilsin diye genel karargâhlarını İzmir'den Atina'ya götürdüler. Venizelos, Yunanlıların başlıca siyasal kişisidir.
>
> İngiliz Yüksek Komiserliği üyelerinin, Türk Milliyetçilerini bugünkü hatlarda tutabilmek için, Yunan kampanyasının sürdürülmesine karşı çıktıkları bilinmektedir. Bunun hem Anadolu Türklerinin, hem de Hıristiyanlarının durumunu büsbütün kötüleştirdiğini anlamışlardır ve harekâttan üç ay sonra Milliyetçi liderler arasında hoşnutsuzluk ve geniş bir bölgenin eşkıyalığa açılması dışında kesin bir sonuç alınamamıştır. Yunanlıların boş gururla, Milliyetçilerle uzlaşma girişimlerini ihmal ettiklerini, Milliyetçilerin içten çökmesini beklemek istemediklerini ve saldırıyı sürdürmeyi istediklerini öne sürmektedirler.

1591 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 118-119.

1592 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 118.

1593 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 169-170.

1594 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 201.

1595 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 170.

> Yukarıdaki görüşler belki tam içten olmayabilir, ancak böylece, Milliyetçilere yönelik yeni bir politika başlayabilir. Destekçileri sorumluluktan kurtulsun diye, Yunanlılar Milliyetçilerin liderlerini satın alma girişiminde bulunmaya teşvik edilebilir. Türk-Yunan ittifakından söz eden bir makale, belki de böyle bir planı göstermektedir.
>
> *Bristol*[1596]

New Castle Herald gazetesinin haberine göre *bazı eyaletlerde bizzat yerel yöneticilerin "katliam altındaki" bu* Ermeni *Hristiyan halk için insani yardım talep eden mesajları gazetelerde yayımlanıyor*.[1597]

15 Eylül 1920. Amiral Bristol, ABD Hariciye Nâzırına telgraf gönderdi: *Anadolu'da yeni bir Yunan ileri harekâtının başladığı haber verilmiştir. Adapazarı Milliyetçiler tarafından boşaltılmış, Yunan birlikleri Bursa yakınlarında yığınak yapmıştır. İzmit cephesinde İngiliz beyaz ve Hintli birliklerin tedrici çekilişi başlamıştır. Çoğu birlikler Mezopotamya'ya ve Hindistan'a gidecektir. Onların yerine en az bir Yunan tugayı gelecektir*.[1598]

17 Eylül 1920. *The Times-Tribune* gazetesi röportaj neşretti. *Eskiden Pensilvanya Üniverstesi Kimya alanında öğretim görevlisi olduğu belirtilen Stanley E. Kerr adındaki Yakın Doğu yardım görevlisi de çatışma bölgesinde bulunmuş ve ABD'ye dönmesinin ardından basına yaptığı açıklamada Ermenilerin mağduriyetine yönelik iddilar dile getirmiştir. Kerr açıklamasında, Fransızların Kilikya bölgesine gönderdiği işgal kuvvetlerinin az sayıda ve donanımsız olmasından şikâyet etmiş, bu nedenle Türklerin kontrol altına alınamadığını dolayısıyla da Maraş, Urfa, Antep ve civarında Ermenilerin katledildiğini öne sürmüştür. Maraş ve çevresinde 12.000 Ermeninin hayatını kaybettiğini iddia eden Kerr, geride kalan Ermenilerin katledilmesinin ise sadece Mustafa Kemal'in verdiği talimatlarla engellenebildiğini belirtirken Milliyetçilerin liderinin bu duruma daha ne kadar süre mani olabileceğinden endişe duyduğunu söylemiştir*.[1599]

25 Eylül 1920. TBMM Hükümeti Genelkurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü), TBMM'ye beyanatta bulunuyor: *(…) Ayintap civarında Amerikan mektepleri, kolejleri vardır. (Lânet olsun sadaları). Bu Amerikan kolejleri, Fransızların bugün üssülharekesidir. Bizim canımızı yakmak için ve ahalimizi öldürmek için Amerikan mekteplerini üssülhareke ittihaz ediyorlar. Taarruz ederler ve oraya top yerleştirirler, anbar olarak kutlanırlar. Hâsılı mektep değil, memleketimiz içinde bir kale olarak inşa olunmuş zan olunur. Bu üssülharekeye istinat ederek, Fransız kuvvetteri, Nizip'e kadar huruç yapmışlardır ve etrafında bulunan köylere daima sarkıntılık etmektedirler. (…)*[1600]

28 Eylül 1920. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi:

Telgraf

28 Eylül 1920, İstanbul

> Güvenilir kaynaklara göre, Ekim ayının ortasından önce İngiliz ordusu İzmit cephesinden çekilecek ve bugünkü 242'nci Tugay lağv edilecektir. 9 Yunan taburu ve giderek bir Yunan tümeni, karargâhı Derince'de olmak üzere, bunların yerini alacaktır. Ondan sonra Avrupalı veya sömürge birlikleri değil, bir noktada Yunanlılar, Türk Milliyetçileriyle karşı karşıya kalacaktır. Boğaziçi'nin Avrupa yakasındaki 5 Fransız taburu da çekilmeyi beklemektedir.

1596 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 96.

1597 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 118.

1598 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 97.

1599 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 143-144.

1600 T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 25 Eylül 1920, c. 4, s. 338; Aktaran: Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 140-141, dipnot 688.

> Anlaşmanın nasıl uygulanacağı ve kış için düşünülen planlar sık sık değişmektedir. Son plana göre, dördü Hintli ve dördü beyaz olmak üzere 8 İngiliz taburu yeteri kadar top, at, makineli tüfek birlikleri ve istihkâm birlikleri ile donatılmış olarak Boğazın iki yakasında işgal ordusunu oluşturacaktır.
>
> Bu İngiliz planı, belki de Mezopotamya'daki ciddi durum nedeniyle uygulanamayacaktır. Yunan kuvvetlerinin iki ay içinde tek başlarına İstanbul'u işgal edecekleri yolundaki haberler sürekli biçimde doğrulanmaktadır. İyi haber alan bir İngiliz istihbarat subayı şunları söyledi: "Belki de tek çözüm yolu budur. Biz bırakırsak Yunanlılar Anadolu'da ilerlemeye devam edeceklerdir. Gerçekten de Zakharoff ve Venizelos başarılı olurlarsa, şimdiki Ermenistan sınırına kadar Anadolu'yu baştan başa geçmelerine izin verilecektir."
>
> Aynı zamanda, uzun süren Yunan saldırısının istenen sonuçları vermediği kabul edilmekte ve Mustafa Kemal'le bir uzlaşma arandığı anlaşılmaktadır. İngiliz temsilcilerinin Ankara'da onunla görüşmeler yaptığına inandıracak belirtiler vardır.
>
> Bristol[1601]

30 Eylül 1920. *The Boston Globe* gazetesi: *Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin özel yetkilisi olan Morgenthau da Kars ve Gümrü'deki binlerce Ermeni çocuk için yardım çağrısında bulundu*.[1602]

12 Ekim 1920. *The Indianapolis Star* gazetesinin belirttiğine göre *Amerika Birleşik Devletleri'nde "Türk zulmünün" anlatıldığı konferanslar düzenleniyor, kiliselere, okullara ve farklı yardım örgütlerine Ermeniler için yardım çağrıları iletiliyor*.[1603]

13 Ekim 1920. *Evening Star* gazetesinin belirttiğine göre *Ekim ayı başında da çatışmalar devam etmiş, bu sırada Türklerin barış anlaşmasını (Sevr) ihlal ettiklerini öne süren Ermeni Hükümeti, ABD'ye protesto mesajı göndererek Amerikan hükümetinden yardım talebinde bulunmuştu*r.[1604]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Ermeniler, Türkiye'ye savaş açtı ve çatışmalar yaşandı. Milliyetçiler'e genel seferberlik emri verilerek Ermenilere karşı mücadeleye her an hazır hale getirildiler*.[1605]

14 Ekim 1920. 14 Ekim'de *Amerikan basınına yansıyan bir başka haberde ise Doğu Anadolu'da ilerleyen Türk askerleri için "Türkler Ermenistan'ı İşgal Etti" başlığı altında, Oltu, Bardus ve Karakurt'ta bulunan Türk kuvvetlerinin Kars'a doğru ilerleyerek önemli bir demiryolu noktasına sahip olan Sarıkamış'ı işgal ettiğini duyurulmuştu. Habere göre Türklerin amacının Brest-Litovsk anlaşması uyarınca Kars, Ardahan ve Batum'u ele geçirmek ve kuzeydeki Bolşevik unsurlarla birleşmek olduğu aktarılıyor. Türk "işgalinin" Bolşeviklerle birleşme amacını güttüğünün öne sürüldüğü diğer bir haberde ise kuzeyden başlaması muhtemel bir Bolşevik saldırısının Türk milliyetçilerini avantajlı bir duruma düşüreceği söyleniyor*.[1606]

18 Ekim 1920. Campbell, Louis Edgar Browne'ye mektub gönderdi: *…Bize birkaç saatini ayır da iyi bir akşam yemeği yiyelim. Kemal hakkında ve de pek çok siyaset dostu hakkında senden bilgi almayı dört gözle bekliyorum…*[1607]

22 Ekim 1920. ABD matbuatında belirtildiğine göre *Doğu cephesinde Ekim ayında Türk-Ermeni savaşı şiddetlenirken, Bolşevik kuvvetleri de güneye Ermenistan'a doğru ilerlemekte*dir. *Bu dönemde Ermeni yönetiminin başında bulunan Taşnak partisi ise Sovyet Rus rejimiyle anlaşmazlık halinde*dir. *Nitekim Fransız dışişlerine dayandırılan bir haberde Rus hükümeti Ermenistan'a bir ültimatom vererek*

1601 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 97-98. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
1602 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 118.
1603 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 118.
1604 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 117.
1605 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 186.
1606 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 117.
1607 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 317.

birliklerini Türk Milliyetçileriyle bağlantı kurmak üzere Anadolu'ya geçirmeyi istemiş ancak Ermeni hükümeti bu isteği reddetmiştir. Haberde ayrıca Bolşeviklerin Ermenilerden Sevr Anlaşması'nı tanımamasını istediğinden de bahsediliyor. Dolayısıyla bu itirazın Ermeniler ve Bolşeviklerle arasında bir savaş ortamı yaratacağı belirtilirken, Ermenistan'ın Müttefiklerden yardım istediği ancak hâlihazırda buna bir karşılık verilmediği aktarılıyor.[1608]

29 Ekim 1920. ABD Başkanlık adayı cumhuriyetçi Warren G. Harding'in beyanatı neşredildi: *(…) her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri Ermenistan'a derin bir sempati beslese de Ermeni sınırındaki tüm verimli bölgelerin İngiltere ve Fransa tarafından alınmış olması ve Sam Amca'ya ise aç ve ezilmiş haldeki Ermeni halkının bırakılmasının ardından ABD'nin bölgeye 70.000 ila 100.000 asker göndermeye mali açıdan gücü yetmeyecektir*.[1609]

2 Kasım 1920. Amiral Bristol, ABD Hariciye Nezâretine muhtıra gönderdi. *"Milliyetçilerin yatıştırılması konusuna pek az yer verildi," diyor. İtilâf Devletleri'ne gelince, Fransa, Milliyetçiler'in İzmir, Trakya ve Doğu illerinin Türkiye'ye geri verilmesi üzerine kurulmuş olan programlarını eleştirdikleri zaman -ki bu program Sevr Antlaşması'nın değiştirilmesini gerektiriyordu. Milliyetçiler'e karşı olan politikalarında çözümü güç iki yanlı bir durum karşısında kalıyorlardı. Çünkü Sevr'de yapılabilecek değişiklikler Versay Antlaşması'nda da değişiklik yapılması konusunda bir örnek olabilirdi. İngilizler, bu sırada tutumlarını değiştirmiyorlardı. İtalyanlar, İtilâf Devletleri'ne bakıyorlar, kendileri ayrı bir tutum almıyorlardı, fakat Milliyetçiler ve Sultan'ın Hükümeti en yumuşak davranan, en az kusurlu bir görünüşte olmaları nedeniyle İtalyanlara karşı yakınlık göstermekteydiler*.[1610]

3 Kasım 1920. *Evening Star* gazetesi "Yunanlılar Türkleri Bozguna Uğrattı" başlıklı haber neşretti. Gediz mıntıkasında *Yunan işgaline karşı Milli kuvvetler tarafından büyük çapta bir saldırı düzelen*diği fakat *Türklerin adam ve mühimmat bakımından ağır kayıp verdiği ve dağınık vaziyette geri çekildiği bildiriliyor*.[1611]

4 Kasım 1920. *The Philedelphia Inquirer* ve *New York Tribune* gazetelerinde, *Adana Haçin'de (Saimbeyli) Türk milliyetçilerinin neredeyse yaşayan tüm Ermenileri öldürdüğü iddiası "Armenia-America Society" (Ermenistan-Amerika Cemiyeti) aracılığıyla iletilmiş ve vahşice katledilmekten kurtulan kadınların ve yaşlı erkeklerin dağlara kaçtığı iddia edilmiştir*.[1612]

The Los Angeles Times gazetesi *Ermeni Lejyonu'ndan bahsedilen bir haberde ise aynı zamanda Amerikan vatandaşı olan John Shishmanian adındaki Ermeni komutanın birliğinin Fransızlar tarafından dağıtılmasına karar verildiği aktarılmakta*dır.[1613]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Yunan birlikleri, Türkleri hezimete uğrattı. Türklerin çok fazla asker ve cephane kaybı oldu, düzensiz bir şekilde geri çekildiler*.[1614]

6 Kasım 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *İngiltere, İtalya ve Fransa üçlü bir antlaşma imzalayarak, Türkiye'deki nüfuz alanlarının devamı konusunda birbirlerini destekleme kararı aldı. Fransa ve İtalya'nın menfaatlerinin göz önüne alınarak, etki alanlarının sınırları belirlendi. Antlaşmanın*

1608 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 154.
1609 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 74, dipnot 365.
1610 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 288-289.
1611 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 170.
1612 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 136.
1613 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 136-137.
1614 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 201.

gizlilik şartı olduğu için taraflarca kabul edilmese de imzalanmasının üzerinden neredeyse 3 ay geçmiş olmasına rağmen henüz kamuoyuna açıklanmadı. Antlaşmada, İngiltere'nin nüfuz alanı ile ilgili bir tanımlama yapılmadı. Bu da İngiltere'nin, Türk toprakları üzerindeki menfaatlerini istediği gibi şekillendirmesi için önemli bir avantajdır. Ancak mevcut belirsizlik de antlaşmayı şüpheli hale getiriyor.[1615]

7 Kasım 1920. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Amerikan Hükümeti'nin yapılan üçlü antlaşmayı henüz protesto etmemesi ya da onaylamadığı ile ilgili herhangi bir açıklama yapmaması, Türkiye ile yürütülen açık kapı politikasına, aykırı olan maddeleri kabul edeceği anlamına gelmiyor. ABD, açık kapı siyasetini yürütme konusunda ısrarlı, Türk toprakları üzerindeki herhangi bir değişiklik ya da antlaşmanın, bölgede yaşayan Amerikan vatandaşlarını ve faaliyet gösteren şirketleri etkilemesinin kabul edilemeyeceğini net bir şekilde açıkladı*.[1616]

8 Kasım 1920. *New York Tribune* ve *The Washington Post* nam gazetelerine göre *Kasım ayında Türk ilerleyişi devam etmiş, Kazım Karabekir komutasındaki Türk birliklerinin Alexandropol'a (Gümrü) girdiği ve Kars Kalesi'nde bulunan Ermenileri kuşatarak kaleyi ele geçir*miştir.[1617]

9 Kasım 1920. *The New York Times* ve *The Brooklyn Daily Eagle* nam gazetelerinde *Samsun'daki Amerikan Yakın Doğu Komitesi yöneticisi Colonel Coombs'un Türk milliyetçiler tarafından şehir dışına çıkmasına müsaade edilmediği aktarılıyor. Mustafa Kemal Paşa ise yaptığı açıklamada "bölgede Türkler ve Ermenilerin ihtiyaçlı durumda olmasına rağmen çoğu yardım önleminin sadece Ermeniler için alındığını" belirterek, Komite'nin siyasi ve askeri bir ajan gibi davrandığına dikkat çekiyor*.[1618]

11 Kasım 1920. *The Buffalo Commercial* gazetesi: *Ermeni Hükümeti artık Erivan'a doğru ilerleyen Türklerle 7 Kasım tarihinde ateşkes istemek zorunda kalmıştır*.[1619]

13 Kasım 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Ermeniler, Türk milliyetçileri tarafından ağır bir mağlubiyete uğratıldı, antlaşma talep etmek zorunda kaldı ve bir yıl önce Winston Churchill'in Ermeniler vasıtasıyla güçlendirmeye çalıştığı Kafkas bariyerinde, Türkiye'nin bıraktığı boşluğu Bolşevikler doldurdu. Geçen yaz, Yunanlıların Batı'da elde ettiği zaferler, Ermenilerin üstündeki baskıyı azalttı ancak Yunan ilerleyişinin durması, Türklerin Ermeniler üzerine gitmesine ve başarılı olmasına yol açtı. Ermenistan antlaşma istemek zorunda kaldı. Ayrıca şu ana kadar mümkün olduğunca Lenin ve Mustafa Kemal, birbirini kullandı, her ikisi de ortak hedeflere sahiptir*.[1620]

18 Kasım 1920. *Başbakan Rhallis, Yunanistan dış politikasında temel hedefin, İtilaf Devletleri ile dostane ilişkilerini devam ettirmek olduğunu duyurdu*.[1621]

22 Kasım 1920. *Detroit Free Press* gazetesinin haberine göre *anlaşma şartlarının bir kısmını Ermenilerin reddetmesi üzerine çatışmalar tekrar başlamış, M. Kemal Paşa'nın askeri mühimmatın teslimi konusundaki uyarılarına uymayan Ermeniler Türklere karşı savaşa devam etme kararı almıştır*.[1622]

1615 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 164.
1616 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 164.
1617 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 117.
1618 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 119.
1619 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 117.
1620 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 187.
1621 The United States Department of State*, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1920: The Minister in Greece (Capps) to the Secretary of State*, Volume II, 18 November 1920, p. 707; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 195.
1622 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 117.

The San Francisco Examiner gazetesinde *Yunanistan'da kabine değişmiş başbakan Rallis'in başında bulunduğu yeni kabinenin Venizelos'un politikasını sürdüreceği duyurulmuştu*r.[1623]

23 Kasım 1920. *Chicago Daily Tribune* gazetesinin haberine göre *Milletler Cemiyeti Haziran ayında manda idaresini reddeden ABD'yi bu sefer arabulucu olarak Ermenistan'a yardım etmesini istemiştir. "Milletler Cemiyeti Hala ABD'nin Ermenistan'ı Kurtaracağını Umuyor" başlığıyla yayımlanan bir haberde Fransa ve İngiltere'nin Ermenistan konusunda yine ABD'yi yoklayacağı ifade edilmekte*dir. *Buna göre, Ermenistan için Amerika'nın "Aşil topuğu" denilerek ülkedeki Ermeni hassasiyetine vurgu yapılıyor ve milliyetçi Türklerle Ermeniler arasındaki barış müzakerelerinde Amerika'dan Ermenileri temsil etmesi bekleniyor*.[1624]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Ermeniler ve Mustafa Kemal'in birlikleri arasındaki düşmanlık devam ediyor. Ermeniler, Gümrü'yü Türklerden geri aldı. Kazım Karabekir, tekrardan Kars civarına geri çekildi*.[1625]

24 Kasım 1920. *Yunanistan'ın Amerika'da güvendiği tek adam, elbette* Salt Lake (Utah) senatörü William H. *King değildi. Hatırlanacağı gibi, 1920'de bütün yunan taleplerini destekleme kararı alan da Senatoydu. Leon Makkas "La question gréco-albanaise" adlı kitabında, cumhuriyetçi senatör Warren Harding'in 1920'de kazandığı başkanlık seçimi kampanyası sırasında, Massachusetts'li cumhuriyetçi yunanlılar klübü başkanı M. N. Külolyas'a gönderdiği, 24 kasım 1920 tarihli şu mektuptan söz ediyor*:

> Başkan Harding, yeryüzündeki eski yerini tekrar kazanmak üzere olan yunan milletine karşı duyduğum derin sevgiden emin olmalarını üyelerinize bildirmenizi rica ederim, diyor... Yunan milletinin haklı dâvâsını desteklemek ve bir medeniyet unsuru olarak amerikan topluluğuna hizmetlerinizi cevaplandırmak için, iki yıldır Senatoda olduğu gibi, elimden gelen gayreti göstereceğime güvenebilirsiniz. Nitekim, Senatonun görüşüne uyan Lodge'un, kuzey Epir'in Oniki adaların ve Anadolu'nun batı kesiminin Yunanistan'a geri verilmesini öngören karar suretine rey vermiş bulunuyorum.
>
> Trakya'nın yunan krallığına bağlanmasına dair Senatonun dileğini belirten karar suretine de reyimle katılmıştım. Ben, yunan halkına karşı adil davranacak bir tatbikattan yanayım..."[1626]

ABD matbuatında *Türklerin Ermenileri mağlup etmesinin ardından Bolşeviklerle bir anlaşmaya varıldığı öne sürülürken, söz konusu anlaşmadaki sekiz maddeye yer veriliyor. Buna göre Türkiye'de Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin parçalanamayacağı, Türklerin Arabistan ve Suriye'deki yeni eyaletlerde kontrolü ele alacağı belirtiliyor, Türkiye'deki Rus heyetinin de gözetimi altında Komünizmin geliştirileceğine dikkat çekiliyor. İngiliz ve Fransızların sömürgelerini de ilgilendiren maddelerin olduğu anlaşmada İslam dünyasının bağımsızlığı için ortak hareket edileceği duyurulmakta*dır. *Buna göre Hindistan, Fas, Mısır, Cezayir ve Tunus gibi ülkelerdeki Müslümanların özgürlüğü konusunda Sovyet Rusya ve Türkiye'nin mutabık olduğu ve onları bağımsızlıklarına kavuşturmak için işbirliği yapacakları belirtilmiştir. Diğer maddelerde ise Rusların Türklere yönelik parasal ve askeri yardımlarından söz ediliyor*.[1627]

25 Kasım 1920. *Evening Star* gazetesi aktarıyor. *Fransız basınına göre Yunanlılara Türkiye üzerinden verilen haklar eleştirilirken, İngiltere'nin Yunanistan'ı bölgede uydu bir devlet olarak kullandığı yorumu yapılıyor. Bunun yanında Türk milliyetçilerinin esasında kötü insanlar olmadıkları ise şu sözlerle dile*

1623 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 170.
1624 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 119.
1625 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 187.
1626 Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, 1964, s. 309. "Bu mektup, Henry Cabot Lodge'un bu kitapta sözü geçen karar suretiyle birlikte *Panepirotic National Union in America* tarafından basılmış ve bütün Birleşik Devletlerde dağıtılmıştı."
1627 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 154.

getirilmiştir: "Bölgede esir düşen askerlerimize Türklerin insanca yaklaşımı General Gouraud tarafından ifade ediliyor. Halâ savaşmakta olduğumuz Türkler bizim düşmanımız değil. Ayrıca Yunan Kralı Konstantin de bizim dostumuz değil. Bizim halâ bu iki taraf arasında seçme hakkımız var."[1628]

26 Kasım 1920. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Milletler Cemiyeti, Başkan Wilson'a Ermeniler ve Milliyetçiler'in lideri Mustafa Kemal arasında arabuluculuk yapmasını önerdi. Mümkün olan en kısa zamanda bu işbirliği sayesinde Ermenilerin yaşadığı korkunç vahşete son verilebilir. Arabuluculuk teklifi mandayı kapsamıyor. Ermeniler, Amerika'nın sınırlarını belirlediği ülkelerinde insani şartlarda yaşamak istiyorlar*.[1629]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Amerikan senatosunun, Ermeni mandasının üstlenilmesini reddetmesi, yeni bir çözüm arayışını beraberinde getirmiştir. Buna göre, Amerika'nın Ermeniler ve Mustafa Kemal Paşa arasındaki savaşa son verilmesi için arabuluculuk yapması talep edildi. Mustafa Kemal de bunu memnuniyetle karşılayacaktır. Ermenistan sınırının kesin ve sabit hale getirilmesi, Başkan Wilson'un elinde*dir.[1630]

The San Francisco Examiner gazetesinin haberine göre *Ermeni meselesindeki taraflı duruşu açıkça ortada olan başkan Wilson'a Mustafa Kemal Paşa ve Ermeniler arasında barış müzakerelerini yürütmek için arabuluculuk teklif edilmiştir*.[1631]

The Buffalo Times gazetesi yazıyor. *Batı Anadolu'daki Yunan işgal bölgesi İzmir'in ötesine geçerek Bursa, Balıkesir ve Uşak hattına kadar ilerlemiştir. Bu süreçte oldukça hırpalanan Türk kuvvetleri pek çok noktadan Yunan ordusu üzerine saldırılarını sürdürmüş, Uşak'a doğru ilerleyen Türk milliyetçilerinin İnegöl, Simav ve Demirci civarını ele geçirdiği, diğer yandan Bursa'nın 40 km güneyinde bulunan Yenişehir'in de Türkler tarafından işgal edildiği duyurulmuştur*.[1632]

27 Kasım 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türk birlikleri, Uşak'ın 100 mil doğusuna doğru ilerleyişe geçti ve bölgedeki Yunan birlikleri ile girdikleri çatışmalarda üstünlük sağladılar. Milliyetçiler, Bursa'nın 25 mil kuzeydoğusundaki, Yenişehir ve Marmara Denizi kıyısına konuşlandı. Yunan Ordusu, az sayıdaki çözülmeler dışında disiplin ve düzenini koruyor*.[1633]

29 Kasım 1920. *Evening Star* gazetesinin haberinde *Türk milliyetçilerinin bölgedeki Amerikalılara göstermiş oldukları olumlu davranışlarını değiştirdikleri aktarılırken, Yakın Doğu Yardım çalışanları ve misyonerlerin artık Anadolu'nun iç bölgelerinde serbestçe dolaşmasına izin verilmediği belirtiliyor. Buna göre bölgedeki Amerikalılar Ermenileri Türklere karşı kışkırtmakla suçlanıyor ve Sevr anlaşmasında yapılan haksızlıklara ses çıkarmadıklarına dikkat çekiliyor*.[1634]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Mezopotamya'daki iş fırsatları, petrol alanlarının işletilmesi gibi konularda Amerika, Milletler Cemiyeti'ne üye olmadığı için söz hakkına sahip değildir. Buna karşın Ermenistan adına, Türkiye ile barış görüşmelerini yürüttüğünden dolayı Mezopotamya politikasına müdahale edebilir. Amerika, Mezopotamya mandasını üstlenen İngiltere ile eşit imkânlardan faydalanamıyor. Benzer durum Türkiye ile savaşmadığı için Türk topraklarındaki ayrıcalıkları için de geçerli*dir. *Bölgede en kazançlı politik duruş, Ermenistan'a yardım ederek sağlanabilir. Avrupa, Asya'da*

1628 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 146.
1629 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 187-188.
1630 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 188.
1631 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 119.
1632 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 170.
1633 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 201.
1634 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 119.

dağlar, Türkler ve Ermeniler dışındaki her şeyi almıştır. *Türk İmparatorluğu'nu da bölerek sömürmenin her şeye değeceğini düşünüyor ancak tüm bunlar Türk milliyetçilerinin öfkeli tepkisini çekti*.[1635]

30 Kasım 1920. Woodrow Wilson, Milletler Cemiyeti Meclisinin 22 Kasım tarihli mesajına cevab veriyor: *Ermeni halkına karşı girişilen savaşa son vermek ve taraflar arasında barışı sağlamak için teşebbüse geçmeye ve belirleyeceğim temsilciler kanalıyla kişisel aracılıkta bulunmaya hazırım…*[1636]

New York Tribune gazetesi Henry Franklin Bouillion'un Fransız Dış İlişkiler Komisyonundaki beyanatını iktibas ediyor: *Biz Türkleri desteklemeliyiz sadece resmiyetteki İstanbul Hükümeti'ni değil, gerçek Türkiye'yi temsilen Ankara'yı, Kemal Paşa'nın Türkiye'sini de desteklemeliyiz. İngiltere Yakın Doğu'da vahim bir politika izliyor. Biz onları takip etmeyelim. Bunun yerine açık bir şekilde inisiyatif alarak kendi yeni politikamızı oluşturalım*.[1637]

New York Herald gazetesinin haberine göre TBMM Hükümeti ile Taşnak Ermenistanı arasındaki çatışmalar *çok uzun sürmemiş 18 Kasım'da yeni bir ateşkes daha yapılmıştır*.[1638] Aynı gazetenin belirttiğine göre *Ermenistan'da Bolşeviklerin kontrolünde bir rejimin kurulmasıyla birlikte doğu sınırı konusunda Türkler artık Ruslarla görüşmek durumunda*dır. *Fakat Bolşevik yönetiminin Türklerden Kars şehrini Ermenistan'a bırakmasını istediği* bildirilmektedir.[1639]

The San Francisco Examiner gazetesinde, *Türk Ermeni çatışmasında Sovyet Rusya'nın etkin bir konumda olduğundan bahsediliyor*. *Nitekim Milletler Cemiyeti'nin Ermenistan için toplandığı ve ABD'nin arabuluculuğu konuşulduğu dönemde Sovyet Hükümeti'nin olayları bizzat ele aldığı ve Ermenistan'ı Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan ettiği* bildiriliyor.[1640]

1 Aralık 1920. *New York Herald* ve *The Washington Post* gazetelerinin belirttiklerine göre *sonunda beklendiği gibi Wilson arabuluculuk önerisini kabul etmiş ve bölge konusunda tecrübeli olduğu belirtilen eski büyükelçi Morgenthau'nun bu süreçte rol üstlenebileceği* bildirilmiştir.[1641]

2 Aralık 1920. *The Washington Post* gazetesi, *"Ermenistan'ın Patronu, Lenin" başlığı altında İtilaf Devletleri'nin gelişmeleri doğru okuyamadığı eleştirisinde bulunulurken Bolşevik hareketinin sadece Ermenistan'ı almakla kalmayıp Mustafa Kemal'i de destekleyerek Müttefiklerin bölgedeki çıkarlarını zora sokacağından bahsediliyo*r.[1642]

The Brooklyn Daily Eagle gazetesi: *Türkler Ermeni Toprağını İşgal Etti*.[1643]

Fransız yarı resmî *Le Temps* gazetesi yazıyor: *Ermenilere ilgi duyan tüm medenî dünyanın ortak çabası işte Wilson'un ancak bir temsilcisini harekete geçirebiliyor. Niçin şaşmalı? Milletler Cemiyeti'ni veya A.B.D.'nin sabık başkanını eleştirmek mümkün mü? Sevres antlaşması başka yerlerde olduğu gibi Ermenistan'da da ancak aldatıcı bir barış getirdi*.[1644]

1635 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 164.
1636 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 173.
1637 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 147.
1638 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 117-118.
1639 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 155.
1640 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 120.
1641 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 120.
1642 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 120-121.
1643 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121.
1644 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, 2023, s. 173-174.

3 Aralık 1920. *The San Francisco Examiner* gazetesi: *Ermeni Kuvvetleri Ana Yurtlarından Tamamen Çıkarıldı*.[1645]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkler, Ermeni birliklerini geleneksel sınırlarına kadar geri çekilmek zorunda bıraktı, Ermenistan küçük bir Kafkas Cumhuriyeti'ne dönüştü. Türk-Ermeni düşmanlığı Moskova'daki Bolşevik Hükümeti'nin arabuluculuğu sonucunda askıya alındı. Türkler de Ermenilerle savaşmayacağını açıkladı. Ermeni Ordusu moral ve disiplin açısından çöktü. Ermeni Hükümeti, halkın yiyecek ihtiyacını temin etmekte çok zorlanıyordu, kış şartları halkı sefalete sürükledi ve nüfusun yarısı mevcut şartlara direnç gösteremeyerek hayatını kaybetti*.[1646]

3/4 Aralık 1920. TBMM Hükümeti ile Taşnak Ermenistanı arasında Gümrü Muahedenamesi imzalandı.

> Altı doğu vilayetinde bağımsız bir devlet kurulmasını teklif eden başkan Wilson ve İtilaf planını benimseyen talihsiz Ermeniler'e gelince, Kazım Karabekir Paşa'nın 1920 sonbaharındaki harekâtı sonucu kısa bir zamanda yok edilmişlerdi.[1647]

5 Aralık 1920. Sakıt Kral Konstantin'in tahta yeniden oturması için Yunanistan'da plebisit yapılıyor. Venizeloscular seçimi boykot ediyor. Konstantin neredeyse ittifak-ı ârâ ile plebisitten galib çıkacak. ABD çalkantılı Yunanistan'a borç vermiş durumda:

> Yunan Hükümeti'ne 3 Aralık günü İtilaf bir nota vererek Konstantin'in yeniden tahta oturmasının onun savaş sırasındaki "sadakatsiz" hareketlerini onaylamak anlamına geleceğini, bu durumda İtilaf'ın hareketlerinde kendini serbest sayacağı uyarısı yapıldı. 5 Aralık'ta halk oylaması yapıldı. Sonuç belli olduktan sonra sunulan ikinci bir notayla Konstantin'in krallığı halinde iktisadi yardımın kesileceği bildirildi. Yunanistan ABD kredilerinin tümünü kullanmış; 10 milyon sterlinlik İngiliz kredisinin 3,5 milyonunu, 10 milyon sterlinlik Fransız kredisini henüz kullanmamış durumdaydı.[1648]

The Boston Globe gazetesi röportaj neşretti. *Çatışmaların ardından Adana'dan ayrılıp ülkesine dönen Amerikalı Irene Eldred ise bölgede yaşananlardan Fransızları sorumlu tutmuştu*r. *Buna göre, Fransızlar bölgede Türklerle diplomasiden uzak bir ilişki kurmuş, her girdikleri kasabada Türk bayrağını indirip yerine kendi bayraklarını çekmiş ve dolayısıyla Türkleri çok kızdırmışlardı*. *Bunun yanında bölgedeki Ermenileri ordularına katılmaya "zorlamışlar" ve onları koruyamayarak Türklerin gazabını Ermeniler ve diğer Hristiyanlar üzerine yönlendirmişlerdi*. *Eldred açıklamasında, bölgedeki Amerikalılara Türkler tarafından daima güven duyulduğunu söylese de çatışmaların katliam olduğunu yineliyor ve Adana için haber başlığında da yer alan "günlük katliamların yaşandığı şehir" ifadesini kullanıyor*.[1649]

6 Aralık 1920. ABD Dışişleri Bakanı Colbi'nin notası, Britanya Hariciye Nâzırı Lord Curzon'a tevdi edildi. Colbi, Britanya'nın Irak petrolleri imtiyazatı hususunda manda ilkelerine mugayir hareket ettiğini lisan-ı münasible iş'ar ediyor.[1650]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Türkler, Ermeniler söz konusu olduğunda, Amerika'nın arabuluculuğuna şüphe ile yaklaşıyor*. *Milliyetçiler, Ermenilerin, Sovyet Rusya'nın hakemliğini kabul etmesi ile sorunun çözümü için barış görüşmelerine başlandığını duyurdu*.[1651]

10 Aralık 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal Paşa Kuvvetleri birçok bölgede, Yunanlılara karşı atağa geçti. İstanbul Hükümeti'nin Bakanı İzzet Paşa, Ankara'da* [Bilecik'de (ÖFA

1645 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121.
1646 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 187.
1647 Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası*, 1997, s. 79.
1648 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2021, c. 4, s. 19.
1649 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 144.
1650 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 302-304.
1651 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 188.

notu)] *Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Yapılan görüşmede Mustafa Kemal Paşa, barış antlaşması, yeniden düzenlenene kadar Milliyetçiler'in savaşmaya devam edeceğini net ve kesin bir şekilde dile getirdi*.[1652]

The Buffalo Commercial gazetesi: *Türkler Ermenileri Anlaşmaya Zorladı*.[1653]

New York Herald gazetesi: *Ermenistan Anlaşma İmzalayarak Bölgeyi Kaybetti*.[1654] *New York Herald* gazetesi: *M. Kemal Paşa'nın liderliğindeki Milli kuvvetlerin pek çok noktadan Yunan ordusuna saldırılar düzenlediği* bildiriliyor.[1655]

The Los Angeles Times gazetesi: *Türk ve Kızıllar Tarafından Sıkıştırılan Ermenistan Teslim Oldu*.[1656]

Chicago Daily Tribune gazetesi: *Yeni Anlaşmayla Ermenistan Türklere Geri Verildi*.[1657]

The Washington Post gazetesi: *Türk Anlaşmasıyla Ermenistan Soyuldu*.[1658]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türk milliyetçileri ile Ermenistan arasında 2-3 Aralık gecesi, Gümrü Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile 1500 tüfek, 20 makinalı tüfek ve 3 top dışındaki tüm Ermeni silahları Türklere teslim edildi. Ermenistan'ın sınırları Kars ve Gümrü Kalelerini kapsamıyordu, Erivan ve Gökçe Gölü bölgelerini içine alacak şekilde daraltılmıştır. Antlaşmaya göre Ermeniler, Türklere 2000 tüfek, 60 makinalı silah, 2 lokomotif ve 560 araba verdi. Ermenistan, bir Cumhurbaşkanı, bir Başbakan, bir Bakan ve yaklaşık 17.500 kişilik orduyu kapsayan bir hükümete sahip olmasına rağmen, başarısızlıkları ve yetersizlikleri sonucunda İtilaf güçlerinden yardım beklemek zorunda kalmıştır. Ermenistan için arabuluculuğu kabul etmiş olan Wilson'un, Ermenistan sınırları içinde olmasını desteklediği Trabzon, Bitlis, Erzurum ve Van, Mustafa Kemal Paşa'nın birlikleri tarafından ele geçirilmiştir. Paşa tüm dünyaya, Türkiye'nin koşulsuz, Türklerin olduğunu ilan etti*.[1659]

16 Aralık 1920. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Llyod George, Boğazlar'ın yönetiminin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkinin çok üzerinde olduğunu, Boğazlar'ın idaresi için yeni düzenlemeler yapılması gerektiğini söyledi. İstanbul'un yönetimi, Türklere bırakılsa bile Boğazlar'ın kesinlikle İngiltere, İtalya ve Fransa'nın oluşturacağı bir komisyon tarafından kontrol edilmesi gerektiğini de sözlerine ekledi*.[1660]

18 Aralık 1920. *The Literary Digest* mecmuasında neşredilen *"Boş Sandalye" başlıklı bir karikatürde Ermenistan meselesini görüşmek için dünya liderleri bir masanın etrafında toplanmıştır. Ancak masada boş bir sandalye dururken onun dibinde üzerinde Ermenistan yazılı boynu bükük ve çaresiz*

Karikatür. The Literary Digest, 18 December 1920, p. 15.

[1652] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 202.
[1653] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121.
[1654] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121.
[1655] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 170.
[1656] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121.
[1657] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121.
[1658] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121.
[1659] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 189-190.
[1660] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 177.

halde bir kadın başı öne eğik bir vaziyette yerde oturuyor. Kadının hemen yanında ise siluet şeklinde bir eli masada diğeri eli ise kadının başında olan Sam Amca karakteri dik bir şekilde ayakta duruyor.[1661]

23 Aralık 1920. *The Brookly Citizen* gazetesinde *Türk süvarilerinin gösterildiği bir fotoğrafta "Anadolu'daki Müttefikler ve Tüm Hristiyanlara Karşı Savaşan Türk Süvarileri" başlığı altında M. Kemal Paşa'nın emrindeki bu askerlerin bir çeşit Türk isyancı birliği olduğu ve Anadolu ve Kilikya'da savaştığı belirtilmekte*dir. *Çeteler olarak bilinen bu kuvvetin ise esasında diğer eşkıya gruplarından biraz daha iyi olduğu, zira Amerikalı yardım çalışanlarını kurtardığı da aktarılıyor, bu birliğin iyi donanımlı ve çok iyi binici olduklarından bahsediliyor*.[1662]

1920. *Merzifon'daki Amerikan Kolleji'nin Pontuscu öğrencileri ise, Öğretmenleri Zeki Beyi öldürecek kadar küstahlaşmış bulunuyorlardı*.[1663]

1921

Ocak 1921 bidayeti. *1921 ocak ayı başlarında, Ankara Hükümeti temsilcilerinden biri, Samsun'da geçici olarak demir atmış bulunan bir Amerikan destroyeri komutanına* [Kaptan Sharp'a] *gelerek, Türk ve Amerikan temsilcilerinin Antalya'da buluşmalarını ve iki ülke arasındaki ilişkileri görüşmeleri düşüncesini ileri sürdü*.[1664]

1 Ocak 1921. İstanbul matbuatından *İkdam* gazetesi: *Yakın Doğu Yardım Kurumu, Anadolu'ya yardım için her ay 325.000 dolar veriyor*.[1665]

2 Ocak 1921. ABD'de münteşir *The Washington Post* gazetesi: *Fransa basını, İtalyanlar tarafından silahlandırılan Türklere karşı Adana'da savaş*tıklarını, *güneyde İngiliz botlarının güvenli bir şekilde devriye gezdiğini; artık yeterince uzayan bu sürecin devam etmesi halinde bölgede akacak Fransız kanı ve harcanacak paradan Fransız hükümeti*nin *sorumlu tutulaca*ğını, *dolayısıyla Türk milliyetçilerle doğrudan diplomatik temasın kurulması gerek*tiğini yazıyor.[1666]

5 Ocak 1921. *El Paso Herald* gazetesinde *Yunanistan başbakanı Venizelos'un seçimlerin ardından Karadeniz Bölgesi'nde yeni bir Pontus devleti kurmayı planladığı ve bu amaçla da Ankara Hükümeti'ne karşı "Pontus" kıyılarına birlikler çıkarılacağı iddiası Yunan basınına dayandırılarak veriliyor*.[1667]

6 Ocak 1921. *The Los Angeles Times* ve *The New York Times* gazetelerinde, *Gümrü Anlaşması'nın ardından Doğu Cephesi'nde İngiltere'nin Ermenilere yaptığı silah desteği bizzat M. Kemal tarafından ince bir mesaj eşliğinde dile getirilmiş ve esasında bu yardımın Türklere fayda sağladığı belirtilmiştir*. *Amerikan basınına "Türk Milliyetçilerinden İronik Mesajı" ve "Kemal Britanya ile Alay Ediyor" başlıklarıyla yansıyan haberlerde, Mustafa Kemal Paşa, Lloyd George'a hitaben; imzalanan anlaşmayla birlikte İngiltere'nin Ermenilere savaş sırasında gönderdiği 40.000 tüfek ve mühimmatın Milliyetçilerin eline geçtiğini söylüyor ve İngiliz başbakana teşekkür ediyor*.[1668]

1661 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 120.
1662 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 137.
1663 Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1974, c. 4, s. 90.
1664 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 328.
1665 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 349.
1666 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 147.
1667 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 123.
1668 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 121-122.

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İngiltere Başbakanı Lloyd George, ABD'nin Ermeniler adına Türklerle yapılacak barış için arabuluculuk yapması önerisine, Başkan Wilson'un sıcak bakmadığını açıkladı*.[1669]

10 Ocak 1921. ABD'de münteşir *Chicago Daily Tribune* gazetesi: *Türk milliyetçilerinin İstanbul Hükümeti ile yakınlaşmasının Moskova'yı rahatsız ettiği* bildiriliyor. *Buna göre Ankara'ya gönderilen bir Sovyet temsilci Türkleri uyararak İstanbul Hükümeti ile yürütülen görüşmelerde bir anlaşmaya varılması halinde Rus hükümetinin yardımları keseceğini bildirmiştir*. Bununla birlikte *Ankara'ya varan 200 kişilik Bolşevik yetkilisinin Türk milliyetçileri eğitmeye başladığı ve bir grup Türk yetkilisinin de bir yıllık eğitim için Moskova'ya doğru yola çıktığı duyurulmuştur*.[1670]

13 Ocak 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor*: Milliyetçiler, Yunan birliklerini hezimete uğrattı. Yunanlılar ilerlediği bölgelerden çekilmek zorunda kaldı. Mustafa Kemal, Ermenistan cephesinden çektiği kuvvetleri Yunan birliklerinin olduğu bölgeye aktardı ve hızlı bir saldırı planı ile Yunanlılar karşısında kesin bir başarı sağladı*.[1671]

17 Ocak 1921. *The New York Times* gazetesi, İnönü keşif taarruzu çatışmasının neticesi hakkında mütalaada bulunuyor. *İklim şartlarına vurgu yapılarak, karlarla kaplı dağlarda savaşmanın olumsuz etkilerinden söz edilmiş ve Türklerin en iyi birliklerini sahaya sürdüğü belirtilmiştir*. *Bir takım iddiaların aksine, Yunanlılara karşı savaşan Türklerin arasında, Bolşevikler bulunmamakta*dır. *Ayrıca Yunan Ordusu'na, yeni atanmış olan subayların yetersiz ve moralsiz olduğu da doğruyu yansıtmıyor*.[1672]

The Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İtalyan Hükümeti, Sevr Antlaşması'nın tüm maddeleri ile uygulamaya konulmasına karşı olduğunu açıkladı*.[1673]

18 Ocak 1921. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanlığına muhtıra gönderdi. *İstanbul'dan, Amirat Bristol, bir kere daha Türkiye işlerine Amerika'nın katılması için baskı yapıyordu. 18 ocak 1921'deki raporunda, İtilâf Devletleri'nin Türkiye İşleri uzmanlarının, Türkiye konusunu çözüme bağlayacak Dışişleri Komisyonu'na hazırlık olmak üzere, Paris'te toplanacaklarını bildiriyor, Türkiye'yle ilgili konulara Amerika'nın katılmasının Türkiye'deki Amerikan çıkarlarının korunması için tek yol olduğu üzerinde direnerek duruyordu. "İstanbul Hükümeti, İngilizlerin yumruğu altında olduğundan Amerikan ticaretini kolaylaştırmaktan korkmaktadır, oysa Milliyetçiler, bunun tam karşısında olan bir tutum içindedir; çünkü; İngilizlerin Yunanlılara yardım etmiş olmalarını unutamamakta ve kendi kaynaklarını hediye etmek niyetinde değillerdir," diyordu*.[1674]

20 Ocak 1921. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi:

Telgraf

20 Ocak 1921, İstanbul

> Küçük Asya'da Yunanlılar ve Türkler arasında çarpışmalar konusunda, burada birçok haber ve söylenti dolaşmaktadır. Yunanlıların Bursa cephesinden Eskişehir çevresine kadar gelip, ondan sonra eski hatlanna geri çekildikleri kesinleşmişe benzemektedir. Yunanlıların kendi raporlarına göre, geri çekiliş zecri ve çabuk olmuş çok sayıda kayıp vermişler. Ayrıca çok sayıda Venizelos taraftarı Yunan subayının orduyu bırakıp İstanbul'a gelecekleri söylenmektedir. Türklerden gelen haberlere göre, Bursa geri alınmış ve Afyonkarahisar'dan İzmir yönüne doğru büyük başarılar elde edilmiş. Bu haberler teyit edilmemiştir, belki de abartılmıştır.

1669 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 190.
1670 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 155.
1671 The New York Times, 13 January 1921, *Turks Rout Greeks In Smashing Attack*, p. 18; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 203.
1672 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 203.
1673 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 204.
1674 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 359-360.

Kemalist kuvvetlerin Fransızlara karşı Suriye'de yığınak yaptığı yolunda haberler ve belirtiler gelmektedir. Bu belki de, Fransız askerlerinin ölümüne ve masrafa yol açan, Kemal aleyhindeki mücadele konusunda Fransa'da halk arasındaki hoşnutsuzluğu artırmak için siyasal davranış olabilir. Sevres Anlaşmasının değiştirilmesi bunların hepsinin önüne geçebilir.

Siyasal nedenlerle Türklerin şimdilik Yunanlılara saldırıda bulunacaklarını sanmıyorum.

Bristol[1675]

21 Ocak 1921. Cihan Harbi sırasında ABD Askerî İstihbarat Teşkilâtı görevlisi 25'lik Clarence K. Streit, *Philadelphia Public Ledger* muhabiri sıfatıyla Samsun'a muvasalat etmek üzere İstanbul'dan *John D. Edwards* nam destroyerle hareket etti.[1676]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Fransa Başbakanı Aristide Briand, Türkiye ile şartları yeniden belirlenmiş bir antlaşma yapılması gerektiği demecini verdi*.[1677]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türkiye ile yapılacak barış antlaşmasının mutlaka etkili ve çözüm odaklı olması aynı zamanda da yeni koşullar içermesi gerekmekte*dir.[1678]

24 Ocak 1921. Clarence Streit'i taşıyan *John D. Edwards* nam destroyer Samsun limanı açıklarına demirledi.[1679]

TBMM Hükümeti haber ajansı *Anadolu Ajansı*, propagandacı bir bülten neşretti:

Bülten
Anadolu Ajansı
Ankara 24 Ocak 1921 Numara 48

İstanbul'dan ve iç bölgelerden bize gelen haberlere göre, kahraman Batı Ordumuzun Yunanlılara karşı kazandığı zafer, başkentte olduğu kadar, taşrada da, Türk ve Müslüman halk arasında görülmemiş bir sevinç, Hıristiyanlar ve Müttefikler çevresinde ise üzüntü yaratmıştır.

Anadolu Ajansı şunu belirtir ki, Yunan karargâhı yayınladığı gecikmiş bildiri ile, gerçek bir hücumun söz konusu olmadığını, sadece keşif harekâtı yapıldığını öne sürerek büyük İnönü Savaşında Yunan birliklerinin uğradığı yenilginin önemini azaltmaya çalışmaktadır. Ayrıca kayıplarının ciddi olmadığını iddia etmektedir. Şunu hatırlatmalıyız ki, Yunan birlikleri Eskişehir önünde 36 saat çarpışmak zorunda kalmışlar, büyük kayıplara uğramışlar ve kaçmışlardır. Savaş alanında 12 saat daha kalsalardı toptan yok edileceklerdi. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Milliyetçi Ordunun genelkurmayı, önceden hazırlanmış bir plan gereğince, son darbeyi vurmak için düşman birliklerinin Eskişehir önüne kadar ilerlemelerine göz yummuştur.

Yunanlıların yenilgisi, İstanbul'a götürmek zorunda kaldıkları çok sayıda yaralıdan bellidir. Bu da Yunan Genelkurmayının gecikmiş bildirisinin ne kadar yalan olduğunu ortaya koymaktadır.

Yunanlılar önlerinde düzensiz güçler bulunduğunu ve bunların kolayca Eskişehir önünde yok edilebileceğini sanmışlar ve böylece bir askeri geziye çıkmışlardır. Yunanlılar ile, Türkleri ezmeyi amaç edilen İngilizler, bizim morali yüksek, iyi düzenli, kahraman ve genç ordumuzun önünde şaşkınlığa düşmüşlerdir.

Yaşama hakkını ve varlığını korumak için silaha sarılan Türk ulusunu ve vatanı boyunduruktan kurtarmak görevini yüklenmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, sarsılmaz gücünü bu son zaferle bir defa daha ispatlamış ve şanını yüceltmiştir. TBMM Hükümeti, dünya haritasından Türkiye adını silmek isteyen saldırgan

1675 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 101-102.
1676 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 5.
1677 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 204.
1678 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 204.
1679 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 5.

düşmanlara karşı şunu haykırmaktadır; yedi yüzyıla yakın kahramanlıkla dolu şanlı bir tarihe sahip ve ölmek istemeyen bir ulus yok edilemez.

Anadolu Ajansı ayrıca şunu belirtmek ister ki, vatana ihanet eden, suç işleyen ve düşmanlarımız Yunanlıların saflarına katılmak alçaklığını gösteren ünlü kışkırtıcı Ethem, kardeşleri Reşit ve Tevfik, aynca onların yolunda olanlar, kuvvetlerimiz tarafından izlenmiştir. Bu kışkırtıcılardan birçoğu öldürülmüş, hapsedilmiş ya da birliklerimize teslim olmuşlardır. Kısacası bu hainler son olarak Sındırgı, Akhisar ve Marmaracık yönünde yok edilmişler ya da dağıtılmışlardır. Bu başarı da kahraman birliklerimizin İnönü'deki zaferini tamamlamaktadır.

Bize gelen güvenilir bilgilere bakılırsa, son yenilgiden sonra aceleyle Bursa yönünde kaçarken Yunan birliklerinin önünden hiçbir şey kurtulmamış, düşmanlarımız, geçtikleri her yerde köyleri ateşe vermişler, Müslüman kadın ve kızların ırzına geçmişler, yağma, hırsızlık ve katliam yapmışlardır.

Bu olayların sözde uygar Avrupa'nın yüzünü kızartması gerekir. Müttefik hükümetler, özellikle başında Lloyd George'un bulunduğu İngiliz Hükümeti bu konuyu düşünürler mi acaba?[1680]

TBMM Hükümeti haber ajansı *Anadolu Ajansı*, propagandacı bir bülten neşretti:

Bülten
Anadolu Ajansı
Ankara 25 Ocak 1921 Numara 49
İnönü Savaşı ve Yunan Bildirisi

Anadolu Ajansı İnönü Savaşı konusunda şu bilgiyi yayınlamakla görevlendirilmiştir:

Yunan Karargâhı resmi bildirisini (bizim zaferimizle biten İnönü Savaşının tarihi) 11 Ocak 1921'den 16 Ocak 1921'e kadar yayınlayamamıştır. 17 Ocak 1921'de yayınladığı bildiride ise Yunan hareketini basit bir keşif hücumu olarak nitelendirmiş ve önemini azaltmaya çalışmıştır.

Buna yanıt olarak şunu belirtiyoruz:

1. Kuvvetlerimiz, belli bir plan çerçevesinde aldıkları emir gereğince düşmanı İnönü dolaylarına kadar çekmiştir. Öyle ki Yunan birlikleri saldırıya başladıkları noktadan 150 kilometre uzaklaşmışlardır. Böyle geniş bir alana yayılmış bir harekâta herhalde keşif hücumu denilemez.

2. Büyük İnönü Savaşı, 36 saat bütün şiddetiyle devam etmiştir ve düşman, kuvvetlerimiz karşısında dayanamamıştır, çekilmek zorunda kalmıştır. Yunanlılar büyük kayıplar vermişlerdir ve çekilişleri bir bozgun biçimini almıştır.

3. Yunan karargâhı, daha önce birliklerinin Bilecik ve Bozhöyük'e ilerlemelerini kesin bir başarı olarak ilan etmişti.

Daha sonra bu harekâtın bir keşif hücumu olduğunu söylemek acayip bir çelişkidir.[1681]

26 Ocak 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Londra Konferansı ile ilgili en dikkat çekici taraf, Türkler ve Yunanlıların aynı anda davet edilmeleri ve İtilaf Devletleri'nin her iki milletin temsilcileri ile görüşecek olmasıdır. İtilaf Devletleri, aslında pek istekli olmasa da Türklerin, Sevr Antlaşması'nda değişiklik taleplerini görüşeceklerdir. Mevcut şartlar altında, anlaşmazlık Kemalistler ve Yunanlılar arasındadır.*[1682]

The Washington Post, "Müttefiklerin Önündeki Sorunlar" sernameli makale neşretti. *Almanya ve Avusturya'nın genel durumu ve İtilaf Devletleri ile olan ilişkileri değerlendirildikten sonra Türkiye hakkında da tespitler yapıldı. Türk milliyetçilerinin, inatçı ve savaşçı yapıları ve Rusya'dan aldıkları*

[1680] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 103-105.
[1681] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 105.
[1682] The Washington Post, 26 January 1921, *Allies Invite Turks*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 205.

*destekten dolayı, İtilaf Devletleri açısından, Türkiye'nin durumunun, Avusturya'dan daha zorlayıcı olduğu belirtildi. Bencillikleri, hırsları ve emperyalizmin işleyişi nedeni ile İtilaf Devletleri kendi aralarında sorunlar yaşıyorlardır. Birlikleri bozulmuştur. Yakın Doğu'da olumsuz şartlar altında barış yapılmaya çalışılıyordur. Yunanistan'ın durumundaki karışıklık artmıştır. Yunan Ordusu ile Türk Ordusu eşit kaynaklara sahip değildir ve agresif Türkler Anadolu'ya geri dönmüştür. Yunanlılar ve büyük güçler bölünmeye başlamıştır. Ayrıca İtilaf Devletleri, Boğazlar'ın kontrolünü elinde tutmak istiyorlarsa en kısa zamanda İstanbul'da bulunan birliklerini güçlendirmek zorunda*dır.[1683]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Avrupalı Devletler ve Amerika arasındaki uluslararası ilişkilerin görüşülmesi için toplanacak olan konferansta, Sevr Antlaşması'nın da revize edilebileceği*; *Konferansa, Türk ve Yunan temsilcilerinin de Doğu Sorunu'nu görüşmek üzere çağrılacağı, Mustafa Kemal Paşa'nın temsil edileceği bir konferansta ise Sevr Antlaşması'nın tekrar yazılacağını söylemenin, abartı olmadığı* bildiriliyor. *Türk milliyetçilerinin temsil edilmesi ile ilgili karar Fransa'nın başarısı*dır. *Fransızlar tarafından İstanbul'un tekrar Türklerin kontrolüne verilmesi istendi. Ayrıca İtalyanlar da Sevr Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi taraftarı*dır.[1684]

27 Ocak 1921. Clarence K. Streit, Samsun merkezde. Şunları yazıyor:

> Ama Samsun'a varır varmaz İstanbul'da aldığım iç karartırıcı uyarıların yersiz olduğunu görecektim. Kaptan Sharp, Türk liman zabıtasına neden gelmiş olduğumu açıkladığında beni aramadan söylediklerime bakarak geçirdiler ama Mehmed Ali'nin [*İran Azerisi, Robert Kolej mezunu, ABD'li istihbaratçı Laurence Moore tarafından meslekdaşı Streit'e taviye edilen tercüman, (Ö.F.)*] ceplerini iyice araştırdılar. Kaptan Sharp sonra beni mutasarrıf yani sivil vali olan İbrahim Edhem Bey'le* tanıştırdı. Ona Amerikalı bir gazeteci olarak Ankara'ya gitme arzumdan bahsedince projeye karşı çıkmak bir yana dursun o kadar destekledi ki bu iznin verilmesi için tavsiyede bulunarak İçişlerinden Sorumlu Komisere hemen bir telgraf çekti. [..]
>
> *Zatıâlileri Mustafa Kemal Paşa, Angora: Kırk Amerikan gazetesinden oluşan Philadelphia Public Ledger ve ajansı muhabirinin Ankara'yı bir aydan uzun sürmeyecek şekilde ziyaret etmek için hürmetle izninizi istemekteyim. Ledger, gelecek dört yıl Amerikan dışişlerini kontrol edecek Cumhuriyetçi partinin en nüfuzlu organlarından biridir. Amerikan halkının Yakındoğu hakkında Türklere karşı önyargılı gibi görünen mevcut bilgi kaynakları yüzünden yanlış bilgilendiriliyor olduğuna inanmaktadır. Ledger, sadece hakikati öğrenmekle ve her tarafa eşit davranmakla ilgilendiğinden benden Ankara'daki Türk liderleriyle doğrudan irtibata geçmemi ve gördüklerimi Amerikan halkına sunma fırsatını onlara vermemi istedi. İzinlerinde Sadrazamlıktan Ankara Dışişleri Bakanlığına gizli mühürleri ve Bank-ı Osmanî-i Şahane Yönetim Kurulu Başkanı Hamid* [Hasancan, Hilâl-i Ahmerci, TBMM Hükümeti İstanbul mümessili] *Bey'den belgesi olduğu üzere. Ledger, bir ay içerisinde ülkeyi terk etme özgürlüğü temin edilmediği sürece bana bölgenize girmeyeceğini iletti. Robert Kolej mezunu İranlı çevirmenim Mehmed Ali için de aynı şekilde güvenliğin sağlanmasını rica ederim. Lütfen cevabınızı Samsoun'daki Amerikan destroyerine iletin. Hürmetle arz edilir. Clarence K. Streit.*[1685]

İngiliz Arnold J. Toynbee, *Manchester Guardian* muharriri sıfatıyla İzmir'e muvasalat etti. Bu günlerde, Amerikalılar, TBMM Hükümeti tarafından fevkalâde hüsn-i muamele görmekteydi:

> Mecburen resmi gözetim altında dolaşum ve durum bana resmi bakış açısından gösterildi. Türk milliyetçi idaresindeki [Kuva-yı Milliye idaresindeki, ed. n.] yerleri doğrudan gezip göremediğimi de eklemeliyim. Konstantinopolis'te bulunduğum sırada, İngiliz hükümelinin politikasına Türk kızgınlığı öylesine yoğundu ki,

---

1683 The Washington Post, 26 January 1921, *Problems Before The Allies*, p. 6; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 204.

1684 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 204-205.

* İbrahim Ethem Aykut (d. 1888, Eyüp – ö. 1942, Samsun). Hakkındaki bir çalışma için okuyunuz: Ersoy Zengin. (2020). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Örnek Bir İdareci: Vali İbrahim Ethem Aykut'un Hayatı ve İdari Faaliyetleri. *Mavi Atlas*, 8(2), ss. 412-426.

1685 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 8, dipnot 19.

> milliyetçilerin [Kuva-yı Milliyecilerin, ed. n.] bölgesine seyahat vizesi almak bir İngiliz uyruğu için imkansızdı. İç kesimlerdeki şartlara ilişkin bilgilerimden çoğunun kaynağı, farklı Karadeniz limanlarından çeşitli güzergahlarla Konstantinopolis ile Ankara arasında serbestçe seyahat edebilen ve böylece ülkenin hatın sayılır bir kısmını görebilen Amerikalı yardım görevlileri, misyonerler, işadamları ve gazetecilerdi.[1686]

29 Ocak 1921. Clearance K. Streit'e Ankara'ya muvasalat izni verildi.[1687]

30 Ocak 1921. *New York Tribune* gazetesinde *John Shishmanian ismi tekrar yer almış, kendisinin Adana'dayken bölgedeki Ermenileri, Türk milliyetçilere karşı "direnişe" nasıl hazırladığı anlatılırken Amerika'ya dönüşünde yanında getirdiği 16 yaşında genç bir Ermeni kız ilgi odağı olmuştu*r. *Tüm ailesi Türkler tarafından öldürüldüğü söylenen Kidranouhi Krikorian adındaki bu genç kızın Türklere köle olarak satıldığı, ardından kendisinin kaçarak Ermeni birliğine katıldığı belirtiliyor. Yazının bir kısmında, 75 tane "kâfiri" tüfeğiyle öldürdüğü aktarılan bu Ermeni kızdan Yüzbaşı Shishmanian "silahı ateşlediğinde öldürmek için ateşler" diyerek övgüyle bahsetmekte*dir.[1688]

31 Ocak 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal Paşa, Sadrazam'a ülkedeki tek gerçek hükümetin Ankara Hükümeti olduğunu, Sevr Antlaşması'nı yeniden görüşmek üzere İtilaf Devletleri'nden davet beklediğini, konferansa katılma koşulu olarak tüm işgal kuvvetlerinin geri çekilmesi ve tazminat istememesi gerektiğini iletti. İtilaf Devletleri'ne yakın gazetelerde, düzenlenecek konferansın, Türkiye için yeni bir şans olacağı yazıldı. Tuğgeneral Townsend, Ankara'ya konferans ile ilgili düzenlemeler yapmak üzere gitti. Yunan Başbakanı Rhallis'in ise Sevr Antlaşması'nın yenilenmesi ile ilgili her türlü girişime Yunanistan'ın karşı çıkacağını ve İzmir'in, İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan mandasına verilmesi ile ilgili son sözü Amerika'nın söyleyeceğini açıkladı*.[1689]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Rhallis, İzmir'in işgalinin İtilaf Devletleri'nden gelen istek üzerine gerçekleştiğini*; *Yunanistan'ın, Sevr Antlaşması'nın, İtilaf Devletleri tarafındaki ülkelerden sadece biri olduğunu*; *konferansın antlaşmayı Türkiye-Yunanistan çatışmasına indirgemesinin, hatalı bir bakış açısı yaratacağını*; *Türkiye'nin sadece Yunanistan'ın değil, tüm İtilaf Devletleri'nin düşmanı olduğunu ve Sevr Antlaşması'nın, Doğu Sorunu'nun kesin çözümü olarak, uygulanması gerektiğini söyledi*. *Mustafa Kemal, Ankara Hükümeti'nin Türkiye'nin tek temsilcisi olduğunu ve konferansa katılmaları için bir takım şartların yerine getirilmesi gerektiğini açıkladı. Kabulü beklenen şartlar ise işgal birliklerinin, tüm Türk topraklarını bir an önce terk etmesi ve Türkiye'nin hiçbir tazminata mecbur bırakılmaması*dır.[1690]

Şubat 1921 bidayeti. TBMM Hükümeti tarafından *Amerika Hükümeti'yle bağ kurmak yolunda daha ciddî çabalar gösterildi. Samsun yöneticilerinden biri, destroyer komutanına yeniden baş vurarak kendisinin, Ankara Dışişleri Bakanlığı'ndan "çok gizli talimat" almış bulunduğunu söylemiştir. Bu talimat kendi Hükümetinin, Amerika ile ilişkileri kesilmesinden önceki politik ve ekonomik ilişkileri yeniden kurmak biçiminde özetleyebileceği isteğinin Amerikan Yüksek Komiseri'ne ulaştırılması yolundadır*:

> Destroyer komutanı, bir şey yapamayacağını, fakat, Dışişleri Bakanlığı'nın mesajını özel olarak İstanbul'a göndermeyi kabul ettiğini bildirdi. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı, bu kanalla, Amiral Bristol'a, Amerikaca tetkik edilmek üzere dört nokta önerdi: 1) Büyük Millet Meclisi'nin başlıca amacı, Anadolu halkının politik, ekonomik bağımsızlığını sağlamak; 2) Türk ulusu, kendisinin bu amacını baltalamak isteyenlerin dışında ne içte, ne de dışta hiç bir tarafa karşı düşman değildir. 3) Ankara Hükümeti, temeli, kapitülasyonların kaldırılması

1686 Toynbee, *Western Question*, s. 162; Aktaran: David S Katz. (2021). *İngilizlerin Gözünde Türkiye (1776-1923)* (N. Elhüseyni, çev.) içinde (s. 219). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. İlginç bir tatbikat olarak, TBMM Hükümeti İngilizce kullanımını yasaklamıştı fakat Amerikalı tüccarlara imtiyaz veriliyordu: Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 8.

1687 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 8.

1688 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 137.

1689 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 205.

1690 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 205.

olmak üzere, Amerika ile dostça ilişkiler kurmak istemektedir. Bir defa bu nokta çözüldükten sonra, okullar ve hayır dernekleri gibi öteki sorunlar kolayca ve kendiliğinden çözülebilir ve işbirliği yapacak iki ülke arasında karşılıklı büyük iktisadî yararlar sağlanabilir. 4) Eğer Amerika Hükümeti, Mondros Mütarekesi'nden önce, Osmanlı Mebuslar Meclisi tarafından çizilmiş olan Türk sınırları ile Türkiye'nin politik ve ekonomik bağımsızlığını tanırsa, savaştan önceki ilişkilerin kurulmasına engel kalmaz.

Bristol, bu öneriyi de içine alan 9 şubat tarihli telgrafında, Türkiye'nin ortaya koyduğu isteğin, Amerikan çıkarları için iyi niyetli olduğunu bildiriyor; Amerikan yayın organları ve yazarları, Türkiye'ye gelirlerse, kendilerine "hoş geldiniz", denecektir. Okullar yardım göreceklerdir. **United Telegraph Agency ile yaptığı görüşmede Mustafa Kemal, Türkiye'nin, Amerika'yı özgürlük haklarının koruyucusu olarak tanıdığını söylemiştir.** Bristol, bütün bunların, dış görünüşlerine göre değerlendirilmemesi gerektiğini söylüyordu. Türklerin A. B. D.'ne önerdikleri, son ve değişmez şartlar değildir, fakat, bir pazarlık konusudur. Bristol'a göre henüz harekete geçme zamanı değildir ama beklenen Londra Konferansı'ndan sonra da durum böyle devam ederse -ki burada iki Hükümet de ülkeyi kendisinin temsil ettiği iddiasındadır- (İstanbul ve Ankara Hükümetleri), o zaman, Yüksek Kurul'un bir delegesi, Hükümetin hareketlerini izlemek üzere Ankara'ya gönderilmelidir.

Bristol'un öğütleri dikkate alınmadı ve ilişkilerin kurulmasına da girişilmedi.[1691]

1 Şubat 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Son zamanlarda birçok kişi tarafından Türklerle yapılan antlaşmanın, revize edilmesi gerek*mektedir. *Yunanlılara verilmiş olan hakların, Türklere iade edilmesi önem*lidir. *Fransızlar en başından beri söz konusu antlaşmayı doğru bulmadı, uygulandığı takdirde devam eden Türk - Yunan savaşının kimin zaferi ile sonuçlanırsa sonuçlansın, Anadolu'nun İngiliz sömürgesi haline geleceğini düşündü*ler. *İtalyanlar ise sahip olmak istedikleri bölgelerin, Yunanlılara vaadedilmiş olmasından dolayı antlaşmaya karşı oldu*lar. *İtilaf Devletleri'nin kendilerine yakın buldukları, Venizelos görevden alındı. Yerine geçen Kral Konstantin'e ise yeterince güven duyma*maktalardır. *Mustafa Kemal'e ne kadar güvenilebilece*ktir? *Mustafa Kemal'in konferansa katılmak için öne sürdüğü şartlar hatırla*nmalıdır. *Ermenistan'ı kurtarabilmek adına, Mustafa Kemal'i satın almaktan söz edilse ve rüşvet olarak Batı Anadolu'nun verilmesi düşünülmüşse de, Ermenistan'a zaten sahip olan ve Batı Anadolu'yu da mutlaka ele geçireceğini, hesap eden Mustafa Kemal, söz konusu teklif ile hiçbir şekilde ilgilenmedi. Mustafa Kemal, Yunanlıların İzmir'den çıkarılması söz konusu olursa konferansı önemseyecekti*r. *Ancak İzmir'in İtalyanlara ya da uluslararası bir yönetime bırakılması ihtimali olduğu sürece, konferansa karşı çıkacağı kesindi*r. *Milliyetçiler savaşa devam etmek için istekli ve hırslı, ancak Yunanlıların kararlı tutumları ciddi ölçüde azaldı ve Anadolu'da, Milliyetçiler'in direnci kıracak boyutta gayret ve masrafı kimse göze almayacak*tır. *Ankara Hükümeti'nin, Türkiye'deki modern ve ilerici görüşleri benimsemiş kişilerden olması, Ankara Hükümeti'ne taviz verilerek yapılacak olan bir antlaşmanın kalıcı çözüm getireceği anlamına gelmeyecekti*r. *Yeni kurulacak Türk yönetiminin, Türkiye'deki azınlık halklarını geçmiş dönemden daha iyi yöneteceğinin garantisi yoktu*r. *Yapılacak olan antlaşmanın, Mustafa Kemal lehinde düzenlenmesi, Anadolu topraklarında yaşayan binlerce masum Hristiyan'ın yeniden katliam tehlikesi altında kalmasına yol açacakt*ır.[1692]

3 Şubat 1921. *The San Francisco Examiner* ve *New York Tribune* nam gazeteler: *Vatikan bir açıklama yaparak Kilikya bölgesinde Türk tehdidi altında bulunan Hristiyanların korunması için Milletler Cemiyet'ini duruma müdahale etmeye çağırdı.*[1693]

1691 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 328-329. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir. ABD ile TBMM Hükümeti ilişkileri gayr-ı resmî yollardan sürdürülmektedir.

1692 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 206. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1693 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 137.

The New York Times gazetesi yazıyor: *Kral Konstantin, Yakın Doğu Sorunu hakkında, Yunanistan ile Türk milliyetçileri ya da Osmanlı Sultanı'nın görevlendirdiği temsilciler ile Yunanistan'ın menfaatleri söz konusu olmadıkça, görüşme yapılması için istekli olmadığını açıkladı. İtalya Dışişleri Bakanı Carlo Sforza'nın, Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunların müzakere yolu ile çözülmesi önerisine Kral Konstantin, Mustafa Kemal'i tanımadığını, O'nun blöfçü kocaman bir balon olduğunu en kısa zamanda o balonu patlatarak, önce haritadan sileceklerini ardından da masa başında sönüp gitmesini sağlayacakları cevabını verdi. Ayrıca Kral, Yakın Doğu Sorunu ile ilgili yapılacak görüşmeleri önemsemediğini, Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki harekâtının tartışmasız bir zaferle tamamlanacağını da belirtti*.[1694]

5 Şubat 1921. İngiliz yarı resmî *The Times* gazetesinin haberine göre *İzmir'de Yunan makamları askeri amaçlar için petrol vergisini kapitülasyon düzeyinden yükseltmek istemişler. Standard Oil Şirketi ABD Konsolosluğu ve Yüksek Komiserliği'nden aldığı destekle reddetmiş*tir.[1695]

6 Şubat 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal, Fransız Hükümeti'ne gönderdiği notta kendisinin Türk Hükümeti'nin tek Başkan'ı olduğunu ve İstanbul Hükümeti'nin Türk görüşünü temsil etmediğini ifade etti. Londra Konferansı'na resmi olarak davet edilmesi ve temsilci göndermesi durumunda Sevr Antlaşması'nın revize edilmesi konusunda İstanbul Hükümeti'nden daha etkili olacağını düşünüyor*.[1696]

7 Şubat 1921. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Horace Rumbold'dan Hariciye Nâzırı Earl Curzon'a muhtıra: *Mustafa Kemal, Amerikan gazete muhabirine verdiği demeçte Kemalistlerle İtilâf devletleri arasında dengenin bulunması için Amerika'dan medet umdu*.[1697]

> İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold, 7 Şubat'ta Lord Curzon'a gönderdiği yazıya bazı belgeler eklemişti. Bu belgelerden biri de Mustafa Kemal'in *United Telegraph Press Agency* (Birleşik Telgraf-Basın Ajanlığı) temsilcisine vermiş olduğu şu demeçti: "İzmir, Anadolu'nun bir bölümüdür ve kesinlikle bir Türk bölgesidir... Türk ulusu, er geç (Yunanlıları) ülkeden çıkaracaktır. Bu arada, ülkenin hemen boşaltılması koşuluyla barış görüşmelerinde bulunmaya hazırdır. Yunan yönetimiyle doğrudan doğruya görüşmeyi istemiyoruz; ancak ABD'nin arabuluculuk yapmasını kabulleniriz. Trakya da İzmir gibidir ve Türkiye'nin kopmaz bir bölgesidir. Oradaki nüfusun çoğunluğu Türktür... İzmir ile Trakya hemen boşaltılmalıdır. Rum azınlığının hakları, azınlıkların korunmasıyla ilgili St. Germain Antlaşması'nda belirtilmiş olduğu gibi korunacaktır. Batı Trakya'nın kaderi (yazgısı) bir plebisitle saptanmalıdır. Siyasi, hukuki, ekonomik ve mali bağımsızlığı inkâr eden Sevr Antlaşması'nı kabullenmeyiz. Emelimiz, bağımsızlığımızı ve egemenliğimizi güvence altına alacak bir antlaşma yapmaktır. Ermeni sorununa gelince; uluslara verilmiş olan kendi yazgılarını saptama prensibine dayanarak Ermenistan'la barış imzalamış bulunuyoruz. Ermenilere kırım yapıldığı iddiaları asılsızdır... Yansız bir komisyonun bu konuda soruşturma yapmasını kabul ederiz. İstanbul: daha önce de olduğu gibi, kayıtsız şartsız ve kısıtsız olarak Türk egemenliğinde kalması koşuluna ek olarak, Boğazlardan özgürce geçiş karara bağlanabilir. Türk halkı ABD'yi iyiliksever, insani ve özgürlük hamisi olarak tanır. Ülkemizi düzene koymadaki gayretlerimizde Amerikan kaynaklarından yararlanmayı ümit ederiz. Gelecekteki politika: Tek isteğimiz, barış ve sükûnu yeniden kurmak ve halkımızın eğitim seviyesini yükseltmektir. Ulusumuz kendi haklarını ve görevlerini bilir ve özgürlük ve bağımsızlığına bağlıdır. Kendi bağımsızlığı ve özgürlüğü için savaşmakta olan ulusumuz, yasal haklarının değerlendirilmesini insanlığa bırakır."[1698]

The New York Times gazetesi makale neşretti*: "Kemal'in kendi gücü ve Yunanlıların gerilemesiyle ilgili olarak yaymaya çalıştığı haberlerin propaganda amacıyla uydurulmuş yalanlar olduğu anlaşılmıştır."*

1694 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 207.
1695 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2021, c. 4, s. 435, sonnot 5.
1696 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 207.
1697 Bilâl N. Şimşir. (1979). *İngiliz Belgelerinde Atatürk* içinde (c. 3, s. XXXVIII). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
1698 Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 218-219. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

Makalede, *Eskişehir'e doğru geri çekilmeleri esnasında Yunan güçlerinin kayıp verdiği kabul edilmekle beraber, bu durumun Türklerce propaganda aracı olarak kullanıldığı söylenmiştir. Aktarılana göre, Yunanlıların ciddi kayıplar verdikleri haberlerini tüm dünyaya yayarak kazanılan zaferin, ileride Yunanlıların denize dökülmesiyle neticelenecek büyük askeri harekâtın ilk basamağı olduğunu belirtmişlerdir. Amerikalı muhabir ise bahsi geçen bu haberleri yalanlamış, Türk askerlerinin savaştan bıktıkları ve yorgun olduklarını söylemiştir*.[1699]

> The New York Times'da, Mustafa Kemal'in, blöf yaparak İtilaf Devletleri'ni yanıltmaya çalıştığı, kendi başarısı ve Yunanlıların geri çekilmeleri ile ilgili yayılan haberlerin propaganda amacı ile yapıldığı yazıldı. Yunanlıların, Eskişehir'den geriye doğru çekildikleri doğru olsa da mevcut durumun Kemal'in propaganda ajanlarının yaymaya çalıştığı gibi Yunanlıları denize dökmek için girişilen harekâtın ilk adımı olduğu ve Yunanlıların büyük kayıplar vererek çekildiği söz konusu dahi değildi. Türk askerleri savaşmaktan bıkmıştı. Mustafa Kemal, Bolşevik dostları ile anlaşamıyordu ve Türk başarısı ile ilgili tüm söylenenler Mustafa Kemal'in blöfünden ibaretti. İtilaf Devletleri ile masaya oturmak için öne sürdüğü şartların dikkate alınmasını sağlamak adına bu yolu izlemişti.[1700]

9 Şubat 1921. Amiral Bristol, Washington'a rapor gönderdi: *United Telegraph Agency ile yaptığı görüşmede Mustafa Kemal, Türkiye'nin, Amerika'yı özgürlük haklarının koruyucusu olarak tanıdığını söylemiştir*.[1701]

11 Şubat 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunanistan'ın, Anadolu'da güçlü bir ordusu vardı*r. *Yunanlılar, Kemalistlere karşı yapılacak kararlı bir taarruz öncesinde İngiltere'nin tam desteğini almayı bekliyor*. *Londra Konferansı'na hem İstanbul Hükümeti hem de Milliyetçiler'in katılması olasılığından İngiltere rahatsızdır ve Türklerin kim tarafından temsil edileceğine karar vermesi gerektiğini dile getirdi*. *Aslında konferans daveti, İstanbul'daki yetkililere yapıldı ancak Milliyetçiler de konferansa katılmayı istiyor bu durumda da her iki kanadın, tek bir heyet olarak katılması ihtimal dahilinde*dir.[1702]

14 Şubat 1921. Anadolu Ajansı haber bülteninin Fransızca baskısı (No. 64):

> Philadelphia'daki *Public Ledger* ve *Sendikası* muhabirlerinden Bay Clarence K. Streit Samsun üzerinden Ankara'ya vardı. Bay Clarence Amerikan basınını Anadolu'daki gerçek durum hakkında bilgilendirecek. Anadolu Ajansı Bay Clarence'a büyük bir hoşgeldin der ve sorumlu olduğu hassas görevi dürüstçe yerine getirmesinde ona başarılar diler.[1703]

Clarence K. Streit, "Ankara'daki bir Ermeni restoranında bir Türk teğmen ve dört sivil ile yaptığım sohbetlerden aldığım notlar ilgi çekicidir" yazıyor. Bizce de şu kısım calib-i dikkattir:

> Ünlü Türk yazarı ve feminist lider Halide Edib Hanım'ı Amerika Birleşik Devletleri'ne elçi olarak gönderme projesi konusunda ne düşündüklerini sordum. Savunuyorlar çünkü *"bu mevki için seçilmiş olması hakkımızdaki bazı yanlış düşüncelerin bir kısmını ortadan kaldırmaya yarayacaktır."*[1704]

18 Şubat 1921. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *İngiltere, eğer Yunanistan İtilaf Devletleri'ne bağlı kalmaya devam ederse desteğinin süreceğini açıkladı. Ancak söz konusu destek, İngiliz askerlerinin Yunanlılarla birlikte savaşması anlamına gelmiyor*. *Yunanistan kendi ordusu ile savaşmaya devam ettiği*

1699 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 69-70.

1700 The New York Times, 7 February 1921, *Kemal Is Trying To Bluff The Allies*, p. 12; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 207.

1701 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 329.

1702 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 207-208.

1703 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 55.

1704 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 56-57.

müddetçe finansal desteği sürecektir. Fransa ve İtalya'nın ise ne asker ne de finansal olarak herhangi bir destek vermeyecekleri biliniyor.[1705]

19 Şubat 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Tevfik Paşa, İstanbul Hükümeti'nin, Bekir Sami Bey ise Ankara Hükümeti'nin temsilcisi olarak konferansa katıl*acaklardır *ancak Bekir Sami Bey, "Türkiye'yi biz temsil ediyoruz" diye demeç ver*miştir. *Aralarında büyük sorunlar olan bundan dolayı da uzlaşmaları mümkün olmayan iki Türk Hükümeti karşısında, İtilaf Devletleri'nin nasıl bir tutum alacağı önemli*dir. *Hangi taraf muhatap alınırsa alınsın, her şekilde diğer taraf sorun olmaya devam edecektir*. *Ankara Hükümeti delegelerinin orada bulunmasının sorumlusu Fransa*'dır.[1706]

20 Şubat 1921. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Bolşevikler, Londra Konferansı süresince Milliyetçiler'le irtibat kurmak ve yardımcı olmak için Kafkaslar'da konuşlandı. Ermeniler, İngilizlerden yardım istedi. Mustafa Kemal, İzmir'de Yunanlılarla olan mücadeleyi yönetmek için Bolşeviklerden ciddi miktarda silah ve cephane temin ederek ordusunu güçlendirmiştir*.[1707]

21 Şubat 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, Sevr Antlaşması'nda değişiklik yapılmasını istemiyor, kendilerine yeterli mali destek sağlandığı takdirde üstlerine düşen görevi, yerine getirebileceklerini söylüyorlar. Aynı zamanda Mustafa Kemal ve Ordusu hakkında kara propaganda yürütüyorlar. Fransız heyetin, alınacak kararlar üzerindeki etkisi önemli dir ancak İngiliz ve Fransız Hükümetleri ortak bir karara varamadı. İngiltere, Fransa'nın aksine Sevr Antlaşması'nın maddelerinde herhangi bir değişiklik fikrine uzak duruyor. Fransa'nın şu anda Türk topraklarında 80.000 askeri bulunuyor. Mevcut durum devam ettiği takdirde 60.000 asker takviyesi daha gerekecektir ancak, Fransız Hükümeti, daha fazla hayat ve para harcamak yerine Mustafa Kemal ile anlaşmayı tercih edecektir*.[1708]

The Washington Post yazıyor: *Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından bazı değişiklikler yaşan*makta, *artık Londra'da antlaşmanın revize edilmesi hakkında talepler ve fikirler konuşul*makta, *Milliyetçi Türkler de görüşmeler için hazır bulun*maktadır. *Şu ana kadar Sevr Antlaşması'nın hiçbir maddesinin, uygulanabilir olduğuna dair en ufak bir gelişme olmamıştır*. *Milletler Cemiyeti'nin ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, Sevr Antlaşması'nın tüm maddeleri yetersizdir*. *Sonuçları bakımından da Türkiye'nin imzaladığı en kötü antlaşma*dır. *İngiltere ve Fransa, manda sistemi ile Türk İmparatorluğu'nun en iyi yerlerinde avantaja sahip olacaktır, ama her iki ülke de gayretlerinin büyük kısmını, Mezopotamya ve Suriye'ye harcıyor*. *Başkan Wilson, 30 Mart 1920'de, Amerikan Hükümeti'nin, Osmanlı Devleti'nin sınırlarını kapsayan bir değişiklik ya da düzenleme yapıldığı takdirde, her ne olursa olsun Amerikan vatandaşları ya da şirketlerinin söz konusu durumun içinde yer almayacağını söyledi. Ancak devamında söyledikleri ile maalesef taviz verdi. Türkiye'nin Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Adalardaki haklarından vazgeçmesi ile ilgili, Avusturya modelinin uygulanmasını önerdi. Buna göre, Türkiye bölgelere ayrılarak büyük güçlerin yönetimine verilecek ve yetkili kişilerin belirlediği şekilde imha edilecekti. Wilson'un bu yaklaşımı, kurucusu olduğu Milletler Cemiyeti'nin amacına aykırı*dır. *Başkan Wilson'un demecinin hemen ardından, Fransa, Versay ya da Türkiye ile yapılan herhangi bir antlaşmanın parçası olmayan Amerika'nın, Asya'da, İtilaf Devletleri'ne ne yapacağını söyleyecek pozisyonda olmadığını ifade etti. Yüksek Konsey, Türklerle yeni bir barış antlaşması yapmak için çabalamayacaktır*. *Türk milliyetçileri iyi savaşçı oldukları kadar iyi pazarlık edebileceklerini de kanıtlayacaklardır*. *Llyod George, Sevr Antlaşması'nda herhangi bir düzenlemeye karşı iken Briand bu*

[1705] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 208.
[1706] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 208-209.
[1707] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 209.
[1708] The Washington Post, 21 February 1921, *Differ On Near East*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 210.

*konuda oldukça istekli*dir. *Yunanistan, destek almadan savaşmaya devam edemeyecektir*. *İtalyanlar, 1915'de yapılan gizli antlaşma ile sahip olacakları İzmir ve bölgesinin Yunanistan'a teklif edilip, Yunanlılar tarafından işgal edilmesi nedeni ile İtilaf Devletleri'ne olan kızgınlığı sonucu politika değiştirmiştir*. *Büyük güçler, Türklerle savaşmaya devam etmekte istekli değildir*. *Londra Konferansı'nda, Yunanlıların harcanması pahasına, Türklerle geniş tabanlı fikir birliğine varılması sürpriz olmayacaktır*.[1709]

22 Şubat 1921. ABD Dışişleri Bakanlığı raporuna göre dün, Ardahan'ın ve Artvin'in iadesi meselesine ilişkin *Ankara'da Gürcü Menşevik elçisi Simean Mdivani ile yapılan görüşmeler kesil*miş *ve elçiden bu konuda ayın 22'si için kesin bir cevap isten*miştir. Bu cevap gelmeyince TBMM Hükümeti Hariciye Vekâleti Vekili Ahmet Muhtar (Mollaoğlu), *Simean Mdivani'ye bir ültimatom vererek bölgenin 24 saat içinde boşaltılmasını iste*miştir. *22 Şubat gecesinde Tiflis'te toplanan Menşevik Partisi Merkez Komitesi buraları boşaltmayı kabul et*miş *ve Simean Mdivani aldığı talimat üzerine, oldu bittiyi protesto ederek durumu kabul et*miştir.[1710]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Londra'da toplanan konferans, Versay Antlaşması'ndan (28 Haziran 1919 imzalanmış, 10 Ocak 1920'de yürürlüğe girmişti) bu yana en önemli konferanstır. Yunan heyeti, Sevr Antlaşması'nda herhangi bir değişiklik yapılmadan uygulanması adına savunma yapması için davet edildi. Heyet, İtilaf Devletleri istediği takdirde, Mustafa Kemal ve askerlerini, Anadolu'dan çıkarmaya hazır olduklarını söyledi, bunun için de askeri anlamda herhangi bir yardıma ihtiyaç duymadıklarını ancak Yunanistan'ın, İtilaf Devletleri'den para almasını engelleyen ambargonun kaldırılmasını istedi. İtalya ve Fransa, İzmir'in Yunanistan'a bırakılmaması karşılığında maddi ya da başka tür bir tazminat vermeyi teklif etti, İngilizler ise İzmir'in Türklere bırakılması fikrine karşı çıktı*.[1711]

24 Şubat 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Konferansta Türkiye konusuna gelindiğinde, Llyod George'un ilk sözü alarak, Türkler de dahil olmak üzere, tüm dünyanın, artık barış istediğini, yapılacak olan antlaşmanın kalıcı çözüm üretmek amacında olduğunu ancak Anadolu'da hala savaşın sürdüğünü söyledi. Hem Tevfik Bey* [Paşa (ÖFA notu)] *hem de Bekir Sami Bey, eğer kalıcı bir çözüm isteniyorsa, bazı garantilerin verilmesi gerektiğini ifade etti. Türk delegasyonu, Arap ülkeleri dışında kalan tüm Türk topraklarında tam bağımsızlık, Türkiye'deki azınlık haklarının karşılığı olarak da Türklerin azınlık olarak yaşadığı ülkelerde aynı haklara sahip olması ve Boğazlar'ın tüm ülkelere açık hale getirilmesi karşılığında, yönetiminin Türkiye'ye bırakılmasını istedi. Buna karşılık Llyod George, söz konusu taleplerin detaylandırılması gerektiğini aksi takdirde Türklerin, istedikleri değişikliklerin imkânsız olduğuna dikkat çekti*.[1712]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türk temsilcileri Sevr Antlaşması'nın revize edilmesinde ısrarc*ıdır, *sadece İzmir ve Trakya ile ilgili maddelerin değil tüm antlaşmanın tekrar düzenlenmesini istiyorlar*. *İtilaf Devletleri, Türklerin Arapların çoğunlukta olduğu bölgelerden tamamen çekilmesi, Türkiye'deki azınlık haklarının düzenlenmesi, Türklerin de azınlıkta olduğu yerlerde aynı haklara sahip olması ve Boğazlar'ın Türklere bırakılmaması konularında aynı fikirde*ler. *Mustafa Kemal Paşa, finansal kaynak sağlamak için Amerika'daki bankalarla temas kurmayı amaçlıyor*.[1713]

1709 The Washington Post, 21 February 1921, *Making Peace In Turkey*, p. 6; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 210-211.

1710 867.00/1400; Aktaran: Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 205.

1711 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 211.

1712 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 212.

1713 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 212.

25 Şubat 1921. İstanbul'daki ABD Konsolos Vekili Robert Imbrie, Washington DC'ye Bolşevik Rus faaliyeti hakkında muhtıra gönderdi:

> Propaganda amaçlı Bolşevik yayın, öyle addedilebilecek "Wrangel Ordusu Askerlerine" başlıklı çağrılar dışında ortada gözükmüyor. Tek bir Bolşevik gazete yayımlanmıyor. Buradaki Bolşevikler fazla para harcamıyorlar. Küçük lokantalarda, kahvelerde, kulüplerde ve Rus sığınmacıların en yoksullarının sıkça gittikleri yerlerde, zaman zaman provokatörler görünmesine rağmen iyi örgütlenmiş bir propaganda çalışmasına rastlanmıyor. Çatalca kampı dışında, ne askerler, ne de sivil sığınmacılar arasında Bolşevizm'e sempatinin herhangi bir belirtisi var. Don Kazakları'nın kaldığı Çatalca kampında, Pera Palas Oteli'ndeki Bolşevik ajan Kuznetsov'un desteklediği, (?)'in üyesi Albay Gniloribofun yaptığı propaganda nedeniyle Bolşevikler'e bir ölçüde sempati oluşuyor. [..]
>
> İstanbul'daki Bolşevik casusluk servisinin başı, Çarlık Ordusu'nun eski bir albayı, Vinogradov diye birisi[dir]. Bu kişi bilgileri Lobanov adlı bir gemiciye aktarıyor. Bu her ikisi, o sıralarda tutuklu bulunan Yahudi avukat Aisenberg ile çalışıyorlar.[1714]

26 Şubat 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türkler ve Yunanlılar, konferansın sonrasında nihai kararlar alınması için süre istedi. Görüşülen konuları merkezi hükümetlerine iletmeleri gerektiğini söylediler. Konferansın çözüme katkısı çok az oldu, çünkü katılımcılar, Trakya ve İzmir'e odaklandı. Sevr Antlaşması'nın, temel ve büyük sorunlara çözüm olmadığı açıktı, bundan dolayı da en iyi yol, antlaşmayı derin dondurucuya kaldırmaktır*.[1715]

28 Şubat 1921. Irak petrolleri imtiyazatı meselesi, ABD ile Britanya münasebetinde soğuk rüzgârlar meydana getiriyor. Lord Curzon, Colbi'nin 6 Aralık teslim tarihli notasına cevabî muhtıra gönderdi. Curzon, *bu sefer taktiği değiştirerek, kanıtlarını savaştan önce elde edilmiş imtiyazların Mezopotamya petrolleri için geçerli olacağı hakkında, İtilâf Devletleri arasındaki anlaşmalara dayadı . "Açıklamak isterim ki," diyordu, "Söz konusu petrol alanlarının bütünü Turkish Petroleum Company'nin imtiyaz konusuydu. Türkiye'den koparılan topraklardaki imtiyazlar, Sevr Antlaşması'nın 311 ve 312. maddelerinde özellikle korunmuştur. Bağdat ve Musul vilayetlerindaki petrol hakları somut prensiplere, göre ele alınacak bir madde değildir. A. B. D.'nin dalaylı olarak anlatmak istediği ve İngiliz Hükümeti'nce tanınmasını beklediği, belki Standard Oil Company'nin hakları olsa gerektir. Bu haklar bir araştırma lisansına dayanmakla ve Turkish Petroleum Company'nin haklarından daha güçlü bir hak niteliği taşımaktadır."*[1716]

1714 *U. S. Records*, 867.00/1073; Aktaran: Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 2008, s. 129-130.

1715 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 212.

1716 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 304-305. "Mezopotamya'da geçerli bir petrol imtiyazı bulunduğu yolundaki görüş ve iddiaya [Britanya tarafından] aylarca cevap verilmedi."

2(?) Mart 1921. Clarence K. Streit'in şehadetine göre çeteciliğe özenmiş çocuk yaştaki "Çavuş" Osman'ın üzerinde *Amerikan ordusunun deri ceketi* bulunuyor.[1718]

Fotoğraf. *Çavuş Osman* (Clarence K. Streit Arşivi).[1717]

3 Mart 1921. Clarence K. Streit, TBMM Reisi Mustafa Kemal'le Ankara tren istasyonu müdürünün konağında mülakat gerçekleştirdi:

> Bana mülakat yapmaktan hoşlanmadığı söylendiği için tedbir alıp 19 soruluk yazılı bir liste hazırladım. Cevapları Fransızcaydı, dokuz daktilo sayfası tutmuştu. Daha sonra beni gayriresmî kabul etti ve hakikî bir Türk konukseverliğiyle kahve ve sigara ikram etti. Duyduklarımdan sonra onunla yaptığım mülakatın çok rahat geçmesi beni şaşırtmıştı. Benimle iki saat boyunca rahat rahat konuştu ve tüm sorularıma etkileyici bir açık sözlülükle cevap verdi.
>
> Çok az insan, beni bu Türk Washington'ının etkilediği gibi etkilemiştir. Hangi ülkede olursa olsun iz bırakırdı. Kendine çabucak güven aşılama yeteneği olan nadir insanlardan biri. İnsanların onun uğruna ölmek isteyeceği tipte bir adam. Fiziksel açıdan yakışıklı, yapılı bir adam, kırk yaşında. Bir entelektüelin sahip olabileceği yükseklikte alnı var, eylem adamlarının ağız ve çenesine sahip, yani bir savaşçı. Yüzünde, bilhassa gözlerinde, idealistçe bir şey var, bir hayapereste has ama hayallerini gerçekleştiren bir hayalpereste. Her yönüyle tam bir centilmen, nazik, kültürlü, ince ve hep şık giyimli. Batı'da herhangi bir salonda otururken göze çarpmayacak kadar Avrupalı görünüyor. Onunla Fransızca konuştum, akıcı konuşuyor.

Mustafa Kemal Paşa'yla mülakat yaptığımda ona Milliyetçi Hükümetin dinî meseleler ve Cihat hakkındaki resmî tutumunun ne olduğunu sordum. Güldü ve şöyle dedi:

> Dinî konular hakkında pek bilgim yoktur ama duyduğum kadarıyla Halife'nin İslam tehlikede olduğunda tüm Müslümanları savunma amaçlı Cihat'a çağırma hakkı var. Sultan, Balkan Savaşı'nda ve Dünya Savaşı'nda böyle bir çağrı yaptı ama bildiğiniz üzere karşılık almadı. Burada siyasetle dinî meseleleri karıştırmayı düşünmüyoruz. Yardımımıza dinî hissiyatı çağırmadan sadece emrimizdeki maddi birliklerle savaşıyoruz. Türkler bağnaz değildir. Elbette aramızda insanları galeyana getirmeye çalışan hocalar var, her millette olduğu gibi, ama onlara mukayyet olmamız gerekir ve olacağız da.

Son sözlerine kendine güvenen bir gülümseme eşlik etti.

"*Burada, din ve devleti birbirinden ayırmak gibi bir eğilim olduğunu söyleyebilir misiniz?*" diye sordum.

Mustafa Kemal Paşa onayladığını gösterecek şekilde başını salladı. Şöyle dedi:

> İstanbul'da sultan halife sıfatıyla şeyhülislamı seçtiğinde, dinin başı yetkisine sahip şeyhülislam dinî meseleleri denetler ve sadrazamdan sonra en yetkili kişi olarak kabinenin bir üyesidir. Burada şeyh diye bir şey yok. Onun yerine Diyanet İşleri Komiserimiz olduğu doğrudur ama sadece manevi meselelerle ilgilenir ve diğer komiserler gibi Büyük Millet Meclisinin seçtiği ve ona tabi olan bir mebustur.

Türk Başkanının sorduğum diğer sorulara verdiği yazılı cevaplar Milliyetçilerin genel politikasını göstermeye yardım edecektir.

Soru: Panislamizm [İslam Birliği] ve Panturanizm [Turancılık] hakkındaki tutumunuz nedir?

[1717] Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 66.
[1718] Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 68.

Cevap: Bütün Müslümanların Türk hâkimiyeti altında birleşmesi anlamına geldiği sürece Panislamizm ve üzerinde Türk ırkı yaşayan bütün ülkelerin Türklerin hâkimiyeti altında birleşmesi anlamına geldiği müddetçe de Panturanizm, İngiltere emperyalistlerinin, kendi milletlerini bize karşı daimî bir haçlı seferine sürüklemeyi temin etmek maksadı ile uydurmuş oldukları "korkuluk"lardır. Thames nehrinin kıyılarından bize gülünç ithamlar savuranların yapmış oldukları ve her gün biraz daha yaptıkları gibi dünyanın yarısını fethetmeye bizim herhangi bir şekilde ne niyetimiz ne de arzumuz vardır. Dahası, Misâk-ı Millîmiz bu konuda yeterince açıktır. Politikamız İngilizlerin tam zıttıdır, kendi kaderini tayin etme ilkesinin Müslümanlar da dahil tüm halklara samimiyetle uygulanmasının insanlığı daimî hâle gelen savaşların yol açtığı felaketten kurtaracağına inanmaktayız.

Soru: Dinî meselelerle ilgili politikanız nedir?

Cevap: Sanırım her millet gibi her fert de vicdan hürriyetinden tam olarak istifade etmelidir. Bu ilke, halkımız Müslüman olduğu için bağımsızlık hakları olmadığı şeklinde düşünen düşmanlarımız tarafından maalesef çiğnenmiştir. Hâlen Suriye'de, Mezopotamya'da ve Anadolu'da cereyan edenler ifade ettiğim durumun en iyi delilidir. Bizim dinimiz İslamiyet'tir, dogmatik kısmı dışında ele alınırsa esasen büyük hoşgörü içerip ferdiyetçilik (kişisel bağımsızlık) ile komünizm arasında politiksosyal bir düzen teşkil etmektedir.

Soru: Diğer Müslüman ülkelerle olan ilişkileriniz ve onlarla ilgili politikalarınız nelerdir?

Cevap: Doğal olarak bütün Müslüman devletlerle son derece samimi ilişkiler muhafaza etmekteyiz. Afganistan Emiri'nin talebi üzerine Afgan ordusunun modernleştirme çalışmalarını yapan Türk subaylarına katılmak amacıyla yakında önemli bir Türk askerî misyonu da Kabil'e gidecektir. Yukarıda da belirttiğim üzere, kendi kaderini tayin etme hakkının bütün Müslüman milletlere tanınmasını görmek benim en büyük arzumdur.

Bekâr ve yaverleriyle birlikte Ankara istasyonunun yakınlarındaki daha önce demir yolu işletme müdürünün ikamet ettiği küçük evde yaşıyor.

Beni kabul ettiği çalışma odası resimler, fotoğraflar, kitaplar, sanat objeleri ve mobilya ile zevkle döşenmişti. İnsanın herhangi bir üst sınıf Batılı evinde rastlamayı bekleyeceği bir oda.

Ankara'daki iki otomobilden biri olan Türk Başkanın emrindeki Chevrolet araba ve mütevazı evi önünde bekleyen korumaları dışında, diğer devlet başkanlarının gerekli bulduğu şaşaa ve merasimin hiçbiri Mustafa Kemal Paşa'da yoktur.[1719]

The Washington Post gazetesinin haberine göre Londra Konferansında *kalıcı bir çözüme ulaşılamayacağını da gören Türk heyeti Fransa ile birlikte bir takım müzakerelere başlamıştır*. *Bu doğrultuda Mart başında Fransa ve Türkiye'nin Londra'da anlaşmaya çok yakın olduğu ve bu kapsamda Fransız birliklerinin Kilikya bölgesini boşaltacağı duyurulmuştur*.[1720]

Milliyetçiler ve Fransa arasında birkaç gün içinde barış imzalanacaktı, antlaşma Paris'te yapılacak, mevcut düşmanlık sona erecekti. Fransa Çukurova'dan çekilecekti ancak Çukurova'da ki Fransız askerlerinin durumu henüz netlik kazanmamıştı.[1721]

4 Mart 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor. *1921 seçimlerindeki iktidar değişikliğinin ardından başkent gazetesinde "Büyük Değişim" başlığı ile Wilson'un savaş sırasındaki yönetimi eleştirilmiş, ülkeyi savaşın kaosundan uzak tutamadığı ve başkanın yetersizliğinin sonuçlarının dikkat çektiği ifade edilmiştir. Öte yandan, Harding'in zihinsel ve psikolojik olarak çok güçlü, kamu çıkarları konusunda*

[1719] Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 93-105.

[1720] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 147.

[1721] The Washington Post, 3 March 1921, *France Will Sign Pact With Kemal*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 212.

bilgili ve Amerikan halkının devletten beklentileri hakkında net fikir ve vizyon sahibi olduğu yorumu yapılmıştır.[1722]

7 Mart 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Fransa ve Milliyetçiler arasındaki görüşmeler sonucunda Paris'te bir antlaşma imzalanacağı, Fransa'nın Çukurova'dan çekilmesi karşılığında, Türklerin Londra Konferansı'nda azınlıkların korunması ile ilgili yapılan teklifi kabul etti*.[1723]

13 Mart 1921. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Konferansta Türk ve Yunan heyetlerinin ortak katıldığı oturumda, Yunanlılar, herhangi bir yorum yapmayarak sessiz kaldı. Sami Bey ise İzmir ve Trakya'nın Yunanistan'a veriliyor olmasına şiddetle karşı çıktı*.[1724]

The New York Times yazıyor: *Sona eren konferans, hedefine ulaşmadı, barış için önemli bir aşama kaydedilemedi, hazırlanan öneri taslağı Türk ve Yunanlı delegelere verildi. Türklere, olumlu ve ılımlı davranmaları aynı zamanda da uygun görülmeleri durumunda Milletler Cemiyeti'ne üye olmaları ve İzmir'in durumu hakkında, 5 yıl sonra yeniden görüşme yapılması sözü verildi. Ermenistan sınırının Milletler Cemiyeti tarafından çizileceği kararı alındı. Sevr Antlaşması'nda yapılması önerilen değişiklikler, Yunanlılar tarafından Türklere nazaran çok daha olumsuz karşılandı*.[1725]

14 Mart 1921. *Star-Gazette* gazetesi: *Rumlar, Türkleri "Pontus bölgesindeki" Rum din adamlarını katletmekle suçluyor*.[1726]

16 Mart 1921. *The Roberts Herald* gazetesinde *"Napolyon'un Avusturya Fethinden Sonraki En Büyük Anlaşma" alt başlığıyla verilen bir haberde Fransız diplomatların bu yöndeki demecine yer veriliyor. Buna göre Fransa Bağdat demiryolu hattının kontrolünü alarak adeta Yakın Doğu'nun anahtarını ele geçirmiştir. İngiltere'nin ise Sevr Anlaşması'nı yok sayan bu hareketten rahatsız olacağı söyleniyor*.[1727]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Fransa, Yunanistan'ın Anadolu'da taarruz hazırlığı içinde olduğunu, yeni bir savaş başlarsa çok üzücü olacağını, Yunanlıların başarılı olup Anadolu'ya yerleşmeleri halinde yepyeni ve büyük sorunların çıkacağını açıkladı. Ayrıca Fransa, Türklerle antlaşma yaparak Çukurova'yı tahliye ettiği ve eğer tekrar kan dökülecekse hiçbir Fransız askerinin bu savaşın içinde yer almayacağını vurguladı*.[1728]

18 Mart 1921. *Washington Telegraph* gazetesi röportaj neşretti. *Yakın Doğu Yardım Komitesi mütevelli heyeti başkanı seçilen Edwin M. Bulkey, göreve gelmesiyle birlikte Ermeni ulusunun yok olmamak için Amerikan yardımını beklediğini söyleyerek Kilikya bölgesindeki 15.000 Ermeni mülteciden bahsetmiştir*.[1729]

The Washington Post gazetesinde *Fransız kamuoyunun bölgede artık daha fazla askeri macera aranmamasını istediği belirtiliyor. Ayrıca Fransız ekonomisinin M. Kemal'e karşı yapılacak bir savaş masrafını kaldıramayacağı aktarılırken, Ankara'ya gönderilen Fransız diplomat Bouillon"un askeri operasyonlara son vermek için milliyetçilerle görüştüğüne dikkat çekilmekte*dir.[1730]

1722 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 72.
1723 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 212.
1724 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 213.
1725 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 213.
1726 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 123.
1727 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 147.
1728 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 165.
1729 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 144.
1730 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 148.

19 Mart 1921. *Evening Star* gazetesi muhabiri, Briand-Bekir Sami mukavelesi hakkında şu mütalaada bulunuyor: *(…) Fransız diplomasisi Kırım savaşı günlerinde olduğu gibi bir kez daha Türkiye'yi kurtardı. Bu başarı hiçbir şekilde yapay değil bilakis onur vericidir. Son üç ayda gerçekleşen hadiseler Fransız öngörülerinin doğruluğunu, yani Yunanlıların Türklerin üstesinden gelemeyeceğini göstermiştir. Türkiye aslında hayati öneme sahip bir ülkedir. Dolayısıyla yakın doğuda Türklerin olmadığı yeni bir düzen inşa etmek imkânsızdır*.[1731]

20 Mart 1921. *The Indianapolis Star* gazetesi: *Sovyet Rusya ve Ankara Hükümeti arasında Moskova'da 16 Mart itibari ile bir anlaşmanın imzalandığı ve Rus-Türk ittifakının resmiyete döküldüğü* bildiriliyor. *Söz konusu anlaşma "iki ülke arasında kardeşlik ilişkilerinin kurulması" olarak tanımlanmıştır*.[1732]

21 Mart 1921. *New York Tribune* ve *Buffalo Courier* nam gazetelerde Sovyet Rusya-TBMM Hükümeti dostluk muahedenamesi *maddelerinde geçmişte iki ülke arasında yapılmış olan tüm eski anlaşmaların geçersiz sayıldığı, kapitülasyon sisteminin ve Türkiye'nin Ruslara olan borçlarının da ortadan kaldırıldığı aktarılmıştır*. *Haberde, Batum'un yerel bir otonomi yönetimi altında Gürcistan'a bırakıldığı, Artvin, Ardahan ve Kars'ın ise Türk sınırları içerisinde kaldığı bildiriliyor*.[1733]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Kral Konstantin, Londra'da gerçekleşen görüşmelerde, Türk barış antlaşmasında, herhangi bir değişiklik yapılmadığını, Yunan Ordusu'nun, Türk milliyetçilerine karşı çok büyük ve etkili bir taarruza hazırlandığını halkına duyurdu*.[1734]

24 Mart 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Yunan Ordusu, Mustafa Kemal'e karşı taarruza geçti. Türklerin dik kafalı, inatçı hallerinden vazgeçerek, Londra'da belirlenen şartları kabul etmesi tek çözümdü. Harekete geçen Yunan Ordusu'na Kral Konstantin komuta ediyor*.[1735]

27 Mart 1921. ABD matbuatında belirtildiğine göre *bölgedeki Amerikan misyonerlerine yönelik Türk milliyetçilerinin Merzifon'da faaliyet gösteren Amerikan Koleji'nin boşaltılmasını istediğini bildiren haberler* alınmıştır. *Buna göre Ankara Hükümeti misyonerlere ilettiği bir talimatla Merzifon'daki tüm misyonerlerin bölgeyi terk ederek faaliyet merkezlerini kapatması isteniyor. American Board Sekreteri Dr. Edward L. Strong ise yaptığı açıklamada Sivas ve Kayseri'deki misyonerlik merkezlerinin akıbetinden de endişe duyduğunu belirterek, Türk milliyetçilerinin bu emri vermesine yönelik herhangi bir sebebin açıklanmadığını iddia ediyor*.[1736]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, Eskişehir'e yaklaştı. Türkler, dağlık kesime doğru çekilerek Eskişehir ve Afyonkarahisar'ı korumayı hedefliyor*. *Yunanlıları bu bölgede durduramazlarsa, bu son savaşları olacaktır*. *Mustafa Kemal Paşa, Eskişehir'den cepheyi yönetiyor*. *Yunan yetkililer, Bursa ve Uşak hattında, Türkleri yenilgiye uğrattıklarını duyurdu. Bolşevikler, Yunanlılara karşı Milliyetçiler'i desteklediğini açıkladı. Milliyetçiler, görev yerlerinde sadece üç misyoner kalmasına izin vererek, diğer Amerikan misyonerlerinin Merzifon'dan tahliye edilmesini istediler*.[1737]

28 Mart 1921. *The New York Times* gazetesinde *Merzifon'dan ayrılan Amerikan Koleji personeliyle, Yakın Doğu Yardım çalışanlarının Samsun'a vardığı bildirilirken, bu kurumda eğitim gören öğrencilerin büyük çoğunluğunun Ermeni ve Rumlardan oluştuğu belirtilmekte*dir.[1738]

1731 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 148.
1732 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 155.
1733 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 155.
1734 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 214.
1735 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 214.
1736 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 124.
1737 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 215.
1738 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 124.

29 Mart 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Türkler, Kütahya'dan çekildi. Yunanlılar, Bağdat demiryolu hattı boyunca Ankara'ya doğru ilerliyordu. Erzurum'daki Milliyetçi Ordu'nun Komutanı Kazım Karabekir, 25.000 kişilik birliği Batı'ya kaydırmaya başladı. Cumartesi gecesi gerçekleşen çarpışmanın sonucunda ise Türkler ilerleme kaydetti, Yunanlılar Bursa'nın doğusundaki güvenli hatta çekilmek zorunda kaldı.*[1739]

30 Mart 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunan birlikleri, Eskişehir'i ele geçirdi ve çok sayıda esir aldı aynı zamanda Adapazarı'nda da hâkimiyet kurdu*.[1740]

31 Mart 1921. *The New York Times* gazetesi, Mustafa Kemal'in beyanatını neşretti: *Savaş inisiyatifi bizdedir. Nihai bir savaşta orduyu korumak için gerekli olursa Erzurum'a kadar çekiliriz. Türkler, Yunanlıların zafer söylentilerinden endişe duymamalıdırlar. Şu anki durumun nedeni ordumuz sadece 60.000 civarındayken onlarınkinin 100.000 olmasıdır. Biz, kuvvetler eşit olduğunda harekete geçeceğiz*.[1741]

Mart 1921. Maliye Vekili Ahmed Ferid (Tek): *Amerika Birleşik Devletleri'nden üç seneliğine yıllık 100 milyon dolar borç almak istiyoruz, bununla Amerikan demir yolu malzemesi, tarım aletleri ve diğer imal edilmiş malları satın almak istiyoruz. Eğer o parayı alabilirsek, karşılığında Amerika'ya şu an İngilizler'in işgal ettiği ve yeniden onların elinden almayı umduğumuz, zaten Türk toprakları olan Musul vilayetindekiler de dahil, Türkiye'nin petrol sahalarıyla ilgili imtiyazlar verebiliriz*.[1742]

ABD Dışişleri Başkanlığında görev değişimi gerçekleşti. Hughes, ABD Hariciye Nâzırı tayin edildi.[1743]

2 Nisan 1921. *Chicago Daily Tribune* ve *San Francisco Chronicle* nam gazetelerde, *Kilikya bölgesinde Türk Fransız çatışmalarının şiddetlenmesiyle Londra Konferansı'nda iki taraf arasında varılan mutabakatın Büyük Millet Meclisi tarafından reddedildiği söylentilerinin doğrulandığı yorumu yapılmıştır*.[1744]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Yunanlıların kaybetmesi halinde İtilaf Devletleri, hem İstanbul hem de Ankara Hükümeti ile barış yapma eğiliminde*dir. *İzmir ve Trakya'nın Yunanlılara verilmesi kararı, tekrardan gözden geçirilebilir. Kral Konstantin, Anadolu'daki savaşa katılması için geri planda tutulan askerleri de aktif göreve çağırdı. Yunanlılar her ne kadar inkâr etse de Milliyetçi Ordu'nun mevcudu en fazla 70.000'dir, bu sayının da 20.000'ni Ermenistan sınırında, 15.000'ni de Fransızlarla yapılan antlaşmanın sonucu olarak, Çukurova'dan Batı'ya aktarılan askerlerden oluşuyor. Batı'da General Papulas komutasındaki 120.000 Yunan askeri, 34.000 Türk askerine karşı savaşmıştır. Bu savaşın sonunda, Yunanlılar kazanırsa, Anadolu'da kaos ve karmaşa hakim olacaktır, Mustafa Kemal'in ordusu kazanırsa da Yunanlıların sonu Ege Denizi'nin derinlikleri*dir.[1745]

3 Nisan 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Yunan Savaş Bakanlığı, 1910 ve 1913 yılları arasında askerlikten emekli olmuş kişileri tekrar askere çağırdı. Eskişehir'de çok ciddi çatışmalar yaşanıyordu ve Türkler avantaj elde etti. Yunanlılar, 7000 in üzerinde kayıp açıkladı. Çatışmaların sonunda Türkler zafer kazandı. Yunanlılar Eskişehir'in gerisine çekilmek zorunda kaldı. Yunan makamları ise, Yunan Ordusu'nun şiddetli saldırıları geri püskürttüğünü açıkladı*.[1746]

1739 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 216.
1740 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 216.
1741 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 172.
1742 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 117.
1743 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 305, 314.
1744 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 138.
1745 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 217.
1746 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 217.

4 Nisan 1921. ABD'de münteşir *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, çatışmaya girdikleri alanlarda felaketle yüz yüze kaldılar. Türk süvarileri tarafından Eskişehir'den çıkarıldılar ve Milliyetçiler kontrolleri altındaki hattı genişleterek Afyonkarahisar'a ulaştı*.[1747]

5 Nisan 1921. ABD'nin Atina Elçisi Hall, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi: *Yunan ordusunun Küçük Asya'da ciddi bir yenilgiye uğradığı bugün artık kesinleşmiştir. Sert çarpışmalardan sonra Eskişehir'i ele geçirmekte başarılı olamamışlardır. Şimdi Bursa'ya ve saldırılarının başındaki hatlara çekilmektedirler. Beş bin kişinin öldüğü, çok sayıda yaralı bulunduğu, bir vagonun Türklerce ele geçirildiği tamamen kesindir. Seferberliğe direnç sürmektedir. Kentte büyük bir bunalım açık seçik bellidir. Gounaris bugün dönüyor. Gounaris'in başkanlığında yeni bir kabinenin oluşturulması düşünülüyor*.[1748]

Hall, bir telgraf daha gönderdi:

Telgraf

5 Nisan 1921, Atina

> Birkaç gün önce önemsiz olduğu ilan edilen, Afyon'dan Yunan kuvvetlerinin çekilişinin, şimdi Yunan ordusunun başka bir ciddi yenilgisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kuvvetler halen, son Küçük Asya harekâtı başlamadan önceki hatlarında bulunmaktadır. Afyon'u tutmak için Yunanlılar Bursa'yı kötü savunulur bir durumda bırakmışlardır. Yunan Hükümeti ayrıca Sırbistan'ın saldıracağı korkusuyla, Makedonya ve Trakya'ya askere aldığı çok sayıda kimseyi göndermek zorunda kalmıştır. Kral'ın, Gounaris ve Dousmanis'in artık Küçük Asya harekâtını bir hata saydıklarını öğrendim. Bu koşullar altında savaşın canlılıkla sürdürüleceğinden kuşkuluyum. Hareketteki başarısızlık ağır topların yokluğundan, doğru haber almanın olmayışından ve özellikle savaş arifesinde Venizelos taraftarı subayların görevden alınmasından doğmuştur. Venizelosçuluğa karşı yürütülen bu delice nefret öyle ileriye götürülmüştür ki, Venizelosçu kadınların gönüllü hemşire olmaları bile kabul edilmemektedir. Bu nedenle kentteki askeri hastanelerde 400-500 kişiye üç-dört hemşire düşmektedir. Sansür en sonunda uygulanmaya başlanmış ve anayasal gereklerle bir yarı sıkıyönetim gelmiştir.
>
> *Hall*[1749]

ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Hariciye Nâzırına rapor gönderdi: *Türk ve Rum yerli kaynaklardan, Küçük Asya'daki Yunan saldırısı konusunda haberler alınmaktadır. Ancak bu haberlere nesnel gözüyle bakılamaz. Bununla beraber Yunan saldırısının başarısız olduğu anlaşılmaktadır ve başka birtakım olaylar da güvenilir haber kaynaklarından alınmıştır. Yunanlılar kötü komutanlık yüzünden yenilgiye uğramışlardır ve bir tümenleri hemen hemen yok edilmiştir, aşağı yukarı dokuz bin askerleri kayıptır. Yunanlılar çekilmektedir ve moralleri bozuktur. Çekilme Bursa'nın batısındaki bir hatta kadar sürebilir. Güney cephesinde de Yunanlılar gerilemiştir ama durumları kuzey cephesinden daha iyidir. Bir İngiliz generalinin komutasında İzmit'te bulunan bir Yunan tümeni, İngiliz komutanının emirlerini dinlemeyerek saldırıya katılmıştır*.[1750]

6 Nisan 1921. *Amerikan arşiv belgelerinde, Yunanistan'da bulunan ya da bu dönemde Amerika'dan Yunanistan'a giden, askerlik çağındaki Yunan asıllı Amerikan vatandaşlarının da orduyu güçlendirmek için yapılan çalışmalardan etkilendiği, bu döneme kadar sözü edilen statüdeki kişilerin askerlikten muaf tutulmasının, Yunan Hükümeti'nin nezaketi olduğu belirtilmiştir*.[1751]

1747 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 217.
1748 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 109.
1749 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 110.
1750 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 110.
1751 The United States Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1921: The Charge in Greece (Hall) to the Secretary of State*, Volume II, 6 April 1921, p. 170; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 214.

7 Nisan 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunanlılar ve Türkler arasındaki çatışmaların İzmit ve Bursa bölgesinde yoğunluğu azaldı ancak Afyonkarahisar'da Yunan birlikleri baskınlığını devam ettiriyordu. Eskişehir'de 5000 Yunan askeri öldü ancak ne Türkler ne de Yunanlılar, esirlerin sayısı hakkında net bilgi vermedi. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı başarılarından dolayı tebrik etti*.[1752]

11 Nisan 1921. *Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, Ankara'ya gönderdiği raporda, Sovyetler'e güvenilemeyeceğini ileri sürdü. Batı devletleri ile, özellikle ABD ile bir an önce anlaşma yapılması gerektiğini yazdı*.[1753]

1919 yazında ve sonbaharında ABD mandater yönetiminin Türkiye'ye getirilmesini savunmuş olan TBMM Hükümeti Moskova Büyükelçisi Mirliva Ali Fuad (Cebesoy), TBMM Hariciye Vekâletine 275 numaralı şifreli telgraf gönderdi. Sovyet Rusya'da çoğunluktaki sağ komünistler ile azınlıktaki sol komünistler mücadele halindelerdir. Sovyet Rusya ricali arasında Rus milliyetçiler iyice güçlenmiş durumdadır. Çarlık siyasetinin yerini Rus millî komünizmi siyaseti almış ve Türkiye'yi yine tehdit etmektedir. Dahası, yoksullukla mücadele eden Sovyet Rusya, Avrupalılarla ve Amerikalılarla anlaşmaya mecburdur ve çok yakındır. Binaenaleyh Sovyet Rusya Batılılarla uzlaşmadan evvel TBMM Hükümetinin onlarla uzlaşması lâzım gelmektedir yoksa TBMM Hükümeti yalnız kalacak ve Sevr'den daha iyi bir muahedename istihsal edemeyecektir. Sovyet Rusya, harb malzemesi noktasında fakir bir durumdadır, TBMM Hükümetine yapacağı yardımlar kafi değildir. Bilhassa ABD ile anlaşılmalıdır. Ali Fuad'a göre Britanya Yunanistan'ı TBMM Hükümeti karşısında yalnız bırakacaktır. Şark ve Cenub cepheleri tamamen kapatılmalı ve Garb cephesine teksif edilmelidir:

> Evvelâ Rusya'da ve sonra bütün dünyada komünistlik inkılâbı yapmak davasıyla iktidara gelen Sovyet hükümetinin kadrosuna bir çok nasyonalist Rus memurları katılmıştır. Memurlar arasındaki bu zarurî tahavvül fiilen Rus milletinin başına geçen bir hükümetin sırf bir prensip meselesine Rus milletini âlet ederek bir hükümet tesisinin kabil olmadığını göstermiş ve bu Rus nasyonalistleri iktidarda bulunan komünist partisinin, eğer Rus hükümeti olarak kalacak ise, sırf prensiplerini tatbik için memleketin dahil ve haricinde ilânihaye muharebenin idamesinin çıkar yol olmadığını ve binaenaleyh dahilde komünizm düsturlarının devlet haline ifrağı, hariçte bilhassa Avrupa, Amerika ve Japonya ile iyi münasebetler tesisine başlanılması hususunda parti adamlarını kısmen iknaa muvaffak olmuşlardır. Bunlardan itidale gelip ekseriyeti teşkil eden ve başlarında Lenin bulunan sağ komünistler, Rus haricî ve dahilî siyasetini yeni yola sokmağa başlamakla beraber başlarında Troçki bulunan ve ekalliyeti teşkil eden müfrit, yani sol arkadaşlarına da Rus milletinin komünizm yüzünden duçar olduğu sefaleti göstererek bunları memnun edebilmek için esas prensiplerin tadil ve tebdili, hariçte komünizm meselesinin de Rus milletini yeni yeni harplere sürüklemeyip bilâkis bunu takviye edebilecek zamanı kazanabilmek için haricî meşgul edecek bir mesele olması lâzım geldiği ve bu suretle dahilde ve hariçte Rus Şûralar Cumhuriyeti kuvvetlenince yeniden prensip mücadelesine başlıyabilecekleri tarzında bir muhakeme ile ikna ve bunlara galebe ettikleri zannolunuyor. Bu siyaset takibedilince bir müddet sonra milletlerarası komünizm, Rus millî komünizmine tahavvül edecek ki, Rusya gelecekte hükümet itibariyle eskisinden başka bir hükümet olacak, fakat siyaset itibariyle yine aynı yolu takip edecek, Slav istilâsı yerine Rus komünizm istilâsı kaim olacaktır.
>
> Binaenaleyh önce Rusya'da bütün samimiyeti ile doğan mazlum milletlerin emperyalizm ve kapitalizmden tahlisi fikri, hükûmetçi zihniyetin yavaş yavaş galebesiyle gittikçe mütezayit bir surette eski samimiyetini kaybetmektedir ki, bunun gayesi Rusya'yı eski Çarlık hudutlarına kadar federasyon şeklinde tevsi ile Şark milletlerini emperyalizm tahakkümüne karşı himaye eder gibi görünerek ve bunları daire-i münasebet ve himayesine alarak eski Rusya'dan daha kuvvetli bir Rusya teşekkül ettikten sonra bütün dünyaya yeni Rusya'yı tanıttırmaktan ibarettir.
>
> Rusya'nın Avrupa ve Asya'da komşu bulunduğu devletlerin hepsiyle sulh muahedeleri akdi hususunda istical edip muvaffak olması ve Amerika ile iyi münasebetler tesis etmesi, Almanya ile ittifaka çalışması ve İngiltere

[1752] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 217.
[1753] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 490.

ile her ne bahasına olursa olsun bir ticaret muahedesi imzalaması bugün bir emri vâkidir. Bundan başka, bilhassa İngiltere'nin Hindistan ve Afganistan'dan İngiltere aleyhinde muhasama tevlit edebilecek harekâtı kaldırması talebine karşı Rusya gizli teşebbüslerden de sarfınazar edecek olursa, yukarıda tarif ettiğim gibi yeni Rusya siyasetinin esas hatlarının çizildiğine bir delil olabilir.

Eğer Rusya hakkındaki nokta-i nazarım kabul edilirse, bizim de Rusya dostluğundan alacağımız kuvvetle Ruslardan daha evvel dayanarak millî davamızı Avrupa'ya kabul ettirmek lâzım gelecektir. Yoksa Rusların vadlerine fazla ehemmiyet verip Rusya'nın tekmil Avrupa ile tesis edebileceği münasebetlerden sonra sulh yapmağa kalkarsak, münferit kalmak ihtimali pek çoktur. Bilhassa Amerika ile münasebet ve irtibat tesisi yalnız kalmamaklığımız için mühim bir âmil ve çare olacaktır, zannındayım. Zira esasen Rusya istemiş olsa bile Avrupa'ya karşı idamesine mecbur kalacağımız bir harpte bize kâfi derecede muavenet edecek vaziyette değildir. Muhadenetnamenin imzasıyla istihsal edebileceğimiz para ve harp malzemesinden fazla bir şey alabileceğimizi katiyen zannetmiyorum. Halbuki bunlar ise kâfi değildir.

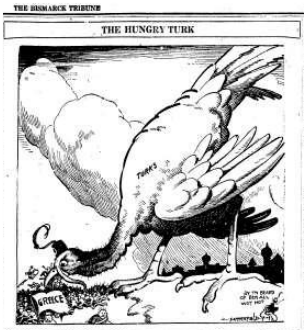
Birinci Londra Konferansından alınan intibaa nazaran İngilizlerin bizi Yunan ordusu ile karşı karşıya bırakacağı anlaşılıyor. Garpla istediğimiz bir sulhe varabilmek için mutlaka bu düşman ordusunu mağlup etmemiz lâzımgelecektir. Şark cephemiz tamamiyle tasfiye edilmiştir. Cenup cephemiz de tasfiye edilmek üzeredir. Şu halde bütün kuvvetimizi Garp cephesinde toplayarak iyi bir şevki idare sayesinde iki defa İnönü mevzilerinde durdurduğumuz düşmanı iyi bir hazırlıktan sonra mağlûp edebileceğimizi Allahın yardımıyla umuyorum.

Eğer Rusya'nın haricî siyasetimizde bize zahîr olması matlûp ise ve itasını tahrirî ve şifahî tekeffül etiği para, esliha ve mühimmatın süratle teslimi icabediyorsa bilhassa muhadenetnamenin Şark hudutlarına ait olan maddelerini serian tatbik edip bu cihetten Rusları şüpheye düşürecek ahvale sebebiyet vermemek lâzım geldiği gibi yeniden Sovyet olan Ermenistan ile Gürcistan ve Azerbaycan ile olduğu gibi bir muahede yapmak lâzım gelecektir.

İmzalanıp sonra da Büyük Millet Meclisi tarafından reddolunan Türk-Fransız mukavelesi ve Gürcistandaki ileri hareketimiz münasebetiyle Rusya mehafilinde hakkımızda hasıl olan şüpheler şimdilik zail olmuş ise de Ermenistan'ın yeniden Sovyet olmasıyla muhadenetnamenin buna ait olan kısımlarını derhal tatbik etmiyecek olursak bu şüpheler yeniden az çok vücut bulacaktır.[1754]

12 Nisan 1921. ABD Başkanı Warren Gamaliel Harding'den *Kongre*ye muhtıra: *Mevcut Milletler Cemiyeti'nin üstün gücüyle dünyayı yok etme işine bu cumhuriyet katılmayacaktır*.[1755]

ABD'nin Kuzey Dakota eyaletinin başkenti Bismarck şehrinde münteşir *The Bismarck Tribune* gazetesi makale neşretti. *Yunan ordusunun tekrar denediği ancak bir kez daha sert bir tokat yediği, büyük zayiatı olduğu, ayrıca bir hiç uğruna parasını harcadığı aktarılmıştır. Yunanlılar, Londra veya Paris tarafından tekrar yüreklendirilecek miydi bilinmiyordu ancak bir şey kesindi ki Yunanistan, Türkiye'yi en yetenekli müttefik askeri uzmanlarının tavsiyelerini hiçe sayarak istila etmişti*.[1756]

Fotoğraf. Acıkmış Türkler (The Bismarck Tribune, 12 April 1921, p. 4; akt., Yasavul, 2021, s. 171).

[1754] Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, 2002, s. 155-157. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir. Bu şifreli telgraf, raporun tamamı değil, "hulasa"sıdır. Resmî arşivdeki nüshası bulunmalıdır.

[1755] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 313. "Yeni Amerikan yönetimi Milletler Cemiyeti'nin varlığını kabul etmemekteydi [..]"

[1756] The Bismarck Tribune, 12 Nisan 1921, s. 4; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 71-72.

13 Nisan 1921. Yunan Millî Meclisi içtima ediyor. Maliye Nâzırı Protopapadakis Meclis'e beyan ediyor: *İngiltere ve Birleşik Amerika hükümetleri bizim serbestçe borç sağlamamıza karşı çıkmayacaklar*.[1757]

Yakubî Sabataycı Ahmed Emin'in (Yalman) gazetesi *Vakit*, eski Hahambaşı Haim Naum'u sitayişle anıyor: *Amerika'da Türklerin ilk savunucusu*.[1758]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Yunanistan'ın, Türkiye'de karşı karşıya kaldığı felaket nedeni ile Yunanlılar çok kötümserdir*. *Bursa ve Mudanya'nın Milliyetçiler tarafından alınması durumunda Yunan Ordusu'nun Marmara Denizi kıyılarına sürükleneceğine şüphe yoktu*r. *Türk milliyetçilerinin kazandığı zafer, Mustafa Kemal'in davasını güçlendirdi*.[1759]

14 Nisan 1921. *The Washington Post* gazetesi, "İtalya, Türkiye ve Yunanistan" sernameli yazı neşretti: *Sevr Antlaşması ile Fransa, Suriye ve Çukurova'da, İngiltere, Mezopotamya ve Filistin üzerinde hak sahibi oldu. Ermenistan'a bağımsızlığını ilan etmesi için baskı yapıldı. Trakya ile İzmir Yunanlılara verildi. Türk milliyetçileri, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde, İtilaf Devletleri'ne isyan ettiler. Ankara'da yeni bir hükümet kurarak ciddi bir direniş gösterdiler. Moskova ise Türkiye'yi tehlikeli sularda şansı dönen bir balık olarak gördü ve Türklere hem askeri hem de finansal destek sağlamaya başladı. Milliyetçi Hükümet, Sevr Antlaşması'nı ölüm fermanı olarak niteleyerek, Sevr'e karşı ölümüne mücadele etti. Kendisi savaşmak istemeyen İtilaf Devletleri, Trakya ve İzmir'i vaat ederek Yunanlıları, Türklerle savaşın içine soktu, ancak yapılan hesaplar tutmadı. Milliyetçiler, Yunanlılar karşısında galip geldi. Tüm bu süreçte İngiltere ve Fransa ile anlaşmazlığa düşen İtalya ise Türklerle gizli bir antlaşma imzaladı. İzmir ve Trakya'nın Yunanlılara verilmesine karşı çıktı*.[1760]

15 Nisan 1921. *The New York Times* gazetesinde belirtildiğine göre *Papa Sekreteri Kardinal Gasparri doğrudan Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik bir mesaj yayımlayarak Türk yönetimi altında yaşayan tüm Hristiyanlar konusundaki hassasiyetini belirtmiştir*. *Buna karşılık M. Kemal Paşa ise: "dinine ve ırkına bakılmaksızın bu ülke içerisinde yaşayan herkesin refahı ve güvenliği en insani değerlerin ve ayrıca İslam dinin buyurduğu en yüksek görevdir." şeklinde açıklamada bulunmuş ve Ankara Hükümeti'nin verdiği yetkiyle tüm Hristiyanların huzurunun temini için çoktan gerekli önlemleri bizzat aldığını belirtmiştir*.[1761]

18 Nisan 1921. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi. *Telgrafta, Mustafa Kemal Paşa'nın Londra'da düzenlenen konferanstaki delegesi Bekir Sami Bey'den bahsedilmektedir. Bekir Sami Bey, İstanbul'a bir İtalyan torpidosunda 13 Nisan'da gelmiş, iki gün burada kaldıktan sonra aynı gemi ile Samsun'a doğru yola çıkmıştır. Bristol, Bekir Sami Bey'in gizlenmeden İstanbul'da bulunmasını ve Müttefikler tarafından herhangi bir şekilde tacize maruz kalmamasını dikkate değer olarak değerlendirilmiştir. Bekir Sami Bey, bazı açıklamalarda da bulunmuştur. Bristol'un ifadesiyle en önemlisi ise "Sevr Antlaşması'nın uygulanamaz olduğu, imzalayan güçler tarafından bile kabul edildi" açıklamasıydı. Hiç şüphesiz, başta İngiltere olmak üzere, sıklıkla Müttefikler arasında açık bir biçimde ifade edilen genel düşünce, Yunanlıların Küçük Asya'da Türkler tarafından bozguna uğratılmasından duyulan memnuniyetti. Bristol'a göre İstanbul'daki hissiyat,*

[1757] Efimeris, 13.4.1921; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1991, c. 2, s. 150.
[1758] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 495.
[1759] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 218.
[1760] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 218-219.
[1761] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 137.

Yunanlıların İzmir'i ve Küçük Asya'nın herhangi bir kısmını Müttefik hükümetlerinin hamlesinden ayrı olarak işgaline daima karşıydı.[1762]

21 Nisan 1921. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. İtalyanlar ve Fransızlar Mustafa Kemal'i el altından desteklemektelerdir:

> Amiral Bristol, 21 nisan tarihli telgrafında, [Yunanistan-TBMM Hükümeti arasındaki] savaşın yeniden başlamasının, tarafsızların haklarıyle Yunanlıların, savaşan taraf olarak sahip olduğu haklar bakımından karışık bir durum yarattığını bildiriyor. Yunanlılar, Türk kıyılarını abluka altına alarak ve Milliyetçiler'in elinde bulunan kıyılara gitmekte olan gemileri durduruyorlar. Oysa, İstanbul'daki İtilâf Devletleri Denetim Kurulu'nun ve Boğazlar Bölgesi'nin koruyucu kanatları altında getirdikleri yardım araçlarını, İngilizlerin göz yummasıyle, denizden Bursa'ya taşımışlaırdır. Bristol, Yunanlıların İzmir limanında yaptıkları gibi, açık denizlerde Amerikan gemileriyle çatışmaya kalkışmaları ihtimalinden de söz etmektedir. Yunan bölgesel resmî görevlileri bu tutumlarını, ilan edilmemiş olmakla beraber, Türklerle Yunanlılar arasında savaş halinin varlığına dayayarak haklı göstermek istemektedirler diyen Amiral, İtilâf Devletleri'nin Türkiye'deki eylemlerini dolayısyle ortaya koyan bazı davranışlarından da söz etmektedir. Türkler, hâlâ, teknik yönden İtilâf De[vl]etleri'yle savaş halindedirler, fakat, Türklerle Yunanlılar arasındaki savaşta, resmen, tarafsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu arada, İtalyanlar ve daha az ölçüde olmak üzere Fransızlar, Türk Milliyetçileri'ne gizlice destek olurlarken İngilizler de Yunanlıları desteklemektedirler. Yunanlılar ise, Anadolu'daki tutumlarını İtilâf Devletleri'nin Mandateri sıfatıyle yürütmektedirler. İtalyanlar, Bekir Sami Bey'i, Türkiye'nin güneyinden alarak (oraya Fransızlarla pazarlık görüşmelerine gitmişti) İstanbul yoluyle Samsun'a götürmek ve Yunanlıların eline geçmeden Ankara'ya ulaştırmakla Milliyetçiler de yarattıkları minnet duygularından çok zevk alıyorlar." Durum hem trajik, hem de gülünç ve Yakın Doğu'da barış yakın görünmüyor," diyor Bristol.[1763]

ABD'nin Roma Elçisi Johnson, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi: *Buradaki Kemalist temsilciliği sekreterinin benim özel sekreterime haber verdiğine göre, Ankara Hükümeti Kemalist temsilciliğine, Küçük Asya'dan Yunanlılara karşı Türk Milliyetçi birlikleri tarafından kullanılmak üzere Almanya'dan iki yüz araba dolusu silah ve cephane satın alınması ve İtalya yoluyla gönderilmesi konusunda telgraf çekmiştir. Aynı kaynağa göre Kemalistler, silah satın almak için İtalyan Hükümetiyle dostça ancak sonuçsuz görüşmeler yürütmektedir. Bu haberin ve Bolşevikleştirilmiş geniş bir Kemalist ordusunun Enver Paşa komutasında Ortadoğuda İngilizlere karşı kullanılmak üzere Rusya'dan Erzurum'a geldiği yolundaki basın haberlerinin doğru olduğuna inanılmaktadır*.[1764]

27 Nisan 1921. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Horace Rumbold, Hariciye Nâzırı Curzon'a mahrem surette yıllık rapor gönderdi:

> [..] Manda altına girme fikrinin tartışıldığı 1919'un başlarında şu an Milli Mücadele [the Nationalist movement] içinde yer alan bazı Türkler, Amerika'nın Türk topraklarında kalıcı bir egemenlik kurmasının az bir ihtimal olacağı ve diğer Avrupalı devletlerin aksine kendisine tanınacak sürede milli sınırları terk edeceği fikriyle Birleşik Devletlerin şemsiyesi altına sığınma fikrini savunuyorlardı. [..][1765]

30 Nisan 1921. ABD'nin Roma Elçisi Johnson, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi. Buna göre *gizli ve gayri resmi bir anlaşmayla İtalyan-Kemalist ticari sözleşmesinin onaylanması karşılığı olarak İtalya 25 Nisan tarihinde Taranto'dan Antalya'ya 50 milyon İtalyan lirası değerinde cephane göndermiştir*.[1766]

1762 *NARA*, Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne çekilen telgraf, 18.04.1921, 867.00/1398; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 71. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1763 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 350-351.

1764 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 113-114.

1765 Ali Satan, *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920*, 2010, s. 77.

1766 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 114.

Nisan 1921. *Daha az bilinen, sırasıyle İtalyan ve Fransızlarla Milliyetçiler arasındaki ilişkilerdi ve bu konudaki raporlar,* [ABD] *Dışişleri Bakanlığı'nda çok sıkı bir ilgi ve dikkatle ele alınıyordu. 1921 nisan'ında, İtalya'daki* [ABD] *Elçilik Özel Sekreteri'ne, Milliyetçiler'in Roma'daki Kurul Sekreteri'nin bildirdiğine göre, Ankara Hükümeti, Yunanlılara karşı kullanılmak üzere, Almanya'dan iki yüz adet ağır silahlı tank ve cephane satın alınarak İtalya'dan gemilere yükletilmesi talimatı vermiştir. Elçiliğin kendisi de Milliyetçiler'in, silah satın almak üzere İtalya Hükümeti'yle görüştüğünü, fakat, galiba bu görüşmelerin başarılı alamadığını öğrenmiştir. 30 nisan'da,* [ABD] *Roma Elçiliği, "son derece gizli" kaydıyla bir telgraf gönderdi. Bunda, İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza ile Milliyetçiler'in temsilcisi Cami Bey arasında, elli milyon İtalyan liretlik cephanenin Toranto'dan Antalya'ya yollanması konusunda gizli bir anlaşma yapıldığı bildiriliyordu. Bunun karşılığında da Milliyetçiler'le İtalyanlar arasındaki ticaret anlaşması onaylanacaktır. Anlaşma hemen hemen tamamlanmış iken Sforza, silah yüklü gemiyi durdurmuştur. Bunun nedeni, Sforza'ya göre, İngiliz ve Yunanlıların anlaşmadan bilgi almış olmalarıysa da Milliyetçiler bunun, Mustafa Kemal'in anlaşmayı reddetmiş olduğu yolunda çıkan dedi kodudan ileri geldiği kanısındadır. Elçiliğe bu bilgiyi verene göre, bu cephanenin yokluğu Milliyetçiler'in savaş planını ciddî olarak etkiler: Ticaret anlaşması hakkında bilgi almak için bir girişim yapılmış ve İngiliz Elçisi'ne de gizlice bu konuda bilgisi olup olmadığı sorulmuştur. İngiliz Elçisi konuyu İtalyanlara sormuş ve onlardan bunun bir örneğini almıştır. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Sekreteri, Dışişleri Bakanlığı'mız için de bir örneğini Sforza'dan istemeye söz vermiştir*.[1767]

4 Mayıs 1921. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Horace Rumbold, Hariciye Nâzırı Lord Curzon'a göndermiş olduğu muhtırada, İtilâf Devletleri TBMM Hükümetiyle ticareti yasaklamış olduğu halde ABD, *Türkiye ile savaşa girmemiş bulunduğu* gerekçesine binaen TBMM Hükümetiyle ticaret yapmaktadır. ABD ile Müttefik fevkalâde komiserleri arasındaki nizanın politik bir sebebi bulunuyor. Müttefik tarafı, siyasî kararlarda Bristol'u devredışı bırakmaktalardır. Müttefikler, ABD'nin ticarî vaziyetini zayıflatan tedbirler almaktalardır.[1768]

6 Mayıs 1921. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi: *Yunanlılar, Marmara'nın güney kıyılarında abluka ilan ettiler ve bu alanda Türklerle ticaret yapan gemiyi yakalayıp ele geçirecekleri tehdidini savurdular. Yunanlılar, haklı bile olsalar, denizlerde etkili bir abluka yürütecek kadar güçlü değildirler. Bu bakımdan, A. B. D., bu kararı tanımamalı ve Amerikan gemilerini zorlamalarına izin verilmemelidir. Sizden bir karar alıncaya kadar ben bunu tanımayacağım ve Amerikan çıkarlarına dokunacak herhangi bir karışmayı da protesto edeceğim*.[1769]

Kızıl Ordu karşısında mağlub olub İstanbul'a Fransız himayesiyle iltica eden sabık Beyaz Ordu Başkumandanı General Vrangel, Dolmabahçe Sarayı açıklarındaki *"Lukull" adlı yatında A. İ. Guçkov'a ABD'nin tutumunu destekleyen* telgraf gönderdi: *Yiğit Rus ordusunun gurbette kendisine bir yuva edinmek için on binlerce siville birlikte Kırım limanlarını terk etmek zorunda kaldığı dönemde ABD, geniş ve açık bir şekilde Beyaz Rus göçüne ilgi göstermiş ve Amerikan halkına özgü bir karakterle Rus mültecilere oldukça geniş bir ölçekte sayısız manevî ve maddî yardımda bulunmuştu. İttifak devletlerinin Rusya'yı parçalama yoluna gittikleri bir dönemde özgürlük yanlısı ABD, kendi*

[1767] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 352-353.

[1768] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 325-326. Amiral John de Robeck'in bir raporuna göre "Bristol, bir İngiliz aleyhtarıydı ve İngiliz Yüksek Komiseri tarafından önerilen tedbirleri, zorunlu olmadığı halde ve kastî olarak engellemekteydi." (Evans, 1972, s. 327).

[1769] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 351. "Bunun üzerine, Dışişleri Bakanlığı'nca, hemen gerek Bristol'a, gerekse Yunanistan'daki Amerikan Delegasyonu'na, abluka kabul etmemeleri hakkında talimat gönderildi. Bristol, Yunan Başkomutanı'na, A. B. D. Hükümeti'nin Amerika ticaretine zarar verebilecek hiç bir davranışı kabul edemeyeceğini bildirecek, Yunanistan'daki delegasyon da, Yunan Dışişleri Bakanlığını *sözle ve resmî olmayarak* Bristol'a verilen talimattan haberli kılacaktı. Bristol, 12 mayıs'ta ablukanın kalkmış olduğunu bildirdi."

başkanlarının ağzıyla Rusya'nın çıkarlarına karşı yürütülen bu politikaya herhangi bir şekilde iştirak etmeyeceğine ve Rus halkının gerçek temsilcilerinin onayı olmadan Rusya adına imzalanan tüm antlaşmaları tanımayacağına dair iki kere açıklama yaptı.[1770]

8 Mayıs 1921. *Evening Star*, *The Los Angeles Times* ve *Buffalo Courier* gazetelerinde Ankara'nın Fransa ile varılan anlaşmayı bozmasıyla birlikte bölgedeki çatışmaların tekrar başladığı aktarılıyor.

10 Mayıs 1921. ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiseri Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi: *Sultan'ın damadı ve aynı zamanda Velialıtın oğlu, Damat Faruk'un Ankara'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığı, Milliyetçilerle Bolşevikler arasındaki dostane ilişkilerin bir prensin hizmetlerini güvenilir olmaktan çıkardığı gerekçesiyle Milliyetçi Hükümetin onun hizmet sunuşunu reddetmesi üzerine, geri döndüğü güvenilir kaynaklarca haber verilmiştir*.[1771]

12 Mayıs 1921. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. Yunanistan'ın deniz ablukasını kaldırdığını bildiriyor: *Yunanlılar, kendi yetkilerini yürütebildikleri kadar ileri gidiyorlar, fakat, protesto edilince de geri dönüyorlar*.[1772]

Atina'daki ABD Elçiliği, deniz ablukası hakkında *Yunanlılara, tuttukları yoldan geri dönmelerini telledi. Yunan Dışişleri Bakanı, bütün sorunun bir yanlışlıktan doğduğunu Elçi'ye anlatmak zorunda kaldı ve: "şikâyet konusu gibi bir hareket kastı yoktu; Hükümetçe, yalnızca pasaportlar ve kişiler hakkında çok dikıkatli davranmaları talimatı verilmiş, fakat Türkiye'deki yetkililer tarafından, bu talimat yanlış anlaşılmıştı," dedi*.[1773]

15 Mayıs 1921. *The Morning Call* gazetesinde, *Fransız birliklerinin bölgeden çekilebileceği ihtimalinden bahsediliyor bu nedenle bölgedeki Ermenilerin telaş içerisinde olduğu aktarılıyor*.[1774]

The Morning Call gazetesinde röportaj neşredildi. *Amerikalı bir yardım çalışanı Türklerin dehşet verici planından bahsederek "Müslümanların yıkılan cami ve minarelerini Hristiyan kafataslarından tekrar yapacaklarını" öne sürmekte*dir. *Bu duruma karşın Ermenilerin merhametsiz Türklerin eline düşmektense çöllerde açlıktan ölmeyi yeğlediği ve dünya devletlerinin ise öylece oturarak bu felakete seyirci kaldığı aktarılmakta*dır.[1775]

18 Mayıs 1921. Amiral Bristol raporundan: *A. B. D. Türkiye'ye en çok besin maddesi ihraç eden memlekettir*.[1776]

23 Mayıs 1921. *The Los Angeles Times* gazetesi: *Bouillon'un İstanbul üzerindeki Yunan tehlikesine dikkat çekerek M. Kemal'i Fransız yardımından mahrum bırakmakla tehdit edeceği aktarılıyor*. *Zira*

1770 İsmet Konak, *Türkiye'nin İç Savaş Döneminde (1918-1922) Sovyet Rusya ile İlişkileri*, 2017, s. 330, dipnot 809.

1771 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 112. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

1772 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 352.

1773 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 352.

1774 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 138.

1775 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 144-145. Near East Relief'in ismi meçhul çalışanının merkum hayal gücü, onun ruh hastası olabileceğini bize düşündürüyor. Herhalde elinden gelse Müslüman kafataslarıyla cami yap(tır)mayı ve Müslümanları de böylesi bir camide ibadet ettirerek zevklenmeyi düşünmüştü. Adı geçen tarzdaki iblisliğin neredeyse imkansız olmaklığı aşikardı ama böylesi bir yalan uydurmaya mani değildi.

1776 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 322.

Türk-Fransız ateşkesiyle güneyden batıya sevk edilen Türk kuvvetlerinin Yunan ordusuna karşı kazanılan başarılarda etkisi olduğu söyleniyor.[1777]

24 Mayıs 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İstanbul ile ilgili durum, gün geçtikçe daha da kötüye gidiyor, en başından beri fazlasıyla karışık olan mesele, içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Türk topraklarının yönetimi, İtilaf Devletleri'ne geçtiğinden beri, Sultan'ın otoritesi ve yönetimi sembolik hale geldi. Ülkenin geri kalanı ise Milliyetçiler'in kontrolünde*dir. *Mustafa Kemal Paşa, Ankara'yı merkez olarak belirledi. Yunanistan, Milliyetçiler'le savaş halinde ve Yunanlılar, İstanbul'a ilerleme isteklerini saklamıyorlar. Sarayın duvarlarının dışında, Osmanlı'nın Başkent'ine tam bir kaos ve anarşi ortamı hakimdi*r.[1778]

25 Mayıs 1921. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. Fransızlar Mustafa Kemal'le anlaşmaya çalışıyor:

> Fransa da Ankara'yla gizli olarak görüşüp konuşma halindeydi. 1920 ortalarından beri Milliyetçiler'le Kilikya'da bir anlaşmaya varmak peşindeydiler ve Ankara üzerindeki etkilerini artırmak için önlerine çıkan fırsatları boşlamıyorlardı. Bristol 'un 25 mayıs 1921 tarihli telgrafına göre, o sırada Yakın Doğu'nun en anlamlı olayının, geçen mart'ta yapılan Londra önerilerinin Ankara'ca onayını sağlamak için, Doğu'daki Fransız birliklerinin komutanı General Gouraud ile Mustafa Kemal arasındaki görüşmelerdir, deniyor. Fransızlar, çarpışmaları durdurmak için büyük çabalar harcıyorlardı. Batı'daki Fransız-İngiliz düşmanlığı, kendilerinin Doğu'daki ilişkilerini etkiliyordu; İngilizler açısından, bu "küçük savaş"ın sürmesi, kendilerinin yararındaydı. "Bununla birlikte", diyor, Bristol, "bir Yunan zaferi, Yunanlıların aşırı isteklerini haklı çıkaracağı için İngilizleri zorluklara sokacaktır. Buna karşılık, bir Türk zaferi, kendi ordularının ya İstanbul'u boşaltmasına ya da Bolşeviklerin etkisiyle Doğu'daki İngiliz baskısının gevşemesine yol açacaktır.[1779]
>
> Amiral Bristol, 25 Mayıs 1921 tarihli telgrafında Yunanistan'ın, Küçük Asya'da Türk taarruzuna bir misilleme olarak, İstanbul'u ele geçirmeye teşebbüs edebileceği belirtirken, Müttefiklerin askeri işgali mevcut olduğu sürece bunun mümkün olduğunu düşünmediğini ifade etmiştir. Telgrafın devamında Bristol, hem Yunanlıların hem de Türklerin, Küçük Asya'da taarruz için aktif hazırlık yapıyor gibi göründüklerinden bahsetmiştir. Aktardığına göre, Türkiye ve Yunanistan arasındaki temas hattı boyunca, sürekli olarak gerilla savaşı ve çeteler arasında düzensiz çatışmalar devam ediyor gibi görünmektedir. Bu nedenle, hem Rum hem Türk köyleri yağmalanmakta, yakılmakta ve sakinleri başka bölgelere sürülmektedir. İtilaf, bu tip çatışmalar neticesinde meydana geldiği bildirilen mezalimi tahkik etmek üzere karma komisyonlar göndermiştir.[1780]

28 Mayıs 1921. *Amerikan Winchester silah şirketi, Washington'daki temsilcisine yazıyor: Ankara bizden 300.000 tüfek, 600.000.000 mermi satın almak istiyor. Pazarlığa girişmeden önce bu konuda hükümetimizin tutumunu öğrenmek istiyoruz. Dışişlerinden öğreniniz*.[1781]

Yazışma
Winchester Otomatik Silahlar Şirketi
New Haven, Conn, U.S.A.

28 Mayıs 1921

Bay Frank S. Bright
Colorado Building
Washington D.C.

1777 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 148.
1778 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 177.
1779 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 353.
1780 *NARA*, Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişlerine çekilen telgraf, 25.05.1921, 867.00/1410, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 72.
1781 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 548.

Azizim Mr. Bright,

New York'lu Bay W. Scott-Broody'den bir yazı aldık. Kendisinin Londra'da ve Paris'te büroları bulunduğunu bildiriyor ve Türk Hükümeti için almak istediği silah ve mermiler için fiyat istiyor. Fiyat için isteğin kendisine, yeni Türk Hükümetinde en etkili bir kişi olduğu sanılan Ethem (Edam) Beyden geldiğini belirtiyor.

Bu yazı ile ilgili olarak pazarlıklara girişmeden önce, bu konuda hükümetimizin tutumunu öğrenmek istiyoruz. Bu konuyu Dışişleri Bakanlığından sorup bize telgrafla bildirirseniz mutlu olacağız.

Dışişleri Bakanlığından kimi görmeniz gerektiğini tamamen size bırakıyoruz. Ancak yazıda söz edilen 300.000 tüfek ve 600 milyon mermidir. Sanıyorum Dışişleri Bakan ghewin kişisol dikkatine sunulacak kadar önemli bir miktarda.

Bizim bildiğimiz kadar bu konuda başka bir yapımcıya yanaşılmamıştır, bu bakımdan telgraf çekince konudan söz açmayın, sadece incelemelerinizin sonucunu bildirin.

Saygılarımla
Winchester Şirketi
Dış Satışlar Müdürü
H. F. Beebe

ABD
Dışişleri Bakanlığı
Yakındoğu İşleri Bölümü
Bakan yardımcısı için memorandum

Azizim Mr. Fletcher

Winchester silah şirketinin Washington temsilcisi Frank S. Bright, dün bana gelerek kumpanyasının dış satışlar müdüründen aldığı bir mektubu gösterdi. Bu mektubun bir kopyası eklidir. Göreceksiniz ki, sözde "Yeni Türk Hükümeti" Winchester şirketinden 300.000 tüfek ve 600.000.000 mermi almak istemektedir. Mr. Bright'a, "Yeni Türk Hükümeti" deyiminin ne anlama geldiğini, Ethem (Edam) Beyin kim olduğunu bilmediğimi, dolayısıyla bakanlığın bir açıklama yapacak durumda bulunmadığını bildirdim. Bununla beraber söz konusu hükümet ve Edam Bey hakkında daha başka bilgiler almaktan mutlu olacağımı söyledim. Sanırım daha fazla bilgi almak için kumpanyasına telgraf gönderdi.

"Yeni Türk Hükümeti" Ankara'daki Milliyetçi Hükümet ise, bana öyle gelir ki bu silahlar büyük bir olasılıkla Türkiye'ye değil Bolşevik Rusya'ya gidecektir.

(Okunamadı)
Dışişleri Bakanı adına
W. Scott Boddy
London-Paris[1782]

29 Mayıs 1921. *The New York Times* gazetesi: *Moskova Hükümeti tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın birliklerine yönelik ağır silahlar gönderildiği ve ayrıca 500.000 altın ruble de borç verildiği duyurulmuştur*.[1783]

Haziran 1921. *Haziran'da, Yakın Doğu'ya yardım örgütünün* [Near East Relief Foundation] *resmî ilgililerinden biri olan R. McDowell, Ankara'yı ziyaret etmişti. Kendisinden, Ankara Hükümeti'nce önce yapılmış olan tanınma isteği hakkında A. B. D.'nin cevabı beklendiğini Yüksek Komiser'e iletilmesi rica edildi. Kalmakta olduğu Samsun'a döndüğünde McDowell, Ankara Hükümeti'nin isteği hakkında bilgi veren bir memorandum gönderdi. Bunda, görüşmüş olduğu Türk Dışişleri Bakanı'nın* [Yusuf Kemal Tengirşenk'in] *şubat'ta Bristol'a gönderilmiş olan nota üzerinde önemle durduğu ve Hükümeti'nin Amerika'nın karşılığını öğrenmek istediğini bildiriyordu. McDowell, aynı zamanda, Ankara'nın,*

[1782] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 114-115.
[1783] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 155.

Anadolu'nun gelişmesi için Amerikan sermayesine çok istekli olduğunu ve bu noktanın, Hükümet'in bir çok ilgililerince ileri sürüldüğünü de anlatıyordu. Bu memorandum, 20 haziran'da Dışişleri'ne gönderildi.[1784]

1 Haziran 1921. W. Scott Broody, ABD Dışişleri Bakanı Hughes'e mektub gönderdi:

1 Haziran 1921, New York

Sayın Charles Evans Hughes
Dışişleri Bakanı
Washington, D. C.

Efendim,

Paris'ten bir arkadaşımdan aldığım mektupta, Türk Hükümeti için; 300.000 mavzer, 1908 modeli 7,9 kalibrelik ve 600.000.000 mavzer fişeği satın almak üzere fiyat istenmektedir. Fiyat uygun bir Amerikan limanından F.O.B. olacaktır.

Bu konuyu yapımcılarla şimdiden tartışıp incelemeler yapmış, Springfield ve Philadelphia'daki Birleşik Devletler cephanelerine -bu silahlardan ve mermilerden hazır bulurum diye- yazmış olmakla birlikte, daha ileri gidebilmem için bu işin bir ilke olarak Birleşik Devletler Hükümetince reddedilecek bir şey olmadığından emin olmalıyım. Bu konudaki görüşmelerimi sürdürüp sürdüremeyeceğim konusunda beni aydınlığa kavuşturmanızı dilerim.

Saygılarımla
W. Scott Broody[1785]

The New York Times gazetesi, "Türk ve Onun Arkadaşı" sernameli makale neşretti. *Türklerin uzun yıllardır uyguladığı dış politika değerlendirildi. İngiliz ve Fransız hükümetleri, Mustafa Kemal'e karşı anlamsız ve gereksiz bir güven duygusu içinde olduklarını nihayet anladı. Milliyetçiler'in kontrolündeki bölgelerde tutuklu olan İngiliz esirlere kötü davranılıyordu. Anadolu Limanları'na İngiliz ticaret gemilerinin girişlerine izin verilmezken, Bolşevik gemileri herhangi bir sorun ile karşılaşmıyordu. İngiliz vatandaşı bir Hintli ise casusluk suçlamasıyla Ankara'da idam edildi. Şubat ayında, Ankara Hükümeti'nin Fransa ile yapılan antlaşmayı onaylamaması, Fransa'da şok etkisi yarattı ve onaylamadıkları bu antlaşma sayesinde Türkler, Çukurova'daki askerlerini Batıya kaydırabildi. Ancak istediğini elde eden Türklerin, ileride Fransa'nın lehine olabilecek antlaşmayı onaylamak istememeleri şaşırtıcı olmayacaktı. Fazla iyimserlik gösteren Batılı devlet adamlarının, Türklere güvenilmeyeceğini anlamak için son yüz ya da bin yıllık tarihe bakmaları yeterliydi. Türkler de İngilizler, İtalyanlar, Yunanlılar ve Fransızlar gibi kendi menfaatleri için savaşıyordu. Sevr Antlaşması'nda yapılması öngörülen herhangi bir değişikliğin desteklenmesinin nedenin, İtilaf Devletleri'nin kendilerine olan sevgisinden ileri gelmediği biliyorlardı. Türkler, eskiden beri dış ilişkilerde dolambaçlı yolları kullandı ya da kullanmak zorunda kaldı. Bağımsızlıklarını da ancak bu sayede koruyabildiler. Londra Konferansı'nda da İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanarak gene amaçlarına ulaşmayı başardılar. Öfkelenen Batılı Devlet adamları, zorlayıcı tedbirlerden söz etmekte geç kaldı, en doğru zaman, iki ay önce Yunan Ordusu'nun, Türklere karşı saldırıya geçtiği dönemdi. Zorlayıcı tedbirlerin en gerekli olduğu anlarda, <u>İtilaf Devletleri sadece Türklerin işini kolaylaştıran bir tarafsızlık perdesinin arkasına gizlendi bundan dolayı da Yunanistan yenildi</u>, Ermenistan ortadan kaldırıldı ve Ankara Hükümeti en başından beri dostu olan Sovyet Rusya ile baş başa kaldı*.[1786]

[1784] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 329-330.
[1785] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 116.
[1786] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 219-220. İktibasdaki <u>vurgu</u> tarafımıza aiddir.

2 Haziran 1921. ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. İstanbul'daki Britanya Fevkalâde Komiserliği ile Britanya İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı, Türkiye politikası sathında mütecanis hareket etmemektelerdir:

> Bristol, 2 haziran tarihli telgrafında, Yakın Doğu işlerinde İtilâf Devletleri arasında bir bunalımın çıkması yakındır ve bir çekişme ve uyuşmazlık, dahası bir bozuşma bile beklenebilir; İngilizler, kendi aralarında bile anlaşmış ve birleşmiş değillerdir. İngiliz Yüksek Komiseri ve Askeri Komutanı, politik ve askerî konularda ayrı görüşler içindedirler. Yüksek Komiser, ticarî elemanların etkisi altındadır; bunlar Dışişleri Bakanlığı üzerinde üstün bir etkiye sahiptirler ve bu nedenle İngiltere'nin Yakın Doğu politikasına egemen olabilmektedirler. İngiliz Komutanı General Harington, ya barışı zorla kabul ettirmek için yeterli kuvvet verilmesi ya da işgal bölgelerinin bütünüyle boşaltılması için baskı yapmak üzere Londra'ya gitmiştir. Türkler ve Yunanlılar, yeni bir savaş için her türlü hazırlığı yapmaktadırlar ve İzmit'in Yunanlılar tarafından boşaltılması beklenmektedir. raporlara göre, Kilikya'daki Türk ve Fransız kavgası bitmiştir.[1787]

5 Haziran 1921. *The Washington Post* gazetesi "Kemal'in Başarısı Başını Döndürmüş Görünüyor" sernameli makale neşretti. *Mustafa Kemal'in, itibarını artırdığı ve artık İstanbul'un (İstanbul Hükümeti kastedilerek) hiçbir yerde olmadığı belirtildi. Mustafa Kemal, kendi antlaşmalarını yapmakla kalmıyor aynı zamanda da katılmadığı fikir ve kararlar karşısında, cüretkârlığa varan tutumlar sergiliyor*. *Hızlı yükselişi ve askeri saygınlığının temelinde, Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de gösterdiği üstün başarı vardır*. *Makalede, Mustafa Kemal ve Enver Paşa'nın kıyaslaması da yapılarak, Enver Paşa'nın kaba ve kısa boylu oluşuna karşın, Mustafa Kemal'in sarı saçları, mavi gözleri, bakımlı elleri ve nezaket sahibi hali ile Selanikli eski bir aileye mensup olmasının yanı sıra, dansı sevdiği, çok iyi dans ettiği ve insanlar üzerinde farklı bir etkiye sahip olduğu belirtildi. Talat ve Enver Paşaların aksine, Mustafa Kemal, prestij ve nüfuzunu kullanarak, servet sahibi olmadı hatta parasızlık çektiği dönemler de oldu. Şu anda Mustafa Kemal'in, Yakın Doğu'da en önemli kişi olduğu inkâr edilemeyecek bir gerçektir*.[1788]

6 Haziran 1921. ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Haftalardır Yunanistan gündemini meşgul eden Yunan hücumu, Kral Konstantin'in Anadolu'ya geçmesi ile başlayacak, İngiltere hücuma destek verecektir*. *Yunanistan ile İngiltere arasındaki eski dostluk tekrar kurulmuştur*.[1789]

7 Haziran 1921. Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi: *Türk Hükümeti'nin gelirlerini artırmak amacıyle, A. B. D. Hükümeti'ni, tüketim resmini kabule yöneltmeye çalışmaları, kendilerinin iki yüzlülüğünü ortaya çıkarmaktadır. Bende şu kanı doğmuştur ki İtilâf Devletleri temsilcilerinin çalışma ilkeleri, eşitlik ve adaleti hiç bir hesaba katmadan, yalnızca, kendi ticarî çıkarları için iyi buldukları her şeyi yapmaktır. Bütün işlemlerinde uygulamaya koydukları ilkenin bu olduğu görülmektedir. Yakın Doğu'da barışı sağlamak için İtilâf Devletleri bu ilkelerle çalışmaktadırlar*...[1790]

9 Haziran 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türk yetkililer, son birkaç aydır Ermeni sınırına yığılan Müslüman Bolşeviklerin, Anadolu'ya geçebilmeleri için sınır kapılarını açtı. Taarruz hazırlıklarına devam eden Yunanlılar, öncesinde Missisippi adı ile Amerikan donanmasına kayıtlı olan, Kilkos adlı savaş gemisiyle Karadeniz'de birkaç küçük Türk mayın gemisini batırdı*.[1791]

13 Haziran 1921. *The Washington Herald* ve *Bufffalo Courier* nam gazeteler: Yunan savaş gemilerinin Karadeniz kıyılarında Zonguldak ve İnebolu'yu bombaladı.[1792]

1787 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 353-354.

1788 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 220-221.

1789 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 223.

1790 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 323.

1791 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 223.

1792 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 124.

16 Haziran 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal'in, İstanbul'u almaya yönelik her türlü girişiminin İngiltere ile savaşa neden olacağı, İngiltere tarafından Milliyetçiler'e bildirildi*.[1793]

17 Haziran 1921. *The New York Times* gazetesi, "Fransız Türkleri Suriye'de Yendi" başlıklı yazı neşretti: *Kral Konstantin, 3 Temmuz'dan önce cepheye gitmeyeceğini ancak temmuz ayını tamamen cephede geçireceğini açıkladı. Yunanistan'ın şu anda Anadolu'da 200.000 askeri vardı ve 100.000 asker de cepheye gönderilmek üzere hazır tutuluyor. Buna karşılık Milliyetçiler'in gücünün 100.000'in altında olduğunun tahmin ediliyor*.[1794]

18 Haziran 1921. *Bristol, 18 tarihli telgrafında, Yunan saldırısının en yüksek ölçüsüne vardığı sıralarda, Yunan Hükümeti'nin Samsun bölgesini işgale hazırlandığı yolunda alınan raporlar üzerine Samsun'daki bütün Rumların o bölgeden sürülmesi emredilmiş olduğunu bildirmiştir. O bölgede 15.000 kadar kadın, çocuk ve ihtiyar şehirde bırakılmış, askerlik çağındaki bütün erkekler, iç taraflara götürülmüşlerdi. Bristol, Ankara'ya bir protesto gönderdiğini ve Mustafa Kemal'den, sürgünü durdurmasını istediğini bildiriyor ve telgrafı şu kelimelerle bağlıyordu: "Sizden, hükümetime gönderebileceğim olumlu ve acele bir cevap almaktan çok memnun olacağım."*[1795]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türk-Yunan savaşını engellemek mümkündür. Fransız halkı, İngiltere'yi, Yunanları savaşmaları konusunda desteklediği için protesto etti. İtalyanlar da Anadolu'da yeni bir savaş istemediğini açıkça belirtti. İngiliz Hükümeti, barış için fedakârlık yapabilecekmiş ve Anadolu'da tek başına hareket etmek yerine anlaşmayı tercih ediyormuş gibi görünüyor. Anadolu'daki savaşı, Kral Konstantin'den başka isteyen yoktur. Mustafa Kemal Paşa ise, savaşı çözüm olarak görmüyor bu nedenle antlaşma sağlanabilmesi için Bekir Sami Bey'i İtilaf Devletleri'nin başkentlerine diyalog kurulabilmesi için gönderdi. İngiltere aslında sadece İstanbul ve Mezopotamya ile ilgileniyor. Lord Curzon ve Mösyö Briand, Milliyetçiler'in kabul edebileceği aynı zamanda da İtilaf Devletleri'nin itibarını ve onurunu sarsmayacak bir antlaşmanın yollarını arıyor. En hassas konu İzmir, şehrin İtilaf Devletleri'nin kontrolü ve garantörlüğünde Türk ve Yunan eşit temsili ile yönetilebileceği yönünde umutları vardır. Fransa, Milliyetçiler'le Bolşeviklerin işbirliği ve Suriye'deki çıkarları, İngiltere ise İran ve Afganistan'daki menfaatleri nedeni ile Milliyetçiler'le mümkün olan en kısa sürede yapılacak bir antlaşmaya ihtiyaç duyuyordu. İngiltere'nin bu savaşta yanlış ata oynadığı yönündeki itiraflar ve söylentiler de yayılmaya başlamıştır*.[1796]

20 Haziran 1921. *Bristol, hükümetine gönderdiği telgrafta, Ankara Hükümeti'yle İstanbul'un hemen bir anlaşmaya gitmesinin beklenmediğini bildirerek Türkiye'deki Amerikan çıkarlarının korunması için bir yüksek kurulun Ankara'ya gönderilmesini istedi. İki gün sonra verilecek karşılıkta, Ankara Hükümeti'ni tanımamak kaydıyla bir kurul gönderilmesinin uygun bulunduğu bildirilecektir*.[1797]

> Bristol, İstanbul ve Ankara Hükümetleri arasında hemen bir uzlaşmaya gidileceğinin beklenmediği ve bu nedenle Amerika'nın Türkiye'deki ticarî ve insanî yararlarını korumak üzere bir Yüksek Kurul'un Ankara'ya gönderilmesinin gerekli olduğunu bildirdi. Bu delegenin statüsü de tıpkı Beyrut ve Halep'teki delegelerin statülerine benzemeli, rejimi tanıma bakımından da herhangi bir anlam taşımamalıydı. İngiliz ve Fransızlar, şu sırada Ankara'ya resmî olmayan kurullar gönderdikleri gibi İtalyanlar da Antalya yoluyla Milliyetçilerle sıkı ilişkilerini sürdürmektedirler. Amerika, Anadolu işlerinden kendini uzaklaştırılmış görmek istemiyorsa, derhal harekete geçmelidir. Dışişleri'nin iki gün sonra Bristol'a verdiği karşılık, şu oldu: "Ankara'ya bir delege gönderilmesi uygun ve yerinde bulunmuştur. Ancak, bu delegenin durumu Halep ve Beyrut'takilerden

[1793] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 178.
[1794] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 223.
[1795] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 339.
[1796] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 223-224.
[1797] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 577.

> bütünüyle başkadır. Bu sonuncuların, bulundukları ülke yöneticileriyle resmî ilişkileri vardır. Oysa, durum, Ankara için aynı değildir. Bu durumda, Yüksek Komiserlik resmî bir niteliği bulunmamak üzere gönderilebilecek birinin adını verebilir mi?"[1798]

TBMM Hükümeti İstanbul Mümessili Hilal-i Ahmerci Hamid (Hasancan), TBMM Hükümeti Hariciye Komiseri Yusuf Kemal'e (Tengirşenk) 450/130 numaralı telgraf keşide eyledi:

> Bu gün Amiral Bristol İzzet Paşa Hazretlerine gelerek Rumların erkekleri sahilden dahile gönderildiğini işittiğini söylemiş ve müşarünileyhe te şayet bu hal vaki ise Yunan Hükümetinin Karadeniz sahiline bir ihraç ameliyesi ihtimaline karşı bu yolda bir muamelenin askeri olduğunu beyan etmesi üzerine Amiral icabatı askeriyeye karşı birşey söylemiyeceğini ve fakat erkeklerin sui muameleye duçar olması ve birçok meseleler açacağı ve kadınlara iyi bakılmak lazım geldiğini ifade etmesi üzerine müşarünileyh Türkiye'de diğer unsurlar tarafından başlanmadıkça taktil vaki olduğuna tesadüf edilmediğini cevaben bildirmiştir. Müşarünileyh müteyakkız hareket edilmek pek münasip olacağının arzına bendenizi memur etti. Ferman 20 Haziran 337[1799]

New York Herald gazetesi: *Bouillon'un Ankara'ya ulaştığı ve daha önce temsilcilerinin yaptığı anlaşmayı reddeden Mustafa Kemal Paşa yönetimiyle tekrardan Fransa hükümeti adına bir barış yapmaya çalıştığı bildiriliyor*.[1800]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İtalyan, Fransız ve İngiliz Hükümetleri, Yunanistan'a nota göndererek Milliyetçiler'le aralarında barış görüşmesi düzenlenmesini kabul etmelerini önerdi. İki ülkeye de Londra Konferansı'nda teklif edilen şartların sunulacağı ihtimal dahilinde*dir. *Sevr Antlaşması'nda Türkler lehine değiştirilebilecek madde, İzmir ile ilgili*dir *ancak Yunanlılar, İzmir'den çıkmaya yanaşmayacaklardı*r. *Kral Konstantin için bu durum yutması zor, acı bir ilaç gibi*dir *ama tersi bir durumda da Mustafa Kemal, kendisine çok daha acı bir ilacı içirebilir*. *Mustafa Kemal ile barış görüşmeleri yapılmasını Fransızlar son bir yıldır dile getiriyor*. *Ancak bu sefer teklif, İngiltere Başbakanı Lord Curzon'dan geldi. İtilaf Devletleri'nin, Türklerle barış görüşmelerinin başlaması için Yunanistan'a verdikleri nota, Kral Konstantin'in koltuğunu kaybetmesi ve yerine Venizelos'un gelmesi ihtimaline neden olabilir*. *Kral Konstantin, Türklere karşı taarruz düzenlemekte ısrarcı olursa da İtilaf Devletleri tarafsız kalacak ve ekonomik ambargoya devam edeceklerdi*r.[1801]

24 Haziran 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunanistan, İtilaf Devletleri'nin arabuluculuk teklifine sıcak bakıyor ancak barış şartlarının netleşmesini istiyor. Bu teklife cevap vermek Yunanistan için oldukça zordur. Teklif reddedildiğinde ortaya çıkacak düşmanlığın sorumlusu olarak Yunanistan suçlanacaktı*r.[1802]

26 Haziran 1921. ABD'de münteşir *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Yunan yetkililer, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşın sona ermesi için arabuluculuk teklifini reddetti*.[1803]

27 Haziran 1921. *Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Winchester silah şirketine verdiği cevapta, Türkiye'ye silah satılmasına karşı olduğunu bildirdi. Şirket, Ankara Hükümeti'nin 300.000 tüfek ve 600 milyon mermi ısmarladığını bildirerek Dışişleri'nden 1 Haziran'da izin istemişti*.[1804]

27 Haziran 1921

1798 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 330.
1799 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Harbinde İstanbul ve Yardımları*, 1975, c. 1, s. 327.
1800 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 148.
1801 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 224.
1802 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 224.
1803 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 225.
1804 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 587.

Mr. W. Scott Broody'ye

Efendim,

Dışişleri Bakanlığının 300.000 mavzer tüfeği ve 600 milyon fişeğin Türk Hükümetine satılmasına izin verip vermediği konusundaki 1 Haziran 1921 tarihli mektubunuzu aldık.

Size haber vermek isterim ki, Bakanlığın kanısınca Yunanlılar ve Kemalistler savaşa girişmişlerdir. Savaşan kuvvetlerden birinden birine yardım ya da işbirliği yapılmamalıdır.

Dışişleri Bakanı adına
imza[1805]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, arabuluculuk teklifini reddedip, Anadolu'da yapacakları hücuma odaklandılar ve harekete geçerek, İzmit'i tüm gece denizden bombalayarak büyük zarara yol açtılar. Yunanistan'da, ordularının zafer kazanacağına dair, çok büyük bir inanç ve güven duygusu hâkimdir. Kral'ın, zafer ilan edeceği zamana kadar ordularının savaşmaya devam edeceği tahmin ediliyor*.[1806]

30 Haziran 1921. ABD'nin Atina Elçisi Hall, ABD Hariciye Nâzırına telgraf keşide eyledi: *Venizelosçu olsun, Kralcı olsun Yunan gazeteleri, genel olarak Müttefiklerin uzlaşma önerisinin hükümetçe reddedilmesini olumlu karşılıyor. Venizelosçular İzmir'in bırakılması telkinini duymak bile istemiyorlar. Kuşkusuz tepe noktaya erişmiş koşullar altında Konstantin'in bir uzlaşmayı kabul edemeyeceği genel izlenimi yaygındır. Yunan ordusunun Türklere karşı geçici bir zafer elde edebilmesi halinde, Konstantin muzaffer bir biçimde Atina'ya dönebilir. Ondan sonra İzmir'i bırakmaya zorlanırsa, o zaman yapabilir ve bunu da dış güçlerin isteği gibi gösterebilir. Taarruz yapılırsa bunun amacı, tahtı ve bugünkü hükümeti kurtarmak olacaktır. Bütün Yunanistan'ın dikkati İzmir'e ve oradaki yetkililere yönelmiştir. Atina'daki durum ise kötüden berbata dönüşmüştür. Amerikalılar dahil yabancı şirketler için, iş durumu çok kritiktir. Konsorsiyum yabancı paraların alış ve satışını durdurmuştur*.[1807]

The Los Angeles Times gazeteside, *Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermeni "jandarmaların" bölgede uzun süren bir istismara neden olduğu ve Fransız General Gouraud'un Türk köylerinde yapılan katliamlar nedeniyle bu Ermeni birliklerini dağıttığının da altı çizilmiştir*.[1808]

The New York Times gazetesinde Fransız-Türk Mukavelenamesinin *13 maddesinin de yer aldığı bir yazıda sürecin siyasi önemine dikkat çekiliyor, Fransa'nın artık sadece M. Kemal ile iyi ilişkiler kurmadığı ayrıca artık Yunanlılara savaşta yardım etmeyeceği yorumu yapılıyor. Buna göre Fransa, İngiltere tarafından desteklenen "meşru" İstanbul Hükümeti'ne karşı Türkiye'yi yönetecek güç olarak Ankara Hükümeti'ni tanımıştır. Ayrıca Fransızlar, Kilikya bölgesinden vazgeçerek Suriye üzerinden Bağdat demiryolunu kontrol etme hakkını kazanmış ve Müttefiklerden ayrı bir diplomatik yol izlemiştir. Söz konusu haberde Fransa'nın Ankara Anlaşması için bir Müttefik onayına gerek olmadığını da açıkça ifade ettiği aktarılıyor*.[1809]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Milliyetçi Ordu'nun İzmit'i Yunanlılardan almasının ardından Milliyetçiler'e İstanbul'un yolu açıldı. İtilaf Devletleri, İstanbul için belirledikleri sınırları, Milliyetçiler'in tanımasını beklemediklerini açıkladı. İzmit'te karşı karşıya gelen Milliyetçi Ordu ve Yunan Ordusu*

1805 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 116.
1806 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 225.
1807 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 116-117. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
1808 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 145.
1809 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 149.

arasında çıkan çatışmanın sonunda panikleyen Yunanlılar, İzmit'te yangınlar çıkartarak geri çekildi. İzmit, İstanbul'a sadece 6 mil uzakta ve tren yolu hattına sahiptir.[1810]

Haziran(?) 1921. *İstanbul Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı İzzet Paşa, Bristol'a, kendisine kalırsa Ankara Hükümeti bakı mından barışa başlıca engel, İtilâf Devletleri'nin Türkiye'den ekonomik imtiyaz isteklerinde direnmeleridir, demiştir. Ankara, ülkenin kaynakları üzerinde pazarlığa girişmemek politikasında kesin bir tutum içindedir ve bu egemen düşünce Bekir Sami'nin Fransızlar ve italyanlarla yapmış olduğu anlaşmaların onaylan*[ma]*masının ana nedenidir. Öte yandan, diyor İzzet Paşa, A. B. D. ile Türkiye'nin ekonomik yararları birbirine uygundur ve kendi kanısına göre "açık kapı" politikası, Türkiye'de havayı aydınlatacaktır*.[1811]

1 Temmuz 1921. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol'un istihbarat şefi Robert Steed Dunn, Ankara Tren İstasyonu Müdürünün Konağında TBMM Reisi Mustafa Kemal'le mülakat gerçekleştirdi:

> Amerikan misyoner kökenli, Anadolu'da yetişmiş, dikkate değer Miss. Annie T. Allen'ın eşlik ettiği Dunn Milliyetçi lider ile ilgili izlenimlerini şu bölümde aktarıyor: "*Mustapha Kemal yukarıda yalnızdı, sinirli sinirli mavi püsküllü pembe mercan tespihi sallıyordu. Büyük bir masa ve çok sayıda iskemle haricinde oda boştu... Çok şık koyu gri mavi bir takım elbise giymişti, yumuşak yaka beyaz bir gömleği ve siyah papyonu vardı. Kırk bir yaşındaydı ama bir üniversite talebesi gibi briyantinle geriye yatırılmış kül sarısı saçlarıyla daha genç gösteriyordu. Çene küçük ama cesur ifadeli, elmacık kemikleri yüksek, çizgiye benzer ağzı üzerinde kızılca, kısa kesilmiş bir bıyık. Gözleri kısık iki çizgi hâlindeydi, çatık kahverengi kaşları, çelik mavisi gözlerinin hemen üstündeydi. Konsantrasyon gücünü ve anında kavrayan acımasızlığını hissettim, kendime şunu sordum: Hâlâ genç miydi, adam olmuş muydu? Ancak benden üç yaş gençken Churchill'in Gelibolu'sunu silip süpürmüştü.*"
>
> Baştan başa alaycı bir tavrı olan Dunn buluşma hakkındaki gözlemlerini şu analizle noktalar: "*Kemal'in heyecan uyandıran vizyonuna da inanmamıştım. Yine de bir Türk için devrimci bir doktrin olan 'demokrasi'yle o günün dünyasını kazanacak kadar samimi, bencillikten uzak, yetkin, sağlam ve akıllı olduğunu düşünüyordum.*"[1812]

3 Temmuz 1921. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi: *Yabancı bir kaynaktan öğrendiğim, ancak teyit ettiremediğim bir habere göre iki Bolşevik süvari tümeni Sivas dolaylarında, iki piyade tümeni ise Erzurum yakınlarında görülmüştür. Yunan birlikleri İzmit'te Türk köylerini yakmıştır. Bir savaş gemimiz yanmakta olan 15 köy görmüştür*.[1813]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İzmit dolaylarından karaya çıkan Amerikan deniz piyadelerinin, bölgedeki Amerikan görevlileri ve vatandaşlarını koruma amacı ile gönderildiği açıklandı. Aynı yerde olan Fransız deniz piyadeleri de Fransız okul binasına sığınan Türkleri, Yunanlıların saldırısından korumak için Yunanlılara karşı silah kullandı. Bu olayın ardından da Türkler, İstanbul'da bulunan Fransız Yüksek Komiseri General Pelle'ye teşekkür mesajı iletti*.[1814]

The New York Times, Clair Price imzalı makale neşretti: *Türk görüşüne ağırlık tanımayan, herhangi bir çözüm Yakın Doğu'da barışı sağlamaya yetmeyecektir. Bölgedeki sorunu Türklere karşı bir nefret propagandası sürdürerek, çözmeye çalışan Batılı güçler, tarihin en büyük kaoslarından birine yol açmıştır. Son 50 yıldır devam eden nefret politikasının bir işe yaramadığı apaçık ortada*dır. *Türklere karşı farklı bir tutum ve yeni yöntemler denemek gerekiyor. Yazar, ilk kez Gladstone tarafından dile getirilen "Türklerin bavulunu ellerine vermek" politikasını takip ederek, onları Avrupa'dan kovmaya*

1810 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 178.
1811 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 355.
1812 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 105-106, dipnot 138.
1813 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 117.
1814 The New York Times, 3 July 1921, *American Marines Landed At Ismid*, p. 14; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 225.

çalışanların, 1918'den beri denedikleri hiçbir yöntemin işe yaramadığını belirtti. Ayrıca bu yaklaşım mevcut sorunlara çözüm getirmediği gibi Yunan birliklerinin, Türkler karşısında erimesine ve Java Dağlarında yaşayan Müslümanlara kadar bütün İslam Dünyası'nın, Batıya karşı ayaklanmasına neden oldu. Price, Batılı Devletler'in gerçeklerle yüzleşmesi gerektiğini, Türklerin bugün olduğu gibi gelecekte de Yakın Doğu'nun en büyük ve en güvenilir ulusu olarak kalacağının bilinmesi gerektiğini vurguladı. Batı'nın hoşuna gitsin ya da gitmesin, Yakın Doğu Sorunu, Türkler yok sayılarak çözülmeyecektir ve kalıcı barış Türklerden nefret etme alışkanlığının terk edilmesi ile birlikte sağlanabilecektir.[1815]

6 Temmuz 1921. *The New York Times* gazetesinde, *bir Yunan yetkilisine dayandırılan bir haberde "Kemalist hükümetin" Rumlara ve diğer Hristiyan unsurlara karşı katliam politikası uyguladığı öne sürülmüş ve bölgedeki Rum nüfusun iç bölgelere sürgün edildiği bilgisine yer verilmiştir*.[1816]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Yunanistan'ın cephede 170.000, Anadolu'da ise 300.000 askeri bulunuyor. Her an saldırıya geçebilir. Cepheleri ziyaret eden tarafsız gözlemciler, Türklerin bu saldırıyı geri püskürtecek güçte olmadığını, Rusya ve İtalya'nın yardımlarına rağmen Türk tarafında cephane ihtiyacı olduğunu ve tedarik zincirinin hala öküzlerle sağlandığını tespit etti*.[1817]

7 Temmuz 1921. *The New York Times* yazıyor: *Milliyetçiler'in İstanbul'a saldırı hazırlığı içinde olduğuna dair söylentiler çıktı ve bu ihtimale karşılık İngiliz Donanması, Çanakkale Boğazı etrafına konuşlandı. Söylentinin nedeni ise Milliyetçi Ordu'nun, İzmit'i geçip, sınırları belirlenmiş Boğazlar Bölgesi'nden birkaç kilometre öteye kadar yaklaşması*dır. *Milliyetçiler'in, İtilaf Devletleri ile antlaşma yapmaya istekli olduklarına dair bilgiler olsa da bunlara güvenilmemesi gerekiyor çünkü Türklerin, Oryantal bir alışkanlık olarak aynı anda birden fazla ihtimali deneyip, gözden geçirip, işlerine gelecek seçeneği tercih edecekleri kesin*dir.[1818]

8 Temmuz 1921. Mustafa Kemal'in şahsî gazetesi *Hâkimiyet-i Milliye*: *Memleketimizde uzun bir inceleme yapan bir Amerikalı: Mustafa Kemal, Doğu'nun Washingtonu'dur*.[1819]

9 Temmuz 1921. *The Boston Globe* gazetesinde *Maraş'taki olayların patlak verdiği dönemde gazetelerde tuttuğu günlükle yer alan Y.M.C.A çalışanı Dr. Carthern'in Amerika'ya döndüğü ve "merhametsiz Türklerin" korkunç hikayelerini anlatmaya devam ettiği görülmekte*dir. *Buna göre Ermenilerin yaşadığı zulümden bahsederek Maraş'ta 10.000 Ermeni'nin katledildiğini öne süren Carthern, burada görev yaptığı süre boyunca çaresiz ve zavallı olarak bahsettiği Ermeni mültecilere zor şartlar altında yardım ettiğini anlatıyor*.[1820]

10 Temmuz 1921. *The New York Times* ve *The Pittsburgh Press* nam gazetelerde *"700.000 Rum Türklerin Kurbanı Oldu" başlığı sütunlarının en tepesinde görülüyor. Ancak bunun bir iddia olduğu ve Washington'daki Yunan Orta Elçiliği'nin yayımladığı bir bildiriden aktarıldığı haberin alt metni okunduğunda anlaşılabiliyor. Söz konusu bildiride Samsun'dan ABD'ye gelen Amerikalı "gezginler" şahit gösteriliyor, kötü şöhretli Osman Ağa'nın (Topal Osman) Samsun'a gelip Rumları katlettiği, American Tabacco Şirketi'nin depolarını bastığı ve yüzlerce Rum çalışanı tutuklayarak bilinmeyen bir yere*

[1815] The New York Times, 3 July 1921, *A Defense Of Young Turkey*, p. 34; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 225-226.

[1816] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 125.

[1817] The New York Times, 6 July 1921, *Greeks Ready To Begin Asia Minor Offensive*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 226-227. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[1818] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 178.

[1819] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1995, c. 3, s. 600.

[1820] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 145.

*naklettiği belirtiliyor. Aynı bildiride savaştan bu yana Pontus bölgesinde 350.000 Rum'un katliam, sürgün ve açlıktan öldüğü de öne sürülmekte*dir.[1821]

New York Herald gazetesinde *Milliyetçi hareketi destekleyerek Suriye sınırlarında Türklerle çatışmaktan imtina eden Fransızların, esasında İstanbul ve Yakın Doğu'ya hükmeder konumda olan İngiltere'nin bölgedeki emellerini engelleme amacında olduğu belirtilmiştir. Bu denklemde Türklerin kazanmasından yana politika yürüten Fransa'nın karşısında ise Yunanlıları destekleyen İngilizler bulunmakta*dır.[1822]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İstanbul'da kimin hâkimiyet ve kontrol sahibi olacağı ile ilgili sorunun cevabının, İngiltere olmasından dolayı, Fransız ve İtalyanlar rahatsız olmuştur. Yakın Doğu'nun metropolü için güç savaşı yaşanıyor. Uzun zamandan beri İstanbul'daki her şey İngilizler tarafından yönetiliyor. Ancak Fransızlar, İstanbul'un sahibinin İngiltere olmadığını belirtti*.[1823]

14 Temmuz 1921. *The Los Angeles Times* ve *Arizona Republic* nam gazetelerin belirttiklerine göre *bölgedeki Rumlar ve American Tabacco Şirketi'nde çalışan 100 kişi Anadolu'nun iç bölgelerine gönderilmiş, Milliyetçi Türkler ise buna gerekçe olarak Pontusçu isyanın kışkırtılma tehlikesini göstermiştir. Ayrıca Türklerin bir Rum köyünü yaktığı, kadın ve çocuklar dâhil 83 masum sivili katlettiği de öne sürülmekte*dir.[1824]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Yunanlılar, baskın atakları sonucu, Bursa Cephesi'nde ilerliyor. Kütahya'ya da yaklaşmışlardır. Milliyetçiler, ileri karakollarını kaybetti, Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'ne, Yunanlıların, İstanbul veya tarafsız bölgedeki herhangi bir noktayı kullanmaları halinde, kendilerinin de aynı şekilde davranmak zorunda kalacağını iletti. Yunanlılar, İzmir ve Aydın arasını kontrol altına aldı. Yunan uçakları Eskişehir ve Kütahya'yı bombaladı ayrıca Eskişehir'deki bir cephaneliği de havaya uçurdu*.[1825]

15 Temmuz 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunanlıların Afyonkarahisar'ı tekrar ele geçirmesi, Fransa'yı şaşırttı. İngilizler, tekrardan Anadolu'nun fakir köylüleri karşısındaki, Yunanistan'ı desteklemeye başlayacaktır ve Yunan birliklerinin kazandıkları zafer, Yakın Doğu'daki, diplomatik durumu değiştirecektir. Bundan sonra, Türklerle Bulgarlar, ilk olarak Batı ve Doğu Trakya'yı Yunanlılardan almaya çalışacaktır*.[1826]

16 Temmuz 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Milliyetçi lider Mustafa Kemal Paşa, Yakın Doğu'da ki sorunun çözümü için Türkiye'nin sınırlarının, savaştan önceki şekli ile yapılandırılmasını, ekonomik bağımsızlık için kapitülasyonların kaldırılması gerektiğini, her anlamda, yönetimsel ve ekonomik bağımsızlığın sağlanmasının şart olduğunu söyledi. Mustafa Kemal Paşa'nın söylemlerinden bağımsız, geriye dönük bir değerlendirme yapıldığında, söz konusu istekler reddedilecektir. Durum mevcut şartlar altında, Milliyetçiler'in, Osmanlı Sultanı ya da İtilaf Devletleri ile yeni bir savaş hali olarak devam edecektir. Mustafa Kemal Paşa, koşullara bağlı olarak, Sovyet Rusya'dan para, silah ve cephane temin edebileceğini gösterdi. Türk milliyetçilerinin, sayısı 100.000 civarında*dır. *İtilaf güçleri, İngilizler çoğunlukta olmak üzere yaklaşık 10.000 kişi olarak genelde İstanbul'da konuşlandı. Fransa'nın, Suriye'de ortalama 80.000 kişilik askeri gücü vardır. Ancak yerel halk arasında, Fransa'ya karşı düşmanlık ciddi seviyede arttı. Mustafa Kemal Paşa'nın, direnişine karşı Yunan ve İtilaf kuvvetleri, ortak*

[1821] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 124.
[1822] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 148-149.
[1823] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 178.
[1824] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 125.
[1825] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 227.
[1826] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 227.

bir plan izlediği takdirde Türk milliyetçileri zor durumda kalacaktı ancak Fransa, bunun için gönülsüz davranıyor.[1827]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türkler, Afyonkarahisar ve Kütahya civarında, Yunan birliklerine karşı direniş gösterdi ancak etkili olamadılar. Yunan Ordusu önemsiz kayıplar vererek, Eskişehir'e doğru ilerliyor*.[1828]

17 Temmuz 1921. *The New York Times* yazıyor: *Yunan Ordusu, Kütahya'yı aldı. Kütahya, Bağdat Demiryolu'nun güneyinde, aynı zamanda da Bursa'nın 85 mil güneydoğusundadır. Devam eden Yunan taarruzunu, Kral Konstantin, bizzat yönetiyor*.[1829]

21 Temmuz 1921. *Evening Star* gazetesi *"ABD'li Amiral Türklere Rum Çocuklar ve Yaşlıları Koruması İçin Yalvarıyor" başlığıyla bir haber yayımlanmıştır. Buna göre, Bristol Mustafa Kemal'e gönderdiği mesajda Karadeniz kıyılarından iç bölgelere nakledilenler arasında yaşlı, kadın ve çocukların olmasını eleştirerek yollarda bu sivillerin ölmekte olduğuna dikkat çekiyor*.[1830]

TBMM Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk), ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiseri Amiral Bristol'a cevabî nota gönderdi:

> Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine çektiğiniz telgrafa cevap olarak bu görüşleri arz ile şeref duyarım. Samsun vilayeti dâhilinde sakin Rum milletinden olan ihtiyarları kadın ve çocukları iç kısımlara taşındıklarına ve gönderildiklerine dair haber almış olduğunuz bilgiler tamamen yanlıştır. O bölge halkına şimdiye kadar hiçbir şey yapılmamıştır. Bu şekilde bir haberin yayılmasındaki sebepler Rumların Pontus Derneği adıyla kurmuş oldukları bir gizli derneğin ve bu dermek benzeri diğer gizli derneklere mensup kişiler ile silahlı çetecileri köylerinde saklayan bazı köylülerin iç kısımlara gönderilmeleri ve taşınmalarından kaynaklanmış olduğu düşünülebilir. (...)
>
> Bununla birlikte bu fırsattan faydalanarak arz ve temenni eylemek isterim ki yüce zatınızda aynı zamanda pek çok Müslümanları yaş ve cins gözetilmeksizin Yunan Ordusu tarafından değişik işkencelerle imhalarına devam olunmakta bulunmasını ve düşman ordusu tarafından işgal edilmiş vatan topraklarımızın her yerinde gayet alçakça faciadan tekrar edilegeldiğini göz önüne almalıdır. Bu arada bu Haziran sonunda İzmit'ten geçen ve o çevrenin durumlarını araştırmaya gelen batı devletleri temsilcileri Yunanlıların yapmış oldukları mezalim ve korkunç olayların, yağma ve yangınların her birini ayn ayn görmüşlerdi. Fakat iç kısımlara doğru pek az yabancı gelmiş olduğundan, düşmanın yaptığı mezalim tamamen meçhul kalmaktadır.(...)[1831]

23 Temmuz 1921. Yunanistan'ın Washington Büyükelçiliği beyanname neşretti:

> Gazetelerin cepheden öğrendiğine göre Eskişehir ve Kütahya'daki Türk ordusunun kalıntıları, Ankara yolu üzerinde izlenmektedir. Türkler kuvvetlerini toplamaya çalışmaktadırlar. Uçaklar trenleri bombalamaktadır. Yunan süvarisi Ankara demiryoluna paralel hatlarda ilerlemektedir. Alınan esirlerin ve ele geçirilen savaş malzemesinin sayımı on gün alacaktır. Kemal, Yunan Genelkurmayının planlarından habersizdi, bozgun biçiminde çekilmesi de rakiplerinin stratejik yetenekleri ve Yunan askerlerinin hızı karşısında şaşkınlığa uğradığını kanıtlamaktadır. İsmet Paşa (Esmet Pasha) yaralanmıştır ve Genelkurmay Başkanı [*acaba burada kastedilen Batı Cephesi Kumandanlığı Kurmay Başkanı mı? (ÖFA notu)*] öldürülmüştür. Türkler, İzmit Yarımadasını boşaltmışlardır. "Kronika" gazetesinin İstanbul'dan öğrendiğine göre Türkler aşırı bir korku içine düşmüşlerdir. Bir gösterici grubu, yalan haberleri protesto için Kemalist gazetelerin bürolarına girerek eşyaları parçalamıştır. Kral Konstantin'in portreleri çok sayıda satılmıştır. Anadolu'dan gelen haberler Ankara'daki durumun çok kritik olduğunu göstermektedir. Bölücü akımlar güç kazanmaktadır. Kürtler ve Kemalistlerin

[1827] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 228.
[1828] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 228.
[1829] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 228.
[1830] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 125.
[1831] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 125-126.

düşmanları, onu devirmeyi ve tutuklamayı planlamaktadırlar. Kemal'in en iyisi İstanbul hükümetine başvurup ne pahasına olursa olsun barış istemesi gerekmektedir. Ankara halkı Sivas'a sığınmıştır.

Harekâtın gidişi, savaşlar ve sonuçları, askeri durumun açıklığı, Kemalistlerin kendilerini savunmak istediklerini ve önceden hazırlanmış yerlerde savaş kazanmayı düşündüklerini gösteren karşı konulmaz kanıtlardır. Yunan saldırısını kırmak istediklerini ve Yunanlıları denize dökmek umudundan caymadıklarını açıklamışlardır. Stratejik geri çekilme, Yunanlıları içeri çekme ve onları yorma konusundaki bütün haberler, haklı barış davasını ve gerçeği saptırarak Kemal'e yardım anlamına gelmektedir.[1832]

25 Temmuz 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Yunanlılar iki hafta önce başlayan harekâtta, Eskişehir'e kadar ilerlediler bu başarı da sahip oldukları üstün silah ve donanım gücünün doğal bir sonucu*dur. *Türk Ordusu ise develer, eski trenler, modernlikten ve teknolojiden uzak silah, uçak ve arabalardan oluşuyor*. *Türkler kontrollü bir şekilde geri çekiliyor*. *Yunanlılar, geçen mart ayında yapamadığını, şu anda gerçekleştirdi. Milliyetçiler'in başkenti Ankara ile Eskişehir arası 125 mil, Yunanlılar, Ankara'yı almayı deneyebileceği gibi mevcut pozisyonlarını koruyup İtilaf Devletleri'ne, Türklerle kendileri arasında hakemlik yapmalarını teklif edebilirler*.[1833]

27 Temmuz 1921. *27 temmuz'da Atina, Hükümetin, on dört Türk tümeni üzerinde kazanılmış büyük bir zaferden ve Eskişehir'in ele geçirilmesinden söz eden bir bildirisini yayınladı. [Atina'daki ABD] Elçilik, önce bu bildiriyi şüpheyle karşılamışsa da aynı gün, [ABD] İzmir Konsolosluğu, Yüksek Komiserlik Askerî Ateşesi'nin şimdi Eskişehir'den döndüğünü ve Yunan başarısı ve üstün Türk birliklerine karşı kazanmış olduğu zaferi doğruladığını tellemişti. Ataşe, şehir halkının sakin olduğunu, onlara iyi davranılır göründüğünü ve Yunan ordusunun da iyi davranmış bulunduğunu söylüyordu.* ***Ateşe'ye göre, Türkler bitmişti ve Yunanlılar isterlerse Ankara üzerine yürüyebilirlerdi***.[1834]

The Washington Herald ve *Chicago Daily Tribune* nam gazeteler: *Görüşmelerin ardından Haziran sonunda Bouillon Paris'e M. Kemal'in teklifleriyle dönmüştü*r.[1835]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türklerin, Yunanlılar karşısında uğradıkları ağır yenilgi sonrasında hükümet merkezlerini, Sivas'a taşımaları gündemde*dir *ve ordularının yaklaşık % 75'ni kaybettiler*.[1836]

The New York Times yazıyor: *Yunanistan'ın, Eskişehir'de kazandığı zaferin ardından, ordusunu İstanbul'a yönlendirip yönlendirmeyeceği olasılığı tartışılmakta*dır. *Ancak Yunanlılar İstanbul'a ilerlemeleri durumunda kentte konuşlanmış, İtilaf Devletleri birliğinin engellemesi ile karşılaşacak*tır. *Yunanlılara ekonomik destek verdiği düşünülen İngiltere, Yunan yönetimini İstanbul'u işgale kalkışmaması konusunda uyardı*.[1837]

28 Temmuz 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Anadolu'da Türk milliyetçilerinin direnişinin, tamamen kırıldığı, Yunan resmi makamlar tarafından duyuruldu. Türklerin 60.000 civarında kaybı var*dır. *Yunan ilerlemesi, Kemalistleri baskı altına aldı. Yenilgi Ankara'da büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Milliyetçiler'in Başbakanı Fevzi Paşa, Meclis'te yaptığı konuşmada, kendilerinin ağır kayıplar vermesine karşın Yunanlıların da ciddi kaybı olduğunu, panik ve mücadele ruhuna zarar verecek, her türlü söylemeden uzak durulması gerektiğini söyledi*.[1838]

1832 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 117-118.

1833 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 229.

1834 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 355.

1835 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 148.

1836 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 230. Kütahya-Eskişehir hezimetinde Batı Cephesi ordusunun takriben yarısı zayi olmuş, zayiatın kahir ekseriyetini firariler teşkil etmişti.

1837 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 178.

1838 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 230.

31 Temmuz 1921. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türk birlikleri, Eskişehir dışına çıkarıldı. Yunanlılar ciddi bir avantaj elde etti. Türkler, Ankara'yı savunmak için geri çekildi. Rusya, Türklere yardım etmek için Türkiye – Ermenistan sınırında 130.000 askeri hazır bekletiyor. Rusya'da son zamanlarda yaşanan kıtlık da Bolşevik kalabalığının, Türkiye'ye savaşa gönderilmesine etken oldu*.[1839]

Temmuz 1921. *Current History* mecmuasının Temmuz 1921 sayısında, *Antep'teki Amerikan Hastanesi'nde görev yapan Dr. Lorin Shepyard*'ın makalesi neşredildi. Shepyard, *Antep'i Türk Milliyetçilere karşı nasıl "savunduklarını" anlatırken Fransızlara yardım ederek güçlü bir "direniş" tertipleyen Ermenilerin büyük bir katliamı önlediklerini öne sürüyor. Yazıda, Türklere karşı savaşan Ermeniler hakkında bilgi veren Shepyard, içlerinde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve hatta Türk ordusunun komuta kademesinde askerlik yapmış olanların bulunduğunu söylüyor*.[1840]

2 Ağustos 1921. *The Washington Post* yazıyor: *Eskişehir'in, Yunanlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından Milliyetçiler, 40 mil kadar doğuya doğru geri çekildi. Ancak bu plansız ve beklenmedik bir gelişmeydi, geri çekilme alanı eski mevzilere doğru ya da karşı saldırı için uygun olan koordinatlar hesaplanarak yapılmamıştı. Yunanlılar, Ankara'yı ele geçirmek için şartları zorlayacaklardır. Silah güçleri ve cephanelerini artırdılar. Yunanistan, tüm bunları Sevr Antlaşması'nın uygulanması, kendisine söz verilen topraklara yani İzmir ve Trakya'ya sahip olmak için yapıyor. Kral Konstantin'in, Atina'ya dönmesinin ardından, İtilaf Devletleri, antlaşmanın bu bölümünün uygulanması için hevesli görünmüyor. Hatta Yunanlıların taleplerini revize ederek, Milliyetçiler ile anlaşma eğilimindelerdir. İki ülke arasındaki savaşta çok sayıda olasılık söz konusu*dur, *durum ancak önümüzdeki günlerde netleşecektir*.[1841]

3 Ağustos 1921. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yunanistan, Ankara'ya ulaşmak için yapacağı taarruz hazırlıklarına başladı. Bunun için de öncelikle Anadolu'da yıkılan köprüleri tamir etti, bozulan yolları düzeltti ve demiryollarının bakımını yaptı. Ordusu'na da biraz nefes aldırmak için durdu. Türkler açısından, Bağdat Demiryolu'nun, kontrolünü kaybetmeleri ciddi bir dezavantajdır. Mustafa Kemal'in birlikleri, şu anda demiryolunun 50 mil kadar doğusunda, Eskişehir ile Ankara arasında tutunmaya çalışıyor. Yunanlılar geçen ilkbahardakinden çok daha önemli bir başarı elde ettimiştir ve Ankara'ya doğru hareket hazırlığı içinde olmaları, çok sevindirici*dir. *Kral Konstantin, Türklerin sonunu getirmek için son 750 yılın en büyük fırsatını yakalamıştı ve bu şansı en iyi şekilde kullanması bekleniyor*.[1842]

5 Ağustos 1921. *The News Herald*, *The Standart Union*, *Times Union* ve *The News Herald* gazetelerinin belirttiklerine göre *Yunan resmi makamlarından Türklere silah gönderildiğine dair ABD'ye suçlamalar yöneltilmiştir. Yunan Denizcilik Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada 28 Temmuz'da New York'tan ayrılan "Gülcemal" isimli geminin Türk Milliyetçilerine ulaştırılmak üzere mühimmatla dolu olduğu iddia edilmiştir. Ancak geminin kaptanı gemi içerisinde İstanbul'a götürülmek üzere tarımsal ürünler bulunduğunu söyleyerek bu iddiaları reddetmiştir*.[1843]

8 Ağustos 1921. Müttefikî *Yüksek Konsey, Yukarı Silezya'da genel seçimi tartışmak için Paris'te toplandı. Toplantı sırasında Yunan ve Türk savaşı sorunu da söz konusu edildi.* [ABD] *Elçi*[si] *Harvey de, gözlemci olarak bulunuyordu.* [Britanya Başvekili] *Lloyd George, Türkiye konusuna dokunarak, Yunanlıların, kendi ülkelerinden özel olarak silah satın almalarına izin vermelerini istedi. Türkler Bolşeviklerden silah alabiliyorlarken Yunanlılara, savaşta tarafsız oldukları nedeniyle, birçok ülkeden, silah satın almaları*

1839 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 230.
1840 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 145.
1841 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 231.
1842 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 232-233.
1843 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 184.

yasaklanmıştı. Yunanlılara karşı iyi davranılmalıdır ve İtilâf Devletleri Hükümetleri'nin tarafsız kalmaları gerekmektedir, ancak özel kurumlara, Yunanlılara silah satma izni verilmelidir. Bu öneriyi Fransa, italya ve Japonya, ilke olarak onayladılar. Toplantıdan sonra Lloyd George, Harvey'i, özel bir görüşme için bir kenara çekti. Kendisinin yaptığı öneriye karşı A. B. D.'nin tutumunun ne olacağını sordu. Harvey, bunun pratik olmaktan çok akademik bir soru olduğunu söyledi, fakat, kendi bildiği kadarıyle, "Başkan Harding, geleneksel Amerikan politikasından ayrılmayacaktır," dedi.[1844]

9 Ağustos 1921. *"Pontus Cemiyeti" başkanı Dr. Thoidis'in Türklerin Karadeniz Bölgesi'ndeki bütün Rumları ortadan kaldırma planı yaptığına yönelik telgrafı "Amerika Epirseverler Cemiyeti" (Pan-Epirotic Union of America) aracılığıyla* ABD matbuatından *kamuoyuna duyurulmuştu*r. Telgrafta şunlar yazmaktadır:

> İnsanlık dışı eylemler, suikastlar, hırsızlıklar, keyfi müsadereler ve daha önce hiç duyulmamış her çeşit cürüm, mütarekeden bu yana Pontus kıyılarında ve Anadolu'nun iç kısımlarında günlük alışılmış hadiseler olmuştur. Pontus'tan son gelen haberler Rum halkının en kötü çaresizlik durumunu belirtmektedir. Samsun, Giresun, Ordu, Tirebolu ve Trabzon'a kadar Pontus bölgesindeki 13-60 yaş arası tüm erkekler iç bölgelere sürülmüştür. Bu halkın çoğu yollarda Türkler tarafından katledilmiş ve hayatta kalanlar ise Sivas üzerinden Kürdistan'daki Elbistan'a kadar gelmişlerdir. İç bölgelerdeki Hristiyan köylerinin kaderi görmezden gelinmektedir. 3500 Rum'un yaşadığı Ada köyü ve civarı Türkler tarafından yağmalandıktan sonra yakılıp yıkılmıştır. Samsun çevresindeki diğer 70 köy ise yine geçmiş bir zamanda yakılıp yağmalanmıştır. Dün Amerikan torpido botu 232. V. S. Houston, 19 Temmuz tarihli bir haber getirmiş, buna göre Türkler şimdi sürgünde olan akrabaları tarafından terkedilen kadın ve çocukları bulundukları evlerden çıkmaları için zorlamaktadır. Samsun'da 15.000, Giresun'da 6000 ve Ordu, Ünye, Fatsa'da... vs. 14.000 kişi şayet halâ hayattalarsa yok edileceklerdir. Adalet ve en kutsal insan hakları adına Amerika Birleşik Devletleri'nin insani duygularına yönelik son çağrımızdır. Amerikan Hükümeti'nden 20. Yüzyılın ışığında bu utanç verici şartlara son vermek üzere acilen önlem almasını talep ediyoruz.[1845]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Eskişehir'in müdafaası sırasında başarısız olan İsmet Paşa, istifa etti. Mustafa Kemal Paşa, tüm yetkiyi alarak Başkomutan oldu*.[1846]

11 Ağustos 1921. ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nın iptal edildiğini, tarafsız olduklarını, Türkiye ile Yunanistan'ın kendi savaşlarını verdiğini, İtilaf Devletleri olarak sadece Boğazlar'ı ve azınlık haklarını koruyacaklarını, açıkladılar. İki çözüm yolu öngördüklerini, ilkinin Türk – Yunan savaşında tarafsız kalmak ve her iki ülke arasındaki hiçbir anlaşmazlığa müdahil olmamak olduğunu ancak bu kararın, uluslararası hukuk kapsamındaki, özel ticaret özgürlüğünün etkilenmesine sebep olacağını belirttiler. Diğer yol ise, herhangi bir sonuç alınması için henüz erken olduğu düşünülse de, arabuluculuk teklif etme hakkının saklı tutulması*dır.[1847]

14 Ağustos 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Yunan Ordusu son zamanlarda toparlanarak hem Trakya'da hem de Anadolu'daki etkisini artırmıştı*r. *Mustafa Kemal Paşa, 27 Temmuz'da İstanbul'daki Merkezi Hükümet'e, telgraf çekerek, İtilaf Devletleri'nin arabuluculuğu ile Türkler ve Yunanlılar arasındaki düşmanlığa müdahale edilmesini istedi. Yunanistan'ın, Anadolu kıyılarındaki üstünlüğü açıkça görülüyor. İngiltere'nin, Yunanistan'a desteği devam ediyor. Ancak Fransa ve İtalya, İngiltere ve Yunanistan'a karşı mesafeli*dir.[1848]

1844 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 356.
1845 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 126.
1846 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 233.
1847 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 233.
1848 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 234. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

15 Ağustos 1921. ABD basınında, Mustafa Kemal'in *Associated Press* muhabirine beyanatı neşredildi:

> Her ne kadar Müttefikler bunu inanılmaz bulsa da, ne pazarlık yapacağız ne de yarım yamalak tedbirleri kabul edeceğiz. Hakkımız olduğunu düşündüğümüz şeyler için savaşmaya hazırız. Tarihte bir savaşın bir asır boyunca sürdüğü ilk değildir. Sadece mağlup olan taraf kaybedilen savaşın bedelini ödeyecek, fakat bu yalnızca bir ulusu öldürmek değildir. Bu, haksız bir şekilde bölünen Türk toprağını Yunanlılara verme ve Fransız, İtalyan ve İngilizlere etki alanı yaratma teşebbüsüdür. Bu siyasi bir köleliktir. Bizim anakara (Türkiye) konusundaki barış anlayışımız sıklıkla dile getirilmiştir. Trakya için Türkler çoğunlukta olduğundan Doğu Trakya anavatanımızın ayrılmaz bir parçasıdır. Trakya'nın geri kalanı için plebisit yapmayı arzu ederiz. İstanbul da bizimdir ama Boğazlar ve Marmara Denizi konusunda İstanbul"un güvenliği için her türlü çözümü kabul etmeye hazırız. Samimi olarak düşüncem şudur ki Türklerin silahlı olarak Boğazların tarafsızlığını güvenceye aldığı eski düzenleme işe yarayacak tek çözümdür. Uluslararası bir komisyonun kavgalara yol açacağı açıktır. Şayet bize bir şans verilirse Milliyetçi hareketimizle birlikte Türkiye'yi yeniden yapılandırabiliriz.
>
> Biz şimdiden içki yasağına sıkı bir şekilde uyuyoruz, ayrıca kumar ve kâğıt oyununun da önünü alıyoruz. Dostluğumuz ve ticaretimizin devam etmesi konusunda Amerika Birleşik Devletleri'ne güveniyoruz. Birleşik Devletler kadar demokratik olduğumuza inanıyoruz ancak ihtiyacımız olmayan cumhuriyetçi bir yönetim kurma niyetimiz yok. Benim kişisel olarak başkan olma gibi bir hevesim de yok. Halifemizi İstanbul'da tutmalıyız zira ülkenin dini bir bakış açısına ihtiyacı vardır. Milletin gücü ise yasama ve yürütmesiyle birlikte Milli Meclis'e aittir. Biz biriz; Enverci bir grubun beni devirmeye çalıştığı doğru değildir. Bolşevizm'e gelince, onlarla bir dostluk anlaşmamız vardır ki anlaşmadaki bir madde burada bir propaganda yapılmaması yönündedir zira Sovyet örgütü dinimiz açısından bizden temelde ayrılmaktadır.[1849]

20 Ağustos 1921. *Star-Gazette* gazetesi: *Ağustos ortasında başlayan Yunan ilerleyişi karşısında Türklerin Sakarya'nın doğusunda direnişe geçtiği, M. Kemal Paşa'nın Türk yetkililer aracılığıyla Moskova'dan büyük miktarda altın yardımı aldığı bildiriliyor*.[1850]

21 Ağustos 1921. ABD Dışişleri Bakanı cumhuriyetçi Hughes, Britanya Hariciye Nâzırı Lord Curzon'a nota gönderdi. *Nota, daha önceki* [demokrat] *yönetim tarafından Manda konusunda petrol yazışmaları sırasındaki ve Milletler Cemiyeti Konseyi'ne verilen notadaki durumda bir değişiklik olmadığını -çünkü A. B. D. Türkiye'ye savaş açmamıştı,- ancak Türkiye'de savaşın kazanılması Almanya savaşının kazanılmasıyle mümkün olmuştu. Bu duruma göre ve aynı zamanda devletler tarafından Paris'te onaylanan Manda ilkeleri nedeniyle A, B. D.: "eski Türkiye topraklarında Amerika'ya karşı bir ayırım yapılması da eşitlik ve fırsat verilme hakkının reddi için bir eğilim bulunduğunu ummamaktadır*."[1851]

22 Ağustos 1921. *The Indianapolis Star* gazetesi: *Türk milliyetçilerinin Kafkas ve Kilikya bölgesinden gelen kuvvetlerle birlikte Sakarya'nın doğusunda direniş gücünü arttırdığı, savaş bölgesinde orduya katılmayanların ölümle cezalandırıldığı söyleniyor*.[1852]

ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Sakarya Nehri etrafında yoğun ve sert çatışmalar devam ediyor*. *Yunanlılar nehrin sol yakasında 170 Türk subayı ve 4000 askerden oluşan süvari birliğini yok etmiştir*. *Her ne kadar Türkler direniş gösterse de Yunan birlikleri baskın durumda*dır, *Kemalist güçlere Çukurova ve Kafkasya'dan takviyeler gelmiştir*. *Yunanlılar, Türkler üzerinde, Ankara demiryolu hattında, Sakarya Nehri etrafında ve Tuz Gölü'nün doğusundaki bölgede yoğun baskı kurdu. Türkler ise çekilerek çatışmaya devam ediyor*.[1853]

1849 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 185-186.

1850 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 188.

1851 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 314.

1852 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 188.

1853 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 237.

The Washington Post gazetesi yazıyor. Mustafa Kemal, Türkiye'de cumhuriyet idaresinin kurulmayacağını fakat hilafetin vatikanlaştıracağını, Bolşevik olmadıklarını söylemiştir:

> 12 Temmuz'da, Mustafa Kemal Paşa ile Ankara'da gerçekleştirilen röportaj, The Washington Post'ta, görüşmeyi yapan gazetecinin ismi verilmeden yayınlandı. Görüşmenin tek cümle ile özetinin, "savaş ne kadar zaman alırsa alsın, Milliyetçiler'in kazanmadan pes etmeyeceği" olduğu yorumu ile başlayan haber, Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamaları ile devam etti.
>
> Mustafa Kemal Paşa, "Milliyetçiler'in, Türkiye Türklerindir inancı ile mücadelelerine devam ettiğini, her ne kadar İtilaf Devletleri buna inanmıyor görünseler de bağımsızlıkları üzerinde hiçbir pazarlığın söz konusu olmadığını, tüm haklarını alana kadar savaşmaya devam edeceklerini, tarihleri boyunca bir asır süren tek savaşın bu olmadığını ve asla mücadeleden vazgeçmeyeceklerini" söyledi. Devamında, "mağlup olan taraf savaşın bedelini ödeyecek, bu sadece bir ulusu öldürmek anlamına gelmiyor aynı zamanda Türk topraklarını bölmeye kalkışmak da büyük bir haksızlık, Yunanlılara toprak, Fransız, İtalyan ve İngilizlere etki bölgeleri vermek, politik köleliğin bir çeşididir" dedi.
>
> "Anavatanları için, barış anlayışlarını sıklıkla dile getirdiklerinin bilindiğini, Doğu Trakya'nın, Anavatan'ın bölünmez bir parçası olduğunu, çünkü burada halkın çoğunluğunu Türklerin oluşturduğunu, Trakya'nın geri kalanı için ise plebisit yapılmasını kabul edebileceklerini" ifade etti. Ayrıca "İstanbul'un Türklere ait olduğu, Boğazlar ve Marmara Denizi için ise İstanbul'un güvenliği sağlandığı takdirde çeşitli çözümlerin görüşebileceğini ancak kendisinin samimi fikrinin, eskiden yapılan antlaşmada olduğu gibi Boğazlar'ın, Türklerin askeri koruması ve garantisinde tarafsızlığının devam ettirilmesinin, sürdürülebilir tek çözüm yolu olduğunu" söyledi. "Eğer İtilaf Devletleri barış istiyorlarsa, Türkleri bölmeye çalışmaktan yani sadece politik haksızlıklardan değil aynı zamanda ticari sömürüden de vazgeçmeleri gerekiyor. Savaşın ağır bir bedeli olduğu biliyor ve zulmünü derinden hissediyoruz ama bu tam bağımsızlığımızı sağlamadan savaşmayı bırakacağımız anlamına gelmiyor. ABD ile dostluk ve ticareti sürdürmeyi istiyoruz, ABD gibi demokratik bir yapıda olacağız ama bu cumhuriyetçi bir hükümet kuracağız demek değildir". Kendisinin başkan olmak gibi kişisel bir isteği bulunmadığını da söyledi. Paşa, Halifeyi, İstanbul'da tutmaya devam edeceklerini ancak hiçbir politik sorumluluğu olmayacağını, Milletin iradesinin Meclis'te toplandığını, Meclisin yasama ve yürütme yetkisine sahip olduğunun altını çizdikten sonra, Bolşeviklerle dostluk antlaşması yaptıklarını ancak kendi organizasyonlarının, onlarınkinden farklı şekillendiğini ifade ettiği cümleleri ile röportaj sonlandırıldı.[1854]

23 Ağustos 1921. ABD'de münteşir *Chicago Daily Tribune* gazetesi, Yunanistan Harbiye Nazırı Nicholas Thotokis'in mülakatını neşrediyor:

> Amerika, savaşı bizim başlatmadığımızın farkına varmalıdır. Yunanistan sürekli olarak Sevr Anlaşması'na saygı göstermiştir. Ancak Türk hilebazları bu anlaşmanın maksadını bozmaya çalışmış ve bizi savaşma konusunda sorumluluk almaya zorlamıştır. Bize de zarar veren bu savaş uğruna hiçbir ülkeden yardım almadan ağır can kaybı ve ekonomik kayıp yaşanmıştır.
>
> İlerleyişimiz karşı konulamaz ve 21 Temmuz'daki büyük Eskişehir zaferinden beri durmadan devam ediyor. Düşmanın yarısı yok edildi ve ağır silahlarının üçte biri ele geçirilmiş halde direniş göstermeden geri çekiliyor. Birliklerimiz Ankara'yı işgal etmek için doğuya kısa bir hücum yapacak. Amacımız orada kalmak değil ancak Türk ordusunun geri kalanını temizlemek ve sonra da hareket ettiğimiz noktaya geri dönmektir.[1855]

Yunan Savaş Bakanı Nicolos Thotokis, birkaç gün içinde Ankara'yı alacaklarını, bunun Milliyetçiler üzerinde deprem etkisi yaratacağını ve Yunan birliklerinin mümkün olan en kısa sürede, Türk düşmanlarını yok etmeye söz verdiğini açıkladı. Bakan, Türkiye'nin Sevr Antlaşması'na karşı tavrının, tam bir hayal kırıklığı olduğunu, Amerika'nın, Atina'nın hedeflerine ulaşmasında adil olacağına inandığını, Yunanistan'ın savaşı asla provoke etmediğini, sadece Sevr Antlaşması'na uyulması için çaba

[1854] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 234-236. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

[1855] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 187.

harcadığından, Amerika'nın şüphe etmemesi gerektiğini ifade etti. Savaştan ve yaşanılan ağır kayıplardan, Sevr Antlaşması'na uymayan Türklerin, sorumlu olduğunu söyledi.[1856]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Yunan birlikleri, Sakarya Nehri kıyılarında, Milliyetçiler'i zor duruma düşürdü ve Yunanlılar, nehrin doğu kıyısı boyunca 10 mil ilerledi. Türkler ise daha çok dağlarda ve demiryolunun iki tarafında konuşlanmıştır*.[1857]

24 Ağustos 1921. ABD Dışişleri Bakanlığı, Foreign Office'ye nota gönderdi. *24 ağustos 1921'de İngiliz Dışişleri'ne, bir memorandumla, sınırlı bir karşılık verildi. Bu memorandum, A. B. D.'nin Mandalarına kesin şartlarının belirtilmesine, Amerika'nın da katılmasını gerektiren ilkeler üzerinde duruyordu. Memorandum, satırlar arasında, Turkish Petroleum Company'nin elde ettiği imtiyazın savaştan önce kendisine verilmiş bulunduğundan söz eden 28 şubat tarihli İngiliz notasına işaret ediyordu. "Hükümetimiz, 20 kasım 1920 tarihli notasında, Turkish Petroleum Company'nin sahip olduğu imtiyazın savaştan önceye ait olmasının bir öncelik yaratamıyacağı ve kendisine bir petrol imtiyazı ya da işletme hakkı sağlıyamıyacağını bildirmişti. Şimdi elimizde bulunan bilgiler hükümetimizin bu görüşünü doğrulayıp güçlendirmektedir." Memorandum şöyle devam ediyor: A. B. D. kısa bir süre içinde bu konuyu İngiliz Hükümeti'yle görüşmek istemektedir ve Britanya Hükümeti'nce ileri sürülen görüşte, direnilirse, hakem yoluna gidilmesi için gerekli hazırlığın yapılması düşüncesindedir*.[1858]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İzmit'in otuz beş mil güneydoğusunda, tatbikat uçuşu yapan bir İngiliz uçağı, Türklerin kontrolünde olan hat içinde düşürüldü, pilot esir alındı, uçağın Yunanlılar için keşif yaptığı belirlendi*.[1859]

28 Ağustos 1921. *The Los Angeles Times*, *El Paso Times* ve *Buffalo Courier* nam gazeteler: *Yunan birlikleri Türk ordusunun ana gövdesiyle Sakarya'nın doğusunda temasa geçmiş ve şiddetli çatışmalar başlamıştır*. *Bu sırada Eskişehir'de bulunan Yunan Kralı Konstantin'in ise hızlı bir şekilde iyileşmekte olduğu aktarılıyor*.[1860]

Buffalo Courier ve *The Courier-Journal* nam gazeteler, Mustafa Kemal'in *Associated Press* muhabirine beyanatını neşrettiler. *Haberin başında M. Kemal'den; "Yunanlılara karşı savaşan Milliyetçi ordunun başı, Asya'daki Türkiye'nin gerçek yöneticisi, Avrupalı kıyafetler giyen, akıcı şekilde Almanca ve Fransızca konuşan kısa, tıknaz yapılı, keskin bakışlı, sağ gözü şaşı olan gri gözlü bir adam." diye bahsediliyor*. *Buna göre tüm Doğu'da küçük çocukların dahi ismini bildiği M. Kemal, Boğaz'daki Müttefik gemilerinin silahları altında İstanbul'da kapalı bir konumda tutulan Sultan'dan çok daha güçlü bir durumda*dır. *Üstelik Amerikan özgürlük mücadelesini bilen asker ve siyasetçiler kendisini Amerikan tarihindeki büyük liderlerle kıyaslıyor*. Mustafa Kemal:

> Biz sadece yayımladığımız şartlar altında barış yapacağımızı söylediğimizde, onlar (Müttefikler) gerçeğin ta kendisini konuştuğumuzu ve bunda ciddi olduğumuzu anlayamayacaklar. Şimdi teslim olmak demek ülkemi Macarlardan daha ağır bir kadere, Yunanlılara, yabancılara teslim etmem demektir. Tek yol bağımsızlık için savaşmaktır. Milliyetçi hareket sağ kalır mı? Sadece bizi ilgilendirmeyen bu soru hem Avrupa hem Amerika hem de refah içinde yaşamaya uygun yeni bir dünya kurma arzusunda olan diğer ülkeler için de hayati bir sorudur. Onlar son büyük savaştan bu yana halâ yeterince ders almadılar mı? Dışardan bakıldığında biz milliyetçiler Türkiye'nin Balkanlaştırılmasını, vatanımızın bölünmesini ve Müttefiklerin gelecekte kendileri arasında da sorunlara yol açacak bir şekilde nüfuz alanları kurmalarını engellemeye çalışıyoruz.(…)

1856 Chicago Tribune, 23 August 1921, *Greek Forces Drawing In On Turks' Angora*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 237.

1857 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 237.

1858 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 305.

1859 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 237.

1860 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 188.

> Niçin Yakın Doğu"yu bir arada tutan bir yapı yok edilsin? Hiçbir siyasi anlaşma mükemmel değildir ancak bu bulunabileceklerin en iyisiydi. Samimi olarak inancım şudur ki Boğazların tarafsızlığından sorumlu olan Türklerle birlikte savaş öncesi Türkiye tek çözümdür. Biz Mezopotamya ve Suriye'yi İngiliz ve Fransızlara bıraktık ve oranın halkları uygun gördükleri gibi kendi milli kaderlerine karar vermelidirler. Bununla birlikte Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde kontrolün bizde olmasını umuyoruz. Barış mı? Tabii ki bunu istiyoruz. Savaşı sürdüren Müttefikler ve Yunanlılardır. Bu hepimizi mahvediyor, ancak onların şartlarını kabul edersek o dakikada mahvolacağız. Yunanlılardan kurtulduğumuz zaman, güvenilir bir milli hükümet olmaya yönelik samimi çabamızı sürdüreceğiz. Büyük savaş sırasında ve Müttefik işgalinden bu yana, direnişte olan bir yerin yanıp kül edilmesi uygarlığa karşı yapılan yüz karası bir eylemdir.[1861]

29 Ağustos 1921. *New York Tribune*, *The San Francisco Examiner* ve *The Los Angeles Times* nam gazeteler: *Yunan ordusunun sağ kanadının Türkler tarafından baskı altına alındığı, üç gündür Türklerle savaşan Yunanlıların çok sayıda silah ve mühimmat kaybıyla geriye doğru çekildiği ve Yunan taarruz planının geçici olarak durduğu bildiriliyor. Buna karşılık Türkler Sakarya ve Pursak nehrinin birleştiği noktada yeni bir savunma hattı kuruyor. İki taraf arasındaki çatışmaların dönüşümlü olarak sürdüğü de verilen bilgiler arasında*dır.[1862]

31 Ağustos 1921. *Chicago Daily Tribune* ve *The Los Angeles Times* nam gazeteler: *Yunan kuvvetleri Sakarya nehri boyunca Türklere yönelik ilerleyişlerini durdurmuşlardır ve ordu içince ciddi su sıkıntısı baş göstermiştir*.[1863]

1 Eylül 1921. *Los Angeles Times* gazetesi: *Yunanlılar tekrar taarruza geçmiş ve Türklerin bu ilerleyiş karşısında mukavemetinin kırıldığı ve geri çekilmek zorunda kaldığı* bildiriliyor.[1864]

New York Times gazetesi yazıyor: *Yunan yetkililer, 1 hafta süren sessizliğini bozarak, Yunan birliklerinin, Türk birliklerini takip ettiğini, Ankara'ya 37 mil kalacak kadar yaklaştığını ve düşmanın direnişinin kırıldığını açıkladı. Associated Press de Anadolu'daki, Yunan birliklerinin son birkaç gündür direniş gücünü kaybeden, Türk Ordusu'nun sol kanadını yararak, Sakarya Nehri'nin karşına geçtiği bilgisini verdi*.[1865]

İstanbul matbuatından *Tercümân-ı Hakîkat* gazetesi:

> (Jurnal Doryan)dan: (Asosiyetid Pıres)in (Ankara) muhâbiri Mustafa Kemal Paşa ile icrâ etdiği ve gazetesine bittelgraf bildirdiği mülâkâtı bize tevdi' lütfunda bulunmuşdur:
>
> "Senelerce cidâl mecburiyetinde kalsak bile biz bu Yunanlıları Anadoludan tard etmeğe kat'iyyen azmetmiş bulunuyoruz."
>
> Mustafa Kemal Paşanın (Ankara) ordusuna hâkim küçük bir kasaba civarındaki sayfiyesinde beni kabûl etdiği sırada ilk söylediği söz bu idi.
>
> Müşârünileyh ba'de ilâve etdi: "Türkiya Türklerindir." İşte Millîcilerin düstûru.
>
> [İki satır sansür]
>
> Biz hukûkumuzun müdâfa'ası içün mücâdeleye devâma azmetdik. Zâten târih bir asır devâm eden muhârebeler kaydeder. Mağlûb tarafından harb masrafını te'diye etmesi icâb-ı adâletdir. [Beş satır sansür]

1861 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 189.
1862 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 188.
1863 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 189-190.
1864 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 190.
1865 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 238.

> Harb gâyelerimiz sarâhaten ta'yîn edilmişdir. Trakyaya gelince, Şarkî Trakya bizim hinterlandımızın gayr-i kâbil infikâk bir kısmını teşkîl eder ve ekseriyeti Türklerden mürekkebdir. Trakyanın kısm-ı bakiyesinde re'y-i âmma mürâca'at usûlünü me'almemnuniye kabûl edeceğiz. İstanbul bizimdir. Ma'mâfih Boğazlar ve Marmara içün, Pâyitahtın emn ü selâmeti te'mîn ve tekeffül edilmek şartiyle, bir sûret-i tesviyeyi kabûle hazırız. (İki satır sansür)
>
> Harbin masraflı, bahalı bir iş olduğuna her zamandan ziyâde kâni'im ve tevlîd etdiği mesâib ü âlâma te'essüf ederim. Fakat harb etmeden silâhları bırakmak bu bizim içün bir harâbe-i tâm teşkîl eder. Bizi sulh ve sükûn içinde bırakırlarsa fa'âliyet-i milliyemizle Türkiyenin tecdîd ve ihyâsına çalışacağız. Meşrûbat (كؤليه نك?) men-i fürûhatı hakkında şiddetli kânunlar tatbîki ile başladık. Kumar oyunlarını men etdik.
>
> Cemâhir-i Müttehidenin bizimle münâsebât-ı ticâriye perverde etmekde ve bize ibrâz-ı meveddet ve muhâdenetde devam eylemesini arzu ediyoruz. Biz müttehidiz.
>
> [Sansür] hükûmetimi devirmeğe çalışacağı söylenen Envere müsâid bir fırka mevcûd olduğu doğru değildir.
>
> Bolşeviklerle münâsebete gelince biz onlarla bir muhâdenet mu'âhedesi imzâladık. Mu'âhedenin başlıca maddelerinden biri Bolşeviklerin memleketimizde propaganda ve tahrîkâtdan ictinâb edeceklerini âmirdir. Çünkü Sovyet teşkilâtını bizim teşkilâtımızla esâsından farklıdır.[1866]

2 Eylül 1921. Clarence K. Streit'in elyazmasının mukaddime kısmından: *Türkiye Büyük Millet Meclisi demokratik hükümeti [..] Türk Milliyetçilerinin burada kurup muhafaza ettiği ve varoluşunu sürdürmek için savaşmaya devam ettiği, ilk Türk Cumhuriyeti*.[1867]

ABD'nin Atine Elçisi Hall'dan Washington'a telgraf: *Sakarya nehrinin kıyılarında bir haftadır süren savaş Yunarılıların lehine dönmüşe benzemektedir. Yunarılılar birkaç gün içinde Ankara'ya varmayı umut ediyorlar*.[1868]

Evening Star ve *New York Herald* nam gazetelerde *şiddetli çatışmaların yaşandığı bildirilen haberlerde iki tarafın da ağır kayıplar verdiği fakat Türklerin kaybının daha fazla olduğu belirtiliyor. Yunan gazetelerinden edinilen bilgilere göre ise Yunan ordusu Ankara'ya yaklaşık 80 km uzaktaydı ve Polatlı'ya doğru ilerliyor. Bununla birlikte İzmir'den gelen haberlerde Alberto Penzo adındaki bir İtalyan tüccarın Türk casusu suçlamasıyla Yunanlılar tarafından kurulan bir mahkemede idamla cezalandırıldığı bilgisine de yer veriliyor*.[1869]

3 Eylül 1921. *The Indianapolis Star* gazetesi, Garb Cephesi Kumandanı Mirliva Mustafa İsmet mülakatını neşretti. *Kendisinin sağ kulağındaki işitme kaybından dolayı tam olarak bir sohbet ortamının gerçekleşemediği aktarılıyor. Ordudaki herkesin son askere varıncaya kadar bu durumu bildiği ve dolayısıyla da kendisine yönelik bir cevap anında bunu bağırarak gerçekleştirdiği bilgisi veriliyor. Habere göre İsmet Paşa bizzat Amerikalı muhabiri çağırarak: "Sizinle konuşmak istedim çünkü biz Türkler nadiren olayları bizim tarafımızdan aktarırız. Bir Amerikalı olarak siz dost olmasanız da en azından tarafsız sayılırsınız" demiştir. Onunla beraber otomobilde, birliklerin arasında ve çalışma masasında saatlerce röportaj yaptığını belirten Amerikalı muhabir, İsmet Paşa'nın şu sözlerini aktarmıştır*:

> Biz burada dünyadan kopuk bir şekilde dağlarımızla birlikte yalnızız ve dünyanın bizim hakkımızda ne düşündüğünü bilmek istiyoruz. Tek bildiğimiz şey savaşı kazanmaya mecbur olduğumuz. Hedefimiz basit. Büyük savaş sırasındaki Fransızların konumundayız. Ateşkesin ardından savaşı uzatmayı biz de beklemiyorduk. Kimse zorunlu olmadıkça bir savaş yapmayı kabul etmez. Ancak şüphesiz Yunanlılar bu zorunluluk içerisinde

[1866] Tercümân-ı Hakîkat, 1 Eylül 1921, Numero 14516, s. 1. *Vakit* ve *Tevhîd-i Efkâr* gazetelerinin 2 Eylül nüshalarında bu mülakata yer verilmiştir. 3 gazetedeki haberlerin farklı yerleri sansürlenmiştir binaenaleyh metin, 3 gazeteye de bakılarak olabildiğince tamamlanabilir.

[1867] Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. XV.

[1868] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 118.

[1869] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 190.

değiller. Bu savaşa beyaz yakalı diplomatlar sebep oldu. Hep biz askerlerin acımasız olduğu söylenir ve şüphesiz öyleyiz de, ama savaşlar bizden daha acımasız olan kötü düşünceli ve aptal diplomatlar tarafından çıkarılır. Neden Yunan köylüler bizim topraklarımıza katliam, cinayet ve yıkım için yollandı? Elbette bu köylü bunu yapmayı istemezdi. Bilinen tek şey şu ki o, Kral Konstantin için savaşıyor. Kral ise askeri yetenek konusunda kendini göklere çıkarıyor. Ancak savaşı kaybedecek ve halkı bu savaşın haksız olduğunu anladığında tahtını da kaybedecek. Kral bu savaşın kendisinin İsviçre'ye yaptığı gibi bir gezinti olduğunu düşündü, ama böyle olmayacak zira askeri mantık ona karşı.

Yunanlılar pek çok malzemeyle birlikte geliyorlar ama bunlar zamanı gelince bizim olacak. Yunanlıların şimdi savaşa hazır 80.000 etkili adamı olduğu söyleniyor, bizim de aynı miktarda var ve Yunanlılardan ele geçirdiğimiz askeri malzemeler sayesinde onları kullanacak adam sayımız da artıyor. Hâlbuki Yunanlılar sayısal olarak bizden güçlü olamazlar, zira son birliklerini 18 yaş altı kişilerden oluşturdular. Biz ise mütareke sürecinde 500.000 kişilik bir orduyu terhis etmiştik. Şu an sadece seçkin kişileri alsak da, diğerlerini de tekrardan alabiliriz.(...)

İnanç olmadan, en hazır olunan savaş bile kaybedilebilir. Bizde ise bu inanç var. Hedefimizin çok yakın olduğunu biliyoruz. Askerlerimiz tam donanımlı olmayabilir. Avrupa'nın gözünde kötü durumda olsalar da kalpleri iyidir ve nasıl savaşacaklarını biliyorlar. Onlara savaş bitti ve kazandık denilene kadar çarpışacaklar. Belki de on yıl sürecek ama biz buna da hazırlanıyoruz.

Büyük savaşın ardından Müttefikler bizi çarmıha germeyi ve çivileri çakmak için de Yunan ve Ermenileri kullanmayı düşündü. Biz silahlarımızı ve toplarımızı bıraktık, fakat düzensiz bir orduyla toplarımızın parçalarını ağır ağır yeniledik, İngilizlerin söktüğü kama yerlerini yeniden ürettik. Ayrıca İngiltere'nin Ermenistan'a gönderdiği silah ve toplar gibi Yunan mühimmatını da ele geçirdik ve Denikin'e yollanan İngiliz malzemelerini emniyete aldık. Dolayısıyla İstanbul'u tekrar almamamız için askeri yönden hiçbir sebep yok. Ancak öncelikle bu cephedeki Yunanlılardan kurtulmalıyız.[1870]

4 Eylül 1921. ABD Dışişleri Bakanlığından Amiral Bristol'a talimat: Gümrük vergileri kapsamında *savaştan önceki rejimin aynen uygulanmasında* Müttefik taleblerine karşı *direniniz*.[1871]

The Houston Post gazetesi yazıyor. Milliyetçi hareketi *ABD'nin bağımsızlık süreciyle ilişkilendir*en *Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yaptığı bu mukayeseyle Amerikan tarihine uzak olmadıkları belirtilirken; onlardan "Amerikan tarihine ilgili öğrenciler" diye bahsediliyor*.[1872]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Yunanlıların, Sakarya Nehri bölgesinde Türklere karşı olan üstünlüğü sürüyor, ancak Türklerin sert karşı saldırıları nedeniyle Yunanlıların Ankara'ya ilerlemesi ertelendi*.[1873]

5 Eylül 1921. *The New York Times* yazıyor: *Türklerin Ankara'ya doğru geri çekilmesi devam ediyordu ve şehrin işgal edilmesi an meselesi*dir. *Mustafa Kemal Paşa'nın, güçlü bir savunma hattı olmadığı görüşü hâkimdi*r. *Türkler çok sayıda esir verdi ve savaş malzemesi kaybetti*.[1874]

İstanbul matbuatından *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi:

Büyük Millet Meclisini Ziyâret

-

Amerika (Asosiyetid Pires) Muhâbirinin Anadolu Hakkındaki İhtisâsâtı

-

[1870] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 190-191.
[1871] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 323.
[1872] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 191.
[1873] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 238.
[1874] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 238.

Anadolu, eski Anadolu değildir - Hüsn-i niyet sâhibi her ecnebîye kapılar açıkdır - Türklerin nakaratı: Millî İstiklâl! - Sırtı iyi techîz edilmeyen Türkün kalbi vatan aşkıyla mücehhezdir - Bolşeviklerden ihtirâz - Yunanlıları tard, memleketi i'mâr

-

"Jurnal Doryan"dan:

Anadoludaki seyahati isnâsında Kuvâ-yı Milliye rüesâsıyla yapdığı mülâkâtları gazetesine bildiren (Asosiyetid Pires)in muhâbiri, Büyük Millet Meclisi hakkındaki ihtisâsâtını şöyle anlatıyor:

"İki seneden beridir, Anadoluyu ikinci def'a olara ziyâret ediyorum. İlk def'a olduğu gibi şimdi de aynı kuru mesâfeleri, topraklarla uğraşan aynı köylüleri, hüzün manzaralı aynı şehir ve köyleri gördüm. Fakat muhiti pek değişmiş buldum. Anadolu toprağına ayak atan ecnebî, yeni bir havayı teneffüse başlıyor. Memleketin kapıları, hüsn-i niyeti anlaşıldıkdan sonra her ecnebîye açıkdır. Ancak o zaman istediği yere gidebilir ve istediğini yapabilir. Büyük Millet Meclisinde Mustafa Kemal Paşa, Hâlide Edib Hanım, Yusuf Kemal Beğ ve diğer ricâl-i siyâsiye tarafından kabûl edildim ve iki sene evvel Sivasda tanışdığım zevât ile uzun uzun konuşdum. Bugün de muhâtablarım bana aynı beyânatda bulunuyorlar: 'Memleketimiz ve millî istiklâlimiz için harb ediyoruz, istediğimiz şey ne fazladır ne eksikdir' diyorlar.

Meraklı olan bir cihet, muhâtablarımın Amerika târihini en küçük teferru'âtına kadar tedkîk etmiş olmalarıdır. Yusuf Kemal Beğ, Türkiyenin içinde bulunduğu harbi, Amerikanın istiklâl muhârebelerine teşbih ediyor. Diyor ki: 'Yeni üniformaları ve yeni çizmeleri ne yapalım? Vâk'an askerlerimiz fenâ techîz edilmişdir. Ayaklarında kunduraları yokdur. Fakat kalbleri vatan aşkıyla doludur. Da'vâları muhikdir. Biz harb istemedik. Harb-i Umûmîdeki mağlûbiyetimize bedel kos koca Sûriye ve Irakı terk etdik ve bu eski Osmanlı topraklarını tâli'lerine bırakdık. Mağlûbiyetimiz için bizden daha başka ne bedeller istenebilir?..

Bolşeviklere gelince, filvâki' Türkler bunlardan esliha ve cebhâne tedârik ediyorlar. Fakat Bolşeviklere karşı dâimâ muhterizdirler ve temâsı bertarâf ediyorlar. Türkler siyâsî herhangi bir ecnebî kontrolünü istemiyorlar. Maksadları Yunanlıları Anadoludan koğmakdır. Türkiyede yollar yapmak, ihrâcât ve ticâreti teshîl etmek sûretiyle memleketin inkişâfına çalışmak istiyorlar."

Muhâbirin Millet Meclisini ziyâret etdiği gün meclisde mesâil-i mâliye hakkında müzâkerât cereyân etmekde idi. "Asosiyetid Pires" muhâbiri bu vesîleyle kaydediyor: "Kuvâ-yı Milliye, hâl-i hazırda tedâvül eden evrâk-ı nakdiye kıymetini düşürmemek için, yeniden kâğıd para basmakdan ictinâb etmekdedirler."[1875]

6 Eylül 1921. Hariciye Vekili Yusuf Kemal'den (Tengirşenk) *Associated Press* muhabirine beyanat: *Tefekkür ve hareket tarzımızla biz milliyetperverler şimdiye kadar muhtelif eserlerde tavsif edilmiş olan ihtiyar Türklerle tezat teşkil ediyoruz.* [..] *Sovyet Rusya'nın idare tarzını kabul ettiğimiz yalandır. Demokratız*.[1876]

Yusuf Kemal Beğ

-

Asosiyetid Pirese Beyânâtda Bulunuyor

-

"Elcezîreyi ve Sûriyeyi gâib etdik, sulh içinde yaşamak istiyoruz"

-

Hâriciye Vekili Yusuf Kemal Beğin (Asosiyetid Pires)e beyânâtı:

Elcezîre ve Sûriyeyi gâib etdik ve şimdi ise yurdumuzda sulh ve müsâlemet dâiresinde yaşamaklığımıza müsâ'ade edilmesini istiyoruz. Tarz-ı tefekkür ve hareketimizle, biz milliyetperverler şimdiye kadar muhtelif âsârda tevsîf edilmiş olan ihtiyâr Türklerle bir tezad teşkîl ediyoruz.

[1875] Tevhîd-i Efkâr, 5 Eylül 1921, Numero 3114-86, s. 1. Mezkûr Associated Press muhabiri, kuvvetle muhtemel, Louis Edgar Browne idi zira 1919 senesinde Sivas'ta bulunduğunu belirtmiştir.

[1876] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 33.

> Siyâsâtda açık ve hâlisâne bir usûl kabûl etdik. Düşündüğümüzü ve işitdiğimizi açıkdan açığa söylüyoruz. [İki satır sansür] her yerde olduğu gibi biz de münâkaşa ve mübâhase ediyoruz. Bundan dolayı kendimizi tebrîk etmek mi, yâhud te'essüf etmek mi îcâb edeceğini bilmiyorum. [Bir satır sansür] ecnebînin zâbıta müsâ'adesi olmaksızın dâhilde siyahat edemediği ve Hıristiyanlara karşı mevcûd hurâfât-ı dîniye hasebiyle hiç bir himâye göremediği zamanlar geçmişdir. Bugün herkes, tarafımızdan hiç bir müdahale olmaksızın seyahatde serbestdir. Amerikalılar her gün hiç bir türlü iz'âca ma'rûz kalmaksızın bir yerden öbür yere seyahat edebiliyor. Bu da uhûd-ı atîkanın ilgâsını îcâb eden esbâbın başlıcasıdır. Çünkü ahd-i mezkûr Hıristiyanları himâye maksadı yegânesiyle idhâl edilmiş idi. Hakkımızda diğer bir hatâ daha irtikâb ediliyor. Sovyet Rusyası şekl-i hükûmetini kabûl etmiş olmakla şübhe ediliyoruz. Ne yalan! Biz dâimâ demokrat idik ve aynen demokrat olmakda devâm edeceğiz. Hiç bir lüzum, arâzinin tevzi'ini îcâb etmiyor. Hakkımızda ızhâr edilen hatâ, icrâ etdiğimiz muhârebede Rusyanın mu'âvenetini taleb etdiğimiz günden i'tibâren tevsi' etmişdir. Yunanistan ile harbe gelince bu hususda hiç bir i'tilâf ve uyuşma mümkün değildir. Yunanlılar Anadoludan gitmelidirler.[1877]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Ankara'nın güneybatısında, çok ciddi çarpışmalar oluyor. Yunanlıların taarruzu karşısında, Türkler hızla toparlandı, askeri bakımdan kritik durum hala çözülmedi. Yunan Ordusu'nun fiziksel üstünlüğü karşısında, Türkler, stratejik geri çekilme hamleleri yaptı. Yunanlılar avantajlı görünseler bile Türkler bölgenin her yerinde mücadele ediyor. Mustafa Kemal, askerlerine, savundukları hattın Türk İmparatorluğu olduğunu eğer burayı kaybederlerse, her yeri kaybedeceklerini ve ölümüne direnmelerini emretti*.[1878]

ABD'de münteşir *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İngiltere'nin, Türkiye'ye kabul ettirmek istediği Sevr Antlaşması, 75.000.000 Hint Müslümanının tepkisine yol açtı. Sultan'ın Müslümanların Halifesi sıfatını taşıdığından konu, Müslümanlar açısından çok hassas*tır. *Bundan dolayı da İngiltere, Sultan'ın konumunu revize etmek istediği belirtti. Hint Müslümanları Delegasyonu'nun en etkili temsilcilerinden Shaekh Kidwai, Hint Müslümanlarının, Fransa ve İtalya'dan çok İngiltere'ye tepkili olduğunu, Sevr Antlaşması'nın yeniden hazırlanması gerektiğini, Türk Milleti'nin ve Halife'nin, kendi topraklarında barış içinde yaşayamamaları halinde Hint Müslümanlarının da barış ortamında olamayacağını, Yunanistan'ın durumu ile ilgili de Mustafa Kemal ile aynı tarafta olduklarını açıkladı*.[1879]

8 Eylül 1921. TBMM Hükümeti İstanbul Mümessili Hilal-i Ahmerci Hamid (Hasancan), TBMM Hariciye Vekili Yusuf Kemal'e (Tengirşenk) 1743 numaralı telgraf keşide eyledi: *Hüseyin* [Pektaş? (ÖFA notu)] *Efendi Amiral Bristol'la görüştü. İfadesini berveçhiati arz ediyorum. 1 - Münasebatı siyasiyenin iadesi hususunda meclisce verilecek kararın Amerika'da Efkârı Umumiye aleyhimizde bulunmasından dolayı kongre tarafından aynı surette kabul etmemesi ihtimali mevcut olduğundan bundan Amiral şimdilik sarfı nazar olunması münasip olacağı fikrinde imiş. 2 - Münasebatı ticariye için buradaki tüccarı toplayarak görüşmüş ve cümlesi müsait bulunmuş ise de regiziyondan dolayı ellerine verilen kâğıtlar bizim aleyhimizde bir propaganda teşkil etmekte olduğundan zaten üç beşbin dolardan ibaret olan bu meblağın tesviyesini dostane tavsiye ediyor. Zira tüccarda bundan sonra götürecekleri eşyanın da kâğıt mukabili alınacağı zehabı hasıl oluyormuş. Ferman. 8 Eylül 337*.[1880]

9 Eylül 1921. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Yunanistan, Ankara'yı ele geçirmek amacı ile izlediği hattan geri çekilmeye başlayarak yavaş yavaş Türkiye'yi terk ediyor. Türkler, Afyonkarahisar ve Eskişehir'de de kontrolü ele aldı, Yunanlılar kendilerine karşı dürüst davranıp, İzmir ve civarına geri dönmelerinin zorunluluk halini aldığını bilmeli*ler.[1881]

1877 Tercümân-ı Hakîkat, 6 Eylül 1921, Numero 14521, s. 1.
1878 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 238.
1879 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 239.
1880 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Harbinde İstanbul ve Yardımları*, 1975, c. 1, s. 369.
1881 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 239.

10 Eylül 1921. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Yunan Ordusu, ciddi anlamda kaynak sıkıntısı çekiyor ve kaynak akışı hızlı sağlanmadığı takdirde Türkiye'de ilerlemeleri imkânsızdı*r.[1882]

11 Eylül 1921. *Açık Söz* gazetesi: *Amerikadan Mühimmat Alabileceğiz. Ankara: 15* - (?, okuyamadık) *Amerika Hariciye Nâzırı Mistır* (?, okuyamadık) *Amerika şirketleri tarafından Türk milliyetperverlerine mühimmat satılmasına muhalefet edilmeyeceğini resmen ilân etmişdir*.[1883]

13 Eylül 1921. Sakarya Muharebesi sonlandı. Yunan Anadolu Seferî Kuvvetleri Ankara önlerinden Sakarya Nehrinin batı cihetine ricat ediyor.

Sakarya Savaşı'nın ardından Türk zaferini kutlayan Bristol'ü, dönemin İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold, "kısıtlı bir zeka ve anlayış sahibi" olarak nitelendirecekti.[1884]

Fransız tarihçi Paul Dumont: *Amerikan mevcudiyetine gelince, şimdilik Sovyetlerinkinden kesinlikle daha ölçülüdür. Bu mevcudiyet daha ziyade okullar ve hayır işleri topluluklarının eserleriyle tezahür etmektedir. Özellikle Doktor James Barton'un "Near East Relief" adlı kuruluşunun Anadolu'da hatırı sayılır bir itibarı vardır. Bu kuruluşun Ankara Şubesi Müdiresi Florence Billings, bilhassa Sakarya Muharebesi'nin ertesinde, en güç dönemlerde yardım etmek suretiyle kendisini Türklere sevdirmesini bilmiştir*.[1885]

İstanbul'da münteşir *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi: *Prens dö Burbon. Şehrimize niçün geldi:*

> Şehrimize muvasalat edeceğini yazdığımız Prens (Don Karlos Lui dö Burbon) isminin de delalet etdiği vechile, bir kısmı Fransada bir kısmı da İspanyada asırlarca idare-i hükümet etdikden sonra muhtelif ihtilaller neticesinde köşe-yi inzivaya çekilmeğe mecbur kalan bir hanedan-ı saltanatın son ahfadından ve... Amerika teb'asındandır. Prens dö (Burbon) İstanbulu ilk defa olarak on sene evvel ziyaret etmiş, fakat o vakitki müddet-i ikameti üç günü tecavüz eylememişdi.
>
> Prens dö (Burbon) elyevm beynelmilel ticareti teshile hadim muazzam teşkilat icrasıyla meşguldür ve sebeb-i seyahatı da bundan ibaretdir. Müşarileyh 18 Eylüle kadar İstanbulda kalarak tasavvuratını makamat-ı aidesine izah etdikden sonra mümkün olduğu takdirde Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Anadoluya gidecek, aksi takdirde Romanyaya geçecekdir.
>
> Dün muharrirlerimizden biri müşarileyhi ziyaret ederek derpiş etdiği teşkilat hakkında şâyân-ı dikkat bir mülakat icra etmişdir ki yarınki nüshamızda derc edeceğiz.[1886]

[1882] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 239.
[1883] Açık Söz, 11 Eylül 1337/1921, Numero 280, s. 1.
[1884] Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 36.
[1885] Paul Dumont, *Mustafa Kemal*, 1994, s. 91.
[1886] Tevhîd-i Efkâr, 13 Eylül 1337-1921, Numero 3122-94, s. 1.

Fotoğraf. *Şehrimizde misafiren bulunan Prens dö Burbon* (Tevhîd-i Efkâr, 13 Eylül 1921).

14 Eylül 1921. ABD'nin Atina Elçisi Hall, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi: *Yunanlıların Ankara'yı el geçirdikleri yolundaki gazete haberleri yanlıştır. Tam tersine resmi bildiri bir haftadır yayınlanmamıştır, ayrıca Yunan ordusunun ağır kayıplara uğradığı haberleri gelmektedir. Görünüşe göre Türkler iyi savaşmaktadır, ancak dirençlerinin Ankara'nın ele geçmesini önleyeceğine inanılmamaktadır. Bununla beraber, bu konudaki gecikme yağmur mevsiminin yaklaşması, ulaşım sorunlarını artıracaktır*.[1887]

İstanbul matbuatından *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi: *Prens dö (Burbon). Dün idarehânemizi ziyaret etdi. Prensin esas seyahati hakkındaki beyanatı*:

> Birkaç günden beri şehrimizde bulunmakda olan Prens dö (Burbon)un resmini dünkü nüshamıza derc etmiş, beynelmilel ticareti teshile hadim bir sendika tesisiyle iştigal etdiğini yazmışdık.
>
> Prens dö (Burbon)un derpiş etdiği teşkilâtın gayesi, tertib-i ticariyeyi yükseltmek, say-i müzaheret etmek ve dünyanın her kısmına havali-i sairesi hakkında en sahih malumat ticariyeyi vermek, erbab-ı ticareti yekdiğeriyle tanışdırmakdır. Bu hususda mekteblerden, gazetelerden, alelhusus sinemalardan istifade edilecek, herhangi bir memleketin ihracatı, idhalatı, sanayii, ziraatı, tarihî ve dinî bütün dünyaya irae edilecekdir. Prens dö (Burbon) bu hususdaki fikrini, evvelki akşam bir muharririmize ber vech-i âtî izah etmişdir:
>
> - Tesisine çalışdığım teşkilat Türkiye içün çok müfid olacakdır. İzah edeyim: Amerika bilhassa son günlere gelinceye kadar Türkleri hiç bilmiyor, tanımıyor, ibtidaî, nîm-i vahşî sanıyordu. Vatandaş addetdikleriniz tarafından yapılan nihayetsiz propagandaların bu hususda şübhesiz dahl-i azimesi vardır. Fakat bu yanlış fikirlerin izalesi içün tarafınızdan çalışıldığı da söylenilemez. Türk sabûrdur, mütevekkildir, çalışkandır. Alelhusus namuslu ve efendi bir milletdir. Fakat maalesef kendini tanıtmakdan acizdir. Tesisine sarf-ı gayret etdiğim (Beynelmilel Ticaret Teşkilatı) sizi olduğunuz gibi tanıtdıracak, hakikati anlatacak, yanlış fikirleri esasından yıkacakdır. Bakınız, ben 45 Amerika gazetesinden başka, (Marşand Sendika) ile (İnter Neyşin Tired Asosîşın)ı temsil ediyorum. Para ikraz edeceğiz, teşebbüsat-ı sanayie ve nâfiada bulunacağız. Alelhusus sizi irşadlarımızla kendi kendinizi ihya edecek bir hâle getireceğiz. Fakat evvel emirde memleketi ve sükkânını yakından görmek, anlamak lazım!
>
> Hariciye Nâzırınızla görüşdüm. Yarın öbür gün de Maliye Nâzırınızla görüşüb tasavvuratımı anlatacak, projelerimizi tevdi edeceğim; sonra mümkün olursa Mustafa Kemal Paşayı görmek üzere Anadoluya gideceğim, maksadım siyasata, umur-ı dahiliyeye karışmak değildir. Yalnız umur-ı ticariye ile iştigal etmekdir.

[1887] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 118-119.

Prens gazetemizi kendisine izah etdiğimiz mesleğinden dolayı tebrik etmiş, dünyada (milliyetin elbette her şeye müreccah olduğunu) söylemişdir.

**

Prens (Don Karlos Lui dö Burbon) Cenabları, Türk matbuatı hakkında bir fikir edinmek üzere dün sabah (Tevhîd-i Efkâr) matbuatını ziyaret etmiş ve heyet-i tahririyemizle uzun uzadıya görüşmüşdür. Prens heyet-i tahririyemiz erkânına da, Türkleri pek sevdiğini ve Türk âdâtını pek beğendiğini söylemişdir.

Prens, dün akşam muharrirlerimizden biri ile beraber Dîvan Yolunda Diyarbekir Kahvehanesine gitmiş, orada Meddah Aşkî Efendiyi dinlemiş, bir iki saat oturmuşdur.[1888]

Fotoğraf. *Dün suret-i mahsusa da matbaamızı ziyaret etmiş olan Prens dö [Burbon] Cenabları* (Tevhîd-i Efkâr, 14 Eylül 1921).

17 Eylül 1921. ABD'nin Atina Elçisi Hall'dan ABD Dışişleri Bakanına telgraf: *Dün gece Yunan ordusunun Ankara'yı ele geçirmekten cayıp geri çekilmekte olduğu resmen açıklanmıştır*.[1889]

18 Eylül 1921. ABD basını, *The Associated Press* muhabirinin Mustafa Kemal'in muhafız alayı hakkındaki haberini neşretti. *M. Kemal'in güvenliğinin "Kara Bölük" adıyla bilinen bir organizasyon tarafından üstlenildiği belirtiliyor. Bu yapının ise yurtları Doğu Karadeniz Bölgesi olan acımasız Laz ırkı arasından seçilmiş gözü pek askerlerden oluştuğu söyleniyor. Habere göre, siyah kıyafetler giyen bu askerler bıçak ve tüfek dâhil olmak üzere vücutlarına sarılı mühimmatla birlikte tam donanımlı keskin nişancılardır. Bu korumalar, M. Kemal'in konutunun yanında gözcülük yapıyor ve uzun yolculuğunda ona eşlik ediyorlar. Korumaların neden Lazlar arasından seçildiğini de açıklayan muhabir, onların tüm bölgedeki en cesur ve en acımasız savaşçılar olmakla ün yaptığına dikkat çekiyor*.[1890]

26 Eylül 1921. *Yenigün* gazetesi: *Millî mücadelemiz ve Amerikan AP ajansı muhabirinin neşriyatı: Türkler, millî mevcudiyetlerinin müdafaası için harbediyorlarsa, Anadolu harbi, Amerika'nın istiklal harbine benzemektedir*.[1891]

27 Eylül 1921. *Evening Star* gazetesinin belirttiğine göre *Yunan bozgunu Yakın Doğu sorununu tekrar gündeme getirmiş, İstanbul'u işgal eden Müttefikler Yunan zaferiyle uygulamaya konacak Sevr Anlaşması yerine şimdi savaşan taraflar konusunda ne yapacağını düşünüyor. İngiltere ve Fransa ise*

1888 Tevhîd-i Efkâr, 14 Eylül 1337-1921, Numero 3123-95, s. 1.
1889 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 119.
1890 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 194.
1891 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 76.

üst düzey Yunan komutanlarına kızgındır, *zira onlar Fransız yetkililer bu konuda kendilerini uyarmış olmasına rağmen Yunan ordusunun gücünü gözlerine gereğinden fazla büyütmüştür*.[1892]

29 Eylül 1921. *Amerikan Yakın Doğu Yardım Kurumu'nun muhtaç halka dağıtmak üzere yurtdışından getireceği eşyanın gümrük vergisinden muaf tutulmasına ilişkin kararnamenin yürürlük süresi İstanbul Hükümeti'nce altı ay uzatıldı*.[1893]

ABD'nin Atina Elçisi Hall'dan ABD Dışişleri Bakanına telgraf: *Yunan ordusunun geri çekilişi ve verdiği kayıplar konusundaki ayrıntılar, halktan gizli tutuluyor, Kral bugün Atina'ya döndü. Bakanlar Kurulu, Afyon, Kütahya ve Eskişehir hattına kadar işgal edilmiş bölgeyi Yunanistan'a bağlamak ve gelirlerini almak konusunu görüşmek üzere toplanacak. Hükümetin durumu umutsuz*.[1894]

30 Eylül 1921. *İstanbul'daki ABD Yüksek Komiseri Amiral Mark Bristol, ABD'nin Dışişleri Bakanı'na 30 Eylül'de şu telgrafı göndermiştir*: *"İstanbul'daki acayip durum konusunda Dışişleri Bakanlığı'nı birkaç kez uyarmıştım. İstanbul'da şu acayip durum egemendir: Yunanlılar, Müttefiklerin işgalinden yararlanarak ve onların koruyuculuğu altında olarak, İstanbul'u kendi donanma harekâtlarının bir merkezi yapmışlardır ve buradan Mustafa Kemal'e karşı propaganda yürütmektedirler. Buradaki Patrik vekili Yunan savının en faal bir destekleyicisi olmuştur. Bu başpapaz, çeşitli bildiriler yayımlamış, mali yardım talebinde bulunmuş ve Yunanlılar adına dilekçeler sunmuştur. Onun bu hareketleri İstanbul'daki Türkler arasında kızgınlık yaratmıştır. Türklerin görüşünce Patrik, gerçekte bir Osmanlı yetkilisidir; dolayısıyla onun şimdiki hareketleri Türkiye'ye karşı bir ihanet oluşturur."*[1895]

2 Ekim 1921. *Arizona Republic* gazetesi: *Yakın Doğu Yardım Komitesi sayesinde binlerce aç ve perişan vaziyetteki yetim çocuklara yardım edildiği, Türk-Yunan savaşı nedeniyle 25.000 Rum ve Ermeni mülteciye hizmet verildiği* bildiriliyor.[1896]

4 Ekim 1921. *Evening Star* gazetesi: *Türk zaferinin sadece Batı dünyasında yankı bulmadığı, Türklerin prestijinin bu zaferle Müslüman dünyasının gözünde arttığı belirtiliyor*. *Öyle ki İran, Azerbaycan ve Hindistan'dan Ankara'ya çeşitli heyetlerin geleceği aktarılırken bu durumun büyük bir Pan-İslamik gösteriye dönüşeceği söyleniyor*.[1897]

5 Ekim 1921. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanlığına telgraf gönderdi:

Rapor

5 Ekim 1921

Sayın
Dışişleri Bakanı
Washington

Efendim,

Bakanlığa saygıyla sunmak isterim ki, Anadolu'da Yunanlılara karşı Türklerin kazandığı başarı ve Ankara'nın Yunanlıların eline düşmesi tehlikesi kalktıktan sonra, Kemalistlerin başkentinde diplomatik ve siyasal faaliyetler belirli bir biçimde artmıştır. Ankara'da ne olup bittiğini güvenilir kaynaklardan doğru olarak almak olanağı yoksa da, aşağıdaki gelişmeler belki bakanlığın ilgisini çeker:

1892 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 194.
1893 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 80.
1894 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 119.
1895 Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 2012, s. 293.
1896 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 126-127.
1897 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 194.

1. Bildiğim kadarıyla bir zamanlar Fransız Meclisinin Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı ve Fransız politikasının aktif siması olan Franklin Bouillon, bu yakınlarda Ankara'ya gitmiş ve Fransızlarla Kemalistler arasında bir anlaşma taslağını da beraberinde götürmüştür. Bu anlaşma konusunda hiçbir ayrıntı açıklanmamış olmakla beraber, Bouillon'un Kilikya'da Fransız kuvvetlerine ait büyük mühimmat parçaları Kemalist yetkililere devrederek, karşılığında Anadolu'da Fransa'ya ticari imtiyazlar alma konusunu görüştüğü söylenmektedir. Ayrıca söylenenlere bakılırsa anlaşmanın amacı Fransızlarla Kemalistlerin Kilikya ve Suriye'deki ilişkilerini barışçı bir zemine oturtmaktır. Bouillon'la yapılan görüşmeler son derece gizli tutulmaktadır.

Bakanlık ayrıca hatırlayacaktır ki, Bouillon beş ay kadar önce de Ankara'ya gelmiş, o zaman yaptığı görüşmeler bir sonuç vermemişti. Anlaşılan Milliyetçi yetkililer, Kütahya, Eskişehir ve Afyon gibi önemli demiryolu merkezlerinin Yunanlılarca işgal edildiği zamana göre, bugünkü başarılarından sonra, aşırı olmayan görüşleri mantık içinde dinleyebilecek duruma gelmişlerdir. Anadolu'daki Fransız ve İngiliz esirlerini serbest bırakmaları bu durumun bir kanıtıdır.

2. Mümtaz-üd-Dövle başkanlığında bir İran heyeti Ankara'dadır. İran Hükümetinin, Ankara yetkilileriyle Ankara-Afganistan anlaşmasına benzer bir anlaşmayı görüştükleri anlaşılmaktadır.

3. Afganistan ordusunun yeniden düzenlenmesi için 45 Türk subayından kurulu bir Türk heyetinin Afganistan'a gitmekte olduğu bildirilmiştir. Bu iş, Türkiye ile Afganistan arasındaki anlaşmanın hükümlerine uyularak yapılmıştır. Bakanlık, belki de Türkiye ordusunun böyle uzak bir yerdeki görev için, bu kadar çok sayıda nasıl subay ayırabildiğini merak edebilir. Bu belki, bana verilen bazı bilgilerde belirtildiği gibi Türk ordusunun subay kıtlığı çekmediği -gerçekte birliklerin sayısıyla karşılaştırınca, tam tersine fazla subayla dolu olduğu- biçiminde açıklanabilir.

4. Teyit edilmeyen söylentilere göre 14 ünlü Müslümanın yer aldığı bir Hint heyeti Ankara'dadır. Hint Müslümanlannın eylemleriyle, Türkler ve İslam dünyası arasında uyum kurmaya çalışmaktadırlar.

5. Kars'ta bugünlerde önemli bir konferans toplanmıştır. Bolşevik Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan temsilcileri ile Türk tem-üsilcileri, Rusya, Kafkas ülkeleri ve Türkiye arasındaki çeşitli sorunları çözümlemek için görüşmelere girişmişlerdir.

6. Yunanlıların Anadolu'da kesin bir zafer kazanmakta başarısızlığa uğramaları İngiliz yetkililerinin, davranışlarını etkilemiştir. İstanbul'daki İngiliz askerleri öteden beri açıkça hükümetlerinin Yunanlılara maddi ve manevi destek olma konumundaki politikası eleştirirlerdi. Şimdi Yunanlılar, son saldırılarındaki amaçlarına, yani Ankara'yı ele geçirmek ve Kemalist orduyu yok etmek amaçlarına ulaşmakta başarısızlığa uğrayınca, İngiliz subaylarının tavsiyelerinin ağırlık kazanması olanağı bulunabilir.

Yakındoğu'daki İngiliz politikası Türk-Yunan savaşı nedeniyle acayip bir çelişkiye düşmüştür. İngiliz ticari çıkarları daima Yunanlıları tutar, bu bölgedeki İngiliz-Yunan ticari işbirliğinin pazarları denetim altına alabileceğine inanılır. Kuşku yok ki bu gibi çıkarlar İngiliz Hükümetini etkilemektedir. Ayrıca Yunanlıları, Anadolu'yu denetim altına almak için en iyi öğeler sayan İngiliz politikacıları ve diplomatları vardır. İngilizler bu bölgeyi doğrudan doğruya kendi egemenlikleri ya da koruyucu etkileri altına almayı istemeyebilirler.

İngilizlerin sömürge çıkarlarının ise, bu ticari ve politik çıkarlara aykırı düştüğüne inanılmaktadır. Örneğin, hiç kuşku yoktur ki Hindistan Dairesi, Türk aleyhtarı bir politikanın Hindistan Müslümanlarını etkileyeceğinden, böylece İslam dünyasını İngilizlere karşı birleştirip ayaklandıracağından korkmaktadır. Ayrıca ister Çarcı, ister Bolşevik olsun Rusya'daki bir hükümetle İngiltere arasında İran, Afganistan ve Ortadoğu'da çıkması kaçınılmaz zorluklara karşı, Türkü düşman yapmaktansa dost yapmanın daha yararlı olacağını düşünenler vardır.

Öyleyse İngiliz Hükümeti, tam bir Türk aleyhtarı politikayı kabul edinceye kadar tereddütler geçirmiştir ve ancak Yunanlıların başarısından emin oldukça, onlar eylemli İngiliz desteği alabilmişlerdir. Yunanlıların başarısızlıkları karşısında İngiliz politikasında bir değişiklik olursa bu beni şaşırtmayacaktır. Ve her gün daha iyi görülmektedir ki Yunanlılar istediklerini Türklere kabul ettirecek kadar güçlü değillerdir.

Mark L. Bristol[1898]

The Boston Globe gazetesi, Yakın Doğu Yardım Komitesi çalışanının beyanatını neşretti. *Karadeniz Bölgesi'nde savaşta terkedilen bir Rum köyünü mütareke sonrası nasıl tekrardan inşa ederek Rumlara kazandırdığını belirtirken, Türk-Yunan savaşının durumu alt üst ettiğinden şikâyet ediyor*.[1899]

9 Ekim 1921. *New York Herald* gazetesinde, *Bouillon'un Ankara'da yaptığı son görüşmeler sayesinde Türklerin elindeki 810 Fransız askerinin serbest bırakıldığı duyurulmuştur. Sona yaklaşılan barış sürecinde Ankara'da iyi karşılanan Bouillon'un Kemalistlerle yürüttüğü ön müzakerelerin memnun edici olduğu aktarılıyor. Bunun yanında iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin bir an önce eskisi gibi devam etmesini arzulayan Fransa'nın, bu anlaşma sayesinde Suriye'deki muhalif Müslümanları da yanına çekmeyi umduğu belirtiliyor*.[1900]

11 Ekim 1921. *Şehrimize Amerika milyarderlerinden Mister (Vanderbild)in geldiğini, Sadrazam ve Hariciye Nâzırı paşaları ziyaret eylediğini yazmışdık.*[1901]

Açıklamalı [ÖA12]: İktibası tamamla, yarım kaldı.

16 Ekim 1921. *The Washington Post* gazetesi, *savaş sonrası Yunanlılar tarafından esir alınan Türk askerleri hakkında haber* neşretti. *Türklerin yokluk içinde olmasına rağmen nasıl büyük bir mücadele verdiği anlatılıyor. The Associated Press muhabiri Yunanlıların elinde esir bulunan yüzlerce Türk askerini görmüş ve onların bir askerden çok üstü başı dağınık pasaklı bir gruba benzediğini yazmıştır. Buna göre, çoğunun ayakkabısı bile yoktu ve elbiseleri yırtık pırtıktı. Sadece yüzde yirmi beşi üniformaya sahipken çoğu, ölen Yunan askerlerinden aldıkları üniforma ve ayakkabıları giyiyordu. Muhabir, Türk askeri bu haldeyken Yunanlıların tam teçhizatlı olmalarına dikkat çekiyor, buna rağmen Türklerin savaş esnasında pozisyonlarını tam bir azimle koruduğunu söylüyor. Yunanlılar ise Türklerdeki bu "inatçılığı" onların büyük orandaki dini fanatizmine bağlıyor. Yunanlıların iddiasına göre Türk komutanlar askerlerini dolduruşa getirerek Hristiyanların Türkiye'nin tümünü alma niyetinde olduğunu ve tüm Müslümanlara boyun eğdirmek istediğini söylüyor ve bunu duyan Türkler de ölümüne bir direniş gösteriyordu*.[1902]

18 Ekim 1921. *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi: *Amerikadan mühimmat-ı harbiye iştirası teşebbüsü*.

> Karşı gazetelerin yazdığına göre Büyük Millet Meclisi Hariciye Vekâleti (Roma)daki Türk mümessil-i siyasîsi Cami Beğe bir telgraf göndererek müsta'cilen Amerikaya azimet etmesini işar eylemişdir. Büyük Millet Meclisi bu teşebbüsile (Vaşington) Hükümeti ile derhal münasebat-ı siyasiyeye girişmek niyetini izhar etmekdedir.
>
> Bazı mahafilden bildirildiğine göre Anadolu Makamat-ı Askeriyesi Amerikadan mühimmat-ı askeriye ve bahusus tayyare iştirası içün büyük bir faaliyet göstermekdedir. Amerika ile münasebat-ı siyasiyenin tesisi arzusu da bu mevadd-ı harbiye iştirası emelinden neş'et eylemekdedir.[1903]

19 Ekim 1921. Himmetzade Hüsnü yazıyor: *19 Teşrinievvel 337 (921) Çarşamba: Ankara Sıhhiye Reisi Miralay İbrahim Tali Bey, gönderilen 30 ton benzinin boğaz açıklarında ve bitaraf sularda Yunanlıların musadere ettiğini telle bildiriyorlar ve Hilâliahmere ait olduğu iddiasiyle kurtarılmasını istiyordu. Benzinde Hilâliahmer namına gönderilmişti. Teahhüt ettiği eşyanın hazır bulunduğunu, parasının istenildiği gibi temin edilmediğini telle bildiriyordu*.[1904]

1898 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 123-125. Şu kaynak da Bristol raporunu mevzubahis etmiştir: Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 357-358.

1899 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 127.

1900 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 149.

1901 Tevhîd-i Efkâr, 11 Teşrîn-i evvel 1337-1921, s. 1.

1902 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 195.

1903 Tevhîd-i Efkâr, 18 Teşrîn-i evvel 1337-1921, *Ankara-Amerika*, s. 1.

1904 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, 1975, c. 2, s. 271.

20 Ekim 1921. Himmetzade Hüsnü yazıyor: *20 Teşrinievvel 337 (921) Perşembe: Benzin için Hilâliahmer namına teşebbüse geçildi. Aynı zamanda Hilâliahmere iki açık telgraf gelmişti. Bunların birinde Hilâliahmer, hasta kamyonları benzinsizlikten garajdan çıkamıyor. Amiral Bristod'e müracaatla benzin isrâlini temin ediniz deniliyor, diğer telgrafta da Şarki Karip muavenet heyeti reisinden yine Amiral Bristol'a yazılmıştı, bu da Hilâliahmerin telgrafını teyit ediyor ve Bristol'un yardımı isteniliyordu*.[1905]

22 Ekim 1921. ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Milliyetçiler'in, Türklere ait olduğunu söyledikleri topraklardan Fransız kuvvetlerin çekilmesi ile ilgili antlaşma imzalandı. Fransa, Nusaybin'e kadar Bağdat Demiryolu hattı sınırının yeniden düzenlenmesini ve demiryolunun zarar gören yerlerinin onarımını kabul etti.*[1906]

23 Ekim 1921. *Vakit* gazetesi: *Türk'ün ilk Amerikalı savunucusu*.[1907]

24 Ekim 1921. *The Washington Post*, *New York Herald* ve *Chicago Daily Tribune* nam gazeteler *20 Ekim 1921'de Fransa ile Ankara Hükümeti arasında Ankara Anlaşması imzalan*dığını, *Büyük Millet Meclisi'nin anlaşmayı onayladığını belirten bir haber* neşrettiler. *İskenderun'un kuzey sınırının düzenlendiği ve bu anlaşmayla birlikte Fransa'nın Ankara Hükümeti'ni tanıdığı aktarıl*ıyor.[1908]

28 Ekim 1921. *ABD Yüksek Komiseri Bristol, Hükümetinden Ankara Hükümeti'yle ilişki kurulmasında geç kalınmamasını istedi. "Milliyetçi hükümet, ülkenin gerçek denetimini elinde bulunduruyor, halkın çoğunluğu tarafından desteklenmektedir. İtilaf Devletleri'nce de fiilen tanınmaktadır" diyen Bristol, İstanbul'daki ticaret kurulu üyelerinden Gillespie'nin kendi delegesi olarak görevlendirilmesini önerdi. ABD Dışişleri Bakanlığı, kendi adına görüşme yapması şartıyla Gillespie'nin Ankara'ya gitmesine karşı olmadığı cevabını verecektir*.[1909]

> Bristol , 28 ekim tarihli telgrafında, Fransa'nın şimdi Ankara ile bir antlaşma imzaladığını, İtalyanlar ile İngilizlerin de Milliyetçiler'e birer kurul göndereceklerini bildirdiklerini yazdı. Bristol ekliyordu: **"A. B. D., Milliyetçi Hükümet'i dolaylı olarak tanımış olma durumuna düşmek korkusuyle takındığı uzak durma tutumunu sürdürmekle ekonomik fırsat kapılarını açık tutamaz. Milliyetçi Hükümet, ülkenin gerçek denetimini elinde bulundurmaktadır; halkın çoğunluğunca desteklenmektedir; İtilâf Devletleri'nce de fiilen tanınmaktadır. A. B. D., kendi çıkarlarını öbür devletlere verilen ekonomik ayrıcalıkları protesto etmekle kurtaramaz, çünkü, Türkler, ekonomik yardıma son derece gerek duymaktadırlar,"** dedikten sonra, İstanbul'daki Ticaret Kurulu yardımcılarından Julian Gillespie'nin, kendi delegesi olarak Ankara'ya gönderilmesini önerdi. Bu görünüşü ile Gillespie, Ticaret Bakanlığı'nın resmî bir ilgisi olduğundan, kişiliği, Dışişleri'nden birinin gönderilmesinden daha az resmîlik taşıyacaktı; bu önerisine aykırı bir talimat gelmezse, Gillespie'yi Milliyetçilerin merkezine göndermeyi tasarladı. Dışişleri Bakanlığı, Gillespie'nin Ankara'ya gönderilmesine karşı olmadığını, Ticaret Bakanlığı'nın da bunu uygun bulduğunu bildirdi. Ancak, Gillespie'nin tutumu ve durumu yalnızca kişisel ve resmîlik dışı olacaktır. Yakın Doğu Dairesi tarafından hazırlandığı biçimiyle telgraf şu sözlerle bitiyordu: **"...ve Ankara Hükümetiyle yakın ilişkiler kurmayacaktır."** Bu, talimatı onaylayan Dışişleri Bakan Yardımcısı tarafından resmî telgraf metninden çıkarıldı.[1910]

31 Ekim 1921. İstanbul matbuatından *Tercümân-ı Hakîkat* gazetesi: *Amerika'ya giden Anadolu heyeti, Adnan ve Ahmet Muhtar beylerden müteşekkildir*.[1911]

1905 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, 1975, c. 2, s. 271.
1906 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 241.
1907 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 115.
1908 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 149.
1909 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 121.
1910 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 331.
1911 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 125.

The New York Times gazetesi yazıyor: *Türk – Fransız barış antlaşması, sadece Fransız ve Türk meselesini içerdiğinden dolayı, İtilaf Devletleri'nin onayına ihtiyaç duyulmadı. Antlaşmanın en önemli politik yanı, Fransa'nın, Ankara Hükümeti'ni resmi olarak tanıması oldu. Mustafa Kemal Paşa, Fransız Hükümeti'ne gönderdiği mektupta, barışın kalıcı olmasını ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişerek devam etmesini istedi*.[1912]

3 Kasım 1921. Mason Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar, 1946'de neşredeceği hatıratında şu ifadeleri derc edecekti:

> Anadoludan müsademe haberleri geldikçe, halk, büyük bir cesaretle, meydana atılıyor ve tevkif olunmayı, hapse atılmayı bile göze alarak hissiyatı vatanperveranelerini ilândan geri durmiyorlardı. Birgün, Amerika Sefiri Amiral Bristol, bana, Harekâtı Milliye namına Anadoludan bir zatın geldiğini ve teslihat için kendisinden muavenet istediğini söyledi. Amerika Sefiri, bu müracaatı bir sempati ile karşıladığını izah ederken, bu vasıtaların arzu ettikleri şeyleri bir liste halinde yazarak, kâğıdı çantaları içinde bir gazinoda unuttuklarından, Yunan zâbitlerinin teşebbüsten haberdar olduklarını da sözüne ilâve etmişti:
>
> Bu hal, tabiatile, Sefiri oldukça müşkül bir duruma düşürmüştü. Kendisi, her nekadar Harekâtı Milliyeye bir teveccüh perverde ediyor idiyse de, bu samimi muhabbetin meydana konmasından husule gelecek ahvalin iyi bir netice vermiyeceği de aşikârdı. Ben, Amerika Sefirinin bu beyanatını, isim zikr'etmiyerek, Mustafa Kemal Paşaya yazmam üzerine, kendisinden şu cevabı aldım:
>
> Ankara, 3 Teşrini Sani 1337
>
> > Mektubunuz aldım. Samimi iş'aratınızdan mütahassis oldum. Umuru Maliyeye ait noktayı nazarınızı Vekâleti aidesine tebliğ ettim. İstanbula, Anadoluyu temsile selâhiyet ve memuriyetle henüz kimse tâyin edilmemiştir. Bu iddiada bulunup muhite sui'tesir edenler varsa, bunlar kimlerdir?. Tekzip edilmek üzere iş'ar buyurulmasını rica ederim, efendim.
> >
> > Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
> > Başkumandan
> > M. KEMAL
>
> Tabii olarak, bu mektuba verdiğim cevapta, Harekâtı Milliye namına İstanbula gönderilmiş olan zevatın kimler olduğunun Mustafa Kemal Paşanın malûmu olacağı cihetle, isimlerini tâdat ile husumetlerini celb' etmek istemedim.[1913]

7 Kasım 1921. ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Fransızlarla, Mustafa Kemal'in yaptığı antlaşma, Türk topraklarında yaşayan Rum, Ermeni ve diğer Hristiyan azınlığı etkileyeceği için antlaşma tepki ile karşılandı. Türk - Fransız ilişkilerini yeni zorluklar bekliyor. Fransa'nın, Ankara Hükümeti'ni tek yetkili olarak tanıması, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki pozisyonunda probleme yol açarak, Fransa ve İngiltere'nin müttefiklik temellerinde ciddi kırılmalara neden olacakt*ır.[1914]

12 Kasım 1921. *Deniz sorunlarını, silah indirimi konularını görüşmek üzere ABD Cumhurbaşkanı Harding'in öncülüğü ile Washington Konferansı açıldı. İtilaf Devletleri'nin başlıcalarının çağrılı olduğu konferansa her isteyen dinleyici olarak kaulıyor. Harding, yaptığı açış konuşmasında "Burada hiç bir ulus, hor görülmeyecektir. Bütün dünyaya huzur sağlayacak yepyeni bir düzen kurma umudundayız". dedi*.[1915]

1912 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 241.
1913 Ali Haydar Mithat, *Hâtıralarım 1872-1946*, 1946, s. 343-344. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
1914 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 243.
1915 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 140.

15 Kasım 1921. *Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'a verilen talimat: Ankara mümessili Washington'da makbul değildir.*[1916]

18 Kasım 1921. Amerikan İstihbaratı raporu: *Kemalist ordusunun yiyecekleri çok kötü. Bir avuç tahıl ve ekmek. Askerler, askere alındıkları elbiselerle cepheye gönderiliyor. Yeteri kadar tüfek, fişek yok. Ordu, Sovyetler ne vermişse onunla yürüyebiliyor. Orduda Kafkasya'dan gelen Müslümanlar var*.[1917]

Anadolu'dan gelen bir subaydan alınan bilgiler:

"Ordu'da çok sayıda kaçak var. Üniforma yok. Askerler, askere alındıkları elbiselerle cepheye gönderiliyor. İçlerinde çok azı İngiliz ve Fransız üniforması taşıyor. Yiyecekleri, Anadolu'dan elde edilebilmesine rağmen kötü, genellikle bir avuç tahıl ve ekmekten ibarettir.

Teknik malzeme diye bir şey yok. Yeteri kadar tüfek ve fişek yok ve ordu, Sovyet Hükümeti ne vermişse onunla yürüyebiliyor. Birlikler Alman, İngiliz, Türk ve Rus silahlarıyla donatılmış durumda. Muhbir, üzerinde R.S.F.S.R. yazılı vagonlar, 1920-21 modeli dragon tipi tüfekler ve süvari tipi karabinler gördüğünü söyledi. Tüfeklerin dipçikleri zayıf ve kolaylıkla kırılabiliyor, madeni kısımları ise besbelli ki eski tüfeklerden alınmış.

Kemal Paşa'nın ordusunda Rus yok, gerçekte bunlar alınmamış. Sadece Kafkasya'dan gelen Müslümanlar var. Dağıstan'dan gelen 20 atlı, Ankara'ya subay okuluna gönderildi. İnebolu'da Sovyet temsilcisi yok.

Sovyet Hükümetiyle ticari ilişkiler düzenlenmişe benziyor. Dört taka Batum'a buğday, yulaf ve saman getirdi. Saman ve yulaf Bakü'ye gönderildi. Buğday da Tiflis'teki Ordu un fabrikasına.

Ayrıca Kuzey Kafkasya'da Enver'in propagandasının etkisiz kaldığı bildirildi. 300 kişi hizmete gönüllü olmuş, bunlardan 35'i atlı. Atlılar Azerbaycan'a gönderildi, geri kalan Demirhan'da eğitim görüyor, ancak 50'si kaçtı.

Azerbaycan'da askere alma iyi gidiyor ve bunlar kısa zamanda Anadolu'da bekleniyor."[1918]

21 Kasım 1921. *Bourbon Kraliyet ailesinden Don Louis Bourbon, New York'tan Mustafa Kemal'e gönderdiği mektupta, Tanrı'nın Mustafa Kemal'i hiç ölmeyecek olan Türk milletinin başına tam zamanında göndermiş olmasından memnun olduğunu bildirerek, gelecekte de Türklerin reisi olarak Türk medeniyetini meydana getirmesini istedi. ABD'ye gelir gelmez Türklerin haklı davasını benimsetmek için çalışmaya başladığını bildirdi, bu konuda yapabileceği şeylerin bildirilmesini istedi. Daha sonra Türkiye'ye ABD şirketleri hesabına gelecek olan Bourbon, Mustafa Kemal'den ABD Anayasası'nı incelemesini de istedi*.[1919]

22 Kasım 1921. *Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, Ankara ile anlaşma yoluna giden Fransızları haklı bulduğunu bildiriyor. Biristol, Dışişleri'ne raporunda İngiliz politikasının aleyhinde bulundu, İzmir'in boşatılması görüşünü savundu*.[1920]

Rapor

22 Kasım 1921, İstanbul

Sayın
Dışişleri Bakanı
Washington

Efendim,

Yakındoğu'da son üç yılın olaylarını izleyen bir kimse, kendini iyimser olmak lüksüne bırakamaz. Ancak iki hafta önce olayların barışçı bir uzlaşma yolu üzerinde ilerlediği izlenimini ortaya çıkarmıştır. Fransızlar Kemalistlerle

Açıklamalı [ÖA13]: Şu kısmı tamamen iktibas et, ahiren:

Laurence Evans, Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924), 1972, s. 331-333.

1916 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 146.
1917 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 151.
1918 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 125-126.
1919 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 155.
1920 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 158.

bir anlaşma imzaladılar. İtalyanlar da onları izlediler. Belki de İngilizler de aynı yolda bir davranış içine gireceklerdir. Bununla beraber ufuk bir defa daha kararmıştır. İngilizler gene de Yunan Hükümetine para ve vaat biçiminde cesaret vereceğe benzemektedirler. Yunanlılar da sonuç olarak Anadolu'daki çılgınca mücadelelerini sürdüreceklerdir. İngilizlerin, Müttefik dayanışması açısından, Fransızların Kemalistlerle ayrı bir an- laşma yapmasından yakınmalarında haklılık payı vardır. Ve yayınlanmamış anlaşmanın Türklerle Fransızlar arasındaki gizli hükümleri konusunda söylenen doğruysa, Fransızların attığı adım Yakındoğu'da gelecekte anlaşmazlıklar çıkmasına neden olabilir. Bununla beraber Fransız görüşüne büyük sempati duyuyorum, hiç olmazsa gerçek durumu kavrayıncaya kadar ne yapacağını bilmeyen İngilizler gibi sonsuza dek beklememişlerdir. İngilizlerin Yunanlıları desteklemeleri, Fransızların ve İtalyanların tek başına girişimde bulunmalarına neden olmuştur. İngilizler bu destekleme politikasını sürdürürlerse, bir yanda İngilizler, öte yandan Fransızlar ve İtalyanlar olmak üzere bu parçalanma nasıl önlenebilir? Bunu görmek güçtür.

Yunan Başbakanı Gounaris'in Londra'daki görüşmelerinin uzaması, Türklerin kuşkularını artırmıştır ve onları İzmir ve belki de Trakya boşaltılmadan barış yapılamayacağı görüşüne daha sıkı bağlamıştır.

Teyit ettiremediğim, ancak özel bir kaynaktan, İstanbul Hükümeti Dışişleri Bakanı İzzet Paşa ile Ankara'da Mustafa Kemal aralarındaki telgraflaşma hakkında bir bilgi aldım. Bu bilgi Ankara Hükümetinin neler düşündüğüne ışık tutmaktadır:

"İsmet Paşa Ankara'ya gönderdiği telgrafında İngilizlerin, Fransızların Bouillon'la yapılan görüşmelerde Fransızlara tanınan ayrıcalıklara kızdıklarını bildirmiştir. Mustafa Kemal ise yanıtında Fransızlara tanınan ayrıcalıkların ancak Türkiye ile genel bir anlaşma imzalandıktan sonra yürürlüğe gireceğini, Gounaris'in Londra'daki sürüp giden varlığının böyle bir barışçı çözüme yardımcı olmayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Yunan ordusu genelkurmay başkan yardımcısı Albay Stratigos'un İngiliz Genelkurmayı ile her gün görüşüp dersler aldığını, Yunanlıların İngilizlerin desteğini kazanmak için Yunanistan'da ve işgal bölgesinde geniş ayrıcalıklar tanımayı önerdiklerini, eklemiştir. Bunların karşılığı olarak Yunanlılar mali yardım ve yeni bir askeri harekâta girişmek için cephane yardımı beklemektedirler. Mustafa Kemal ayrıca Gounaris'le görüşmelerin mahsus uzatıldığını, böylece Avam Kamarasının tatile girdiğini ve burada Yunanlılara yapılacak yardımın eleştirilmesinin önlendiğini telgrafında belirtmiştir."

İngiliz ajanı olmakla ünlü bir Türk, İstanbul'da iyi haber alan bir kişiye, İngilizlerin şimdi hangi koşul altında olursa olsun Türklerle barış yapmayacağını, Yunanlıların baharda son bir saldırıya hazırlandıklarını, Yunan saldırısı ile birlikte, Kürtlerin arkadan Mustafa Kemal'e saldıracaklarını bildirmiştir.

Bu gibi haberler kuşkusuz propaganda olmakla birlikte, Türkleri mücadeleden alıkoymak amacıyla çıkarılmaktadır. Son zamanlarda, İngilizlerin Kürdistan'da faaliyette oldukları, hem de Mezopotamya'nın kuzey sınırını korumak, belki de Anadolu'ya saldırıda bulunurlar umuduyla Kürtleri kullanmak istedikleri yolunda söylentiler çıkarılmıştır.

İngiltere'de iken İngiliz kabinesiyle Türkiye durumunu görüşen ve yakınlarda İstanbul'a dönen İngiliz işgal komutanı General Harrington birkaç gün önce Padişahla uzun bir görüşme yapmış ve bu görüşmeye yerel basında geniş yer verilmiştir. Görüşmeyle ilgili şu açıklama yapılmıştır:

"Padişah hazretleri Yıldız sarayında işgal orduları komutanı General Harrington ile özel bir görüşme yapmıştır. Görüşme çok samimi geçmiş ve bir saatten fazla sürmüştür. Bu görüşmenin, barış ve her iki ülkenin çıkarları açısından, Hilafet'le Büyük Britanya'nın dostça ilişkilerinin yenilenmesi için bir başlangıç olması ümit edilmektedir."

Buradaki bilgiden Padişahla Ankara arasındaki ilişkilerin hiç de candan olmadığı bir defa daha anlaşılmaktadır. Bu ilişkilerin karşıt olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Padişahı, Halife olarak Ankara Hükümetine karşı oynamak ve kendini Hilafetin koruyucusu göstererek İslam dünyasını Ankara Hükümetinin aleyhine çevirmeye çalışmak, yararsız, eski bir İngiliz oyunudur.

Yakındoğu'daki bugünkü İngiliz politikasıyla ilgili olarak şu etkenler, dikkate alınmalıdır:

1. İngilizler, İngiliz İmparatorluğundaki öteki Müslümanları etkileyeceği kuşkusuyla Türkiye ile barış yapmakta kararsızdır. Bir zamanlar İngiliz sömürge idaresi, Türkiye'ye karşı hoşgörülü bir politika izlenmesi, İstanbul'da

Padişah otoritesinin güvence altına alınması politikasından yanaydı, ama o zamanlar Türkiye, İngilizler tarafından yenilmiş ve dizleri üzerine düşmüş durumdaydı. Şimdi ise Türkiye, dünyaya meydan okumuştur ve bu meydan okumada bir ölçüde başarılı olmuştur. Artık sömürge idaresi, bir Müslüman kuvveti kabul edip Müslüman çıkarlarına uygun bir barışa razı olması halinde ortaya çıkabilecek ciddi sonuçları göz önüne alırsa buna hiç şaşmam.

2. Lord Curzon'un politikası baştan beri kuşkusuz Türk aleyhtarı idi. Onun İran'daki politikası iflas etmiştir. Türkiye'deki politikası da aynı durumdadır. Gene de bir İngilizin inatçılığıyla, Türklere karşı Yunanlıları destekleyerek, başlangıçta yaptığı hatayı kabule yanaşmamaktadır.

3. Geniş İngiliz ticari çıkarları Yunanlıların başarısına bağlanmıştır. Lloyd George üzerindeki etkisi ünlü olan Sir Basil Zakharoff'un Yunan politikasının başarısına mali yönden iyice karıştığına inanılmaktadır.

Yunanlılar İzmir'de kaldıkça Anadolu'da uzun süreli bir barışın sağlanabileceği kanısında değilim. Er ya da geç İngilizler bunu kabul edeceklerdir. Ama korkarım bu gerçekleri kavramaya henüz hazır değillerdir. Ve bu nedenle Yakındoğu'ya barışın gelmesi umut ettiğim kadar yakın değildir.

Saygılarımla.

Bristol[1921]

23 Kasım 1921. *Star Tribune* gazetesi: *İngiliz yetkililer, Ankara Anlaşması'yla birlikte Türkiye*"*deki barış ihtimalinin çok kötü bir şekilde etkilendiği yorumunu yapmış*lardır.[1922]

24 Kasım 1921. İstanbul matbuatından *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi, "Beki Sami Beğin (Roma)daki Beyanatı" başlıklı haber neşretti:

Bekir Sami Beğ, biz kendi yurdumuzun hakikî efendisi olmak istiyoruz diyor.

(Roma) muhabir-i mahsusumuzun bir suretini bize gönderdiği beyanat-ı mezkureyi ber vech-i zir derc ediyoruz:

Bekir Sami Beğ (Roma)da (Şikago Deyli Nivz) gazetesi muhabirine beyanatda bulunmuşdur: [1923]

25 Kasım 1921. Osmanlı Devleti'nin 5 Şubat-25 Kasım 1921 zarfındaki alkol ithalatının %75'i, ABD'ye aiddir.[1924]

26 Kasım 1921. ABD matbuatından *Chicago Daily Tribune* gazetesi: *Lloyd George Fransa'nın İngiltere'den ayrı bir dış politika izlemesini Fransız başbakanını kastederek "Başbakan Briand'ın küstahlığı" olarak nitelemiştir*.[1925]

28 Kasım 1921. İstanbul matbuatından *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi: *İki Amerikan gazeteci Mr. Price ve refikası Ankara'ya gitmek üzere şehrimize gelmişlerdir*.[1926]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal Paşa, Türkiye ile Yunanistan arasında tesis edilmek istenen barış görüşmeleri için Ankara'ya gelen İngiliz Heyeti ile görüşmeyi kabul etmedi. Barış yapmak için pek de hevesli görünmüyor. Batılı Savaş Bakanı ile Milli Savunma Bakanı Refet Paşa'nın İnebolu'da, görüşebileceğini söyledi*.[1927]

1921 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 127-130.
1922 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 149.
1923 Tevhîd-i Efkâr, 2 Kânûn-ı evvel 1337-1921, Numero 3201-173, s. 1.
1924 FO, 371/6575, E 13322; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 829, dipnot 3006.
1925 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 149.
1926 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 167.
1927 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 243.

The New York Times gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal, İngiliz heyeti Ankara'da ağırlamayı kabul etmedi ve benzer bir teklifi çok önce de reddetti* idi.[1928]

30 Kasım 1921. Trabzon'dan Samsun'a muvasalat eden General Mihail Frunze: *Samsun, Canik sancağının (vilâyetinin) en büyük kenti. Burası Mutasarrıflığın bulunduğu hükümet merkezi ve konsolosların, hemen bütün Avrupa devletlerinin konsolos temsilcilerinin bulunduğu bir kent. Şu anda bunlardan yalnızca İtalyan ve Amerikan konsoloslukları kalmış. Yakın bir gelecekte Rus konsolosluğunun da açılması bekleniyor*.[1929]

2 Aralık 1921. İstanbul matbuatından *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi, Bekir Sami'nin Roma'daki beyanatını *Chicago Daily News*den iktibas etti: *Biz (Vilson)a Amerikaya çok itimad etdik. Fakat inkisar-ı ümide uğradık. Birkaç defa Amerikayı bizimle alakadar etmeğe çalışdım; fakat muvaffak olamadım*:

> Bekir Sami Beğ (Roma)da (Şikago Deyli Nivz) gazetesi muhabirine beyanatda bulunmuşdur: Bekir Sami Beğ Ankara-Fransa İtilafnamesi etrafında yükselen ve alevlenen riyakarlıkdan başka bir şey olmadığını beyan eyledi.
>
> Geçen baharda Türkler kat'î bir karar vererek Bolşeviklerden yüz çevirmişler ve Garb Âlemine teveccüh ederek sulh akdetmek üzere İtilaf Devletlerinin payitahtlarına bir heyet-i murahhasa göndermişlerdi. Türkiyanın sabık valilerinden ve eski rical-i siyasiyesinden olan Bekir Sami Beğ de bu heyetin riyasetine tayin olunmuşdu. Mumaileyh uzun boylu, iri başlı sakin bir zatdır. Beki Sami Beğ bana dönerek beyanat-ı âtîde bulundu:
>
> Türkiyada Hıristiyanların Vaziyeti:
>
> "Türkiyada yaşayan Hıristiyanlar hakkında ref olunan feryad (?) iddiadan ibaretdir. Biz Müslümanlar, Hıristiyanların bize sadakat göstereceklerini, yahud onlarla anlaşabileceğimizi ümid etmiyoruz. Ne yapsak maksadımız, âlet (?) ediliyor. Bir Amerikalı tarafından Türkiya hakkında yazılan bir eser var ki mahza Türklerin lehinde olduğundan dolayı memleketinizde bir neşr bulamıyor. Bazılarının ref etdiği feryad-ı şikâyetin sebeb-i hakikîsi, kendilerine aid kıymetdar petrol menbalarının bir ârızaya uğramasından ve Şark-ı Karîbdeki faikiyetlerine bir zarar erişmesinden endişe etmeleridir. Amerikalılar hakayıkı öğrendikden sonra, muhakeme edebilirler.
>
> Fransa ve İtalya İtilafnameleri:
>
> Martda (Londra)da Mösyö (Biriyan) ve Kont (İsforça) ile görüşmüş, Türkiyayı sulha isal edecek iki itilafname ihzar eylemişdim. Bu itilafnameler alenen müzakere olunmuşdu. Bunların hiçbir hafî tarafı yokdu. İngiltere Hariciye Nezâretinin de bunlardan haberdar olması lazımdır. Bir Hıristiyan memleketinde Müttefiklerin münasebatı şübhesiz sarih ve namuskârânedir! Fakat Ankaraya avdet etdiğim zaman sulha bedel harb getirdiğimi gördüm.
>
> Yunan Taarruzu:
>
> Yunan taarruzu [birkaç kelime sansürlenmiştir] ederek şiddetle devam ediyordu. Bu şerait tahtında itilafnameleri Heyet-i Vekileye takdim etdim. Türk hissiyatı Yunan taarruzundan pek ziyade rencide olmuşdu. İhzar etdiğim itilafnamelerin zayıf noktası, (Sevr) Muahedesinde ve müselles itilafnamede zikrolunan menatık-ı nüfuzu tarif etmiş olmasıdır. (Sevr) muahedesi Türkiyanın hükm-i idamı, müselles itilafname hasedinin tahribi demekdi. Biz, her ikisini tanımayı reddederiz. [4 satır sansürlenmiştir.] İtalyadan satun aldığımız mevadin icraatlarını tediye etdik. Fransa-Ankara İtilafnamesi Fransaya bir mıntıka-yı nüfuz bahsetmekdedir.
>
> İzmiri Veremeyiz:
>
> Türkiya sulha muhtacdır ve ecnebî sermayesini hüsn-i kabul eder. Fakar iki asırlık tecrübe menatık-ı nüfuzun ne ile neticelendiğini göstermişdir. Biz kendi yurdumuzun hakikî efendisi olmak isteriz. Mustafa Kemal

[1928] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 243.
[1929] M. V. Frunze, *Türkiye Anıları*, 1978, s. 28-29.

> Paşanın, Anadolunun herhangi bir parçasını hatta nefis İzmir şehrini bile Yunanlılara vermeyi hiçbir vechile kabul edeceğine inanmam. Böyle bir atiye, İzmir şehrinin harabîsine bâdi olur. Yunanlıların bizimle derece-yi kâfiyede harb etdiklerine şahsan kâniyim. (Gunaris) Londrada aradığı parayı bulamayacak olursa bunun netayici pek vahimdir.
>
> Amerikalılara Karşı Vaziyetimiz:
>
> Biz (Vilson)a Amerikaya çok itimad etdik. Fakat inkisar-ı ümide uğradık. Birkaç defa Amerikayı bizimle alakadar etmeğe çalışdım; fakat muvaffak olamadım. Şübhesiz Amerika sermayesini hüsn-i kabul ederiz. Memleketimiz petrol ve meadin itibariyle pek zengindir. Alman mütehassısları pek vâsi sahalar bulmuşlardı. Amerika mühendisleri yahud ticaret heyetlerine memleketimiz açıkdır. Zannederim ki bizi Amerikaya teveccüh etdirmek içün bu iyi bir fırsat teşkil eder."[1930]

The New York Times gazetesi: *Amasya'da açık bir şekilde masum sayısız insan idam edildi.* Amasya İstiklâl Mahkemesi *hâkimler kurulu kendilerini savunmaya fırsat vermeden Hristiyanları ölümle cezalandırdı*.[1931]

11 Aralık 1921. *The New York Times* gazetesi: *Amerika Türkiye'de manda üstlenmeyecek, ancak Türkler ABD'nin ilgisini çekmek için ellerinden geleni yapıyorlar*.[1932]

12 Aralık 1921. İstanbul matbuatından *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi:

> Amerikan çelik, petrol krallarından mürekkeb bir grup Anadolu Hükümetine müracaat ederek Anadoluda şimendüfer imtiyazı taleb eylemişlerdir. Sureti mahsusada istihbar eylediğimize nazaran, Anadolu mücadelesinin muvaffakiyetle idaresinden dolayı memleketimiz iktisadiyatının müstakbelde alacağı şekl-i kıymetdarı takdir eden sermayedaranı Anadoluda bazı muamelat ve teşebbüsat-ı mühimmeye tevessül etmeğe karar vermişlerdir. Meadin işletme meselelerine, diğer teşebbüslere inhisar eden müracaatlar meyanında, Anadolunun muhtelif nukatından ibtidar edilecek şimendüfer hatt-ı mesaili de bulunmakdadır.
>
> Tahkik etdiğimize göre sermaye krallarından mürekkeb üç kişilik bir grup tarafından hususî suretde memleketimize i'zam kılınan bir heyet, şehrimize gelecekdir. Bu grupun Anadolu Hükümetinden taleb etdiği muamelat-ı iktisadiyeden en mühimini, (Rize) ve (Bazid) şimendüferi ile (Samsun) (Antalya) hatt-ı keyfiyeti teşkil eylemekdedir.
>
> Mezkûr maliye grupu, yapılacak şimendüfer hatlarından hasıl olacak temettüün yüzde (kırk beşini) hükümete vermeği taahhüd etmekdedirler. (Yeni Dünya)[1933]

The Baltimore Sun ve *The New York Tribune* gazetelerinin haberine göre *İstanbul Rum Patrikhanesi Patriği Meletios Mataxakis Anadolu'da yaşananlara dair Amerika'daki Episkopal Kilisesi Piskoposundan yardım talep etmiş ve Piskopos'tan dünya devletlerine bölgede yaşanan zulmü engellemeleri için çağrı yapmasını istemiştir*. *Haberde Patrik Meletios, M. Kemal Paşa komutası altındaki Türklerin Amasya'da 338 köyün yok ettiğini, Samsun meydanında aralarında doktor, avukat, editör, tüccar, kâtip, papazlarında bulunduğu 172 Rum'un yine Türkler tarafından asıldığını öne sürerek bu zulümlerin durdurulması için yardım istemiştir*.[1934]

13 Aralık 1921. Britanya Bakanlar Kurulu içtima ediyor. Harbiye Nâzırı Worthington-Evans mahrem muhtırasını arz ediyor. *Amerikalıların, özellikle Standard Oil Company adlı petrol firmasının, Türkleri*

1930 Tevhîd-i Efkâr, 2 Kânûn-ı evvel 1337-1921, Numero 3201-173, *Bekir Sami Beğin (Roma)daki Beyanatı*, s. 1.
1931 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 127.
1932 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 184.
1933 Tevhîd-i Efkâr, 12 Kânûn-ı sânî 1337-1921, Numero 3211-183, *Amerikalıların Anadoluda Mühim Teşebbüsatı*, s. 1.
1934 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 127.

Irak'a saldırmaya kışkırtarak, o ülkedeki petrol kaynaklarından pay koparmaya çalıştıklarına dikkat çekiyor.[1935]

15 Aralık 1921. *Amerikalı Yardımcı Ticaret Komiseri Gillespie, İstanbul'dan İnebolu'ya geldi. Gillespie, yarın Ankara'ya hareket edecek*.[1936]

> Anadolu'da gerek Frunze heyeti, gerekse Buhara heyeti yanı sıra daha başka heyetler bulunmaktadır. İtalyan temsilcisi Tuozzi, Ankara'dan dönerken oraya gitmekte olan Frunze ile yolda karşılaşır. 15 Aralık'ta, Frunze Ankara'da beklerken, Yusuf Kemal Konya'da Franklin Bouillon'la görüşür, Mustafa Kemal, Frunze görüşmesinin ertesi günü ise Amerikan ticaret temsilcisi Julian Gillespie, Ankara'ya gelir. Fakat tüm bu kuşkular ve olaylar ilişkilerin belli bir düzeyde işlemesini engellemez.[1937]

İstanbul matbuatından *İkdam* gazetesi: *Ankara'dan gelen bir Amerikalı ile mülakat: Altı ay evvel Ankara'ya gelip Amerika'ya dönen ve bu defa, tekrar Ankara'ya gitmek üzere İstanbul'a gelen Mc Dowel, Gandaşin Company adına, Samsun-Sivas-Erzurum demiryolu hattıyla İnebolu ve Samsun limanlannın Amerikan sermayesi ile yapılması projesi üzerinde duruyor*.[1938]

The Los Angeles Times ve *New York Tribune* gazetelerinin belirttiklerine göre *Utah Senatörü William H. King'in sunduğu bir önergeyle "Mustafa Kemal Paşa Hükümeti ve Anadolu'daki Türklerin Pontuslu Rumlara karşı yaptığı vahşice zulümlerin" kınanması teklif edilmiştir. Ayrıca önergede Avrupalı güçler Sevr anlaşması kapsamında yeterli önlemi almamakla eleştirilirken, Milletler Cemiyeti'nin "Pontus"taki Rumları koruması istenmiştir*.[1939]

16 Aralık 1921. *Amerikan Ticari Temsilcisi Gillespie, İnebolu'dan Ankara'ya hareket etti*.[1940]

> Gillespie, 1921 aralığı'nda Ankara'ya gönderildi. Bir Amerikan destroyeriyle İnebolu'ya geldi . Oradan arabayla on bir günde Ankara'ya vardı. Hükümet adamlarının hepsiyle başta Mustafa Kemal olmak üzere, Adnan Bey, Yusuf Kemal Bey, Ankara'daki Amerikan Grubu önderleri ve Rauf Bey'le görüştü. Kendilerine, Dışişleri'yle hiç bir ilişkisi bulunmadığını ve yalnız Ticaret Bakanlığı'nın temsilcisi olduğunu açıkladı. Dostça bir kabul gördü. **Bir çok görüşmeden sonra Gillespie, mümkün olduğu kadar Rauf Bey'e yaklaşmaya çalıştı. Rauf çok iyi İngilizce biliyordu ve Gillespie üzerinde namuslu ve samimî bir insan olarak güçlü bir etki yaratmıştı.** Rauf Bey, kendisine, Türk Hükümeti'nin iki amacı olduğunu söyledi: Biri, savaşı başarıyla bitirmek, öbürü de Barış Konferansı'nda Türkiye'de bütün imtiyazların şimdi başkalarına ve sözgelişi Amerikalılara ayrılmış, verilmiş olduğunu söyleyebilmekti. Yine, Türkiye'nin Musul üzerindeki isteğinin devam ettiğini de söylemiştir**. Rauf Bey, "bu bölgede Van gölü çevresindeki petroller çok önemlidir ve herhangi bir Amerikan petrol grubunun girişimi tercihli işlem görecektir,"** demiştir. Gillespie, Mustafa Kemal tarafından da yeteri kadar etkilenmişti; Mustafa Kemal, kendisini gayet kibarca kabul etmişti ve Amerikalı konuğun Ankara'ya gelişini çok iyi karşıladığını ima etmek ister gibiydi. **Zaman kazanmak ve bir çok Bakanlıklar arasında bitmez tükenmez dolaşmalardan kurtulmak için, onların resmî ve özel cevaplarını yazıyle almak amacıyle, Gillespie, kırk soruluk bir liste hazırladı. Konusu, Türkiye'nin genel ekonomik durumu hakkında gelecekte i[lg]ili umutlar ve özellikle Amerikan sanat ve meslek sahiplerine etki yapacak şartlardı.** Bu liste, ilgili Hükümet dairesine

---

1935 Cab. P. 3566; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1991, c. 2, s. 227. "İngiliz Savaş Bakanlığı, gizli muhtırasında, Amerikan Standard Oil Company'nin Türkleri Irak'a saldırmaya kışkırtarak bu bölgede petrol kaynaklarından pay koparmaya çalıştığını ileri sürdü." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 187. Bağdad'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Arnold Talbot Wilson, Basra'dan Bağdad'a değin İngiliz sivil yönetimi aleyhine huruc eden Arab ayaklanmalarına dair on üç esbabın içerisinde, "Faysal taraftarları ve Mustafa Kemal Türkiyesi"nin "Amerikan *Standard Oil* petrol şirketi çıkar çevreleri"nce destekleniyor olabileceğini raporlamıştı: David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 2008, s. 375.

1936 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 189. Aynı gün, Sovyet temsilci Frunze Ankara'da; Fransız temsilci Franklin-Bouillon ise Konya'da bulunuyor ve Ankara Hükûmeti'yle görüşüyorlardı.

1937 Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 333.

1938 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 190.

1939 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 128.

1940 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 190.

verildi ve yazılı karşılıkları alındı. Bu listede fazla ayrıntılara giriyorsa da, sorulardan üçü derhal ilgilenmeyi gerektirecekler arasında sayılabilirdi. **Birincisi, Türkiye'nin Amerikan işadamlarına karşı tutumunun açıklığa kavuşturulmasıydı. Bunun cevabı, Millî Hükümet'ce, Amerika'nın Türk ekonomisine katkıda bulunmasının ciddî olarak çok olumlu karşılanacağı, olmuştur. Hem bu, yalnız ticaret konusunda değil, ülkenin gelişmesine yol açacak alanlarda da böyledir ve Amerikan kapitalini Türkiye'de görmek içtenlikle istenmektedir**. İkinci soru da, Chester imtiyazına karşı Hükümet'in tutumu öğrenilmek isteniyordu. Türkiye'nin cevabı, hükümetin Türk egemenliğine dokunmayacak herhangi bir imtiyaz önerisini tetkik etmeye hazır olduğu, fakat, somut öneriler getirilmedikçe özel vaatler üzerinde yorum yapılamayacağı doğrultusunda olmuştur. Üçüncü soru, tekeller konusunda güdülen Türk politikası hakkındaydı. Hükümet'in buna karşılığıysa, Türk kapitalinin katılması ve Türk denetimi altında bulunmak ana şartıyle Tekel sisteminin uygulanabileceğiydi.[1941]

19 Aralık 1921. *Amerikan Ticaret Mümessili Mösyö Filip, Ankara'ya gitmek üzere şehrimize gelmiştir*. Mehmet Zekeriya Sertel'in *Yenigün*deki yazısı: *Amerikalı misafirimiz (Mister Price)*.[1942]

20 Aralık 1921. *The New York Times muhabiri Clair Price, Ankara'ya geldi. Hakimiyeti Milliye muhabirine, haksız hükümlere uğrayan Türkiye'yi savunmaya devam edeceğini, burada haftalarca kalacağını, Yunan zulümlerinin Amerika'da Türkiye için bir uyanış yarattığını söyledi*. Subhi Nuri'nin (İleri) yazısı *İleri* gazetesinde neşredildi: *Anadolu-Amerika*.[1943]

21 Aralık 1921. Yunus Nadi'nin *Yenigün*deki yazısı: *Amerika'nın Piyer Lotisi, Türkiye'nin büyük dostu olan Clair Price şehrimizde*.[1944]

23 Aralık 1921. *Ankara'da yeni kurulan Anadolu Matbuat Cemiyeti, Ankara'da bulunan Fransız kadın yazar Madam Gaulis ve New York Times muhabiri Price şerefine büyük bir şölen verdi. Konuk gazeteciler de şölende birer konuşma yaparak Türkiye'yi desteklediklerini bildirdiler*.[1945]

25 Aralık 1921. *Yenigün* gazetesi: *Amerikalı Mister Price diyor ki: Yürüyün, gittiğiniz yol doğru yoldur. Yürümekte devam edin. Sulhu ancak böyle ylırfımekle kazanacaksınız. -Madam Gaulis ve Mister Price şerefine ziyafet*.[1946] *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi: *Ankara'da Amerikan gazeteci Mr. Price şerefine ziyafet. Dr. Adnan, ABD Ticaret Mümessili ve pek çok zevat hazır bulundu*.[1947]

26 Aralık 1921. *Amerikan Ticaret Temsilcisi Julian Gillespie Ankara'da. Gillespie, Yüksek Komiser Bristol'un temsilcisi olarak fakat resmî ilişki kurmaya yetkili olmaksızın gelmiş bulunuyor. Mustafa Kemal, Rauf Bey, Yusuf Kemal Bey, Adnan Bey ve daha başka yetkililerle görüşecek ve çok iyi bir kabul görecek olan temsilci, 40 soruluk bir anket de yapacak, 16 Şubat'ta İstanbul'a dönecektir*.[1948]

27 Aralık 1921. *Yenigün* gazetesi: *Amerikan Ticaret Ateşesi Ankara'da*.[1949]

1941 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 334-335. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

1942 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 195.

1943 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 197.

1944 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 198.

1945 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 201. Ziyafet, üst düzey katılımla gerçekleştirilmiştir: "Büyük Millet Meclisi Reis-i Sânîsi Adnân, Hâriciye Vekili Yusuf Kemal, Nâfi'a Vekili Ra'uf beğefendiler ile Hâriciye Umûr-ı Siyâsiye Müdürü Hikmet, Matbû'ât Müdür Vekili Hidâyet beğler hâzır bulunmuşlardır." Hâkimiyet-i Milliye, 25 Kânûn-ı evvel 1921, Numero 387, *Evvelki Akşamki Üç Mühim Nutuk*, s. 2.

1946 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 204.

1947 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 204.

1948 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 205.

1949 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 207.

28 Aralık 1921. *Vakit* gazetesi: *Amerikan Ticaret Mümessili Gillespie, Ankara'ya geldi. Gazetemize, iktisadi vaziyetimizi, nakliyat vasıtalarımızı, madenleri, liman işlerini ve yeniden inşa edilebilecek limanları tetkik ederek kanaatlerini Amerikan sermayederlarına bildireceğini söyledi*.[1950]

1922

1 Ocak 1922. *Yenigün* gazetesi: *Amerikan Ticaret Mümessili'nin gazetemize beyanatı: Seyahat maksadım, doğrudan doğruya Amerika'nın Anadolu'da miistakbel iktisadi menfaatleri hakkında tetkikatta bulunmaktan ibarettir*.[1951]

2 Ocak 1922. *İleri* gazetesi: *Amerika'nın Piyer Lotisi Mr. Price Ankara'da*.[1952]

3 Ocak 1922. *Anadolu'da örnek çiftlikler, yetimhaneler ve benzeri hayır kurumları açmayı öneren Amerikan Yakın Doğu Heyeti'ne bildirilmek üzere Mustafa Kemal tarafından İçişleri Bakanlığı'na yazılan muhurada, şimdiye kadar bu gibi işleri yapan yabancı kuruluşların kendi kazançları için çalıştıkları, yalnız azınlıklarla ilgilendikleri anlatılarak hiç bir devletin kendi uyruğundaki kişilerin eğitimini yabancı kuruluşlara terkedemeyeceği belirtildi. Bu kuruluşların yönetimi ve orada çalışan çocukların eğitimi Türk hükümeti tarafından yapıldığı, milliyet ayırımı gözetilmediği takdirde Amerikalılara bu konuda izin verileceği, ticaret amacıyla yol, fabrika ve benzerleri yapımı için ayrıca görüşmelere hazır olunduğu bildirildi*.[1953]

5 Ocak 1922. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Horace Rumbold, İngiliz Hariciye Nezâretine muhtıra tevdi etti. *Amerikalı ticaret temsilcisinin Ankaraya gönderildiği bildiril*di. Rumbold, ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol'a *bu hususun sorulduğunu ve "temsilcinin sadece, Anadolu'daki ticaret olanaklarını araştırmak için gönderildiği ve kendisiyle yalnızca bir yeni yıl mesajı yollandığı" cevabını verdiğini yazıyor*.[1954]

Kastamonu'yu ziyaret eden Don Louis de Bourbon:

> Türkler, milliyetperverlerinin rüesâsına zâhir olmakda haklıdırlar. Kendileri bizim eserimize tevfîkan (Monro) Kâidesini ta'kib etmişlerdir. Türkiya, Türklerindir. (..) Amerikalılar sizi tanıdıkları zaman seveceklerine kâniyim. Onların tarz-ı hareketlerini tedkîk ile kendilerinin bugünkü harsa nasıl vâsıl olduklarını öğreniniz. Buna vüsûl için yegâne yol "herşeyden evvel Türkiya" cümlesini düstûrü'l-amel ittihaz etmekdir.[1955]

6 Ocak 1922. *Harington ve Bristol'ün girişimiyle kurulan Şarkta Münasebatı Muhadenetkârane (Dostluk) Cemiyeti, Pera Palas'ta bir toplantı yaptı. (Bu kuruluşun adı Tunaya'nın yapıtında yok.)*[1956]

7 Ocak 1922. The New York Times: *ABD'nin İstanbul eski Elçisi Morgenthau: Türkiye'nin Amerikan mandası altına girme isteğini politikacılar değerlendiremediler. Hiç değilse kültürel eğitim fırsatını değerlendirelim*.[1957]

1950 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 209.
1951 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 214.
1952 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 215.
1953 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 215.
1954 Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, 1978, s. 223.
1955 Açık Söz, 5 Kânûn-ı sânî 1338, Numero 378, *Yegâne Yol "Herşeyden Evvel Türkiya"*, s. 2.
1956 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2022, c. 5, s. 56.
1957 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 223.

9 Ocak 1922. *Bir süreden beri Ankara'da bulunan New York Times gazetesi muhabiri Clair Price, Mustafa Kemal tarafından kabul edildi.*[1958] *Yenigün* gazetesi: *Amerikalı misafirimiz Price'ın ziyafetinde nutuklar*.[1959]

10 Ocak 1922. Amerikan Yardımcı Ticaret Komiseri Gillespie'den İstanbul'daki Amerikan Fevkalâde Komiseri Bristol'a: *Ankara hükümet çevreleri Amerika tarafından tanınmayı, Amerika'dan kredi almayı çok istiyorlar ve Amerika'ya imtiyazlar vermeye razıdırlar*.[1960]

10 Ocak 1922, Ankara

Kişisel

Azizim Amiral,

[Clair] Price yarın ayrılacağı için bu fırsattan yararlanarak size sansürsüz bir mektup yazıyorum.

Ukrayna heyetinden bir ya da iki gün sonra buraya geldim, her şey hareketliydi. Anlaşma konusunu çözümlediklerinden beri daha sessizler. Anlaşmanın bir kopyasını aldım, beraber getireceğim. Bu anlaşma, Kars'ta Gürcüler ve Azerbaycanla imzalanan anlaşmaları izlemiştir.

Bolşeviklerin burada bir elçilikleri var, Afganların da. Yeni Rus Büyükelçisi yolda. Bu elçi eskiden Riga'daydı ama adını unuttum. Azerbaycanlıların da burada bir elçiliği var. 18 yaşlarında bir askeri ataşeleri ve 47 kişilik mensupları var.

Buhara heyeti de geldi ama şimdiye kadar bir şey yapmadı. Yeni Kırım Cumhuriyetinden de bir heyet bekleniyor. Bir Milliyetçi büyükelçi ve beraberindeki heyet kabule gönderilecek. İkinci kâtip, Bekir Sami Beyin sekreteri olan Naci Bey olacak. Naci Bey Glasgow kolejinden mezun ve bana gerçekten çevirmenlik yaptı. Dunn'ı tanıyor, bu da bize ortak konular çıkardı. İran heyetinin Batum'da olduğu ve Samsun üzerinden geleceği bildirildi.

Ben Ankara'ya geldiğim zaman, Savunma Bakanı Refet Paşa, İnebolu'ya gidişi ve orada Edwards, Henry ve kumpanyası ile buluşması konusuyla ilgili olarak Mecliste hafif ateşte kızartılıyordu. Bütün birleşimler gizliydi basında bir şey yazılmadı, dışanıya da bir şey sızmadı. Dışişleri Bakanlığında, Yusuf Kemal'in kayınbiraderiyle günde 12 ya da 15 saat birlikte olmama rağmen, Edwards'a ait haber alamadım. Refet Paşanın hikâyesi ise İnebolu'ya bunlardan 20 bin tüfek ve cephane konusunda teklif almak için gittiği yolundaydı.

Yusuf Kemal Bey, Rauf Bey, Fethi Bey, Dr. Adnan Bey ve Celal Beyle tatmin edici birçok görüşmeler yaptım. Malta'dan döner dönmez Bayındırlık Bakanı olan Rauf Bey, çok açık konuşuyor. Bana açıkça hükümetin şu iki şeyi istediğini bildirdi: 1) Savaşı başarıyla bitirmek ve savaştan sonra yapılan barış konferansında "şu imtiyazlar daha önceden başkalarına verilmiştir" diyebilmek... Amerikan sermayesi ve işadamları tercih edilmektedir. Çünkü hükümet verilen haklar karşılığında bunlardan kredi sağlamanın mümkün olduğu umudundadır. 2) Amerikan Hükümetinin, Amerikan şirketlerinin haklarını, İngiliz ve Fransızların baskılarına karşı koruyabileceğine inanmaktadırlar. 3) Amerikan sermayesi tercih edilmektedir. Çünkü sonradan Amerikan Hükümetinin bu sermaye yüzünden içişlerine karmayacağına inanılmaktadır. Bütün bunlar hoş, ama bana olumlu ve omut bir şey gösterinceye kadar, sessiz kalacağım.

Bu konularda Rauf Beyle çeşitli görüşmelerim oldu ve kendisine yanıtlamak isterse diye 40 soru verdim. Bazı sorularıma yanıt alabileceğimi sanmıyorum. İşleri bilmece haline sokmak için 7 Ocak Cumartesi günü Rauf Bey, Meclise istifasını verdi. Mecliste bir konuşma yapmadan bu istifası kabul edilmedi. İstifasının nedeni olarak sağlık durumunu öne sürdü. Malta'da hapisteyken sağlığının bozulduğunu söyledi. 8 Ocak tarihinde onu gördüm, bütün sorularımın Dışişleri Bakanlığına verildiğini bildirdi ve Yusuf Kemal Beyden bu konuda haber alabileceğimi söyledi. Bunu zaten biliyordum, ama sorduğum sorular için Dışişleri Bakanlığının görevlendirilmesinin istifasıyla bir ilişkisi olup olmadığı konusunda meraklandım. İstifasının, Amerika'yla

[1958] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 225.
[1959] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 225.
[1960] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 226.

ilişkiler konusunda izlenecek politika ve bana verilecek yanıtlarda gerçeklerin açıkça yansıtılıp yansıtılmaması konusunda çıkan bir uyuşmazlık nedeniyle olduğu bana ima edildi. Başkaları ise, Londra'da bir barış konferansı olursa geçici Dışişleri Bakanı olabilsin diye istifa ettiğini söylüyorlar. Bekir Sami Bey gelecek barış konferansına gidebilir, ama kuşkusuz Yusuf Kemal Bey heyetin başkanı olacaktır. Dolayısıyla Yusuf Kemal Beyin yerine Rauf Bey gibi kuvvetli bir kimse istiyorlar.

Sorularım Türkçeye çevrildikten sonra 8 Ocakta Bakanlar Kurulu bunları incelemek için bir toplantı yaptı. 9 Ocakta da incelemeler devam etti. Bu arada ben hiçbir şey yapmadan bekledim, kulaklarımı ve gözlerimi açarak..... Mustafa Kemal Paşayı görmek için henüz başvurmadım. Önce sorularımın yanıtlanmasını istiyorum. Ayrıca burada benimle birlikte Miss Allen'in çevirmen olarak bulunmasını isterdim.

Price'a karşı daha rahat bir tutum içindeler ve ne istediyse ona verdiler. Ne eline geçirmişse hepsine baktım. Ama "tam kopya" diye ona verdikleri Fransız anlaşması nedeniyle, onu hayal kırıklığına uğrattım. Belki de onun gözlerini boyadıklarını sanıyorlardır. Ama bu konuda onlara bir şey söylemeyeceğine dair bana söz verdi. Aynı kopyayı bana da verirlerse, bu konuyu dile getireceğim. Franklin Bouillon'un bu kadar basit ve zararsız bir anlaşmayı imzalamak için iki ay burada kaldığına inanmıyorum.

Siz İstanbul'da benim burada bildiklerimden daha fazlasını biliyorsunuzdur. Burada ancak bana verdikleriyle yetinmek zorundayım. Mehmet Ali Bey gibi güvenilir bir çevirmeni özlüyorum.

Pazar günü Dr. Adnan Beyle iki saat süren uzun bir konuşma yaptım. Near East Relief, YMCA, YWCA konularını görüştük. Pontos konusu üzerinde durduk. Bana diplomatik ilişkilerin kurulmasını ima etti. Bu konu, gayri resmi olarak iki üç defa karşıma çıktı. Ben de onlara bir vatandaş olarak bu konudaki görüşleri dinleyebileceğimi, bu görüşleri götürebileceğimi söyledim. Rauf Bey de aynı konuya değinmişti ve bunu görüşüp görüşemeyeceğimizi sormuştu. Ben ise, Amerikan Dışişleri Bakanlığını temsil etmediğimi, Ticaret Bakanlığının memuru olduğumu, diplomatik bir yetkim olmadığını, ancak anlatılan her şeyi dinleyebileceğimi ve bir vatandaş olarak dönüşümde bunları anlatabileceğimi bildirdim. Rauf Bey ile Yusuf Kemal Beyle kendimi çok rahat hissediyorum. Beni müşkül duruma sokacak bir davranışta bulunacaklarını sanmıyorum.

Pontos konusunda görevli General Nurettin Paşa Ankara'da. Yetkisini aştığı ve kendine verilen emirleri kötü uyguladığı için olağanüstü bir mahkemeye çıkarıldı.

Price'le benim çağrım üzerine Yusuf Kemal Bey dün bizi ziyarete geldi. Tartışma kısa zamanda Milliyetçi Türkiye ile Amerika'nın ilişkileri konusuna döküldü. Oldukça açık konuştu. Kendisinin Dışişleri Bakanı olarak değil, kendi adına konuştuğunu, benim söylediklerimi de kişisel görüş olarak kabul edeceğini bildirdi. "Bunu söyleyebilirim çünkü dostlarla birlikteyim..." dedi. Ticari girişimlerden çok şey ümit ediyorlar. Amerika tarafından tanınmaları halinde sorunların kısa zamanda çözümlenebileceğini öne sürüyor. Ben de Hükümetle emirleri yerine getirecek küçük memurlar arasında uyum olmaması, yasa ve düzenin bulunmayışı, Hükümetin istikrarsızlığı konularına ağırlık verdim. Pontos sorununa ve Merzifon katliamının etkilerine değindim, ama Kilikya konusunun çözülmesinden Türkiye'nin dostlarının memnun olduklarını belirterek onu sevindirdim. Merzifon olayına hemen hemen herkes üzüntü duyuyor. Ünlü bir çete, denetimden çıkmış. Çete de olsa, Ankara'da törenle karşılanmışlar. Buraya Sakarya Savaşını ateşli günlerinde gelmişler ve doğruca cepheye gönderilmişler, çoğu da ölmüş. Dolayısıyla, resmen tanınmakla birlikte, Hükümet onları en etkin biçimde denetim altına almış. Başları şimdi sert bir generalin emri altında ve 3000 adamından çoğu, başka kuvvetlerde küçük birliklere dağıtılmış.

Bekir Sami Bey bu sabah beni ve Price'ı çağırttı. Yusuf Kemal Bey ve Rauf Beye göre daha kapalı konuştu. Öbürleri gibi, kafasında olan tek sorun ve üzerinde en çok durduğu konu, Amerika'nın Türkiye'yi tanımasıdır. Onu ziyaretimizden kazancımız, ötekilerden farklı bir görüş elde etmemiz, daha çok eski Türk görüşünü almamız oldu. Bana öyle geldi ki kendisi herkesin düşündüğü gibi pek işin içinde değil.

Bugün Birinci İnönü Savaşının birinci yıldönümü..... Bir askeri bando ile askeri geçit töreni yapıldı. Kent içinden askeri birlikler geçtikten sonra, Millet Meclisi binası önüne geldiler, burada Mustafa Kemal Paşa onları teftiş etti. Miss Billings ve ben görmeye gittik ve geçidi çok güzel izledik. Bazı milletvekilleri ve bakanlar bizi Meclis binasına çağırdılar. Paşa geldiği zaman bizi gördüğü belli oldu. Bize nazikçe selam verdi. Geçit töreninden sonra Miss Billings ve ben, Rauf Beyi gördük ve Paşayı kutlamak istediğimizi bildirdik. Paşa herhalde memnun

olmuştu ki bizi Meclis binasındaki özel kabul odasında görmekte ısrar etti. Benim onu ilk yakından görüşüm oldu. Sorularıma cevap beklediğim için onunla görüşme isteğinde bulunmamıştım. Bununla beraber, gelişimden sonra Dr. Adnan Bey aracılığıyla kartımı göndermiştim.

Mustafa Kemal Paşa üzerimde büyük bir etki yarattı. İnsanları yöneten bir görünüşü var ve belki mermere benzeyen soğukluğu ile birlikte olağanüstü meşgul hali nedeniyle, insan bu kadar yoğun olarak ne düşünmekte olduğunu kendi kendine soruyor. İkimiz de, onu görmek istediğimiz için memnun olduğunu anladık, çünkü kısa görüşmemiz sırasında iki defa bize gülümsedi. Ayrıca Miss Billings'e bir yüzük yapmaya yarayabilecek üzeri süslemeli bir antik taş armağan etti.

Burada derinlerden bir şeyler oluyor ama ne olduğunu anlayamıyorum. Yalnız Fransızlarla ilgili bir şey olduğuna eminim. Bilgisine güvendiğim bir kişi, Savunma Bakanı Refet Paşanın birkaç gün içinde istifa edeceğini söyledi. İstifası belki de Meclis tarafından isteniyor ve askeri durumla ilgili değil. Benim görüşüme göre, burada bir topluluk savaşı bitirmek için tamamen Fransız parasına ve cephanesine dayanmak, onlara bazı imtiyazlar tanıyarak İngiliz ve Fransızlardan olumlu bir barış sağlamak görüşünde.

Ama başkaları da var. Bunların önde geleni belki de Refet Paşa. Bunlar Fransızlara güvenmiyorlar. Asker kişiler olarak, Milli Misak'taki amaçların tanınması ve özgürlüğün kazanılması için İngiltere'nin tatmin edilmesi gerektiğine inanıyorlar. Eminim ki Refet Paşa, Fransızların, İngilizlerden Milliyetçilerin istediklerini koparacak kadar güçlü olmadığını düşünüyor.

Bir başka grup ise orta yolu izliyor. Yusuf Kemal Bey belki de bunların en iyi sözcüsü. Bir büyük savaş daha bekliyorlar, bu savaşı da kazanacaklarına güveniyorlar. Ondan sonra mümkün olduğu kadar az imtiyaz vererek barış yapmayı umuyorlar. Amerika'ya ve Amerikan şirketlerine her kolaylığı göstererek, Amerikan Hükümetince tanınabilecekleri umuyorlar. Bu olursa, istedikleri, her şeyi alacaklarını sanıyorlar. Bana kalırsa, Meclis isteklerini elde edinceye kadar savaş, bu olmazsa ülkeyi yok etme ya da anarşiye sürükleme politikasına karar vermiştir. Meclis Refet Paşanın İnebolu'ya gitmesine karşı ayaklanmıştır, nedeni de belki budur. Ne olursa olsun, birkaç güne kadar işin içinde ne olduğunu öğreneceğim. Bu nedenle bu günlerde burada olmaktan mutluyum.

Julian E. Gillespie[1961]

18 Ocak 1922. *Vakit* gazetesi: *Amerika hakikati gördü*.[1962]

19 Ocak 1922. *Yenigün* gazetesi: *Maruf Amerikalı milyoner Davit Mak Devel, İstanbul'a geldi. Artık Amerika'da Türkler aleyhine propagandalara kimse inanmıyor ve herkes hakikati görmeğe başladı, dedi*.[1963]

21 Ocak 1922. Mustafa Kemal'den Don Louis de Bourbon'a mektup:

21 Teşrîn-i sânî tarihli mektubunuzu almakla şerefyab oldum.

Izhar etdiğiniz hissiyat-ı hakkaniyetperveraneye karşı ne kadar müteşekkir isem benim hakkımda gösterdiğiniz temenniyat-ı muhibbaneye karşı da o kadar mütehassis olduğumu beyana müsareat ederim. İstanbula geldiğiniz vakit istiklâllerini bütün âlem-i medeniyetin hücumuna karşı muhafaza için çarpışan Türkleri bu necib mübarezelerin içinde görmek hususunda hâsıl etdiğiniz arzuya Büyük Millet Meclisi Hükümeti muttali olsaydı, bütün hakikat-i muhiblerine karşı yurdunun her vakit açık olan kapısının sizin için de küşade olduğunu söylemekde tereddüd etmez ve bu suretle rical-i hükümet sizi şahsen de tanımakla mübahî olmak fırsatını ittihaza şitab ederdi.

Amerikanın hakikî Türkiyayı ve hakikî Türkleri tanıyacağı günün pek uzak olmadığına kâiliz. (Monroe) Mezhebinin Türkiyaya tatbiki lüzumundan bahsediyorsunuz.

1961 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 131-136.
1962 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 238.
1963 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 239.

Matbuat, darülfünunlar, kulübler vasıtasıyla Türkiya için çalışacağınızı vaadediyorsunuz. Bu vaadinize karşı çok teşekkür ederiz.

Anadolu için yapacağınız bir şey var ise söylemekliğimiz hususundaki arzunuza karşı tahminimiz, intişarında pek ziyade müftehir olacağına şübhe olmayan ve vatanı ve istiklâlini müdafaa ile uğraşan Türk milleti için pek ziyade kıymetdar olan makâlât ve konferanslarınızın tevâlî etdiğini görmekden ibaretdir.

Şu hasbihâlimizi tevlid eden mektubunuzdan dolayı tekrar teşekkür ederek hissiyat-ı meveddetkârânemin hüsn-i kabulünü rica ederim. Prens Hazretleri.

21 Kânûn-ı sânî 338
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Baş Kumandan Mustafa Kemal[1964]

22 Ocak 1922. *The New York Times* gazetesi, Robert Koleji öğretmenlerinden Laurance Moore'un makalesini neşretti. *M. Kemal'in suikasta uğradığı söylentisinden yola çıkılarak kendisinin Çanakkale savaşında İngilizlere karşı verdiği başarılı mücadeleden bahsedilirken Samsun'a çıkışı ve sonrasındaki faaliyetleri ise övgü dolu sözlerle anlatılıyor. Moore, Batı'nın M. Kemal'i düşman görmemesi gerektiğini söyleyerek kendisinin öneminden şöyle bahsediyor*:

M. Kemal Paşa'nın yönetiminde Türkler daha önce hiç düşünmedikleri anavatan kavramını kazandılar ve ülkelerinde önemli bir birlik safhasını gerçekleştirmeyi başardılar. Batılı milletler tarafından köşeye sıkıştırılmadıkları sürece Kemal'in kurduğu devlet idealleri altında bir Bolşevik işgali tehlikesi de yoktur. Kemal'in ölümüyle tüm halkın yine bir kargaşa içerisine girme tehlikesi vardır ve sonra geleceğe dair ne olacağını kimse tahmin edemez. Sorun büyürse İngiltere ve Fransa ilgilenmek zorunda kalacaktır ve bunu da geciktirme gibi bir lüksleri de olmayacaktır.[1965]

28 Ocak 1922. İstanbul'dan Ankara'ya, TBMM Hükümeti'ne iltihak etmek üzere yola çıkan Sadrazam Tevik Paşa'nın oğlu ve Vahideddin Hân'ın damadı İsmail Hakkı (Okday):

Hereke'deki İngiliz kontrolünü de böylece atlattıktan sonra, yol arkadaşım [Sadaret Başyâveri Yarbay Gümülcineli] Hüseyin Hüsnü Bey'le derin bir "oh" çektik. Kompartımanda bizden başka Ankara'ya giden bir Amerikalı da vardı. Kendisi bir Amerikan şirketinin mümessili imiş. O zamana kadar bir koyun tüccarı sandığı kişinin gerçek hüviyetini tabii bilmiyordu. Fakat Hereke İstasyonu'nu geçip bir hayli yol aldıktan sonra, başımızdaki fesleri atıp bavullarımızdan çıkardığımız kalpakları başlarımıza geçirince şaşakaldı ve bilhassa benim bir sadrıazam oğlu ve Padişah damadı bir subay, yol arkadaşımın da Sadâret Başyâveri bir yarbay olduğunu öğrenince:

"-Artık tamamiyle inandım ki, siz Türkler, Millî Mücadelenizde başarıya ulaşacaksınız!.." demekten kendini alamamıştı.[1966]

1 Şubat 1922. *The New York Times* gazetesi: *Yunan kaynaklardan edinilen bilgiler*e göre *Anadolu'da Pontus bölgesinde yüzlerce Rum'un Türkler tarafından katledildi*.[1967]

2 Şubat 1922. *Amerikan Sermayedarları Nakliyat Şirketleri temsilcisi Mak Davel (Mc Dowall), İstanbul'dan Ankara'ya geldi. Davel, Anadolu'da şimendifer yapımı ile ilgili projesini Ankara Hükümeti'ne sunacak*.[1968]

Ankara Hükümeti'ni teftiş eden ABD Yardımcı Ticaret Komiseri Gillespie, Ticaret Bakanlığına uzunca bir rapor teslim etti:

1964 İkdam, 17 Ağustos 1338-1922, Numero 9128, *Bir Amerika Müessesât-ı Ticariyesi Mümessili Şehrimizde*, s. 3.
1965 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 196.
1966 İsmail Hakkı Okday. (1994). *Yanya'dan Ankara'ya* (2. basım) içinde (s. 419). İstanbul: Sebil Yayınevi.
1967 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 128.
1968 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 259.

2 Şubat 1922

Ticaret Bakanlığı
Dış ve İç Ticaret Dairesi
Müdürlüğüne
Washington,
Konu: Ankara'yı ziyaretle ilgili rapor

İç bölgeye girmem için Türk Milliyetçi Hükümetinin gösterdiği liman olan İnebolu'ya gitmek üzere Overton zırhlısı ile 14 Aralık tarihinde İstanbul'da ayrıldım 15 Aralık tarihinde öğleden sonra saat 1'de İnebolu'ya geldim. 24 saat sonra da arabayla Ankara'ya hareket ettim. İnebolu'da memurlardan her yardımı gördüm, İçişleri Bakanlığı benim ülkeye girmem konusunda önceden telgraf çektiği için hiçbir zorlukla karşılaşmadım. İnebolu'dan Ankara'ya gidişim 11 gün aldı. Devamlı kar yağışı nedeniyle yolları aşmak neredeyse olanaksızdı. Kastamonu'dan ayrıldıktan sonra Ilgaz dağlarını aşmak, kar içinde arabama yol açmak için 40-50 jandarma gerekti. On bir gün boyunca çevirmensiz, rehbersiz ve jandarmasız kaldım. Bununla beraber hiçbir zorlukla karşılaşmadım, eşkıyalık ya da düzensizlik belirtisi görmedim.

Ankara'da hemen Millet Meclisi Başkan Vekili Dr. Adnan Beye Bayındırlık Bakanı Rauf Beye İktisat Bakanı Celal Beye, Maliye Bakanı Hasan Tahsin Beye, İçişleri Bakanı Fethi Beye, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Beye ziyaretler yaptım. Bu hükümet üyelerine, Ticaret Bakanlığının bir temsilcisi olduğumu, Dışişleri Bakanlığı ile ilgimin olmadığını, ülkenin ekonomik ve ticari durumunu öğrenmek, hükümetin Amerikan iş çevrelerine karşı tutumunu ve istikrarlı olup olmadığını anlamak, ayrıca zaten Anadolu'da bulunan Amerikan çıkarlarının korunması için ne gibi garantiler alınabileceğini saptamak için geldiğimi bildirdim. Benim gelişime siyasal bir önem verilmemesi gerektiğini açıkladım. Bana her kolaylığın gösterileceğini, hangi konuda olursa olsun, eğer varsa istediğim bilgilerin verileceğini söylediler. Ben işlerimin çoğunu Bayındırlık Bakanı Rauf Bey aracılığıyla yapmayı uygun buldum. Çok iyi İngilizce konuşuyor. Ayrıca açıklığı, dürüstlüğü ve içtenliğiyle beni etkisi altında bıraktı. Birkaç görüşmeden sonra benim bazı sorular vermem ve bu soruların yanıtlanması konusunda anlaştık. Soruların yanıtlarını almak için 30 gün beklemek zorunda kaldım.

Yanıtları beklerken birçok milletvekili ve yüksek memur ile tanıştım. Hükümetteki önemli kişilerle ilişkiler geliştirdim ve Türkiye'deki Amerikan faaliyetleri konusunu tartıştım.

Milliyetçi Türk Hükümeti, gerçekten Birleşik Devletlerle yakın ticari ilişkiler kurmak istiyor. Hem hükümet çevrelerinde, hem de halk arasında Amerikalılara karşı uygun bir davranış var. Bu tutumun nedenleri şunlardır: 1) Milliyetçi Hükümet hemen mali yardım istemektedir. Bu, verilecek bir imtiyaz karşılığı avans, kredi ya da özel bir borç biçiminde olabilir. 2) Hükümet yetkilileri, Amerikan sermayesi yatırım yaparsa Amerikalıların Misakı Millide yazılı amaçlara müdahalede bulunmayacağına, siyasal amaçlarla hareket etmeyeceğine inanmaktadır. 3) Ayrıca Avrupa'da, ilerde yapılacak bir barış konferansında ticari ve iktisadi haklar konusunda sorun çıkabileceğinden çekinmektedirler. Bu durumda (şu imtiyaz ya da bu ekonomik hak başkasına verilmiştir) diyebilmek istemektedirler. Açıkça ticari imtiyazlann, Amerika gibi siyasal bir güç tarafından desteklenen güçlü finans gruplarıına verilmesinden yanadırlar. Böylece Türkiye'deki yurttaşların haklarını Amerika korurken, aynı zamanda Milliyetçileri de korumuş olacaktır.

Ülkenin en büyük gereksinimi ulaşım olanaklarının geliştirilmesidir. Haydarpaşa'dan Konya'ya uzanan, bir kolu da Eskişehir'den Ankara'ya gelen Anadolu demiryolu, Konya'dan İskenderun'a uzanan Bağdat demiryolu ve İzmir-Aydın demiryolu dışında ulaşım ve taşıma deve kervanları, eşekler, kağnılar ve at arabalarıyla yapılmaktadır. Çeşitli nedenlerle Chester projesinin canlandırılması yolunda bir eğilim vardır.

Fransızların, Samsun-Sivas demiryolunun yapımını aldıkları yolundaki iddiaların gerçeklere uymadığını anladım. Bu yolun yapımı için herhangi bir imtiyaz verilmiş değil, ancak Fransızlara ilerde bir imtiyaz vermek için söz verilmiş. Bu proje konusunda herhangi bir Amerikan grubundan öneri alırlarsa, bunu ilgiyle karşılayacaklar, çünkü kendilerini Fransızlara bağlı saymıyorlar. Samsun'dan Sivas'a oradan Harput, Ergani, Diyarbakır ve Mardin'e uzanan, Bitlis ve Van'a yan kollar veren bir demiryolu daha yerinde olabilir. Sivas'tan Kayseri'ye, sonra Ulukışla üzerinden Bağdat demiryoluna bağlanacak bir yol da istenebilir. İlgi çekecek başka bir demiryolu projesi İskenderun'dan Adana, Maraş, Malatya, Diyarbakır, Ergani, Harput ve Bitlis'e uzanan projedir. Milliyetçi Hükümet demiryolu yapımında kilometre garantisine dayanan önerileri dinlemek

istemeyecektir. Bununla beraber yapılacak demiryolunun iki tarafından 20 kilometrelik bölgede maden haklarının demiryolu şirketine verilmesi fikrini olumlu karşılıyorlar. Ayrıca İskenderun da ya da Karadeniz de liman yapımı da aynı şirkete verilecektir.

Türk Milliyetçi Hükümeti, Musul vilayetinin, Arap değil Türk nitelikleri taşıdığını bildirerek kendilerine ait olduğunu öne sürüyor. Buralarda ve Van Gölü çevresiyle Erzurum'daki petrol yatakları çok önemli sayılıyor, belki de bu ülkenin işlenmemiş en büyük kaynağı olarak kabul ediliyor. Bu yönde herhangi bir Amerikan grubu girişimde bulunursa olumlu muamele görecektir sanırım.

Bu durumu, Standart Oil firmasının İstanbul temsilcisi Mr. Millet Joblin'e söyledim. Ve 22 Şubat tarihinde o sırada İstanbul'a gelmiş bulunan Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Beyle bir görüşme yapmasını sağladım...

Milliyetçi Hükümet, eski tip bireysel imtiyazlardan yana değil. Ele alınacak her projeye Türklerin de katılmasını istiyor. Doğal olarak, şimdilik bu katkının ölçüsü, Hükümetin durumu ve özel sermayenin azlığı nedeniyle, sorun yaratabilir.

Ticaret konusunda hemen ilişkilere girmek için olanaklar parlak değil. Hükümet savaşla uğraşıyor ve bütün enerjisini buraya harcıyor. Bu nedenle üretim çok az, ihracat için hemen hemen hiç üretim fazlası yok. Hükümet, mali bakımdan zorluklar içinde, gelirini gümrük gelirlerine ve gelirlerden alınan doğrudan vergilere bağlamış durumda. Bolşevik Hükümetinden cephane ve teçhizat olarak yardım alınmıştır. Belki de Bolşevikler altın olarak avans da açmışlardır ama bunu doğrulatmak olanak dışı. Buradaki bankalarda ruble bulunabiliyor. 750 kâğıt kuruşa karşılık 10 altın ruble üzerinden satış yapılıyor. Milliyetçi Hükümet, yeni bir para bastırmış değil, daha ilerki bir tarihe kadar da bastırmayacak. Birkaç aydan beri Anadolu'dan dışarıya altın çıkarılması yasaklanmış durumda. Bu nedenle Anadolu'daki altın lira, İstanbul'daki fiyatıyla ya aynı, ya da birkaç kuruş yüksek.

Kilikya'da da Amerika ve Amerikan iş çevreleri konusunda olumlu bir eğilim var. Anadolu'nun en verimli köşelerinden biri olan Adana ovasının sulama projesi daha kimseye verilmiş değil. Hükümet bu projeyi incelemekte ve şimdilik Amerikan kapitalistlerinin bir öneride bulunmasını beklemektedir. Güvenilir kişilerden öğrendiğime göre böyle bir sulama projesi için büyük bir sermaye yatırımı gerekmeyecektir. Yalnız konuya Toroslardaki ırmakları denetim altına almak da girmektedir. Bu yapılırsa bütün Adana vilayetini ve Mersin limanını kapsayacak elektrik elde etmeye yeterlidir. Savaş sırasında bu konuda Alman mühendislerinin hazırladığı özel bir raporu ele geçirmeye çalışıyorum.

Adana vilayetinde, modem tarım araçlarına ihtiyaç var. Savaştan önce Amerikan tarım araçları buraya girmiş. Adana Valisi Hamit Beyin bana verdiği bilgiye göre Adana'daki tarım araçlarının yüzde 80'i Amerikan yapımı. Mac Cormick sabanları ve biçerdöverleri burada çok iyi tanınıyor: (Bu bilgi International Harvester firmasının İzmir'deki temsilcisine ulaştırıldı.)

Ankara'da iken İçişleri Bakanı Fethi Beyle Amerikan tarım araçlarının getirilmesi, bunların uygulanması ve satılması konusunu görüştüm. Bu arada birkaç deney çiftliği kurulması ve devamlı sergi açılması konusuna Amerikan tarım araçları yapımcılarının ilgi duyabileceği belirtildi. Fethi, herhangi bir Amerikan grubu buna ilgi duyarsa, hükümete ait topraklardan bedava olarak birkaç yıllığına verilebilmesi için çaba harcayacağını söyledi.

Amerikan kapitalistleri için en ilginç konular, liman ve demiryolu yapımı, ünlü Ergani bakır madeni de dahil madenlerin ve petrol kaynaklarının işletilmesi. Hidroelektrik santrallerinin yapımı, tarım araçlarını ve yün ipliği yapım araçlarının sokulması olabilir. Birkaç istisna ile Hükümetin tek başına maden ve petrol imtiyazı vermeyeceğine inanılmaktadır, ancak bunlar demiryolu yapımı koşuluna bağlanabilecektir.

Ulaşımın geliştirilmesinin zorunlu olduğunu İnebolu'dan Ankara'ya yaptığım yolculukta daha iyi anladım. Uzaklık o kadar fazla olmasa da -288 kilometre- Ankara'ya ulaşmam için 11 gün gerekti. Yollar otomobil için geçilmez durumdaydı. Araba, deve kervanı, eşekler ve kağnılar için bile zordu. Ilgaz dağlarını geçerken derin karla karşılaştık. Ankara yolunda orduya cephane taşıyan deve kervanları, katır kervanları ve kağnılar gördüm. Bu çeşit ulaşım biçimi hem çok pahalı, hem de çok yavaş, çünkü saatte ancak iki ya da bir buçuk kilometre yol alabiliyorlar. Ayrıca taşıma masrafı da çok yüksek. Örneğin bir benzin tenekesinin (beş galonluk) İnebolu'dan

Ankara'ya taşınması 9 Türk lirası. Başka maddelerin taşınması için istenen para da bununla orantılı. Bütün iç bölgede durum aşağı yukarı aynı.

Ankara tipik bir iç kent görünümünde. Savaştan önceki nüfusu 40 bindi. Ama Milliyetçi Hükümetin başkenti olunca nüfus yüz bin oldu, kente doldular. Hükümet konusunda ilk izlenimlerime gelince, bütün dünya genel olarak ve ben özel olarak uzun bir süreden beri bu insanların nitelikleri ve erişmeye çalıştıkları amaç konusunda yanlış bilgiler almışız. Hükümeti yöneten insanlar ne yasadışı kişiler, ne de haydutlardır. Bunlar çoğunlukla Batı fikirleri, eğitimi ve kültürüyle yetişmiş Türklerdir. Ankara'da bir hükümet vardır ve bu inkâr edilemez. Milliyetçi Hükümet bir gerçektir ve bana göre Türkiye'yi temsil etmektedir. Hükümetteki kimseler 28 Ocak 1919 tarihli Milli Misak'ı kendilerine tek platform kabul etmektedirler. Eminim ki bu konuda son derece fanatiktirler. Hükümetin temeli Milli Misak'ın 6'ncı maddesine dayanmaktadır. Milli Misak'ın yanında bir de Teşkilatı Esasiye Kanunu vardır. (Law of Fundamental Organization) Onların hükümet biçimine göre yasama organı, yani Büyük Millet Meclisi hem yürütme hem de yasama görevi yapmaktadır. Kısacası ulusal egemenlik Millet Meclisinde toplanmıştır. Meclis 350 milletvekilinden oluşmaktadır. Bunlar iki yılda bir seçilmektedir. Teorik olarak her 50 bin nüfusa bir milletvekili düşmektedir. Meclis çok demokratik bir görünümdedir, her çeşit halk temsil edilmektedir. Bir gün Meclis salonunda 41 hoca saydım. Meclisin ikinci başkan vekili de bir hocadır.

Kabine üyeleriyle konuşurken, Mecliste politik partiler bulunmadığını bildirdiler. Kelimenin tam anlamıyla bu aşağı yukarı doğrudur. Hükümet daha çok gençtir ve siyasi partilerin örgütlenebileceği bir düzeye henüz gelmemiştir. Görüş farkları olanlar bile Yunanlılara karşı izlenen askeri politikayı desteklemektedir. Yani Yunanlılar İzmir'i boşaltmalıdırlar. Kişisel gözlemlerimle çeşitli fraksiyonları iki kategoriye ayırdım. İlk ayrımda üç bölüm ortaya çıkıyor: Kısacası, Askerler, siviller ve din adamları. Bunları izlenen siyaset ve görüşler bakımından ayırmak güç. Milli Hükümetteki öteki fraksiyonlar fikirlerden çok kişilikler çevresinde toplanıyor. Şöyle ki (1) Kemalistler. Bunlar Mustafa Kemal Paşayı yakından izleyenlerdir. Tam bir siyasal, ekonomik ve ticari özgürlük ve bağımsızlık istemektedirler. (2) İstanbul grubu. Bunlar Padişahın hükümetin başı olarak kalmasını ve bazı yürütme yetkilerine sahip olmasını isteyenlerdir. (3) Enver Paşa taraftarları, eski İttihat ve Terakki üyeleri ve Pan-İslamcılar. (4) Bolşevik Rusya ile yakın işbirliği kurulmasını isteyenler. Bu sonuncu grup aslında üçüncü grubun bir alt-topluluğudur.

Denetimi ellerinde tutan ve çoğunlukla önde gelenler, Kemalistlerdir. Milli Hükümette Mustafa Kemal Paşanın liderliğine rakip kimse yoktur. Mustafa Kemal Paşanın büyük etkinliği olmakla birlikte, Ankara'da iken onun bencilce bir ihtirasla ya da despotça bir baskıyla Hükümeti yönettiği izlenimini hiç edinmedim. Onunla yakından ilişkili kimselerden öğrendiğime göre Hükümet yönetimi, iktisat ve siyasal ekonomi konularını incelemek ve okumak için büyük zamanı ayırıyor. Ayrıca geçen yıl Fransızca öğrendiği de bana bildirildi.

Milliyetçi Hükümetin gerçek siyasal programı 28 Ocak 1919 tarihinde İstanbul'da Meclis-i Mebusan'da kabul edilen Milli Misak'dır. Yani ülkenin Türk kesimini büyük devletlerden kurtarmak mali, ekonomik ve siyasal tam bir bağımsızlık kazanmaktır. Milli Misak'la uygun düşmediği için kapitülasyonların tamamen kaldırılması gerekmektedir. Ancak ilerde barış görüşmelerinde, uygun diplomatik bir dille kapitülasyonlar konusunda bir uzlaşma sağlanabilir. Böyle bir uzlaşmaya varılırsa, öyle ustaca kaleme alınmalı ki Meclisin ve halkın gözünden kaçabilsin. Milliyetçi Hükümet, Suriye, Filistin ve Mezopotamya kendi paylarını üzerlerine alırsa, kamu borçlarını kabul etmektedir. Bu program, savaşın sürdürülmesi, Müttefiklerle görüşmeler, bu ikisi de olmazsa, İngilizlere ve Müttefiklere karşı Pan-İslamcı ve Pan-Bolşevik akım bir tehdit olarak kullanılmak suretiyle gerçekleştirilecektir. Bu son adım, ancak en son çözüm yolu olarak atılacaktır.

Pan-İslamcı ve Pan-Bolşevik akım, Hükümetteki bazı önemli kişilerle konuşurken ortaya çıktı. Onlardan birisi görüşünü şöyle açıkladı: "İngiltere'nin gücünü biliyoruz. İsterlerse bizi silip süpürürler ama yok edemezler. Bunu yaparlarsa, bir an beklemeden küçük gruplara ayrılıp her İslam ülkesine gidip, Ingilizlerin başıma bela açacağız. Afganistan'a, İran'a, Mezopotamya'ya, Hindistan'a, Mısır'a, ve Arabistan'a gideceğiz. Bizi haklı bulmaz mısınız? Başka uluslar gibi yaşamaya hakkımız yok mudur?" Bununla beraber bu adımı atmak istemiyorlar çünkü bunun anlamının Türk Hükümetini tamamen ortadan kaldırmak olacağını biliyorlar.

Bazı ileri gelen yüksek yöneticiler şunları söylediler: "Osmanlı İmparatorluğunun savaşın doğurduğu nedenlerle parçalara ayrıldığını kabul ediyoruz. Biliyoruz ki Suriye, Filistin, Mezopotamya, Türkiye için

yitmiştir. Ama biz Osmanlı İmparatorluğunun parçalandığını kabul etmemize rağmen, niye dünya, Osmanlı İmparatorluğunun artık ortadan kalktığını, doğal bir gelişmeyle, Türk Milliyetçi Hükümetinin ortaya çıktığını kabul etmiyor?" Ankara'nın liderleri milli görüşleri yaymakta, bazı kuruluşlardan ve hükümetten, gurur duymakta, içten görünüyorlar. Onları tanırsa ve onlarla birlikte çalışırsa Hıristiyanlara ve yabancılara karşı bir tutum içinde değiller.

…….

Milliyetçi Hükümet Bolşevik değildir, bu yönde bir eğilimi yoktur, Moskova Hükümetinin etkisi altında da değildir. Açıkça ve içtenlikle Bolşevik kurallarının dinsel ve ekonomik yapı nedeniyle uygulanamayacağına inandıklarını belirtiyorlar. Komünizm ilkeleri Türkiye'de geçerli koşullarla uyuşmuyor. Gerçek anlamında, köylüler Rus köylüsüne benzemiyor. Türkiye'de hükümet işlerinde önemli rol oynayan İslam dininin, geniş arazileri var. Bunları kamulaştırmak, özel mülkiyete ve çıkarlara karşı çıkmak olanak dışıdır. Milliyetçiler, Moskova Hükümetinin Yunanlılara karşı kullandıkları, mühimmat yardımına şükran duyuyorlar. Ama Milliyetçiler Rusya'nın eski bir düşman olduğunu ve "Pan-İslavizmin siyasal, ekonomik ve ticari yönden Batı emperyalizminin ilerleyişi gibi, bağımsızlığa karşı bir tehlike sayılması gerektiğini" biliyorlar. Bir kabine üyesi bana şunları söyledi: "Biz Bolşevik değiliz ve olmayacağız. O kadar öteye itilmek istemiyoruz. Avrupa tarafından zorlanmadıkça, elimizden geldiği kadar Bolşevikleri kullanmak istemeyiz."

…….

Hükümet ve halk, Yunanlılarla yapılan savaştan İngiltere'yi ve Lloyd George'u sorumlu tutuyor. İngiliz aleyhtarı açık duygular var. Bu duygulanın temelinde İstanbul'un işgali bulunuyor. Türkler bunu, yasal olmasa bile moral bakımından mütarekenin ihlal edilmesi olarak görüyorlar. Müttefik polisi tarafından İstanbul'da halka gösterilen davranış, evlere el konulması, 1920 Mart ayında milletvekillerinin tutuklanması, Malta'ya sürülmeleri bu duyguları yoğunlaştıran şeyler...

Yüksek memurlar ve iyi eğitim görmüş kişiler arasında dinle devletin birbirinden ayrılması görüşüne rastlamam beni şaşırttı. Yasalar ile dini birbirinden ayırmak görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Yüksek yöneticiler arasında sık sık hocalardan alaycı iğneleyici bir biçimde söz ediliyor. Liderler, geçmiş hükümetlerin hocalar yüzünden geri kaldığını düşünüyorlar. Bunlardan biri bana şunları söyledi: "Türkiye'nin en kötü hastalığı hocalardır. Bizi boğarak öldürüyorlardı. Hocanın etkisi silinmedikçe gerçek bağımsızlık, özgürlük ve iyi yönetim elde edemeyiz." Buna benzer biçimde Amerikan misyonerlerine karşı duygular var, ama Hükümet resmen Hıristiyanlara karşı hoşgörülü davranmaktadır.

…….

Ankara'dayken Adana'nın askeri ve sivil valilerinden, Amerikan ticareti için önemli olasılıkların bulunduğu Adana vilayetini mümkünse gezmem için Bayındırlık ve İçişleri Bakanlarına telgraflar geldi. 5 Şubatta Ankara'dan ayrıldım. Kayseri ve Ulukışla üzerinden Bağdat demiryoluna gelerek oradan Adana'ya ulaştım. Adana'da durumu gayet sakin buldum. Askeri Vali Muhittin Paşa, ve Sivil Vali Hamit Bey güçlü kişilikleriyle, güçlü bir yönetim kurmuşlar. Amerikan Yakındoğu Kurtarma Örgütü üyelerini mutlu eden bir biçimde vilayeti temizlemişler. İki yıl önce Fransız yönetimi altında bile böyle iyi işleyen bir yönetim görmediklerini, Milliyetçi Hükümetin kumar ve içki yasağını koyarak yürüttüklerini, fuhuşu ortadan kaldırdıklarını mutlulukla söylediler. İki yıl önceki savaşın izleri bile yok ortada.

Julian E. Gillespie
Yardımcı Ticari Komiser.[1969]

3 Şubat 1922. *Vakit* gazetesi: *Amerikalı gazeteci Price'in Anadolu'daki müşahedeleri*.[1970]

[1969] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kuruluş Yılları*, 2011, s. 136-144.
[1970] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 261.

10 Şubat 1922. *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi: *Bir Amerika şirketinin Nafıa Vekaleti'ne müracaatı. Fevendeyşin Şirketi, Anadolu'da demiryolu imtiyazı istiyor*.[1971]

12 Şubat 1922. *Akşam* gazetesi: *Amerikalıların istediği demiryolu imtiyazı hakkında Nafıa Vekaleti'nden birinin açıklaması*.[1972]

Ahmet Emin (Yalman), *Vakit* gazetesinde makale neşretti: *Amerikalılarla iktisadi münasebetlerimiz*.[1973]

Şubat 1922 ortası. ABD Hükümeti, ulusal çıkarlarının muhafazası saikiyle, Paris Konferansını takib etmeye karar verdi:

> Şubat ortalarına doğru, Washington'a gelen gazete haberleri, Yakın Doğu Konferansı planlarının yeniden canlandığını bildiriyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın Yakın Doğu Şubesi, Bakanlık'ta bir memorandum dolaştırdı. Bunda: "Açıkça görülmektedir ki Sevr Antlaşması ve ekleriyle üçlü anlaşma, büyük ölçüde değiştirilecek ve belki de baştan başa yeniden planlanacaktır," deniyordu. Paris'te toplanacağı bildirilen bu Konferans, belki de yalnız bunun içindi. "Bakanlığımıza, Konferans'ın amacı hakkında İtilâf Devletleri tarafından hiç bir bilgi verilmemiştir," diyor ve şu öğütte bulunuyordu: "Elçiliklere, Bakanlığa geniş ve sürekli bilgi sağlamaya çalışmaları talimatı verilmeli, Bakanlığın, Konferans'a katılıp katılmayacağı karara bağlanmalı, Konferans'a resmî gözlemci gönderilmeli ya da doğrudan doğruya diplomatik kanallardan bilgi edinilmekle yetinilmeli." Şimdilik bu sonuncu yol seçilmişti. Bu nedenle 21 şubat'ta, Londra, Paris ve Roma Elçilerine talimat gönderilerek, basından alınan haberlere göre, Yakın Doğu durumunu görüşmek üzere Curzon'un Poincaré'yi ve İtalyan Elçisi'ni bir toplantıya çağırdığının öğrenildiği bildirilmiş ve Elçilerin, Konferans'ın amacı ve Dışişleri Bakanlıkları'nın her birinin ileri süreceği planlar hakkında "gizlice" bilgi edinilmesi; ayrıca sıkı ilişki halinde bulunmaları ve alınabilecek her haberi derhal Bakanlığa bildirmeleri istenmiştir. Telgrafta "bilgi ve aydınlatılmanız bakımından" kaydıyle şöyle denilmektedir: "Konferans'ta Amerikan çıkarlarını zedeleyecek herhangi bir karar alınmadan önce, bu gibi kararları önleyecek biçimde eyleme geçebilmak için Bakanlık buna çok önem vermektedir."

16 Şubat 1922. *50 gün kadar önce Ankara'ya gelen Amerikan Yüksek Komiserliği Ticaret Kurulu Başkanı Gillespie, İstanbul'a döndü. Anadolu'nun tek bir ses olduğunu ve Anadolu'da asayişin tam olduğunu söyledi*.[1974]

> Gillespie, şubat ortalarında İstanbul'a döndü. Politik ve ekonomik konularda vardığı sonuçları bildiren raporunu Bristol'a verdi. Aynı zamanda, Milliyetçiler'in merkezine yaptığı ziyaretin yalnız ticaret yönünü bildiren bir raporu da kendi Ticaret Bakanlığı'na gönderdi. Kendisi, o tarihlerde Ankara'da olup İstanbul'a dönmek üzere bulunan bir gazeteci [Clair Price] eliyle, ocak sonunda, Bristol'a kısa bir rapor göndermişti. Bu raporunda, **"Türkler, üç nedenle, A. B. D. ile sıkı ekanomik ve ticarî ilişkiler kurmayı samimî olarak istemektedirler: Birincisi, malî yardıma gerek duymaktadırlar ve Amerikan malî kurumlarından verilecek imtiyazlara karşılık borç alabileceklerini ummaktadırlar. İkincisi, onların inancına göre, Amerikan malî kurumları, Avrupalı benzerleri gibi, politik amaç güden kurumlar olmayıp yalnız ticarî çıkarlar peşindedirler ve Amerika Hükümeti de, onlar adına Türkiye'nin içişlerine karışmak istemeyecektir. Üçüncüsü, Türkler yine o kanıdadırlar ki, Amerikan firmaları, elde edecekleri imtiyazları dış baskılarla bırakmak zorunda kalmayacaktır, çünkü, kendi Hükümetleri, herhangi bir dış baskıya karşı onları koruyacak güçtedir.**
>
> Amerikan ticareti için derhal kendini gösterecek ihtimaller savaş şartları ve havası içinde değil, fakat durum daha çok kararlılık kazandığı zaman vaat edici olabilir. **Sözgelişi, Kilikya öyle bir alandır ki burada sulama işleri gibi fırsatlar çıkabilir ve Türkler de Amerikan uzman ve araçlarını elde etmek için çok isteklidirler. Tarım makineleri konusu, ileride Amerikan ihracatçıları için açılacak bir alandır**. Gillespie, Ticaret Bakanlığı'na verdiği raporda, "Türkleri, Avrupa devletlerinin, Barış Antlaşması'na dayanarak, tekelciliğe kalkışmalarını önlemek üzere, Amerikan firmalarına bazı yapım işleri ve doğal kaynakları geliştirmek için süreler tanımaya

[1971] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 273.
[1972] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 275.
[1973] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 275.
[1974] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 281.

da çok arzuludurlar. Aynı zamanda, Chester projesinin yeniden gözden geçirilmesine uygun bir hava olduğu gibi Irak yerine şimdi İngiltere tarafından istenmekte olan "**Kürdistan**" petrollerinin işletilmesine Amerika'nın katılması yolunda, Musul işinde olduğu gibi, açık bir istekleri vardır," diyor.[1975]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İngiltere, Türkiye ile savaşırken Hint Müslümanları Türklere karşı savaşmıştı. O zaman halifelik kurumu ciddi bir sorun olmamasına rağmen barış antlaşması süreci ve sonrasında halife ve halifelik ile ilgili problemler başladı. Türkiye ve halife, Hint Müslümanlarının endişelerinin temelindeki sebebe bahane olmuştur. İngiltere'nin, Türklere karşı Yunanlıları desteklemesi de tepki çekmiştir. Mustafa Kemal'in yöneteceği Türkiye'nin, Abdülhamit'in yönetimindekinden daha iyi olacağına dair hiçbir kanıt yoktur. Tüm hatalarıyla, Yunan ırkı ve Yunan medeniyeti gelecekte çok iyi olacaktır ancak maalesef Türklerle savaşırken yetersiz kaldılar. Llyod George, Yakın Doğu'da sadece barış için değil, adil bir barış için çabaladıklarını, Sevr Antlaşması'nın da sadece barış sağladığını ama uygulanabilir olmadığını söyledi*.[1976]

18 Şubat 1922. İstanbul'da bulunan Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk), Hilâl-i Ahmer merkezinde Amerikan Dış Ticaret Temsilcisi Mister Gillespie'yi kabul etti.[1977]

Vakit gazetesi: *Amerikan Ticaret Mümessili Gillespie ile mülakat*.[1978]

Gillespie'nin Ankara ziyaretinden kısa bir süre sonra, Ankara'da Amerikan taraflılarının önderi durumunda bulunan ve o sırada Mustafa Kemal'in Dışişleri Bakanı olan Yusuf Kemal [Tengirşenk] Bey, mart 1922 tarihinde toplanacak Londra Konferansı'na giderken İstanbul'a da uğradı. Şehirde bulunduğu sırada Yüksek Komiserler ve Bristol tarafından davet edildi. Bristol, Yusuf Kemal'in Amerikan Yüksek Komiseri'ni ziyaretinden söz eden telgrafında, Fransız Yüksek Komiserliği'nde sıcak bir karşılama gördüğünü, İngilizlerde soğuk, İtalyanlarda ise ne soğuk, ne de sıcak denemeyecek bir hava ile karşılaşmış olduğunu yazıyor. **Bristol ile görüşmesinde Yusuf Kemal, Türkiye'nin Amerikan yardımına olan ihtiyacından söz ettikten sonra, "bütün devletler içinde, Türkiye'nin özgürlük savaşını en iyi anlayıp değerlendirebilecek ülke, Amerika'dır. Ülkede bütün düzensizliğin ve huzursuzluğun sorumlusu Yunanlılardır ve bunu önlemenin en iyi çaresi, Yunanlıların ülkeden çekip gitmesidir; şüphesiz, yalnız Yunan ordusuna yardım eden Yunanlıları sürmek zorunlu olmuştur,"** demiştir. Bristol, "en uygun davranış, Kilikya'da olduğu gibi hareket etmenizdir. Bu davranış dışarda çok beğenilmiştir, değerlendirilmiştir," demiş, Millî Hükümet'in yurtta en uygun yönetimi kurmak için her şeyi yapmakta olduğu ve şartlar imkân ve fırsat verdikçe bu yolda yürüneceği karşılığını almıştır.

Birkaç gün sonra, Yusuf Kemal tekrar çağırıldı, fakat bu sefer Amiral Bristol tarafından değil, Yüksek Komiser'in Yardımcısı Allen Dulles tarafından. Bu buluşmada, görüşmeler daha belli konular üzerinde geçti. Yusuf Kemal Bey, Türkiye'nin kapitülasyon yükünden kurtulmak zorunda olduğunu ve kendi bakımından yurda modern kanunlar getirmek istediğini söyledi. Bu, Türkiye'yle öteki devletler arasındaki ilişkileri iyileştirecek ve Türk ulusunun sürekli huzursuzluğunu ortadan kaldıracaktı. Dulles, Amerikan işadamları, Ankara Hükümeti'nin isteklerine uygun olarak Türkiye'de ticarî alanda ya da başka konularda işe girişirlerse Türk mahkemelerine güvenip güvenemeyecklerini, sordu. Kemal Bey, "kurulacak düzende yabancıl ar da, tıpkı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, aynen Türklere uygulanacak işlemi göreceklerdir," dedi. Bundan sonra Yusuf Kemal, diplomatik ilişkiler konusunu ortaya attı ve bunun Amerika'ca bir genel anlaşma içinde mi, yoksa Türkiye ile imzalanacak bir özel anlaşma ile mi kurulmak isteneceğini sordu. Dulles, Amerika'nın bir genel anlaşmaya katılmasının daha az ihtimali olduğu cevabını verince Yusuf Kemal, o halde, iki ülkenin, bir genel anlaşmadan önce kendi aralarında görüşeceklerini umduğunu ekledi. Dulles, Amerika'yla ilişkileri kesen tarafın Türkiye olması bakımından ilk adımın Türkiyece atılması gerektiğini söyledi. Yusuf Kemal, Büyük Millet Meclisi'nin, herhangi bir zamanda ilişkileri kesen 1917 kararnamesinin kaldırılmasına hazır olduğunu açıkladıktan sonra, böyle bir davranışın Amerika'ca olumlu karşılanacağı bildirildiği anda kararın çıkarılabileceğini anlattı. Bu buluşmanın

[1975] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 335-336.
[1976] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 244.
[1977] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 283.
[1978] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 284.

raporunu veren telgraf Dışişlerine ulaştığında, Yakın Doğu Şubesi, telgrafın kıyısına şu notu koymuştu: "Bu, kendilerine, geçen yaz, üstü kapalı söylenmişti."[1979]

19 Şubat 1922. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Milliyetçiler'in Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal, Türklerin bağımsızlığını korumak için savaştığını, Yakın Doğu'daki savaşın sorumlusunun, işgalci devletler olduğunu söyledi. Türklerin barış istediğini bunun için de kendisinin İtilaf Devletleri'nin başkentlerine giderek görüşmeler yapacağını, milli sınırları içinde bağımsızlık istediklerini, görüşmelerden bir sonuç alınamaz ise mücadelelerine devam edeceklerini ifade etti*.[1980]

21 Şubat 1922. *The New York Times* gazetesi: *Amerikan Ticaret Odası sözcüleri: Serbest teşebbüse gerekli imkânlar sağlanabildiği takdirde Ortadoğu'daki Amerikan çıkarlarının geliştirilmesi için sınırsız fırsatlar bizi beklemektedir. İmparatorluğun zengin doğal kaynaklarına henüz el sürülmemiştir*.[1981]

2 Mart 1922. *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi*: Amerika Neşriyat Şirketinin Mustafa Kemal Paşaya Telgrafnamesi*:

> Ankara, 1 [muhabir-i mahsusamızdan] – Amerika Neşriyat Şirketi Reisi Mustafa Kemal Paşaya bir mektub göndermişdir. Bu mektubda Amerika neşriyat müessesesinin Prens [Don Lui dö Burbon] tarafından verilen izahatdan pek memnun olduğunu ve Türkiyeyi ancak bu suretle tanıdıkları kaydedilmekdedir. Mezkûr müessese memleketimize aid malumat istemekde ve bir resmini göndermesini de Mustafa Kemal Paşadan rica eylemekdedir.[1982]

Fotoğraf. *Prens [Don Lui dö Burbon]*.

5 Mart 1922. İstanbul'da neşredilen *İkdam* gazetesi, *Amerikan Standard Oil petrol şirketinin mümessili Goodsell'in İnebolu'ya geldiğini yazmaktadır*.[1983]

7 Mart 1922. *Chicago Daily Tribune* gazetesinde *Türklerin Anadolu'da sadece bağımsızlıkları için savaştığı belirtilirken Yunanlıların yayılmacılık politikası izlediği söyleniyor. Bununla birlikte Anadolu'daki işgal ilerleyişinde Yunanlıların pek çok köyü yaktığı, bunun sonucunda otlaklarını ve bahçelerini kaybeden on binlerce Türk köylüsünün açlıktan öldüğü aktarılıyor*.[1984]

12 Mart 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor. *Gizli antlaşmalar ve ülkeler arasındaki sorunların genel değerlendirilmesi* yapılıyor: *Türk İmparatorluğu, savaş ganimeti olarak paylaşılacaktır, bu durum sadece Sevr Barışı ile değil Aydınlanma Dönemi'nden yani 18.yy. dan beri gündemde*dir. *Türkiye'nin verimli toprakları, zengin bakır, gümüş ve petrol yatakları, Avrupa Devletleri'nin dikkatini fazlasıyla çekiyor. Avrupa Devletleri'nin, Afrika'da kolonileri olmasına rağmen Türk İmparatorluğu onlar için her açıdan daha avantajlı*dır. *Bundan dolayı da her devlet, Türk İmparatorluğu pastasından en büyük payı almaya çalışıyor ve kendi aralarında yoğun çatışmalar yaşıyorlar. Yaptıkları gizli antlaşmalar, şartlar değiştiğinde ciddi anlaşmazlıklara neden olmuş, büyük ve derin çıkar çatışmaları devletlerarası pazarlıklara ve taraf değiştirmelere kadar gitmiştir*.[1985]

17 Mart 1922. ABD'nin *Londra Elçiliği*, ABD *Dışişleri Bakanlığı'nın 21 şubat tarihli telgrafına 17 mart'ta karşılık verdi. Bunda Harvey, Konferans'ın yeniden birkaç gün içinde açılabileceğini, fakat Hindistan'ın*

1979 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 336-338. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
1980 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 245.
1981 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 289.
1982 Tevhîd-i Efkâr, 2 Mart 1338-1922, Numero , s. 1.
1983 Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, 1978, s. 223.
1984 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 196.
1985 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 246.

tutumu ve Curzon'un hastalığı nedeniyle yeniden ertelenebileceğini de bildiriyor ve şöyle devam ediyordu: "Konferans'ın genel amacı bütünüyle işlemez durumda bulunan Sevr Antlaşması'nı yenilemektir. Dışişleri Bakanlığı İtilâf Devletleri Hükümetleri'ne bir memorandum vermeyi tasarlıyorsa, düşünceme göre Paris Elçimiz Harrick'e, Doğu Anlaşması konusundaki eski tutumumuzu hatırlatmalı ya da hayatî önemdeki dördüncü paragrafı kapsayan 5 ağustos 1921 tarihli talimatı almamışsa kendisine yeni talimat gönderilmelidir."[1986]

The New York Times gazetesi, Vahan Kardaşyan'ın mektubunu neşretti. Kardaşyan, *Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin Doğu Karadeniz ve iç bölgelerde yürüttüğü operasyonları ilginç bir yöntemle eleştirmiştir. Cardashian bu süreçte Milli Mücadele karşıtı olan Peyami Sabah gazetesinde Ali Kemal Bey'in bir yazısını sadece tercüme ederek gazeteye yollamış ve kendisi herhangi bir yorumda bulunma ihtiyacı da duymamıştı. Zira Ali Kemal Bey Milli Hareket'e karşı en az Cardashian kadar sert eleştiriler yöneltmekteydi. "Tiranlık Anadolu'da kol geziyor. Büyük Millet Meclisi, Anadolu'daki yönetim, yargı sistemleri… Bunlar tamamen boş laflar(…)" diye başlayan yazısında ise Ali Kemal Bey, Ankara'nın kahraman olarak nitelediği Osman Ağa'nın aslında Samsun ve Merzifon bölgesinde terör estirdiğini, Nurettin Paşa'nın ise Koçigiri'de suçsuz olan çoğu Kürdü katlettiğini öne sürüyor*.[1987]

19 Mart 1922. *Bourbon Kraliyet ailesinden Don Louis de Bourbon, Mustafa Kemal'in 24 Ocak tarihli mektubuna cevap vererek ABD'de yapbğı çalışmalar sonucu havanın Türkiye'den yana döndüğünü ileri sürdü: "Her komisyoncu, Türkiye'den imtiyaz koparmak peşinde. Dünya size büyük bir lider gözüyle bakıyor. Dayanın, kazanacaksınız!" diyen Bourbon, Türk ordusuna basit bir er olarak karılmaya hazır olduğunu, yakında ABD'den Türkiye'ye geleceğini yazdı. Bourbon ilerki tarihlerde Türkiye'ye gelerek bazı Amerikan şirketleri adına görüşmeler yapacaktır*.[1988]

21 Mart 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Birkaç gün sonra Paris'te yapılacak, dışişleri bakanlar toplantısının, en önemli ve ilk konusu Türk – Yunan barışı olacaktı ancak iki ülke arasındaki düşmanlık azalmadan devam ediyor. Bakanlar asgari müşterekte anlaşabilir. Sevr Antlaşması revize edilecektir. Fransa, Türkler lehine radikal ve büyük değişikliklerden yana*dır.[1989]

22 Mart 1922. *The New York Times* yazıyor: *Paris'te yapılacak görüşmelere Amerika, gözlemci dahi göndermeme kararı aldı. İtalya Dışişleri Bakanı'nın, Amerikan temsilcisi ya da gözlemcisinin de görüşmelerde yer almasını tercih ettikleri açıklaması karşısında, Amerikan Elçiliği'nden, görüşmelerde ABD'nin yer almayacağı kesin olarak açıklandı. ABD'nin, Sevr Antlaşması'nda imzası yoktu, Türkiye ile hiç savaşmamıştır, Trakya ve İzmir'de çıkarlarını etkileyecek herhangi bir durum söz konusu değildir. ABD, İstanbul ve Boğazlar ile ilgileniyor, bu konu ile ilgili tavrı da nettir*.[1990]

23 Mart 1922. *The New York Times* yazıyor: *Paris'teki görüşmelerin ardından, altında İtalya, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanlarının imzası olan bir telgraf ile İstanbul, Ankara ve Atina'ya iki ülke arasında yapılacak bir antlaşma teklifi gönderildi. Antlaşmanın önündeki engel daha önce de Londra'da kendilerine sunulan teklifi reddettiğinden dolayı, Ankara Hükümeti'di*r. *Sunulan teklife göre, ateşkes ilan edilecek, 3 ay içinde İstanbul'da toplanılarak barış görüşmeleri başlatılacak, İzmir'de siyasi hâkimiyet Türklerde olacak ancak yöneticilerin atamaları, İtilaf Devletleri ya da Milletler Cemiyeti tarafından yapılacakt*ır.[1991]

1986 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 361.
1987 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 128.
1988 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 329.
1989 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 246-247.
1990 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 247.
1991 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 247.

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türkler, Ankara sokaklarında gururla yürüyor, gün doğumunda, camileri doldurarak, dizlerinin üstünde dua ediyorlar*. *Mustafa Kemal, yeni Türkiye'nin lideri olarak, son derece kararlı bir şekilde Yunanlılarla savaşıyor*. *Bu Milliyetçi Lider, Hindistan'daki İngiliz kurallarını temelinden sarsmıştı*r.[1992]

22-26 Mart 1922. *Konferans, 22 mart 1922'de Paris'te toplandı ve aynı gün içinde Türkiye'de bir silah bırakışması metni onaylandı. Bunun şartları derhal Atina ve Ankara'ya tellendi. Bristol, 25 mart'ta Washington'a çektiği bir telgrafta, yerel kaynaklardan alınan bilgiye göre, önerilen mütareke hattı doyurucu olmadığından, Ankara, İtilâf Devletleri'nin ileri sürdüğü şartlarta silah bırakışmasını imza etmek istememektedir. Anadolu'nun boşaltılması konusunda Yunanlılara verilen zaman uzundur ve İtilâf Devletleri'nin mütareke şartlarına uymaları için Yunanlıları zorlayacaklarına da hiç bir zaman güvenilemez. Yunanlılar, Bursa-Uşak hattından çekilmelidir. Bu hat, 1921 yazından beri, hatta mütareke şartları tartışılmadan önce Yunanlıların elindeydi. Konferans, 26 mart'ta sona erdi ve Sevr Antlaşması'ndaki değiştirme önerileri, ertesi gün Atina ve Ankara'ya gönderildi. Elçi Harrick'in Paris'ten bildirdiğine göre, Trakya sınırları görüşüldüğü sırada Konferans'ın birkaç kere kesilmek üzere olduğu, fakat, General Harington'un, Mareşal Foch'un da desteğini kazanan önerisiyle bir ortalama uzlaşma yolu bulunduğu bildirilmekteydi. İtilâf Devletleri, kendi önerilerini Yunanlılara kabul ettirebileceklerine inanıyorlarsa da Milliyetçiler konusu başka bir şeydi. İzzet Paşa, bu konuda umutlu değildi, çünkü, öneri, Yunan taraflısı bilinen Curzon'dan gelmişti. Fransızlar, Milliyetçiter'in uyuşmazlığı sürdüreceklerine inanıyorlardı. Harrick, "Türkler üzerine uygulanabilecek tek baskı konusunun, İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından boşaltılarak Yunanlılarca işgaline izin verilmesi olduğu söylentisidir," diyor. Harrick, önerilerin içinde bulunan iki noktaya Bakanlığın dikkatini özellikle çekmektedir. Bunlardan biri, malî sorunlarla ilgili kapitülasyonlarda yapılacak değişiklikler, öteki ise adliye reformudur*.[1993]

23 Mart 1922. *İstanbul Hükümeti, Amerikan Yakın Doğu Yardım Cemiyeti'nin muhtaç halka dağıtılmak üzere getireceği eşyanın gümrük resminden muaf tutulmasına ilişkin kararnameyi tekrar altı ay süreyle uzattı*.[1994]

26(?) Mart 1922. Yunan Dışişleri Bakanı Baltazzis, Müttefiklerin Yunan'ı gözden çıkarmış olduklarını ABD'nin Atina Elçiliğine ifade ediyor: *İtilâf Devletleri'nin önerileri Atina'ya ulaşır ulaşmaz, <u>Yunan Dışişleri Bakanı</u>, Amerikan Elçilik görevlisini Bakanlığı'na rica ederek, Yakın Doğu sorununun çözümünde Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın işe karışmasına aracı olmasını istemiştir. Çünkü, <u>ona göre, Avrupa Devletleri, Müslüman dünyasındaki etkilerini sürdürebilmek için Anadolu'da Yunanlıları ve Hıristiyanları gözden çıkarmaktaydı</u>. Görevli, kendi kanısına göre, Amerika'nın işe karışmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Bakan, bunun üzerine, kendi düşüncesi olarak Dışişlerine "Anadolu'daki Hıristiyan halkın kaderiyle yakından ve duygu yolundan ilgilenilmesi" için bir telgraf çekmesini rica etti. Dışişleri Bakanlığı, elçilik görevlisine, Yakın Doğu durumu üzerinde herhangi bir görüş belirtmek istememekte olduğunu bildirdi. Kendisinin Yunan Dışişleri Bakanlığı'na verdiği karşılık uygun görülmüştü, fakat; bir Amerikan karışması hakkında herhangi bir tartışmaya girmekten de çekinmesi talimatı verilmişti*.[1995]

29 Mart 1922. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İngiltere ve Fransa arasındaki, Yakın Doğu ile ilgili fikir ayrılıkları iyice gün yüzüne çıkıyor. İngiltere, Fransa'nın Türklere destek vererek durumu daha da güç ve karmaşık hale getirdi. Hatta Türklerin uzlaşmaz ve inatçı tavrı, Fransa tarafından gizliden gizliye destekleniyor. Yakın Doğu'da, İngiltere, Fransa'ya göre çok daha fazla avantaja sahiptir*. *İstanbul'da*

1992 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 247.

1993 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 361-362.

1994 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 337.

1995 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 362-363. İktibasdaki <u>vurgular</u> tarafımıza aiddir.

*Türk egemenliği ve uluslararası komisyon olmasına rağmen tüm kontrol İngilizlerin elinde*dir. *Fransa'nın hiçbir sempati duymadığı Yunanistan, İngiltere tarafından sürekli desteklenerek, Anadolu'da kalması sağlanıyor ve İngiltere'nin çıkarlarına hizmet ediyor*. *İngilizler, Milliyetçiler'le antlaşma yapmanın yollarını arıyor çünkü kontrolü altında tuttuğu Müslüman ülkelerin, ciddi ve etkili tepkileri ile yüzleşmiştir*. *Aynı zamanda da Türklere karşı Yunanlıları destekleyerek, Türkleri istediği şartları kabule mecbur bırakmayı hedefliyor*. *Amerika, Yakın Doğu ile ilgili hiçbir entrikanın içinde yer almamış ve taraf olmamıştır*, *azınlık haklarının korunmadığı, eşit ticaret ve seyahat şartlarının sağlanmadığı bir ortamda, gelecek için savaş tohumlarının etrafa saçılarak, dinsel, etnik ve ulusal nefretin kışkırtılacağı çok açıktır*. *Amerikan politikası, Yakın Doğu'da barıştan yana, ekonomik ve etnik eşitliğin sağlanması yönünde*dir.[1996]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İngiltere, Fransa'yı, Türklerin barış teklifini reddetmesi için cesaretlendirmekle suçladı. Yunanlılar, kendilerine yapılan barış teklifini kabul edecektir ancak Türkleri bunun tersi bir durum için desteklemenin kimseye bir faydası yoktur ve Yakın Doğu'ya barış getirmeyecektir*.[1997]

30 Mart 1922. *The Los Angeles Times* gazetesinin haberine göre Patrik Meletios Mataxakis *ilettiği mesajda Şubat ayında Giresun'da yirmi Rum köyünün yakıldığı ve "Pontus" bölgesindeki dört köyün de 1 Mart'ta aynı akıbete uğradığını söylüyor. Mataxakis'in iddiasına göre burada yaşayanların çoğu yanarak can vermiştir*. Ayrıca, *Mataxakis, İngiliz Kilisesi Başpiskoposluğuna gönderdiği mesajda, "Pontus'ta yakılan kadın ve çocuk bedenlerinin kokusunun hissedildiğini" iddia ederken, Anadolu'daki Yunan işgalini kastederek "Helen ordusunun çekilme olasılığına karşı Anadolu'da Hristiyanları neyin beklediğine" dikkat çekiyor*.[1998]

Mart 1922. *Sonradan CIA Şefliği yapacak olan ABD'nin Yakın Doğu uzmanı Allen Dulles da 1922 Martında Türk Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal ile görüşürken "Amerikan iş adamlarının Türkiye'de ticarî alanda ya da başka konularda işe girişirlerse, Türk mahkemelerine güvenip güvenemeyeceklerini" sorar*.[1999]

1 Nisan 1922. Amiral Bristol, Washington'a muhtıra gönderdi ve Nisan ayı boyunca ABD Dışişleri Bakanlığı ile İstanbul-Londra-Paris-Roma elçilikleri arasında muhabere trafiği vuku buldu. ABD'nin Türkiye meselesine bilfiil müdahil olması elçiliklerce savunuluyor.[2000]

3 Nisan 1922. *Mr. Edward Marshall, New York'tan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Don Louis Bourbon'un Türkiye'nin kalkınması için bir planla Ankara'ya geleceğini haber vererek bu plana itibar edip Amerikan usulü bir kalkınma yolu tutarsa Türkiye'nin hızla zenginleşeceğini ileri sürdü; hiç bir imtiyaz verme yoluna gidilmemesini öğütledi; Bourbon'un Edward Marshall Şirketi'nin Türkiye temsilciliğini yapmayı kabul ettiğini bildirdi*.[2001]

Açıklamalı [ÖA14]: Daha sonra tamamen iktibas et. Şimdi usanıldı.

1996 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 248.
1997 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 248.
1998 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 128-129.
1999 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 346.
2000 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 363-366.
2001 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 360.

4 Nisan 1922. Amerikalı Profesör Albert Howe Lybyer: *... İngiliz ve Fransız önderlerinin Boğazları insanlık adına kendi yönetiminde bulunduracak, düzenli, sıkı, güçlü ve iyicil bir Yunan imparatorluğunun düşünü görecek kadar gözleri kamaşmıştı. ... Türk Trakya'sında ve İzmir dolaylarında nüfus durumu, halkın isteği ve ekonomik koşulların, bu bölgelerin Yunanistan'a verilmesini haklı çıkarıp çıkarmayacağını öğrenmek için Paris Konferansı, yerinde soruşturma yapmak zahmetine bile katlanmamıştı. Oysa 1919'da Trakya ve Küçük Asya'nın İzmir dolaylarındaki Türkler büyük çoğunluğu teşkil ediyordu. ...*[2002] Amerikalı profesör, Yunan'ı İzmir'e çıkartan Paris Sulh Konferansı Üçler Şûrası üyesi ABD'nin sicilini temizlemeye çalışıyor sanki, mesuliyeti İngiliz-Fransız tarafına yüklüyor.

Fotoğraf. *Albert Howe Lybyer* (findagrave.com)

New York Herald Tribune gazetesi sahibi Mr. Laurence Hite, Ankara'nın Paris Temsilcisi Ferit Bey aracılığı ile Mustafa Kemal'e Müttefiklerin barış teklifi, Türk meselesinin çözümünde Amerika'nın nasıl yardımcı olabileceği vb. konularında sorular yöneltti.[2003]

10 Nisan 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türkler, barış teklifini kabul etmek için, Yunanlıların, İzmir ve tüm Anadolu'yu kayıtsız şartsız terk etmesi gerektiğini, aksi takdirde barış için herhangi bir görüşme yapılmayacağını dile getirdi. Türklerin hedeflerine ulaşmak için iki seçeneği vardır, bunlardan ilki, Anadolu'da savaşı yeniden başlatmak, ikincisi ise yeni siyasi destekler sağlamaktır. İtilaf Devletleri'nin, Yunanistan'a barış konusunda baskı yapmayacağı açık olduğu için Türklerin, ikinci yolu seçmeleri pek mümkün değildir. İlk seçenek olan savaşı tercih ettiklerinde ise bugüne kadar sağlamış oldukları, politik desteği de kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaklardır. Ankara'nın, heybetli görüntüsünün altındaki gerçek güç, Türkler, Yunanlılara karşı taarruza geçtikleri zaman ortaya çıkacaktır. Bunun karşısında ise son 5 yılını intikam hırsı ile geçirmiş ve Avrupa'nın moral desteğini arkasına almış Yunan Ordusu olacaktır.*[2004]

13 Nisan 1922. Yaşanmakta olan malî buhrana çözüm olarak bazı tedbirler teklif edildi. Bu tedbirler arasında *Amerikalılara patrol işletme imtiyazı verilmesi* yer aldı.[2005]

19 Nisan 1922. *The Boston Globe* gazetesinde *"Türkler Rum Köylerini Yok Etti" başlığı altında yayımlanan bir haberde "yarı resmi bilgi" olduğu belirtilerek yine onlarca Rum köyünün yakıldığı öne sürülmekteydi. Verilen başka bir bilgide ise Alexander Sideropoulos adında birinin Boston'da gazete ofisine gelerek İstanbul'daki akrabasından gelen bir mektupta bu olayı doğruladığı belirtilmekte*dir.[2006]

Nisan 1922. *ASIA* mecmuası, Robert Kolej öğretmenlerinden Bayan Laurence Moore'nin "Mustafa Kemal'in Yeni Türkiye'si" nam makalesini neşretti. *Milliyetçi hükümetten izin almasının ardından bir Amerikan destroyeriyle İnebolu limanına oradan da Ankara'ya giden ve burada bir Türk istihbarat subayı tarafından karşılanan Moore, Türk milliyetçilerini cesur ve Türkiye'nin varlığını en iyi şekilde savunan kişiler olarak tanımlamıştır. Ankara'ya olan yolculuğu sırasında İnebolu'dayken konuştuğu köylü, tüccar ve memurların Milli Hareket'e destek verdiğini belirten Moore, tek şikâyetin vergiler ve sıkı kısıtlamalara yönelik olduğunu belirterek böylesine zor zamanlarda kendini dışarıya kapatmış bir*

2002 Albert Howe Lybyer. (1922, April 4). Turkey under the Armstice. *Journal of International Relations*, vol. XII, no. 4, p. 456-458; Aktaran: Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, 1987, c. 1, s. 32.

2003 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 362.

2004 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 250.

2005 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. 4, s. 378.

2006 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 129.

ülkede bu durumun kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen mücadelenin sonucuna ve lideri M. Kemal'e tam bir inancın mevcut olduğunu da ekliyor. Yazının ilerleyen bölümünde bir Türk tüccarla konuşmasını aktaran yazar Türk kadınlarının verdiği mücadeleyi şöyle anlatıyor:

> (...) denizden gelen güzel bir akşam esintisi altında bir terasta birlikte otururken, tüccar şöyle dedi: "Bu yeni Türkiye'de "Türk" efendi olarak kalmalıdır. Yüzyıllardır Türk'ün umursamazlığı sayesinde Yunanlılara, Osmanlı'daki Rum ve Ermenilere ülkenin ticaretini ellerine alarak bu alanda etkin bir konuma gelmelerine müsaade edildi. Savaş ve onların da kendi ihanetiyle birlikte, bu ayrıcalıklarını kaybettiler ve biz, bizim olan haklarımızı tekrar geri kazandık. Biz tekrar bu topraklarda avuçlarımızın arasından ticaretimizin kontrolünün kayıp gitmesine asla müsaade etmemeliyiz."(...) Biz konuştuğumuz sırada gümrük binasının yanında duran büyük öküz arabaları iç bölgedeki ordu için mühimmatla yükleniyor ve akşam serinliğinde dağların tepesine doğru ilerlemek üzere bir gıcırtı kafilesi yol alıyordu. Arkadaşım(tüccar) "genç delikanlıların hepsi orduda ve gördüğün gibi sevkiyat da çocuklar yaşlı adamlar ve kadınların elinde" dedi. Ben bu bitkin haldeki kadınların gücüne ve hünerine hayran kaldım zira vagonlardaki kutu ve balyaları kaldırmaya uğraşırken yükleri ayarlıyorlar ve sırıklarla öküzleri doğru pozisyona getirip onları uzun yolculuklarına başlatıyorlardı. Onların eski elbiseleri solmuş ve kirli bir vaziyette, ayakları ise çıplaktı fakat Müslüman olarak kadınsı iffetlerini de asla ihmal etmiyorlardı. Oraya buraya hareket ederken başörtülerini hemen yüzlerinin üzerinde kalmasını sağlayarak dişlerinin arasında bir yerde bir düğümle bağlı tutuyorlardı. Başörtüsü, fes gibi Milliyetçilerin sembolü, Anadolu'da geçirdiğim beş hafta boyunca örtüsüz yalnızca üç Müslüman kadın gördüm.(...)

Laurance Moore Ankara'ya vardıktan sonra burada M. Kemal ile de görüşme fırsatı bulmuştur. Yazısının son bölümünde M. Kemal ile yaptığı görüşmeye yer veren Moore, M. Kemal'in Fransızca konuştuğunu belirterek onun sözlerini şöyle aktarmıştır:

> Amerikalılar hep Türkleri anlamak için fırsat bulamadıklarını söylereler fakat sizin halkınız daima büyük gezginler olmuştur. Misyonerleriniz, öğretmenleriniz ve din adamlarınız gibi pek çok Amerikalı ülkemizi ziyaret etmiş ve aramızda yaşamışlardır. Şimdiye kadar iki halkın da birbirlerini anlayabilmiş olmalarını umuyoruz. Dış dünya amacımızı ve ne için çabaladığımızı bilmiyorsa, bunun sorumlusu biz değiliz. İki yıldan beridir onlar davamızı duyurmaya yönelik tüm iletişimimizi kesmiş ve askeri bir kuşatmayla etrafımızı çevirmişlerdir. Dolayısıyla bu savaşın ve yenilginin dayattığı zor koşullarda normal bir şekilde yeniden ayağa kalkma planlarımızı gerçekleştirme fırsatı bulamadık. Fakat biz barış istiyoruz, Büyük Millet Meclisi çoktan heyetlerini Batı'ya gönderdi ve asla gerçek bir barış şansını kaçırma niyeti de yoktur. Müttefikler bizi Suriye, Filistin, Mısır, Mezopotamya'dan kopardı ve dahası Türklerin çoğunlukta olduğu bölgeden de attılar. Müttefikler büyük savaşta ilan ettikleri prensipleri yok saydılar ve bizim de iyi niyetle kabul ettiğimiz Mütarekeyi imzalarken, ciddiyetle verdikleri sözleri de tutmadılar. O halde bizden şunu mu istiyorlar; sözlerinin dikkate alınmadığı bir anlaşmayı ve halkımızın köle olması ve milli varlığımızın boğulması anlamına gelen anlaşmayı kabul etmemizi mi? Sizin başkanınız Wilson'un ilkelerinde yer alan "self-determinasyon" ve "yönetilenlerin kaderlerini belirleme hakkı" Paris Konferansı'nda unutuldu. Biz ulusumuzun bu "yeni adalet ruhuna"çok güven duymasından dolayı aldatıldığını hissediyoruz.
>
> Biz haklı olarak bize ait olandan daha fazlasını istemiyoruz. Kendi özgeciliklerini överken açgözlü bir şekilde dünyanın her köşesine el atan uluslar gibi toprak kazanma veya emperyalist planlar peşinde koşmuyoruz. Pan-İslamizm, Pan-Turanizm İngiliz emperyalistlerin dünyayı bize karşı durması için uydurduğu vesveselerden ibarettir. Bizim diğer Müslüman halklar üzerinde böyle planlarımız yoktur ama onlar ve kendimiz için ve ayrıca diğer uluslar için self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını isteriz. Siz bizim Misak-ı Millî'yi biliyor musunuz? Bunun gelecekteki dünya barışına bir tehdit olduğunu söyleyemezsiniz değil mi? Bu sadece Türk topraklarındaki işgalcilerden bağımsız olarak kendi kaderimizi yönlendirebilmemizi talep eder- sadece bağımsızlık hepsi bu. Bu bizim milletimizin karakteridir ve onlar umut etme hakkına sahiptir, bunu savunmak için ant içtiler. Bugün için ülkemizde siyasi partilere yer yok. Belki işler rayına oturduğunda meclis için partiler ortaya çıkabilir. Siz kendiniz kadın erkek çoluk çocuk vatanımızı kurtarmak ve Yunan işgalcilerinden kurtulmak için nasıl fedakârlık ettiğimizi gördünüz. Avrupa da emin olsun ki biz teslim olmayacağız.(...)
>
> Türkiye ve Amerika ikisi de demokrasiyle yönetilmektedir. Aslında hükümetimiz şu anda dünyadaki en demokratik yönetimdir. Zira Halkın tam egemenliği üstüne kuruludur ve Büyük Millet Meclisi temsili yapısıyla

yasama, yürütme ve yargı gücüdür. Demokrasiyle yönetildiklerinden Amerika ve Türkiye arasında çok yakın ilişkiler kurulmalıdır. Hiç savaş halinde olmadığımız Birleşik Devletler'in bu kadar uzun süredir diplomatik ilişkilerimizi halâ neden ertelediği konusunda şaşkınız. Ekonomik alanda Türkiye ve Birleşik Devletler birlikte çalışabiliriz ve bu iki taraf için de büyük kazanım demektir. Bizim zengin doğal kaynaklarımız Amerikan başkentine gösterilmelidir. Gelişme sürecimizde Amerikan yardımına sıcak bakmalıyız, zira inanıyoruz ki Amerika Avrupalı uluslarının bizimle ilgili beslediği siyasi saiklerden bağımsızdır. ABD ülkemizin herhangi bir parçasını bizden çalma niyetindeymiş gibi görünmüyor.

Başkan Wilson'un doğu vilayetlerimizde bir devlet kurma projesini anlamış değilim. Sanırım milyonlarca Türk'ün birkaç bin Ermeni'nin yönetimi altına girmesine kendisi de rıza göstermezdi. Bu, aslında "self determinasyon" ilkesinin de çok uzağında bir hareket olurdu. General Harbord'un çalışmasıyla durumu boydan boya araştırdı ve bizim hikâyemizi de dinledi. Biz de sizin ulusunuzu temsilen ona güvendik ve emin bir şekilde onun çalışmasının ülkemiz için adil bir çözüm yolunda sonuçlar doğuracağına inandık. Ancak böyle bir şey oluşmadı. Bize karşı alınan kararların adaletle değil daima önyargı ve siyasetçilerin yönlendirmesiyle belirlendiğini öğrenene kadar moralimiz yüksekti. Şimdi ise kendi halimize kaldık. Çoktandır söylediğim gibi, biz barış istiyoruz. Koşullarımız en asgari bağımsız bir ulus olmaktır. Şimdiye kadar onlar bunu reddetti, savaş devam edecek fakat barışın bir daha gecikmesinin getireceği savaşın ve bu en büyük kötülüğün sorumluluğu bize ait değildir. Biz önümüzdeki çatışma ortamına hazırız. Şunu söyleyebilirim ki hem ruhen hem de kuvvet bakımından hiç olmadığımız kadar güçlüyüz. Kazanacağımıza inancımı tamdır.[2007]

2 Mayıs 1922. İstanbul'daki İngiliz Fevkalade Komiseri Rumbold'dan Hariciye Nâzırı Curzon'a telgraf:

Türk basını, Ankara'nın notasını pek makul görüyor. "Tevhid-i Efkâr", bu notaya "evet" veya "hayır" diye cevap vermek gerektiğini yazıyor. "Vakit" Mustafa Kemal'in İzmit konferansına katılmaya razı olmakla barışçı niyetini açıkladığını ileri sürüyor, Amerika'nın da İzmit'e "gözlemci" gönderebileceğini belirtiyor. Gazete, İstanbul'da konferans toplanmasının söz konusu olamayacağını da yazdı, ama bu cümle sansür edildi. "İleri" gazetesi ise, barışa savaşla varılabileceğini ileri sürüyor.

Bu gazeteler, İstanbul Hükümetinin cevabı konusunda hiçbir yorum yapmıyorlar ve Ankara'yı Türkiye'nin tek Hükümeti olarak tanıma eğilimi gösteriyorlar. "Tevhid-i Efkâr", bu konuda daha da ileri gidiyor. Bu gazete, Ermenilere karşı saldırgan. Fransız sansürü gevşek davranıyor.[2008]

9 Mayıs 1922. *The Miami News* gazetesi: *Yunanlıların bulunduğu Enosis adındaki bir Yunan vapuru Novorossisk limanında dönerken Karadeniz'de iki Türk gambotu tarafından durdurularak Trabzon'a götürülmüştür ve bunun üzerine de Yunan savaş gemileri vapurun ve içindeki yolcuların serbest bırakılması için Karadeniz'e açılmıştır. İlerleyen günlerde ise Enosis'i ele geçiren Türkler bunun adil bir ödül olduğunu söylerken, Yunanlılar bunun yasadışı bir şekilde deniz sahası içerisinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Kilkos adındaki Yunan savaş gemisinin misilleme olarak Marmara'daki bir Türk vapuruna yolcularıyla birlikte el koyduğu aktarılıyor ve Yunan donanmasının Türk limanlarını ablukaya alacağı bildiriliyor*.[2009]

2007 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 198-200. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir. Birkaç hususu zikretmeden geçemeyeceğiz: (*i*) Mustafa Kemal, Yunan'a karşı harb edilirken Müslüman kadınları çalıştırmıştı. Laurence Moore, cephe gerisinde canla başla çalışan Müslüman kadınların tesettürlerine nasıl riayet ettiklerini hayretle ifade etmiştir. Peki sonra ne oldu? Mustafa Kemal saf değiştirip tesettüre savaş açtı. (*ii*) Siyasî fırkaların yasak olduğunu bizzat kendisi ifade eden Mustafa Kemal, TBMM Meclis Hükümetinin yeryüzündeki en demokretik yönetim olduğunu iddia etmiştir. Demek ki Mustafa Kemal ya yalan söylüyor ya da demokrasinin ne demek olduğunu bilmiyor.

2008 Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, 2000, c. 4, s. LXV.

2009 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 202.

10 Mayıs 1922. Mehmet Zekeriya (Sertel), Yunus Nadi'nin *Yeni Gün* gazetesinde makale neşretti: *Bir Amerikalı banker diyor ki: Avrupalılar alacaklarını Amerika'ya devretmeli. Amerika da maarife tahsis etmek şaruyla Türkiye'nin borçlarını bağışlamalıdır*.[2010]

11 Mayıs 1922. *Üç yıl önce Amerikalılann önderliğiyle kurulan ve Amerikan üniversitelerinden mezun olanların üye olduğu Darülfünun Kulübü, Perapalas'ta yüze yakın kişinin katılmasıyla üçüncü kongresini yaptı. General Harington fahrî başkanlığa, ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol ise başkanlığa seçildi. Verilen yemeğe, yabancı elçilik mensupları da katıldı*.[2011]

12 Mayıs 1922. *Amerikan Yakın Doğu Yardım Heyeti Genel Müdürü Mister Çekvit ve Mis Gillespie Ankara'ya geldiler*.[2012]

15 Mayıs 1922. *İngiltere'nin Washington Elçisi Geddes, ABD Dışişleri Bakanı Hughes'e gönderdiği yazıda, Türkiye'de Hıristiyanların durumunu incelemek için İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'den bir delegeler kurulu göndermek istediklerini bildirdi. ABD, kurula katılacağı cevabını 3 Haziran'da bildirecektir*.[2013]

> 15 mayıs 1922'de İngiliz Elçisi Geddes, Dışişleri Bakanı Hughes'e, Ankara yöneticileri tarafından Anadolu'da Hıristiyanlara karşı girişilen eylemler hakkında bir yazı yazdı. Şöyle diyordu: "İngilizlerin, mart ayında Türkiye ile bir barış antlaşması imzası hususunda öne sürdükleri ve bu arada Hıristiyanları da ilgilendiren önerilerin sonucu olarak İngiliz Hükümeti, çok ciddi bir sorumluluk altına girmiş bulunuyordu. Bu durumda, İngiliz Hükümeti, İngiltere, Fransa, İtalya ve A. B. D.'nin birer delegesinden kurulacak bir komisyonun söz konusu olay ve sürgünler hakkında soruşturma yapmasını uygun bulacağınızı düşünüyoruz."
>
> Bu notanın arkasından, Bristol'dan bir telgraf alındı. Bristol, İngiliz meslektaşının bu konu hakkında kendisine bilgi verdiğini yazmakta ve böyle bir komisyona katılınmaması gerektiğini öğütlemektedir. Bristol, bu görüşünü şu noktalara dayandırmaktadır:
>
> "Birincisi, soruşturmayı gerektiren olaylar, Fransızların Kilikya'daki davranışları sonucu olarak bundan bir yıl önce başlamıştır; ikincisi, Yunan ordusunun 1919'da İzmir'i işgali sırasındaki davranışları ve 1921 yaz saldırısında giriştikleri vahşet ve zulüm; üçüncüsü, İngilizierin bu olaylar hakkında yayınlanmış olan raporları. Bunlar, önerilen soruşturma için daha o zaman derhal harekete geçilmeyi gerektirirken, kendileri, Türkler aleyhinde yaptıkları propagandalara dayanak olarak kullanmış ve böylece Yakın Doğu'daki durumlarını güçlendirmek istemiş olduklarını gösteren pek çok işaretler vardır; dördüncüsü, azınlığın durumlarının kötü olduğu uzun zamandan beri bilinmektedir; böyle olduğu halde, İngilizlerin, Fransızları Milliyetçiler'e karşı olan tutumlarını sertleştirmeye kışkırttıkları bir sıradaki bu feryatları anlamlıdır; beşincisi, İngilizlerin bir Soruşturma Komisyonu kurulması yolundaki tekliflerinin önceden yayınlanmış olması kendilerinin politik bir amaç güttüklerini göstermektedir."[2014]

17 Mayıs 1922. Amerikan gazetesi *The New York Times*: *Yunanlılar, vahşi Türklerle karşılaştırılamayacak kadar uygardırlar. Bu iki ulusun uygarlık düzeyleri arasında birkaç bin yıllık fark var*.[2015]

20 Mayıs 1922. *Türk Havass Router Ajansı'nın Vashington'dan bugün verdiği habere göre, halen Ankara'da bulunan Amerikan Yardım Kurulu Başkanı Mis Billings, Harput'ta Hıristiyanlann katledildiği söylentisini yalanladı*.[2016]

2010 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 424.
2011 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 425.
2012 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 426.
2013 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 430.
2014 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 341-342.
2015 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 434.
2016 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 438.

22 Mayıs 1922. İstanbul'da bulunan ABD'nin Ticaret Bakanlığı Temsilcisi, ABD Ticaret Bakanlığına telgraf keşide eyledi. 35 ton altın ve 120 milyon liralık dış borç alındığına ilişkin fevkalâde mübalağalı söylentiler aktarılıyor:

Rapor

22 Mayıs 1922 İstanbul, Türkiye

ABD
Ticaret Bakanlığı
İç ve Dış Ticaret Müdürlüğüne
Washington,

... Trabzon'dan gelen bir kişiden, Mart ayının son iki haftası ile Nisanın ilk haftası içinde Trabzon'a 35 ton Rus altını çıkarıldığını öğrendim. Kaynağın güvenilir olduğunu sanıyorum ama teyit ettiremedim. Son günlerde İstanbul'da, Moskova'nın Ankara Hükümetine 12 milyon İngiliz liralık ödünç verdiği söylentileri dolaştı. Bu haberi de teyit ettiremedim ama İstanbul'daki milliyetçi kaynaklardan ve Türk Milliyetçi Hükümetinin İstanbul'daki temsilcisiyle görüşmelerimden, böyle bir ödünç verildiği izlenimini edindim. Ödünç verilip verilmediği yolunda direkt sorular sordum, her seferinde kaçamaklı yanıtlar aldım, hiçbir zaman kesinlikle yalanlamadılar. Ayrıca şuna işaret etmek isterim ki, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi, Yunanlılara karşı yapılan savaşta kullanılmak üzere Savunma Bakanlığına 10 milyon Türk lirası daha verilmesini kabul etti. Belki de bu on milyon lira, Moskova'dan verilen kredinin bir bölümüdür. Ayrıca Ankara Hükümetinin Karadeniz'deki bir limandan İstanbul'a altın gönderip kredi açtırma yolları aradığı biçiminde söylentiler yayıldı. Ama şimdiye kadar böyle bir şey yapıldığını haber almadık. Bu konudaki gelişmeleri dikkatle izliyorum.

Julian E. Gillespie
ABD Ticaret Bakanlığı Temsilcisi[2017]

23 Mayıs 1922. Avam Kamarası içtimaında "Anadolu: Türkler ve Hıristiyan Ekalliyet" mevzubahis ediliyor. Liberal Fırka mebusu Binbaşı Kenworthy: "*Oraya* [Anadolu'ya] *gönderilecek Amerikan komisyonu tarafsız sayılmaz çünkü* [milliyetçi] *ayaklanmalarda onun da parmağı olduğu iddia ediliyor. (Milletvekilleri bağırıyor: Açık konuş!)*[2018]

28 Mayıs 1922. Mehmet Zekeriya (Sertel), Yunus Nadi'nin *Yeni Gün* gazetesinde *Amerika Mektubu* neşretti: *Çester Projesi'nin tatbiki, Şark vilayetlerimizi Amerikalıya satmak demektir. Abdülhamit zamanında verilen ve Şarkî Anadolu'nun bütün servet ve menbalarını Amerikalılara terk eden bu imtiyaz, yeniden canlandırılıyor ve imtiyaz sahibi Çester Ankara'nın daveti üzerine Anadolu'ya gidiyor*.[2019]

Haziran 1922. ABD Dışişleri Bakanlığı, *Dış İlişkiler Servisi'nden Robert W. Imbrie*yi Ankara'ya mümessil tayin etti.[2020]

1 Haziran 1922. *İkdam* gazetesi, *Petit Parisien* muharriri Jean Schlicklin, aradığı *Yeni Türkiya'nın ruhu*nu Sabataycı Halide Edib'de (Adıvar) bulmuş ve Halide'yi şöyle övmüştür: "..inkılâbı millî muhitinde.. millî ruh ve vicdanın bütün safahatını tamamen temsil etmekdedir."

Halide Edib.. herhalde yakında Amerikaya gidecekdir, çünki mumaileyhin (Boston)da konferanslar vermesi istenilmişdir. ..bu seyahatında (Paris)den geçerken orada biraz alıkonulursa pek iyi edilmiş olur.. kendisi (Paris)de gayet iyi tesir husule getirecekdir.[2021]

2017 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 147-148.
2018 Murat Şahin, *İngiltere Avam Kamarası Zabıtlarında Türkiye (1918-1922)*, 2011, s. 100.
2019 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 451.
2020 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 338.
2021 İkdam, 1 Haziran 1338-1922, Numero 9054, *Bir Ankara Mektubu: Halide Edib Hanım Nezdinde*, s. 3.

Ankara'daki Sovyet Rus Büyükelçisi Semyon İvanoviç Aralov, Halide Edib ile 1922 tarihli mühim bir görüşmesini nakletmektedir:

> Bir gün eşimle beni, Büyük Millet Meclisi ikinci başkanı Adnan Bey'le eşi, yazar ve toplum kadını Halide Edip Hanım ziyaret etti. Benim Türkiye'de bulunduğum yıllarda Adnan Bey'in önemli bir rolü yoktu. Sorumlu bakanlıklarda (İçişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı) bulunmuş olmasına rağmen oldukça renksiz bir kişiliği vardı.
>
> Orta yaşlı, kültürlü, enerjik bir kadın olan eşi Halide Edip Hanım'ın hayatı oldukça ilginçtir. Halide Edip, kızıla çalan saçları ve koyu gri gözleriyle, dış görünüşünde çekici bir kadındı. Halide Edip, bir toplum örgütü olan "Türk Ocakları"na üye seçilmiş ilk Türk kadınıydı. Kendisi pedagojik çalışmaları olan yetenekli bir yazardı. Birinci Dünya Savaşı'nda hemşirelik yapmıştı. Politik görüşleri bakımından, Jön Türklerin partisi İttihat ve Terakki'nin liderlerine, özellikle Cemal Paşa ile Talat Paşa'ya yakındı. Milliyetçi fanatizme, Ermeni kırımına aktif olarak karşı koymuştu. Daha ilk gününden beri Türkiye'nin bağımsızlığı için yapılan mücadeleye katılmış, emperyalizme karşı olan görüşlerini açıkça savunmuştu. Yabancı istilacılara ve padişah idaresine karşı yaptığı şiddetli mücadeleden ötürü, İngilizlerin ısrarıyla, padişah mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırılmıştı. İstanbul'dan Anadolu'ya kaçmak zorunda kaldı. Orada gönüllü olarak Mustafa Kemal'in ordusuna katıldı. Ve Yunanlılara karşı savaştı.
>
> Karşılıklı iltifatlardan ve hal hatır sormanın ardından politik konulara geçtik. Adnan Bey daha çok susuyordu. Biz Halide Edip'le konuşuyorduk. Sovyet Rusya üzerine oldukça bilgisi vardı. Emperyalistler üzerine aramızda tartışma başladı. Halide Edip, Birleşik Amerika'nın, hiçbir art düşünce beslemeden, herhangi bir politik ve ekonomik baskıya başvurmadan Türkiye'ye yardım edebileceğini, bunun için de, Türkiye'nin Amerikan mandasını sağlamaya çalışması gerektiğini ileri sürdü. Halide Edip, Birleşik Amerika mandası sağlandığı takdirde, ABD'nin Türkiye'yi İngiliz baskısına karşı savunacağını da söyledi. Ben, Amerikan emperyalistlerinin Türkiye'yi, en aşağı Avrupa emperyalistleri kadar esaret altına almaya yetenekli olduklarını söyleyerek onunla tartıştım. Bunun üzerine Halide Edip, Birleşik Amerika'nın Filipinler'e yardımını örnek olarak ileri sürdü. Ben de kendisine tarihin bu yardımın bedelini gösterdiğini ve Filipinler'in tamamıyla Amerika'nın boyunduruğu altına girdiğini söyledim.
>
> Halide Edip Hanım, tipik bir burjuva siyasetçisiydi. Zaman sınavını veremedi; Milli Kurtuluş hareketi, derebeylikle ve emperyalizmle savaş, onun gücünün dışındaydı. Kocasıyla birlikte, İngiliz liberalizminin kanatları altına sığındı.[2022]

2 Haziran 1922. *The New York Times* gazetesi, Bâb-ı Âlî Hariciye Nâzırı Ahmed İzzet'in (Furgaç) beyanatını iktibas ediyor: *Ramazan Bayramı nedeniyle dört gündür Ankara"dan haber alamıyorum. Anadolu kıyılarında hala devam eden bir Rum tehciri mevcuttur. Hiç şüphe yok ki iç kısımlara doğru devam eden yolculukta pek çok insan ölmüştür ki bu koşullar altında bu gayet doğaladır. Kemal Paşa bu konuda bizi bilgilendirmiş, tehcir edilen bu insanların bir ihtilale hazırlandıklarını ve Yunan Hükümetiyle işbirliği yaparak kendisine karşı komplo kurduklarını belirterek Yunan gemilerinin ülküdaşlarına yardım için kıyı şeridini bombalamasıyla bu durumun açığa çıktığı bilgisini vermiştir.(…) Eminim ki bölgede bir araştırma komisyonunun kurulması halinde görevliler Anadolu"daki Müslümanların Rumlardan daha çok can ve mal kaybı yaşadığını göreceklerdir.(…)*[2023]

3 Haziran 1922. TBMM Hükümetinin Karadeniz'deki Rumları tehcir edişini tahkik için Anadolu'ya Müttefik mümessillerinden kurulu bir heyetin gönderilmesini isteyen Britanya'nın talebi, ABD Başkanı Harding tarafından kabul edildi.[2024]

2022 Semyon İvanoviç Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Anıları*, 2010, s. 69-70.
2023 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 129.
2024 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 342.

7 Haziran 1922. Yunan donanması Samsun limanını topa tuttu. Samsun'daki ABD filosunun yetkili subayı Yunanistan'ı protesto etti.[2025]

8 Haziran 1922. *Samsun'un dün Yunan savaş gemileri tarafından bombalanması protesto ediliyor. Ankara Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, bombardımanı protesto etti. İstanbul Hükümeti de üç İtilaf Devleti Yüksek Komiseri nezdinde bombardımanı sözlü olarak protesto etti. Ankara'nın İstanbul'daki temsilcisi Hamit Bey, ABD Yüksek Komiseri Bristol ile bu olay hakkında bir görüşme yaptı. Hamit Bey, Yusuf Kemal Bey imzalı protesto yazısını yüksek komiserlere yarın verecek*.[2026]

ABD ile TBMM Hükümeti ilişkileri Haziran-Ağustos 1922 zarfında geriliyor:

> Samsun'da yeniden olaylar çıktı ve bu olaylar yine protestoyu gerektirdi ama bu sefer protestoyu yapan [ABD] Dışişleri Bakanlığı'ydı. 7 haziran 1922'de Yunan savaş gemileri Samsun'u bombardıman etti. Samsun büyük zarara uğramış, birkaç kişi de ölmüştü. Fakat, buna Amerikalılar sebep olmamıştı. Amerikan kumpanyasına ait bina iki kere bombalanmış, fakat Amerikalılara bir şey olmamıştı. Bununla birlikte orada bulunan Amerikan destroyeri komutanının arzusuna rağmen Amerikalıların şehri terk etmelerine izin verilmemişti. Bu olay hakkında Bristol'un raporu alınınca Dışişleri, önce, Bristol'a bir telgraf çekerek İstanbul'da bulunan Millî Hükümet temsilcileriyle görüşmesini ve kendilerine, Samsun'daki Amerikalıların şehri terk etmelerine hükümetlerince izin verilmemiş olmasının Washington'da çok kötü bir etki yarattığını, A.B.D. Dışişleri Bakanlığı'nın böyle bir tutumun tekrar edilmeyeceğine güvenmekte olduğunu ve Amerikan yurttaşlarının uğrayabileceği herhangi bir haksızlıktan Ankara yönetiminin sorumlu tutulacağını, bildirmesını istemiştir. Bu telgrafta Bristol için bir gizli talimat da vardı: Türkiye'deki Hıristiyanların içinde bulundukları şartların soruşturması düşünüldüğü bir sırada Yunanlılar tarafından Samsun'un bombardımanı Bakanlıkça doğru bulunmuyordu. Daha kötüsü, Anadolu'daki durumu daha da ağırlaştırabilecek bir hava yaratabilirdi. Bristol, bunu, Ankara'nın temsilcisi Hamid Bey'e bildirdi. Hamid Bey bu emrin nedeni olarak, şehir yönetiminin, yalnız bir grubun şehri terk etmesine izin verildiği takdirde çıkabilecek karışıklıklardan korkulduğunu ileri sürdü. Bu görüşmeden kısa bir süre sonra, destroyerin komutanı İstanbul'a döndü ve yanında şehrin Türk otoriteleri tarafından verilmiş yazılı bir de karar getirdi. Bunda şöyle deniyordu: "Düşman kuvveti görülür görülmez sıkıyönetim ilan edilecek ve kimsenin şehri terk etmesine izin verilmeyecektir. Ancak, yabancılara Kızılay bayrağı altında bulunacak bölge hastanesine sığınma hakkı verilecektir." Komutan, hastanenin cephane dolu olması bakımından bu tedbiri yeterli güvenlikte bulmuyordu. Olayların bu gidişi karşısında Bristol, Hamid Bey'le yeniden tartışmak kararını verdi ve Hamid Bey'e, Amerika'nın tutumunu daha kesin bir dille anlatarak Milliyetçilerin davranışlarının Washington'da yaptığı kötü etki üzerinde kuvvetle durdu. Bu arada Dışişleri Bakanlığı, bombardımanın hukukî yönünü incelettirdi. Hukuk danışmanları, uluslararası yasada, yabancı bir ülkede yaşayan kendi yurttaşlarının, oturdukları şehri terk etmelerine izin verilmesi yolunda, yabancı yetkililere karşı, bunların almış oldukları bir kararı bozdurmak için, direnebilme ilkesi bulunmadığı görüşüne vardılar. Yakın Doğu şubesi ilgililerinden biri, şu düşünceyi ileri sürdü: **"Benim görüşüme göre Türkler, Amerikalılara karşı davranışlarında kibirli ve yüksekten bakar bir tutum içindeler. Onları ülkeden koğuyorlar, hareket özgürlüklerini büyük ölçüde sınırlıyorlar ve şimdi de, bombardıman başlarken şehri bırakmamaya zorluyorlar. Bu gibi davranışlara izin verirsek Türkiye'deki itibarımız ciddî olarak etkilenecektir."** Bu arada, Milliyetçiler, tutumlarını değiştirdiler.
>
> Bristol, 24 ağustos'ta, Hamid Bey'in kendisine, "ileride bir bombardıman olursa, Amerikalılar Samsun'dan boşaltılacaklardır" dediğini yazdı.[2027]

Himmetzade Hüsnü yazıyor: *8 Haziran 338 (922) Perşembe: Pazartesi akşamı Karadenize çıkan Yunan Donanmasının dün Sabah Samsun'a gittiği, orada bulunan Amerikan torpidosu süvarisi vasıtasiyle Hükümeti mahalliyeye bir ültimatom verdiği, bir saat mühlet vererek bir Yunan komisyonunun göstereceği vechile şehirdeki bütün topların ve levazımatı harbiyenin tahribini istediği, bu talep kabul edilmediği takdirde Lahey konferansı mukarreratına istinaden derhal bombardımana başlanacağını*

[2025] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 465.
[2026] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 466.
[2027] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 339-341.

bildirdiği öğrenilmiştir. Yunan donanması 44 dakika sonra bombardımana başlamış, Hilaliahmere gelen malumatı resmiyeye nazaran saat beşe kadar 3,5 saat bombardıman devam etmiş şehrin bazı yerleri yanmış, insanca zayiat varmış. Anadolu ajansı bu hareketin İngiliz eseri olduğunu açıkça yazdı. Hamit Bey Amerika mümessiline gitti. Bu alçakça hareketi mümessil Bristol'a anlattı. Mümessil müteessir olmuş, lakin Rumların tehciri esnasında Samsun memurlarının iyi hareket etmediklerini mümessil görüşmede bildirmiştir. İstanbul Hükümeti de mümessiller nezdinde bu hareketi protesto etmiştir.[2028]

10 Haziran 1922. Pontusçularla mücadele kapsamında söz alan Dahiliye Vekili Ali Fethi (Okyar), *geçen yıldan beri yaklaşık olarak 7.000 Rum evinin yakılıp yıkıldığını, ölü, yaralı ve canlı olarak 17.000 kişinin ele geçirildiğini* meclis gizli celsesinde beyan etti.[2029]

17 Haziran 1922. *The Literary Digest*, Türk Hilafetinin nüfuzu ve Müslümanların nüfusu hakkında oryantalist nazariyeden karikatür neşretti.[2030]

Resim. The Literary Digest, 17 June 1922, Vol. LXXIII, p.11.

The Boston Globe gazetesinin haberine göre:

> ABD'deki Rum-Yunan diasporası da harekete geçmiş Anadolu'da Türkler tarafından uygulanan katliamların durdurulması için ABD'ye çağrı yapmıştı. *"Rumlar, Katliamın Durdurulması İçin Acil Çağrı Yapıyor"* başlığıyla ABD basınına yansıyan bir haberde Cambridge şehrindeki Rum toplumuna mensup yaklaşık bin kişiden oluşan bir grubun *Durell Hall* adlı salonda toplanarak Anadolu'da Rum ve Ermenilerin katledilmesini protesto ettiği ve ABD Başkanı'na da çağrıda bulunarak bu konuda adım atmasını istediği aktarılıyordu.
>
> Söz konusu toplantıya şehrin belediye başkanı *Edward W. Quinn* başkanlık ederken eyalet senatörü olan *Augustus P. Loring'*in de toplantıda bir konuşma yaparak bölgedeki Yakın Doğu Yardım Komitesi'ne ait eğitim, sağlık ve diğer alandaki yatırımlarının tehlike altına girdiğine dikkat çekmişti. ABD'li bir kongre üyesi ise yaptığı konuşmada tüm Hristiyanları bu mesele üzerine eğilmesini istiyor ve uygarlığın Yunanistan'a bir borcu olduğunu söylüyordu. Bununla birlikte toplantı esnasında din adamları ve siyasetçiler tarafından gönderilen mesajların okunduğu da verilen bilgiler arasındaydı.[2031]

18 Haziran 1922. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, TBMM Hükümeti'nin azınlıkları tehcir ve kıtal etmesi hakkında tahkikat komisyonu kurulmasına ABD'nin de destek vermesini üzüntüyle karşıladı:

> Amerika'nın Anadolu'da tahkikata evet demesine ve bir temsilci vereceğini açıklamasına üzüldük. Tahkikatı teklif eden İngiltere hem zalimdir, hem de hakim olmak istiyor. Bu hakkı ona veremeyiz. Tahkikat bütün dünya çapında olsaydı, biz de kabul ederdik. Tahkikatı reddederek Amerika'yı kırmış olacağız. Ne yapalım ki kabahat bizim değildir.[2032]

20 Haziran 1922. Wilson Prensibleri Cemiyeti kurucularından Sabataycı Ahmed Emin'in (Yalman) *son Amerika notasında bizim eskiden beri müesses haklara riayet etmediğimiz, Amerika müesseselerinin faaliyetine imkân bırakmadığımız ve hukuk-ı tasarrufiyeyi ihlal etdiğimiz hakkında bir itham vardır. Amerikalılar ve Amerika müesseselerine karşı Büyük Millet Meclisi Hükümeti şimdiye kadar nasıl hareket etmişdir* sualine, Mustafa Kemal şu cevabı vermiştir:

2028 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, 1975, c. 2, s. 293-294.
2029 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 469.
2030 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 255.
2031 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 130.
2032 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 483.

> Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Amerika hakkındaki nokta-yı nazarı müsbetdir. Hükümetimiz Harb-i Umumî esnasında Bâb-ı Âlîʼnin kat' etmiş olduğu münasebet-i dostaneyi iade ve ihyaya teşebbüsden hâlî kalmamışdır. Bu teşebbüse kendi taraflarından maddî bir mukabele görülmemiş olmağla beraber memleketimizdeki Amerika müessesatı, Amerika heyetleri, birçok Amerikalılar tamamen bir dost memleketde olduğu gibi muhafaza edilmekde ve hürmet görmekdedirler. [1 satır sansürlenmiştir.] El-ân her köşe ve bucağında Amerikalılar ikamet etmekde, istedikleri gibi, istedikleri yerlere geşt ü güzar eylemekdedirler.[2033]

Saray'a ve Bâb-ı Âlîʼye muhalif ulusalcı Mustafa Kemal, Yunan'ı İzmir'e çıkartan düşman Amerika Birleşik Devletleri ile Umumî Harb sırasında kesilmiş olan diplomatik ilişkiyi "dostane" surette yeniden başlatmıştır. Fevkalade çarpıcıdır ki Türk ordusu Büyük Taarruz'u icra ederken, Mustafa Kemal, Amerikalılara teminat vermiştir: "Standard Oil" petrol şirketinin ve "Near East Relief"in depolarına katiyen zarar verilmeyecek bilakis koruma altına alınacaktır.[2034] Fakat şaşırtıcı değildir zira yeni yeni teşkilatlanmakta olan Mustafa Kemal askerî cuntası, henüz Aralık 1919'da, Amerikalılar tarafından desteklenmişti.[2035]

21 Haziran 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor. *Mustafa Kemal Paşa, 21 Haziran 1922 tarihinde İzmit'te yaptığı bir açıklama ile de Rum ve Ermeni katliamlarını araştırmak üzere Türkiye'ye gelmek isteyen heyetlerin temsilcilerinin, Anadolu'ya girmesine izin verilmeyeceğini çünkü düşman ülke heyetlerinin varacağı sonucun kaçınılmaz şekilde önyargılı olacağını söyledi. İtilaf Devletleri'nin bu talebini yadırgadığını, dost bir ülkeden gelse bile dünyadaki hiçbir hükümetin, böylesine adaletsiz bir teklifi kabul etmesinin beklenemeyeceğini de vurguladı*.[2036]

22 Haziran 1922. Belçika matbuatından Katolik dünya görüşlü *La Libre Belgique* gazetesi haber neşretti. *Amerikalı Miss Allen ve Mis Billinks tarafından "American Near East Relief Committee'ye" gönderilen raporlarda, Yunanların Türk köy ve şehirlerini yaktıkları da* belirtilmektelerdir.[2037]

Kırmızı Hat Anlaşması ABD ile Britanya arasında imzalandı. 31 Temmuz 1928'de tamamlanabilecek olan mezkûr andlaşmanın arka planına dair hulasa:

> Bağdat'taki Amerikan konsolosu gerçekten de Irak'taki İngiliz yönetimine karşıydı, ama Washington değildi. Bunun tam tersi doğruydu: hem Dışişleri Bakanlığı hem de petrol şirketleri bölgede İngiliz hegemonyasının sürmesinden yanaydılar. Petrol şirketleri yalnızca, istikrarlı ve sorumlu gördükleri rejimlerde araştırma, geliştirme ve üretim faaliyetlerine giriyorlardı. New Jersey Standard Başkanı, Dışişleri Bakanlığı'na Irak'ın bir savaşan aşiretler topluluğu olduğunu bildirdi; ona göre yasa ve düzenin tek umudu İngiltere denetimindeki bir Irak hükümetiydi. Dışişleri Bakanlığı Yakındoğu Dairesi Başkanı Allen Dulles, İngiltere ile Fransa'nın Ortadoğu'da fethettikleri toprakları bırakmalarından ve bunu yaptıkları takdirde Amerikan çıkarlarının geleceğinden kaygıya düşen pek çok bürokrattan biriydi. Dulles, Irak'ın geliştirilmesinde bir pay arayan

---

2033 Vakit, 21 Haziran 1338-1922, Numero 1626, *[Birkaç kelime sansürlenmiştir] Vaziyet Hakkında Başkumandanımızla Bir Mülakat*, s. 1.

2034 Standard Oil Kumpanyası Müdür-i Umumisi Cubilin tarafından İstanbul'da Ankara TBMM temsilcisi Hamid Bey'e gönderdiği 11 Kasım 1922 tarihli mektup; Aktaran: Haluk Selvi & Bülent Cırık. (2020). *Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar* (2. baskı) içinde (s. 207-208). Ankara: TBMM Basımevi. "Ermeni episkoposu 12 Eylül Salı günü Rumlara ya da Ermenilere ait dükkanlardan sağlam kalan olmadığını belirtir. Bununla birlikte Türk makamları bazı depoları koruma altına almışlardı; Near East Relief'e ait olanlara hiç el sürülmemişti. O tarafta boy gösteren yağmacılar geri çevrilmiş, kendilerine yetkili makamların 'istisnai lütfuyla' bu depoların muhafaza altına alındığı söylenmişti." Hervé Georgelin, *Smyrna'nın Sonu*, 2008, s. 267.

2035 Sivas'tan Ankara'ya intikal etmek için Mustafa Kemal ve heyetine lâzım gelen "iki çift iç ve dış lastik ile altı teneke benzin", "Amerikan Okulu'nun bayan müdiresinden" sağlandı: Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, 2017, s. 291.

2036 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 149.

2037 Halil Yılmaz, *Belçika Basını ve Diplomatik Belgelerine Göre Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)*, 2016, s. 271.

Amerikan petrol şirketlerinin avukatı Guy Wellman'ın muvekkillerinin, kendi başlarına iş yapacak yerde İngiliz çıkar çevreleriyle ortaklık oluştururlarsa daha karlı olacakları görüşünde olduğunu bildiriyordu.

Jeologların 1920 yazında İngiliz hükümetine Irak'taki petrol yataklarının tahmin edildiğinden daha geniş olduğunu bildirmeleri üzerine İngiltere ile Amerika arasındaki çatışmanın çözümü de ortaya çıkmaya başladı. Dışişleri Bakanlığı da aynı dönemde yatakların çok zengin olduğu ve İngiltere bunları tek başına işletecek sermayeden yoksun bulunduğundan, Amerikalıların katılımını istemek zorunda kalabileceği konusunda uyarılmıştı. İngiliz petrol sanayiinin önemli kişilerinden Sir John Cadman, bu ve diğer politik nedenlerle Birleşik Devletlerle görüşmeleri başlatmaya gonderildi. Standard Oil Company of New Jersey şirketinden A.C. Bedford 22 Haziran 1922'de Dışişleri Bakanlığına yedi Amerikan şirketi adına Irak'ta İngiliz mülkiyetinde bir imtiyaz şirketine katılmak istediklerini bildirdi. Dışişleri Bakanlığı böyle bir girişime itirazı olmadığını söyledi; tek koşul buna katılmak isteyebilecek yeterli Amerikan petrol şirketlerinin dışlanmamasıydı. Bunun üzerine pazarlık başladı.

Böylece Birleşik Devletlerle olan anlaşmazlık çözülmüştü. Ancak Ortadoğu'da Avrupa kontrolünü sağlamanın yükü, Amerika tarafından tek başına İngiltere'ye bırakılmıştı.[2038]

26 Haziran 1922. *Amerikan Ajansı bir açıklama yaparak ABD Hükümeti'nin Anadolu'ya iki soruşturma kurulu göndermeyi kabul ettiğini bildirdi. Açıklamaya göre, İngiliz Hükümeti'nin 3 ve 19 Mayıs tarihli önerilerini kabul eden ABD, iki kuruldan birinin Anadolu' da TBMM idaresi altındaki yerlerde, diğerinin Yunan işgali altındaki topraklarda inceleme yapmasını istiyor. Bir yükümlülük aluna girmeksizin yalnızca doğru haber alınmasını hedefliyor*.[2039]

28 Haziran 1922. ABD'nin *Atina Elçiliği, 28 haziran'da verdiği bilgide, "İzmir'de ve İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiserleri'yle Anadolu Ordusu Başkomutanı, kendileriyle görüşülüp kesin bir karara vanlmak umuduyle bir kabine toplantısı için Atina'ya çağırıldılar" diye yazdıktan sonra, "Anadolu'da işlerin uzaması yüzünden durum naziktir." diyor. İngilizler, Yunanlıların Anadolu cephesindeki durumlarını koruyabilmeleri bakımından kaygılıydılar; çünkü, Yunanlılar, uzun süre dayanamazlardı. Fena halde paraya muhtaçtılar ve ordu da artık savaşın bitmesini ve yurda dönmeyi istiyordu*.[2040]

30 Haziran 1922. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi: *Amerikan gayrıresmî mümessili Robert W. lmbrie Ankara'dadır*.[2041] Imbrie şu beyanatta bulunmuştur:

Resmi sıfatım yoktur. Amerikalılar Türklere karşı derin bir dostluk hissediyorlar. Gördüğüm ilgiden dolayı çok minnettarım. Türkleri çok seviyorum. Gelip geçici bir zaman için gelmedim. Doğrudan doğruya Washington'dan geldim. Daha önce de dokuz ay Türkiye'de kalmıştım. Amerikalılar, Türkiye, Türk işleri ve bugünkü mücadele hakkında bilgi sahibi değiller. Bütün gayretimi Türkiye'yi ABD'de tanıtmağa sarfedeceğim.[2042]

4 Temmuz 1922. Akdeniz'deki İngiliz donanması başkumandanlığı, İngiliz Hariciye Nezâretine muhtıra gönderdi: *The Standard Oil Şirketi Ankara'dan imtiyaz almak için yeni bir çaba harcıyor ve temsilcilerinden biri şimdi Büyük Millet Meclisi'nin bazı milletvekilleriyle görüşmek üzere oraya gitti. Fransız ve İtalyan firmaları da taviz vermeye çalışıyor ancak Büyük Millet Meclisi'nin kesin bir anlaşmaya varmak için acelesi yok gibi görünüyor*.[2043]

2038 David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, 2008, s. 457-458.
2039 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 496.
2040 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 367.
2041 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 1989, c. 1, s. 183.
2042 "Embrie, ABD'nin Ankara'yı niçin resmen tanımadığı sorusuna resmi sıfatı olmadığı için cevap veremeyeceğini söyledi." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 501-502.
2043 Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, 2000, c. 4, s. 298.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi: *Tahkikat meselesiyle meşgul olan The New York Times gazetesi, Yunanlıların pek vahşiyane bir hareketle 20.000 Türk öldürdüğünü söylemekle beraber, yakasını düşmanlanmızın propagandasından kurtaramıyor*.[2044]

Sabataycı Ahmed Emin (Yalman) *Vakit* gazetesinde *Amerikalılarla Münasebetlerimiz* nam başmakale neşretti: *Bugün Amerika istiklâlinin yüz kırk altıncı sene-yi devriyesidir. Binlerce mil uzakda yüz milyon Amerikalı, başka memleketlerde kolay kolay tesadüf edilmeyen bir şevk ve memnuniyet içinde bu büyük günlerini tesid ederken, şevk ve memnuniyetlerine uzakdan uzağa iştirak etmek bütün insanlar gibi bizim de hakkımızdır*.[2045]

8 Temmuz 1922. ABD'de münteşir *Daily Herald* gazetesi: *Türk meselesinde kördüğüm çözülemez hale geldi. Yeni plan, tavizler karşılığında Yunanlıları İzmir'den ihraç etmektir. Yunanistan'a Kıbrıs'ı vermektir*.[2046]

10 Temmuz 1922. *Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil Company'nin bir süre Ankara'da bulunmuş olan Türkiye Temsilcisi Miller Joblin'in ABD Yüksek Komiseri Britol'a anlattıklarına göre,* TBMM Hükümeti İcra Vekilleri Heyeti Reisi *Rauf Bey, bir görüşmelerinde Joblin'e şunları söyledi: Bolşevikler, para ve cephane gönderdiklerinden dost görünüyorlar. Bu dostluk son Bolşevik hediyeleri ile birlikte son bulacaktır*.[2047]

11 Temmuz 1922. *ABD'nin Ankara'ya gönderdiği gayriresmi temsilci Embrie'nin Ankara'nın dış politikası hakkında raporu: Türkiye'nin dostluğunu kazanmak, Birleşik Devletler'in çıkarınadır. Türkler misyonerlerden hoşlanmıyor. ABD, Türkiye'ye göndereceği kişileri dikkatle seçmeli, Amerikan sermayesinin Türkiye'yi incelemesi teşvik edilmelidir. Yoksa bu alan başkalarına kaptırılacaktır*.[2048]

Rapor

Amerikan Konsolosluğu

11 Temmuz 1922
Ankara, Küçük Asya

Dışişleri Bakanı
Washington
Konu: Milliyetçi Türk Hükümetinin dış politikası

Türk Milliyetçi Hükümetinin dış politikasının iki yönü var: Birincisi, Yunanlıları (ordularını) Küçük Asya'dan ve Trakya'dan atarak Milliyetçi arazinin bütünlüğünü sağlamak, ikincisi: Yunanlıların devam eden güçlerinin sorumlusu saydıkları Büyük Britanya'yı rahatsız etmek, bunun için de Britanya'nın sömürgelerine Bolşevik ve dinsel biçimde tehditler yöneltmek.

Yunanlılar ne kadar Hıristiyan denilen ulusların sempatisini çekmek için başka türlü göstermeye çalışsalar da, şu iyice bilinmelidir ki, Anadolu'daki savaş dinsel bir savaş değildir. Düşmanca çıkar propagandası ne kadar yerleştirmeye çalışırsa çalışsın, Türkler dinsel bakımdan bağnaz değildir: Başka dinlere karşı hoşgörülüdür. Kimi zaman, acaba bizim hükümetimiz, Türkler gibi, kendi toprakları üzerinde din perdesi arkasında birtakım örgütlerin ve kişilerin devamlı eylemlerine, görülmemiş amaçlarla ülkenin çıkarlarına aykırı propaganda ve siyaset yapmalarına izin verir miydi? diye kendi kendime sorarım.

Anadolu'da savaş sürüp giderken ve aleyhlerine sonuç verirken Türkler, dinsel temellere dayanarak Fransa ve İngiltere'nin elindeki topraklarda bulunan Müslümanları ayaklandırmak, başka Müslüman ulusların yardımını ve sempatisini toplamak amacıyla çaba harcamış olabilir. Bu da gerçekten, anlayışla karşılanabilir. Bolşevik

2044 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 509.
2045 Vakit, 4 Temmuz 1338-1922, Numero 1639, s. 1.
2046 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 516.
2047 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 518.
2048 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 521.

Rusya'nın umudu da burada yatmaktadır. Kemalist Hükümetle Afganistan arasındaki siyasal anlaşma da buna katkıda bulunmuştur. Bu anlaşma bir "Kutsal Savaş'ta İngiliz Hindistan'ına doğrudan doğruya bir tehdit demektir.

Bu politikayı en çok destekleyen güç, Sovyet Rusya'dır. Dolayısıyla Rusya'nın Ankara üstünde büyük etkisi olması doğaldır. Sovyetler, Milliyetçi Hükümete 10 milyon altın ruble vermişler ya da kredi açmışlardır. Rusya bakımından bu destek Yunanlılardan nefret ya da Türklere sevgi temeline dayanmamaktadır. Ne de ekonomik bir nedeni vardır. Çünkü Sovyet Hükümeti Kemalist Hükümetin verebileceği herhangi bir imtiyazı kullanabilecek durumda değildir. Türk Hükümetinin ve Türk halkının Komünizm ya da Sovyetizm doktrinine inanmadığını, bunu desteklemeyeceğini, ancak belki zorunlu olarak kabul edebileceğini, Bolşeviklerin anlamış olması gerektir. Öyleyse Sovyet Rusya'nın desteği, Türklerin Orta-Asya'daki dindaşları arasında karışıklık yaratma ve böylece Bolşevizm'e yer açabilme umuduna dayanmaktadır.

Milliyetçi Hükümetin en büyük destekçisi olması, Türklerin, Rusya'ya büyük bir güven ve sempati duydukları anlamına gelmemektedir. Tam tersine. Kemalistler Bolşevikleri her istediklerini almak için kullandıkları halde, Rus amaçlarından kuşku duymaktadırlar.

Buradaki Bolşevik elçiliğinde 60 kişi vardır, başlarında, kültürsüz ve eğitimi az ama enerjik bir kişi olan Aralov bulunmaktadır. Personel toptan mujik [*Rus köylüsü (ÖFA notu)*] tiplidir. Türkler bunlara tepeden ve saklayamadıkları bir hoşnutsuzlukla bakmaktadır.

Tümüyle bakıldığında, Milliyetçi Hükümetin gözünde en iyi durumda olan belki de Fransa'dır. Yusuf Kemal-Bouillon anlaşması Kemalistlerin en önemli diplomatik başarısı, neredeyse Fransa tarafından tanınma biçiminde görülmektedir. Fransa sempatisinin Türklerden yana, Yunanlılara karşı olduğu öne sürülmektedir. Fransız cephanesi Türk ordusuna dağıtılmıştır. Aynı zamanda Fransa'ya bir ölçüde kuşku duyulmakta, yeniden Türk topraklarına göz dikebileceği korkusuyla, Fransız çıkarlarına imtiyaz verilmekte ağır davranılmaktadır.

Fransa gayri resmi olarak, yanında az sayıda personel bulunan Albay Mugene tarafından temsil edilmektedir.

Eskiden Kemalist Hükümet nezdinde en önemli mevkide bulunan İtalya, Tuozzi heyetinin başarısızlığından sonra etkisini yitirmiştir. Tuozzi'nin demeçleri nedeniyle İtalya'ya karşı duygular hemen hemen buruktur. Buna rağmen, İtalyanlar, başka bütün ülkelerden fazla Anadolu'da iş yapmaya devam etmektedirler.

Bugünkü Türk Hükümeti ve Türk halkı arasında Birleşik Devletlerin durumu, genel olarak başka bütün devletlerden bir bakıma daha güçlüdür. Bizim Türkiye'nin aleyhine toprak büyütme gibi bir isteğimizin ve siyasal amaçlarımızın bulunmadığını Türkler anlamışlardır. Türkiye'nin en büyük gereksinmesinin doğal kaynaklarını işletmek olduğunu, bunun da yabancı sermayenin yardımıyla yapılabileceğini bilmektedirler. Amerika'nın siyasal çıkar peşinde olmadığının anlaşılması, Türklerin başka uluslarınkinden çok Amerikan sermayesini tercih etmesine neden olmuştur. Amerikan sermayesi yönünden herhangi bir somut öneri gelmediği için, başka yabancıların önerilerini, giderek İngilizlerin bile önerilerini kabul edeceklerdir. Dolayısıyla, Amerikan sermayesinin Türkiye'yi incelemesi teşvik edilmelidir. Yoksa, bu alan başka uluslara kaptırılacaktır.

Kuşku yok ki, Türk Hükümeti, Türk halkı ile Birleşik Devletler ve Amerikalılar arasında daha dostça bir duygu yaratılamamış olmasının başlıca ve en büyük nedeni, Amerikan misyonerleri olmuştur ve olmaktadır. Misyonerlere karşı oluşlarının nedeni dinsel değildir, siyasaldır. Türk halkı, misyonerlerin sadece dinsel alanda çalışmadıklarını, siyasal eylemlere giriştiklerini sezmektedir. Bunda da pek haksız değildir.

Başka uluslar gibi, Türkiye'nin dostluğunu kazanmak Birleşik Devletlerin çıkarınadır. Bu amaçla ve bundan böyle yanlış anlamalara, talihsiz olaylara meydan vermemek için, Türkiye için pasaport verdiği kimsenin niteliklerini Hükümet, dikkatle gözden geçirmeli ve pasaport alan kişinin Türkiye'ye geldiğinde siyasal eylemlere ve tartışmalara katılmaktan, Türk siyasal sorunları ile ilgili olarak basına demeç vermekten, makale yazmaktan kaçınmasını şart koşmalıdır.

Son Ward ve Yovel olayları bu duruma bir örnektir. Bu adamlar, buradaki durumumuza sonsuz zarar vermişlerdir. Basına verdikleri düşmanca demeçler Türkiye'nin her yerine yayılmıştır. Buna benzer birkaç olay daha olursa Türkler arasında Amerika, dostsuz kalacaktır.

> Bizim Türkiye ile ilişkilerimiz açısından, Harput katliamı denilen olayı incelemek için başka devletlerin yaptığı öneriye katılmamız bir hatadır. Milliyetçi Hükümet, böyle bir inceleme kurulunun Türkiye'ye girişine izin vermeyecektir. Bunu reddedişleri, böyle bir incelemeden çekindikleri için değil, böyle bir izin oldukça mantıklı olarak egemenlik hakkından caymak anlamına geleceği içindir. Böylece bir inceleme komisyonuna katılmaktan ne kazandığımızı anlamak güçtür.
>
> Türkiye ile ilişkilerimiz bakımından, Kemalist Hükümetin yabancı basını, bu arada bizim basınımızı izlediğini hatırdan çıkarmamak gerekir. Yabancı basında Türkiye ile ilgili lehte veya aleyhte yazılar çevrilmekte ve Türk basınında yayınlanmaktadır. Hükümetimiz, iyi niyetli olmakla birlikte sorumsuz, bilgisiz kimselerce verilmiş ve Amerikan basınında yer alan demeçlere karşı önlem almalıdır.
>
> Bir örnek Amerikan basınında 5 Haziran tarihinde yayınlanmış bir haberdir. Buna göre Papaz William G. Manning, New York'taki bir toplantıda "Hıristiyan uluslar hareketsiz ve pasif dururken, Türkler tarafından Ermenilerin ve Yunanlıların katledildiği Yakındoğu için cemaatini duaya çağırmış....." Bu haberi yukarda belirttiğim tarihli New York Times'den aldım. Gazeteyi bana Kemalist basın bürosundan verdiler. Bu gibi davranışlar, Birleşik Devletlerin ona karşı dostça duyguları olduğuna Türkleri inandırmakta yardımcı değildir.
>
> [Robert] Imbrie[2049]

12 Temmuz 1922. *Near East Relief* (Yakın Doğu Yardım) teşkilatı mensubu Jackitth beyanat verdi: *Anadolu tahkik heyetlerinin kıymeti yoktur*.[2050] TBMM İzmir mebusu Yunus Nadi'nin *Yeni Gün* gazetesi, 16 Temmuz tarihli nüshasında, Jackitth'i şöyle takdir edecektir: *Bravo Amerikalı Çekvit'e. Beyannamenin İstanbul'da yayımlanmasına müsaade edilmedi*.[2051]

Fotoğraf. *Mister (Pırays)* [Vakit, 12 Temmuz 1922, s. 1].

Vakit gazetesi Amerikalı muharrir Price'nin gezi yazılarını neşretti: *Altı ay evvel Anadoluyu dolaşmış olan Amerikalı muharririn ilk yazısı: Amerikalı muharrir millî ordunun ne suretle teşekkül etdiğini ve Mustafa Kemal Paşa hakkındaki ihsasatını anlatıyor*:

> Birkaç ay evvel Mister (Pırays) isminde bir Amerikalı muharrir, İnebolu tarikiyle Ankaraya gitmiş, pek nafiz bir nazarla tedkikatını yapdıkdan sonra Konya ve Adana tarikiyle İstanbula dönmüşdü.[2052]

19 Temmuz 1922. İstanbul'dan yola çıkmış bulunan İttihadçı İsmail Canbolad, Miralay Bekir Sami (Kunduh) ve Don Louis de Bourbon İnebolu'ya çıktılar. İsmail Canbolad ile de Bourbon, otomobil vasıtasıyla Ankara'ya doğru yola devam ettiler. *Hariciye Vekili sabık-ı Bekir Sami Bey* ise *aynı gemi ile Samsuna çıkmak üzere İneboludan* geçti.[2053]

Karadeniz Rumlarının TBMM Hükümetince tehcirini tahkik etmek üzere Anadolu'ya heyet gönderilmesi tasarısı Fransız müdahalesiyle akim bırakılıyor: *19 temmuz'da, İngiliz Elçisi'nin İşgüderi Fransa'nın görüşüne saygı göstererek, İtilâf Devletleri hâlâ Türklerle savaş durumunda bulunmaları bakımından, soruşturmanın Kızılhaç eliyle yapılmasının kararlaştırılmış olduğunu Dışişleri'ne bildirdi. Bu yeni öneriyle Anadolu olayları konusu bir tarafa bırakıldığından Kızılhaç da soruşturmasını yapamadı*.[2054]

Açıklamalı [ÖFA15]: İktibası tamamla. Önemli.

2049 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 167-170.
2050 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 1989, c. 1, s. 185.
2051 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 523.
2052 Vakit, 12 Temmuz 1338-1922, Numero 1647, *Mister (Pırays)ın Anadolu İntibaları*, s. 1.
2053 Hâkimiyet-i Milliye, 21 Temmuz 1338-1922, Numero 563, *Dahilî Haberler: İneboluya Çıkanlar*, s. 2.
2054 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 342.

21 Temmuz 1922. *Prens Don Bourbon ve İçişleri eski Bakanlarından İsmail Canbolat ile Mahmut Şevket Paşa'nın kardeşi Halil Bey, Ankara'ya geldiler*.[2055]

22 Temmuz 1922. *World Clearence Association ve Edvar Marshall Sindycate şirketlerinin temsilcisi Don Louis Bourbon Ankara'ya (dün) geldiğini bir notla Mustafa Kemal'e haber vererek mülakat talep etti. Daha önce ABD'den Mustafa Kemal'e birkaç mektup yazmış olan Bourbon hanedanı üyesi Don Louis, 2 Ağustos'ta, Türkiye'deki görüşmelerinin sonuçlarını ABD'ye aktaracaktır*.[2056]

24 Temmuz 1922. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Bourbon ile mülakat yaptı: *İspanya Kralının biraderi Prens Don Lui dö Borbon, Amerikadan ne maksadlar ile buraya geldiğini gazetemize anlatmak lütfunda bulunmuşlardır*.[2057]

Açıklamalı [ÖA16]: Mülakatı tamamen iktibas et.

27 Temmuz 1922. *Prens de Bourbon, İktisat Bakanı Mahmut Esat Bey tarafından kabul edildi. Bourbon, her türlü iktisadi faaliyete hazır olduğunu söyledi. Bakan ise Bourbon'un verdiği projeleri inceleyeceğini söyledi*.[2058]

30 Temmuz 1922. ABD'de münteşir *The Indianapolis Star* gazetesi, "Müttefikler Türk Başkent'ini Savunmaya Hazır" başlıklı haber neşretti*: Trakya üzerinden ilerleyen Yunan kuvvetleri İstanbul'u hedef aldı, Müttefikler bu plana karşı çıktı*.[2059]

31 Temmuz 1922. ABD'de münteşir *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Kral, Anadolu'dan geri dönüşlerinin söz konusu dahi olmadığını, Anadolu'daki birliklerini desteklemek için 25.000 askeri daha Rodos'tan yola çıkardıklarını açıkladı*.[2060]

Temmuz 1922. ABD Dışişleri belgelerine göre İtilâf Devletleri Yunan'ı Anadolu'da bekletiyor, Yunan'ın İstanbul'u işgaline engel oluyor:

> [ABD'nin Atina'daki] Elçiliğe, durumdan Dışişlerini daima haberli tutması talimatı gönderildi. 5 temmuz'da, [Yunan] Kabine görüşmelerinin devam etmekte olduğu bildirildi. Kabinede daha çok ihtiyatlılık, tutuculuk düşüncesi üstün geldi ve Yunanlılar, İngiliz öğütlerine uyarak, İtilâf Devletleri'nin temmuz'da kesin bir karar alacakları umuduyle yeniden beklemeye başladıldar. Kral, hâlâ, halkın sevgisini koruyordu, fakat Kabine hiç tutulmuyordu. Bununla birlikte rejim henüz tehlikede değildi. Temmuz geçtiği halde Yunanlılar, ne İngilizlerden, ne de İtilâf Devletleri'nden bir ses çıktığını duydular. Ayın sonunda Yunanlılar, kendi işlerini kendileri görmeye ve İstanbul'u işgale karar verdiler. Önce, Yunan ordusu'nun İzmir'den çekilerek, yerini sivil yönetime bırakacağı söylendi. 27 haziran'da [Temmuz?] Atina'dan bildirildiğine göre, Yunan Dışişleri Bakanı, İtilâf Devletleri temsilcilerine, birbirinin aynı notalar vermiş, durumun "göz yumulamayacak" hale geldiği ve buna bir son vermek için Yunan Hükümeti'nin gerekli yollara baş vurma zorunluğunda bulunduğunu duyurmuştu. Elçilik, istanbul üzerine bir yürüyüşe geçilmesinin mümkün olduğu düşüncesindeydi. Yunan ordusunun önemli bir kısmı, Trakya'ya geçirilmişti. Sonra, 29 temmuz'da İtilâf Devletleri temsilcilerine ikinci bir nota verildi ve kendilerinin, Yunan ordusu'nun İstanbul üzerine yürümesine karşı durmak istemeyeceklerini umdukları bildirildi. Yunan Dışişleri Bakanı, [ABD'nin Atina] Elçiliğe, İtilâf Devletleri razı olmazlarsa İstanbul üzerine yürümekten vazgeçeceklerini söyledi. Fakat, ordu harekete geçmiş, Çatalca hatlarına dayanmıştı. 31 temmuz'da İtilâf Devletleri Hükümetleri, İstanbul'un Yunanlılar tarafından işgaline izin vermeyeceklerini Yunan Hükümeti'ne bildirdiler.[2061]

2055 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 539.
2056 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 541.
2057 Hâkimiyet-i Milliye, 25 Temmuz 1338-1922, Numero 565, *Prens Don Lui dö Borbon Nezdinde*, s. 2.
2058 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 550.
2059 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 203.
2060 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 252.
2061 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 367-368.

1 Ağustos 1922. *The New York Times* gazetesi: *Bilinen bir şey varsa o da Türklerin Yunanlıları İzmir'den çıkartmasının imkânsız denecek kadar zor olduğudur. Büyük devletlerin, kendi elleriyle İzmir'e yerleştirdikleri Yunanlıları İzmir'den çıkarmak için silaha başvurmaları ise hiç düşünülemez. Etnik yönden en az Türkler kadar hak sahibi oldukları bu bölgeleri geri vermeye niyetleri olmayan Yunanlılar ise, "Biz buradayız ve burada kalacağız," diyorlar*.[2062]

> Yunanistan, ciddi diplomatik sorunlarla karşı karşıyaydı. The New York Times'a göre, Türkler, Yunan hattını geçemeseler bile Yunanlıların, Türk Ordusu'nu yok etmeleri imkânsızdı, bunu yapabilmek için ihtiyaçları olan dış desteği almaları ise mümkün değildi. Yunanistan'ın İstanbul'u alma isteği, Venizelos'un ifadesi ile "ulusal intihar"dı. İstanbul'daki İngiliz, İtalyan ve Fransız birlikleri ile mücadele edemeyeceklerdi. Ancak İzmir'de durum farklıydı, şehir Yunan birlikleri tarafından kuşatılmıştı. Nüfusun yarısı Rumdu ve onaylanmayan Sevr Antlaşması'nda, İzmir'in özerk statüsü bulunuyordu. İzmir'i yerel bir parlamento idare edecek, resmi olarak Türklerin egemenliğinde olsa da Yunan Ordusu'nun, kontrolünde olacaktı ve 5 yıl sonrasında da plebisit yapılarak yönetim şekli netleşecekti. Bir süre Türklerin gölgesinde kalacak olsalar bile Yunanlıları bu plandan vazgeçirmek imkânsız bir hal almıştı. Etnik bakımından en az Türkler kadar hak sahibiydiler. Avrupa medeniyetinin doğduğu yer olan İyonya, Yunanistan'a aitti ve herkes tarafından bilindiği üzere Türklerin, Yunanlıları İzmir'den çıkartması, imkânsızdı. Batılı Devletler, kendi elleri ile İzmir'e yerleştirdikleri Yunanlıları, İzmir'den çıkartmak için silahlı mücadeleye yanaşmayacaklardı. İngiltere, Fransa ve İtalya isteklerine savaşmadan ve para harcamadan, ulaşmak için Yakın Doğu'da Hristiyan ya da Müslüman ayırımı yapmadan herkesi feda edecekti.[2063]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İtilaf kuvvetleri, Yunanlıların İstanbul'a ilerlemesini engellemek için tedbirler alabilecekler, bununla beraber Llyod George'un yaptığı açıklamaya göre de İtilaf Devletleri'nin rızası olmadan Yunan birlikleri İstanbul'a gelemeyecekti*r. *İngiltere, İtalya ve Fransa'nın bu konuda ortak payda da birleşmesine rağmen Yakın Doğu ile ilgili politikalarında ciddi fikir ayrılıkları söz konusu*dur.[2064]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Fransız Hükümeti, Yunan güçlerinin İstanbul'da yaşayan ve nüfus bakımında da oldukça fazla olan Rumları ayaklandırarak kentin kontrolünü ele geçirmeye teşebbüs etmesinden endişeli*dir. *Yunanlıların temel amacı, İzmir'i özerk Yunan kenti yapmak ve İstanbul için de İtilaf Devletleri'ne ve Türklere gözdağı vermekti*r.[2065]

Daily News gazetesi: [Yunan Kralı] *Konstantin, Yunanistan'ın içine düştüğü buhran sonucu sarsılan mevkiini kuvvetlendirmek için İstanbul'u işgal fikrini ortaya atıyor. Ciddi sayılmamalıdır. Yunan ordusu Anadolu'yu boşaltırsa yerli Rumlar için tehlike başgöstereceği iddiası yabana atılamaz*.[2066]

Haim Naum Ankara'ya muvasalat etti ve ayağının tozuyla gazetecilerin suallerine cevaben demiştir ki *Amerikada bilhassa mehafil-i maliye ve ticariyede Türkiya hakkında müsaid fikirler beslenmekde ve bir an evvel sulhun avdetiyle münasebata girişilmesi arzu edilmekde*.[2067]

2 Ağustos 1922. *World Clearense Association Şirketi temsilcisi olarak 21 Temmuz'da Ankara'ya gelmiş olan Don Louis Bourbon, Ankara'da Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Türkiye'deki görüşmelerinin sonuçlarını anlattı. "Bugün muhtaç olduğunuz şey, borçlanmadır. Ben bunu sağlayacağım" diyen*

2062 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 74.

2063 The New York Times, 1 August 1922, *Greece And Smyrna*, p. 14; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 253.

2064 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 260.

2065 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 260.

2066 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 561.

2067 Tevhîd-i Efkâr, 4 Ağustos 1338-1922, Numero 3443-415, *Amerikada Türkiya Hakkında Müsaid Fikirler Besleniyor*, s. 2.

Bourbon, Türkiye'ye yardım için 4 çare düşündüklerini bildirdi: 1. Amerika'da bir komisyon kurulması. Bu komisyonun Türkiye'de bir konferans toplaması. 2. Bourbon'un yönetiminde Ankara'da bir propaganda bürosunun kurulması. 3. Millî bir borçlanma için ödeme biçimi. 4. Türkiye'de sinema sanayiinin kurulması.[2068]

Haim Naum, Ankara basınına beyanat verdi. *Amerikada bilhassa mehafil-i maliye ve ticariyede Türkiya hakkında müsaid fikirler beslenmekde ve bir an sulhun avdetiyle münasebata girişilmesi arzu edilmekde olduğunu* belirtti.[2069]

ABD matbuatından *New York Tribune* gazetesi: *Lloyd George, Yunan hükümetinden gelen işgal telifine karşı çıkarak böyle bir hareketin ciddi sonuçları olacağı konusunda Yunan hükümetini uyarmıştır*.[2070]

3 Ağustos 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *İstanbul'a saldırıda bulunacaklarına dair düşünce ortadan kalktı. İstanbul'daki İtilaf Devletleri Ordusu'na, 10.000 kişilik daha takviye yapıldı. Ankara Hükümeti, İzmir'de ilan edilen özerkliğin geçersiz olduğunu açıkladı*.[2071]

5 Ağustos 1922. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Llyod George, İngiltere, Türkiye ilişkilerini değerlendirdiği, demecinde, Yakın Doğu'da barışı istediklerini, iki ülke ilişkilerine geçmişe dönük olarak bakıldığında, İngiltere'nin, Türkiye'yi yok olmaktan koruduğunu ancak 1914'de İngiltere, ölüm ve yaşam arasında büyük bir mücadelenin içindeyken, Türkiye'nin düşman safında yer aldığını ve savaşın uzamasına neden olduğunu söyledi. Yakın Doğu'da barışın sağlanması için tüm İtilaf Devletleri'nin sorumlulukları vardır. Türklerin yaptığı katliamları da görmezden gelemeyeceklerdir. İstanbul'daki mevcut durumun korunmasının sağlanacağından şüphe edilmemesi gerekiyor. Yunanlıların İstanbul'da olmalarını engelleyeceklerini ancak bu durum Türkleri destekledikleri ya da Türklere ayrıcalıklı davranacakları anlamına gelmiyor. Kemalist güçlerin, Avrupa'da yeniden konuşlanabileceğinin, her ne şart altında olursa olsun, Yunanlıları engellemeye ve Türkiye'yi terk etmeye zorlayabileceklerinin ihtimal dahilinde olduğunu, belirsizliğin önümüzdeki günlerde netleşeceğini düşündüğünü de söyledi*.[2072]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında denge kurmak istiyor ve aralarında Müslüman ya da Hristiyan ayırımı yapmadan, medeni ve insancıl bir temelde olmasını hedefliyor. İzmir'de Yunanistan'ı desteklemesinin nedeni geçmişte Yunanlıların, İzmir'deki uygarlık ve tarihsel köklerinin derin olduğu, şehrin tarihinin, şehirden izole edilemeyecek olmasıydı. İzmir'de yaşayan yarım milyon Rum'un, hakkında verilecek kararın ne olduğunu öğrenene kadar bölgeyi terk edip gitmelerinin beklenemeyeceğini de ifade etmiştir*.[2073]

7 Ağustos 1922. İstanbul matbuatından *İkdam* gazetesinin haberine göre İttihadçı *Sabık Dahiliye Nâzırı Canbolat Beğ Samsuna, Prens dö Borbon İstanbula müteveccihen* Ankara'dan hareket ettiler.[2074]

10 Ağustos 1922. *İtalya Hükümeti, Celalettin Arif Bey kanalıyla Ankara'ya 6 soruluk bir nota gönderdi. Notada şunlar soruldu: Barış için asgarî istenenler, azınlıklar için gösterilecek garantiler, kapitülasyonların kalkmasına karşılık verilecek tazminat, kapitülasyonların kalkması halinde Türkiye'nin etki alanlarında değişiklik yapılıp yapılmayacağı, barıştan sonra Ankara ile Sultan arasında ilişkinin ne*

[2068] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 562.
[2069] İkdam, 4 Ağustos 1338-1922, Numero 9118, *Sabık Hahambaşı Ankarada*, s. 2.
[2070] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 203-204.
[2071] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 261.
[2072] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 253-254.
[2073] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 254.
[2074] İkdam, 8 Ağustos 1338-1922, Numero 9119, *İstihbarat-ı Mahsusumuz: Canbolat Beğ, Prens dö Borbon*, s. 1.

olacağı, bir barış anlaşmasında petrol imtiyazı bakımından İtalya'nın alabilecekleri. Bristol'un raporuna göre Ankara, millet egemenliğine ve bağımsızlığa zarar vermeyecek her türlü anlaşmayı onaylayacağı cevabını verecektir.[2075]

> İtalya, uzlaştırıcı bir rol üzerine aldı. Amiral Bristol'un öğrendiğine göre, İtalya, 10 ağustos'ta, Milliyetçiler'in Roma'da temsilcisi olan Celalettin Şerif [Arif] kanalıyle Ankara'ya bir nota gönderdi. Bunda, Ankara Hükümeti'ne altı soru yöneltilmişti : 1) Barış için en azından istekleriniz nelerdir? 2) Azınlıklar için Türkiye'nin tanıyabileceği haklar ve bu konuda İtilâf Devletleri'ne gösterebileceğiniz uygun garantiler nelerdir? 3) Kapitülasyonların kaldırılması halinde Türkiye'nin, bunun karşılığında verebileceği tazminat nedir? 4) Kapitülasyonlar kaldırıldığı takdirde Türkiye, etki alanlarında (nüfuz bölgelerinde) değişiklik yapacak mıdır? 5) Barış elde edilirse Ankara Hükümeti'yle Sultan arasındaki iç ilişki nasıl olacaktır? 6) (Bu bir gizli maddedir) Bir barış antlaşmasında, petrol imtiyazı bakımından İtalya ne alabilecektir?[2076]

İstanbul'da münteşir *İkdam* gazetesi Ankara'da siyasî görüşmeler gerçekleştiren eski Hahambaşı Haim Naum'un beyanatını Ankara'daki *Yeni Gün* gazetesinden iktibas etti. Buna göre Haim Naum'un General Townshend ve Miralay Mougin ile dost olduğu ve aynı siyasî şebekede (*ağ*da, İngilizce ifadeyle *network*te) bulunduğu anlaşılmaktadır:

> Elyevm Ankarada bulunan sabık Hahambaşı Hâim Nâ'ûm Efendi "Yeni Gün" muharririne beyanat-ı âtîde bulunmuşdur:
>
> "… Daimî suretde ikamet eylemekde olduğum Parisden Ankaraya gelmek maksadıyla ondört temmuzda ayrıldım. Geçen çarşamba günü Haydarpaşa-İzmit tarikiyle Ankaraya müteveccihen seyahata devam eyledim. Ancak Ankaraya biraz geç geldiğimden müteessifim. Aziz dostlarımdan Ceneral Tavnsend ile Ankarada görüşemediğimden meyusum. Fakat hareket etmek üzere bulunan dostum Mösyö Mojen ile yarın görüşeceğim. Yollarda memurîn-i ilmiye, askeriye, mülkiye, pek ziyade âsâr-ı ihtiram gösterdiler, mekteb talebeleri şehirler haricinde bendenizi hep bayraklarla istikbal eylediler. Bu teveccühden minnetdarım. Kendilerine ne suretle teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Doğrusu bu vatanın evladı olmağla iftihar ediyorum. Yolda hiç zahmet çekmedim. İzmit şosesi hakikaten iyidir. Ankaraya ancak bazı ahbabı görmek içün geldim. Esasen Amerikadan bir seyahat yapmağı kararlaşdırmışdım.
>
> Ankarada ne kadar kalacağımı bilemem. Fakat herhalde birkaç gün burada kalabileceğim. Maksadım tekrar Parise gitmekdir. Sulh-ı umumîye kadar alelade bir ferd sıfatıyla orada ikamet edeceğim. Esasen meslek-i ruhaniyeden tamamen el çekdim.
>
> Türkiya Büyük Millet Meclisinin davası meşrudur. Bu davanın meşruiyeti birçok delail ile tezahür etmişdir. Esasen Fransa vesaire gibi medeniyetde ileri gitmiş milletlerin bu hakkı tanıması davanın meşruiyetine en büyük delildir. Millî dava, muvaffakiyetle nihayetlenecekdir.
>
> Gerek Avrupada ve gerekse Amerikada hiçbir faaliyetde bulunmadım ki buna dair izahat vereyim. Yalnız icab etdikce konferans vermek suretiyle ricali, gazetecileri ve yüksek tabakayı teşkil eden münevveranı lüzumu derecede Türk ahvalinden tenvir etdim. İki buçuk sene devam eden gaybubetimde birisi beş ay, diğeri yedi ay devam etmek üzere iki defa Amerikaya seyahat etdim. Şimalî Amerikanın bütün büyük şehirlerine giderek müteaddid konferanslar verdim. Halk bu izahatla kendilerini tenvir etdiğimden bana teşekkür etdiler. Amerika gazeteleri bir seneden beri düşman propagandalarına âlet olmamağa dikkat etmekde ve Türkiya hakkındaki neşriyatda ihtiyatkâr davranmakdadırlar. Amerika zenginleri ve tüccarı Türkler hakkında müsaid fikirler beslemekde ve sulhun avdetiyle faaliyete geçebilmelerini şiddetle arzu etmekdedirler. Bu meyanda [bir ya da iki kelime sansürlenmiştir] Amiral Bristol Cenablarının mesaisini şükranla etmek mecburiyetindeyim. İngiltereye hiç gitmedim. Fransada ise efkâr-ı umumiye tamamıyla Türkler lehindedir. Gazeteler, vaziyeti kısmen kavramışlardır. Binaenaleyh burada rical-i siyasiye ile görüşerek muhtac-ı tenvir cihetlerini izah etdim. Artık Fransada buna da hacet kalmamışdır. Paris mümessili Ferid Beğ bu hususda pek ziyade (?)liyetle çalışıyor.

[2075] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 574.
[2076] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 368.

> Refikası Müfide Ferid Hanım mütemadî konferanslarla rical-i siyasiye gailelerini Türkiya ahvali hakkında tenvir etmiş her tarafda teveccühle karşılanmışdır."[2077]

14 Ağustos 1922. İstanbul'daki İngiliz Fevkalâde Komiseri Rumbold'dan İngiliz Hariciye Nezâretine muhtırasında Ankara'daki Amerikan faaliyetlerini konu aldı. ABD, *Anadolu'ya nüfuz* etmek ve *petrol çıkarları sağlamak* için hazırlıklar yapmaktadır.[2078] *Maden, orman ve su mühendislerinden kurulu 30 kişilik bir Amerikan heyetinin Anadolu'ya gideceği ve burada demiryolu yapımı; madenlerin, orman ve geniş arazilerin işletilmesi gibi konuları araştıracağı bildiriliyor.* Bu kapsamda TBMM Hükümeti, *Amerikalı sermayecilerden, kamu işlerinde kullanılmak üzere 200 milyon dolar istemiştir*.[2079]

17 Ağustos 1922. *İkdam* gazetesi Don Louis de Bourbon'un beyanatını iktibas etti: *Ankarada Türkler hakkında hâsıl etmiş olduğum ihtisâsâtım pek yüksektir. (..) Bilâistisnâ bütün Türkler metîn ve sarsılmaz bir azim ile Türkiyanın (Vaşington)u olan Mustafa Kemal Paşanın etrafında toplanmışlardır*.[2080]

18 Ağustos 1922. Bir kısmı Mustafa Kemal'in karargâhında kaleme alınmış olan *Ateşden Gömlek* hatıratının beyaz perdeye aktarılması üzere; Amerikalı-İspanyol Don Louis de Bourbon ile ABD mandaterliği taraftarı Sabataycı Halide Edib, *Büyük Taarruz*a günler kala, mukavele imzalamıştır.

> Birçok Amerika ve Avrupa gazeteleri ile muhtelif müessesat-ı ticariyenin mümessili sıfatıyla Ankaraya giderek evvelki gün avdet eden "Prens dö Borbon" Halide Edib Hanımın muvafakati ile (Ateşten Gömlek) eserini film haline koyacakdır. Bu hususdaki mukavele Halide Hanım ile Prens arasında tesbit edilmişdir.[2081]

Konya'da münteşir *Babalık* gazetesi: *Ankara'ya gitmekte olan Amerika Mümessili Mister Embrie, bugün şehrimizde bekleniyor*.[2082]

23 Ağustos 1922. *Dışişleri, Bristol'dan, telgrafını aynen Londra, Paris ve Roma'ya da göndermesini ve Bakanlığa, Venedik Konferansı hakkında sürekli ve dolgun bilgi vermesini istedi. Telgraf gönderilmeden önce, Paris Elçisine, 23 ağustos tarihinde, Fransız Dışişleri Bakanlığı'ndan, Türklerin savaşı başlatmış olduklarını öğrendiğini bildirmiştir. Milliyetçiler'in saldırılarının çapı günlerce pek belli olmadı*.[2083]

24 Ağustos 1922. Halide Edib, *Amerikalılar ile Türklerin birlikte açacakları bir yetimhane için Kayseri'de incelemeler* yapmakta.[2084]

Amiral Bristol, Washington'a telgraf gönderdi. TBMM Hükümeti İstanbul mümessili Hamid (Hasancan) nezdine gelerek demiştir ki: *İleride bir bombardıman olursa, Amerikalılar Samsun'dan boşaltılacaklardır*.[2085]

28 Ağustos 1922. İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Bristol, ABD Hariciye Nezâretine muhtıra gönderdi: *Türkler bütün cephelerde saldırıya geçmiş olduklarından, Anadolu ile bütün haberleşme kesilmiştir*.[2086]

> Bristol, 28 ağustos tarihli telgrafında, **"Türkler bütün cephelerde saldırıya geçmiş olduklarından, Anadolu'yle tüm haberleşme kesilmiştir,"** diyor. Atina'dan da, **"saldırının Yunanistan'da büyük çöküntü yarattığı ve Hükümet'in, büyük ölçüde bir gücü Anadolu'dan "çılgın İstanbul hayalî" peşine göndermesinin şidde.tle**

2077 İkdam, 10 Ağustos 1338-1922, Numero 9121, *Hâim Nâ'ûm Efendi*, s. 1.
2078 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 580.
2079 Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, 1978, s. 223.
2080 İkdam, 17 Ağustos 1338-1922, Numero 9128, *Bir Amerika Müessesât-ı Ticariyesi Mümessili Şehrimizde*, s. 3.
2081 Tercümân-ı Hakîkat, 18 Ağustos 1338-1922, Numero 14853, *(Ateşden Gömlek) Filmi*, s. 4.
2082 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 587.
2083 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 369.
2084 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 595.
2085 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 341.
2086 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 605.

eleştirildiği," bildiriliyordu. **Son beş gün içinde, Washington'a Atina, İzmir ve İstanbul'dan gelen raporlarda Yunan ordusunun İzmir'e doğru perişan bir halde ve uçarcasına kaçmakta olduğunu haber veriyordu**.[2087]

Telgraf

28 Ağustos 1922, İstanbul

Anadolu sınırları, limanları, posta ve telgraf, yabancı ve Türk haberleşmesine kapatıldı. Belki de beş gün için. Ne bir gemi geçebiliyor, ne bir gemi girebiliyor, ne de çıkabiliyor. Muhribimiz şimdi Samsun'da, orada kalmasına izin verildi ama Amerikan konsolosluğu ile haberleşmesi yasaklandı. Muhrip komutanına Amerikalıların tehlikede olmadığı konusunda güvence verildi. Bu önlemler, 27 Ağustos'ta Anadolu cephesi boyunca Milliyetçilerin hücuma geçmesi üzerine alındı. Milliyetçilerin üç tümeninin bulunduğu Bursa bölgesinde özellikle faaliyet var. Asıl saldırının Türklerin cephe boyunca yedi tümeninin iki de yedek tümeninin bulunduğu Eskişehir cephesinden yapılacağı öne sürüldü.

Bristol[2088]

Fotoğraf. *Anadoluda ahval-i umumiyenin iyi ve kuvve-yi maneviyenin çok yüksek olduğunu söyleyen (Şikago Tribun) muhabiri Mister [Con Kleytın]* [Tevhîd-i Efkâr, 28 Ağustos 1922, s. 1].

Sabataycı Ahmet Emin Yalman, sabık ABD Doğu Akdeniz Donanması Başkumandanı ve İstanbul'daki ABD Fevkalâde Komiseri Amiral Mark Bristol'u *Milli Mücadele'nin kahramanlarından biri saymak eğilimdedir*.[2089]

Tevhîd-i Efkâr gazetesi bir mülakat neşretti: *Bir Amerikalı muhabirin* [Chicago Tribune muhabiri John Clayton] *Anadoludaki müşahedatı*.[2090]

Açıklamalı [ÖA17]: Referans bilgileri belirtilmemiş.

30 Ağustos 1922. İzmir'deki Amerikan Konsolosu George Horton, 18:00'da, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi. *Telgrafta, Türklerin tam kuvvetle gerçekleştirdiği ciddi taarruzun devam etmekte olduğu aktarılmıştır. Afyonkarahisar stratejik noktasının alınmasıyla Yunan takviye kuvvetlerinin, tren yoluyla Trakya'dan savaş alanına hareket etmelerini önleyen Türkler, yetmiş kilometrelik Kasaba Demiryolu boyunca ilerlemiştir. Çok sayıda ağır silah, uçak ve diğer ikmal malzemeleri kaybettiği aktarılan Yunan takviye kuvvetlerinin, Trakya'dan deniz yoluyla gelmekte oldukları bilgisi verilmiştir*.[2091]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Yunan birlikleri, 28 Ağustos'ta Afyonkarahisar'ı tahliye etti, bölgede çok şiddetli çatışmalar yaşandı. 29 Ağustos'ta ise Kemalistler, bütün gece topçu ateşine devam etti, bunu yaparken de Fransız toplarını kullandı. Uşak ve Alaşehir arasında Türklerin çok ağır kayıpları vardır. Çatışmalar sürüyor. Yunan Ordusu'na, güçlü takviyeler sürekli geliyor. Türklerin taarruzları hakkında, net bilgiler olmadığı için yapılan değerlendirmeler, askeri olmaktan çok politiktir. Eskişehir, Türklerin kontrolüne geçti, önemli bir demiryolu hattı bu bölgeden geçiyor. Söz konusu kayıplardan dolayı Yunanlılar, taarruzlarını organize etmekte güçlük çekecektir. Bursa'da da Türkler, Yunan Ordusu'nu etkisiz hale getirdi. Mustafa Kemal'in savaştığı bölgenin coğrafyasını çok iyi bilmesi, ordusu*

2087 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 369.

2088 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 171.

2089 Ahmet Emin Yalman, *Gördüklerim,* c. 1, s. 338; Aktaran: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2004, c. 1, s. 538, dipnot 222.

2090

2091 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 74.

için büyük avantaj sağladı. Yunanlıların, Anadolu'da 200.000 kişilik bir ordu ile savaşmasına karşılık Türkler, 100.000 kişilik ordu ile mücadele ediyor.[2092]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Anadolu'daki bütün iletişim engellenmiş olmasına rağmen Türkiye'deki Amerikan Yüksek Komiserliği, bölgedeki Amerikan vatandaşları ile ilgili sorun olmadığını ve güvende olduklarını iletti*.[2093]

1 Eylül 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türklerin etkili ve yoğun taarruzu karşısında, Yunan Ordusu çok zor durumda*dır, *Türk süvarilerinin takibinde işgal ettikleri yerlerden geri çekilmek zorunda kaldılar ve Anadolu'daki askeri durum Atina'da paniğe neden olmuştu*r.[2094]

2 Eylül 1922. *2 eylül tarihiyle İzmir'den gönderilen telgrafta Konsolos, "askerî durumun, Yunan ordusunun bitmiş, tükenmiş ve moralinin çökmüş olması nedeniyle son derece ağır ve korkunç olduğu bildirilmektedir. Ordunun durumu o kadar ciddîdir ki artık kurtulmasına imkân yoktur. Şehirdeki Hıristiyanlar panik halinde şehri terk etmek istiyorlar. "Yunan ordusu İzmir'e ulaşınca çok ciddî karışıklıklar çıkması mümkündür ve işittiğine göre şehri yakmak istiyorlar," diyor ve Amerikalıların hayatlarını kurtarmak için bir kruvazör gönderilmesini istiyor. Dışişleri, Başkan'dan, limana bir gemi gönderilmesine izin istiyor ve bu izin veriliyor*.[2095]

ABD'nin İzmir Konsolosu George Horton rapor kaleme aldı:

> Askeri durum Yunan kuvvetlerinin düşük moralleri nedeniyle aşırı derecede ciddi. Uşak ve Kütahya dün boşaltıldı ve yandı. Kötü halde morali bozulan Birinci kolordu Uşak'ın batısına çekildi. İkinci kolordu da geniş bir daire çizerek ona katıldı. Şimdi bu kuvvetler Türklerin İzmir'e gidişini engellemek istiyorlar ama güven vermiyorlar. Üçüncü kolordu Eskişehir'de ama yakında yakıp kenti boşaltacak. Destek tümeni, bugün beklendi ve başkaları da bekleniyor. Benim görüşüme göre durum o kadar ciddi ki kurtarmak olanaksız. Hıristiyan halk ve yabancılar arasında panik yayılıyor, çoğu gitmeye çabalıyor. Morali bitmiş Yunan ordusu İzmir'e gelirse önlenemeyecek ciddi sorunlar çıkabilir, kenti yakmak tehditleri açıkça duyuluyor. Bu durum karşısında kruvazörün, konsolosluğu ve Amerikan vatandaşlarını korumak üzere İzmir'e gönderilmesini rica ediyorum.[2096]

3 Eylül 1922. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İki yıldır süren savaşın, her iki taraf için de zamanla farklılık gösteren sonuçları oldu. Yunan Ordusu'nun Ankara'ya çok yaklaştığı süreçler yaşandığı gibi, Türklerin de Yunan kuvvetleri üzerinde yoğun baskı uyguladığı ve Yunanlıları geri çekilmek zorunda bıraktığı dönemler oldu. Fransızların, Çukurova'daki işgali kaldırmalarının ardından, Mustafa Kemal, Çukurova'daki kuvvetleri, Batı'ya kaydırarak, Yunanlılara karşı savaş gücünü artırdı, bu sırada Yunanistan, akılsız İstanbul macerası hevesi ile İzmir'deki 25.000 askeri geri çekme hatasını yaptı ve Ankara Ordusu'na, karşı gücünü zayıflattı. Tüm bu şartlar altında, Milliyetçiler'in, cesaretini artıran iki faktör oldu. İlki Yunanlıların son bir yıldır yaşadıkları zorlukları, Türklerin çok daha önceden ve daha uzun yıllar deneyimlemiş olmaları, diğeri de neredeyse demiryolu ağı ve doğru düzgün karayollarının olmadığı bu ülkede, Milliyetçiler'in, Ankara'dan Yunanlıları uzaklaştırdığı her bir mil, kendi iletişim hatlarını genişletilmesine neden olmas*ıdır. *Mustafa Kemal'in, Ordusu'nun silah, cephane ve gıda maddelerini, nasıl tedarik ettiği ise tam anlamı ile bir soru işaret*idir. *Türklerin uzun zamandır*

[2092] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 255.
[2093] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 255.
[2094] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 255.
[2095] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 369.
[2096] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 172.

savaşmasına ve yorgunluğuna rağmen, nasıl tekrar tekrar toparlanarak savaştıklarının, anlaşılması çok güçtür.[2097]

4 Eylül 1922. *4 eylül'de İzmir, Dışişleri Bakanlığı'na, Amiral Bristol'a gönderdiği bir telgrafın örneğini telliyor. Bunda, içerilerden kaçıp gelmiş binlerce göçmenin şehri doldurduğu anlatılıyordu. Konsolos:* ***"bir genel af ve Yunan ordusunun İzmir'i boşaltması için sizden insanlık adına Ankara'da aracılık yapmanızı rica ederim,"*** *diyordu. Böylece, şehrin harap edilmesi, Yunanlıların cephane depolarını tutuşturmaları ve askerlerin teker teker öç almak için yapabilecekleri zararlar önlenmiş olabilirdi. Yunan Yüksek Komiseri'nin böyle bir müracaat yapması için sözle kendisine izin verdiğini ve İngiliz Başkonsolosu'nun da aynı nitelikte bir baş vurmayı kendi Yüksek Komiseri 'ne yapacağını söylemiş bulunduğunu bildirdi. Telgraf, Dışişleri Bakanlığı'nca, bir karar için, Başkan'a da gönderildi, fakat, telgrafa eklenen mektup, işe bir Amerikan karışmasının uygun olmayacağı görüşünü bildiriyordu. Başkan, bu görüşü kabul etti ve hiç bir hareket yapılmadı. Ertesi gün İzmir'den gelen bir telgrafta, hayat korumak için deniz kuvvetlerinin karaya çıkarılması istenmekte idiyse de, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İzmir'deki gemi komutanına, Amerikalıları korumak için karaya asker çıkarmak gerekip gerekmediğinin kendi takdirine bırakıldığını bildirmekle yetindi*.[2098]

ABD'nin İzmir Konsolosu George Horton rapor kaleme aldı:

> Göçmenler İzmir'e doluyor ve panik genişliyor. İnsanlık adına ve Amerikan çıkarlarının güvenliği adına Yunan kuvvetlerinin burayı boşaltması bakımından yeterli bir süre tanıması konusunda Ankara Hükümeti ile görüşülmesini yalvarırım (*beg you to mediate*). Böyle bir süre İzmir'in tahribini önleyecektir. Mühimmat depolarının patlaması ya da morali bozulmuş Yunan askerlerinin isyancı eylemleri sonunda kent tahrip olabilir. Yunan Yüksek Komiseri dün gece böyle bir görüşme konusunda bana sözlü yetki verdi. Ayrıca bir ya da daha fazla gemi isteğimi tekrarlıyorum. İngiliz Konsolosu da aynı yolda İngiliz Yüksek Komiserine telgraf çektiğini söyledi.[2099]

Bir Amerikalı Donanma Subayı'nın 4 Eylül 1922 tarihli Samsun'dan yazdığı günlükte, bu duruma çarpıcı bir örnek görmek mümkündür:

> Amerikan Yakın Doğu Yardım Heyeti'nin iki üyesi Mr. Crutcher ve Mr. Whalen ile görüşen Amerikalı donanma subayı, Yakın Doğu Yardım Heyeti'nin (*the Near East Relief*) Türk karşıtı bir tutum içerinde olduğunu, sanki Birleşik Devletlerden gelmeden evvel kararlarını verdikleri ve o zamandan bu zamana kararlarının değişmemiş olduğunu vurgulamıştır. Onlara göre Kemal Paşa'nın Kabinesi'nde tek bir Türk bile yoktur, tümü Arnavut'tur. Yunanlıların Küçük Asya'dan çıkarılmasından sonra bile bu hükümetin Türkler ile sürdürülmesi mümkün değildir. Türkiye'nin hiçbir zaman Amerikan ticaretine veya başka bir yabancı ticaretine de önemli ölçüde açılmayacağına inanmaktadırlar. Modernleşme, Türklerin doğasında dahi yoktur. Modern Batı ticaret ve kalkınma usullerinin ülkeye akışına öfkelenmeye devam edeceklerdir.
>
> Donanma Subayı günlüğünde, Samsun Mutasarrıfı Faik Bey ile yaptığı görüşmeyi de aktarmıştır. Faik Bey, Türk zaferleri ile ilgili Ankara'dan aldığı resmi evraklar doğrultusunda, harita üzerinde Türk ilerlemesini göstermiştir. Subay'ın gelen bu haberlere yorumu ise hayli eksik oldukları ve Ankara'nın bu haberleri bilgilendirmektense, halkın orduya desteğini artırmak ve Yunanlıların geri çekilme esnasında yaptıklarına karşı bir propaganda yaymak amacıyla gerçekleştirdiği olmuştur. Subay'ın aktarmasıyla bu resmi tebliğler, Yunanlılar tarafından pek çok mezalim yapıldığını iddia etmektedir. Subay'ın günlüğünde iddia olarak bahsedilen hadiselere dair örnekler de verilmiştir. Örneğin Uşak'ta neredeyse 2000 ev Yunan Komutanların

[2097] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 255-256. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.
[2098] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 369-370.
[2099] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 172.

kontrolünde kasıtlı olarak ateşe verilmiş, neredeyse 100 kadın insanlığın yüzünü kızartacak çok çeşitli vahşiliklerle yok edilmiştir.[2100]

5 Eylül 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türk taarruzu başladığından beri, Konstantin'in Ordusu 200 mil* [takriben 320 kilometre (ÖFA notu)] *geri çekildi. Türk Ordusu büyük bir coşku ve hırsla kısa sürede Kütahya'ya ulaştı. Yunan Hükümeti'nin, Türklerin ilerleyişi ve işgaline tepki göstermiyor olması, İzmir'de yaşayan Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerikalıların tepki ve protestosuna neden oldu. 50.000 kişilik en iyi Yunan Birliği'nin, Trakya'da tutuluyor olması, Yunan Kralı Konstantin'in "aptallığıydı" ve Yunanistan bunun faturasını İzmir ile ödeyecektir. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk yapması gündemde*dir, *Yunanistan'a yapılması düşünülen teklif, Anadolu'dan, Yunanlıların tahliye edilmesini kapsıyor ancak asıl ve ciddi problem, Yunanlıların geride bıraktıkları bölgelerdeki Rum ve diğer Hristiyan azınlığın korunması*dır. *Mustafa Kemal Paşa, Ordusu'nun coşkulu zaferinin sadece Anadolu'da değil, Trakya'da da Türklerin rolünü değiştirdiğini ve kendilerinin hiçbir zaman imkânsız talepleri olmadığını açıkladı. Türklerin son zaferinden sonra Yunanlılar, Anadolu'dan çekilmeyi kabul etti ancak Türkler, Yunanlıların Trakya'yı da boşaltmasını istiyor ve bu istek İçişleri Bakanı Fethi Bey tarafından, açık ve net bir şekilde söylendi*.[2101]

6 Eylül 1922. *6 eylül'de Paris'ten gelen bir telgraf:* ***Dışişleri'nin aldığı bilgilere göre Anadolu'da durum "acınacak halde"dir. Fransız raporlarına göre, Yunan ordusu tamamiyle yollara düşmüş ve geri çekiliş sırasında her yeri yakmış, kıyımlar yapmıştır. İki gün sonra Türklerin şehre girmeleri beklenmektedir ve Yunan ordusu'nun çekilebilmesi de şüphelidir, Fransız Dışişleri Bakanlığı kötümserdir ve bir kıyımdan çok korkmakta ve Türklerin uzlaşmaz bir tutum göstereceklerini sanmaktadır,*** *diyor*.[2102]

The Washington Times gazetesi, bir Fransız yetkilinin beyanatını neşretti: *Müttefiklerin silahları Versay Anlaşması'nın kabul ettirilmesini mümkün kıldı ancak Sevr Anlaşması'nda bu yapılamadı. Fransa, Trakya ve İstanbul dâhil tüm Anadolu'nun Türklere geri verilmesini arzu ediyor. Sonra da Fransa ve İngiltere Türkiye ile savaş öncesi ilişki düzenine geri dönsün*.[2103]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İzmir'deki, İtilaf Devletleri generalleri, bir toplantı yaptı. Mevcut askeri durumu değerlendirerek, gelişmelerin ciddiyeti hakkında, ülke hükümetlerini bilgilendirmeye ve şehirde düzenin sağlanabilmesi için bir komisyon kurmaya karar verdiler. İtilaf Devletleri, İstanbul'un Anadolu'dan gelen mültecilere misafirperverlik yapmayacağını açıkladı. Tüm operasyonun gerçekleşme şekli göz önüne alınırsa, Türklerin, Yunanlılara nefes almaları için zaman tanımayacağı çok net*tir. *Mustafa Kemal Paşa, Ordusu'nu başarısı ve fedakârlığı için tebrik etti. Ordu'nun, milletinin gurur duyduğu geleneksel cesaret ve dayanıklılığı göstererek, İzmir'e ilerlemesini emretti. Türk Süvarileri, sürekli geri çekilen Yunan Ordusu'nu, hızla takip ediyorlar. 3 Yunan gemisi 5 Eylül'de mültecilerle Mudanya'dan ayrıldı. İngiltere, Fransa ve İtalya, İzmir'e savaş gemilerini göndererek kendi vatandaşlarının güvenliğini ve tahliyesini sağlamayı amaçlıyor*.[2104]

7 Eylül 1922. *Ayın 7'sinde Bristol'a gelen bilgilere bakılırsa, Yunanlılar silah bırakışması istemişler ve hemen İzmit'de İngiliz, Fransız ve İtalyan generallerinin de katılacağı bir toplantı yapılması*

2100 *NARA*, U.S.S. EDSALL, U.S.S. McLEISH ve U.S.S. SUB-CHASER komutanları tarafından derlenen ve 14 Eylül 1922 tarihinde ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen günlükler, 1. ek: U.S.S. EDSALL komutanı tarafından Türk Sularındaki ABD Deniz Müfrezesi komutanına gönderilen günlük, Samsun, 04.09.1922, 867.00/1545, s. 4-7; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 76-77.

2101 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 255-257.

2102 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 370.

2103 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 208.

2104 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 257.

kararlaştırılmıştır. Bristol'un bildirdiğine göre, Yunanlılar Anadolu'yu boşaltmaya izin verilmesi için mütareke istiyorlardı, fakat, Milliyetçiler, Trakya'nın da boşaltılmasını içine almayacak herhangi bir metni kabul etmiyorlardı. Telgrafın getirdiği bu haber, Bakan yardımcılığına gönderildiğinde, Yakın Doğu Şubesi, buna bir not ekledi. Şöyle diyordu: ***Bu telgraf, kendisinin tamamiyle karşısında bulunduğu ve İtilâf Devletleri'nin kafalarında yaşattıkları Venedik Konferansı yerine, Mustafa Kemal'in, işleri istediği yolda çözmek fırsatını ele geçirmiş olduğunu anlatmaktadır***.[2105]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Türkler hızla ilerlemeye devam ediyor. Bursa, Afyonkarahisar ve Eskişehir'deki tüm yollar ve iletişim hatlarının kontrolü artık Türklerde*dir. *Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Lev Karahan, Mustafa Kemal Paşa'ya kazandığı zaferden dolayı tebriklerini iletti*.[2106]

8 Eylül 1922. ABD'nin İzmir Konsolosu George Horton rapor kaleme aldı: *Türk kuvvetlerinin yarın gece ya da ertesi sabah gelmeleri bekleniyor. Bana lütfen Kemalist askeri ya da sivil yetkilileriyle ilişkim olursa ne yapacağımı ivedi olarak bildiriniz*.[2107]

> 8 eylül'de İzmir Konsolosu, bir ya da iki gün sonra şehre girecek olan Milliyetçiler'le kurulacak ilişkiler bakımından talimat isteyen bir telgraf çekti. Dışişleri, buna, **"A.B.D.'nin Yunanistan'daki ve Ankara'daki rejimleri tanımamış, İstanbul ile olan diplomatik ilişkilerin de kesilmemiş olduğunu unutmayınız; bununla birlikte, resmen tanınmamış ve yalnız Yüksek Komiser'in bir delegesi gibi, resmî sıfatı olmayan Amerikan Konsolosu olarak yerinizde kalmanız, uygulama yönünden faydalı olacaktır"** karşılığını verdi.[2108]

İngiliz-Kanadalı siyasetçi, iş adamı ve gazete sahibi Beaverbrook Lordu Sir Maxwell Aitken ile Amiral Bristol mülakat ediyor:

> Bristol'un aktardığına göre Lord Beaverbrook, mevcut durumun ne olduğu, gelecekte ne olacağı ve Yakın Doğu probleminin çözümlenmesi için ne yapılması gerektiğine dair pek çok soruyu doğrudan kendisine yöneltmiştir. Açık açık cevaplandıramayacağını düşündüğü durumlarda Amiral, bu soruları bilerek geçiştirmeye çalıştığını ifade etmektedir. Örneğin, Lord kendisine Horrace Rumbold hakkındaki düşüncelerini sorduğunda, bu soruyu geçiştirmiştir ancak sonunda şahsi olarak kendisini sevdiğini ve iyi bir adam olduğunu düşündüğünü söylediğinde Lord, Rumbold için iyi bir adam olduğunu ancak çok da zeki olmadığını söylemiştir. Konu Harington'a geldiğinde Bristol, İngiliz komutanı hakkında oldukça olumlu değerlendirmeler yaptığında Lord Beaverbrook'un verdiği cevap hayli ilginçtir: "*Savaş generallerle ya da Başbakanlarla kazanılmadı*".
>
> Her şeye rağmen Bristol, Beaverbrook'un tavrında ve görüşünde Harington'ı aşağılama belirtisi olmadığının altını çizmektedir. Kendisine bu hususta bir soru yöneltilmeden Beaverbrook, üzerine basa basa daha en başında Yunanlıları İzmir'e çıkarmanın korkunç bir hata olduğunu söylemiştir. Ayrıca Yunanlıları öven o konuşmayı yapmanın Llyod George'un üzerine vazife olmadığını da sözlerine eklemiştir. Beaverbrook'un işaret ettiği konuşma, Lloyd George'un Parlamento'nun son tehirinden hemen önce Avam Kamarasında yaptığı konuşmadır. Beaverbrook Bristol'a, İzmir'deki durumu sorduğunda Bristol, aldığı haberlere göre durumun oldukça kötü olduğunu söylemiştir. Yunan ordusu panik halindedir, mülteciler şehrin iç kısımlarına doğru akın etmekte ve şehrin yakılabilme tehlikesi bulunmaktadır. Lord, İngilizlerin, İzmir'in Türkler tarafından alınmasına müsaade edip etmeyeceklerini sorduğunda Bristol, buna nasıl engel olacakları sorusu ile karşılık vermiştir. Lord, İngilizlerin Türklerin şehre girmesine engel olmak için birlikleri olup olmadığını sormuş, Bristol ise olmadığını düşündüğünü söylemiştir. Sonrasında konu, sorunun nasıl çözümleneceği hususuna gelmiş, Amiral Bristol, probleme dürüst ve dâhili olan herkes için adil bir anlaşma temelinde yaklaşılması ile çözüme kavuşturulacağını söylemiştir. Konuşmasına devam ederken herkes için adil bir anlaşmanın nasıl olacağı hususunda daha fazla şey söylemekten kaçınmak amacıyla Bristol, İzmir'deki durumu anlatmaya devam ettiğini belirtmiştir.

[2105] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 370-371.
[2106] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 258.
[2107] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 172.
[2108] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 371.

> Beaverbrook'un ifadesine göre Yunanlılar, haksız muameleye uğramışlardı. Türkler tarafından yenilgiye uğratıldıklarında, herkesin sempatisini isteyeceklerdi. Açıkça Yunanlıların, kendileri (İngilizler) tarafından desteklendiklerini ve neticede Türkler tarafından yok edilmek üzere bir başlarına bıraktıklarını kabul etmekteydi. Beaverbrook'a göre Lloyd George, Yunanlıları mümkün olan her şekilde desteklemişti ancak maddi destek sağlayamamıştı ve şu an zor durumdaydılar. Konu Amerika'nın tutumuna geldiğinde ise Amiral Bristol, Amerika'nın savaşta Müttefik güçleri ile birlikte olmasına rağmen Türkiye'ye savaş ilan etmediği gerekçesiyle, hadiseleri kenardan seyretmekte olduğunu ifade etmiştir. Diplomatik ilişkilerin Türkiye tarafından kesildiğini de ifadelerine eklemiştir. Lord, Bristol'a neden burada bir temsilcilik açıp bir siyasi temsilci atamadıklarını sorduğunda Bristol, Türkiye ile diplomatik ilişkilerinin bulunmadığını yinelemiştir.[2109]

The New York Times gazetesinin haberine göre *Yunan tarafında da durum gittikçe kötüleşmekte*dir, *bu durum karşısında Yunan kabinesi istifa etmiş, Anadolu'daki Yunan ordusunun başına henüz atanan General Trikopis ise Mustafa Kemal Paşa'nın misafiri olarak esir alınmış vazıyette*dir. *Yaşanan bu gelişmeler sonucu Yunanistan ateşkes isteğini sürdürse de Türklerin nihai hedefine ulaşmadan bu teklife cevap vermeyeceği yorumu yapılıyor. Bunun yanında İzmir'e doğru ilerleyen Türk ordusunun yavaş ve itinalı bir şekilde yol aldığı, M. Kemal Paşa'nın birliklere yaptığı bir duyuruda Hristiyanlara karşı herhangi bir tacizin ölümle cezalandırılacağı uyarısında bulunduğu belirtiliyor*. *Türk ilerleyişi karşısında Anadolu'dan kaçan çok sayıda Ermeni ve Rum ise İzmir'e akın etmiş, dolayısıyla şehirde büyük çapta bir insani dram ortaya çıkmıştır. Her zaman olduğu gibi ekseriyetle Hristiyan unsurların yardımına koşan Amerikan misyonerleri ve yardım örgütlerine yönelik talepler de artmaya başlamış, American Board, Yakın Doğu Yardım Komitesi, Amerikan Kızıl Haçı, Y.M.C.A, Y.W.C.A gibi kuruluş temsilcilerinden bölgeye yardım gemileri yollanması için yoğun bir talep olduğu duyurulmuştu*r.[2110]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *General Trikopis ve kendisine yakın çalışan generallerin esir alındığı haberi, Türk halkında çok büyük sevinç yarattı. Türk komuta kademesi, esir komutanlara, ailelerine telgraf çekerek sağlıkları hakkında bilgi vermeleri için imkân sağladı ve Yunan Komutanlara misafirmişçesine çok nazik davrandı. Mustafa Kemal Paşa Hristiyan vatandaşlara karşı girişilen herhangi bir saldırı, taciz ya da kötü muamelenin ağır şekilde cezalandırılacağını duyurdu*.[2111]

Chicago Tribune yazıyor: *İki Amerikan gemisi, 3 hafta İstanbul'da bekledikten sonra İzmir'e ulaşarak, bölgedeki göçmenlere ve Amerikan vatandaşlarına yardım etmek için demirledi. İzmir'de durum çok kritiktir*, *çok sayıda Ermeni ve Rum göçmen İzmir'e gelerek yığılmaya neden oldu, içinde bulundukları sağlık koşulları felaket ve ortama da kaos hakimdi*r.[2112]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Türk süvarileri Bergama'ya girdi ve İzmir'e ulaşmalarına çok az kaldı. İzmir'in kuzeydoğusunda bulunan Ödemiş ve Tire'de yangınlar çıkmıştır ve hala devam ediyor*. *Türkler ihtiyatlı bir şekilde ilerliyor*. *İzmir'deki durum, her geçen saat daha da kritik bir hal almakta*dır, *şehirdeki İngilizler limanda bekleyen gemilerle ülkelerine dönmeye çalışıyor*. *Fransız ve İtalyanlar da limanda toplanmıştı*r. *İzmir, çok yakında göçmenler için sadece çıkış noktası olacakt*ır. *Yunanlıların tahliyesi 600 millik bir çemberi, Çanakkale, Marmara ve Ege Denizi kıyılarının da üçte birinden daha*

2109 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol'un 08.09.1922 tarihli aynı savaş günlüğü, 867.00/1547, s. 1-3; Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 77-79.

2110 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 208.

2111 Chicago Tribune, 8 September 1922, *Jubilant Over Captures*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 257.

2112 Chicago Tribune, 8 September 1922, *Yank Marines Mass At Symrna To Aid Refugees*, p. 5; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 259.

*fazla bir alanı kapsıyor. 22.000 Türk süvarisi, İzmir'e 75 mil uzaklıktaki Salihli'ye ulaştı ve çok az bir zaman sonra İzmir'e varacaklardı*r.[2113]

9 Eylül 1922. ABD'nin İzmir Konsolosu George Horton rapor kaleme aldı: *Bu sabah saat 11.30'da Türk süvarileri mükemmel düzen içinde İzmir'e girdiler, ciddi bir olay yok*.[2114]

9 eylül'de Bristol, durumun, panik halindeki Yunan ordusunun İzmir'e yığılıp kalması yüzünden "çok tehlikeli" olduğunu tellemiş ve; ***Aydın ve Nazilli yanmıştır ve yakında İzmir de Yunanlılar tarafından yakılabilir,*** *diye eklemiştir.* ***Ayrıca, İngiliz, Fransız ve İtalyan Konsolosları, Yunan Millî Savunma Bakanı'na telgraf çekerek İzmir'in yakılmayacağına dair güvence verilmesini istemişler, fakat, bu güvence verilmesinin mümkün olmadığı karşılığını almışlardır. Konsolos, "Türkler, 9 eylül'de İzmir'e tam ve mükemmel bir düzen içinde girdiler,"*** *diyor. Bristol'de Dışişleri Bakanlığı'na şu bilgileri veriyor: Yunanlılara karşı savaş bittiği zaman, millî ordu, "fiilen hiç de dokunulmamış" çok iyi örgütlenmiş, disiplinli ve mükemmel durumdadır. Yunan bozgunu, itilat Devletleri çevresinde, İngiliz itibarına indirilmiş bir darbe olarak kabul edilmektedir* ***ve şimdi Fransa, Türk zaferinin ölçüsüz büyüklüğü karşısında, bunun ülkedeki Fransız yararlarına yapacağı etki bakımından üzgündür. Fransızlar, özellikle kapitülasyonların kaldırılması ihtimalini ve kabul edilmemesi mümkün olan Osmanlı borçlarını düşünüyorlardı.*** *Türklerin bundan sonraki tutum ve davranışlarının ne olacağı konusunda kaygılıydılar ve hele istanbul ve Boğazlar'a doğru yürüyüşe geçmeleri ihtimalinden çok korkuyorlardı. General Harington, tarafsız bölgeyi herhangi bir geçme hareketi karşısında Türklere bir uyarma bildirisi yayınladı. Şehrin yanması, yüzlerce Rumun havaya uçması ve binlerce ölü verilmek suretiyle İzmir'in sonu gelmiş oldu*.[2115]

The New York Times gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri yanı sıra Yunanlı, askeri ve siyasi idareciler İzmir, Urla ve Çeşme'den ayrılmaya başladı. Türk Ordusu İzmir'e ulaşmıştı ve Mustafa Kemal'in de 3 güne kadar şehre geleceği düşünülüyor. Yunan Ordusu, tarihindeki en büyük felaketi yaşadı. Türk uçakları dün sürekli İzmir'in üzerinde uçuş yaparak, Anadolu'nun özgürlüğünü ilan etti. Amerikan savaş gemileri limana yanaştı ve Amerikan vatandaşlarının İzmir'den güvenli bir şekilde ayrılmasını sağlamaya çalışıyor. Türklerin kazandığı zafer ile dengeler değişti, İstanbul'daki İtilaf Devletleri, oluşan yeni durumdan dolayı çok huzursuzdu*r.[2116]

10 Eylül 1922. ABD'nin İstanbul Fevkalade Komiseri Tuğamiral Mark Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi: *İzmir'den son alınan haberler güven verici. Türk birlikleri iyi bir düzen ve disiplin içinde girdiler. Mustafa Kemal bir bildiri yayınlayarak savaşmayanlara zarar veren Türk askerlerini ölümle cezalandıracağını açıkladı. Durum gene de ciddi, tehlike ve karışıklıklar bitmiş değil. İstanbul'da bugün muazzam bir gösteri yapıldı, çok az bir karışıklık oldu*.[2117]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Türk süvarileri, İzmir'e ulaştı ve kontrol artık Türklerde. İzmir'deki Yunan yıkımı son buldu. İtilaf Devletleri ve Amerikan temsilcileri Mustafa Kemal Paşa ile görüşecek, daha fazla kan akmaması için düzenlemeler yapılacaktı*r.[2118]

2113 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 258. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

2114 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 173.

2115 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924),* 1972, s. 371-372.

2116 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 259.

2117 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 173.

2118 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 259.

The New York Times gazetesi yazıyor: *İkinci Türk süvari kolu da İzmir'e geldi. Yunanlılar İzmir'i tamamen boşalttı ve şehirdeki Türk Hükümet sözcüsü Ahmet Ferit Bey, Yunanlıların Anadolu'da yol açtıkları zararların karşılığı olarak savaş tazminatı isteyeceklerini ve bu konuda kararlı olduklarını açıkladı*.[2119]

11 Eylül 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Yenilen Yunan Ordusu, isyan halinde*dir, *Atina'da caddelerde büyük kalabalıklarla Kral Konstantin'i protesto ederek aleyhinde sloganlar atıyorlar*. *Kral, bir bildiri yayınlayarak, Yunan halkının bu korkunç davaya sabır ve cesaret göstermesini istedi, son zamanlarda yaşanılan talihsizliklerin Yunan Ordusu'nun geçmişindeki görkemli zaferleri silmediğini, halkına idarecilerine güvenmelerini ve itaat etmelerini, bunun görevleri olduğunu söyledi*.[2120]

12 Eylül 1922. Haim Naum, İstanbul'dan Avrupa'ya doğru yola çıktı. Hatırlanacak olursa Ankara'da Mustafa Kemal'le görüşmüş idi. Avrupa'dan Ankara'ya gelirken olduğu gibi Ankara'dan Avrupa'ya giderken de İstanbul'a muvasalat edip Hamid'le görüşmüştür:

> Berâ-yı seyahat Avrupada bulunmakda olan sabık Hahambaşı Hâim Nâ'ûm Efendi ahiren Ankaraya azimet etmişdi. İcabat-ı harbiyeden olarak yolların kapanması üzerine bir müddet intizar mecburiyetinde kalan Hâim Efendi ahiren Anadoludan şehrimize vürud etmiş ve dün sabah [12 Eylül] Avrupaya müteveccihen şehrimizden hareket eylemişdir. Hareketinden bir müddet evvel berâ-yı veda Hilâl-i Ahmer Reis-i Sânîsi Hamid Beği ziyaret ederken mumaileyh mülaki olan bir muharririmize Hâim Efendi demişdir ki:
>
> -Anadoluya seyahatım, sırf müdafaa-yı vatan uğrunda yapılan Millî Mücadeleyi yakından görmek maksadıyla idi. Anadolunun müdafaası uğrunda yapılan gayretleri, sarf edilen fevkalbeşer mesaiyi bizzat görerek kıymet-i hakikiyesini takdir etmeğe muvaffak olduğuma çok memnun oldum. Şimdi Avrupada bulunan aileme iltihak etmek üzere hareket ediyorum. Size resmî bir sıfatım olub olmadığını söylemeği zaid görürüm. Çünki beni Türkiyaya merbut kılan bağların icraatıyla her ân ifa-yı vazifede bulunacağım bedihidir. Binaenaleyh buna resmî bir vazife süsü vermek doğru olamaz.[2121]

Siyonist Haim Naum'un *Vakit*e mülakatındaki "Anadolu müdafaası", "Millî Mücadele", "müdafaa-yı vatan" tamlamaları dikkat çekicidir. Örneğin ABD'nin Güvenlik Danışmanı ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, siyonizmin başarısının esaslarında hilâfetin ilgasını ve ulus-devletlerin teessüsünü vurgulayacaktır.[2122] Yunan'ı İzmir'e çıkartan Üçler Konseyi'nde ABD'nin yer aldığı hatırlanacak olursa, Türkleri Anadolu'ya teksif, tecrit, tahdid etme stratejisi fevkalade mühimdir. Filistin'de kurulacak siyonist Yahudi devletine yegane tehdit Türk devleti, Sabataycı cunta yardımıyla kafeslenmiştir.

ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi:

> (...)Türkiye ile halâ savaş halinde olduğumuz unutulmuş gibi görünüyor. Türkiye ile yapılan barış anlaşması hiç onaylanmamıştı ve Ankara Hükümeti'nin bütün politikası hukuken veya fiilen son savaşı devam ettirme üzerine kuruluydu. Nasıl olur da sadık Müttefikler böyle bir eylemi Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir sorun olarak görebilir? Sadece birleşik bir Avrupa Yakın Doğu'daki Hristiyanları baskı ve katliamdan koruyabilir. Türk'ün doğasını değiştirdiği ya da başkalarını yönetme konusunda yeni bir yeterlilik kazandığını gösteren bir kanıt yok.(...)
>
> Açıkça konuşmak gerekirse Paris basınının büyük bölümü Türk zaferi konusunda yazarken, sanki Fransız zaferlerinden bahsediyorlar. Şayet bu yazılanlar Fransa'nın resmi politikasını yansıtıyorsa bu, İtilaf'ın sonu demektir. Fransa Türkiye'ye, yaptığı savaşta yardım ve teşvikte bulunabilir ancak hem bunu yapıp hem de

[2119] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 259.
[2120] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 266.
[2121] Vakit, 13 Eylül 1338-1922, Numero 1706, *Hâim Nâ'ûm Efendi*, s. 4.
[2122] Henry Kissinger. (2016). *Dünya Düzeni* (S. S. Gül, çev.) içinde (s. 127-128). İstanbul: Boyner Yayınları.

İtilaf sürecini devam ettiremez. Fransa, İngiliz dostluğu ve kavgacı Türkiye arasında bir seçim yapmalıdır fakat ikisini birden yürütemez.[2123]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Mustafa Kemal Paşa, binlerce Türkün coşkulu gösterileri eşliğinde İzmir'e geldi, şehrin her tarafı Türk bayrakları ile süslendi ve Konya Valisi Mustafa Bey vali olarak İzmir'e atandı. Şehrin stratejik bölgelerinde askeri önlemler alındı, olumsuz bir olay yaşanmaması için kontrol sağlandı. Mustafa Kemal Paşa, şehirdeki Hristiyanların canlarına ve mallarına herhangi bir saldırı olursa saldırganların anında cezalandırılması için emir verdi*.[2124]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Fransa, Boğazlar'ın serbestliği ve uluslararası bir komisyon tarafından idaresi konusunda İngiltere'yi destekleyeceğini açıkladı. Milliyetçiler'in kazandıkları zafer, karşılanamaz isteklerde bulunmalarına neden olabilir. Trakya'nın tümünü ve İstanbul'u isteyen Milliyetçiler'in hırsları, İtilaf Devletleri tarafından dizginlenecektir ve Türklerin Avrupa'daki isteklerinin herhangi bir dayanağı bulunmadığını dile getirdiler*.[2125]

13 Eylül 1922. *13'ünde M. Kemal'in iki ABD'li gazeteciyle, görüşmesi oluyor. Birincisi Richard Eaton diye biri. Üsküdar üzerinden İstanbul'u almak niyetini soruyor. M. Kemal bütün Türk toprakları kurtulmadıkça durmayacağım diyor. Bir uçta Meriç Nehri, öbür uçta Musul ve Irak'ın yarısı. Trakya'ya Karadeniz yoluyla gideceğim, en iyi birliklerimi 24 saatte yük gemileriyle taşımaya hazırım demiş. Padişahı "ehemmiyetsiz bir kukla" diye nitelemiş. Katliamlardan sorumluluğu reddetmiş. Merzifon Koleji müdürüne yapılmış saldırı sorumlularının idama mahkûm olduklarını belirtmiş. Konferans önerisini kabul ettiğini, görüşmelerin sonucunun İngilizleri bile hoşnut edeceğini söylemiş*.

İkinci gazeteci Chicago Tribune'den John Clayton. Ona göre M. Kemal büyük askeri liderlere "hiçbir şekilde" benzemeyen birisi. Clayton'a göre birçok Türk birlikleri İzmit cephesi yolundaydılar. Konferans konusunda, buna her zaman hazır olduğunu, gecikmenin bizden kaynaklanmadığını, taleplerimizin basit olduğunu söylemiş. Kapitülasyon konusu açıldığında, hiçbir türünün kabul edilmeyeceğini vurgulamış. Zulüm konusuna gelince, Türk askeri İzmir'e gelinceye kadar yolda Yunan zulmünden her türlüsünün sonuçlarını görmüş ve hınçlanmıştı. Buna rağmen mazide yapılanlar bitmişti. Nitekim Clayton sokakların dört gün içinde temizlendiğini, dükkanların açıldığını, hayatın olağan seyrine girdiğini saptamıştı.[2126]

The Los Angeles Times gazetesi: *Milletler Cemiyeti'nin Türklere yumuşak bir ricada bulunarak Yunanlıların Anadolu'da yaptığı katliamlara bir misilleme yapılmamasını istediği bildiriliyor*.[2127]

14 Eylül 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Sovyet Rusya, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderdiği notada, Türk Başkenti'nin ve Boğazları'nın İtilaf güçleri tarafından kontrol edilmesini protesto etti. Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin bu durumu kabul etmeyeceğini bildirdi. Ruslar, bağımsızlık mücadeleleri boyunca Türkleri destekledi. İstanbul ve Boğazlar meselesi Rusya dikkate alınmadan çözülmeyecektir*.[2128]

2123 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 212. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

2124 The New York Times, 12 September 1922, *Smyrna Welcomes Kemal Pasha's Entry*, p. 3; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 259.

2125 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 261.

2126 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 2022, c. 5, s. 137. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

2127 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 213.

2128 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 261.

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Kazanılan zaferde, Padişah kendi isminin hiç anılmamasından dolayı duyduğu hayal kırıklığı ve üzüntüyü ifade ederek, Sadrazam'a emir verdi ve Mustafa Kemal Paşa'nın zaferi, Padişah'ın ordusu ile kazandığının Türk halkına hatırlatılmasını istedi*.[2129]

Chicago Tribune gazetesi "İtalya Savaştan Korkuyor" sernameli yazı neşretti. *İtalya Dışişleri'nden, İngiltere Dışişleri'ne bir mektup gönderildi. Mektupta Yakın Doğu'da barışın sağlanması için bir an önce konferans toplanması gerektiği, İngiltere'nin bu daveti reddetmekte ısrar etmesinin sonucunun da, İngiltere ve Türkiye arasında savaş anlamına geleceği yazıldı. Söz konusu tespitin İtalyan Dışişleri'nin değerlendirmesi olduğu da belirtildi. Ayrıca Türkiye'nin; İstanbul'un özgürlüğü, Doğu Trakya'nın tekrardan kazanılması ve Çanakkale Boğazı'nın kontrolü konusundan ısrarcı olduğu, İngiltere'nin de bu talepleri kesinlikle kabul etmediğine dikkat çekilerek, İtalya'nın, Türkiye ve İngiltere arasındaki herhangi bir anlaşmazlığın parçası olmayacağını da vurguladı*.[2130]

15 Eylül 1922. ABD'de münteşir *The New York Times* gazetesi: *İngilizlere göre Türk-Yunan çatışması genel durumu değiştirmeyen "küçük bir şovdan" ibaret*. [..] *Avrupa'daki barış için M. Kemal'in gücünü muhafaza ederek Türkleri dizginlemesi ve itidalli davranması gerekiyor*.[2131]

> Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un Türklerin başkenti olduğunu, sorunun barış içinde çözülmesini umut ettiklerini, İstanbul'un tahliye edilmesi için İngiltere ile savaşmak istemediklerini ancak mecbur kalırlarsa da savaşmaktan kaçınmayacaklarını açıkladı. Bu sözleri ile Türk Ordusu'nun yeni hedefini ortaya koydu. İzmit'te konuşlanmış olan Türk birlikleri Mustafa Kemal'in emrini bekliyordu. Mustafa Kemal, kazandıkları zaferin ardından taleplerinde herhangi bir değişiklik olmadığını, kendi toprakları üzerinde ulusal bağımsızlıklarını istediklerini, Yakın Doğu'da barışın sağlanabilmesi için görüşmeye hazır olduklarını tam bağımsızlığın kapitülasyonlar ile mümkün olmadığını bundan dolayı artık kapitülasyonların geçersiz kabul edildiğini dile getirdi.[2132]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri, Milliyetçi Ordu'nun İstanbul'a girmesine izin verilmeyeceğini açıkladı. Mustafa Kemal'e gönderilen bilgi ile İstanbul'a yönelik herhangi bir girişimin savaşa sebep olacağı ve ordusunun durdurulacağı bildirildi. Milliyetçiler, İstanbul konusunda ısrarcı olmaya devam ederse durum çok kritik bir seviyeye gelecektir*. *İstanbul'da 15.000 kişiden oluşan İtilaf Devletleri Ordusu, 200.000'e çıkarılacak ve Milliyetçiler'e karşı savaşacaktır*.[2133]

> Chicago Tribune Gazetesi'de, Mustafa Kemal Paşa ile yapılan bir röportaj yayınlandı. Röportaj haberi, Mustafa Kemal Paşa'nın "İngiltere İstanbul'u bize vermek zorunda ama İngiltere ile savaşmak istemiyoruz, İstanbul Türkiye'nin başkenti ve umuyoruz ki, bu durum barış ile sağlanacak" ifadeleri ile başladı. Gazetenin Milli Ordu'nun yeni hedefinin İstanbul olduğu yorumu ile devam etti. Bu görüşme gazetede şu cümlelerle yer aldı.
>
> "Bugün kendisini ziyarete gittiğim zaman kartımı yaverine verdim.
>
> -Paşa, biraz meşguldür. Şimdi sizi kabul edecektir, dedi. Yaver yanımdan ayrılarak gelişimi Paşa'ya haber verdi. Dönüşünden sonra beş dakika kadar bekledim. Milli Ordular Başkomutanı odaya girdi ve hemen oturdu, herhangi bir formalite yoktu.
>
> Kemal Paşa ordunun zaferlerinden, Türklerin ulusal isteklerinden Batılı Devletler ile yakında bir konferansta görüşmek isteğinden söz açarak,

---

2129 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 266.
2130 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 266.
2131 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 214-215. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.
2132 The New York Times, 15 September 1922, *Must Have Capital, Says Kemal Pasha*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 261-262.
2133 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 261.

-Elde ettiğimiz zafer bizim taleplerimizi değiştirmemiştir. Daha önce dile getirdiğimiz taleplerimizden farklı ne daha fazla, ne de daha az şey istiyoruz. Misak-ı Milli'nin kabul edilmesinde ısrarcıyız.

- İtilaf Devletleri ile müzakereye hazır mısınız?

-Müzakere etmeye en başından beri hazırız. Misak-ı Milli'nin içeriği bir sayfadan daha az yer tutuyor. Bütün Türk arazisinde tam bağımsızlık istiyoruz. Bizim için artık kapitülasyonlar söz konusu değildir. İstanbul'u, Edirne'yi ve Trakya'nın çoğunluğu Türk olan kısmını istiyoruz.

-İstanbul'dayken beş sene için adli kapitülasyonların bırakılmasına razı olduğunuzu duymuştum.

-Kapitülasyonların hiçbir kısmında istisnayı kabul etmiyoruz. Adli, mali veya askeri kapitülasyonların hiçbirini tanımıyoruz."

Haberde, muhabirin Mustafa Kemal Paşa ile ilgili kişisel yorumları da yer aldı. "Mustafa Kemal Paşa'nın yüz hatlarından yaşını tahmin etmek oldukça zor. Otuz ya da kırk yaşlarında olduğu söylenebilir, kumral saçlı, mavi gözlü, orta boylu, hal ve tavrı nazik ve naif, büyük askeri komutanlar gibi değil, davranış ve tavırlarında sadelik var."[2134]

16 Eylül 1922. *Amerikan Siyasî Temsilcisi Mister Embrie, dün geldiği Kastamonu'dan Yunan ordusunun yakıp yıktığı yerleri görmek için otomobiliyle Batı Anadolu'ya hareket etti. Embrie, Açıksöz'e demecinde Türklere olan sevgisini ifade edecek kelime bulamadığını, bir yıl daha Türkiye'de kalabileceğini, amacının Türkleri Amerikalılara tanıtmak olduğunu söyledi ve "Ümit ediyorum ki, Amerikan sermayesi Türkiye'ye girecektir" dedi*.[2135]

Sovyet Rusya'nın Ankara Büyükelçiliği Basın Müşaviri Astahov:

Avrupa emperyalizminin; çünkü sadece perişan edilmiş Yunan askerleri değil, komuta kademesi de 2-3 Rus vilayeti büyüklüğündeki bir bölgeyi böylesine sistematik şekilde yok etme cesareti gösteremezdi.

Anadolu'nun bütün şehirlerinin, köylerinin, hatta ormanlarının vahşileşmiş ve demoralize olmuş Yunan kıtaları tarafından bu sistematik imhasında daha yüksek bir gücün işlediğine dair berrak bir kanıt da var.

Gelişmekte olan İzmir vilayetinin çevrildiği bu çölün ortasında, tek tük vahalar şeklinde, İngiliz ve Amerikan sermayesine ait girişimler (Forbes fabrikaları) ve İngiliz sermayesiyle dolaylı ilişki içindeki girişimler (Uşak'taki manifaktür ve yün atölyeleri) sağlam kalmış durumda.

Uşak'ta kinizm öyle bir noktaya varmış ki Yunanlı kumandan, Osmanlı Bankası müdürü Baladour'u "şehrin yakılacağına" dair önceden uyarmış…

Pratik Fransız, doğal olarak ihtarı dikkate almış ve bankada ne var ne yok taşımış ama elbette ahaliyi uyarmamış.[2136]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *İngiliz kabine toplantısının ardından, İtalya, İngiltere ve Fransa'nın Mustafa Kemal Paşa'nın, Avrupa'ya girmesinin engellenmesi konusunda aynı düşüncede olduğu, Boğazlar'ın kontrolünün kendilerinde kalmaya devam etmesi için bölgedeki birliklerinin güçlendirilebileceğinin açıklaması yapıldı. Mustafa Kemal'in Ordusu'nun, Yunanlılar karşısında kazandığı zafer, Yakın Doğu'da bazı krizlerin çıkmasına neden olacaktı, İtilaf Devletleri, İstanbul ve Boğazlar'ın akıbeti hakkında aynı fikirdeydiler ve ortak politika izleyeceklerdi*r.[2137]

2134 Chicago Tribune, 15 September 1922, *Turkey Gets Capital Or Fights – Kemal*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 267-268. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

2135 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 678.

2136 Georgiy A. Astahov, *Saltanattan Demokratik Türkiye'ye*, 2022, s. 110.

2137 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 262.

Louis Edgar Browne, Archie'ye mektub gönderdi: *….Oh , ne mutlu! Küçük Asya'daki son gelişmeler kalbimi nasıl da iyileştirdi. İzmir'den gelen son haberler beni çok mutlu ediyor. Her günün yeni gelişmeleri, omuzlarımdan yılların yükünü alıyor…*[2138]

17 Eylül 1922. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *Rusya Dışişleri Komiseri, İngiltere Uluslararası İlişkiler Sekreterine bir not gönderdi. Notta Türkiye ve Sovyet Rusya arasında 1921 yılında yapılan antlaşmaya göre İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın tüm ticaret gemilerine açık olduğunu, Rusya'nın Karadeniz'deki komşularının çıkarlarını düşündüğünü ve bu konuya bölgeye uzak ülkelerin karışmaması gerektiğini belirtti. Ayrıca, Sovyet Rusya'nın içinde bulundukları kötü şartları kahramanca değiştiren Türklere karşı sempati ile baktığını, Rusya'nın Türklerin Anadolu'da kazandığı zaferden dolayı mutlu olduğunu, Türkiye ile derin kardeşlik bağlarını, Türkiye'nin bağımsızlığını kazanması ile daha da güçlendireceklerini düşündüğünü ifade etti*.[2139]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Amerikan Hükümeti, Türkiye ile ticaretin devamı ve gelişmesi kadar Türk topraklarında yaşayan Amerikan vatandaşlarının haklarının korunması ve iyileştirilmesini de önemsemekte*dir. *Amerika, Anadolu'da hiçbir politik ve askeri eylemin bir parçası olmayacakt*ır. *Boğazlar'ın kontrolü konusunda hassastı çünkü uluslararası ticaretin gelişmesini engelleyecek herhangi bir durumun meydana gelmesi istemiyor*.[2140]

18 Eylül 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Fransa, İstanbul ve Boğazlar için Türklerle savaşmayacağını, bu sorunlu bölgeye yeniden asker göndermesinin felaket ile sonuçlanacağını tek ve en iyi çözüm yolunun barış için görüşmelere başlanması olduğunu açıkladı. Son iki yıldır Fransızlar, Türkleri destekliyor. İstanbul ve Boğazlar'da İngiliz ya da İngiltere destekli bir Yunanistan'ın hâkimiyet kurmasına karşı*lar*, Mustafa Kemal'e de tarafsız bölgeye herhangi bir saldırı düzenlememesini tavsiye ettiler*.[2141]

The New York Times yazıyor: *İtalyan Hükümeti, Boğazlar'ın ve İstanbul'un kontrolünün İngilizlere bırakılmasına karşı olduğunu ve Türklerle İngilizlerin bu konuda savaşmaları durumunda İngiltere ile müttefik olmayacağını açıkladı*.[2142]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Ankara Hükümeti, İtilaf Devletleri'ne, Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki durumunu hatırlatarak, tarafsız Boğazlar bölgesinden Yunanlılar çekilmezse, Milliyetçi Ordu'nun Boğazlar bölgesine ilerleyeceğini söyledi. Yunanlıların İstanbul'u terk etmesinin ardından, Mustafa Kemal Paşa, Trakya'nın boşaltılması konusunda da ısrar ediyor. İngiltere Yüksek Komiseri Sir Harry, Mustafa Kemal ile görüştü. Türk lider, eğer İngiltere Ankara Hükümeti'ni tanır ve Trakya Türkiye'ye verilirse, tarafsız Boğazlar bölgesine karşı herhangi askeri bir atakta bulunmayacağını söyledi. Milliyetçiler arasında, Türk Ordusu'nun milli bağımsızlık haklarının kazanılması ile ilgili sabırsız olduğu, büyük ve kesin bir zafer kazanmış olmalarına rağmen antlaşma şartlarının hala değişmediği, kazandıkları zaferin sarhoşluğu içinde olmadıkları, Boğazlar için de savaşacakları konuşulmakta*dır. *İtilaf Devletleri'nin, İstanbul ve Boğazlar'ı savunabilmek için 33 tabura ihtiyacı vardır*, *mevcutta 20 tabur hazırdır*. *Türkiye'nin durumunu görüşmek için henüz bir kongre tarihi belirlenmedi ancak İtilaf*

2138 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi*, 2004, s. 318. Browne'nin ABD'ye döndükten sonraki hayatı, karanlıktadır.

2139 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 262.

2140 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 263.

2141 The New York Times, 18 September 1922, *Paris Against Move To Defend Straits*, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 264.

2142 The New York Times, 18 September 1922, *Italy Opposes Force In Dardanelles*, p. 2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 263.

Devletleri'nin, Ankara Hükümeti'ne bakış açıları değişmediği sürece, Ankara görüşmelere katılmayacaktır.[2143]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Boğazlar ve İstanbul'daki askeri durum çok kritiktir*, *Mustafa Kemal, "İtilaf Devletleri, İstanbul'dan gitmek zorunda" derken asla blöf yapmadı, şu anda diktatör konumunda ve İzmir'de olan Ordusu'nu istediği şekilde her yöne hareket ettirebilecek güce sahiptir*. *70.000 kişiye yakın düzenli Türk Ordusu İstanbul'a gelerek, şehirdeki düzensiz grupları toparlayıp, etkili bir şekilde yıldırma hareketinde kullanabilir. İzmir'de yaşanan terör faaliyetleri, İstanbul'da İtilaf Devletleri Kuvvetleri'nin karşı karşıya olduğu terör eylemleri ile kıyas dahi edilemezdir*.[2144]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *İngiltere, Boğazlar için gerekirse savaşacağını, kara ve deniz kuvvetlerini Türklere karşı kullanacağını, böyle bir durumda Fransa'ya kendilerine destek verip vermeyeceğini sordu. Fransa ise askeri her türlü müdahaleye karşı olduğunu, en iyi yöntemin konferans düzenleyip, müzakere yolu ile çözüm üretmek olduğu fikrini iletti*.[2145]

19(?) Eylül 1922. ABD Dışişleri Bakanı Hughes, sekreterlerine ve yardımcısına talimat verdi: ***A. B. D., İzmir hezimetinin bir daha başa gelmemesi için İtilâf Devletleri'nin İstanbul'un Türkler tarafından zorla işgalini önlemek üzere çaba harcamalarını görmek ister.*** *Bundan başka, Türkleri durdurma yolunda İtilâf Devletleri'nin gösterecekle*[ri] *zaaf, kapitülasyonların sonu ve Türkiye ve Yakın Doğu'da Amerikan yararlarının tehlikeye düşmesi anlamını taşır. Bu nedenle, Amerika, Boğazlar'ın Uluslararası bir yönetim altına alınmasında doğrudan doğruya ilgilidir*.[2146]

19 Eylül 1922. ABD'de münteşir *The Richmond Palladium* gazetesi *Tahttan İndirilebilir* nam haber neşretti. Padişah Vahideddin yerine yanlışlıkla Padişah Reşad'ın fotoğrafını kullanan gazete: *Avrupa'nın hasta adamı Türkiye'nin Sultan'ı tahtını kaybetme ile yüz yüze ve güç, Türk Milliyetçilerinin lideri zafere doymayan Mustafa Kemal Paşa'nın ellerinde. Eğer Mustafa Kemal, İstanbul'a girmeyi başarabilirse Sultan'ı devireceğini ve yerine bir ulusal meclis kuracağını söyledi*.[2147]

20 Eylül 1922. *Vakit* gazetesi Amerikalı *Chicago Tribune* gazetesi muhabiri Clayton'un Mustafa Kemal'le İzmir'de gerçekleştirmiş olduğu mülakatı iktibas etti: *Biz İngiltere ile harb etmek istemiyoruz. Fakat İstanbul payitahtımızdır ve bize verilmelidir. Mümkün mertebe sulhperver davranmak isteriz. Fakat sulhen alamaz isek harben alacağız*.[2148]

Açıklamalı [ÖA18]: Tamamını iktibas et.

21 Eylül 1922. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Türklerle yapılacak barış görüşmeleri öncesinde Türklerin taleplerini görüşmek üzere Fransa Başbakanı Raymond Poincare, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve İtalya Elçisi Kont Carlo Sforza toplantı yaptı. Türk Hükümeti'nin, Doğu Trakya, Rusya ve Karadeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerin barış konferansına katılması ve Boğazlar'ın bağımsızlığı konusunda söz hakkına sahip olması ve barış konferansı süresince İtilaf kuvvetlerine ait kara ve deniz gücünün tarafsız bölgede kalması yönündeki talepleri görüşüldü. Türklerin, Rusya ile ilgili talebi kabul edilmedi. Konferansa Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'nin katılacağı kararı alındı. Türklerin, Trakya'da hâkim olmasına İngiltere, kesin ve net bir şekilde karşı çıktı.*

2143 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 263. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

2144 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 264.

2145 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 264.

2146 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 381.

2147 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 79.

2148 Vakit, 20 Eylül 1338-1922, Numero 1713, *Mustafa Kemal Paşa ile İki Mühim Mülakat*, s. 1.

İtalya, Türklerin tarafında, Fransa ise hem Türklerle olan dostluğundan dolayı hem de işgalci ülke olması nedeni ile arada kaldı ama daha çok Türkleri destekleme eğilimi gösterdi.[2149]

22 Eylül 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Fransızlar, Türklerle yapılacak barış görüşmeleri öncesinde Lord Curzon'un, İstanbul'un Asya tarafındaki İngiliz birliklerinin Avrupa kıyısına çekilmesi ile ilgili onay vermesini beklediklerini ancak Lord Curzon'un bunu yanlış bir diplomatik hareket olarak nitelendirdiğini ve bu durumun Türklerin barış masasında daha cesaretli olmasına neden olacağını söyledi. Fransızların diplomatik tavsiyeleri kabul görürse, İtilaf Devletleri hiçbir şey elde edemeyeceklerdi ve Mustafa Kemal, istediklerini kolayca alacaktır*.[2150]

24 Eylül 1922. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İtalya, Fransa ve İngiltere, Mustafa Kemal Paşa'yı mümkün olan en kısa zamanda Venedik'te barış müzakerelerinin başlaması için davet ettiler, gelen cevap üzerine görüşmelerin Mudanya'da yapılmasına karar verildi. Müzakereler ile ilgili sürpriz gelişme ise İngiltere'nin, Türkiye'nin hiçbir talebini onaylamayacağını açıklaması oldu. Poincare, Yakın Doğu'da çıkacak yeni bir krizin, eskisinden çok daha tehlikeli ve yıkıcı olacağına inandığını ve makul çözümlerin konuşulması gerektiğini savundu. Mustafa Kemal Paşa'ya, Poincare, Curzon ve Carlo Sforza imzalı bir telgraf çekilerek müzakere taslağı gönderildi. Türkiye'nin anlaması gereken en önemli konunun, müzakerelerin genel fikir birliği ile alınacak kararlar çerçevesinde adım adım ilerleyeceği, Türkiye'nin ve komşularının hem ülke menfaatlerinin hem de güvenliklerinin ön planda tutulacağının bilinmesi gerektiği belirtildi*.[2151]

Mustafa Kemal'in, Trakya'nın tekrardan Türk topraklarına katılması isteğinin İtilaf Devletlerince kabul edildiğinin haberi Chicago Tribune'de, "Türkler Avrupa'ya Geri Döndü" manşeti ile verildi. Trakya ile ilgili Türklere verilen sözün sonrasında, İtilaf Devletleri, Türk birliklerinin ülkenin Asya yakasında kalmasını beklediğini açıkladı.[2152]

26 Eylül 1922. İspanyol *El Sol* ve *La Correspondencia de España* nam gazeteler yazıyorlar: *Amiral Bristol kumandasındaki bazı Amerikan destroyerleri de İzmir'den mültecilerin boşaltılmasına nezaret ediyorlar*.[2153]

27 Eylül 1922. *The Washington Post* gazetesi yazıyor: *İtilaf Devletleri, Yakın Doğu Sorunu'nun çözümüne, Boğazlar'ın uluslararası ticarete açık olması, etnik ve dini azınlıkların haklarının ve özgürlüklerinin korunması çerçevesinde yaklaşıyor, bu da Amerika'nın genel tavrından esinlenilmiş bir çözüm politikası*dır. *İtilaf Devletleri, çözümün temel ilkelerinin Amerika tarafından da onaylanmasının Kemalist Hükümet üzerinde bir miktar olumlu etkisi olabileceğini düşünüyor*. *Amerikan Hükümeti, şimdiye kadar Yakın Doğu ile ilgili hiçbir antlaşmanın tarafı olmamış, Türkiye ile hiç savaşmamış, Sevr Antlaşması Ankara Hükümeti tarafından reddedildiğinde, zorla kabul ettirilmesine yönelik herhangi bir görüşme ya da antlaşmaya katılmamıştır*.[2154]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Amerikan Hükümeti Genel Sekreteri Charles Evans Hughes, Yakın Doğu Sorunu'nun kalıcı olarak çözülebilmesi için Boğazlar ile ilgili anlaşmazlıkların son bulması*

[2149] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 268.
[2150] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 268.
[2151] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 269.
[2152] Chicago Tribune, 24 September 1922, *Turk To Return To Europe*, p. 1-2; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 269.
[2153] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 360.
[2154] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 270.

gerektiğinin şart olduğunu ve Boğazlar'ın statüsünün uluslararası geçişe açık hale getirilmesini ümit ettiğini söyledi.[2155]

İspanyol matbuatı yazıyor: *Amerika Dışişleri Bakanı Hughes, Amerikan Hükümeti'nin Çanakkale Boğazı'nın, Marmara Denizi'nin ve Boğaziçi'nin serbestliği ve Hıristiyan azınlıkların korunması ile ilgili teklifleri desteklediğini söylemiştir. Hughes, barış konferansına çağrılmaları durumunda tavırlarının nasıl olacağına ilişkin soruları ise yanıtsız bırakmıştır*.[2156]

28 Eylül 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Türk birlikleri tarafsız bölge etrafında konuşlanmış olmasına rağmen, Türkiye ile İngiltere arasındaki olası bir savaş ihtimali, Mustafa Kemal Paşa'nın konferans süresince tarafsız bölgeye herhangi bir ihlal olmayacağını açıklamasının ardından geçici olarak da olsa artık gündemden kalktı. General Harington, Mustafa Kemal'e bir mesaj göndererek İngiliz ve Türk generallerin İzmit ya da Mudanya'da bir araya gelmelerinin, Çanakkale Boğazı'nda Kemalist güçlerin ilerlemesinin yarattığı zor durumu dostane bir yaklaşımla çözmenin en etkili yolu olduğunu iletti. Buna karşılık Ankara temsilcisi Hamid Bey, Milliyetçi güçlerin sözde tarafsız bölgede İngilizlerle karşılaşacağını, eğer İngiliz birliklerinden bir saldırı olmazsa, Türklerin ateş açmayacağını ancak aksi bir durumda mutlaka karşılık vereceklerini söyledi*.[2157]

İspanyol matbuatı yazıyor: *Amerikan donanma kuvvetleri kumandanı Amiral Bristol'un talebi üzerine, 10 destroyer* yahut *12 destroyerin Amerikan donanma üslerini terk ederek Türk sularına, İstanbul'a doğru yola çıktığı ve Amerikan vatandaşlarının ve onların çıkarlarının korunması amacıyla gıda maddesi ve bazı materyallerin de gemilere yüklendiği ifade edilmiştir*.[2158]

29 Eylül 1922. *ABD Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü: Türkiye kapitülasyonları kaldırmaya, İstanbul'a yerleşmeye kalkışırsa buna engel olunmalı, Mustafa Kemal'i barış düşmanı, ortalığı karıştırıcı olarak suçlamalıyız*.[2159] Sarıhan birkaç cümleyle iktifa etmiş. Evans'da bazı mühim tafsilat bulunuyor:

> Yakın Doğu Şubesi, Milliyetçiler'e karşı izlenmesi gereken politika hakkında; 29 eylül'de, Dışişleri Bakanı'na uzun bir memorandum gönderdi. Şubeye göre Mustafa Kemal'e karşı sert bir tutum göstermelidir. A.B.D., Yakın Doğu olaylarına, silahla baş vurmadan etkili olabilir. Amerika'nın iyi niyeti, Türkler tarafından büyük önemle dikkate alınacaktır, çünkü, A.B.D.'nin ticarî ve malî durumu, bunda etkili olabilir. Onlar diplomatik ve ticarî ilişkileri yeniden kurmak istiyorlar ve ileride bir borç alma isteğinde de bulunabilirler ama yine de kendilerini öyle bir duruma sokabilirler ki genel duygular bunu bir konu olmaktan çıkarabilir. Eğer Türkiye, cezasını çekmeyerek devletlere meydan okur, kapitülasyonları kaldırır ve kendi gücüyle İstanbul'a yerleşirse yalnız Orta Doğu değil, Avrupa barışı da tehlikeye girer. "Biz, Mustafa Kemal'e derhal bir müracaat yaparak Boğazlar'ın serbestliği, azınlığın korunması, var olan bunalımın barış yoluyle çözümlenmesi ve Asya ve Avrupa'nın yeniden kalkınması ile ilgili olduğumuzu bildirmeliyiz." Bu müracaat karşısında Mustafa Kemal'in uyuşmazlıkta direnmesi, A.B.D.'nce dünyanın kalkınmasının geciktirilmesi niyeti olarak yorumlanabilir ve kendisini karışıklık çıkarıcı durumuna düşürür; bu da ilişkilerin hemen kurulmasına olumsuz yolda etki yapar. Bu müracaatımızı öğrenince de İtilâf Devletleri, Türklerle olan ilişkilerinde daha sert bir tutuma girebilirler. Başkan, aynı gün cevabını verdi: "Memorandum, konunun canlı bir tablosudur, ama başka tarafları da var ki bilmezlikten gelinemez. Konuya gereken dikkatle eğildim ve yakında sizinle konuşacağım."[2160]

2155 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 269.

2156 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 386.

2157 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 270-271.

2158 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 536.

2159 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 718.

2160 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 393, dipnot 4. "1952-1960 yıllarında kardeşi Dışişleri Bakam Foster Dulles ile birlikte, CIA Şefi olarak ABD dış politikasını biçimlendirmekte önemli rol oynayan Allen Dulles'ın başında bulunduğu ABD Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu Şubesi'nin *Milliyetçi Ankara*

Amerikalı muharrir Clayton, Mustafa Kemal ile Boğazlar meselesine ilişkin mülakat gerçekleştirdi. *Başkumandan: Boğazlar tahkim edilmemeli, serbest olmalı, fakat Payitahtımız ve Marmara Denizi herhangi âni bir hücuma karşı taht-ı emniyetde bulunmalı, bu hususda bize teminat verilmelidir*.[2161]

30 Eylül 1922. *30 Eylül'de İzmir'de, Amerikan Ticaret Temsilcisi J. Gillespie ile görüşen Rauf Bey: "Barış konferansında, sorunlardan biri Boğazlar olacaktır. Buna gelince, anlaşmada 'Boğazlar serbest olacaktır' diye yazılan ve bu konudaki denetim ve garantiler 'ilgili' güçlerin yapacağı başka bir konferansa bırakılsın, Rusya bu ikinci konferansa katılacaktır*."[2162]

Eylül 1922. *Yerli Rumlardan bir kısmı Marmara ve Akdeniz limanlarından Anadolu'yu terk ettiler. Bu arada Antalya'dan da, Amerikan savaş gemilerinin koruması altında, kaçanlar oldu*.[2163]

Ekim 1922. ABD'nin Ankara mümessili Robert W. Imbrie, İstanbul'a muvasalat etti:

> [Ankara'daki] Yöneticilerle kurduğu ilişki sıcak ve içtendi, fakat, Ankara'da ilk dört ay içinde pek önemli bir gelişme göstermedi. Ekim'de, kısa bir süre için İstanbul'a döndü. Ancak, pek az bir süre sonra, durumun önemi ve ciddiliği göz önüne alınarak hemen Ankara'ya gönmesi talimatını aldı. Fakat İstanbul'dan ayrılmadan önce, Dışişleri'ne telgraf çekerek iç durum ve ticarî olanaklar hakkındaki izlenimlerini bildirdi. Bu, kendisinin ilk raporuydu.
>
> İmbrie, Anadolu'da geçirdiği dört ay süresince, Milliyetçiler'in yönetim ve denetimleri altında bulunan ve ülkenin büyük bir bölümünü içine alan yedi, sekiz ili gezdiğini söylüyor. Anadolu'nun büyük bir bölümü, yalnız Kürtler ve bazı haydutluklar dışında, sakindi; fakat hiç bir zaman rahatsızlık vermiyor, tecavüz etmiyorlardı. Yiyecek sıkıntısı görülmüyordu. Hıristiyanların baskı altında tutulduğunu anlatacak bir işaret görmemişti. Bu, hiç bir şey olmamış demek değildi, fakat Türkler tarafından Hıristiyanlara baskı, Hıristiyanlar tarafından Türklere yapılmış olan baskı ile ödeşmiş sayılabilirdi. Tütün dışında Amerika'nın ticarî ilişkileri önemsenmeyebilirdi. Chester'in işleri için bir temsilcisi Ankara'daydı ve imtiyazın alınması konusunda umutlu görünüyordu. Amerikalılar, Türkiye'deki ticarî girişimleri için kapitülasyonların zorunluğu üzerinde direniyorlardı.[2164]

1 Ekim 1922. *Sabah* gazetesi, siyonist eski hahambaşı Haim Naum'un Fransız gazetesi *Le Matin*e beyanatını iktibas etti: *Ben, bidayetde elinde bulunan pek cüzî vesait ile bir meclis, bir zabıta, iyi terbiye görmüş ve iyi techiz edilmiş bir ordu teşkiline muvaffak olan Mustafa Kemal Paşayı memleketimizin "Vaşington"u telakki ederim*.[2165]

2 Ekim 1922. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor. *Mustafa Kemal Paşa, süngü kullanarak çözüm bulmak yerine karşılıklı görüşmeler ile barışı sağlamak istiyor. Yürüttüğü mücadele süresince çok büyük bir orduya sahip olmamasına rağmen Yunanistan'a karşı cesareti ve bilgisi ile büyük bir zafer kazandı. Türk lider, en kısa sürede barış görüşmelerine başlanmasını, Türk topraklarında yabancı ülkelerin askerlerinin olmasını asla kabul etmediğini, Boğazlar'ın bağımsızlığının ve güvenliğinin garanti edilmesini beklediğini ifade etti. Mustafa Kemal Paşa'nın dış görünüşü İskandinav ırkının özelliklerini taşı*yor *ve sadece 41 yaşında olmasına rağmen askeri alanda eşsiz başarılar* kaydetmiştir *ve kariyerinin zirvesinde*dir.[2166]

---

rejimine karşı ABD'nin izleyeceği politika hakkındaki 29 Eylül 1922 tarihli memorandumu da hayli aydınlatıcıdır." Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 350.

2161 Tevhîd-i Efkâr, 30 Eylül 1338-1922, Numero 3498-470, *Mustafa Kemal Paşanın Boğazların Serbestisi Hakkındaki Mühim Beyanatı*, s. 1.

2162 Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 474-475.

2163 Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1974, c. 4, s. 171, dipnot 53.

2164 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 338.

2165 Sabah, 1 Teşrîn-i evvel 1338-1922, Numero 11802, *Hâim Na'ûm Efendinin Beyanatı*, s. 2.

2166 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 271.

3 Ekim 1922. ABD matbuatından *The New York Times* ve *Arizona Republic* nam gazeteler Franklin-Bouillon'un beyanatını neşrettiler: *Kemal savaşma konusunda gösterdiği çabadan çok daha fazlasını barış yapmada gösterecektir*.[2167]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Mudanya'da yapılacak görüşmeler öncesinde İngiliz temsilciler bir toplantı yaparak Mustafa Kemal Paşa'nın taleplerini, "tartışılabilir ancak kabul edilemez" olarak yorumladı*.[2168]

4 Ekim 1922. *Vakit* gazetesi: *Amerikalılar Anadoluda iktisadî teşebbüsatda bulunmağa pek teşnedirler. Fakat sulhun takarrürünü bekliyorlar*.[2169]

Açıklamalı [ÖA19]: Makalenin tamamını oku.

Venizelos, ABD'nin Londra Elçisi Harvey'le mülakat ediyor. *Yunan Hükümeti adına Amerikan Hükümeti'ne acele bir müracaat yapmak istediğini bildirdi. Bu baş vurmadan önce hangi sıfat ve yetkiyle konuştuğunu Elçi sordu. Vanizelos şu karşılığı verdi: "Yunan Hükümeti, bugün ortaya çıkan durum karşısında, bütün devletlere bu durumunu anlatmasını ondan istemişti, fakat kendisi şimdilik yetki ile konuşuyordu, çünkü; ödevin kabulünü bazı şartlara bağlamıştı. Kendisi, Doğu Trakya'nın en sonunda Türkiye'ye bırakılmasını, bu bölgenin İtilâf Devletleri tarafından işgali ve boşaltmadan sonra orada kalacak, Rum, Ermeni ve öbür Hıristiyan halkın korunmasını üzerlerine almaları kaydıyla Yunan birliklerinin derhal çekilmesini kabul ettiğini bildirdi." Yunanlıların Doğu Trakya'dan çekilmesi zorunluğuna inanmış bulunduğunu, ancak Trakya'daki Hıristiyan halkın hayatlarının ve taşınabilen mallarının korunması ve orada boşaltmadan sonra olması mümkün kan dökme olaylarını önlemek üzere, insanlık adına, Amerika'nın devletler üzerinde etkin baskı yapacağına tamamen güvendiğini söylemişti. Tek isteği, boşaltma için uygun sürenin verilmesiydi. Harvey, bu isteğinin Hükümetine iletileceğine söz vermiş ve kendisine bu noktanın, zamanında Curzon'a söylenmiş olup olmadığını sormuştur. Vanizelos evet demişse de karşılık tam olarak doyurmamıştır. Curzon, Türklerden uygun garantilerin mutlak alınacağı yolunda kendisine teminat vermişse de Venizelos çok kızmış olarak; "Türk garantisinin hiç bir değeri yoktur ve bu yüzlerce yıldır tecrübeden geçmiştir," diye cevap vermiştir. Harvey, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporda, biraz da hayretle, Venizelos'un, Yunanlıları yüreklendirdikten sonra desteklemekten vazgeçmiş olmaları karşısında İngilizleri tenkit etmemekte olduğunu yazıyor ve; "onun kızgınlığı, Barış Konferansı'nda vaatlerini yerine getirmeyi reddetmiş, kendi bunalımlarını ve karışıklıkları zamanında durdurmak için harekete geçmemiş olmasından ötürü, Amerika'ya karşıdır," diyor*.[2170]

5 Ekim 1922. Curzon, ABD'nin Londra Büyükelçisi Harvey'le mülakat ediyor. *Curzon, Venizelos'un kendisine geldiğini ve Harvey'e yönelttiği serzenişleri aynen kendisine de yapmış olduğunu söylüyor. Millî Savunma Sekreteri Worthington Evans'in Yunan ordusunun yeterliliğinden şüphe eden sözlerinden sonra, serzenişler kesin biçimde geri çevrildi. Curzon, Harvey'e öz bakımından Venizelos'a hak verdiğini, fakat, yeni savaşları önlemenin de o ölçüde dikkate değer bir etken olduğunu söylemiştir. Venizelos, şüphesiz yurtseverliği ve içtenliği bakımından üstün ölçüde saygıdeğer bir insandı. Kendi yurttaşlarının ortaya attıkları gerçek ya da hayalî tehlikelere de önem vermekteydi. Bu nedenle, onun ileri sürdüğü öneriler, çevrelerden yapılan kışkırtmalar nedeniyle dikkate değerdi. Bununla birlikte konu, bir İtilâf Devletleri işgaliyle çözümlenebileceğinden ve Türklerin de, Londra'da verilen söze saygılı olarak, uysal bir tutum göstereceğinden, Curzon, konuşmaların sonunda Dışişleri Bakanlığının 26 eylül'deki*

2167 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 220.

2168 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 271.

2169 Vakit, 4 Teşrîn-i evvel 1338-1922, Numero 1727, *Anadoluda Amerika Sermayesi*, s. 3.

2170 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 389-390. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

tutumundan duyduğu memnunluğu bildirdi ve bunun kendi hükümetinin Boğazlar'ın serbestliği hakkındaki direnişli isteğine yardım ettiğini söyledi.[2171]

Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi:

> Müttefikler, kapitülasyonlar rejimindeki mühim değişikliklere muvafakat ederken Türkiye'de geniş çaplı tanınmış haklarıyla Amerika, kapitülasyon rejimine dâhil güçlerden biri olarak, atıl durumda kalmayı göze alamazdı. Bu sebeple Bristol Bakanlığa, anlaşmanın bu aşamasında Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarını, Müttefik Hükümetlerin dikkatine sunmayı ve Paris'teki bir konferans, kapitülasyon reformunu prensipte çözebilse de böylesine bir reformun detaylarını ilgili tüm yetkililerin katıldığı bir konferansta değerlendirmek üzere saklı tutulmasının belirtilmesi gerektiğini önermiştir. Yaklaşan barış konferansında ABD aktif olarak temsil edilse bile Müttefiklerin, özellikle de Fransızların, mevcut krizin barışçıl bir biçimde çözüme ulaştırılmasını güvence altına almak adına, Türklere mümkün olduğunca ödün verme eğilimlerini dengelemek, ABD açısından güç olacaktır. Amiral Bristol'a göre ABD, Müttefiklerden o kadar farklı bir bakış açısına sahipti ki barış konferansında yer almak ABD'nin çıkarlarına hizmet etmeyecekti ve ABD'yi direkt olarak ilgilendirmeyen meselelere dâhil olunması halinde, gerçek çıkarlarına zarar verilebilirdi. Ayrıca Bristol, ABD Hükümeti'nin kendisini bir barış konferansında resmi olarak Hıristiyan azınlıklar ile özdeşleştirmesinin, hayır kurumlarının geleceği ve kapitülasyon haklarıyla alakalı olarak Milliyetçilerle baş etmedeki zorluğu daha da artıracağının farkına varılması gerektiğinin altını çizmiştir. Kapitülasyon hakları mevzusunda bir konferans düzenlemenin mümkün olmaması durumunda ise Bristol'un önerdiği alternatif, İstanbul'daki Hükümet ile Milliyetçiler bir araya gelip de merkezi bir otorite ile muhatap olunur olunmaz, Türkiye ile ayrı bir anlaşma için görüşmektir. Bu müzakereleri sürdürmek ABD için son derece zor olacaktır, zira son zamanlarda askeri ve muhtemelen de diplomatik zaferle coşan Türkler ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu nedenle çok az pazarlık imkânları olacaktır.[2172]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Mudanya'da yapılan Salı günkü görüşmelere, Yunanistan temsilcisi fiili olarak katılmadı. İsmet Paşa, Trakya konusunu gündeme getirdi. Trakya'dan İtilaf Devletleri Kuvvetleri'nin kontrolünün tamamen kaldırılmasına karar verildi. Meriç Nehri'nin doğal bir sınır oluşturduğu Trakya'da, Yunan birliklerinin geri çekilmesi sağlanacak, diğer detaylar ileride yapılacak barış konferansında görüşülecektir*. *Buna karşın İsmet Paşa, Trakya'da Türklerin yaşadığı bölgenin kaderini, ne herhangi bir şarta ne de herhangi bir konferansa bırakacaklarını söyledi*.[2173]

6 Ekim 1922. İngiliz ajanı *A.H.206* Doktor Nihad Reşad (Belger), ABD'nin Londra Büyükelçiliği üst düzey bir yetkilisiyle mülakat ediyor:

> 6 ekim'de, Londra Elçiliği ileri gelenlerinden biri, Ankara Hükümeti'nin Londra'daki diplomatik ajanı Reşat Bey'le bir konuşma yaptı. Görüşmenin konusu, hemen hemen bütünüyle Reşat Bey'in, kendi hükümetinin tutumunu açıklaması oldu. Millî Hükümet, Yunan ordusunun orada tekrar toparlanıp örgütlenmesi ihtimaline karşı, Trakya'nın hemen işgalini istiyordu. Bu kabul edilmezse İtilâf Devletleri Yunanistan'a çekilmelerini emretmeli ve bölgeyi, geçici olarak, kendileri yönetmelidir. Boğazlar'a gelince, Türkiye'nin genel düşünceleri şunlardır: Her iki yakada otuzar mil genişliğinde bir alan, bütün ilgili devletlerin ve Rusya'nın da içinde bulunacağı uluslararası bir kurulun denetimi altında, bütünüyle askerden arınmalıdır. Milletler Cemiyeti denetimi, Cemiyetin, İngiliz etkisi altında bulunması bakımından, uluslararası bir nitelik göstermediği için kabul edilemez. Askerden arınma sonunda İstanbul savunmasız kalacağından, devletler, şehre Türklerin sahipliğini garanti etmek yolunda kendilerini bağlı saymalıdır. Kapitülasyonlar kaldırılmalıdır. Özellikle ekonomik imtiyazla ilgili olması bakımından bunda zorunluk vardır. Türkiye'nin ekonomik yapısının

---

2171 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 390-391. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

2172 *U.S. Department of State*, Office of the Historian, Bureau of Public Affairs, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1923,* C. II, United States Government Printing Office, Washington 2018, 767.68119/5: Telegram [Document: 725]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 95-96.

2173 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 272.

düzeltilmesi, bugünkü kısıtlamalar altında ve öncelikle gümrük resimleri üzerindeki kısıtlamalar yüzünden mümkün değildir. Konsolosluk mahkemeleri, Türk Adliyesi uygun biçimde örgütlendirilip düzeltilinceye kadar sürebilir. Boğazlar'ın devamlı olarak İngiliz işgali altında bulundurulmasını asla kabul edemeyeceklerini bildiren Reşat, biraz ihtiyatla, bu konuda Rusya'nın kendilerini tamamiyle destekleyeceğini de dolaylı olarak anlatmıştır.[2174]

Washington'daki Fransız elçilik görevlisi Chambrun, Dışişleri Bakanı Hughes'e, Türklerin İtilâf Devletleri'ne baş vurarak Trakya'daki Türk halkının can ve mallarının korunmasına yardım etmelerini istemiş olduklarını söylemiştir. Bu konuda hükümetinden talimat almış bulunduğunu ve kendi hükümetine bildirmek üzere, Amerika'nın da, İtilâf Devletleri'nin Atina'da yaptıklarına benzer bir girişimde bulunmak isteyip istemeyceğini öğrenmek ihtiyacında olduğunu söylemiştir. Chambrun, kendi hükümeti'ni, bir üçüncü hükümet adına böyle bir gönüllü ve karşılıksız bir davranışın nedenini anlatmamıştır. Dışişleri Bakanı, kendisine, Amerika'nın tutumunun herkesin can ve malını korumak yolunda olduğunu, fakat, bu durumda yeterli bilgi sahibi bulunmadığı karşılığını verdi.[2175]

The Washington Post gazetesi yazıyor: *Hiç beklenmedik bir şekilde Mudanya'daki görüşmeler durdu, İtilaf Devletleri Kuvvetleri komutanları gemilerine geri döndüler. İtalya temsilcisi İstanbul'a geldi, bu durumdan da Mudanya'da tansiyonun yükseldiği ve temsilcilerin Yüksek Komiserlikleri'ne danışacakları anlaşılıyor. Konu ile ilgili resmi herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ancak söylentiler, İsmet Paşa'nın, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u boşaltması talebini dile getirmesinin, krizi çıkardığı yönünde*dir.[2176]

The New York Times gazetesi yazıyor: *Diplomatlar, sorunları çözmek için çok çaba harcıyor, görüşmelerin tekrardan başlaması ve barış için orta yol bulunmasına dair herkes umutlu*dur. *En önemli sorun Trakya'nın tahliye edilmesi*dir, *İsmet Paşa konuyu barış yolu ile çözmek istediklerini ancak Yunanistan'ın diretmesi halinde silah kullanmaktan da çekinmeyeceklerini açıkça dile getirdi. General Harington, İsmet Paşa'nın çözüm konusunda sert ve hoşgörüsüz olduğunu ifade etti. İtalyan General Ernesto Mombelli de Harington'ı destekledi ancak Fransız General Charpy'in, Hükümeti'nden aldığı talimat doğrultusunda Türklerin taleplerini desteklediği açıklaması bomba etkisi yarattı. Bu durum, İtilaf Devletleri'nin arasındaki bölünmeyi çok net bir şekilde ortaya seriyor*.[2177]

Chicago Tribune gazetesi yazıyor: *Trakya sorunu Mudanya görüşmelerini kopma noktasına getirmiştir. İsmet Paşa, kararlı ve meydan okuyan bir tonda Türk Ordusu'nun Trakya'ya gireceğini söyledi. General Harington, mantıklı davranmaya çalışıyor ancak İsmet Paşa, gözünü karartmıştır*.[2178]

6 Ekim 1922 tarihinde "East Oregonian" gazetesinde "Yeni Sultan" manşeti ile Abdülmecid Efendi'nin fotoğrafı bile yayımlanmıştır.[2179]

7 Ekim 1922. *The Evening Star* gazetesinin haberine *göre Sultan Vahdeddin, kuzeni veliaht Abdülmecid Efendi lehine tahttan çekilecektir. Londra'da bulunan Rus heyeti 7 Ekim'de, Sultan Vahdeddin'in tahttan feragat ettiğine dair Moskova'dan bir haber almıştır. Haber teyit edilmemiştir, ancak Moskova'nın İstanbul ile yakın temas halinde olduğuna inanılıyor. Ankara'dan gelen mesajı ileten Moskova evrakına göre Sultan, feragat etmesi üzerine halefi olarak, ilerde II. Mecid olarak bilinecek olan kuzeni Abdülmecid Efendi'yi ilan etmiştir. Milliyetçi Türk ordusunun Yunanlılara karşı başarılı askeri*

2174 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 391-392.
2175 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 392.
2176 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 272.
2177 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 272-273.
2178 Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 273.
2179 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 80.

harekâtından beri, Sultan'ın tahttan çekileceğine dair ortada çeşitli haberler dolaşıyor. *Bu haberlere karşı cevap olarak Sultan Vahdeddin, 30 Eylül'de bir arkadaşına yazdığı mektupta şu sözleri söylemiştir*: "*Kutsal görevlerimi yerine getirmeye sonuna kadar devam edeceğim. Milliyetçiler İstanbul'a girdiğinde, onlara söyleyeceğim münasip bir şey olacak."*[2180]

8 Ekim 1922. *The New York Times* gazetesi yazıyor: *Lord Curzon ve Poincare, Paris'te yaptıkları görüşme sonucunda, Yunanistan'ın Trakya'yı tahliye etmesi konusunda anlaştıklarını ve kararın Yunanistan'a bildirilerek, çekilme için 30 gün süre verileceğini ancak bu kararın 30 gün içinde Türk jandarmasının Trakya'ya gireceği anlamına gelmediğini, bunun için sürenin dolmasının bekleneceğini açıkladı. İngiliz Hükümeti, birliğin sağlanması adına Türklere çok önemli tavizler vermeyi kabul etti ancak Boğazlar ile ilgili herhangi bir karar alınmadı*.[2181]

9 Ekim 1922. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *Fransa Başbakanı Poincare, Doğu Trakya'yı Yunanistan'a vermek için Türkleri reddetmiş olsalardı, zafer kazanmış bir milleti öfkelendireceklerini bunun da Türkiye ve Yunanistan arasında sonu gelmeyecek dinsel ve etnik düşmanlığa neden olacağını düşündüklerini söyledi*.[2182]

10 Ekim 1922. *Chicago Tribune* gazetesi yazıyor: *İsmet Paşa, Mudanya Ateşkesi maddelerini Ankara'ya gönderdi ve Parlamento'nun onay sürecine girdiği bilgis*ini *verdi. İngiliz, Fransız ve İtalyan heyetleri de İstanbul'a dönerek, Ankara'dan gelecek cevabı bekledi. Görüşmeler süresince Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri arasındaki fikir ayrılıklarının farkında olarak, stratejisini bu anlaşmazlıkları derinleştirip avantaj ve kazanç sağlamak üstüne kurmuştu*r.[2183]

ABD matbuatı: *M. Kemal Paşa'nın Müttefikleri bölme planı başarısız oldu*.[2184]

11 Ekim 1922. Mudanya Mütarekenamesi imzalandı. *Mudanya Mütarekesi, imzalanmasından hemen sonra 11 Ekim 1922 tarihli "The Alexandria Gazette"ye yansımıştır*:

> Haberde, Yakın Doğu mütarekesinin İtilaf devletleri tarafından o sabah saat 6.35'de imzalandığı ve konferansın son toplantısının yalnızca 10 dakika sürdüğü aktarılmıştır. Haberde yer aldığı üzere mütareke koşulları, batılı güçlerin Türklere vereceği en büyük tavizleri sunmuştur. Mütareke görüşmesinin neticelenmesinden evvel İngiliz Başkomutan Sir Charles Harington, hem Fransa hem de İtalya'nın desteğine sahip olduğundan, protokolün İtilaf'ın nihai koşullarını sunduğunu İsmet Paşa'ya bildirmiştir. Mütareke beş kopya halinde imzalanmıştır ve bu kopyalar, ülkelerin temsilcileri imzalarını attıktan sonra Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Türkiye'ye gönderilmiştir. Türkler, bir önceki gece saat 11'de mütarekeyi imzalamıştır. Mütarekenin özü şu şekildedir:
>
> 1. Yunanistan Trakya'yı boşaltmalı. Yunan ordusu iki hafta içerisinde, sivil kuvvetler ise bundan kısa süre sonra bölgeden ayrılmalı.
>
> 2. Türk jandarması, 45 günlük müttefik kontrolünden sonra Trakya'ya girebilir. Türk sivil polis gücü 8.000'i aşmamalı.
>
> 3. Türkler, İzmit tarafsız bölgesinde mevcut hatlarının ötesine ilerlememeli.

[2180] The Evening Star, 7 Ekim 1922, p. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 79-80.

[2181] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 273.

[2182] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 273.

[2183] Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 274.

[2184] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 221. Oğuz-Uzuner, mezkur kritik detayı mevzubahis etmemiştir.

4. Türkler, Çanak tarafsız bölgesinde İngiliz mevkilerinden 10 mil geri çekilmeli. İngilizler bölgeye takviye kuvvet getirmemeli.

5. Türkler azınlıkları korumayı garanti eder.

Yukarıda belirtilen şartlar, nihai barış müzakeresi yapılana kadar Yakın Doğu'daki statü olacaktır. Haberde, Yakın Doğu'ya kalıcı barışı getirmek üzere düzenlenen barış konferansı çağrısının, yakında yapılacağı da bildirilmiştir. Bilindiği kadarıyla Fransızların, müzakerenin 1 Kasım'da Üsküdar'da düzenlenmesi önerisi hususunda herhangi bir eylemde bulunulmamıştır.[2185]

Müttefik İşgal Kuvvetleri Başkumandanı İngiliz General Harington: *Barışın şimdi sağlandığına inanıyorum. Biz istediğimiz her şeyi aldık ve sabrımız sonunda ödüllendirildi*.[2186]

Yakın Doğu Şubesi, Yakın Doğu Antlaşması'nın Amerikan çıkarlarını etkileyip etkilemeyeceği konusunda bir inceleme hazırladı ve 11 ekim'de Allen Dulles'in hazırladığı bir plan, Dışişleri Bakanı'na gönderildi. Bunda, Dulles, Türkiye ile yeni bir anlaşma yapmanın zamanı geldiğini ve pek yakında öteki devletlerin de bunu yapmaları beklenebileceğini ileri sürdü. Bu, toplanacak konferansa Amerika'nın katılması konusunu canlandırıyor diyen memorandum, anlaşmanın İtilâf Devletleri'ninkinden bütünüyle ayrı olacağını kaydediyordu. Memoranduma göre Türkiye'de Amerikan çıkarları yedi noktada toplanıyordu: Kapitülasyonlar, Türkiye maliyesinin uluslarası denetimi, ticaret, misyoner eğitim ve çalışmaları, istekler, Boğazlar, azınlıklar.[2187]

The Washington Herald gazetesi: *Türkler Mudanya Konferansı'nda Müttefik Generallerinin Şartlarını Kabul Etti ve Mütareke Anlaşmasını İmzaladı*.[2188]

The New York Times gazetesi: *İsmet Paşa Ankara'nın Emriyle Mütareke Protokolünü İmzaladı*.[2189]

Los Angeles Times gazetesi: *Türkler Müttefiklerin Yakın Doğu Ateşkes Şartlarını Kabul Etti*.[2190]

Chicago Daily Tribune gazetesi: *Savaş Önlendi, Türkler İmzaladı*.[2191] *Savaşın bittiği, Mustafa Kemal Paşa'nın, Mütareke şartlarını kabul ettiği, Türklerin ateşkes antlaşmasını 10 Ekim'de gece yarısından sonra imzaladığı açıklandı. Böylece, İngiltere ve Türkiye arasında çıkması muhtemel bir savaş engellendi ve Avrupa'nın tekrardan kaos ortamına sürüklenmesinin önüne geçildi*.[2192]

2185 The Alexandria Gazette, 11 Ekim 1922, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 81.

2186 The New York Times, 13 October 1922; Aktaran: Serpil Sürmeli, *General Charles Harington'un 1920-1923 Dönemi Türkiye Raporu*, 2007, s. 62. İktibasdaki vurgu tarafımıza aiddir.

2187 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 396.

2188 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 221.

2189 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 221.

2190 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 221.

2191 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 221.

2192 Chicago Tribune, 11 October 1922, War Averted; Turks Sign, Kemal Accepts Allies's Final Truce Terms, p. 1; Aktaran: Şebnem Oğuz-Uzuner, *Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)* [Doktora Tezi], 2021, s. 274.

Fotoğraf. Chicago Tribune, 11 October 1922, p. 2; akt., Oğuz-Uzuner, 2021, s. 301.

12 Ekim 1922. ABD *Dışişleri, Londra'nın 443 numaralı telgrafına 12 ekim'de cevap verdi. Bunda, Mudanya Mütarekesi, Yunanistan'ın Trakya'yı boşaltmasında İtilâf Devletleri'ne kontrol hakkı vermiş görünmektedir ve bu bakımdan Venizelos'un isteğini cevaplandırmaya gerek kalmamaktadır. "Uygun bir fırsat çıkarsa, Venizelos'a, Amerika Hayır Cemiyetleri'nin Anadolu ve Trakya muhacirlerine yardım edeceklerini söyleyebilirsiniz" denilmektedir*.[2193]

Mudanya Mütarekesi ile ilgili olarak Gazeteci Carl von Wiegand, mütarekenin imzalanmasının ertesi günü Amiral Bristol ile görüşmeleri esnasında dikkat çekici bir değerlendirmede bulunmuştur. Wiegand'a göre, Mudanya'daki görüşmeler, İngiltere'nin yüz yıldır aldığı en büyük diplomatik yenilgilerden birini temsil ediyor.[2194]

14 Ekim 1922. ABD'nin Ankara Elçisi Robert W. Imbrie, rapor kaleme aldı. *"Mahkemelerde parayla iş görüldüğünü, rüşvetsiz iş yapılmadığını, ufak memurların rüşvetçi olduğunu, bu durumda Amerikan girişimleri için kapitülasyonların zorunlu bulunduğunu" yazmaktadır*: *"Kapitülasyonlar, Amerikan girişimleri için zorunlu. Mahkemelerde para dönüyor. Rüşvet gerekli. Ufak memurlar rüşvet yiyor. Hükümet düzeltmeye çalışıyor, ama ABD Dışişleri Bakanlığı, çok sıkı bazı koşullar dışında, ABD şirketlerine Türkiye'de yatırım yapma tavsiyesinde bulunamaz."*[2195]

2193 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 390, dipnot 3.

2194 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol'un savaş günlükleri, 13. ek, 12.10.1922, 867.00/1561, s. 6; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 81.

2195 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 346, 357.

Seyahati esnasında halk ile yakın temas kurma fırsatı yakaladığını ifade eden Mr. Imbrie (Robert Whitney Imbrie), savaştan dolayı yıpranmış olmalarına karşın Türk milletinin, Kemalist Hükümete verdikleri ve hala da vermeye gönüllü oldukları desteği olağanüstü olarak değerlendirmiştir. Bu destek ve dayanışma, Türk nüfusunun çoğunluğunun taşrada yaşaması dikkate alındığında, daha dikkate değer hale geliyor.[2196]

Imbrie'nin gözlemlerine göre uzun süren savaş ve insan gücünün cephede görev alması neticesinde, Anadolu'daki yollar büsbütün harap haldeydi ve Imbrie, yollara dair böylesine beter bir durumun dünyanın herhangi bir yerinde var olduğundan şüphe duyduğunu aktarmıştır.[2197]

19 Ekim 1922. Near East Relief Foundation mümessili Francl M. America, Edirne'den Çorlu'ya otomobille muvasalat etti..[2198]

20 Ekim 1922. *Tercümân-ı Hakîkat* gazetesi: *Bir Amerikan filosu, Doğu sularına geliyor*.[2199]

22 Ekim 1922. *Amiral Bristol'a ait 22 Ekim 1922 tarihli savaş günlüğünde ise Müttefik İşgal Kuvvetleri Başkomutanı General Charles Harington'un, barış konferansındaki tecrübeleri ve İsmet Paşa'nın konferanstaki tutumuna dair yorumları dikkat çekmektedir. Harington, konferansa belirgin bir şekilde ülkesini savaş dışında tutma niyetiyle gidişinden bahsetmiştir. Sonrasında ilk olarak, Türk delegesi İsmet Paşa'nın sinir bozucu ve mağrur olduğunu söylemiş ve (Paşa'nın) "dostu" Franklin Bouillon'un, İngilizlerin savaşmayacağına inanmaları hususunda, Türkleri cesaretlendirmekle bir alakası olduğundan şüphelendiğini sözlerine eklemiştir. Harrington, aynı zamanda Lloyd George'un istifasından duyduğu memnuniyeti de dile getirmiş ve yeni kabineyi kuran Mr. Bonar Law hakkında, muhtemelen Lloyd George kadar zeki olmasa da sağlam bir adam olduğunu söylemiştir. Bristol'a göre Harington, sanki çok yakında bir barış olacağına ve İngilizlerin çekip gideceğine inanıyormuş gibi konuşmuştur. Bu durum karşısında Bristol kendisinin, Harington'un olmasını dilediği bu fikre inanmayı seçtiğini düşünmeye meyilli olduğunu belirtmiştir. Bristol, Harington'a dair edindiği izlenimler neticesinde politik aklın nasıl işlediğini anlayamadığını düşündüğünü, bu sebeple de Harington'ın daima, doğru olan neyse yapılacağını düşündüğünü ifade etmiştir*.[2200]

23 Ekim 1922. ABD Dışişleri Bakanlığı *23 ekim tarihli teli ile, Venizelos'un iş başında bulunan Yunan Hükümeti'yle olan ilişkisinin niteliği hakkında ve "İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nca ne yetkiye sahip bulunduğunun kabul edildiği, hakkında bilgi verilmesini* [Londra'daki] *Elçilik'ten istemiştir. Londra, Venizelos'un İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na, Yunan Hükümeti'nin kendisine, Yunanistan'ın Dışişleri'ni emanet ettiğini söylemiş bulunduğunu bildirmiştir ama resmî olarak atanmış değildir. İngiliz Dışişleri, kendisini geniş politik sorunlarla uğraşmak üzere Londra'ya gönderilmiş bir çeşit özel Elçi saymakta ve*

2196 *NARA*, Ankara'daki ABD konsolosluk temsilcisi Robert W. Imbrie tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen Anadolu'daki genel durum hakkında rapor, 14.10.1922, 867.00/1560, s. 3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 82.

2197 Robert W. Imbrie tarafından ABD Dışişleri'ne sunulan 14.10.1922 tarihli aynı rapor, 867.00/1560, s. 2-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 82-83. 30 Ekim 1918 itibarıyla Anadolu'nun ulaşım yollarındaki dehşet iptidaîliği, trajikomik bir biçimde, Birinci Dünya Savaşı galiplerinin Anadolu'yu bütünüyle işgal etmelerine engel olmuştu.

2198 Vakit, 22 Teşrîn-i evvel 1338-1922, Numero 1745, *Bir Amerikalı ile Mülakat*, s. 3.

2199 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 766-767.

2200 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol'un savaş günlükleri, 23. ek, 22.10.1922, 867.00/1561, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 82. General Harington, Britanya Muhafazakârlığının gedikli müessesesi olan Britanya Askeriyesini temsil ediyor. Lloyd George ise malumdur ki liberal bir sima.

ona göre ilişki sürdürmektedir. Kısa bir süre sonra, bütün diplomatik tanınma belgeleriyle Yunanistan'ın yeni Londra Elçisi atanıp Londra'ya gelince, artık fazla önemsenmiyor ve bu nedenle kendisi ancak Elçiliğe gidip gelmekle vakit geçiriyordu.[2201]

24 Ekim 1922. *Mustafa Kemal'in United Press muhabirinin İstanbul'dan telgrafla sorduğu sorulara cevabı Hakimiyeti Milliye'de. (Özet): Sulh programındaki esas noktamız Misak-ı Millî'dir. İstanbul ve Marmara'nın güvenliği masun kalmak şartıyla Boğazların dünyaya açık tutulması, esas maksadımızdır. İlgili devletlerle beraber bulacağımız şekil makul ve muteber olacaktır. Musul vilayeti, millî hududumuz içindedir. Amerika'nın millî menfaatlerimizi azamî derecede tatmin edebilecek olan geniş sermaye ve kaynaklarından istifadeye ehemmiyet veririz. Amerika, Avrupa ve bütün medeniyet dünyası bilmelidir ki Türkiye halkı, her medeni ve kabiliyetli millet gibi kayıtsız şartsız bağımsız yaşamağa kesinlikle karar vermiştir*.[2202]

ABD Dışişleri Bakanı, ABD'nin Türkiye'deki çıkarlarıyla ilgili uzun bir mektubu Başkana verdi. Mektup, Yakın Doğu Şubesi'nin 11 tarihli (bkz.) raporuna dayanarak yazılmış bulunuyor.[2203] ABD Dışişleri Bakanlığı: [..] *Amerika, kapitülasyon haklarına dokunulmamasını, bu haklarının olduğu gibi sürdürülmesini isteyebilir ve bu isteği kabul edilmezse yeni Türkiye'yi tanımayı reddedebilir*. [..] *Bugünkü şartlar içinde Amerika'nın yapması gereken şey şu belli başlı hakların kurtarılmasına çalışmak olmalıdır: 1 - Türkiye'ye gelip gitme, Türk sularında gemi işletme ve normal alım-satım; 2 - Amerikalı'lara dini özgürlük ve kendi görenek ve geleneklerini özgürce yapabilme hakkı; 3 - Yabancıların kendi aralarındaki hukuk ve ceza davalarının kendi Elçilik ya da Konsolosluk mahkemelerinde görülmesi; 4 - Yabancılarla Türkler arasındaki davalarda bir konsolosluk tercümanı bulundurma hakkı; 5 - Mesken dokunulmazlığı (Evlere girilmemesi, "tabii mahkeme kararı olmadan"); 6 - Miras ve vasiyet yapabilme hakkı; 7 - Mülk edinme hakkı... Kapitülasyonlardan doğan haklara gelince, bunlar ekonomiktir ya da vergi ve gümrükle ilgilidir ve Amerika en çok müsaadeli ulus genel şartı içinde, kapitülasyonlardan vazgeçebilir*. [..] *Son olarak Türkiye maliyesinin uluslararası denetimidir*. ***Türkler, borç para almak için Amerika'nın malî bakımdan ilgisini isteyebilirler. Bu durumda, verilecek borcun muntazam borçlar (komsolide borçlar) arasına katılmasına özel bir dikkat gösterilmelidir. Böyle yapılırsa Amerika da Kurul'a girerek Türk maliyesi üzerinde daha fazla etkin olabilir***. [..][2204]

27 Ekim 1922. ABD Hükümeti, *Amerika'nın konferansta gözlemci bulundurmasını ve ilk uygun fırsatta Türkiye ile bir anlaşma görüşmesi yapılmasını da onayladı*.[2205]

ABD Dışişleri Bakanı C. Evans Hughes, ABD'nin Paris Büyükelçisi Herrick'e telgraf gönderdi. Lozan'da gerçekleştirilecek Yakın Doğu İşleri Konferansında ABD'nin şu çıkarlarının gözetilmesi istenmektedir:

> 1. Kapitülasyonlar: ABD Dışişleri, Türklerin kuvvetle muhtemel kapitülasyonların sürdürülmesine güçlü bir şekilde karşı koyacağının ve Müttefiklerin farklı görüşler benimseyebileceğinin farkındadır. Bazı güçler, ABD nazarında değeri olmayan imtiyazlar için kapitülasyonlar altındaki bazı hakları takas etmeye muvafakat edebilir. ABD için kapitülasyonları arzu edildiği gibi bütün olarak muhafaza etmek zor olacaktır. Ancak Amerikan vatandaşlarının korunması için zaruri olan kapitülasyonların devamlılığı hususunda ısrarcı olmak gerekliliği hissedilmektedir. Vergilendirme ölçütleri, gümrük vergileri vb hususlara işaret eden ekonomik kapitülasyonlara gelince, Amerikan ticari teşebbüslerini korumak için başka türlü tatmin edici garantilerin sağlanması koşuluyla bazı tavizler verilebilir.

2201 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 389, dipnot 2.
2202 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 773.
2203 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 773.
2204 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 397-400.
2205 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 400.

2. Amerikan Eğitim Hayır ve Dini Kurumlarının Korunması: Babıâli tarafından 1907 yılında tanınan kuruluşların listesi güncellenmeli ve Türkiye tarafından toplu ve bireysel olarak tanınmalı, kurumsal isimde mülkiyet hakkı verilmeli ve yine Türkiye tarafından, 1914 yılından bu yana kapatılan kurumların tekrar açılmasına, yeni okulların kurulmasına, bu okullarda İngilizcenin kullanılmasına, vergilendirme ve gümrük muafiyeti hususunda Osmanlı kurumları ayrıcalıklarından faydalanılmasına müsaade edilmelidir.

3. Amerikan Ticari Çıkarlarının Korunması: ABD, Ağustos 1920'de Sevres'de imzalanan Üç taraflı anlaşmanın örnek teşkil ettiği etki alanları politikasına karşı durmalı, "Açık Kapı" ve fırsat eşitliği prensiplerini sürdürmeli. Ayrımcı vergilendirme yapılmayacağı hususunda teminatlar sağlanmalı ve eğer tarifedeki herhangi bir değişikliği onay hakkı terk edilirse, ticaret için tatmin edici garantiler elde edilmeli.

4. Tazminat Talebi: Türkiye ile yapılabilecek yeni herhangi bir düzenleme, Türk yetkililerin 1914'ten bu yana yasa dışı eylemleri neticesinde yaşanan can veya mal kaybı için tazminat taleplerine dair hüküm içermeli.

5. Azınlıkların Korunması: Amerikan hassasiyeti, Hükümetin azınlıkları korumak için tüm nüfuzunu kullanmasını gerektirir. Ancak, 1915 yılından bu yana sürgünler neticesinde Anadolu'da oldukça az sayıda Hıristiyan kaldığı düşünülmektedir ve Küçük Asya'daki Hıristiyan nüfusun dağınık bir vaziyette geride kalanlarının korunmasını güvence altına almak için, etkili bir plan ortaya koymak zor olacaktır. Problemin en uygulanabilir çözümü, Küçük Asya ve Yunanistan'daki Hıristiyan ve Müslüman azınlıkların mübadelesi olabilir. Avrupa'daki, özellikle de İstanbul'daki Hıristiyan azınlıklar meselesi, ABD Hükümeti'nin özel ilgi alanlardan biridir ve ABD, bunların korunması için nüfuzunu uygun bir şekilde kullanacaktır. Ermeni vatanı meselesi ortaya çıkabilir. Rusya'da daha yerleşik koşulların sağlanması akabinde Rusya Kafkaslarının Türkiye'deki Ermeniler için en iyi sığınma imkânını sağlaması mümkündür.

6. Boğazların Serbestîsi: Meselenin barış ve savaş zamanıyla ilgili olmak üzere iki aşamasında, özellikle Türkiye veya Avrupa'nın büyük güçleri savaş halinde olma ihtimali varken Dışişleri, savaş zamanı ile ilgili taahhütlere dâhil olmaya istekli değildir. Bununla birlikte Boğazların, barış durumunda hem ticaret hem de savaş gemilerinin İstanbul'a ve Karadeniz'e geçmesine açık olması teminatının sağlanması, Hükümetin özel olarak çıkarı dâhilindedir. Karadeniz, ticaret için bir anayol olması nedeniyle Türkiye ve Rusya'nın özel kontrolü altında bulunmamalıdır.

7. Uluslararası Mali Kontrol: 1914 öncesinde Fransız, İngiliz, İtalyan, Alman, Avusturyalı ve Türk üyelerden oluşan Osmanlı kamu borçlarını (% 60'ı Fransa'ya, %22'si Almanya'ya, %14'ü İngiltere ve Hollanda'ya) denetleyen komisyon (Düyûn-u Umûmiye), altı önemli Osmanlı gelir kaynağını yönetmekte ve geniş oranda ticareti etkilemektedir. Eğer Türkiye, ABD'ye borç başvurusunda bulunursa, bu borcun hâlihazırda mevcut yabancı borçlar ile bütünleşmesi ihtimali, mevcut yabancı borçların yönetimi ve kapatılması hususunda ABD'yi avantajlı bir konuma getirecektir. Genel olarak hem mali hem de ticari meseleler dikkatli bir biçimde değerlendirilmelidir.

8. Arkeolojik Araştırma: Amerikan kurumları özel olarak Türk topraklarında arkeolojik araştırma ve inceleme yapma izni konusunda yeterli bir koşul sağlanması ile ilgilenmektedir.

9. Genel Görüşler: ABD Hükümeti ileride Türkiye ile vatandaşlığa kabul ve posta (*parcel post*) sözleşmeleri imzalamayı arzu edebilir.

ABD'nin çıkar noktalarının belirtildiği telgrafta, konferansla ilgili bir de eylem planı yer almıştır. Buna göre Yakın Doğu'daki Amerikan çıkarlarının mahiyeti ve kapsamını içeren bir memorandum; İngiliz, Fransız, İtalyan ve sonrasında arzu edilir görülürse diğer hükümetlere tebliğ edilecekti. Amerikalı gözlemciler, müzakereler sürecinde mevcut bulunacak ve herhangi bir fırsatta veya kritik anda gerekli ifadelerde bulunmak üzere araya girmeye hazır olacaktı. Örneğin kapitülasyonlar, eğitim kurumlarının korunması ve benzeri hususlarda ortak çıkar noktası olması halinde, konferansta bulunan gözlemciler tavsiyelerde bulunacak ve ABD, bakış açısını derhal ifade edecek bir konumda olacaktı. Amerikan çıkarlarını korumak için, Türkiye ile anlaşma yapmak adına uygun olan ilk fırsattan istifade etmek üzere hazır olacaklardı. Ne zaman Türkiye'den böyle bir anlaşmayı müzakere etmeye müsaade edecek uygun teminatlar sağlanabilirse, tam yetki gönderilebilirdi. Telgrafın son kısmında belirtilen hususlar gerektiği durumda Müttefikler ile sözlü olarak görüşülebilecekti ancak özellikle

yedinci ve dokuzuncu maddeler bu durumun haricinde tutulmuş ve kati suretle görüşülmemesi söylenmiştir. Bilhassa, Boğazların serbestîsine dair altıncı maddenin ikinci satırı saklı tutulacaktı.[2206]

1 Kasım 1922. *Amerikalı Diplomat Cornelius Van Hemert Engert de kaleme aldığı 1 Kasım 1922 tarihli raporunda, barış konferansı ile ilgili bazı dikkat çekici değerlendirmelerde bulunmuştur. Söylediğine göre konferans süregelen kaos halinin kalıcı olmasını önlemek ve Batı medeniyetini İslam ve Bolşevizm birleşik kuvvetlerine karşı muhafaza etmek için belki de son fırsatı sunacaktır. Bu arzu edilen sonucu elde etmek için, aşağıda sunmuş olduğu birkaç temel prensibin tanınması hususunda ısrarcı olmak gerektiğinin de altını çizmiştir. Engert'in bahsettiği hususlar şu şekildedir*:

a. Son zamanlardaki Türk zaferlerine dayandırılan hiçbir talep, haklı olduğu da ispat edilmediği müddetçe kabul edilmeyecek.

b. Tüm sınırlar, kalıcı olma imkânı sunan bu tür adil hususa uygun olarak tesis edilecek.

c. Bölgesel değişiklikler özellikle, 1911 yılındaki nüfusun etnografik dağılımı üzerinden yapılacaktır. (Engert 1911 yılını Yakındoğu'nun son normal yılı olarak nitelemiştir.) Başka türlü bir temele dayanmasını kabul etmenin, soykırım ve sürgüne prim vermek demek olacağını belirtmiştir.

d. Yalnızca antlaşmanın sağladığı hakların ve çözümlerin değil, özellikle uğruna Birinci Dünya Savaşı'nın meydana geldiği kazanımların muhafazası için tüm kutsal etik ve ahlaki düsturların ihlalini önlemek amacıyla, uygar dünyanın yeterli dayanışmaya malik olduğunun net bir biçimde belirtilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu düsturlar olmaksızın Batı kültürünün barbarlığın pençesine düşeceği ifade edilmiştir.[2207]

3 Kasım 1922. *İzmir'deki Amerikalı Yardımcı Konsolos Maynard B. Barnes tarafından yazılan 3 Kasım 1922 tarihli bir raporda, Millet Meclisi'nin İstanbul Hükümeti'ni reddederek Sultanı tahttan indirmesi ve eski Osmanlı İmparatorluğu yerine Türk İmparatorluğu'nu kurmasını kutlamak için İzmir'de gösteri düzenlendiği aktarılmıştır*.[2208]

Barnes'in belirttiğine göre TBMM Hükümeti, İslâm düşmanlığıyla suçlanmamak için, saltanatın kaldırılması olayını, Hazret-i Muhammed'in ﷺ doğum yıldönümü günlerine denk getirmiştir:

Raporda Maynard B. Barnes, Millet Meclisi'nin Sultan'ı tahttan indiren ve Osmanlı İmparatorluğu yerine Türk İmparatorluğu'nu kuran kanunu, Hz. Muhammed'in doğum gününün arifesinde kabul etmesi ve yeni imparatorluğun kuruluşunun kutlanması için seçilen günün de yine, Hz. Muhammed'in doğum günü olmasına dikkat çekmiş ve durumu ilgi çekici olarak değerlendirmiştir. Bunun, mevcut Sultan'ın tahttan indirilmesi ve Kuran'ın öğretilerine karşı şekilde dünyevi gücün halifelik makamından çekilmesinin dini tahkir olarak algılanmaması gerektiğini, dünyadaki Türk olmayan tüm Müslümanlara gösterme çabası ile yapıldığına inanıldığını da sözlerine eklemiştir. Ayrıca bir gün öncesinde ortaya konulan coşkuya rağmen İzmir'de, Sultan'ın tahttan indirilmesine karşı olan pek çok Türk'ün bulunduğu ve İzmir'de bulunan Milliyetçi Türklerin

2206 *PRFRUS 1923,* C. II, 767.68119/51a: Telegram [Document: 730]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 99-101. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

2207 *NARA*, ABD Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu Masası'ndan ABD Dışişleri Bakanı'na sunulmak üzere Cornelius Van Hemert Engert tarafından kaleme alınan rapor, 01.11.1922, 867.00/1613, s. 6-7; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 98.

2208 *NARA*, İzmir'deki Amerikan Başkonsolosluğunda görevli Yardımcı Konsolos Maynard B. Barnes tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen rapor, 03.11.1922, 867.00/1585, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 87.

birçoğunun, Ankara Hükümeti'nin bu dönemde Sultan'ı tahttan indirmek ile büyük bir hata yaptığını düşündükleri konusunda güvenilir kaynaklardan bilgilendirildiğini aktarmıştır.[2209]

8 Kasım 1922. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf keşide eyledi. *Raporda aktarılana göre Saltanatın Kaldırılması'na giden yolda oldukça önemli bir etken olan İstanbul Hükümeti'nden gelen telgraf, Büyük Millet Meclisi tarafından içtenlikten uzak bir şekilde kabul edilmiştir. Sonrasında, daha radikal unsurlar tarafından Padişahı tahttan indirme çağrısı gibi çeşitli önergelerin sunulduğu fırtınalı bir oturum yapılmıştır. Bir müddet sonra ise rapora ek olarak ABD Dışişleri'ne sunulan kararlar kabul edilmiş ve 3 Kasım'da yerel basında yayımlanmıştır. Sonuç olarak İstanbul Hükümeti son kez toplanmış ve toplu halde istifa etmiştir. O dönemki mevcut dedikodulara göre Sultan da tahttan çekilmişti veyahut birkaç gün içerisinde çekilecekti, ancak şu ana değin öyle bir durumun gerçekleşmediği bildirilmiştir*. *Yukarıda verilen raporun ekinde, 1 Kasım'da Büyük Millet Meclisi tarafından alınan kararın İngilizce çevirisi yer almaktadır. Metnin tamamından durumun özeti olarak kararlar şu şekildedir*:

1. 1908'de ilan edilen İkinci Meşrutiyet'in feshi
2. Saltanat'ın kaldırılması.
3. Mevcut hükümdarın tahttan indirilmesi
4. Halifelik makamının Osmanlı hanedanında devam etmesi
5. İstanbul Hükümeti'nin, mesul olduğu tüm sonuçlarıyla beraber feshi.[2210]

Aktarılana göre, Kabine'nin istifası ve yetkinin Refet Paşa tarafından üstlenilmesi, kargaşa olmaksızın gerçekleştirilmiştir. Hadise sebebiyle yerel Türk nüfusu tarafından büyük sevinç gösterileri olduğu raporda aktarılmıştır. Refet Paşa'nın faaliyetlerinin yarattığı duruma ilişkin olarak, ciddi değilse de çok ilginçtir yorumu yapılmıştır. Bu ifadelerin akabinde Refet Paşa'nın kendisinin aslen Milliyetçi Hükümet tarafından Doğu Trakya Genel Valisi olarak atandığı ve söz konusu olaylar meydana geldiğinde oradaki Türk yönetiminin görevlerini yürütmek üzere yola koyulduğu bilgileri verilmiştir. İtilaf devletleri tarafından Paşa'nın, İstanbul yoluyla Doğu Trakya'ya geçmesine müsaade edilmiştir ve Doğu Trakya'nın bir kasabasında karargâhı kuruluncaya kadar birkaç gün burada kalmasına izin verilmiştir. Metnin devamında, Hükümet değişikliği ve yetkinin Refet Paşa tarafından üstlenilmesi olaylarının gerçekte, İstanbul ve Ankara hükümetleri arasında bir danışıklı dövüş olduğu hususunda dedikodular olduğu, ancak bunun pek de muhtemel görünmediği değerlendirmeleri yapılmıştır. Refet Paşa'nın 4 Kasım'da İstanbul'da oluşunun muhtemelen bir tesadüf olduğu ifade edilmiştir. Kabine'nin istifasından haberdar olmasının hemen akabinde Refet Paşa, civar bölgeler birlikte İstanbul şehrini, Büyük Millet Meclisi idari kontrolü altında Türkiye'nin bir vilayeti olarak teşkilatlandırmaya koyulmuştur. Değişikliği ilan eden bir dizi düzenlemeyi yürürlüğe koymuştur. Bu düzenlemelerin ne olduğuna ilişkin, 6 Kasım'da yerel basında yayımlanan bir özeti rapora ek olarak ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bilgisine sunulmuştur. Bu düzenlemelere ilişkin olarak, Refet Paşa'nın İstanbul yönetimini İtilaf kontrolünden mümkün olduğunca tamamen ayırmaya çabaladığı yorumu yapılmıştır.[2211]

8 Kasım 1922 tarihli aynı raporda, Hükümet değişimi ile gerçekleşen değişimlere bir diğer örnek olarak, Türk parasının değerinde de net bir düşüş olduğundan söz edilmiştir. Ancak Hükümet değişimiyle bağlantılı olarak meydana gelen en ciddi unsur, Hamid Bey tarafından 5 Kasım tarihli iki notanın Müttefik Yüksek Komiserlerine sunulmasıdır. Meydana gelen gelişmeler karşısında Müttefik resmi çevrelerinde, Milliyetçi Hükümetin zafer sarhoşu olduğu ve diplomatik olarak uğraşmanın giderek daha da zorlaştığı görüşleri yer almıştır. Raporda ifade edildiği üzere, Milliyetçilerin son birkaç haftadır, özellikle de 1 Kasım'dan bu yana ki tavrı, Fransız

[2209] *NARA*, Yardımcı Konsolos Maynard B. Barnes'a ait 03.11.1922 tarihli aynı rapor, 867.00/1585, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 87.

[2210] *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne gönderilen rapor, 08.11.1922, 867.00/1574, s. 2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 86-87. İktibasdaki yurgu tarafımıza aiddir.

[2211] *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne gönderilen 08.11.1922 tarihli aynı rapor 867.00/1574, s. 2-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 88.

desteğinin uzaklaşmasına ve Müttefiklerin birleşmesine hizmet etmiştir. Rapora ek olarak yer alan ve Müttefik askeri birliklerinin tarafsız bölgeleri derhal boşaltmaya çağıran notaları kabul etmeleri konusunda, Milliyetçilerin ısrarcı olup olmayacaklarına dair tahminde bulunmanın güçlüğü ifade edilmiştir. Çünkü notaların sunulduğu haliyle bir ültimatom niteliğinde olmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple, Müttefik Yüksek Komiserlerinin, Milliyetçilerin taleplerini kabul etmeyi kati suretle reddetmeleri konusunda ortak hareket etmeleri, taleplerin hafifletilmesine sebep olabilecektir.[2212]

8 Kasım 1922 tarihli raporda ifade edildiği üzere, bahsi geçen dönemde durum sürekli değişiyordu ve hiçbir şey net değildi. Yeni Milliyetçi tarife rejiminin kurulmasının neticesinde tüm malların fiyatları büyük oranda artmıştı. Bazı durumlarda bu %100'ü bulmuştu. Şeker ve diğer temel gıda ürünlerinin stokuna başlanmıştı. Şehirdeki un tedariki bol olmasına rağmen, ekmek alımı bir anda güçleşmişti. Her fırının kapısında insan kalabalığı vardı, her tarafta bir bekleyiş ve endişe hissi hâkimdi. Yerli Rum ve Ermeni nüfusuna gelince, binlercesi tüm ulaşım imkânlarıyla şehirden ayrılıyorlardı. Yine de bu halin, henüz bir toplu göç aşamasına gelmediği bildirilmiştir**.** Aktarılanlara göre, İtilaf Polisi ve yerel Türk polisi arasındaki irtibat tamamıyla kesilmişti ve Türk hâkimlerine, Karma Mahkeme'den çekilmeleri emri verilmişti. Son iki yıldır, yerel Türk Mahkemeleri'ne, Büyük Millet Meclisi tarafından hazırlanan kanunnameler sağlanmıştı ve bu kanunlar yürürlüğe konmaya başlanmıştı. Yeni bir polis teşkilatı oluşturulmuştu. Teşkilatın ilk faaliyetlerinden biri olarak, anti-Kemalist Peyam-Sabah gazetesinin sahibi Ali Kemal Bey'in tutuklamasından bahsedilmiştir. İfade edilene göre Cercle d'Orient'de Müttefik polisinin bilgisi dışında tutuklanan ve alelacele gizliden İzmit'e götürülen Ali Kemal Bey, burada halkın gözü önünde asılmıştı. Raporda bu olayın, Hıristiyan nüfus üzerindeki etkilerine değinilmiş ve milliyetçilerin nüfuzunun İstanbul'a girmesiyle bağlantılı olarak, orada bulunan tüm Hıristiyan nüfusun gitmeye zorlanacağı hissiyatı zaten hüküm sürdüğünden, ruh hallerini neredeyse bir panik havasına soktuğu belirtilmiştir.[2213]

Ali Kemal Bey'in öldürülmesinin Hıristiyan nüfus üzerindeki şiddetli etkisinin sebeplerini anlayabilmek adına, bu olaya dair daha fazla detay içeren yine 8 Kasım 1922 tarihli bir istihbarat raporundaki bilgilere bakmak gerekmektedir.

İstihbarat raporuna göre Ali Kemal Bey, 5 Kasım akşamı Cercle d'Orient'de iki sivil Türk tarafından tabanca zoruyla kulüpten çıkarılarak tutuklanmıştır. 7 Kasım akşamı ise Ali Kemal Bey'in, kendisini Ankara'ya götürme emri alan korumalar eşliğinde İstanbul'dan gönderildiği ve İzmit'e vardığında ise öfkeli bir güruhun kendisini korumalarından alarak bıçak ve süngülerle öldürdüğü bilgileri verilmiştir. Sonrasında ise cansız bedeni bir avluya asılmıştır.[2214]

10 Kasım 1922. *Deniz Kuvvetlerinden General Board, 10 kasım 1922'de Bahriye Nazırı'na, (Deniz Kuvvetleri Bakanı) mektupla sorulan konular hakkında, Yakın Doğu'da bugün ve ileride Boğazlar'dan geçiş serbestliği konusunda mevcut ve gelecekteki Amerikan yararları bakımından Amerika'nın izlemesi gerekli politika ile ilgili görüşlerini bildirdi: a - Uluslararası bir Kontrol Komisyonu kurulursa Amerika buna katılmalıdır; b - Boğazlar bütün ulusların serbest geçişine açık olmalıdır; c - Herhangi bir ulusa tanınacak bir haktan Amerika da faydalanmalıdır; d - Bayrak ayırmaksızın, bütün savaş gemilerine Boğazlar açık olmalıdır; e - Savaşçılar Boğazlar'da çarpışmamalı ve düşmanca davranışta bulunmamalıdır; f - Bütün istihkâmlar yıkılmalı ve yenisi inşa edilmemelidir. Amerika politikasının temeli*

[2212] *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne gönderilen 08.11.1922 tarihli aynı rapor, 867.00/1574, s. 3-4; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 90.

[2213] *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne gönderilen 08.11.1922 tarihli aynı rapor 867.00/1574, s. 3-5; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 89.

[2214] *NARA*, Bristol'un donanma personellerinden İstihbarat Subayı Yüzbaşı A.S. Merill tarafından derlenen ve Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne sunulan istihbarat raporları, ek no: 3, 08.11.1922, 867.00/1576; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 89-90.

General Board'un görüşleri alındığı zaman belirlendi ve Dışişleri Bakanlığı'nın durumunu kuvvetlendirdi.[2215]

11 Kasım 1922. *ABD Deniz Müfrezesi Komutanı'nın derlediği 11 Kasım 1922 tarihli istihbarat raporunda kısa bir bilgi yer almaktadır. Seçkin bir Türk'ten alınan bilgilere göre Milliyetçiler, sâbık Sultan'ın şahsi mülkü ve kendisini, herhangi bir vatandaşı olduğu gibi koruyacaklarını bildirmişlerdir*.[2216]

15 Kasım 1922. Mustafa Kemal'in *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, *Amerika ve Biz* nam makale neşretti: *Amerika'da bizi canavar göstermek isteyen hain nankörleri memleketimize sokmağa, aramızda bulunmalarına tahammül etmeğe mecbur muyuz?*[2217]

16 Kasım 1922. *16 Kasım 1922'de eski Sultan, General Harington'a, İstanbul'dan götürülmek istediğini belirten bir not gönderdi. Ertesi gün İngiliz savaş gemisi "Malaya" ile gizlice İstanbul'dan ayrıldı. Kaçma isteğinden haberdar olan "Chicago Daily News"ın muhabiri Edgar Lewis Browne bir Türk meslekdaşıyla temasa geçti ve dolaylı yoldan Askeri Komutan Refet Paşa ile İstanbul Valisi Esat Paşa'ya haberi iletti. Gazeteciler, Kuvay-ı Milliyeci yönetimle Vahdettin arasındaki bir sürtüşmeden ilginç haberler çıkacağını düşünüyorlardı. Ama paşaların ikisinden de herhangi bir reaksiyon gelmeyince her iki gazeteci de hayal kırıklığına uğradılar*.[2218]

> "*Özel ve gizli*" notu düşülmüş Sir H. Rumbold'a ait 16 Kasım 1922 tarihli telgrafta, sâbık Sultan'ın General Harington'dan yazılı olarak bir an önce İstanbul'dan ayrılmasını sağlamasını talep ettiği bilgileri aktarılmaktadır. Sâbık Sultan için oğlu Ertuğrul ve maiyetinden sekiz kişi eşliğinde, 17 Kasım sabahı erken saatte Grenadier Muhafızları kışlasına götürülmek üzere hazırlıkların yapılıyor olduğu, oradan da Malta'ya gitmek üzere HMS Malaya gemisine nakledilecekleri bildirilmiştir. Belgede ifade edilene göre, Malta'da muhtemelen sâbık Sultan'ın tasfiyesi ve istikameti ilgili olarak diğer düzenlemeler yapılacaktır. Zira işitilene göre, kendisinin nereye gitmek istediği hususunda net bir fikri yoktur. İlaveten İstanbul'dan ayrılma kararı da alelacele alınmış ve Rumbold, telgrafında bu kararın gerekçelerinden bihaber olduğunu belirtmiştir. Büsbütün panikten ileri gelmiş olabileceği de ifade edilmiştir.[2219]

18 Kasım 1922. *18 Kasım 1922 tarihli istihbarat raporuna göre Büyük Millet Meclisi, 15 Kasım'da sâbık Sultan ve nazırlarını mahkemede yargılama kararını duyurmuştur. 16 Kasım öğleninde ise Müttefik İşgal Kuvvetleri Başkomutanı General Sir Charles Harington, sâbık Sultan'a Malaya gemisine kadar refakat etmiştir. 17 Kasım saat sabah 8.30'da ise Malaya, Malta'ya gitmek üzere denize açılmıştır*.[2220]

18(?) Kasım 1922. *İlk yaklaşma, konferansın açılmasından birkaç gün önce Türkler tarafından oldu. Türklerin ikinci delegeleri olan Celâlettin, Konferans'ın açılışından önce, Lozan'a geçerken, Roma'da Child'a baş vurdu ve Türkiye'nin durumunu açıkladı. 27 kasım'da da Lozan'daki Amerikan Delegasyonu'na gitti ve kendi Hükümetinin amaçlarını anlattı. Bu görüşmelerin her ikisinde de Celâl,*

2215 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 399, dipnot 5.

2216 *NARA*, U.S.S. KANE, U.S.S. GOFF, U.S.S. EDSALL, U.S.S. FOX, U.S.S. McFARLAND, U.S.S. McCORMICK, U.S.S. KING ve U.S.S. OVERTON komutanları tarafından Karadeniz ve Ege Denizi limanlarını ziyaretleri sırasında derlenen günlükler, 2. ek: U.S.S. KANE komutanı tarafından Türk Sularındaki ABD Deniz Müfrezesi komutanına gönderilen günlük, Odessa Rusya, 11.11.1922, 867.00/1606, s. 2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 91.

2217 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, 1996, c. 4, s. 831.

2218 Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 2008, s. 219-220.

2219 PRO, Foreign Office, Correspondence with the Palaces, H.M.R.R. abroad,Foreign R.R. in London, and Government Departments: Volume 20, Turkey, 451, FO-800-157, 16.11.1922; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)*, 2021, s. 92.

2220 *NARA*, ABD donanma personellerinden İstihbarat Subayı Yüzbaşı A.S. Merill tarafından derlenen istihbarat raporları, 1. ek, 18.11.1922, 867.00/1598; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)*, 2021, s. 92.

Türkiye'nin ekonomik gelişmesine Amerika'nın katılması, özellikle petrol konusuyle ilgilenmesi isteğini güçlü olarak belirtmiş, Amerikan çıkarlarının Türkiye'de bütünüyle korunacağı yolunda güvence vermiştir.[2221]

19 Kasım 1922. Amiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi: *Padişahın yurtdışına çıkışı burada hemen hemen hiç heyecan yaratmadı. Yerel basın, bir hainin kaçışı ya da bir hainden kurtuluş olarak bu olayı yansıttı. Ankara Hükümetinin bu konudaki tutumu henüz bilinmiyor*.[2222]

20 Kasım 1922. Şark-ı Karîb Umuru (Yakın Doğu İşleri) Konferansı Lozan'a içtima etmeye başladı. *Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde bulunmadığından ve antlaşmayı imza edecek bir taraf olmamasından dolayı ABD, konferansa yalnızca gözlemci sıfatıyla temsilci göndermiştir. Konferansta müzakere edilecek meselelerden bilhassa kapitülasyonların sürdürülmesi, Boğazlardan serbest geçişin sağlanması, Türk topraklarında bulunan yabancı eğitim kurumları ve diğer kurumların muhafaza edilmesi hususları ABD'nin özel olarak ilgilendiği meselelerdi*.[2223]

> LOZAN Antlaşması'nın görüşmeleri sırasında Amerika politikası karışık değil, yalın ve dürüsttü, doğru sözlüydü. 20 kasım 1922 tarihinde açılan Konferans'ın birinci dönemindeki görüşmelerin devamından şubat 1923 tarihindeki kesilişine kadar Amerikan Delegasyonu'nun -ki İtalya'daki Elçi Child'in Başkan ve ikinci Delege olarak İsviçre Elçisi Grew- ödevleri, Amerika'nın tutumunu Konferans'a sunmaktı. Bu tutuma, kendilerine gönderilen talimatta bulunan, Dışişleri Bakaını'nın Başkan'a yazdığı mektup temel alınmıştı. Bu mektupta Amerikan çıkarlarına aykırı kararlar olursa bunlara hemen karşı çıkmak, fakat, görüşmelere katılmamak ve Konferans toplantılarında oy kullanmamak vardı. Amerika, kendi ağırlığını, Boğazlar ve kapitülasyonlar konularında İtilâf Devletleri'ni destekleyerek gösterecek, fakat "açık kapı" konusuna sıra gelince, Türk Delegasyonu Başkanı İsmet Paşa'yı, İtilâf Devletleri'nin Sevr Antlaşması'na dayanan ekonomik imtiyazlarını koruma yolundaki girişimlerine karşı tutumunda, olanca gücüyle destekleyecekti.[2224]

22 Kasım 1922. Komintern zabıtnamesinden: [..] *1919-1921 yılları arasında Amerikan petrolü Anadolu pazarında tek satıcılık hakkına sahip olarak egemen oldu. İki Amerikan destroyeri Samsun limanında sürekli nöbet bekliyor*.[2225]

24 Kasım 1922. *24 Kasım 1922 tarihli bir savaş günlüğünde, Abdülmecid Efendi'nin halife seçilmesinden altı gün sonra düzenlenen biat törenine dair detaylı bilgilere rastlanmaktadır. Cuma günü düzenlenen merasimde Abdülmecid Efendi, saat sabah 10 sularında at arabasıyla Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılmış, Galata Köprüsü'nden geçerek Topkapı Sarayı'na gelmiş ve burada kendisini, Ankara'dan gelen heyet karşılamıştır. Abdülmecid Efendi'yi yeni Halife ilan eden Büyük Millet Meclisi'nin yazılı kararı, burada kendisine sunulmuştur. Günlükte, yalnızca birkaç tanınmış simanın takdim gerçekleşirken içeride bulunmasına müsaade edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca Amerikan Donanması'nda görevli, propagandadan sorumlu iki kişi de içeriye girmeyi başarmış ve bir bahriyeliyi de yanlarına almıştır. Tören esnasında kurbanlar kesilmiş ve tören gerçekleşirken yaklaşık 200 kişilik bir kalabalık, dış kapının etrafında toplanmıştır. Bu kalabalığın yaklaşık 100'ü Türk, geri kalanı ise İstanbul'da temsil edilen milletlerden oluşmaktadır. Ancak kalabalığın arasında İngilizlerin olmayışı, dikkat çekici olarak yorumlanmıştır. Saray içinde gerçekleşen törenin sonunda Abdülmecid Efendi, Refet Paşa ile birlikte dışarı çıkmış ve saray girişinin hemen dışında yer alan altından tahta oturmuştur. Sırasıyla Faruk ve*

Açıklamalı [ÖA20]: Şu "On Dördüncü Bölüm"ü oku ve detaylıca not çıkarıp işle. Usanıldığı için sadece okundu.

Laurence Evans, "Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)", 1972, s. 376-

---

2221 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 408-409.

2222 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 181.

2223 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)*, 2021, s. 5.

2224 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 403. Müttefik Üçlü Andlaşması, Anadolu'yu nüfuz bölgelerine ayırıyor, ABD ulusal çıkarlarını olumsuz etkiliyordu.

2225 Emre Adıgüzel. (1985). (Haz.). *Komintern Belgelerinde Türkiye Kurtuluş Savaşı* (F. Mercan, çev.) içinde (s. 70). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Fuad Beyler de dâhil şehzadeler, sonrasında Ankara'dan gelen heyet ve İstanbul'un tanınmış simaları yeni halifeye biat etmiştir. Selamlama (salaaming) yapılmamış, ancak her biri yeni Halife'nin önünden geçerken askeri selam vermiş, Halife de buna karşılık vermiştir. Tören tamamlandığında Halife, Refet Paşa ile at arabasına binmiş ve korumalar eşliğinde Cuma Selamlığı'nın yapıldığı Fatih Camii'ne gitmiştir. Cuma namazından sonra gerçekleştirilen Selamlıktan sonra Halife ile Yavuz Sultan Selim Camii'ne gidilmiş, sonrasında ise tekrar ikametgâhı olacak olan Dolmabahçe Sarayı'na dönülmüştür.[2226]

26 Kasım 1922. *Public Ledger* gazetesi: *Bristol'ün bildirdiğine göre Kemalistler Amerikan ticaretine yardım ediyor. Ankara'yı ziyaret edenler Mustafa Kemal rejiminden olumlu yönde etkileniyor*.[2227]

İspanyol *El Imparcial* gazetesi yazıyor: *Kuzey Amerika delegeleri de konferansta Musul petrolleri ve Anadolu'da açık liman rejimi ile ilgili tezini sunmuştur. Bu tez, petrol bölgelerinin İngiltere tarafından işgal edilmesini gereksiz kılıyor*.[2228]

27 Kasım 1922. İspanyol matbuatı yazıyor: *Konferanstaki göstermelik samimiyet ortadan kalktı. Komisyonun önceki oturumlarının hepsinde Türkler için "bizim dostumuz" diyen Lord Curzon, 25 Kasım tarihli oturumda Türkiye için sert sözler söylemiştir. İsmet Paşa'ya "İstanbul'da da bir halk oylaması durumunda Türkler ne yapabilir" diye sorarak, Batı Trakya'da halk oylaması yapılması teklifini reddetmiştir. İsmet Paşa ise Curzon'a şu cevabı vermiştir: "İstanbul için bir halk oylaması organize etmeye hazırız. Başkan Wilson'un tüm halkların kendi geleceklerini özgürce seçme prensibi, her zaman iyi sonuçlar verdi." Bunun üzerine Lord Curzon Batı Trakya sorununun çözümünü ertelemeyi teklif etmiş ve bütün temsilciler, Curzon'un Batı Trakya ile ilgili alınan kararların geçici olarak askıya alınması teklifini kabul etmiştir*.[2229]

İspanyol *La Correspondencia de España* gazetesi yazıyor: *Lozan Konferansı'nda çatışma yaratan konulardan biri de eski Amiral Chester'ın projesi*dir. *Chester, Musul petrolünün Ankara Hükümeti ile yarı yarıya paylaşılmasını teklif ediyordu ancak henüz herhangi bir sözleşme imzalanmamıştı*r. *Çatışmanın merkezi ise İngiliz ve Amerikalı finansörlerdi*r. *Türkiye, İngiltere'nin Musul'u iade etme karşılığında petrolü elinde bulundurma teklifini kabul etmemiştir*.[2230]

27 Kasım 1922. ABD'nin Lozan Konferansı Gözlemci Murahhası Tuğamiral Mark Lambert Bristol'un harb günlüğünden:

> [..] Bay Child, Kapitülasyonların ilgası meselesini mevzubahis etti ve Barrere'ye, İsmet Paşa'nın Kapitülasyonlarda bir değişikliği kabul edeceklerine dair efkar-ı umumiyeye beyanatta bulunmasının iyi bir fikir olup olmayacağını sordu. Ben de, böyle bir beyanda bulunmaya istekli olduğunu belirtmiş olsa bile İsmet Paşa'nın muhtemelen böyle bir beyanda bulunmayacağını öne sürdüm. Yine de Child, adamın yaptığı açıklamalara sadık kalacağına olan inancını korudu ve İsmet Paşa böyle bir açıklama yaparsa geri dönmesinin pek mümkün olmadığını da belirtti. Ben de, bence burada yapmamız gereken bir şey olduğunu, o da Ankara'daki kontrolü mutedil kesimin eline tevdi etmek olduğunu söyledim. İstanbul'dan ayrıldığımda ve ondan bir müddet öncesinde, bilhassa Mudanya Konferansı'ndan beridir görünen o ki Ankara'da müfrit uçtaki unsurlar iktidarda idi ve Mustafa Kemal, Rauf Bey, Fevzi Bey, Fethi Bey, Refet Paşa ve İsmet Paşa tarafından temsil edilen ılımlı kesimin bu aşırı uçtaki unsurları kontrol etmeye çalıştı. Binaenaleyh, İsmet Paşa'nın Umumî Konferans'ta Kapitülasyonların ilgası lüzumu cihetinde bir beyanatta bulunmasına müsaade edilirse ve buna muhalif fırka da Kapitülasyonların elbette kaldırılması gerektiğini, çünkü artık geçerliliğini yitirdiğini; lakin

[2226] *NARA*, ABD Yüksek Komiser Vekili Frederic R. Dolbeare'ye ait günlükler, 2. ek, 24.11.1922, 867.00/1596, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 94-95.

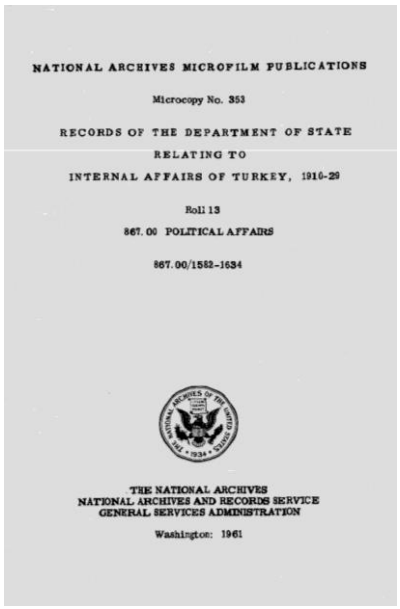
[2227] Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 247.

[2228] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 464.

[2229] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 463.

[2230] Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 464-465.

beynelmilel münasebatta muasır muamelata uygun olarak Kapitülasyonların yerini alacak bir şeyin olması lazım geldiğini belirterek cevap verirse, İsmet Paşa'nın Ankara halkına güçlü bir cephe oluşturduğunu göstermesi ve böylece Ankara Hükümeti üzerindeki etkisini artırması mümkün olurdu; ve biz de bunu yani mutedil kesimin Türk işlerini kontrol etmesini istiyorduk. Child, İsmet Paşa'nın Kapitülasyonların kaldırılması yönündeki bu açıklamasını yaptıktan sonra, itibarını kaybetmeden bu açıklamasından geri adım atamayacağını gözlemledi. Ben de bunun Yakın Doğu'daki geleneklere göre tamamen mümkün olduğunu ve aslında özellikle Türkler için olağan bir yöntem olduğunu, Türklerin genellikle aşırı taleplerde bulunup daha sonra yavaş yavaş makul koşullara geri döndüğünü belirttim. Yine de Child bu yönteme tamamen inanamadı. Gerçek şu ki, Türk ılımlı unsuru işlerin kontrolünü yeniden ele geçirmedikçe, Lozan Konferansı'nı başarılı bir sonuca ulaştırmak çok zor olacaktır diye düşünüyorum. Bu nedenle, İsmet Paşa'nın konferansta yer almasını ve bunun basına yansıyarak Angora'ya çok güçlü bir duruş sergilediği şeklinde yansımasını sağlayarak, daha sonra da konuları alt komisyonlara havale ederek, gecikmeler ve tartışmalarla bu aşırı taleplerin makul önerilere dönüştürülebileceğini kesin bir dille önerdim. Bunun Doğu zihniyetine hitap edeceğini ve onların olağan çalışma biçimi olduğunu belirttim. Çocuk, İsmet Paşa'nın önerdiği gibi bir açıklama yapmasının hiçbir zararı olmayacağına ve kendisinin de bu açıklamaya bağlı kalacağına oldukça kararlıydı. Ben de açıklamanın hiçbir zararı olmayacağına katılıyordum, ancak Türklerin zihniyetini bildiğim için İsmet Paşa'nın yaptığı hiçbir açıklamaya bağlı kalmayacağını düşünüyordum.[2231]

NATIONAL ARCHIVES MICROFILM PUBLICATIONS

Microcopy No. 353

RECORDS OF THE DEPARTMENT OF STATE
RELATING TO
INTERNAL AFFAIRS OF TURKEY, 1910-29

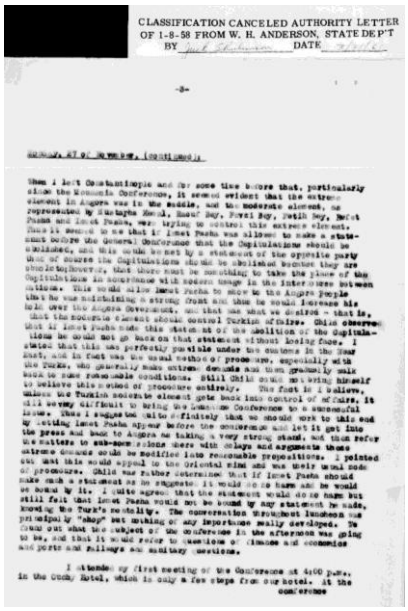
Roll 13

867.00 POLITICAL AFFAIRS

867.00/1582-1634

THE NATIONAL ARCHIVES
NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS SERVICE
GENERAL SERVICES ADMINISTRATION

Washington: 1961

CLASSIFICATION CANCELED AUTHORITY LETTER OF 1-8-58 FROM W. H. ANDERSON, STATE DEPT
BY DATE

-8-

28 Kasım 1922. *Public Ledger* gazetesi: *Ankara Amerikan Okullarına sıcak bakıyor. İsmet, Türkler okullara hiçbir zaman karışmadı çünkü yabancılardı, diyor*.[2232]

29 Kasım 1922. *Bir antlaşma yapılması sorunu, ilk olarak 29 kasım'da Child ile bir görüşme sırasında İsmet Paşa tarafından ortaya atılmıştı. Dışişleri'ne telgrafla bildirilen raporda, kendisi (İsmet Paşa)*

2231 *National Archives Microfilm Publications,* Microcopy 353 Roll 13, p. 10, catalog.archives.gov. Mezkûr fevkalade vesikayı terviç ederek öğrenmemize vesile olan Fatih Mehmet Beyefendiye müteşekkiriz. Bristol, harb günlüklerini 11 Aralık 1922 tarihinde ABD Hariciye Nazırı cumhuriyetçi Charles Evans Hughes'e keşide eyleyecektir. Bristol, 17 Ocak 1923'de de, Başmurahhas İsmet'e, Şeriat'ın ilga edilmesi lazım geldiğini belirtecektir.

2232 Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, 2012, s. 247.

hazırlayıcı görüşmelere girmek için "aceleci ve istekli" deniyor. Şüphe yok ki Türk Deleçıasyonu, barış olsa da, görüşmeler kesilse de: A.B.D.'nin kendileriyle görüşmeye başlayacakları konusunda güvence elde etmek istiyordu. Child, İsmet Paşa'ya, "A.B.D. ile şimdiki görüşmeler arasına girecek biçimde bir görüşme umudu pek yoktur," dedi ve devam etti: "Amerikan Delegasyonu, birçok konuda kendi görüşlerini açıklamaktan çekinmemektedir, fakat, bir antlaşma yapamaz. Tam tersine, gelecekle ilgili görüşmeler çevresindeki çalışma tabanı için Türk Delegasyonu'nun düşündüğünü öğrenmekten kıvanç duyacağım." Amerikan-Türk görüşmeleri konusunda A.B.D.'nin İtilâf Devletleri'yle ilişkileri çok nazik olduğunu ekleyen Child, kendisinin, A.B.D.'nin durumunu, gerektiği zaman, kendilerine bildirmekten çekinmeyeceğini de sözlerine ekledi.[2233]

Kasım(?) 1922. Amerikalılar TBMM Hükümeti men-i müskirat kanununu deliyor, para kazanıyor. Grace Mary Ellison: *Bu sonradan olma otele İzmir'de herkes uğruyordu, yatmak için değilse bile, soğuk bir şeyler içmek yahut bir yemek için. Ülkede içki yasağı var, ama konuklar, Amerika'da olduğu gibi burada da kanunun boş tarafını bulmuşlar. Amerikalılar hemen hemen içki yönünden başlıca suçlu. Gizli içki getiriyorlar. Eğer yakalanırlarsa cezayı* [otel sahibi] *Naim ödeyecek. Naim ise onlar için "zavallılar, yurtlarından o kadar uzaktalar ki" diyor*.[2234]

Kasım 1922. ABD'de münteşir *Current History* mecmuasında, Claire Price'nin Mustafa Kemal röportajı neşredildi. *M. Kemal için "Türklerin yeni liderinin göz alıcı hikâyesi- Gençliğinden bu yana eski rejime karşı tutkulu bir ihtilalci- Bugünün dünyasının en sert ve dengeli liderlerinden biri." İfadeleri kullanılmıştır*. *Yazıda, M. Kemal'in kısa hayat hikâyesine değinilirken, Birinci Dünya Savaşı'nda farklı cephelerdeki mücadelesi anlatılmış, Enver Paşa ve ardından da Damat Ferit ile olan çekişmesine yer verilmiştir*. *M. Kemal ile Ankara'da görüştüğünü belirten Price, Yunanlılara ve Sevr Anlaşması'na karşı yürütülen mücadelenin haklılığına vurgu yapmış, kazanılan zafer sonunda M. Kemal Paşa'nın sadece kendi ülkesinde değil İslam dünyasında da bir lider haline geldiğine dikkat çekmiştir*.[2235]

ABD'de münteşir *Asia* mecmuası, Müftüzade Ziya'nın "Türkler Nasıl Hissediyor" nam makalesini neşretti:

> (...)Anadolu'daki Türkler yenilmektense ölmeyi seçtiler. Sırtlarını duvara dayayıp bağımsızlık için gözü kara bir şekilde savaşmaya başladılar. Yavaş, zahmetli, sistematik bir şekilde, aşılmaz engellerle cesaretini kırmayan Büyük Millet Meclisi, üstün yetenekli Mustafa Kemal Paşa'nın emsalsiz liderliği altında çalışmaya başladı. Türkiye'nin hayatta kalabileceği sapasağlam bir irade Anadolu'da yeni bir Türkiye yaratmaya karar verdi. İşler gerçekten değişmişti! Bir ya da iki yıl önce İstanbul'da bir Sadrazam gördüm; Damat Ferit Paşa, "Anadolu isyanı" diye adlandırdığı yapıyı orduyla baskı altına almaya çalışıyordu. Mart 1922'de ise İstanbul eşsiz bir özveri ruhu ile yeni Türkiye'yi yaratan Milliyetçi liderin resimleriyle çoktan süslenmişti.(...)
>
> Bağımsızlık Bildirgesi Amerika için neyse Misak-ı Milli de Tük milleti için odur. İstanbul Batı Anadolu ve Trakya da dâhil olmak üzere bu bölgelerden seçilen mebuslar Misak-ı Millî'yi Amerikalıların Bağımsızlık Bildirgesi'ni yazdığı ruhla yazdılar. Her iki belge de aynı bağımsızlık ilkelerine sahiptir ve tüm Türkiye Misak-1 Millî'nin arkasındadır.(...)
>
> Mustafa Kemal Paşa gibi birini yetiştiren bir millet, George Washington'u yetiştirebilen bir millet gibi var olma hakkına sahiptir. Ayrıca gerektiğinde bir Monroe de yetiştirebilir. Bugünün Türkiye'si gerçek Türk halkının, dürüst Anadolu köylüsünün Türkiye'sidir. Hiçbir güç Türkiye'yi kendi yolunda ilerlemekten alıkoyamaz. Ankara'nın milliyetçi hükümeti bir halk hükümetidir. Anlatılmamış acıların ve zorlukların ortasındaki Türkiye

[2233] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 409.

[2234] Grace Mary Ellison, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Millîye Ankarası*, 1973, s. 39. "Naim Bey de kanuna karşı gelerek bana Alman şarabı verdi." (Ellison, 1973, s. 40).

[2235] Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 222.

dünyadaki herhangi bir devletten daha demokratik yeni bir hükümet şekli kurmuştur. Yürütme yetkisi dahi halkın seçtiği Büyük Millet Meclisi üyelerinin elindedir.(...)

Son olarak, ancak kendi vatanımızın tartışmasız efendileri olduğumuzda Yakın Doğu bir kez daha barış, medeniyet ve bir kültür merkezi olacaktır. Bunun gerçekleşmesine izin verin.[2236]

2 Aralık 1922. Lozan'da Yakındoğu İşleri Konferansı. *Yabancıların ve ulusal azınlıkların hukuksal durumlarıyla ilgili komisyonun kapitülasyonlar sistemi sorununun görüşüldüğü ilk oturumu, Batı ülkeleri iş çevrelerinin çok sayıda temsilcilerinin de katılmasıyla, 2 aralık 1922'de açıldı. Komisyon başkanı İtalyan delegesi Garroni, yaptığı konuşmada, kendi deyimiyle bağımsız bir devletin egemenlik haklarını zedeleyen kapitülasyonlar sisteminin kaldırılmasına karşı çıkmadı. Fakat Garroni bununla birlikte, yabancıların yüzyıllar boyunca elde ettikleri bu hakların; sermayeleri, varlıkları ve kişiliklerinin savunulması ve ayrıca Türkiye'ye yeni bir sermaye akımını sağlayacak koşulların yaratılması bakımından konınınası yönünde görüş belirtti. Konuşmasının sonunda Garroni, kapitülasyonlar sisteminin bir güvenceler sistemiyle değiştirilmesini önerdi. Garroni'nin önerisini destekleyen Fransız delegesi Barrére, güvenceler sisteminin sözde yeni çağın gereklerini karşıladığını ve Türkiye'deki yabancıların çıkarlarına uyduğunu özellikle vurguladı. İngiliz temsilcisi Curzon, konuşmasında kapitülasyonlar sisteminin oluşmasının uzun bir tarihsel dökümünü yaparak, delegeleri Türkiye'nin karşılıklı yükümlülükleri tek yanlı bir işlemle kaldırmaya hukuksal bakımdan hakkı olmadığını inandırmaya çalıştı. "Kapitülasyonlar" teriminin kaldırılmasını kabul eden Curzon, bunların güveneceler biçiminde korunmasını istedi. Bu sorunun görüşülmesine etkin olarak katılan Amerikan gözlemcisi Childe, kapitülasyonların güvencelerle değiştirilmesine razı olmadı ve kapitülasyonların, yani yabancıların Türkiye'de yüzyıllardır yararlandıkları ayrıcalıkların korunmasında ısrar etti*.[2237]

3 Aralık 1922. Lozan Konferansına *"gözlemci" olarak katılan Amerikan temsilcilerine ABD Dışişleri Bakanı Hughes'un gönderdiği talimat, Amerika'nın İtilâf projesini kabul ettiğini, yalnız herhangi bir denetleme komisyonuda yer almak istemeyerek hareket özgürlüğünü korumak istediğini gösterir*.[2238]

5-6 Aralık 1922. Britanya Hariciye Nâzırı ve Lozan Başmurahhası Lord Curzon, Britanya Hariciye Nezâreti Müsteşar Yardımcısı Sör Eyre Crowe'ye 5 ve 6 Aralık tarihli iki telgraf keşide eyledi. Bunlara göre *Curzon, I. Boğazlar toplantısından hemen sonra Türk temsilcilerinden birinin aşağıdaki esaslar üzerine kendisi ile konuşmak istediğini Londra'ya bildirir: Barış yapmak, Rusya ile bozuşmak, İngiltere ile eski dostluğu diriltmek. Bu temsilci Rıza Nur'dur ve 5 Aralık ile 6 Aralık sabahı Curzon ile iki özel görüşme yapar. Konu, Musul'dur. Eğer Musul, Türkiye'ye verilecek olursa, Türkiye Sovyetlerle bozuşabilir. Curzon fırsatı kaçırmamış olacak ki Londra'ya Musul ilinin dağlık bölgelerinin Türkiye'ye verilebileceğini yazar*.[2239] *İsmet Paşa ise Amerikan heyeti ile görüşerek, onlara Ruslarla işbirliğinin fazla ileri gitmesinden duyduğu endişeyi sezdirir*.[2240]

8 Aralık 1922. İtalya'nın Lozan Konferansı Başmurahhası Garroni, İtalya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Mussolini'ye telgraf keşide eyledi. Buna göre Boğazlar Meselesinin üçüncü oturumunda ilk sözü TBMM Hariciye Vekili ve Başmurahhası Mirliva Mustafa İsmet (İnönü) almış *ve Boğazlarla İstanbul'un*

2236 Abdullah Berk, *Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)* [Yüksek Lisans Tezi], 2020, s. 222-223.

2237 A. M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1999, s. 329-330.

2238 *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1923*, 1938, Telgraf No. 767.681.19/227, Hughes'den Lozan'daki ABD Heyetine, 3 Aralık 1922; Aktaran: Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 482-483.

2239 *Documents on British Foreign Policy*, Cilt XVIII, Belge No. 255 & 257; Aktaran: Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 484.

2240 *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1923*, Cilt II, s. 914-915; Aktaran: Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 484.

güvenliğinin garanti altına alınması ve Karadeniz'e gidecek deniz kuvvetlerinin sınırlandırılması şartıyla İtilâf taslağının ilkelerini kabul etmiş, *ancak tasarıda bazı noktaların açıklanmasını ya da değiştirilmesini iste*miştir. *Garroni bu olayı "beklenen bir sürpriz" olarak niteleyerek ve Curzon'un Türkiye'yi tümüyle Rusya'dan ayırmakla elde ettiği "erişilmez başarı"dan dolayı "büyük sevincini" saklamadığını* bildirmektedir.[2241] *Amerikan heyeti de Washington'a Sovyetlerin Türkler üzerindeki etkilerinin yok edildiğini müjdeler*.[2242]

12 Aralık 1922. *Lozan Konferansı'nda Amerikan Delegasyonu, Filistin'de yahudilerinkine benzer biçimde, Türkiye'de bir "Ermeni Yurdu" kurulması için ısrarlı çaba göstermiştir. Konferansın 12 Aralık 1922 tarihli toplantısında "Ermeni Yurdu" isteyen ABD Delegesi Child şöyle konuşur: "... Olaylar, bütün dünyaca bilinmektedir. Bu olaylar dünya için bir utanç olduğu kadar, aynı zamanda uygarlığa karşı da bir meydan okumadır... Amerika Birleşik Devletleri halkı adına, bu Konferansın bunların güvenlik içinde yaşayabilecekleri toprak parçaları elde etme yollarını bulmaksızın Lozan'dan asla ayrılmaması gerektiğini ısrarla belirtmek isterim*."[2243]

24 Aralık 1922. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Vekili Dolbeare ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi. *Ankara'dan kısa bir süre önce dönen Imbrie'nin aktardığına göre Türk zaferinden beri Millet Meclisi'nde belirgin bir muhalif grup şekillenmişti. Muhalefetleri iki biçimdeydi. İlki, tüm yabancı etki ve kontrolünü dışarıda tutmak amacıyla ultra şovenist eğilim, ikincisi ise iktidarı kontrollerinde bulunduran kimselere karşı şahsi bir muhalefetti. Grup, Meclis'in tamamının yaklaşık olarak üçte birini oluşturuyordu. Mevcut iktidar çoğunluğu, tutucu unsur, devlet hizmeti tedbirlerini meclisten geçirmek ve milliyetçi temsilciler tarafından Lozan'da müzakere edilen anlaşmanın onaylanmasını sağlamak için kâfi çoğunluktaydı. İktidar grubunun liderleri Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Adnan Bey'di. Bu kişiler, yasama ve dış ilişkiler üzerinde diktatörce olmamakla beraber, güçlü bir etkiye sahiplerdi*.[2244]

27 Aralık 1922. *Ülkeden ayrılmasından bir süre sonra, 27 Aralık 1922 tarihli bir raporda yer alan bilgilere göre sâbık Sultan Vahdeddin'in, Hicaz Kralı'nın davetine karşılık yazmış olduğu bir cevap telgrafı, 27 Aralık 1922 tarihinde İstanbul'daki Türk gazetelerinde yer almıştır. Anlaşılana göre sâbık Sultan, Hicaz Krallığı'na bir ziyarette bulunmaya niyetlenmiştir. Raporun yazarı ayrıca, İngiliz Dışişleri'nden (British Foreign Office) aldığı, sâbık Sultan'ın kendi tasarrufu ile Mekke'ye gitmeye karar verdiği gizli bilgisini aktarmıştır. İngilizler, sâbık Sultan'ı ancak Mısır'a kadar gönderecek ve bundan sonrasında kendi imkânları ile Mekke'ye gidecektir. Mekke'de artık İngiliz himayesinden uzak olacak olan sâbık Sultan Vahdeddin için, İslam'a dair her ne etkisi varsa, bunun daha da artacağının düşünüldüğü söylenmiştir*.[2245]

29 Aralık 1922. Lozan Konferansı içtimaı. *29 Aralık 1922'de ABD, geri dönecek Ermenilerin mallarının kendilerine ya da mirasçılarına verilmesini Konferansa sunduğu bir bildiri ile ister*:

> Amerikan Delegasyonu için açıkça bellidir ki, yüzbinlerce göçmen, kendilerine uygun bir genel af sağlayacak koşullar içinde yurtlarına dönmek isteyebilirler. Bunlardan hâlâ yaşamakta olanlar, ya da bunların mirasçıları, mallarından yoksun bıraktırılırlarsa, onlara karşı bir adaletsizlik işlenmiş olacağı da açıkça bellidir. Amerikan

[2241] Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 485.

[2242] *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1923*, Cilt II, Telgraf No. 767.68.119/269; Aktaran: Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, 2000, s. 485.

[2243] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 330.

[2244] *NARA*, Dolbeare tarafından İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne çekilen telgraf, 24.12.1922, 867.00/1582, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 115-116.

[2245] *NARA*, ABD Yüksek Komiserliği'nin Askeri Ataşesi tarafından tutulan raporlar, 2. ek, 27.12.1922, 867.00/1617; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 92-93.

> Temsilci Kurulu, dünya kamuoyunun bu konuya ilişkin bir bildiri kapsamayan bir barış antlaşmasını uygun bulmıyacağını düşünmektedir. Türkiye'nin kendi girişimiyle böyle bir bildiride bulunması, tutulacak en iyi yol olarak görülmektedir.[2246]

30 Aralık 1922. Lozan Konferansı içtimaı. *30 Aralık 1922 günü, ABD Delegasyonu, Azınlıklar Altkomisyonu Başkanlığı'na "Ermeni Yurdu" taslağını sunar. ABD Delegasyonunca benimsenen bu taslak, Ermeni-Amerikan Derneği temsilcisi George Montgomery tarafından hazırlanmış ve Amerikan Protestan Kiliseleri Federal Meclisi temsilcileri Barton ve Peet'in tam desteğiyle sunulmuştur. ABD Delegesi Grew'a göre, bu adamlar, Ermeni sorununda "ABD kamuoyu nu oluşturan başlıca örgütleri" temsil etmektedir*:

> Taslakta, Ermeni Millî Yurdu'nun Suriye ile Türkiye arasında Kilikya bölgesinde kurulması istenmektedir. Bölgenin Fırat'ın Batısında Elbistan'a kadar genişletilebilmesi umulmaktadır. Burası, Milletler Cemiyeti'nin yönetiminde, kendi jandarma gücüne sâhip özerk bir bölge olacaktır. Kaçan Ermeniler, eski yerlerine değil, buraya yerleştirilecektir. Protestan Kilisesi Temsilcileri Barton ve Peet, "Bu nitelikte bir çözümün ABD halkının hemen hemen oybirliği ile desteğini kazanacağına kuşku duymamaktayız. Oysa, Ermenileri, oturdukları eski yerlerine göndermek Amerika'da sert tepkilerle karşılaşabilecektir" demektedirler. Montgomery de, Lozan Konferansı'nın Ermeni Millî Yurdu için yeterli büyüklükte bir toprak parçası ayırması koşuluyla, ABD Başkanını 20 milyon dolarlık bir parayı Hazine'den ödünç vermeye yetkili kıldığını" Konferansa bildirir...[2247]

30 Aralık 1922 tarihli ABD Yüksek Komiser Vekili Frederic R. Dolbeare'ye ait savaş günlüğünde, Lozan Konferansı'nda şüphesiz ciddi güçlüklerin mevcut olduğundan bahsedilmiş ve konferansta bulunan Amerikan delegasyonundan herhangi bir haber alınamamış olmasının şaşırtıcı olduğu söylenmiştir. Dolbeare'nin aktardığına göre bazı Amerikalılar eşyalarını ve taşınabilir mallarını çoktan toplamışlardı. Eşleri ve çocuklarıyla birlikte ilk vapurla ayrılmak üzere hazır bekliyorlardı. Bu hadise, özel kimselerin durumu ne kadar ciddi değerlendirdiklerini gösteriyordu. Sonrasında, gelecek herhangi bir haberin, (bu kimselere) Lozan ile iletişim halinde olunduğunun söylenebilmesi açısından büyük kolaylık sağlayacağı, ancak delegasyonun rahatsız olduğuna dair herhangi bir belirtinin de olmadığı ifade edilmiştir.[2248]

31 Aralık 1922. Lozan Konferansı içtimaı. TBMM Hükümeti Hariciye Vekili ve Başmurahhas Mirliva İsmet (İnönü): *Türkiye, ülkesinin parçası olan bir toprağın Ermeni Yurdu kurulmak üzere Türkiye'den ayrılmasını, Türkiye'nin bölünmesine yeni bir girişim saymak zorundadır. Şu var ki, bu gibi girişimlerin meşru olmadığı ve gerçekleşmiyeceği bol bol kanıtlanmış bulunmaktadır. Türkiye'nin Doğu İllerinde, ya da Kilikya'da Türk çoğunluğunun bulunmadığı ve her ne yoldan olursa olsun, Anayurt'tan ayrılabilecek bir karış toprağı yoktur*.[2249]

Aralık 1922 nihayeti. ***Aralık sonlarına doğru Türk Delegasyonu'ndan bir üye, Amerikan Kurulu'yla yaptığı gizli bir görüşmede, İtilaf Devletleri'yle daha önce anlaşma yapılırsa bundan Türkiye'deki Amerikan çıkarlarının zarar görebileceğini dolaylı olarak anlattı.*** *Kendisine, Amerika'nın daha önce anlaşma imzalamak niyetinde olmadığı söylendiği zaman üye, ne olursa olsun, Amerika için "açık kapı" politikasının devam ettirileceği karşılığını vermişse de, ekonomik imtiyazları ilk elde edenlerin, sonradan elde edenler karşısında bir öncelik kazanmış olacakları ortadaydı. İstanbul'da Milliyetçiler adına hareket eden ve Amerika yanlısı olarak tanınan Adnan Bey, (Adıvar, karısı, Amerikan Kız Kolleji'nden mezun Halide Hanım'dı) yeni Yüksek Komiser Vekili'ne, Türkiye ile Amerika arasında daha önce bir barış antlaşmasının yapılmaması için akla uygun bir neden göremediğini söylemiş ve: "Türkiye açısından bu*

2246 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 330.

2247 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 330-331.

2248 *NARA*, ABD Yüksek Komiser Vekili Frederic R. Dolbeare'ye ait savaş günlükleri, 1. ek, 30.12.1922, 867.00/1621, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 103.

2249 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 331.

konuşmalar, Türk Delegasyonu'nun Lozan'da bulunduğu şu sırada derhal başlamalıdır," demiştir. Bir tek zorluk vardı, bu da kapitülasyon konusuydu. Türkiye Hükümeti; bu konuda fedakârlık yapamazdı, çünkü, gerek ülkeye ve gerek Büyük Millet Meclisi'ne karşı durumunu koruyabilmek, kapitülasyonları reddetmesine, yurdu kapitülasyonlardan kurtarmasına bağlıydı. Amerika Dışişleri Bakanlığı, telgrafında, Adnan'ın Türkiye ile Amerika'nın savaşmamış olduklarını ve: "bu bakımdan bir barış antlaşmasına gerek bulunmadığını bildiğini umarız," diyordu.[2250]

1923

Ocak 1923 bidayeti. *1923 ocak'ında Türklerle İtilâf Devletleri arasında anlaşma projesi tamamlanmak üzere idi. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı, kendi kuruluna telgraf çekerek; İtilâf Devletleri planı Türklere verilir verilmez onlarla doğrudan doğruya görüşmelere başlamanın uygun olup olmadığı konusunda özel görüşlerini bildirmelerini istedi. Bu telgrafa göre bir dostluk ve ticaret antlaşması, diplomatik ve konsolosluk temsilciliklerinin yeniden kurulmasına, en müsaadeli ulus davranışının uygulanmasına ve iki ülkenin karşılıklı çıkarlarına yardım edecek ortamı yaratabilirdi. Orta Avrupa Devletleri ile yapılmış olan antlaşma örnek alınarak Türkiye ile yapılacak antlaşmada, İtilâf Devletleri'yle Türkler arasındaki antlaşmanın özellikle bazı hükümlerine dayanılır ve A.B.D.'nin ve yurttaşlarının, İtilâf Devletleri'ne tanınan bütün haklardan olduğu gibi yararlanacağı yargısı konabilirdi. Kurul, görüşmelere başlamak için zamanın uygun olduğu düşüncesini bildirdi ve Bakanlıkça elde edilmesi istenen antlaşma şartlarının kısaca bildirilmesini rica etti. Bakanlık, tam metnin gönderileceğini ve o zamana kadar, özel olarak, Türklerle bağ kurmalarını istedi*.[2251]

7 Ocak 1923. *7 Ocak 1923 tarihinde Halep'ten çekilen bir başka telgraf ise, Türk tarafının konferansta blöf yaptığına dair bilgiler içermesi bakımından dikkate değerdir. Telgrafta, güvenilir olarak ifade edilen bilgiye göre maddi güçleri, askeri mühimmatları ve diğer erzakları olmadığından, ayrıca nüfusun sürekli savaşmaktan yorulduğundan yeni bir savaşa dâhil olmaları halinde Türkler arasında bir ihtilalin meydana geleceği ifade edilmiştir. Bu bilgiler ışığında, Lozan'da Türk delegelerinin blöf yaptığı ve söylenmesi halinde Müttefiklerin taleplerine büsbütün boğun eğme ile sonuçlanacağı yorumları yapılmıştır. Telgraf noktalanırken, bu durumun Lozan'daki Müttefik temsilcilerinin dikkatine sunulması gerektiğinin altı çizilmiştir*.[2252]

8 Ocak 1923. *Amiral Bristol'un 8 Ocak 1923 tarihli Reuters haber ajansı temsilcisi Mr. W. J. Emmet ile İstanbul'un İngilizler tarafından boşaltılması ve olası Türk-İngiliz savaş gündemi ile alakalı görüşmelerini aktaran savaş günlüğünde*, [..] *Türklerin savaş istemedikleri hususunda Bristol ve Emmet hemfikirdir. Ancak Bristol, konferansta Türklerin, hakları olduğunu düşündükleri şeyleri elde edememeleri halinde savaşmaya gönüllü olacaklarını, hatta savaşacaklarını düşündüğünü ifade etmiştir. Konuşmanın devamında Bristol, yalnızca Mr. Emmet ile olan görüşmesine değil, kendi duyumlarına göre de Foreign Office'in taktiğinin, savaş başlamasına neden olup asıl sebep İtilaf'ın kendisiyken, suçu Türklerin üzerine atmak olabileceği tahmininde bulunmuştur. Bristol, İtilaf'ın mütarekeden sonra ve Sevr Antlaşması ile elde ettikleri abartılı taleplerinden ve fazladan ayrıcalıklarından vazgeçmek haricinde, konferansta Türklere hemen hemen hiç ayrıcalık tanımadıklarını hatırlamak gerektiğinin altını çizmiştir. Bristol, eğer burada görüşmeler, hükümetinin gelişmemiş durumda olması nedeniyle Türkiye'den bazı imtiyazları talep etmeye değil de Türkiye'ye bağımsız ve*

[2250] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 409-410.

[2251] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 410-411.

[2252] *NARA*, Halep'ten ABD Dışişleri'ne çekilen telgraf, 07.01.1923, 867.00/1601; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 103.

egemen bir devlet gibi muamele etmeye dayanmış olsaydı, şu an olduğundan daha fazla ve daha hızlı yol kat edebilecekleri yorumunda bulunmuştur.[2253]

9 Ocak 1923. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Vekili Frederic R. Dolbeare, harb günlüğüne notlar kaleme aldı. Buna göre *Yakın Doğu Yardım Heyeti'nde görevli Mr. Fowle, 25 Ekim'den beri Atina'da bulunmaktaydı. O dönemlerde Yunan ordusu morali büsbütün bozuk, dağınık ve umutsuzluğa kapılmış haldeydi. Ancak şimdi Mr. Fowle, bariz bir değişime dikkat çekmektedir. Birliklerin tümü üniformalarının içinde disiplinli ve neşelidir. Bariz bir savaş ruhu yükselişi mevcuttur. İngiliz kuvvetlerinin Asya köprübaşı mevkiini tutmaları ve donanmanın Boğaz'dan geçişini engellemesi kaydıyla, Doğu Trakya'yı tekrar fethedip İstanbul'a ilerleyebileceklerine inanmaktadırlar. Mr. Fowle, Türk milliyetçiliğinin gelişiminde ve Ankara reform hareketinde mevcut birtakım ihtimallerin farkında olan insanların da dâhil olduğu epeyce bir insanın, bu durumun, meydana gelebilecek en iyi şey olacağını düşündüklerini ifade etmiştir. İstanbul ve Türkiye'nin Avrupa kısımlarının, Yeni Türk Hükümeti için fazla karmaşık bir problem teşkil ettiğini, bu siyasi entrika alanı olmadan, sürekli denetim ve utanca sebebiyet verecek hadiseler olmaksızın bütün Anadolu'yu geliştirebileceklerini ve daha öncesinde sahip olmadıkları bir refah bölgesini kendileri için güvenceye alabileceklerini düşünmektedirler*.[2254]

11 Ocak 1923. Süveyş limanında demirli bulunan Cidde rotalı buharlı gemide Vahideddin Hân'ın yanı sıra H. C. King ile Charles R. Crane de bulunuyorlar:

> Müslümanların zaferiyle sonuçlanan bir çarpışmanın adını taşıyan Mansurah, 1892 yılında Deutsche Ost-Afrika Linie tarafından Safari ismiyle inşa edilmiş ve 1906 yılında "Hidivial Mail Co." tarafından satın alınmış 1400 tonluk bir buharlı gemiydi. Güvertesindeki tek misafir Sultan değildi. Chicagolu kodaman, demokratların büyük finansörü ve H. C. King ile birlikte Ortadoğu'daki büyük siparişler için kurulmuş Amerikan Komisyonu üyesi Charles R. Crane de, Hüseyin'in davetlisi olarak gemide bulunuyordu. Bir ay önce İstanbul' da yeni Halife ile görüşmüş olan Crane, *Times* dergisine, izahat gerektirmeyen şu röportajı vermişti:
>
> Eskimoları andıran, daha kaba hatlı Moğol tipine sahip Orta Asya Türklerini biliyorum. Sultan'ı incelediğimde, ikibin yıldır Türklerin her ırktan yabana kadınla evlendiklerini hatırladım. Bu ırklara dair izleri Sultan'ın şahsiyetinde bulmak mümkün... Nitekim hâlihazırdaki çoğu Türk idare erkânında bu özellik mevcut değildir. Sultan kardeşi Abdülhamid'e benzemekle beraber muhtemelen onun zekâsına sahip değil. Öte yandan Kral Hüseyin ve oğlu Ali'nin son derece güzel bir fizikleri ve seçkinlikleri var. Saf bir kana sahip oldukları hemen belli oluyor. Zaten Araplarda, hem kendileri hem de atlan ve develeri için safkan olmak çok büyük ehemmiyet taşımaktadır.[2255]

15 Ocak 1923. *15 ocak'ta İsmet Paşa ile bir görüşme sırasında, Kurul'dan bir üye, kendiliğinden imiş gibi, Türkiye ile Amerika arasında bir dostluk ve ticaret antlaşması görüşmelerine başlamak düşüncesini, dolaylı olarak ve ihtiyatla, ileri sürdü. İsmet Paşa, bunu olumlu karşıladı ve kendisinin görüşmelere başlamaya hazır olduğunu ve bu görüşmelerin ilk olarak kendileriyle yapılmasını öngördüğünü söyledi. Kurul, kendisine, İtilâf Devletleri'yle Türkler arasında bir antlaşma imzalanacağı yolunda kesin bir kanıya varılmadıkça görüşmelere başlamanın isteğe uygun olmadığı karşılığını verdi.*[2256]

[2253] ABD Yüksek Komiseri Bristol'a ait 08.01.1923 tarihli aynı savaş günlüğü, 867.00/1620, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 103-104.

[2254] *NARA*, ABD Yüksek Komiser Vekili Frederic R. Dolbeare'ye ait savaş günlükleri, 11. ek, 09.01.1923, 867.00/1621, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)*, 2021, s. 104-105.

[2255] *Oriente Moderno*, c. II (1922-23), n. 7, s. 409; Crane/Abdülmecid karşılaşması için: *The New York Times*, 14 Aralık 1922; Aktaran: Riccardo Mandelli, *Son Sultan*, 2016, s. 84.

[2256] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 411.

19 Ocak 1923. Sovyet Rusya Ankara Büyükelçiliği memuru Hüseyin Hüsnü, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu (KEYK) Doğu Şubesine sitemkâr mektub gönderdi. *KEYK*'in kendi hallerine terkettiği mevkûf Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası rüesası ve onların aileleri perişan vaziyettelerdir. İştirakiyuncular, pis ve şedid hapishaneli hükümetin insafına bırakılmışlardır. Mustafa Kemal, sulhu mutlak surette istiyor dolayısıyla Müttefiklere tavizler verecektir. ABD şirketinin rüşvetiyle Ankara, İstanbul'dan münhal başkentlik mevkiine tayin edilmiş gibidir, Boğazların Müttefik muhriblerine açık kalacak karşısında İstanbul'un payitaht kalması zaten gayr-ı kabildir. TBMM'de muhalefetin sesi iyice yükselmiştir. Bir taşla birçok kuş vurmak prensibli Mustafa Kemal'in ise İzmir'e seyahati, İstanbul matbuatına çekidüzen vermek, kamuoyunu müstakbel sulha hazırlamak ve TBMM'nin de bu matluba münifen yenilenmesini sağlamak içindir. 1921 Londra Konferansı hengâmında TBMM Hükümetinin komünistlere tavrı nasıl idiyse, şimdi de benzer eşkaldedir:

Ankara
19 Kânun-i sâni 39
Moskova'daki Türkiye Halk Komünist Fırkası Alakâdarlarına
Daha uzun müddet susacak, hiçbir şey yazmayacaktım. Fakat bu sükutu ihlâl eden ortada bir çok amil var ki bu babda size vukufum nisbetinde malumat vermemek doğrusu en büyük haksızlık olur. Haksızlık diyorum ve bu kelimeyi bile bile kullanıyorum. Çünkü haksızlık bence bir cinayetten daha müessir, ve daha fecidir. Arkadaşlar hem de fırkanın mukadderatını ellerine teslimden çekindiğimiz arkadaşlar, hükûmetçe fırkanın sergerdeleri telâkki olunarak tam bugün beş aydır taharet ve nezafetin adeta bir timsali olan Ankara hapishanesinde hayatın en ağır ve elim günlerini geçiriyorlar. Nâzım fırka namına mebusluğunu, ve bilahare valiliğini feda edip ailesi bilmem kimlerin zir-i himayesinde, kendisi hapishanenin pis ve müstekreh bir köşesinde vücudunu serâpâ bir romatizmaya kurban ettiği halde yatan bu adamlar kehleler içinde kalmış. Çöp gibi incelmiş. Hiçbir kimse ve hiçbir yerin muavenete mazhar olmadığı için adeta insanlıktan çıkmış olan Kenan, bir kucak evlad ve ayalini bilmem kimlere terk ile 14 yaşındaki en büyük oğluyla birlikte hapishanenin sefaleti içinde boğulan Abdülkadir, yevmi maişetleri yalnız İmalat-ı Harbiye'deki faaliyetlerine mütevakkıf olduğu için hapishaneye düşmekle her türlü mahrumiyetin kucağında inleyen yirmi otuz kadar işçi, bunların ve Hilmi'nin burada terk ettiği evlad u ayal hayatlarının belki son günlerini yaşarken oradaki arkadaşların nasıl ve ne ile iştigal ettiklerini, cidden ciger-sûz bu vaziyet önünde ne düşündüklerini doğrusu bilmek isterdim. Gazetelerle makaleler neşredip de bu adamların burada ölüm vaziyetlerini her gün daha biraz ağırlaştıracağınıza, ya buraya bir memur-i mesul veyahut da alâkadar makam marifetiyle tebligatta bulunulmasına çalışarak bu sefalet ve ölüme mahkûm insanlara biraz olsun geniş bir nefes almak imkânını bahşetmiş olsa idiniz, belki müstakil Türkiye Komünist Fırkasına daha büyük bir hizmet ifa etmiş ve onun bugünkü zayıf temelini hiç olmaz gaddar ve merhametsiz hükümetin zulmünden kurtarmış olurdunuz. Acaba bu hususta şimdiye kadar Komintern'le kaç defa görüştünüz. Belki mevkufiyetlerine dair icap eden makamı haberdar ettiniz, fakat o makamın bunlarla alakadar olması için ne yaptınız desem şüphesiz hepiniz de susar ve cevap veremezsiniz.

Zilletse de şirretse de, lânetse de artık yeter olsun
Artık yeter olsun bu denî, bu derin hakîr sükûnet

Bu canlı cesetlerin elim manzaraları ihtimal ki beni biraz taşkınca harekete sevk etmiştir. Fakat sizin onlar hakkında bu derece lakâydınıza bilmem ne mana vermeli. Mamafih vakit daha geçmemiştir. Uzanacak herhangi bir el belki ümitsiz olan bu bedbahtları kurtarır. Hilmi'nin ve Nâzım'ın evine ailemi gönderiyorum da kendim gitmeye cesaret edemiyorum. Çünkü bu iki sefalethaneye gözyaşından girilmezmiş. Altlarındaki son kilimleri de satmışlar. Artık kuru tahta üzerinde oturuyorlarmış. Daha bilmem neler... Geçenlerde ta İstanbul'dan buraya Nizameddin'in validesi gelmişti. Bu yüksek ve arslan kadının gözyaşları beni büsbütün eritti. Evlâdının sağ olduğuna kendisini bir türlü inandıramıyordum. Biçare kadın evlâdını bulamamaktan mütehassıl iniltileriyle İstanbul'a geri döndü. Ne olur? O çapkına söyleyin bana bir mektup göndersin. Ve ben validesine yollayayım da bu zavallı anne biraz müteselli olsun. Hele bir fotoğrafını da leffedecek olursa göz yaşlarını biraz olsun dinlendirir zannederim. Gözü kör olsun, şahsi bir muavenetle biter biriş değil ki maaşımı onlara tahsis edeyim de, biraz vicdanımı azaptan tahzir edeyim. İşte yine tekrar ediyorum. Bunlara muavenet mutlak ve muhakkak surette lâzımdır. Sizin gaybubetinizden ve arkadaşların tevkifinden sonra alelhusus

vaziyette de hasil olan gerginlik dolayısıyla benim ne korkunç günler yaşadığımı bilmem kayda lüzum var mı? Hele bir dışarı çıkmayayım, arkamda fahri yaver mi ararsınız. Haddi hesabı yok. Hal böyle iken uhdeme mevdu vazifeyi ifadan çekinmiyorum. Zira ölümden daha ötesi yok ya!....

İşte bu hususu hasbihalden sonra size biraz da memleketin bugünkü vaziyetinden bahs edeyim: Kemal ve yârânı her neye mal olursa olsun mutlak bir sulha karar verdiği için ihtimal bazı fedakârlıklar yaparak emperyalist haydutları tekrar içimize sokacak ve bu suretle halkın ve bilhassa biz komünistlerin vaziyeti daha ziyade ağırlaşacaktır. Hele Rusya ile bu takdirde iftirak muhakkak olduğu da nazar-ı itibara alınırsa vaziyetimize iyi demek herhalde büyük bir safdillik olur. Meclis kati olarak ikiye ayrıldı. Ve bu ikilik içinde de şüphesiz bir çok ikiliğimiz mevcud ise de şimdilik bunlar kendilerini göstermiyorlar. Birincilerin mürteci tesmiye ettikleri İkinci Grubun bugün "19 kânunisâni 39" *Tan* isimli bir de gazeteleri çıktı. Daha birkaç gün evvel de Karahisar mebusu Hoca Şükrü tarafından da "Hilafet-i İslamiye ve Türkiye Büyük Millet Meclisi" diye bir risale neşrolundu ki gruplar ve o grupların naşir-i efkarı olan gazetelere şüphesiz bir zaman uğraşacak kadar bir materyal teşkil etti. Paşanın bu günlerdeki seyahatine gelince, buna bir çok mânâ veriliyorsa da, bence bu seyahat şüphesiz orduyu görmekten ziyade İzmir'de açılacak İktisat Kongresinde hazır bulunup buraya her toplanacak olan her memleket mütegallibesini bir taraftan sulha hazırlamak, diğer taraftan da yeni intihabatta matluba muvafık insanlar göndermelerini temin etmek içindir. Esasen bir taşla birkaç kuş avlamak bu herifin öteden beri mutadı olduğundan aynı zamanda İstanbul matbuatını da bilvesile kendi hesabına çalıştırmak ve bu suretle müstakbel mevkiini tahkime çareler aramaktan başka bir şey olmasa gerektir. Fakat bu hal kendisi için ne dereceye kadar iyi olur? Mecliste her gün biraz daha artmakta olan bu muhalefet yarın bu meclisin dağılmasıyla memleketlerine dönecek olan bu heriflerle acaba memlekette ne gibi cereyanlar yüz gösterir. Bütün bunlar yarına ait birer mühim mesele teşkil ettiği gibi ortada bir de pamuk ipliğiyle bağlanmiş bir halife meselesi var ki bu ne suretle halledilecek. Mustafa Kemal'in bilmem hangi Amerikan şirketiyle beş milyon lira mukabilinde Ankara'nın bir payitaht haline ifrağı şayiasına bakılırsa, herhalde hükûmet-i merkeziyenin İstanbul'a nakletmeyeceğine hükm ediliyor. Hele Boğazların Müttefiklerin donanmasına açık bulundurulması kabul edildikten sonra bu hal-i tabii değil midir? Çester Projesine gelince bu da henüz bitmiş bir mesele değilse de bitmesi güç bir şey de değil. Lakin şimdi bu işe İtalya ile Fransa da burnunu sokmaya çalışıyor ki bilmem bu üç bezirgândan hangisi muvaffak olur. İşte görülüyor ki, vaziyet günden güne kesb-i ehemmiyet etmekte ve şu zamanda fırkanın bu elim vaziyeti ciğerler yakmaktadır. Biz zaten her zaman bir hatanın kurbanı olduk. O da fırkanın tam iş göreceği bir zamanda fırkayı dağıtmak. Geçen sene Londra Konferansı zamanı fırka aynı vaziyette idi. Bu sene Lozan konferansında da maatteessüf aynı haldeyiz. Bana kalırsa orada bu meseleyi şiddetle ve katiyetle müdafaa etmelidir. Türkiye'de bir komünist fırkasına lüzum var mıdır? Var ise onun daimi bir bütçesi ve orada çalışanların iyi ve kötü günleri daima nazar-ı dikkatte tutulması temin edilmelidir. Yoksa biri yapar biri bozarsa kıyamet elbette ondan kopar. Istenilen zamanda bu adamlar faaliyete sevk ediliyor, istenilmeyen zamanlarda sokağa dökülmek gibi bu bedbahtların talihiyle oynanıliyorsa bunun iyi neticeler vermeyeceğini onların anlayacağı bir lisanla anlatmalı ve bu gibi felaketlerin bir daha vuku bulmaması için bir her şeyi orada iken tesbite imkan aramalıdır. Tabiidir ki, burada firka hareketi dünyanın müterakki memleketlerinde olduğu gibi seri ve geniş hatıralarla yürüyemez. O birçok kayd ve ihtiyata tabi olacağı için hem ağır yürüyecek hem de uzun bir müddet müstehlik bir vaziyette kalacaktır. Büyümek için kuvvet, geniş-lemek için de iyi hazırlanmış, Garbde olduğu gibi çılgınca hareket eden arkadaşlar değil memleketin iç yüzünü bilir, bir gülle gibi düşmek ve düşünce iyi bir tesir bırakmak için de icabında hareket eder arkadaşlar lâzım. Artık iki senenin iki büyük felâketi bize bu dersi öğretti zannederim. İşte kimsenin hesabına ve ilhamina tabi olmayarak kendi düşüncelerimi size iblağ etmeyi vazife mütalâa etmiş oluyorum. Orada beni bilen ve tanıyan varsa -ki olduğuna şüphem yok- komünist selâmlarımı söyleyiniz. Sizden mektubuma cevap değil arz ettiğim vechile iş isteriz.

Hüseyin Hüsnü[2257]

24 Ocak 1923. *24 Ocak 1923 tarihli ABD Yüksek Komiser Vekili'ne ait savaş günlüğünde aktarılana göre, Lozan'dan dönen Barnes, konferansta hüküm süren halet-i ruhiye ile alakalı ilginç bilgiler getirmiştir. Görünüşe göre, esas meselelerin çoğu hakkında bir karara varılmamıştı. Müttefikler, Türklere sunmak*

[2257] *TÜSTAV Komintern Arşivi*, CD 20, Klasör 26_36, Belge 499-500 (Osmanlıca); Aktaran: Erden Akbulut & Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, 2007, s. 342-344. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

üzere bir anlaşma tasarısı hazırlıyorlardı. Amerikan delegasyonuyla Dışişleri arasında, Müttefik anlaşması kabul edildikten hemen sonra bir dostluk ve ticaret anlaşması şartları hazırlamak üzere, İsmet Paşa ile görüşme yapma üzerine bazı yazışmalar yapılmıştı. Aktarılana göre Barnes'ın getirdiği mektuplar, çok değerli öneriler içermekteydi ve şu anda önlerinde bulunan problem, bu önerilerden en iyi şekilde nasıl faydalanılacağıydı. İlgilenilen meseleler basit olmadığından kısa görüşmelerle çözülemezdi.[2258]

26 Ocak 1923. *ABD Yüksek Komiser Vekili'nin 26 Ocak 1923 tarihli savaş günlüğünde ise Lozan Konferansı'nın kesilmesi ile ilgili, o gün basında yer alan haberlere dikkat çekilerek bilgi verilmiştir. Aktarılana göre anlaşma tasarısı, muhtelif delegasyonlara 29 Ocak günü, Türk delegasyonuna ise 31 Ocak'ta verilecektir. Ayrıca Müttefik güçleri ana temsilcileri, bundan kısa bir süre sonra Lozan'dan ayrılacaktır ancak Türkler tasarıyı imzalamaya hazır olduklarında geri dönecektir*.[2259]

4 Şubat 1923. 20 Kasım 1922'den beridir Lozan'da gerçekleştirilen Yakın Doğu İşleri Konferansı, kapitülasyonlar ve dış borçlar meseleleri esbabınca kesintiye uğradı.

17 Şubat 1923. *17 Şubat 1923 Cumartesi günü İzmir İktisat Kongre'sinin açılışına, Amerikan Yardımcı Konsolos'u ve İzmir'deki pek çok iş adamı da katılmıştı. Kongre, Hills Brothers İncir hanında, Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanmıştı. Bahsedilene göre Amerikalılara salonun en iyi koltukları verilmişti ve yerlerine kadar nöbetçiler ve jandarmalar kendilerine eşlik etmişti. Mustafa Kemal, saat 10'da salona gelmiş ve böylelikle kongre açılmıştı. Mustafa Kemal bir buçuk saat kadar konuşmuş, akabinde İktisat Vekili Mahmut Esat Bey de bir konuşma yapmıştı. Salonun balkonun bir yanında, 200 kadar Türk kadını da kongreyi takip ediyordu ve hiçbirinin yüzü peçe ile örtülü değildi. Mustafa Kemal'in konuşmaları esnasında, kadın katılımcılardan bazıları ayağa kalkıp bir takım konularda tıpkı erkek katılımcılar gibi özgürce ve rahatlıkla fikirlerini beyan ediyorlardı*.[2260] İzmir İktisad Kongresinde verilen kadınlar tesettürlerini açıyorlar mesajı, ABD'ler tarafından görülmüştür.

4 Nisan 1923. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi. TBMM'nin 1 Nisan'da feshedilmesi olayı, esasen, Mustafa Kemal'in bir çeşit hükümet darbesidir. Nitekim muhalefet grubu lideri Ali Şükrü'nün Mustafa Kemal azmettiriciliğinde öldürüldüğü Ankara'da konuşulmaktadır:

> Rapora göre, 1 Nisan 1923'te 120 mebus tarafından imzalanan mevcut bünyenin feshedilmesi ve yeni seçim çağrısı yapan önerge, Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur. Önerge taraftarı pek çok konuşma yapılmış ve görünüşe göre hiçbir itiraz da yükselmemiştir. Önerge, bu sebeple meclisten geçmiş ve sonrasında yeni seçimler için hazırlıklar başlamıştır. Seçimlerin çok geciktirilmeden hemen iki ay içerisinde yapılması hedeflenmiştir. Büyük Millet Meclisi'ndeki mebus sayısı, 320'den 240 veya 260'a kadar indirilecekti. Yeni seçim kararının altında yatan gerekçelere dair spekülasyonlar yaygındı. Üç yılı aşkın bir süre önce seçilen mevcut Meclis, ilk oturumunda barış antlaşması imzalanana değin dağıtılmayacağına dair ant içmişti. Yüksek Komiser Bristol, rapor ile birlikte ABD Dışişleri'ne gönderilen yerel basın haberleri vesilesiyle yerel basında çıkan yorumların, Meclis'in bu adımını tümüyle destekler nitelikte olduğunu ve barışın çok yakın olduğu

[2258] *NARA*, ABD Yüksek Komiser Vekili'ne ait savaş günlükleri, 1. ek, 24.01.1923, 867.00/1631, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 105-106. "Barnes'ın getirdiği mektupların içeriği hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir."

[2259] *NARA*, ABD Yüksek Komiser Vekili'ne ait savaş günlükleri, 3. ek, 26.01.1923, 867.00/1631; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 106.

[2260] *NARA*, U.S.S. BAINBRIDGE, U.S.S. KANE, U.S.S. EDSALL, U.S.S. HATFIELD, U.S.S. McFARLAND VE U.S.S. STURTEVANT komutanları tarafından derlenen günlükler, 10. ek: U.S.S. EDSALL, İzmir, 17.02.1923, 867.00/1635, s. 2-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 114-115.

gerekçesiyle, Meclis'in bu yemini yerine getirdiğinin düşünüldüğünü Dışişleri'nin dikkatine sunmuştur. Yüksek Komiserliğin çok çeşitli kaynaklardan aldığı raporların, önergenin sunulduğu haliyle Mustafa Kemal tarafından başarıyla yürütülen bir hükümet darbesi niteliğinde olduğuna işaret ettikleri ifade edilmiştir. Aktarılana göre Mustafa Kemal, şu anki Meclis'te çoğunluğa sahipti ancak bahsedilen çoğunluk, çok büyük bir çoğunluk değildi. İlaveten (Trabzon Mebusu) Ali Şükrü Bey liderliğindeki muhalefet grubu da son zamanlarda Müttefiklerle barış görüşmeleri sorunu üzerindeki artan uzlaşmazlığı nedeniyle İsmet Paşa'ya, Rauf Bey'e ve Mustafa Kemal'e ciddi sorunlar çıkarmaktaydı. Daha önce bahsedilen mebus sayılarının azaltılması ile Mustafa Kemal, şimdiye değin kendi aleyhinde olan çok sayıdaki unsuru da ortadan kaldırmayı başarmış olacaktı. Böylelikle, kendisine sürekli olarak muhalif olan ve hâlihazırda altı mebus tarafından temsil edilen Trabzon bir mebusa indirilecek, ezici bir çoğunlukla Mustafa Kemal destekçisi İstanbul'a ise 24-26 kadar mebus verilecekti. Raporda aktarılana göre Mustafa Kemal, yeni Meclis'in İtilafla görüşmeler hususunda, mevcut Meclis'ten daha müsamahalı olacağına ve öngörülemeyen hadiseler meydana gelmezse yeni seçimlerin barış için olumlu bir işaret olacağına inanmaktadır.[2261]

4 Nisan 1923 tarihinde Yüksek Komiserlikten ABD Dışişleri'nin bilgisine sunulan ve yukarıda içeriğine değinilen aynı raporda, yeni seçim talebinden sonra Ankara'da hatırı sayılır bir heyecana sebebiyet veren ikinci hadise, Büyük Millet Meclis'indeki muhalefet grubu lideri Ali Şükrü Bey'in 31 Mart günü öldürülmesi olarak zikredilmiştir. Ali Şükrü Bey evinde ortadan kaybolmuştur. Ortalıkta Ali Şükrü Bey'in Mustafa Kemal'in azmettirmesiyle ortadan kaldırıldığına dair haberler dolaşmakta, Ankara birkaç gündür (bu haberlerle) çalkalanmaktadır. Nihayetinde Ali Şükrü Bey'in cansız bedeni, raporda Giresunlu eşkıya reisi olarak nitelenen Osman Ağa'nın evinin yakınlarından bulunmuştur. Osman Ağa da 12 adamıyla beraber Ankara'dan kendilerini tutuklamaya gönderilen birlikler tarafından öldürülmüştür. Basın, delillere göre Ali Şükrü Bey cinayetinin şahsi sebeplerle işlendiğini bildirmektedir ancak hala, cinayette siyasetin de etkisi olmuş olabileceğine dair alttan alta şüpheler mevcuttur.[2262]

8 Nisan 1923. Kâzım Karabekir'in günlük kaydı: *Meclis'te Chester Projesi müzakeresi ve kabulü*.[2263]

9 Nisan 1923. *Ankara Hükümeti ile yapılan görüşmelerin olumlu bir şekilde neticelenmesi akabinde, 9 Nisan 1923 tarihinde Meclis tarafından onaylanan proje ile "…imtiyaz sahibi şirket (Ottoman-American Development Company), hiçbir kilometre garantisi veya ücret almadan Anadolu'da yaklaşık 4.400 km uzunluğunda demiryolu inşa edecek; Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında üç liman inşa edecek ve karşılığında da, inşa ettiği bu demiryolu hatlarıyla limanlarını ve bu hatların iki yanında toplam 40 kilometrelik şerit içindeki, mevcut ve bulunacak tüm maden kaynaklarını 99 yıllığına işletme hakkına sahip olacaktı."*[2264]

10 Nisan 1923. İspanyol resmî *El Heraldo de Madrid* gazetesi yazıyor: *Chester aracılığı ile bir Amerikan şirketine verilen Anadolu demiryolunda 39 kilometrelik bir hatta maden arama ve işletme imtiyazının Ankara Meclisi'ndeki görüşülmesi sırasında, vekillerin çoğu projeye olumlu bakmış ancak yeterli sayıdaki vekillerin derinden inceleme istemesi üzerine görüşmeler ertelenmiştir*.[2265]

12 Nisan 1923. *Amiral Bristol, 12 Nisan'da Dışişleri'ne çektiği telgrafta, Chester Projesi'nin Meclis tarafından kabul edilmesine karşı Fransız Yüksek Komiseri'nin, 11 Nisan 1923'te Ankara temsilcisine*

2261 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen rapor, 04.04.1923, 867.00/1648, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 116-117.

2262 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen rapor, 04.04.1923, 867.00/1648, s. 3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 117-118.

2263 Kâzım Karabekir, *Günlükler*, 2009, c. 2.

2264 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 109.

2265 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 582.

resmi bir protesto notası verdiğini aktarmıştır. Bristol konuyu yakından takip ettiğini ve detayları daha sonrasında aktaracağını not düşmüştür.[2266]

13 Nisan 1923. *13 Nisan 1923 tarihinde ABD Dışişleri tarafından Paris Büyükelçisi Herrick'e çekilen bir telgrafta ise Bristol'un aktardığı bilgi Büyükelçi ile paylaşılmış ve Dışişleri'nin henüz onaylanmış olabilecek imtiyaz hakkında kesin bir bilgi almadığını, ancak görünüşe bakılırsa Fransız notasının, imtiyazın sözde Fransız çıkarları ile çatıştığı düşüncesine dayandığı belirtilmiştir. İlaveten, Dışişleri'nin bu duruma karşı tutumu da açıklanmıştır. Aktarılana göre bu imtiyaz için gizli görüşmeler, ilgili iş adamları tarafından yürütülmüştü ve ABD Hükümeti bu görüşmelere katılmamıştı. Dışişleri'ne gelen tamamlanmamış raporlara bakılırsa, imtiyaz tekelci değildi. Elbette herhangi iki nokta arasında demiryolu inşa etmek üzere tek bir devlete haklar verilmesi olağan bir durumdu ve demiryolunun her iki tarafında maden işletme hakkı için hükme, kendi başına bir itiraz olmayacaktı. Ayrıca, taleplerin geçerliliği hususunda bir problem baş göstermesi durumunda veya eğer talepler çatışırsa söz konusu meseleler, tarafsız bir mahkeme ile veyahut dava konusu olan taleplerin göreli mahiyetlerinin uygun bir biçimde değerlendirilmesine dayanan barışçıl bir uzlaşma ile halledilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Telgrafa göre Lozan Konferansı'ndaki ABD temsilcileri, bunu net bir biçimde ortaya koymuştur*.[2267]

14 Nisan 1923. İspanyol *El Sol* gazetesi yazıyor: *Ankara Hükümeti'nin Chester Antlaşması ile ilgili Fransız protestosuna cevap verme niyetinin olmadığı ve Türk siyasi çevrelerde 1914'te Fransa'ya verilen imtiyazların Türk Meclisi tarafından onaylanmadığı için hukuken geçerli olmadığı düşünül*üyor.[2268]

16 Nisan 1923. İspanyol resmî *El Heraldo de Madrid* gazetesi yazıyor: *Chester Antlaşması ile öngörülen işletmeleri yürütecek olan Türk-Amerikan Endüstri Şirketi başkanı George Gastosals, projenin gerçekleştirilmesinin 20 milyon Sterlin'den fazla bir maliyetinin olacağını öngördüklerini açıklamıştı*r. *Ayrıca, Ankara'da modern bir şehrin kurulması için inşaat malzemesi ve makineleri satın almak amacıyla Chester'ın oğlu, 2,5 milyon Liralık bir kontrat yapmıştı*r. *Şehir, Washington şehir planına göre inşa edilecektir*.[2269]

19 Nisan 1923. Amiral Bristol ile TBMM Hariciye Vekili Mirliva İsmet (İnönü) İstanbul'da mülakat ediyor. *Bristol'un ifade ettiğine göre, Fransızların Chester İmtiyazı'na karşı çıkmaları ve özellikle de buna siyasi bir mesele olarak bakmaları, İsmet Paşa'dan bir takım onaylamama imalarını de beraberinde getirmişti. İsmet Paşa, hukuki karara hassas olarak sorunun, Türk mahkemelerine bırakılması gereken bir mesele olduğunu savunuyor*. *Ayrıca Lozan Konferansı'nda, konuyla ilgili herhangi bir tartışmadan kaçınma niyetinde olduğunu da belirtmiştir*. *İsmet Paşa, imtiyaz sahibi şirketlerin, taleplerini Ankara'daki ilgili yetkililer ile ayrı ayrı görüşmek üzere temsilci tayin etmeye davet edildiklerini söylemiştir ancak Türklerin, bu temsilcilerle genel bir konferans yapma düşüncesi yoktu*r. *Ele alınacak meseleler hayli karmaşık olduğundan İsmet Paşa, genel bir konferansı pratik veyahut arzu edilir görmemişti*. *Kendisi, iç mesele olduğu gerekçesiyle imtiyaz mukavelelerinin gözden geçirilmesini, Ankara'da siyasi veya diplomatik olarak ele alınacak meseleler olarak görmediklerini söylemiştir*.[2270]

2266 *PRFRUS 1923,* C. II, 867.602 Ot 81/258, [Document 993]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 109.

2267 *PRFRUS 1923,* C. II, 867.602 Ot 81/258, [Document 994]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 109-110.

2268 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 583.

2269 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 583.

2270 *PRFRUS 1923,* C. II, 767.68119/547: Telegram, [Document 833] ; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 112-113.

İspanyol *La Correspondencia de España* gazetesi yazıyor: *Fransa'nın Birleşik Devletler'e Kemalist hükümetin Chester imtiyazlarının 1914 yılında Türkiye ile imzalanan ve Fransa'ya 20 milyon Türk Lirası karşılığında belirli imtiyazlar sunan antlaşmayı ihlal ettiğini bildireceği belirtilmiştir*.[2271]

20 Nisan 1923. *Chester Projesi hususunda, ABD Hükümeti'nin tavrının ne olacağına dair, Dışişleri Bakanlığı'nın ABD Yüksek Komiseri Bristol'a çektiği 20 Nisan 1923 tarihli telgraf, oldukça önemli bilgiler içermektedir. Bu aynı zamanda, hadiseye oldukça temkinli yaklaşılması gerektiğine savunan Bristol'a, bir talimat niteliğindedir*:

> Bakanlık, mesele karşısında büyük bir suskunluk ve ihtiyat göstermek, tüm gerçekler bilinene ve gözden geçirilene kadar herhangi bir eylemde bulunmamak gerektiği hususlarında, Bristol ile aynı görüşteydi. Hükümet, yazışmalarda ve olağan gayri-resmi basın toplantılarında da bu tavrı korumaktaydı. Özellikle birkaç noktayı sürekli olarak vurguluyorlardı. Öncelikle Dışişleri, henüz yeterli bilgi edinememişti, imtiyaz ABD Hükümetine değil, bir Amerikan şirketine verilmişti, Hükümetin ilgilendiği nokta; tarafsızlığı, fırsat eşitliğini ve "Açık Kapı" politikasını güvence altına almaktı. Şimdiye değin müzakereler direkt olarak Chester temsilcileri ile yerel yetkililer arasında yürütülmüştü ve imtiyaz, tekelci gibi görünmüyordu. Amerikan haklarının geçerli olduğu düşünülürse, Hükümet uygun şekilde gruba destek verecekti. Eğer Amerikan haklarının geçerliliğine itiraz edilir veyahut haklar hususunda bir çeşit çatışma iddiası olursa Dışişleri, ilgili meseleleri hakikate ve kanunlara göre inceleyecekti. Son olarak da ciddi ve hakiki anlaşmazlıkların ortaya çıkması durumunda, korunma hakkı olan hakları belirlemenin daima yolları mevcuttu. Ancak bu durum, hakeme gitmenin, sadece bir imtiyaz sahibini sıkıntıya sokma amacıyla uydurulmuş ve destekleyecek yeterli kanıtları bulunmayan taleplerce haklı çıkarılabileceği anlamına gelmiyordu. Telgrafta yer alan şu bilgiler ise oldukça önemlidir. Buna göre Chester İmtiyazı, üçlü anlaşmaya ve Bağdat demiryolu imtiyazına ilham kaynağı olan politikalara karşı, Türkiye'de Açık Kapı politikası zaferinin bir işareti olarak düşünülebilirdi. Bu durumda Amerika'nın prestijini korumanın en iyi yolu, adil ve istikrarlı olmaktı.[2272]

22 Nisan 1923. TBMM Hükümeti Hariciye Vekili ve Başmurahhas *İsmet Paşa, Lozan'a dönüşünden kısa bir süre sonra, 22 nisan'da, yine Amerikan Kurulu'nun Başkanı olan Grew'i ziyaret etti. İkisi, başka konular arasında, bir Türk-Amerikan anlaşması için görüşmelerin yeniden açılmasını tartıştılar. Grew, Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, "A.B.D. ile ilkönce antlaşma görüşmelerine girmek için İsmet Paşa kuvvetli bir istek gösterdi," diyordu. Grew'in düşüncesine göre, Amerika ile Türkiye arasında daha önce gerçekleşecek bir antlaşmanın İtilâf Devletleri'yle beklenen antlaşmanın daha çabuk yapılmasına yardımı dokunacaktı. İsmet Paşa, Chester imtiyazına, A.B.D. ekonomik ilişkilere bir başlangıç gibi bakmakta ve bunun, gerçek dostluğa yardımcı olabileceğini ummaktadır. Onun düşüncesine göre, dostluk ve ticaret antlaşması yolundan diplomatik ve Konsoloslukla ilgili ilişkiler yeniden kurulabilir. Bu antlaşmalar, Türk kanunlarına göre Amerikan kurulları'nın, okullarının korunmasını ve Amerikalıların ticaret ve adalet bakımından iyi davranış görmelerini garanti eden ek bir hükümet bildirisiyle tamamlanabilir*.[2273]

23 Nisan 1923. 4 Şubat'da inkıtaya uğrayan Yakın Doğu İşleri Konferansı, Lozan'da tekrar toplanmaya başladı.

Amiral Bristol, konferansın kesintiye uğradığı dönemde, İsmet Paşa tekrar konferansa katılmak üzere İstanbul'dan ayrılmadan evvel kendisi ile görüşmüştür. Bristol'un aktardığına göre İsmet Paşa,

---

2271 Esin Tüylü-Turan, *İspanyol Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1923)* [Doktora Tezi], 2019, s. 583.

2272 *PRFRUS 1923,* C. II, 867.602 Ot 81/264: Telegram, [Document 998]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 112.

2273 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 411.

konferansın kaldığı yerden devam etmesine hayli şaşırmıştı. Çok az sayıda delegenin akredite olmasını anlaşılmaz buluyor, İtilaf'ın barış isteme hususunda samimi olup olmadığını sorguluyordu.[2274]

27 Nisan 1923. *Grew, ayın yirmi yedisinde kendisiyle yaptığı ikinci görüşme sırasında İsmet Paşa, Dışişlerinden, anlaşma konusunda olumlu cevap gelip gelmediğini önemle üzerinde durarak sordu, diyor. Grew, A.B.D.'nin antlaşma için bir "bekleme" döneminde olduğu ve uygun bir fırsat beklediği fakat ele alınması gereken pek çok konu olduğundan, görüşmelerin başlaması için belli bir tarih göstermediği karşılığını verdi. Ayrıca, kapitülasyonların, antlaşma şartlarının tartışılmasında çözümü ciddî zorluklar yaratacak bir madde olduğunu da ekledi. A.B.D., kapitülasyon rejiminin tek yanlı olarak kaldırılmasını hiç bir zaman tanımamıştı. Bu yönden, kendilerince eski antlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi zorunluydu. Bununla birlikte kapitülasyon rejimi yerine, geçici olarak, bazı özel düzenlemeler getirmek ihtiyacı duyulabilirdi*.[2275]

29 Nisan 1923. *Grew, 29 nisan'da Dişişleri'ne telgraf çekerek Türklerle görüşmelere başlanmasını fakat imzasının İtilâf Devletleri'nce yapılacak antlaşmadan sonraya bırakılmasını önerdi. Dışişleri bunu kabul etti*.[2276]

30 Nisan 1923. *İngiltere'nin ABD Büyükelçisi Auckland Campbell Geddes'in, ABD Dışişleri'ne gönderdiği 30 Nisan 1923 tarihli mektup, özellikle dikkate değerdir. Mektupta Geddes, Ankara Hükümeti'nin Amiral Chester'a Mezopotamya'da bir takım hakları kapsayan imtiyazı onayladığını öğrendiğini belirtmiştir. Büyükelçi, gelecekte ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılmalardan ve İngiliz-Amerikan ilişkilerini bozma ihtimali olan muhtemel bir çeşit düşmanlıktan, en azından halk nazarında kaçınmak adına, Ankara'daki Türk Hükümeti'nin, yetki alanı dâhilinde bulunmayan Mezopotamya bölgesinde haklar veremeyeceği gerçeğini, Amiral Chester ve ortaklarına iletme önerisinde bulunmuştur. Büyükelçi, bunları ifade ederken tasdik edilmiş imtiyaz metnini görmediğini ve son savaşta Türk İmparatorluğu'ndan silah gücüyle ayrılan ve tekrar Türkiye'ye teslim edilmemiş bölgelerde haklar verme anlamında olup olmadığı konusunda bilgisi olmadığını belirtmiştir. Ancak eğer öyleyse, daha öncesinde yaptığı öneriyle Hükümet'in, Türk Hükümeti tarafından Mezopotamya'da verilen hiçbir imtiyazın geçerliliğini tanıyamayacağını ilgili bireylere izah edilmesi gerektiğini yinelemiştir*.[2277]

1 Mayıs 1923. *ABD Dışişleri Bakanı, 1 Mayıs 1923 tarihinde Büyükelçiye verdiği cevapta ise ilk olarak Dışişleri'nin, henüz söz konusu imtiyazın nihai metnini almadığını belirtmiştir. Sonrasında, imtiyazın tam mahiyetine dair daha net bir bilgi edinildiği takdirde, Büyükelçi'nin mektubunda sunduğu gözlemlerin dikkatle değerlendirileceğini ifade etmiştir*.[2278]

Grew, 1 mayıs'ta İsmet Paşa'ya İtilâf Devletleri'nin Delegasyon Başkanlarına, A.B.D.'nin Türkiye ile bir antlaşma yapmak üzere görüşmelere başlayacağını bildirdi. Böylece, Türklerle İtilâf Devletleri arasında bir antlaşmaya varılmak, yabancıların ve yabancı kurumların haklarıyle ilgili esaslarda uyuşulmak ve azınlıkların hakları için Türk-İtilâf Devletleri anlaşmasına bir bildiri eklenerek A.B.D.'nin memnun edilmesi halinde iki devlet arasında bir antlaşma imza edilebilecekti. AB.D. belgelere sahip olduktan sonra, Türkiye ile benzeri bir anlaşma yapabilirdi.[2279]

2274 *PRFRUS 1923,* C. II, 767.68119/547: Telegram [Document 833]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 106-107.

2275 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 412.

2276 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 412.

2277 *PRFRUS 1923,* C. II, 867.602 Ot 81/300, [Document 1000]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 110-111.

2278 *PRFRUS 1923,* C. II, 867.602 Ot 81/300, [Document 1001]; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 111.

2279 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 412.

5 Mayıs 1923. *5 mayıs'ta İsmet Paşa, resmî bir notayla Amerikan Kurulu'ndan, görüşmelere başlanmasını istedi. A.B.D., ilişkilerin yeniden başlayabilmesi için Türklerin harekete geçmeleri gerektiği yolundaki tutumlarını henüz değiştirmemişlerdi. Grew'e, özel konuşmalarla, anlaşma için A.B.D.'ni bağlamayacak yönde bir karşılık vermesi bildirildi. Grew, bu cevabı gördüğü zaman İsmet Paşa'nın memnun olmadığını fakat antlaşma şartlarının ayrıntıları konusunda kendi uzmanlarıyle görüşmeyi kabul ettiğini yazıyor*.[2280]

16 Mayıs 1923. *Amerikan ve Türk eksperler, ilk defa 16 mayıs'ta, tartışmaların özel nitelikte olduğu ve tarafları bağlamayacağı noktalarında anlaşmaya varılarak, toplandı.*[2281]

Açıklamalı [ÖA21]: Uzunca bir bahis. Ahiren tamamen iktibas et.

28 Mayıs 1923. Amerikan *Time Magazine* mecmuası: *Sabık Sultan'ın niyeti, dokuz kişilik delegasyonuyla Lozan'ı basarak Kemalistlere karşı İslam davasını savunmaktır*. *Vahdeddin ne sultanlıktan ne de halifelikten vazgeçmedi*.[2282]

1 Haziran 1923. ABD ile TBMM Hükümeti arasında resmî müzakereler başladı.[2283]

Açıklamalı [ÖA22]: Uzunca bir bahis. Ahiren tamamen iktibas et.

2 Haziran 1923. Ankara'da bulunan Kâzım Karabekir'in günlük kaydı: *Akşama doğru istasyonda Gazi Paşa'ya grup nezdine gittik.* [..] *Hükümetin şekli hakkında Kâzım* [Özalp?] *Paşa: Cumhuriyet olmalı, hem de Amerika Reisicumhuru gibi hükümet erkânını reis seçmeli dedi*.[2284]

Haziran 1923. Sovyet Rusya'nın Ankara Büyükelçiliği Basın Müşaviri Astahov: *Milli kaynaklarla yeni binalar yapılıyor. Amerikalıların her türden parka bahçeye kadar Avrupa'nın konfor kurallarına uygun olarak yeni bir Ankara inşa etmeye yönelik devasa planları hayata geçmeden önce, "ilk" düzgün otel binasını, Maliye Vekâleti'nin yeni binasını kondurmak fırsatını kaçırmıyorlar. Bunlar, Ankara'nın ciddiyetle ve uzun süreliğine başkent olarak kalacağının delili*.[2285]

Temmuz 1923. Mustafa Kemal, *The Saturday Evening Post* gazetesi muhabiri Isaac F. Marcosson'a beyanat verdi: *Biz Amerikalıları Türkiye'de görmek istiyoruz; çünkü özlemlerimizi en iyi onlar anlayabilirler. Ekonomik ilişkiler alanında Türkiye ile Birleşik Devletler, her iki taraf için de en büyük yarar sağlayacak şekilde birlikte çalışabilirler. Zengin ve çeşitli ulusal kaynaklarımızın, Amerikan sermayesi için çekici olması gerekir. Biz, gelişmemizde Amerikan yardımını memnuniyetle karşılarız, çünkü bütün başka ülkelerin sermayesinden farklı olarak Amerikan parası, Avrupa milletlerinin bizimle ilişkilerine can veren siyasal entrikalardan uzaktır. Başka bir ifadeyle Amerikan sermayesi, yatırılır yatırılmaz bayrağını çekmeye kalkmaz . Amerika'ya olan inanç ve güvenimizin somut bir delilini, Chester İmtiyazı'nı vermek suretiyle gösterdik. Gerçekten bu, Amerikan halkına bir teveccühtür*.

Chester İmtiyazı Nedir?

Resmi adıyla Şarkî Anadolu Demiryolları Anlaşması'nın tarihçesi 1900'de İstanbul'a gelen bir savaş gemisinin kaptanı olan Albay Colby M. Chester'ın Osmanlı İmparatorluğu nezdinde yaptığı temaslara kadar gidiyordu. Albay Chester, 1908'den itibaren gözünü Musul-Kerkük bölgesindeki demiryolları ve maden ayrıcalıklarına dikmiş, Meclis-i Mebusan'da 10 Mart 1909'da bir proje sunmuş ancak Osmanlı İmparatorluğu dağılınca yönünü Ankara'ya çevirmişti. Yaklaşık bir yıl süren görüşmelerden sonra (bu süre içinde ABD resmi çevreleri, bu girişimi desteklemekten kaçınmıştı) 9 Nisan 1923'te TBMM'de oylamaya katılan 206 milletvekilinin 185'inin "kabul" oyuyla (11 "red" oyu, 10 "çekimser" oy vardı) kabul edilen imtiyaz anlaşmasına göre o sırada amiral olan Chester'in Delaware eyaletinde, iş adamları, bankerler ve gazetecilerle kurduğu Ottoman-American

[2280] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 412.
[2281] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 413-414.
[2282] Time Magazine, 28 Mayıs 1923, "VI. Mehmet"; Aktaran: Riccardo Mandelli, *Son Sultan*, 2016, s. 88.
[2283] Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 414-416.
[2284] Kâzım Karabekir, *Günlükler*, 2009, c. 2.
[2285] Georgiy A. Astahov, *Saltanattan Demokratik Türkiye'ye*, 2022, s. 114.

Development Company adlı şirkete, 99 yıl süreyle, Türkiye'nin doğusu ile Musul-Kerkük bölgesini birbirine bağlayan 4.400 kilometrelik bir demiryolu ile Karadeniz ve Akdeniz'de üç liman yapımı karşılığında, limanların ve demiryolu hatlarının her iki yanında 20'şerden 40 kilometrelik şerit içinde kalan alanda, petrol dahil her türlü maden arama, kanal, yol, telgraf ve telefon hatları, bayındırlık işleri, bankalar, oteller, gözlemevleri ve model köyler inşa etme imtiyazı tanınıyordu. İmtiyaz anlaşması öyle geniş tutulmuştu ki, yeni başkent Ankara'nın "Washington örneğine göre kurulmasını", "işçi sınıfının örgütlenmesini" ve "Türk karakterinin iyileştirilmesini" (?!) bile içeriyordu. Ayrıca şirkete çeşitli vergi ve arazi alım kolaylıkları sağlanacaktı. Tartışmalar sırasında İzmit Milletvekili Sırrı Bey'in bir sorusunda 'devletleştirme' terimini kullanması üzerine, hem Başvekil Rauf Bey'in İktisat Vekili Esat Mahmut Bey'in devletçilik aleyhine uzun birer konuşma yapması da ilginç anekdotlardan biriydi. Şirketle ayrıca, TBMM onayı olmadan bir de Tarım (İmtiyazı) Anlaşması imzalanmıştı. Buna göre de Türkiye'nin şirketten altı yıl süreyle her yıl 400 bin liralık "tarım alat ve edavatı satın alması" öngörülüyordu.

Hükümet, 300 milyon dolar civarında bir Amerikan sermayesinin Türkiye'ye geleceğini ve ülkenin kısa sürede çağ atlayacağını sanmıştı. Ancak bu büyük coşku kısa sürdü. Lozan'da, Musul'un çözüme bağlanmaması, Standard Oil Şirketi'nin Irak petrollerinin denetimini ele geçinmesi üzerine, ABD resmi çevreleri de, işadamları da heveslerini kaybedince anlaşmalar hayata geçmedi ve Türkiye'nin 'Küçük Amerika' olması ileri bir tarihe ertelendi.[2286]

Açıklamalı [ÖA23]: Chester Kumpanyası hakkında bir icmal: Laurence Evans, Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924), 1972, s. 342-344

ABD Dışişleri Bakanlığı Chester projesine destek vermiyor zira Britanya ve Fransa çıkarlarıyla çatışan cihetleri vardır.

8 Temmuz 1923. *ABD Yüksek Komiserliğine bağlı Deniz İstihbarat Subayı C. B. Garry tarafından derlenen 8 Temmuz 1923 tarihli ve yerel Rus istihbarat servisinden edinilen bilgileri içeren istihbarat raporunda, Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti diplomatik temsilci vekili Mabud Zeinalov'un, Türkiye'nin o dönemlerde bulunduğu ekonomik koşullarına ve Milli Mücadele'ye dair görüşlerine yer verilmiştir*:

Zeinalov'a göre o dönemlerde Türkiye, ekonomik açısından oldukça zor durumdadır. Ancak Türk Hükümeti tarafından üstlenilen gayretli çalışmalar sayesinde durumun yakın gelecekte daha iyiye gideceği belirtilmiştir. Tüm Batı Anadolu, geri çekilen Yunan ordusu tarafından yakılıp yıkılmıştır. Türkiye, Büyük Savaş esnasında Çarlık Rusya'sının açtığı yaraları saramamıştır. Anadolu'yu onarmak için büyük bir gayretin yanı sıra zaman ve para da gereklidir. Zeinalov, cephede kabiliyetlerini kanıtlayan kahraman Türk milletinin tahrip olan tüm her şeyi hızlıca onararak ekonomik cephede de büyük başarı elde edeceğinden emin olduklarını ifade etmiştir. Zeinalov, Milli Devrimin fikriyatının, kitlelerin zihinlerine derinden nüfuz ettiğini belirtmiş ve dünyada hiçbir gücün Türkiye'yi, Batı emperyalizmine karşı ulusal bağımsızlığını elde etme yolunda mücadele etmekten geri koyamayacağına kani olduklarını söylemiştir.[2287]

16 Temmuz 1923. *16 Temmuz 1923 tarihli Amiral Bristol'a ait bir günlükte, Saturday Evening Post temsilcisi I. F. Marcosson'un, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le görüşmeleri neticesinde elde ettiği Chester İmtiyazı'na dair bazı ilgi çekici bilgiler yer almaktadır. Marcosson'un söylediğine göre Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in görüşmelerinde daima değindikleri nokta, Chester İmtiyazı ve bu imtiyazın hayata geçirilmesidir. Her ikisi de görevde kalmalarının, bu projenin başarılı bir biçimde sonuçlandırılmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir ve Marcosson'un bunu, Bristol'un dikkatine sunması konusunda hayli endişeliydiler. Marcosson, Chester Projesi'nin Amerika tarafından ciddi bir şekilde değerlendirilmesi ve mümkünse gerçekleştirilmesi gerektiğine kani olduğunu ifade etmiştir. Zira Amerikan prestiji söz konusudur ve eğer Chester Projesi suya düşerse, ABD'nin sahip olduğu iş şerefiyesi ciddi bir biçimde zarar görebilirdi. Marcosson, hem Mustafa Kemal Paşa hem de Rauf Bey ile görüştüğünü ve daima*

[2286] Ayşe Hür, *Milli Mücadele'nin Öteki Tarihi,* 2019, s. 508-510.

[2287] *NARA*, ABD Yüksek Komiserliğine bağlı Deniz İstihbarat Subayları tarafından derlenen istihbarat raporları, seri no: 312-312-23: C. B. Garry tarafından derlenen Sovyet Rusya ve Ankara Hükümeti arasındaki ilişkilerle alakalı istihbarat raporu, 08.07.1923, 867.00/1691, s. 2-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 83.

konuyu Chester Projesi'ne getirdiklerini ifade etmiştir. Neredeyse iki-üç saat Rauf Bey'le, aynı şekilde Mustafa Kemal Paşa'yla da görüştüğünü aktarmıştır.[2288]

24 Temmuz 1923. TBMM Hükümeti Hariciye Vekili ve Lozan Başmurahhası Mirliva İsmet (İnönü), tüm ekleriyle beraber Lozan Muahedenamesini imzaladı.

Fakat, bizzat İsmet İnönü'nün 24 Temmuz 1957'de açıkça belirteceği üzere; ABD senatosu, Lozan Andlaşması'nı hiçbir vakit tasdik etmemiştir. Binaenaleyh ABD ile Kemalist Türkiye arasındaki adlî kapitülasyonlar kaldırılmamış bilakis *her çeşit dostluk muahedeleri imza edilmiştir*.[2289]

27 Temmuz 1923. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiserliği Askerî Ataşesi, *Nisan ayında başlayan seçimlere dair* rapor kaleme aldı. *Seçimlerin henüz tamamlanmadığı ancak toplamda 280 mebustan 206'sının seçildiği aktarılmıştır. Bu durumda, Lozan Antlaşması'nın onaylanması için yeterli sayının olduğu belirtilmiştir. Rapora göre Meclis, 2 Ağustos'ta toplanır toplanmaz anlaşmanın onaylanacağı düşünülmektedir*.[2290] Diğer bir deyişle, Birinci Meclis, Lozan'ı tasdik etmeyeceği için kâğıt üzerinde "fesh"edilmiş, hakikatte Mustafa Kemal tarafından dağıtılmıştır.

ABD'li Askerî Ataşenin aynı raporunda, *Fransız ve İngiliz birliklerinin, Lozan Antlaşması'nın Ankara tarafından onaylanmasının hemen akabinde tahliye için planlarını yaptıkları bildirilmiştir. Aynı gün durum İngiliz yetkililerle (British officers at …?) görüşülmüş ve yetkililer, Ankara Meclis'i antlaşmayı onaylayana kadar, çeşitli noktalara gönderilmiş olabilecek küçük müfrezeleri bir merkezde toplamak dışında, birliklerin hareket ettirilmeyeceğini beyan etmiştir. Yeterli sayıda taşıma aracının, antlaşmanın onaylanmasını takiben müsaade edilen altı hafta içinde tahliyeyi tümüyle tamamlamak için şehre geleceğini bildirmiştir. İngilizler tarafından hiçbir temizlik detayı geride bırakılmayacaktır. Orduyla bağlantılı herkes, şehirden ayrılacaktır. General Harington, İstanbul Komutanı Selahattin Adil Paşa ile tahliye sorunu hakkında konuştuklarını, Paşa'nın elinden geldiği kadar dostane bir şekilde yardımcı olmayı kabul ettiğini belirtmiştir*.[2291]

31 Temmuz 1923. *Seçimlere dair Amiral Bristol'un 31 Temmuz 1923 tarihli raporunda ise şu ana değin toplamda 280 mebustan yaklaşık olarak 210'unun seçildiği ve 150 tanesinin hâlihazırda İstanbul'da olduğu bildirilmiştir. Bunlar belirtilirken, başta Kars ve Van olmak üzere bazı doğu vilayetlerinde hala seçimin tamamlanamadığı aktarılmakla beraber, Büyük Millet Meclisi'nin tekrar açılması, iş görmesi ve özellikle Lozan'da imzalanan anlaşmaların onaylanması için yeterli çoğunluğun mevcut olduğu ifade edilmiştir. Aynı raporda, Meclis tarafından 15 Nisan 1923 tarihinde kabul edilen Hıyanet-i Vataniye kanuna gönderme yapılarak kanunun, etkili bir biçimde muhalefet grubunun seçimleri etkileme teşebbüslerini bastırdığı ifade edilmiştir. Rapora göre kanun, gerçekten de Mustafa Kemal Hükümeti için bir seçim zaferi demek olmuştu ve kabaca, yeni seçilen mebusların Kemalistler veyahut Ankara'daki "Müdafaa-i Hukuk" grubu tarafından atanan kimseler olduğu söylenebilirdi. Görünüşe göre, Mustafa Kemal'e hatırı sayılır bir muhalefetin olduğu Trabzon ve Samsun vilayetlerinde bile muhalefet, oy vermede kendilerini belli etmekten çekinmişti ve "Müdafaa-i Hukuk" grubu seçimden tam zaferle*

2288 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol'un savaş günlükleri, 14. ek, 16.07.1923, 867.00/1693, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 113.

2289 İlhan Turan, *İsmet İnönü: Lozan Barış Konferansı (Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri)*, 2010, s. 238.

2290 *NARA*, ABD Yüksek Komiserliğine bağlı Askeri Ataşe tarafından derlenen güncel durum raporu (Current Events Report), 3. ek, 27.07.1923, 867.00/1695; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 119.

2291 *NARA*, ABD Yüksek Komiserliğine bağlı Askeri Ataşe tarafından derlenen 27.07.1923 tarihli aynı rapor, 867.00/1695; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 122.

ayrılmıştı. Görünen o ki adayların listesi Ankara'da derlenmiş, muhtelif seçim bölgelerine gönderilmişti ve "seçimler", yalnızca bu listelerin onaylanması anlamına geliyordu. Seçilen mebuslar, aslında mevcut hükümet liderleri tarafından göreve gelmeye mecbur tutulduklarından yeni Meclis'in, eski Meclis'e göre daha yüksek oranda eğitimli ve aydın kimseleri içereceği kesin görünmekteydi.[2292]

6 Ağustos 1923. *Türklerle yapılan görüşmelerde Amerikan politikasının başarı ölçüsünü, Amerikan görüşmecilerinin başkanı Grew, Dışişleri Bakanı'na yazdığı 6 ağustos tarihli mektubuyle en iyi biçimde özetlemiştir*:

> Bu gün Türk Delegasyonu ile imzaladığımız dostluk ve ticaret antlaşması, benim elde etmek istediğimden çok uzaktır. Bu antlaşma, Türklerden koparmak istediğimizden çok fazla imtiyazı bizim Türklere verdiğimizin belgesidir. Öbür imtiyazlar arasında biz, yurttaşlığa kabul ve istekler maddelerinde, adlî deklarasyonda yaptırmak istediğimiz değişiklerin elde edilmesinde, azınlıklar konusunda alınacak tedbirlerde başarılı olamadık. Öte yandan, orijinal planı ilk defa biz Türklerin önüne koymuştuk. Fakat, onların, kendi planlarını bizimkinin yerine geçivermiş bulduk ve böylece, ana fedakârlıklar, şüphesiz, sütunun karşı yanına yani bize düştü. Bizim, "en çok izinli ulus" işlemi görmek hakkını elde etmemiz, belki de başlıca ve en önemli kazancımız oldu.[2293]

İsmet Paşa, Lozan'dan hemen dönmeyerek 6 Ağustos'a kadar orada kalmış ve ABD ile ayrı bir anlaşma imzalayarak, ABD'nin benimsemiş olduğu "Açık Kapı" politikasını İtilaf devletlerinin imtiyaz talepleri karşısında dengeleyici unsur olarak kullanmayı hedeflemiştir. Ancak anlaşma, Amerikan Senatosu tarafından onaylanmamıştır.[2294]

11 Ağustos 1923. İngiliz *The New Statesman* siyasî mecmuası: *A.B.D. Lozan'da Türkiye aleyhine tutum* sergiledi.[2295]

15 Ağustos 1923. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiserliği Başkâtibi Robert M. Scotten, ABD Dışişleri Bakanlığına rapor gönderdi. *Raporda aktarılana göre Türkiye Büyük Millet Meclisi, 11 Ağustos 1923 tarihinde Ankara'da yeniden açılmıştır. 30 kadar milletvekili daha seçilecek olsa da 200'ün üzerinde milletvekili mevcuttur. Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa, oybirliği ile Meclis reisliğine seçilmiştir ve yeniden seçilmesi üzerine Meclis'te coşkuyla alkışlanmıştır. 14 Ağustos'ta ise Meclis tarafından yeni Vekiller seçilmiştir. Mevcut İcra Vekilleri Heyeti şu isimlerden oluşmakta*dır:

> Fethi Bey, Heyeti Vekile Reisi ve Dâhiliye Vekili
> Musa Kazım Efendi, Şer'iyye ve Evkaf
> Kazım Paşa, Müdâfaa-î Millîye Vekili
> Seyid Bey, Adliye Vekili
> İsmet Paşa, Hâriciye Vekili
> Safa Bey, Maârif Vekili
> Hasan Fehmi Bey, Mâliye Vekili
> Mahmut Esad Bey, İktisat Vekili
> Fevzi Bey, Nâfia Vekili
> Dr. Rıza Nur Bey, Sıhhiye ve Muâvenet-î İçtimâîye Vekili
> Fevzi Paşa, Erkân-ı Harbiye-î Umûmîye Vekili

2292 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen rapor, 31.07.1923, 867.00/1698, s. 1-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 119-120. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

2293 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 1972, s. 416.

2294 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 107.

2295 Ergün Aybars, *Millî Mücadele'de İngiliz Basını-II*, 1990, s. 72.

*Aynı rapora göre Heyet, mevcut haliyle şahsi olarak Mustafa Kemal Paşa'yı güçlü bir biçimde destekleyenlerden oluşmakta*dır. *Mevcut Heyet'te en göze çarpan durum ise Rauf Bey'in yokluğu*dur. *Yüksek Komiserliğin edinmeyi başardığı bilgiye göre, Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa arasında bir kopma vardır. Ancak şimdiye değin bu kopmanın kesin olarak ne üzerine yaşandığını öğrenmek mümkün olmamıştır. Rauf Bey, bir önceki Heyet'in herhalde en güçlü ve en aydın ismiydi. Yeni Heyet'te bulunmayışı siyasi çevrelerde bir takım söylenti ve tartışmaların artmasına neden olmuştu. Kendisi birkaç haftadır Ankara'dan uzakta Anadolu'nun içlerinde seyahat halinde*dir. *Basın, bu seyahatine gerekçe olarak sağlık nedenlerini gösterse de genel olarak yukarıda bahsi geçen Mustafa Kemal ile yaşadıkları kopma sebebiyle Ankara'dan ayrıldığına inanılıyor. 15 Ağustos günü sabah çıkan habere göre Büyük Millet Meclisi milletvekili Rauf Bey, Dışişleri Komisyonuna (Commission of Foreign Affairs) üye olarak atanmıştır. Bu durum, Mustafa Kemal ile olan fikir ayrılığının uzlaşmaz nitelikte olmadığına işaret ediyor olabilir*.[2296]

28 Ağustos 1923. Sabataycı Ahmed Emin'in (Yalman) sahibi olduğu *Vatan* gazetesi, Ankara'ya muvasalat etmek üzere İstanbul'a gelen ABD'li ırkçı oryantalist Lothrop Stoddard ile mülakat gerçekleştirdi:

> Şehrimizde Büyük Bir Amerikalı Muharrir
>
> "Yeni İslâm Âlemi" ismindeki eserile Yunanlıların mağlub olacağını çok zaman evvel yazmış olan (Stoddard) şehrimize gelmişdir.
>
> Mister (Stoddard) diyor ki: "Türkiya 200 seneden beri bugünkü kadar emin bir mevkide bulunmamışdır. Bu fırsatdan istifade etmelisiniz."
>
> Şark memleketleri ve bilhassa Âlem-i İslâm hakkında yazdığı eserlerle kendisini memleketimize tanıtmış olan Amerika müelliflerinden Mister (Stoddard) Ankaraya gitmek üzere İstanbul gelmişdir. Mister (Stoddard) en ziyade birkaç sene evvel intişar eden ve Avrupa üzerinde büyük bir tesir icra eden "Yeni İslâm Âlemi" namındaki eseri ile maruftur. Mumaileyh bu eserde umumiyetle İslâm Âleminden bahetdikden sonra Türkiyadan da bahsetmiş ve Anadoluda Yunanlıların mağlub olacaklarını bildirmişdi.
>
> Dün matbuatımızı ziyaret eden Amerikalı müellif eserinde bugün bir emrivaki olan halleri Avrupa ve Amerikada kendisinin herkesden evvel gördüğünü bize hatırlatmışdır. Mister (Stoddard) demişdir ki:
>
> Türkiyayı herkesin ölmüş gömülmüş zannetdikleri zaman ben Yunanlıların kat'î bir hezimet ile Anadoludan çıkacaklarını söylemişdim. "Yeni İslâm Âlemi" namındaki eserimde bugün emrivaki olan her şeyi olmazdan evvel bildirdim.
>
> Türkiya bugün kendi idaresine hakim bir devletdir. Türk milleti 200 seneden beri bugünkü kadar müstakil olmamışdır. (Karlofça) muahedesinden beri Türkiya ecnebi nüfuzu altında bulunmuşdur. Bugün Avrupa kendi işi gücüyle meşguldür. Balkanlarda Türkiyaya tehlikeli olacak bir kuvvet kalmamışdır. Türkiyanın en büyük düşmanı olan Rusya meydandan kalkmışdır. Binaenaleyh haricen Türkiya kendisini iki yüz seneden beri şimdiki kadar emin bir mevkide bulmamışdır.
>
> Türkiya içün bu zamanlar fırsat zamanlardır. Osmanlı Devleti tesisinden inkırazına kadar ancak Otuzsene Muharebeleri esnasında şimdiki mevkide görmüşdür. On yedinci asrın birinci nısfından Osmanlı İmparatorluğu şimdi Türkiye ne mevkide ise o mevkide idi. Fakat Osmanlılar o zaman fırsatı elden kaçırdılar. Daha düne kadar Avrupanın elinde baziçe oldular.

[2296] *NARA*, Elçilik Başkâtibi Robert M. Scotten tarafından ABD Dışişleri'ne gönderilen rapor, 15.08.1923, 867.002/65, s. 1-3; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 120-121.

Türkiyenin terakki ve teali hususunda kabiliyet gösterememesi memleketdeki ecnebi nüfuzuna atfedilmekde idi. Şimdi bu nüfuz ortadan kalkmışdır. Binaenaleyh herkes Türkiyanın ne yapacağını görmek üzere gözlerini Şarka tevcih etmişdir.

Şark ve bilhassa İslâm Âlemi Avrupa ve Amerikalıları gitdikce mütezayid bir suretde alakadar etmekdedir. Şark mazide olduğu gibi istikbalde de Avrupa siyasetinin mihveri olacakdır. İşte Şark ve bilhassa İslâm Âlemi hakkındaki alakam bu noktadan idi ve kitabımı bu âlem hakkında Amerikaya malumat vermek emeliyle yazmışdım. "İslâm Âlemi" namındaki eserimde İslâm Âlemi ile Garb Âlemi arasındaki münasebatı ve bu münasebatın istikbalde gireceği şekli izah etdim. Âlem-i İslâm ile Avrupanın münasebatı eski tarzdaki münasebatın şeklinden tamamen başka olacakdır. Şimdiki vaziyet devam edemez. Avrupa İslâm Âlemini tahakkümü altına almışdı. Halbuki zman değişmişdir. Zamanın tebeddülatına göre tebdil edecekdir.

İslâm Âlemi ile Garb Âlemi arasında tesis edecek olan münasebatda Türkiya mühim bir âmil olacakdır. Türkler Şark ile Garbın nokta-i telakkisinde coğrafî ve ırkî esbab dolayısıyla iki dünyaya tercümanlık vazifesini ifa edeceklerdir. Türkler hem Şarklı hem de Garblıdır. Hars itibariyle Türkler Şarklıdır. Mamâfih ırk itibariyle Avrupalılarla o kadar karışmışlardır ki Garblı addedilebilirler. Türklerin her şeyden fazla psikolojisi Garblıdır.

Mister (Stoddard) bundan sonra Garbın Türkiya hakkında büyük ümidler beslediğini söyledi ve idaresinin ıslahı ve terakki tealisi içün neler yapılması lazım geldiğini ber vech-i âtî izah etdi.

-Ben bir Türk zimamdarı olsaydım her şeyden ziyade dahili iktisadiyeye ehemmiyet verirdim. Bugün her devlet iktisaden kuvvetli olmağa say u gayret ediyor. Bundan sonra Türkiya da ihtiyacına kâfî gelecek mikdarda namuslu ve gayretli bir memur sınıfı yetişdirmelidir. Fakat bu memurların akıbetini gören yeni nesil hiç memur olmayacakdır. Halbuki bol maaşlı fakat mikdarı az memur sınıfı lazımdır. Bu memur sınıfı her memleketde ayrı bir zümredir. Türkiyanın ecnebi müşavirlerine ihtiyacı vardır. Bilhassa maarif meselesinde diğer daha tecrübeli milletlerin tecrübelerinden istifade edilmelidir. Türkiya bence yüksek maarifden ziyade ibtidaî maarife ehemmiyet vermelidir. Madem ki bir memleketde halk hükümeti vardır. Bir zümrenin çok tahsilinden ziyade halkının az tahsili daha ziyade şayan-ı tercihdir. Türkiya iktisadiyatını tekemmül etdirmek içün behemehal halkı tenvir etmek mecburiyetindedir.

Türkiya gibi fakir bir memleket ecnebi sermayesine muhtacdır. Memlekete ecnebi sermayesinin girmesini teşvik etmelisiniz. Be bir defa girmeğe başlayınca yapılacak en büyük teşvik bu sermayeyi muhafaza ve müdafaa etmekdir.

Ecnebi sermayesinin başınıza siyasî gaileler açacağından mı korkuyorsunuz? Bu korkunun doğru değildir. Filvaki girecek sermaye iyi istimal edilmezse memlekete yardımı olmakdan ziyade milletin başına bir gaile kesilir. Fakat ne suretle istimal edileceği bilinirse ecnebi sermayesi memleketinizi imar ve ihya eder. Ecnebi sermayesi mideye alınan yemeğe benzer. Mide iyi ise alınan yemek gıdadır. Mide iyi değil ise yemek zehirdir. Sermayede hem gıda, hem de zehir olabilir. Bunu gıda veya zehir yapmak sizin elinizdedir.

Amerika devleti tesisinden tâ geçen Harb-i Umumîye kadar bu rical-i ecnebi sermayesine muhtac bir devletdi. Amerika istiklali zamanında sizden fakir idi. Biz sizin geçirdiğiniz bütün safahatı geçirdik. Ecnebi sermayesini teşvik etdik ve bu sermayeyi hüsn-i istimal ederek yollarımızı yapdık, şimedüferlerimizi inşa etdik ve memleketimizi imar ve ihya etdik.

Amerikalı müellif İslâm Âlemi hakkında şimdiye kadar Garbda neşredilen en mühim eseri yazdığı halde İstanbula birinci defa olarak geliyor. İstanbuun manzara-i tabiiye ve mevki-i coğrafyası hakkında uzun uzadıya bahsetdikden sonra dedi ki:

-Dünyanın hemen hemen her tarafına seyahat etdim. İstanbulun tabiî manzarası kadar ulvî bir manzara hiçbir tarafda görmedim. Şehrinizin mevki-i coğrafyası yektadır, İstanbul görünüyor ki merkez-i hükümet olmakdan çıkmışdır. Fakat bence bu ehemmiyet ve itibarını tenkis etmeyecekdir. İstanbul merkez-i hükümet bile olmasa yine dünyaya malum olan İstanbul olacakdır.[2297]

[2297] Vatan, 29 Ağustos 1339-1923, Numero 151, *Şehrimizde Büyük Bir Amerikalı Muharrir*, s. 2.

30 Ağustos 1923. ABD'de münteşir *The Evening Star* gazetesi, "Modern Türkiye Aslında Bir Cumhuriyete Dönüşüyor" sernameli yazı neşretti: *Geçen hafta toplanan ve anayasayı değiştirme göreviyle meşgul olan yeni seçilmiş Büyük Millet Meclisi, kabinenin başvekil ya da kurul başkanı olarak adlandırılan kişiye ve parlamentoya karşı kolektif sorumluluğu ilkesine fiilen karar verdi*.[2298]

6 Eylül 1923. TBMM Hükümetinin İstanbul Murahhas Doktor Adnan (Adıvar), TBMM Hariciye Vekâletine rapor gönderdi. Buna göre:

> Adnan Bey'in görüştüğü Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, devletler hukuku gereğince gemilerinin Malta ve Anvers gibi müstahkem Mevkiler dışında limana girebileceklerini beyan ettikten sonra Türkiye'nin hâkimiyet ve izzeti nefsine riayetkar olduğu için İstanbul limanında ecnebi harb gemisi bulundurulmayacak gibi bir kaide ittihaz edilmesine karşı bir şey diyemeyeceğini, TBMM temsilcileri ile dostane ilişkiler cereyan ederken Ankara'dan gemilerin limanı terk etmesi için verilen bir emrin gazetelerde intişarını hiç de nezaketane bulmadığını ifade etti. Bristol, Türkiye'nin "dünkü düşmanlarının" bir mühlet daha dokuz gemi bırakmasına razı olduğunu bu nedenle "Amerika'nın bir iki küçük gemisinin" hemen çekilmesinin talep edilmesinin dostlukla bağdaşmadığını sözlerine ekledi. Adnan Bey ise bu meselenin dostluk düşmanlık meselesi olmadığını ve Amerika'nın İtilâf donanması ile beraber hareket etmesinin şart olmadığını, Amerikan gemilerinin daha evvel ayrılmalarının daha doğru bir hareket olacağını ifade etti. Bristol'ün daha da üsteleyerek Türk harp gemilerimizin Amerika'nın herhangi bir limanına isterse serbestçe girip kalabileceğini beyan etmesi üzerine Adnan Bey, bu meselede muamele-yi mukabelenin sözkonusu olamayacağını çünkü mesela İngiltere'nin Malta Limanı'nı harb gemilerine kapadıklarını ve buna Amerika dâhil hiçbir devletin ses çıkarmadığını ifade etti. Uzun münakaşadan sonra Bristol, harb gemilerinin bir kısmının hafta içiserinde geriye kalan iki destroyerin ise 6 Ekim 1923 tarihine kadar İstanbul Limanı'nı terk edeceğini bildirerek hiç değilse Karadeniz'e geçecek gemilerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere nakliye gemilerinin İstanbul'da kalmasında ısrar ettiyse de kendisine bunlar da harb gemisi kabul edildiğinden teklifinin kabul edilmeyeceği bildirildi.[2299]

13 Eylül 1923. TBMM Hükümetinin İstanbul Murahhas Doktor Adnan (Adıvar), TBMM Hariciye Vekâletine rapor gönderdi. *İngilizler dahi gemilerin İstanbul Limanı'nı terk etmesini kabul ettikleri halde Amerikalılar gemilerinin şehirden ayrılmasına yanaşmıyorlar*.[2300]

16 Eylül 1923. Hariciye Vekili Mirliva İsmet (İnönü), Adnan'a (Adıvar) cevabî talimatname gönderdi. *Amerikan harp gemilerinin İstanbul Limanı'ndan çekilmesi amacıyla İstanbul Amerikan Yüksek Komiserliği'ne nota verilmesini emret*mektedir.[2301]

26 Eylül 1923. ABD'nin İstanbul Fevkalâde Komiseri Tuğamiral Bristol, ABD Dışişleri Bakanına telgraf gönderdi: *Resmi basının Ankara'dan bildirdiğine göre, Türk Anayasasında değişiklikler hemen hemen hazırdır ve belki de gelecek hafta görüşülmesine başlanacaktır. Yeni Anayasaya göre Türkiye bir Cumhuriyet ve "Halk Hükümeti" (People's Government) olacaktır. Yasama organının süresi dört yıl olacak ve her yıl dört ya da altı ay çalışacaktır. Cumhurbaşkanı aynı zamanda Büyük Millet Meclisi Başkanı olacak ve Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı olacaktır*.[2302]

30 Eylül 1923. *Hangi tarihe ait olduğu raporda net olarak belirtilmemiş ancak büyük ihtimalle 30 Eylül 1923 tarihine ait olan bir istihbarat raporunda, mevcut Türk politiğinin iki kaygısı hakkında güvenilir ve iyi irtibatları olduğu düşünülen yerel Türk istihbarat kaynağından edinilen notlar paylaşılmıştır*:

2298 Ali Satan, Mervenur Tuzak & Kıymet Yasavul, *Türk'ün Dönüşü*, 2023, s. 289.

2299 BOA, HR.İM, 211119; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 976-977.

2300 BOA, HR.İM, 21/31, lef 1-2; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 976.

2301 BOA, HR.İM, 21/31, lef 1-2; Aktaran: Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, 2014, s. 976.

2302 Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 183.

İlk hususa göre, Mustafa Kemal'den memnun olmayan kitleye, yeni bir grup insan katılmıştı. Bunlar, Rumlarla mübadele sonucu zorla Anadolu'ya geri gönderilen Trakya Türkleriydi. Daha çok tarımla uğraşan nüfusun bu kısmı, orta sınıf Türk köylüsünün yaşam standartlarına göre oldukça varlıklılardı. Mübadele sebebiyle topraklarını ve yıllarca didinip kazandıkları mülklerini geride bırakmak durumunda kalmışlardı. Mübadele, onları yoksul halde bırakmıştı. Rızaları dışında Anadolu'ya gelen göçmenler (ilk kısmı İzmir'e çıkmıştı) oldukça hazırlıksız bir yönetim tarafından karşılanmışlardı. Dağıtılmaları hususunda bir plan yapılmamıştı. Yönetim, yalnızca mümkün olan en kısa sürede onlardan kurtulmayı amaçlayarak göçmenleri, istekleri ve bilgi-becerilerini göz ardı ederek dağıtıyordu. Böyle bir dağıtımın neticesinde ülkenin çıkarları ve halk, büyük oranda zarar görmüştü ve bu durum, memnuniyetsizliğe sebebiyet vermiş ve halk bu durumdan rahatsız olmuştu. Hükümet, mevcut hadise için en iyi çözümü bulmaya gayret gösteriyordu ancak başarılı görünmüyordu.

Mübadele ile gelen Türk nüfusun problemlerine dair bilgiler aktarıldıktan sonra, ikinci husus olarak oldukça ciddi bir problemden, eşkıyalıktan söz edilmiştir. Eşkıyalığın nedeni, halkın savaş sebebiyle aşırı derecede yoksul olmasının yanı sıra, Türk ordusunun gerisinde faaliyet gösteren Rum çetelerini bastırmak için Türk-Yunan savaşı esnasında ortaya çıkan çete birlikleriydi. Bu amaçla kurulmuş, başlarında Türk subayların olduğu gönüllü müfrezeler bulunmaktaydı. Bu birliklerin kadrolarını, kaybedecek bir şeyleri olmayan her çeşit gözü pek ve tehlikeli kimseler oluşuyordu. Bu birlikler esas olarak Rum, Ermeni ve Çerkes nüfusunu yağmalamakla meşgul olan hatırı sayılır bir gücü temsil ediyordu. Kolay yağma yapabilme ile bağlantılı olan bu özel savaş durumuna alışkın birlikler, yönetim tarafından terhis edilmeye çabalanır çabalanmaz, yönetime karşı gelmişlerdi. Bu durum, halkın toptan yağmalanmasına neden olan karışıklıklara ve düzenli ordu ile silahlı mücadeleye yol açmıştı. Trabzon'dan edinilen son bilgilere göre eşkıyalığın büyük çapta yayılmasından dolayı, şehirde sıkıyönetim ilan edilmişti. Şükrü Bey'in (mebus) öldürülmesinden sonra Hükümet, Osman Ağa'yı ve çetesinden birkaç kişiyi öldürmeyi başarmıştı. Geriye kalan çeteler kaçmıştı ve hâlihazırda tüm bölgeye dehşet saçan tüfek ve makineli tüfeklerle donatılmış 500-600 kişilik bir müfreze oluşturmuşlardı. Müfreze, çoğunlukla Lazlardan oluşuyordu ve bölgedeki Laz nüfus arasında sempati ile karşılanıyorlardı.[2303]

8 Ekim 1923. *8 Ekim 1923 tarihli bir istihbarat raporuna göre, 2 Ekim 1923 tarihinde Müttefik işgal kuvvetleri, İstanbul'u resmi olarak boşaltmış ve bundan dört gün sonra 6 Ekim'de, 8. Kolordu Türk birlikleri resmi olarak şehri almıştı. Türk birlikleri, İstanbul'a girişlerinden yaklaşık 2 gün öncesinde Boğaz'ın Asya kıyısına yığılmışlardı. İstanbul şehri, bu yerli birlikleri karşılamak için hayli kapsamlı hazırlıklar yapmıştı. Türk basını, Müttefiklerin şehirden ayrılması ve sonrasında İstanbul'a yeniden Türklerin hâkim olması hususunda memnuniyetini dile getiriyordu*.[2304]

30 Ekim 1923. Amiral Bristol'dan ABD Dışişleri Bakanına telgraf: *Ankara Meclisi dün gece Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğunu ilan etmiştir. Kemal oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçilmiş, o da İsmet Paşa'yı başbakan atamıştır. Cumhuriyetin kuruluşu bu sabah İstanbul'da 101 top atışı ile selamlanmıştır*.[2305]

11 Aralık 1923. ABD'nin İstanbul Konsolosu Charles E. Allen, ABD Dışişleri Bakanına rapor gönderdi. *Rapora göre, 26 Ekim 1923 tarihinde henüz birkaç aydır görevde olan Fethi Bey Heyet'i istifa etmişti. İstifanın gerçekleşmesinden evvel bir süre Fethi Bey'in, Meclis'i sürtüşmeler olmaksızın yönetemediğine ve görevi bırakmasının yakın olduğuna dair çeşitli dedikodular mevcuttu. Aktarılana göre, İsmet Paşa'nın Lozan'dan dönüp de konferansta, Rauf Bey'in erteleme politikasına karşı kendisinin sözde uzlaşma politikasının bir zaferi olan hükümetin dizginlerini ele almasına kadar geçen sürede, Fethi Bey*

[2303] *NARA*, ABD Yüksek Komiserliğine bağlı İstihbarat Subayı tarafından derlenen aynı rapor, 867.00/1730; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 123-124.

[2304] *NARA*, ABD Yüksek Komiserliğine bağlı İstihbarat Subayı tarafından derlenen istihbarat raporları, seri no: 431-431-23, 08.10.1923, 867.00/1730, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 122.

[2305] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 2011, s. 183.

Hükümeti'nin geçici bir çözümden başka bir şey olmadığını söylemek mümkündü. Rapora göre İsmet Paşa'nın Lozan'dan döner dönmez Başbakan olmamasının nedeni, kabine değişikliği meselesinin, sonrasında gerçekleşmesi beklenen cumhuriyetin ilanından söz edildiği bir hükümet darbesiyle eşdeğer olmasının amaçlanmasındandı. Fethi Bey'den duyulan memnuniyetsizlik dedikoduları, gerçekten de hadisenin müjdeleyicisi olmuştu. Belgede aktarılana göre, Yakın Doğu siyasetinde esas meseleyi bir veyahut daha fazla ufak meselelerle gölgelemek, alışılagelmiş bir durumdu.[2306]

18 Aralık 1923. Chester Grubu, taahhütlerini yerine getirememiş durumdadır. Bu mücbir sebeb vechile TBMM Hükümeti, 29 Nisan'da tasdik ettiği Chester Projesini iptal etti.

> Özellikle Lozan Barış Konferansı'nda Musul meselesinin çözümlenemeyip taraflar arasında çözüme kavuşturulmak üzere konferans sonrasına bırakılmış olması, şirketin kendi içerisinde meydana gelen uyuşmazlıklar ve bu durumun nihayetinde bölünme ile sonuçlanması, akabinde mali sıkıntıların ortaya çıkması ve finansman bulmada yaşanan sıkıntılar, projenin planlanan dönemde başlamasına engel olmuş ve nihayetinde proje, TBMM tarafından 18 Aralık 1923 tarihinde feshedilmiştir.[2307]

1924

4 Mart 1924. *Amiral Bristol, 4 Mart 1924 tarihli savaş günlüğünde, halifeliğin kaldırılma kararından bir gün sonra Amerikan Hastanesi'nde Rauf Bey ile yaptığı görüşmeyi aktarmıştır. Günlükte yer alan ifadelere göre Mustafa Kemal'in bahsi geçerken Rauf Bey, Mustafa Kemal'den övgüyle bahsetmişti. Ancak aynı zamanda Mustafa Kemal'in şu anda Türkiye'den tüm tarihi hatıra ve değerleri temizlemekle meşgul olduğundan söz etmişti. Bunu ifadeyi nüktedan bir biçimde Bayan Bristol'a yöneltmiş ve yakında Türkiye'de hiç tarihi hatıra kalmayacağını ifade etmişti. Rauf Bey sözleriyle, Halife'nin makamından alınacağı ve Osmanlı hanedan üyelerinin ülkeden gönderileceği söylentilerine göndermede bulunmuştu. Konuşma esnasında, elbette en sonunda yapılacak tek şeyin bu olduğunu da belirtmişti. Bu noktada Bristol, elbette Rauf Bey'in kendileri ile konuşurken Halife'nin o sabah saat 5'te ülkeden gönderildiğini şüphesiz bildiğini, ancak bu hakikat hakkında ufacık bir bilgi bile vermediğini not etmiştir. Bristol, Halife'nin sabah saat 5'te ülkeden ayrıldığına dair söylentiler olduğunu Yüzbaşı Arthur J. Hepburn'den de duymuştur. Bu olayın doğruluğunu ertesi sabah gazeteler teyit etmiştir*.[2308]

26 Nisan 1924. *Türkiye'deki istihbarat aygıtı bir hayli etkin* bulunan ABD Fevkalâde Komiseri Amiral *Bristol, Mustafa Kemal'in halifeliği kaldıracağını bir hafta önceden biliyordu*.[2309]

Anadolu'da demiryolu, liman ve karayolu imtiyazı alması için şirketi tarafından 2 milyon dolar tahsis edilerek Ankara'ya gönderilen Amarikalı müteahhit "Mistır Benet", CHP tek-parti hükûmetiyle görüşmüştür.[2310]

26 Haziran 1924. *6 Ağustos 1923'te imzalanan anlaşmaya yönelik tartışmaların incelenmesi ve Amerikan kamuoyunun meselenin her iki tarafı hususunda bilgilendirilmesi amacıyla, üyeleri arasında Wellesley Koleji tarih bölümünden Prof. Barnette Miller, Princeton ve Columbia Üniversiteleri'nin*

2306 *NARA*, görevli Konsolos Charles E. Allen tarafından hazırlanıp İstanbul'dan ABD Dışişleri'ne sunulan aylık siyasi rapor, 11.12.1923, 867.00/1763, s. 1-2; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 125.

2307 Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 114.

2308 *NARA*, ABD Yüksek Komiseri Bristol'a ait savaş günlükleri, 5. ek, 04.03.1924, 867.00/1786; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 134.

2309 Hakan Özoğlu, *Amerikalı Diplomat Amiral Bristol'ın Gözlemleri*, 2022, s. 145.

2310 Vatan, 10 Kânûn-ı sânî 1340-1924, Numero 270, *(Benet)in Teklifâtı Ne İmiş?,* s. 3.

uluslar arası hukuk ve tarih profesörleri, Yakın Doğu'daki Amerikan eğitim, misyoner ve ticari kuruluşlarının temsilcileri bulunan Dış Politika İşbirliği Heyeti (Committee of Foreign Policy Association) görevlendirilmiştir. Heyet tarafından yapılan araştırmaya göre, anlaşmaya yönelik itirazlar genel olarak şu hususlar etrafında toplanıyordu: adli kapitülasyonların kaldırılmış olması, tartışılmak üzere sonraya bırakılan tazminat meselesi, misyoner ve eğitim kurumlarının muhafazasız kalması; Boğazların serbestîsine dair hükmün, zaten Birleşik Devletlerin daima sahip olduğu bir hakkı tanıyor olması; Türkiye'de Açık Kapı politikasının uygulanmasının, ekonomik anlamda Amerika için özellikle değerli olmaması ve Birleşik Devletlerin, Amerikan vatandaşlarına karşı değişmez manevi ve yasal sorumluluğunun bulunması.[2311] Bu hususlar vechile 6 Ağustos 1923'de imzalanan ticaret andlaşması, ABD Senatosunca reddedilmiştir.

1925

9 Mart 1925. *Time Magazine*, Şeyh Said İsyanını mütalaa ediyor: *Kürtler, Abdülmecid'in oğullarından Şehzade Selim'i Kürdistan Kralı olarak ilan ettiler ve Türkiye'yi idare eden "ateist" Kemalistlere karşı cihad ilan ettiklerini açıkladılar. Kürtlerin zaferi tek bir anlama gelebilir: Kemalistlerin yenilmesi, halifeliğin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden hayata geçmesi*.[2312]

3 Kasım 1925. ABD'de münteşir *The Dawson News* gazetesi, "Türkiye'nin Amerikanlaştırılması" başlıklı dikkat çekici bir yazı neşretti. Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Amerikancı bir beyanatta bulunmuştur:

> Türkiye'nin murahhas göndermemesi hiçbir şekilde bir düşmanlık göstergesi değildir. Öte yandan, geçtiğimiz günlerde İstanbul'da Türk Millî Maarif Vekilinin beyanatını büyük bir keyifle okuduk. Maarif Vekili, Türk hükümetinin Amerikan okullarının dostu olduğunu, çocukların bu okullara gitmesini ve Amerikan kültürünü öğrenmesini istediğini söyledi. Türkiye bir millettir. Bugün doğmuştur. İran'ın imajıyla değil, tam tersi bir vaziyetle karşı karşıyadır. Demokrasiyi tesis etme çabalarımıza ilham veren fikirleri sizin kitaplarınızdan, sizin nüfuzundan aldık. Batı mefkûresi bu topraklarda devrim yaratıyor. On yıl evvel bir Türk fes yerine şapka taksaydı, başı kesilirdi. Şimdi ise tüm memurları Avrupa tarzında giyinmesini zorunlu kılan bir kanunumuz var. Bu yola kolay girmedik; bunun için savaştık, plan yaptık, canımızı verdik ve devam etmeye kararlıyız.
>
> Çocuklarımızın Amerika'yı tanımasını ve sevmesini istiyoruz. Geçmişte bize yardım ettiniz, gelecekte de yardım edeceksiniz. Yüzümüz batıya dönüktür.[2313]

1927

1927. Mustafa Kemal, ABD Başkanı Roosevelt ve Amerikan milleti "şerefine" şampanya dolu kadehini kaldırmış ve Amiral Bristol'a şunları söylemiştir: *Okyanuslarda bir Amerika, Ortadoğu'da bir Amerika*.[2314]

19 Şubat 1927. İtalya'nın İstanbul Büyükelçisi Orsini Baroni, Başvekil ve Hariciye Nazırı Benito Mussolini'ye telefonla bildiriyor. Mahut yakın çevresiyle sohbetlerinde Müttefik koalisyonunu yenmiş

2311 Wellesley College News, C. XXXII, No. 32, 26 Haziran 1924, s. 1; Aktaran: Kıymet Yasavul, *Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde Türkiye'deki Siyasal Gelişmeler (1918-1925)* [Yüksek Lisans Tezi], 2021, s. 107-108, dipnot 363.

2312 *Time Magazine*, 9 Mart 1925; Aktaran: Riccardo Mandelli, *Son Sultan*, 2016, s. 135.

2313 The Dawson News, 3 November 1925, *Americanizing Turkey*, p. 7.

2314 Asaf İlbay, *Çocukluk Arkadaşım Atatürk*, 2014, s. 122.

olmakla övünen Mustafa Kemal, ABD Fevkalade Komiseri Tuğamiral Bristol'un akşam yemeğindeyken geç bir saatte alkolün de etkisiyle demiştir ki: *Talih, talih!!*[2315]

23 Haziran 1927. ABD Senatosundaki *Senatör King, Robinson ve Swanson ile Rahip Manning, James Gerard, David Miller, Oscar Strauss gibi etkili kişilerin öncülük ettikleri bir Türkiye aleyhtarı* [..] *Türkiye ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasına da karşı çıkar. Dışişleri Bakanı Kellog'a gönderdikleri bir mektupta, Ermenilere karşı ABD'nin yükümlülükleri hatırlatılır ve "ABD'ye karşı dövüşen 5 milyon nüfuslu ilkel Asya ülkesi Türkiye"ye Büyükelçi yollamanın Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülür. Bu mektup, 23 Haziran 1927 tarihli New York Herald Tribune'de yayınlanmıştır*.[2316]

1927 nihayeti. *Cumhuriyet Hükümeti'nin ilk Büyükelçisi Muhtar Bey 1927 yılı sonlarında ABD'ye gidince, "30 bin Ermeninin ölümünden sorumludur" diye hakkında yayın yapılır, öldürme planları hazırlanır. Muhtar Bey, New York'a varınca, muhalefet liderlerinden James Gerard, basında şu bildiriyi yayınlatır: "1919'dan beri 1 milyondan çok hıristiyan öldüren ve 2 milyondan fazlasını anavatanlarından kovan ve hâlen bir sürü kadın ve çocuğu kölelikte tutan canavarlar çetesinin temsilcisi." Büyükelçimiz, bir gümrük motoruyla New York'ta gizlice vapurdan çıkarılır ve muhafaza altında Was- hington'a götürülür*.[2317]

ABD'nin Ankara Büyükelçisi Joseph Grew: *Abdülhamit ve İttihat-Terakki hükümetleriyle diplomatik ilişkilerimiz bulunmasında, ahlâk açısından bir uygunsuzluk yoksa, şimdi nasıl bir uygunsuzluğun var olduğu ileri sürülebilecektir? Hiç kuşkusuz, Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiyesi, Abdülhamit'in ve Genç Türkler'in Türkiye'sinden daha berbat değildir*.[2318]

1928

11 Ağustos 1928. ABD'nin İstanbul'daki Büyükelçisi Joseph Grew, ABD Dışişleri Bakanı Kellogg'a rapor gönderdi. ABD, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, Sovyetler Birliği vesair sekiz ülke arasında imzalanması tasarlanan paktı mevzubahis ederek, Türkiye'ye jest yapılıb onun imzacı ilk devletlerden olmasını tavsiye ediyor. Grew'e göre, *böylece gururu okşanarak, Türkiye'nin Sovyet nüfuzundan uzaklaşıp "Batılılaşması"nın sağlayabileceğini* yazıyor.[2319]

23 Ağustos 1928. Yunus Nadi'nin *Cumhuriyet* gazetesi, Kellogg Paktı hakkında şunları yazıyor: *Tiyatroda, aşk ve gözyaşlarının ciddîliğine inanmaksızın, yetenekleri için aktörleri nasıl alkışlıyorsak, barış sahnesinde oynayan politika aktörlerinin söyledikleri güzel şeyleri de, inanmaksızın barış uğruna alkışlayalım*.[2320]

27 Ağustos 1928. Kellogg-Briand Paktı, Paris'de imzalandı.[2321]

1929

2315 *I Documenti Diplomatici Italiani*, Settima Serie 1922-1935, Volume V (7 Febbraio-31 Dicembre 1927), 1967, p. 25.
2316 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 332.
2317 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 332-333.
2318 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 333.
2319 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1437-1438. "Kellogg, ilk imzacılar arasına Türkiye'yi almaz. Bunun üzerine Grew, Türkiye'nin pakta ilk katılan ülke olmasını telkin eder."
2320 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1438.
2321 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1437.

16 Ocak 1929. ABD Senatosu, Kellogg Paktını tasdik etti.[2322]

19 Ocak 1929. TBMM, Kellogg Paktını tasdik etti.[2323]

1 Nisan 1929. *Kellogg Paktı, ABD Dışişleri Bakanlığının umduğunun aksine, Türkiye'nin bir de Litvinof Paktı imzalamasına yol açar. Türkiye gibi Sovyetler Birliği de Kellogg Paktı'nı imzalamaya, özellikle Almanya'nın ısrarıyla, çağrılır. Çiçerin, iç işlerine müdahaleye yol açar, diye katılmaya karşıdır. Litvinof ise, antisovyetik blok şampiyonlarının savaş karşıtlığını -lâfta bile kalsa- yararlı bulur. Litvinof'un görüşü kazanır ve Sovyetler Birliği, Türkiye gibi, Kellogg Paktı'nı ilk onaylayan ülkelerden biri olur. Bütün ülkelerin onaylamasının uzun zaman alacağını düşünen ve bir Polonya saldırısından çekinen Rusya, Polonya'ya her ikisinin de imzaladığı Kellogg Paktı'nın iki ülke arasında hemen yürürlüğe konmasını önerir. Polonya böylece, paktin onaylanması işlemlerinden önce, Rusya'ya hiç değilse resmen savaş açma hakkından vazgeçmiş olacaktır. Polonya, görüşmeleri uzatır. Baltık Devletleri ile Rusya'yla diplomatik ilişkileri bulunmayan Romanya'nın da katılmasını ister. Litvinof kabul eder. Fakat Polonya yine isteksizdir. Nihayet ABD çevrelerinin etkisiyle, Estonya, Letonya, Polonya, Romanya ve Sovyetler Birliği, Moskova'da büyük bir törenle, anlaşmazlıklarda savaşa başvurmayı yasaklayan Litvinof Paktı'nı imzalarlar. Daha sonra Türkiye, İran ve Danzig Serbest Şehri, ayrı ayrı imzalayarak Litvinof Paktı'na katılırlar. Kellogg Paktı, böylece Litvinof Paktı ile, Sovyetler Birliği ve komşuları arasında resmen savaştan kaçınma belgesi hâline gelir... Litvinof Paktı'nın, Millet Meclisi'nde onaylanması sırasında, 1 Nisan 1929 günü, Tevfik Rüştü Aras, bunu "Kellogg Paktı'nın bir an önce Doğu Avrupa'da yürürlüğe konması" diye açıklar*.[2324]

1 Aralık 1929. *Mançurya'daki Çin Doğu Demiryolu nedeniyle Rusya ve Çin arasında, Çan Kay Şek'in iç politika nedenleriyle kışkırttığı küçük bir silâhlı çatışma olunca, ABD Dışişleri Bakanı 1 Aralık 1929'da,* [Kellogg] *paktı*[nı] *onaylayan bütün devletlerin, dolaylı yoldan Sovyetler Birliğini kınayan bir açıklama yapmasını ister. Oysa anlaşmazlık, o sırada görüşmeler yoluyla çözülmüş gibidir. ABD'nin isteği bu nedenle, demiryolu çatışmasını aşan bir dış politika tutumunu açıklama anlamını taşır. Türkiye, ABD'nin isteğini reddeder ve Çin-Sovyet görüşmelerini red gerekçesi diye gösterir*.[2325]

5 Aralık 1929. ABD'nin İstanbul'daki Büyükelçisi Joseph Grew, Türkiye'nin 1 Aralık tarihli talebi reddedişi hakkında ABD Dışişleri Bakanı Kellogg'a telgraf keşide eyledi: *Taraf tutuculuk apaçık. Görüşüme göre, Türk açıklamasının tatmin edici nitelikte olmayışı, Dışişleri Bakanının* [Tevfik Rüştü Aras'ın] *Rusya'ya eğilim göstermesi yüzündendir…*[2326]

1930

3 Aralık 1930. ABD'nin Ankara Büyükelçisi Joseph Grew, ABD Dışişleri Bakanı Stimson'a rapor gönderdi: *Genç kuşağın komünizm eğilimlerinden kuşku duyulmaktadır. Kuşkudan daha öte, bana temin edildi ki, Istanbul Üniversitesi'ndeki gençlerin yüzde 75'i komünizan eğilimlere sâhiptir. Genç kuşak, milliyetçiliğin dar ve düz yoluna geri getirilmelidir*.[2327]

[2322] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1438.
[2323] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1438.
[2324] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1439-1440.
[2325] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1438.
[2326] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 4, s. 1438-1439.
[2327] Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 2, s. 685.

1933

Çankaya Özel Kalemlerinden Haldun Derin:

> 1933'te Türkiye'nin Uluslararası Afyon Kontrolü Antlaşması'na katılmasının Birleşik Amerika'da uyandırdığı hayranlığın anısı da yaşıyor gibi idi. General Sherrill de kitabında afyon konusundaki davranışının Gazi'yi bu yönünden de uluslararası kahramana yaptığına değinmişti.[2328]

20 Mayıs 1933. Mustafa Kemal: *Siyasetimiz Amerikan telkinlerine en ziyade yaklaşan bir siyasettir*.[2329]

1934

Eylül 1934. *Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da, ABD Hükümeti, çoğu Rum ve Ermeni olan Amerikan vatandaşları için Cumhuriyet Türkiye'sinden tazminat isteyecektir. Amerikalıların iddiasına göre, bu vatandaşlarca uğranan zarar 55 milyon dolardır, fakat ABD 5 milyon dolar ödenmesine râzıdır. Uzun pazarlıklardan sonra, 1934 Eylülünde, 1.3 milyon dolar üzerinden anlaşmaya varılır...*[2330]

> ABD'YE MİLYON DOLAR ÖDÜYORUZ...
>
> Daha önce sözünü ettiğimiz ABD'nin zarar ziyan isteği ise, ancak 1934 yılında çözülebilecektir. ABD, vatandaşlarının Türkiye'de uğradığı zararlara karşılık 55 milyon dolar götürü ödeme ister. Zarara uğrayan kişi ve kurumların tek tek adlarını ve zarar miktarını bildirmekten ABD kaçınır. İsmet Paşa, bu tutumdan "ABD, Türkiye'yi borçlu bir ülke hâline getirmeye çalışıyor" sözleriyle yakınır. ABD, 5 milyon dolar bir götürü ödemeye rıza gösterir. Türkiye, "500 bin dolar" der. ABD Hükümeti, Kongre'den sağlanan 75 bin dolar ödenekle Nielsen adlı bir avukatı, bu işi çözmekle görevlendirir. Nielsen Türkiye ile uzun pazarlığa girişir. Türkiye, 12 taksitte 1 milyon dolar ödemeyi kabullenir, daha sonra da faizsiz 1,2 milyon dolara çıkar. ABD Dışişleri Bakanlığı 1,5 milyon dolara iner; 12 yıl yüzde 3 faiz ödendiği takdirde 1,2 milyon dolara razı olacağını bildirir. Türkiye diretirse, Nielsen, faizsiz 1,2 milyon dolara da evet diyebilecektir. Fakat Türkiye, 28 Eylül 1934'te 13 taksitte faizsiz 1,3 milyon dolar ödemeyi kabullenir. Türkiye, taksitleri ödemeye başlar. Nielsen de ABD'de bu parayı hak sahipleri arasında paylaştırmaya koyulur. Nielsen, 1937 yılında görür ki, 33 hak sahibi vardır ve bunlara ödenecek zarar ziyan ancak 899 bin dolara ulaşmaktadır! Türkiye'den 400 bin dolar fazla para alınmıştır. Bunun Türkiye'ye geri verilmesi gerekmektedir. Nielsen, bu konuda ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull'e şöyle der:
>
> "-Paranın geri verilmesi, Türk Hükümetine karşı, götürü ödeme yanlışlıklarıyla ABD'nin utanç verici bir biçimde rezil edilen şerefini bir ölçüde kurtarmaya yarayacaktır."
>
> Bunun üzerine, ABD Hükümeti, 13 taksitte ödenen borcun 1948 yılında değil de 1944 yılında sona ereceğini Büyükelçi Münir Ertegün'e bildirir. Haberi öğrenince Ertegün'ün gözlerinden yaşlar boşanır. Büyükelçi, "ABD Hükümetinin cömertliğine, hakseverliğine ve ahlâk dürüstlüğüne karşı duyduğum derin hayranlığı belirtecek kelime bulamıyorum. Meslek hayatımın en mutlu günü" der.[2331]

1947

21 Şubat 1947. *1945'ten sonra Türkiye ile Yunanistan'a esas ekonomik destek Britanya'dan geliyordu ama gittikçe tükenen kaynaklarına çok büyük bir yük getiriyordu. 21 Şubat 1947 tarihinde*

2328 Haldun Derin. (1995). *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken* (C. Koçak, haz.) içinde (s. 113). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

2329 Milliyet, 20 Mayıs 1933, s. 1, 2.

2330 Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 292, dipnot *.

2331 Roger R. Trask, *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1939*, s. 200-210; Aktaran: Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, 1978, c. 1, s. 362-363.

Washington'a, Britanya'nın artık iki ülkeye yardımı sürdüremeyeceği bilgisi verildi. Doğu-Batı ilişkilerinin şiddetli bir gerginlik altına girdiği bir dönemde alınan bu karar, [ABD Başkanı] *Truman'ın Amerikan dış politikasını yeni bir yola sokacak bir açıklama yapmasına neden oldu. 12 Mart 1947'de Kongre'de konuşup Türkiye ve Yunanistan'a yardım olarak 400 milyon dolar isterken, Amerika'nın bundan böyle özgür halklara destek olacağını açıkladı ve bu konuşma "Truman Doktrini" olarak adlandırıldı*.

Bu tarihten sonra Türkiye, kesin olarak Amerika'nın ve Batı'nın yörüngesine girdi. 1947 Martı'nda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu konusunda önerilerde bulunmak üzere bir Amerikan askeri misyonu geldi. 1948 Temmuzu'nda yaygın adıyla Marshall Planı olarak bilinen Avrupa Kalkınma Programı uyarınca sağlanan ekonomik yardımlar Türkiye'yi de kapsadı. 1950 yılına kadar Amerika 108 milyon dolar dolaysız ve 76 milyon dolar dolaylı yardım yaptığı gibi, yaklaşık 200 milyon dolar tutarında askeri yardımda da bulunmuştu.[2332]

1988. *ABD Dışişleri Bakanlığı Kemalizmi (Atatürkçülüğe atıfta bulunarak) özetle laiklik, milliyetçilik ve devletçilikten oluşan ve Batı'dan esinlenilmiş, modern Türkiye'nin ideolojik temeli olarak tarif etmiştir*.[2333]

[2332] T. G. Fraser, Andrew Mango & Robert McNamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, 2011, s. 358.
[2333] Vahram Ter-Matevosyan, *Komünizm Gözünden Kemalizm*, 2023, s. 26.